

קרית ספר

רבעון לביבליוגרפיה של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

כרך כ"ו

ירושלים תש"י

הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס

האוניברסיטה העברית

ביבליוגרפיה

דפוס ישראלי

עמוד

1, 113, 217

3, 116, 219

5, 118, 221

6, 118, 222

7, 118, 222

8, 119, 229

8, 119, 229

8, 120, 229

9, 121, 230

11, 126, 232

20, 133, 236

21, 133, 239

134, 248

22, 138, 248

25, 252

25, 252

25, 142, 252

26, 143, 253

27, 143, 255

29, 144, 256

34, 258

עתונים

קבצים

ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל

מדע המקרא

ברית חדשה

תלמוד ומדרש, ספרות רבנית

מדע הדת, פילוסופיה יהודית

קבלה וחסידות

תפלה, דרשות, מוסר

היסטוריה, ביזגרפיה, זכרונות

עם ישראל בהווה

צינונות וידיעת ארץ ישראל

אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות

בלשנות

שירה עברית בימי הביניים

ספרות יפה עברית חדשה

ספרות יפה יודית

ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים

ספרות הנוער

חנוך והוראה

ספרי למוד

ספרי מדע כלליים בעברית

שאר דפוס ישראלי, שונות

ספרות עברית ומדע היהדות בחו"ל

עמוד

35, 146, 259

36, 148, 259

37, 149, 261

37, 149, 263

41, 151, 268

41, 152, 268

43, 153, 269

43, 154, 270

43, 154, 271

45, 155, 272

52, 162, 280

54, 162, 283

164, 288

56, 165, 288

56, 289

56, 165, 289

57, 166, 289

58, 168, 291

60, 169, 293

60, 170, 293

60, 171, 294

171

בתוך כתבי עת 61, 172, 295

מפתחות

- מפתח שמות האנשים, החברות והמוסדות בעברית וביודית 345
- מפתח שמות כל הספרים בעברית והספרים האנונימיים ביודית 351
- מפתח שמות המחברים ושמות הספרים האנונימיים בלועזית 364

דברי-בקורת

223	אורבך, א. א. : י. היגמן, דרכי האגדה . . . . .
49	אשתור-שטראוס, א. : L. I. Rabinowitz, Jewish Merchant Adventurers
121	אשתור-שטראוס, א. : ר. מאהר, הקראים . . . . .
239	ילון, ח. : א. ל. סוקניק, מגלות גנוזות, סקירה שניה . . . . .
135	פריס-חורב, י. : מחברות עמנואל, יו"ל ע"י א. מ. הברמן . . . . .
156	רוזנסל, י. : י. שאצקי, געשיכטע פון יידן אין ווארשע . . . . .
29	שובה, מ. : אריסטו, על אמונת המינס, תרגום מרדכי הק . . . . .
45	שוחטמן, ב. : ח. צירנוביץ, מסכת זכרונות . . . . .
279	שוחטמן, ב. : M. Wischnitzer, To dwell in safety . . . . .

רשימת הסימנים והקצורים

סימן כוכב * לפני המספר מורה שהמספר אינו נמצא באוצרות בית הספרים.
 סוגרים עגולים ( ) מורים שהדברים לא נכללו בשער אלא הובאו מתוך הספר.
 סוגרים כרובעים [ ] מורים שהדברים נוספו ממקור חיצוני.
 סוגרים מהוקצעים < > מורים שהדברים נזכרו בשער בתוך סוגרים.
 סימני התבנית : $8^{\circ} : 10 : 25$ ס"מ ; $4^{\circ} : 25 : 32$ ס"מ ; $2^{\circ} : 32 : 40$ ס"מ ; 2° גדול : למעלה מ-40 ס"מ.
 בסנסטרים מציינים : א. ספרים שגבהם למטה מ-10 ס"מ ; ב. ספרים שרחבם גדול מארכם ; ג. מפות.
 חמ"ד : חסר מקום הדפוס. חש"ד : חסרה שנת הדפוס. חש"מ : חסר שם המדפיס. כר"י : כרכים.
 ע' : עמודים. ק.ט. : קרית ספר.

מאמרים וחקירות

- אברמסון, ש.: רב יוסף ראש הסדר 72
 בן-מנחם, נ.: הדפוס העברי במונקאטש 201
 בנדיקט, ב. ז.: על ספר התשלום להלכות הרי"ף של רבנו אפרים 322
 דזימיטרובסקי, ז.: גדליה אלון ז"ל 308
 וילהלם, י. ד.: שתי תשובות של ר' יצחק בר ששת 182
 ליברמן, ח.: נוספות ל"הדפוס העברי בשקלאור" (המשך) 101
 ספראי, ש.: ביבליוגרפיה של כתבי ג. אלון ז"ל 313
 פוליבת, א.: עתוני היהודים שהופיעו באפריקה הדרומית, 1950 339
 קיבקינד, י.: במסכת ספרים (עם שני פקסימילים) 315
 שירמן, ח.: חקר השירה והפיוט בשנים 1948—1949 195
 שלום, ג.: לתולדות המקובל ר' יעקב צמח ופעולתו הספרותית 185
 תמר, ד.: על ספר "כבוד חכמים" לר' דוד מיטר ליאון 96

הערות

- בנדיקט, ב. ז.: הערה (לרבנו אפרים) 216
 הכהן, פ. י.: מלואים והוספות ל"הדפוס העברי במונקאטש" 111
 זלוטניק, י. ל.: הערות ביבליוגרפיות למבוא של י. תשבי ל"משנת הוהר" 216
 תקונים ל"קריית ספר" כרך כ"ו חוב' א' 216

דפוסי ישראל

עתונים

(ראה גם להלן במדור "בתוך כתבי עת")

1 אגדת ישראל. המרכז הארצי בארץ-ישראל.
י ד י ע ו ת המרכז הארצי של אגודת ישראל בארץ-ישראל. (חל"אביב, דפוס מל"ן). תש"ח. 8°. תכופות ההופעה לא נזכרה. ירחון? גל' 3 יצא באייר. "פנימי לפעילי התנועה".

2 אגרת מפלגת פועלי ארץ-ישראל, חיפה, חיפה, תש"ח, תש"ט. טבלאות, מפות, תמונות. 2° גדול.
תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' 4 יצא בכ"ד בחשוון. חלק מהטכסט ביוזית.

3 האשה במדינה; בטאון לבעיות האשה. תל אביב, האגוד לשוויון זכויות נשים בישראל. (דפוס מל"ן). תש"ט. תמונות. 4°. תכופות ההופעה לא נזכרה. העורך: תהלה מסמון. גל' א' יצא בכ"ח באדר. עם שער חלקי באנגלית בעמוד האחרון של הגליון.

4 בתן; בימה לחופש המחשבה והביטוי. (ת[ל] א[ביב]), חברה להוצאה לאור. צות; עין חרוד. דפוס הקיבוץ המאוחד. תש"ח. 8°. תכופות ההופעה לא נזכרה. "מובא לבית הדפוס ע"י גרשון אוסטרובסקי". חוב' א' יצא בכ' בשבט. "המבצעים: אנשים ממפלגות וזרמים שונים ומגוונים; מפלגתיים ובלתי מפלגתיים, אנשי עיר והתישבות, ותיקים וצעירים גם יחד".

5 בעקבי השיר; דברי הערכה ומחקר על שירת אורי צבי גרינברג. יוצאים לאור מומן לומן, ירושלים, המילוא (המדפיס ליפשיץ). תש"ט. 8°. העורך: י[הושע] ה[של] ייבין. חוב' א' יצא כתמונה.
התכן: מ. נגיד: מחצית היובל להופעת "ירושלים של מטה". י. ה. ייבין: המשורר בדורותיו. י. שיב: איתן. ש. ארני: על "מלכות ישראל" בשירת א. צ. ג.

6 דורות; שבועון לספרות ולענייני חברה יוצא על ידי אגודת הסופרים העברים בארץ ישראל. (תל אביב),

ג. טברסקי, (דפוס "ספר", תש"ט). תמונות. 2°. המערכת: יצחק למדן, עורך ראשי; יוחנן טברסקי, שמעון כשר, מזכיר. גל' א' יצא בכ"ח באלול.
התכן: פרשיות השעה. י. קלוזנר: מלכות בית-חשמונאי ומלכות כוזר. י. פייכמן: נישות. צ. וויטלבוטקי: יוסף קלוזנר בן השבעים וחמש. י. ויץ: בעקבות המדינה. לצאת שיריו המכונסים של דוד שמעוני [= שמעונביץ] (מ. מחור, ג. גורן). ד. קרופניק: שנת תש"ט בדברי ימי ישראל. שיחות עם סופרים (עם א. ברש). שירים מאת יעקב כהן, ג. שטרן, יעקב קופלביץ, סיפורים מאת י. בורלא (גינטיל), י. ד. ברקוביץ (שטר רע"מזל), א. מגר (המטמון). מספר לספר (4 רשימות-בקורת). מכלי אל כלי. מעבר לים. מפה ומשם.

7 דפי עליה. ירושלים, הסוכנות היהודית לארץ ישראל — מחלקת העליה, (דפוס חיים). תש"ט. 8°. — תכופות ההופעה לא נזכרה. החוברת שלפנינו בלי סימון מספר, יצאה בסיון.

8 דרכנו; בטאון יהדות תימן בישראל. תל אביב, (מרכז התאחדות התימנים בישראל). תש"ט, תש"ס. תמונות. 2°. גליון חד-פעמי א' ". העורך: שמעון גריני. יצא בח' בכסלו.

9 הדים ממערכות הנוצר והחלוק. ירושלים, ההסתדרות הציונית / המחלקה לענייני הנוצר והחלוק. (המדפיס ליפשיץ). תש"ט. 8°. תכופות ההופעה לא נזכרה. ירחון? חוב' א' יצאה באדר.

10 הצעד הלאומי ליהודי א"י. המחלקה להסברה ולעתונות. ל צ י ר י א ס פ ת ה ל ב ח ר י מ. ירושלים, (דפוס ר. ת. הכהן). תש"ח 1948. 8°. תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' 9 יצא בשבט.

11 החומה. יוצא לאור ע"י שרות-תרבות של צבא ההגנה לישראל. חמ"ד, בית הדפוס הצבאי מס' 665, תש"ט. 54: 66. עתון קיר מצויר. תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' 7 יצא בחנוכה <30.12.48>.

דפוס אלכסנדר מוזס, תמונות. 8°. "הוצאה חד-פעמית". האחראי: בן-עמי גורביץ. יצאה במאי — באוקטובר 1947 יצא: ד ו ר ב מ א ב ק; בטאון ארץ-ישראל הצעירה. 4°. — בדצמבר 1947 יצא: עניני בטחון ומדיניות — במאבק; גליון מוקדש לבעיות החלוקה. 4°.

17 מכס ותעבורה; בטאון אגודות עמילי המכס בישראל. (תל אביב, דפוס מ. שוהם), תש"ט. 8°. תכניות ההופעה לא נזכרה. [ירחון?]. העורך: ב. רוזנברג, גלי א' יצא באב.

18 סלם למחשבת חרות ישראל. (תל אביב), דפוס "יהלום", תש"ט. 8°. כוון "לחיי". ירחון. העורך: ישראל שייב. חוב' [א'] יצאה באייר.

19 הספורט הלאומי; שבועון לעניני הספורט של התנועה הלאומית. תל-אביב, (נציבות בית"ר בישראל, דפוס מ. שוהם), תש"ט. תמונות. 2° גדול. גלי א' יצא בי"ג בתמוז.

20 הקול; עתון יומי לתנועת אגודת ישראל. ירושלים, (פאג [=פועלי אגודת ישראל]), המדפיס ליפשיץ, תש"ט. 2° גדול. העורך: אוריאל צימר. גלי א' יצא בל"ג בעומר.

21 הרופא במוסד; עלון ארגון רופאי קופת-חולים. תל-אביב, דפוס "הפועל הצעיר", 1949. 8°. ירחון. חוב' 34—35, שנה ד', יצאה ביולי-אוגוסט. — בראש השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י.

22 שלוחות; ירחון לנוער הדתי. ירושלים, המדור הדתי במחלקה לעניני הנוער ותחלוא של ההסתדרות הציונית, (דפוס וייס), תש"ט. תמונות. 8°. תכניות ההופעה לא נזכרה. ירחון? גלי ב' <5> יצא בניסן והוא "לפי תכנון וטיבו גלי ט"ו של האגרת לעולה שפסקה בשנה שעברה עם התלקחות המלחמה".

23 שערים; בטאון העובדים בעיריית תל-אביב <פועלים ופקידים>. (תל אביב, דפוס "הפועל הצעיר"), תש"ט. טבלאות. 8°. ירחון. מס' 1 <45> של שנה א' <5> יצא בסבת.

24 התורה והמדינה; במה לברורי הלכה בעניני המדינה בישראל יו"ל מטעם חבר הרבנים של הפ[ועל]

12 ידיעות אחרונות לילד; עתון לחלמידיים הקטנים והגדולים. [תל אביב], חש"מ, 1949. תמונות. 4°. תכניות ההופעה לא נזכרה. גלי <70> 1 יצא ביולי. מקצתו מנוקד.

13 ידיעות ברית השבת; המרכז הארצי של אגודות משמרת השבת בארץ ישראל. ירושלים, (מרכז ברית השבת), חש"מ, תש"ח. 8°. תכניות ההופעה לא נזכרה. [ירחון?]. העורך: אריה פיק. חוב' ו' יצאה בשבת.

14 ישראל. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. ירחון סטטיסטי לישראל. עורך עלי ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. [תל אביב] — (הקריה, המדפיס הממשלתי); (ירושלים, דפוס המדפיס ליפשיץ), תש"ט. דיאגרמות. 2°. הטכסט בעברית ובאנגלית עם שער אנגלי נוסף:

[Israel. Central Bureau of Statistics]. Statistical Bulletin of Israel.

"ע"י פרסום ירחון זה תהלה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מלאה את אחד מתפקידיה העיקריים, והוא — פרסום שיטתי של ידיעות סטטיסטיות על חיי ישראל. הירחון מורכב משני חלקים שקריים: מערכת הלוחות הסטטיסטיים והרשימות השוטפות המסבירות את תוכנם של הלוחות, מקורם של המספרים הסטטיסטיים וליקוייהם. בירחונים הבאים מתכוונת הלשכה לתרום לעודד המחקר הסטטיסטי על-ידי פרסום מאמרים מדעיים על בעיות הנוגעות לישראל. עם התפתחות מערכת איסוף החומר והרחבת הצידוד המיכני של הלשכה יש לקוות, כי כמות ה"תוצרת" הסטטיסטית תגדל ואז, נוסף לירחון, יפורסם גם שנתון סטטיסטי לישראל. (מההקדמה החתומה ע"י מנהל הלשכה פרופ. ר. בקי).

התכן: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. רשימות שוטפות: מטיאורולוגיה. אוכלוסיה. עליה ותנועות הגירה אחרות. בריאות. חקלאות ודיג. בניה. תעבורה ותחבורה. סחר חוץ. מחירים. כספים. עבודה. חנוך. משפטים. בתירות לכנסת. דיאגרמות. לוחות.

15 ישראל. משרד החקלאות. אגף גידולי-חשדה. ענף הירקות. חזר. [תל אביב], חש"מ, 1949. 8°. תכניות ההופעה לא נזכרה. חזר מס' 4 יצא במרץ.

16 מאבק; (הוצאת "ארץ ישראל הצעירה", תל אביב,

הכפלה. — את העתון בעברית עיין ק. ס. שנה כ"ה ע' 1234 שם גם תאור.

30 *Le Temps de Jérusalem*; quotidien politique, littéraire, économique. (Jérusalem, typ. Azriel), 1949. illus. 2°.

העורכים והמורלים: Jean Lugol; Alfred Hefter. גל' א' יצא ב"ד במאי.

31 *Trybun narodu*; organ Grupy przyszej Polski. Jeruzolima, (Kom. Org. Stronnictwa Demokr., typ. Hamadpis Lipshitz), 1945. 2°.

"בימת העם; כלי מבטא של קבוצת, עתיד פולין". תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא ב"ד ביולי. גל' 7 <27> יצא ב"ד ביוני 1946.

32 *Zion, incorporating the New Judaea*. Jerusalem, (The World Zionist Organization, typ. Hashiloah), 1949. 8°.

ירחון. [העורך: J. Hodess]. חוב' א' של כרך א' <כ"ה> יצאה באב.

Editorials: Notes and comments. B. Locker: Zionism — the new phase. D. Horowitz: Economic planning. Sh. Schwarz: Herzl's views on labour. A. Bein: Herzl's letters. Ben Moshe: Israel's armistice agreements. M. Assaf: The problem of Arab refugees. E. Davis: Health problems in Israel. S. Adler: The function of the Hebrew University. G. Luft: Israel's first parliament. Book reviews.

קבצים

33 אפיקים. ב א ב ה. עדה; גולדה ב"ר תמוז תר"ץ נפטרה בכ"ח אדר ב' תש"ו. אפיקים, קבוץ אפיקים; (ת"א, דפוס "הפועל הצעיר"), תש"ו. 52 ע', פורטרטים. 8°.

לזכרה של עדה אופיר ז"ל.

34 אשיות; חוברת לעניני החינוך שלפני בית'הספר, בעריכת ש[רה] פאיאנס-גליק, תל-אביב, (מועצת-ההדרכה לחינוך שלפני בית'הספר שלילד מחלקת-החינוך של כנסת ישראל, דפוס "הפועל הצעיר"), תש"ה. 78, [2] ע'. 8°.

יוצא לעתים בלתי קבועות.

35 (דגניה ב). י ה ו נ ת. (דגניה ב/ תש"ח). 45 דף, פורטרט. 16: 21. במכונת-הכפלה. קובץ

המו[רחי] ע"י המרכז לתרבות של הפוהמ"ז בא"י. תל אביב, בסיוע מוסד הרב קוק, (דפוס "תרבות"), תש"ט. 8°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. העורך: שאול ישראלי. קבץ א' יצא בניסן. התכן עיין ק. ס. כרך כ"ה ע' 297.

25 תפריט. תל אביב, שק"ם [= שרות קנסינות ומונונים של הצבא], דפוס מ. שהם, תש"ט. תמונות. 8°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. שרי המשקים <העורכים>: דוד ברנדווין, שלמה זבדי, גל' א' יצא בטבת.

26 ישראל; בלעסער פון איחוד-עולמי פועלי ציון <צ.ס.> — התאחדות. תל אביב, (דפוס "אחדות"), תש"ט. 8°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. [ירחון:]. העורך: מלך ניישטאדט. חוב' א' יצאה באולול.

התכן: י. קאסאי; בערל (כצנלסון). אין גאנג פון חודש. ד. ברגורין: אונוער וועג. ב. לאקער: די מדינה און דער ציוניזם. ז. שרף: די ערשטע טריס פון דער ישראל רעגירונג. פ. נפתלי: די עקאנאמישע פאליטיק פון אונוער רעגירונג. י. שמעוני: אראבישע פאקטארן געגען שלום מיט ישראל. מ. ניישטאדט: פראגן פון דער באר וועגונג. ה. יערי: מפ"ם אויף גליטשיקע וועגן. מ. ראזעטי: די כנסת — אונוער פארלאמענט. ד. ב. מאלקין: נשמה שפיגלען. קיבוץ גלויות. פון דער באוועגונג.

27 *Business Digest: the Israel economic weekly*, organ of the Haifa Chamber of Shipping. Haifa, Paltax, typ. Warhaftig, 1948. 8°.

השער גם בעברית: ביונס דיגסט: השבועון הכלכלי הישראלי — בטאונה של לשכת הספנות. תכופות ההופעה לא נזכרה. שבועון? גל' 45 של כרך ד' יצא ב"ד בנובמבר.

28 *Cahiers du „Héchalouts"*. Tel Aviv, ...La Histadrout — Section „Héchalouts", 1949. 4°.

ירחון. חוב' א' יצאה בתמוז ומוקדשת בעיקרה להרצל וביאליק. במכונת-הכפלה. — בראש השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. הוצע הפועל. מחלקת "החלוץ".

29 *Economic News* for circulation among the members of the Committee for Industrial Credits. Tel Aviv, 5709. 4°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. חוב' ד' יצאה בשבט. במכונת-

לזכרו של יהונתן וי ס ב ו ר ד (כ' תשרי תרע"ב—
נפל ע"י הקסטל בסביבת ירושלים ב"א בשבט תש"ח).

36 דת ומדינה; קובץ מאמרים על דרכו של "העובד
הדתי", סיעת פועלים דתיים חברי ההסתדרות הכללית
של העובדים העבריים בארץ ישראל, מהדורה ב' מורחבת;
בציון מוסף ספרותי, תל אביב, דפוס "הלום", תש"ט
<1949> 64 [7] ע' 80. העורך: אפרים פ.
קמינקא, יצא בטבת, סיכום ושער נוסף באנגלית.

התכן: הקדמה, — יסודות רעיוניים ומציאותיים (מאמרי
י. ליבוויץ וז. פליכט), — במאבק (מסמכים, הדים):
חנוך דתי, שבת, כשרות — גישה כללית, פעולות מוחשיות
שוונות, מלוי צרכי המדינה בשבת, גיוס ובטחון, צרכי
דת ועסקי ממון — במלחמת הבחירות, — מוסף ספרותי:
א. זיינמן: בקרת החברה ביצירת עגנון, אהרן קמינקא:
דעתו של ר' יוסף אלבו בעל "ספר העקרים" על אפשרות
שינויים בדיני התורה עם השתנות הזמנים, ד. סדן (שטוק):
בתמצות, שוונות.

37 מפלגת פועלי ארץ ישראל, קבוצת חברים.
ל ב ח י נ ת ה ד ר נ, תל אביב, בהוצאת קבוצת
חברים של מפלגת פועלי ארץ ישראל, (דפוס "סער"),
תש"נ, 64 ע' 80. קבץ על דרך המאבק בציונות.
בעיקר מדובר על אופן ההתנגדות למדיניות הממשלה
המנדטורית.

38 געם, גרשמה לזכר נעם ג ר ו ס מ מ ש נפל
בהרי יהודה, תל אביב, "אמנות", (דפוס הפועל הצעיר),
תש"ח, 174, [5] ע', פורטרטיים, טקסימילים, 80.
נעם גרוסמן (נ' בניסן תרפ"ה, בדוקלין — כ"ג באדר א'
תש"ח בהרי יהודה בין עטרות להמאללה), בנו של המשורר
והמורה ראובן גרוסמן (אבינועם), הצטין בתפוצתו האר
שית ובפעולותיו כסגן מפקד ומפקד פלוגה, אחרי שנהרג
בקרב נקרא הפלוגה על שמו בשם "פלוגת נעם".

39 גען, ד ל י ה, בכורת גען, (תל אביב, דפוס
"אחדות"), [תש"ח], 66, [1] ע', פורטרטיים, 80.
קבץ לזכרה של דליה ס נ ז ר ל י כ ט (כ' סיון
תרצ"ב — כ"ה תמוז תש"ח), כולל קטעים מיומנה
וממכתביה ורשימות עליה.

40 ספורט ישראל, תל אביב, (דפוס א. מוס), תש"ט.
תמונות, 20. הוצאה חרפצמית, יצאה בה' באב.

41 ספר דינבורג: קובץ דברי עיון ומחקר מוגש
לבן ציון דינבורג על ידי ידידיו וחבריו למלאת שלשים
שנה לעבודתו המדעית ועשרים וחמש שנים לעבודתו
הפדגוגית בבית המדרש למורים העברי בירושלם, ירושלם,
בית המדרש למורים העברי בירושלם על ידי "קרית ספר".
(דפוס "הספר"), תש"ט, 448 ע', לוח פורטרט, פקסימיל, 80.
העורכים: יצחק בער, יהושע גוטמן, משה שובה.

התכן: מ. צ. סגל: על חיבורו של ס' יהושע, ע. צ.
מלמד: שמואל ב' כ"ב — תהלים מזמור י"ח, ש. ייבין:
זמנו של ספר דברים, ג. ה. טורשנינר: הנביא הושע
וחינו כסמל ליחס ישראל לאלהיו, מ. ד. קאסוטו:
Zeus Damaras בכתבי אוגריט, יהושע גוטמן: שעבוד
גופו של אדם בחובותיו בתורת ישראל, א. צ'ריקובר:
המצע האידיאולוגי של "אגרת אריסטאס", א. ל. סוקניק:
מציאה של שקלים צוריים כארמית האוניברסיטה העברית.
יוחנן לוי, ז"ל: עניי ישראל ברומא העתיקה, מ. שובה:
אפיגראמת קבר יוונית חדשה מא"י, ש. אסף: מסדר התפילה
בא"י, י. הינמן: המחלוקת על הלאומיות באגדה ובפילוס
סופיה של ימי הביניים, ש. ד. גויטיין: הדת הוועצת, אב.
ג. פולק: אבן שתיה, י. בער: ספר יוסיפון העברי, א. ח.
פריימן, ז"ל: תקנות ירושלים (עפ"י כתב יד), א. ז.
אשכולי, ז"ל: "עתון" פלאנודי על אדות תנועת שבתי
צבי, ג. שלום: פרקים אפוקליפטיים ומשיחיים על ר'
מרדכי מאיזנשטאט, מ. גלבר: גפוליאן ווא"י, י. בן צבי:
מכפרי הגליל העליון, ב. מייזלר: קרית ארבע היא חברון.
ע. <א. > סימון: על משמעותה החינוכית של "האירוניה
הסוקרטית", ש. ה. ברגמן: האידאולוגיה המתודית והת'
רופפות מושגי הסיבתיות בפיסיקה, מ. גובר: על היסוד
החינוכי, א. י. בונבנטורה, ז"ל: היסודות הפסיכולוגיים
בלמוד דברי הימים, א. ריגר: בעית ההוראה של הערבית
המדוברת, כתבי בן ציון דינבורג <תרע"ז—תש"ח>
(רשימה ביבליוגרפית, סדורה בעזרתו של ב. שוחטמן, ע'
425—448, הרשימה כוללת 258 שמות של ספרים
ומאמרים, מהם 14 ספרים).

42 קדם זמנו, קובץ לזכר יחזקאל אריה וקסל ר.
תל אביב, "מסדה", (הרצליה, דפוס מסדה), תש"ט, 94,
[1] ע', תמונות, 80. העריכה ע"י א. ד. בן דוד
וש. הדני.

י. א. וקטלר (י"ד תשרי תרפ"ז זכרון יעקב — טבת
תש"ח) באסון דרכים בשעת מלוי תפקידו בהקמת שרות

ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל

46 האנציקלופדיה העברית, כללית יהודית וארצי-

ישראלית, כרך א': א—אוסטרליה: ירושלים, חברה להוצאת אנציקלופדיות בע"מ; (תל אביב, דפוסים "אחדות", "הפועל הצעיר", "מסדה") תש"ט. 4 דף, 17—1024 עמודה, טבלאות, לוחות, מפות, פורטרטים, פסקימילים, תמונות. 2°
המערבת הכללית לכרך א' (בראשותו של יהודה אבן שמואל): מחלקת מקצועות היהדות: שמחה אסף, יהושע גוטמן; מחלקת מקצועות הרוח: יהודה אבן שמואל (לפנים קוסמן); יהושע גוטמן; מחלקת מקצועות הטבע: ישעיה ליבוביץ; מחלקת מקצוע הטכניקה: מרדכי ריינר. מנהל המערכת: א[לכסנדר] פלאי. ההוצאה מהודרת.

הערכים הגדולים ביותר בכרך זה: אכלות (ש. אסף, א. ארזי, י. בער); אגדה (ש. אסף, א. א. אורבך); אגדות מקצועיות (ו. פריס, א. טרסקובר); אגיפטולוגיה (ש. ייבין); אוגניקה; אוסטה (ב. דינבורג); אוטונומיה יהודית (א. ח. פריימן, ז"ל, י. היילפרין, א. טרסקובר); אוסטרלה; אוסטרלה-הונגריה; אוסטרליה.

אנו מברכים את כל העוסקים בדבר להוצאת הכרך הזה ומאחלים להם שהכרכים הבאים יצאו תמידים כסדרם.

47 בן-חורין, אורי [Uri Ben Horin]. חבורי

אברהם יערי במלאת לו חמשים שנה בערב ראש חודש אלול תש"ט על-ידי קבוצת ידידים, (ירושלים, דפוס השילוח, תש"ט). 28 ע'. 8°
הרשימה כוללת 239 ערכים, מהם 30 ספרים, והשאר מאמרים ומחקרים. הרשימה מסודרת לפי סדר השנים (תרפ"ב—תש"ט), ובסופה מפתח מפורט של השמות והעניינים ששימשו נושאי החיבורים.

הלוי, שושנה. רשימה ביבליוגרפית מהספרים שנדפסו בדפוס חיים (תרס"ג—תש"ט) ובדפוס חותנו ר"מ ליליגנטל (תרמ"ה—תרנ"ו). עיין להלן מספר 114.

48 ישראל. צבא. קטלוג הספרות הצבאית. 1948. (תל-אביב, 1948). [101] דף. 4°
בראש השער: המחלקה המדעית — חמ"ד. במכונת-הכפלה.

בקטלוג זה נרשמו הספרים הנמצאים ב־24 ספריות שונות: בספריות של הצבא, בספריה הלאומית והאוניברסיטאית, בספריות הסוכנות ובתי ספר וגם בספריות פרטיות. ע"י כל ספר רשום מקום הימצאו. הרשימה

העזרה הראשונה בזכרון-יעקב). הקבץ מביל מאמרים ורשימות עליו ודברים מתוך חיבוריו.

43 השבעה; שנה לנפילת של שבעת נוסרי חולון במערכות האומה על עצמאותה במולדת >י"א שבט תש"ת. תל-אביב, (דפוס "אחדות"), תש"ט. 184 ע', פורטרטים. 8°
המכיא לבית-הדפוס: א"ש עמיאל.

התכן: פרשת האסון והיו; מאמרים ורשימות (מהם שנתפרסמו קודם בכת"ע ומהם שמתפרסמים כאן לראשונה) ושירים. — אליהו שמיר; דוד איבניצקי; קלמן רוזנבלום; מנחם אבסיחי; יעקב עולמי; צבי זעירא; יצחק קרדובה. בכל מדור ביוגרפיה של האיש ומאמרים ורשימות עליו.

44 תל-יוסף. חיים חרוני. תל-יוסף.

משק תל-יוסף; (תל-אביב, דפוס "אחדות"), תש"ו. 44, [4] ע', תמונות. 8°
קובץ לזכרו של ת. חרוני, יליד תל יוסף שנפל ב־29 ביוני 1946 מכדור בריטי בשנת ה־25 לחייו. המדורות: השבת השחורה. לדמותו של חיים. בפי שליחיו בתפוצות. מדבריו.

45 אנדזערס; זאמלונג פאר ליטעראטור און קריטיק.

תל אביב, ביי דער מיטהילף פון יידישן ליטעראטור און זשורנאליסטן-קלוב אין ארץ-ישראל; רמת-גן, דפוס "ליגא", תש"ט. [2], 104, [1] ע', תמונות. 8°
העורכים: א. ליס, א. ריזעס.

התכן: שירים מאת א. סוצקעווער, פ. מאיעזעסא, י. פאפערניקאט, א. שמיר, ר. באסמאן, י. שטאל (איטאליע); די איטאליענער העלכע האבן מקריב געזען ויזערע לעבנס פאר ראטעווען יידן, (ע' 35—43). ה. שארבעל, י. צ. שאר-געל, י. מאניק לעדערמאן, מ. לאקער, ספורים ורשימות מאת זרובבל (איבערגעבורס), י. מאסבויים (דער באַ-גינען אין ירושלימער אלטשטאט), ל. חייק, מ. צאנץ (עברים היינע), ר. פאטשע, י. פרענקל (צפת), ג. זאלי קאחסקי (וינוק געלט), מ. מאן, (דאס ווונדערלעכע פאשע-סעלד), ג. מייזל: א פאר הערטער העגן חורבן-ליטעראטור. א. ליס: דער איידיקער זיכטער י. שטאל, י. רובין; פון "באנטשע שחיג" בין "באנטשע שלאג", ג. ניר ראפאלקעס: פון אספת הנבחרים בין כנסת-ישראל, א. ליס: יידישע שרייבער און יידיש אין איי. רשימות על ספרים.

52 דורה, גוסטב [Gustave Doré]. תנ"ך בתמונות; למעלה ממאה ציורים מאת ג. דורה. ת"א, "סיני", (סגנון הדפוס בע"מ, 1946), [8] ע' 115 לוחות-תמונות. 8°.

"הספר מכיל מבחר ציוריו התנכיים של דורה. ציורים אלה מוגשים פה בצורה מרוכזת ומיועדים להיות לעזר לקורא בחלקים הספוריים של המקרא". (מהמבוא).

53 זילברמן, שאול משה. ספר פרדס שאול על חמשה חומשי תורה, וחמש מגילות. מאת... מוהר"ר שאול משה... הוגה ונסדר עליי בני הרב... יהושע זילברמן... תל-אביב, דפוס י. לויצקי, תש"ה. [8], 169, 11 ע' 4°.

54 כלפון, יעקב. ספר ויעמידה ליעקב; דרושים על סדר הפרשיות אשר און וחקר... הרב... יעקב כלפון... בכה"ר יוסף... ירושלים, תש"ז. [2], 100 דף. 8°.

(א) כלפון, יעקב. ספר רנו ליעקב שמחה; דרושים על סדר הפרשיות... ירושלים, תש"ז. [1], 57 דף. 8°.

(ב) כלפון, יעקב. ספר דורש טוב; דרושים לכל חפציהם... ירושלים, תש"ז. [1], 136 דף. 8°.

השער נדפס בדפוס י. ע. איתאח.

55 קמינקא, אהרן [A. Kaminka]. פירושה גיוני לספר איוב על יסוד המסורה. תל-אביב, "יבנה", (דפוס "גוטנברג"), תש"ט. [4], 79, [1] ע' 8°.

"כוונת פירושי היא לבאר את הגיונות הספר השירי הנעלה, אשר רבים מאד עמלו לפרש אותו בשקיותם על ביאור מלים קשות בהזנחם את ההתבוננות ברעיונות הספר ובשכל הצפון בו בשלמותו כשמכירים את התכנית לכל השיחות והקשר המאחד אותן". (מהמבוא).

56 קסוטו, משה דוד [Umberto Cassuto]. פירושו על ספר בראשית, מאת מ. ד. קאסוטו... חלק ב: מנח עד אברהם. ירושלים, הוצאת ספרים על שם י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית, (דפוס ר. ת. הכהן, תש"ט. [5], 166, [5] ע' 8°.

את הקודם עיין ק. ס שנה כ"א ע' 251, שם גם תאור הפרשיות: המבול. בני נח, תולדות בני שם.

מסורת לפי מקצועות (ס"ה 20) ובתוך כל מדור לפי א—ב, צורפו לקטלוג שתי רשימות: א) ספרות בהנדסה ובמטלורגיה שנמצאת בת"א (רשימה חלקית); ב) ספרות עתית הנמצאת בארץ.

49 רחובות. תחנה לחקר החקלאות. רשימה התדפיסים <1897—1947> של שמעון בודני ה'מר... [רחובות]; Jerusalem דפוס "Gesher", תש"ז, 8, 24 ע' 8°.

בראש השער: הסוכנות היהודית לארץ ישראל. תחנת הנסיון החקלאית, רחובות. בעברית ובאנגלית. שער אנגלי: Jewish Agency for Palestine. Agricultural Research Station, Rehovot: Bibliography of F. S. Bodenheimer...

ש. בורנזימר משמש סרופיסטור לזואולוגיה ולאנטר מולוגיה באוניברסיטה העברית בירושלים ומנהל המחלקה לאנטומולוגיה בתחנת הנסיונות ברחובות. — כולל 260 ערכים; המקרים נתפרסמו בשנות 1919—1947. החומר מסודר לפי סדר כרונולוגי.

50 Palestine. Government. Public Information Office. Register of the Palestine press, issued by the Public Information Office, Jerusalem, May 1946. Jerusalem, Govt. Printing Press, [1946]. 12 p. 8°.

את הקודם עיין ק. ס. שנה כ"ב ע' 108.

הרשימה כוללת 125 שמות של כת"ע, מהם 79 בעברית (67 רק בעברית, 12 בעברית וגם בלשון לועזית). ניתנו יריעות על שפת העתון, תכופות ההופעה ומטרת העתון.

מדע המקרא

51 גיגר, אברהם. המקרא ותרגומו ביוקתם להתפתחותה הפנימית של היהדות. בצירוף מבוא מאת יוסף קלוזנר, ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס מרכז), תש"ט. 45, [1], 368 ע' לודפורטס, פקסימיל. 8°.

= ספרי מופת בחכמת ישראל. ספר ב'. בראש השער: אברהם גיגר. תרגם לפי המהווה השניה משנת 1928 [צחק] ל[יב] ברוך. שם המקור: Abraham Geiger: Urschrift und Übersetzungen der Bibel in ihrer Abhängigkeit von der innern Entwicklung des Judentums.

מהדורה א': Breslau, J. Hanauer, 1857.

המבוא של קלוזנר: אברהם גיגר וחיבוריו, ע' 9—45.

61 חרלפ, יעקב משה. ספר ב י ת ז ב ו ל; שאלות ותשובות באורים וחידושים לכמה סוגיות ושיטות... אשר חנן ד' אותי... יעקב משה חרלפ... חלק ב, ירושלים, מדרש גבוה לתלמוד "בית זבול" בסיוע מוסד הרב קוק, (דפוס "העברי" של י. ורקר, תש"ה, [8], 94, 25, [3] דף 2. בסוף הספר (דף 1—25): ז ב ו ל ו ח ר ל פ (אביו של ר"מ חרלפ): יסוד המעלה; בענין שביעית ומעשרות של גברים ובדין הפרשת חלה מקמח חריל על קמח א"י (מהעזובן).

62 מלאכי, דב (Dov Malachi). ז ב ה א ר ק; חושים, באורים ופירושים על הירושלמי, מאת הרב דוב מלאכי לאנגלנד. [יצא לאור] בסיוע מוסד הרב קוק, חלק א: ברכות, פאה ודמאי, ירושלים, (דפוס "חורב"), תש"ד. 6, 110 [צ"ל VII], 56, 70, 19, [1] ע', 8.

63 משה בן מימון, מ ש נ ה ת ו ר ה. הוא היד החזקה... [מאת] רבנו משה בן-מימון... מנוקד ומפורש, מוגה ומתוקן על פי כתביו ודפוסים ראשונים בצירוף מקורות, מאי מקומות וכו'. (ספר ב: הוא ספר אהבה עם פירוש תמציתי ממבחר מפרשי הרמב"ם מאת הרב שמואל (נחום) ר ו ב י נ ש ס י ו), (תל-אביב), "ראשונים", (דפוס סטרוד, תש"ס), 401, [3] ע', 8.

ספר א' עין ק. ס. שנה כ"ג ע' 275. — ע' 7—12: הקדמת המפרש (נוסחאות, השוואות, מקורות) ע' 370—396: תשובות הרמב"ם... בקשר עם כל ההלכות הנידונות בספר אהבה. ע' 397—401: תיקוני סופרים. — הפירוש, שכמותו היא בערך כפלים מפנים הרמב"ם, הוא מעמיק ומאיר עינים ועשוי להפיץ את הספר ברחבים.

64 רודנר, אברהם עקיבא. ספר מ ש פ ט י א י ש ו ת על טי פסקי ראשונים ואחרונים מאת הרב אברהם עקיבא רודנר... ירושלים, בסיוע מוסד הרב קוק, (דפוס הסועל המזרחי), תש"ס. 184 ע', 8. ספר מקיף על הלכות אישות לכל פרטיהן האישיות והכספיות.

65 שליכטר, ברוך. ל מ ג י נ י מ ו ל מ ס י י ר י מ... הוצאה מיוחדת של מרכז העובד הדתי, סיעת הפועלים הדתיים בהסתדרות. (תל-אביב, דפוס מל"ן, 1948), 60 ע', 8. "אשנב קטן לאוצר חיים וזכתי לפתוח לפניכם, אשנב לידי ישראל ומונהיג" (מההקדמה).

57 תנ"ך. תורה נביאים וכתובים. מהדורה ספרותית. ערוכים ומפורשים עם מבואות מאת מ[שה] צ[בי] ס ג ל. 3 כרכים. תל-אביב, "דביר"; (ירושלים, דפוס וייס), תש"ז—תש"ט. 8. התכן: שנים עשר, תש"ז. 104, [1] ע' — שמות ויקרא. תש"ט. [2], 81, [2], 54, [1] ע' — מלכים, תל-אביב, דפוס לידור, תש"ט. 6, [1], 118, [1] ע'. עין גם ק. ס. שנה כ"ה ע' 8.

58 תנ"ך. תורה. חמשה חומשי תורה. עם מבחר פרוש רש"י (מנקד ומבאר) לבית-הספר ולעם, ערוך בידי א. אבן-שושן וא. ביליק, א—ב. ירושלים, "אשכול", (דפוס "אשכול", תש"ו—1945), 8. התכן: [חלק] א: בראשית. מוספים לספר: הפטרות עם באור קצר; דיני הקריאה בתורה... טעמי המקרא; תולדות רש"י; לקט אמרות וגיבים מתוך... רש"י. (תש"ו—1945), [7], 224 ע'.

[חלק] ב: שמות. מוספים לספר: הפטרות... מגלת אסתר... דיני הקריאה... טעמי המקרא, תולדות רש"י, לקט אמרות וגיבים מתוך... רש"י... תרשימי המשכן וכליו; ציורים של בגדי הכהן הגדול. [תש"ז?], [4], 247, [6] ע'. "אשר ע"י מחלקת החנוך של כנסת-ישראל ללמוד תורה ורש"י בבה"ס הכלליים ושל העובדים" (ח' ב' ע' [2]). "פירוש רש"י ניתן עד כמה שאפשר במילואו: פשט ודרש כאחד. הפרוש ניתן בניקוד מלא ובסמגי פיסוק". (מההקדמה).

תלמוד ומדרש, ספרות רבנית

59 גוטקובסקי, יעקב. קבץ מאמרים תורניים בענינים שונים בשם ק ו ל י ע ק ב. מאת יעקב גוטקובסקי בלא"א אליהו, תל-אביב, (דפוס רוהלד), תש"ו. [2], 130 ע', 8.

60 [דנציג, אברהם בן יחיאל מיכל]. ספר ח כ מ ת א ד מ ובינת אדם על הלכות א"י, מבעל החכמת אדם ובי"א על חלק יורה דעה וחיי אדם ונשמת אדם על חלק אורח חיים... והחלק הזה מכונה בשם ש ע ר י צ ד ק... כולל שער מצות הארץ ושער משפטי הארץ, בהראשון מבואר: המצוות התלויות בארץ ונהגין בזמן הזה... בהשני מבואר: שאר הדינים, ויש מהם גם בחו"ל... נדפס עתה פעם שלישית בהוספה מרובה... ירושלים, דפוס בית יתומים דיסקין, הלכות הארץ=תש"א. [4], 192 ע', 8.

מדע הדת, פילוסופיה יהודית

66 חקר: מוסד לפילוסופיה יהודית. א. סקירה על הספרות הפילוסופית של עם ישראל. ב. תבנית המוסד וספרות הפילוסופיה היהודית. ירושלים, (דפוס "האומן"). תשי"ז. 14, [2] ע' 80. עם שער נוסף בלטינית בע' ד' של המצפנת. החוברת נכתבה ע"י יהודה אבן שמואל.

המוסד שואף להטיל על עצמו עבודת הפיגור בשדה הפילוסופיה היהודית ולהוציא את ספרי המוסד בעליל סופיה היהודית וספרים ותוכניות שנכתבו בלשונות שונות על פילוסופיה ישראל.

67 מרקוביץ, צבי. בנתיבות האמונה: מסה על מושגי הדת, תל-אביב, "ביתן הספרי", (דפוס מ. קהל), תשי"ט. 51, [1] ע' 80. התבן: מרחק אל האמונה: בנתיבות מסורת הדורות. לבעית הקופתנו: על חיינו בעולם הזה ובעולם הבא. בנתיבות חיינו: מסה על חיינו.

68 שלם, רפאל אברהם. על גאולת ישראל: הנצחה ואומדנה על שבעה סימנים שבספר דגאל מאת רפאל אברהם שלם המכונה ראש... ירושלים, (דפוס "ארץ ישראל"), תשי"ח. [2], 16, [2] ע' 80. המונח: 80.

קבלה וחסידות

69 יוסף חיים בן אליהו מבגדד. ספר ל ש ו ן ח כ מ י ... בקשות והוצאות השייכים לעבודת הקודש תורה ומצוות תיקונים וענינים נפשיים... אשר פעל... כבוהר"ר יוסף חיים בכמהר"ר אליהו... הוצאה שניה. חלק ב. ירושלים, דפוס י. ע. איתא, תשי"ז. [8], 184 דף. 80. את הקודם עין ק. ט. שנה ה' ע' 299. מהדורה א': ירושלים, תרס"ה (ח' א') ותרי"ע (ח' ב').

70 רגנשברג, אפרים בן מאיר. ספר היכלות דרבי מאיר הלוי על חכמת הקבלה וכו' ששה היכלות... מאת... אפרים הלוי רגנשברג. בהרב ר' מאיר הלוי מחושבי תל-אביב... תל-אביב, (דפוס ה. גוטמן), תשי"ח. 148, [3] ע' 80.

71 שלום, גרשם [Gershom Scholem]. ררא שית הקבלה <1150—1250> ירושלים ותל-אביב, שוקן, (דפוס "אחוזות"), תשי"ח. 262 ע' 80. = ספרית

שוקן, ירושלים, מתקנים ומקורות בתורת הסוד בישראל בעריכת גרשם שלום. ספר זה.

התבן: הבקשה. ספר הבקשה. הראב"ה וסיעתו. ר' יצחק מגרונור. המרכז בגרונה. חוג ספר העיון. ספר התמונה ותורת השמיעות. סוף דבר. בספרים: שירי ספר דוא רבא בכתבי הסודי אשכנז. אחים מהמקובלים חברי הרמב"ן בגרונה. הספרים השייכים לחוג העיון.

תפלה, דרשות, מוסר

72 בית יוסף... המוציא לאור מ. ע. ירושלים, דפוס י. ע. איתא, תשי"ח. 32 ע' 80. קטעים ודרוש על הגאולה.

73 בן יוסף, ח[יים]. כי תצא למלחמה... זו השעה. ירושלים, מרכז "יהדות" בארץ ישראל, (דפוס "חורב"), תשי"ח. [4], 36 ע' 80. רוצים להשימונו — ואנו מתגוננים ומוסרים את נפשינו ומאדינו. אבל אל לשכוח את הנקודה העקבית למסר גם את לבבנו לד'... וכבדי להזכיר צורך הכרחי זה, אנו מוציאים לאור את החוברת הזאת. (מהקדמה).

74 הגדה של פסח. ירושלים קליילד גויארק, ספרעא [תשי"ח]. 40, [1] ע' 80.

75 הגדה של פסח עם ציורים ובאור שירה חדשה. ירושלים, הוצאת "אשכול", (דפוס "אשכול", 1949). [32] ע' 80.

76 הגדה של פסח. Service for the first nights of Passover, with a revised English translation by Joseph Loe w y and Joseph Gue n s... Tel-Aviv, "Sinai", (דפוס "תרבות"), [1948?], 77, [3] p., illus. incl. music, 80. המקור והתרגום טור ע"י טור.

77 הולנדר, שמואל מאיר [S. M. Holländer]. ספר ש"מ"ה כהן. מאת שמואל מאיר הכהן האלענדער. על הדרוש וסדר היוחסין והספד. חמ"ד [תל-אביב], תשי"ז. [4], 20, [1] ע' 80.

78 ישראל. צבא השדרות הדתי. [חברות למדע דרים]. [א-ג]. ירושלים, תשי"ח—תשי"ט. 80. יותר לא הופיע.

התבן: [א]: ר א ש ה ש ג ה. דפוס המחנה תשי"ח. 16 ע' [ב]: י ו ם ה כ ב ו ר י ם . (בית

עם יהודים במחנה השבויים ועל קשר חשאי עם החברים בתנועה.

83 בראדון, דורותי [D. Bar-Adon]. ג ש ר
ש ל מ ע ל ה, תל אביב, י. שרברק, (דפוס מל"ן),
[תש"ח]. 230, [1] ע', פורטרט. 8°. בראש השער:
דורותי וס ס ח ב ר - א ד ון. על חייהם ופעולת
חיהם של צנחנים יהודים במלחמת העולם השנייה. התכן:
חקדמה (ע' 5-28). א. ח. סניי. ת. סנש. המשלחת
הסלובקית. חביבה רייק. צבי בן יעקב. רפאל רייס. אבא
ברדוצ'ב. פרץ גולדשטיין.

84 גרנך, אלכסנדר. אדם ונת יבו; רומן
אנטוביוגרפי מאת אלכסנדר גראנאך. מרחביה, הקיבוץ
הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1948), 315.
[2] ע', לוח פורטרט. 8°. (ספרית מועלים / לכל).
עברית: ג. ק. גרשניץ.

תרגום יודי עיון ק. ס. שנה כ"ח ע' 178. — שם המקור:
Alexander Granach: Da geht ein Mensch.

85 גרשטנקורן, יצחק. יהודה וישראל;
לעיון ולמשחבה... יצא בסיוע מוסד הרב קוק שעי
המורח העולמי בני ברק, (דפוס שילה), תש"ז. 92, [1]
ע', לוח פורטרט. 8°. עיונים בתולדות יהודה וישראל
בימי המלכים. המחבר הוא רב וראש מועצת בני ברק.

86 הירש, יוסף. ר' בנימין הירש
ז"ל; רשומות ופרקי זכרונות לקורות בית הירש
ואויערבך ומקצת אנשי ק"ק הלבדשטאט. ירושלים, (דפוס
ירושלים), תש"ח. 91 ע', מפה גינאלוגית מקופלת, לוחות
תמונות, פקסימילים. 8°. "הספר נסדר ונתקן בבית
המלאכה של הוצאת ספרי תרשיש..." ההוצאה יפה.

"לכתחילה היה ברצוני לכתוב ספר על חיי אבי ואולם
בחקרי את חיי אבי מצאתי חומר כה רב ועשיר, עד שלא
יכולתי אלא להרחיב את הגבולות. עם זה הרגשתי בנפשי
חובה לקשור בספר זה גם את תולדות משפחתי, ואף
את דברי הימים של תקהילה הקדושה הלבדשטאט שאברהם
בימינו... למרות העובדה הזאת אני קורא את שם הספר
בגימין הירש ז"ל, היות והוא היה האישיות המרכזית
במשפחתנו וב... הלבדשטאט, ויוצא לתחילה בכל היותו
גרמניה ובכל ארצות אירופה" (מקדמות המתבר).

"חיבור זה הוא פרי עבודתו של ד"ר יוסף הירש. את
רובו חיבר בעצמו בשפה העברית דחקה פרקים אחרים

הדפוס הצבאי מס' 2, תש"ט. 40 ע'. [1]: ח ג
ה ס ר כ ו ת. (בית הדפוס הצבאי מס' 2), תש"ט. 27,
[30] ע'.

לקוטי ספרות מתאימה, בעיקר דינים ומנהגים, בחוב
גם תפלות.

79 ספרית השבת. [1-3]. ירושלים, "ישראל",
הועדה לתורה וספרות של המועצה למצן השבת, (דפוס
מרכז), תש"ח-תש"ט. 8°. לכל חוברת שער מיוחד.
— התכן: [1] ס ל ד מ, ש[מחה] [בונם]: חוק
העבודה הקדום בעולם. תש"ח. [2], 16 ע'.

[2] ל ו י, יצחק נחום: שבתות בירושלים. תש"ח.
83 ע', לוח תמונה.

[3] ז ק " ש, מרדכי יהודה ליב: לקראת שבת.
תש"ט. 33 ע'.

80 עטיה, מרדכי [M. Attie]. מ ת ש ב ו ת
ש ל ו מ... ירושלים, (דפוס "מוריה"), תש"ח. [2],
5, [1], 3-73, [1] ע'. 8°. בראש השער: הרב
מרדכי עטיה. עם הקדמה מאת בן המהבר.

"מגמת החוברת: א) להראות שכל המאורעות העוברים
על עם ישראל ועל הארץ בפרט לא במקרה, כי אם הכל
בהשגחת ה' (ב) שגאולתנו העתידה תלויה רק בנו,
בחזרתנו אל ארצנו ובהסבת דרכינו בה".

81 תקונים. ליל שמיני קודם המילה. ספר בריית
ע ו ל מ; כולל בו הוזה"ק שרגלים לקרוא בליל
שמורים של יום המילה, והשירים ששרים אחר הקריאה
לכבוד המצוה, וסדר המילה עם קצורי דינים, וזכר הבת,
ולוח לשמות הילודים, וסדר פדיון הבן, והבר מצוה
והשירים, וסדר החתונה והשירים שרגלים לומר בארץ
ישראל, ירושלה, עמרם אורביץ, (דפוס "המערכ"), תש"ח.
80 ע'. 8°.

היסטוריה, גיוגרפיה, זכרונות

(ראה גם להלן במדור "ציונות וידיעת א"י")

82 ארני, א[ריה]. ב כ ו; קורות צנחן עברי.
(תל אביב), הקיבוץ המאוחד; (עין תרור, דפוס הקיבוץ
המאוחד), תש"ח. 333 ע'. 8°.

המחבר נפל בשבי הרומני בתחלת תש"ד, ושם נשאר
עד סוף המלחמה; זמן קצר היה בידי השלטונות הגרמניים.
בספר מסופר על חייו בשבי, על התקורות, על מגישות

המתרגמים (ע' 99-102), על המסה מאת ההוצאה (ע' 103-104), מונחים מדעיים אחדים שנזכרו בספר (ע' 105-107).

91. קלוזנר, יוסף [Joseph Klausner]. היסטוריה של היהדות החדשה (בחמישה כרכים), מאת יוסף קלוזנר, כרך א.ב. ירושלים, "אתאספ", (דפוס "המערב"), תש"ט. 8°.

התכן: כ' א': מחורבן הבית הראשון עד סוף שיבת ציון: הקדמה, הימים האחרונים של הבית הראשון, גדליהו בן אחיקם והתחורבן הסופי. הגולה בבבל. המצב הכלכלי. המצב הרוחני. יחזקאל. מלכי-בבל האחרונים. כורש מלך-פרס. הכרזת-כורש וראשיתו של ישעיהו השני. תחילת העליה הראשונה. ישעיהו השני. המצב ביהודה בימי גלות-בבל. העליה הראשונה ובניין-המזבח. בניין המקדש וסופו של ירובבל. בין גמריה-בניין ובין העליה השנייה. העליה השנייה. ספרי עזרא ונחמיה. עזרא הסופר. נחמיה בן חכליה. פעולותיהם האחרונות של עזרא ונחמיה. סיומה של תקופה (סיכום). 324 ע', לוח-פורטרט.

כ' ב': מסוף מלכות-פרס ועד מרד החשמונאים: הקדמה. המאורעות הפנימיים. המשטר המדיני ביהודה בסוף מלכות-פרס. המצב הכלכלי. החיים הדתיים והתרבותיים. פילוג-השומרונים. השפעתה של הפרסיות על היהדות. אלכסנדר מוקדון בסוריה וא"י. ארץ-יהודה תחת שלטון הדיאדוכים. יהודה תחת שלטון בית-חלמי. "בית טוביה". א"י תחת מלכי בית-סיליקוס עד מרד החשמונאים. המצב המדיני והכלכלי. בערב הגוריות והמרד. תחילת ההתייזות השיטתית. היצירות הספרותיות והאמנות והדעות של התקופה. סיכום וסיום. הוספות ותיקונים. 278 ע'.

בשנת תרס"ט פרסם המחבר ספר: "היסטוריה ישראלית, חלק א': מן התקופה הקדומה ביותר עד תקופת החשמונאים". אודסה, דפוס ביאליק-בורישקין. (מהדורה ב' וג' שם תרע"ה ותרע"ח). "הספר שלפנינו הוא חדש מעיקרו, שכתב דבר אין לו עם הספר הישן. חדש בתוכנו, חדש בהשקפותיו, חדש בצורתו וחדש בסגנונו". (מהקדמה לכרך א').

92. שוב, ד[וד]. הלוחמים לחירות: ראשונה המתחלת הרוסית 1870-1871... עברית מ. בניהו. תל אביב, מרדכי נוימן, (דפוס מל"ח), תש"ו. 216 ע', 8°.

נתחברו ביומנו ע"י אחרים מבני משפחתו... יד הגורל מגעה בעד הופעת התיבור בימי חייו. לכן קבלו עליהם אלמנטו של לוחם וד"ר י. ריבלין את סידור החומר. (מתוך המבוא הביוגרפי מאת יוסף קלוזנר).

87. טרטקובר, אריה [Arieh Tartakower]. היסטוריה של היהדות החדשה. (ירושלים, הוצאת המכון להשכלה ציניית. בהנהלת ש. גולדלמן, 1947). 202, [2] ע', טבלאות, 8°. = הספריה הציניית הקטנה, סדרה ב', "מהדורה שניה, מורחבת ומעובדת כולה מחדש". מהדורה א' עין ק. ס. שנה כ' ע' 61, שם גם תאור.

בספר זה עובדו הנתונים עד שנת 1936 ועד בכלל, במהדורה שלפנינו עובדו גם הנתונים של שנות המלחמה ושל השנים שלפניה. בגלל מהלך המאורעות בשנים שבין הופעת מהד' א' ומהד' ב', מוכרח היה המחבר לכתוב את הספר כמעט מחדש. נתוספו בו פרקים חדשים: "בעית הפליטים היקורים" (ע' 59-93), "הבעיה התרבותית של ההגירה היהודית" (ע' 181-187), וגם שאר הפרקים תכנום נשנתה לפעמים קרובות שינוי יסודי. ארץ ישראל קלטה בשנות 1919-1946 411,153 עולים, מהם 57% בשנות 1933-1939. א"י תופסת את המקום השני אחרי אה"ב בקליטת ההגירה.

88. ינובר, ב. א. ד. ב. ע. י. ר. ו. פרקי זכרונות על הרובישוב. הקדמה מאת פישל שניאורסון. ת"א, "רעות", (דפוס י. שלומי, תש"ו), 46 ע', 8°.

89. לובטסקין, צביה. אחרונים. ה' ח' ו' ה' דברים בוועידה ה"ט"ו של הקיבוץ המאוחד ביגור, 8 ביוני 1946. (עין חרוד), הקיבוץ המאוחד, (דפוס הקיבוץ המאוחד), תש"ו. 55, [1] ע', 8°. תדפיס מתוך ספר "הוועידה ה"ט"ו של הקיבוץ המאוחד ביגור". צביה לובטסקין היתה מלחמות-הגיוס בפולין ומתארת בנאומה את קורות יהודי פולין בשנות הכבוש הנאצי.

90. פרויד, ז[יגמונד]. חיי ופועל. עברית [שמואל] גולן, צ[בי] זהר. מרחביה. הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1947), 111, [1] ע', 5 פורטרטים (מהם 4 מחוץ לספירת העמודים), 8°.

(ספרית פועלים / דורון), שם המקור: Sigmund Freud: Selbstdarstellung. בסוף החוברת: שנותיו האחרונות של פרויד מאת

צינונות וידיעת ארץ ישראל

97 אבי-יונה, מיכאל. ירושלים העתיקה;

כתוארת בדברים ע"מ. אבייונה ובתצלומים ע"ר.
י ו נ א ס. ירושלים, המחלקה לעניני הנער של ההס-
תורות הציוניות, (דפוס "האמן", 1946), 32 ע', מסה. 8°.
(מראה ארץ ישראל). — ההוצאה יפה.

98 איג, אלכסנדר; מ[יכאל] זהרי; ג[עמי]

פינברון [Alexander Eig; Michael Zohary; Noemi Fainbrun].
מ ג ד י ר ל צ מ ח י א ר צ -
י ש ר א ל... מהדורה שניה מתוקנת ומורחבת על ידי
מ. זהרי וג. פינברון בעזרת עזבונו המדעי של א. איג.
ירושלים, "העתון לבוטניקה"; (ת"א, דפוס הארץ), תש"ה.
67, [3], 503, [3] ע', מפה, ציורים. 8°. שער נוסף
באנגלית. מהדורה א' עין ק. ס. שנה ט' ע' 13—17, שם
גם בקורת מאת ד"ר אפרים הראובני.

"כתוצאה מהכנסת משפחות, סוגים ומינים נוספים
למהדורה זו עובדו, מחדש רוב המפתחות ונוספו נתונים
חדשים בתפוצת הצמחים. השמות הלטיניים נבדקו מחדש
והוחלפו הרבה שמות באחרים... שכלול חשוב היא הכנסת
תאורי המשפחות והסוגים שהובאו בראש המפתחות של
המשפחות והסוגים. השמות העבריים נבדקו מחדש ע"י
ועדה מיוחדת למסרה זו מטעם ועד הלשון העברית.
החלפו הרבה שמות עבריים של הסוגים בשמות חדשים
וכן שונו אחדים משמות המשפחות... מספר הציונים
הוגדל עד 876 ורוב הציונים הישנים הוחלפו באחרים. כל
הציונים רוכזו בטבלאות מיוחדות ונקבעו בסוף הספר".
(מההקדמה למהדורה ב').

99 אילון, עמוס. ירושלים לא נפלה;

מצור 1948. מהדורה שניה. תל-אביב, נ. ספרסקי, (דפוס
"ספר") תש"ח. 158, [2] ע'. 8°. = ספרייזיס
לכל, 6.

המחבר, ששמש כתבו המיוחד של "על המשמר"
בירושלים החל מסוף אפריל 1948, מתאר את המלחמה
על ירושלים ובירושלים ואת המצור עליה כחדש אפריל-
יוני 1948.

100 איש-שלום, מיכאל [Michael Ish-Shalom].

ק ב ר י א ב ו ח; לחקר מסורות הקברים העבריים
בארץ ישראל. ירושלים, מוסד הרב קוק והמכון הארצי-
ישראלי לפולקלור ואנתולוגיה, (דפוס "המערב"), תש"ח.

עם הקדמה מאת ז. אברמוביץ. שם המקור: "מארטירער
און העלדן".

על תייהם ופעולותיהם של המהפכנים הרוסיים, בעיקר
עסקני "נצרוזאניה ווליה". בין השאר מסופר גם על
יהודים מהפכנים מרק נתנון ואשתו, פ. אפסלרוד, א.
וונדליץ, גר. גולדברג, ציונובסקי, ול. יוכלסון. ה.
הלפמן.

93 שטוק, דב [Dov Stock]. אחרית

ה ש ע ש ו ע י ס. תל אביב, הוצאת הקיבוץ המאוחד,
(דפוס "ספר"), תש"ו. 106 ע'. 8°. זכרונות משנות
הגמנסיה. ספרי זכרונות אחרים של המחבר: "ממחז
הילדות" (ק. ס. שנה ט"ו ע' 423—424, שם גם הערכה
מאת ב. שוחטמן) ו"ממעגל הנעורים" (ק. ס. שנה כ"ד
ע' 196).

94 שטריגלר, מרדכי. נרות שאכלו.

תירגם מיידש בנימין טנובוים. תל-אביב, "עם עובד",
(דפוס "דבר"), תש"ח. 308 ע'. 8°. המחבר היה
כלוא במחנה מידאנק וניצל. התכן: מידאנק. יציאת
מידאנק. הרושת המות. את המקור עין ק. ס. שנה כ"ה
ע' 77.

95 Guttman, T[heodor]. Dokumentenwerk
ueber die juedische Geschichte in der Zeit des
Nazismus. 2. Teil: Ehrenbuch fuer das Volk
Israel. Jerusalem, "Awir Jakob", (typ. Hase-
pher), 1945. 96 p. 8°.

את הקודם עין ק. ס. שנה כ"ב ע' 107. את הספר

(ח' א') בעברית — שם ע' 8; צורף גם בארץ קצר.
Der Antisemitismus in seiner heutigen
Gestalt. II. — Dokumente: Rumänien. Bul-
garien. Polen. Holland. Wien. Breslau-Buchen-
wald. Buchenwald.

96 Harari, Jacob. Die Ausrottung der Juden
im besetzten Holland; ein Tatsachenbericht. Tel-
Aviv, Irgun olej merkaz Europa; (Jerusalem,
typ. 'Achwa'), 1944. 100 p. 8°.

לפני כבוש היטלר ישבו בהולנד 160.000 יהודים ושאר
בחים בהולנד, בברגן-בלזן ובטרזינשטט — 43.000.
האחרים גורשו למחנות (אושביץ ועוד) והושמדו.

בספר חומר לתאור דמותה של יהדות גרמנית בסוף המאה ה-19.

104 בעקבות לחמנים: מכבר רפורטאגים מאת סופרי צבא ההגנה ורשימות מדברי ימי יישובים במערכה. מרחביה: הוצאת הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1949), 359, [1] ע' 8° (ספרית פועלים / לכל).

"יצחק אברהמי השתתף בכינוס החומר ובבגיון ועיצבו של הספר". המדורות: בכוח האדם. אל אזורי האויב. סופות בנגב. מקלים קטנים. משלטים למחר.

105- ברור, א[ברהם] י[עקב] Abraham Jakob Brawer. מסת ארץ ישראל לעם הנגב. קנה המדה: 1:750,000. ירושלים: המחלקה לענייני הנער של ההסתדרות הציונית, תש"ז, 66:40. על ע' 2-4 של המעטפת: היישובים העבריים בא"י בסוף תש"ז. על המפה: "הוצאת 'ספרית החיל' ע"ש ברל בצנלסון, תל אביב: צולם ונדפס ע"י מחלקת המידות של ממשלת א"י, תל אביב, ניסן תש"ז 1946". עיין ק. ס. שנה כ"ד ע' 168.

106 גוטמן, נחום [N. Gutmann]. חיות הנגב: ציורי החי של לוחמנו, ת"א, "עם עובד", (דפוס לוינאפשטיין הקד' תש"ט), [4] ע' [29] לוחות תמונות. 8°. "ציורים אלה הם 'שלל' סיורים אחרים שסיירתי בנגב." (מההקדמה).

107 גולומב, אליהו [Ellyahu Golomb]. ראשי פרקים בתולדות הגנת היישוב. ירושלים: (המחלקה לענייני הנער של ההסתדרות הציונית, דפוס גשר), תש"ז, 82, [1] ע' 8°. = קו לקו: ספריה לידיעת ארץ ישראל ועם ישראל. ח. פורסם תחלה בקיבוץ "מצשם ומגמות" עיין ק. ס. שנה י"ט ע' 222-223. תרגום אנגלי שם שנה כ"ד ע' 199.

108 גרגורס, גיאורג גרסיה. כך נולדה מדינת ישראל: הקדמה כפי שראיתיה במו עיני. מאנגלית: יצחק א. עבאדי. ירושלים, אחאסא, (דפוס "המערב"), תש"ט, 296 ע' לוח פורטרטים. 8°. בראש השער: גיאורג <כורגה> גארסיה-גרגורס. שם המקור:

Jorge Garcia-Granados: The birth of Israel; the drama as I saw it.

200, [2] ע' מפה. 8°. = ספרית לפולקלור ואתנו-לוגיה, ספר ה', שער ג'ספ באנגלית.

"שתי ספרות עקרוניות שמתן לפני... (א) כינוס המסורות השונות על הקברים העבריים בא"י המצויות בקפרות ימי הקניינים... למקום אחד; (ב) חקירת מסורות הקברים הן בהתפתחותן ההיסטורית הן בהתפתחותן מצד הפולקלור ריסטי... מחקרנו מתכוון להתחקות על שורשי המסורות חשונות ומצאן והשתלשלותן... בחבור זה כונסו גם המסורות ששרדו בכתב, בספרות חתומות, בקפרי יוסף בן מתיאן, וכן גם המסורות שבספרות השומרים והקראית ואף בספרות הלא-יהודית... החבור נכתב בעבודת גמר באוניברסיטה העברית... חלק גדול ממנו נדפס בירחון "סיני" שנה ד' וז' ואולם עתה הוא ניתן בצורה מורחבת" (מההקדמה).

101 ארלוזורוב, חיים [Chajim Viktor Arlosoroff]. יומן ירושלים. [תלאביב], מפלגת פועלי ארץ-ישראל, חש"מ, [תש"ט], 359 ע' לוח פורטרט. 8°. "הביא לבית-הדפוס זאב שרף." יומן ארלוזורוב על עבודתו הפוליטית כמנהל המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, אוגוסט 1931 — אפריל 1933.

102 ביטריצקי, נתן [Natan Bistritzki]. ארץ הנגב. תלאביב, "מסדה", (הוצאה), דפוס מסדה, תש"ז, 61, [1] ע' 8°.

על הפוליטיקה החינוכית של הציונות. המחבר טוען שיש לדאוג להדרכה ציונית ע"י פעולה תרבותית, ובכלל יש לספק את החיים הלאומיים של העם בתפוצות.

103 בן-חורין, שלום [Shalom Ben-Chorin]. חמשים שנות ציונות: מבט בודד הימ"ר. ירושלים, ד. מס, (דפוס "המערב", 1946), 272, [9] ע' 3 פורטרטים, 1 פסקימיל. 8°. "תרגום מכתב-יד ברוך ברגר."

מבט אינדיבידואלי (יצחק) בונגורמר (1865 שטוטגרט — 1940 ירושלים), מבוגר ההסתדרות הציונית העולמית, מעוזי הקרובים של הרצל וקודם לו בכמה רעיונות של "מדינת היהודים" מסד ההסתדרות הציונית בגרמניה ונשיאה עד 1910, מנהל הלשכה הראשית של הקק"ל בשנות 1907-1914. — חשבים בספר הפרקים על עבודתו העיתונאית של מ. ב. לטובת הציונות עד הופעת הרצל ועל יחסיו של מ. ב. ליהוד וולפסון. דרך אגב יש

נעצד. ה"י ותרבות. הכלכלה יסוד הקיום. דמות החברה. בתחום התנועה. במצוק. בבית הנצח. בשתילי הויתם. הרורים. לאן?

110 [ההגנה]. על חומות ירושלים. ח"ה. [תש"ח]. 15, [1] ע/תמונה. 8°. על מלחמת השיחור בירושלים וסביבתה. "יומן הפעולות 23.12.47—20.1.48. כולל מחוז ירושלים בלבד". ע' 11—15.

111 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. הוצד הפועל. המהלך לסטטיסטיקה ואינפורמציה. מפקד ש"ר העבודה בתעשיה העברית בראשית 1948 [והשינויים במשך 1948]. תל אביב, ינואר 1949. [2], 27 דף, טבלאות. 2°. במכונת הכפלה.

112 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. המרכז לתרבות. לקראת: ילקוט לקריאה בצבור. תל אביב, תש"ה. [6], 113 דף. 16:21. במכונת הכפלה.

"ילקוט זה... כולל זכרי ספרות בשירה ובספרות מן הספרות העברית החדשה — מבאליק ולאחריו (וחלק קטן מתורגם) — דברים שנכתבו לאור החזון של תקומת ישראל בארצו, ועל המערכת הכבדה שאנו עומדים בה..." (מהקדמה).

113 התאגדות העיתונאים בא"י ירושלים. התאגדות העיתונאים בארץ ישראל, ירושלים. (ירושלים, דפוס ירושלים, תש"ה. 19, 13 ע'. 8°. חלק גם באנגלית. שער אנגלי: Association of Palestine Journalists, Jerusalem... Jerusalem, 1948.

114 ויס, יודא אהרן [J. A. Weiss]. בשעריך ירושלים; (זכרונות ורשומות של עד ראיה על הישוב הירושלמי בתקופה של יובל שנים ומעלה...) מאת יודא אהרן סג"ל חיים. [בצירוף] (רשימה ביבליוגרפית מהספרים שנפסדו בדפוס חיים "תרס"ג—תש"ס) ובראשית חותנו ר"מ לילינסהאל "תרמ"ה—תרנ"ו" אספה וערכה שושנה הלוך. ירושלים, הוצאת "הלוך". (דפוס חיים) תש"ס. 9/370, [1] ע/לוחות פורטרטים וטקסטי מילים. 8°.

המחבר מדפיס ידע בירושלים. יושב בעד"ו משנת

המחבר שמש ראש המשלחת הגאוסמאלית לאומות המאוחדות ובחר כחבר-לועזה המיוחדת מטעם א"י לחקר בעיית ארץ ישראל, שהציעה הקמת מדינת ישראל. המחבר התייחס באהדה רבה ליהודים ולצינונות והיה פעיל מאד לטובתנו בועדה וגם אח"כ באספה הכללית של א"י. המחבר מספר על הועדה, ישיבותיה וחקירותיה בא"י. בא"י. במחנות ובמדינות ערב, ובין השאר גם על שיחות בלתי רשמיות בין חברי הועדה בינם לבין עצמם או בין חברי הועדה ואנשים שלא הופיעו בסני הועדה, או שהופיעו ואח"כ השמיעו כמה דברים בשיחה בלתי רשמית. המחבר הוציא פסקדין שלילי על המדינות של ארץ המנדט. הגורמים העקריים שהניעו אותו לפסקדין כזה היו: התוקים לשעת חרם ששלטו בא"י, הסמכויות הגדולות שניתנו למסורה וההוצאות הגדולות שהוציאו על החוקת כוחות הבטחון. כמו כן הוא מציין שאנשי השלטון תארו בהגומה את המתיחות היהודית הערבית והשתולו להסתיר מחברי הועדה כל הופעות שהעידו על יחסים תקינים בין העמים האלה. המחבר בא לידי מסקנה זו: "פקידים בריטיים גבוהים עודדו בחשאי ובגלוי את הערבים להתנגד למנדט... עם כל רצוני להיות הוגן כלפי קיסרות גדולה ועם גדול לא יכולתי להגיע אלא למסקנה זו: בסוף כל הסופות חייבת בריטניה הגדולה לשאת באחריות בשל הטרדיה שא"י האומללה שוקעת בה" (ע' 197). הוא מספר (ע' 204) שאנשי האופוזיציה בלבנון דודיעו לו "שהם סבורים שליהודים הזכות לדרוש מדינה יהודית". הוא מספר בהתלהבות על ד"ר באני (שהשתתף בועדה ואח"כ שמש כמתווך בענין א"י) ואומר "שבאצבע קטנה יש לו יותר כשרון מאשר לכל שונאי הכושים בעולם כולו". על מפעל היהודים כותב הוא "בשלושים שנה האחרונות הוטבעה הארץ בחותם של מודרניות אשר לא ימחה, חותם ששום אדם ושום דבר אין בכוחם לשטשו" (ע' 45). — זהו הספר היחיד על פעולות ועדת א"י לעניני א"י שנכתב ע"י אחד מחברי הועדה.

109 דין, ש[מואל] [Samuel Daian]. א ד מ ו א ד מ ת 1: כ"ה שנות נהלל. [תל אביב]: תנועת המושבים וחברת "מסדה", (הרצליה, דפוס "מסדה"). תש"ח. 228, [1] ע/לוחות תמונות. 8°. כראש השער: ש. דין. המחבר הוא ממיסדי נהלל. נהלל, שנוסדה בתרפ"א, היא מושב העובדים הראשון ואביסטרס לצורת ההתיישבות העובדת המרשית. — התכך בראשית היה הרציון. בדרך. בתיב הכינוש. שדה לאדם

יכול להיות כי אם יהודי בלבד. והיהודי והעברי לא יוכלו להיות זהים עד עולם. (ע' 4). כל זמן שלא תטהר ארץ העברים מן הציונות ולכותיהם של העברים מן היהדות, יהיו כל מאמצים לשוא וכל קרבן יהיה לחנם" (ע' 47).

117 יוסף, ברנרד [Bernard Joseph]. ה של סון ה ב ר י ט י בארץ ישראל: פרשת כשלונו של משטר. בצירוף גופי המסמכים של משטר המנדט הארצי-ישראלי, החלטת האומות המאוחדות ומפתח העניינים. ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס השילוח, תש"ח), 327 ע' 3°.

הספר יצא זמן קצר אחרי החלטת האו"ם על יצירת מדינה יהודית בא"י. בספרו נסה המחבר, לבחון את תוקפם המשפטי והמוסרי של הצהרת בלפור והמנדט, לרשום ולבדוק את טעמי ההתנגדות שהשמיעו הערבים כלפי מסמכים אלה, לסקור את דרכי המדיניות המתחלפות של הממשלה הבריטית בנהלה את ארץ ישראל, ולקבוע מה היו זכויות היהודים והערבים, ומה היו חובותיו של בעל-המנדט. סקרתי ביתר פירוט את ההפרות הבלתי-פוסקות של המנדט ואת תהליך המעטת דמותו והכשלת תעודתו היסודית. אף עמדתי על כמה וכמה שאלות שעוררו מתנגדי הציונות, וביחוד נציגי הערבים, בדיונים האחרונים של האו"ם, והשתדלתי לדון בהם לאור מסמכי היסוד שבידנו. (מההקדמה).

המחבר, כעת שר האספקה והקצוב בממשלת ישראל, שמש שנים רבות יועץ משפטי של הסוכנות היהודית, פרסם חוברת בקורת על הספר הלבן של פסטילד ומחקר גדול על הלאומיות, והוא אחד הבקאים בשאלה הנדונה.

118 יפה, ליב [L. Jaffe]. ת ק ו פ ו ת. תל אביב, "מסדה", (הרצליה, דפוס מסדה), תש"ח, 317, [2] ע', פורפוט. 8°.

"הספר מכיל רק מקצת רכושו הספרותי של ל. יפה... כאן פורסמו מבוחר מאמרים ורשמיו, מסות ליריות והערות השופכים אור על תקופות ומאורעות שונים בציונות ובחיי היהדות" (מההקדמה). בראש הספר: א. לוינסון: ל. יפה (מונוגרפיה), עמ' 9—41.

ישראל. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. ירחון סטטיסטי לישראל. עיון לעיל מספר 14.

תרמ"ח והוא אז בן-עשר. אביו ובני משפחתו עלו מסביבת קלאונובורג, ועד עיר הנמל משמש הפליגו עשו את דרכם ברגל. המחבר, שאין הספרות אומנותו, מתכוון "להעלות על הגניז דברים שארעו מיום עלותו ארצה ועד היום הזה, דברים שהיה עדידיהם להם ושברובם לקח חלק בהם, דברים שיש בהם חשיבות שיהיו רשומים אם לצאצאי איו, או לכל מי שימצא בהם ענין מצד ישוב א"י".

המחבר מספר על החיים בירושלים ועל מוסדותיה בסוף המאה ה-18 ובתחלת המאה העשרים עד סוף מלחמת העולם הראשונה, ובמיוחד על הישוב הישן. בין השאר מסופר על יסוד שכונת אחוה (ניתנת גם רשימת המיסדים) ועל עתון חרדי "המוריה" שהוציא בשנת תר"ע. בשני פרקים חשובים (ע' 120—149, 160—176) מספר המחבר על ענף הדפוס בירושלים, על הקמת בתי-הדפוס, התפתחותם וגלגוליהם, על תנאי העבודה בענף זה, על הקמת אגודת פועלי הדפוס, על שביטות וכו'. ע' 170—172: רשימת פועלי הדפוס בירושלים בשנת תרס"ז בצירוף פרטים רבים עליהם. הרשימות הביבליוגרפיות מאת שושנה הלוי כוללות 487 ערכים. לערכים רבים צורפו תאורים קצרים או ידיעות אחרות: מראי מקומות לבקורות או רצוניות, הסכמות, רמיזות וכו'. — לתולדות ירושלים ביובל האחרון נתוסף ספר מעין.

115 ויץ, יחיעם [Y. Weitz]. מכתבים. (תליאביב), "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ח, 257 ע', תמונות. 8° ("שחרות").

יחיעם ויץ (י"ב בתשרי תרע"ט יבנאל — י"ח בסיון תש"ו) בנו של הסופר והעסקן יוסף ויץ, מצא את מותו בהתקפת גשרי איזיב. — הספר כולל מכתבי ויץ משנות תרצ"ח—תש"ה, מסודרים לפי המדורות: בקיבוץ; בלונדון; בשירות. בתחלת הספר (ע' 7—36) מאמרים ורשימות על י. ויץ מאת ס. יזהר, אביו, א. קצילסקי (יחיעם במעבדה) ומאת י.

116 הועד לגבוש הנער העברי. משא הפתיחה במושב הועד עם שליחי התאים <מושב ראשון>. חמ"ד, חש"מ, 1944, [1], 50, [1] ע' 8°. בראש השער: הועד לגבוש הנער העברי.

"אין עברי כי אם עברי בן ארץ עבר, ארץ העברים — להוציא את כל זולתו... וכל הכא מן הפזורה היהודית... הלא הוא יהודי ולא עברי, ואינו

להם יד ושם יוצא ספר זה. הספר כולל תולדות בני המחבר שנפלו ודברי ספרות שפרסם המחבר בכת"ע שונים, מהם על ירושלים ועל מקומות שונים בארץ.

124 ליכטנשטיין, דוד. פיתוח התעשייה ומימונה בארץ ישראל. ירושלים, ר. מ. (דפוס "גשר"), תש"ו. 36 ע', טבלאות. 8° = ערכים, ספרית המכון למדריכים, ט"ו. "יוצא לאור ע"י המחלקה לענייני הנוער של ההסתדרות הציונית..."

125 ליפובצקי, פסח. יוסף סרומפד דור; אישיותו, חייו, פעולותיו. מהדורה שניה, מחוקקת וערוכה מחדש. (ירושלים, המחלקה לענייני הנוער של ההסתדרות הציונית, דפוס וייס), תש"ו. 140, [1] ע', לוחות-תמונות ופורטרטים. 8° = קו לקו, ספרייה לידיעת ארץ-ישראל ועם ישראל, נ. מהדורה א' עין ק. ס. שנה ג' ע' 55.

126 הסוכנות היהודית לא"י. המחלקה הסטטיסטית. טית. חקלאות והתיישבות חקלאית עברית בארץ-ישראל <סקירה כללית וסיכומי מפקדים> מאת דוד גורביץ, אהרן גרץ. ירושלים, המחלקה לסטטיסטיקה של הסוכנות היהודית לארץ-ישראל, (דפוס מ. שהם, תש"ו. 64, 104, [16] ע', טבלאות. 8° עובדו תוצאות המפקד משנת 1941/42. בתחלת הספר הספר על דוד גורביץ, שמת ב"ח סיון תש"ו.

התכן: מבוא: מפקד החקלאות. אזורי ההתיישבות. המבנה החברתי של ההתיישבות. המוסדות המיישבים. הישובים החקלאיים והישיבה. הקרקע. השטח המעובד. משק בעלי חיים. הייצור החקלאי. פרקיסיום (טבלאות). — מדור הטבלאות. 104 ע' — הישובים העבריים בא"י. רשימה סטטיסטית. 16 ע' בסוף הספר.

"מדור הטבלאות" ורשימת הישובים — גם באנגלית. על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית: D. Gurevich, A. Gertz: Jewish agriculture and agricultural settlement in Palestine; general survey and censuses abstracts. Published by the Department of Statistics of the Jewish Agency for Palestine.

119 ישראל. הלשכת המרכזית לסטטיסטיקה. רשימת הישובים בישראל לסוף מרס 1949. [תל אביב] הקריה, 1949. 10 דף. 2° יצאה בניסן אפריל. במכונת-הכפלה. החוברת בצורת טבלאות. ע"י שמותיהם של הישובים ניתנו ידיעות, הקר אורדינטות (בקירוב), האזור, תאריך ייסוד, מבנה ארגוני ולפעמים מצורפות הערות.

120 ישראל. מחלקת המדידות. ארץ ישראל. 50:000:1. <מהדורה זמנית> תקן והדפס ע"י מחלקת המדידות של מדינת ישראל... גליון 1—8 <מערב> [תל אביב], תש"ט. 90:60. התכן: גליון 1: [הגליל העליון המערבי]. 2 — מערב: [הגליל העליון המרכזי]. — 2 מזרח: [הגליל העליון המזרחי]. 3 — מערב: [תיסה]. 3 — מזרח: [שפרעם—נצרת]. 4 — מערב: [כפר תבור]. 4 — מזרח: [טבריה, עין-גב]. — 5 מערב: [חרה—טול כרם]. 5 — מזרח: [גינץ—שכם]. — 6: [בית שאן]. 7: [תל אביב]. 8 — מערב: [קלקיליה].

121 ישראל. משרד התחבורה. השרות המטאורולוגי. סיכום שנת יבשמים 1947—1948. [תל אביב] — הקריה, הוצא (ומודפס) ע"י השרות המטאורולוגי למדינת ישראל. 1949. 11, [1] ע'. 2° בעברית ובאנגלית. השער גם באנגלית: ...Israel. Ministry of Transport and Communications. Meteorological Service. Annual rainfall summary 1947—1948. Hakiry, 1949.

122 ישראל. משרד התחבורה. השרות המטאורולוגי. סיכום שנת יבשמים 1948. הקריה, הוצא (ומודפס) ע"י השרות המטאורולוגי למדינת ישראל. 1949. [16] ע'. דיאגרמות. 2° בעברית ובאנגלית. השער גם באנגלית: ...Israel. Ministry of Transport and Communications. Meteorological Service. Annual weather report 1948. Hakiry, 1949.

123 לבנון, אליהו יהושע. שיח"ם כארזים. ירושלים — נחל עירון. (תל-אביב, דפוס "גוטנברג"), תש"ט. 191 ע', פורטרטים. 8° "בהתגלגל עלי אסוני הגדול והכפול, בנפול שני בני יעקב-שבת ומשה-יוסף הי"ד במערכות ישראל-למען הקים

- 127 הסוכנות היהודית לארץ ישראל. המכון לחקר הכלכלה. המסמך הארצישראלי בתקופת המצב. תל-אביב, (דפוס "אחדות"), תש"ו. [2], 151 ע', דיאגרמות, טבלאות. 8°.
- בראש השער: הסוכנות... ועזת התיכון. המכון לחקר הכלכלה.
- המכון: ד. הורוביץ: הקדמה. ו. דוסטרולד: מאון המסחר והחשלושים. הגיל: התפתחות של "כוח אדם" בשוב היהודי. מ. דולברג: בעית המחרים. הגיל: הבנה והשקן. י. שלזינגר: התחבורה המוטורית בארץ. נ. פלסניגוביץ: התעשייה. ל. סמאל: המשק החקלאי. הגיל: שוק הדירים. ל. פינרוב. שור: הפרסונות. צ. סמיש: תעשיית הדירים.
- 128 עזריהו, שרה. התאחדות נשים עבריות לשווי זכויות בא"י. פרקים לתולדות תנועת האשה בארץ. ירושלים, התאחדות נשים לשווי זכויות בישראל, (דפוס "אחדות"), תש"ט. 101 ע', לוחות פורטרטים. 8°.
- המכון: מאבק האשה העברית על זכויות מדיניות... על משמר זכויות האשה במשפחה. הלשכות המשפטיות של ההתאחדות. חוק הירושה. נשואים מקדמים. מזונות לילדים. העגונה. שומרת יבם. ביגמיה והיתר. חלקת האשה בקניני המשפחה. הכתובה. — העבודה התרבותית. הקשרים הבינלאומיים של ההתאחדות. קיום לדמותה של "ד"ר ואלטשטרויס. הבעיות המצפות לפתרון. לוח הזמנים.
- 129 קוק, צבי יהודה. ציון וירושלים: דבר ה' בפי נביאיו וחז"ל. לוקס וסודר על ידי צבי יהודה הכהן קוק, ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס "המערב"), תש"ה. 30 ע'. 8°. התכן: א. י. קוק וצ"ל: חבת ירושלים (מתוך החוברת "קריאות גדולות"), פסוקים, דברי חז"ל.
- 130 קלינוב, ישעיהו. תקומת ישראל... אלבום בעדיכית קלינוב... תל-אביב, "לעם", (דפוסים: אריאל, "מסדה" וי. זכטיגל), תש"ט. 154, [2] ע'. בתוכם לוחות תמונות ופורטרטים. מסות. 22: 8°.
- עברית ואנגלית. השער גם באנגלית: Israel reborn... Album edited by I[ssai] K[...]. 11: 8° v. Tel-Aviv, "Laam" Pub. Co., 1949.
- 131 קרן היסוד. ירושלים: פרקי קריאה ממקורות ראשונים ואחרונים. ירושלים, המחלקה לנוער של קרן היסוד, תש"ח. [2], 60 דף, 4°. במכונת הכפלה. פרקי חוברת זו לוקסו וסודרו בידי חיים תורן.
- 132 רופאין, יוסף [Josef Rufeisen]. דרכים חדשות לסוליסטיקה הכספית. (תל-אביב, דפוס "התחית", תש"ח). 53, [2] ע'. 8°.
- "הדברים הוכנו בהרצאה בביה"ס הגבוה למשפט וכלי כלה בתל אביב לרגל כינונה של מדינת ישראל... לא עמתי בפרטות על המסקנות. הצרתי מיועדות קודם כל לשמש כסיס לליכוח. הסתפקתי בדרך כלל בדמויות ביחוד בשטח המסים" (מההקדמה). — המחבר מת-תל-אביב. בכ"ז באלול תש"ט.
- 133 רים, מ[שה]. נדידת החולות והוצרות אדמת החול האדומה בארץ ישראל... ירושלים, תש"ט. [4], 54, 11, [1] דף, דיאגרמות, טבלאות, תמונות. 4°. דיטרטציה, ירושלים, במכונת הכפלה. הדפים 33-36 ("צילומים ומטה") חסרים. על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית: Dune sand movement and the formation of red sandy soils in Palestine... By M. R. Tidhar... Jerusalem, 1949.
- 134 רכבות א"י ונמליה. (ת"א), "תור", בע"מ עבור הנהלת הרכבות של א"י, (דפוס "הארץ"), (תש"ח). [2], 16, [1] ע', טבלאות, לוחות תמונות. מפת הרכבות [באנגלית]. 8°.
- 135 (תדהר, דוד) [David Tidhar]. אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובניו: דמויות ותמונות. כ"ג, תל אביב, (הוצאת ספריה ראשונים, דפוס מ. שהם, 1949). [4] דף, 1536-1065 ע', פורטרטים. 8°. כרך א' עיין ק. ס. שנה כ"ד ע' 197. שם גם תאור קצר. כרך ב' — שם שנה כ"ה ע' 35. — הכרך שלפנינו כולל יותר מ-560 ערכים. בתחלתו

139 Bein, Alex. La colonizzazione ebraica di Erez Israel. Gerusalemme, Dipartimento per la gioventu della Organizzazione sionistica mondiale, (דפוס ירושלים), 5706/1946. 67 p. 8°.

Alessandro Bein. בראש השער

„ההתיישבות היהודית בארץ ישראל“. תמצית מספר : תולדות ההתיישבות הציונית וכו'. תמצית יודית עיין ק. ט. שנה כ"ד ע' 36.

140 Ben-Gurion, David. Armée de défense et de construction. Jérusalem, Département de l'information de l'Organisation sioniste et de l'Agence juive, (typ. Hashiloah), 1949. 17. [1] p. 8°.

„Traduction d'un article... paru dans le „Davar“ du 3 et 5 décembre 1948.“ — „La traduction française est de M. J. Milbauer.“ — „Cette brochure est publiée comme supplément au no. 6 du Bulletin d'information sioniste, édité par le Département de l'information de l'Organisation sioniste et de l'Agence juive.“

המחבר ראש ממשלת ישראל ושר הבטחון.

141 Ben Gurion, David. The Yishuv and the Zionist struggle now; address... Jerusalem, (typ. Hashiloah), 1947. 23. [1] p. 8°.
= Supplement to the Jewish Agency's Digest of Press and Events, no. 166.

החבורת בעברית עיין ק. ט. שנה כ"ה ע' 25.

142 Daian, Samuel. Mošav ovdin; <osada pracujících>. (Preložila: M. Künstlingerová). [Bratislava], Ústredný sväz cionistický pre ČSR, 1947. 54 p. 8°. = Mala cionistická knižnica, sväzok číslo 2.

Šmuel Dayan. בראש השער

„Vydaly: Haoved pre ČSR a Sväz Makabi v ČSR, Bratislava.“

143 Davis, Eli. The American teaching hospital; report of a survey with special reference to needs in Palestine. Jerusalem, Hadassah

מפתח השמות, לפי הא"ב, בכרטיס א—ג, ומפתח האישים לפי הסוגים, וציונים לתולדות הישוב המחודש בא"י.

136 ביין, א[לכס] [Alex Bein]. די געשיכטע פון דער יידישער קאלאניזאציע אין ארץ-ישראל. (יידיש : יחיאל מנקר). (תל-אביב), „מחלקת החלוק“ ביי דעם ועד הפועל פון דער הסתדרות אין ארץ ישראל, (דפוס „דבר“, [תש"ט]. 206 ע', 12 דף, לוחות-תמונות. 8° (יסודות).

הספר בעברית עיין ק. ט. שנה כ"ג ע' 7—8, שם גם הערכה מאת ב. שוחטמן. התרגום מקוצר.

137 בן-יהודה, ברוך. די געשיכטע פון ציוניזם. א : פון די ערשטע טעג ביזן דערשיינען פון ד"ר הערצל. תל-אביב, „מחלקת החלוק“ ביי דעם ועד הפועל פון דער הסתדרות אין ארץ-ישראל, (דפוס „הפועל הצעיר“, [תש"ט]. 251. [1] ע', תמונות. 8° (יסודות).

„די דאזיקע „געשיכטע פון ציוניזם“ איז אן איבער-זעצונג פון... „תולדות הציונות, תנועת התחיה והגאולה בישראל“... דורך ב. מרדכי.“

המקור עיין ק. ט. שנה כ' ע' 9, שם גם הערכה מאת ב. שוחטמן, ושנה כ"ב ע' 7, מהדורה ב'.

138 „פארן החלוק“. 1—4, 6—12. תל-אביב, הועד הפועל של ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל, מחלקת „החלוק“, (דפוס „אחדות“, תש"ז—תש"ט. 8°.

התכן : 1. ראזענשטיין, צ[בי] : וואס איז אוינים די הסתדרות ? תש"ה. 62, [1] ע', טבלאות. 2. קלעי, ד[וד] : די צווייטע עליה, תש"ז. 77, [2] ע'. 3. רעזניץ, טשענקא, י[הודה] : די דריטע עליה, תש"ח. 73, [2] ע'. 4. בריר-האי, ד[וד] : די כנסת ישראל, תש"ח. 56, [2] ע'. 6. כרציון, ש[מחה] : די ביל"ויים, תש"ח. 90 ע'. 7. קרעסעל, ג[עצל] : די ציוניסטישע קאנגרעסן, תש"ח. 65 ע'. 8. ערד, זאמלונג, עיין ק. ט. שנה כ"ה ע' 55. 9. בראסלאווסקי, יוסף : דער נגב, תש"ח. 80 ע'. מפות. 10. ישראל אין קאמף, זאמלונג פון שילדערונגען און רעפארטאזשן פון דער יידיש-אראבישער מלחמה, תש"ח. 128 ע'. 11. אבראמאזיטש, ז. : די אויפנאמט פאקטיש פון ארץ-ישראל, תש"ט. 62 ע', טבלאות. 12. פרישמאן, י. : דאס יידישע ים-העזן אין ארץ-ישראל, תש"ט. 63 ע', טבלאות, תמונות.

נכתבו מיר אחרי החלטת האו"ם בנובמבר 1947 על הקמת מדינה עברית.

148 Great Britain. Foreign Office. The political history of Palestine under British administration <Memorandum by His Britannic Majesty's Government presented in July, 1947, to the United Nations Special Committee on Palestine>. Jerusalem, (G[overnment] P[rinting] P[ress]), 1947. 40, [1] p. 8°.

149 Gruenbaum, Ludwig. Outlines of a development plan for Jewish Palestine. Jerusalem, (Weiss Press), 1946. XVI, 172 p., tab. 8°.

בראש השער: Jewish Agency for Palestine. Economic Research Institute.

150 Herzl, Theodor. Der Staat. 2. Aufl. Jerusalem, Jewish Publishing House; (L. C. J. Bucher), 1946. 80 p., tab. 8°.

המחבר טי עין ק. ס. שנה סיו' ע' 220. על שאר המהדורות במקור ובתרגום עין רשימה ביבליוגרפית של ב. שוחטמן ב"העולם" חש"ו, גל' 23, 24 ו' 45.

151 Jewish Agency for Palestine. The Palestine issue; preliminary memorandum submitted to the Special Committee of the United Nations... 1947. [Jerusalem, n. p., 1947]. 48 p. 8°.

עין גם ק. ס. שנה סיו' ע' 199 מספר 1129.

152 Klinow, Issai. Volonté et réalisation: Le Kéren Hayessod a vingt-cinq ans. Jerusalem, Bureau central du Kéren Hayessod, (typ. "Haarets"), [1946?]. 32 p. 8°.

ראש השער: עין ק. ס. שנה סיו' ע' 199 מספר 1129.

153 Kloetzel, C[hessel] [Kwi]. L'émigration Néguev; la lutte contre le désert et la misère. Jérusalem, Kéren Kayénath Leisra'el, (typ. Ahva), 1947. 15, [1] p., illus., map. 8°.

154 Palestine. Government. Board for Scientific and Industrial Research. Report of ac-

Medical Organization, 1947. 4 p. l. 2—33, III numb. 1. 4°.

במכונת הכפלה. — המחבר מנהל "הרסה" בישראל.

144 Doron, Elieser. The Negev; an anthology, compiled and edited by Elieser Doron. Jerusalem, Keren Hayesod, Head Office, (typ. "Haaretz"), 1949. 91 p. incl. illus., map, pl. 8°.

התכן: Ch. Weizman: *., D. Ben-Gurion: Survey of the fight in the Negev. M. Shertok: Developing desert. Y. Yadin: Our military operations. J. Braslavsky: Town and country life in the Negev in ancient times. M. Syrkin: The significance of the Negev. J. Weitz: Soil, climate and water. First irrigation scheme in the Negev. C. Lowdermilk: The possibilities of the Negev. S. Prai: The Negev water scheme. Jewish settlements in the South and Negev (p. [83]—[91]). Bibliography (p. 91).

145 Ennis, A. R. Round about Palestine. (2nd ed.). (Jerusalem), Young Men's Christian Association of Great Britain with H. M. Forces in the Middle East, (Syrian Orphanage Printing Press, pref. 1942). XII, 176 p., 2 maps, pl. 8°.

מורהדורן א"י גיאוגרפיהיסט. בייל החיילים הת. טיים, שחנן בא"י בשנות 40 המאה.

146 Gertz, Aron. The social structure of Jewish settlement in Palestine. (2nd ed.). Jerusalem, pub. by R. Mass for the Zionist Organisation Youth Department, (typ. Hamadpis Ltp.), 1947. 63, [1] p. 8°.

147 Abramovsky, A[braham]. Land for the Jewish state. Jerusalem, The Jewish National Fund, Head Office, (typ. Hashiloah), March 1948. 2 p. l., 47 p. 8°.

המחבר יו"ר הדירקטוריום של הקק"ל ומנהלה הערבים

160 **Waad Leumi.** The Jewish social services in Palestine. Jerusalem, (typ. Jerusalem), 1946. 47 p., tabs. 8°.

בראש השער : The National Council of the Jewish Community of Palestine.

161 **Women's International Zionist Organization.** The Ashkenazi Jews of Eretz Israel. Tel-Aviv, [194-?]. 1 p. l., 32 p., tabs. 8°.

בראש השער : Women's International Zionist Organisation. Instruction and Information Centre.
במכונת-הכפלה.

162 **Women's International Zionist Organization.** The post-war economic situation in Palestine. Pt. 1-2. Tel-Aviv, [194-?]. 18 p., tab.; 18 p. 8°.

בראש השער : Women's International Zionist Organisation. Instruction and Information Centre.
במכונת-הכפלה.

163 **Women's International Zionist Organization.** The Sephardi and Oriental Jews of Palestine. Tel-Aviv, (typ. "Sefer"), [194-?]. 22 p., pl. 8°.

בראש השער : Women's International Zionist Organisation. Instruction and Information Centre.

164 **Zionist Organization. Palestine Executive.** Le jubilé du premier congrès sioniste 1897—1947. Jérusalem, l'Exécutif de l'Organisation sioniste, (typ. Jérusalem, 1947). 1 p. l., 117, [1] p., facsim., 1 pl., ports. 8°.

הספר באנגלית עיין ק. ס. שנה כ"ה ע' 147—148.

165 **Керек Ганесод.** Тель-Авив, без места, 1947 ? [20] стр., иллюстр. 2°.

בראש השער : ארץ-ישראל בבנינה в Иерусалиме. 1947—תש"ז. הקן היסוד ; תל אביב.

activities, April, 1945 — March, 1948, prepared by the Executive Secretary, and summaries of research. Jerusalem, n. pr., 1948. 56 p., tabs. 8°.
התכן : Report of activities [by] (S. Sam-bursky). — Composition of Board and Committees. Projects carried out. Expenditure on research. Summaries of research : Animal health and nutrition. Engineering. Food and preservation. Medical research. Pests. Physical and chemical research.

155 **"Shikun"; Workmen's Housing Co., Ltd.** Worker's housing in Palestine. Tel-Aviv, (typ. Hapoel Hazair), 1946. 35. [1] p., illus., diagr., maps, plans. 8°.

156 **Turnowsky-Pinner, M[argarate].** Jewish women of Palestine in trades and professions. (Tel-Aviv, typ. "Sefer"), 1948. 43. III p. 8°.

ביבליוגרפיה : ע' 42—43.
בראש השער : Women's International Zionist Organization. Instruction and Information Centre.

157 **Turnowsky-Pinner, Margarete.** Vocational rehabilitation of immigrants in the State of Israel, by M. Turnovsky-Pinner. (תל-אביב, דפוס "ספר"), 1948. 22 p., 1 l. 8°.

בראש השער על המעטפת : Women's International Zionist Organisation. Instruction and Information Centre.

158 **United Nations Special Committee on Palestine.** Summary of recommendations. Jerusalem, Govt. Printer, [1947]. 8 p. 8°.

בראש השער : Government of Palestine.

את וי"ח הועדה עיין ק. ס. שנה כ"ד ע' 225.

159 **Vitta, Edoardo.** The conflict of laws in matters of personal status in Palestine. Tel-Aviv, S. Bursi. (typ. Shoham), 1947. XXXII, 315 p. 8°.

אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות

166 ברונופט, משה; דניאל סמבורסקי. ספר שירי מוג'י נז' ת... בעריכת מ. ברונופט ור. סמבורסקי. קבץ א—ב, ירושלים, "קריית ספר", תש"ח. 8°. מהדורה מיוחדת לפי הזמנת המחלקה לענייני הנוער של ההסתדרות הציונית.

התכן: קבץ א': לגני הילדים ולכתות הגמוכות של בתי"ס העממיים. דפוס "אשכול", 119 ע' תוים.

קבץ ב': לכתות הבינוניות של בתי"ס העממיים ולכתות המקבילות של בתי"ס התיכוניים. מהדורה ג', נדפס מאהות בדפוס ש. וינפלד, 120 ע' תוים.

"השירים והמנגינות כולם מקוריים עבריים. העורכים שמו להם למטרה להגיש ספר לימוד מקיף וכולל... תשומת לב מיוחדת הוקדשה לנגינה הליטורגית שלנו... [וגם] לזמרת כל שבטי ישראל, וביחוד לנגינת עדות המזרח... בבחינה מתודית סודר השירים לפי חדשי השנה... לשבת וקבע מדור מיוחד" (מההקדמה).

167 ברש, משה. דמויות מאוס ל. [תל-אביב], הוצאת הקיבוץ המאוחד, תש"ח. 5] ע', 44 לוחות-תמונות. 4°. "נדפס בגולת בוריה בדפוס "כאפריינג", מינכן".

קבץ-תמונות המדורות: מתהום האבדון. על המשוואת ההולכים בגולה. אנשי עמל. רישומי שולים.

168 גלבוע, משה. על יסודות הכוללים בגולה. אנשי עמל. רישומי שולים.

הסל ל יות. (תל-אביב). הסתדרות הצופים העבריים בארץ-ישראל, (דפוס "ספר", הקד' תש"ח). 72 ע', 8°. "היסוד התנוכי של תנועת הצופים הוא הרעיון לחנך את הנוער העברי בארץ לאור הערכים המשותפים, שבכוחם לקרב את בני הנעורים אלה לאלה קרבת אחים לדעה ולטול את העוקץ שבדעות המפלגות את הישוב לזרמיו השונים" (מהקדמתו של אריה כרוך, ראש הצופים).

169 גלזל, מיכאל. התעמלות קרקע... הציונים ע"י המחבר. תל-אביב, מרכז הפועל, תש"ט. 2], 111 ע', 81°. במכונת-הכפלה, המעטפת והשער בדפוס.

170 הופמן, שלמה [Shlomo Hofman]. אל ארצי; שירים בשנים שלשה וארבעה קולות, עבדו בידי שלמה הופמן. מהדורה שניה. תל-אביב, יבנה (דפוס נידט, 1947). 23 ע', 8°.

171 הופמן, שלמה [Shlomo Hofman]. תו לתו; סולפג' עברי, סלם דו. תל-אביב, יבנה (דפוס סטרוד, 1945). 36, [4] ע', 8°.

172 הופמן, שלמה [Shlomo Hofman]. תו לתו; סולפג' עברי, סלם לה. מהדורה ב'. תל-אביב, יבנה, (דפוס סטרוד, 1945). 36, [4] ע', 8°.

173 הורביץ, א. שיר המקהלה; ערוך מטעם הוועדה הבינ-קבוצתית לפעולה מוסיקלית ע"י א. הורביץ. (עין-חרוד), יוצא לאור על ידי המוסד להספקה של הקיבוץ המאוחד ומחלקת ההספקה של הקיבוץ הארצי, "השומר הצעיר", (דפוס הקיבוץ המאוחד, הקדמה תש"ה). [2], 10, 92, 10, [2] ע', תוים. 8°.

הטכסט של השירים מתחת לתוים וגם לחוד בסוף הספר. נתוספו הערות: ע' 8—10. הספר כולל תוים ל-30 שירים. המדורות: שירה עברית אמנותית, שירה עממית, שירה אמנותית של העמים.

174 וולך, מ[שה] י[צחק]. משל י-עם בחרוים; משלים ופתגמים עממיים, אפוריונים ואפיגרמים. חלק ד'. תל-אביב, (דפוס "אחדות"), תש"ו. 6, [2], 205, [3] ע', 8°. הקודם עיין ק. ס. שנה ס"ד ע' 101.

175 סמבטיון, משה. מי מרוך. (לקסיקון מימרות ופיתגמים ישראלים וכלליים). תל-אביב, "אשכול", (דפוס מל"ן), תש"ח. 112 ע', 8°.

= כתבי משה סמבטיון, ספר ח. "הילקוט מכל: אמרי-איגושי, משלים, מיכתמים, מימרות-עוקצין ומסכת-סיכות, מושכלים פילוסופיים, אמרות-כנה, סיסמאות מדיניות ומרגלאות ספרותיות ואמנותיות של סיפרות ישראל וסיפרות העולם" (מההקדמה).

176 ספרית מוסיקלית. (תל-אביב), הוצאת המרכז לתרבות, דפוסים שונים, תש"ה—תש"ט. 8°.

מס' [1]: גורו כו ב. ידידיה: שירים לקול ולפסנתר. תש"ה. 24 ע'. — [2]: שירי עבודה ומולדת. בעריכת ישעיהו שפירא. מהדורה ב'. 40, [2] ע'. — [3]: שירי פסח לשירה בצבור, לקול יחיד... בעריכת ג. נטימוב. 44 ע'. — 4: שירי אחד במא. העורכים: ג. נטימוב, ש. קפלן, מהד' ב'. [2], 36, 32, 9.

[1] ע'. — 5 : מ ש י ר י ת . ג . ב י א ל י מ .
 תשע מנגינות לקול יחיד ולמקהלה בעריכת ג. נסימוב. 20
 ע'. — 6—8 : ר ו ז ו ל י ו , ד ו ר ה : קול חליל.
 חלק א—ג. 39, [1]; 48, [2]; 40, [2] ע'. — 9 :
 בן חיים, פ. : שירים לילדים. Op. 35 המלים מאת
 מרים שטקלים. תש"ו. 24 ע'. — 10 : ל ס ו כ ו ת .
 מסכת'חג ושירה. ערוך בידי נ[חום] בנארי וג. נסימוב.
 תש"ו. 20 ע'. ע'. 20 : שירי סכות ושירי מים >ביבליך
 גרפיה. — 11 : ג ו ל ד פ ד נ , א ב ר ה מ ;
 המכשפה. (פרקי זמרה ונגינה) תש"ו. 28 ע'. — 12 :
 נ ס י מ ו ב , ג . : שירים ובלדות למקהלה מעורבת.
 מהד' ג'. 34, [4] ע'. — 14 : א ד ל , י צ ח ק ;
 קנטטת אבל, (לקול ולפסנתר). תש"ו. 24 ע'. — 15 :
 א נ ג ל , י ו א ל : שירים... בעריכת מ. ברונופס וג.
 נסימוב. [1947]. 28 ע'. — 16 : ו י י נ ,
 מ ת ת י ה ו : הבאת העומר; מסכת'חג ושירה. תש"ו.
 19, [1] ע'. — 17 : ה ו פ מ , ש ל מ ה : שירים
 לקול ולפסנתר. (1947). 20 ע'. — 17 [צ"ל 18] : שירי
 ע ב ו ד ה ו מ ו ל ד ת . חלק ב'. בעריכת ג. נסימוב.
 (1947). 38, [4] ע'. — 19 : ב כ ו ר י מ ; קובץ
 שירים לקול יחיד ולמקהלה. בעריכת ג. נסימוב. תש"ו.
 28 ע'. — 20 : צ ל י ל י מ מ כ ס ר... בעריכת
 ג. נסימוב. תש"ו. 31, [1] ע'. — 21 : ל ו י ,
 ש ר ה : שירים לקול ולפסנתר. 23, [1] ע'. — 22 :
 ש ל ו נ ס ק י , ר ר ד י נ ה : שירים לקול ולפסנתר.
 תש"ו. 24 ע'. — 23 : ד א ו ס , א ב ר ה מ ;
 שירים לקול ולפסנתר. המלים : ש. שלום. (1947). 28 ע'.
 — 24 : ל ב ר י , מ ר ק : שירים למקהלה מעורבת.
 תש"ח. 27, [1] ע'. — 25 : מ ש י ר י ר ח ל
 [ב'לוב שסין] לקול יחיד ולפסנתר, בעריכת מרים
 לזית. תש"ח. 36 ע'. — 26 : ש ס ר נ ב ר ג , א . ה ;
 שלשה שירי אכרים למקהלה מעורבת. (1948). 28 ע'. —
 27 : מ ש י ר י ה ע ל י ה ה ש נ י ה . אסף, רשם וערך
 ש. שפירא. תש"ח. 55, [3] ע'. — 28 : שירי
 פ ס ח ב' לשירה בצבור ולמקהלה. בעריכת ג. נסימוב
 וב. פינטוס. תש"ח. 20 ע'. — 29 : ל ש ב ת : שירים
 ונגינים, בעריכת ג. בנארי וג. נסימוב. תש"ח. 42,
 [2] ע'. — 30 : ב י ק , מ ש ה : שירים לקול ולפסנתר.
 24 ע'. — 31 : ב מ צ ע ה , בעריכת שלמה קסלן. תש"ח.
 77, [3] ע'. — 32 : ז ע י ר א , מ ר ד כ י : שירים
 לקול ולפסנתר. 28 ע'. — 33 : שירי מ ק ה ל ה
 בשנים ושלשה קולות, בעריכת ב. פינטוס, ג. נסימוב,

177 שטוק, דב [Dov Stock]. ה מ נ ג נ
 ה מ ו פ ל א , חיי יוסף מיכאל גוזיקוב וסביביהם. תל'
 אביב, מ. ניומן, (דפוס סטרוד), תש"ו. 192 ע'. פורטרטים,
 פקסימיל, תמונה. 8.

י. מ. גוזיקוב (1806 שקלוב — 1837 אאכן) התפרסם
 ברוסיה מדינת מולדתו ומחוץ למולדתו בנגינתו על
 הרמוניקה של קש, כלי שהתקין לו אחרי שמסבת מחלתו
 לא יכול היה לנגן בחליל, שבו השתלם. גוזיקוב נשאר
 יהודי חרד שומר מצוות גם בזמן שהגיע לשיא פרסומו
 וסרב לנגן בחצרות המלכים בשבת. — המחבר אסף את
 החומר המפורז בכת"ע שונים בשפות שונות וגם את
 הידיעות המעטות בכת"ע העבריים, צרף בשקידה וביכולת
 רבה תג לתג וקו לקו והצליח למסור בספרו תאור חייו
 ודמותו של האמן המופלא שנשכח זה כבר. המחבר מספר
 גם על האוירה התרבותית בבירות אירופה בשנות
 השלושים למאה הי"ט ועל היהודים בעמותות אירופה כזמן
 ההוא (על מ. ג. גוטליב — עליו במפורט — על מוריס
 שלזינגר ואחרים). בפרק האחרון (העשירי, ע' 148—181)
 נותן המחבר סקירה על כל מה שנכתב על גוזיקוב במשך
 100 שנה ויותר. בסוף הספר (ע' 182—192) ביבליוגרפיה.

178 (Goldman, Wera). The dance in Pa-
 lestine. Tel-Aviv, [194-?]. 14 p., pl. 8°.

Women's International Zionist
 Organisation. Instruction and Information
 Centre.
 במכונת הכפלה.

בלשנות

179 גור, יהודה [Yehuda Gur]. מ ל ו נ
 ל ת ל מ י ד ו ל ע ו ל ה ת . תל'אביב, "דביר", (דפוס
 "גוטנברג"), תש"ט. [6], 379 ע'. 8°.

"המלון הזה חבר וסדר על פי מלון השפה העברית"

ספרים, תל אביב, שטיבל, תרפ"ד—תרצ"ז עין ק. ט.
שנה ד' ע' 197—199. יצאה גם מהדורה שנייה.

184 ברש, אשר [Asher Barash]. צ ל
צ ה ר י בן; שירים, תל-אביב, "מסדה"; (הרצליה, דפוס
מסדה), [תש"ט], 213, [2] ע' 8°.

זהו קבץ שני משיריו של המספר הידוע א. ברש.
הראשון, בשם "תמול", נדפס ביפו, 1915. — בספר שבעה
שירים בשם הכללי "משירי הימים האיומים" (שנכתבו
בשנות המלחמה, ע' 139—147). ע' 155—167: שירים
בפרוזה, ע' 169—213: משירי זכר, תרגומים מספרות
העולם.

185 הופמן, מוריס. תחנת שמי אפריקה;
ספורים, עם רשימה אוטוביוגרפית, תל-אביב, "מסדה",
(דפוס מסדה), תש"ט, 199, [1] ע', פורטרט. 8°.
"תודתי... לסופר... אשר ברש, שערך... את שבעת הסיפור
רים העבריים... וכן על תרגומו... מאידש את... חייבה
את ראשה' וזאמקה סדיוא".

ספורים מחיי היהודים בדרום אפריקה. המחבר יליד
לסביה שהיגר לדרום אפריקה בשנת 1906.

186 ז'בוטינסקי, זאב [Vladimir Jabotinsky].
כתבים, כרך [1]: (ספורים, תורגמו לעברית בידי
חגית ריכמן). ירושלים, ערי ז'בוטינסקי; (תל אביב, דפוס
"הפועל הצעיר"), תש"ט, 271 ע', תמונות. 8°.
הציורים מעשייך אתור שיק. ההוצאה מהודרת. עין
גם ק. ט. שנה כ"ד ע' 22.

התכן: דיאנה, סרטוריה לסטונטים, Via Montebello.
48, כיצ'טה, השטים, תאור שויק, Edmée. הוגי, הכובש.
ספורו של מר א. ב. בזרות חשוכים סנאית, וירג'יניה.
יהודון, בעליבית כוית, גנצורי (סצינריו לסרט ראיע, ע'
219—267, נכתב באנגלית, מתפרסם לראשונה), באורי
מלים, ע' 269—271.

את המקור הרוסי עין ק. ט. שנה ט' ע' 97, מספר 418.
הספורים ברובם נתפרסמו במקורם בראשונה בעתונים
"אודיסקא גלבוסי" באודיסה, ו"רוסקיא ויידומסי"
במוסקבה.

(בע' 186 נאמר: "הוא נכנס לאוניברסיטה
בגאורגוסק". צ"ל לאוניברסיטה הנובורוסית באודיסה.
בעיר נובורוסק לא היתה אוניברסיטה. האוניברסיטה
באודיסה נקראה אוניברסיטה נובורוסית.)

[למחבר] בו באו כל המלים העבריות שבמקרא... למלים
שהבאור העברי אינו מספיק, כגון בעלי חיים וצמחים
וכדומה, נתנו גם תרגומן בשפות אנגלית, צרפתית, גרמ'
נית ורוסית". (מההקדמה).

ספרות יפה עברית חדשה

180 אורינובסקי, א[ברהם]. תולדות
הספרות העברית החדשה (מרמח"ל
עד ימינו אלה. בשלושה כרכים). כרך שני: תקופת
התחיה בישראל. ספר א—ב. תל אביב, יורעאל, (דפוס
"אחורות"), תש"ז, 447, [3] ע', 8°. את הקודם עין
ק. ט. שנה כ"ג ע' 262, שם גם ציון.

התכן: י"א. תחית השירה העברית — ביאליק, י"ב.
כנ"ל — שטרניחובסקי, י"ג עם שקיעת העיירה — שלום
עליכם, יהודה שטינברג וש. בן-ציון, י"ד. האינטליגנציה
העברית ברוסיה בראשית המאה ה' — ברשדסקי, נומברג
וגנסיק, ט"ו. בימי העליה השנייה — ב. בורוכוב, א. ו.
גורדון וי. ז. ברנר.

181 אפטר, ש. בגיסו רומא;
היסטורי מחיי היהודים ברומא במאה השש-עשרה. עברית:
אמיר גלבוץ, מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר,
(דפוס השומר הצעיר, 1948), 247, [1] ע', 8°.
(ספרית פועלים / נעורים). את המקור ביווית עין ק. ט.
שנה כ"ז ע' 227.

182 באום, אוסקר. עם נסוך-תרומה;
סיפור היסטורי ימי הביניים. מגרמנית — מאיר מוהר.
על המחבר וספרו — מכס ברוד, תל-אביב, "עם עובד",
(דפוס סטוד), תש"ט, 243 ע', פורטרט. 8°.
(ספרית "שחרות"), שם המקור:

Oskar Baum: Das Volk des harten Schlafs.

בעקבי השיר, עין לעיל מספר 5.

183 ברנר, י[וסף] ח[יים] [J. Ch. Brenner].
כתבים, כרך א. תל אביב, עם עובד, (דפוס "דבר"),
תש"ז, 240, [1] ע', לוח-פורטרט. 8°. (כתבי
סופרים).

התכן: מסביב לנקודה (פורסם תחלה ב"השלח" כ'
י"ג וי"ד). מכאן ומכאן (פורסם תחלה: ורשה, "ספרות",
תרע"א).

הוצאה שלמה של כתבי ברנר (ב'8 כרכים שהם 9

לאיות בנגב בזמן המערכה הצבאית על הנגב. הוצג פעמים רבות ב"הבימה"; "בהצגה הוכנסו איאלו שניים. הספר נדפס בנוסח הראשון". נדפס במשך אותה שנה במהדורה שניה ושלישית.

194 מרטין די גר, רוזיה. ב י ת ס י ב ו
מצרפתית מנשה לוין. (כרך ג. חלק ז). מרחביה: הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1949). 375, [1] ע' 8°. (ספרית פועלים / לכל / ספרי מופת). בראש השער: רוזיה מארטין די גאר. שם המקור: Roger Martin du Gard: Les Thibault.

את הקודמים עיין ק. ס. שנה כ"ה ע' 151.

195 נדיר, משה [= יצחק ריז]. פ ר נ ס ו ת
י ה ו ד י ו ת. [תלאביב, חש"מ, חש"ח]. 62 ע', פורטרט. 8°. = ספרון ידיעות אחרונות, מס' 76. כולל 12 ספורים קצרים. עם רשימה ביוגרפית קצרה בראש החוברת.

196 עגן, יצחק (J. Ogen). ש י ר ה ע ב ר י ת;
אנתולוגיה של השירה העברית החדשה מרמח"ל ועד ימינו. ליקט, ערך והקדים מבואות יצחק עגן. [חלק א]: מרמח"ל עד פינס. תלאביב, מ. גיומן, (דפוס "גוטנברג", חש"ח). 12, 322 ע' 8°.

"שירת ההשכלה אינה ידועה לרוב הקוראים העברים, ואפילו לאותם הקוראים שהשירה העברית החדשה נהירה להם... לקרב את שירת ההשכלה וחיבת ציון לקורא ולתלמיד — זוהי מטרת הספר הזה. מחמת רב אנפיותה של השירה התעכב העורך רק על שני הסוגים העיקריים שלה: הליריקה והאפיקה... אם כי הספר נועד לשמש בית-קיבול למבחור השירה, הרי מרכז הכובד נעוץ ביצורים גופם. האישיות השירית, היא היא שעליה להופיע בפני הקורא במבחר יצירותיה ולקט דבריה... לכל משורר הקדים העורך מבוא ביוגרפי קצר... המשוררים באים בספר בסדר תאריכי הלידה... את השירים עצמם סידר העורך... לפי תכנם. תחילה הובלט היסוד הלירי-האנטי-בידואלי ביצירתו של המשורר, אחר כך היסודות הסוציאליים-סוב-ליציסטיים, ולסוף — היסודות האפיים שבה". (מתוך מתח-דבר).

197 פויכטונגר, ליון [Lion Feuchtwanger].
ה י צ ו ד ה ג ד ו ל... (רומן). [ג]: הגמול. ספר א-ב. עברית: יעקב עזיני [אורלנד]. תלאביב, ג.

187 טבנקין, משה. ה ש ט ח ש מ ע ב ר
לוואדי; מחזה בשלוש מערכות. [תלאביב], הקיבוץ המאוחד; [עין-חרוד, דפוס הקיבוץ המאוחד], חש"ט. 110, [1] ע' 8°. מחיי הישוב החקלאי הקיבוצי בא"י.

188 טימרמנס, פ[ליכס] [Felix Timmermans].
פ י ט ר ב ר ו י ג ל. תרגם ש[למה] הרברג
[תלאביב], "עם עובד", (דפוס "דבר", חש"ח. 322 ע', תמונות. 8°. (ספרית "שחרות"), ספור על חייו ועבודותיו של הצייר פיטר ברויגל הקשיש, המכונה "ברויגל האכזרי".

189 טשרניחובסקי, שאול [Saul Tscherni-
chowsky]. ספר ה א י ד י ל י ו ת. תלאביב,
"דבר", (דפוס "ספר", חש"ח. 72, [1] ע' 8°. מהדורה קודמת עיין ק. ס. שנה כ"ב ע' 13.

190 יערי, יהודה [Yehuda Yaari]. ש ל ו מ י
א ל מ צ א צ ל; סיפור אגדה מהזמן הזה... עם תשעה פיתוחים מעשי ידי יעקב פינס. (ירושלים, דפוס ירושלים מטעם לאון המדפיס, תלאביב, חש"ח). 73, [1] ע' 8°. "נדפס במהדורה מצומצמת [ומהודרת] של שלש מאות טפסים". פורסם תחלה בשנתון דבר "תו שין דלת", עיין ק. ס. שנה כ"ב ע' 1. מהדורה קודמת עיין ק. ס. שנה כ"ג ע' 96 מספר 617.

191 מדריאגה, סלודור דה [Salvador de
Madariaga]. כ ו ח ה ש ל א ה ב ה ללב
הפסדת. (תרגם עמנואל אולסכנגר). חלק א-ב. תל-
אביב, "מסדה"; (הרצליה, דפוס "מסדה"), חש"ח-חש"ט.
204: 258 ע' 8°. בראש השער: סאלואדור דה-
מדריאגה. מקום המעשה מקסיקו בתחלת המאה השני.
הגבור אביר נוצרי נכדו של רב יהודי.

192 מואם, ויליאם סומרסט. ע ל ח ו ד
ה ת ע ר; רומן. תלאביב, "מסדה"; (הרצליה, דפוס
מסדה), חש"ח. 235, [1] ע' 8°. "מאגולית:
שרה ארנשטיין". בראש השער: סומרסט מואם. שם
המקור:

William Somerset Maugham: The razor's edge.

193 מוסינוב, יגאל. כ ע ר ב ו ת ה נ ג ב;
מחזה בשלוש מערכות. תלאביב, ג. טברסקי, (דפוס
"ספר", חש"ט. 125 ע' 8°. מחיי הנקודות החק-

203 קלאוזנר, מרגוט [Margot Klausner].
ה ח ת ו נ ה, ועוד ספורים. תל אביב, נ. טברסקי,
(דפוס "ספר"), תש"ט. ע' 175. 8°. ספורים מחיי א"י
במלחמת העולם השנייה. התכן: החתונה. מכתב ללא
חתימה. שתי אלמנות. הצגת הבכורה השנייה. וידוין של
תמונות.

204 קלזנר, יוסף [Joseph Klausner]. ת"ס
ט ו ר י ה של הספרות העברית
ה ח ד ש ה... כך המלי: סמולנסקין ודור, "השחר"
<1868—1885>. ירושלים, הוצאת ספרים על שם י. ל.
מאגנס, האוניברסיטה העברית, (דפוס "הספר"), תש"ט.
ע' 476. 8°. את הקודם עיין ק. ס. שנה י"ט ע' 161.

התכן: הגורמים החיצוניים והפנימיים של התנועה
הלאומית בישראל. סמולנסקין: ביבליוגרפיה, חולדותיו
(1840—1858), שנות הנדודים (1858—1868), שנות
ההוראה (1868—1885), "השחר" ו"עם עולם". אהבתו
הראשונה של סמ. ומלאכותו לרומניה. "עת לטעת". סמ.
וגוטלובר. סמ. והסוציאליסטים העבריים. ימי הירידה.
הפרעות ברוסיה והמפנה הגדול. המאמרים הציוניים של
סמ. בשנות תרמ"א—תרמ"ג. מאמריו האחרונים (תרמ"ג—
תרמ"ד). ימיו האחרונים. סמ. המספר. "שמחת תנף".
"התנועה בדרכי החיים". "קבורת חמור". "גאון ושביר".
"גמול לשרים". "הירושנה". "נקם בברית". הערכה כללית.
דור "השחר". מ. ד. בראנדשטטר. שלמה מנדלקרן. דוד
כהנא. שלמה רובין. אלעזר שולמן. אהרן פוריס. סכום.
א. ד. גוטלובר: האדם, המשורר, המספר וכותב "הזכרונות".
ה"חוקר", המתרגם. לשונו של גוטלובר. "הבוקר אור"
ר. א. ברודס: ביבליוגרפיה. שנות הילדות והלמודים
(1851—1868), שנות הנדודים (1868—1884), שנות ההוראה
(1884—1902), ברודס בחינה וימיו האחרונים. ברודס
האדם והאמן. הרומנים והסיפורים של ברודס. השקפותיו
של ברודס על הרחבת הלשון. הערכה כללית.

205 קרוזר, ויליאם פרסיוול. א ג ר ו ת
פ ו נ ט י ו ס פ י ל ט ו ס; נכתבו בימי שלטונו
ביהודה אל ידידו סקא ברומא. גערכו ע"י ו. פ. קרוזר...
תרגם ישראל דיסקין... מהדורה שנייה בתוספת הערות
וביאורים. ירושלים, (דפוס "הספר"), תש"ז. ע' 166.
פורטרט. 8°. שער נוסף באנגלית:
William Percival Crozier: Letters of Pontius

טברסקי, (דפוס "ספר", תש"ח). [4], 233—304, 132;
[4], 133—295, [1] ע' 8°. בתחלת ספר א' (ע'
233—304) הפרק האחרון של "הברית"; עיין ק. ס. שנה
כ"ה ע' 53, גם שם ציון קצר על הספר כולו.

198 פנובה ו[ירה] [Vera Panova]. ה ר כ ב ת
ה ס א נ י ט א ר י ת. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר
הצעיר; (תל אביב, דפוס "ספר", 1949), ע' 260. 8°. (ספרית פועלים / לכל), "עברית א[ברהם] שלונסקי".
רומן בו מסופר על החיים בפלוגה סאניטארית ברוסיה
בשנים האחרונות של מלחמת העולם. הספר זכה ברוסיה
לפרס-סטאלין.

199 פסט, הוורד. ה ב ל ת י מ ו צ ח;
סיפור. עברית: יעקב עדיני, תל אביב, נ. טברסקי, (דפוס
"ספר"), תש"ט. ע' 264. 8°. בראש השער: הוורד
פאסט. ספור על גיורג' ושינגטון במלחמת השחרור של
ארצות הברית. שם המקור:
Howard Melvin Fast: Unvanquished.

200 קוסטר, שרל דה. מ ע ש ה ט י ל
א ו ל נ ש פ י ג ל ולמה גודק; לספר כל עלילותיהם
רבות השעשועים העוז והתהיה אשר עוללו בארץ
פלאנדון ושאר מקומות. עברית אברהם שלונסקי. חתומי
עץ פנוק מסרל. מרחביה. ספרית פועלים. (דפוס השומר
הצעיר), תש"ט. [1] ע' תמונות. 8°. "המהדורה העברית הראשונה והשלמה..." שער נוסף
באנגלית. שם המקור:
Charles de Coster: La légende... d'Ulenspiegel
et de Lamme Goedzak.

בסוף הספר (ע' 525—526): ק. הויסמנס: על הספר.

201 קזקביץ, עמנואל. ב י ן כ ו ס ב
ל א ד מ ה. (סיפור מחלקת-סיירים). עברית (שמון)
נחמני. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר; (תל
אביב, "הדפוס החדש", 1948), ע' 144. 8°. (ספרית
פועלים). ספור מלחמה. תרגום מרוסית.

202 קין, ג'מס מלהן. ס ר ו ד ה; רומן. [ת]ל
א[ביב]:: "הדב", (דפוס מל"ה, 1948), ע' 192. 8°. בראש
השער: ג'מס מ. קין, מאנגלית: אליעזר כרמי.
שם המקור: James Malahan Cain: Serenade

י. שלומי, 1949, 62, [2] ע' 8°. חלק מהשירים שכתבו כאן פורסמו תחלה בכת"ע שונים, ובמקצתם הוכנסו תקונים.

ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים

212 **Heinberg, Julius.** Eine Stimme vom französischen Carmel; ausgewählte Gedichte. Haifa. Verlag Azil haruah <Der Schöngeist>: [Jerusalem], (typ. Jerusalem), 1946. 112 p. 8°.

כולל גם כמה שירה ארץ, שיר ביוגרפי אחד וכמה שירים על השואה ועל עם ישראל בזמן המלחמה.

213 **Rael, Czesl.** Von Madrid bis Stalingrad; Gedichte. Tel-Aviv, Selbstverlag. n. pr., 1945. 29, [1] p., 1 l. 8°.

שירים מענייני דיומא, ביניהם על גטו ורשה ועל ברמודה.

214 **Weinberg, Jehuda Louis.** Felix D a n z i g e r; Sonette. Tel-Aviv, Februar 1949. 2 p. l., 12 numb. 1. 8°.

במסגרת הכפלה, שירה מספר על פ. דנציגר, רופא ידוע ועסקן ציוני בא"י.

215 **Wineberg, Zvi.** The moon speaks, and other Palestine plays; compiled and edited by Zvi Wineberg. Jerusalem, D. B. Aaronson, (typ. Geshet, 1947). 71 p. 8°. "Published for the Overseas Youth Department of the Jewish National Fund."

ששה מחזות לילדים.

ספרות הנוער

216 **אבנון, יצחק** [Isaak Wasserstein]. מ ע ש ה ב ע ג ל ב כ י ן וספורים אחרים... ציורים מאת צבי לבני, תל-אביב, "אל המעיין", (דפוס לוריא), [תש"ו]. 40 ע' 8°. לילדים.

217 **אריאל, ז.** [= זלמן שלמה ליבוביץ]; יצחק אבנון [Z. Leibowitch; Isaak Wasserstein]. ה א ר נ ב ת ה ח כ מ ה [ועוד ספורים]. תל-אביב, "מסדה", (הרצליה, דפוס מסדה), תש"ז. 83 ע', תמונות. 8°. ("ראשית" ספריה לילדים קטנים, בעריכת ז. אריאל וי. אבנון). כולל 4 ספורים לילדים.

Pilate written during his governorship of Judaea...

מהדורה א' עין ק. ס. שנה ט' ע' 423. המהדורה השנייה של התרגום העברי יצאה למלאת 3 שנים למות ה. פ. קרוזר. נחוספה הקדמת המתרגם למהדורה זו.

206 **ראולינגס, מרגורי קינג.** ה ע ו ט ר; רומן. עברית: אברהם בירמן. (א-ב). תל-אביב, נ. טברסקי, (דפוס "ספר"), תש"ח. 220, [4], 434-221 ע', תמונות. 8°. שער נוסף באנגלית. הציורים מאת אווארד שנטון, מן המקור האמריקאי. שם המקור: Marjorie Kinnan Rawlings: The yearling.

207 **רומן, זק.** ש ר ה ט ל ל י מ; (סיפור אי האייטי). מצרפתית חיים אברבאיה. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1948), 221, [1] ע' 8°. בראש השער: זאק רומן.

208 **ריכנשטיין, ש[למה].** כ ת ב י מ. ספר ב'; ב ש ב ל י ש ד ו ת; (ספורים). עין חרוד, עם עובד ומשק עין-חרוד, דפוס הקיבוץ המאוחד, תש"ח. 191, [1] ע' 8°. את הקדום עין ק. ס. שנה כ"א ע' 158. מהי ההתישבות הקבוצית בארץ ישראל.

209 **שישא, אליעזר.** א ב ו צ י פ ר ה ר ו מ א; סיפור מדעיהיסטורי מתקופת ספרד. (תל-אביב), "עם עובד", (דפוס "דבר"), תש"ח. 287, [1] ע', מפה. תמונות. 8°. (ספרית "שחרות"). הספר הזה בא להראות מה נתנו היהודים לאירופה ומה יצרו למענה.

210 **שפירא, שלום יוסף** [Schalom Josef Schapira]. ש י ר י מ; ששה ספרי שירה בחוספת השירים החדשים. תל אביב, יבנה, (דפוס "גוסטברג", 1949), 535, [4] ע' 8°. בראש השער: ש. שלום. הספר יצא למלאת 25 שנה לפעולתו הספרותית של המשורר. וזה בפרס ברנד בשנת תש"ט. התכן: ספר השירים והסונטות. פנים אל פנים. עולם בלהבות. אילן בכות. און בן פלא. פואימה דרמטית. שבת העולם: פואימה דרמטית על אלישע בן אבויה. ר' מאיר וברוריה.

ספרות יפה יודית

אונדזערס: מאסף. עין לעיל מספר 45.

211 **פאפיערניקאוו, י[וסף].** איבערבליב. 1918-1925, הארשע-תל-אביב, תל-אביב, "אליין", (דפוס

218 אריאל, ז. [= זלמן שלמה ליבוביץ];
יצחק אבנון [Z. Leibowich; Isaak Wasserstein].
ה ק ו פ ו ז נ ב ו [ועוד ספורים], תל אביב, "מסדה";
(הרצליה, דפוס מסדה), תש"ח. 69 ע', תמונות 8°.
"ראשית" ספריה לילדים קטנים בעריכת ז. אריאל וי.
אבנון. כולל 5 ספורים לילדים.

219 גלעד, זרובבל [Zrubavel Glass]. ש ב ל ת
פ ל א י ס; שירים. הצירים תרצה. [תל אביב], הוצאת
הקיבוץ המאוחד, (דפוס "אחדות"), תש"ט. [40] ע', 8°.
לילדים. ההוצאה יפה.

220 דופ, קתרין אלישבע. ש ו כ נ י ה מ ע ר ו ת
ה ק ד ו מ י מ. מאנגלית: יעקב עדיני [אורלנד].
תל אביב, ג. סברסקי, (דפוס "ספר"), תש"ח. 148, [3]
ע', תמונות. 8° = ראשוני אדם; סדרת ספרים
בהיסטוריה סוציאלית ותעשיתית. ב"ה... תקופת המאבק. —
מנוקד. לבני הנעורים. שם המקור:
Katharine Elizabeth Dopp: Early cave men.

221 דופ, קתרין אלישבע. ש ו כ נ י ה מ ע ר ו ת
מאנגלית: יעקב עדיני [אורלנד]. תל אביב, ג. סברסקי,
(דפוס "ספר"), תש"ז. 163 ע', תמונות. 8°.
= ראשוני אדם; סדרת ספרים בהיסטוריה סוציאלית
ותעשיתית. א'... תקופת הפחד. — מנוקד. לבני הנעורים.
שם המקור:

Katharine Elizabeth Dopp: Tree dwellers.

יש גם תרגום מאת שאול שרניחובסקי שיצא בתל
אביב, הוצאת "עת לבנות", תרפ"ג. עם מבוא מאת העורך
ישעיהו פיסרובסקי. בספר שלפנינו נדפס מחדש המבוא
(ע' 7-9) חתום: "אחד הבונים".

222 וילד, אוסקר. ה נ ס י כ ה מ א ש ר.
עברית: ש. סקולסקי. הצירים: צבי מלבוזיק. תל-
אביב, "אל המעיין", חש"מ, [תש"ט]. 32 ע', 8°.
מנוקד. שם המקור:
Oscar Wilde: The happy prince.

223 יבין, מרים עטרה (מרגולין). ג ש ס
ב א ר צ י ש ר א ל; ספורים מאת מרים עטרה. תל-
אביב, "יהודית"; (ירושלים, המדפיס ליפשיץ), תש"ח.
39 ע', תמונות. 8° ספורים לילדים.

224 ירשוב, פ. ה ס ו ס ו נ ה מ ע ו פ פ.
תרגם ועבד לעברית ש. סקולסקי. הצירים: צבי
מלבוזיק. תל אביב, "אל המעיין", חש"מ, [תש"ט]. 48
ע', 8° לילדים.

225 מולודובסקי, קדיה. פ ת ח ו א ת
ה ש ע ר; שירי ילדים. בלוית ספור על המשוררת מאת
יעקב פייכמן. מהדורה שנייה. [תל אביב], הקבוץ המאוחד,
(דפוס "אחדות"), תש"י. 85, [2] ע', תמונות. 8°.
"השירים תורגמו מאידיש בידי נתן אלתרמן, לאה גולברג,
פניה ברגשטיין, אברהם לוינסון. הצירים מאת תרצה...".
מהדורה א' עיין ק. ס. שנה כ"ב ע' 193, שם גם התכן.

226 נורדהוף, צ'דלס [ברנרד]; ג'ימס נורמן
הול. ה א י פ י ס ק ר נ. עברית א. עמיהוד. ספר
א'—ב', תל אביב, ג. סברסקי, (דפוס "ספר"), תש"ח.
תש"ט. 203; [4], 390—205, [2] ע', 8°. עם מפות.
= קורות מלחי הבאונטי. ג'. ספור. שם המקור:
Charles Bernard Nordhof; James Norman Hall:
Pitcairns island.

227 סמואל, חנה. ק ב ו צ ת ה י ד י ת ה כ ח ו ר
ל ה. ציר: יוסף ולטר. מרחביה, הקבוץ הארצי השומר
הצעיר; (תל אביב, דפוס "אחדות", 1947). 84 ע', 8°.
(ספרית פועלים / אנקורים). ספור לבני הנעורים.

חנוך והוראה

228 גבריאל, נחום. ד ר כ י ס כ ה ו ר א ה;
מדריך למורה בשאלות א. הנושא: ב. השעור; ג. הכחה
והנהגה. תל אביב, ג. סברסקי, (דפוס "ספר"), תש"ח.
270 ע', 8° (ספריה פדגוגית "יד למחנך"; ספרי"עור
למורים ולגנות).

התכן: הקדמה. הנושא: מבוא. הקונצטרציה. הריכוז
לפי תקופה. ריכוז מסביב למקצוע. ההוראה הכוללת
בארצות התרבות האשכנזיות בביה"ס העממי. הקומפלקס
הרוסי. הריכוז על יסוד "מרכז העניין". "שיטת הנושאים"
במוסדות החינוך של "השומר הצעיר". "רעיון המכורה"
או "רעיון מולדת" כרעיון מרכזי אצל אומות העולם
ובביה"ס העברי. נסיון לבצע את רעיון המכורה ע"י 8
נושאים להכרת חיפה רבתה. "נושאי יסוד"... בקשר ל-8
הנושאים הנושא התכליתי. השעור: מבוא. הגדרת השעור
ותולדותיו. בקורת השעור וחידושים. מה השעור המקובל

מוהילבר (על עתידו של החינוך התיכוני), שבאמצעו יצאה נשמתו בטהרה.

234 מיוחס, יוסף. מחנות נוער, ספר עזר למורים, למדריכי-נוער ולצופים, מאת יוסף ב"ש מיוחס... מהדורה שנייה. (ירושלים), לשכת הנוער של מחלקת החנוך של הוועד הלאומי לכנסת ישראל, (דפוס מרכז), תש"ה. 223, [1] ע', תמונות. 8°. מהדורה א' עין ק. ס. שנה י"ט ע' 91—92.

235 פרנקנשטיין, קרל. עזובת הנוער; מהותה, התהוותה וסימניה, מאת ק. פרנקנשטיין, ירושלים, מוסד סאלד למען הילד והנוער, (דפוס "האומן"), תש"ו. 214 ע', טבלאות. 8°. "החומר המובא בספר נאסף במשך עשר שנות עבודתי כפקיד מבחן של ממשלת א"י... הספר הוא רק החלק הראשון, העיוני, הקובע את מהות העובדה, בעוד שתאור דרכי ההתגברות על העובדה ושל שטות הספול בה יובא בספר שני." (מההקדמה).

236 רות, חיים יהודה [Leon Roth]. דינא דמלכותא; [לחנוך האורח במדינת ישראל]. ירושלים, הסתדרות המורים העברית בא"י, סניף ירושלים, (דפוס וינפלד), תש"ח. 16 ע'. 8°. הרצאה.

ספרי למוד

237 אשמן, א[הרן] [Aharon Ashman]; א[ברהם] רוזנצויג. על לה! מהד"ש. ספר למוד השפה העברית למתחילים, חלק א—ב, תל-אביב, "יבנה", דפוסים שונים, תש"ח—תש"ט. תמונות. 8°. חלק א': מהדורה ב' (כ"ה), 104, [3] ע', בצרוף תרגולי קריאה ומלון לחלק זה; בחוברת אחת הבאורים והתרגום לאנגלית, בשניה — הבאורים והתרגום לגרמנית. 19, [1] ע' בכל אחת מהן.

חלק ב': מהדורה א' (ס"ו), 148 ע', בצרוף מלון לחלק זה: עברית, אידית, אנגלית וגרמנית. 40 ע'.

"ככל המהדורות הקודמות של "עלה", שהופיעו עד עתה, נעשו עלידינו זמן לזמן תקונים ושכלולים שונים. במהדורה... חדשה של "עלה" מחושב עבד החומר עבור יסודי ומקיף. במחצית הספר מכילה פרקי-קריאה חדשים." (מההקדמה). — עין להלן מס' 244.

238 בר-נתן, מנחם, ג. שדמי. אגיו לומד חשבון; [לחלמיך כחה א. הצירים: ב. אורונה.

אצלנו? מה נעשה כדי להשביח את השעור בביה"ס. הכתה והנהגה: המשמעת. הנהגת הכתה.

229 גולן, ש[מואל] (Shmuel Golan). שיחות על חינוך, סדרה ב. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר; (תל אביב, דפוס "אחדות", 1949), 94, [1] ע'. 8°. (ספרית פועלים / שבילי חנוך). ביבליור גרפיה: ע' [95]. את הקודם ראה ק. ס. שנה כ"ג ע' 168.

230 זוהר, צבי [Zwi Sohar]. אמנות וחינוך. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר; (תל אביב, הדפוס החדש, 1948), 111, [2] ע', 14 לוחות-תמונות. 8°. (ספרית פועלים / שבילי חינוך). שער נוסף באנגלית.

231 ירושלים. האוניברסיטה העברית. מכון למדעי היהדות. המכון למדעי היהדות, האוניברסיטה העברית בירושלים, ירושלים, (דפוס ירושלים), תש"ז. 15, [1] ע', תמונות. 8°. "מיקדש לד"ר י. ל. מאגנס, נשיא האוניברסיטה העברית במלאת לו 70 שנה".

התכן: תולדות המכון, הוראה. מחקר. חבר העובדים המדעיים. פרסומים. אוצרות בית הספרים. מוזיאונים ואוספים. תארים. פרסי לימוד ומחקר. קשרים עם הישוב והגולה. לאחר כ"ג שנה.

232 ירושלים. בית המדרש דורש ציון. שבעים וחמש שנה לדורש ציון; ליובלו ה-75 של בהמדרש דורש ציון בירושלים. ירושלים, (דפוס מרכז), תש"א. 66, [1] ע'. 8°. "את הפרקים א—ב חיברם א. גולדשטיין..."

233 ירושלים. הגימנסיה העברית. הגמנסיה העברית בירושלים. חוברת לידידי המוסד, ירושלים, (דפוס "נשר"), תש"ז. 23, [1] ע', דיאגרמות. תמונות. 8°.

הגימנסיה בירושלים נוסדה בשנת תרס"ח; מספר התלמידים אז — 24. להתחלת שנת הארבעים לקיומה (זמן הופעת החוברת) מונה הגימנסיה 800 תלמידים. החוברת כוללת ידיעות קצרות על הגימנסיה והתפתחותה וידיעות והערכות על מנהלי הגימנסיה שנפטרו, שלמה שילר ו"ל וד"ר יוסף מוהילבר ז"ל וגם נאמו האחרון של ד"ר

Rechavy]. ח ש ב ו ס ת ר: ספר ללמוד החשיב
בון... [חלק א-ב]. תלאביב, י. ציציק, (דפוס הפועל
המזרחי), תש"ח. 8°. תמונות. מנוקדים.
התכן: [חלק א]: ...למוד החשבון בכתה ב'.
70, [2] ע'. [חלק ב]: ...למוד החשבון בכתה ג'. 87.
[3] ע'.

246 שיפמן, דוד. ק ד מ ת א ס י ה: ספר
למוד ומקראה לכתיבת הארץ ובכתות ה... תלאביב,
"יבנה", (דפוס הפועל המזרחי), תש"ח. 224 ע', טבלאות,
מפות, תמונות. 8°.

247 שכטר, חיים: פנחס בלומנטל. ס ר ק י
ס פ ר ו ת נ ב ח ר י ס כתרילי "unseen".
לקוטים וסדורים על ידי חיים שכטר... ופנחס בלומנטל...
ירושלים, אחיאסף, (דפוס ר. ח. הבהן, 1947), [4], 60
ע'. 8°. נועד לכתות ז' וח' בבה"ס התיכוניים.

248 שפרוני, חיים. ת ו ר ת ה ס י מ י ה.
ספר לימוד לכיתות המשך, לבתי-ספר תיכוניים וחקלאיים...
חלק ב'. [תלאביב], הוצאת הקיבוץ המאוחד; (עין חרוד,
דפוס הקיבוץ המאוחד), תש"ח. [8], 337—671, [1] ע'.
ציורים. 8°. לספר מצורפת פתקא עם "תיקוני-טעויות".
את הקודם עין ק. ס. שנה כ"ה ע' 155.

249 ברקלי, שאול. עברית דורך ראדיא פאר
ידיש-ריידניקע. לעקציעס אין עברית פאר אנפאנגער,
געהאלטן אין ראדיא-ירושלים. אומגעארבעט אלס לערך
בוך פאר אליין-לערנער... ירושלים, ר. מס, (דפוס "מוריה",
1948), 203, [1] ע'. 8°. שער נוסף בעברית.
כולל 25 שיעורים ברדיו מעובדים כספר-למוד.

Ben Chaviv, pseud. ? Lerne Hebräisch;
praktisches Lehrbuch zum Selbstunterricht.
עברית לבוגרים מתחילים על יסוד שיטה חדשה.
4. verb. Aufl. Tel-Aviv, "Sinai", (דפוס "עתיד",
1949. 110 [i. e. 109], [3] p., illus. (incl.
music). 8°.

Ben Chaviv, pseud. ? Tanulj héberül;
könyvi módszerű tankönyv csoportos és ma-
gánhasználatra. עברית לבוגרים מתחילים על יסוד
Tel-Aviv. שיטה חדשה. מהדורה שניה מחוקקת.
"Sinai", (דפוס "עתיד", 1949. 2 p. 1., 103 p.,
illus. (incl. music). 8°.

תלאביב, נ. טברסקי, (דפוס "ספר"), תש"ח. 46 ע'. 8°.
239 הורוביץ, שלמה. ק צ ו ר ת ו ל ד ו ת
י ש ר א ל; מצמיחת המרכיבים החדשים במערב עד גרוש
ספר. חיפה, בית הספר הריאלי העברי, (דפוס "אות"),
תש"ח. [4], 92 ע'. 8°. "הספר הוא חלק ראשון
מספר למוד בתולדות ישראל".

240 מוטס, יהודה; דוד שיפמן. י ס ו ד ו ת
ה ג י א ו ג ר פ י ה: ספר למוד לכתיבת הארץ בכתות
ח-ט. תלאביב, "יבנה", (דפוס "גוטנברג"), תש"ח —
(1947), 199, [1] ע', טבלאות, מפות, תמונות. 8°.
מנוקד.

241 נאור, מנחם [Menahem Naor]. ע י ק ר י
ה ד ק ד ו ק ה ע ב ר י: תורת הנקוד — תורת
הצורות — תרגילים, מהדורה שישית בחיקונים ובמילואים.
חיפה, בית-הספר הריאלי העברי, (דפוס "אות"), תש"ט.
118, [2] ע'. 8°. את המהדורה הקודמת עין ק. ס.
שנה כ"ד ע' 188.

242 פרץ, יצחק (J. Peretz). ע ק ר י ה ת ה
ב י ר ה ע ב ר י: אשר... כספר למוד בכתות הגבוהות
של בתי הספר העממיים ובמקבילות של בתי הספר התי-
כוניים. מהדורה רביעית מחדשת. תלאביב, בית המדרש
למורות ולגנות ע"ש א. ל. לוינסקי, (דפוס גוטנברג,
תש"ט—1948), 96 ע'. 8°. מנוקד. מהדורה א' עין
ק. ס. שנה כ"א ע' 157.

243 רוזנצויג, א[ברהם]; א[הרן] אשמן
[Aharon Ashman]. ד ב ר ע ב ר י ת ! ספר
למוד השפה העברית למתחילים לומדים מאליהם או
בעזרת מורה. מציר בידי א. לואידה. תלאביב, "יבנה",
(דפוס סטרוד), תש"ח. 87 ע'. 8°. מוסף לספר למוד
השפה העברית דבר עברית... תש"ט. 31, [1] ע'.

244 רוזנצויג, א[ברהם]; א[הרן] אשמן. ע ל ה !
ספר למוד השפה העברית למתחילים. מהדורה עשרים
וארבע מחדשת. חלק א. רצוף לספר מלון באידית, גר'
מניה, אנגלית, פולנית וצרפתית. תלאביב, "יבנה", (דפוס
י. זילברברג), תש"ח. 106, 32 ע', תמונות. 8°.
עין לעיל מס' 237.

245 רכבי, בתיה ומיכאל [Batia and Michael]

שבקשי שאל שאלה הצריכה לענין, וכשהענין לשאול נלה את עומק הבנתו ורצינות השקפתו. חיוך קל הופיע בעיניו כשהצליח לפרש מקום בטכסט יחזי או רומי. טהורה היתה שאיפתו להגיע לידי אמת וגם את האמת הקטנה כיבד. ניכר היה בשנים הראשונות ללימודיו, כי עניין אותו פירוש יסודי של טכסט וקביעת נוסחתו הנכונה. בחדר התעניין בגנזים וחיצונים ובדיקת הטכסט היוזני עד כמה שאפשר להכיר מתוכו את העברי שביסודו. בספר "יהודית" עשה נסיונותיו הראשונים להגיע לקביעת נוסח המקור, שרצה להחזירו. מעבודות בכיוון זה זכה להופיע ברבים רק תרגומו העברי של מדרש "אדם וחוה" בהוצאת הגנזים והחיצונים של כהנא. אך פה היה כבול ע"י שיטת הוצאה זו, שנקבעה ע"י העורך, ולא יכול היה להראות את שיטתו, להחזיר את המקור עד כמה שזה בכלל בגדר האפשרות. עיון בהערותיו ובפירושו של הק לספר זה יוכיח את דייקנותו, ויראה כמה תיקונים דקים ובעלי ערך תיקן המחבר המנות. בין עבודותיו הראשונות כתלמיד היתה אחת על מכתבו המפורסם של יוליאנוס הנוצרי היהודים, לותם ולהקמת היכלם. במאמר זה — הופיע ב"בנה" ב' ת"ש, ע' קי"ח—קל"ט, והערה נוספת ב"ציון" ו' תש"א, 157/8 — הוכיח הק ע"י ניתוח ופירוש הסגנון וע"י בדיקת אוצר המלים, שהמכתב הוא אמתי ואין ספק להטיל ספק במקוריותו. גם כאן מתגלית שיטה בלשנית נקייה וזהירה ועין בוחנת. ועוד בשטח אחר הראה את כוחותיו. כבר בשנות לימודיו הראה כשרון מיוחד לבעיות הריטמוס והמטריקה היווניות; ביחוד משכה אותו השירה הכורית של הטרגדיה, והוא ניגש לניתוחים של בנין שירי המקלות בהצלחה. פרי השואת השיטה היוונית והשיטה המטרית של פיוטי ישראל הוא המאמר שהדפיס ב"תרביץ" י"א, ת"ש, 91—109, בו הוא הוכיח את דקות הבנתו בבעיות אלו.

לפני שנים אחדות כשנתגלתה אפשרות להוציא את ספרו של אריסטו $\epsilon\rho\iota\sigma\tau\eta\iota\alpha\iota\tau\eta\varsigma$ התמסר בשמחה לתפקיד זה, כי בו מצא ספוק מלא. יכול היה בעבודה זו ל"פרש" בשיטה הארוכה עליו, בדרכי ה' $\alpha\rho\beta\epsilon\iota\alpha$ הפילולוגית הקלסית העליונה. תרגום פירושו: interpretatio מן המין הגבוה ביותר, רק מי שהבין את כוונת המחבר עד תומה, עולה בידו לתרגמו, והק העמיק מאד בעבודתו וחדר אל תוך רוחו של ספר קשה זה וסגנונו.

תרגומו של הק מיוסד על הטכסט של Rostagni בהוצאתו הראשונה של הספר, השניה יצאה, כשתרגומו

252 Cicero, Marcus Tullius. M. Tulli Ciceronis in Catilinam oratio prima; notis in usum scholarum hebraicarum instruxit Haiim Rossenrauch. Tel-Aviv, sumptibus Gymnasii „Shalwah" 1947. 1 p. l., 15, 30, numb. l. 2 l. 8°.

במסגרת הכפלה. — ההערות והמבוא כרוכים אחד, עם שער מיוחד: הערות ומבוא לנאום הראשון של מרקוס טוליוס קיקרו נגד קאטילינה, לשמוש תלמידים עבריים מאת חיים רוזנראוך. תל אביב, גמנסיה "שלוה", תש"ז.

ספרי מדע כלליים בעברית

איג, א.; מ. זהרי; נ. פינברון. מגויר לצמחי ארץ ישראל. עיון לעיל מספר 98.

253 אריסטו. המספיקה לאריסטו... תורגם מיוונית בידי ח"י רות... מהדורה שניה. ספר א' והוא, דברי אריסטו על הפילוסופים שקדמו לו, ירושלים, חברה להוצאת ספרים עלידי האוניברסיטה העברית, (דפוס מרכז), תש"ט. xv, [1], 112, [4] ע' 8°.

= ספרי מופת פילוסופיים, ה. שער נוסף באנגלית: Aristotle's Metaphysics. Book I. Transl. into Hebrew by Leon Roth.

עם הקדמת המתרגם: ע' [v]—xv. מהדורה א' עיון ק. ס. שנה י' ע' 14. "במהדורה זו הוכנסו כמה תיקונים בתרגום והורחב במקצת הפירוש".

אריסטו. על אומנות הפיוט. תרגום... מרדכי הק. ירושלים, תש"ז. עיון ק. ס. כ"ה, ע' 265.

כשנה עברה מאז הלך מרדכי הק ז"ל לעולמו, וכשנתיים מאז יצאה לאור עבודתו האחרונה, הספר הזה. — מלומד זה שאבד לנו מסמל דור מסוים של התלמידים הראשונים באוניברסיטה העברית, שנכספו לתורה לשמה ובאו ירושלימה עם פתיחת המכון למדעי היהדות בשנת 1925 והתמסרו ללימודים בהתלהבות המסורתית שהיתה נהוגה במרכזי התורה החשובים שבגלות מזרח אירופה. מזוין היה בבקאות יסודית בספרות התלמודית והמדרשית ולמד בצמאון את הלשון היחנית, חדר לתרבותה וספד רותה, המקצוע הלא-יהודי היחיד שהורו או כמוסד זה. איש זה, טיפוס של homo umbraticus רחוק היה מהתבלט בחיי-המעשה או בקבוצה הראשונה הזאת של התלמידים, רובם בני גיל לא צעיר, שתקן מוסלג היה

מתוך הספרות היוונית, התלמודית-מדרשית בעיקר, שיש להן ערך רב והמחזיות את הפירוש.

טעויות קטנות גיחות לתיקון בהוצאה חדשה, בעמ' כ"ג אפיקומן מתפרש בטעות "אפי קומיון". פירושו של הנס ליטשמן מתוך הגלוסריות הלטיניים $\xi\pi\lambda\omega\mu\omega\nu$ הוא בטוח. — צמ' כ"ו מדובר על יצירות פילוסופים שהיו ביד אריסטו וביניהם תלס. פילוסוף זה לא כתב ספר מעולם והורה רק בעל פה. — צמ' ל"ב, בהערה קוראים "אוינומוס"שם", אגב פירוש המלה אפונימוס. — למה בפרק י"ח (1456 a 1) כתוב "אִיסִים" על יד "אכסיונות" ? — בנוגע לניקוד השמות הפרטיים אין עקביות. ב"סילנוס" הלמד לא צריכה להיות סוליה. — הטרימיולוגיה המטרית אינה מתאימה לשמוש המדעי המודרני (אולי בהשפעת ועד הלשון ?) : μέτρον = טור. מלה זו דומשמעית. עמוד = — היינו — = ימבוס. הק אומר בפירוש "הימבוס מורכב משתי הברות". לדעתי יש לשמור על השמוש הנהוג במטריקה המדעית במקצוע. — ולבסוף יש לשים לב לשתי עובדות כשמשתמשים בתרגומי של הק במקום המקור : ספירת השורות בדפוס העברי של הק אינה מתאימה בדיוק לספירה של הוצאת בקר המקובלת היום בעולם המדעי. הק בעצמו בפירושו ובהערותיו מצטט לפי ספירתו של הטכסט היווני. ועוד : מלים שנוספו בטכסט היווני ע"י מבקרי הטכסט ומעבדיו לא סומנו בטכסט העברי ע"י " < >".

אך כל אלה הם דקדוקי עניות, כשמתכלים במעשה הרב שעשה הק בספר זה. מותר לאמר, שיש לנו ספר זה של אריסטו בצורה עברית הממלאה את הדרישות הרציניות ביותר שאפשר להציג לפני מתרגם ספריסוד כזה. עבודה זו מלמדת איזה כח חשוב אבר לנו בהקדלה, באיש נאמן וצנוע וטהור זה. יתאזכרו ברוך.

משה ש. ב.

254 בורקהרט, יעקב. תרבות הרנסאנס

סאנס באיטליה, בעריכתו המדעית של חיה פריי (פלאוס), בצירוף הערות ומערכת תמונות ועוד שלשה נספחות. ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוסים מרוב), השילוח וגולדברג, תש"ט. 16, 568 ע', 64 לוחות-תמונות. 80 (ספרי מופת מספרות העולם, בעריכתו הכללית של מ. בורר). בראש השער : יעקב בורקהרט. "תרגום יעקב שטיינברג ז"ל". שם המקור : Jacob Burckhardt

Die Kultur der Renaissance in Italien.

"הספר ניתרגם עליי ההוצאה הראשונה (1860) של

של הק נגמר ונדפס בחלקו. במקומות מעטים טר מנוסחאי של רוסטאני, ובצדק. מטרת הספר העברי הזה אינה מרשה להרבות בצירוף נוסחאות. מתינותו של המלומד האיטלקי בעיבוד הטכסט מתאימה למתינותו הזוהירה של המתרגם. לשון התרגום בהירה ויפה, פשטותה בולטת והר מה של השכל הסורני של אריסטו מורגש בסגנונו של המתרגם. כך נוצר טכסט עברי שהוא נוח לקריאה ונאמן בדרך כלל ונקי. ואם בתרגום ל- $\xi\lambda\omega\mu\omega\nu$ (ע' 7 1456 a) מוסיף הק לשם פירוש מלא : "דורשים המבקרים" הרי הצדק איתו והוא מכון לדעתו של אריסטו, אם כי הוא מוסיף דבר שהמחבר לא היה זקוק לו ברשימותיו הפרטיות אך הקורא העברי זקוק לו.

בפרקי המבוא מפרש המתרגם לקורא העברי הרחוק מתרבות יוון ומספר זה את מושגי היסוד שאריסטו מניח כידועים ומובנים לקוראיו — או נכון יותר : לשומעיו. כי הספר הוא בבחינת רשימות למורה-המחבר בהרצאותיו בלבד. הענינים מובאים ומבוארים בסדר שקוף ובריא ובהרצאה בהירה. פה ושם בהכרח ההכללה הבאה עקב התאור הקצר של ההופעות מפשט המתרגם יותר מדי תהליך ספרותי-היסטורי, שספק הוא אם אנו יודעים אותו בדיוק. אך הוא הזיר גם בענינים אלה בדרך כלל, גם כשהוא מדריך את קוראו. כתאור הדרמה יש לתאור ההתנהגות בצורה זו מעלות על התאור הסכימטי, סדרני, שבותר בו הק. מפורט ביותר הפרק על אריסטו עצמו וספרו, מטרתו ואופיו. אריסטו מופיע בעיני הק כאבי הביקורת הספרותית אם כי הוא מתבסס על בקרתו של אפלטון. הקורא לומד היכן ומתי נתחבר הספר וכן את תולדותיו בימי הביניים ותולדות עיבודו בזמן החדש, על מקורותיו. המבוא מסתיים ברשימת מונחים שפירושה ושימושם ביוניות שונה מבימינו.

באיו מדה של דייקנות עבד הק מוכיחה עובדה זו : בעמ' 17—18 הוא שוקל את כל המלים שבהן ניסו המתרגמים לתרגם את המלה האריסטוטלית $\alpha\lambda\alpha\theta\alpha\tau\iota\varsigma$, הסורי, הערבי, החדשים. הוא כמובן מצדד בזכות פירושו הגאוני של ברנאס, המבאר את המלה כמונח הלכות ממקצוע הרפואה. הק דוחה את כל התרגומים, גם את זה של ועד הלשון שהוא בדרך כלל חסיד חידושו, ומציע מתוך הבנה דקה של כוונת אריסטו — בהתאם למסקנותיו של ברנאס — את המלה "מירק".

ההערות שמצדד המתרגם לטכסט מכילות במלים מעטות תוכן המלמד למד רב ומדריך את הקורא יפה. במבוא כבהערות מביא הק הקבלות ועובדות לשוניות ועניניות

המחבר היידי, ששימש מזכיר הפרסקולטה, לרסואה של האוניברסיטה העברית, הוא מקדושי שיירת הר הצופים, ד' ניסן תש"ח.

258 בן-שמאי, מאיר הלל [Meyer Meissler].

ספר האדם והמדינה: ספר כינוס דברי מחשבה וחזון על סדרי החברה והמדינה מימי קדם עד ימינו. סדר: וערך וצירף מבואות והערות מאיר הלל בן שמאי. כרך א—ב. תל-אביב, מ. ניומן, (דפוס סטרו), תש"ח. פורטרטיב, 8°.

התכן: כרך א: מראשית המדינה במזרח הקדמון עד הריפובליקה הרומית: פתח-דבר. המזרח הקדמון: מבוא. מדינות בקעת הנהריות. מצרים. יהודה וישראל: מבוא: המדינה בספרות המקרא. מלכות אלהים בגדולתה ובירידתה. לבטי מלכות ארם בישראל וביוהודה. בין מדינה למדינה. המערב העתיק: יחן: מבוא. אבות הדימוי קראטיה האתונאית במאה הששית: סולון. קליסחתוס. פרגסי הדימוקראטיה האתונאית במאה החמישית (אריס-טיס. פריקלס). הדימוקראטיה האתונאית בראי הטרגדיה והקומדיה (סופוקלס, אריסטופנס). המחשבה המדינית הקלסית ביוון: מבוא. אפלטון. אריסטוטלס. רומי: מבוא. פלוטרכוס. קיקרו. מתוך אגרת אריסטאס. פילון. סנקה. דיון קסיוס. מרקוס אורליוס. — 20, 398, [5] ע'.

ב': מראשית החברה הנוצרית ועד המהפכה הצרפתית: החברה הנוצרית: ממסד אבות הכנסייה ופעלי שליחיה: הירונימוס הקדוש. אגוסטינוס הקדוש. גילאסיוס. בוגי-פציוס. סטורמי. על מרומי החברה הנוצרית: מבוא (ע' 430—459). ויכוח בין האפיפיור והקיסר. עקרונות גרי-גוריוס VII. הייגריך הרביעי ועוד. מתוך "מגילת החירויות הגדולה". ולטר איש פוגלואידה. דנטי. פטרוס די בוסקו. תומס איש אקונו. ר' משה בן מימון. במעלה החברה החדשה: מבוא (ע' 519—544). מרסיליו מפדואה. מקיא-וילי. סאבונארולה. דון יצחק אברבנאל. לוטר. אולריך איש הוטס. קליון. ת. מורוס. קמפנלה. גרוסיוס. ספינוזה. פה. בקון. ת. הובס. לוק. מתעודות המהפכה האנגלית 1647. ממגילת הזכויות האנגלית 1688. ר' יהודה לויאוי ברי בצלאל (מהר"ל) מפראג. ג' ויקר. הרדר. מוניסקיה. א. סמית. גליאני. רוסו. — [4], [399]—792, [16] ע'.

259 בקר, דב. ג' ו' ל' צ' א' נ. בעריכת מ. שרשר. [תל-אביב], הוצאת אגודת הנוקדים העברים בארץ-ישראל, (עין חרור, דפוס הקיבוץ המאוחד), תש"ח. 468

המקור, שהותקנה לדפוס בידי המחבר בופו... לתועלת הקורא, שענייני חרבות הריניסאנס אינם נהירים לו כל צורך, נוספו על גוף הספר כמה תוספות ליתר הסברה. תרגום החרוזים הבאים בכמה מקומות שבספר הוא מעשה ידיו של ב. בנשלום. מ. יגון שקד על תקנת לבושו של הספר כולו.

התכן: מ. בובר: דברי פתיחה. — ספר א': המדינה בחינת מעשה אמנות. ב': התפתחות הפרט. ג': יקיצת העולם העתיק. ד': גילוי העולם והאדם. ה': החברותיות והתנגדות. ו': המידות והדת. — נספחות: ה. פרי (פלאום); חרבות הריניסאנס באירופה, ע' 415—447. ס. שיף: לקורות האמנות של הריניסאנס, ע' 449—485. מ. א. שולחאס: מילון ביאוגרפי לאישי הריניסאנס באיטליה, ע' 553—568.

ה. פרי הוסיף גם בשולי העמודים למעלה ממאתים הערות וביאורים מאירי עינים. — ההוצאה מהודרת.

255 בילר, שרלוטה. ילדות ונעורים: התהוותה של התודעה. חלק ב: משנת-החיים החמישית עד התשע-עשרה. [תל-אביב], הוצאת הקיבוץ המאוחד, (דפוס "ספר", תש"ט 1949), 194 ע', דיאגרמות, טבלאות. 8°. בראש השער: שארלוטה ביהלר. "תורגם מהמהדורה השלישית, המעובדת והמורחבת על ידי... ש. וילברשטיין, בעריכת יעקב לוי". שם המקור: Charlotte Bühler: Kindheit und Jugend; Genese des Bewusstseins.

את הקודם עיין ק. ס. שנה כ"ד ע' 96.

256 ביסטריצקי, נתן [Natan Bistrizki].

קסמי יבשת: רשמי מסע באמריקה הדרומית. מרחביה. הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1948), 245, [3] ע', לוחות-תמונות. 8°. (ספרית פועלים / לכל).

המחבר עשה באמריקה הדרומית בשליחות הקרן הקימת לישראל בשנות מלחמת העולם. מדובר גם על שאלת היהודים ועל עמדתם של נוצרים שגילו יחס אוהד ליהודים.

257 בן-דוד, משה [M. Ben-David]. ספר הכוכבים: מורה דרך להסתכלות בצבא השמיים. ירושלים, ספרי תרשיש, (דפוס השילוח), תש"ו, 112 ע', תמונות. 8°. התכן: עולם כוכבי-השבת. הרקיע ותנועותיו. אטלס כוכבי-השבת (עם 35 מפות וביאורים). ע' 19—93. מערכת השמש.

- ע', תמונות. 8°. "הדיון בספר זה נסב על שלשה ענפים עצמאיים: גידול כבשים, עזי עדר ועזי בית" (מהקדמת המחבר). ההוצאה יפה.
- 260 ברה"ל, יהושע. תורת הקטיוגוריות והתחביריות... ירושלים, תש"ז. [3], 51, וו. [2] דף. 4°. דיסרטציה, ירושלים. במכונת הכפלה. עם תמצית ושער נוסף באנגלית: Theory of syntactical categories... By Yehoshua Bar-Hillel... Jerusalem, 1947.
- 261 גמוב, גורג'. קורות האדם: עבר, הווה ועתיד. (תרגום מאנגלית: שמואל אילון). תל-אביב, "מסדה"; (הרצליה, דפוס מסדה), תש"ט. 190, [1] ע', תמונות. 8°. בראש השער: גורג' גמוב. שם המקור: George Gamow: Biography of the earth; its past, present and future.
- 262 דגה, אדגר [Hilaire Germain Edgar Degas]. דגא; בצורף מבוא ודבריהסבר מאת ר. ה. וילנסקי. עברית א. לרנר. תל-אביב, "לאם"; (הרצליה, דפוס מסדה), [תש"ז?]. 24 ע', תמונות. 2°. (אוצר האמנות של פבר), המכירה הראשית בידי הוצאת "מסדה".
- 263 דוארטי, ג'מס. אברהם לינקולן. מאנגלית יאיר כורלא. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס הפועל המזרחי), תש"ט. 236, [1] ע', סורטרטים. 8°. (ספרות "שחרות"). בראש השער: ג'מס דוארטי. שם המקור: James Dougherty: Abraham Lincoln
- 264 וודורת, רוברט סשנס; מרי רוז שיהן. פסיכולוגיה מעשית בחיי יום יום. (תרגום מאנגלית מ. כוכבא). תל-אביב, "מסדה"; (הרצליה, דפוס מסדה), תש"ט. 261, [2] ע'. 8°. בראש השער: י. ס. וודורת ומ. ה. שוהן [צ"ל ר. ס. וודורת ומ. ה. שיהן]. שם המקור: Robert Sessions Woodworth and Mary Rose Sheehan: Practical psychology.
- 265 ירון, פיבל. תרכובות בין טטרהאלקיל אמוניום כרומיד וברום... מאת פיבל ירון לויניגרון... ירושלים, תש"ה. [2], 23, [2] דף, ציורים. 4°.
- דיסרטציה, ירושלים. — במכונת הכפלה. עם תמצית באנגלית ונוסף: Compounds between tetra-alkyl-ammonium bromide and bromine... By Fajwel Yaron <Winogron>... Jerusalem, 1948.
- 266 ישראל. צבא. על הספר ב. חמ"ד, מחלקת התרבות של צבא ההגנה לישראל, חש"מ, [תש"ח]. 14, [1] ע'. 8°.
- 267 לויטל, משה; יוסף ישראלי. הרופא בבית ר: מדריך רפואי... בעריכת י. סוב. תל-אביב, "מסדה"; (הרצליה, דפוס מסדה, הקדמה 1947). 206, [1] ע', תמונות. 8°. "הספר עוסק במחלות הגוף סיבירי תימן, סימניה ודרכי מניעתן (רפואה מונעת). מטרתו לתת הסברות והוראה בענייני רפואה, בעיקר בשטח הרפואה המעשית... מטרתו היא לקיים ולהדק את הקשר בין החולה והרופא." (מההקדמה).
- 268 לוי, מנחם. הרכב המערכת היפורה לוריס-ברומיד ופועלתה על חמרים ציל-לויזים... ירושלים, תש"ה. [3], 63, וו. [2] דף, זיאי גרמות. 2°. דיסרטציה, ירושלים. במכונת הכפלה. עם תמצית באנגלית ושער נוסף: The composition of the hypochlorite-bromide system and its action on cellulosic materials... By Menachem Lewin. Jerusalem, 1947.
- 269 ליכטנשטיין, עמנואל פאול. גדיל culex molestus בתנאים סטריליים... ירושלים, תש"ה. [3], 40, 2, [2] דף, בתוספת טבלאות. 4°. דיסרטציה, ירושלים. — במכונת הכפלה. עם תמצית באנגלית ושער נוסף: Breeding of culex molestus under sterile conditions... By Emanuel Paul Lichtenstein... Jerusalem, 1948.
- 270 מזור, יעקב. חקירת ריאקציות של הלומיתנים ואיתנים עם חמצה הלוגנית... ירושלים, תש"ט. [3], 73, 2 דף, דיאגרמות. 4°. דיסרטציה, ירושלים. — במכונת הכפלה. עם תמצית באנגלית. על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית: On the reactions of certain halogen derivatives

אמנות וספרות. המדע. חכמת הרפואה. התרבות. סביבה, תרבות, גזע ולשון. התפשטות התרבות. התפשטות והת- הוות מקבילה. תחומי תרבות וחוגי תרבות. מגע תרבותי ושנוי תרבות. ביבליוגרפיה אחרי כל פרק ופרק. את הקודם עיין ק. ס. שנה כ"ג ע' 61.

274 פיאטלי, פ. י. אוירודינמיקה אלמנטרית... תורגם לעברית מכתב-היד ע"י מ. נוריה. תל-אביב, הקלוב הארצישראלי לתעופה, תש"ח. 98, [6] ע', ציורים, תמונות. 8°.

ושער נוסף באנגלית: F. J. Piattelli: Elementary aerodynamics. Tel-Aviv, The Aero Club of Palestine, 1947.

„ספר זה אינו ספר לימוד אלא מבוא לאוירודינמיקה הנסיונית“ (מההקדמה).

275 פילכנפלד, מכס הנס. חקירות הקינטיקה של ציקלויזיה וארומטיזיה של פחמימנים... על ידי מ. ה. פילכנפלד. ירושלים, תש"ח. [3], 23, [3] דף, טבלאות, ציורים. 4°.

תש"ט. דיטרטציה, ירושלים, במכון-הכפלה, עם תמצית באנגלית ושער נוסף: Researches in the kinetics of the dehydroaromatization of hydrocarbons... By M. H. Feilchenfeld... Jerusalem, 1949.

276 צמח, שלמה [Shlomo Zemach]. השחוק, ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס „השילוח“), תש"ח. 287 ע'. 8°.

277 קולביץ, קתה [Käthe Kollwitz]. ציורים מחיי סוֹעֵלִים בצירוף מבוא וביאורים. תרגם: י. קוטשנר. תל אביב, סיני, (סגנון הדפוס), [תש"ז]. 64 ע', לוחות-תמונות. 8°.

278 קראן, אלקראן. תרגם מערבית יוסף יואל ריבלין. [חלק ה]: טורות מרקי. [תל אביב], דביר, (ירושלים, דפוס חיים, 1948), [1]. דף. [561]—

of methane and ethane with halogen acid... By Jakob Mazur. Jerusalem, 1949.

271 מנור, אלכסנדר (Alexander Manor). הסוציאליזם ובעיית האדם בימינו. ראשי פרקים. (תל-אביב), „עם עובד“, (דפוס י. שלום), תש"ח. 241, [1] ע'. 8°.

(ספריה „דעות“), בראש השער: אלכסנדר מנור (מנצ'ינסקי). התכן: בשער. ח' א': הסוציאליזם המדעי והפסיכר- לוגיה: הפסיכואנליזה והמארכיזם. פאול קרישה. אריך פרום וילהלם רייך. פרויד—דארווין. הפסיכולוגיה האנו- דיבידואלית והמארכיזם. לתורת הפסיכולוגיה כבדית המועצות. קים להשקפה סוציאליסטית על האדם; סיכומים ומסקנות. ח' ב': הסוציאליזם המדעי והאתיקה: אנגלס. קאוטסקי. קרופוטקין. מ. אדלר. א. באואר. בוכארין. המוסר הקומוניסטי. פסיכולוגיה, מוסר וחינוך, סיכומים.

272 מרכס, קרל; פרידריך אנגלס [Karl Marx; Friedrich Engels]. כתבים נבחרים. כרך ג: פ. אנגלס: מלחמת-האיכרים הגר- מנית. נספחות: שאלת האיכרים בצרפת ובגרמניה; ק. מארקס, השלטון הברזי בהודו, התוצאות הצפויות מן השלטון הברזי בהודו. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1948), 287, [1] ע'. תמונות. 8°.

(ספרית סועלים / לכל), תירגם: ד. ליפשיץ. ערך את התרגום: י[צחק] אבירפי <מן>. לספר צורף: י"ב עיקרים של תנועת האיכרים; נספח מיוחד לספר „מלחמת האיכרים הגרמנית“ מתורגם מן המקור בידי י[צחק] אבירפי <מן>. 21, [1] ע'. 8°.

המקור הגרמני (צלום) והתרגום העברי עמד ע"י עמוד. שם המקור: Friedrich Engels: Der deutsche Bauernkrieg. את הקדומים עיין ק. ס. שנה כ' ע' 135 ושנה כ"ד ע' 106.

273 פטאי, רפאל (Raphael Patai). מדע האדם; מבוא לאנתרופולוגיה. כרך ב. תל-אביב. „בנה“ (ירושלים, דפוס עזריאל), תש"ח. [5], 262—530, [2] ע'. תמונות. 8°.

= ספרית המכון לפולקלור ואנתרופולוגיה. ספר ד. תכן ושער נוסף באנגלית. — התכן: הדת. הטוטמיזם. מגיה, לחש וניחוש. טבו ומאנא. החיאת הטבע. עולם הבא ופולחן האבות. שדים, רוחות, אלים. שאמאנים, כהנים, נביאים. סקס ופולחן. המיתוס.

„מלבדן תוארו יוצרים רבים, אמנים, סופרים ומלומדים ואנשי מעשה. ספר מלואים לכרכים אלה הוא „מסורת ומהפכה“ (עין ק. ס. שנה כ' עמ' 210), העומד לצאת במהדורה חדשה בהוצאת מסדה. — „אף על פי שאני מקוה, כי חידשתי כמה וכמה דברים, בכללים ובפרטים, גם לבקיאים בתקופה, בעלי המקצוע, הרי התכוונתי בעיקר לקהל הקוראים העברים המשכילי.“ (מהתקדמה).

284 שמיר, יוסף [Joseph Shamir]. מארק יזם ופילוסוף. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר; (תל-אביב, דפוס החדש, 1947). 368 ע', 8°. (ספרית פועלים / לכל). שער גוסף באנגלית.

התכן: מאטריאליזם דיאלקטי. ספרות מרקסיסטית פילוסופית. מושגים ובעיות בפילוסופיה מרקסיסטית. ספרות פילוסופית ארצישראלית. ביבליוגרפיה: ע' 353—360.

285 תמונות-פנים באמנות הולאנד. בצירוף מבוא ודברי הסבר מאת טנקרד בורניוס. מאנגלית אריה לרנר. תל-אביב, „לאם“; (הרצליה, דפוס מסדה) „תש“ח. 24 ע', תמונות. 2°. (אוצר-תמונות לספר). המכירה הראשית בידי הוצאת „מסדה“. שם המקור: Tancred Borenius: Dutch indoor subjects.

שאר דפוסי ארץ ישראל

286 אלקופורדרה, מריאנה. המכתבים הפורטוגליים; מכתביה של מריאנה אלקופורדרה הנוירה על-פי הנוסח הגרמני של ר. מ. רילקה. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1948). על המעטפת: עברית מ. פ. שם המקור: Marianna Alcoforado: Lettres d'amour de la religieuse portugaise.

287 מונטסקיה, [שרל דה סקונדה, בריון דה]. מן „המכתבים הפרסיים“. מצרפתית ג. רבן. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר; (תל-אביב, „הדפוס החדש“, 1949). 79 ע', 8°. (ספרית פועלים / דורון). „השתדלנו לבחור מכתבים שלא יחס עד היום הנה ויש בהם כדי לעניין את הקורא מצד עצם תכנם, או מצד הגישה לגושא“. (מהקדמת המתרגם). שם המקור: Montesquieu: Lettres persanes.

770 ע', 8°. את הקורס עיין ק. ס. שנה כ"ג ע' 278. — בחלק זה מסתיים תרגום הקראן לעברית.

279 רוזנראוך, חיים. דקדוק לשון הירודוט; מסרת כתבי היד לאור החמר האפיקורסי... מאת חיים ה. א. רוזנראוך... חמ"ד, תש"ט. 53, xxvi ע', 8°. דיסרטציה, ירושלים, תש"ח. — תקציר. במכונת-הכפלה. רק השערים נחפסו, עם תמצית באנגלית ושער גוסף:

Grammatica Herodotea; the manuscript tradition in view of the epigraphic relics... By Haiim Heinz Erich Rosenrauch. 1948.

280 רופאין, י. בעיות המשק המשוכלל. תל-אביב, נ טברסקי, (דפוס „ספרי“), תש"ו. 143, [3] ע', 8°. „אם כי הבעיות המובאות בספר זה מעניינות במקום ראשון את היצרן והסוחר, הרי לאמתו של דבר מכון הספר לחוג רחב יותר... ומטרתו העיקרית היא למודית-חנכית... ספר זה הוא ראשון ממינו בארץ ונועד להיות מורה דרך למדע המשק.“ (מההקדמה). — התכן: הקלוקלציה. פוליטיקת המחירים. מימון של המפעלים המשקים. הגורם האנושי והמשקיות. כתבים. המכירה.

281 רות, חיים יהודה (Leon Roth). החנוך וערכי האדם; פרקים בהשתלשלות הרעיון ההומניסטי בחנוך. תל-אביב, „דביר“; (ירושלים, דפוס חיים), תש"ט. 195, [1] ע', 8°. שער גוסף באנגלית. „לא באתי לתת פילוסופיה של החנוך, ואף לא לתכונתי להרצות את תולדותיו... מה שרציתי לעשות הוא לתקוע את תשומת-הלב בכמה רעיונות הנראים כרעיונות-יסודי.“ (מההקדמה).

282 שכטר, יוסף. על ההבנה; דיאלוג. (תל[ל] א[ביב]), מ. ניומן, (דפוס מל"ן), תש"ח. 24 ע', 8°.

283 שמואלי, אפרים (Ephraim Shmueli). אגושי הרגסס; גולות ושברו של העולם האזרחי. כרך א. תל-אביב, „מסדה“, (דפוס מסדה), תש"ט. 284, [2] ע', לוחות-תמונות. 8°. שער גוסף באנגלית. הספר כולל 7 מונוגרפיות: על הרנסנס וההומניזם בכללם, על מקיאוולי וג'ו. ברונו, פראצסוס, מונטין, סרונסס.

World's geographical maps, Nr. 133. "Copy-right by B. Barlevy, T. A."

291 Ehrlicke, E. Erste Bekundungen. I: Gedichte bis 1935. Jerusalem, P. Freund, 1949. [6], 58 p. 8°. = Edition Dr. Peter Freund, 37. במכונת הכפלה.

292 Färnberg, Louis. Gustav Mahlers Heimkehr. (Jerusalem), W. Verkauf, n. pr., (1946j. 17, [1] p. 8°.

293 Zręba, Olgierd. „Demokratyczne” oblicze Z. S. R. R. Jerozolima, (Nakładem autora, typ. „Gesher”), 1946. 94, [2] p. 8°. „Z cyklu „Z. S. R. R. z bliska.”

„הפנים, הדמוקרטיים של ס. ס. ר.”

ספרות עברית ומדע היהדות בחר"ל

295 דער יידישער ארבעטער ; ארויסגעגעבן פון דער יידישער אינטערנאציאנאלער קאמיטע בי דער [ינוקא] זש[ענעראל] [נה] טראוואילן Bulletin de l'Union des Syndicats de la Région Parisienne. (1949). Paris, תמונת. 2°. ירחון. גל' 2—3.

יצא במרץ אפריל.

הוספה לעתון Travailleur Parisien

296 פרייהייט. סארו, תש"ט. תמונת. 2°. תכניות ההופעה לא נזכרת, גל' א' יצא בס' בניסן. שם העתון גם בצרפתית. אחרי שם העתון רשומה הסימא : עוואקאציע פון גלות. גאנצקייט פון פאטערלאנד. פרייהייט פון מענטש. — עתון של „תנועת החירות”.

297 Ami mensuel pour la jeunesse. Paris, Oeuvre de protection des enfants juifs, 5709—1949. illus., notes. 2°.

העורך : Gluckberg. גל' א' יצא בתמוז. הטבסט רק בצרפתית.

298 L'Amitié judéo-chrétienne. Paris, 1948. 8°. מופיע שלש פעמים בשנה. העורך : Jacques Martin. גל' א' יצא בספטמבר.

288 משרד העבודה הבינלאומי. ל ש כ ו ת ל תווח בעבודת חקירה בינלאומית של פעולות הסיוע בעבודה. תרגם מאנגלית י. הראבן. חלק א. תלאביב, הליגה למען זכות עבודה שווה לכל יהודי, (דפוס מ. שהם), [1942?], 57, [1] ע', סבלאות. 8°.

= חקירות ודינים וחשבונות. סדרות ג' > סדר בעבודה וחוסר עבודה > מס. 18. יותר לא הופיע ?

289 Barlevy, B., publishers. Africa, Far East and Australia. Scale 1 : 24,000,000. (Tel-Aviv), [194-?], 54:33 (fold. 8°). = B. B. World's geographical maps, Nr. 135. "Copy-right by B. Barlevy, T. A."

290 Barlevy, B., publishers. Balkan States, Turkey, Near East. Scale 1 : 4,000,000. (Tel-Aviv), [194-?], 40:64 (fold. 8°). = B. B.

עתונים

(ראה גם להלן במדור „בתוך כתבי עת”)

294 בלעטער פאר יידישער דערציאונג. ניריארק, וועלטצענטער פאר דער יידישער שול ביים אלחעלטעכען יידישן קולטור-קאנגרעס, 1949. 8°. מופיע שלש פעמים בשנה. חבר המערכת : ח. בעז, פ[נחס] גינגאל, י. מ. גולדמאן, ז. יעפרויקין. חוב' א' יצאה ביוני-ספטמבר. 112 ע'. התכן : ש. ניגער : דערציאונג און קולטור. סימ' פארום וועגן דעם לימוד פון ייד. געשיכטע. ח. בעז : ייד. געשיכטע און נאציאנאלע דערציאונג. י. וויינגארטן : אריינפיר צו דער מעטאדיק פון ייד. געשיכטע אין דער עלעמענטארער שול. י. שטערן : דער תנ"ך למד אין דער ייד. שול. פראבלעמען פון סעטאד און קוריקולום : ד. ברידנשער : אן אינטעגרירטער קוריקולום פאר דער ייד. שול. ש. סיימאן : קינדער-ליטעראטור אדער ליטע-ראטור פאר קינדער. אלגעמיינע פראבלעמען : א. גאלאמב : עלטערן און קינדער בי יידן אין אמעריקע. פ. פרידמאן : די צילן און אויפגאבעס פון ייד. דערציאונג אין אמעריקע. די ייד. שול און דאס ייד. קינד אין אייראפע (א. לעוויץ, ש. ווערבער, ר. מינץ). ייד. דערציאונג אין דרום אמעריקע (י. בערגשטיין). דערציאונג אין א"י (י. רובין, ב. האלמאן, ל. שפיזמאן). לערער-טריבונע (ל. באיאן, י. וילבער-בערג, ר. גאלאמב), כראניק.

century. — S. Birnbaum : Jewish languages. — A. Cohen : The ethics of the Rabbis. — I. Cohen : The Chief Rabbis of Vilna. — S. Daiches : The meaning of "sacrifices" in the Psalms. — D. Daube : Collatio 2. 6. 5. — B. Drachman : The so-called "science" movements and their relations to Judaism. — I. Epstein : The conception of the commandments of the Torah in Aaron Halevi's *Sefer ha-hinnukh*. — A. Freiman : Incunables about Jews and Judaism. — J. H. Greenstone : Popular proverbs in the Jerusalem Talmud. — A. W. Greenup : Fasts and fasting. — R. T. Herford : Elisha ben Abujah. — L. Herrman : The fantastic career of Joshua Abraham Norton. — S. H. Hooke : A note on the sacred drum. — B. Jacob : The childhood and youth of Moses, the messenger of God. — S. Landman : Origins of the Balfour declaration : Dr. Hertz's contribution. — H.M. Lazarus : The rationale of the Tiberian graphic accentuation <XXI books>. — A. Marmorstein : The confession of sins for the Day of Atonement. — A. Marx : Some notes on the life of R. Yair Hayyim Bacharach. — I. Maybaum : Franz Rosenzweig's life and work. — E. Mittwoch : Some observations on the language of the prayers, the benedictions and the Mishnah. — S. Rawidowicz : On Maimonides' "*Sefer ha-mada*". — E. Robertson : Ibrahim al-'Ayyah. — I. I. J. Rosenthal : Sebastian Muenster's knowledge and use of Jewish exegesis. C. Roth : The Chief Rabbinate of England. — S. Smith : Foundations : Ezra IV, 12; V, 16; VI, 3. — S. Stein : Phillipus Ferdinandus Polonus. — E. S. Waterhouse : The religious basis for morality. — H. A. Wolfson : The Platonic, Aristotelian and stoic theories of creation in Hallevi and Maimonides. — ש. ה. ברגמן : צבת בצבת. — ש. ברנשטיין : פיוטים לרי יהודה ברי אבון. — מ. ד. קאסיטו : מעשה בני האלהים ובנות האדם. — ש. ט. גאנין : אוהרות. — י. גוטמן : תורת האלהים של הרמב"ם. — י. אהרצוג : שמעון הצדיק. — ש. קרויס : סידור ומחזור

299 *Scopus*; publicado por la Oficina Latino-Americana de la Universidad Hebrea de Jerusalem. Buenos Aires, 1947. illus. 8°.

„סקופוס; יוצא לאור ע"י המשרד הלטינואמריקאי של האוניברסיטה העברית בירושלים". תכשיות ההופעה לא נזכרה. חוב' 1 יצאה במאי.

קבצים

300 צויתן / בעלזונער בלעטלעך / ; זאמל-העמט פאר ליטעראטור, קריטיק און געזעלשאפטלעכע פראגן. בערגן-בעלין, דרום פועל-ציון <צ. ס. >—התאחדות, 1947. 39, [1] ע'. 8°. העורכים : מ. ב. גוטמאן, א. ראזענפעלד.

301 *Delegación de asociaciones israelitas argentinas*. 50 años de colonización judía en la Argentina. Buenos Aires, 1939. 315 p., 10 l. (incl. facsim.), diags., maps., pl., port. 8°. הדלגציה של האגודות היהודיות בארגנטינה, 50 שנה של התישבות יהודית בארגנטינה. קובץ; כולל מאמרים מאת I. Mendelson, A. Gerschunoff, N. Rapoport, S. Weil, I. Kaplan, J. Efrón, M. Merkin.

בסוף הספר ע' [323—317] : רשימת המהגרים היהודים שהגיעו לארגנטינה על האניה „Weser". ב-14 באוגוסט 1889.

302 *Essays in honour of the Very Rev. Dr. J. H. Hertz*. Chief Rabbi of the United Hebrew Congregations of the British Empire, on the occasion of his seventieth birthday, September 25, 1942 <5703> edited by I[sidore] Epstein. E. Levine and C[ecil] Roth. London, E. Goldston, [1944]. XI, 442, 111 p., fronts. (ports). 8°. עם מדור בעברית ושער עברי : ס פ ר ה י ו ב ל לכווד... כמוהר"ר יוסף צבי ה ר ק... למלאה לו שבעים שנה. לונדון, תש"ג.

E. Levine : The Chief Rabbi. — E. N. Adler : Talmud manuscripts and editions. — A. Altman : Gnostic themes in rabbinic cosmology. — M. B. Amzalak : Joseph da Veiga and stock exchange operations in the seventeenth

בשטח זה נתישנו, בפרט ע"י המלחמה והרדיפות. מלבד זה, אין בכלל חמר בשפה הספרדית, ובזה המו"לים בטוחים שהם מציעים לקהל ספר חדש ומועיל.

„האנציקלופדיה סומכת על פי רוב על קודמיה, ואין להתפלא על זה. בנוגע לערכים חדשים, בפרט על אמריקה הלטינית, השתדלו להיות אונייבסיטיים, ויש תקוה שהבקרת חתקן את השגיאות... השתתפו בה כמה מוסדות ויחידים, ביניהם גם אינדיהודים.“ (מהתקדמה).

המו"לים וויתרו על סימון המאמרים בשם מחבריהם, ורק רשימת המשתתפים נמצאת בראש כל כרך. יוזם כל הספר היה יצחק בבני. בעיקר בכל מה שנוגע ליהודים בארצות אמריקה הלטינית ניתן כאן חומר חדש ומועיל.

מדע המקרא

305 תנ"ך. חמשה חומשי תורה וכתבי הקודש מו"ק היטב על פי המסורה ועל פי דפוסים ראשונים והוגה... על ידי... מאיר הלוי לעסעריס, עם תרגום ספרדי מלאכת סיעת הוגי תורה ובראשם אברהם אושקא. בוענאט איירעס, „כוכבים“, תש"ו. [10], 1384, [2] ע'. 4°.

שערים וכו' (11 דפים) לפני נביאים ראשונים, נביאים אחרונים וכתובים לא נכללו בספירת העמודים.

שער ספרדי :

[Bible. tr. Spanish.] La Biblia : texto hebreo... traducción española... por Abraham Usque. 1945/1946.

306 תנ"ך. תורה. חמשה חומשי תורה... Casablanca. יוסף לוגאסי, [תש"ו]. [1], 116, [1], 98, [1], 69, [1], 97, 85 ע'. 8°.

307 תנ"ך. נ"ך. סתם ב"ק וד ש עשרים וארבעה... מתנה מאת ועד ההצלה לשארית הפליטה. מינכן, הועד להוצאת ספרים אצל ועד ההצלה, תש"ו. [3], 466—559, [1] ע'. 8°. מלכים א—ב. צלום.

308 Aalders, G[erhard] Ch[arles]. The problem of the Book of Jonah. London, Tyndale Press, [1948]. 30 p. 8°.

"The Tyndale Old Testament lecture, 1948."

*309 Bible and N. T. tr. Latin. Biblia S. iuxta Vulgatam Clementinam. Nova editio. Madrid, Edit. Católica, 1946. XXIV, 1592, 123 p.

תימן כ"י. — י. ד. מרקון: כתביידי קראיים. — ז. צ. סגל: לחולדות הנביאים בישראל.

303 *Miscellanea Giovanni Mercati*. v. 1 : Biblia. — Letteratura cristiana antica. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, 1946. XIX, 520, [1] p., port. 8° = Pubblicazioni della 'Biblioteca Vaticana'. Studi e testi, 121. "In occasione dell' ottantesimo natalizio."

ספר היובל לכבוד ג'ובאני מרקאטי למלאת 80 שנה להולדתו. מהתכן :

A. Sperber: The Codex Vaticanus B. (Septuagint). R. Weber: Les interpolations du livre de Samuel dans les manuscrits de la Vulgate. U. Cassuto: L'ordinamento del libro di Ezechiele. F. M. Abel: Simon de la tribu de Bilga. J. M. Vosté: La Pešitta de Mossoul et la révision catholique des anciennes versions orientales de la Bible. A. Vaccari: In margine al commento di Teodoro Mopsuesteno ai Salini. B. Bischoff: Neue Materialien zum Bestand und zur Geschichte der altlateinischen Bibelübersetzungen.

ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל

304 *Enciclopedia judaica castellana en diez tomos; al pueblo judío en el pasado y el presente...* Director: Eduardo Weinfeld. T. 1—4. Mexico, D. F., Editorial Enciclopedia judaica castellana, 1948—1949. illus., maps. 4°.

התכן : T. 1: Aarnu — Baal-Shem. 1948. 639, [1] p. — 2: Baal-Shem — Cesar. 1948. 638 p. — 3: Cesarea maritima — Egers. 1948. 638, [1] p. — 4: Egipto — Fundam. 1949. 638, [1] p.

„ אם ספר זקוק להתנצלות בזמן הופעתו, ודאי זקוקה האנציקלופדיה חודאיקה קסטליאנה לזה. המשתתפים בה יודעים את חסרונותיה. הגבולות והחוקים שקבעו לעצמה. שלמות בלתי אפשרית בלי הכנה מדעית מלאה, ובהמשך העבודה ראו המשתתפים שידעונו בכמה שטחים היא לקויה וחסרה. ובוהו היו זקוקים לא בעיבוד שטוש של העובדות אלא בדרישות וחקירות נוספות... רוב העבודות

315 **Bible. Esther.** Megillath Esther, illustriert von Gregor Rabinovitch. Genève, Editions Migdal, [1948?]. 18 numb. l., 2 l., incl. illus., 1 pl. 20:30.

עברית וגרמנית טור מול טור.

316 **Boxler, Karl.** Elias der Gottesstreiter. Freiburg in der Schweiz, Paulusverlag, (1948). 232 p., map. 8°. נכתב מתוך השקפה נוצרית.

317 **Boxler, Karl.** Ruth. (2. Aufl.) Freiburg in der Schweiz, Kanisiuswerk, (1948). 64 p. 8°. ספור מגילת רות.

318 **Bruce, F. F.** The Hittites and the Old Testament. London, Tyndale Press, [1947]. 28 p. 8°. "The Tyndale Old Testament lecture, 1947."

319 **Buber, Martin.** Moses. Zürich, G. Müller, 1948. 331 p., 1 l. 8°.

את הספר בעברית עיין ק. ס. שנה כ"ד ע' 13, שם גם תאור: באנגלית — שנה כ"ה ע' 71.

*320 **Castellino, R. S.** Le lamentazioni individuali e gli inni in Babilonia e in Israele. Torino, Società Editrice Internazionale, 1940. XXVIII, 284 p.

321 **Church, Mrs. Brooke (Peters).** The golden years; the Old Testament narrative as literature, by Brooke Peters Church. New York, Rinehart & Co., (c 1947). IX, 398 p., 2 maps. 8°.

"הספר אינו נועד למלומדים או לחיולוגים אלא ללומדי ספרות." (מההקדמה).

322 **Claudel, Paul.** Le livre de Job. Paris, Plon, (1947). 3 p. l., 44 p., 1 l. 8°.

מסה על ספר איוב.

323 **Dick, William C[arson].** The Bible; its letter and spirit. London, J. M. Dent and Sons, (1944). XIV, 290 p., diagrs. 8°. "First published 1943. Reprinted 1944."

310 **Bible and N. T. Selections.** A Bible for the liberal, ed. by Dagobert D. Runes. With a foreword by Lin Yutang. New York, Philosophical Library, (1946). XII, 368 p. 8°.

311 **Bible. tr. English.** The Old Testament, newly translated from the Latin Vulgate by Ronald A[rbutnott] Knox, at the request of the Cardinal Archbishop of Westminster. v. 1: Genesis—Esther. London, Burns, Oats and Washbourne, 1949. XI, 739 p. 8°. "For private use only."

312 **Bible. Isaiah.** Isaiah; Hebrew text and English translation, with an introduction and commentary by I[srael] W. S[lo]t[k]i. London, Soncino Press, 1949. XIV, [1], 337 p. 8°. (Soncino books of the Bible).

עברית ואנגלית טור מול טור. המבוא והפירוש באנגלית.

313 **Bible. Psalms.** The Psalms... Introduction and notes by W[illiam] Graham S[cr]oggie. (Rev. ed.). London, Pickering & Inglis, (1948—49). 8°.

בראש השער: Know your Bible.

התכן: V. 1: Psalms I to L. (1948). 288 p. 2: Psalms LI to C. (1949). 301 p.

"הכרכים האלה נכתבו לא בשביל המלומד ולא לשם יגדיל תורה ויאדיר", אלא בשביל הקורא הפשוט. (מההקדמה).

314 **Bible. Song of Solomon.** The Song of songs, translated and interpreted as a dramatic poem by Leroy Waterman. Ann Arbor, University of Michigan Press, 1948. IX, [1], 88 p., 1 illus. 8°.

Introduction: Negative results of criticism to date. Evidence of recensions. Historical coherence of the Song. Motivation. (p. 1—39). — The Song of Songs. — Textual and critical notes (p. 59—88).

328 Johannesen, Egon [Henry]. Studier over Esras og Nehemjas Historie. København. G. E. C. Gad, 1946. 312 p., port. 8°.

ביבליוגרפיה: ע' 13—18.

באור על ספרי עזרא ונחמיה ומחקרים על קורותיהם ועל פעולתם.

329 Johnson, Norman B. Prayer in the Apocrypha and Pseudepigrapha: a study of the Jewish concept of God. Philadelphia, Society of Biblical Literature and Exegesis, 1948. IV, 77 p. 8°. = Journal of Biblical Literature, monograph series, 2.

התכן: Introductory. The aims of the prayers. Means of inducing God to heed the prayers. Responses to the prayers. Summary.

330 Lande, Irene. Formelhafte Wendungen der Umgangssprache im Alten Testament. Leiden, E. J. Brill, 1949. X, 124 p. 8°.

התכן: Einleitung. Die Begegnung. Das Gespräch. Formelhafte Ausdrücke für Stimmungen, Empfindungen und Gefühle. Formelhafte Ausdrücke für Objektiv-Unpersönliches.

331 Levy, Gertrude Rachel. The gate of horn; a study of the religious conceptions of the stone age, and their influence upon European thought. London, Faber and Faber, (1948). XXXI, 349 p., illus., maps, 32 pl. on 16 l. 8°.

מהתכן: part III: Ziggurat and Pyramid, 3: Revolution <Palestine>. p. 196—210.

332 Love, William. Did the sun stand still? An interpretation of Joshua chapter ten, verses 12—13. Boston, Meador Publishing Co., (1945). 23 p. 8°.

333 Mac Veagh, Rogers; Thomas B. Costain. Joshua... Introduction by Norman Vincent Peale. Garden City, N. Y., Doubleday & Co., 1948. 251 p., front., maps. 8°.

עין גם ק. פ. שנה כ"ג ע' 37.

II

התכן: Introductory. The Bible in English. Manuscripts of the Bible. The composition of the Bible. The sources of the early books of the Bible. Authorship of the books of the Bible. Divine authorship (chapters VIII—XI). The O. T., the Bible of the Jewish church. The Hexateuch. The historical books of the word. The Prophets. The Psalms. The New Testament (chapters XIX—XXII).

324 Gerleman, Gillis. Synoptic studies in the Old Testament. Lund, C. W. K. Gleerup, (1948). 35 p. 8°.

= Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Avd. 1, Bd. 44, Nr 5.

325 Ginsberg, H. Louis. Studies in Daniel. New York, The Jewish Theological Seminary of America, 5708—1948. XIV, 92 p. 8°.

= Texts and studies of the Jewish Theological Seminary of America, vol. 14.

"This is the second volume in the series published by the Stroock Fund." — p. VII.

התכן: Foreword. Linguistic notes on the Aramaic portion. Pre-Epiphanian and Epiphanian four-monarchy theories. The writing on the wall. On the genesis of the book. The Hebrew Daniel as a translation. Addenda. Notes.

*326 Hippolyte. Commentaire sur Daniel. Paris, Les editions du Cerf, 1947. 402 p. 8°.

327 Jakubiec, Czesław. Z problematyki księgi Genesis; początki Izraela <Genesis 12—35>. Warszawa, (Nakładem Polskiego towarzystwa teologicznego w Warszawie Uniwersytet — Theologicum), 1947. XIII p., 1 l., 134 p. 4°. = Warszawskie studia teologiczne, 21.

ביבליוגרפיה: ע' [ו]—[י]—[יא], [יב]—[יג]. עם סיכום אנגלי

בסוף הספר (ע' 132—134).

"לבעיות ספר בראשית, ראשיתו של ישראל (בראשית

"ב—ל"ה)".

I

K. Paul, (1948). XVII p., 1 l., 580 p., illus. 8°. פרקים נבחרים מכת"ק של שמונה הדורות העיקריות של העולם והדת היהודית בכללן.

339 Rost, Hans. Die Bibel im Mittelalter. Beiträge zur Geschichte und Bibliographie der Bibel. Mit 48 Abb. Augsburg, Kommissions-Verlag M. Seitz, 1939. VIII, 428 p., illus., facsim. 4°. כולל גם ביבליוגרפיות.

המחבר מבליט את ערך הוולגטה בהפצת ידיעת התנ"ך באירופה בימי הביניים. מעריכים את מספר כת"י הוולגטה הנמצאים באירופה ב-8000 לכל הפחות. המחבר מזכיר, שכבר בשנת 1350 היה תרגום מלא של כה"ק לגרמנית. — מטרת הספר לאסוף כל מה שידוע על פעולותיה של הבגסיה בימי הביניים כדי להחדיר את כה"ק ללבו ולנשמתו של העם.

340 Schärf, Riwkah. Die Gestalt des Satans im Alten Testament. (In: Jung, Karl Gustav: Symbolik des Geistes. Zürich, Rascher Verlag, 1948. p. [151]—319.)

התנ"ך : Einleitung. — Der Begriff „Satan“ und seine Entwicklung im Alten Testament. — Der mal'ak Jahwe als Satan in der Bileam-Erzählung Nu 22 22 ff. — Der Satan als einer der bene ha'-elohim im Hiob-Buch (1, 6—12 und 2, 1—7). — Der Satan als Gegenspieler des mal'ak Jahwe in Sach 3, 1 ff. — Der Satan als selbständiger Dämon in 1 Ch 21, 1.

341 Stummer, Friedrich. Geographie des Buches Judith. Stuttgart, Kath. Bibel-Werk, 1947. 40 p. 8°.

= Bibelwissenschaftliche Reihe, Heft 3.

342 Yoder, Sanford Calvin. Poetry of the Old Testament. Scottdale, Herald Press, 1948. XIX, [1], 426 p. 8°.

הספר כולל תרגומים בחרוזים של פרקים רבים של התנ"ך. בתחלת כל מזור ומזור מבוא ובו מוסבר הרקע ההיסטורי של היצירה המדונה.

התנ"ך : Introduction. Moses and Joshua. The walls of Jericho. Next step of the conquest. The sun stood still? The North is up. Settling the Promised Land. A study in leadership: Bibliography: p. 215—218. The Book of Joshua: p. 219—251.

334 Mercati, Giovanni. Nuove note di letteratura biblica e cristiana antica. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, 1941. VI p., 1 l., 160 p., IV pl. 8°. = [Pubblicazioni della 'Biblioteca Vaticana']. Studi e testi, 95.

התנ"ך : Di varie antichissime sottoscrizioni a codici esaplari. Per L'„Apocritico“ di Macario Magne; una tavola dei capi dei libri I, II e III. Noterelle varie. Alcuni frammenti biblici di antica versione latina. Alcuni appunti ad un saggio novissimo di critica testuale dei LXX.

335 Mowinckel, Sigmund. Prophecy and tradition; the prophetic books in the light of the study of the growth and history of the tradition. Oslo, i komm. hos J. Dybwad, 1946. 118 p. 8°. = Avhandlinger utgitt av det Norske videnskapsakademi i Oslo. II. Hist.-filos. klasse. 1946. no. 3.

התנ"ך : Form criticism, tradition criticism and literary criticism. The traditio-historical approach and the study of the Prophets.

336 Mowinckel, Sigmund. Zur Frage nach dokumentarischen Quellen in Josua 13—19. Oslo, i. komm. hos J. Dybwad, 1946. 40 p. 8°. = Avhandlinger utgitt av det Norske videnskapsakademi i Oslo. II. Hist.-filos. klasse, 1946. no. 1.

*337 Parmelee, Alice. Guide-book to the Bible. New York, Harper, 1948. XI, 331 p. 8°.

338 The Pocket world Bible, edited by Robert O. B a l l o u. London, Routledge &

מ ל כ י ס; ארבעה ספרים בו נפתחים... הלכה למשה, קובץ כל ההלכות... ועל צבאו שלום ואמת חוקר להבין דעת קדושים... טעם הצבי... טעמו... כצפיתת המסונן בדבש רבותינו בעלי אגדה... שערי שלום... להבין דעת רבותינו הפוסקים, כל אלה חברו... על יד... משה צבי בלאאמור... שלום לאנא מואלאוא... קלינאודין, דפוס א. י. קליין, תרצ"ד, 86 דף, 8°.

350 משה בן מימון. הלכות הירושלמי לרבינו משה בן מימון מעצם כ"ק. עם מבוא, מירוש והערות מאת שאול בהר"ר משה לייברמן. ניוארק, בית המדרש לרבנים שבאמריקה, תש"ח, 76, [2] ע', כתובם פקטימילי 2°. ברכות וכתובות. שער נוסף באנגלית. ההוצאה מהודרת.

„בשנת תרס"ט פרסם הגר"ל גינצבורג קטעים מן הירושלמי שנמצאו בגניזה של מצרים, בספרו שרדי הירושלמי. ספר נפלא זה... מכל קיצור ירושלמי ברכות פ"א—פ"ו. כעשרים שנה אח"כ גילה הפרופ' הר"ן אפשטין בספריה קמברידג' קטע מדף אחד קרוע ובלוי ופרסם אותו (בתרביץ, ג') בשם „קיצור ירושלמי מס' כתובות". הר"ן אפשטין ראה בצדק שדף זה הוא מאותו ספר ומאותו מחבר שסדר גם את הקיצור לברכות שנת פרסם בשרידי הירושלמי הג"ל. כשעברתי בעיון על ה"קיצור" הנ"ל של ברכות וכתובות נתברר לי שאין לפנינו קיצור גידא אלא ספר פסקים בהלכה מעין ספר האלפסי על הבבלי, ולאו דוקא ספר פסקים גידא אלא בניין נפלא שיכול היה לצאת רק מידי אחד מגדולי הראשונים. אחרי ניתוח של כל פסקא ופסקא נתבטלו הספקות ונתבשלה המסקנא שהמחבר אינו אלא רבינו משה בן מימון ז"ל, כפי שנוכח להלן במבוא... ובין אם הכתי הוא של הר"מ עצמו ובין אם הוא העתקה של סופר אחר, הספר עצמו הוא בודאי של הר"מ. בינתים שאלתי את מר משה לוצקי, המומחה הגדול לכתב ידו של רבינו, ולסי דעתו אין שום ספק ופקפק שהכתי הוא של הר"מ בעצמו. לשם זה הזמין מר לוצקי בשבילי צילומים של הקטעים מברכות ומכתובות מספריה קמברידג' ועל פיהן אני נותן את הנוסח שלהלן, את הצילומים קראתי ביחד עם מר לוצקי ונעזרתי בהרבה על ידו, אבל כמובן שהאחריות בעני הקריאה נופלת עלי. בקטעים המטושטשים של מס' כתובות נעזרנו שנינו בקריאתו של הר"ן אפשטין, והנוסח שפרסם הקל עלינו בהרבה את הקריאה. (מההקדמה).

ברית חדשה

343 **Blinzler, Josef.** Herodes Antipas und Jesus Christus. Die Stellung des Heilandes zu seinem Landesherrn. Stuttgart, Kath. Bibel-Werk, 1947. 36 p. 8°.

= Bibelwissenschaftliche Reihe, Heft 2.

344 **Ragaz, Leonhard.** Die Bibel : eine Deutung. (Band 5 : Jesus). Zürich, Diana Verlag, (1949). 277, [1] p. 8°.

התכן : Die grosse Krise Israels und das Weltreich (p. 7—198). Der Entscheidung entgegen. Niederlage und Sieg.

את הקודמים עיין ק. ס. שנה כ"ה ע' 271.

תלמוד ומדרש, ספרות רבנית

345 **אריה לייב בן אשר ממין.** זה הסדר שאגת אריה אשר חבר... מוהר"ר אריה ליב... בהגאון... אשר... אשר היה אביו ור"מ בק"ק מינכן, הועד להוצאות ספרים אצל ועד ההצלה, תש"ו, 2, 90, [1] דף, 8°. דפוס צלום.

346 **אריה לייב בן יוסף הכהן.** ספר שבת שמעתתא; חובר מאת... מו"ה אריה לייב הכהן... מינכן, הועד להוצאות ספרים אצל ועד ההצלה, תש"ו, 16, 190 ע', 8°. דפוס צלום.

347 **גרודזינסקי, צבי הירש.** ספר מילי דברכות על מסכת ברכות, והוא ביאור... על גמרא ופירש"י ותוספות... ומשם בארה שיטות הפוסקים קדמאי ובתראי בכל סוגיא וסוגיא לעמוד על מקור דבריהם... וחקירות נפלאות וטפיקות חדשות אשר לא מצאתי בפוסקים ראשונים ואחרונים מאתי צבי הירש גראדזינסקי. חלק ב. ניו יארק, מוניעשטער פרינטינג קא., תש"ה, [2], 232 ע', 4°. את הקודם עיין ק. ס. שנה י"ז ע' 336.

348 **גרוס, אהרן צבי.** ספר כל דאמר רחמנא; מירוש על כל מאמרי הש"ס המתחילים במלה „כל... [מאת] אהרן צבי גרוס. חלק ג'. בודא פסט, דפוס מ. ז. קאטצבורג, תש"א, [8], 112 ע', 8°. עיין גם ק. ס. שנה י' ע' 435.

349 **לנדא, משה צבי בן שלום.** ספר כבוד

by Maurice Simon. XXVIII, 444 p. — v. 2: The Mishnahs: Pe'ah; tr. by... S. M. Lehrman. Demai; tr. ... by M. H. Segal. Kil'ayim; tr. ... by J. Israelstam. Shebi'ith; tr. ... by S. M. Lehrman. Terumoth; tr. ... by S. M. Lehrman. Ma'aseroth; tr. ... by Phillip Cohen. Ma'aser Shen; tr. ... by M. H. Segal. Hallah; tr. ... by J. Israelstam. 'Orlah; tr. ... by J. Israelstam. Bikkurim; tr. ... by S. M. Lehrman. 5 p. l., 430 p.

Seder Kodashim: v. 1: Zebahim; tr. ... by H. Freedman. XLI, 622 p. — v. 2: Menahoth; tr. ... by Eli Cashdan. XV, 714 p. — v. 3-4: Hullin; tr. ... by Eli Cashdan. 2 v. XVI, 432 p.; [5] p. l., 433-862 p. — v. 5: Bekoroth; tr. ... by L. Miller and Maurice Simon. 'Arakin; tr. ... by Leo Jung. XIII, 442, XII, 224 p. — v. 6: Temurah; tr. ... by L. Miller. Kerithoth; tr. ... by I. Porusch. Me'ilah; tr. ... by I. Porusch. Tamid; tr. ... by Maurice Simon. Middoth; tr. ... by Maurice Simon. Kinnim; tr. ... by S. M. Lehrman. XII, 272, XII, 240, X, 102, IX, 54, IX, 38, XI, 38 p.

Seder Tohoroth ("These volumes of Seder Tohoroth are dedicated to the sacred memory of the six million Jews who were brutally murdered by the Nazis during the years 1933 to 1945, the years during which these volumes were being compiled"): v. 1: Niddah; tr. ... by Israel W. Slotki. XXVIII, 548 p. — v. 2: The Mishnahs: Kelim; tr. ... by I. W. Slotki. Oholoth; tr. ... by H. Bornstein. Nega'im; tr. ... by I. W. Slotki. Parah; tr. ... by I. W. Slotki. Tohoroth; tr. ... by I. W. Slotki. Mikwa'oth; tr. ... by M. H. Segal. Makshirim; tr. ... by M. H. Segal. Zabim; tr. ... by S. M. Lehrman. Tebul Yom; tr. ... by S. M. Lehrman. Yadayim; tr. ... by Isidore Fishman. 'Ukzin; tr. ... by S. M. Lehrman. 5 p. l., 624 p.

את הקודמים עיין ק. ט. שנה ט"ז ע' 198-199 (סדר מועד); שנה י"ד ע' 188 (סדר נשים); שנה י"ב ע' 321 (סדר נזיקין).

המבוא: ע' 5-16. התכן: המהדורות השונות של פירוש המשנה להר"מ. הפירושים המחודשים במהדורא קמא של פירוש המשנה ודברי הגאונים. השפעת רבינו נסים על פירוש המשנה להר"מ. בסוף הספר (ע' 69): מ. לוצקי: לכתב ידו של הרמב"ם.

351 פרנקל, יוסף אהרן. ספר ביית המדות על מסכת מדות: כולל באורים, פירושים ותדושים על המשניות ועל דברי ראשונים ואחרונים... חברתי... יוסף אהרן פראנקל... טירנויא, דפוס ליפמן הכהן קאטצבורג תש"א. [14], 465, [1] ע' 8°.

352 Central Council of Jewish Religious Education in the United Kingdom and Eire. The book of kashrut. [London], (pref. 1948). 1 p. l., 85, [1] p. 4°.

קבץ מאמרים בעניני כשרות. ההקדמה חתומה ע"י Nathan Morris. בסוף הקבץ (ע' 63-85) מקורות — החל בתנ"ך וגומר בר' ש"ר הירש — בעברית ובאנגלית.

353 Moses b. Maimon. The code of Maimonides, book thirteen: the Book of civil laws, translated from the Hebrew by Jacob J. Rabinowitz. New Haven, Yale University Press, 1949. XXIV, 345 p. 8°.

= Yale Judaica series, vol. 2.

תרגום "ספר משפטים" מתוך ס' משנה תורה להרמב"ם. הערות ומפתחות: ע' 295-345. — בדעת המו"לים לתרגם בשורה זו את כל ספר משנה תורה ב"ד כרכים עם כרך ט"ו שיכיל הערכה בקרתית של החבור כולו.

354 Talmud. The Babylonian Talmud. Seder Zera'im, Seder Kodashim, Seder Tohoroth; tr. into English with notes, glossary and indices under the editorship of... I[sidore] Epstein. Epilogue by... Israel Brodie. Introductions by the Editor. 10 vols. London, The Soncino Press, 1948. 8°.

לכל מסכת ומסכת שער מיוחד. המבואות מאת י. אפשטיין לכל סדר וסדר. האפילוג של הרב הראשי י. בירודי בהתחלת סדר קדשים ע' x-xv. עם הקדמות המהרגמים לכל מסכת ומסכת.

התכן: Seder Zera'im: v. 1: Berakoth; tr. ...

Co., (1948). VIII, 247 p. 8°. p. 138—190: בזה מסתיים תרגום אנגלי זה של התלמוד, ואנו מברכים את המו"ל, העורך והמתרגמים להשלמת המפעל הגדול. Judaism.

358 Ringgren, Helmer. Word and wisdom; studies in the hypostatization of divine qualities and functions in the ancient Near East. Lund, typ. H. Ohlsson, 1947. 232 p., 1 l. 8°.

מהתכן: Wisdom and other hypostases in the O. T. and in later Judaism (p. 89—171).

359 Ross, J. The Jewish conception of immortality and the life hereafter; an anthology, by J. Ross <formerly J. Rosenzweig>. [Belfast], Belfast News-Letter, 1948. 6 p. l., XI p., 1 l., 378 p. 8°.

על השארות-הנפש לפי התנ"ך, התורה שבעל פה, סוקי אבות, שיטות רס"ג, רשב"ג, ר' בחיי אבן פקודה, ר' אברהם בר חייא, יוסף אבן צדיק, ר' יהודה הלוי, ראב"ע, ראב"ה, הרמב"ם, הרמב"ן, הלל בן שמואל, חסדאי קרשקש, ר"י אלבז, ומסופרי זמננו: מוריס גיוזף ואיוודור אפשטיין. עם מבואות לשלשה חלקי הספר (תנ"ך, תורה שבע"פ, יצירות ימיהבינים).

קבלה וחסידות

360 Buber, Martin. Hasidism, New York, Philosophical Library, (c1948). 6 p. l., 208 p. 8°.

את הספר בעברית עיין ק. ס. שנה כ"ב ע' 7 (שני פרקים מהספר העברי לא באו בספר שלפנינו). עיין גם ק. ס. שנה כ"ד ע' 130 מס' 664.

תפלה, דרשות, מוסר

361 אלעזרי, חיים. ש ב י ל י ח י י מ: כולל מאמרים וביאורים נבחרים לכל פרשיות השבוע, דרשים מיוחדים למועדי השנה, וקונטרס של מוסר... (ניו יורק, דפוס האחים טברסקי), תש"ז. 376 ע' 8°.

שער נוסף באנגלית.

"אין כאן כל קינות ובכיות על המצב העגום של היהדות המסורתית בארץ זו, או ביקורת חריפה על הזרמים והמפלגות שבמתחוננו... מוטב שנפתח לבני עמנו את אצרות המחשבה התורנית, ונכניס אל לבם את ההכרה שירושה עשירה נפלה בחלקם... ושומה עליהם לשמור עליה באמונה ולהנחילה לבניהם אחריהם." (מהקדמה).

355 Talmud. Selections. Everyman's Talmud, by A[braham] C o h e n. London, J. M. Dent, (1949). XLI, 403 p., facsim. 8°.

"First pub. 1932... reset and reprinted 1949."

מסרת הספר לתת סכום של דברי התלמוד בענייני מוסר, דת, פולקלור ומשפטים. מהדורה א' עיין ק. ס. שנה י' ע' 309; הרפסה שניה — שם שנה י"ד ע' 187; תרגום צרפתי — שנה י"ב ע' 458, איטלקי — שם ע' 53.

מדע הדת, פילוסופיה יהודית

356 Hirsch, W. Rabbinic psychology; beliefs about the soul in rabbinic literature of the Talmudic period. London, E. Goldston, 1947. 291, [1] p., port. 8°.

Diss. London.
התכן: Early conception of life and death. Man and the soul in biblical literature. Belief in immortality among the Hebrews. Ideas of a future life in the apocryphal and apocalyptic literature. N. T. anthropology. Philo's doctrine of the soul. The psychology of Neo-Platonism and of the Church Fathers. Rabbinic conception of man and the soul. Pre-existence. The soul in physical life. Sin originates neither in the soul nor in the body but in the compound. The source of sin and free-will. Death is penal, not a natural dissolution of life. Funeral rites... The state of the soul after death. Summary and conclusion. Bibliography: p. 281—286.

Johnson, N. B. Prayer in the Apocrypha and Pseudepigrapha.

עיין לעיל מספר 329.

357 Pike, E[dgar] Royston. Ethics of the great religions, with some account of their origins, scriptures & practices... Illustrated by art plates in colour and black-and-white, and line drawings, by E. C. Mansell. London, Watts &

- 362 בלור, יצחק בן שלמה. ספר אור ישראלי; כולל קבוצת מכתבים ומאמרים שונים להלחיב הלבבות ליראת ה' וללמוד היראה והמוסר כתובים בכתי"ק כ"ק אדמו"ר הרב... ישראל ליבקין [= ל"פ קינ] מסאלאנט ונלוו להם מאמר... בשם שערי אור קצות דרכי אדמו"ר... בשם נחלבות אור. מאמרים שונים... בשם כוכבי אור. כל אלה חוברו יחדיו מאת... יצחק בהרב מורה"ש בלאזער... [מינכן], אבנר, [תש"ז], 92 דף. 8°.
- צ'לום. יצא לאור מטעם ועד ההצלה של שארית הפליטה.
- 363 הגדה של פסח. הגדה בית יעקב. להגאון... ר' יעקב עמדין... י"ל עם ההוספות מ' משה שו"ב... מויטאמיר... לונדון, חברת כרמל, תש"ג [1], 17 דף. 8°.
- דפוסיצ'לום.
- 364 הגדה של פסח. ספר מעשה כר' אלעזר; מירושם ודרושים נפלאים על הגדה של פסח מאת הגאון... אלעזר פלעקלס... הוצאתי לאור מחדש יצחק אייזיק שטיינער... גראסווארדיין, דפוס ב. ז. רובינשטיין, תרחמנו"ו תש"ד [1], 43 דף. 8°.
- עם הפנים.
- 365 הגדה של פסח. The Pessach Haggadah. illuminated by K a f r a. New York, Feldheim, (c1949). [59] p. 4°.
- בצבעים. בעברית בלבד. ההוצאה מהודרת. עיין בערך הבא.
- 366 הגדה של פסח. The Pessach Haggadah. illuminated by K a f r a: the illustrated Hebrew manuscript reproduced, with an English translation by Isaac Edward K i e v. New York, Feldheim, (c1949). 31, [1] p. 4°.
- עיין בערך הקודם.
- 367 קרנץ, יעקב. ספר וירד מיעקב; פירושים וביאורים למסכת אבות. מלוקטים מספרי... הרב... יעקב בהר"ר זאב קראנץ המפורסם בשם "המגיד מדובנא", נלקטו ונאספו ונסדרו... ע"י שלמה מיכאל... נעקעס... לאס אנדוועלעס, (דפוס ד. כהנסקי), תש"ט. 166 ע', 8°.
- שער נוסף ומבוא באנגלית.
- 368 תפלות. סדור. סדור קטן לבתי כנסת לילדים. התרגום לאנגלית וההערות מאת ישראל ווייסברגר. ניו-יורק, אילת, תש"ט (1948). [4]. 60 ע', 8°.
- שער נוסף באנגלית: Siddur koton; prayer book for junior congregations. Translations and English remarks by Israel S. W e i s b e r g e r. New York, 1948.
- ההקדמה רק באנגלית.
- 369 תפלות. סדור. הסדור השלם, מתרגם ומפרש בתוספת מבוא מאת מלטיאל ב"ר ב"ר. ניו-יורק, היברו פובלישינג קומפני, (1949). [2], 790 ע', 8°.
- עברית ואנגלית עמוד מול עמוד. שער אנגלי: Daily prayer book... Translated and annotated with an introduction by Philip B i r n b a u m. New York, Hebrew Publishing Co., (1949).
- 370 תפלות. סדור. סדר תפלות כל השנה כמנהג פולין. מוגה ומדויק היטב ומתורגם ללשון אנגלית. הוצאה מתוקנת עם פירוש קצר מלאכת מוהר"ר יוסף צבי הערץ... לונדון, (Shapiro, Vallentine & Co. תש"ז. 1119, [1] ע', 8°).
- הפרדש הוא באנגלית. שער אנגלי: The authorised daily prayer book of the United Hebrew Congregations of the British Empire. Revised ed. with commentary by the Chief Rabbi <J. H. H e r t z>. London, Shapiro Vallentine & Co., 1947.
- 371 תפלות. סדור. סדר תפלות ישראל לשבת ולשלוש רגלים, עם תרגום אנגלי חדש, הוספות והערות. [ניו יורק], כנסית הרבנים באמריקה ובתי הכנסת המאוחדים באמריקה. תש"ז. [2], 110, [2], 396 [צ"ל 648], [1] ע', 8°.
- לרוב הספר סטירה עמודים כפולה. שער אנגלי: Sabbath and festival, prayer book. With a new translation, supplementary readings and notes. [New York]. The Rabbinical Assembly of America and the United Synagogue of America, 1946.
- 372 Feldman, Abraham J[ehiel]. One hundred closing benedictions, selected from the Holy

הערבין" (ע' 1, 2). — המחבר גם הוא מחכמי אודיסה המובהקים; בעיר זו שמש ברבנות כ־15 שנה ובה התחיל את פעולתו המדעית, הספרותית והלאומית. הוא היה בקשרי ידידות עם גדולי חכמי אודיסה שתוארו בספרו זה. במאמרים אחדים נמצאות ידיעות ביוגרפיות נוספות על הדוע מכבר, ביוחד במאמרו על אחד העם, אעפ"י שעל א"ה נכתב הרבה מאד. יש למצוא בספר גם ידיעות על הועד האודיסאי לישוב א"י (המחבר היה חבר בוועד זה), על "בני־משה", ועל "השלח".

במאמרו על לילינבלום הוא מקדיש פרק מיוחד לדרישתו לתקונים בדת. המחבר סיבר ש"תנועת התקונים בדת היתה ראשיתה של התנועה הציונית ואותו יום שיצא לילינבלום ללחום בעד תקונים היה יום הרת העולם הציוני שלו" (ע' 51). — במאמרו על אחר־העם הכנים פרק מענין על יחסו של א"ה לדת המעשית. — במאמרו החשוב על מנדלי מסביר המחבר שמנדלי היה לפי השקפתו גלות'סט וקרוב היה לשיטת דובנוב, אבל בלי התפלספות מיוחדת, כלומר, "שהיהודים יתקיימו מעצמם ע"י קיבוציהם בכל ארצות פיזוריהם" (ע' 30).

הספר חשוב מאד להכרת המרכז האודיסאי, אף אם מדובר בו רק על חכמים שאינם בחיים. — צורפו לו 10 מאמרים על אישים וסופרים שמחוץ לאודיסה: על חוקרי התלמוד: רד"צ הופמן, ש. אַלְבֶק, צורי; על חוקרים ועסקנים: קויפמן־קוהלר, סס, וין, אינשטין (רשמי בקור); על סופרים עבריים: ר"נ סוקולוב, ברדיצ'בסקי, הורודצקי וש. רוזנפלד. מאלה יש לצין את המסה על סוקולוב, שכאילו נכתבה במיוחד בסגנונו של בעל־האישים. המחבר מציין שאת ספר "האישים" כתב סוקר לוב בסוף ימיו והוא מעין אוטוביוגרפיה שלו (ע' 210). בנוגע לתאריך יש להעיר, ששלשת הכרכים של ספר האישים הופיעו ע"י ע' ו' אמנם בסוף ימיו, אבל הוא התחיל בעבודה זו כשלישים שנה לפני מותו (בשנת 1907 בעתון "הזמן") וגם המשיך בה בשנות מלחמת העולם הראשונה (הפרק על פרק).

ש.

376 אשעראוויטש, מ. שטעט און שטעלעך אין אוקראינע און אין אנדערע טיילן פון רוסלאנד. פאר־שונגען אין יידישער געשיכטע און יידישן לעבנסשטייגער. באנד 1—2. ניו יארק, מ. אשעראוויטש יוביליי־קאמיטעט, 1948. 306, [7: 305, 8] ע' 8.

המחבר, יליד אוקרינה, עתונאי ידוע באה"ב, מסופריו

Scriptures. New York. Bloch Publishing Co., 5708—1948. IV, 35 p. 8°.

בראש השער: "מאה ברכות", היינו מאה סיומים (פסוק או פסוקים אחדים מהתנ"ך) לדרשות.

373 Goodman, Philip, compiler. The Purim anthology. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 5709—1949. XXXI p., 1 l., 525 p., illus. (incl. music). 8°. "Music supplement, compiled by A. W. Binder": p. 441—489. ביבליוגרפיה: ע' 495—512.

374 Weisfeld, Israel H[arold]. The ethics of Israel. New York, Bloch Publishing Co., (1948). XVI, 360 p. 8°.

"אין הכונה להגן על האתיקה היהודית; היא אינה זקוקה לזה. הספר מנסה לתת תמונה של המוסר היהודי." (מההקדמה).

God. Man. Brotherhood. Faith. Prayer. Humility. Truth. Charity. Righteousness and justice. Peace. Honesty. Forgiveness. Bibliography: 353—355.

היסטוריה, ביוגרפיה, זכרונות

375 צ'רנוביץ, חיים (Chaim Tchernowitz).

מסכת זכרונות: פרצופים והערות. א. חכמי אודיסה; ב. אישים וסופרים, מאת רב צעיר. ניריורק, הוצאת "ועד היובל", תש"ה. [15], 296 ע', 8 לוחות פורטרטים. 8°. בראש השער: כל כתבי רב צעיר. שער נוסף באנגלית.

בספר נכללו מאמרי־זכרונות על ר' מנשה מרגלית, מנדלי מר"ם, לילינבלום, אחר־העם, דובנוב, ביאליק, רבניצקי, ו. אפשטין, ליונסקי, ברעמי, ז'בוטינסקי ומינקובסקי, שפורטמו בקבצים וכת"ע שונים. המחבר הקדים להם מאמר פתיחה ובו סקירה כללית על "מרכז אודיסה" ותיאור קצר של סופרי אודיסה שקדמו לסופרים הג"ל וגם "סופרים בכוח", עסקנים ציוניים חשובים באודיסה שהיו קרובים לספרות. "אודיסה וחכמיה יצרו תקופה ידועה בתולדות ישראל של הזמן האחרון ואפשר לומר שהיא חתמה את תקופת היהדות הרוסית, הליטאית והפולנית... השפעתה של תקופה זו יצאה מגבול היהדות הרוסית ליהדות העולמית. מרכז זה עיצב את צורת היהדות של דורנו שהעבירה קו על העבר ויצרה שינוי

התכן : פארווארט מון איבערזעצער (על סוקולוב). — פריץ. פרישמן. ח"ז סלונגמסקי. ח"י בורנשטיין. ש. גולד-פלם. ש. מינץ. מ. פרידלנדר. רצ"ה קלישר. י. כהן-צוק. ברגסון (נכתב במקורו ביוונית, פורסם תחלה בספר-היובל של היינס; עיין ק. ס. שנה ה' ע' 315). — המסות (זרש) למסות על גולדפילם ומינץ) במקורן כונסו ב„אישים" ס' ב' וג', עיין ק. ס. שנה י"ב ע' 298 ושנה י"ג ע' 26—27.

381 פאט. יעקב. הענעך; א יידיש קינד, חאס אין ארויס פון געטא. בוענאס איירעס, צענטראל-פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע, 1948, 159, [1] ע' 8°. = דאס פוילישע יידנטום, באנד 29. זכרונותיו של נער יהודי מימי הכבוש הנאצי בפולין.

382 פאליאקעוויטש, שמחה. א טאג אין טרעב-לינקע; כראניק פון א יידיש לעבן. בוענאס איירעס, צענטראל-פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע, צוזאמען מיט די לאנדסלייט פאראייניגט פון סאקאלאווי-מאדאלסק אין ארגענטינע און אורוגואי, 1948, 143, [1] ע' 8°. = דאס פוילישע יידנטום, באנד 31. עם שער נוסף בספרדית.

התכן : מ. טורקאו : פארווארט. אין די שטעטלעך ארום טרעבלינקע. די פארינכטונג. איבער פעלדער און העלדער. צום דריטן מאל אנטלאפן. קיין טרעבלינקע. א טאג אין טרעבלינקע, צוריק אין סאקאלאווי. צו א נייער וואנדערונג.

383 קערמיש, יוסף. דער אויפשטאנד אין וואר-שעווער געטא. 19—טער אפריל — 16—טער מאי 1943. איבערזעצט פון פויליש : שלמה לאסטקי. בוענאס איירעס, צענטראל-פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע צו-זאמען מיטן יידישן היסטארישן אינסטיטוט אין פוילן, 1948, 159 ע', לוחות-תמונות. 8°. = דאס פוילישע יידנטום, באנד 30. את המקור עיין ק. ס. שנה כ"ד ע' 219.

384 ראוריטש, מלך. מיין לעקסיקאן; יידישע פוב-ליציסטן, זשורנאליסטן, אקטיארן, מאלער, פארטייפירער, קולטור-טוער, אין פוילן צווישן די צוויי העלס-מלחמות. מיט א ווארט פון מחבר. וו. מאנטרעאל, (דפוס נארטערן פרינטינג), 1947, 300 ע'. 8°. „ארויסגעגעבן פון א קאמיטעט אין מאנטרעאל, קאנאדע". הכרך הזה כולל ידיעות על 103 סופרים ועסקנים.

הקבועים של „פארווערטס". הספר כולל מאמרים ומחקרים על 22 ערים (ביניהן כרכים) ועיירות באוקריינה, על 10 ערים ברוסיה הלבנה וברוסיה הגדולה ועל 5 אישים מפורסמים שישבו ופעלו בעיירות ובערי אוקריינה המתור-ארות בספר (הבעש"ט, ר' נחמן מברסלב ועוד). המאמרים אינם מעור אחד. אחדים כוללים תאור שלם של העיר וספור קורותיה. ויש מאמרים, שבהם מסופר בעיקר או אך ורק על מאורעות חשובים שקרו בעיר זו (למשל הפרק על פרוסקורוב). בכמה פרקים משלב המחבר ידיעות על ההשמות בזמן שלטון היטלר.

377 הירוויץ, מאיר. איבערלעבונגען פון א יידישן פאראשויטסט. ניו יארק, בילדונגס אפטיילונג פון ארבע-טער רינג, 1948, [4], 298 ע', פורטרט. 8°. שער נוסף באנגלית.

הדברים, שפורסמו תחלה ב„פארווערטס", נכתבו מדצמבר 1942 עד אוגוסט 1945. המדורות : 1. כאנין : פארווארט. — איך חער א פאראשויטסט. צפון אפריקע. סיציליע. איטאליע. ענגלאנד. בעלגיע. האלאנד. פראנקרייך. דייטשלאנד.

378 הירשהוויט, י. פינצטערע נעכט אין פאויאק; (זכרונות, געשטאלטן, בילדער). בוענאס איירעס, צענ-טראל פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע, 1948, 239, [1] ע', תמונות. 8°. = דאס פוילישע יידנטום, באנד 37. שער נוסף בספרדית. פאויאק הוא שם בית-סוהר יודע בורשה. „המסרת העקריית של הזכרונות (משנות שלטון היטלר בפולין) לשקף את חייו של יהודי מעונה בגיהנום הנורא ההוא".

379 נחתומי, אברהם. אין שאטן פון דורות; קינד-הייט. בוענאס איירעס, צענטראל-פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע, 1948, 191, [1] ע'. 8°. = דאס פוילישע יידנטום, באנד 33. את המקור העברי, „בצל הדורות", עיין ק. ס. שנה י"ח עמ' 229.

380 סאקאלאווי, נחום. פערזענלעכקייטן. איבערזעצט פון העברעיש דורך משה שענדעריי. בוענאס איירעס, צענ-טראל פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע, 1948, 254, [4] ע', פורטרט. 8°. = דאס פוילישע יידנטום, 38.

387 **Ascarelli, Attilio.** *Le fosse Ardeatine.* Roma, Fratelli Palombi, 1945. 95 p., 24 pl. (incl. illus., maps). 4°.

המומחה המפורסם לרפואה משפטית מפרסם כאן, עם מסמכים וכמה צילומים את תוצאות החקירה הרשמית שהוא עשה, מטעם ועדת החקירה של הממשלה האיטלקית, בדבר רצח המוני של שלש מאות בני רומא (לרוב יהודים) שהנאצים והפאשיסטים בצעוהו ביום 24 במרס 1944 במערה הנקראת "תעלות כביש ארדאה", כמעשה נקמה על התנקשות מצד תנועת המחתרת.

388 **Boxler, Karl.** *Judas Makkabaeus: ein Kleinvolk kämpft um Glaube und Heimat.* Freiburg in der Schweiz, Verlag der Paulus-druckerei, (1943). 378 p., 1 l., map. 8°.

ספור המאורעות של תקופת החשמונאים.

389 **Brod, Max.** *Franz Kafka: a biography.* New York, Schocken Books, (c 1947). 5 p. l., 236 p., 5 l., illus. 8°. "Translated from the German by G. Humphreys Roberts".

*390 **Brugmans, Hk.; A. Frank.** *Geschiedenis der Joden in Nederland onder redactie van Hk. Brugmans en A. Frank... Eerste deel (tot circa 1795).* Amsterdam, Van Holkema & Wandendorff, 1940. 784 p., pl. 4°.

391 **Buber, Martin.** *Martin Buber, zijn leven en zijn werk; verzameld en bewerkt door Juliette Binger.* Ingeleid door W. Banning. 's-Graveland, De Driehoek, 1947. 247 p., port. 8°.

"מרטין בובר, חייו ויצירתו". הספר כולל פרקים נבחרים ממכתביו, מסודרים לפי העניינים, ומאמר ביוגרפי עליו מאת י. בינגר (ע' 13—30).

392 **Casper, Bernard M.** *With the Jewish brigade... With an introductory note by Brigadier E. F. Benjamin.* London, E. Goldston, 1947. 128 p., pl., ports. 8°.

המחבר שמש רב ראשי צבאי בבריגדה "אינג' מתכווין לתת דו"ח מפורט על המאורעות הרבים.

המזכירות: סובליציסטיק, היסטוריה, ליטראטור-קריטיק, פדאגוגיק; פרסע; פארטיי, געזעלשאפטלעכקייט; טעא-טער, מוזיק, מאלעריי; אין דער סביבה. — את הקודם עיי' ק. ס. שנה כ"ב ע' 205, שם גם תאור קצר.

385 שטריגלער, מרדכי. אין די פאבריקן פון טויט. בוענאס איירעס, צענטראל פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע, 1948. 429 [2] ע', 8°.

= דאס פוילישע יידנטום, באנד 32.

= אויסגעברענטע ליכט, בוך 2.

על מחנות ההשמדה בפולין. הספר נכתב בצורה חצי בלטינית. המחבר חי 15 חודש באחד המחנות סמוך לרום ושם התחיל לכתוב בחשאי את ספרו.

386 **American Jews in World War II; the story of 550,000 fighters for freedom... In two volumes.** [New York], The Dial Press, (1947). 8°.

v. 1 by I. Kaufman. 356, [1] p. —

התכן: They knew from the beginning. Pearl Harbour to Guadalcanal. We fight in North Africa. We strike through Italy. Battle on the seven seas. Strategic bombing of Europe. D-day in Normandy. We battle for France. Inside Germany. We drive across the Pacific. Philippines to Okinawa. China—Burma—India. The fighting medics. Chaplains are fighters. They delivered the atom. The story the figures tell. — v. 2 compiled by the Bureau of War Records of the National Jewish Welfare Board, under the direction of Louis I. Dublin [and] Samuel C. Kohn. 590. [1] p. tabs.

כולל רשימת היהודים משתתפי המלחמה שנהרגו, נפצעו או קבלו אותות-הצטיינות. מספר ההרוגים הפצועים והנעדרים — 35,157. מספר מקבלי אותות הצטיינות (לרבות אלה שזכו להערכה) 26,931. מחבר הכרך הראשון מבליט שהשתתפות היהודים במלחמה היתה לא פחותה מאחוזם באוכלוסייה הכללית ואולי קצת יותר מזה. את מסקנותיו הוא מבסס על החקירות שנערכו בעשרים ערים "רפרונטיביות".

- 18th-century Rhode Island. 10 years under Peter Stuyvesant. Progress under British rule. Penn's empire on the Delaware. Blasphemy under the Calverts. S. Carolina from Shaftesbury to Salvador. Oglethorpe's Wards: London phase, Georgia phase. L'envoi. Notes. Bibliography: p. 229—251.
- 398 Jerushalmi, Ephraim. O scurtă istorie a poporului evreu. Traducere de Alfred Richter. 2a ed. Pt. 1. Roma, Secția de cultură a Centrului refugiaților evrei din Italia, 1948. [3], 117, [2] l. 4°. E. Ierushalmi **בראש השער** במכונת-הכפלה. השער גם ביודית: א. ירושלמי: א קיצור פון יידישער געשיכטע. רומענישע איבערזעצונג פון... יצחק ריכטער. המקור עיין ק. ס. שנה כ"ה ע' 276.
- 399 Kafka, Franz. The diaries of Franz Kafka... edited by Max Brod. [1—2]. New York, Schocken Books, (1948—49). illus. 8°. v. 1: "translated by Joseph Kresh"; v. 2: "translated by Martin Greenberg, with the cooperation of Hanna Arendt". התכן: v. 1: 1910—1913. (1948). 345 p., facs. v. 2: 1914—1923. (1949). 343 p.
- 400 (Kaufmann, Max). Die Vernichtung der Juden Lettlands: Churbn Lettland. München. Im Selbstverlag, 1947. 542 p., illus. 8°. המחבר מבליט שהלטים לקחו חלק פעיל בהשמדת היהודים וגם הקימו גודרים מיוחדים למטרה זו, שפעלו גם בגישור ורשה ובמקומות אחרים. מדגז אלף יהודים שישבו בלסביה בתחלת הכבוש ההיסטורי ושאריו בחיים כאלף.
- 401 Marcus, Jacob R[ader]. Communal sick-care in the German ghetto. Cincinnati, The Hebrew Union College Press, 1947. XIII, 335 p. 8°. The Ella H. Philipson memorial publications, v. 1. ביבליוגרפיה: ע' 289—314. נסיון לתאר את הדאגה לחולים בקהלות ישראל.
- הספר כולל קטעים מרשימות, מכתבים ומיסמכים אחרים הנמצאים ברשותי, במטרה לתאר את החיים, הבעיות וההישגים, את האידיאליזם התמידי — כל מה שהיה אפיוני לבריגודה. (מהקדמת המחבר).
- 393 Ehrenpreis, Marcus. Fragetecknet Israel; valda essäer fran aren 1923 till 1948. Stockholm, A. Bonnier, (1948). 335, [1] p. 8°. "ישראל סימן השאלה; קבץ מסות שנכתבו בשנות 1923—1948". המדורות: Tankar kring bibeln. Judiska gestalter (Maimonides. Achad Haam. Sokolow. Klausner. Tjernichowsky. Klatzkin). Inre och ytre judenfrågor. Från synagogans predikstol. Bekännelser.
- *394 Ernst, M. The best is yet. New York, Harper, 1945. 304 p. 8°. אוטוביוגרפיה של עורך דין ליברלי גודע.
- 395 Errera, Anna. Vita del popolo ebraico. Con prefazione e appendice di Rinaldo de Benedetti. [Milano], Garzanti, (1947). 325 p., 1 l. 8°. "חיי עם ישראל". היסטוריה קצרה מחקופת התנ"ך עד אחרי מלחמת העולם הראשונה.
- 396 Friedman, Lee M[ax]. Pilgrims in a new land. Philadelphia, The Jewish Publication Society of America, 5708—1948. XII, 471 p., illus. 8°. = The Gittelson library, 3. מסות וסקירות ביוגרפיות של יהודים באמריקה מן המאה ה"ח ועד ימינו. "Notes and bibliography": p. [385]—450.
- 397 Goodman, Abram Vossen. American overture; Jewish rights in colonial times. Philadelphia, The Jewish Publication Society of America, 5707—1947. XIV p., 1 l., 265 p., facsim., pl., ports. 8°. התכן: How a thousand men and women made history. Jewish Rights in Puritan Canaan. Retreat from Roger Williams. Chiaroscuro in

מאז העיר המזרחן האוסטרי המהולל א. שפרנגר על מה שמספר הגיאוגרף הערבי אבן כירדאדיה על הנסיגות של סוחרים יהודיים הנקראים "ראדאנים", נמנה סיפור זה על נכסי צאן ברזל של החוקרים העוסקים בהיסטוריה של עם ישראל בכלל ובהיסטוריה הכלכלית שלו בפרט. לאחר מכן התגלתה פסקה דומה לנו בכתאב אל-בלדאן של אבן אל-פקיה, סופר ערבי מהמאה העשירית, אולם היא קצרה יותר וכנראה שאולה מחבורו של אבן כירדאדיה. מאחר שפסקאות אלה כלליות מדי, נשארה פרשת הראדאנים לוטה בערפל ואף פרוש השם הוא עניין להשערות. ל. רבינוביץ, שהקיש מקודם מאמר ב [QR] סדרה חדשה, כרך 35 לברור הדרכים בהן עשו הראדאנים את נסיעותיהם, מרמז כעת ספר שלם על סוחרים אלה. וזה עיקר תכנון: כבושן של ארצות מרוכות בידי המסלמים, התגברות כוחם בים והמלחמות בין המסלמים לנוצרים שנמשכו זמן רב, גרמו לעיתוק קשר המסחר בין מזרח למערב שהיו עד הזמן ההוא הדוקים מאד. היהודים בארצות הפרנקים, שעסקו עוד בימי המירובינגים בצד הסוחרים הסוריים-ביונטיים במסחר הבינלאומי, נהיו בזמן ההוא בעלי מנופולין בשטח זה משום שהסוחרים הנוצריים נמנע מלעבור באופן חפשי מאירופה הנוצרית לארצות האסלאם. בימי הקרולינגים היו היהודים המקשרים היחידים בין מערב אירופה לבין המזרח האסלאמי, ולפיכך היטיבו עמם המלכים משושלת זו והעניקו להם זכויות מרובות. מצד שני הביאה הקמת האמפריה הכללית להתפתחות ופריחה חדשה של המסחר בארצות המזרח גופן, כי לסתחו לפני הסוחרים דרכי התחבורה מהאוקיינוס האטלנטי ועד הודו. מי שתצליח לעבור מארצות הנוצרים לתחום המסלמים הגיע ללא קושי מיוחד עד סין. באותו זמן משלו כסין הקיסרים מבית טנג שפתחו את שערי מלכותם לרווחה בפני זרים ובפרט בפני סוחרים. הם הצליחו גם להכניע את השבטים שהתגוררו ממערב לגבולות סין, וכך אפשרו תנועה מסחרית בין סין ובין ארצות אסיה המערבית בדרך היבשה. התקופה הזו הייתה גם תקופת הזוהר של מלכות הכזרים הנוצרת בספרו של אבן כירדאדיה כתחנת ביניים במסעות הראדאנים. הסחורה החשובה ביותר שאותה העבירו הסוחרים האלה מאירופה לארצות המזרח היו העבדים, ואילו משם הביאו בעיקר תבלין. את דברי אבן כירדאדיה המונה כמה וכמה לשונות השגורות בפי הראדאנים, אין להבין כאילו ידעו כל הראדאנים את כל הלשונות האלה, מה שאינו מתקבל על הדעת. פסקה זו בספרו של אבן כירדאדיה מוכיחה

בארצות גרמניה בסוף ימי הביניים. לא חקרנו את הוראות הרבנים בימי הביניים בנוגע לחובת הפרט לבקר חולים ולדאוג להם, המחבר עסק רק בפעולותיה של הקהילה היהודית ומוסדותיה בסדור שרות רפואי. השטח הגיאוגרפי של מחקרנו הוא האימפריה הרומית הקדושה. (מההקדמה).

402 Milano, Attilio. Storia degli ebrei italiani nel Levante. Firenze, Casa editrice Israel, 5709/1949. 226 p., 1 l. 8°.

"תולדות היהודים האיטלקיים במזרח". הפרק האחרון (ע' 201—211) על היהודים האיטלקיים בא"י.

403 Padua, Gómez José. Israel y la civilización; semblanzas de Moises Maimonides, Baruj Spinoza, Jorge Isaacs [a. o.]. Mexico, D. F., Ediciones Metropolis. 1949. 109 p., 1 l., ports. 8°.

קטעים לדוגמה מדברי הרמב"ם, שפינוזה, י. איזקס, פ. מנדלסון, ק. רולוף, לומברוזו, מ. גורדון, פרויד, פ. ארליך, ברגסון, א. אינשטיין, ט. צויג וז. ויצמן. צורפו גם ידיעות ביוגרפיות קצרות.

404 Phiebig, Albert J. The Jolowicz family; a list compiled for Dr. Ernst Jolowicz, by Albert J. Phiebig. New York, 1948. 2 p. l., III, 23 numb. l., 4 l. 4°.

במכונת הכפלה.

"List of descendants of Abraham Hirsch and Sarah Jolowicz... based on an old handwritten 'Stammbaum' in the possession of Dr. Ernst Jolowicz".

405 Pihl, Gunnar Th[orsten]son. Germany; the last phase... Translated from the Swedish by G. Howard Smith... New York, A. A. Knopf, 1944. 3 p. l., 322, [1] p., 1 l. 8°.

המחבר יושב בגרמניה כסופר של העתון Sydsvenska Dagbladet בברלין בשנת 1931—1934 ו-1938—1943. באוגוסט 1943 נאסר ע"י המשטרה הנאצית ועורש. פרק מיוחד (ע' 258—274) על השמות היהודים.

406 Rabinowitz, L[ouis Isaac]. Jewish merchant adventurers; a study of the Radanites. London, E. Goldston, 1948. 212 p., 2 maps. 8°.

ביבליוגרפיה: ע' 202—204.

שהראדאנים היו חבר גדול של סוחרים (association) ושלא כולם נסעו את הנסיעות הארוכות ממערב אירופה עד סין המתוארת על ידי הגיאוגרפים הערביים. להלן מונה רבינוביץ יהודים מהמאה התשיעית לסה"ל שהתפרסמו בנוסעים או אף מתווספים בין מורה למערב ורומז לכך שהם היו אולי ראדאנים, ביניהם אלדד הדני, ר' מכיר הנשיא של נרבון ויצחק צירו של קרל הגדול אל הארון אררשיד. במאה העשירית התחוללו מאורעות בחלקי עולם שונים שהביאו לשבוש דרכי המסחר ולשיחוק פעולותיהם המסחריות של הראדאנים שהקיפו לפנים שלוש יבשות: שושלת טנג הורדה מכסא המלוכה של סין, ממלכת הכ'ורים נתפוררה והחלה עלייתם של הוינציאנים ושאר מעצמות המסחר האיטלקיות שחקקו את רגלי היהודים מהמסחר הבינלאומי. אולם ההון שצברו הסוחרים האלה בימים הטובים איפשר ליהודים למלאות תפקיד של בנקאים באירופה הנוצרית משך דורות.

לפני נותח כלשהו של דעות המסחר והערכת עבודתו, צריך לומר באופן כללי שיש להתיחס למסקנותיו בזהירות מרובה. בדבריו על תוצאות הכבושים הערביים מסתמך המסחר, כפי שהוא מודה בעצמו, על פירן. הטוען כידוע שהפסקת הקשרים בין מורה למערב שחלה עקב התפשטות האסלאם, חוללה בקורות אירופה את התקופה שאנו קוראים לה ימי הביניים. אף על פי שיש עוררין על דעותיו של פירן, ודאי שיש בהן מן האמת והיא עלולה להסביר את התפקיד שמלאו הסוחרים היהודיים בימי הקרולינגים. וכות המסחר היא שהאיר את פרשת המסחר היהודי בתקופה ההיא ע"י צורך מאורעות בשאר חלקי העולם. הסבר הקואינצינץ של מאורעות אלה כגורם למונופולין יהודי במסחר הבינלאומי מניח את הדעת. אולם כל המוסיף גורע. רבינוביץ מתעכב במיוחד על קיום קהילות ישראל בדרכי המסחר ששימשו נקודות משען למסחר היהודי הגדול. בקשר לכך מפריז המסחר ומתקרב לא במעט לבעלי אסכולה מסוימת שהשתדלו להסביר את תולדות ישראל בגולה הסכר היסטורי-חמרני ע"י התנחה שהיהודים היו בימי הביניים כת של סוחרים וכל קהילה הייתה סניף של שותפות מסחרית שהקיפה ארצות ויבשות. עד כמה מתקרב המסחר לתורה ההיא, שהוא כידוע מתנגד לה, תעיד הערתו עמ' 90, שבניגוד לצורות מעודדת דת ישראל (כדת ישמעאל) פעולות מסחריות. הרי זו תורתו של רובר סומברט בפי רב בישראל. לדעות אלה מתאימה יפה השערה על השוני במבנה החברתי של היהודים בארצות האסלאם שהתחולל כביכול עקב התפתחותו העצומה

של המסחר במלכות הכליפים. לפי דברי המסחר הפכו היהודים בימים ההם מאוכלוסיה חקלאית בעיקרה לשכבה של סוחרים (ע' 40/39). בהביעו דעה זו מסתמך המסחר על שיפור, אך אילו היה מתעמק בתעודות הנגזרות הקהיריות שכבר נדפסו, היה יודע שכבר במאה השלוש עשרה היו הסוחרים מעוט בקרב קהילות ישראל שבארצות המזרח האסלאמי.

לא פחות תמוהה שיטת עבודתו של רבינוביץ. כפי שכבר נזכר, מסביר המסחר בצדק את שקיעת המסחר הגדול של היהודים בארצות הים התיכון ע"י עליית הוינציאנים ושאר הסוחרים האיטלקיים. מצד שני הוא טוען שעד אמצע המאה השלוש עשרה לא נפלה המחיצה בין הנוצרים מצפון הים התיכון והמסלמים מדרומו (עמ' 98) ועל כן מותר להביא ראיות על פעולות הסוחרים היהודיים במאה התשיעית מידיעות על מסעות ועסקים במאות ה"א, ה"ב וה"ג. להפוך הוא. כל הנסיבות השתנו בזמן ההוא לחלוטין, ומהנסיעות של ר' פתחיה מרגנסבורג אין להסיק מאומה לגבי המאה התשיעית. הלוקי הגרוע ביותר בספרו של רבינוביץ הוא חוסר ידיעתו בלשון הערבית, דבר המתברר לקראת אחרי עיון בעמודים הראשונים של הספר. אנו מוצאים כאן טרנסקריפציה כמו Ibn Kaldun (עמ' 27) וכדומה. בדבריו על הקשר בין חסדאי בן שפרוט ובין הכוזרים מוכיר המסחר, שאת מכתבו של חסדאי הביא לפולניה יהודי הנקרא יעקב בן אליעזר "נמצא", והוא מסביר שנמצא — ישוב פולני כבבול פולניה ושלוחה (עמ' 79). ואין כאן אלא המלה "נמצא" המציינת בלשונות הסלבויות את דוברי הגרמנית ונתקבלה גם בהונגרית (נמט) ואף בערבית. מחבר העוסק במחקר המזיקי למקור רות בלשון הערבית שאין הוא יודע אותה, חייב לפחות למסור את חיבורו לקריאה למי שבקי בלשון זו. אולם אין המסחר נוקט כלל למקורות אלא מסתמך על פי רוב על ספרים כלליים, ומקורותיו החשובים ביותר הם האנציקלופדיה בריטאניקה, גיוש אנסיקלופדיה וכיו"ב. עד כמה שהוא מביא מקורות, הרי הם לקוחים מכלי שני. ברם אפילו על ציטטות מספרים שהיו לעיני המסחר אין לסמוך. והרי שתי דוגמאות: עמ' 120 מצטט המסחר על פי מאמר של ש. ד. גויטיין ב"ציון" כרך א, עמ' 76: סיפור של ההיסטוריון הערבי El-Baladari (כך I): Chazma בן כליף עבדאללה בן זביר פוטר ממשרת המושל של עיראק משום שגנב כסף ולאחר מכן בא למדינת וכו'. והנה גויטיין כותב: חמזה (הנקוד ע"י גויטיין במאמרו) בנו של הכליפה עבדאללה בן זביר

ish people. Illustrated ed., rev. and enl. London, East and West Library, (1948). XVI p., 1 l., 470 p., illus., maps, pl. 8°.

מהדורה א' עיין ק. ס. שנה י"ג ע' 472; ב' — שם שנה כ"א ע' 89. בפרק אחרון של מהדורה זו מסופר גם על המאורעות של שנות המלחמה.

409 Smith, Moses. Koussevitzy. New York, Allen, Towne & Heath, 1947. X, [2], 400 p., ports. 8°.

ביוגרפיה של המנצח המפורסם קוסביצקי, שנולד למשפחה יהודית ברוסיה בעיר וישניוולוצוק, שמחוז לתחום המושב, בשנת 1874.

410 Stillschweig, Kurt. Judarnas emancipation; en aterblick... Övers. fran förf:s manuskript av Ragna Aberstén-Schiratzki. Stockholm, H. Geber, (1943). 63 p. 8°. (Judiska litteratursamfundets smaskrifter).

„האמנציפציה היהודית: סקירה על העבר“.

411 Szalet, Leon. Experiment 'E': a report from an extermination laboratory. New York, Didier, (c1945). III, [1], 284 p. incl. facsim. 8°. "Translated by Catharine Bland Williams."

המחבר יהודי נחין פולני ישב בגרמניה ערב מלחמת העולם השנייה, נסה להמלט לאנגליה אבל הוחזר ע"י השלטונות לגרמניה. במדינה זו נאסר ונשלח למחנה רכז בסקסנהויזן והוחזק שם עד מאי 1940 כששוחרר הודות להשתדלות קרוביו ויצא את גרמניה. בספרו מספר המחבר על מחנהו וזכרונותיו.

412 Tabak, Israel. Judaic lore in Heine, the heritage of a poet. Baltimore, Johns Hopkins Press, 1948. XII, 338 p. 8°.

התוכן: Introduction. Heine's Jewish background. Heine's knowledge of Judaism. Figures of speech: Biblical. Post-biblical. Folklore and folk-ways. Judaism and romanticism. Heine's attitude towards Judaism. Appendices. Bibliography: p. 315—320.

בהתפרסומו ממשרתו גנב כורך הנציבים המתפרטים כסף רב וכו'. עמ' 169 מצטט המחבר מתוך מאמר של י. סטאר ב„ציון“ כרך א', עמ' 436 מכתב שבו מסופר כביכול שנהראי בן נסים בהיותו בקירואן קנה אינונגו, קינמון, פלפל ופנינים ובשכיל סחורות אלה (כך ו) מכר פרות ותבואה והרי במכתב שנתפרסם ע"י י. סטאר נאמר שכן דודו של נהראי ושמו ישראל בן נתן קנה את הסחורות הנ"ל במצרים. לסיב הוכחותיו תשמש דוגמה זו: את קדמות המושבה היהודית בכאיפגניפו כסין מוכיחה לפי דברי המחבר העובדה שיהודים אלה היו רגילים להשתמש במנין השטרות. זה מראה — אומר רבינוביץ עמ' 72 — שהם הגיעו לסין לפני המאה העשירית לסה"ל, כי בזמן ההוא החליפו היהודים בעולם כולו את הספירה הזאת בספירה מבריאית העולם. טענה חשובה זו מצא המחבר אצל פין וייס שחברו ספרים על קורות היהודים בסין.

רוב החטרונות בספר זה נובעים מחסרון ידיעות יסודיות על הרא"אנים, שתי הפסקאות שבספרי אבן כירדאריה ואבן אלמקיה אינן מספקות חומר עד כדי כתיבת ספר שהרי אינן מבהירות שאלות שהן לדידנו מענינות מאוד כגון אם „ראדאנים“ הוא כנוי לסוחרים בודדים או של אגוד סוחרים, של אגוד קבוצ או שותפות המתחדשת כפעם בפעם, אגוד אחד או שותפויות רבות וכיו"ב. יתכן שתשובה על שאלות אלה תמצא במקורות יהודיים או לא יהודיים שעדיין לא נחקרו.

א. אש תור-ש טראוס

407 Ricciotti, G.[iuseppe]. Histoire d'Israël... Traduction française par Paul Auvray. Nouv. éd. rev. et corr. T. 1—2. Paris, A. & J. Picard, 1947—48. illus., maps, chronol. tab. 8°. Bibliography: v. 1, p. [533]—541, v. 2, p. [583]—588.

T. 1: Des origines à l'exil. 1947. 560. [1] p. — 2: De l'exil à l'an 135 ap. J.-C. 1948. 636. [1] p.

הספר נכתב ברוח הכנסיה הקתולית. את המקור האיטלקי עיין ק. ס. שנה י' ע' 82, שם גם באור קצר, ושנה י"א ע' 455. את המהדורה הראשונה של התרגום הצרפתי — עיין שם שנה י"ז ע' 190.

408 Roth, Cecil. A short history of the Jew-

דעלענאציע). שאר חברי המשלחת היו : ה' לייזיק וישראל אפרת.

419 **Centraal registratiebureau voor Joden.** Alphabetische lijst van zich in Nederland bevindende Joden. Eindhoven, (pref. 1945). 69 p. 4°.

בראש השער : Centraal registratiebureau voor Joden. Afd. van de Joodsche coördinatie-commissie voor het bevrijde Nederlandsche gebied... A 1. „לשכת ההרשמה המרכזית של היהודים. הרשמה א"ביתית של היהודים הנמצאים בהולנד". הרשמה כוללת גם ידיעות על זמן הולדתם של הנרשמים וגם כתובותיהם (הישנות והחדשות).

420 **Christensen, Lorenz.** Jödespörgsmaalet i Kritikens Braendpunkt. (Graasten, typ. A. Ritscher), [1944?]. 15, [1] p. 4°.

„שאלת היהודים בנקודת-ההבערה של הכקורת“.

421 **Committee for the Study of Recent Immigration from Europe.** Refugees in America; report of the Committee... By Maurice R. Davis, with the collaboration of Sarah W. Cohn, Betty Drury [a. o.]. New York, Harper, (1947). XXI p., 1 l., 453 p., diagrs., pl., ports., tab. 8°.

הזרימה מכיל גם ידיעות רבות על מהגרים יהודים.

422 **Górecki, Juliusz.** Najgorsi. Z przedmową Z. Szymanowskiego. Warszawa, Spółdzielnia wydawnicza „Wiedza”, 1947. 84, [1] p., 1 l. 8°.

בראש השער : Ogólnopolska liga do walki z rasizmem.

„הליגה הפולנית הכללית למלחמה בתורת הגזע“.

האנטישמיות

423 **Herzog, Wilhelm.** From D r e y f u s to Petain; the struggle of a republic... Translated by Walter Sorell. New York, Creative Age Press, 1947. VIII p., 2 l., 313 p. 8°.

עין גם ק. ס. שנה י"ב ע' 191.

תיאור כולל ובקרתו זה של משפט דריפוס מסתמך לא

413 **Thieberger, Friedrich.** King Solomon, by Frederic Thieberger. Oxford, East and West Library, 1947. 313 p., 1 illus., map. 8°.

תולדות חייו של שלמה המלך. התקן :

The epoch. The horizon. The land as heritage and task. Critical reflection. Dramatic start. The protection of the kingdom. The architect of his people. The vision beyond. The personal tragedy. The eternal fruit.

414 **Tůma, Mirko.** Ghetto našich dnů. Praha, J. Salivar, 1946. 57 p., 2 l., 12 pl. 8°.

„הגטו של ימינו“. על החיים בטרזיינשטט.

415 **Vreugdenhil, C. A.** Jozua, strateeg en staatsman. Amsterdam, S. J. P. Bakker, 1947. 255 p. 8°.

„יהושע. אסטרטג ומדינאי“. המחבר מגלה ומבליט קיום מקבילים בין יהושע וישו הנוצרי.

416 **Wijk, W[alter] E[mile] van.** New and decimal tables for the reduction of Jewish dates. The Hague, A. A. M. Stols, 1947. 33 p., 1 l., front. 4°.

עם ישראל בהווה

417 **אנטיפאשיסטישער מיטינג פון די פאר- שטייער פונעם אידישן פאלק, 2. מאסקווע.** צווייטער אנטיפאשיסטישער מיטינג פון די פארשטייער פונעם יידישן פאלק, פארגעקומען דעם 24טן מיי 1942 יאר אין מאסקווע. מאסקווע, אגיו, מעלובע-פארלאג „דער עמעס“, 1942. 62, [2] ע', פורטרטים. 8°.

על המעטפת השמאלית שער נוסף ברוסיה. — ד"ר על האספה השלישית (ברוסיה) עין ק. ס. שנה כ"ג ע' 118 מספר 796.

418 **שייווער, עמא.** מיר זיינען דא ! איינדרוקן און באטראכטונגען פון א באוור בי דער שארית הפליטה. דעטראיט, יצחק און הענדעלע מאונדייטשאן, 1948. 176 ע', תמונות. 8°.

המחברת, מומרת ידועה באה"ב, עשתה בגרמניה — במחנות ובמקומות השמדה — בחודשי אפריל-ספטמבר 1946, בתור חברה של משלחת לעניני תרבות (קולטור)

הראשונה הופיעה בינואר 1943, יום לפני פרסום החוק על הצנזורה, והספר הותרם אז.

428 Samuels, H[arry]. Factory law. 4th ed. London, Stevens, 1948. XII, 674 p. 8°.

"Previous editions... appeared under the title The factories act, 1937."

הספר כולל בין השאר חומר על חוקי-השבת בכתב-תעשיה ובבתי-מסחר יהודיים, ע' 166—170.

429 Sartre, Jean Paul. Portrait of the anti-semit; translated by Erik de Mauny. London, Secker & Warburg, 1948. 128 p. 8°.

שם המקור: Réflexions sur la question juive. עיון ק. ס. שנה כ"ה ע' 185; שם גם באור קצר וחריגים גרמני.

430 Soper, Edmund David. Racism — a world issue. New York, Abingdon-Cokesbury Press, (1947). 304 p. 8°.

על היהודים: ע' 51, 57—66, 75—79, 182, 198—199, 215—219, 249—250, 281—284.

431 Stillschweig, Kurt. Det judiska minoritetets problem; en efterkrigsfråga. Övers. från förf:s manuskript av Miriam Ehrenpreis-Nathanson. Stockholm, H. Geber, (1944). 62 p. 8°. (Judiska litteratursamfundets smaskrifter).

"בעית המיעוט היהודי."

432 Stillschweig, Kurt. Nationalsocialistisk rättsuppfattning. Stockholm, Kooperativa förbundets bokförlag, 1945. 43 p. 8°.

= Kulturell uppbyggnad. S. D. U:s ser. nr. 3.

ביבליוגרפיה: ע' 43.

"השקפה משפטית נציונל-סוציאליסטית."

433 Stillschweig, Kurt. Den nationalsocialistiska antisemitismen. Stockholm, Kooperativa förbundets bokförlag, 1946. 63 p. 8°.

= Kulturell uppbyggnad. S. D. U:s ser. nr. 4.

ביבליוגרפיה: ע' 62—63.

"האנטישמיות הנציונל-סוציאליסטית."

רק על הפרוטוקולים של המשפט וכתבי האישים שהשיתתו בו, אלא גם על החומר החדש שנתגלה לאחר מלחמת-העולם הראשונה: (א) וידויי של ליטננט-קולונל מכס מון שורצקופן, שהיה נספח צבאי ראשון בצירות הגרמנית בפריס בימים ההם, ולפני מותו בשנת 1917 התוודה על פשעו וגילה את האמת. (ב) תעודות משרד-החוץ הגרמני משנות 1897—1899 שנתפרסמו ע"י הרפובליקה הגרמנית. בהשענו על התעודות, משתדל המחבר לתאר את התנועה הסוציאליטית, המדינית, הרוחנית והתרבותית שקמה בסוף המאה הקודמת בצרפת ע"י משפט דריפוס.

בפרק האחרון מראה המחבר — ומכאן שם הספר — שענין דריפוס לא נסתיים עם הרביזיה של משפטו, ושמהפכת פטין וויגן, ביחד עם כל המתנגדים לדריפוס, היתה נקמה מאוחרת שנקמו הגרמנים על מפלתם במשפט דריפוס.

*424 Keppel-Jones, Arthur M. When Smuts goes; a history of South Africa from 1952—2010 first pub. in 2015. Cape Town, African Bookman, 1947. 203 p. 8°.

על היהודים בדרום אפריקה.

425 Lowy, Samuel. Co-operation, tolerance, and prejudice; a contribution to social and medical psychology... With an introduction by Robert H. Thouless. London, Routledge & K. Paul, (1948). XIV, 318 p. 8°.

The mystical root of anti-Jewish sentiment, p. 227—247.

גם במקומות אחרים של הספר מדובר על היהודים והאנטישמיות, ע' vii, 9, 81, 104, 131, 136, 140, 150.

426 Nielsen, Harald. Europas. Odelaeggelse. København, Eget Forlag, 1944. 103 p. 8°.

"תורכן אירופה." — מדובר גם על יהודי אירופה.

427 Orrei, Ernesto. La questione ebraica; lineamenti di storia e di dottrina. 2a ed. ampliata. Roma, Edizione del lavoro, 1947. 252 p. 8° = Biblioteca di cultura contemporanea, 3.

"השאלה היהודית; רשמי היסטוריה ומדע." המהדורה

התכן: Introduction. The M. E. state in transition. The agrarian society of the M. E. The industrial revolution in the M. E. Problems and aspects of a changing society.

על ארץ ישראל: ע' 35—36, 45—82, 97—110, 112—133, 135—139, 189—188, 203—205, 223—225, 273—289, 303—304, 319, 377, 401.

440 Farran, Roy. Winged dagger; adventures on special service. London, Collins, (1948). 384 p., maps, port. 8°.

בחלק הרביעי האחרון (ע' 341—381): Post-war, 1945—47, מסופר על א"י; המחבר עבר בממשלת א"י ומתפקידו היה לעזור למשטרה במלחמתה עם הארגונים הסוריסטיים. המחבר נאסר כחשוד ברצח הנער היהודי רובוביץ בירושלים אבל זוכה ושוחרר.

441 Gross, Feliks. European ideologies; a survey of 20th century political ideas edited by Feliks Gross. With an introduction by Robert M. MacIver. New York, Philosophical Library, (c1948). XV, 1075 p. 8°.

מאסף. מהתכן:

Jacob Lestchinski: Zionism (p. 613—645). Idem: Anti-Semitism (p. 647—673).

ביבליוגרפיות בסוף כל מאמר ומאמר.

442 Infield, Henrik F. Co-operative living in Palestine... With a foreword by Sir Arthur Wauchope. London, K. Paul, Trench, Trubner & Co., (1946). XII, 145 p., 4 pl. 8°. (International library of sociology and social reconstruction).

הוצאה אחרת אמריקאית של ספר זה עיין ק. ס. שנת כ"ד ע' 137. שם גם התכן. כותב ההקדמה למהדורה זו היה נציב עליון לא"י בשנות 1931—1938.

443 Lattes, Dante. Letture del risorgimento ebraico; scelte, tradotte e ordinate da Dante Lattes. Firenze, Casa editrice Israel, 5708—1948. 376 p., 1 l. 8°.

„חומר-קריאה מהתחיה העברית“; אנתולוגיה. לפני כל פרק ופרק ביוגרפיה קצרה של הסופר או העסקן שקטעים מכתביו באו בפרק. התכן:

צינונות וידיעת ארץ ישראל

434 סעגאלאוויטש, ז(וסמאן). מיינע זיבן יאר אין תל-אביב. מיט א הקדמה פון ב. שעפנער. ברענאסאירעס. צענטראל-פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע, 1949. 237 ע', פורטרטים. 8°.

= ביכער-סעריע „דאס פוילישע יידנטום“, באנד 44. המחבר סופר ועיתונאי ידוע, הצליח לצאת את פולין בתחלת המלחמה ב„רכבת הסופרים והעיתונאים“ ודרך וילנה, קובנה וס.ס.ר. הגיע לא"י לפני שנה ויותר נסע לאת"ב לבקור ובנידורק מת בגיל 65.

435 פראג, אלעקסאנדער. אנטוויקלענער פון ארץ-ישראל. פראג, הנהגה עליונה פון השומר הצעיר און וועלט פארבאנד פון השומר הצעיר פארטייען. אייראפעישע ביורא, 1948. 62, [2] ע', טבלאות, לוחות-תמונות, מפה מקופלת. 8° = קליינע ביבליאטעק, נר. 3. ארויסגעגעבן מיט דער שטיצע פון הויפטדירעקטאריים פון קרן קימת לישראל אין ירושלים. — החוברת נכתבה (פרט למבוא) לפני שהוחלטה החלטת א"מ על א"י.

436 השומר הצעיר. הנהגה עליונה. צוואנציק יאר קיבוץ ארצי. פראג, הנהגה עליונה פון השומר הצעיר און וועלט פארבאנד פון השומר הצעיר פארטייען. אייראפעישע ביורא, 1947. 70 ע', לוחות-תמונות, מפה מקופלת. 8° = קליינע ביבליאטעק, נר. 1.

על הקיבוץ הארצי של השומר הצעיר ויסודותיו הרעיוניים. בהתחלת החוברת מאמר מאת מ. יערי (ע' 29—5).

437 Andersson, Hilda. Kampen om det Heliga Landet; en Palestina-svenskas upplevelser bland judar och araber. 3 uppl. Stockholm, Förlaget Filadelfia, (1949). 142 p., 1 l., pl., 8°. „מלחמות מסביב לארץ הקדושה מתוך א"י — שבדי בין היהודים והערבים“.

*438 Barbour, Neville. Palestine: star or crescent. New York, Odyssey Press, 1947. 310 p.

439 Bonné, Alfred. State and economics in the Middle East; a society in transition. London, K. Paul, Trench, Trubner & Co., (1948). XIV, 427 p., maps, tab. 8°. (International library of sociology and social reconstruction).

446 Reifenberg, A[dolf]. The soils of Palestine; studies in soil formation and land utilization in the Mediterranean... Translated by C. L. Whittles. (Rev. 2nd ed.) London, T. Murby & Co., (1947). 179 p., maps, pl., tab. 8°.

ביבליוגרפיות בסוף כל פרק ופרק.
את המהדורה הראשונה עיין ק. ס. שנה ט"ו ע' 1473.

את הספר בעברית — שם ע' 423.
„מהדורה זו מציגה את ההתקדמות שהושגה בחקירת קרקעות א"י, הפרקים על אדמת-לס בנגב, על כבול ועל זבל וכתבו מחדש. נחוספו פרקים חדשים על פעולות ההשקאה במים מלוחים ועל סחיפת הקרקע.“ (מההקדמה).

447 Schlumberger, Gustave. Sigillographie de l'Orient Latin commencée par Gustave Schlumberger... continuée par Ferdinand Chandon, complétée, annotée et publiée par Adrien Blanchet... Paris, P. Geuthner, 1943. 2 p. l., [VII]—XIX, 281, [1] p., XXII pl. 4°.

מאתכן: Royaume de Jérusalem: Sceaux laïques. Sceaux ecclésiastiques. p. 1—142.

448 Seton-Williams, M. V. Britain and the Arab states; a survey of Anglo-Arab relations, 1920—1948. London, Luzac & Co., 1948. IX, 330 p., maps. 8°.

מאתכן: Palestine (p. 121—167). Transjordan (p. 168—179). Appendices 8—12 (p. 261—284) על א"י ועבר הירדן.

449 Silver, Abba Hillel. Vision and victory: a collection of addresses..., 1942—1948. New York, Zionist Organization of America, 1949. 6 p. l., 232 p., port. 8°.

„Foreword by Emanuel Neumann; historical notes by Harold P. Manson.”

המחבר היה נשיא ההסתדרות הציונית באה"ב ומשנת 1946 מראשי הסוכנות היהודית. בספר נאספו נאומיו (ביניהם עדויות במני ועדות לעניני א"י) בעניני ציונות.

450 Topolski, Feliks. Three continents, 1944—45: England, Mediterranean convoy, Egypt, East Africa, Palestine, Lebanon, Syria,

D. Lattes: Introduzione. — Alkalay. Kalischer. Hess. D. Gordon. Lilienblum. Pines e Ben-Yehuda. Smolensky. Pinsker. Herzl. Nordau. Vitkin. Borocho. Ahad-Haam. A. D. Gordon. Trumpeldor. E. Golomb. Bialik. Beilinson. Weizmann. Buber. Ussishkin. B. Katzenelson. Arlosoroff. Ben-Gurion. J. Tabenkin. S. Z. Shragai.

444 Morrison, S. A. Religious liberty in the Near East... Foreword by M. A. C. Warren. London, World Dominion Press, (pref. 1948). 50 p. 8°.

= Post war survey series, no. 1.

מאתכן: Palestine and Transjordan. p. 39—44.

445 Nathan, Robert R[oy]; Oscar Gass; Daniel Creamer. Palestine: problem and promise; an economic study. [Washington], Public Affairs Press, American Council on Public Affairs, (1946). X, 675 p., maps, tabs. 8°.

„Prepared under the auspices of the American Palestine Institute.”

מאתכן: Summary of conclusions: Problems and economic potentialities. — Perspectives in time and space: Middle Eastern setting. Land of Israel. Syria and the Arabs. Turkish rule in Palestine. The experience of the Mandate. Palestine and the Arab world. Palestine and world Jewry. Economic analysis and the future. — Palestine today: The land. The peoples. National income. Water, fuel and power. Agriculture. Manufacturers. Housing and construction. Transport, trade and services. Labor organization and enterprise. Money and finance. International economic relations. Public and quasi-public finance. — Palestine in the next decade: The immigration potential. Water and power potentialities. Agriculture, manufactures in the next decade. Housing and construction. commercial policy, service and trade in the post-war decade. Financial and fiscal problems. Appendix: Notes and acknowledgments.

Dizionario italiano-ebraico di Nicola Erdélyi, con la collaborazione di Amos Luzzatto. Firenze, 1948.

עין גם ק. ס. שנה כ"ה ע' 86/מס' 682 (ע' 87 שו" 4 צ"ל: (Dizionario ebraico-italiano di Nicola Erdélyi,

445 שייקאווסקי, ז[אסא]. דאס לשון פון די יידן אין די ארבע קהילות פון קאמטאווענסען. מיט א הקדמה פון מאקס וויינרייך. גיויארק, מחבר, 1948. VII, 78, XI ע', מפות, תוים. 8°.

„ארויסגעגעבן... מיט דער מיטהילף פון... יוזא.”

עם תמצית באנגלית ושער נוסף:

The language of the Jews in the four communities of Comtat Venaissin, by Z. Szajkowski...

Lande, I. Formelhafte Wendungen der Umgangssprache im A. T. עין לעיל מספר 330.

456 Розенбаум, Алфред. Еврейско-български речник. София, „Универсал“, (1948). 2 предв. л., 203 стр. 8°.

השער גם בעברית: אלפרד רוזנבאום: מלון עברי-בולגרי. סופיה, „אניורסל“.

שירת עברית בימי הביניים

457 Mouilleron, Célestin de. Poèmes hébreux anciens, traduits et annotés. Limoges, typ. A. Bontemps, 1947. 2 p. l., 269 p., 1 l. 4°.

הספר כולל תרגומים צרפתיים של 186 שירים שכתבו במבחר השירה העברית ערוך ע"י ח. ברודי וינר (עין ק. ס. שנה כ"ה ע' 265). בתחלת הספר הקדמה קצרה (ע' 6—1).

ספרות יפה עברית חדשה

458 אהרנין, בן. אברמיה [מאת] בן אהרנין. The Abramiad, by Ben Aronin. (Chicago, Argus Books, 1941). 9 p. l., 168, 168 p., pl. 4°.

מהדורה מוגבלת (של 200 טפס). עברית ואנגלית עמוד מול עמוד, בספירת עמודים כפולה (דף קודם לחלק השני לא נכלל בספירה). שיר מחיי אברהם אבינו. ההוצאה יפה.

Iraq, India, Burma front, China, Italian campaign, Germany defeated, pictured by Feliks Topolski, with an introduction by Maurice Collis. London, Methuen, (1946). 224 p. of illus. 4°.

ארץ ישראל: התמונות והציורים בע' 62—75.

451 Valentin, Hugo. Problemet Palaestina. Paa Dansk ved Anette Schiöler. København, Gyldendal, 1947. 128 p., fold. map. 8°.

„בעית ארץ ישראל, תרגום משבדית.

452 Weill, Raymond. La cité de David; compte rendu des fouilles exécutées, à Jérusalem, sur le site de la ville primitive, campagne de 1923—1924. Paris, P. Geuthner, 1947. 3 p. l., 132 p., 1 l. and portfolio of XLII pl. 4°.

= Institut français d'archéologie de Beyrouth. Bibliothèque archéologique et historique. t. 44.

התנן: Bibliographie depuis 1914. Historique de la campagne 1923—1924. Epoque cananéenne: le mur d'enceinte, les ouvrages intérieurs. Les ouvrages d'eau de la période israélite et l'extension de la ville au sud. L'enceinte romaine. Tombeau T9 et installations voisines. Epilogue et compléments d'historique.

עונת החפירות הראשונה היתה בשנת 1913—1914 והדו"ח על חפירות אלה יצא בשנת 1920 ג"כ בהוצאת נתני.

453 Ziff, William B[ernard]. The rape of Palestine. London, St. Botolph's Publishing Co., 1948. 4 p. l., X, 599 p., maps. 8°.

זוהי מהדורה שניה, הראשונה הופיעה בניו יורק בשנת 1938. עין ק. ס. שנה כ"ב ע' 122, שם גם ציון קצרה במהדורה זו. נוספה הקדמה (ע' i—x) ואפילוג (ע' 469—528) המוקדש להיסטוריה המדינית של א"י במשך עשר השנים האחרונות (1938—1947). ביבליוגרפיה: ע' 573—584.

בלשנות

454 ארדלי, משה. מלון איטלקי-עברי מאת משה ארדלי בהשתתפות עמוס לוצטו. פירנצה, בית הוצאת ספרים „ישראל“, תש"ח. XI, 434, [2] ע', 8°.

שער איטלקי:

כיבוש היטלר). סעמיאן להאויטש ריאויאנסקי (על מנת יהודי בבי"ח ממשלתי בעיר אופא).

464 אלקאן, יהושע. די מלחמה אין מידלחיל; [ספור]. ניו-יארק, איקוף, 1947. 293, [1] ע' / תמונות. 8°.

465 אקרוטני, י. א ביום אין חזנט <דערציילונגען>. לאדזש, "דאס נייע לעבן", 1948. 96 ע' 8°.
("קליינע ביבליאטעק").

466 ארסאן, משה דוד. משלי משה; פאעמעס, לידער און משלים. בוענאס איירעס, 1948. 218, [6] ע' / פורטרט. 8°.

467 אש, שלום. געקליבענע זעקס. באנד 1. ניו-יארק, איקוף, 1947. 262 ע' 8°.

דאס שטעטל. ר' שלמה נגיד. דער פארבארגענער בחור. תרגום עברי של "דאס שטעטל" עיין ק. ס. שנה ה' ע' 191 ושל "ר' שלמה נגיד" שם שנה כ"ג ע' 6—7; שם גם ידיעות על מהדורות קודמות.

468 גאטליב, [ח] י[צחק]. חלוצים. מאנטרעאל, נ. י. גאטליב בוךקאמיטעט מיט דער מיטהילף פון קאנא-דער יידישן קאנגרעס, 1948. 293, [3] ע' 8°.
35 שירים מחיי החלוצים בהכשרתם. הספר מוקדש למדינת ישראל הצעירה.

469 גוטערמאן, גוטעל. דער אפגורנט הוישט; לידער. לאדזש, "יידיש-בוך", 1948. 76, [4] ע' 8°.
חלק גדול של השירים הם שירי-השואה.

470 (גראסמאן), מיכאל. אפרים; לידער. יאהאנעס-בורג, "קארא", תש"ט. 125, [2] ע' / פורטרט. 8°.
בראש השער: מ כ א ל ב נ מ ש ה.

471 האלפערין, מאיר. א חזן אין דער נאכט. מינכען, 1949. [3], 136, [2] ע' / פורטרט. 8°.
ארויסגעגעבן ביי דער מיטהילף פון הסתדרות פרטיונים-חיילי-החלוצים / פח"ח אין דייטשלאנד. — שירים.

472 העלער, בינעם. די ערד האט געציטערט; לידער. מאסקווע, אגוז, מעלובע-פארלאג, "דער עמעס", 1946. 109, [3] ע' 8°.
שירי מלחמה ושירים על ההשמדה שנכתבו בשנות מלחמת העולם השנייה.

459 אובסי, יהושע. מ א מ ר י מ ו ר ש י י
מו ת. ניו-יארק, "אוהל", תש"ז. 459, [4] ע' 8°.

הדברים שכונסו בספר זה פורסמו בעתונים ובקצנים שונים בשנות תרע"ח—תש"ו. מאמרים אחרים נכתבו במיוחד לשם ספר זה.

התכן: באהלי תורה (106 ע' / על הישיבות ועל המגיד כמתנחל). רועי ישראל בדורותינו (ר' חיים מברסקי. הרב קוק. הרב י. י. ריינס. ר' יוסף יוזל בעל החורים. ר' אליהו ברוך קמאי. ר' רפאל שפירא). סופרים וספרים (ע' 149—331. 24 מאמרים על פיאבררג, פרישמן, לחובר, ברנר, פיכמן, קבק ואחרים). רשימות.

460 אופטושו, יוסף. חורבן פולין, מאת י. אפאטושו. עברית: מ ליפסון. ניו יורק, עגן, תש"ז. 214, [1] ע' 8°.
ספורים מחיי היהודים בפולין במלחמת העולם השנייה ולפניה. את המקור היודי עיין ק. ס. שנה כ"ב ע' 41.

461 גינצבורג, שמעון. ב מ ס כ ת ה ס פ
ר ו ת: מסות ורשמים. ניו-יארק, ועד להוצאת כתבי שמעון גינצבורג, תש"ה. [7], 375 ע' / לוח-פורטרט. 8°.
(כתבי שמעון גינצבורג).

המשורר ש. ג. שמת בניו-יארק בתחלת מלחמת העולם האחרונה, עסק גם בבקורות. בספר זה כונסו מאמריו על סופרים וספרים, שפרסם במשך 20 שנה ויותר בכתבי עת שונים בעיקר ב"הארץ". הספר כולל 3 מאמרים על רמח"ל; 7 מאמרים על ביאליק; מאמרים על מנדלי, צ'רני-חובסקי, שניאור, שמעונוביץ, פיכמן, רבינצקי, לחובר, יעקב רבינוביץ, א. המאירי, סילקינר, שלונסקי, ש. שלום, עבר הדני, אלישבע, רחל, ראב, בת-מרים, טיקרפלד ואש. בסוף הספר 8 מאמרים על סופרים אנגליים, אמריקאיים וגרמניים (סט. צווייג ות. מן).

ספרות יפה יודית

462 אונגער, מנשה (Menashe Unger). פשיטע און קאצק. בוענאס איירעס, צענטראל-פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע, 1949. 301, [1] ע' / תמונות. 8°.
= דאס פוילישע יידנטום. באנד 41. ספורים מחיי החסידים בפולין.

463 אליצקי, ל[יבל]. דורך טויט צום לעבן; דער ציילונגען. בוענאס איירעס, איקוף, 1949. 102, [1] ע' 8°.
שער נוסף בספרדית.
התכן: דורך טויט צום לעבן (מחיי היהודים בפולין בזמן

473 וויינפער, ז[יסע]. ביים גרענד קעניאן. (ניו יורק). איקוף, (1947). 143 ע', פורטרט. 8°.
בראש השער: ש. מיללער. — שער נוסף באנגלית.

474 זינגער, י[שראל] י[הושע]. וילי; געקירצט און פארטייטשט פון זלמן יעפרויקין. ניויארק, ארבעטער רינג מיטלשול, (1948). 111 ע'. 8°.
ספר מחיי המהגרים היהודים באה"ב במאה העשרים.

479 מענדעלע מוכר ספרים. געקליבענע דערק. באנד 3. פישקע דער קרומער. דער פריזיוו. (ניו-יארק). איקוף, (1947). 259 ע'. 8°.
בראש השער: מענדעלע מוכר ספרים <ש[לום] י[עקב] אבראמאויטש>.
עם הקדמות מאת נ[חמן] מייזל ליצירות הללו. ע' 5—8, 165—168.

475 טענענבוים, ש. שניט פון מיין פעלד; עסייען, דערציילונגען, מיניאטורן. ניו-יארק, ש. טענענבוים בוך קאמפניטעט, 1949. [2], 624 ע'. 8°.
שער נוסף באנגלית.

480 פינינבערג, עזרא. אינ ריזיקן פיער. מאסקווע, אגיו, מעלכע-פארלאג "דער עמעס", 1946. 142, [2] ע'. 8°.
שירי מלחמה.

הספר כולל מסות ורשימות על שלמה בן-גבירול (ספור היסטורי), א. לוצקי, פרץ, א. ספיר, י. סלאני, ש. אש, א. שערמאן, ה. לייחין, א. רייזען, מ. נאדיר, א. אלמי, י. ליבמאן, יהואש, ל. נידום, י. אפאטאשו, ז. סענאר לאויטש, א. שווארצמאן, מ. ליכט, י. קלצקי, ב. ריווקין, סט. צחינג, וו. וויטמאן, ערענבורג, ג. מיסטראל, וועלס, עזאפ, פאן, שעקספיר, באלזאק, סערוואנטעס, היינע, ג. אראנסאן, זש. צוקר, ש. ראסקין, דוש. לעוויטש ואחרים.

481 קאץ, לעא. זריעה-צייט; <ראמאן>... מעקסיקע, "איקוף", [1948?], 324, [3] ע'. 8°.
איבערגעזעצט דורך יעקב מעסטל. שם המקור האנגלי: Seedtime.
רומן מחיי היהודים ברוסיה במאה העשרים.

476 טשעמני, מלך. אויבעקיסטאן; טיפן און ביל' דער. מינבען. (הוצאת המחבר), 1949. 158, [2] ע'. 8°.
שער נוסף באנגלית. ע' [159]: סארטייטשונג פון אויבע' קישע ווערטער און אויסדריקן וואס ווערן באנוצט אין בוך.

482 קארן, רחל. ה. היים און היימלאזיקייט; לידער. בוענאס-אירעס, צענטראל-פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע, 1948. 256 ע'. 8°.
שער נוסף בספרדית. = דאס פוילישע יידנטום, באנד 39.

המחבר יושב באוויקיסטן בשנות 1941—1944, בשנות מלחמת היטלר ברוסיה.

483 רייזען, אברהם. געקליבענע דערציילונגען און לידער, פאר שול און היים, צו אברהם רייזעס 70-יאריקן יובל. (צונויפגעשטעלט פון יודל מארק). ניו-יארק, ביל' דוונגס-קאמפניטעט פון ארבעטער-רינג, (1947). 176 ע'. פורטרט. 8°.
עם רשימה ביוגרפית על א. רייזען מאת המסדר.

477 לערער, יחיאל. מיין היים. מיט צייכענונגען אין טעקסט פון אריה מערער. בוענאס-אירעס, צענטראל פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע, 1948. 174, [2] ע'. לוח-פורטרט. 8°.
= דאס פוילישע יידנטום, באנד 34.

484 שניאור, ז[אלקינד]. קיסר און רבי; היסטאריע שער ראמאן. באנד ב—ג. ניו-יארק, ציקא, (1944—1947).
התכן: באנד ב: דער ווילנער גאון, (1945). 231, [1] ע'.
באנד ג: די קאטאסטראפע. (1947). 287, [2] ע'.
את הקודם עיין ק. ס. שנה כ"ב ע' 130; שם גם ציון.

שיר. המחבר יליד זשעלעכאוו (זליבו) בפולין. היה בגיטו והובל לטבח בשנת 1943. בתחלת הספר ביוגרפיה של המחבר ותחומה "די רעדאקציע". מהדורה קודמת פורסמה בורשה בשנת 1937—1938.

485 Mitlpunkt, J. "Unterwegs" <Poetje>. n. p., 1947. 23 p., port. 8°.
בין-ית באותיות לטיניות.

478 מילער, ישעיה. שטויב [און אנדערע ערציי-לונגען]. לאס אנגעלעס, ש. מיללעך בוך קאמפניטעט, 1948.

ספרות יפה לעזית על נושאים יהודיים
486 Beer-Hofmann, Richard. Jacob's dream, a prologue..., translated from the German by Ida Bension Wynn. Philadelphia, The Jewish

493 **Hofmann, Martha.** Die Sternenspur; neue Gedichte <1935—1947>. Zürich, Oprecht, (c1948). 76 p. 8°.

כולל גם שירי ארץ-ישראל : ע' 16, 30—31, 48—59.

494 **Huber, Helmut.** Elias, ein Schauspiel in fünf Aufzügen. Bern, A. Francke, (1947). 158 p., 1 l. 8°. מחזה מחיי אליהו הנביא

495 **Jessey, Cornelia.** The growing roots; a novel. New York, Crown Publishers, (c1947). 4 p. l., 324 p. 8°.

ספור מחיי המהגרים היהודים (יוצאי רוסיה) באה"ב בסוף המאה ה-19 ובמאה העשרים.

496 **Mann, Thomas.** Joseph et ses frères. 4: Joseph le nourricier <Joseph der Ernährer>. Roman, traduit de l'allemand par Louise Servicen. [Paris], Gallimard, (1948). 482, [1] p. 8°.

את המקור הגרמני עיין ק. ס. שנה כ"ג ע' 49.

497 **Nathansen, Henri.** Af Hugo Davids Liv; Roman. 1—2. (3. Udg.) København, Gyldendal, 1948. 8°.

1: De unge Aar. — Byen. 227 p. — 2: Flugten fra Festen. — Det fjerne Land. 313 p.

"מחיי הוגו דויד"; רומן מחיי היהודים בדניה בזמן מלחמת העולם האחרונה ולפניה.

498 **Oberholzer, Otto.** Richard Beer-Hofmann; Werk und Weltbild des Dichters... Bern, A. Francke, 1947. 272 p., port. 8°.

ביבליוגרפיה : ע' 265—270.

3, Teil: „Die Historie von König David": Vorbemerkung. Jaakobs Traum. Der junge David. „Vorspiel auf dem Theater zu König David".

499 **Roth, Joseph.** Hiob; Roman eines einfachen Mannes. (Amsterdam), Bermann-Fi-

Publication Society of America, 5707—1946. 4 p. l., 188 p. 8°. "Foreword... copyright 1946."

"Jacob's dream is a prelude to the trilogy The story of King David." — p. [28].

"Richard Beer-Hofmann, a biographical essay by Solomon Liptzin": p. 1—26.

את המקור הגרמני עיין ק. ס. שנה י"ב ע' 355.

487 **Buber, Martin.** Aleer de Messias komt; vertaling Juliette Binger. 's Graveland, De Driehoek, 1948. 301 p., map. 8°.

"Naar het oorspronkelijke Duitse manuscript 'Gog und Magog'."

"לפני בוא המשיח. לפי כה"ל הגרמני, גוג ומגוג." ספור מחיי החסידים בטולין בתקופת נפוליאון. — את הספר בעברית עיין ק. ס. שנה כ"א ע' 227. תרגום אנגלי — שם שנה כ"ג ע' 49.

488 **Buck, Mrs. Pearl (Sydenstricker).** Pion. Stockholm, A. Bonnier, (1948). 306, [1] p. 8°. ספורי מחיי היהודים בסין. שם המקור האנגלי: Peony.

489 **Buffum, Forest E.** The voice. Boston, The Christopher Publishing House, (1945). 122 p., 4 pl. 8°.

הספר כולל 17 פרקים, מהם 12 ספורי התנ"ך, והשאר ספורים על ישו והשליחים.

490 **Comfort, Alex.** On this side nothing. London, Routledge & K. Paul, (1949). 2 p. l., 201 p. 8°.

ספור בעל תכן יהודי. מקום המעשה אפריקה הצפונית בשנות מלחמת העולם האחרונה.

491 **Freedon, Herbert H.** Grist to God's mill. London, Godfrey and Stephens, (1947). 170, [1] p. 8°.

ספור מחיי המשחקים היהודים בגרמניה הנאצית.

492 **Golding, Louis.** The glory of Elsie Silver. London, Hutchinson & Co., (1946). 280 p. 8°.

הדפסה חדשה. הופיע לראשונה בשנת 1945. ספור מחיי היהודים בגרמניה ובגיסו ורשה.

באורי מלים וביטויים, ע' 107-126.

504 פרישברג, ישראל זאב. ר א ש י ת: למוד קריאה ולשון... מציר ע"י דוד כהן. חלק א-ב. ניוירוק, ועד החנוך החרדי, ע"י המזרחי, תש"ח-1947. [4], 85, [7]; [3], 84, [9] ע' 80. בסוף הספרים: מלון עבריאנגלי: ח' א, ע' [92-86]; ח ב, ע' [93-86].

505 תלמוד בבלי (לקוטים). ג מ ר א מ ב ו א ר ת. למתחילים ולמתלמדים. המפקיד: פרק שלישי ממסכת בבא מציעא. מדף ל"ב עמוד ב' עד דף ל"ה עמוד ב'. מאת מנחם ל. ב י א ל י ק. ניוירוק, ועד החנוך החרדי ע"י המזרחי, תש"ח. 80 ע' 40. בתחלת הספר (ע' 3-4): דברים אחדים על הספר מאת פ. חורגין.

506 Carlson, E[rnest] Leslie. Elementary Hebrew. Kansas City, Central Seminary Press, 1945. 2 p. 1., III, 274 p. 8°.

507 Fresco, M. Histoire des Israélites depuis le retour de la captivité de Babylone jusqu'à nos jours, destinée aux élèves des écoles israélites. 10e éd. Paris, Fresco, (1948). 2 p. 1., 121, [1] p. 8°.

508 Hollenberg, Wilhelm A. Hebräisches Schulbuch. Hrsg. von W. Baumgartner. 18., berichtigte Aufl. Basel, Helbing & Lichtenhahn, 1948. 2 p. 1., 223, [1] p. 8°.

בראש השער: Hollenberg-Budde.
הספר יצא לראשונה בסוף שנות החמישים של המאה ה"ט.

sch, 1948. 199 p. 8°. (Bermann-Fischer Roman-Bibliothek).

את המהדורה הראשונה עיין ק. ס. שנה ח' ע' 193; תרגום עברי — שם שנה ט' ע' 287; תרגום אנגלי — שם ע' 494; תרגום פולני — שם ע' 223.

500 Гринберг-Довин, Л. Златотърсачите; повест. София, (печати при Еврейското народно кооперативно издат. "Единство"), 1948. 138 стр., ill. 8°.

ספור מחיי היהודים בבולגריה בזמן מלחמת העולם השנייה.

ספרות הנוער

501 Aronoff, Daisy Phillips. A B C; stories for Jewish children... Illustrated by Leila Nash Danciger. New York, Bloch Publishing Co., 1948. [57] p., col. illus. 4°.

השער על שני דפים. השער שעל הכריכה: A B C; Bible and holiday stories.

502 Posy, Arnold. Israeli tales and legends... Drawings by John Morgan. New York, Bloch Publishing Co., (c1948). 270 p., illus. 8°.

כולל 19 ספורים ואגדות לבני-הנוער.

חנוך והוראה

בלעטער פאר יידישער דערציונג. עיין מס' 294.

ספרי למוד

503 טבק, בן ציון. י ש ר א ל ב א ר צ ה ספר ללמוד הלשון העברית וקורות ישראל לשנות הלמוד השניה והשלישית. מאת בן ציון טאבאק... ניוירוק, בלוק, תש"ט. VIII, [2] 126 ע' מפות, תמונות. 8°.

בתוך כתבי עת

במסדר זה ירשם תכן שלם או חלקי של כתבי-עת במדעי היהדות בעברית ובלועזית, וגם מאמרים בודדים מענייני יהדות מתוך כתבי-עת כלליים. יכללו כאן מחקרים בלבד ולא ספרות יפה ואף לא עיונים בבעיות ימינו. עתונים חדשים נרשמים גם לעיל במסדר "עתונים וקבצים".

- הארץ. 9138. תלאביב, טו אלול תשט. — מ. דבשני : באיוו מידה היה הרמכ"ם אריסטוטלי ? (7).
9160. יד תשרי תשי. — מ. ה. בן-שמאי : הגניזה ממדבר יהודה וספר יצירה (8).
9166. כא תשרי. — ג. ל. הארדינג [קוראטור ראשי לעתיקות של ממשלת עבר-הירדן] : הגניזה בערבות ים-המלח (3).
9226. ג סבת. — ארטוף : תערוכת תל-קאסילה [על שפת הירקון] במוזיאון תלאביב (6).
בצרון. י. ז. ניוירק, אייר תש"ט. רוב החוברת — מאמרים על ר' חיים שרנוביץ (רב צעיר) ו"ל. י. ח. סיון-תמוז. כ"ל.
י. ט. אב'אלול. — א. שרון : בטרקלין של כתיבת-היד והדיוקן [על אוסף האוטוגרפים והפורטרטים (שלו) <247—260>]. — י. ליפשיץ : החקלאות העברית בארץ-ישראל לאחר חרבן הבית השני (272-274). — ש. ארנסט : הספריה הצבורית בארץ-ישראל (298-301).
הבקר. 4231. תלאביב, כט אלול תשט. — ג. סלושץ : שירת ארץ ישראל במחזור (4). — ז. סטלבוך : סתומות במחזור התפלות (5, 10). — ח. שושקס : סיבוב-עולם בין נידחי ישראל. [א] קבלת שבת עם "בני ישראל" בבומביי (14).
ברקאי. קנ. יוהניסבורג, סיון תשט. — ל. י. רבינוביץ : מח"ל יהודים במלחמת אנגלו-בורית (6) קנא. (5).
הדאר. כת. לא. ניוירק, כז סיון תשט. — י. מג-רבינסקי : אחד-העם ומ. י. ברדיטשסקי (856, 861).
כת. לב. ד תמוז. — ש. א. הורודזקי : מן המיתוס העברי : "נהר דיגור" (876). — י. פרץ : אלה תולדות מלים (877 : הסוף בגל' הבא 894/5).
כת. לב. יח תמוז. — י. קלוזנר : מה היא ירושלים בשביל עמי-ישראל [סקירה היסטורית] (887/8 : הסוף בגל' הבא 912/3).
כת. לו. א אלול. — א. תושב : עיר ישראלית עתיקה על גדות הירקון (951-949).
כת. לו. טו אלול. — ג. קרטל : "מדינת היהודים" בארץ מדין [על תכנית מדינת יהודית בשנת 1891'2] (967).
כת. לח. ערב ר"ה תשי. — ע. בן-עזרא : יום הכפורים [מנהגים] (991/3). — א. ר. מלאכי : מבשרי-הגאולה בתימן >המשיח נארי שבר אל-כחיל< (993/4). — ש. פדרבוש : תאוקרטיה ודמוקרטיה בישראל (994/7).
הדור. 276. תלאביב, יד תשרי תשי. — א. קמינקא : רבי אלעזר בן עזריה המורה נתיבה לאחוזות העם ולסבלנות דתית (4-3). — י. חן : הרי הויתנים במסורת חג הסוכות (4-3).
דרום. יב. ט. כואנוס אירס, אלול תשט. — י. א. זיידמן : עיוני לשון במשנת ביאליק (137/9).
החינוך. תלאביב, אדר תשט. — נ. נרדי : שכלם של ילדים יהודיים (257-270).
ילקוט המזרח התיכון. ד-ז. ירושלים, תמוז-אב תשט. — ו. לסלאו : יהודי חבש (7-1). — למצב באלג'יר (10-7). — היהודים בלוב (12-10). — י. אלקבס : יהודי תנ"ך (14-12). — א. גרוז'קווי : ניגוני עדות המזרח ושמירתם (16-18).
לוח הארץ לשנת תש"י. תלאביב, 1949. [6], 28, 399'5 ע'. — א. צ. גרינברג : מן החכליל ומן הכחול. — פיוט לרבי שלמה בירבי יהודה. — סקירות שנתייות. — דברי מחשבה : ש. ד. גייסמין : התוכן הרוחני של חינוכנו (109-93). — מ. זולאי : בין גניזה לגניזה [גניות מדבר יהודה והגניזה הקהירית] (126-110). — ספרות ושירה. — תעודות מדינה. — מדינת ישראל.
לוח ירושלים לשנת תש"י. ירושלים, תשט. 358. [2] ע'. — לוח השנה (90'5). — בשעריך ירושלים (91-

142. — מדור ספרותי: מ. י. ל. זק"ש: תקיעת שופר [בירושלים] בראש השנה שחל להיות בשבת (143/7). — ט. סלומון: מי גילה את מקום אבן-השתייה לערבים? (157-148). — ד. נ. ברינקר: לתולדות הישוב היהודי בירושלים ובא"י. ד. עליית רבנו עובדיה מברסגורא (167-159). — י. פרס: המצודה (170-168). — מ. ד. גאון: לקורות בית הכנסת קק"ג ר' יוחנן בן זכאי (171/9). — ד. נ. ב. גאולת חצר החורבה וראשית בנינו <תקצ"ד-ר"ג> (194-180). — י. מ. טולידאנו: א. געה א געה [ירמיה לא, ל"ט]; ב. טופס הרשאה [לשד"ר] (195/8). — תקנות ירושלים החדשה ותולדות בנינה. ב. מאה שערים (213-198). — י. ר. מלכו: ר' יוסף בן אברהם מלכו בעל „אהל יוסף" ו„שלחן גבוה", מגדולי סלונקי ושומרי החומות בירושלים (214/8). — רשימות, סקירות והודעות. דמויות מאישי ירושלים ויקיריה. אלה אזכרה.

לשוננו. טו, א"ב, גד. ירושלים, ניסן תשט. — אלול תשט. — ג. סלושץ: הפניית החדשה ביחס לעברית — פענוח כתובת לוגמה (11-3). — ג. ה. טורסיני: הרקיע והשחקים (19-12). — י. הינמן: להתפתחות המונחים המקצועיים לפירוש המקרא: פתח (20-28). — נ. אלוני: כל דבר שאין בו רוח חיים זכרוה ונקבתה, פתגם דקדוקי מיוחס לראב"ע (33-29). — ג. ה. טורסיני: מלים ומושגים במקורות לשוננו (38-34). — 121-127. — ז. בן-חיים: מבעיותיה של המילונות למקצועות הסכניים (46-39). — ש. שמחוני: הצעת טרמינולוגיה כימית בעברית (54-47). — ש. ד. גויטיין: המוצעה לתרבות הדיבור, מהותה ופעולתה... (66-55). — ר. ירון: 1. צינור, כלי זמר או מרוב? 2. ועדה, מלה תלמודית? (71-69). — י. בן-צבי: לקביעת השם העברי של City of Jerusalem (76-75). — כלי הכתיב חסר-הניקוד (89-82). — מונחי פסיכולוגיה (90-105). — מונחי בניין (114-106). — ב. קלאר ז"ל: מראשיתו של הדקדוק העברי (120-115). — ש. ייבין: אשנב ושכבה (140-128). — י. נ. אפשטיין: פירוורים לאסר שרופים (143-141). — ג. אלון: השכבה (144-148). — י. בניאל: מלים שנוצרו מתוך דרשות חז"ל (155-149). — ז. בן-חיים: תרגומים נשכחים ומתמיהים (163-156). — ש. אברמסון: פשטות: אגמון; בעל חוב; עוות, מעות = יוצא מהשורה; עמס=סתר (168-164). — נ. ברגרין: כלל ה' של ר' אליהו בחור (179-169). —

נ. אלוני: תלף (187-180). — מ. ד. קאסוטו: היסוד העברי בלשון דבורם של יהודי איטליה (191-188). — י. קלוזנר: ארמיסמים (195-192). — א. פירסט: הכפילות בלשוננו (208-196). — מ. גושטיין: על מבטא הרי"ש בעברית (211-209). — שמות פטריית (230-229). — מונחי מיקרוביולוגיה וסרולוגיה (231-234). — מונחי רפואה (242-235). — מונחי נגרות (249-243).

מולד. 17-18. תל-אביב, אב-אלול תשט. — י. לבני: היש לעברית דקדוק? (302-293).

מולדתי; לנער ולעם. טו, תל-אביב, תשי. 336 ע/ תמונות. — לוחות ותאריכים. מדינת ישראל. צבא ההגנה לישראל. ישוב הארץ, ציון ומוסדותיה. עין לספר. אשנב לעולם. מכל לכל.

מעריב. 608. תל-אביב, כא אב תשט. — מוסף ביום העלאת עצמותיו של הרצל: מ. י. בודנהימר: מסעו הראשון. 8 ע/ תמונות. [הוכן על פי יומנו של בודנהימר מימי נסיעת הרצל לא"י].

מערכות. נו, תל-אביב; ניסן תשט. — מבצע „נחשון" (45-17).

נה. תמוז-אב. — א. דפני: עיני-גב במערכה (17-7). — גט. אלול. — מקרבות לטרון (39-21).

סיני. קנא"ב. ירושלים, אב-אלול תשט. — י. ל. מימון: חידוש הסנהדרין במדינתנו המחודשת (225-213). — ב. ליפקין: קמכות החקיקה של הציבור (253-233). — ש. ח. קוק: שני ימים של ראש השנה בארץ-ישראל (253/6). — מ. י. ל. זק"ש: לאוקמי גירסא. א. יקירי ירושלים: ב. שבת לו, ב (256/8). — ש. אברמסון: פירוש קדמון למסכת בבא בתרא (271-259). — י. ל. ולוטניק: מאגדות השבת ומנהגיה (287-276). — א. מ. הברמן: „התוספת" שבספר „מבחר הפנינים" (299-288). — א. מירסקי: עמקי לשון. א. רקח: ב. צפון ודרום (304-299). — ח. חמיאל: „תפתה ערוך" לר' משה זכות (319-304). — א. יערי: פנקס-שליחותם של ר' יונה משה נכון ור' יונה סעדיה נכון (330-320). — א. ה. הראובני: אימתי שבלים אומרות שירה [ראש השנה ח, א] (331/2). — מ. גושטיין: על המגילות הגנוזות (332/7). — ש. וינגרטן: טאזי ירושלים ותקיעת שופר ביום טוב של

- ראש השנה שחל בשבת (337/9) — י. יהודה :
לחוראת השורש "אסר" (340-339).
- העולם, 36, מב. ירושלים, ט באב תשט. — י. א.
וידמן : משהו למגילת איכה (707/8). — מ. ש. גשורי :
על המוסיקה של מגילת איכה (709/11).
מד. כג אב. [גליון הרצ"ל]. — א. ז. לוינאפשטיין :
ד"ר הרצל בארץ-ישראל <מספר זכרונותיו, כרך ב',
הנמצא עוד בכ"י, עם מבוא והערות ע"י נ. מ. גלבר
(746/8).
- מה. ל. אב. — פ. י. דיאמאנט : זכיון שנתנה הקיסרית
מריה תרזיה לאבות אבותיו של הרצל (770).
מח. כא אלול. — ב. ד. מושינצון : לזכרו של יעקב מוויזר,
בונה גימנסיה הרצליה (832/3). — נ. מ. גלבר : טולנים
סביב ד"ר הרצל (834/5; א"ב, 27/8; ג, 53/4).
מס"נ. כח אלול. — י. א. וידמן : הבנה ב"כתר
מלכות" (841/2). — א. ל. גרייבסקי : חודש הסמיכה
והסנהדרין (849/50). — ב. יפה : ידיו היהודיים של
ישראלי (851).
- 37, א"ב. יג תשרי תשי. — י. גשורי : החזן ברוך
שור מלכוב (20-18). — צ. קארל : יהודה וישראל
[בימי התנ"ך] (22/5). — ס. הירש : יהודי סין (25/6;
70-69).
- ז. כה חשוון. — א. קמניצק : עבודת ר' עקיבא בנעוריו
בתור פועל חקלאי, חי על יגיע כפיו (110/1).
ט. י. כסלו. "לחג יום הולדתו השבעים וחמש של...
ד"ר חיים ווייצמן".
יא. כד כסלו. — ש. ש. גשורי : דעותיו של בן-סירא
על הנגינה (214/5).
- עלים לעניני עלית ילדים ונוער. ה. א"ב. ירושלים, סבת
ניסן תשט. "מוקדש לזכרו של הנס בייט". — מזור
א : על הנס ביט (21-1).
- הפרקליט. ה. חט. תל-אביב, אב-אלול תשט. —
א. בן-שמש : עקרונות משפטיים דומים במשפט העברי
ובחוק הקרקעות העותומני 1858 (141/4). — העודה
למונחי משפט : רשימות מונחים וביטויים (172/3).
- הצופה. 3570, תל-אביב, כט אלול תשט. — מ. ש.
גשורי : גיגוני קריאת התורה של הימים הנוראים (7, 10).
קמה : ספר-שנה של ההק"ל לבעיות העם והארץ.
[ב]. [תל אביב], תשט. 480 ע', תמוזות. — א.
גרנובסקי : המשטר הקרקעי בארץ-ישראל (55-27) —
- ע. קוניקוב : על החקלאות בעבר-הירון-מזרח (76-56).
— א. גרנובסקי : נחמיה דה-לימה (186-179). — א.
מ. גנחובסקי : רבי שמואל מזוהיבר (202-194). — ד.
קרטיני : גבורת ירושלים (17.VII.48-14.V.48) (243-217).
— ש. שוורץ : מנחם אוסישקין כראש ועד הצירים
וההנהלה הציונית בא"י (416-403). — נ. גלבר : בעיות
קרקע והתישבות במ"מ הפוליטי בימי ועידת השלום
בשנות 1921-1919 (429-417). — מ. נון : הדיג העברי
ביום כנרת (450-430). — ר. ראובן : עדת "בני ישראל"
בהודו (462-451).
- הרפואה. לו. ד. ירושלים-תל-אביב, כ אב תשט. —
פ. רובינסון : בדיקות המוניות וטיפול המוני בפלטים
יהודים באוסטריה בשנת 1948 (43/6). — א. פילכנפלד :
מלחמה במחלות המין במדינת ישראל (46/8).
- רפואה וטרינרית. ו. ג. תל-אביב, אלול תשט. —
א. שושן : אדם ובהמה בגנזי חז"ל. ח. מדה, אפי וטבע
של בעל-חיים (106/9).
- השדה. כרך כט. תל-אביב, תשט. — א. ו. הראובני :
הארו והאורן, ההס והערבה, מאין נגזרו שמותיהם ?
(107/8). — ב. ציוני : על זהותו של הצמח "אורח"
(166). — נ. ו. הראובני : ליהוי הצמח "אורח" (341/2).
— ב. ציוני : למשמעותו של המונח "רענן" (528).
ל. א. תשרי תשי. — נ. שיפריס : לקביעת משגם
של מונחים שגורים בספרות החקלאית. א. ארבע הקיבות
אשר למעלי-גרה; ב. מונחים שגורים בשדות שוקי
[שלחין] (50-49).
- תו שין טית; קובץ לדברי ספרות, עיון וסקירה. שנתון
"דבר" תשי. תל-אביב. 430 ע', מפת הארץ. — ש.
א. הורודצקי : רבי שניאור זלמן מלאדי, מייסד תורת
החב"ד <מאתים שנה להולדתו> (294-275). — ג. אלקושי :
יכול ספרותנו בשנת תשט (307-295). — א. מלמס :
כיבוש הארץ בימי יהושע (345-333). — ב"צ לוריא :
חקר הארץ (359-353).
- תלמים. צ. <קכה>. תל אביב, אלול תשט. — י. אורי :
ההתישבות החקלאית של היהודים בארגנטינה (23-17).
- תלפיות. ד. א"ב. ניר-יוק, תמוז תשט. — ש. ק.
מירסקי : ר' מנחם המאירי, חייו שיטתו וספריו (90-1).
— מ. מ. כשר : צורר הערות על המאירי (108-91). —
ד. ב. צוקרמן : הערות נוספות ל"בית הבחירה" של

המאירי (154'109). — כ. פ. טכורש : שרטושים לדמותו של הגר"א (166'155). — י. ליינער : הגר"א איש הנגלה והנסתר (188'167). — י. ל. ארנסט : חידושים וביאורים להשנות אליהו" (238'189). — א. ר. מלאכי : הגר"א והעליה לארץ (252'239). — י. ד. דינסטאג : האם התנגד הגר"א למשנתו הפילוסופית של הרמב"ם ? (268'253). — הנ"ל : רבנו אליהו מוולגא (רשימה ביבליוגרפית) (356'269, 413'409). [614 ערכים, מסודרים לפי העצמים : כתבי הגר"א; ספרות על ספריו; ספרות על חייו ותורתו; ספרות יפה ופולקלור שבהם מתוארת אישיותו; הספדים עליו; תמונות; ספרים העומדים לצאת לאור]. — ש. ק. מ. : ממכתבי המוסר של ר' שמחה זיסל זיוו זצ"ל מקלם (361'357). — ש. עלבערג : ר' יוחם המשיג בשיבת מיר <תרל"ב-תרצ"ו> (363'361). — מ. ז. חקלאי : ר' מאיר לייבוש מלבי"ם <שבעים שנה לפטירתו> (370'364).

אונזער צייט. 77'8. ניוירארק, נאו. דעצ. 1947. 50. יאר ב'ו"ד. 207 ע'.
אידישער קעמפער. 821. ניוירארק, 23. IX. 49. — ג. קרעסל : „ראשונים לציון“ פארגעסענע פיאנירן פון ציוניסטישן געדאנק און טאטע (15'12). — י. ריבקינד : צו דער געשיכטע פון דער „התקוה“ (30'28). — י. לעשצינסקי : די אנטוויקלונג פון ציוניסטישן געדאנק (35'31).

די גאלדענע קייט. 3. תל-אביב, זומער 1949. — מ. שוחס : די פרוי אין „השומר“ (195'183). — י. ישעיהו : די תימנער יידן (201'196).

4. הארבסט 1949. — נ. מ. געלבער : פלענער פון אינטערנאציאנאליזירן ירושלים <היסטארישער איבער-בליק> (49'43). — ק. שווארץ : די מאלעריי אין ישראל (112'96). — י. בראסלאווסקי : אילת (161'153).

דרום-אפריקע. 1. נומ' 11. יאהאנעסבורג, יולי 1949. — ע. ז. פישט : די יידן פון סאן ניקאנדרא [באיטליה] (15'12).

ידישע שפראך. VIII, 2. ניוירוק, 1948. — י. מארק : ווארטקלאסן אין דער גראמאטיק פון יידיש (11'1).

4'3. 1948. — י. א. יאפע : אנאליז פון עטלעכע

יידישע שריפטן. 6. העפט 4. ניוירארק, ווינטער 1948. — ר. גארויס : דער כאראקטער פון יידישער טראדיציע (33'16). — צ. כהן : די זיבן שלעסער פון תלמוד (47'34). [על סגנון התלמוד וכיצד יש לתרגמו ליודית].

ייווא בלעטער. 32'31. ניוירארק, 1948. — שריפטן פאר פסיכאלאגיע און פעדאגאגיק, באנד 3. — מ. ווישניצער : די באניאונג פון ישיבות אין מורחא-איראפע נאך דער ערשטער וועלט-מלחמה (36'9). — י. שטערן : חדר און בית-מדרש (130'37). — פ. פרידמאן : יוסף פערל ווי א בילדונגס-טוער און זיין שול אין טארנאפאל (192'131). — ע. פאפאנעק : די יידישע יוגנט נאכן חורבן (207'193). — י. שטיינבוים : יידישקייט ביי צוואנציק יידישע משפחות אין ניוירארק (232'208). — מ. קלינסבערג : אמעריקאנער יידישע זעלנערס וועגן זיך און וועגן יידן (243'233). — ח. ארמאן : די שטעלונג פון דער שטודירנדיקער יוגנט אין ארץ-ישראל צו מענדעלע מוכר ספרים (266'244). — ב. וואלמאן : די אינטערעסן, שטרעבונגען און אידעאלן פון דער יידישער יוגנט אין ארץ-ישראל (292'267). — ל. לעהרער : נאציאנאלער כאראקטער (351'293). — א. ניומאן : באמערקונגען וועגן „שבילי המלמדים“, ווארשע תרצ"ו (388'380). — ז. ה. בריקמאן : אלט-יידישע דערציאונג אין אמעריקאנער פעדאגאגישע לערנביכער (400'389). — זש. בכר : יידישע דערציאונג אין אדריאנאפאל ביים סוף 19טן אר-הונדערט (405'400).

נידערשלעזיע. 51'49. וואצלאוו, יולי 1949. „געוויינטע 4 יאר יידישער ישוב אין נידערשלעזיע און 50 נומערן אונזער צייטשריפט“. 80 ע'. — מ. לאוהיי-מער : ר' שבתי באס און די יידישע דרוקעריי אין בושעג [=זיהרענפורט] (15'10).

די צוקונפט. 54. נומ' 6. ניוירארק, יוליאויג. 1949. — ג. ב. מינקאו : אליה בחור (372'367). נומ' 7. 429'423.

נומ' 9. נאו. 1949. — י. טרונק : רבי עקיבא און דער „זוהר“; עסי (531'8).

24-27 > (31-40). — M. Bič: Be'el, le sanctuaire du roi (46-63). — D. Daube: Concerning methods of Bible-criticism; late law in early narratives (88-99). — G. R. Driver: Ugaritic and Hebrew problems (153-7). — A. Dupont-Sommer: L'inscription phénicienne de la spatule dite d'Asdrubal (158-67). — R. Dussaud: Une survivance rituelle cananéenne; l'encensoir syrien (168-71). — J. Jelito: Die Herkunft des biblischen Stadtnamens „Ninewe“ (330-2). — A. Jirku: Die Megalith-Kultur in Palästina (340-4).

Ateneum Kaplańskie. 51, 2. Włodawek. Aug.-Sept. 1949. — E. Dąbrowski: Pochodzenie człowieka według Pisma świętego (113-36). „מוצא האדם למי כתבי הקודש“.

Beiträge zur Biblischen Landes- und Altertumskunde, hervorgegangen aus der Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins. 68, 1. Stuttgart, 1949. — M. Noth: Beiträge zur Geschichte des Ostjordanlandes, III: Die Nachbarn der israelitischen Stämme im Ostjordanlande (1-50). — A. Alt: Die Stätten des Wirkens Jesu in Galiläa territorialgeschichtlich betrachtet (51-72). — P. Thomsen: Die römische Flotte in Palästina-Syrien (73-89). — A. Alt: Borelia [=burêr] (90-92).

Biblica. 30, 3. Roma, 1949. — J. M. Vosté: Mar Išo'dad de Merw sur Job (305-13). — S. Moscati: I sigilli nell' Ant. Test.; studio esegetico-filologico (314-38). — G. Messina: Parallelismi, semitismi, lezioni tendenziose nell' Armonia Persiana (356-76). — F. Nötscher: Epiklese in biblischer Beleuchtung (401-4). — J. Bonsirven: Les aramaïsmes de S. Jean l'Évangéliste (405-31).

30, 4. — A. Bea: Epistula aramaica saeculo VII exeunte ad Pharaonem scripta (514-6). — J. Brinktrine: Der Gottesname „Aīā“ [=איהי] bei Theodoret von Cyrus (520-3).

Académie des Inscriptions & Belles-Lettres. Comptes rendus. Paris, oct.-déc. 1948. — Ch. Virolleaud: Rapport sur l'activité de l'École archéologique française de Jérusalem en 1947-48 (468-74).

American Jewish Archives. 1, 1. Cincinnati, June 1948. — B. W. Korn: Jewish chaplains during the Civil War (6-22).

1, 2. Jan. 1949. — J. R. Marcus: Light on early Connecticut Jewry (3-52).

2, 1. June. — B. W. Korn: Jewish 48'ers in America (3-20). — J. Buchler: The struggle for unity; attempts at union in American Jewish life 1654-1868 (21-46).

***Al-Andalus.** 13, 2. Madrid, 1948. — S. M. Stern: Les vers finaux en espagnol dans les muwassahs hispano-hébraïques (299-7).

***Anales del Instituto de Estudios Gerundenses.** 1947. — S. Sobrequés Vidal: Familias hebreas gerundenses. Los Zabarra y los Caravita.

Apollo. London, Nov. 1949. — K. R. Towndrow: English portraits by Benno Elkan (123-7).

Archives d'Histoire du Droit Oriental. 3. Bruxelles, 1947 (1948). — H. M. Weil: Le cautionnement talmudique comparé aux institutions correspondantes de l'ancien Orient (167-208).

Archives Internationales d'Histoire des Sciences. 2, 8. Juil. 1949. — J. M. Millas Vallicrosa: Les sources de l'œuvre astronomique de R. Abraham Bar-Hiyya de Barcelone (855-63).

Archiv Orientální. 17. Praha, 1949. „Symbolae ad studia Orientis pertinentes Frederico Hrozny dedicatae“. — M. A. Beek: Ein Erdbeben wird zum prophetischen Erleben <Jes.

- Les Cahiers Séfardis.** 3, 1. Neuilly-sur-Seine, 1.1.49. — H. V. Besso: L'art dramatique des Séfardis hollandais (31-5). — S. Levy: Les Séfardis de Pologne (39-45). — S. Levy: Grandeur et décadence du Ladino (46-51; 3,3: 180-5).
- 3, 3. 19.6.49. — S. Levy: Les Séfardis. D'où vient ce mot? Que signifie-t-il exactement (192-209).
- 3, 4-5. 16.10.49. — S. Levy: Les Séfardis Je France (251-61).
- Cahiers Sioniens.** 2, 4. Paris, juil. 1948. — G. Lambert: La restauration juive sous les rois Achéménides (314-37).
- 2, 7. Août. — G. Vermes: Nouvelles lumières sur la Bible et sur le judaïsme (224-33).
על מגילות מדבר יהודה.
- Church Quarterly Review.** 296. London, July-Sept. 1949. — R. D. Richardson: Berakah and Eucharistia (194-220).
- *Collectanea Mechliniensia.** 17, 6. Louvain, 1947. — J. Giblet: L'espérance de la justice messianique dans le livre d'Hénoch (634-7).
- Commentary.** 7, 2. New York, Feb. 1949. — S. F. Bloom: Dictator of the Lodz ghetto... Mordechai Chaim Rumkowski (111-122).
- 8, 3. Sept. 1949. — G. Scholem: The curious history of the six-pointed star: How the "Magen-David" became the Jewish symbol (243-51).
- Crozer Quarterly.** 26, 3. Chester, Pa., July 1949. — J. Morgenstern: The reckoning of the day in the Gospels and Acts (232-240).
- 26, 4. Oct. — P. S. Miller: Heinrich Heine and Christianity (307-16).
- Davar.** 21. Buenos Aires, Marzo 1949. — P. Berline: Nikolai Berdiaev y los judios (5-17). — K. S. Pinson: Las teorías nacionales de Simón Dubnow (18-47).
- The Biblical Archaeologist.** 11, 1. New Haven, Feb. 1948. — G. E. Mendenhall: Mari [in the Euphrates desert] (1-19). Part. cont.: Mari and the Patriarchs.
- 11, 2. May. — G. E. Wright: A phenomenal discovery [על מגילות מדבר יהודה] (21-3). — I. Mendelsohn: The family in the ancient Near East (24-40).
- 11, 4. Dec. — B. M. Metzger: Antioch-on-the-Orontes (69-88). Part. cont.: The Jewish community at Antioch.
- 12, 3. Sept. 1949. — O. R. Sellers: Archaeological news from Palestine (53-63).
- Bulletin of the American Schools of Oriental Research.** 106. New Haven, Ap. 1947. — A. S. Kirkbride: Some rare coins from Transjordan (4-9). — Y. Sukenik: On the technique of Khirbet Kerak ware (9-17).
109. Feb. 1948. — W. F. Albright: Exploring in Sinai... (5-20). — H. L. Ginsberg: Mmät and Msh (20-22). "ממשח" (על כדים מיהודה) הוא קצור של "ממשלת" = ירושלים, "משה" הוא קצור של "מצפה".
110. April. — W. F. Albright: The early alphabetic inscriptions from Sinai and their decipherment (6-22). — H. L. Ginsberg: On Bulletin 108, 6-7 [Deut. 33, 26-27] (26).
112. December. — W. H. Brownlee: The Jerusalem Habakkuk scroll (8-18). — H. L. Ginsberg: The Hebrew University scrolls from the sectarian cache (19-23).
- Bulletin of the John Rylands Library.** 32, 1. Manchester, Sept. 1949. — E. Robertson: Investigations into the Old Testament problem: the results (18-43). — H. H. Rowley: Recent discovery and the patriarchal age (44-79).
- Bulletin of the New York Public Library.** 53, 7-9. New York, July-Sept. 1949. — M. U. Schappes: ...Letters of Emma Lazarus, 1868-1885 (315-34, 367-86, 419-46).

discoveries of Hebrew manuscripts (305-8). — M. Black: The Messiah in the Testament of Levi, ch. 18 (321-2).

60, 12, Sept. 1949. — J. Marsh: Man in the Old Testament (335-7).

Gazette des Beaux-Arts. 6: 35, 985. New York, March 1949. — M. Schapiro: The place of the Joshua roll in Byzantine history (161-76).

The Harvard Theological Review. 42, 2. Cambridge, April 1949. — E. J. Bickerman: The name of Christians (109-24).

42, 3, July. — M. Hadas: Aristeeas and III Maccabees (175-84).

Hasholom. 28, 1, Durban, Sept. 1949. — R. Oppenheim: Modern synagogues (32-36). — L. Hotz: Jewish role in early African exploration (48-51).

Hebrew Union College Annual. 21. Cincinnati, 1948. — I. Sonne: Leon Modena and the Da Costa circle in Amsterdam (1-28). — R. Marcus: A 16th century Hebrew critique of Philo (29-71). — F. Landsberger: The Washington Haggada and its illuminator (73-103). — S. Atlas: Solomon Maimon's treatment of the problem of antinomies and its relation to Maimonides (105-53). — F. Rosenthal: A Jewish philosopher of the 10th century (155-73). — L. J. Liebreich: An analysis of the "U-ba' Le-Ziyyon" in the liturgy (175-209). — E. Werner: The origin of the eight modes of music (211-55). — H. J. Schoeps: Simon Magus in der Haggadah? (257-74). — S. S. Cohon: Original sin (275-330). — S. H. Blank: The confessions of Jeremiah and the meaning of prayer (331-54). — S. I. Feigin: "Haggarim", the castrated one (355-64). — J. Morgenstern: The Chanukkah festival and the calendar of ancient Israel (365-496). — מ. בנימין: לתולדות בתי המדרש בירושלים (365-496).

23. Agosto. — J. Shatzky: Los nacionalidades de Austria y los judíos, en 1848 (11-41).

**Ephemerides Theologicae Lovanienses*. 23, 3-4. Louvain, 1947. — G. Philips: La grâce des justes de l'Ancien Testament. Position du problème.

Etc; a review of general semantics. 6, 3. Chicago, spring 1949. — S. I. Hayakawa: Antisemitism; a study in mistaken map-territory relationships (197-203).

Evidences. 2. Paris, juin-juill. 1949. — P. Klein: Trésors de la littérature juive à Paris (11-16).

No. 3. Août-sept. — M. Hano: Les paysans juifs de San Nicandro (11-14). — P. Klein: Précurseurs chrétiens de Herzl (35-38).

The Expository Times. 58. Edingburgh, Oct. 1946-Sept. 1947. — H. Garner: Exodus, prophet and West Africa [Ex. 4, 14-17; 7, 1] (278-9). — H. H. Rowley: The religious value of sacrifice (69-71). — Idem: The prophets and sacrifice (305-7). — N. H. Snaith: The prophets and sacrifice and salvation (152-3).

59. Oct. 1947-Sept. 1948. — M. Black: The problem of the Aramaic element in the Gospels (171-6). — E. H. Blackeney: Psalm 121, 1-2 (111). — J. Bowman: The parable of the Good Samaritan ["the Ger Arayoth"] (151-3; 248-9). — W. D. Davies: The Jewish background of the teaching of Jesus; Apocalyptic and Pharisaism (233-7). — P. J. Heawood: The beginning of the Jewish day (250-1). — A. T. Rich: A suggested exegesis of 2 Kings 5, 15-18 (278). — N. Snaith: The dates in Ezekiel (315-6). — D. W. Thomas: The interpretation of Proverbs 29, 5 (112).

מאמרים אחרים בתוך שני הכרכים האלה נרשמו בק"ס כ"ה 98 לפי מקור אחר.

60, 11, Aug. 1949. — B. J. Roberts: Recent

Journal of Biblical Literature. 68, 2. Philadelphia, June 1949. — B. J. Bamberger: The dating of Aggadic materials (115-23). — S. A. Birnbaum: The dating of the Habakkuk cave scroll (161-8).

68, 3. Sept. — M. Burrows: Orthography, morphology, and syntax of the St. Mark's [= Judean desert] Isaiah manuscript (195-211). — M. B. Crook: A suggested occasion for Isaiah 9, 2-7 and 11, 1-9 (213-24). — H. G. Jefferson: Notes on the authorship of Isaiah 65 and 66 (225-30). — H. S. Gehman: The theological approach of the Greek translator of Job 1-15 (231-40). — I. Sonne: Psalm 11 (241-5). — H. Torczyner: A psalm by the sons of Heman (247-9). — J. B. Payne: The relationship of the Chester Beatty papyri of Ezekiel to Codex Vaticanus (251-65).

The Journal of Jewish Studies. 1, 3. Cambridge, 1949. — E. M. Wilson: The poetry of Joao Pinto Delgado (131-43). — C. Roth: Joseph da Fano, the first Italian Jewish noble (144-7). — B. J. Roberts: The divergencies in the pre-Tiberian Massoretic text (147-55). — J. L. Teicher: The oldest dated document in the Genizah? (156-8). — P. Klein: Rabbi Simeon, the author of Maimonides' "Treatise on Logic" (158).

The Journal of Social Psychology. 29, 1. Provincetown, Mass., Feb. 1949. — E. L. Clark: Motivation of Jewish students (113-7). ("...to test... the belief that Jewish students work more nearly to the limit of their ability... than do non-Jewish students.")

Journal of the American Oriental Society. 69, 2. Baltimore, June 1949. — H. J. Leon: Symbolic representations in the Jewish catacombs of Rome (87-90).

The Journal of Theological Studies. 50, 199-

במאה הי"ז (28-1). — י. רוזנטל: שאלות עתיקות בתנ"ך (91-29).

Iraq. 11, 1. London, spring 1949. — B. Parker: Cylinder seals from Palestine (1-43, 194 illus.). — S. Williams: Palestinian temples (77-89).

Jewish Education. 20, 3. New York, Summer 1949. "Dedicated to the memory of Samson B e n d e r l e y". מאמרים עליו וממנו, לתולדות החנוך היהודי בא"ב.

The Jewish Monthly. 3, 4. London, July 1949. — C. Roth: The rise of provincial Jewry <14> (226-9). תחלת המאמר בחורב' 3, 2 (יוני 1948). 156-141.

The Jewish Quarterly Review. 39, 4. Philadelphia, April 1949. — S. Zeitlin: Scholarship and the hoax of the recent discoveries (337-63). — H. Tur-Sinai: Lachish letter IV (365-77). — J. Bowman: A 17th century bill of "rights" for Jews (379-95). — S. B. Freehof: The Song of Songs; a general suggestion (397-402). — L. J. Liebreich: The invocation to prayer at the beginning of the "Yozer" service (407-12). — A. J. Brachman: Judges 5, 2 (413-4).

Jewish Social Studies. 11, 3. New York, July 1949. — S. W. Baron: The impact of the revolution of 1848 on Jewish emancipation (195-248). — L. Poliakoff: Mussolini and the extermination of the Jews (249-58). — B. J. Choseed: The Soviet Jew in literature (259-82). — B. Wolman: The social development of Israeli youth ["survey... made in 1943-47"] (283-306).

De Joodse Wachter. 40, 13. Amsterdam, 8.6.1949. „Jubileum nummer... 50 jaar Nederlandse Zionistenbond." 27 p.

Myśl Karaimska. 1. Wrocław, 1946. — A. Zajaczkowski: O kulturze chazarskiej i jej spadkobiercach (5-34). על התרבות החזרית ויורשיה.

The Nineteenth Century and After. 861. London, Nov. 1948. — H. J. Eysenck: The psychology of anti-Semitism (277-84).

Norsk Teologisk Tidsskrift. Oslo, July 1948. — S. Mowinkel: Om Jesajas striskjört og hans nakenhet (91-96).

Oriens. 2, 1. Leiden, Oct. 1949. — A. Dupont-Sommer: Étude du texte phénicien des inscriptions de Karatepe (121-6).

La Parola del Passato. 1. Napoli, gen.-mar. 1946. — A. Omodeo: Le Odi di Salomone (84-118).

5. Mar.-lug. 1947. — A. Omodeo: Il problema delle origini storiche dello Gnosticismo (129-48).

Problems. 2, 2. New York, Apr.-June 1949. — A. Gordin: Self-belief (14-37). ["The question of the origin of godhead..."] — B. Pargman and P. D.: Religion and art (69-75).

Publications of the American Jewish Historical Society. 38, 3. New York, March 1949. — B. W. Korn: Judah P. Benjamin as a Jew (153-71). — L. M. Friedman: Mrs. Child's visit to a New York synagogue in 1841 (173-84). — G. Kisch: The revolution of 1848 and the Jewish "On to America movement" (185-234). — D. de Sola Pool: Communication [on M. Vaxer: "Naturalization roll..." in vol. 37 of the Publications] (235-7). — L. Shpall: A list of selected items of American-Jewish interest in the Russian-Jewish press, 1860-1932 (239-48; 38, 4: 305-16; 39, 1: 87-113).

38, 4. June. — M. I. Baym: Emma Lazarus and Emerson (261-87). — I. S. Meyer: The Hebrew preface to Bradford's history of the Plymouth plantation (289-303).

200. London, July-Oct. 1949. — H. F. D. Sparks: The witness of the prophets to Hebrew tradition (129-41). — M. Cassirer: The date of the Elohist in the light of Gen. 37, 9 (173-4). — E. F. Sutcliffe: A note on Job 24, 10-11 (174-6). — G. D. Kilpatrick: A fragment of Ps. 43 <LXX> (176-7). — D. W. Thomas: A note on במדער in Eccles. 10, 20 (177). — R. B. Y. Scott: Secondary meanings of אחר, after, behind (178-9). — M. Black: The Aramaic liturgical poetry of the Jews (179-82).

Language. 21, 4. Baltimore, Dec. 1945. — Y. Malkiel: Old Judaeo-Spanish „yegüeria” = mess, dish (264-5).

22, 4. Dec. 1946. — L. Spitzer: Portuguese „iguaria”, Judeo-Spanish „yegueria” again (358-9).

Leeds Jewish Annual. [1]. Leeds, 5709. — L. M. Sanker: Public fast; a rabbinic study (17-23). — P. R. Weiss: Modern Bible criticism and the Talmud (24-32). — N. Allony: An unpublished grammar of Abraham Ibn Ezra (33-39). — H. Medalie: The Talmudical college of Pumbeditha (45-50).

Lettres Romanes. 3. Louvain, août 1949. — J. Schirmann: Isaac Gorni, poète hébreu de Provence [de la fin du 13e siècle] (175-200).

Lingua Posnaniensis. 1. Poznań, 1949. — M. Altbauer: O technice zdrobnień i spieszczew we współczesnej hebrajszczyźnie (189-98).

על רכיב ההקטנה וצורות ההכנה בעברית של ימינו.

The Menorah Journal. 37, 2. New York, Spring 1949. — M. Steinberg: Kierkegaard and Judaism (163-80).

The Muslim World. 39, 4. Hartford, Oct. 1949. — H. G. Reissner: The ummi prophet and the Banu Israil of the Qur'an (276-81).

Steve; P. Benoit: Une cruche [de la collection des Pères Blancs de Ste-Anne, Jérusalem] avec inscription biblique (433-42).

56, 4. Oct. 1949. — R. Tournay: L'eschatologie individuelle dans les Psaumes (481-506). — C. Spicq: Le philonisme de l'Épître aux Hébreux (542-572). — C. Ryckmans: Le nom propre Terah est-il attesté en safaïtique? (579-582). — P. Bauchet: Une page d'un des manuscrits du désert de Judée [le "Sectarian Document"] (583-5). — R. de Vaux: La grotte des manuscrits hébreux (586-609).

Revue des Études Grecques. 62, 289-290. Paris, jan.-juin 1949. — A. Dupont-Sommer: De l'immortalité astrale dans la Sagesse de Salomon <3, 7> (80-87).

Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuses. 28 et 29, no. 3. Strasbourg, 1948-9. — A. Neher: Découverte récente de manuscrits hébraïques en Palestine (241-51).

Revue du Moyen Age Latin. 5, 1. Strasbourg, juin 1949. — P. Michaud-Quantin: La classification des puissances de l'âme au 12e siècle (15-34).

La Revue Juive. 9, 4-5. Genève, juin-juil. 1946. — O. Goldberg: Die Einheit von Talmud und Kabbala in der Person grosser Talmudisten (155-9).

9, 6. Oct. — O. Goldberg: Die Zahlenmystik eines grossen Talmudisten; zur Einleitung in den Baal ha-Turim (239-43).

Sefarad. 9, 1. Madrid, 1949. — J. M. Peñuela: El registro de tributos de los príncipes sirios en la estela de Kurh <857 a. C.> (3-26). — J. Prado: Historia, enseñanzas y poesía en el libro de Tobit (27-52). — J. Llamas: Nueva Biblia medieval judía e inédita, en romance castellano (53-74). — J. Carreras Artau: La

[בשמונה עמודים בראש החבור רשם המחבר מעין מלון עבריאוגלי לצורך עצמו].

39, 1. Sept. — A. Kanof: Uriah Phillips Levy; the story of a pugnacious commodore (1-66). — W. S. Wallace: A Russian incident, 1894-97 (67-86).

The Quarterly Review. 582. London. Oct. 1949. — J. D. U. Ward: The cedar of Lebanon (471-82).

La Rassegna Mensile di Israel. 15, 7. Roma, lug. 1949. — G. Romano: Gustavo Castelbolognesi, rabbino e maestro (304-16).

8-9. Ag.-set. — G. Volli: Simon Dubnow, il grande storico d'Israele (353-71). — A. Levi: Enrico Castelnuovo, l'autore del „Moncalvo" (388-419; 10: 468-77).

10. Ott. — E. Artom: Gli Ebrei in Italia nell'età delle dominazioni straniere e della controriforma (456-67).

Relations. 90. Montréal, juin 1948. — A. Regimbal: Artistes israélites au Canada français (184-5).

Revista Portuguesa de Filosofia. 5, 3. Braga, 1949. — F. E. de Tejada: Doutrinas políticas de Samuel Usque (1-27; separatim).

La Revue Archéologique. 31-32. Paris, 1949. = Mélanges Charles Picard, 2. — M. Simon: Le chandelier à sept branches symbole chrétien? (971-81).

Revue Belge de Philologie et d'Histoire. 27, 1-2. Bruxelles, 1949. — H. Glaesener: Autour de la bataille d'Ascalon <1099> (112-130).

Revue Biblique. 56, 3. Paris, juil. 1949. — F. M. Abel: Les stratagèmes dans le Livre de Josué (321-39). — B. Couroyer: Le chemin de vie en Égypte et en Israël (412-32). — M. A.

Theologische Zeitschrift. 5: 3, 4, Basel, Mai-Aug. 1949. — L. Koehler: Harabot: Wutausbrüche (228). Hohim = Schlupfwinkel; Hum = heiss, läufig (314-5). — W. Baumgartner: Das semitische Wort für „Vogel“ (315-6).

United Hebrew Congregation, Leeds. Passover Bulletin 5709. Leeds, 1949. — L. M. Sanker: The Seder; a critical study (9-26).

Universidad de San Carlos. 6-8. Guatemala, 1947. — Th. Irving: Halcón de España; estudio de la España del siglo VIII... (13-72, 9-56, 7-68).

Verbum Domini. 27, 4. Roma, 1949. — G. Pavlovsky: De religione Cananaeorum tempore occupationis Israeliticae (193-205).

27, 5. — F. Zeman: Indoles „daemonum“ in scriptis prophetarum et aestimatio cultus „daemonibus“ praestiti (270-7). — H. Kruse: Elohim non Deus (278-86). — J. Smith: De interpretatione Sap. 13, 9 (287-90). — F. Moriarty: „Cum eo eram cuncta componens“; Prov. 8, 30 (291-3).

Vestnik drevnei istorii. 1 (23). Moskva, 1948. N. V. Pigulevskaia: Efiopia i Himlar v ikh vzaimootnosheniakh s Vostochno-Rimskoi imperiei (87-97).

חבש וחמאר בקשריהן ההודיים עם הקיסרות הרומית המזרחית. על ההתחרות בין פרס וביצון על דרכי המסחר עם המזרח הרחוק. ביצון ושענה על חבש הנוצרית ופרס על הסוחרים היהודיים וביחור על מלכות חמאר היהודית.

Vigiliae Christianae 3, 2. Amsterdam, Apr. 1949. — G. Quispel: A Jewish source of Minucius Felix (113-22).

„Allocutio super tetragrammaton“ de Arnaldo de Vilanova (75-106). — M. Molho: El cementerio judío de Salónica (107-30). — J. M. P. Bauchet: En torno a los manuscritos descubiertos en el Mar Muerto (152-64). — A. Diez Macho: Acerca de los Midrašim falsificados de Raimundo Martí (165-96). — F. Cantera: Versos españoles en las muwaššahas hispano-hebreas (197-234).

Semitica. 1. Paris, 1948. — J. G. Février: Remarques sur le calendrier de Gézer (33-41). — A. Dupont-Sommer: Un papyrus araméen d'époque saïte découvert à Saqqara (43-68).

2. 1949. — J. G. Février: A propos de Ba'al Addir (21-28). — A. Dupont-Sommer: L'ostrakon araméen du Sabbat (29-39). — J. Schirrmann: Les manuscrits hébreux récemment découverts dans le désert de Juda (41-50). — J. Cantineau: La voyelle de secours i dans les langues sémitiques (51-67).

Studia Theologica. 2, 1. Lund, 1949. — B. Reicke: Die Ta'ámire-Schriften und die Damaskus-Fragmente. Vorschläge zur Bezeichnung der in der Wüste Juda gefundenen hebräischen Handschriften nebst einigen Bemerkungen zu diesen Texten und zu den verwandten Fragmenten der Damaskus-Sekte (45-70). — A. Bentzen: Ezras Persönlichkeit (95-98). — H. J. Schoeps: Ehebewertung und Sexualmoral der späteren Judenchristen (99-101).

Theologische Rundschau. 17, 4. Tübingen, Sept. 1949. — A. Bentzen: Skandinavische Literatur zum A. T. 1939-1948 (273-328). — W. Baumgartner: Der palästinische Handschriftenfund (329-46).

רב יוסף ראש הסדר

מאת

ש. אברמסון

לר' אלכסנדר פרום' מרכס ג"י ליובלוב השבעים
טוב עין הוא יבורך

מאז התגלות עלי-הגניזה שופע תולך אור רב על כמה חכמים בזמנו של הרמב"ם ובמקומו. אחד החכמים הללו, ומבחינה ידועה המוזר והמופלא שבהם, הוא רב יוסף ראש הסדר ברבי יעקב בן עלי ראש בי רבנן.

ר' יעקב היה תלמידו של רב שמואל בן עלי, ראש ישיבת בגדאד במאה הי"ב¹, והגיעו לידינו מקצת מיצירותיו: כמה תשובות², והתחלת ספרו בהלכות שחיטה: "הלכות שחיטה תאליף מרנו ורבנו ואדינו יעקב הרב המובהק ראש בי רבנן בן רב' עלי החסיד" זצ"ל³. מתולדות חייו אין לנו יודעים אלא זה: רב שמואל בן עלי שלחו בשנת א'תצח לשטרות (1187/8) לגבות חוקת הישיבה מהערים של "רשות" בגדאד⁴ ומכנהו: "תלמידנו הדיין"⁵, בני דורו שפנו אליו בשאלות מכנים אותו: "אדינו מנהיג דורנו חכם זמננו" וכן "הרב המובהק"⁶. כמה היו שנות חייו אין לנו יודעים, ואין לנו אלא ידיעה אחת שבשנת א'תקכב (= 1211) כבר לא היה בחיים⁷.

בשנת תפה לשטרות היה ר' יעקב בעליו של כרך ספרים שהכיל כמה ספרים של גאונים ועוד: אנתקל אלי מלך יעקב בן עלי נ"ע ב א ל ו ל ת פ ה⁸.

אין כל יסוד להנחת שר' יעקב היה בזמן מן הזמנים במצרים⁹.

על רב יוסף יש לנו ידיעות מרובות יותר, ואם כי אין ידיעות על חייו ועיסוקו — השאיר לנו ר' יוסף כמה ידיעות על כתביו. כתבים אלה אין לנו מהם גופם, אלא מעט ממה שנשאר לפליטה, והרינו מפרטים אותם.

בהקדמתו לפירוש סידור רב סעדיה אומר¹⁰: האמת שחבורי שבעה מלבד ס' "הקורות"¹¹:

1 אגרות ר"ש בן עלי מהזוהר ש. אס"ף תרבי"ז שנה א, ס"א עמ' 125; 20 עמ' 52 ועוד. (גם הוצאה מיוחדת).

2 "מספרות הגאונים" עמ' 164 ואילך. (עין X JQR עמ' 588 סעיף B9). על סוף מכתב י' (עמ' 169) עין מש"כ ב"סיני" כ"א עמ' עג.

3 כ"י קמברידג TS 8 P 31 מאן The Jews in Egypt etc (= מאן) ח"ב עמ' 312.

4 אגרות ר"ש ב"ע ס"י ח, יא, טו, טז, יז, לו. 5 שם ס"י יז.

6 מסה"ג שם עמ' 164 (= מאן II עמ' 382); ועין הערה 7.

7 בשאלה לר' יוסף בנו (כ"י אדלר ס"י 1267): מא יקול (מה יאמר) מרנו ואדינו יוסף הרב הגדול ראש [הס] דר ירום הודו ויגדל כבודו חמוד מרנו ורבנו אדינו יעקב הרב המובהק ראש בי רבנן זצ"ל והשאלה היא מתאריך יוסף, א' תקכב. וכן בהתחלת פירושו להפטרות, להלן בפנים.

8 סעדיאנא עמ' 53, היינו בשנת 1174. ועין נספח א.

9 מאן X JQR עמ' 243; אסף מסה"ג הנ"ל 162. מאן מניח הנחה זו, כנראה, על סמך זה שר' יוסף בנו היה במצרים חכם חשוב ור' יעקב בא אליו. אבל כמו שנראה להלן אף ר' יוסף הגיע למצרים כשהוא איש, ואפשר שהגיע לשם אחרי פטירת אביו.

10 "קריית ספר" שנה י"ח עמ' 66 (תרגום).

11 במקור: אלהואר, ותורגם שם: הקורות, ואפשר שהכוונה היא ל"ספר הגדות" שתחילתו פורסמה

פירוש המקרא, פירוש המשנה, פירוש התלמוד, פירוש ההלכות, פירוש הסידור, תלמוד קטן, תלמודא רבה. אחר כך ס' הקורות.

1. פירוש המקרא. לפירוש זה שייך הקטע שנמצא בכ"י בריטיש מוזיאום Or. 5554 A דף 55 ע"א 12: "תפסיר כי תצא מן אלשרח אלכביר תאליף אדנינו יוסף ראש ישיבת גאון יעקב חמוד אדונינו יעקב ראש בי רבנן". ובצד באותו קטע: תפסיר כי תצא לראס אלמתיבה בן אלנגיד 18.

לפירוש המקרא היה מצורף גם תפסיר אלאפאטיר (= פירוש ההפטרות) ועל תכונתו אפשר ללמוד מתוך דברי ר' יוסף (כ"י אוכספורד 2624: 11; מאן 11 310):

"תפסיר אלאפאטיר ג'מע מרנו ורבנו ואדנינו יוסף הרב הגדול ראש הסדר ירום הודו ויגדל כבודו חמוד מרנו ורבנו ואדנינו יעקב הרב המובהק ראש בי רבנן וצ"ל גמעה בצוען שנת אתקכ"ב לשטרות למא וקף עלי תפסיר אלתורה אלתלתה מן בראשית עלי ויצא ומן ואלה שמות אלי במדבר לרבנו סעדיה ומן ויצא אלי שמות ו[מן] במדבר אלי שפטים לרבנו שמואל בן חפני ומן שפטים אלי אכר אלתורה לרבנו אהרן בן סרגאדו [ו]לם יקף להם ולא לגיריהם עלי תפסיר אלאפאטיר מע [כ]ן אלחאג'ה דאעיה כלאם בוע אלי אלוקוף עלי תפסיר אלאפאטיר בעד אלוקוף הדא אלתפסיר מן תפסיר ארבעה אלאול לרבנו יצחק אלכנזי ותפסיר ירמיה ותרי עשר לרבנו ברכאל ותפסיר יחזקאל לרבנו יאשיהו בן חסכוי ותפסיר ישעיה לרבנו סעדיה: 14 בשמ' רחמ' תפסיר אלאפאטיר

ע"י שיבר (ראה להלן), השרש הערבי "חדת" פירושו גם "מקרה" וגם "ספר" ורב יוסף קרא שם ספרו הגדול ובערבית חואדית, ולמעשה לפי הקטע שנשמר בדינו אינו אלא "קורות", שהרי הוא רושם כתחילת הספר וכו' ימות עולם וכו' (דברים לב, ז), ואף ענינו אינו אלא רשימה כרונוולוגית של תולדות אדם. מגיע עד יפתח — וכאן נפסק הקטע, ואמנם כן היא גם הוראת השם העברי "הגדה" — סיפור מעשים שהיו. 12 מאן ח"ב עמ' 312.

13 פירוש כי תצא מן הפירוש הגדול, חיבור אדנינו וכו' בן (=חמוד) אדנינו וכו'; פירוש כי תצא לראש הישיבה בן הנגיד, על התואר "ראש ישיבת גאון יעקב" עיין להלן. — מאן שם חשב שהיה חלק מפירושו על ההפטרות — אבל כעת אנו יודעים שיש להפריד ביניהם. — לפי מאן שם עמ' 311 אפשר שכ"י בריטיש-מוזיאום ס' Or. 2583-4 המכיל פירוש להפטרות לשמות ובמדבר — חלק מפי' ההפטרות לר' יוסף הוא.

14 = פירוש ההפטרות אסף מרנו וכו' בן (=חמוד) מרנו וכו' אספו בצוען (=סוסאט) שנת אתקכב לשטרות. אחרי שעמד על פירוש התורה, השלשה מן בראשית עד (צ"ל: אלי) ויצא ומן ואלה שמות עד במדבר לרבנו סעדיה, ומן ויצא עד ואלה שמות ומן במדבר עד שפטים לרשב"ח ומן שפטים עד סוף התורה לרבנו אהרן בן סרגאדו ולא מצא להם ולא לזולתם על פירוש ההפטרות, עם היות שדרוש בכל שבוע (צ"ל: כל אסבוע, פרופ' אל. ד. שפירא) לעמוד על פירוש ההפטרות (כאן חסר כנראה באמצע) מפירוש ארבעה [נביאים] הראשונים לרבנו יצחק הכהן ופירוש ירמיה ותרי עשר לרבנו ברכאל ופירוש יחזקאל לר' יאשיהו בן חסכוי ופירוש ישעיהו לר. (על חלקת התורה לעשרה ספרים — עיין ש. ח. קוק ק"ט, יט 218). הערות על פירושי התורה של האוונים הנזכרים כאן תמצא כמאמרו של פוזנסקי JQR מהדו"ח שנה יג עמ' 277 ומאן JQR מהדו"ח שנה יא עמ' 426. ועיין גם מאן היהודים במצרים וכו' עמ' 310-311 ובהערות. והנה מאן שם חשב שרבנו ברכאל זה שנוצר כאן, ו-בן ברכאל שנוצר בליקוטים ליונה שפירסם הרבבי, חדשים גם ישנים 10 (גרין — שפיר ח"ה) עמ' 28-29 — הם אותו ויצא לדון שהליקוטים שם שהם מפירוש להפטרות — של ר' יוסף שלט הם.

אבל אי אפשר לומר כן בשום פנים. (חוץ מהשינוי רבנו ברכאל — בן ברכאל, ר' יוסף אומר שלירמיה ולתרי עשר השתמש בפירושו של רבנו ברכאל, והנה אנו רואים מדרכו של ר' יוסף שהוא מעתיק את דברי קודמיו ולא שהוא מלקט פירושים שונים למקום אחד, וכשם שלישעיהו העתיק את פירושו של ר' סעדיה כן אף לירמיה ולתרי עשר העתיק את פירושו של ר"ב ואילו בליקוטים שפירסם הרבבי אנו רואים שהמלקט ליקט פירושים מתוך פירושו של ר' ברכאל ולנכון הוא מעתיק גם ממפרשים אחרים) (ע'י

יָשָׁרִים וְתַמִּימִים סָסוֹן וְתָרָבָנוּ
נְעִימִים יִשְׁכְּנוּ עֲזוּזוֹ קֹדֶשׁ בְּנוֹ¹⁵.

מאן שם עמ' 311 משער כי כ"י בריטיש מוזיאום סי' 2583 Or. (קטלוג מרגליות סי' 247 עמ' 185) הוא חלק מפירוש ההפטרות של ר' יוסף.

אלא שיש להעיר על זה, א) אין הוכחה שר' יוסף גמר את חיבורו זה; אדרבה יש רגליים לדבר שלא גמרו שהרי לא גמר להעתיק את הפירוש להפטרות וירא וסיים את העמוד ברשימה של ספרים שונים (עיין התיאור בקטלוג נויבאר-קאולי 2624¹⁷), והרי כתב יד זה של המוזיאום הוא ה ע ת ק ה מכתב יד המחבר. וב) וזה העיקר, לפי דברי ר' יוסף רק העתיק את הפירושים להפטרות ממפרשים אחרים לספרי המקרא שבהם ההפטרות ואילו לפי תיאורו של מרגליות יוצא שיש לפנינו מפרש עצמאי אלא שמוכיר אף דברי אחרים. ועוד, הפטרת תרומה היא במלכים א ה, כח—י, יג ושם הוא מזכיר "ענדנא במצר" (אצלנו במצרים) אף מזכיר הוא שם במלכ"א את רש"י, ואת הרמב"ם — בברכת המתים, והנה ידענו שאת הפירושים למלכים העתיק ר' יוסף מפירושי ר' יצחק הכנזי, היינו ר' יצחק ב"ר שמואל הספרדי — וכל ההבאות הגל אינן מתאימות לפרשן זה, עיין למשל תיאור פירושו לש"ב ב JQR כרך י' 385 וקטלוג מרגליות הגל סי' 167 עמ' 125 ואילך. — אין זאת שפירוש הפטרות למחבר אחר לפנינו! בכ"י אדלר 3150 (קטלוג עמ' 108) נמצא פירוש למקרא לר' יוסף זה, ולפי שעה לא ידענו את תוכנו. וכנראה אין שם אלא שורות מועטות.

2. פ י ר ו ש ה מ ש נ ה. אף במקום אחר הזכיר ר' יוסף את פירושו למשנה ואף קראו בשם: כ"י ב"מ A 5554 דף 18 ע"א (מאן ח"ב עמ' 312): אמר יוסף ברבי יעקב הבבלי אחר שחיברנו ספר חינוך שפירשנו בו פשוטה שלמשנה כולה בלשון ערבי הבטנו בתלמוד וכו'.

מפירוש זה לא הגיע לידינו לפי שעה אפילו קטע אחד.

3. פ י ר ו ש ה ת ל מ ו ד. כנראה שלפירוש זה שייכים הקטעים השונים מפירוש ברכות שלר"י, כגון, מאן HUCA III 298: פרק מאימתי [קור] אין מן פירוש אל תלמוד שחיבר מרינו ורבינו ואדנינו וכו' וכו', ואמנם נמצא בכ"י קמברידג' קטע נוסף מפירושו לברכות — עיין אסף קרית ספר שנה י"ח עמ' 62 הערה 3.

ש. א ס פ. פירסם בספר הזכרון לרצ"פ חיות חלק הגון מפירוש לברכות ממחבר בן זמנו של הרמב"ם והוא משער שם (עמ' כט) שהוא לר' יוסף, אבל לפי שעה אין הוכחות נוספות לזה והדבר מוטל בספק¹⁸.

הרבי שם, עמ' 50) ואם כן אין ר' יוסף ומלקט פירוש להפטרות אחד אלא שנים. ולפי שעה אין בידינו לומר דבר ברור על מלקט פירושים זה.

בן ח ס כ ו י. עד עכשיו היה שם זה יחיד בספרותנו עד כמה שאני יודע, אולם אחד מבני המשפחה הזאת נמצא גם במקום אחר אלא שגדעם בשיבוש ועל כן לא הכירו אותו. בקטע שהדפס: ש ס ר בסעריאנא עמ' 53—54 שעל ראשיתו דננו בנספח א' — נמצא השם פ ע מ י ב. וז"ל הקטע, על פי הצילום שבידי: ומקאלה אל(ל)פה שמואל הכהן גאון גב' צ' אנפרה אלי אלשיך אלפאצל אבו אלחסין [בן] ח ס כ ו י ובתא' צנפה שמואל צאל... ירד פיה עלי מא אלפה אלשיך אבו [אלחסין] בן ח ס כ ו י סימן סוב (=) ומאמר חיברו שמואל הכהן וכו' שלחו אל הזקן הנכבד אבו אלחסין וכו'. וספר חיברו שמואל... ישיב בו על מה שחיבר הזקן וכו'. לפי שעה אין אנו יודעים דבר על החיבורים הללו.

"חסכו" כן ברור בכתב-היד ולא "מסכו" כמו שקרא שכטר.

15 "בנו" השני = הבינו.

16 דברי ש י ב ר במאמרו שזכיר להלן, בעמ' 8, א, שמטיל ספקת בנוגע לבעלותו של רב יוסף, אינם מכריעים: א) אין לומר שר"י "לא כתב מעולם חבור גדול ורצוף כזה" (ב). "ציונם של המקורות אינו מתחשב עם מנהגו הידוע ביהר יצירתיו" — ונהפוך הוא: ר"י מציין ליד כל פסקא את מקורה. ראה למשל

לכאן שייכים אף הליקוטים למס' סוטה שנמצאים בכ"י אדלר 2539 (ראה להלן) והם לסוטה דף כב א'. המאסף ליקט פירושים שונים לפירוש הברייתא בתולה צלייגית וכו', ומציין ליד כל פירוש את מקורו: ר ב י' ב ר ו ד ב נ מ ל ד ; ר ב' ש ל מ ה צ ר פ ת י ז"ל (=רש"י). וכו' 17.

ונראה שנמצא עוד קטע מחיבור זה. כבר העיר מאן 18 שכ"י קמברידג' T-S.8 G78 דומה לכתב ידו של ר' יוסף (ואמנם ידענו שר"י היה מעתיק קונטרסים של תשובות גאונים, עיין להלן) 19 ואמנם מתוך גופו של קטע שנתפרסם ע"י אסף בתשובות הגאונים מתוך הגניזה, עמ' 127 נעמוד על טיבו. ע"ג הקטע רשום: ג י ר ס א , ומביא אח"כ דברי התלמוד תענית יב, א: אמר שמואל כל תענית שלא קיבלה עליו מבעוד יום וכו' עד ידחה נדרו מפני גזירתנו. ואח"כ רשם: פ י ר ז ש א , ומעתיק תשובות של רש"ג ורב האיי השייכות לענין. אנו רואים, אפוא, שלא תשובות סתם מעתיק אלא תשובות מכוונות לענין מיוחד, וכנראה שהוא חלק מאותו אוסף החומר שאסף לו לשם פירושו לתלמוד. והדבר מפליאנו שהרי הוא ממש כדרך שעשה חכם בן זמננו, ד"ר ב. מ. לוין ז"ל בתשו' הגאונים: הוא הסמיק את התשובות למקורות התלמוד שלהן הן שייכות 20 ועיין להלן בסעיף "תלמוד קטן".

4 פ י ר ו ש . ה ה ל כ ו ת . הכונה כנראה לפי הלכות הרי"ף, ולא הגיע לפי שעה לדינו אף קטע אחד.

5 פ י ר ו ש ה ס י ד ו ר — היינו פירוש לסידורו של רב סעדיה גאון, נודע ממנו ההקדמה.

6 ת ל מ ו ד ק ט נ . בגנזי שכטר ב' עמ' 405 ואילך נתפרסמו כמה קטעים מהקדמת 21 ר' יוסף לחיבורו זה שהוא "החיבור שערך (שסודר) בו תלמוד על ששה ועשרים מסכתא הנותרים מן המשנה שלא נמצא עליהם תלמוד בבלי". הקדמתו של ר' יוסף נמצאת גם בכ"י Or. 5554 A דף 18 (מאן ח"ב 312) אלא ששם מחק המחבר את כל דבריו ע"י קוים 22 (עיין גם ג"ש 406) ונוסחו של גינצבורג הוא נוסח ב' ועל כן יש בו הוספה חמישית לדרכי התלמוד שהוא "החכמות החיצונות הנחקקין על מקצת משניות" (ג"ש 407).

להלן בסמוך. ג) הוא מזכיר את הרמב"ם בברכת החיים "וזמן חבור הפירוש מוקדם קצת מזמן מחברנו" — אין הוכחה מדויקת על גילו של ר"י בזמן פטירת הרב"ם.

17 את הקטע של ר' ברוך בן מלך פירסמתי ב"הרביץ" שנה י"ט, 42.

18 JQR סדרה חדשה, כרך י"א, עמ' 442 בהערה.

19 מאן כותב שם שאף כ"י אוסטור 2878 דף 44 הוא מכ"י רב יוסף. אבל עיין אסף בתשו' הגאונים הנ"ל עמ' 126. — התשובה שבכ"י ס"ש 13 P21 נדפסה ע"י אסף ב"מספרות הגאונים" עמ' 135 מכ"י זה (הכתובת) ומכ"י מוצרי, ע"ש. יש להעיר שברשימת ספרים (ק"ס שנה י"ח עמ' 280) נזכרה תשובה זו כמתחלת קונטרס של תשובות, ואמנם כך נראה אף מכ"י ס"ש הנ"ל.

20 אמנם נמצאות גם רשימות כאלה לבבא בתרא שחכם רשם לו תשובות שלגאונים השייכות לב"ב והרשימה מסודרת לפי סדר המסכת, עיין גנזי שכטר ח"ב עמ' 416.

21 על פי הצילום שהדפיס שייבר במאמרו אפשר לתקן את קריאתו של ג. בהקדמה, עמ' 406 שורה 8: עקרי ת ו ר ת פה; 407 שורה 10: עתה מגמתי לערוך על הנשאר ל ה ת מ י מ ששה סדריים. "להתמים" כן ברור בציון, ואין כאן זכר ל"ים התלמודי" — שם 12: ברייתו יזכור ו י ח י ש פדותו. (לא: ויחיינו) שם 18: על כמה מ ס כ ת א.

22 מאן הסביר את המחיקות משום ש"מישהו השתמש בגליונות בשביל מאמרי התלמוד בהמשך של דף 17" — אבל המחיקות הן של ר' יוסף בעצמו וכך דרכו. גוף הגליונות — מכ"י ר' יוסף הם. והם אסיפת מאמרים לכמה ענינים שרצה לעסוק בהם, ראה להלן במנינם. — בקריאתו של מאן יש לתקן: עמ' 5313: מסכתא, א"צ לתקן "מסכתות", שהרי מסכתא הוא רבות של "מסכת" (וכן אצל גינצבורג). הלא ת ר א ה — כך כתוב בכ"י, שאר הדברים המטושטשים במקצת והחסרים בקטע מאן — ברורים אצל ג.

דבריו על דרכי התלמוד אין בהם חידוש ולקוחים הם מהקדמת הרמב"ם למשנה, כפי שכבר העיר מאן (ח"ב עמ' 313) 23. בקטע הקדמתו הוא מפרט את תכניתו שלו להשלים את התלמוד על המסכתות שאין עליהם תלמוד שבוטלו "לקבץ על כל משנה ומשנה דברים שהם מפורסמים ומעניינים וראויין לכתבן עליה" ולא להיגרר מעניין לעניין, (ג"ש 408). לתלמוד' שלו צירף אף פירוש: "והנה אנו עתה מתחילים ועורכים תלמוד על כל מסכתא ומסכתא ומפרשים אותו עד תהיה כל המסכתות הכלולות במקדמת 24 הזאת" (שם). אף מספר זה לא נשאר זכר אלא מעט בדברי ר' יוסף, (עיין שם עמ' 411 למשנת אבות פ"א, ת. וזהלן).

7. תלמודא רבה הוא "החיבור הכולל תורה שבעל פה כולה [לסדר] המקרא" (ג"ש 413). ונרשמו שם התחלות לפרשת נשא ולפרשת כי תבא. כנראה שאח"כ הרכיב המתכנן את תכניתו והביאה לידי היקף רחב יותר: בג"ש שם נרשם "נקטאתא דתלמודא" "תעניות מן אלנקטאתא" (שם עמ' 409—413) את השם, אלנקטאתא פירש ג"ב לנכון שהוא: "לקוטים" אלא שהרי "נקט בארמית הוא לקח בעברית ומתבררנו משמש בו במובן לקוטים" (שם עמ' 404). ואין תימה גדול בזה. "נקט" נמצא בתלמוד גם בהוראה זו של "לקט", כגון: "מנקיט ואילל הילכתא מיניה" (יבמות מ"ב ב'), "עיללו רבנן לנקוטנתו לשמעתיה" (קידושין י"ג א'), "מנקיט וכו' חומרי מתנייתא ותני" (שבת קלח א'; עבודה זרה מב ב'). אם כן, אפשר היה לחשוב שהנקטאתא הוא חיבור חדש שעלה בדעתו של ר' יוסף — והנה מתברר עתה מתוך הקטע שפירסם שייבר בספר הזכרון "מוכרת עמנואל" לזכר אברהם חיים לעף, בודפסט תש"ז, החלק העברי (הדפסה מיוחדת עמ' 10) שהחלק השני של "תלמודא רבה" נקרא בפי המחבר "נקטאתא דתלמודא", והחלק הזה כלל כמה ספרים, והספר השמיני שבו, נקרא "ספר הגדות" (= ס' הקורות, עיין לעיל הערה 11): "ספר הגדות והוא הספר השמיני מנקטאתא דתלמודא שהוא החלק השני מהחיבור הגדול הכולל כלל ה"חכמות הקרוי תלמודא רבה". תלמודא רבה היה איפא גם ילקוט על התורה וגם הכיל ליקוטי תלמוד. וכפי שנראה מהקטעים שבגנזי שכטר — היו בו הלכות על ענינים ידועים; עירובין ותעניות. ואמנם נמצא לו לר' יוסף בכ"י שנוצר לעיל, 25 ה"ל כ"ו ת קרית שמע. אבל הלכות אלו אין בהן אלא התחלת כתיבה; תחילה בכתב מרובע יפה, ואח"כ הפסיק והתחיל שוב בכתב אחר וחזר וכתב את שכטר כתב, ולמעלה בגליון שוב אותם הדברים ובצדדים ובקרנות — ליקוטים ממס' ברכות בענין קריאת שמע — הכל כפי תכונתו של המחבר הזה. וז"ל:

ה"ל כ"ו ת קרית שמע

צונו הקב"ה לקרות קרית שמע בשעה שדרך בני אדם שוכבין ובשעה שדרך בני אדם עומדין. קרית שמע שתי פרשיות ואלו הן שמע והיה אם שמעו ו[קבעו?] חכמים עמהם פרשת ציצית הרי שלשה, ומפני מה קבעה אמי רב יהודה בר זבידא 26 מפני שיש בה חמשה דב[רים] 27 הללו ואלו הן יציאת מצרים וציצית ועול מצוות והרהור עבירה [. . .] 28 עבודה זרה בשלמא

23 בכ"י ט"ז 21 F 13 שכטר הכיר מאן JQR סדרה חדשה, כרך י"א עמ' 442 שהוא מכתב ידו של ר"י, נמצאת התחלת הקדמתו של הרמב"ם למשנה תורה (JQR שם עמ' 439). ואין לדעת לשם מה העתיקה, אם להקמת חיבור זה או ל"ספר הגדות" שלו (עיין לעיל הערה 11).

24 "אלמקדמה" = הקדמה. ועיין שטיינשניידר H. U. עמ' 946. ובן יהודה במלונ.

25 בעמוד שני שלוח שפסס בו מאן.

26 בכ"י מינכן. לפניו: חביבא. וכל הנוסחאות להלן מתאימים לכ"י מינכן.

27 כאן נגמר הקטע שנכתב בכתב מרובע גדול. והשלמתי על פי החזרה שם באותו עמוד.

28 ראשי האותיות מטושטשים אולם מחלקן התחתון נראה לקרוא: והרהור. וליתא. רעת מינות או "ומינות" שנימצא בנוסחאותינו. וליתא אף בכ"י מינכן ועוד, עיין ד"ס.

יציאת מצרים ויציאת בהדיא כתיבא אלא עול מצוות וזרה מנא לן תאני רב יוסף 29 וזכרתם את כל מצות יי זה עול מצוות אחרי לבבכם זו מינות וכן הוא אומ' אמר נבל בלבו וג' אחרי עיניכם זה זרהור עבירה שנ' ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני אשר אתם זונים אחריהם תאני רב רב רב רב חנן 30 זה זרהור עבודה זרה שנא' ויונו אחרי הבעלים.

ושב הפסיק וכותב בצדדים צורה אחרת: לפי שנצטוונו לקרות קריית שמע לעתים ידועים הוצרכנו לידע מה לקרות ועתותי הקריאה ודרכים שראוי לקרוא לעשותן ושאינ ראוי לעשותן והחזיקין והפטורין מלק[רות]. וכו'. ומתוך דבריו מתברר שחילק את הילכות קריית שמע לחמשה פרקים. וכתב את המשנה הראשונה של ברכות השייכת לפרק השני הבא "לבאר עיתותי הקריאה" וכו'. ועיין עוד להלן.

שייבר הדפוס במאמרו עוד קטע ובתוכו כמה תשובות בענינים שונים (ע"ש עמ' 11—12). הכתב הוא כתב ידו של ר' יוסף, ושייבר (שם עמ' 9) חשב שהוא חלק מתלמודא רבה. כנראה אין הדבר כך, לפי מה שנתבארה תכניתו של הספר. ואין לדעת אם התשובות של ר' יוסף הן, או מה שמסתבר יותר, שלאחרים והוא רק העתיקן³¹.

תשובה אחת שלו נמצאת בכ"י אדלר 1267 (קטלוג עמ' 27) וצילום של סופה נמצא בקטלוג שם סי' 37 (וממנו אצל שייבר).

אף מכתב שלו נמצא בכ"י אדלר 4101 (קטלוג עמ' 153).

ר' יוסף מזכיר אף מאמר גן עדן שלו, קרית ספר שנה י"ח עמ' 66: ושאר חיבורי כגון מאמר גן עדן. ועיין להלן בסמוך.

אין להימנע מלהציע השערות בכגון זה, והנני מציע כאן, בהסתיו ג' ת, השערה שנשאר לנו זכר של עוד דברים שיצאו מתחת ידו של ר' יוסף.

א. בספרם של גוטהיל—ווריל Cairo Geniza, Fragments from the, ניו-יורק — לונדון עמ' 202 — 210 נתפרסם קטע של הלכה, שבו "הלכות אוהרות (?) תענית יום הכפורים" (עמ' 202); "הלכות ביאת [מקד] ש" (עמ' 212); "הילכות מלח" [הילכות השבת מלח] (עמ' 214). המחבר מביא את רבינו חננאל, ר' יהודה הכהן ראש הסדר ורבינו יצחק בעל [ההלכות] (עמ' 210); הוא היה כנראה בן זמנו של הרמב"ם (עמ' 214 שורה שאחרי 9 וע"ש הערה 180). ומתרגם לארמית קטעים ממשנה תורה (עמ' 212, 214). דרכו בקטע להביא משנה ומה שאמרו עליה בבלי וירושלמי. אפיה של הכתיבה (עמ' 204, 206, 212, 214, 216) הוא אותו של ר' יוסף שלנו. הקטעים כתובים פנים וצדדים והפוך, ועל כן נראה לשער שלפנינו קטע מספרו של ר' יוסף, שכיוצא בהם ראינו למעלה: "הילכות תעניות מן אלנקטאטא"; "תעניות מן אלנקטאטא" וה"הלכות קרית שמע". אם השערה זו נכונה הרי לפנינו הקטע ההלכי הגדול ביותר מפרי עטו של ר' יוסף.

חבל שלא נהגו המהדירים בקטעים אלו כמו שנהגו בשאר קטעים ולא נתנו כאן צילומם. ע"י כך אפשר היה לברר את ההשערה ביתר בירור. ואולי יסרה מי שיכול לבדוק את גוף הקטעים וישווים לכ"י אדלר, למשל, לידע אם אמנם מאותו כתב הם. ותבא עליו ברכה.

29 לפנינו: דתניא. כ"י מינכן: דתניא. רב יוסף.

30 ליתא לפנינו ובכ"י: תני רבא בר חנין ("רב חנן בר אבא") ועיין ד"ס.

31 לסברא אחרונה נוטה גם פרופ' א. ס. פ. ויש להעיר: לתשובה הראשונה — עיין תוס' ר"ד לב"ק טו ע"א ופיר"ח באוצר הגאונים לב"ק עמ' 67 בשם רב האי. לסי' ו' על מטפס ועולה מטפס ויורד צוין בטעות עירובין כא, א וצריך לומר: בבא בתרא יא, א; והרי שם בבבא בתרא מדובר על לול של תרגולין ולא בעירובין. ואמנם עיין בתשובות הגאונים אסף ח"א סו"ס טו.

ב. ב"גנזי שכטר" ח"א 191 ואילך נדפסו "פרקי תשובה וגיהנם" והם לקט אגדות שונות בענין הנ"ל (עיין תיאורו של ר"ל גינצבורג שם עמ' 188 ואילך). אלא שבכתב-היד נמצאת נקודה מעניינת: בכמה מקומות ישנם אף ציונים שלא עמדו על עיקרם: בעמ' 196 נאמר: [זה הסדר] מן תלמוד רבא כ[תוב] מלך יושב על כסא דין מורה בעיניו כל רעאמר רבן יוחנן בן זכאי חמ[שה בתי דינן יש] בג[הינם] וכו'; סליק פירקא והסדר מן אליהו רבה, תלמוד גדול כתב זובח תורה יכבדני וגו' ⁸².

איש שלום ⁸³ ראה את הקטעים האלה שנשלחו אליו ע"י שכטר — וביטלם. ואומר שהם מעשה "מעתיק", כרגיל. ואילו גינצבורג מגדיל להעריכם, ודן על הביטוי "תלמוד רבא" ומפרשו (שם עמ' 189) שהכוונה ל"תלמוד של סדר אליהו שהיה לפניו ברייתא דכלה ותלמוד שעליה" וכו' וכו' עיין שם. ואפשר שאין צריך להרחיק עד השערתי של ג"ב ונסתפק בהשערה קרובה יותר: הציונים "תלמוד גדול" ו"תלמוד רבא" הם ציוני מקורות של מלקט שליטת אותם מספר תלמודא רבא של ר' יוסף!

ותברר על פי זה שדברי ר' יוסף על חיבורו תלמודא רבא (ג"ש ב' עמ' 413): "הוא החיבור הכולל פתרון המקרא כולו על הסדר"; "החיבור הכולל תורה שבעל פה כולה על סדר (?) שמא: על כל?)" המקרא" הכוונה לכל המקרא ממש לא רק לחמשה חומשי תורה, והרי הציטאטים הנ"ל הם דרשות על מקראות שבכתובים.

ואף ייתכן שר' יוסף הוא מלקט הקטעים הנ"ל ואולי הם חלק ממאמר "גן עדן" שלו שנזכר לעיל; ובצד רשם שדברים אלו מקומם ב"תלמודא רבא". ואם אין הדבר כך הרי יוצא שבאמת נחבר הספר "תלמודא רבא", לפחות חלק ממנו!

אפשר שר' יוסף העתיק בעצמו את המקרא וחלקים של המשנה והתלמוד ⁸⁴. הוא היה בעל השכלה כללית כנראה, ולפחות שנים מספרי רפואה נזכרים בהקדמתו לפירוש סידור רס"ג (ק"ס הנ"ל ועיין להלן). וכן נזכרים כמה ספרי רפואה ברשימה שלו שבקטע הליקוטים לפירוש התפטרות כ"י אוכספורד 2624 ⁸⁵ (שנזכר לעיל). עיין קטלוג אוכספורד שם.

אלה הן הידיעות שאפשר היה ללקט מפני רשימותיו של ר' יוסף. הכרנו חכם בעל מחשבות נכונות בספרות התלמודית; בפירוש למקרא הוא מבין שיש צורך ללקט פירוש להפטרות משום שלא ביד כל אחד יש כל ספרי המפרשים השונים. הוא עומד לנכון על הצורך להשלים את התלמוד למסכתות שאין עליהן תלמוד. היינו: ללקט קטעי תלמוד ממקומות שונים המתאימים למשניות הגידונות — דבר שהחלו לעשותו רק כעבור מאות שנים לאחר מכן; אף מבין הוא שיש צורך בחיבור תורה שבעל פה לתורה שבכתב — והם הם הליקוטים השונים שנתחברו במשך הדורות, וכיוצא בזה עוד.

אלא ששאלה גדולה היא אם הוא היה האיש המתאים למלא אף חלק מהתכניות הגדולות שלו; תכניות שדורשות כוחות גדולים משל ר' יוסף ואף נפש נכונה יותר. ואמנם מתמיה הוא הדבר שחכם בישראל מכנה את עצמו עשרות פעמים בנסיונות הכתיבה שלו "מרינו ורבינו" "אדנינו" וכיו"ב. אף זו, נמצא שכינה עצמו: "ראש ישיבת גאון יעקב" ⁸⁶

32 שם עמ' 194 [שמאל] הקטן, איש שלום (עיין הערה 33) מעתיק מאל"ה קטן וע"י א. ג. עמ' 189.

33 מבוא לסדר אליהו רבא עמ' 88—89.

34 עיין קרית ספר שנה י"ח עמ' 63 (65).

35 לעיל הערה 12.

וכמעט ברור שר' יוסף ל א היה ראש ישיבה בזמנו של ר' אברהם בן הרמב"ם! ומי יודע מה היתה עמדתו הרשמית באמת?

אלא שר' יוסף השאיר לנו אחד ממעשה ידיו — והוא החשוב ביותר ממה שהגיע אלינו ממנו. אבל לא עמדו חכמים על כך.

לפני כארבעים שנה — פירסמו מר א. אדלר וברדיצה רשימת ספרים אנונימית³⁶ והיא מלאה וגדושה ספרי גאונים וראשונים, מהם — ספרים שבמשך הזמן נודע לנו עליהם אף ממקורות אחרים, ומהם — שעד עכשיו אין לנו ידיעות נוספות עליהם אלא מפי הרשימה הזאת. ברשימה זו מזכיר הרושם את "ר' שמואל מורי" וחשבו המהדירים שהכוונה לר' שמואל הנגיד והקדימו משום כך את הרשימה למאה הי"א. אבל פוננסקי³⁷ הוכיח מתוך החלק האחר של הרשימה³⁸ שבו מונה הרושם את "החיבור" (עיין להלן) שזמן הרשימה הוא במאה הי"ב והכוונה לחיבור הרמב"ם, למשנה תורה, ור' שמואל שנזכר כאן הוא רב שמואל בן עלי.

והנה בחלק האחרון הזה רושם הרושם את החיבורים החשובים למדרגותיהם, והם: המקרא המשנה התלמוד ההלכות (של הרי"ף) והסידור (של רס"ג) והחיבור (של הרמב"ם). דברים אלה הוזכרוני תיכף את דברי רב יוסף ראש הסדר בהקדמת פירושו לסידור רס"ג. אף גם זאת: כאן נזכרו אף שני ספרים אחרים שלא יכלו הקודמים לנו לעמוד על טיבם, והם: תלמוד רב ה ותלמוד קטן! וז"ל קטע מתוך החלק הזה של הרשימה: ...אלמרתבה אלאול⁴¹ אלנשך עלי ג' אקסאם אלקראה פי אלמקרא ואלמש' [נה] ואלתל' [מוד] ואלחיבור ואלהל' [כות] ואלסידור. ואלמרתבה אלב' תלמודה רבה ותלמוד קטן תצאניף (?) ואלמרתבה אלג' (חסר מכאן ואילך).

כך, תלמודה רבה ותלמוד קטן תצאניף (?) ומכיוון שכל המשפט תלוי על בלימה ואף המהדירים עצמם לא היו בטוחים בקריאתם, שיערתי שצ"ל תצאניף = חיבורי! ונמצא שהכותב הוא ר' יוסף ראש הסדר בעל החיבורים הנ"ל, ונמצא שאף רשימת הספרים שלפני כן — של ר' יוסף ראש הסדר היא! אלא מכיוון שלא הייתי בטוח אם החלק הזה שייך באמת לקודם — והרי שני דפים הם — ואם הכותב היה אחד; אף זה, מכיוון שראיתי שהרשימה כפי שהדפיסו המהדירים משובשת היא⁴² (עיין להלן) — משום כל זה הזמנתי צילום מכה"י של הרשימה שנמצא בניו יורק בספריית בית המדרש לרבנים. מסכות שונות נמשך הדבר כמה שנים עד שקיבלתי את הצילום, ומשקיבלתי אותו — ראיתי שאמנם כן הוא, בכתב היד ברורה הקריאה: תצאניף, והכותב הוא אותו האיש ואף הכתב ידוע ממקומות שונים שבקטעי הגניזה, והוא כתב ידו של ר' יוסף ראש הסדר. מעתה עלינו לצרף את הרשימה הזו למעשה ידיו של ר' יוסף — ואמנם כפי שנאמר למעלה הרי הוא הדבר המשובח ביותר שהגיע אלינו מר' יוסף.

36 כמו שהרגיש לגבון פוננסקי ZfHB שנה ט"ז, עמ' 127.

37 אותו מכתב שנמצא בקמברידג' וסימנו T-S 24.60. ופירטס וורמאן את הכתובת שעל גביו (עיין QJR xiv עמ' 723): "לשיר יוסף ולולדה אבו אלברכאת", והשולח הוא "אחיהם יוסף הדין ביר"י [ע"ב הדין ביר' [ע"ב: כן השלים ורמאן] וזכר צדיק לברכה — ודאי שאין הוא מר' יוסף שלנו, שהרי תאריכו הוא שנת א'תע"ו (לשטרות) = 1165!

38 QJR כרך י"ב עמ' 52 (= א. אדלר About Hebrew Manuscripts עמ' 37).

39 שם עמ' 324.

40 כל החלק הזה של הרשימה נדפס ב QJR שם עמ' 55—56, ואינני חוזר ומדפיסו כאן, מתוך שאינו צריך לגופו.

41 המדרגה הראשונה.

42 כגון תפסיר שיר השירים לל... ובהערות עמ' 60: by Alfasi. ובאמת כתוב כך ברשימה; וכן בנוגע לפירוש רב האי לחגיגה ע"ש ברשימה ובהערות.

כתב־היד מוגח כעת בין זכויות, מחשש פריכה. אלא שאף בצילום אפשר לקרוא יפה, וכמה דברים חדשים אפשר ללמוד מתוך קריאה זו. זהרי תיאור כתב־היד.

כ"י אדלר מס' 2539 (קטלוג עמ' 52) שני דפים כתובים פנים ואחור. הדף הראשון מכיל את רשימת הספרים המתפרסמת להלן, והדף השני — מיני "כתיבות" בדברים שונים. דבר שהוא אופייני לכל מה שנשאר מכתב־ידו של ר' יוסף, בראש הדף, כמה ציטאטים ממסכת סוכה דף ט, א פסקא מהמשנה, ואח"כ — קטע המפרט את הספרים החשובים ובכמה כרכים יש לכתבם וכיצא בזה — כדוגמת הקדמתו לפירוש סידור רס"ג, כנ"ל — בעמוד ב' לקט פירושים למסכת סוטה דף כב. על הברייתא בתולה צליינית וכו'. (קטע ממנו פירסמתי ב"תרביץ" שנה י"ט עמ' 42).

הנהגה המהדירים הראשונים לא זייקו בהעתקת הרשימה החשובה. השמיטו מלים מתוך הרשימה אלא שנתפרשו בהערות שלהם; השמיטו שורות שלמות⁴³; ואף נתערבבו ונתבלבלו השורות, למשל מאחרי "טע בהן אדר" עד הסוף — אין הדברים מסודרים כהלכה, וכיצא בו עוד ועוד. לא ראיתי צורך להעיר על קריאותיהם של אחרים שהן מוטעות, הואיל ואני משתמש באותו כתב־היד שהשתמשו בו המהדירים הראשונים. בכל זאת ראיתי להעיר כאן על דברים אחדים שהשתרשו בספרות על פי קריאת המהדירים ויש לתקנם.

א) כתאב חוי בלכי. במקום אדב אלי... (ע"ב שורה 10) קראו: כתאב חוי בלכי, ושיערו שזהו ספרו של חוי בשאלות במקרא שעליהן השיב רב סעדיה גאון. פווננסקי, JQR י"ג עמ' 329 משער שהכוונה כאן לספרו של רס"ג נגד חוי. אפפנשטיין Beiträge z. Gesch. u. Literatur י"ג עמ' 105 הערה 3 מחזיק בדעה שהכוונה לספרו של חוי, וכן אף מלטר בספרו על רס"ג עמ' 387 (= קובץ רב סעדיה, ירושלים תש"ג, עמ' תרכד).

באמת אין זכר לכל זה בגוף הרשימה וטעות קריאה כאן.

ב) כתאב אל תוהיד לר' דוד בן מקמאץ. ע"ב שורה 9 קראו: כתאב אל תוהיד ואף הדפיסו קטע מספרו של ר' דוד העוסק בשאלה זו וחשבו שהוא מספר זה, מכאן אף קיבל כל מי שכתב על ר' דוד. אבל למעשה אין כתוב כאן אלא כתאב אלכל[יק]ה. והוא ספרו הידוע של ר' דוד, עיין שם הערת.

ג) בע"ב שורה 17 קראו: אלגו אלאל מן כת' אלאצול לבן... ומכיוון שכך, השלים פווננסקי JQR שנה י"ג עמ' 330: ג'נאח. אבל הקריאה ברורה: לבן קוריש. וכאן יש לעמוד במקצת על פירוש הדברים.

בידינו נמצא כידוע חלק מספר של בן קוריש שנקרא ע"י המו"לים: רסאלה ("אגרת")⁴⁴. הספר עוסק, כידוע, בהשוואת לשון מקרא עם לשון ארמי, לשון משנה ולשון ערבי. ומחולק לשלשה חלקים.

פיסקא אחת בספר, עמ' 43¹⁸: ומן נטר פי כתאבנא אלאל אלדי הו ג'ו אלף תפסיר כל כלמה פי אלמקרא אסאסא עלי חרף אלאלף (= ומי שעייין בספרנו הראשון אשר הוא חלק ראשון?) פירוש כל מלה שבמקרא ששרשה באות האל"ף העלתה את הרעיון שחץ מספרו זה. חיבר בן קוריש עוד ספר, מלון, שנתחבר רק על אות אל"ף⁴⁵. אלא שגיגור⁴⁶ תיקן כאן:

43 עיין למשל, תרביץ שנה י"ח עמ' 34, וכיצא בו עוד!

44 על פי ה"אגרת" ששלח ר"י בן קוריש לאושי פאס על קריאת התרגום והיא נמצאת בראש הספר.

45 ע"י, למשל, פינסקר, לקוטי קדמוניות עמ' 108 ועוד.

46 ZDMG כרך 10 עמ' 292 ונתקבל עליי שטיינשניידר Arab. Lit. עמ' 72 הערה 4.

אלסריאני (= תארמי), והכוונה לראסלה עצמה. או שבגזו אלף הכוונה לחלק הראשון של הראסלה שאות ל — ש חסר בה.

אלא שכבר נמצא שהביאו ציטאט מספר א ג ר ו נ א ב ואם לבן קוריש⁴⁷. וכנראה שהצדק עם באכר⁴⁸ שבאמת חיבר בן קוריש ספר אחר חוץ מהראסלה.

מהציטאט שהביא ר' שמואל הנגיד בספרו "כתאב אלאסתגנא" בשם בן קוריש⁴⁹ בערך "אמן" נראה שהוא לקוח מספר אחר, כעין ספר שרשים ואפשר שהוא הוא הספר הנ"ל "אגרון אב ואם", אף על פי שמקצת מן הפירושים שבערך זה נמצאת גם בראסלה⁵¹ ואפשר שהשאר היה בחלק "אמן" שחסר בראסלה שלנו⁵².

מהרשום אצלנו, "אלגו אלאול מן כתאב אלאצול" וכו' אין להוכיח בדואות אם אמנם הכוונה לספר שרשים שעליו מוסב הדיון הנ"ל, אף על פי שהדעת נוטה לזה; כי אפשר שקראו כך לראסלה, שכאמור השם המקורי של הספר לא ידוע.

ספר אחר של בן קריש⁵³ נזכר בקטע מספר פולמוס של קראי קדמון, שנתפרסם ע"י ש. אסף ב"תרביץ" שנה ד' עמ' 20, ועיין מ"ש מ א ו בתרביץ שנה ו' עמ' 66. וכיוצא בזה עוד.

מאז נתפרסמה הרשימה לראשונה נתרבו ונתרבו ידיעותינו בספרות הגאונים ודברים רבים שלא היו ידועים אז — עכשיו הם ידועים וברורים. אף נתפרסמו רשימות נוספות ובאו אלה ללמד על זו. בהערות השתדלתי לזהות את הספרים הנזכרים ברשימה, ואף לאסף את הידיעות עליהם. כאן אני רוצה להעיר על ספר אחד שנזכר ברשימתנו ואף שאין לברר כאן לאיזה ספר התכוון, אבל יש בידנו לברר במקומות אחרים.

בעמוד ב' שורה 2 נזכר: כ[תאב אל]תפאחה (= ספר התפוח). כידוע מיוחס ספר קטן בשם זה לאריסטו⁵⁴ ואין לדעת אם אף כאן הכוונה לספר זה או לספר אחר שנקרא בשם זה (עי' להלן).

כיוצא בדבר אין לברר אף במכתב שפירסם א. ילין ב"קריית ספר" שנה ב' עמ' 296 שהכותב מבקש בו שישלחו לו "כתאב אלתפאחה ותנחומה". ילין, שם, חשב שהכוונה לס' התפוח

47 ר' יצחק ב"ר שמואל הספרדי בפירושו לש"ב ז, כג (JQR כרך י עמ' 400). וכן כתב ר א ב ע במאונים: כתב ספר וקרא שמו אב ואם.
48 JQR שם עמ' 729.

49 נתפרסם ע"י קובוצוב בספרו הרוסי Новое Материалы etc פטרבורג 1916, החלק העברי ערבית מס' 217.

50 ודל: א ב ו ק ר י ש התיסבי מנא אמן (נחום ג, ח) גוא אלאסכנדריה ואמן אלרפיצה אלשריפה. ויהי ידיו אמונה (שמות יו, יב) מחמולתאן אד' עיי מן מה[ה] מא בכסט אלתצריע ללה קאל ומתלה על צד האמנה (ישעיה ס, ד) עלי גב תחמלן. נאמנים פצעי אהוב(משלי כו, ו) אנה סי אמן וטמאניה מן שגיה אלמ[ח]ב. ויאמן העם (שמות ד, לא) וצדק אלקום. במקום נאמן (ישעיה כב, כג) תיאבת ובדלך [וחללים ר]עים ונאמנים (דברים כח ט) מימין נאמנים (ישעיה לג, טו) תאבתה מחקה דון תכלף. ואת האומנות אשר צפה (מ"ב יח, טו) דעאים חאמלה מתל ויהי אמן (אסתר ב, ז) (= גוא אלכסנדריה ואמן הגישאת והמרוממה. ויהי וגו' נשואות, משום שהיה נלאה מלשלחן בפישוש הכניעה לה. אמר וכיוצא בזה על צד וכו'. נאמנים וגו' הוא באומן ובבטחה מפצעי האוהב. וכו'. במקום נאמן — קבוע, וכן וכו' קבוע ונאמן לא יעברו. ואת האומנות וגו' — עמודים נושאים כמו ויהי אמן).

51 עיין שם עמ' 62.

52 וילנסקי בהערותיו לספר הרקמה של ר"י אבן ג'נאח עמ' כה הערה 1 החליט ב ו ד א ו ת שהדברים לקוחים מספר אחר.

53 "וכבר אסף להם יהודה בן קריש" וכו'.

54 עיין עליו, שטיינשניידר H.U. עמ' 267 (סעיף 144).

לאריסטו משום שלא עלה על דעתו שאפשר לומר שהתכוון לספר אחר, אבל צירופו לתנחומה מעלה על הדעת זיהוי אחר, וכמו שנראה.

פשט

ברשימת ספרים אחת שפירסם פוננסקי⁵⁶, נזכר אלתפאחה ספר ויקרא. פוננסקי שם עמ' 120 תירגם: Das Buch vom Apfel [und] Leviticus והוסיף: "מענין שהספר הקטן הזה נזכר כאן יחד עם ספר ויקרא על מה מוסבת המלה "פשאט" שבין השיטין — אינני יודע". אבל התוספת "und" מיותרת. היא והכל אחד! כי נמצא ספר כתאב אלתפאחה שהוא ספר דרשות ופשטות על התורה, והוא הוא הנזכר כאן ברשימה.

בגנזי אוכספורד, נמצא כ"י אחד ברשימת נויבואר במספר 1009: כתאב אלתפאחה⁵⁷ והוא ספר דרשות על התורה. אף נמצא קטע נוסף ממנו באוכספורד וסימנו Me. heb. d. 62 (קטלוג ח"ב סי' 2850) "אלגזו אלתאני מן כתאב אלתפאחה חזו ספר אלה שמות". הספר מלא וגדוש בדברי רב סעדיה ורב שמואל בן חפני. שטיינשניידר תיאר במקצת את הספר הזה Bibl. Jüd. Kanzelredner של קייזרלינג, Homiletische u. Liter. Beilage ח"ג עמ' 33. אלא שתיאורו הוא מקוצר ביותר. במאמר מיוחד אנסה להוסיף קצת תיאור על סמך החומר המועט שבדי, ואף אפרסם זרשה לפרשה אחת. יש להוסיף עוד כי כ"י לנינגראד Евр. Акад. Т-ка. H 45 דף טו ע"א ואילך נאמר: ונקלת מן כתאב אלתפאחה מן מדרש וירא חיי שרה. וקד נעת אלחכים פי אלמרדאה אלצאלחה פצלא כאמלא אד קאל אשת חיל מי ימצא וכו' וכו' 57 וכל זה נמצא מלה במלה ב"כתאב אלתפאחה" כ"י אוכספורד, דף 31 ואילך.

אם גם ברשימה שלנו הכוונה לכתאב אלתפאחה זה — הרי אפשר יהיה להסתייע מכאן בנוגע לקביעת זמנו של הספר, שהוא במאה ה"ב, אפשר כבר בראשיתו ואפשר שאף קודם לכן. ואף זו, היא אפשר לדעת על זמנה של רשימת הספרים שפירסם פוננסקי, על כל פנים ב"תאריך שממנו"⁵⁸.

ברשימתנו נזכרו כמה ספרי רפואה וכיוצא בו. עיין עמוד א' הערה 5, 46 ועמ' ב' הערה 92, 125, ומכאן אפשר ללמוד על השכלתו של ר' יוסף ואמנם ראינו כבר לעיל שר' יוסף הכיר ספרי רפואה.

אף העתיק ר' יוסף כמה ספרים (עי' הערות לרשימה 50, 57).

ברשימה נזכרו אף "שלשה צורות חיבורים שלי" (הערה 138), וכוזאני אין להכחיש ידיעה זו, וצריך לומר שבאמת הגיע ר' יוסף לכלל איוה מעשה שהוא בתכניותיו המרוכבות והרחבות.

בעמוד א' שורה 31 רשם ר' יוסף: מחברת אינוטר (שנרשמו ב'ה) ספרינו אשר בבגדאד. מכאן, שחזן מהספרים שנזכרו ברשימת ספרים זו נשארו לו עוד ספרים בבגדאד. וידיעה זו חשובה ביותר. אפשר ללמוד מכאן שר' יוסף עזב את בגדאד והגיע למצרים כשהוא איש, ואף את השכלתו, לפחות התלמודית, קיבל שם.

55 ZfH 55 שנה י"ב עמ' 6119.

56 בסוף ספר שמות רשום: תם אלספר אלתאני אלה שמות אלמסמי (?) שמה צ"ל: אלמסמי אלה שמות) מן אלתפאחה באלסעד ואלנגאחה. ובמפתח הקטלוג שם עמ' 1062 וכן שטיינשניידר Arab. Lit. עמ' 283 סי' 78 חשבו ששם הספר הוא: אלתפאחה באלסעד ואלנגאחה, ועל כן התקשה קצת ששם במובנו, אבל באמת "באלסעד ואלנגאחה" ("בברכה והצלחה") — שייך להם" וכו' כלומר: נשלם הספר וכו' בברכה והצלחה!

57 וכבר תיאר החכם את האשה הטובה טרק שלם באמרו וכו'.

58 ועיין גם אסף ק"ס, שנה י', עמ' 543.

ומכאן — שאין כל סמך לומר שכבר ר' יעקב אביו עזב את בגדאד ועבר למצרים והרי ראינו שאף ר' יוסף היה עוד בבגדאד.

ועוד, כיון שהספרים שנשארו נרשמו במחברת, משמע שרבים היו, אם כן ספריתו של ר' יוסף היתה מצויינת בספרים. אין ספק שספריו הגיעו לו גם מר' יעקב אביו, וכבר ראינו בראש מאמרנו שר' יעקב קנה כרך שהכיל כמה מספרי הגאונים, רב טעדיה ור' שמואל בן חפני.

על שאר הדברים — נרשם בהערות מה שאפשר היה לרשום. והקורא ימצאם שם.

הודות לאדיבותו של פרופ' אלכסנדר מרכס נ"י יכלתי לקבל צילום כ"י זה, ועל ידי כך לעמוד על אמיתותם של דבריהם. ברכתי והקוראים עליו תבוא.

וזה ג ו ס ה ה ר ש י מ ה :

- מדרש השכם¹ מגלד²
פיר' ערכין ומעילה³ מגלד
ספר יוסף בן גוריון⁴ מגלד
כ[נא] ש אלאדירה⁵ מגלד
פואסיק אלרחמים ללקראין⁶ מגלד
סידור רבינו טעדיה⁷
סידור ר' שלמה⁸
מאסרה⁹ מגלד
ברכות ירושלמי¹⁰
ספרין מן אלתורה
כת' אלשטרות לר' האי¹¹
תפסיר רות לר' שמריה¹²
גדה ברייתא¹³ גמ' שבת רק¹⁴
תפסיר משנת מועד לתלמוד ארביעי¹⁵
כת' אלצלאל לאבן רבי שמואל¹⁶ אל בן חפני¹⁷
פיר' תמורה ותמיד וכו' [י] תות מגלד
מכלתא דוירבר¹⁸ מגלד
מדרש וידבר מגלד יעוזה קליל¹⁹
משנת ר' אליעזר²⁰... וש לר'...
[מ] גל[ד]²¹...
- מגלד פיה היל' ברכות והיל' תפלה והיל' צרכי ציבור וברכת כהנים והיל' ברכת המזון⁴⁸ יצרכי טעודה והיל' יום טוב מן הל' כלו[ל]ות לבן גיאת⁴⁹ ת ז"ל הילכות שבת לבן גיאת מגלד
מגלד פיה היל' פסח והיל' חודש וספירת [העומר] והיל' קידוש והיל' הבדלה והיל' [תענית] ות [ז]
והיל' ט' באב והיל' חנוכה והיל' מגילה מן הלכות כלולות לבן גיאת ז"ל
מגלד פיה היל' ראש השנה והיל' תשובה והיל' יומא והיל' סוכה והיל' לולב והיל' הלל
והיל' מועד והיל' אבל מן הלכות כלולות לבן גיאת ז"ל היל' קידושין לבן גיאת⁴⁹ מגלד
נסכה מגמוע בכטי אולאה תעליק היל' ברכות לבעץ תלאמדה ראס אלמתיבה רב' שמואל [אל] בן...
הילכות סדר נשים לבעצהם⁵¹ מגלד תפסיר ד' אכיר לבן בלעם⁵² פיר' עירובין לבעצהם⁵³ אסתאד [י]⁵⁰
- מגלד פיה אלהפסקות²² ותשובות... — שמו... [מ] גל[ד]²³
מפתאח מועד ונשים קטעתי שדה וא[חדה]²⁴
מגלת טח[רים] עבראניה²⁵ מגלד מדרש ילמדנו מגלד
פיר' יבמות לבן יהבו²⁶ מגלד פיר' בכורות לר' ברוך בן יצחק²⁷
מגלד פיה תפסיר חל שיר השירים²⁸ ודראשאת²⁹ מ[גלד]
פיר' סוכה וראש השנה ותעניות ומגילה וחגיגה ללרייס³⁰ מגלד
מגלד פיה כת' אלמוראית לר' טעדיה³¹ וכת' אלאכראה לבן חפני³²
כת' אלמלאך³³ וכת' אלצמאן³⁴ וכת' אלזפקאת³⁵ לבן חפני שדה ואחדה
כת' לואום אלחכאם לבן חפני³⁶ מגלד
מגלד ישתמל עלי אלפאט הלכות גדולות³⁷ ואלפאט ברכות וגיר דלך³⁸
מגלד פיה גמ' ראש השנה טז שי³⁹ ותעניות ומגילה ומשקין וחגיגה
מגלד מגמוע. אולה היל' שחיטה לר' האי⁴⁰
כת' אלפרג⁴¹... כת' אלסנאן וגיר דלך⁴² מגלד
כת' אלתגנים וכת' [חר]וף אלמעאן ואלאפעאל אלמש[תקה]
מן אלס[מא] ⁴³ ומכתצר⁴⁴ ח... פום מגלד
תפסיר [ר] אלענק לבן אלעזר⁴⁵ מגלד
...מקאלה ראבעה מצאפה אלי אלתזכרה⁴⁶

...ש... אוראק 60 שדה פיה עדא אשיא מע תפסיר אלצלאל לר' שלמה 61

- תפסיר ישעיה ותרי עשר לבן ג'קטילה 54 מגלד מדרש תנחומא מגלד פירי קמא ומציעא וורה 55 מגלד
30 פירי מסות וורה מגלד נסכה תשובות רק תפסיר כביר לרב צמח וגירה 56 שדה כתב
תפסיר ספר יצירה ותשובות ומשלי בן סירא מגלד 57 תפסיר כראס תבת
שדה פיהא עדה אשיא בעץ אלתזכרה כטי... כי וגיר דלך 57 ש... גריה 58 כבגדאד 59
[ע"ב]
- [פי]ר' ב[רכות ויו]מא וביצה ויבמות וחולין ללריים 62 מגלד פירי שבועות לבן מאגש 63
[כת' אל] תסאחה 64 מגלד פירי יבמות לבן חפני 65 מגלד תפסיר תרי עשר לבן ברכאל 66 מגלד
כת' אלזוגיה לבן חפני 67 מגלד כת' אלכשף 68... כת' אלרד עלי אלמתחאמל 69 וכת' תחציל אלשראיע 70 מגלד
מגלד פיה כת' אלטלאק 71 וכת' אחכאם אלפקידון 72 וכת' אלמגאורה לבן חפני 73 וכת' אלביין [ע] לר' האיי 74
5 פירי סוכה ותעניות לר' חננאל פירי ראש השנה ושופה 75 לר' חננאל פירי שבת לר' האיי 76 מגלד
כת' אלביזע לבן חפני 77 מגלד כת' אלהאדיה לבן סיב ג' אגוז 78 ולה איציא כת' אלהורה 79 גיו
תפסיר שיר השירים ללפאסי 80 מגלד תפסיר איוב לבן ג'קטילה 81 מגלד נויקין ירוש' 82
פירי ג' פרוק אל[אול] מן בתרא לר' שרירא ורב האיי 83 מגלד תפסיר אלפאס' אלחלמוד 84 מגלד
כת' אלכל[יק]ה ללמקמאן 85 מגלד כת' אלרד עלי ענן 86 מגלד מכאבתא ערביה 87 מגלד
10 כת' אדב אלי... ב 88 מגלד כת' אלעדוד 89 מגלד כת' אלכלף בין בן אשר ובין בן נפתלי 90 ותפציל אסראר אלמקראא
כת' סב אלכאדיה 92 מגלד תשובות אולה דרג' דיקלא ואולם 93 מגלד תשובות אולה
דרג' הפעוטות 94
- מגלד כביר תשובות פי גמלתהא דרג' אליהו הזקן 95 מגלד תשובות פי גמלתהא
תפסיר אול ברכות לר' נסים ז"ל 96
- מגלד תשובות פי גאז 97... אלמי 98 פירי חגיגה לר' האיי 99
כת' פי אלנקט 100 בעץ תפסיר שמואל ללקראיין 101 תפסיר ספר הגלוי 102 כת' אליבום ואלחליצה 103
15 כתאבי[...]. עלם אלכלאם 104 כת' אלשהאדאת ואלותאיק 105 ומקאלה פי סראג אלסבת לר' סעדיה 106
בעץ תפסיר אל... לר' ה... 107 בעץ פירי פסת[ים] ללצרפתי 108 מגלת סתרים אלערביה 109
כת' אלהבה ואלשפעה ואלבולוג 110... בעץ מצעא 110... אלגיו אלזול מן כת' אלזאזל לבן קוריש 111
שדה פיהא פירי מכות ופירי אבות. ותפסיר אס לפי בחרך 112 ופירי פרק רבן גמליאל או' אין גט 113
...ה אלעי... וגיר דלך 114 ות' ברכות... גירה ומכאבתה פיהא שם בן מ"ב אותיות יעווה קליל 115
20 וספר סוד הת... 116 ודרגין לר' שמ... 117 כראריס מן פירי חולין ללכנוי 118 וגמ' ברכות
וג' כראריס מן תפסיר יהושע ללכנוי 119 כראס מן מדרש מועז 120 וכראס מן פירי ספרא וגיר דלך 121
ואיציא שדה פיהא כת' אלתאון 122 וכת' לחם הפנים 123 ומקאלה סראג אלסבת 124
כת' אלשאפי 125
- וספר נמלאות 126 ומקאלה פי אלסמיכה 127 וג' כראריס מכאבתא ושאלות ר' יעקב 128
ומקאלה היל' פסח 129 וכת' כלק אלפיה 130 וצלואה אלכנוי 131 ומקאלה אלכמאר תעליק חולין היל' 132
25 שדה פיהא תשובות בכס ר' זכאי אולהא הרוצה שיתקמו נכסיו יסע בתן אדר 134. ווראש ראש השנה 133
שדה פיהא עיבור וחרם 135 והילי שבועה 136 בלשון קודש ופי אלציעית ופי שדא
אל...ליע סבעה תצאניפי 138
וסתין כראס כאגד רבטה ואחד 137
- ושימושא רבה וספר תורה 139 ופירי מציאת האשה 140
ותעליל אלחסרות ואליתרות 141 וספר תאגי 142 ופי' הלכות לבן פלאה 143 וכת' וגוב אלצלואה וגיר דלך 144
וכראסין תשובות ובעץ כת' אלמנאות לר' סעדיה 145
30 אכראס מן אלמדכל 146 ובעץ פירי חגיגה... וגראץ אכרי 147

וכראס משאלות (ז) בית המקדש 161. תפסיר תאיוני לבן חפני 152 וכת' אלקין לה 153 וכת' אלכריח לעצומם 154
160

שזה פירא כת' אלוילה ופרק מאמתי ותפ' יצירה 148.

אכתר פי אלכרג אל. מע ק... אלצגיר

לענוהם כרגין ומחי... 149 ואיורה חבר

1 מדרש השכם היה מצוי הרבה בימי הבינים ונזכר אף ברשימת ב א כ ר REJ כרך לב עמ' 127, ופוזונסקי ZHFB שנה י"ב 114, אס"ף, קרית ספר שנה י"ב 228, לט. עיין על הספר הזה לאחרונה ה. ג. ענעלאו "מגורת המאור" לר' ישראל אלנקאוו חלק ד', מבוא פרק א' עמ' 34 ואילך. והוסף: פירוש ר' נתן אב הישיבה למשנה. קרית ספר שנה י' עמ' 387 (אלא שכל הקטע שם אינו אלא פאראפראזה מירושלמי שקלים ס"ה ה"א ונוסחו "היה קולו נשמע כשלש פרסאות" מתאים לבבלי יומא כ"ב, כי בירושלמי נאמר: ח' סרסאות). יש לציין שהמשורר ר' סדרוס אבו אלעאפיה בנן המשלים והחידות מהזרת ילין כ"ב ח"ב ס"י תחקקד שו" 3 השתמש בשם המדרש לשם חידוד ואמרנו עד מתי תישן? השכם לאמר שום חידוש, או מדרש, השכם! (= השכם לומר מדרש או חידוש).

2 = כרך.

3 אולי מפירושו של ר' ברוך בר' יצחק לקדשים, עיי' למשל קרית ספר שנה י"ח 275; גזו פי' ערכים לר' ברוך. ועיי' בהקדמת ר' יוסף לפירושו לסידור רס"ג, ק"ס שי"ח עמ' 63.

4 יוסיפון. ונזכר גם ברשימה בק"ס שם עמ' 276; מאן Texts ת"א 651 ("כתאב גריון").

5 עיין ברזקלמן, אראב. ליט, כרך המוסף לח"א עמ' 885 (פר' בנעט).

6 פסוקי הרכמים (= תפלות) לקראים.

7 סידור רס"ג. יצא לאור בירושלים תש"ב.

8 אדלר, JQR כרך י"ג, עמ' 57 חשב שהכונה לפיוס (=סדר) של ר' שלמה בן גבירול ואף הדגיש שם קטע מהפיוס "אלקים אל ראשון ואחרון" שרשום עליו "סדרא דר' שלמה" (ועיי' אוצר השירה והפיוס ח"א עמ' 212 סי' 4638, ושירי רשב"ג מהזרת ביאליק-רבניצקי כ"ב סי' קלב בתערות). אבל כבר העיר פוזונסקי שם עמ' 325 שנראה שהכונה היא לסידור ר' שלמה [ב"ר נתן] מסגלמסה שנמצא בכ"י אוכספורד סי' 898, עיי' מ"ש עליו שטינשניידר ב"כרם חמד", ס' 36. ועיי' להלן הערה 61.

9 = מסורה, כלומר כרך של מסורה. ונזכר גם ברשימת פוזונסקי, JQR כרך ט"ו, עמ' 77.

10 כרך ירושלמי ברכות נזכר גם בק"ס שנה י"ח 275. וכנראה העתיקו מסדר ורעיס רק את המסכת שדיניה נוהגים בזמן הזה.

11 שני ספרים של תורה בראשית שמות.

12 ספר השטרות לר' האיי, י"ל עיי' אס"ף, ירושלים תרץ, מוסף התרביץ א.

13 כך, "שמריה" ולא "שמיה". ה"ר" אמנם קטנה ונראית "י" אבל כיו"ב יש גם אצל משנה ר' אליעזר להלן. בכ"י אוכספורד, קטלוג ניבואר סי' 400, נזכר פיר' שמות לר' שמריה. אף נזכר, כפי שהעיר כבר פוזונסקי JQR עמ' 325, אצל ר' יוסף אבן עקנין, "כרם חמד", ס' 39. פירוש לשיר השירים. ועיי' קרית ספר יח 273: גזו תפס' דניאל לר' שמואל ריה וע"ש הערה. בכ"י לנינגרד Esp. Akad. B-ka. II 45 נאמר: תגדל ריה שמואל ריה פי פרשת ויהי חיי שרה פי אשת חיל שרה מליח מסתחסן (= תמצא לר' שמריה בפרשת ויהי חיי שרה פירוש יפה ונאה על אשת חיל). וכנראה הכל אחד הוא. 14 כנראה הכונה לברייתא דמס' נדה שהדגיש רח"מ הורוויץ, בבית נכות ההלכות ח"ב עמ' 24 ואילך, עיין עליה לאחרונה, אס"ס ו ב י צ ר, מחקרים בספרות הגאונים, ירושלים תשא, עמ' 166.

15 מס' שבת קלף.

16 פירוש משנת [סדר] מועד לתלמוד אלרביעי (?) פו', שם עמ' 325, סבור שהוא שם משפחה. עיין JQR כרך י"א, עמ' 609 (אלרביעי?).

17 ספר תפלות לבן ר' שמואל בן חפני (הנ' של בן ו"ג" של חפני ברורות בצילום ואין ספק שיש להשלים כמו שהשלמתי. וכבר שיער מאן JQR סדרה חדשה, כרך י"א, עמ' 416 הערה 15. שיש להשלים: ח"ב: שמואל ג א ו, והיינו סידורו של ר' ישראל בנ' של ר"ש בן חפני, כ"י ס"ש 111 [מאן שם עמ' 125].

18 מכילתא במדבר, כבר העיר פוזונסקי לנכון (JQR י"ג 325) שהכונה למכילתא במדבר, עיין הוספן Zur Einleitung עמ' 56 ואילך.

19 מדרש וידבר (= במדבר) חסר מעט. אפשר שרצה לומר "פירוש" לא מדרש, כידוע קראו בשם מדרש אף לפירושו, עיין למשל מאר כס Proceedings 1932/3 עמ' 139; ליברמן, מדרשי חימן ירושלים תרנן עמ' 10; ילו ון ק"ס שנה י"ח, עמ' 36.

20 יצא לאור עיי' ענעלאו, ניו יורק, תרצו, ועיין י. נ. אפשטיין, "תרביץ" שנה ג' עמ' 343 ואילך. שאר המלים בשורה מסושמשות ונקובות ואף ספק הוא אם ההשלמה מגלגל היא נכונה.

- 21 על העיבור, וזו ברייתא דר"ש ירחינאה שנדפסה כמה פעמים.
- 22 כך בו ההפסקות (?), פוננסקי (JQR) (שם) משער שצ"ל: הל' פסוקות. אבל "אלהפסקות" ברור בכת"י.
- 23 מקום הנקודות נקוב ואין לשער מה להשלים.
- 24 מפתח מועד ונשים שני קטעים צרור אחר, והיינו המפתח לר' נסים, ועיין א פ ש ט י ין "תרביץ" שנה ב' עמ' 1 הערה 3 שם.
- 25 מגלת סתרים [לרב נסים] העברית, ונוכרה גם ברשימת מאן, Texts ח"א עמ' 659, וק"ס שנה י"ח 274.
- מפתח של הספר וקטעים מדפוס גילה ופירסם אס"ף. "תרביץ" שנה י"א עמ' 230 ואילך ושי"ב עמ' 28 ואילך. ועי' אף ק"ס שנה כ"ד עמ' 249.
- 26 בן יה ב ו י, הוא הוא כנראה "יוסף בן יהכוי" או "יוסף בן יהסוי" שהתבאו פירושים בשמו בקט' של פירוש קדמון לבבא מציעא, גנוי שכטר ח"ב עמ' 386 וכוודאי אי"נ ר' יוסף אבן מינאש (גי"ב שם עמ' 382). וכעת נודע שבן יהבוי חכם ידוע היה ונוכר בפירושו של ר' סעיד ו' דאוד (= סעדיה בן דוד) על הרמב"ם, עיין אס"ף, קרית ספר, שנה כ"ב עמ' 241. ואף בפירושו של ר' יהודה אלמדארי לר"ף כתובות (עי' "תרביץ" שנה א' ס"ד עמ' 31).
- 27 פירושו נזכר אף בק"ס שי"ח 274, ופיר' לקדשים בולו נזכר ע"י ר' יוסף בהקדמתו לסידור רס"ג (שם עמ' 63) ועיין כעת א פ ש ט י ין "תרביץ", שנה ט"ז עמ' 49, 50.
- 28 כך בו פירוש פתרון (שאלות) בשיר השירים.
- 29 = ודרשות, נזכרו בכמה מרשימות הספרים.
- 30 לראש, אין לדעת למי כיוון ר"י. ועי' אף להלן הערה 92.
- 31 כך בו ספר הירושות לר"ס, נדפס בספרי רס"ג ח"ט עמ' 1 ואילך ועי' מ ל ט ר, רס"ג, עמ' 344 [= קובץ רס"ג עמ' תקצו].
- 32 ספר הכפיה (ההכרח) לרשב"ח, ולא נודע אלא מכאן.
- 33 ספר הקניינות (=הרכישה), לרשב"ח, נזכר גם ברשימת ספרי רשב"ח, JQR כך י"ד עמ' 311 (כתאב אל מ ל א ר) מאן Texts ח"א 646: כתאב אחכאם אלאמלאך [תא] ליה אננינו שמואל הכהן; שם עמ' 657. ועיין משי"ב בתרביץ שי"ח עמ' 34.
- 34 ספר הערבות, שמו המלא הוא כתאב אלצ'מאן ואלכפאלה (ס' הערבות והקבלנות) מפתח הספר וחמשה פרקים מגופו נתפרסמו ע"י אס"ף "סיני" כ"ז עמ' קלו ואילך, ועיין שם כ"ח עמ' [שפב]. ויש להעיר כי חלק מספר זה נמצא אף בכ"י אדלר 3580 (קטלוג עמ' 89): אלפצל לאול מנתא הו אלקול פי חד אלצמאן וחקיקתה וכו'.
- 35 ספר ההוצאות — נתפרסם קטע גדול ממנו ע"י אס"ף "סיני" שם כ"ז עמ' קכא ואילך וע"ש עמ' קיה. יש להעיר שקטע נוסף נתפרסם ע"י ל ו ין ב"גנוי קדם" ספר ד' עמ' 60 (= אוצר הגאונים לכתובות, מילואים שאחרי פיר"ח עמ' 87). אף בידי נמצא קטע נוסף של ספר זה.
- 36 ספר חובות הדיינים, אף מס' זה פרסם אס"ף, שם, עמ' קיד וע"ש עמ' ק"ג. בידי נמצא קטע ממנו משער ארבעים וארבעים ואחד. ר"ש בן חפני מזכיר ספר זה בכמה מקומות בקטעים מספריו שנמצאים עדיין בכ"י וצילומיהם נמצאים בידי.
- 37 כך מכיל פירוש מלים של הלכות גדולות. פירושים כאלה נזכרים בכמה רשימות, כגון רשימת בא כ ר REJ 32 עמ' 127; גוטהייל בס' הזכרון לאברהם 2157; אס"ף ק"ס שנה י"ח 36274; בכ"א שבידי נמצא קטע מפירוש כזה.
- 38 ופירוש מלים לברכות וזולת זה. פוננסקי JQR כך י"ג עמ' 325 סבור היה שהכוונה לפירוש רב שרידא (רב הא"י) לברכות שזכר אף בשאר רשימות, למשל גוטהייל הנ"ל עמ' 156/ד פי' ברכות לרבינו הא"י. אבל פירוש זה הוא פירוש ל מ ס כ ת ולא למלים מהמסכת, עיין למשל באוצר הגאונים לברכות, ומאן Texts ח"א עמ' 583 וע"ש עמ' 573, ועל כן אין לזהותו לפי שעה. ואפשר שכונתו לליקוטים שנתפרסמו בשם "פירוש" רב סעדיה גאון לברכות עיין אוצר הגאונים לברכות, II עמ' 105.
- 39 ששה עשר דברים. כנראה שרשם שכך זה יש בו טו דברים שונים שונים ללמעלה.
- 40 כך מקובץ, תחילתו היל' ש ח י ט ה וכו'. "שחיטה" בן ברור בצילום אלא שהיו"ד קרובה לח' ועל כן טעו המהדירים וקראו מ י ס ה, ותיקן מדעתו פוננסקי JQR סדרה חדשה, כך ג', 411 ומאן Texts ח"א עמ' 25 הערה 187. והן הילכות שחיטה שזכרו בספר מצות של קראי, כ"י בריטיש מוזיאום קטלוג מרגליות כ"א 25b שהעיר עליו הרבני באוצר ישראל ד' עמ' 96b.
- 41 ספר הרוחה. לאחר מלים אלה — קרע בכה"י ואפשר שיש להשלים: [בעד אלשדה, = אחר המצוקה]

והוא הספר שנזכר ברשימה שבסעדיאנא עמ' 79, וקריית ספר שנה י"ח 274 הערה 41 וכנראה הוא "חיבור יפה מהשוועה" לרב נסים. עיין ק"ס שם.

42 ספר השינים (?) וזולת זה. כתאב אלאסנאן ל ר ב י ה ו ד ה נזכר אף בק"ס שם עמ' 274 וע"ש הערה 20.

43 ספר ה"צימוד", וספר אותיות הענינים והפעלים הנגזרים מן השמות. אלה הם שלשה ספרים של רב יהודה בן בלעם, וקטעים נאספו לאחרונה ונתפרסמו ע"י קוקובצאוו בספרו *Новые Материалы etc.* פטרבורג 1916 חלק המקורות עמ' 69 ואילך.

44 = וקיצור (קדע בכח"י).

45 פירוש הענק לבן אלעזר. אין להכריע אם הכוונה לענק של רמב"ע והפרשן הוא בן אלעזר (פירושים שונים בערבית לענק של רמב"ע נמצאים בכמה כתבייד למשל כ"י אדלר 258 [JQR] יב, 682, לאברהם אלעזר בן כלפון) ועיין בראדי ביאור לדיואן רב משה אבן עזרא, רשימות ומפתחות עמ' 23/4 או שהכוונה ש מ ח ב ר הענק היה בן אלעזר ממשפחת המשוררים והנזירים בן אלעזר, עיין למשל שירמן, ידיעות המכון לחקר השירה העברית כרך ה', עמ' ריא.

46 המאמר הרביעי, מסופח אל התוכרה, עיין הערה 37.

47 כאן זכינו לראשונה, ואף בפעם היחידה, לשמו של ספרו של ר' יצחק בן גיאת, שנקרא "הלכות כלולות". בנוגע להלכות שגרשמו כאן יש להעיר: הלכות 'ל ר ב כ ו ת' נזכרו ע"י הריצ"ג בהל' ראש השנה עמ' לב אות פג: שיימנוה (?) ב ה ל כ ו ת, והתחלתן נמצאו בכ"י ונדפסו ע"י ג ס ס ר, בס' הזכרון לר"ד קופמן עמ' 240, וזו: "ההלכות ברכות תאליף רבינו יצחק הרב המובהק [כצ"ל, לא ממובהק] ביר' [= בירבי] יהודה גיאת זכרם לברכה" (על כל פנים אינו "ספר בלתי ידוע" כדעת בספר שם עמ' 229). ה ל' ת פ ל ה נזכרו ע"י הריצ"ג בהל' תשובה עמ' מה: ולפי מה שסדרנו בהלכות תפלה, ובתאשכול-אלבק ח"א עמ' 48. — על ידי במברגר נדפסו בשם "שערי שמחה", פירטה, ח"א תרכא, ח"ב תרכב: הלכות קדוש, הלכות הבדלה, תשעה באב, ראש השנה, תשובה, צו מא ר ב ה ("יומא"), סוכה, לולב, הלל, מו ע ד, אבל, פסח, חזש וספירת העומר ומגילה, אלא שב, הפך את הסדר אשר בכח"י, ע"י רשימת דרבנבורג בח"ס, צייטשריפט של גיגור v עמ' 397, שמתאים יותר לרשימה שלנו. (פסח חזש וספירת העומר נדפסו כדוע גם ע"י צאמבר, ברלין תרכב). — שאר הלכותיו בדיני "אורח חיים" שלא נזכרו ברשימתנו ויש לנו ידיעות ברורות עליהן הן: ע י ר ו ב י ה, הוזכר רי"צ בהל' סוכה עמ' ע'; ת ל ה — הל' פסח עמ' 13. מו ז ו ז ה האשכול-אלבק ח"א עמ' 150; (ק ר י א ת ש מ ע — עיין האשכול שם עמ' 100). הרי"צ מתאר עוד: הלכות סו מא ה — הלכ' אבל עמ' לו; הלכות ע ו ד ה ז ר ה — הלכ' פסח עמ' פו (צאמבר דף ח, א) וע"י עוד א ס ה, "תרביץ" שם ג' עמ' 213 הערה 1. ועיין בהערה הבאה.

48 כנראה שלהל' אלו התכוון הריצ"ג הלכות ראש השנה עמ' לא סופו: לפי מה ש ס ד ר ו בהלכות ברכת המזון וצ"ל: ש ס ד ר ו, וזה לשון רגיל בפי רי"צ למשל הלכות תשובה עמ' מה: ולפי מה ש ס ד ר ו ב ה ל כ ו ת תפלה, המו"ל הערה ע', נתחבט בזה וחשב שהדברים מוסבים על רב משה! 49 הל' קידושין וכו' — באותיות קטנות יותר אבל בכתב ר' יוסף.

50 טופס נאסף בכתב יד יד התחלתו: פירוש הלכות ברכות לקצת (= לאחד מ)תלמידי ראש הישיבה רב' שמואל בן... מורי, — אין ספק שצריך להשלים [עלי]. אם כן היה ר' יוסף תלמידו של ר' שמואל בן עלי ונמצא שנולד בערך תפה-תצ לשטרות (1174—1179) שהרי ר' שמואל נפטר בחורף שנת תקה (עיין אסף, אגרות ר' שמואל בן עלי, "תרביץ" שנה א' ס"א עמ' 109) וא"כ היה ר' יוסף בן 15—20 כשלמד לפניה (ואפשר שנולד אף קודם לזה). — מיהו מפרש ההלכות לא נודע.

51 הלכות סדר נשים לקצתם (= לאחד מהם, בלתי ידוע) — המלה "סדר" נמצאת בין השיטין, אפשר שנתכחן לחיבורו של הר"י הברצלוני, יחוס שאר בשר" שהרי"א בן יצחק אביד קראו "סדר נשים", עיין מספרן של ראשונים עמ' 50 וע"י אף קובץ על יד ח"ג עמ' 14.

52 פירוש ד' [גביאים] אחרונים לבן בלעם.

53 פירוש עירובין למקצתם.

54 פירוש אבן גקטילה נזכרים אף בשאר רשימות הספרים, כגון קריית ספר ש"ח 275 הערה 81; REJ כרך 72 עמ' 162: תפסיר תרי עשר לבן גקטילה. — לענין גופו עיין ספרו (הגרמני) של פונסקי על בן גקטילה.

55 = עבודה זרה.

56 טופס תשובות קלף, קטעים הרבה לרב צמח וזולתו.

56א צדור ספרים, פירוש ספר יצירה וכו'.

57 צדור בו דברים רבים, מקצת התוכרה כתב ידי... וזולת זה. התוכרה נזכר גם למעלה הערה 46

ובנראה הבונה כאן לתוכרה של עיסי (על חולי העינים) שהזכיר ר' יוסף אף בהקדמתו לסירוש סידור רס"ג.

58 פירוש מקצת...

59 מחברת (ובה רשום) אינונטר של ספרינו אשר בבגדאד, ועיין מבוא עמ' 82.

60 האותיות של שתי המלים הראשונות מטושטשות ואין לעמוד על בוריהן.

61 תפסיר אלצולות לר' שלמה נזכר אף בכ"י אדלר 3063 (קטלוג עמ' 104). א. חשב שהכוונה לסידור

ר"ש. מסגלמסה וציין לשט"ש A.L. סעיף 112 על ר"ש מסגלמסה. אבל אין הדבר מוכרע. ואפשר שכאן הכוונה

לאחר. ועי' לעיל הערה 8.

62 פירוש וכו' לראש. עיין למעלה הערה 30.

63 פירוש שבועות לר' יוסף אבן מיגאש. נדפס כמה פעמים. מ א ג ש, כתיב זה לר"מ נמצא למשל

עוד בתשובת ר' אברהם בר' יצחק אב"ד, ספרן של ראשונים עמ' 26—27: וה"ר יוסף אבן מ א ג ש האריך

הרבה בדבר זה (בח' שבועות?). וכיוצא בו עוד בקטע (מדיואן ריה"ל 1): ולה פי אבן מ א ג ש, כ"י אדלר

3017 (קטלוג עמ' 123). ורגיל כך בתשרי הריב"ש.

64 ספר התפוח. עיין מבוא עמ' 81.

65 פירוש יבמות לרב שמואל בן חפני נזכר עוד למשל ברשימת גוטהייל בספר הזכרון לאברהם'ס עמ'

156: פירוש יבמות לרבנו שמואל. כפי ששיער א פ ש ט י י, ספר השנה פרנקפורט-דמיין, כך כ' ט'

223 נמצא קטע מפירוש זה בתשובות גאונים קדמונים ס' סח—סט. ועיין א ס פ תשובות הגאונים מתוך

הגניזה עמ' 129 ואילך.

66 פירוש תרי עשר לבן ברכאל, כנראה שהוא הוא שנוצר בק"ס ש"ח 274: תפ' תרי עשר לבן...

א י ל, וע"ש הערה 38. הרכבי בחישים גם ישנים 10 עמ' 28 (גרץ שפ"ר ח"ה) הדפיס קטע מפירוש הפטרות

שהוא מחסו לתנחום הירושלמי (ועיין לעיל 73 הע' 14) ובפירוש ליונה נזכר בן ברכאל שלש פעמים: לפ"ב, ד:

ותשליכני מצולה וכו'; שם פסוק ו: סוף חבוש לראשי; שם ג' ה: ויאמינו אנשי נניה. וכבר העיר פוננסקי

JQR י"ג עמ' 327 שהוא בן ברכאל שנוצר כאן. ונראה לי שאפשר למצוא אף את שמו הפרטי של בן ברכאל.

ר' ש' הרוסא, בראשית האלף הששי, חי בארם צובה, בפירושו לתורה בשם "המאת התעודה" שהוא קיצור

מחיבורו הגדול "חמדת התעודה לבית ישראל ויהודה" (עיין על המחבר במחברתו של ד"ר ב. מ. לוי: מאמר על

כתבי היד חמדת התעודה וחמדת התעודה לבית ישראל ויהודה, ירושלים תרצ"ג) כתב וזה לשונו: "והנה כתבתי

בחמדת התעודה פירוש זו ה א פ ס ר א (של פרשת "אחרי מות") באריכות על דעת רבי חיים בן ברכאל

ז"ל" (כ"י ר' ישראל לוי דף 101 ע"ב; לוי שם עמ' 4). הפטרת פרשת "אחרי" היא בעמס ט',

מ ת ר י ע ש ר. וקורב לשער שר' שת לקח את פירושו מפירוש תרי עשר לרבי חיים בן ברכאל, והוא הוא

בן ברכאל שנוצר כאן. (בפירושי המקרא שבכ"י אדלר ס' 3036 (קטלוג עמ' 105); ס' 3109 (קטלוג עמ' 106)

וכן שם ס' 3002 (קטלוג עמ' 122) נזכר בן ברכאל, וכן בפירוש תרי עשר שבכ"י אדלר 3196 (קטלוג עמ' 109)

נזכר פירוש בן ברכאל. וכנראה הכל אחד הוא.)

67 ספר האישות לרב שמואל בן חפני. שמו המלא של ספר זה הוא: כתאב אחכאם אלזוגיה (= ספר

דיני האישות) ונזכר בכמה רשימות ספרים, למשל ק"ס ש"ח 14277: אחכאם אלזוגיה לשמואל; מ א נ Texts

ח"א עמ' 648: כתאב אחכאם אלזוגיה ואכתאדה תאליף מרגא שמואל הכהן (= ספר וכו' ותחלתו חיבור מרגא

שמואל הכהן). בידי נמצאים קטעים אחדים של ספר זה ותחלתו מתחילה באמת: [כתאב] אחכאם אלזוגיה

תאליף מרג' ורב' שמואל הכהן... נ"ע. פרק א' עוסק בלשון שידוכין, ודן על שרש המלה "שדך".

68 ספר הגלוי... אצל מאן Texts ח"א 58649: כתאב אלנצף אלתאני מן כתאב אלכשף ממא אלפה

אברהם בן מומר אלצירפי תלמיד ראס אלמתיבה אלפיומי (= ספר החצי השני מספר הגלוי ממה שחיברו

אברהם וכו' תלמיד ראס הישיבה הפיומי [= רס"ג] ועיין הערת פוננסקי במחברתו Schechters Saadyana

עמ' 20 הערה 1.

69 ספר התשובה למתעקש. הוא ספרו של רב סעדיה ונזכר ברשימות שונות: ק"ס ש"ח 274; 275;

REJ 72 עמ' 172: דפטר רד (1) עלי אלמתחאמל; ZIHB, יב, עמ' 117, 10117, ושמו המלא הוא: כתאב

אלרד עלי אלמתחאמל עלי אלמ שנה ואל ת ל מ ו ד, כמו נמצא בקטלוג אהל דוד ששון ח"ב עמ'

1083 (כמו שהעיר כבר מ א נ "תרביץ", שנה ו' ס"א, עמ' 67 הערה 199). ועיין פוננסקי במחברתו שנוכחה

בהערה הקודמת, עמ' 23, וספרו The Karate Literary opponents etc. עמ' 97.

70 פתח JQR י"ג עמ' 259 העיר שרב משה אבן עזרא בכתאב אלמתחאמל ואלמד'ברה (= שירת ישראל

עמ' נט) הביא את ספרו של רס"ג כתאב תחציל אלשראיע אלסמעה [ספר על התגלות המצוות השמעיות], עיין

מ ל ס ר, רס"ג עמ' 400 (= קובץ רב סעדיה גאון ירושלים תש"ג עמ' תרלב ס' 13) ז ק ל א ר, מאמר גר

שבת לרס"ג, בספר הזכרון לבית המדרש לרבנים בווינא, עמ' 163 הערה 46.

71 כך בו ספר הגירושין (לרשב"ח). ספר זה נזכר בכמה רשימות ספרים וזכיתי לגלות רוב המפתח

של הספר וקטעים חשובים מגופו, עיין "תרביץ" שנה י"ז, עמ' 138 ואילך. א ס פ, שם, שנה י"ח, עמ' 28 (קטע נוסף). בידי נמצאים כעת קטעים נוספים מספר זה.

72 וספר הפקדון. הקריאה מסופקת כי בין "אל" ו"פקידון" (כך!) יש ריוח ואולי אף רישומי אות (= אל)[מ'פקידון?]. ספר זה אף הוא מהיחידים שלא נמצאו אלא ברשימה זו שלנו.

73 וספר השכנוח לכן חפני. נזכר אף ברשימת ספרי רב שמואל ב"ח JQR כרך י"ד, עמ' 311: כתאב אחכאם אלמגאוראט וברשימת מאן Texts ח"א עמ' 655: דפטר כתאב מגאורא לר' שמואל. ונראה לי שקטע מתוך ספר זה נמצא בכ"י אדלר מס' 2948: ואלפצאל אליז אלקול פי חכם אלמגאורא ללדנאן אלמוד כאלמגאורא ואלאמאיתין. [בקטע שצילמו הגיעני בשעת ההגהה נמצא סוף פרק טו. פרק טז ותחלת פרק יז].

74 ספר הממכר לרב האי, המקור הערבי נזכר ברשימות, למשל ק"ס עמ' 373: כת' אלביזע ואלאשריה לר' האי, ועוד. זכיתי לאסוף, לפי שעה, מ ע ש ר י ס ו ש נ י ס כ ת ב י י ד שונים הרבה קטעים מהגוף הערבי של הספר וכן נמצאת בידי כמעט כל ה ה ק ד מ ה, שלא היתה ידועה עד כה.

75 פירוש סוטה לר"ח, עיין אוצר הגאונים כ"א הקדמה עמ' [5] והפרוספקט של הש"ס הארץ ישראלי השלם עמ' [21].

76 עיין אוצר הגאונים לשבת ח"ב לפי המפתח; פירוש רב נתן אבן הישיבה, קרית ספר ש"י עמ' 529, 531.

77 ספר הממכר לר' שמואל בן חפני, נזכר עוד ברשימת ספרי JQR כרך י"ד 311: מאן Texts ח"א עמ' 648: כתאב אבתדאה כתאב אלביזע תאליף מרגא שמואל הכהן ראש הישיבה; הרכבי תולדות רשב"ח הערה 81. בידי נמצאים קטעים שונים של ספר זה, בהקדמתו הוא מודיע שהספר הכיל ש מ ו נ י ס ס ר ק י ס, המפתח שבידי מגיע רק עד פ"א. מגופו יש לי פ"א פ"ב ועוד. בהקדמתו הוא מזכיר כמה ספרים שחיבר קודם לכן.

ומכאן אפשר לעמוד במקצת על הכרונולוגיה של אחדים מספריו.

78 ספר ההדרכה לבן טיב, ג' חלקים, ולא נודע מה טיבו.

79 ולו עוד ספר הפרח לנ"ל, אף זה לא נודע מהו.

80 חלק מפירוש שה"ש לפאסי, אין לדעת מי הוא. "לפאסי" חסר ב JQR בטכסט, אבל נמצא בהערות

שם עמ' 60.

81 פירוש איוב לבן גקטילה, עיין ספרו של פוזנסקי על ר"מ בן גקטילה, עמ' 14 ואילך; 116/7: 180;

ליקוטים מפי זה הוציא באכר בספר היובל להרכבי עמ' 227 וע"ש דברי באכר.

82 ירושלמי נויקין.

83 פירוש שלשה פרקים הראשונים מן [בבא] בתרא לר"ש ור"ה, עיין עליו כעת, אסף, תשובות

הגאונים מתוך הגניזה עמ' 196 ואילך; מאן Texts ח"א עמ' 568 ואילך; ועי' גם "תרביץ" שנה י"ס עמ' 192.

84 פירוש מלים לתלמוד.

85 ספר "צירה" למקמאן כנראה הוא ר' דוד בן מרואן אלמקמץ. שהוא חיבר ספר בשם זה מודיע לנו

קרקסאני ב"כתאב אלמגאור" (הרכבי, לקורות הכתות בישראל גריף-שפיר ח"ב עמ' 499) ורמב"ע כתאב אלמגאורא ואלמגאורא כ"י פס"ב (הרכבי שם) וחסר ב"שירת ישראל" עמ' נג. כדאי לציין שבכ"י אדלר נמצאים שני

קטעים מספר של ר"ד הנ"ל והם כ"י מספר 2622 (קטע ממנו נדפס ב JQR כ"ג עמ' 60) ומספר 2683 (קטע עמ' 53) שהדפיסו א מ ר מ ו ר ש ט י ין במונטסורייס שנה ס"ו (1922) עמ' 58 ואילך, ובעליהם של שני

הקטעים הנ"ל היה: ר' יוסף בר' יעקב ראש בי רבנן, ו ה ו א ה ו א מ ח ב ר ה ר ש י מ ה ש ל ג ו. (על הקטעים שפירסם מרמורשטיין — עיין אף מאן JQR מהדו"ח כ"ב עמ' 123 ואילך [קטע קמברידג' שהופיע אף מרמורשטיין] ו"תרביץ" שנה ב' עמ' 72 ואילך). המהדירים של הרשימה קראו: כתאב אלח[חיד] וחשבו

שהוא ספרו של ר"ד על היחוד, ומכאן נכנס לאנציקלופדיות ומאמרים. (ועיין אף שטיינשניידר ZfHB כ"ה עמ' 17/8) ואין להאריך כאן יותר. — על קריאת השם עיין עוד הירשפלד, JQR מהדו"ח כ"א 447 (ושם 499).

— דברי קרקסאני תורגמו כעת לאנגלית על ידי גימור (מהדיר קרקסאני) ב HUCA ז, 366.

86 ספר ההכחות על ענן לרס"ג עיין מלטר עמ' 380 (קובץ רס"ג עמ' תרכ); גנזי קדם ספר חמישי

עמ' 147.

87 מכתבים בערבית. לא נתברר מהן.

88 ספר מוסר ה....

89 לא נודע מהו.

90 ספר החילופין בין בן אשר ובין בן נפתלי. נזכר אף ברשימה בק"ס ש"ח 278 ס' טו: כלאף בן אשר

ובן נפתלי. וע"ש הערה. וכבר שיער פוזנסקי JQR כ"ג עמ' 329: ZfHB כרך ד' עמ' 186 הערה 1 שאפשר שהכונה למחברו של מישאל בן עזריאל שהביא הרכבי, חדשים 2 עמ' 1, ועיין כעת ל. ל י פ ש י ז

Der Bibeltext Ben Ascr—Ben Naftali u.s.w. Mukacevo 1935 (שם נדפס חלק ממחברו של מישאל: כתאב

אלכילאף בין אלמעלמין בן אשר ובן נפתלי, ע"ס כ"י פס"ב).

- 91 מירוס סודות המקרא.
 92 רפואת המדבר (?).
 93 כרך תשובות תחילתו קונטרס דיקלא ואלום. ואמנם מצאנו שכך התחיל קונטרס תשובות, בתשובות הגאונים הרכבי סי' רא ואילך, ורשימתו בגאונות ח"ב עמ' 61: אלדרג' אלסדס [= הקונטרס השישי] שאלות בני ואלי אלקרי לרבנו שרירא והאיי אב (= אב בית דין) ב ת ר א, [קכד, א] אמ' רב פפא דיקלא ואלום(?) ארעא ואסיק.
 94 כרך תשובות תחילתו קונטרס הפעוטות. אפשר שהוא הוא קונטרס התשובות של רב שמואל בן חפני, תשובות הגאונים — אסף ג, עמ' 128 ותשובתו הראשונה היא על המשנה הפעוטות מקחן מקח וכו' ע"ש. ואף ב"שערי צדק" מתחיל שער ו' ח"ה (דף עז, ב) בתשובה והא דתנן הפעוטות וכו'.
 95 כרך גדול של תשובות בכללן קונטרס אליהו הזקן. כנראה שהוא ר' אליהו שזכר אף ברשימת התשובות החשובה "מספרות הגאונים" עמ' 228: [אלאול מ] נהמא לקירואן מן אליהו ה ז ק ו ז"ל וכו'. ועיין שם עמ' 222.
 96 כרך תשובות ובכללן פירוש תחילת ברכות לר' נסים. כידוע חיבר רב נסים חוץ מספרו "המפתח" אף פירוש לברכות וקטע ממנו הובא במכתבו של רשב"א ב"מלחמת הדת" שהו"ל שזח"ה "גנוי נסתרות" ד' עמ' 45 (גם הדפסה מיוחדת, במברג 1875 עמ' 85): והבינו נסים גאון ז"ל כך כתב בפי' ר"ש פרק ה ר ו א ה. ועיין הערת שזח"ה שם. ושפירושו היה מחולק לפרקים אפשר ללמוד אף מגאונות ח"ב עמ' 272: בשמ' רחמ' פירוש פרק ה' ה' רואה לר' נסים וק"ל מק' (= מקנה ואין צריך לתקן שם!) שקנה שמואל הלוי בי"ר סעדיה ג"ע. ו כ ל דברי גינצבורג שם צריכים תיקון. ועיין אף ל ו י ג, פירוש רבינו נסים למס' עירובין, ספר היובל להרב יעקב פריימן, ברלין תרצ"ז, עמ' 72, הדפסה מיוחדת עמ' 1—2. ועי' רשימת גוטהייל עמ' 156: רק בכט רבנו נסים... ותפסיד אלהלכה אלאולה מן ברכות. (ר' שמואל ב"ס הגי' היה גם בעליו של כח"י אוכספורד 2862).
 97 אפשר שצ"ל: גמל[תהא], הקריאה מסופקת, ואם כן האותיות שלאחר כך סימן של התחלת קונטרס הוא, או ספר.
 98 עיין ההערה הקודמת.
 99 פירוש חגיגה לרב האי נזכר הרבה בראשונים, עיין אוצר הגאונים — הפירושים לחגיגה.
 100 ספר על הניקוד, פונונסקי QJR כ"ג עמ' 330 משער שצ"ל: אלתנקיט, והוא לר' יהודה ׳ חיוג'. (וקטעים ממנו נרפסו על ידי קוקוצוב בספרו שנזכר למעלה בהערה 43).
 101 מקצת פירוש שמואל לקראים, ולא נתברר למי.
 102 פירוש ספר הגלוי, לרס"ג, אף כאן לא נתפרש מיהו.
 103 ספר היבום והחליצה, אף אצל פונונסקי, ZfHB י"ב עמ' 117 נרשם: כתאב אלחליצה. ולא נודע למי הוא. בידי נמצא קטע של שני דפים בערבית והוא ספר בענין חליצה ויבום. המפתח מתחיל מפרק יד וגומר בסופו: אלפצל אללי (= הפרק השליש), ואפשר שכונן כאן לספר זה.
 104 לא נתברר מהו.
 105 ספר העדות והשטרות [לרס"ג], נזכר הרבה ברשימות ספרים, כגון רשימת גוטהייל, ספר הזכרון לאברהם עמ' 150 ועיין שם עמ' 154: כתאב אלשהאד[א]ת וסמוך לו מקאלה מן כתאב אלאמאנת; ק"ס שי"ח עמ' 278, נט. כעת מירסם אס"ף, קו בן רס"ג, ירושלים תש"ג, כמה קטעים מספר זה.
 106 ומאמר על גר שבת לרב סעדיה. נזכר גם להלן הערה 124: מאן Texts ח"א עמ' 637: דפ[תר] כ ת א ב פי אלסראג וע"ש הערה; רשימת גוטהייל 154: אלכלאם פי אלסראג, וברשימת ספריו של רס"ג שנכתבה ע"י ר' דוסא ור' שארית בניו QJR מהדו"ח כ"א עמ' 428: כתאב גמע אלחג'ה ללסורוג, ועיין כעת ק ל א ר בספר הזכרון לבית המדרש לרבנים בווינא עמ' 155 ואילך.
 107 מקצת פירוש ה...
 108 אפשר שהכוונה לפירשי לפסחים.
 109 עיין למעלה הערה 25.
 110 ספר המתנה והמצרנות והבגרות... כל אלה מספרי ר' שמואל בן חפני הם ונרשמו ברשימות ספרים שונות ועי' אף הרכבי תולדות רב שמואל ב"ח הערות 77, 80. בידי נמצאים המפתח וקטעים שונים מס' המתנה (עי' עליו לפי שעה א ס ם "מספרות הגאונים" עמ' 2, ומש"כ ב"תרביץ" שי"ח עמ' 35) ומתוכם מתברר שהספר לא הכיל אלא כ' פרקים ומספר המצרנות. ל"ספר המתנה" מציין רשב"ח בהרבה מספריו שנמצאים עדיין בכ"י, בהקדמתו לספר הממכר (כ"י) בהזכירו את ספריו הוא מזכירם בסדר זה: אלשפעה... אלהבה ואלאדראך ואלכלוג.
 110* כנראה צ"ל: תפסיד בעץ מצעא = פירוש מקצת ממסכת בבא מציעא.

- 111 החלק הראשון מספר השרשים לבן קורי ש. עיין מבוא עמ' 80.
- 112 צרור בו פירוש מכות ופירוש אבות, ופירוש „אם לפי בחירך“ וכו'. „אם לפי בחירך“ היא התוכחה היוועת של רס"ג, כעת סידור רס"ג עמ' תג ופירושים ערביים לתוכחה נמצאים בכמה כ"י, למשל כ"י אוקספורד 2748¹ ועזר.
- 113 פירוש פרק ה' של יבמות, והפירוש היה בעברית ולא בערבית.
- 114 אין לעמוד על עיקרו.
- 115 חליפת מכתבים ובהם שם בן מ"ב אותיות חסר מעט.
- 116 ספר בקריאה: התיבות או התיבה.
- 117 ספק לר' שמואל, ספק לר' שמריה.
- 118 מחברות לפירוש חולין לכנוי. פי' חולין לר' יצחק כנוי נזכר בתוך הפירוש האנונימי לחולין שפירסם לויין בגנוי קדם ספר ב' וספר ג' עמ' 24—34 ובקטע הנוסף שנוסח ע"י אסף „תרביץ“ שנה י"ט, עמ' 36—38 (צילום קטע א"פ שפירסם אסף ישנו גם בידי ואפשר לומר כוונתו שהוא חלק מאותו כ"י שממנו פירסם לויין את הקטע שלו). על ר"י כנוי עיין מאן The Jews etc. ח"ב עמ' 232/3; 310/1 Texts ח"א עמ' 388—393; „תרביץ“ ש"ו עמ' 75. ועיין להלן הערה 119 והערה 131.
- 119 י"ג מחברות מפירוש יהושע לכנוי. הוא כנראה ר' יצחק כנוי הנ"ל. בפירושו לארבעה נביאים ראשונים השתמש ר' יוסף בפירוש ההפטרות שלו. עיין לעיל עמ' 73 הערה 14.
- 120 מחברת ממדרש מועד. מהו? „מדרש“ הוראתו גם פירוש (לעיל הערה 18) אבל אין הלשון בחישוב יפה.
- 121 ומחברת מפירוש תורת כהנים ווולת זה. תחילה כתב אחרי „מדרש מועד“ — „וגיר דלך“ ונמלך וכתב על זה „וכראס“. לאיזה פירוש נכתחן?
- 122 ועוד צרור בו ספר... ולא נתפרש מהו.
- 123 ספר לחם הפנים. להח"ס נזכר אף ברשימת באכר REJ כרך ל"ט עמ' 200: שלחן הקדש ולחם הפנים תעליק אב בית דין. וע"ש כרך מ עמ' 90. ועיין הערת פוננסקי JQR כרך י"ג, עמ' 330.
- 124 עיין הערה 106.
- 125 פוננסקי, שם, עמ' 330 מציע לקרוא: „אלשפעה“ (המצרנות) אבל אי אפשר לחקן סתם. ופירושו:
- ספר השלם (בתרגום מלולי: המרפא) (פרופ' בנעט).
- 126 לא נתפרש מהו.
- 127 מאמר על הסמיכה.
- 128 ושלש מחברות „כתבים“ ושאלות ר' יעקב.
- 129 ומאמר היל' סטח.
- 130 וספר יצירת הריחות, הבשמים (ז).
- 131 ותפלות הכנוי, היינו פיוטיו, עיין הערה 118. פיוטיו המרובים נמצאים הרבה בכ"י.
- 132 ומאמר היין, מחובר חולין הל'כות, היינו מחובר עם הלכות (הרי"ף ?) לחולין.
- 133 דרשות לראש השנה. „דרשות“ נרשמו הרבה ברשימות ספרים. ועיין למשל אף כ"י אוקספורד 1001 (קטלוג 215): דראש אלפסח, דראש תורת כהנים.
- 134 צרור בו תשובות בכתב ר' זכאי (הקריאה מסופקת) תחילתו הרוצה וכו'. ביצה טו, ב. ואמנם נמצא קונטרס אחד שגשלה למצרים לר' אלחנן בן שמריה והתשובה הראשונה בו היא בענין הניל: „אלדרג אלכמס (= הקונטרס החמישי) שאלות מרב (= מר רב) אלחנן בן שמריה זצ"ל לרבנו שמואל הכהן גאון ז"ל (= ר' שמואל בן חפני). ביצה. הרוצה שיתקיימו וכו' (נאוניקה ח"ב עמ' 59). וכנראה שמשם העתיקו ר' זכאי. על ר' זכאי עיין עכשיו, אסף קרית ספר שכי"ג עמ' 237 וג"ש א' 299, הוא היה כנראה תלמידו של הרמב"ם.
- 135 צרור בו עיבור (ספק: ציבור ?) וחרם.
- 136 הקריאה כמעט בטוחה („שבועה“ ולא „שבועות“ בקריאת המהדירים).
- 137 ועל הציות... שבעה (ז). וששים מחברות ג' י"ר (ד"ר נ. בראון) חבילה אחת. ונמצא אף בכתב: קאגד: ובתשובות הגאונים מצאתי הוא (= הגייר) אותו שעושין מן צמר גפן שנקרא קוסון ב' שכורכים בו שירים (= שירין, שיראין) הבאים מארץ ישמעאל, ועודנו חדש הדיו נדבקת בו ועומדת ימים רבים כתיבתו. וקורין אותו קאגד. (פי' לאבות, מחזור ויטרי עמ' 532 ושם: בטעות קיסון, ואף התיבה „קאגד“ אינה מנוקדת, ותיקונית ונקדתי על פי העתק ט"ל ור. ב. אבות“ שהוציא כרך ב עמ' 163; ושם הנוסח: שיריין, התיבא נ"א: שיראין).
- 138 שלשה צרורות חיבורים שלי. לכאורה אפשר ללמוד מכאן שבכל זאת לא היה רק נאה חושב

אלא גם נאה מקיים שהרי רשם כאן כרשימות הספרים אף את חיבוריו. ומכל מקום מירי ספק לא יצא.
 139 כדוגמת "שמושא רבה" של הלכות תפילין (עין ברא"ש בהלכות קטנות, הלכות תפילין) כך היה להם אף שמושא רבה דספר תורה. ושם הכונה ל"הלכות ספר תורה" שפירסם א. אדלר ושם עמ' 17: "שמושא רבה דספר תורה", ועין על הלכות אלו, א פ ש ס י ין "תרכיץ" שנה ו ספר הרמב"ם עמ' 429. והשחה אף "הלכות קצובות" מהדורות מרגליות עמ' 157 הערה לראש הלכות ספר תורה: ספר ת ג י ושימושי ספר תורה.

140 פירוש פרק ישישי של כתובות.

141 וטעמי החסרות והיתרות. כנראה הכוונה למדרש חסירות ויתירות שנדפס כמה פעמים.

142 ספר תאגי (עין הערה 139) הוא ספר תגין. ונוכר בשם "תגי" כמה פעמים ב"מנחת שי" עי' שם הגדולים מערכת ספרים בערכו והקדמת ר' שניאור זק"ש למהדורת ספר תגין של ב"ג. ועי' אף מחזור ויטרי 674. והלכות ס"ת, JQR ט', 702 ועוד כמה פעמים שם.

143 כנראה הוא ר' יוסף אבן פלאט, פלט, שחי בארצות המזרח (וביקר לאחר מכן בארצות רבות). תשובתו הידועה בענין ברכות נדפסה בשלמותה ע"י א ס פ ב"ספרן של ראשונים" עמ' 200 ואילך. פיסקי הלכות ברכות שלו נמצאים ב"פרדס" לרש"י (מהדורת עהרנרייך עמ' קצה-ריא). והנה בפירוש שבת לר' פרחיה בן גסים (תחילת האלף הששי, 1249) נזכר הרבה ר' י ה ו ס פ ה ל ו י ב בן פ ל ס ו י ב פ י ר ו ש ו (לשבת), וסבור היה מאן The Jews etc ח"ב עמ' 296 שהכוונה לר"י אבן פלאט ושם אביו היה פלטוי, אלא שנשתבש לפלאט. אבל כבר העיר אסף בצדק ("קריית ספר" שכ"ג עמ' 233, ושם הבאות נוספות מפירוש ר' פרחיה) שר"י חותם: יוסף בר' י ה ו ד ה ע"ש. ואם כן צריך לומר ש"בן פלטוי" ר"ל "בן פלאט" ולא ששם אביו היה כך אלא שם משפחתו, ואפשר היה לומר שפירוש בן פלטוי שהזכיר ר' פרחיה הוא פירוש ההלכות שנוכרו כאן. וצריך עיון.

144 וספר חיוב התפלה וזולת זה. "גוב אלצלוה" הוא כנראה מבואו של רס"ג לסידורו, שהיה גם ספר בפני עצמו בשם "כתאב אלחג'ה ללצלאת". עין קל אר "קריית ספר" שי"ח עמ' 344.

145 ושתי מחברות תשובות וחלק מס' האמונות (צ"ל: אלאמגאת) וכו'. ואפשר וקרוב לומר שאף שתי מחברות התשובות של רב סעדיה היו.

146 מחברות מן המבוא. אין לדעת לאיזה מבוא התכוון, אם למבוא התלמוד של רב שמואל בן חפני, או של רב סעדיה, עין מ ל ס ר, רס"ג עמ' 341 [= קובץ רב סעדיה גאון, עמ' תקצד-תקצה]. (מבואו של רב האי לתלמוד — מטופק). או מבוא אחר שלא על התלמוד.

147 ומקצת פירוש חגיגה (לא בערבית).

148 צרור בו ספר... מהו? — מכאן עד סוף השורה הקריאה מטופקת.

149 כל המלים הבודדות אינן מצטרפות לכלל משפט מובן.

150 קשה לקרוא את שרידי האותיות בצילום מחמת הזכוכית שתחתיה נתון הקטע וצריך בדיקה בגוף

כה"ל.

151 וקונטרס וכו'. לא נתבררה קריאת המלה "משאלות".

152 פירוש האזינו לר' שמואל בן חפני.

153 וספר הקניין לו, לר' שמואל ב"ח. שמו המלא של הספר הוא: כתאב אחכאם אלקניין (= ספר דיני הקניין). ב"תרכיץ" שנה י"ח עמ' 34 ואילך פירסמתי קטע קטן ושיעירתי שהוא מתוך הספר הוה. מתוך כתבי יד נוספים שקבלתי בינתיים מתברר שהקטע הוה שייך באמת לספר הקניין. ומתוך המפתח מתברר שהספר היה קטן (כמו ששיעירתי בתרכיץ שם) ולא הכיל אלא ששה פרקים.

154 וספר הברכות למקצתם.

נספח

על זמנם של דוד אלרואי ור' דניאל ור' חסדאי ראשי גולה.

אין לד קטע שבא מן ה"גניזה" שאין עולים ממנו כמה וכמה בירורים, ואף ב"ציון בעלות" זה שהוכרנוהו למעלה (עמ' 72) בקשר לר' יעקב בן עלי כד.

מאז הוכיח ל"א ב"ש להקדים את זמנו של דוד אלרואי בעשרים שנה לפחות, היינו: לא בשנת 1160, כדעתו של גרין, אלא לשנות הארבעים — קבע מאן במאמרים שונים את פעולתו של דוד בקשר עם מסע הצלב השני בשנות 1147/8. ונראה שיש הוכחה נוספת להקדמת זמנו.

ר' בנימין מטודילה בסיפורו אמר: ³ "והיום לפני עשר שנים קם שם איש אחד ושמו דוד אלרואי מעיר עמאריה (= עמאדיה) ולמד לפני ראש הגולה חסדאי ולפני ראש הישיבה עלי גאון יעקב במדינת בגדאד והיה גדול בתורת משה ובהלכה ובתלמוד ובכל חכמה חיצונית" וכו'.

מתי חי ר' חסדאי ראש הגולה שדוד אלרואי למד לפניו? — מאן עסק בו לאחרונה, אבל לידי קביעת תאריכים מבוססים ממש לא הגענו. הדנה מצאנו עכשיו סיוע של ממש לקביעת זמנו. ב"ציון בעלות" הנ"ל כתוב בראשו:

[מ]לכה דניאל ראש גלותא בר חסדאי

ראש גלותא זק"ל בירח אייר תמוז

אנתקל אלי מלך יעקב בן עלי ג"ע באלול תפ"ה וכו'.

הננו רואים אפוא מכאן שר' חסדאי ראש הגולה לא היה כבר בחיים בשנת תמוז לשטרות, היינו: בשנת 1135, ואם דוד אלרואי למד לפניו הרי היה בערך כבן עשרים לפחות; ואף אם נאמר כי ר' חסדאי מת בשנת תמוז (אף על פי שאפשר כמובן שמת כמה שנים לפני כן), ודוד למד לפניו ממש בשנת חייו האחרונה — היינו: שוב באותה שנה תמוז — הרי בכל זאת מכאן ראייה, שיש להקדים את זמן פעולתו של דוד מאשר שנת 1160, שאז היה כבר בכל אופן כבן חמישים, ואולי יותר, ובדאי שאז לא היה דוד עושה את מעשיו.

ונמצאנו למדים שלא צדק מאן ⁹ שחשב שר' חסדאי היה עוד בחיים בשנות 1147/8 בזמן פעולתו של דוד: אף זו, למדנו שר' אברתם אבן עזרא שביקר בבגדאד בשנת 1139 לא ראה את ר' חסדאי, כדעת מאן ¹⁰, אלא את ר' דניאל.

ולפי זה יש צורך לשנות אף את הכרונולוגיה של ר' דניאל.

1 REJ כרך טז עמ' 217.

2 בספר לזכרה לרש"א פוננסקי עמ' כג; "התקופה" כרך כד עמ' 343; REJ כרך 89 (1930) [כצ"ל

Texts שלו ח"א עמ' 480 הערה 11] עמ' 257.

3 מהורות אשר עמ' 17.

4 Texts ח"א עמ' 288 ואילך.

5 פוננסקי Babilonische Geonim עמ' 116 הערה 4 הרגיש שיש לקרוא [בר חסדאי].

6 אפשר לקרוא: אדר.

7 שכטר שהרפס את הקטע קרא כך: ל... דניאל ריש גלותא... אי ראש גלותא זקל אייר מו. וחשב שהוא ר' דניאל בן עזריה.

8 כבר שיער פוננסקי (כג"ל הערה 5) שר' יעקב רכש את הספר לאחר פטירתו של ר' דניאל, שמת תפ"ה לשטרות.

9 ס' הזכרון לסוננסקי (הג"ל בהערה 2); Texts ח"א עמ' 228.

10 ס' הזכרון שם.

ומקטע זה לימוד נוסף. ראינו למעלה שדוד למד גם לפני ראש הישיבה ע ל י. ואפשר, וקרוב, שהיה זה בזמן ר' חסדאי ראש גולתא. ואף אם נאחר את זמן לימודו לפני ראש הישיבה עד לאחר פטירתו של ראש הגולה — הרי יוצא שר' עלי היה גאון כבר בשנות תמ—תנ לשטרות. מצד שני אנו יודעים כעת כי ר' שמואל בנו של ר' עלי היה גאון כבר בשנת תעו לשטרות (1164), ולפניו כיהן בגאונות ר' שלמה, ולפחות בשנת תסג (1151) היה ר' שלמה גאון ראש הישיבה¹¹. אף זו, ממכתב ר' שמואל בן עלי נודע שהוא נסמך ע"י ר' שלמה ראש ישיבת גאון יעקב¹² ולא על ידי ר' עלי אביו. וכבר הוכיח מכאן אס"ף¹³ שר' שלמה יושב בגאונות בין ר' עלי ובין ר' שמואל ש"לא הגיע לסמיכה בחיי אביו עלי".

על פי הקטע שלנו הדברים מבוססים יפה: ר' עלי נפטר לפני תסג לשטרות, ובמקומו יושב ר' שלמה והוא שסמך את ר' שמואל בן עלי שעלה אח"כ על כסא הגאונות.

מפתח שמות האנשים והספרים

המספרים הגדולים מציינים מספר העמוד; המספרים הקטנים מציינים מספר ההערה.

אבו אלחסין בן חסכוי 1475	ר' זכאי 14492	כת' אלנפקא (רשב"ח) 3686
אגרון אב ואם 80	ר' חננאל 7689	כת' אלעדד 8989
אדב אלי...ב 8889	ר' יאשיהו בן חסכוי 73	[כת' אלפעל אמשחקה מן אלסמא 4387]
ר' אהרן בן סרגאוו 73	יוסף הדיון ביר' יעקב 3779	כת' אלסרג 4186
אלהפסקות(?) 2286	ר' יצחק אלכנאי 73	כת' אלצלאל לבן רשב"ח 1785
ר' אליהו הוקן 9890	כ[נא] ש אלדירה 585	כת' אלצמאן (רשב"ח) 3486
אלמדכל 14692	כנאי 13191; 11891	כת' אלקנין (רשב"ח) 16392
אלריים 3086	כת' אחכאם אלפקידון 7289	כת' אלרד עלי אלמתחאמל (רס"ג) 6088
אלפאט' ברכות 3886	כת' אלאכרא (רשב"ח) 3286	כת' אלרד עלי ענן 8689
אלפאט' הלכות גדולות 3786	כת' אלאמלאך (רשב"ח) 3286	כת' אלשאחאדאט ואלותאיק (רס"ג) 10690
אלתדברה 4487	כת' אלאמנאות (רס"ג) 86	כת' אלשאפי 12691
בן אלעזר 4587	כת' אלאטאן 4287	כת' אלשטרות לר' האיי 1285
בן ברכאל 1473	כת' אלאצול (בן קוריש) 80	כת' אלשפע (רשב"ח) 11090
בן גקטילה 5487	כת' אלביוע (לר' האיי) 7489	כת' אלתנגיס (בן בלעם) 4387
בן טיב 70-7889	כת' אלביוע (רשב"ח) 7789	כת' אלתוהיר לר"ד אלמקמאן 80
בן יהובי 2086	כת' אלבלוג (רשב"ח) 11090	כת' אלתפאחה 81
בן מיגש (מאגש) 9388	כת' אלברכות 16492	כת' וגוב אלצלואה 14492
בן פלאש 14392	כת' אלהבה (רשב"ח) 11092	כת' חוי בלכי 80
ר' ברוך בן יצחק 2786	כת' אלהדיה (בן טיב) 7889	כת' חרוף אלמען 4387
ר' ברוך בן מלך 75	כת' אלהרה (בן טיב) 7989	כת' טב אלבאדיה 9290
ברייטא נדה 1485	כת' אלזילה 14892	כת' כלק אלפיח 13091
ברייטא דשמואל 2186	כת' אלחואדת 1172	כת' לואום אלחכאם (רשב"ח) 3686
רבנו ברכאל 73	כת' אלסלאק (רשב"ח) 7188	כת' לחם הפנים 12391
דראשאת 2086	כת' אליבום ואלחליצה 10890	כת' פי אלוקט 10090
דראש ראש השנה 13391	כת' אלליקה (אלמקמק) 80	כת' תחציל אשראיע (רס"ג) 7088
היל' שבועה 13691	כת' אלכלף בין בן אשר ובין בן נפתלי 9089	מאסרה (= מטורה) 985
היל' שחיטה (רב האיי) 4086	כת' אלכשף 6888	
הלכות כלולות (רי"צ גיאת) 40-4887	כת' אלמנאורה (רשב"ח) 7389	
הלכות סדר נשים 5187	כת' אלמנאריה (רס"ג) 3186	
ר' האיי (בכמה מקומות)		

11 עיין אגרות ר' שמואל בן עלי שפירסם א ס"ף, "תרביץ" שנה א' ספר ג' עמ' 21—25.

12 "תרביץ" שם ס"ב עמ' 82.

13 שם, ס"א עמ' 105—106.

תפסיר אלפאטיר 73	פי' ברכות ויומא וביצה ויבמות	מגילת סתרים (ר' נסים) אלעריבה
תפסיר איל ברכות (ר' נסים) 9090	וחולין (ללרייס) 6288	10890
תפסיר איוב (בן גקטילה) 8189	פי' ג' פרק אלול מן בתרא (ר"ש ור"ה) 8389	מגילת סתרים עבראניה 2586
תפסיר אלהכות 73	פי' הלכות לבן פלאט 14292	מדרש השכם 185
תפסיר אלמקרא 73	פי' זרה (=עבודה זרה) 56-5687	מדרש יודבר 1085
תפסיר אלמשנה 73; 74	פי' חגיגה 14792	מדרש מועד 12091
תפסיר אלסידור (של רס"ג) 73; 75	פי' חגיגה לרב האיי 8990	מדרש תנחומה 81; 84 שורה 29
תפסיר אלענק לבן אלעזר 4687	פי' יבמות לרב יהבוי 2686	מכאמבה 11691
תפסיר אלפאט' אלחלמוד 8489	פי' מציאת האשה 14092	מכאמבה ערביה 8789
תפסיר אלצולאח לר' שלמה 0188	פי' מציצא 5684	מכלתא דוייבר 1885
[תפסיר אלתורה] לר' אהרן בן סרגאדו 73	פי' סוכה ורה"ש ותעניות ומגילה ותניגה (ללרייס) 3086	מפתאח מועד ונשים (ר' נסים) 2486
תפסיר אלתורה לר"ס גאון 73	פי' סוכה ותעניות ראש השנה ושיטה לר' חננאל 7689	מקאלה אלכמר 13291
[תפסיר אלתורה] לר' שמואל בן חפני 73	פי' ספרא 12191	מקאלה היל' פסח 12991
תפסיר אלחלמוד 74; 73	פי' עירובין 5387	מקאלה פי' אלסמיכה 12791
תפסיר "אם לפי בחרך" 11291	פי' פסחים ללצרפתי 10890	מקאלה פי' סראג אלסכת (רס"ג) 10690
תפסיר האינו (רשב"ח) 18292	פי' פרק ר"ג אומר אין גט 11891	מקאלה ראבעה... 4687
תפסיר חל שיר השירים 2886	פי' קמא 5584	משנת ר' אליעזר 2085
תפסיר יהושע ללכנוי 11091	פי' שבועות (לבן מיגוש) 6388	ר' נסים 100,0690; 2586
תפסיר יחזקאל לר' יאשיהו בן חסכוי 73	צלואה לכנוי 13191	סידור ר' שלמה 885
תפסיר יצירה 14892	ר' צמח 5687	סידור ר' סעדיה גאון 785
תפסיר ישעיה לבן גקטילה 4687	צרפתי 10890	ר' סעדיה גאון (כמה פעמים) 76
תפסיר ישעיה לר"ס גאון 73	שאלות (?) בית המקדש 15192	ס' יוסף בן גריון 485
תפסיר משנת מועד 1685	שאלות ר' יעקב 12891	ס' נפלאות 12891
תפסיר ספר הגלוי 10290	שם בן מ"ב 11591	ספר סוד התו... 11691
תפסיר שיר השירים (לפאטי) 8089	שמושא רבה דספר תורה 13892	ספר תאגי 14692
תפסיר שמואל ללקראין 10190	ר' שמואל בן חפני (כמה פעמים)	עיבור וחרם 13591
תפסיר תרי עשר לרבנו ברכאל 73	ר' שמריה ופירושיו למקרא 1385	...עלם אלכלאם 10490
תפסיר אסראר אלמקרא 9190	תלמודא רבה 76; 73	פאטי 8089
תשובות הגאונים 97-9390	תלמוד קטן 75; 73	פואטיק אלרחמים ללקראין 685
תשובות ר' יוסף ראש הסדר 77	תעליל אלחסרות ואליתרות 14192	פירוש עיני גמ תפסיר
[תשובות?] לר' צמח 5687	תעליק היל' ברכות 5087	פירוש אבות 11291
		פי' ברכות (ר"ב בן יצחק) 2786

על ספר „כבוד חכמים” לר' דוד מיסר ליאון

מאת
דוד תמר

ר' דוד בן החכם הנודע ר' יהודה מיסר ליאון נולד בתחלת שנות השבעים של המאה הט"ו.¹ למד בנעוריו בשיבת אביו בניאפולי ובהיותו בן י"ח הוסמך להוראה מכל רבני ישיבת נפוליש.² לאחר מכן למד בשיבת ר' יהודה מינץ בפדואה והוסמך על ידו ב"סמיכה לא נמצאת כמוה מעולם... וזה בשביל שלמדתי בשיבתו זמן זמנים".³ אח"כ הרביץ תורה בסלוניקי,⁴ ועמד לילך למצרים לשמש כרבנות שם „מפני ששלחו לי כתבים זה שנים רבות",⁵ ובהיותו כדרכו בקורפו באו ובקשוהו בני אבילונא⁶ לקבל עליו את משרת הרבנות בעירם בשכר של שבעים פרחים (floria) לשנה, ומכיון ש„היתה העיר הזאת קרובה נעניתי ונעתרתי למבקשים אותי משם".⁷ ר' דוד נתקבל לרב על קהלת בני אפוליה⁸ שהיו הרוב, ועל ג' קהלות הספרדים — הפורטוגיזים, הקאסטיליאנים והקאלונים. מקץ שנתיים⁹ פרצה מחלוקת בין הקאסטיליאנים לבין הפורטוגיזים ועמדו האחרונים ויסדו ביכ"ג לעצמם. באו הקאסטיליאנים בקובלנה לפני ר' דוד וטענו לפניו, שקיימת אצלם הסכמת הצבור בגזרת נח"ש שאין רשות לשום אחד מבני הקהלה לשנות מביכ"ג לביכ"ג בגלל מחלוקת. ומכיון שהפורטוגיזים עברו על ההסכמה הנ"ל הריהם עומדים בחרם. השיבו כנגדם הפורטוגיזים, שלא נתכוונו באותה הסכמה אלא כנגד יחידים אבל לא כנגדם. „שהם רבים וקהל גדול עד שהם הרוב... אדרבא הקאסטיליאנים הם המעוט והיו ראויים ומחוייבים ללכת אחריהם".¹⁰ ר' דוד לא הכריע לא כדעת אלה ולא כדעת אלה „כדי להרחיק המחלוקת מביניהם".¹¹ כך היו שרויים במחלוקת ולא נתפייסו. ברם לבשהגיע יום הכפורים שלחו הפורטוגיזים משלחת של אנשים נכבדים אל הקאסטיליאנים לבית הכנסת שלהם בשעת תפלת כל נדרי, ובקשו להחזיר את החרם. אולם האחרונים לא נתרצו להם. שלח אליהם ר' דוד עצמו¹² שליחים פעמיים ושלוש — אבל הללו בסרבנותם היו עומדים. מכיון שראה סרבנותם — עמד ר' דוד, צרף עמו שני חכמים אחרים והחזיר לפורטוגיזים את החרם. ולקאסטיליאנים שלח דברים כלשון נזיפה: „שיען היום הוא יום שהוקבע לסליחה ולכפרה ראוי להם שיפשפשו במעשיהם, כי לפי הנראה ממה שעשו ומכוונתם יש ביניהם איזה מכשול, ולא הזכירו בלשונם שום חרם כלל".¹³ הקאסטיליאנים נרתחו מאד על דברי ר' דוד ובעצם היום הקדוש מסרו „לשליח ב"ד דגאמן כבי תרי שהרב המשלח עם כל החכמים אשר שם ועם כל הקהל הם במכשול החרם".¹⁴ בעיקר החציפו פנים כנגדו ר' אברהם קוליייר ור' אברהם חרבון, כנראה מראשי הקהל, ועמד ר' דוד ונדה אותם.¹⁵ ראינו צורך להקדים דברים אלה כדי שידע הקורא על מה יסוב ה"פסק" שנדון עליו

- 1 ע"י ברנפלד במבוא ל„כבוד חכמים", ע' xviii ובהערה 2 שם, ואין דבריו מוכרחים.
- 2 שם ע' 53. אבל אביו לא סמכו „ועם היות א"א גדול בדורו ואור גלותו לא רצה הוא לסמוך אותי מפני שהייתי בנו", שם ע' 64.
- 3 שם. 4 שם, ע' 5. 5 שם. 6 היא Valona שבאלבניה.
- 7 שם, ע' 5. 8 הפוליס.
- 9 כבר קודם לכן היתה מחלוקת בין הקאלונים ובין שאר ב' קהלות הספרדים, ע"י עמ' 5.
- 10 שם ע' 6. 11 שם.
- 12 בפעם הראשונה לא היה לר' דוד יד בדבר, אלא „אביר הרופאים מקהל קדוש פורטוגיזים אשר בלישבונו, דון שלמה כריסינטי" — שם.
- 13 שם ע' 13. 14 שם ע' 16.
- 15 יודעים אנו עוד על שתי מחלוקות שהיו לר' דוד עם בני חולונה — ע"י ע' 17/16 ושו"ת מהרד"ך בית כ"ב. דבריו של ברנפלד במבוא ע' x וע' xv אינם נכונים ממי — ואכמ"ל.

בסמור, שנכתב בידי ר' דוד כדי להוכיח שהצדק עמו ונדויו נדוי ושאין לחוש לנדויו מתנגדיו¹⁵. על מציאות כה"י של הפסק וה"ל העיר לראשונה מ. שטיינשניידר ב"אוצר נחמד" (מחברת שניה)¹⁶ ורש. ברנפלד הוציאו לאור בפעם הראשונה (הוצאת "מקצי נרדמים", תרנ"ט) בצרף מבוא והערות וקרא לו בשם "כבוד חכמים" משום "אשר כל מוקדש הוא לתכלית אחת להראות בראיות ע"פ התלמוד הפוסקים, עד כמה גדול כבוד חכמים ועד כמה תיכבים הקהלות להזהר בכבוד רבניהם ומנהיגיהם"¹⁷.

ה"פסק" מפליא בבקיאותו ובחריפותו, בסברותיו ובחילוקיו הדקים מן הדקים ומעיד על כותבו שהוא אחד מגדולי הדור. והנה לאחר עיון מדוקדק עלה בידי לגלות להפתעתי המרובה, שחלק גדול מן הספר וכמחציתו ועיקרו של החלק ההלכתי שבו (עמודים 68—112) לקוח כמות שהוא, משו"ת ר' יוסף קולון, שורש ק"ע. התשובה הגדולה "היא המכוונת למהרי" ברנ"א¹⁸ היא התשובה הארוכה ביותר בכל שו"ת מהרי"ק, ומן המצויינות ביותר מבחינה הלכתית. מצויים בה סברות וכללים בעניני נדוי, בעניני הוראה של תלמיד בפני רבו ומי חשוב תלמיד, בדבר משמעותו של תלמיד-חבר, מה עדיף: סיני או עוקר הרים וכו' וכו'. ר' דוד מיסר ליאון מקדים לעתים את המאחר בדברי מהרי"ק או מאחר את המוקדם, מאריך במקום שמהרי"ק מקצר ולהיפך, מוסיף¹⁹ וגורע, משמיט ומשנה פה ושם וכיוצא בכך²⁰, אבל כל גופי הוראותיו²¹ וראיותיו של מהרי"ק משוקעות בתוך דפי ספרו, ויש שם כמה קטעים ארוכים המועתקים מלה במלה או בשנויים קלים — מתשובת מהרי"ק. מכאן מסתברים כמה מן השבושים והטעויות²² בספר שלפנינו, מהם שברנפלד עמד עליהם בהערותיו

¹⁵ מלבד ספרו זה כתב מיסר דוד עוד י"ב חבורים — כולם בכת"י פרט לתהלה לדוד" — (עי' שטיינשניידר בקטלוג של ספרים עבריים בספריה בודליאנה, מס' 4819 וברנפלד במבואו ע' xxi), העוסקים בפירושים ודרשות על התורה ועל מס' אבות, בחקירה פילוסופית וכיוצא בכך, וכן כמה פסקים — עי' שו"ת ר' אליהו מזרחי סי' מ"ז, שו"ת מהרש"ם אה"ע סי' קס"ה, שו"ת מהר"ך בית כ"ב שו"ת "דברי ריבנות" לר' אדריי סי' קנ"ד, וכן נויבויאר בקטלוג כת"י עבריים בבודליאנה מס' 834.

¹⁶ ע' 149 בתוך מאמרו על ר' אברהם הלוי "אבל יש לפני כת"י יקר הנקנה בעד הביבליאטהעקא באולעיאנא כולל שו"ת לר' דוד בן יהודה הנקרא מסיר ליאון" (על מחלוקת שהיה בין הפורטוגזישיש והקשטיליאנישיש שהענין פניהם כגבורים בעצם יום הכפורים) כמעט כרך בפני עצמו.

¹⁷ במבוא שם ע' xxi.

¹⁸ לעצם הענין הנידון שם בתשובה הארכת במקום אחר. ועי' שם עוד שורש קס"ט. כדאי להעיר רק ע"כ שנקודת מוצאו של מהרי"ק בתשובתו הפומה מזו של בעל "כבוד חכמים". בעוד שכונת ר' דוד מיסר ליאון להוכיח שכדן נדה את חורפיו, מבקש מהרי"ק להוכיח למהרי" ברנ"א שלא כדן עשה ושעליו לחזור בו מנדויו את ר' זלמוני. — אבל יש הבדל מפני שכאן ר' זלמוני קבל עליו לצית-דינא וכו', כפי שיראה כל המעיין בדבר. ¹⁹ ולרוב דבריו או קלושים, עי' למשל ע' 109.

²⁰ ראוי להעיר שדורך כלל וכן בחלק זה שאנו דנים בו, הוא מייסד את דבריו בעיקר על דברי הרמב"ם שלא יהיו סותרים זה לזה, מה שאין כן מהרי"ק.

²¹ למשל בענין הוראת תלמיד בפני רבו: יש להבחין בין הוראה במקרה ובין הוראה בקביעות; בהוראה של מקרה מותר לתלמיד להורות חוץ מג' פרסאות אפי' בלי נטילת רשות כלל; בהוראה של קבע מותר לתלמיד להורות חוץ לג' פרסאות רק אם נטל רשות מרבו; יש להבחין בין הוראה ששטה ובין הוראה של חדוש; בענין כיעתא בכותחא (עירובין ס"ב) מיייר בפניו ממש ולכן אסור אפי' בהוראה פשוטה ומקרת (לשיטת רמב"ם ותוס'); ועוד.

²² עי' למשל "כבוד חכמים" ע' 69 המקביל כולו לשו"ת מהרי"ק ע' קפ"ט ע"א (שורש ק"ע) — לפי הוצ' ראשונה, שהמחבר מזכיר שם מאמר ידוע מן התלמוד ומציין שהוא במס' ברכות פרק מי שמתו וליאת שם אלא בב"ב קמ"ה ע"ב. כיצד בא ליד כן? לדעתי הפתרון פשוט. במהרי"ק כתוב לנכון שהוא בשם מי שמת (ששם נמצא כידוע, דף קמ"ה של כ"ב) ומחברנו שלקח משם אנב ריהטיה לא דק ו"מ"י שמת — ב"מ"י שמת — נתחלף לו ולכן כתב שהמאמר נזכר במס' ברכות. ופתרוננו הרחוק של ברנפלד שם אינו מתקבל על הדעת.

ומהם שלא עמד עליהם. אפשר היה להביא ציטאטים מרובים משני המקורות הנ"ל לאישור הדברים אבל תקצר היריעה לפיכך אביא רק ציטאט ארוך אחד משני המקורות. וארשום תחילה בזה רשימה של מקומות משני המקורות, הדומים לא רק בענינותיהם אלא גם בלשונם ובסגנונם, אם מלה במלה ואם בשנוי מועט.

כבוד חכמים

שו"ת מהרי"ק, וינציאה רע"ט

103, 104	קס"ז ע"ב
69	קס"ט ע"א
96, 97	קפ"ה ע"ב ותחלת קס"ו
99	קס"ו
78	קס"ז ע"ב
77	קס"ח ע"א
94	ק"ץ ע"ב
100	ק"ץ
109, 110, 111	קס"ט ע"א וע"ב
107	קפ"ח ע"ב
105	קפ"ח ע"א

„כבוד חכמים" ע' 110, 111

וראיה גדולה מדברי ר"י בעל התוספות שהביאו הסמ"ג במצות קיושין וז"ל: ובסדר תנאים ואמוראים כתב רבינו יוסף ט"ע בפ"י רב אשי ורב אבינא הלכה כרבינא. אבל ר"י פסק כרב אשי לגבי רבינא שהרי רב אשי ורבינא שניהם היו סוף הוראה ורב אשי היה גדול ממנו, כדאמרין במס' גיטין (דף ג"ט ע"א) מימות ר' ורב אשי לא מצינו תר"ג במק"א ורבינא היה ת"ח לר"א עכ"ל. והוא לקוח מהתוספות פרק הנושא 23, משמע בהדיא מיהא דתלמיד חבר אינו ר"ל שלבסוף עושה חבירו ממש וחכם כמוהו, אלא אדרבא ר"ל שעדיין הוא קטן ממנו, מדמוכי' שהלכה כרב אשי נגד רבינא מהיה לו רבינא תלמיד חבר. ואם היה ר"ל שהיה לבסוף חכם כמותו מה ראה יש משם אדרבה היה ראוי לפסוק כרבינא כיון שלבסוף נתחכם כמותו וגם דבתראה טפי הוה מרב אשי שמתעם זה פסק רבינו יוסף ט"ע כמותו. וגם ר"י מודה דבתראה טפי הוה אלא משום דשניהם היו סוף הוראה, ולא הוה רבינא כ"כ בתראה טפי מרב אשי שהרי שניהם היו סוף הוראה אולינן בתר חכמה וגדולה, וגם רבינו יוסף ט"ע אפשר דלא פליג שהיה רב אשי חכם וגדול יותר, אלא דסבר דרבינא הוה בתראה טפי מרב אשי כמו שכתב

שו"ת מהרי"ק דף קפ"ט ע"א (בסופו) וע"ב

ואדרבה יש להביא ראיה דאפילו לא נתחכם כמותו אלא שהוא קרוב להי' כמותו נקרא תלמיד חבר מדברי רבי' יצחק בעל התוס' שהביא הסמ"ג במצות הקדושין וז"ל ובסדר תנאים ואמוראים כתב רבי' יוסף ט"ע בפ"י רב אשי ורבינא הלכה כרבינא אבל ר"י פסק כרב אשי לגבי רבינא, שהרי רב אשי ורבינא שניהם היו סוף הורא' ור' אשי היה גדול ממנו כדאמ' בגיטין: מימות ר' עד רב אשי לא מצינו תור' וגדולה במקום אחד ורבינא ה' תלמיד חבר לרב אשי כדאמ' בפ' הור' עכ"ל וכן כתבו התו' גם כן בפ' הנושא 23 ומשמ' בהרי' דתלמי' חבר אין ר"ל שבסוף נעש' חבירו ממש וחכם כמותו אלא אדרב' ר"ל שעדיין הוא קטן ממנו מדמוכי' שהלכ' כרב אשי נגד רבינא מדהיה לו רבינא תלמיד חבר ואם היה ר"ל שהיה לבסוף חכם כמותו מה ראוי' יש משם, אדרב' היה ראוי לפסוק כרבינא כיון שלבסוף נתחכם כמותו וגם דבתראה הוה טפי כמו שכתב רבינו יוסף ט"ע וגם ר"י דבתראה טפי מודה, אלא משום דשניהם הו' סוף הוראה אזיל בתר חכמ' כיון דלא היה כל כך בתראה טפי מרב אשי שהרי שניהם היו סוף הוראה, וגם שכל הגאונים שפסקו כבתראה לא היה אלא עד שנחת' התלמוד דאז היה סוף הוראה. גם

23 לפנינו בפ' הנושא בכתובות ליתא, אבל איתא בתו' ב"מ ט"ז ע"א ומ"ח ע"ב, כמו שהעיר אל נכון ברנפלד שם.

שו"ת מהרי"ק דף קפ"ט ע"א (בסופו) וע"ב

"כבוד חכמים" ע' 111, 110

רבינו יוסף ט"ע אפשר דלא פליג אלא משום דסבירא ליה דבתראה הוה מרב אשי כמו שכתב בהדיא ולא סבירא ליה לפלוגי משום שהיו סוף הוראה כדמפליג ר"י. ועוד יש להוכיח כן מדברי הסמ"ג והמרדכי וכן נמצא בקצת תוספות שיטה שכתבו וז"ל: אם יש שני תלמידי חכמי בעיר אחת והאחד גדול מחבירו יכול אחד מבעלי דיני' לומר לא אדון בפני זה כו' כדמוכח בתחילת פרק זה בורר גבי ביה דינא דרב הונא ורב חסדא דא"ל מאי קא מסרחנא לך, נדון בפני רב חסדא אע"פ שאין גדול כרב הונא, ע"כ. ואם איתא דת"ח ר"ל חבר ממש כלומר שלבסוף נעשה חבירו, אם כן היכי מוכח מהבא דיכול לומר לא אדון אלא בפני הקטן, תאמר דמאי דקאמר לתלמודא כגון בי דינא דרב הונא ורב חסדא היינו דוקא לאחר שנעשה רב חסדא תלמיד חבר לרב הונא שהיה שוה לו. ואפילו נדחוק לומר דיש לבם כח דע"כ הא דקאמר התם כגון בי דינא דרב הונא ורב חסדא וכו' דר"ל אפילו קודם שנתחכם רב חסדא ונעשה חבר לרב הונא דאי לאחר מכן מאי רבות', פשיטא דיכול לומר לא אדון בפני זה כיון שהיו חכם כמוהו וגם הוא יושב בעירו. מ"מ יש להביא ראיה דרב הונא היה גדול מרב חסדא כל ימיו דגר' במועד קטן פ"ר בתר' (דף כח) אומר רבא תלת מילי בעינא מן שמיא — חוכמתיה דרב הונא ועותריה דרב חסדא וענותותיה דרבה בר רב הונא, חכמתיה דרב הונא ועותריה דרב חסדא יהבו ליה כו' ומדקא בעי חוכמתיה דרב הונא ועותריה דרב חסדא וכו' תרווייהו בחד גברא דהיינו חוכמתיה ועותריה דרב חסדא ונעשה חברו של רב הונא ש"מ דרב הונא הוה חכם ספי.

ואין לומר דזה היה קודם שנתחכם רב חסדא, מ"מ לאחר כך נעשה חבירו דהא ע"כ כשא"ר רבא דבר זה היה לאחר שכבר נפטר רב הונ' דהא אמרינן בפרק בתרא וקדוש' דביוס שמת רב יהודא נולד רבא, ואם כן לא היה רבא בימי רב הונא שהרי לפי דעת התוספות שכתבו שרב הונא נפטר מלפני רב יודא דאמר' התם במועד קטן גבי עובדא דההוא גברא דהו סני שומעניה שאמרו: גברא רבא כרב יודא ליכא הכא. ואם איתא שרב הונא היה קיים כשנפטר רב יודא לא הוה אמרי גברא רבא כרב יודא ליכא הכא. דהא רב הונא הוה גברא רבא כרב יהודה ויורא, וכיון שנפטר רב הונא מלפני רב יודא ורבא נולד ביום שמת רב

בהדא ולא ס"ל לפלוגי משום שהיו סוף הוראה כדמפליג ר"י, וא"כ נראה דתלמיד חבר אינו חבירו כגון שנתחכם והגיע עתה להיות חבירו כמו שחשבו קצת הרבנים. שהיא טעות גדולה למי שהוא בקי בתלמוד, אלא תלמיד חבר אינו חכם כמוהו אלא שקרוב להיות כמותו ולעולם הוא קטון ממנו בתורה ובגדולה, ויש להוכיח זה עוד בתלמוד חבר מדברי הסמ"ג והמרדכי וכן נמצא בקצת תוס' ד"י וזה לשונו: אם יש שני תלמידי חכמים בעיר א' והאחד גדול מחבירו יכול אחד מבעלי דינים לומר לא אדון בפני זה וכו' אלא בפני זה וכו' כדמוכח במס' סנהדרין פ' זה בורר גבי בי דינא דרב הונא ורב חסדא דא"ל מאי קא מסרחנא לך נדון בפני רב חסדא אע"פ שאינו גדול כרב הונא ע"כ. וא"כ מיהא משמע דתלמיד חבר הוא קטון ממנו דאי איתא דר"ל חבר ממש כלומר שלבסוף נעשה חבירו א"כ היכי מוכח מהבא דיכול לומר לא אדון אלא בפני הקטן, תאמר דמאי דקאמר לתלמודא כגון בי דינא דרב הונא ורב חסדא היינו דוקא לאחר שנעשה רב חסדא תלמיד חבר לרב הונא שהיה שוה לו. ואע"ג דנדחוק לומר שיש להם ראיה מזה דהא ע"כ הא דקאמר התם כגון בי דינא דרב הונא ורב חסדא וכו' דר"ל אפילו קודם שנתחכם רב חסדא ונעשה חבר לרב הונא דאי אח"כ מאי רבותא פשיטא דיכול לומר לא אדון בפני זה כיון שהוא חכם כמותו וגם יושב בעירו. מ"מ יש להביא ראיה דרב הונא היה גדול מרב חסדא כל ימיו דגרסינן פ' בתרא דמ"ק (דף כ"ח ע"א) אמר רבא תלת מילי בעי מן שמיא חכמתיה דרב הונא ועותריה דרב חסדא וכו' חכמתיה דרב הונא ועותריה דרב חסדא יהבו לו וכו' כמו שהבאתי לעיל מצד בחינה אחרת. ומדקא בעינן חכמתיה דרב הונא ועותריה דרב חסדא ולא קא מוקי תרווייהו בחד גברא דהיינו חכמתיה ועותריה דרב חסדא ש"מ דהוה רב הונא חכם ספי. ואין לומר דזה היה קודם שנתחכם רב חסדא, מ"מ לאחר כך נעשה חבירו דהא ע"כ כשא"ר רבא דבר זה היה לאחר שכבר נפטר רב הונ' דהא אמרינן בפרק בתרא וקדוש' דביוס שמת רב יהודא נולד רבא, ואם כן לא היה רבא בימי רב הונא שהרי לפי דעת התוספות שכתבו שרב הונא נפטר מלפני רב יודא דאמר' התם במועד קטן גבי עובדא דההוא גברא דהו סני שומעניה שאמרו: גברא רבא כרב יודא ליכא הכא. ואם איתא שרב הונא היה קיים כשנפטר רב יודא לא הוה אמרי גברא רבא כרב יודא ליכא הכא. דהא רב הונא הוה גברא רבא כרב יהודה ויורא, וכיון שנפטר רב הונא מלפני רב יודא ורבא נולד ביום שמת רב

שור' מהר"ק דף קפ"ט ע"א (בסופו) וע"ב

יודא, אם כן לא ראה רב הונא מימיו, ואם כן אנו רואים שכשנפטר רב הונא עדיין לא היה רב חסדא חכם כמותו מדלא קאמר חכמתיה ועותריה דרב חסדא כדפי' לעיל, ואם כן צריך לומר הא דאמרין בעירובין רב חסדא אורי בכפרא בשני דרב הונא משום דתלמיד חבר הוה, דאינו ר"ל חבר ממש כלומר חכם כמותו אלא תלמיד, כלומר שלא היה חכם כמותו וחבר כלומר שהיה קרוב להיות חבר כדפי'.

ועוד יש להביא ראיה מתוך מה שתירצו התוספות בפרק שני דגדה דרבי חייא בעת זקנתו נעשה תלמיד חבר לרבי ואע"ג דפשיטא דרבי חייא לא הגיע לעולם לחכמתו של רבי. ותדע דכן הוא דאי לא תימא הכי יקשה מהה"ד דיבמות פ' החולץ דקאמ' רבי לא שנאה — חייא מגין לו, פ' שם רש"י רבי חייא תלמידו מגין לו, ואם איתא דלכסוף נתחכם כמו ר' הא"ך דוחה סתם ברייתא שלו משום דרבי לא שנאה כולי, נימא דאחר זקנת ר' חייא שנתחכם סתם הברייתא דודאי פשיטא שאם היה חוזר בו רבי חייא בעת זקנתו לא היה מניח הברייתא שלו אלא היה חוזר בו כמו שהיה עושה ר' כשהיה חוזר בו היה סותם בהפך ממה שסתם בתחילה. ועוד דמסתמא רבי חייא סדר התוספת' שלו בסוף ימיו, אלא ודאי סבירא להו לתוספ' דתלמיד חבר אינו ר"ל שיגיע לחכמות רבו אלא שהוא כחבירו וקרוב להיות כמותו.

„כבוד חכמים" ע' 111, 110

שהיה רב הונא קיים כשנפטר רב יהודה לא הוה אמרי גברא רבא כרב יהודא ליכא הכא דהוה רב הונא גברא רבא כרב יהודה ויותר שהיה ראש גולה בבבל כמו שהוכחתי לעיל באורכי. וא"כ כיון שנפטר רב הונא מלפני רב יהודה ורבא נולד ביום שמת רב יהודה א"כ רבא לא ראה רב הונא מימיו. וא"כ מיהא משמע שכשנפטר רב הונא עדיין לא היה רב חסדא חכם כמותו מדלא קאמר חכמתיה ועותריה דרב חסדא כדפירשתי לעיל. וא"כ צ"ל דהא דאמרין במס' עירובין פ' הור דרב חסדא אורי בכפרי בשני דרב הונא משום דתלמיד חבר הוה דאינו ר"ל שהיה תלמיד מקודם ואח"כ נעשה חבירו ממש כגון שנתחכם כ"כ עד שהיה חכם כמוהו. אלא ר"ל שגם עתה הוא תלמיד כלומר שאינו חכם כמוהו וחבר שהוא קרוב להיות חבירו וא"כ קטן ממנו. ועוד יש להביא ראיה מתוך מה שתירצו התוספות במס' גדה פ"ב (דף י"ד ע"ב) דר' חייא בעת זקנתו נעשה תלמיד חבר לרבי, ואע"ג דפשיטא דר' חייא לעולם לא הגיע לחכמתו של רבי. דאי לא תימא הכי איקשי מההיא דמס' יבמות פ' החולץ (ריש דף מ"ג ע"א) דקאמר אי ר' לא שנאה חייא מגין לו, ופירש שם רש"י ר' חייא תלמיד מגין לו. ואם איתא דלכסוף נתחכם כמו ר' הא"ך דוחה סתם ברייתא שלו משום דרבי לא שנאה וכו' נימא דאחר שנודקן ר' חייא ונתחכם סתם הברייתא דודאי פשיטא שאם היה חוזר בו ר' חייא בעת זקנתו לא היה מניח הברייתא שלו כך אלא היה חוזר בו כמו שהיה עושה ר' כשהיה חוזר בו היה סותם בהפך ממה שסתם בתחילה. ועוד דמסתמא סידר התוספתא שלו בסוף ימיו. אלא ס"ל לתוספות דתלמיד חבר אינו ר"ל שיגיע לחכמת רבו אלא שהוא כחבירו מצד שקרוב להיות חכם כמוהו אלא שעדיין הוא קטן ממנו.

נוספות ל"הדפוס העברי בשקלאוו"

מאת

ח. ליברמן (גיריורק)

(המשך: עין קרית ספר כ"ה עמ' 315--320).

ת ק ג ח

12. כתנות אור' אור כולל ומוסיף על ספר עין יעקב... פעולת... רבי יעקב בר' שלמה
י' חביב... ועתה נדפס מחדש בתוספות מרובה... תבנית האותיות שבעה חלקי הדפוס... מאמרי
הבעל עין יעקב ותוספות הבונה הכל מרובע גדול, לא כמו הראשונים שהבונה נדפס מרובע קטן...
ורש"י ותוספות וכותב ומהרש"א באותיות קטנות נאות ואף קטני האותיות הרי"ף... מאירים עינים...
שקלאוו. על אבן אחת שבעה עינים הנני מפתח לפ"ק [תקנ"ח]. במצות ובהוצאות המדפיסי'
נגיד קהלתנו ק"ק שקלאב יצ"ו. כמו שנדפס באמשטרדם, חלק ראשון, זרעים וירושלמי זרעים
חסר השער ומתחיל מהקדמת הכותב. 268 דף; חלק שני מועד, שבת-יומא וירושלמי שבת-
שקלים, חסר השער. 266 דף; חלק שלישי מועד, סבת-חגיגה וירושלמי. 238 דף; חלק רביעי
נשים. 240 דף; חלק חמישי גזיקין, ב"ק-סנהדרין. 307 דף; חלק ששי מכות עוקצין. 172 דף.
8°. (אותיות מרובעות ואותיות רש"י). לכל חלק שער מיוחד.

הקולופון בסוף חלק רביעי: "ע"י הפועל... המסדר אותיות יקותיאל זלמן ב"ר משה כ"ז מק"ק שקלאוו".
בסוף חלק ששי: "על ידי הפועל... המסדר אותיות אברהם במה"י יצחק מק"ק שקלאב, על ידי הפועל... כמכבש
הדפוס אלעזר במה"י צבי הירש מק"ק סלאווא ולע"ע עוסק בק"ק שקלאב, על ידי הפועל... המסדר אותיות יצחק
במה"ר רמאל מק"ק שקלאב, על ידי הפועל... המסדר אותיות ארי' ליב במה"י דניאל כ"ז מק"ק רסנא ולע"ע
עוסק בק"ק שקלאוו, על ידי הפועל... המסדר אותיות שלמה במה"י ישראל מק"ק שקלאב."

ת ק נ ט

13. דעת קדושים מאת ר' חיים הלוי אבדק מעזיבו. פירוש על משניות סדר קדשים.
שקלאוו תקנ"ט. 4°. (עפ"י בן יעקב בערכו).

ת ק ס

14. ברכות הנהנין מאת ר' שניאור זלמן בר' ברוך הרב מלאדי. (עפ"י שו"ת שנדפסה
בשו"ת צמח צדק, הוצאה שני', נויארק תש"ו). בחלק המילואים ע' נ"ז, ושם כתוב שהוא דפוס
הראשון ולפי רשימת יערי (ע"פ פרידברג) מס' 67 נדפס ראשונה בשנת תקנ"ו).

ת ק ס ג

15. סדור התפלה, ר' שניאור זלמן בר' ברוך מלאדי. שקלאוו תקס"ג. דפוס הראשון
של סדור התפלה נוסח הרב מלאדי (עפ"י התקדמה לספר "שער הכולל" שנספח לכל ההוצאות של
סדור הרב מלאדי בשם "תורה אור").

ת ק ע ב

16. מנוחת שלום... ע"ש אבי אמונת... שלום שכנא... והיום הזה נפתחים שלשה ספרים
אחד ספר מנחת יעקב ה' ספר עדות ביעקב... והג' הוא ספר הלל, ובו יבואר העשין
ולאיון להרמב"ן ולהסמ"ג להשלים לתרי"ג והוספת הסמ"ק וקצת לאיון ותקנות דרבנן וס'
מצות הנזהרות בזה"ו ומנאם... הרמב"ם בסהמ"ק שלו וקראם ששים המה מלאכות... ועוד

איוה חדושים בגפ"ת וברמב"ם ז"ל, דברי יעקב סופר ונאמן ממאהליב. [שקלאוו]. לפרט מנחת שלום ושלוח השקט לפ"ק [תקע"ב]. 4 דף. 12°. (אותיות מרובעות ורש"י).
בע' אחרון [חדושים] בשם גיסי המנוח הרב המקובל... הורשן מוה"ר יעקב ז"ל שהי' מ"מ בק"ק ראדעשקעוויץ וק' שמארגאן. (טופס בספרית הסמינר ע"ש שכטר בניורק).

תקע"ד

17. מנחת יעקב הוסד על התרי"ג מצות להרמב"ם... ממני יעקב סופר ונאמן המדינה ממאהליב יצ"ו בהמנוח... שלום שכנא... בו יבואר י"ד שרשים להרמב"ם ז"ל והשגת הרמב"ן והסמ"ג ותוספת מצות מהסמ"ק... וענפי המצות להחרדים... (וכו' כמו בהוצאת תקע"ג שברשימת יערי מס' 125). [שקלאוו] לפרט ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל [תקע"ד]. [7] דפים. 12°. (אותיות מרובעות ואותיות רש"י).

עם הסכמת רבני שקלאוו, ברוך מ"מ משקלאוו, אהרן ב"ר יקותיאל הלוי, מיום ה' י"ב סיון לפ"ק כעת יאמר ליעקב לק [לפרט קטן] [?] הנקודות על האותיות ת' א' ב' ק' אמנם יום ה' י"ב סיון חל בשנים הן רק בשנת תק"ע או תקע"ג.

בהסכמתם כותבים הרבנים המסכימים: "...איקלע לאתרין האל מרבנן ורב יעקב שמי' שהי' סופר ונאמן המדינה ממאהליב יצ"ו והוא מילידי ק' הג"ל ומעת שהועתקה הגובערני' ממאהליב לוויטעפסק זה ט"ו שנה הוא מתגורר בכאן ואף ששוב הוקבעה הגובערני' במאהליב אף אין שם גובערסקי' צילענש להיות סופר המדינה אצלם...". העברת הנהלת הפלך לוויטבסק היתה בשנת 1796 (עיין "עיוורעיסקאיא ענציקלאפעדיא" הוצאת בראקהוויזעפראן, פטרבורג בערך (וויטבסק) וא"כ אולי נכתבה ההסכמה בשנת תק"ע ? מר יערי מס' 125 רשם הוצאה משנת תקע"ג, ואולי גם פרידברג לא טעה. וישנה הוצאה גם משנת תקע"ב. (טופס בספרית הסמינר ע"ש שכטר בניורק).

18. ספר שיר השירים עם פירוש מגישי מנחה בלשון אשכנז, דאש איז ידוע לכל אז דאש ספר שיר השירים איז קודש קדשים דען דרינגן שטייט די גרוישי אהבה פון כנסת ישראל צו גאט... אונ' די גרוישי אהבה פון גאט צו כנסת ישראל... אונ' דר וואס זאגט דאש ספר אלי שבת בכונה אונ' זאל פר שטיין דעם פירוש איז זייער איין גרוישי מצוה... ובזכות זה יבוא משיח צדקינו... וועט איר זוכה זיין אין ארץ ישראל צו קומן... שקלאוו, [בדפוס מרדכי בר' שמואל הורוויץ]. בשנת תקע"ד לפ"ק. 12 דף. 12°. (הפנים באותיות מרובעות ובהתרגום באותיות צו"ר).

עם הסכמה מיום ב' טוב טבת תקע"ד, חתומה בידי: ברוך ב"ר יהודא מ"מ משקלאוו, אהרן ב"ר יקותיאל הלוי מ"צ משקלאוו, משה ב"ר ישראל מ"צ וקאפוסט, זאב וואלף ב"ר שמואל, ההסכמה ניתנה לר' מרדכי ב"ר שמואל הורוויץ.

תקע"ה

19. סדר תפלת נהורא כמנהג אשכנז, מסודר מפי ספרים קדושים יפה וברה, בכונה פשוטית על כל ענין וענין מסודרה, בכדי שתהא תפלתנו זכה וטהורה, שתהא ראויה להיות עטרה, על ראש יוצרנו ובוראנו מלך גדול וגורא, ובזכות זה נצא מאפילה לאורה, ויבנה בהמ"ק בימינו במהרה, ויהי' השכינה על כל א"א מישאל שורה, ויתגלה לנו סודות התורה, שטוב סחרה מכל סחורה, מפז ומפנינים יקרה. אמן ואמן, ועתה נוסף עוד על הגליון תקונים והגהות חדשות מאת הגאון.. מו"ה ישעיהו ברלין וצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק ברעסליא גם הוספנו סדר הגדה של פסח עם פרושים מלוקטים, וגם הצגנו לוח המולדות על עשרה שנים. כמ"ש בברדיטשוב, ברשיון הצענוור דאקדמיא דק"ק ווילנא, תחת ממשלת... הקיסר... אלכסנדר פאולאוויץ... [שקלאוו] תקע"ה ? 212 דף. 8°. (אותיות מרובעות ואותיות רש"י).

מקום התאריך נקדע ואיני יודע אם יש תאריך או העלימו גם את הזמן כמו שהעלימו את מקום הדפוס, ורשמתי תקע"ה על יסוד לוח המולדות שבתפלת שבת שמתחיל משנת תקע"ו וא"כ נדפס תקע"ה.

בקולופון שמות הפועלים: "על ידי הפועל... המסדר אותיות החתן בער ב"ר צבי הירש משקלאוו; על ידי הפועל... במחש [!] הדפוס... משה ב"ר שלום מעבר הנהר; ע"י העוסק... ז"צ מ' משה ב"ר ארז(?) כץ; על ידי הפועל... החתן משולם פייש ב"ר יהודא הורוויץ משקלאוו; על ידי הפועל... במחש [!] הדפוס... מאיר ב"ר אהרן משקלאוו; על ידי הפועל... במחש [!] הדפוס בער ב"ר אהרן אשר משקלאוו".
הוצאה זו היא מאלו ההוצאות של הסדר הזה שעליהן כותבים הרבנים המסכימים על הוצאות וולנא והוראדנא תקע"ח אשר המדפיסים הדפיסו כרצונם בלי רשיון אף שהמחבר עומד וצוות (ראה מה שכתבתי ב"קריית ספר" י"א ע' 132-133). ולכן העלימו את מקום הדפוס ושם המדפיס.

ת ק ע"ט

20. סדר הגדה של פסח עם פירוש מספיק... על כל ההגדה עם כל הפיוטים... ועם מעט מהכוונות... חברו... בעהמ"ח ספר בתים לבריחים [ר' שבתי בר' אהרן] מ"מ ומ"ד דק"ק טשאשניק וקרא שמו... תשבי מבשר... תחת ממשלת... הקיסר... אלכסנדר פאולאוויץ... ברשיון הצענזור אשר באקדמיא דוילנא שקלאוו בדפוס עזריאל זעליג בר' יעקב בשנת והגדת לבנך ביום שהוא לאמור לפ"ק [תקע"ט]. 46 דף. 4. (הפנים באותיות מרובעות מנוקדות והפירוש באותיות רש"י).

עם הסכמת רבני שקלאוו מיום י"ז מנ"א בלא תאריך השנה. חתומים אהרן בהרב ר' יקותיאל סגל מ"ץ דק"ק שקלאוו; נתן נטע בהרב ר' שמואל ד"ץ דק"ק שקלאוו. מעבר לשער הויניטה שהשתמש בה המדפיס עזריאל זעליג ב"ר יעקב רשומה גם אצל וינר בדפוס שקלאוו ברשימת ההגות מס' 268.

ת ק פ

21. סדר סליחות מתוקנות ומסודרות כמנהג פולין ליטא ורייסין וזאמוט נדפס מחדש בסדר נכון שלא יצטרכו לחפש הנה והנה... אויך הבין מיר גידרוקט די סליחות מיט טייטש... זהה ממשלת... הקיסר... אליכסנדר פאולאוויץ... ברשיון הצענזור אשר באקדמיא דוילנא. בדפוס... עזריאל זעליג ב"ר יעקב... ושותפו... מו"הרר יצחק במוהר"ר שמואל... בשקלאוו, בשנת ויאמר ה' סלחתי כדברך לפ"ק [תקפ"ה]. [57] דף. 4. (הפנים באותיות מרובעות מנוקדות והתרגום באותיות צו"ר).

ת ק פ"א

22. סדר תיקון חצות הא לכה דא האט עטץ הייליג פאלק ישראל דש רעכטונג פון חצות דאש האט מתקן געוועזן... רבי יצחק לוריא ע"ה דו איז אראפ גקומען פון הימל דורך (אליהו הנביא)... אבר עש איז שווער גיוועזן צו פר שטין בפרט די קינות דרום האבן מיר עש וואול פר טייטשט... נדפס פה ק"ק שקלאב יע"א בשנת תקפ"א לפ"ק. 16 דף. 16. (הפנים באותיות מרובעות והתרגום באותיות צו"ר).

ת ק פ"ד?

23. ספר תהלים מסודר ע"פ ימי השבועה (!) והחדש עם פירש וקיצור אלשיך ועוד נוסף דבר חדש אשר עדיין לא הי' מעולם פירוש הזהר מלוקט מספר הזהר ופירש מצודת ציון... תחת ממשלת... הקיסר... אלכסנדר פאולאוויטש... (ברשיון הצנזור ה"ה דוילנא). נדפס שקלאוו, בדפוס... עזריאל זעליג ב"ר יעקב... במצות ובהוצאות ה"ה הרבני הישיש מוה' עזריא ב"ר אפרים הכהן ובנו מוה' ניסן ב"ר עזריא הכהן ממדינת פרס תקפ"ד? 150, 2 דף. 8. (הפנים באותיות מרובעות והפירוש באותיות מרובעות ורש"י).

אחרי התהלים תפלה לחולה. תפלה למקשה לילדת המקשה לילד ולוח של חמשים ושמונה שנה מתחיל משנת תקפ"ה ולפי זה נדפס בודאי בשנת תקפ"ד.

בקולופון: זהו השלמת מלאכתו בהוצאות הנביא הישיש מוה' עזריא ב"ר אפרים הכהן וה"ה הנגיד מוה' ניסן ומוה' דוד ומוה' אברהם ומוה' יצחק בניו של מוה' עזריא הכהן-ממדינת פרס.

אפשר לשער שיהודי פרס ויהודי שקלאוו היו מזדמנים יחד על הירידים הגדולים במדינת רוסיה שאלו ואלו היו באים שמה לשם מסחר. ושם הומינו אצל יהודי שקלוב להדפיס עבורם את ספר התהלים וכל ההוצאה הלכה לפרס ומשום זה הוא יקר המציאות במאד.

ת ק צ ג

24. ספר פוקת עורים האט מחבר גיווען הרב... מוהרר דוב בער בהרב... מוהרר שניאור זלמן נבג"מ... (עתה) יצט אוף דעם האט ער אויך השגחה גיגעבין אויף די גימניע לייט אז זיי ווילן תשובה טאן ווי זיי זאלין זיך נוהג זיין: האט ער מחבר גיווען דעם ספר אויף טייטש... ברשיון הצענזור דאקדמיה מוילנא. שקלאב בדפוס... יצחק במוהרר יוסף מענין, בשנת תקצ"ג לפ"ק. 12 דף.

12°. (אותיות מרובעות-מנוקדות).

25. ספר פוקת עורים שחיבר הרב... מוהרר דוב בער בהרב... מוהרר שניאור זלמן... עתה יצט אויף דעם האט ער אויך השגחה גיגעבין אויף די גימניע לייט אז זיי ווילן תשובה טאן ווי זיי זאלין זיך נוהג זיין האט ער מחבר גיווען דעם ספר אויף טייטש... בדפוס... יצחק במוהרר יוסף מענין שקלאוו. 1832. [8] דפים ונשאר חסר. 8°. (אותיות מרובעות ומנוקדות). שם הספר, מקום הדפוס ושם המדפיס נדפס גם ברוסית. מעבר לשער רשיון הצנזורה מיום 27 לדקבר 1933. זו היא הוצאה שונה מזו של יערי מס' 155. (טופס בספריה ה"יווא" בניוירק).

26. ספר נועם אלימלך זה החיבר אשר חיבר ה"ה הרב המקובל החסיד המפורסם איש אלקים קדוש יאמר לו אשר מעייניו יוצא חוצה ותורתו אמונתו תורת אמת על חמשה חומשי תורה כאשר עיניכם תחזנה מישרים: גם כמה ליקוטים על פסוקים וגמרות ודרשים מיוסדים

על אדני פז להורות לעם ה' דרך ה' את המעשה אשר יעשון. תובא עכשיו לבית הדפוס כמקדם על ידי הני תרי אחים ה"ה הרבני המופלג החסיד המפורסם מוהרר אלעזר ואחיו הקטן ה"ה

הרבני הותיק החסיד המפורסם מוהרר אליעזר ליפמן נר"ו: וע"י המסייע ה"ה האלוף התורני

הנגיד מוהרר יעקב דוב בער הלוי ה"ר שמואל רייס מק"ק לבוב. כהיום כפי מתנת חלקו: [שקלאוו, בדפוס ארי' ליב בר' שניאור פייבש], חש"ד. [2], 97, 19 דף, 4°. (אותיות רש"י).

המחבר הוא ר' אלימלך מליזענסק.

הנוסח האמור שעל השער הוא אות באות כמו בדפוס הראשון, לבוב תקמ"ח, בהוספת התיבות "עכשו" ו"כמקדם" ושורה האחרונה "כהיום כפי מתנת חלקו" אלא שמהעיוולים שעל האותיות יוצא "שקלאב אריה ליב בש"פ". הדפוס הראשון של ספר זה הוא לבוב תקמ"ח והדפוס השני הידוע לנו הוא סלאוויטא תקנ"ד, ואם כן הוצאה זו היא מסתמא בין תקמ"ט לתקנ"ד.

הוצאה זו היא יקרת המציאות ומענינת בדרך ההסוואה של מקום הדפוס ושם המדפיס. אבל יש לתמוה על עצם העובדא שספר זה נדפס בשקלאוו כי הלא לא הדפיסו כלל בשקלאוו ספרי חסידות חוץ מאיזה ספרי הב"ד (רוב ספרי הב"ד נדפסו בקאפוסט), וגם זה רק משנת תקס"ג ואילך, וכשהדפיס הרב מלארי את ספרו התניא בשנת תקנ"ז מסרו לדפוס בסלאוויטא הרחוקה אף על פי שלאזנא, מקום מגורו של הרב מלארי אז, ושקלאוו סמוכות זו לזו, ויש לבאר — לדעתי — בזה שבשנות החמשים עדיין היתה שקלוב מבצר המתנגדים¹⁰ ובכל אופן הנה ספרי חסידות פולין וגליציה לא הדפיסו בשקלאוו בכל משך השנים שנתקיימו בה דפוסים עברים ואם כן מה נשתנה ספר זה היחידי שהדפיסוהו בשקלוב? ואולי אפשר לומר שהדפיסוהו במיוחד בשביל גליציה ולכן העלימו את מקום הדפוס בכדי שיהי' נוח יותר להעבירו את הגבול ואולי גם נדפס אחרי שנת תקנ"ד שבשנה זו יצא האיסור להדפיס ספרי קבלה בגליציה¹¹ ולכן הדפיסוהו ברוסיה והעבירוהו את הגבול.

10 אפשר אמנם עדין לבאר דבר זה במצב השפל של הדפוס בשקלאוו בזמן ההוא שהי' בבחינת "לא תאר ולא תדר".

11 עיין מאהלער, רפאל "דער קאמף צווישן השכלה און חסידות אין גאליציע" הוצאת "יווא" ניוירק 1942, ע' 144.

27. שער התשובה והתפלה אשר העותק מגוף כתיבת יד קדשו של... הרב מוה"ר דובער בן אדמו"ר... מרנא ורבנא שניאור זלמן נבג"מ... ברשיון הצענוור אשר באקדמאיא דווילנא... נדפס פה ק"ק שקלאב לפרט אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצו (תקע"ז) [לא קודם תקפ"ח]. [2] 25. דף. 8° (אותיות רש"י). כולל שער התשובה, שער הבחירה ושער התפלה.

נוסח השער הוא כמו בהוצאת תקע"ז שברשימת יערי מס' 143 אלא בהשמטת שמות המדפיסים ובהשמטת תיבת שיחי אחרי שם המחבר, ומקום סנוי במקומו, ולפי שהמחבר אדמו"ר ר' דובער נסתלק ט' כסלו תקפ"ח א"כ לא נדפס קודם תקפ"ח.

מסופקים

28. ספר אורחות חיים חברו רבינו אשר אביו של רבינו יעקב בעל הטורים תמא דברי תוכחת מוסרים... וירא... מוה"ר יום טוב והוא בעל תוספת יום טוב וחלקו לחלקים שבעה... וצוה לאמר חלק אח' דבר יום ביומו בקהלנו... ולאשר חפץ... להצדיק אף לבלתי יודעים... ולנשים שאינם מבינים... בלשון הקודש ע"כ העתיקו ג"כ ללשון אשכנז... הובא לבית הדפוס בשנת תקמ"ג ע"י הרבני... מו' יוסף בהרבני... מו' אברהם בק"ק שקלאוו ועתה נתעורר... מו"ה יעקב בהרבני... מוה' נפתלי צבי הירש מבית יאלוט והביאו שנית לבית הדפוס בשנת ישרים [תק"ס]. [13] דף 12° (אותיות מרובעות צו"ר).

בהשמטת צוואת ר' שעפטיל שבהוצאת שקלאוו תקמ"ג. גרשם דפוס שקלאוו בקסלוג גו' 433 מס' 5518 של בימ"ס הספרים אסא האראמאויטץ בלייפציג והוא מאוסף הפרוט פארנעס מלייפציג ונרכש לספריה הסמינר ע"ש שכטר בניוירק וגם שם רשמוהו כדפוס שקלאוו. אבל לפי שם המכיל לבית הדפוס ולפי המסגרת שעל השער הגני חושבו לדפוס נוביבורג כנראה שהוצאה זו היא היא שרשם חנוך ב"קהלת משה" מס' 915.

29. ספר תהלים. רש"י עם פי' המלות, פי' הזהר, קצור אלישר, שקלאוו? [תקע"ז]. 140 דף. 8° (הפנים באותיות מרובעות — והפירושים באותיות רש"י). חסר השער ושני דפים שאחרי, גוף התהלים מתחיל מדף ה'. בסוף התהלים הקשטו של המדפיס עזריאל ועליג בר' יעקב שבסוף ספר "סבוב ר' פתח" תקע"ז.

הערות, תקונים והשלמות לרשימת יערי

תקמ"ג

6. עין דור. 40 דף. (אותיות מרובעות ואותיות צו"ר). הקולופון: "על ידי הפועל... המסדר אותיות יהודא ליב במוהר"ר ישכר בער יצ"ו מק"ק אסטראווצי הסמוך לק"ק אפס הבירה ולע"ע עוסק בק"ק שקלאוו, ועל ידי הפועל... הרוקו אהרן במה' דוד טעביל מק"ק אלעקסניץ הסמוך לק"ק בראד הבירה, ולע"ע עוסק בק"ק שקלאוו".

תקמ"ד

16. פרקי רבי אליעזר. הוא רבי אליעזר בן הורקנוס... הי' מכת חכמי המשנה המקובלים והי'... בזמן הנשיא רבן גמליאל השני... נדפס פה ק"ק שקלאוו. תחת ממשלת אדונינו... סימאן גוורילאוויטש זאריטש, בדפוס המשותפים... צבי הירש בהמנוח ארי' לב... וחתנו... שמואל כמוה' ישכר בער סגל, בשנת וישראל עושה חיל [תקמ"ד]. 68 דף. 12° (אותיות מרובעות).

הקולופון: "ע"י הפועל הרוקו יוסף בר' שלמה מק"ק גריווינג". טופס כספרית הסמינר ע"ש שכטר בניוירק.

תקמ"ה

ספר הזהר חלק ראשון, בראשית, תקמ"ה, עיין להלן מס' 33. 28. פרפראות לחכמה. יש להוסיף קולופון: שיר (תחלתו): נגש יוסף בתחנה) מאת העוסק במכשכש הדפוס יוסף במה' שלמה מק"ק גריווינג ולע"ע עוסק בק"ק שקלאוו.

תקמ"ו

33. ספר הזהר על התורה... כפי אשר נדפס באמסטרדם דף על דף ממש והדפסנו

מחדש באותיות גדולות... גם בגליונות רחבים...

חלק ראשון, בראשית, הובא לבית הדפוס במצות ובהוצאות המשותפים... התורני מהורר אשר בן התורני... מוהרר יוסף פרעמסליר מק"ק קארעץ ושותפיו... מהורר אהרן בהתורני מו' משה מרדכי מק"ק זאלקווי, נדפס פה ק"ק שקלאוו תחת ממשל האדון... סעמין גאורילאוויץ זאריץ בדפוס המשותפים... מהורר צבי הירש בהרבני מהורר ארי' ליב וחתנו מהורר שמואל במהורר ישכר בער סג"ל, ותהי ראשית מלאכתו ביום שהוכפל בו כי טוב ערב ר"ח תמוז בשנת והמשכילים יזהירו כוזהר הרקיע לפ"ק [תקמ"ה]. (3), 251, 14 דף. 4° חלק שני, ספר שמות, בשנת והמשכילים יזהירו כוזהר הרקיע [תקמ"ו]. 270, 2 דף.

בדפוס הנ"ל.

חלק שלישי, ספר ויקרא, בדפוס... צבי הירש בהרבני מהורר ארי' ליב, חלק רביעי וחמישי, ספר במדבר ודברים, בדפוס... האלמנה הגבירה מרת שרה בת הרבני המנוח מהוהרר משה סג"ל, בשנת והמשכילים יזהירו כוזהר הרקיע [תקמ"ו]. 300 דף.

הקולופון בסוף ח"ב : שיר (תחלתו : אוניע בקהל רב) מאת המסדר אותיות אברהם במהורר יצחק חתן רבי יצחק משורר דק"ק שקלאוו, ושיר (תחלתו : אופיס יום יום) מאת הדרוקר יצחק אייזיק במהורר ווד יצ"ו דק"ק שקלאוו, על ידי הפועל... הדרוקר שלמה במהורר אברהם מק"ק רמאנב הסמוך לק"ק שקלאוו. הקולופון בח"ד : "על ידי הפועל... המסדר אותיות חתן מאיר במהורר שלמה מק"ק קארעץ ולעת עתה עוסק בק"ק שקלאוו, על ידי הפועל... הדרוקר יצחק אייזיק במהורר אברהם מק"ק רמאנב הסמוך לק"ק שקלאב, על ידי הפועל... הדרוקר יצחק אייזיק במהורר דניאל מק"ק אמשטישלאב ולעת עתה עוסק... בק"ק שקלאב, על ידי הפועל... הדרוקר יהושע העשיל במהורר בנימין וואלף מק"ק אסטראזאנא הסמוך לק"ק וויטעפס ווע"ע עוסק בק"ק שקלאוו, על ידי הפועל... הדרוקר הבחור מאיר במהורר יוסף מק"ק עוריטש הסמוך לק"ק וויטעפס ווע"ע עוסק בק"ק שקלאוו."

35. עוזר ישראל. המחבר העלים את שמו וכל הביבליוגרפים רושמים ספר זה כאנונימי. כפי הנראה נפל בגורלי להיות הולך רכיל מגלה סוד אשר המחבר הוא ר' ישראל לי"ב המגיד הידוע מסלוצק ונבחרודוק שנתפרסם בשעתו כמלחמתו נגד החסידים ובספריו שהדפיס נגדם, ומר דובנוב הקדיש לו פרק שלם בספרו "תולדות החסידות" (ספר שני פרק 40) שהוא גם מחבר הספר "עוזר ישראל", שכן בספרו "תאות צדיקים" ורשה תקנ"ח נדפסה אות באות הסכמת הרב מוויזון שבספר "עוזר ישראל" ובהוספת שם המחבר, וגם נדפס שם נוסח כתב המגידות שנתנה לו קהלת נובהרודוק ובו נאמר מפורש שהוא בעל המחבר "עוזר ישראל" שכבר נדפס, וכן על שער ספרו "ספר הוכוח" ורשה תקנ"ח כתוב שהוא בעל המחבר ספר "עוזר ישראל".

וכאן אנו נתקלים בקוריוז : זה הלוחם הגדול בחסידות אשר "מסר עצמו להריגה" במלחמה זו, כעדותו של ר' דוד מקוב (דובנוב שם) מביא בספרו זה "עוזר ישראל" דף י"ז מה ששמע בשם המגיד המנוח החסיד מהו ממעוררש תלמידיו של הבעש"ט ורבה של מנהיגי החסידות לעתיד שהפיצו את תורת הבעש"ט בכל העולם ! ולפי הגדרתו של מר יערי הנה הספר בכלל הוא "דרושי מוסר בדרך קרובה לחסידות" (בן יעקב כותב "בדרך דרוש ונוטה לקבלה").

41. ספר כתר תורה... שהיכר הדרשן... מ' פנחס ב' יהודא מ"מ בק"ק פאלצק בעה"מ ס' מגיד צדק ובו מתבאר... הדר' כתר תורתנו הקדוש' על כל הכתרי' על צד הויכוח מיוסד על דברי חז"ל... ומצאה על כל ישראל לקנות אותו לבנו למען ישא בחקו... נדפס פה ק"ק שקלאוו תחת ממשלת האדון... סעמין גאורילאוויץ זאריץ, בדפוס אשר הוקם... על ידי... ארי' ליב בן... שניאור פייביש, לפרט גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם לפ"ק [תקמ"ח]. 56 דף. 12° (אותיות רש"י). הסכמת ר' ישכר בער מיום י"ח ניסן תקמ"ח. הקולופון : "על ידי הפועל... במכש הדפוס... מרדכי במהורר יעקב מק"ק אלעקסניץ ווע"ע... בק"ק שקלאוו, על ידי הפועל... המסדר אותיות מהורר אברהם במהורר יצחק מק"ק שקלאוו". 43. ספר שירת משה... על תרי"ג מצות וכתבים קצרים וכל בית מתחיל באות אחת

מעשרת הדבר' עפ"י מנין והלכו' הרמב"ם ז"ל סדור'... עם פירוש... [מאת] משה בהרבני הישיש מוהר' מרדכי מיחלש שמש דק"ק ווילנא. נדפס פה ק"ק שקלאח תחת ממשלת האדון... סימאן גאורילאוויץ זאריץ... בדפוס... ארי' ליב במו' שנייאור פייבוש נר"ו. בשנת ויכתוב משה את השירה הזאת [תקמ"ח]. [44] דף. 12°. (אותיות מרובעות ואותיות רש"י).

עם הסכתו ר' ישכר בער משקלאח מיום י' סיון תקמ"ח.

בסוף הספר "קיצור שלשים חשבונ' הנפש".

הקולופון: "על ידי הפועל... כמכבש הדפוס... מרדכי ב' יעקב מק"ק אלעקסניץ ולע"ע עוסק בק"ק שקלאח, על ידי הפועל... המסדר אותיות אברהם ב' יצחק מק"ק שקלאח".

במכתבו לר' משה מונטיפיורי כותב המחבר אשר הדפיס מספרו זה "אלף חתיכות ומרוב החשיבות לא נשאר בידי מאומה" 12.

בטופס שלנו על הדף החלק שלפני השער כתוב: "מתנת דרשה מאת הרב הישיש המופלג חכם ונבון כמוה"ר משה שמש ונאמן שהי' בק"ק ווילנא הנקרא ר' משה מיחלש מוילנא מחבר ספר הלוי".
לטופס שלנו מכורך דף בווד נדפס בקאפוסט. שיר תפלה מאת המחבר, ובראשו הוא כותב: "מקדם ימים זכרתי להיותי בארץ עד בשנת תקס"ג בחדש ויו בברחי מפני שאול ואבדון מחלוקת שהתהווה בקהלותינו ק"ק ווילנא 13, או מלבי הוצאתי מלין תפלה למשה ע"ד אלפא ביתא כל בית א"ב שלם, הנה עתה בהערב שמש' ביום אך בעשר שנת שעב"ר מידי עברי ק"ק קאפוסט ונתארתתי בבית מאהבי המדפיסים העין ראה יופי הידור הדפוס והלב חמד לחקוק דפוס כיון הלב כי גם עתה מצוק העתים גולה" 14.

ת ק נ ה

63. ספר ריח השדה. מר יערי רושם רק חלק ראשון, ובאמת נדפס גם חלק שני על במדבר ודברים. נוסח השער כמו מחלק ראשון אבל הפרט של שנת הדפוס הוא ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה, יוצא תק"ן, ובודאי הוא טעות הדפוס ואות ה' או ו' צ"ל גדולה. [84] דף. 2°.

(אותיות רש"י).

הקולופון בחלק א': נגמר השלשה ספרים ביום ו' ר"ח מנחם אב וחלק שני התחיל ביום א' ג' אב. הקולופון בחלק ב': התנצלות הכע"מ [הבעל מגיה] וחותם "המגיע [!] דניאל במהו' יקותיאל ולמן כ"ץ", על ידי הפועל... המסדר אותיות אברהם במהו' יצחק מק"ק שקלאח, על ידי הפועל... המסדר אותיות ארי' ליב במהו"ר דניאל כץ מק"ק ראטנא, על ידי הפועל... המסדר אותיות יצחק במהו"ר שמואל מק"ק שקלאח, על ידי הפועל... המסדר אותיות דוד במהו"ר יוסף מק"ק שקלאח, על ידי הפועל... הדורקר יצחק אייוק במהו"ר דוד מק"ק שקלאח, על ידי הפועל... הדורקר שלמה במהו"ר אברהם מק"ק שקלאח".

ת ק נ ו

69. ספר דרך הישר לעולם הבא דאש ספר איז פר גמיני לייט אונ אויך פר די ווייבר אונ מיידנ... אלי דינים אויף טייטש גשטעלט, אויך פיל שטראף דרינג במעלט... וואו די זיבן כיתות פון צדיקים יצן, אויך די זיבן כיתות פון די פרומי ווייבר ווי השי"ת טוט זי באשיצן... און וויא די ווייבר זיך זאלן נוהג זיין, אין גדה חלה הדלקה צו האלטיין פיין, אויך מיט פלייש איין וויקן אונ זאלצן אונ וונשט זאכן, אין דר תויו האלטונג קיין טריפות צו מאכן... אויך דיני התפלה... און תפילין ליגן... קריאת שמע אויף טייטש... דיוש ספר האב איך מחבר גורעזן (האלוף התורני מוהר"ר יחיאל מיכל בהר"ר אברהם סגל ז"ל עפשטיין) גם קיצור שני לוחות הברית וסדר תפלה דרך ישרה... נדפס בשקלאח תחת ממשלת האדון... סעמיאן גאורילאוויץ זאריץ. בדפוס... ארי' ליב המנחם שנייאור פייכיש, בשנת תקנ"ו לפ"ק, 45 דף. 4° (אותיות צו"ר).
הקולופון: "על ידי הפועל... המסדר אותיות ירוחם פישל בר' כתריאל על ידי הפועל... הדורקר שלמה בר' אברהם מק"ק שקלאח, על ידי הפועל... הדורקר מנחם מן בר' משה מק"ק שקלאח".
נדפס כנראה ע"ס דפוס הוראדנא תקנ"א. הפרק האחרון מקוצר.

12 עיין מאמרו של פרופ' מרכס ב"ציון" מאסף החברה האי' להיסטור' ואתנוגרפ' ספר רביעי, ירושלים תר"ץ ע' 42.

13 כונתו למחלוקת חסידים ומתנגדים.

14 כונתו לפלישת נפוליון ברוס'א. בין חסיד' חב"ד מתהלכות כמה אגדות ע"ד ר' משה מיחלש, ונפוליון.

74. **תקוני הזהר.** יש להוסיף קולוסון: "על ידי הפועל... המסדר אותיות אברהם בר' יצחק מק"ק שקלאוו, על ידי... המסדר אותיות חיים בר' צבי הירש מק"ק קארעץ ולע"ע עוסק בדפוס חדש בק"ק שקלאוו, על ידי הפועל... המסדר אותיות ארי' ליב בר' דניאל כץ מק"ק ראסנא ולע"ע... בק"ק שקלאוו, על ידי הפועל... הדרוקר. אייזיק בר' דוד מק"ק שקלאוו, על ידי הפועל... הדרוקר יהושע בר' משה מק"ק כוחאב ולע"ע... עוסק בק"ק שקלאוו".
בסוף הספר התנצלות בע"מ דניאל בן יקותיאל זלמן כץ. את הר"ת בע"מ פנת נכונה מר שמואל וייגר שהוא בעל מגיה אבל מר יערי חקן שלא בצדק "בעל מסדר", כי באמת הי' בעל מגיה, עיין לעיל מס' 33 ומס' 63 וגם לא מצינו שהיו קוראים למסדר "בעל מסדר" אלא או מסדר אותיות או הוצעו.

תקנ"ז

77. **ספר מקוה ישראל** חבר הרב... מנשה בן ישראל בעל המחבר נשמת חיים... ראו ראינו כי הספר הלוח כמעט לא נמצא לו שארית בארץ... והביאנוהו לבית הדפוס... **שקלאוו** בשנת עת טוב לגאול [תקנ"ז]. 32 דף. 12°. (אותיות רש"י).
עם הסכמת רבני שקלאוו מיום ח' אדר תקנ"ז, התומים: חנוך הענן בר' שמואל שיק, צבי הירש בר' מאיר, עם הקדמה מאת המביא לבית הדפוס ר' נפתלי הירץ בר' אברהם מביחאב (עיין אותו ברשימת יערי מס' 105).

תק"ס

88. **צוואות ר' יואל בר' אברהם שמרי...** את שנת הדפוס קובע מר יערי לערך תק"ס, אבל זה אי אפשר, וכבר העיר על זה המנוח ואכשטיין¹⁶, על דבר מקום הדפוס הנה כשהייתי בלינגרד בשנת תרפ"ה שמעתי מפי הביבליוגרף המנוח מר שמואל וייגר שהוא דפוס דובראונא, אבל איני זוכר אם אמר זה רק בתור השערה או שהיו לו ראיות על זה. האכסמפלר שלנו חסר השער ואיני יכול לדון בזה. מר יערי כותב... לא נרשם ברשימת פרידברג, בכגון זה אין לומר לא נרשם שהרי נרשם אלא שפרידברג, כמו בן יעקב, חושבו לדפוס ויילנא.

תקס"א

91. **מרגניתא.** עיין לעיל ברשימת ההוספות בשנת תקנ"ו מס' 8.

תקס"ב

95. **צורת הארץ.** יש להוסיף למספר הדפים שיש גם מפה.

תקס"ג

97. **מגיני ארץ.** בטופס שלנו מספר הפועלים הוא רק ששה והדרוקר יהודה ליב בר' יעקב משקלאוו נשמט.

תקס"ד

107. **סמיכת כהן.** יש לתקן: 62 דף.
109. **קצור ספר עברונות.** עיין לעיל ברשימת ההוספות מס' 4.

תקס"ו

111. **לקוטי אמרים.** חוץ משני הטופסים שרשם מר ריבקינד יש עוד טופס שלישי שהוא דומה בכל טופס א' של מר ריבקינד אלא שעמוד האחרון מסודר בסדר אחר וחוז' מזה: בטופס ריבקינד מסתיים בשבש "שבח לאל ברא עולם" ואלו בטופס זה מתקן כראוי "בורא עולם" ומשום זה מסתמא סדרו מחדש את כל העמוד.

תקס"ט

115. ראה זה חדש אשר כבר היה לעולמים ספר ברית יצחק לקרות בו בליל שמיני קודם המילה... והוא מנהג הנהוג בא"י ובכל מדינות סוריא הובא פעמי' לבית הדפוס בראשונה באמשטרדם ואח"כ בדיהרנפורט בשנת תקל"ד... ונתעורר... הקצין מו' ישראל במו' א"ש פייווש יפה מקאפוטט... להדפיס מחדש בדפוס חדש על נייר לבן באותיו' חדשות וצירף אליו עוד סוד ה' עם שרביט הזהב אשר חיבר הרב... מו' דוד לידא אשר הי' אב"ד דק"ק אמשטרדם...

15 ואכשטיין, דובר "מפתח הצוואות", "קריית ספר" שנה י"א ע' 373.

ועם כמה דינים המחודשים והלכות פסוקות מלוקטים מפוסקים אחרונים ומהר"י סג"ל ושאר ספרים אשר נרשמים (כזה) הנדפס באמשטרדם בשנת תק"ה. נדפס בשקלאוו ברשיון הצענזור דאקאדעמיה דווילנא, בדפוס השותפים... הקצין מו' צבי הירש במו' מאיר הלוי סגל ושותפיו... מו' יצחק במו' שמואל ושותפיו... מו' יצחק במו' שמואל זנוויל הלוי סגל, בשנת תקס"ט. 65 דף. 12°. (אותיות מרובעות ואותיות רש"י). טופס בספרית הסמינר ע"ש שכטר בניוירק.

ת ק ע ב

119. ספר הזהר. יש להוסיף קולופון: בח"א: "על ידי... המסדר אותיות שמואל זנוויל במו' אליהו מק"ק אורשע ולע"ע בק"ק שקלאוו, על ידי... המסדר אותיות יהודה אידל במו' יהושע מק"ק שקלאוו, על ידי... המסדר אותיות מאיר במוה"ר שמחה בנוין [בנימין] מק"ק שקלאוו, על ידי... המסדר אותיות יחזקל [!] במו' יוסף מק"ק שקלאוו, על ידי העוסק... במכבוש הדפוס יהודא ליב במוה"ר מאיר כץ מק"ק קאפוסט ולע"ע בק"ק שקלאב".

בח"ג: בסוף ספר ויקרא: "על ידי... המסדר אותיות יהודה אידל במוה"ר יהושע מק"ק שקלאוו, על ידי... המסדר האותיות מאיר במוה"ר שמחה בנימין מק"ק שקלאוו, על ידי העוסק המכבס את הדפוס [!] משה במוה"ר שלום מעבר הנהר ק"ק זרעצה ולעת עתה עוסק בק"ק שקלאוו. על ידי העוסק... במכבס את הדפוס [!] שלומה זלמן במוה"ר דוד מק"ק חתרסק ולעת עתה עוסק בק"ק שקלאוו".

ת ק ע ג

125. מנחת יעקב. בנוסח השער תיקן מר יערי שצ"ל "נוסחאות מקולקלות", ואין תיקונו אלא קלקול, וצריכים לתקן "וסחאות מקולקלות", והכוונה היא להרמב"ם הלכות איסורי ביאה בדיני אשה שוסתה מקולקל, וכן לוח השנה והתקופות האמור בנוסח השער אין הכוונה ללוח השנה אלא ללוח קביעת הוסת. (עיין ברשימת ההוספות מס' 17).

ת ק ע ד

129. שולחן ערוך אורח חיים. יש להדגיש שבשקלאוו נדפס רק הלכות פסח בלבד, שאר החלקים נדפסו בקאפוסט תקע"ד — ע"ו.

ת ק ע ו

135. ראשית חכמה. יש שני מיני טופסים משונים זה מזה כסדור שני דפים האחרונים.

ת ק ע ז

137. אלדד הדני. אין לחשבו כספר לעצמו ושייך לספר "סבוב ר' פתחי" ברשימת יערי מס' 139 כאמור שם בנוסח השער "וגמוסף... ספר אלדד הדני".

141. סדר קינות לתשעה באב כמנהג פולין מיט טייטש, ווייל איך האב גיזעהן דש די (קינות) דיא מיר אן (תשעה באב) טון זאגן, זיין גישטעלט אין איין קורצן (לשון)... וואר דורך זיא פיר דען (רוב עולם) זיין שווער צו פר שטיין, דרום טוט עש פיל לייטן ווייניג צו הערצין גיין... זוא האבן מיר די (קינות) מיט טייטש (פירוש) טון שטעלן, דו מן זאל קענן פר שטיין וואש מן קלאגט אין איין גוט (לשון)... כדי מן זיך זאל נעמן אונזער (חורבן ב"ה בעו"ה) אין הערצן אריין... גידרוקט אין שקלאוו בשנת ה' תקע"ז זיין לב"ע. [38] דף. 4°. (אותיות מרובעות ואותיות צו"ר).
על השער דיני תשעה באב בע"ס באותיות צו"ר.

ת ק ע ח

143. שער התשובה והתפלה. חלק שני משער התשובה והתפלה ג"כ הועתק מגוף כתיבת יד קדשו של כבוד... הרב הגדול... מהור"ר דובער שיחי... ברשיון הצענזור אשר באקאדעמיה דווילנא... נדפס פה ק"ק שקלאב בדפוס של... יצחק במוה"ר שמואל זצ"ל, לפרט אם יהיה נדחף בקצה השמי' משם יקבצו [תקע"ח]. [2]. 42, 82 דף (ומהם לא נדפסו דף ג — ד). 12°.

כולל שער התשובה וחנינוך.

אצלנו שני מיני טופסים: בטופס א' בדף א' ע"א, בדף ב' ע"ב ודף ג' ע"א נדפס בראשי העמודים "שער הבירורים" ואלו בטופס ב' נדפס כהוגן "שער התשובה חלק ב'". ובטופס ספרית הסמינר ע"ש שכטר בגיוורק נדפס בראשי שמות העמודים הראשונים "יסוד העבודה". חוץ מזה יש בשלשתם שינויים קלים שונים, וכנראה נדפס הספר איזה פעמים בשנה זו גופא.

146. משניות עם נקודות הכוסף. עם הסכמת רבני שקלאו מיום ר' ראש חדש אדר ראשון תקע"ה, חתומים: אהרן בהרב מהו"ר יקותיאל, נתן נטע בר' שמואל, נחמן בר' צבי הירש ליפשיץ, חלק ראשון, סדר זרעים. 108 דף. חלק שני, סדר מועד. 131 דף. נויקין. [1] 132 דף. הקולופון בח"א: "ע"י הפועל... המסדר אותיות יוסף במ' דוד כץ מק"ק שקלאו, ע"י הפועל... המסדר אותיות שמואל ונחיל במ' אליהו מק"ק שקלאו ע"י הפועל... הפרעסין ציהר ישראל יוסף במ' מאיר מק"ק הרדאק, ע"י הפועל... הפרעסין ציהר זאב וואלף במ' שמריהו מק"ק שקלאו".

מחלק ששי יש אצלנו שני טופסים, טופס אחד עם הקולופון בשמות הפועלים, וטופס שני בלא שמות הפועלים.

כקוריוז יש לציין את השבוע שנטל בהוצאה זו במסכת אהלות פרק יח משנה ט "מזרח קסרין ומערב קסרין קברות ומזרח עכו היה ספק" נדפס במקום "מזרח עכו" "מזרח עכו"ס", אבל אין לזקוף שבוש זה על חשבון מדפיטי שקלאו, כי כבר אנו מוצאים אותו בהרבה דפוסים ישנים שהדפיטו כנראה זה מזה מבלי שירגישו המגיהים. כדאי ה' שהביבליוגרפים המצויים אצל הוצאות ישנות של המשניות ימצאו את הדפוס הראשון של שבוש זה.

תקע"ט

147. משנת רבי אלעזר. יש להוסיף הסכמת רבני שקלאו מיום יג מרחשון תקע"ט, חתומים: אהרן בהרב מהו"ר יקותיאל, נתן נטע בר' שמואל.

(תקפ"א) (תקפ"ג)

150. מפעלות אלקים בו כלולים פעולות ע"פ שמות הקדושים... וסגולות... ורפואות הטבעיות... מקור... מכתבי המקובלים... המפורסמים בכל העולם ה"ה הרב... מוה"ר יואל בעל שם וגם מכתבי הגאון... מוה"ר נפתלי כץ אבד"ק פוזנא והגליל ומכתבי רופאים מומחים ובראשם הרופא... מוה"ר שמחה ומכתבי שאר רופאים אשר עודם בחיים ורופאים שהיו סמוכים לדור הזה... ואב"ג איזה פשטים... בשם איזה רבנים... בעלי תורות...

במצות ובהוצאות של הנגיד מופלג ומפורסם איש משכיל מהו' נחמן במו' מאיר זלח"ה לאחמאן מגזע צייטלעס ראטמן דגובערני מאהליב דרוסיא לבן, ברשיון הצענוזור אשר באקאדעמיה דווילנא, בשקלאו בדפוס... עזריאל זעליג במו' יעקב, לפרט עשה זאת אפוא בני והנצל [תקפ"ג]. [40] דף. 12°. (אותיות מרובעות ואותיות רש"י). הסכמת ר' יואל בעל שם משנת תפ"ה. מעבר לשער שיר מאת המלבה"ד, נחמן לחמאן, תחלתו: "יש לי להודות". (טופס בספרית הסמינר ע"ש שכטר בגיוורק).

בנייעקב ואחריו פרידברג רושמים: תקפ"א. בן יעקב כנראה רשמו ע"פ פירסט שכותב: 1821 ומסתמא בן יעקב הדפוס וצ"ל 1823. פירסט (ומביאו בן יעקב) חושב את ר' נחמן לאחמן למחבר או מלקט הספר ולכן הוא טעות הדפוס וצ"ל 1823. פירסט (ומביאו בן יעקב) חושב את ר' נחמן לאחמן למחבר או מלקט הספר ולכן הוא רושם את הוצאת שקלאו והוצאת טורקא תק"כ כשני ספרים שונים לשני מחברים שונים וטעות היא בידו כאמור שר' נחמן לאחמן הוא רק המביא לבית הדפוס והוא אותו הספר של הוצאת טורקא אלא שהשמיט איזה דברים מה שהוסיפו בדפוס טורקא מספר שרכיט הוזהב בע"ט כמו בכל ההוצאות שהדפיטו ע"פ דפוס ואלקוא ולא ע"פ דפוס טורקא.

תקפ"ה

151. אלה המצות. לזעתי הוצאה בזו אינה קיימת, כי בשנה זו גופא נדפס ספר זה בקאפוסט בהסכמת רבני שקלאו מחדש ניסן תקפ"ה שניתנה למשך חמש שנים וקשה להאמין שמדפיטי שקלאו יעשו נגד רבני עירם, ובפרט שהי' גם במקום מצוה, כי לפי דברי הרבנים המסכימים הנה המביא לבית הדפוס ספר זה בקאפוסט, ר' אהרן בר' אליעזר חלפן מארשא, החליט לעלות לארץ ישראל ת"ו והביא לבית הדפוס ספר זה בתקוה שירויח ממנו על הוצאות הנסיעה, ובכגון דא כודאי שלא היו מדפיטי שקלאו מתחרים עמו.

(תקצ"ב) [תקצ"ג]

155. פוקח עורים. יש לרשמו תקצ"ג, כי רשיון הצנוורה הוא מחדש דצמבר 1832 שהוא לערך טבת תקצ"ג.

מר יערי רושם שמות 54 פועלים שעבדו בדפוסי שקלאו, לפי ההוספות שלי יש להוסיף עוד 13 פועלים, ואלו הם:

אלעזר בר' צבי הירש מק"ק סלוטא, פועל במכבש, תקע"ח.
בער בר' אשר משקלאו, פועל במכבש, תקע"ה?
זאב וואלף בר' שמרי' מק"ק שקלאו, פרעסין ציטר, תקע"ח.
יהודה אידל בר' יהושע מק"ק שקלאו, מסדר אותיות, תקע"ב.
יהודה ליב בר' מאיר כץ מק"ק קאפוט, עוסק במכבש, תקע"ב.
יחזקאל בר' יוסף משקלאו, מסדר אותיות, תקע"ב.
מאיר בר' אהרן משקלאו, פועל במכבש, תקע"ה?
מאיר בר' שמחה בנימין משקלאו, מסדר אותיות, תקע"ב.
משה בר' אר (?) כץ ו"צ, תקע"ה?
החתן פיירוש בר' יהודה הורוויץ משקלאו, תקע"ה?
משה בר' שלום מעבר הנהר מק"ק זרעצה, עוסק במכבש, תקע"ב — תקע"ה.
שלומה זלמן בר' דוד מק"ק תדרסק, עוסק במכבש, תקע"ב.
שמואל זנוויל בר' אליהו מק"ק אורשע, מסדר אותיות, תקע"ב — תקע"ח.
ועוד 13 פועלים שרשמו מר יערי אבל לפי רשימתי יש להאריך את שנות עבודתם במלאכת הדפוס בשקלאו.

מלואים והוספות ל"הדפוס העברי במונקאטש"

(«קריית ספר» כרך כ"ה ע' 206—228)

- למספר 71: השם השלם של הספר הוא: לקוטי בייתא סריט, (ממסה נפתלי — ו ש ע ר נ פ ת ל י), ויש להוסיף בסוף: (2), 48, 36 (19) דף. הדפים הבלתי מסומנים כוללים חדושים מבעל ח"ס.
- למספר 88: במקום בנימין ישראל ובש, צ"ל: ישראל בנימין המכונה חכם דב"ש.
- למספר 118: יש להקדים מלת: ספר, וגם יש להוסיף: 18 דף.
- למספר 177: צריך לתקן ר' שמואל (במקום ר' חיים) ויטאל.
- 181א: תוספות על מס' עבודה זרה לרבינו אלחנן בר' יצחק (בעל התוספות) מדמסור ו"ל, י"ל ע"י חברת "דובבי שפתי ישנים", בהוסיאטין, ונדפסו בדפוס קאהן את פריעד, מונקאטש, תרס"א 8°: (2), 46 דף. תרס"ב 8°: (1), 7 דף.
- 182א: דברי ריבנות בשערים, להר"י יהודה מסיר ליאן, תרס"ב. 8°: (1), 7 דף.
- 183א: זרע אנשי מ, זרע פסקים וענינים שהעתיק הר"י חיים יוסף אולאלי (חיד"א) מכרך ישי, וי"ל ע"י חברת "דובבי שפתי ישנים" בהוסיאטין, ונדפסו בדפוס קאהן את פריעד, מונקאטש, תרס"ב 8°: (4), 74 דף.
- למספר 213: יש לתקן שנת הדפוס ובמקום תרס"ד צ"ל תרס"ו 4°: ויש להוסיף: 44 דף.
- 275א: אסיפת חכמים, ירחון רבני, בעריכת ר' חיים אלטיר בשבאיאלער, מונקאטש תר"ע—ע"ג 4°: (?) 103: 63 דף.

- 3102: ד מ ש ק א ל י ע ז ר, מה"ר אליעזר צבי ספרין, פירוש על הנהר (ס' שמות), תרע"ג, 2°.
- למספר 331: ו י צ ב ר י ו ס פ... צ"ל ת ר צ"ה (במקום תרע"ה).
- 3362: י י ד י ש ע צ י י ט ו נ ג, אונאבהענגיגעס ארגאן פיר פאליטישע, ווירטשאפטליכע אונד קאנפעסיאנעללע אינטערעסען דעם ארטהאדאקסען יודענטומס. רעדאקטאר, אליהו שטערנהעלל, תרפ"ז, 2°.
- למספר 3403: ד ב ר י ת ו ר ה, מהר" חיים אלעזר שפירא מהדורא ב', תרפ"ט 8°. להוסיף: 66 דף.
- למספר 343: ת ו ל ד ו ת ר' י ה ו ד ה ח ח ס י ד, תרפ"ט, 8°.
- כתב לי חכם אחד שיש לו ספר זה, כי רק המעטפה החיצונה נדפסה בשנת תרפ"ט ובשער הספר נדפס תרפ"ח. ומחבר הדפים הללו הוא חיים סוניאג ממונקאטש, אבל נודע לי כי המחבר האמתי של תולדות אלו הוא הר"י קותיאל אריה קאמעהאר ששמו לא נזכר על השער או באיזה מקום בספר ורק ברמיוה בתחלתו ובסופו. ומספר הדפים (2), 13 דף. ומחבר לו בשער מיוחד עוד חלק בשם: מחברתי על מדרש ר' יהודה החסיד, (1), 2, 39 (1) דף.
- למספר 344: ד ב ר י ת ו ר ה, מהר" חיים אלעזר שפירא מהדורא ג' וד' (כך צריך להיות במקום י"ד) תר"ץ. 8°; להוסיף: (1), 48 (1); (1), 54 (2) דף.
- 345: י י ד י ש ע ש ט י מ מ ע, שבועון, מהעורך והמו"ל וואלף שטערנהעלל, תר"ץ. 2° (שנה ב').
- למספר 351: י ש להוסיף: (2), 92 עמ'.
- 358: א י י ז ו ו ע ג צ ו ר ס ר א ג ע פ ון הכשרה און חלוצישער יוגענד באוועגונג, פון יהודה ריינצ'ניקי, [תרצ"ז] 8°; 15 (1) עמ'.
- 369: ד א ס י י ד י ש ע ב ל א ט ט, ארטהאדאקסע אינטערעסען (אגודת ישראל), תרצ"ח, 2°.
- 369: ה ג ד ה ש ל פ ס ה, עם פירוש מאמר אגדתא דפסחא, מס' שער יששכר שחבר הר"י חיים אלעזר שפירא. תרצ"ח, 8°; (6), 54 (8) דף.
- 369: ת ו ל ד ו ת ר ב י ג ו, זה ספר תולדות וכו' אדמו"ר מרן חיים אלעזר שפירא וכו' אבד"ק מונקאטש והגלילות, נערך ונסדר ויצא לאור ע"י דוד כהנא שו"ב בעהמ"ח "בית שלמה". מונקאטש תרצ"ח, 8° (דפוס Graff); (3), 5—116 עמ'.
- 369: ד ר כ י ח י י מ ו ש ל ו מ, הנהגות הרה"ג ממונקאטש, סודרו וי"ל ע"י הרב יחיאל מיכל גאלד, בעמ"ח ס' מאסף לכל המחנות, ת"ש. 8° (בדפוס Graff); (2), 381, (2) עמ'.
- 369: ז ב ר ון ז א ת — ז א ת ז ב ר ון — ד ב ר י א מ ת, מהר"י הרבי מלובלין, עם תולדותיו, ת"ש. 8°; 168; 211; 176 עמ'.
- 369: ל ק ו ט י א מ ר י מ, מבעל התניא, עם תולדותיו, ת"ש. 8°; 176 עמ'.
- 369: ש ש מ ש מ ו א ל, תרומת מדותיו ופעולותיו כ"ק רבינו שמואל עניל אבד"ק ראדאמישלע, עם קונטרס עטרת זקני מ, דרוש ופלאול, ת"ש. 8°; 55, 16 עמ'.
- למספר 374: י ש להוסיף: 8 דף.
- למספר 382: י ש להוסיף: (1), 17 דף.
- למספר 385: י ש להוסיף: מ ו ס ר י ה ד מ ב"מ, להה"ג הר"י שמעון סופר אבד"ק ערלוי. תרע"ב, 12°, 60 דף.

דפוסי ישראל

עתונים

516 ילקוט המפקד: ירחון לבעיות צבאיות וחזנויות
[ציל וחזנויות]. חמ"ד, חש"מ. 2°. תכופות ההר
סעה לא נזכרה. גל' א' יצא בסיון. במכונת-הכפלה.

517 יסודות: הוצאה מיוחדת לבירור וליכון בעיות
לאומיות-דתיות-מדיניות. תל אביב, מוסד ת"ג [תורה-
גאולה] שעי מרכז "אחרות ישראל", (דפוס "בצלאל"),
תש"ח. 8°. תכופות ההופעה לא נזכרה. העורך:
י. מ. ליסמן. גל' א' יצא באדר א'.

518 ישראל. ממשלה. ר ש ו מ ו ת [4]:
כ ת ב י א מ ג ה. [תל אביב, 1949]. 2°.

1: הסכם מצרים-ישראל על שביתת-נשק כללית. נחתם
ביום כ"ה בשבט תש"ט <24.2.49> זכנס לתוקף ביום
כ"ה בשבט...

הסכסוך גם באנגלית (המקור): Egyptian-Israeli
general armistice agreement.

שלוש השורות האחרות של "רשומות" עיין ק. ס. שנה
כ"ה ע' 134.

519 ישראל. ממשלה. הלשכה המרכזית לסט-
טיסטיקה. ע ל ו ן מ ת י ם. ת [ל] א [ביב]
הקריה, תש"ט. 2°. תכופות ההופעה לא נזכרה.
ירחון 2 עלון 9 יצא באייר. במכונת-הכפלה.

520 ישראל. ממשלה. המכון לחקר דעת הקהל.
ס ר ס ו מ. יפו, 1949. 8°. תכופות ההופעה לא
נזכרה. פרסום 2: דעת המבקרים בישראל על הסדורים
לקבלתם; משאל בין אזרחים מחוץ לארץ. על המעטפת:
ר ש מ י א ו ר ת י ם. על סידורי קבלתם בישראל. יצא
באפריל. במכונת-הכפלה.

521 ישראל. ממשלה. משטרה. ס ק ו ד ו ת
מ ט ה מ ש ט ר ה. תל אביב, תש"ח. 2°.
תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא כ"ב באייר.
במכונת-הכפלה.

(ראה גם להלן במדור "בתוך כתבי עת")
509 אגב מגע: כתבי-עת לדברי הגות, אמנות וספר
רות. תל אביב, (דפוס צ. חוחלובקין ובנו), תשי"ז 1949.
8°. תכופות ההופעה לא נזכרה. העורך: ש.
חוחלובקין. גל' א' יצא בתשרי.

510 בכורות: עלון משק צרעה. צרעה, [1949].
מצויר. 8°. תכופות ההופעה לא נזכרה. לפנינו
גליון בלי תאריך. במכונת הכפלה.

511 הבקר. מ ש ק ו ס ל כ ל ה. תל אביב.
(הוצאת ודפוס "השחר"), תשי"ז [19]. 4°.
שבועון. העורך: י. גרומן. גל' <1> מוסף לגליון 2434
יצא בה' בתשרי.

פעם בשבוע היה נדפס בהבקר מדור לענייני כלכלה
ומשק. עכשו יוצא המדור הזה בצורת הוספה מיוחדת.

512 דבר אלי-צור. תל אביב, אגוד ספורטיבי דתי
אליצור — ההנהלה הארצית, (דפוס "תרבות"), תש"ט.
תמונות. 8°. העורך: אברהם בראורין. חוב' ג'
יצאה במנחם אב.

"ברצונו לסכם אך את התקופה שבין דבר אלי-צור ב'
(שבט תש"ח) עד עתה". (מההקדמה).

513 ידיעות: בולטין לחברים של א ר ג ו ן
ס ו ת ר י י ר ו ש ל י ם. ירושלים, (דפוס "רונלד"),
תשי"ז 1949. 2°. תכופות ההופעה לא נזכרה.
[ירחון 1]. העורך: צ. לבנון. גל' א' יצא בתשרי.

514 ידיעות עתוני א"י <לפי שידורים ערביים>.
[ירושלים 1948]. 2°. גל' 105/48 מוסר השידורים
מ"10-11 במאי. במכונת-הכפלה.

515 יזמה: בטאון היומה החפשית. תל-אביב, (הת'
אחדות הסוחרים הכללית בישראל, דפוס "אלישע"), תשי"ז
1949. תמונות. 2°. תכופות ההופעה לא נזכרה.
העורך האחרון: אפרים גרומן. גל' א' יצא ב' כסלו.

- 522 ישראל. ממשלה. משרד הבטחון. האגף להסברה וליחסי צבור. לקט מאמרים ואינפורמציה בעניני בטחון לשליחים, עסקנים ועורכים יהודים לצרכי הסברה הרצאות והדפסה. תל אביב, תש"ט. 2. מופיע פעמים בתודש. גלי א' יצא בא—ט"ו בשבת. במכונת הכפלה.
- 523 ישראל. ממשלה. משרד החקלאות. בולטין. הקריה [תל אביב], "דפוס דבר", תש"י. 8. דוירחון. גלי א' יצא בתשרי.
- "מטרת הבולטנים: לשמש מקור אינפורמציה לכל עובדי משרד החקלאות על פעולת משרדם — ומצד אחר הם יהיו מעין דו"ח תמציתי לציבור החקלאי על עבודת המשרד בענפי החקלאות השונים". (מההקדמה).
- 524 ישראל. ממשלה. משרד התחבורה. מחלקת הדאר הטלגרף והטלפון. לשכת המנהל הכללי. חוזר הדיןאר השבויעי. [ירושלים], תש"ט. 2. מס' 21 של כרך ב' יצא בד' בסיון. במכונת הכפלה.
- 525 ישראל. ממשלה. משרד התחבורה. השרות המטאורולוגי. סיכום חדשי למוגאורי. [תל אביב], הקריה, חש"מ, 1949. 2. גלי א': על מוג האויר בנובמבר 1947. הטכסט ברובו גם באנגלית. השער גם באנגלית: Israel. Ministry of Transport and Communications. Meteorological Service. Monthly weather report.
- 526 ישראל. צבא. גדודי הנוער. המטה הארצי. מחלקת התרבות. הילקוט למפקד ולקצין התרבות בגדנ"ע. [תל אביב? תש"ט?]. 4. תכופות ההופעה לא נזכרה. לפנינו חוב' ב' בלי ציון תאריך. במכונת הכפלה. "פנימי".
- 527 ישראל—ס.ס.ס.ר. לאינפורמציה של ליגה לקשרי ידידות עם ס.ס.ס.ר. סניף תל אביב. תל אביב, (דפוס "עמל"), 1949 תש"י. תוים, תמונות. 2. תכופות ההופעה לא נזכרה. מערכת: ח. כוונה, נ. גרים, ל. דולם. גלי א' יצא בספטמבר. על השער: "הוצאה חד-פעמית".
- 528 לחבות; עתון למעפיל הצעיר. (מינכן, מרכז "דרור" אין דייטשלאנד), תש"ח 1947. תמונות. 4. ביוזית. תכופות ההופעה לא נזכרה. גלי 8 יצא בד' בכסלו.
- 529 מגמות; רבעון לחקר בעיות הילד. ירושלים. מוסד סאלד למען הילד והנוער, (דפוס מרכז), תש"י. 1949. 8. העורך האחראי: ק. פרנקשטיין. חוברת א' (96 ע') יצאה בתשרי. עם תכן ושער נוסף באנגלית. "המטרה העקרונית של רבעון זה: עליו לאפשר לכל אחד מהעובדים למען הילד להכיר את תחומי העבודה האחרים, ללמוד את חשיבותם היחסית של התחומים הללו לגבי עבודתו שלו, לראות את הבעיות בשלמותן ולהחליק מהשקפה מקצועית מצומצמת". (מהפתיחה).
- התכן: ב. ברישי ד"ל: לבעיות הנופש בחברתנו. ק. פרנקשטיין: דרכי ההסתכלות בחניכי עליית הנוער. כמה שיטות טיפול במשפחה הירודה. "מגילת זכויות הילד". ס. גלקמן וק. פרנקשטיין: שיטות הטיפול בעובדי חק צעירים. קוים להתפתחותו של הטיפול בנוער בהונגריה. מן הספרות המקצועית.
- 530 מה טוב לדעת; דו-שבועון מדעי מציר לבני נוער. (תל אביב, "ניב", סוכנות ספרים, דפוס "אחדות"), תש"י 1949. תמונות. 8. העורך: יצחק אבנן. גלי א' יצא בכסלו.
- 531 המזרח החדש; רבעון החברה המזרחית הייז'ראלית. תל אביב, (דפוס לידור), תש"י 1949. 8. העורך: יעקב שמעוני. חוב' א' יצאה בתשרי.
- התכן: ש. ד. גויטיין: "המזרח החדש". מ. אסף: השתלבות הערבים בישראל. י. שמעוני: סוריה בין ההפך כות. פ. שגור: מושבות איסליה בוריה הבינלאומית. ש. יערי: מסילות הברזל בסוריה ובעיראק. לקט כלכלי. קורות הימים. ספרים, ביבליוגרפיה עברית (המזרח החדש בעתונות העברית יוני—אוגוסט 1949, ע' 89—94), ידיעות החברה. עם החוברת.
- עם שער נוסף באנגלית פו' ד' של המעטפת.
- 532 מחננו; עלון מחנה בסיסי 783. חמ"ד, צבא הגנה לישראל, [תש"ט]. 4. ירחון. גלי א' יצא בערב ר"ה תש"י. במכונת הכפלה.

533 המטרה: למדיניות—לכלכלה—לחברה, לבידור בעיות הסתדרות הציונים הכלליים ועידתה הארצית. (תל-אביב, ההפצה הראשית בידי גלס, דפוס סטרוד, כ"ו בחשוון תש"י. 16 ע'. 2°). העורך: יעקב גיל.

534 משק צרעה; עלון אינפורמטיבי. צרעה, 1949. 2°. תכופות ההופעה לא נזכרה. מס' ג' יצא ב"5 בספטמבר. במכונת-הכפלה.

535 נאות מרדכי. יו מ . . . נאות מרדכי, תש"י. 2°. תכופות ההופעה לא נזכרה. במכונת-הכפלה.

543 שערים למגויס. לתנועת פועלי אגודת ישראל בארץ-ישראל. תל-אביב, הוצ'ה [הפ'ועל] של [פ'ועלי] א[גודת] י[שראל] באר [צ] י[שראל], דפוס מל"ח, תש"ח. מפה, תמונות. 2°. ירחון. האחראי: א. אלברט. גל' א' תוספת ל"שערים" גל' מס' קנ"ט, יצא בארץ ב. פנימי.

544 די דעמאקראטישע צייטונג. (תל אביב, דפוס "העתון הדימוקרטי", 1948. 4°. שבועון. המו"ל: העורך: מ. שטיין. גל' א' יצא ב"27 בפברואר. בראש הכותרת: העתון הדימוקרטי.

545 לעצטע נייעס; אומפארטייאיש בלאס פאר גע' ועלשאפט, פאליטיק, ווירטשאפט און קולטור. תל-אביב, (דפוס י. שלום), 1949 תש"י. תמונות. 2° גדול. יומון. העורך והמו"ל: מ. צאנין. גל' <64> 1 יצא ב"א בחשון.

546 L'Aurore; journal indépendant d'informations. Jerusalem, (typ. Azriel), 1949. illus. 2°. מופיע פעמים בשבוע, ביום ג' וד', העורך: M. Matalon. גל' א' יצא ב"29 בנובמבר עם תוספת מיוחדת ליובל 75 של חיים ויצמן.

547 Carmenu; (publicación de la Oficina central del Keren Kayemet Leisrael. Jerusalem, typ. Ajava), 1948. illus. maps. 4°.

בספרדית. תכופות ההופעה לא נזכרה. העורך: J. Chernovitz. גל' א' יצא בראשון בפברואר.

536 הנאמן; בטאון התאחדות חניכי הישיבות. תל-אביב, "התאחדות חניכי הישיבות" בסיוע מוסד הרב קוק, חש"מ, תש"ט. 8°. תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' י' יצא בניסן.

537 הסוכנות היהודית לארץ ישראל. המחלקה להתישבות חקלאית. ס ק י ר ה דו-שבועית על פעולות המחלקה להתישבות. ירושלים, תש"ט. 2°. גל' א' יצא ב"י בניסן. במכונת-הכפלה.

538 הסוכנות היהודית לארץ ישראל. המחלקה לעלית ילדים ונוער. המדור להדרכה. א ג ר ת ל מ ד ר ין. ירושלים, תש"י 1949. 4°. תכופות ההופעה לא נזכרה. ירחון? גל' א' יצא בחשון. במכונת-הכפלה; המעטפת בדפוס.

539 על החומה; ביטוי לנוער העובד והלומד. תל-אביב, (ההנהלה הראשית של השומר הצעיר בא"י, הדפוס החדש), תש"ח. תמונות. 4°. אחרי שם העתון: תנועת השומר הצעיר בארץ-ישראל. תכופות ההופעה לא נזכרה. האחראי: יהודה סוברסקי. הגליון שלפניו — בלי מספר — יצא בשבט. "עתון פנימי".

540 עלון למוד לעולה. (תל אביב), המחלקה לתרבות במדינת ישראל, (דפוס הפועל הצעיר), תש"ט. 2°. תכופות ההופעה לא נזכרה. העורך: יצחק סלע. גל' 3 יצא בכ' תמוז. מצויר ומנוקד.

541 פלדה; עלון גורד פשיטה ממונע. חמ"ד, (בית הדפוס הצבאי מס' 665), תש"ט. תמונות. 8°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. לפניו גליון בלי סימון
המספר מ-18 במאי. במכונת הכפלה.

555 [Бама Лаоле], издава амахлака абул-
гарит при мифтерех поадеи Ереца Иерасел <מאפא י.
Тел Авив, 1949. 20.

בראש השער: במה לעולה. — יו"ל ע"י
המחלקה הבולגרית של משלגת פועלי ארץ ישראל
(מפא"י). תכניות ההופעה לא נזכרה. גל' 26 יצא ב-8
בספטמבר.

556 Народен глас; орган на българската
търта при ИКП. Тел-Авив, n. pr., 1949. иллюстр.
20.

שם העתון גם בעברית: קול העם; בטאון התא הבול-
גרי של המפלגה הקומוניסטית בישראל. תכניות ההופעה
לא נזכרה. הגליון שלפניו הוא מג' באוגוסט.

קבצים

557 אילת-השחר. אילת השחר במערכה:
דפי יומן ורשימות. אילת השחר: (ח[ל] א[ביב]), דפוס
„אחדות“, תש"ט. 94, [4] ע' מסה, תמונות. 80.
מאסף. המדורות: במערכה. מעולם הילדים. יזכור (רשי-
מות על 10 קרבות הקרבות).

558 אשדות יעקב. אסתר ווירשובסקי
ל י י ב ו ב י ק. ליום השנה, ד' באב תש"ז. אשדות
יעקב: (ירושלים, דפוס ווייס), תש"ז. 26, [2] ע', פור-
טרטים. 80. מאסף לזכרה של א. ווירשובסקי-לייבוזין
(שבת תרס"ט קאליש בפולין — ד' באב תש"ז. אשדות
יעקב).

559 אשדות-יעקב. חללינו במלחמת השח-
רור. אשדות-יעקב: (עין-חרוד, דפוס הקיבוץ המאוחד,
תש"ט). 93, [3] ע', תמונות. 80. מאסף. כולל
מאמרים ורשימות על חללי אשדות-יעקב ומדור מיוחד
מימי המערכה (ע' 61—93): 2 מאמרים כוללים (י. ענבי;
במערכה, מ. בסוק: מקץ שנה), זכרונות ורשימות ודפי
יומן 24 במאי — 23 ביולי 1948.

560 באפק: בעיות ודמויות. קבץ א': קול הגליל.
(ירושלים, דפוס הרשקוביץ), [תש"ט?], 94 ע', פור-
טרטים. 80. העורך: יעקב הרוון. „תפוצת הקובץ
היה לסובת ספר היובל של מטולה“, (העורך הוא בן
מושבה וו). מהתכן: י. הרוון: התהום הפעור לפתח

548 Christian News from Israel. Jerusalem,
Ministry for Religious Affairs, Department for
Christian Communities, n. pr., 1949. 8°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא באוגוסט. יוצאת
גם מהדורה צרפתית בשם: Nouvelles
Chrétiennes d'Israël.

549 Igereth la'oleh; édition française. (Tel
Aviv, Mador "Tarbut la'oleh", דפוס אופסט
<1949>, illus., notes. 8°.

דורשבעון. גל' א' יצא ב-22 ביולי. עם מדור עברי ולו
שער עברי: אגרת לעולה. מהדורה צרפתית.
(תל אביב), תש"ט.

550 Israel. Issued by the World Union of
Poalei Zion — Hitachdut. Tel-Aviv, (Ichud
Olami Poalei Zion <Z. S. — Hitachdut, typ.
"Achdut"), 1949 5710. 8°.

תכניות ההופעה לא נזכרה. חוב' א' יצאה בנובמבר.
העורך: Melech Neustadt.

551 Israel Youth Horizon. Jerusalem, The
Youth and Hechalutz Department of the Zion-
ist Organization. (typ. Azriel), 1949. 8°.
ירחון. גל' א' יצא באפריל.

552 Izraelské Listy. עתון ישראלי. (Tel-
Aviv, typ. „Neografica“), 1949. illus. 2°.
בציכית. תכניות ההופעה לא נזכרה. המו"ל והאחראי:
ו. קאופמן. „עתון לדוגמא“ יצא בא' בדצמבר.

553 Uj kelet; pártunkivüli napilap. מורח
חדש <אוי קלט> עתון יומי בלתי מפלגתי בשפת ההונ-
גרית. שנה ל"א. Tel Aviv, 1948. 4°.
העורך: Marton Ernő. גל' א' יצא ב-11 באוגוסט.
במכונת הכפלה.

העתון נוסד והופיע כל השנים בעיר קלוד' בטרנסיל-
ביה, ונפסק במלחמת העולם השנייה.

554 United States. Embassy. Israel. Press
Bulletin; United States Information Service.
Tel-Aviv, 1949. 2°.

567 נצינים. במצור ובמערקה. ס"ז כסלו תש"ח — כ"ט אייר תש"ח — כ"ה תשרי תש"ט. במלאת שנה למערכה. קבוצת נצינים; (ת"א) דפוס "הפועל הצעיר", תש"ט. 51, [1] ע', תמונות. 8°.

568 ספר יוחנן לוי; מחקרים בהלניסמוס יהודי לזכרו של יוחנן לוי ז"ל <תרס"ה—תש"ה> מרצה לספרות ולשפה רומית באוניברסיטה העברית. בעריכת משה שובה ויהושע גוטמן. ירושלים, הוצאת הספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית. (דפוס מרכז), תש"ט. [8], 278, [2] ע'. לוחות-תמונות, מפות. 8°.

שער גוסף ברומית. יוצא לאור מטעם "תיאסוס", חברה עברית למדעים קלאסיים בירושלים.

התכן: יוחנן לוי ז"ל: תקופת הכית השני לאור הספרות היונית והרומית. מ. אבייונה: הקרבות שבספרי החשמונאים. יהושע גוטמן: האם ושבעת בניה באגדה ובספרי חשמונאים ב' וד'. ד. גולדשמידט: הערות לשלש תרגומי של הירוימוס לס' תהלים. י. היימן: האליגוריסטיקה של היהודים ההלניסטים פרט לשלון. ג. ה. טורטשינר: אמר ר' יוחנן: ברגל רדופין שנו. ה. יונס: בעיות הכרת האל בתורתו של פילון האלקסנדרוני. פ. כהנא: כלי חרס בקברי הגלוסקמאות היהודיים בסביבת ירושלים. ד. פלוסר: "עלילות-דם" נגד היהודים לאור ההשקפות של התקופה ההלניסטית. מ. מ. פלסנר: משהו על הגבולות של מושג ההלניסמוס. ותעודה חרשה ממצרים האסלאמית. א. צ'ירקובר: ראשי פרקים לחקר הספרות היהודית האלקסנדרונית. מ. ד. א. קאסוטו: התרגום היהודי של המקרא ללטינית וחשיבותו לחקר התרגומים היוניים והארמיים. א. רבינוביץ, ז"ל: דברי חוריקוס העזי על ארץ ישראל. ח. רוזנראך: הערות לכתבת העטור של העדה הסיניקית באתונה. מ. שובה: לתולדות טבריה, מחקר אפיקרפי. א. שליס: פרק בתולדות מלחמת המפלגות בירושלים בסוף המאה החמישית ובתחלת המאה הרביעית לפני הספירה. מ. מ. פלסנר: רשימת הפרסומים המדעיים של ד"ר יוחנן לוי ז"ל (ע') (278—275).

569 הקבוץ הדתי. יזכור לכפר עציון; לקט אמרים וציוני מאורעות ליום השנה לנפילת המקום וסוכי בניו לוחמיו... תלאביב, (הקבוץ הדתי), חש"מ, תש"ט. 56 ע', תמונות. 8°.

החבורת כוללת: ציוני בנין; תאריכים מתוך יומן כפר עציון. הגוש במצור. המחלקה האבודה (ל"ה שששלחו

המדינה. — הגליליים בחייהם ובמותם. נס צפת. יובל מסולה.

561 בטרורף הסער; לזכר חללי המערכה בנגבה. תלאביב, דפוס "אחוזות", תש"ט. 82, [8] ע', לוחות-תמונות. 8°.

מאסף. אין זפים אלה באים לספר את פרשת המערכה וקורותיה... ספר רביהיקף אשר עוסקים כבר בהכנתו, יעשה זאת... דפים אלה הם ביטוי לרחשי החיבה ליקרים שהלכו. (מההקדמה).

562 בית-הערבה. שמונה שנפלו. בית-הערבה; (עיד-חרוד, דפוס הקיבוץ המאוחד), תש"ט. [2], 152, [3] ע'. תמונות. 8°.

קבץ לזכר שמונה חברים של בית-הערבה, ישוב חקלאי סמוך למפעל ים המלח, שנפלו במלחמת העצמאות.

563 דת ומדינה; קובץ מאמרים על דרכו של "העובד הדתי", סיעת פועלים דתיים חברי ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. מהדורה מיוחדת ערב הבחירות לאסיפה המכוננת. תלאביב, דפוס "יהלום", תש"ט. 48 ע'. 8°.

יצא בי"ט בטבת תש"ט.

564 יגור. שושנה בנארי. משק יגור; (חיפה, דפוס "אות"), תש"ט. 50, [1] ע'. לוחות-תמונות. 8°.

מאסף לזכרה של שושנה בנארי (תרפ"ט ירושלים — ד' ניסן תש"ח בשכונת שיך ג'ראח ע"י ירושלים), חברה הפלמ"ח, נרצחה בשירת הרהצופים. ע' 17—42: צורר מכתבים מאת ש. בנארי מתקופת היותה בפלמ"ח.

565 משה רנדל; דברים לזכרו. (חול המועד סוכות תרפ"ט — חול המועד סוכות תש"ט). תלאביב, (דפוס הפועל הצעיר), תש"ט. 93, [1] ע'. תמונות. 8°.

מ. רנדל יליד כמניץ (גרמניה), משנת 1938 בארץ, נפל ליד מנרה בגליל. המאסף כולל קטעים מחבוריו, ממכתביו, מאמר ביוגרפי מאת אביו, רשימות עליו ומאמר "שנה לשחרור הגליל המערבי" (על מעללי הגבורה של הגדוד בחיכו נלחם מ. רנדל ז"ל), ע' 69—88.

566 נצינים. אברהם זלצמן; שלושים למותו. נצינים; [תל אביב], (דפוס לידור), תש"ח. 12 ע', פורטרט, תמונה. 8°.

מאסף לזכר א. זלצמן (3 במרץ 1921 אוסטרוב סולין — י"א בחשוון ככביש הדרום).

הקודש. תל-אביב, ג. טברסקי, (דפוס "ספר"), תש"ט.
184 ע' 8°. ביבליוגרפיה חלקית: ע' 11.
„בהשתמשני בחומר הלכתי לפי ההתפתחות הטבעית
של ענפי החקלאות ולא שמתי לב למקדמו ומאוחר
בכה"ק... השתמשתי הרבה בספרי החוקרים העברים
והלועזים המדברים על א"י הקדומה..." (מהקדמה).

576 תנ"ך. יהושע. ספר יהושע, ערוך ומסודר על
ידי אליהו ב ל נ ק <לפי שיטה חדשה>. תל-אביב,
הוצאת המחבר, (דפוס הפועל המזרחי), תש"ת. 86, [2]
ע' 8°. בראש העשר: תנ"ך לכל, מובן מיו.

תלמוד ומדרש, ספרות רבנית

577 אבות. פ ר ק י א ב ו ת מנוקד... ירושלים,
עמנו אבי רביעי, נדפס ע"י אליהו לנדאו... דפוס
„אשכול", תש"ו. 24 ע' 8°.

578 אומנסקי, יוסף. חכמי התלמוד; רשי-
מת כל התנאים והאמוראים שבתלמוד בבלי, על פי סדר
א"ב, אגב ציון כל המקומות שבהם נזכרו שמותיהם.
ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס י. ע. איתאח), תש"ט.
[5], 259 ע' 8°.

579 גבריאלי, חנניה. ספר מנחת הח"ג.
הנה הבאתי... משאלות ותשובות על ארבע חלקי שו"ע...
ממני חנניא גבריאלי בן... גבריאלי שבת, חלק שני.
ירושלים, דפוס י. ע. איתאח, תש"ת. [8], 176 ע' 8°.
את הקודם עיין ק. ס. שנה ב' ע' 187.

580 הומינר, שמואל. ספר קדושה... יבואר
בו עניני קדושת הווג וסדר הנהגתו ועניני... הוצאת זרע
לבטלה... ועניני שידוכים ונשואים. מאת שמואל
באאמור... מרכזי הומינער, ירושלים, דפוס „חורב", תש"ו.
52 דף. 8°.

581 הילמן, שמואל יצחק [S. I. Hillman].
ספר אור הישר על ירושלמי... חידושים
הערות וציגים על כל הלכה והלכה... חלק א—ב.
ירושלים, (דפוס הפועל המזרחי), תש"ז—תש"ח. [1],
55; 54 דף. 2°. התקן: חלק א': זרעים ומועד.
תש"ו. ב': נשים ונזיקין. תש"ח.

582 כהן, ישראל מאיר בן אריה זאב.
ספר ע י ק ר י ד י נ י מ; יבואר בו בקצרה הלכות

לתגבורת לכפר עציין). בין מערכה למערכה. המערכה
האחרונה (ע' 43—56), כולל בין השאר שמות 79 חברי
כפר עציין שנפלו במערכה האחרונה על הנקודה ושמות
79 מגויסים שנפלו בשני ימי המערכה האחרונה בגוש.

570 קרית ענבים. על אם הדרך, קרית
ענבים במערכת קרית ענבים: (ירושלים, דפוס מרכז),
תש"ט. [2], 149, ע' 2, לוחותיתמונות, תיב. 8°.
קבץ על תפקידה וחלקה של קרית ענבים הסמוכה
לירושלים במלחמה ובשחרור ירושלים בפרט. יצא ליום
השנה מימי הקרבות על קרית ענבים.

571 תל אביב. עיריה. פרטים לספרות, למדע,
לאמנות ולתרבות הגוף. טקס החלוקה הראשונה של
פרסיוצמן, ל' שבט תש"ט 13.1949, (תל אביב, דפוס
סטודר), [תש"ט]. 20 ע' 8°. תמונות. 8°.
תוספת
ל„ידועות עירית תל-אביב... בעריכת א. ז. בן-ישי.

572 Последни кованя; еднократен бюле-
тин на въпарската група при ИКП. Тел. Авар,
п. пр., 1949. 4 p. 2°

„ידועות אחרונות: הוצאה פנימית חרפתמית של התא
הבולגרי של המפלגה הקומוניסטית בישראל". יצא בא'
באוגוסט.

ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל

573 ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים
בארץ ישראל. המרכז לתרבות. המדור לספריות.
רשימת ספרים. [תל אביב], תש"ט. 4°. ירחון.
רשימה ב' הופיעה באייר. במכונת הכפלה.

נרשמים כאן טרסומים ישראלים חדשים. החומר מסודר
לפי מדורות אלה: מדעים כלליים, מדעי היהדות, ציונות
וא"י. חינוך, הוראה והדרכה, אמנות, ספרות יפה, כתבים
ומאספים, ספרי ילדים ונוער, ספרי למוד ושמוש. כתבי
עת חדשים, מבחר מחזות „מועדים".

מדע המקרא

574 בחיי בן אשר נ' תלאוה. פירוש רבינו
ב חיי על איוב. ירושלים, (דפוס י. ע. איתאח), תש"ח.
[4], 28 דף. 8°. יצא ראשונה באמסטרדם, תקכ"ח
כשם: שובע שמחות.

575 זגורודסקי, מ[לך] [Melech Zagorodsky].
עבודת אבותינו, או החקלאות העברית לפי כתבי

והאחים ראם. [ומצורף אליהן] : מסכת עירובין, מסכת
פסחים תלמוד ירושלמי עם פירוש קצר על הגליון
כברוס [קראטאשין]. תש"ח-תש"ט. [1], 129, 16,
[1], [18-26] ; [1], 139, 19, 27-37 דף.

(כרך ד') : מסכת ביצה, מסכת ראש השנה, מסכת יומא,
מסכת סוכה מן תלמוד בבלי [כניל] ומצורף אליהן
מסכתות ביצה, ראש השנה, יומא, סוכה תלמוד ירושלמי
[כניל]. תש"ט-תש"י. [1], 52, [1], 7, [1], 60-63 ;
[1], 42, 4, [1], 55-56 ; [1], 94, 9, [1], 38-45 ;
[1], 69, 11, 55-51 דף. רק בבלי ביצה : תש"ט, השאר :
תש"י.

(כרך ה') : מסכת תענית מן תלמוד בבלי, מסכת שקלים
מן תלמוד ירושלמי, מסכת מגילה, מסכת מועד קטן,
מסכת חגיגה מן תלמוד בבלי [כניל] ומצורף אליהן
מסכתות תענית, מגילה, חגיגה, מועד קטן תלמוד
ירושלמי [כניל]. תש"י. [1], 36, [1], 5 ; [2], 23 ;
[1], 39, 16 ; [1], 44 ; [1], 33 ; 63-83 דף.
דפוס צלום של "ש"ס וילנה", בתוספת סימני-פסיק.
את הקודמים עיין ק. ס. שנה כ"ה ע' 242-243 ; שם גם
תאור.

מדע הדת, פילוסופיה יהודית

588 הירש, שמשון רפאל. אגרות צפון ;
תשע עשרה אגרות על היהדות... עם מבוא מאת יצחק
היימן, ירושלים, מוסד הרב קוק, (המדפיס ליפשיץ),
תש"ס. 20, 82 ע', 8°. "תרגום עברי זה הוכן ע"י
אפרים פורת...", שם המקור :
Samson Raphael Hirsch : Neunzehn Briefe über
Judentum.

יצא תחלה באלטונה, הוצאת המריק, 1836 ; המחבר חתם
בשם Ben Uziel. מהדורה ג' : פרנקפורט, קויפמן,
1901 ואח"כ בברלין, חלס-פרלג, 1919. תרגום עברי אחר
מאת משה זלמן אהראנאווא : וילנא, תר"ן ותרג"א
(מהדורה ב'), תרגום אנגלי עיין ק. ס. שנה כ' ע' 146.

קבלה וחסידות

589 גוטמן, מתתיהו יחזקאל. רבי ישראל
בעל שם טוב ; חייו, פעולותיו ותורתו. מהדורה
חדשה. תל-אביב, בסיוע מוסד הרב קוק, (דפוס גלגוד),
תש"ס. [8], 80 ע', 8°. מהדורה א' : יאסי, תרפ"ב.

590 הברמן, אברהם מאיר [Abraham Majer
Habermann]. ניצוצות גאולה. ירושלים,

איטורי לשון הרע ורכילות... שהורה... רבי ישראל מאיר
הכהן בספרו... חפץ חיים, מאת שמואל בן... מרדכי
הומינער. תוצאה שני עם הוספות רבות. ירושלים, מרכז
חפץ חיים, דפוס "חורב", תש"י. 99 דף, 8°.

583 מירסקי, ברוך אברהם. ספר שמע תת א
ד ר ב "א > כולל שו"ת וביאורים בש"ס ובפוסקים
ראשונים ואחרונים ודרושים > מאת... הרב... ברוך אברהם
מירסקי... בן... ר' משה... סודר והובא לדפוס ע"י בנו
דוד טביל מירסקי. חלק ב. ירושלים, (דפוס י. ע.
"איתאח"), תש"ט. [6], 238 ע', 2°. בסיוע מוסד
הרב קוק.

את הקודם עיין ק. ס. שנה כ"ה ע' 10.

584 סגל, נח. ספר עולת נח ; כולל שאלות
ותשובות על שלשה חלקי שולחן ערוך אורח חיים, יורה
דעה, אבן העזר. תל-אביב, (דפוס "בצלאל"), תש"י. [4],
8, 196, 8 ע', 2°. נדפס בסיוע "מוסד הרב קוק".

585 צויג, משה יונה (M. J. Zweig). ספר
אהל משה ; שאלות ותשובות באורים בסוגיות
הש"ס והרמב"ם וקונטרס "הר אבל" כולל חידושים
והערות ביורה דעה הלכות שמחות, אשר חנני ה'...
משה יונה הלוי צויג... חלק א'. ירושלים, הוצאת המחבר
בסיוע מוסד הרב קוק, (דפוס "ארץ-ישראל"), תש"ט.
[7], 152, 48 ע', 2°. קונטרס "הר אבל" מצורף
לחלק א' עם שער מיוחד.

586 רבינוביץ, יצחק יעקב. ספר זכר יצחק ;
שאלות ותשובות חידושים וביאורים בש"ס, מאת הגאון...
יצחק יעקב בהרש"ל רבינוביץ אב"ד ור"מ דפוניבין.
הוסדר ונערך והוכן לדפוס ע"י אברהם אלקנה כהנא
שפירא, ירושלים, תל תלפיות, בסיוע מוסד הרב קוק,
(דפוס הפועל המזרחי), תש"ט (1948), [6], 264, [8],
32 ע', 4°. 32 הע' האחרונים כוללים : קונטרס
אחרון, מאתי אברהם אלקנה כהנא שפירא, עם שער חלקי
מיוחד.

587 תלמוד בבלי וירושלמי. ירושלים, אל
המקורות" (המסידים והמורלים : שלמה יוסף גנחובסקי
ובניהו יודא אהרן סג"ל חיים ובניו ; בת ים), דפוס א.
לוינאפשטיין בע"מ), התש"ח-התש"י, 8°.

(כרך ג') : מסכת עירובין, מסכת פסחים מן תלמוד
בבלי... כפי שנדפס בחילנא בדפוס והוצאת האלמנה

התכן: שיר היחוד. שיר הכבוד. פירוש ר' טביומי לשיר היחוד. פירוש אנונימי על שיר היחוד. ילקוטים מתוך פירוש כ"י לשיר היחוד. שירי כבוד לאחד מפייטני צרפת. י"ה מן הקר"ן (שיר היחוד לר' נתנאל מקינון). סדר אליהו. שיר היחוד לר' יוסף אבן וקאר. פירוש ה"ל לשיר היחוד. שיר היחוד לר"ש הנגיד. שיר היחוד לבני משה. שבח מסואר לרב צהלל גאון. שיר היחוד לר' אברהם. שורש קדושת היחוד. שער היסוד והיחוד והאמונה. סוד היחוד. הערות. שינויי נוסחאות. עם סיום הספר. מפתח הפיוטים.

595 הגדה של פסח. סדר הגדה של פסח, עם ח"י ציורים. ירושלים, דפוס "התחיה", [תש"ט], 74, [7] ע'. 8^א. על המעטפת: בהוצאת מעגל פריעדמאן ושותפיו.

596 ילקוט הרבנות הצבאית. 1-ח. (ירושלים). צבא הגנה לישראל, הרבנות הצבאית הראשית, (דפוס "רונגלד"), [תש"ט]—תש"י. תמונה. 8^א.
התכן: 1: חנוכה; ילקוט לחג האורים, [תש"ט], 79, [1] ע'. — 2: פורים; ילקוט לחיל, [תש"ט], 47, [1] ע'. — 3: פסח; ילקוט לחג החרות. תש"ט. 94, [2] ע'. — 4: שבועות; ילקוט לחג התורה. תש"ט. 64 ע'. — 5: אבל ונחמה; פרקים לסי' באב, [תש"ט], 48 ע'. — 6: ימים נוראים; ילקוט לראש השנה וליום הכפורים. עריה תש"י. 80 ע'. — 7: סוכת שלום, פרקים לחג הסוכות. תש"י. 48 ע'. — ח: הנרות הללו, פרקים לחנוכה. תש"י. 63, [1] ע'.
מילקוט 5 ואילך: בית הדפוס הצבאי.

597 ספרית השבת, [4-6]. ירושלים, "ישראל" הוצעה לחירה וספרות של המועצה הציבורית למען השבת, (דפוס מרכז), תש"ט. 8^א. לכל חוברת שער מיוחד. את הקודמים עיין ק. ס. שנה ב"ו ע' 9.
התכן: [4]: ה י ר ש, ש מ ש ו ן ר פ א ל : ש ב ת ש ל י ש ר א ל. תירגם מגרמנית ועיבר: ירוחם סולקס. [2], 39, [1] ע'. עם מבוא מאת הרב מאיר בראילן ז"ל: המורה בומנו והמשפיע לדורות. ע' 4-1

[5]: ב ן - י ש ר א ל. א ש ר : ש ב ת ש ב נ ס ת ר <מסח> 131, [1] ע'.
התכן: המסתורין הקדום. הוזהר ונספחיו. מקובלים ראשונים. המקובלים בצפת. האר"י וגוריו. פייטני הקבלה.

המחלקה לעניני הנוצר והחלוץ המדור הדתי, (דפוס עזריאל, תש"ט). 111 ע', תמונות. 8^א. בראש השער: ה י מ ן ה י ר ו ש ל מ י [=א. מ. הברמן]. לקוטי ספרות. בעיקר מהספרות החסינית, בדבר ביאת המשיח. ע' 97-104: מפתח השמות עם ידעיות קצרות על האישים.

591 ורדיגר, יעקב. ספר זכורא דאברהם: מכיל תולדות, ציונים, הליכות מנהגים ופגמים אורחא דשושילתא קדישתא לבית אדמו"ר הגאון רבינו אברהם לנודא הצדיק מצינוב, בניו, נכדיו וניניו. נאסף, סודר וערוך על ידי יעקב ורדיגר. (תל-אביב), י"ל בסיוע "מוסד הרב קוק", (דפוס "תרבות"), תש"ט. 218, [2] ע'. 8^א.

592 תפלות. ספר כתר מלכות, אומרים אותו בשני ימים של ראש השנה וביום הכפורים וביום הושענא רבא... מלין... ימלא... כמוהר"ר יוסף חיים בכמהר"ר אליהו... מהדורה שלישית. ירושלים, (דפוס "אשכול"), תש"ט. [6], 54 ע', תמונה. 8^א.

תפלה, דרשות, מוסר

593 אילי, מאיר. חגים וזמנים: מחזורי קריאה למעני ישראל. ילקוט וסידור מאיר אילי (בעריכת... יהודה אבן-שמואל). חלק א. תל-אביב, המחלקה לעניני הנוצר של ההסתדרות הציונית בהוצאת "גוית", (דפוס "עתידי"), תש"ט. 7, [1], 612 ע', תוים, תמונות. 8^א.

מכיון שהספר נועד גם לבוגר וגם לנער, גם למחנך וגם לחניך, לא ייפלא, אם בסמוך לפרקי הגות מעמיקים ימצא סיפור-מעשה תמים. אף לא נרתע המלקט לאסוף דברים של סופרי-אוה"ע, אם נראו מתאימים לרוחו של הילקוט. בשדות רבים ארתי פרחי, החל בכה"ק התלמודים והמדרשים וספרות ימיהם ביניהם עד לספרות החרושה ושירת ימינו... (מההקדמה).

התכן: פרקי שבת. ראש חודש. פסח. ימי הספירה ול"ג בעומר. שבועות. בין המצרים וימי נחמה. ס"ו באב.

594 הברמן, אברהם מאיר [Abraham Majer] שירי היחוד והכבוד. יוצאים לאור על פי כתבי יד וספרי דפוס עתיקים על ידי א. מ. הברמן. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס האומן). תש"ח. 206, [1] ע'. 8^א. = ספרית מקורות / יא.

חורבן איישישוק, קבלנו ידיעות מפורטות ונאמנות מפי שרידי הפליטה שניצלו והגיעו ארצה, מהם שהיו עדי ראיה לחורבן העצירה... כדי שתאור החורבן יהיה מובן לכל יוצאי איישישוק, גם לאלה שאין הלשון העברית מובנת להם, נתנו את רובו של המדור "חורבן איישישוק" גם ביידיש" (ע' ז-ח).

601 ארליך, אשר. תאריכים למאה שנה <תרס"א-תש"ס, 1901-2000, 1318-1421> של העבר, רים, המושלמים והנוצרים, עם פרק מיוחד על מבנה שלושת הלוחות שלהם. (תל-אביב), חש"מ (תש"ז), 26 עמודה, 100 דף, 31:20. נדפס בצד אחד של הדפים. במכונת-הכספה.

"סבורני כי נתתי את האפשרות לכל אדם לדעת בדרך קצרה ללא כל טרחא כמעט את קביעת השנה העברית. דבר הנורש צמל ויגיעה רבה מאת הרוצה לדעת אותו בעזרת הדרכים המקובלות." (מההקדמה).

602 בן-יעקב, אברהם. תולדות הרב עבד-אללה סומך, גדל רבני בכל בורות האחרונים. ירושלים, "מטמון" (דפוס עזריאל), תש"ס. 96 ע' 8°. = "איש"י, א". הספר יצא למלאת ששים שנה לפטירתו של הרב עבדאללה סומך.

603 לאחוביץ; ספר זכרון. ערוך בידי ישראל רובין, בהשתתפות ניסן סוקצניסקי ואברהם לב. תל-אביב, "איגוד יוצאי לאחוביץ", (דפוס "אחדות"), תש"ט, 395, [1] ע', סקסימיל, תמונות (מקצתן בלוחות). 8°. המאמרים חלקם בעברית וחלקם ביוונית.

"אין הספר הזה בא לתת באופן שיטתי את תולדותיה של לאחוביץ... יש לו מטרה מצומצמת יותר... להקים אבן-זכרון לאחינו ואחיותינו אשר נספו בטרם יעצו ידי חיתראם בלאחוביץ ומקצתה של הנצחה לערכי התרבות וחיי-הרוח אשר ניקמו בלאחוביץ עשרות ועשרות בשנים ויכלו ויגיעו באופן אכזרי." (מההקדמה).

604 מלר, רפאל (Raphael Mahler). הקראים: תנועת-טוילה יהודית בימי-הביניים. תרגם מכתב-היד אפרים שמואלי. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1949), 354 ע' 8°. (ספרית פועלים / לכל). בראש השער: רפאל מאהלר. שער נוסף באנגלית.

החסידות. — בראש השער: אשר בן ישראל, אבי עודד. [6]: זמירות של שבת ערוכות ומפורשות ע"י נפתלי בן-מנחם. 229 ע' תוים. "בזמירות של שבת הניתנות כאן הושם לב לא לבד לגילוי מקורותיהם של פיוטים ושירושם, אלא גם לצורתם... בתחילת ההערות והפיוטים ניתן בקיצור תולדות חייו של הפיוטן. — השתדלתי להשחית את נוסח הפיוטים אל כת"י ודפוסים ראשונים. נוסח הומרות הוא נוסח המקובלים-החסידים". מההקדמה. ביבליוגרפיה: ע' 221-224.

598 קלונימוס בן קלונימוס. אגרת בעל-חיים; זכתב בערבית וניתרגם בשינויים קלים, על ידי קלונימוס בן קלונימוס. ההדיר לפי ההוצאה הראשונה, השוה למקור והוסיף הערות וביאורים. י. סו-רובסקי. אחרית דבר מאת א[ברהם] מ[איר] הברמן. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס סלמון), תש"ט. [7], 191 ע' 8°. = ספרית מקורות, יב.

אחרית דבר מאת א"מ הברמן (ע' 167-191): "האחים הסהורים" ואגרותיהם. תכן אגרת בעלי חיים. המתרגם העברי, ר' יוסף ב"ר יעקב המופיט. מהדורות הספר "אגרת בעלי חיים" ותרגומו: עברית (10 מהדורות), יהודית אשכנזית (8 מהד'), גרמנית, ספרדית, הערות.

599 שורץ, חיים שלום. ספר מתיקא כדובשא; לקוטים וביאורים בהגדה של פסח... לוקט וחובר... ע"י חיים שלום שורץ. ירושלים, דפוס חורב, תש"ח. 16 ע' 8°. תוכן הענינים וכו'. על המעטפת השמאלית.

היסטוריה, ביוגרפיה, זכרונות

600 אלופי, פרץ. איישישוק; קורותיה וחורבנה. פרקי זכרונות ועדויות <בצורך תמונות> ליקט ועיבד פרץ אלופי, ערך שאול ברקלי. ירושלים, הועד לניצולי איישישוק במדינת ישראל, (דפוס למודי), תש"י. 136 ע' לוחות-תמונות. 8°.

"יחד עם חורבן העצירה הלכו לאבוד ולטמיון גם הפנקסים, הספרים, התעודות והמסמכים של מוסדות הקהלה ויתר החברות וההסתדרויות השונות בעצירה... נאלצנו איפוא להסתמך בחומר שמצאנו בעתונים ובמאספים שונים, שהוסיפו לפני 80-100 שנה, בקטעים מתוך ספרים שבהם מדובר על איישישוק... שאבנו ידיעות חשובות גם מפי שרידי זקני העצירה... ואשר לחלק השני,

בתנועות החברתיות שקמו בעמנו. מאידך מודים מתנגדי השיטה החברתית בתפקיד החשוב של גורמים אלה, אבל אין הם סבורים שגורמים אלה היו תמיד ראשונים במעלה. נציגי הרעיון הלאומי סבורים, שייחודן של קורות ישראל בגולה הוא יתרון הגורם הלאומי, כלומר גורלם ושאיופיהם של כל חלקי העם משום היותם יחידה אתנית-דתית מיוחדת. מכאן, שההוכחה שזולת סיבות אחרות הביאו גם מניעים סוציאליים-כלכליים להתהוות הכת הקראית, אינה ראייה, שאמנם היתה הקראות תנועת מרד סוציאלי-כלכלית. כדי להוכיח טענה זו, היה צורך להראות, שבקראות היתה המרידה החברתית-כלכלית עיקר, כלומר שהיא היתה המניע הראשי להתהוות הכת ושאיפותיה שקמו בנאמנות את שאיפתם של המעמדות המשווערים. למען תחשב תנועה חברתית כתנועה מהפכנית, צריך שתהיה לה אידיאולוגיה מהפכנית. העובדה, שעניים נספחו אליה, אין בה משום ראייה כזו, שהרי ידועות תנועות, שרוב בניגן ומניגן היה מבני השכבות הנמוכות ובכל זאת לא היו תנועות פרוגרסיביות.

המחבר מתחיל בתאור מפורט של מצב היהודים בבבל בימי הכליפים. יש להודות, שטרח הרבה לאסוף את כל הידיעות הנוגעות למצבם החברתי והכלכלי, אולם בנסתור להצביע על מתיחות סוציאלי-עצומה הוא טוען טענות משונות ומביא ראיות שאינן מוכחות מאומה. תקנות הגאונים — טוען מאהלר — מחושבות לשמש את צרכי המעמד השליט בחברה היהודית-בבלית, כלומר העשירים וראשי האוטונומיה היהודית הקשורים בהם. את דיני החרם של רב פלטין גאון הוא מכנה „התעללות“ (עמ' 80) בלי לשים לב שהחרם היה הנשק היעיל ביותר של העם שהמשיך את קיומו הנפרד על אדמה לאילו. מקום חשוב בשורת ההוכחות שלו תופסת הטענה, שראשי הישיבות וראשי הגולה התקשרו עם הבנקאים היהודים. הוא מצטט מכתב של אחד הגאונים אל קהילת פסטאט, המבקש שישלחו ליישיבה כספים באמצעות בית עסק של סוחרים בבגדאד (עמ' 75). הרי כך נהגו (ונוהגים) להעביר כסף, ואם כן אין זה מוכיח מאומה. ולהלן: ר' נתן הבבלי מספר, שהיו „מניחין ביד אדם נאמן לצורך הוצאת התלמידים הבאים מכל המקומות“. גם זה נהג מקובל ואינו מראה, שהגאונים היו כלי שרת ביד הבנקאים. אם רס"ג כותב ליהודי מצרים, שיפנו אליו בכל עניניהם והוא ישתדל שבעלי ההשפעה בחצר הכליפות יספלו בהם, האם זו

לחקר הקראות, הכת החשובה שקמה ביהדות, הקדישו טובי החוקרים שלנו זמן ומרץ רב, ובעיקר השתדלו לחשוף את הגורמים שהביאו להתפלגותה מכלל ישראל. לפי דעתם של רוב החוקרים אין כת זו אלא המשך של המסורת הצדוקית, שלא נשתכחה מעולם והתעוררה במאה השמינית לספירת הנוצרים מתוך מסיבות שונות במשנה עזו. מחבר הספר שלפנינו נבדל מהחוקרים שעסקו לפניו בנושא זה, באשר הוא ניגש מלכתחילה מתוך השקפה מסוימת ושואף להגיע למטרה קבוצה מראש. בראש הספר (עמ' 11) אנו מוצאים את ה„אני מאמין“ שלו: „כשם ששאלת היהודים בימינו, עם שהיא מזורה ויוצאת דופן, אי אפשר לה שתפתר אלא בדרך הקדמה הסוציאלי-המדינית של האנושות כולה, בדרך זו, שבו אפשר לפתור את השאלה הסוציאלי-הלאומית בעולם כולו... החוקים הכלליים תלים גם על התנועות הדתיות שלנו... התנועות הדתיות שלנו אינן שונות במהותן הסוציאלי, בטיבן ובעיקרן מהתנועות העממיות המצויות אצל אומות העולם... ולהלן (עמ' 22) קובע המחבר, שהקראות היא הפרשה המפוארת ביותר בתולדות הסוציאליזם היהודי. ספר זה הוא אחד הנסיונות לגתח את תופעות ההיסטוריה הישראלית לפי השיטה החברתית, נסיון בשטח מוכר ומעובד, שהרי המקורות על התנועה הקראית אינם מועטים והם נאספו ונתפרסמו ברובם. לכן אין טעם לדון ארוכות בבצוע „טכני“ של עבודת המחבר, אלא בגישתו לבעיה ובמסקנות, שאליהן הגיע. יש להדגיש, שהמחבר מסמל בתנועה שצמחה בתוך סביבה חברתית ותרבותית שאינה ידועה לו כלל. מאחר שאין המחבר יודע ערבית, הוא נזקק לתרגומים של המקורות ולמחקרים על המזרח המוסלמי, מחקרים שמקצתם נתישנו או שערכם מוגבל. כך מציין המחבר (עמ' 46) כמקור חשוב לידיעות הערביות על יהודי בבל, את חיבורו של חוקר, שאף הוא אינו יודע ערבית ואינו אלא מלקט מה שמצא בתרגומים אירופאיים. אמנם המחבר השקיע בעבודתו עמל רב וניסה להאיר את תנועת הקראות מכל צדדיה. ספרו כתוב בסגנון חי ומכונן כולו לתכלית אחת, להוכיח שהקראות היתה תנועת מרד לאומית-סוציאלי בלבד דתי.

מצדדי ההשקפה החברתית-היסטורית אינם מכחישים את ייחודה של ההיסטוריה הישראלית, אלא שלפי דעתם מלאו אף בתנאים הבבלי-נורמליים של ישראל בגולה גורמים סוציאליים-כלכליים את התפקיד הראשי

ראיה, שהגאונים היו מנצלים את קשריהם עם העשירים המופלאים להשתדל לטובת המגזרים בחצר הכליף" (שם) ? בסקה במכתב של גאון המבטיח למנדב, שיברכו אותו בישיבה צריכה להוכיח, שהגאונים היו נבגעים לעשירים (עמ' 76) וכיו"ב. ברור, שבעם היושב על הקרקע, כיהודי בכל בימים ההם, היו מעמדות, ובודאי שהמעמדות הגבוהים השתמשו בכוחם לנצל את המעמדות הנמוכים מהם. אולם עובדה היסטורית היא, שניגוד זה היה שני במעלה לעומת גורל העם הממשיך את קיומו בכנר ושואף לחיים לאומיים נורמליים. שאיפה זו הולידה בתקופת הכליפים כמה תנועות משיחיות, ולשוא מנסה המחבר למצוא בהן מגמות סוציאליות בעלות משקל מכריע. ידיעות שמנהיגי התנועות ההן שינו את דיני הקידושין לטובת האשה, התנגדו לקרבתות ושנו את מטבע התפילות, אינן גותנות מקום לסענה, שהחוגים ההם התכוונו לשנות את משטר החברה (עמ' 120). על הרכבם החברתי של תומכי ענן אין בידינו ידיעות מרובות. מכל מקום יש להזכיר את ההערה של סופר קראי המספר על עליית ענן והגולים אליו לארץ-ישראל ומוסיף "והניחו בתייהם, שדותיהם וכרמיהם לחרבה" (ליקוטי קדמוניות, נספחים עמ' 104). מאהלר עצמו מודה בכך, שמראשית ימיה נמנו על הכת הקראית יסודות ממעמדות שונים. שלא כבענין זה, אין אנו זקוקים להשערות כמה שנוגע לתורת הקראים. מאהלר מראה בניתוח תורתו של ענן וגם בניתוח השקפות הקראים בדורות שלאחריו, שהשאיפה לגאולה לאומית נמשכת כחוט השני דרך כל סטנותיהם, דיניהם ותיקוניהם של הקראים. הוא מדגיש, שלכל הברכות הכניס ענן הזכרת ציון, ומאיר את שיטתו העקבית בהסמכת רוב המצוות לזכר המקדש. כונת ענן היתה לעשות את השבת ואת החגים זכר לארץ ישראל. המחבר טוען, שענן לא למד את דיני השבת מהתורה, אלא שהם מותאמים לרעינו המרכזי. הוא רעיון הגאולה, ועל כן הפך את השבת ליום אבל לאומי. כמו כן מציין המחבר, שגם הסגפנות והסרישות של ענן וחבורתו מקורן בתשוקה לקרב את הגאולה. אך היכן מוצא המחבר נסיות מהפכניות בתורתו של ענן ? כראש וראשונה מעידים על הצד הסוציאלי-מהפכני, לפי דברי מאהלר, דיני הקידושין של ענן. נישואין מותרים רק לרצון החתן והכלה, כלומר ענן משהו את האשה לגבר, וכן בנוגע לגירושין. דעתו של ענן על זכות הירושה של הבנות אינה ידועה, אולם מאהלר מצביע על דברי דניאל אל-קופסי המלמד

שבמקום שיש בן ובת יורשת הבת שליש שלא כדברי חז"ל. כאשר לדיני שמישה, הרי ענן מוציא מדין זה — כמו חז"ל — חובות על חפץ שנמכר, שכר שכיר ושכר דירה וקבלנות, אבל אינו מוציא ממנו מלוה על משכון. בנוגע לפרוויבול וביטול השמיטה בחז"ל אין בידינו ידיעות על השקפת ענן. אבי הקראות מלמד, שגם בגלות גוהגים דיני מתנות כהונה ומתנות לוייה, שלא כחז"ל, ושיש להתם לבית הכנסת, ועל כך מעיר המחבר (עמ' 168). שכוונתו להרחיב את המעשר ניתנת להתבאר אך ורק על ידי רצונו להרבות צדקה לעניים. עוד יש להזכיר מה שמספר ראב"ע על השקפת הקראים בענין עבדות. לפי ראב"ע היה לקראים קשה, שישראל יהיה נרצע, ומשום כך דרשו עבד עברי שבתורה, "בן אברהם" וכן פרשו שפחה חרופה, שאינה בת ישראל. הפרוש התיקון הוזה ברור ביותר, הוא מעיד כאלף עדים על נטיה לאומית, כדי לדבר בלשון זמננו, אולם גם התיקונים, שנוכרו לפניו, אין בהם משום הוכחה לאופי המהפכני של תורת ענן. אפשר היה ליחס לקראות אופי זה, אילו נמצאו רמזים כלשהם לנסיות שותפניות או אנארכיות, כגון ביטול השררה כשהיא לעצמה, נסיות שנתגלו בימי הביניים בתנועות שונות בעולם האסלאמי והנוצרי, אבל המחבר אינו יכול להראות אפילו רמזים קלים ביותר למגמות כאלה. הוא אומר, שהאנידיבדואליזם הדתי של הכת משך אליה את העשירים, ואם כן מנין לנו שהקראות שקפה דווקא את צרכיהם ושאיפותיהם של המעמדות המשועבדים בקרב יהודי בכל ? ושמה היו בני המעמדות הלא-משועבדים (מבחינה משקית) נושאים האמיתיים מראשיתה ?

מהתקופה שלאחרי ענן יש לנו ידיעות ברורות על ההרכב החברתי של הקראים, והן מראות, שבזמן ההוא נמנו הקראים לאו דווקא על "המעמדות הלחוצים" כלשון המחבר. עובדה היסטורית היא, שהקראים במצרים היו עשירים מהרבנים ושמעמדם החברתי היה גבוה ממעמד הרבנים. בנידון זה מתפתל מאהלר וטוען טענות משונות ביותר. הוא מצטט את סיפור רע"ב על הקראים בקאתיר, האומר בפרוש שמצבם הכלכלי טוב ממצב הרבנים. להלן אומר רע"ב: "ובזה יפה כת הקראים מכת הרבנים, שהם גומלים חסד זה לזה". מכאן מסיק מאהלר, שהיו ביניהם גם עניים, וזה כאילו סותר את דבריו הברורים של רע"ב. כאלה הן הוכחותיו. יש רגלים לדבר, שגם המצב הכלכלי-חברתי של הקראים בדמשק היה טוב מאד, אף הם היו מקורבים למלוכה

החברתי של זמנו, יש לשאול, שמא לא חל כל שינוי במגמות הכת ומלכתחילה לא היתה הקראות תנועת מרד סוציאלית. החלשת הסגנונות וצמיחת אריסטוקרטיה בתוך הכת הקראית תופעות טבעיות הן בהתפתחותה של כת דתית.

המחבר מסיים את חיבורו בהשוואה בין הקראות לבין הכיתות החשובות ביותר שקמו בימי הביניים באירופה הנוצרית. הוא קובע, שהאינובידואליזם הדתי הוא רוח הזמן, שבו מתחיל שגשוג המסחר והתעשייה. ואמנם נכון הוא, שבאירופה הנוצרית פשטו בימי הביניים תנועות הרסיות במרכזי התעשייה. על כן מנסה מאהלר לתאר את הקראות כתולדה של פריחת המסחר בתקופה הזוהר של הכליפות העבאסית. כאן מסתמך המחבר על חוקר שעבודותיו נתישנו (בעידון זה לפחות), והוא המזרחן האוסטרי אלפרד פון קרמר שכתב לפני מאה שנה. שגשוג המסחר בארצות המזרח הגיע לשיאו בתקופת מסעי הצלב, ודווקא בזמן ההוא כבר נדמו תנועות המרד הדתיות בארצות המזרח. מכל מקום אילו היה המחבר הולך תמיד לפי שיטתו, היה צריך לומר, שהקראות היתה מבע של מעמד האזרחים העשירים והאינטליגנציה "הבורגנית" בקרב היהודים שבארצות הכליפות, שהרי ברי, שלא היה בין יהודי בבל בזמן ההוא פרולטריון תעשייתי, ואף המחבר אינו טוען כך. אולם העיון זה — והוא קרוב יותר למציאות מאשר רצוי למחבר — אינו לפי רוחו. אך אליבא דאמת נישאו התנועות המיניות באירופה הנוצרית על ידי שכבות שונות, כגון אכרים עשירים, כמו הבוגומילים בבוסניה, שהתאסלמו לאחר מכן והיו לשכבת הבגים, אזרחים עירוניים אמידים ואצילים כמו האלבוגונים וההוסיטים. וכמוכן גם סוֹעֵלִים ואכרים. מכאן אתה למד, שהאינובידואליזם מציין את רוח ההתמרדות בשלטון הכנסייה בעיני אמונה, ודוגלות בו תנועות שמניעיהן ונושאייהן שונים לחלוטין. בדרך כלל יש לומר, שהרבה קוים משותפים, שמוצא המחבר הכא והתם, הם עיצומן של תנועות הרסיות, כגון יראת שמים מופלגת, סגפנות ושיבה לתניך, ולכן אין להסיק מהשוואה זו מסקנות חשובות לגבי בעיתנו. למעשה רוצה המחבר להוכיח על ידי ההשוואה, שכשם שבאירופה הנוצרית היה לצמיחת הכיתות רקע של מרידה סוציאלית, כך היה גם לקראות אופי כזה. אך מסקנה זו מבוססת על בלימה: מי שקורא בעיון את ספרו של מאהלר, מגיע למסקנה ששיטת עבודתו פשטנית מדי (ואגב דבר זה

ועשירים, אשר למצבם הכלכלי של הקראים בקושטא בתקופת הזוהר של קהילתם, הרי ידוע, שהיו עשירים מהרבהים והמחבר אינו מכחיש דבר זה. מדבריהם של סופרים קראיים, המציגים את בני הכת כ"עניים" אין להסיק מאומה, שהרי זו דרכם של סוגי הכיתות ודתות המיעוט. בספרות הקראים בתקופה הזוהר מוצא המחבר חומר רב על התעמולה לשיבת ציון, אך בבואו להצביע על תוכן סוציאלי-מפכני הוא נוקט לפירושים שלקומתם אפשר להביא ראיות שנגד ללא קושי. הדברים המרשימים שמספרים הסופרים הקראיים כלפי המעמד השליש בקרב יהודי בבל אינם מביעים מחאה סוציאלית, כפי שטוען המחבר, אלא הם דברי פולמוס נגד ארגונים האוטונומי. את העושר הם מגנים כאחד הדברים הקושרים את היהודים לגולה, והם מרשיעים גם את הקראים הנשארים בארצות הגולה ואינם עולים לארץ ישראל. את דבריו של דינאל אליקומסי, המשבח מי שמתפרנס ממלאכת ידיו הופך מאהלר להוכחה חשובה לסענתו, שהקראים היו בני המעמדות הנמוכים, אך אמרות כאלה אפשר למצוא בספרותנו לרוב. כמוכן אין להתפלא על כך, שבאוסף הגדול של דברי הפולמוס והסענות, שטענו הסופרים הקראיים נגד הרבנים, יש גם דברי תרעומת על קיפוח העניים. אולם דברים כאלה מוצא המחבר ב"אשכול הכופר", היינו חיבור של סופר מאוחר, שחי בתקופה שבה היו תקהילות החשובות של הקראים מורכבות מבני המעמדות המבוססים יפה. זה מראה כמוכן, שכאן אין הקיפוח הסוציאלי עיקר, אלא הפולמוס נגד שיטתה ונציגיה של היהדות התלמודית. המחבר קובע, שהתנגדות לפילוסופיה ולמדעים החיצוניים, האופינית לקראים הקדומים, באה משני טעמים: העיסוק בפילוסופיה ובמדעים היה בימים ההם זכות מיוחדת של המעמדות השליטים, כלומר העשירים, ועל כן היה שנוא על הכיתות, שמרדו במשטר הקיים, ומצד שני התנגדו הקראים למדעים, משום שריח אטיקורסות נודף מהם. אולם המחבר מצליח רק להוכיח, שהקראים התנגדו לפילוסופיה ולמדעים משום דתיותם המחמירה, ופירושהם הסגפנית, ואין בידו שום ראיה שפעל גם הגורם הניל. הידיעות על הרכבם החברתי של הקראים בתקופה שלאחר ענן ובחן דעותיהם של הסופרים הקראים בזמן ההוא, מביאים את המחבר לידי סברה, שמחמת השינוי בהרכב הסוציאלי של העדה חל שינוי במגמותיה הרעיוניות. ברם מאחר שעל ימי ענן אין לנו כמעט ידיעות על הרכב הקראים, ואין הוכחות שהוא התכוון למרוד במשטר

נוד רבות ברוסיה וישב בסביבת מינסק. בעינטק, צ'רני-גוב, ורשה, לודז, אודסה, קיוב, פולטבה, חרסון, רוסובה (פ' קיוב), ובערי קרים. אף אם המחבר מטפח על חייו הוא יש בספרו הד רב למאורעות הזמן במדינה בכלל וביהדות רוסיה בפרט.

607 פרגר, משה. חורבן ישראל בא"י
ר ו פ ה ; פרקיסכום, בצירוף ילקוט בן ס"ט תעודות ומיסמכים וח' תצלומים. [תלאביב], הקיבוץ המאוחד, תש"ח; (עין חרוד, דפוס הקיבוץ המאוחד, 1947), 372, [2] ע' 8, לוחות-תמונות. 8°. בראש השער: משה פראגר. על השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל.

התכן: לייחודה של שואת היהודים בימינו. — המדינה הנאצית בהיסטוריה. היהדות וכוונת-השפעתה בעיני הנאציזם. התנ"ך כבסיס המוסר. השמות היהודיים כתנאי מוקדם לסדר-עולם נאצי. העולם הנוצרי לא הפקיר את התנ"ך, אבל את היהודים, יוצרי התנ"ך, הפקיר. ההפסדה הנאצית נכשלה, היהודים שילמו את מלוא המחיר. מסקנה: המהפכה הגורלית בהיסטוריה היהודית. אחרית דבר. ילקוט התעודות והמיסמכים: הכרות המלחמה הנאצית על העם היהודי, הצהרות של בנות-הברית על פשעי המלחמה של גרמניה ועל השמות היהודים. היאבקות היהודים על חלקם במערכה הנאצי-נאצית. קריאות-האזעקה של הישוב בא"י להצלת יהודי אירופה. ועידות, ועדות ותכניות להצלת היהודים. מעבר לחומות. בעית הפליטים והגולים היהודים והספר-הלבן הבריטי.

608 קלוזנר, יוסף [Joseph Klausner]. היסטוריה של הבית השני... כרך ג': תולדות בית-חשמונאי. הוצאה שניה, מורחבת ומעובדת מחדש. ירושלים, "מאוסף", (דפוס "המערב"), תשי"ז, 279 ע' 8°. את הקדומים עין ק. ס. שנה כ"ו ע' 10.

הכרך השלישי הוא עיבוד יסודי של הכרך השני של "היסטוריה ישראלית", (ירושלים תרפ"ד)... השתדלתי לתת בו כל מה שנתחדש במשך 26 השנים האחרונות במחקר-המסופח של תקופה גדולה זו. (מההקדמה).

התכן: תחילת המדר. מתתיהו בן יוחנן חשמונאי (167—165). יהודה המכבי (165—161) ושמונת ימי חנוכה. יהודה המכבי והרחבת-הגבולות של ארץ-יהודה. השגת-האבסנומיה, יום-ז'קנור ונפילתו של יהודה במלחמה. המלחמה בעד השחרור המדיני: יוגנת (161—143).

בולט גם אצל שאר הסופרים היהודיים, שנסו לנתח את ההיסטוריה הישראלית לפי השיטה החמרנית בעקבותיו של קאוסטסקי. והרי דוגמה אחת: את המחלוקת בסוף ימי הביניים בקהילה הקראית בקושטא בענין הדלקת הנרות בע"ש מסביר מאהלר כהתנגשות בין העשירים והעניים (עמ' 278). לעתים תכופות הוא שוקל עוד את דבריו בגוף הפרק ואילו בסיפא הוא משמיע סיסמאות סתם. כיצד יוכיח המחבר, למשל, את הסענה שהמעמדות העליונים בעם ישראל היו תמיד אדישים או מתנגדים לרעיון הגאולה הלאומית? לטענה זו, שהיא חוליה חשובה בשלשלת ראיותיו, אין שום יסוד, כי בכל הדורות נרתמו המעמדות המבוססים לפעולות שהיו מכוונות לקרב את הגאולה. אדרבא, בתוך המעמדות האלה צמחו תנועות הגאולה. והציגות תוכיה.

הנסיך שנעשה על ידי מאהלר לתאר את הקראות כתנועת מרד סוציאלי, לא הצליח. ודאי שהמסורת הצדוקית לבדה לא הולידה את הקראות, אם כי יש להוסיף, שדווקא מתן זכויות לבת בנוגע לירושה, שהוא לדברי מאהלר הוכחה חשובה לאופי הדימוקראטי של הקראות, הוא לפי בבא בתרא קט"ו ב' מעשה צדוקים. יש להוסיף את כיסופי הגאולה, ההתנגדות לתלמוד, מרידות בחוגי אינטליגנציה בלתי מרוצים, התסיסה הכללית באימפריה הכליפית שהביאה בימים ההם להתהוות כיתות מוסלמיות חשובות, והגורם המיוחד שבאישיותו של ענן.

א. אש תור-שטראוס

605 עיר ומתים; ובלוטוב המלאה והחרבה. תל-אביב, יוצאי ובלוטוב בארץ-ישראל ובאמריקה, (דפוס "אחדות"), תשי"ט. 218 ע', לוחות-תמונות. 8°. "בכינוס יוצאי עירנו, שנתקים בת"א בזאת-חנוכה תש"ו, ביום השנה הרביעי ל"אקציה" הראשונה בבלוטוב, הוחלט על הוצאת קובץ על... קהלת מולדתנו ובלוטוב... המשימה והביצוע הטלו על מאיר הניש וג[צל] קרסל. המביאים עתה את הקובץ לרשות הרבים... הספר יוצא בשתי הלשונוט — עברית ואידיש — לפי בקשתם של בני עירנו באמריקה. (מההקדמה).

606 פישקו, ברוך. גלגולי חיים. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "דבר"), תשי"ח. 319, [2] ע' פורטרט. 8°. (ספריה "לודז"). המחבר מורה וסופר עברי, איש העליה השלישית, מספר על חייו ברוסיה, על עלייתו ארצה וחיו בארץ. ווא

שחרורי יהודה: שמעון (142—135). הרחבת הגבולות. הכיתות בישראל. מלכות בית חשמונאי בתקפה. ימי העמידה. הספרות העברית בימי הגדולה של החשמונאים. הספרים החיצוניים. כיבוש רומי וחורבן בית חשמונאי. מרידות ומלחמות לשם החזרת התירות. תסצות ישראל. גרים. סוף מלכות בית חשמונאי. טבלאות כרונולוגיות.

ציונות וידיעת ארץ ישראל

609 אוליזור, א[ברהם] [A. Ulizur]. מ.פ.ע.ל. היסוד; כ"ה שנות פעולה של קרן היסוד. עובדות ומספרים תרפ"א—תש"ו/1946—1921. (מהדורה שניה). ירושלים, הלשכה הראשית של קרן היסוד, (דפוס ירושלים). תש"ו. 135 ע', טבלאות, מפת בתיק. 8°.

מהדורה א' עין ק. ס. שנה כ"ד ע' 164. "במהדורה זו נכללו הנתונים והמספרים הסופיים לשנת תש"ה וסיכום הפעולות הכספיות של הסוכנות היהודית וקרן היסוד בשנת תש"ו. המחבר היה מנהל מחלקת הכספים של קרן היסוד מיום הוסדה ועד מותו בקיץ תש"ח.

610 אחדהעם [Ahad Haam]. על פרשת דרכים; מבחר מאמרים, עם הערות ובאורים מאת ידימיה פרנקל. כרך ב. תלאביב, "דביר", ירושלים. "הוצאה עברית"; (תל אביב, דפוס "אחדות"), תש"ח. 372 ע'. 8°.

(אחדהעם לבתיספר). התכן: מדינת היהודים וצרת היהודים (מקוצר). שלש מדרגות. שנוי הערכין. המוסר הלאומי. התורה והעבודה. תחית הרוח. נחלת אבות. הקונגרס הציוני הראשון. הקונגרס ויצורו. שבת וציונות. תחיה ובריאה. גואל חדש. שלוחי עם עני. הבוכים. בשך ורוח. שלטון השכל. על שתי הסעיפים. מלים ומושגים. שלילת הגלות. ריב לשון גות. האחרון (לילינבלום). דרך החיים (על "בנימשה"). י. פרנקל: הערות ובאורים: ע' 321—372. הקודם עין ק. ס. שנה כ"ד ע' 6.

611 אלמוג, יהודה; בן-ציון אשל. חבל סדום; צוער, יס'המלה והככר. מאת יהודה אלמוג וב. צ. אשל. [תלאביב], הוצאת הקיבוץ המאוחד; (עין חרוד, דפוס הקיבוץ המאוחד), תש"ט. 433, [1] ע'. דיאגנוס, טבלאות, מפה, פקסימילים, תמונות. 8°.

"מהדורה חדשה... משוכללת ומורחבת". מהדורה א' עין ק. ס. שנה כ"ג ע' 26 מספר 212 (שמות המכברים או: קופלביץ; ונסקי). שם גם באור קצר ותכן.

612 ארלוזורוב, חיים [Chajim Viktor Arlo-] [soroff]. יו מן יר ש ל י. מהדורה שניה. (תלאביב), מפלגת פועלי ארץ-ישראל, (דפוס שושני). תש"ט. 368, [1] ע', לוח-פורטרט. 8°.

"הביא לבית הדפוס זאב שרף". בלי שינויים ממהדורה א' עין ק. ס. שנה כ"ו ע' 12.

613 ארן, ברוך. במ צ ו ר; אמת-ירושלים. תל אביב, "יונתן". (דפוס אלישע), תש"ח. 110 ע', מפה. תמונות. 8°.

בראש השער: ברוך אורן. "הרשימות המכונסות בקבץ פורסמו ב"מברק" והן ניתנות כאן לפי תאריכי כתיבתן (ממרץ עד 7 באוגוסט 1948). (ע' 110). בקורת על הממשלה וההגנה מתוך השקפת לחי.

614 ארץ ישראל. ממשלה. חקים. פ ק ו ד ת ה ח ו ק ה פ ל י ל י מס' 74 לשנת 1936 >כפי שהיא בתקפה ביום 1 בדצמבר 1948, הוצאה מתוקנת. תלאביב, ש. בורסי, (דפוס יהלום), תש"ט—1948. 110 ע'. 8°.

"זהו המהדורה העברית הראשונה של פקודת החוק הפלילי, פרט למה שפורסם בעתון הרשמי בשעתו, שאול בשנים הראשונות לצאתו לאור... השנויים הנדרשים לרגל הקמת המדינה העברית העצמאית... לא נעשו כאן, והדבר מסור לקורא הנבון לעשות זאת... על אחריותו". (מהקדמת המ'ל). עין גם ק. ס. שנה כ"ב ע' 199 מספר 894.

615 בן-גוריון, דוד [David Ben-Gurion]. במ ע ר כ ת כרך ב—ד, חלק א—ב. 4 כרכים. (תל-אביב), מפלגת פועלי ארץ-ישראל, (דפוס "אחדות"), תש"ז—תש"ט. 298; 247; 221; 336 ע'. 8°.

ליקט וערך יהודה רונצינקו. את הקודם עין ק. ס. שנה כ"ד ע' 13.

616 ברור, א[ברהם] י[עקב] [Abraham J. Brawer]. ארץ ישראל; ספר ביוצת הארץ בלוית תמונות, מפות ושרטוטים. [ירושלים] — תל אביב, מוסד ביאליק—דביר, (דפוסים "אחדות" ו"הארץ").

החברה העברית לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה) עם הקדמת המחבר להוצאה העברית. תורגם מאנגלית: פרקים א' ב' ד' ה' ו' — בידי א[ברהם] יערי, פרק ג' — בידי ש[מואל] ייבין. שם המקור: Nelson Glueck: The other side of the Jordan

621 גרנובסקי, א[ברהם] [Abraham Gra-novsky]. המ ש ט ר ה ק ר ק ע י ב א ר ז י ש ר א ל. תלאביב, "דביר", (דפוס סטרו), תש"ט. 360 ע', טבלאות, 3 לוחות-תרשימים. 8°.

"חסרוננו של מחקר מקיף על המשטר הקרקעי בארץ ישראל מורגש לא רק בספרותנו אלא גם מחוץ לתחומי ארצנו ולשוננו... הקושי הראשון בחקירת הבעיות הקרקעיות הוא העדר חומר, שיהא מוסמך מבחינת האיתנות ומספיק מבחינת הכמות. ומדובר ביחור במספרים ונתונים סטטיסטיים... במחקרנו ריכזנו חומר שיכולנו להשיגו, הן מתוך הספרות והן מתוך מקורות שונים מן הזמן החדש. ניתן כאן תיאור המצב, שהיה קיים בארץ כמאה השנים האחרונות... לשיאן מגיעות התמורות במשק שלנו בארץ, בחקלאותנו הבנויה על יסודות חדשים. כאן אתה מוצא את כל סימניו של משק מפותח, המסתייע בטכניקה המודרנית ומפועם ומונע ע"י שאיפות חדשות... ובעדמונו על סף סדר חדש, רבי-טכניים לשיתוח וקידמה בארץ, יהא אולי ערך מסוים לספר המתאר את המצב עד בוא התקופה החדשה. אם ברצוננו להקים במדינתנו, מדינת ישראל, משטר קרקעי מחודש, מחוקן ומתקדם, עלינו תחילה להכיר ולדעת את התנאים שהיו קיימים בארץ ישראל במשך זמן ארוך כל-כך, קודם התמורות והעזוועים שבימינו." (מההקדמה).

622 הורוביץ, דן. ש נ ה ב ס ו ג ר י י ס : מגושר-עציון לשבי הלגיון, מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר: (תל אביב, הדפוס החדש, 1949). 160 ע', 8°.

(ספרית פועלים / משלט).

623 הכהן, אל[יעזר]: יוסף שתיל. מ ש ק י ש ר א ל — ל א ז ? מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1949). 108, [2] ע', טבלאות. 8°.

(ספרית פועלים, במאבק — מחזור לשאלות הזמן). בקורת על מדיניות הממשלה מתוך השקפת מפלגת מפ"ם.

624 הלפרן, ירמיהו. ק ד ו ש ת ה פ ר י ש ה

תש"י. 15, 528 ע', דיאגרמות, לוחות-תמונות, מפות. 8°.

מהדורה ג'. המהדורות הקודמות בשם "הארץ" עיין ק. ס. שנה ה' ע' 24—20 (שם גם בקורת מאת נ. שלם) ושנה ו' ע' 160.

"בחיבורי זה הורחב הבסיס הגיאוגרפי הפיסי לעומת המהדורה השניה של ספרי "הארץ" (מההקדמה).

617 ברטננטל, מ[שה]. ההסתדרות במע-ר כ ה ה מ ק צ ו ע י ת. תלאביב, מחלקת ההסברה של הועד הפועל, (דפוס "אחדות"), 1949. 63 ע', טבלאות. 8°.

כראש השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל.

618 ברסלבסקי, משה. פ ר ק י ס ב מ ל ח מ ת י ש ר א ל תש"ח-תש"ט. [תלאביב], הקיבוץ המאוחד, (דפוס "ספר", תש"ט. [2], 393 ע', מפות. 8°.

"סינוס והבלביה"ד משה ברסלבסקי".

התכן: במערכות ירושלים (8 מאמרים ורשימות מאת י. טבנקין, י. ב. מ—מ. רעננה. א. עמיחי, ישראל קויפמן, ע. בריינז, אבייפתח ומיומן המערכה). — סופות בנגב: נ. שריג: במדחבי הנגב. שמחה: "חיות הנגב". אלכסנדר: עם יחידת פשיטה בכפר-דרום. א. אילת: רביבים בנגב. א. אכנרי: "דורות" בימי המלחמה. ה. אבייזאב: פלוגה לוחמת בישראל. — בקעת כנרת: ר. סולודר: ימי גשר. א. דרוביש: עיר-גב. זאב: כנרת. — קרבות בגליל העליון (6 מאמרים מאת א. יפה, חברה, צ. פיש, ב. איל, אמי, יחזקאל). — מחנות לחזית: מ. כץ: לוחמים בקרב. א. ב—י: עם אנשי גח"ל. בני "נתיב": קרבנו הראשון. ח. דן: ברמת הכובש. מ. אילת: אילתה. י. קרן: חיל האוויר. ב. פורת: טייסי ה"פרימוסים".

619 גורלי, אברהם, עורך. ס פ ר י ה מ ש פ ס י ת, בעריכת א. גורלי. ספר א: ת ק נ ו ת ה ד י ו ן ה א ו ר ח י. תלאביב, ש. בורסי, (דפוס מ. שהם), [1949]. 7, 84 ע', 8°.

ע' 3—7: לזכרו של המו"ל שמואל בורסי ז"ל, "הספריה המשפסית" מאת העורך, ומבוא לספר א' מאת הנ"ל.

620 גליק, גלסון. ע ב ר ה י ר ו ן ה מ ז ר ח י. כלית כ"ח תמונות, סיו לוחות ומפה. ירושלים, מזס ביאליק, (המורפס ליפשיץ), תש"י. 181, [1] ע', לוחות-תמונות, מפה. 8°.

(ספריה לידיעת ארץ-ישראל של

וגם בחלק מארכיונו של ברוך שמצא בחבילות הנגירות של היריר ה. ולוציטטי.

והמהר"ר ד. (ת"א), "חיי חירות", (דפוס מוזס), [תש"ח ז], 23, [1] ע' 8°.

629 זבוטינסקי, זאב [Vladimir Jabotinsky].
כתבים, [כרך ז'] : (כתבים ציוניים ראשונים).
ירושלים, ע. זבוטינסקי; (תל אביב, דפוס הסועל הצעיר),
תש"ט. 280 ע', לוחפורטרט. 8°.
תורגמו מרוסית
בידי בנימין לובוצקי. הכרך מכיל את עיקר כתביו של
ז. ז. מראשית דרכו בציונות (1903) עד לועידת הלסינגי
פורס (1906).

התכן : אל שונאי ציון. מבקרי הציונות. החינוך העברי.
דוקטור הרצל. ציונות וארץ ישראל. על הטריטוריאליזם.
מה עלינו לעשות? הבונד והציונות. מפתח המקורות
והערות. — עיין גם ק. ס. שנה כ"ו ע' 22.

630 זהרי, מיכאל; נעמי פינברון. צמחי
ארץ-ישראל בצירורים... ציירה רות
קופל. תמונות 1—50. (ירושלים), העתון לבוטניקה
סדרת ירושלים, (דפוס צוריאל), תש"ט. 10, 11, 11 ע',
50 לוחות-תמונות. 8°.
בחן תיק. התאורים גם
באנגלית. שער נוסף בלטינית. שער אנגלי:
Flora of the Land of Israel; iconography, by
Naomi Feinbrun and Michael Zohary... Drawn by Ruth Koppel... Jerusalem, The Palestine Journal of Botany, 1949.

631 חושי, אבא. האיגוד המקצועי
למצעה. תל-אביב, מחלקת ההסברה של הועד הסועל,
(דפוס "אחדות"), תש"ו. 64 ע' 8°.
= קונטרסי ההסתדרות, 19.
בראש השער : ההסתדרות הכללית של העובדים העב-
רים בארץ-ישראל. הועד הסועל.

632 טריינין, (אברהם). מעוז עז
עדות המערכה — א. טריינין, לוחמים בתל — (אוריאל)
אופק. תל-אביב, "מערכות", (דפוס שלומי), תש"ט. 8,
311, [1] ע', מפות. 8°.
תקנון טעות על דף מיוחד.
עם הקדמה מאת אלוף יגאל ידין (ע' 1—8).
"בין השיטין השתדלתי בכל שיכולתי להעלות את הלכתי
הרוח ברגע נצחון ומפלה. אך מצאתי לנכון לקבץ פרטים
רבים בכל האפשר על מהלך הקרבות עצמם". (מהמבוא
של טריינין). "לוחמים בתל" מאת א. אופק (ע' 87—312)
הוא יומן, המקיף את הזמן מן ג' אייר תש"ח — כ"ט

625 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים
בארץ ישראל. מועצת הסועלות. מועידה
לועידה תש"ב—תש"ט 1942—1949; פרקי דין
וחשבון. תל-אביב, (דפוס "דבר"י), תמוז תש"ט. 192
ע', סבלאות, תמונות. 8°.

626 הרוסי, עמנואל. מה זה סוד צבאי?
מאת עמנואל הרוסי. הציורים אדם שליך. (תל-אביב),
הוצאת האגף ליחסי צבור, משרד הבטחון, (דפוס
"הלוים"), [1949]. 64 ע' 8°.

בחוברת מסופר — על פי דוגמאות ממלחמת העולם
ומהמלחמה בא"י — על הנזק הרב הנגרם ע"י שיחות
בלתי זהירות באוטובוס, בתור, בטלפון וכו'.

627 וילנאי, זאב [Zev Vilnay]. אגדות
ארץ-ישראל... אגדות מסורות, מימרות קדומות
וחדשות ערוכות לפי אזורי הארץ, עריה וכפריה, בלויית
116 תמונות וציורים. ירושלים, "קרית-ספר", (המדיפס
ליפשיץ), תש"י. xvi, 296, 55 ע' 8°.

"בספרי זה השתדלתי לכנס את כל האגדות על
המקומות השונים מתוך הספרות העברית הקדומה :
כה"ק, המשנה, התוספתא, התלמוד, המדרש, ומספרות
עולמי הרגל של ימי-הביניים. כן אספתי מן הספרות הער-
בית בעיקר את אותן האגדות שתכנון הוא עברי קדום...
כן כינסתי אגדות חדשות שנוצרו בקרב ישראל
ואגדות מפי ערבים שתכנון עברי, וגם קצת אגדות ערביות
טיפוסיות לשם השוואתן לאגדות העבריות המקוריות...
האגדות על הקברים לא הובאו... מובאות כ-600 אגדות."
(מהקדמה).

הוצאות קדומות של הספר עיין ק. ס. שנה ד' ע' 561
(150 אגדות) ושנה י' ע' 342 (באנגלית, 217 אגדות).

628 ויגשל, יעקב. מרקו ברוך, נביא
מלחמת השחרור. תל-אביב, "הוצאת ספרית ראשונים"
> דוד זהרר, (דפוס מל"ן), תש"ט. 286 ע', פורטרטים. 8°.
מ. ברוך (1872—1899), מראשוני הלוחמים והחולמים
הציוניים, היה מסיף "ציונות צבאית" והשתתף כציר
בקונגרסים ציוניים לרבות הקונגרס הראשון. המחבר
השתמש בחומר על ברוך הנמצא בארכיון הציוני המרכזי

הגליונות שלא צוין בהם תאריך, נדפסו בשנת 1948.
ברב הגליונות מן 15/16 והלאה נעשו התקונים. בעזרת
צלומי אוויר משנת 1945.

635 ישראל. ממשלה. משרד העבודה והבטוח
העממית. תעריפי שכר עבודה במרס
1949. עלון מס' ת/2. 1949/2. [תל אביב] הקריה, מאי
1949. 12 דף טבלאות. 2°. במכונת הכפלה. העלון
מכיל גם ידיעות על השכר בענף ההדפס בעונת הקטיף
תש"ט.

636 ישראל. צבא. שרות התרבות. [חוכרות על
צורות ההתישבות החקלאית]. [חוב' א-ו]. [תל-אביב],
שרות תרבות של צבא הגנה לישראל. משרד הבטחון/אגף
לישוב חילים ושקומם, (דפוס "הלוט"). תש"ט. מסות,
תמונות. 8°.

התכן: [חוב' א]: הקבוץ המאוחד. 22
ע'. [חוב' ב]: הקבוץ הארצי. 32 ע'.
[חוב' ג]: חבר הקבוצות. 24 ע'. [חוב'
ד]: המושב הדתי. 16 ע'. [חוב' ה]:
ארגון הכפרים השתופיים <הכפר
השתופי>. 23, [1] ע'. [חוב' ו]: תנועת המור
שבים <מושב העובדים>. 36 ע'. [חוב' ז]:
המושבים השתופיים. 32 ע'.

"תוך תקופת שרות בצבא הגנה לישראל אתה מקדיש
מומך וממחשבתך להתכוננות לחיך האזרחיים. רצוננו
לעזור לך. — הגנו נותנים בזאת לכל צורה התישבותית
לספר על עצמה."

637 כצנלסון, ברל [Ber Kaznelson].

במבחי: שיחות עם מדריכים. מהדורה שלישית.
תל-אביב, מפלגת פועלי ארץ-ישראל, (דפוס "אחדות"),
תש"י. 88 ע'. 8°. מהדורה א' עין ק. ס. שנה י"ב
ע' 19, שם גם תאור.

638 כצנלסון, ברל [Ber Kaznelson]. כתבי

ב. כצנלסון, כרך י"א. [תל-אביב], מפלגת פועלי ארץ-
ישראל, (דפוס "דבר", תש"ט). תמונות. 8°.

כרך י': מבואות לספרים: 269 ע'. — התכן:
האחד במערכה; לכתבי ל. סירקין. בין אדם לחבירו; עם
כינוס זכרונותיו של א. לסקין. עם הברך הראשון; לכתבי
מ. בילנסון. על רופק: לספרו "פרקי חיי". כרך-עמקשה
עורף; לכתבי ש. לביא. פתיחות קצרות: בפתח; לקובץ

שכט תש"ט, היינו את הימים האחרונים של גוש עציון,
חדשי-השבי והחזרה ארצה.

633 ישראל. ממשלה. מחלקת המדידות. ארץ

ישראל. 1: 50,000 <מהדורה זמנית>... גליון 9-11
<מערב>. [תל-אביב], 1949.

התכן: גליון 9: [יריחו]. 60:90. — 10 מערב:
[עזה]. 60:90. — 10 מורח: [מסמיה]. 50:90. —
11 מערב: [כית גתיה]. 50:90.

634 ישראל. ממשלה. מחלקת המדידות, ושרות

המפות והצילומים של צבא הגנה לישראל.
series 1: 20,000. [הוכן ע"י מחלקת המדידות של
ממשלה המנדט, תוכן ע"י מחלקת המדידות של מדינת
ישראל או שרות המפות של הצבא, והודפס מחדש ע"י
שרות המפות של הצבא]. [תל-אביב?], 1948-1949. התכן:
"שורס ע"י מחלקת המדידות. Wadi Ghazza. 9/9:

— 10/9: Kh. el Mashrafa. — של מדינת ישראל.
— 10/10: Beit Hanun. — 11/11: Majdal. —
12/12: Faluja. — 13/11: Zikrin. — 14/13:
Masmiya. — 13/12: Tell es Safi. — 16/13:
Latrun. — 15/13: Bab el Wad. — 16/14:
Ein Karim. — 15/14: Beit Sira. — 14/16:
Ramallah. — 13/16: Petah Tiqva. — 15/16:
Majdal Yaba. — 15/17: Biddya. 1949. —
16/16: Salfit. 1949. — 15/17: 'Azzun. 1949. —
15/18: Taiyiba. — 14/19: 1949. כפר חיים
— 15/19: Tulkarm. 1949. — 16/20: Ya'bad.
— 17/20: Jenin. 1949. — 18/20: Beit Qad.
— 17/21: Silat el Harithiya. 1949. —
15/22: Umm ez Zinat. — 16/22: Megiddo. —
14/23: 'Adlit. 1949. — 14/24, 15/24: Haifa.
1949. — 16/24: Shafa 'Amr. 1949. — 17/24:
Kafr Manda. — 18/24: Tur'an. 1949. — 21/24:
'Ein Gev. — 17/25: Majd el Kurum. 1949. —
18/25: Maghar. 1949. — 19/25: Shuna. —
20/25, 21/25: Tabigha. — 17/26: Tarshiha.
1949. — 20/26: Rosh Pinna. — 16/27: Bassa.
— 17/27: Tarbikha. — 18/27: Sa'sa'. —
19/27: 'Alma. — 20/27: Lake Hula. 1949. —
20/28, 21/28: Salihya. — 20/29, 21/29: Me-
tulla. 1949.

ושמות בשכני שני מיני פסימיסטים. תשובה לפסימיסטים. התכולות, לאומיות וציונות. בעלי פשרה. עצות חדשות. מלחמתנו (9 מאמרים). תורת הגזע והלאומיות היהודית (4 מאמרים). הפקרות לאומית ופסיכולוגיה של גלות. הסוציאליזם ומוקדו היהודית והפלוטוקרטיה. הריפורמה היהודית. חוקים בהיסטוריה. לאומיות וסוציאליזם. הכוח הרוחני של עם ישראל. מידה כנגד מידה. אידיאות רחבות ואידיאות צרות. מיתת נשיקה. הפסיכולוגיה של הוולת. שאלות הזמן. "אם" ושלשה קיום. עתיד יהודי באמריקה. נספחות (על אחד העם וביאליק).

קבץ אחר של מאמרי ש. לוינ יצא בניו יורק תרע"ט, בשם "בימי המעבר".

642 לופבן, יצחק [Isaac Laufbahn]. אנשי סגל ה. כרך א. (ת"א) מפלגת פועלי ארץ ישראל. (דפוס ספרד), תש"ט. 252, [3] ע', פורטרט. 8°.

המחבר (דמביצה בגליציה ט' באב תרמ"ח — ו' אלול תש"ח תל אביב), מאישי העליה השנייה, סובליציסט ידוע של אגף העבודה בתנועה הציונית, עורך "הפועל הצעיר" בשנות תרפ"ג—תש"ח. הספר שלפנינו הוא כ' א' של כתביו הנבחרים, שעומדים להוציא.

643 המזרחי. התנועה העולמית של המזרחי, יסן תש"ח — מנחם אב תש"ט; דין וחשבון המרכז העולמי של המזרחי לועידה העולמית הי"ח, ירושלים, י"ט—כ"ו מנחמיאב תש"ט. ירושלים, (דפוס וייס), תש"ט. 166 ע', טבלאות, פורטרט. 8°.

644 מלך, רפאל. ביקור; מכתבים. מאת רפי מלך. [תל-אביב], הוצאת הקיבוץ המאוחד ומשק עידן חרוד, (דפוס "דבר"), תש"ט. 213, [2] ע', פורטרט. 8°.

ר. מלך בנו של חבר עידן-חרוד הסופר ד. מלך (כ"ט אדר תרפ"ו ירושלים — ערב פסח תש"ח בקרב נבי סמואל ע"י ירושלים). הספר כולל 70 מכתבים, שני מאמרים. על ר. מלך שנכתבו ע"י אמו ואביו (ע' 191—213) ומבוא: המערכה בה נפל, מפי מפקד הגדוד יוסף טבנקין.

645 מרחביה, חז-מלך. עם ומו ל ד ת; אוצר תעודות, בעניני האזרחות העברית, הציונות והישוב, אסף, סידר וערך ח. מרחביה. ירושלים, הוצאת "הלו", (דפוס

"במלחמה ולאחריה". מאת ההוצאה; לחוברת "על חידוש האינטרנציונל". לספר "היהודים ברוסיה הסובייטית" מאת י. לשצנינסקי. מאת ההוצאה; "ארץ ישראל ותולדותיה" מאת ג. קרסל. הערות.

כ' י"א: פרקים לתולדות תנועת הפועלים [היהודית]; רשימות סטנוגרפיות מהרצאות בסמינריון למשמרת הצעיר רה של מפא"י בקיץ 1944, 231, [3] ע'.

עין ק. ס. שנה י"ט ע' 232. — את הקודמים עין ק. ס. שנה כ"ה ע' 254.

639 [ברמל, משה]. מכין החרמות. מהדורה ה'. [תל-אביב], הוצאת הקיבוץ המאוחד, (דפוס "ספר"), תש"ט. 230 ע', 8°.

ע ב ר י [= משה ברמל], עם הקדמת המחבר למהדורה זו, ע' 5—8. — מהדורה א' עין ק. ס. שנה כ' ע' ד, שם גם באור.

640 לוביאניקר, פנחס. מפעל ארבע שנים... "דור" מפעולות ההסתדרות בשנות 1945—1948, נמסר במועצת ההסתדרות ס"ב — ה' כסלו תש"ט, ד' לדצמבר 1948. תל-אביב, מחלקת ההסברה של הוצת הפועל, (דפוס "אחדות"), תש"ט. 47 ע', 8°.

בראש השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל.

יחד אתו יצא גם תרגום יודי: פיר יאר הסתדרות-טעטי קייט, סוף פ. ליוביאניקער.

641 לוינ, שמריהו [Shmarya Levin]. במאבק; מבחר מאמרים ונאומים. תל-אביב, "דביר", (דפוס "אחדות"), תש"ט. [5], 295 ע', 2 לוחות פורטרט. 8°.

המחבר (תרפ"ו) סביסלוביץ, רוסיה הלבנה — תרצ"ה חיפה) ממנהיגי התנועה הציונית ומגדולי נאמיה. בספר כונסו מאמריו ונאומיו הנבחרים. התכן: י. פייכמן: שמריהו לוינ (קנים לדמותו) ע' 1—VIII. — א' 1897—1906 (רוסיה); החיים. העם. החירות האישית והלאומית. המושג והמלה. עבודה ופרסום. הבנין והסתירה. מעבר לגבול. תשובה חלקית. על פרשת דרכים. חבת ציון וציונות. עניני חנוך והשכלה. מעשה ביאליסטוק (על הפרעות בעיר זו ב-1906, שני נאומים בדומה). ב' 1914—1917 (אמריקה); אידיאלים ואידיאות. ה"חלוקה", נחמה מרובה.

ירושלים, (דפוס י. ורקר), תש"ח. [8], 32, 370 ע' / פורסרטה, פקסימילים. 80.
בסיוע מוסד הרב קוק.
מאחורי תוכן הענינים שער נוסף, ועליו שנת תש"ז.
התכן: מדור א': מדור תורני (ע' יז—לב), מדור ב':
"אגודת בני תורה" (הקומה בתרס"ד), בית ועד לחכמים,
מרכז רוחני לבני תורה (נוסד בתרס"ו), תורת הבית, מעט
מהחומר הנמצא בתורת בית ועד לחכמים. מדור ג': מדור
הכללי והצבורי; מאמרים רבים שנכתבו בזמנים שונים.

651 צור, יעקב, "כ ש ד ה מ ל ו א ק ו מ ה".
ירושלים, הקרן הקימת לישראל, (דפוס "אחיה", תש"ט.
72 ע', לוחות-תמונות, מפות. 80.
ההוצאה יפה.
על ישראל במלחמת השחרור.

652 קוק, צבי יהודה, למצות הארץ. אל
משמר העם הישראלי, ירושלים, (דפוס "רוגלד", תש"ח.
71, [1] ע'. 80.
תשובה רבנית המצווה להת'
גיס לצבא הגנה לישראל.

653 קושניר, טוביה, מחקר-יסודי
ת ב י מ. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס "ספר", תש"ט.
250, [1] ע' / מפות, תמונות. 80.
"מכורה").
מאסף המביאים לדפוס: שמעון, מרדכי ואביבה קושניר.
טוביה קושניר (ב' בחשוון תרפ"ג ירושלים — ה' בשבט
תש"ח בסביבת בית גטיף בין ל"ה חללי הפלוגה שיצאה
להחיש צורה לכפר עציון), בנו של אחד ממייסדי כפר
יחזקאל, שמעון קושניר, תלמיד האוניברסיטה, שקנה לי
שם כחוקר צמחית הארץ.

המדורות: עם הספר מאת המבליד"פ. ט. קושניר:
מיומן הטיולים, מוטגורפיות על צמחים. על הצומח והחי:
סביבתו בטבע, עמק החולה, אגרות למ. וד. זהרי, י.
וארמן, י. הלוי, ג. שינברון (ע' 98—133), מחיבורי הגימ'
נסיה. מכתבים (סוכות תש"ד — שבט תש"ח, ע'
143—207). על טוביה: מאמרים וזכרונות מאת שמעון
קושניר, ג. נפתולסקי, ש. אדלר, א. גולדשמידט, מ. זהרי,
א. קצילסקי, מ. אשור, ש. גן זיל, צ. חפץ, ג. שינברון
(בעיקר הערכת פעולתו המדעית), שמעון קושניר: דרכם
האחרונה. שמות ל"ה.

654 הקרב על יפו: עובדות ולקחן. (תל-אביב ז'),
המדור "תרבות לעולה", חשי"מ [1948 ז'], 60, [3] ע' /
תמונות. 80. נגד "הארנון הצבאי הלאומי בא"י.

655 קרן היסוד. המחלקה לנער. ה ת ג ו נ ו ת

חייט), [תש"ט. 719, [1] ע', טבלאות, פקסימיל. 80.
למעלה משם הספר: מוסדות / מפלגות / תנועות /
זרמים.

התכן: ארץ ישראל: המשטר המדיני, אוצרות הארץ.
— אירגון העם והישוב: האירגון הלאומי. מוסדות ההס'
תדרות הציונית. כנסת ישראל. הסתדרות העובדים. מוס'
דוח כלכליים ראשיים. הסתדרויות בישוב. — מגמות
ודרכים: מפלגות בישראל (גם תנועות שכבר נכחדו מן
העולם עם פרוץ המלחמה העולמית הראשונה), תכניות
ציוניות, מפלגות בציונות, זרמים בעזר. זרמים בהת'
ישובות. — נספח: החלטת עצרת האומות המאוחדות.
תיקונים והערות.

646 הסוכנות היהודית לארץ-ישראל. המח'
לקה להתישבות חקלאית. משרד החשקאה. דין
וחשבון לשנות תרצ"ט—תש"ו [1939—1946]. [יר'
שלים]: (תל-אביב, דפוס "הפועל-הצעיר"), [תש"ו]. 62
ע', טבלאות, מפות. 80.

647 סמילנסקי, משה [Mosche Smeliansky].
ג ו א ל י ה ק ר ק ע. ירושלים, הקרן הקימת לישראל,
(דפוס "אחיה", תש"ט. 66, [2] ע', לוחות-פורטרטים. 80.
על המתיישבים הראשונים, מיסדי המושבות החדשות
בימי העליה הראשונה, על ברוך רוטשילד, על מנהיגי
חבת-ציון ומנהיגים ציוניים שעסקו בגאולת הקרקע, ביחוד
על אוסישקין, חנקין, רופין ועל תפקידה של קק"ל בשטח
זה. בסוף החוברת הספרים על שני חברי הדיקטטוריון של
קק"ל שנעדרו בשנים האחרונות: ב. כצנלסון והרמן
שטרוק. בחקמה מאת המו"ל מדובר על מחבר החוברת
ועל תפקידו בגאולת הקרקע.

648 עוקב, י. [פסידונים]. ה מ ע ש ה ש ת ו ר.
[תל-אביב], "עזר", חשי"מ, תש"ט. 30 ע'. 80.
נגד "לוחמי חרות ישראל".

649 עמינה, נ[חמיה]. נ ק ו ד ת - ר א ו ת
בתביעה למדינה עברית בארץ-ישראל. תל-אביב, הועד
הפועל של "הפועל המזרחי", מחלקת ההסברה, (דפוס
דב גוטמן), תש"ו. 29, [3] ע', תמונות. 80.
"רובם ועיקרם של הדברים שנחזרת זו הוגשו בשעתם
תורת תזכיר של "הפועל המזרחי" לועדה האנגל-
זיקאית 1946".

65 פרוש, מנחם מנדל. ב ת ו ר ה ח ו מ ו ת ;
יו" שנים. קורות ובקורות. מאת מנחם מנדל פרוש.

p. 8°. = Bibliothèque chaloutsique populaire, no. 2. : בראש השער שעל המעטפת : Confédération générale des travailleurs juifs en Erets-Israel. La Histadrout — Section „Héchalouts”. בתוך הספר : Errata, 2 ע’.

661 Bar-Zeev, Jacob. The law finder and annotator, compiled and arranged by Jacob Bar-Zeev, edited by Simon Epstein, with a foreword by M. J. P. Hogan. Jerusalem, published and printed by Hamadpis Liphshitz Press, (1947). 6 p. l., 540 p. 8°.

662 Braslavski, Joseph. Le Neguev. Tel-Aviv, 1949. 1 p. l., 49 numb. l., map. 8°. = Bibliothèque chaloutsique populaire, no. 1. : בראש השער : Confédération générale du travail juif en Erets-Israel, la Histadrout. במכונת הכפלה.

663 Palestine. Government. Laws. Rent restriction <ordinances, rules, cases> compiled and edited by Ab. Gorali. 2nd ed. <rev. and supplemented>. Jerusalem, typ. Weiss, 1943. 255, [1] p. 8°.

עין גם ק. ס. שנה י"ט ע' 4 מספר 34.

664 Palestine pioneer library. No. 1—10, 12—13, 15. Tel-Aviv, pub. by Lion the Printer for the Zionist Organisation, Youth Department, דפוסים שונים, [1946?] — (1948). illus. 8°.

1: Dorothy Kahn Bar-Adon: A trip through Upper Galilee. [194-?]. 48 p. 2: Joseph Baratz: Degania; the story of Palestine's first collective settlement. [194?]. 64 p. 3: Moshe Smilanski: Unknown pioneers; selected passages, tr. from the Hebrew, with an introd. by Israel Schen. [194-?]. 48 p.

אח המקור עין ק. ס. שנה כ"א ע' 247; תרגום צרפתי — שם שנה כ"ה ע' 147.

The Kvutza; essays on the collective settlements, by Abraham Yisraeli, Maurice Frlman and Shalom Wurm. (194-?). 64 p.

ומלחמה : ראשי פרקים להתפתחות הכוח העברי המזוין. ירושלים, המחלקה לנוער של קרן היסוד, תש"ט. 48 דף תמונות. 4°. במכונת הכפלה. המעטפת והתמונות בדפוס.

656 (הקרן הקימת לישראל). אין זו אגדה. (ירושלים, הקרן הקימת לישראל), [תש"ט]. [68] ע'. פקטימלים, תמונות. 18:11. "הוכן ע"י יעקב רוז-נר". תולדות הציונות בקצרה.

657 שלזינגר, י. חובות הרשויות המקוריות במדינת ישראל ובארצות אחרות; הרכס ותחומים. תל-אביב, חברת ב. א. פ. להשקעות בע"מ, (דפוס הארץ), 1949. 52 ע', טבלאות. 8°.

658 תלמי, אפרים. במצור ובקרב : פרקים ממלחמת ישראל על עצמאותו תש"ח—תש"ט. ליקט וסידר אפרים תלמי. תל-אביב, מ. ניומן, (דפוס שלומי), תש"ט. 294, [2] ע', מפה. 8°.

על הקרבות בכפר סאלה, יחיעם, סירת צבי, גוש עציון, הרטוב, סדום, משמר העמק, הגליל, אילת-השחר, עמק הירדן, עין-גב, ניצנים, גור, כפר-דרום, בארות-יצחק, בית-אשל, ודברים על חיל-הים וחיל-האוויר.

659 קאצנעלסאן, בערל [Ber Kaznelson]. אויסגעוויילטע שריפטן. רעדאקטירט פון צ. ראזענשטיין. אויסגעגעבן פון דער מחלקת „החלוץ” ביי דעם ועד הפועל פון דער הסתדרות אין ארץ-ישראל. (תל-אביב, דפוס „דבר”), [תש"ט]. 364 ע', לוחות-פורטרטים. 8°. כתבי ב. כ. במקורם יצאו אחרי מותו (בתש"ד) ב"א כרכים (עין לעיל מס' 638). כקנה-מדה בסדור ספר זה שמשו הצרכים התרבותיים של הנער בחו"ל.

התכן : ב. קאצנעלסאן (ביאגראפישע שטריכן, ע' 9—34). פון זיינע ערשטע טעג אין א"י (פון בערלס בריאן). — המדורות : ציוניזם. עליה און „החלוץ”. ארבעט. ארבעטער-קאלאניזאציע. הגנה. קולטור און דער ציאונג. די א"י ארבעטער באוועגונג. די הסתדרות. דער סאציאליסטישער ציוניזם. סאציאליסטישע פראבלעמען. היסטארישע געשטאלטן : הערצל. א. ש. ליבערמאן. וויט קין. ג. סירקין. רופין. אללאואראו.

660 Abramovitch, Z. La capacité d'absorption de la Palestine. Tel-Aviv, n. pr., 1949. 69

כמוצח כפרים שונות ברוסיה). ב': פטרבורג, ג': ארץ ישראל. הוא חשוב מאד לתולדות האמנות בא"י ולהשפעת התחנות היהודים באופירה הרוסית, ויש בו ענין לא רק לבעלי מקצוע.

666 גרד, גבריאל (Gabriel Grad). [שירים] לקול ופסנתר. המלים מאת אורי צבי גרינברג. המוסיקה מאת גבריאל גרד. רמת-גן, ועדת התרבות שע"י המור עצה, [1949]. 2°. במסגרת הכפלה.

[1] ציון. חבור 146. 5 ע'. [2] ירושלים. חבור 147. 6 ע'. [3] מגדל הגזיות. חבור 148. 6 ע'. [4] מולדתי באש. חבור 149. [7] ע'. [5] תפלת מגן. חבור 150. 8 ע'.

667 ספורים נפלאים; (פורים סרוסה, האספיר הירודי, עין רואה, הגרצוק בטיירא, העשש והנשמה, הוא ראה מראש, הנסתר). המוציא לאור יוסף הלל קעניג. ירושלים, דפוס "חורב", תש"ו. 32 ע'. 8°.

בלשנות

668 אבן-שושן, אברהם (Abraham Eben-Shoshan). מלון חדש מנקד ומציר. אוצר מלים שלם של הלשון העברית החיה והספרותית. גיבוי ואמון, מנחים בינלאומיים ומוספים, מאת אברהם אבן-שושן, בהשתתפות חבר אנשי מועד. (כרך ב: ח-ל). ירושלים, "קרית ספר", (דפוס רוגל), תש"ט. [8], [369]—680 ע'. 8°. את הקודם עיין ק. ס. שנה כ"ה ע' 37—38, שם גם תאור קצר.

669 דרומי, חיים. על הלשון העברית ועל למודה; קבץ מאמרים. ירושלים, המכירה הראשית בידו הוצאת "עבר", (דפוס "ארץ ישראל"), תש"ס. 32 ע'. 8°.

חלק מן המאמרים שבקבץ זה נדפסו לראשונה ב"הדר החנוך" בשנים תש"ד—תש"ו. כמאמרים אלו הוכנסו אי-אלו הרחבות ותיקונים. התכן: שם פעל למה. דיבר פשוט מרכב ומשאל. על התחבור העברית. כללי הפיסוק. ה' הידיעה. למוד הלשון.

670 ועד הלשון העברית. מלון למנחי אריגה. עברית-אנגלית-צרפתית-גרמנית, ובו 47 ציורים. תל-אביב, ועד הלשון העברית בהשתתפות מוסד ביאליק וארגון חרשתי האריג ע"י התאחדות בעלי התעשייה בא"י, (דפוס מ. שהם), תש"ו. [6], 170 ע'. 8°.

5: Abraham Turai: The Emek Jezreel and the Beisan Valley. (2nd ed.) (1947). 142 p. 6: Shmuel Dayan: Moshav ovdim; small-holders' settlement in Palestine, adapted from the Hebrew by Lotta Levensohn. (2nd ed.) (1947). 64 p. 7: Joseph Weitz: Palestine's agricultural potentialities. [194-?]. 92 p., map.

את המקור עיין ק. ס. שנה כ"ב ע' 189; תרגום צרפתי — שם שנה כ"ה ע' 147.

8: Bracha Chabbas: Rescued children (2nd ed.) (1946). 39, [1] p. 9: Kibbutz Buchenwald; selections from the kibbutz diary; tr. and ed. by Meyer Levin with illustrations by Ann Neumann. (1946). 120 p. 10: Eliezer Smoni: Between the Hermon and Gilboa; five stories for children; tr. from the Hebrew by T. V. Satten. [1946?]. 80 p.

את המקור עיין ק. ס. שנה כ"ג ע' 100; תרגום צרפתי — שם שנה כ"ה ע' 262.

12: Lionel Feitelberg: Afikim, the story of a kibbutz. (1947). 95 p. 13: Ein Hashofet; a decade of pioneering, ed. by Yosef Wilfand. Translations by Yirmiyahu Haggai and Tova Bosher. (1947). 173 p.

עיין ק. ס. שנה כ"ה ע' 147 מס' 876. 15: Dorothy Bar-Adon: The twin villages of Merhaviva. (1948). 79 p.

אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות

665 גולינקין, מרדכי. מהיכלי יפת לאהלי שם; זכרונות. מרוסית: יעקב עדיני [אור-לנד]. עריכה: י. הראבן. תל אביב, הוצע להוצאת ספר זכרונות של מ. גולינקין, (דפוס הארץ), תש"ח. 195, [2] ע'. לוחות-תמונות. 8°.

המחבר, מנצח ידוע ברוסיה, העלה את הרעיון על תיאטרון עברי בא"י כבר בשנת תר"פ והתחיל בפעולות לטובת רעיון זה. באודסה יצא קובץ (ברוסית) על התיאטרון העברי בא"י ובו גם מאמר של גולינקין שנדפס בסוף ספרו זה. באביב תרפ"ג עלה ארצה, וכאן הקים את האופירה הא"י שבה הוא טועל כמוצח.

הספר מכיל שלשה חלקים: א': יקטרינסלב (וסעולותיו

ע. 8°. שער אנגלי: A concise English-Hebrew dictionary... by H. D a n b y... and M. H. S e g a l. Tel-Aviv, 1949.

נדפסו מאמרות. מהדורה א' של המלון העברי-אנגלי עיין ק. ס. שנה ט"ו ע' 158-159, שם גם תאור. מהדורה א' של המלון האנגלי-עברי — שנה כ' ע' 11.

674 פרוקל, מאיר (Meir Fraenkel). קונטרס ל ש ו ן ה ע ם. ירושלים, פטר פרוינד, תש"ט. 72 ע' 8°. = הוצאת ד"ר פטר פרוינד, מס' 36. שער נוסף באנגלית: Meir F r a e n k e l: Handbook of Hebrew slang, with vocabulary.

במכונת הכסלה.

675 קלוזנר, יוסף (Joseph Klausner). ה ל ש ו ן ה ע ב ר י ת — ל ש ו ן ח י ת. התייאתה של הלשון העברית על יסודות מדעיים. הוצאה שנייה, מתוקנת ומעובדת מעיקרה. ירושלים, ועד הלשון העברית בסיוע מוסד ביאליק שעליד הסוכנות היהודית לארץ ישראל, (דפוס ר. ה. הכהן), תש"ט. 126, [1] ע' לוח פורטרט. 8°.

המהדורה הראשונה, בשם "שפת עבר — שפה חיה", נדפסה ב"אוצר הספרות" שנה ה' (קראקו, תרנ"ו) ויצאה גם כספר מיוחד.

התכן: הלשון העברית וספרותה החדשה. — מקורות להרחבת הלשון: מלות נעלמות-ההוראה מן המקרא. מלות מספרותנו בימי-הביניים. מלות מלשונות-שם. מלות מלשונות-אירופה. העתק (טראנסקריפציה) עברי. מלות מתודשות. — טהרת-הלשון וצחצוחה. נוסף: "השפה העברית וספרותה החדשה" מתוך המהדורה הראשונה.

676 Mendel, Mendel P. Manual de conversație ebraică-română; noțiuni elementare de gramatică. Tel-Aviv, "Acuț", [194-?]. 142 p. 11:21. במכונת-הכפלה. השער גם בעברית: שיחון עברי-רומני בתוספת דקדוק קצר.

שירה עברית בימי הביניים

677 ירושלים. המכון לחקר השירה העברית. מבחר השבעים; מיוטים ושירים. (תל-אביב, דפוס "הארץ", תשי"ח). 116, [1] ע' 8°.

...במלאות לשלמה ולמן שוקן שבעים שנה, נבחר

= מלוגי ועד הלשון, טו. = מלון למונחי טכניקה, ספר ב. — ע' 67-170: מפתחות.

671 ליפשיץ, אליעזר מאיר [E. M. Lipschütz]. כתבים, כרך ב'. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס העברי ודפוס ר. ח. הכהן), תש"ט. 260 ע' 8°. פורסמו בכח"ע ובמאספים שונים בשנות תרע"ו-תרצ"ח. דברים אחדים גם יצאו בתרגום גרמני. התכן: לשאלות הלשון: ערבית ועברית. ארמית ועברית. מלות זרות. טהרת הסגנון. שאלת הסינכסיס. הדקדוק המקראי והדקדוק המשנאי. הומנים. הכתיב והמבטא. על הסגנון. על ה. נ. ביאליק: סגנונו. המשקל הנעלם בשירתו. ביאליק בשערי התקופה. ש"י עגנון (פורסם תחילה כחוברת לחור, עיין ק. ס. שנה ג' ע' 149-150, שם גם התכן). הרב (רא"י קוק). קטע. תחיית הלשון. — כרך א' עיין ק. ס. שנה כ"ד ע' 183.

672 משה בן יצחק בן הנשיאה מאינגלטירא. ספר השם; שערי דקדוק ואוצר מלים... יוצא לאור על פי כ"י אוכספורד על ידי בנימין קלאר. חוברת ראשונה. ירושלים, "מקיצי נרדמים", תש"ז. VIII, 171, 16 ע' 4°. = ספרים היוצאים לאור על ידי חברה "מקיצי נרדמים", תש"ה. — שערים נוספים ברומית ובאנגלית. הוצאה זו (הנבדלת מהוצאת תש"ו ע"י תוספת מבוא אנגלי, 16 ע' שבסוף הספר) יצאה מטעם Jewish Historical Society of England.

The Sepher hashoham <the Onyx book> by Moses ben Isaac hanessiah... With an introduction by Cecil Roth. Part I. London, 1947.

את ההוצאה הקודמת עיין ק. ס. שנה כ"ג ע' 274, שם גם תאור.

673 סגל, מ[שה] צ[בי]. מ ל ו ן ע ב ר י - א נ ג ל י ש מ ו ש י, כולל את אוצר השפה העברית לכל תקופותיה. תל-אביב, "דביר", (דפוס "גוטנברג"), תש"ט. [8], 260 ע' 8°. שער אנגלי: A concise Hebrew-English dictionary... by M. H. S e g a l. Tel Aviv, 1949.

"ל עמו, בכריכת מו"ל משותפת: דביר, הרברט: מלון אנגלי-עברי שמושי... מאת ה. דאנבי... ומאת מ. צ. סגל... מהדורה ששית. תל-אביב, "דביר", (דפוס "גוטנברג"), תש"ט. [2], א, 461, [1]

המפתחות המפורטים שבסוף הספר קובעים ברכה לעצמם ויש בהם תועלת לקורא המעיין.

מי שמצוי אצל סכסכים קדומים ויודע עד כמה השיבוש מדעת ושלא מדעת מצוי בהם, וכמה קשה לפרקים לעמוד על הנוסח המקורי או הקרוב למקור, ידע להעריך את העבודה שהושקעה בספר זה. אבל בדרך כל מהדיר גם הברמן שנה ושייר, ולמרות עיוני והשוואתי הנית מקום לעיונים והשוואות נוספים כדי לנפות את הספר ניסוי אחרי ניסוי מן השיבושים שחלו בו במשך הדורות. המהדיר נקט בשיטתו של רבו ר' חיים בראדי ז"ל גדול החוקרים בשדה השירה העברית, אבל גם באותו חלק שיצא ע"י בראדי נכנסו כמה וכמה תיקונים בנוסח. אף המחברת האחרונה, היא מחברת "התופת והעזר" שיצאה לאור לחוד — מלבד המהדורות השלימות של הספר, — ולאחרונה ע"י אליעזר גולדשמיד (ברלין תרפ"ב) עם חילוסים והגהות, ניכרת במהדורה זו לטובה.

והנה אני השויתי את המהדורה שלפנינו עם המהדורות דפוסים ראשונים, ורוב הערותי והגהותי דלקמן מקורן ב"מחברות" דפוס ברישא וקושטא, ומיעוטן מסבא: ע"פ פסוקי התנ"ך שמליצותיו של עמנואל נובעות מהם, והייתי נוהג בזה לפי הכלל שכלל עמנואל הרומי במחברותיו 323/5: "הסברות יתבטלו כשיעידו הכתוב כים". את הנוסח המשובש שמתי בסוגריים עגולים ( ) , ואת תיקוני בסוגריים מרובעים [ ] .

עמ' 13 שורה 3: בלב (כורע) וקרוע ובנפש מתחננה. בלב קרוע, כן נ"ל להגיה, כענין וקרעו לבבכם (יואל ב, יג) וכלשון הפייסן בקרובה לב' דראש השנה (דודון 8906): "אתיתי לחננך בלב קרוע ומורתח".

עמ' 27 שורה אחרונה: ובקת אשר נטעו נטע (חשק) [חשך] ושוא.

38: 3: כי (אתה) [עתה] תבוא אליך ותלא. ע"פ איוב ד, ה.

19: 47: יתמה אנוש [אנוש] לטוב שכלי.

5: 48: זבדני [אלהים] זבד טוב ונכבד. ע"פ

בראשית ל, כ.

4: 53: תשלח אמהותיה לסרנים (ותזנים)

[ולרזונים]. קושטא.

18: 54: בה (נחפשו) [נחשפו] סודות, נגלו

המסמונים. קושטא. ע"פ ירמיה מט, י.

על ידי חברי המכון לחקר השירה העברית שבעים פרקי שירה... הספר נדפס בשבעים ספטים..."

ואלה המשוררים והפייסנים ששירים מהם נתפרסמו בקבץ הזה: אברהם, אברהם אבן עזרא, אליעזר בירבי קלי, אנטולי בר דוד קואני, דוד בן נשיא, האמי גאון, דון וידאל בנבנשה, יהודה הלוי, יוסף אבן אביתור, יוסף טוב עלם, יוסף כספי, יוסף בן שלמה צרפתי, יוסף בן תנחום ירושלמי, יחזקאל כהן בן רב עלי, יגיי, יעקב, יעקב סגרי, יצחק אבן גיאת, לוי אבן אלתיבאן, מנחם בר יעקב, משולם דאפירה, משה, משה אבן עזרא, ניסי אל-נהרואני, סהלאן בן אברהם, סעדיה גאון, שלמה בונסיה, שלמה, שלמה אבן גבירול, שלמה סולמן, שמואל, שמואל בירבי הושענא, ושמואל החזן, שר שלום.

678 עמנואל [בן שלמה] הרומי. מחברות

עמנואל, יוצאות לאור בצרוף מבוא, הערות ומפתחות על ידי אברהם [מאיר] הברמן, תלאכיב, מחברות לספרות, (דפוס "אחדות"), תש"ו [צ"ל תש"י]. 1020 ע, 8°.

הספר "מחברות עמנואל הרומי" יצא בחמש מהדורות:

- א) ברישא, רנ"ב — 1492, על ידי גרשום שונצינו.
  - ב) קושטא, רצ"ה — 1535, ע"י אליעזר ב"ר גרשם שונצינו. ג) ברלין, תקנ"ו — 1796, ע"י ר' יצחק סאטאנוב.
  - ד) לבוב, תר"ל — 1870, ע"י מיכל חאלף. ה) ברלין, תרפ"ו — 1926, ע"י ר' חיים בראדי, בהוצאת "אשכול".
- מהדורה זו אינה שלמה, ורק ההקדמה ושמונה המחברות הראשונות יצאו לאור.

והנה קצת יצאו ה"מחברות" בשלימות במהדורה חדשה מתוקנת ע"פ דפוסים ראשונים וכת"י ניויורק, מתוקנת ומבוארת בצירוף מבוא הערות ומפתחות על ידי א. מ. הברמן. וכמומני כי לפנינו כאן מהדורה מדעית של ספר שעשועים מימי הביניים, שלא רק השירים שבה מנוקדים אלא כל הספר כולו.

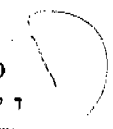
הרוצה לעמוד על סיבה של המהדורה שלפנינו די לו להשוות אחת ה"מחברות" שבמהדורת הברמן עם ארבע המהדורות הראשונות, ותיכף יבחין את ההפרש הגדול לטובה שבין המהדורה שלפנינו ובין המהדורות הנ"ל: ארבע המהדורות הנ"ל משובשות ביותר וכמעט כל עמוד ועמוד מלא שיבושים כרמון, ומהדורת הברמן מוגהת ומתוקנת הן במליצה החרוזית והן בחלק השירה שב"מחברות", שהמהדיר השקיע בתיקונם יצו וכשרון רב.

- 6,82: מה לך ידותון שיר, (והימן) [וידן] מה
לך כנור. וכן הוא לקמן 2,132: מה לידותון
ולך דוד שיר. אבל את הימן כבר הזכיר המחבר
בשורה 2.
- 12,83: (וירד) [ויפח] בנגף, ויזלו בשמך, ע"פ
שה"ש ד, טו.
- 3,99: חי אני לא אוכל (פךקה) [פךקה] =
התנגדותה.
- 18,105: ויאמר לא (תוסיפו) [תוסיפי] עוד
לעלו.
- 196 שורה אחרונה: אשר יעלה (באש) [באש]
מחניהם. ע"פ עמוס ד, י.
- 4,199: אשר היו (דריה) [דודיה] בעיני ערבים.
11,210: והוא ירכה (בכלבוליו) [בפלפוליו].
7,231: לרפואת מנצח (מנח) [מנח] ושכרה.
מנח = מנח.
- 14,236: ראיתי כי כל (שירים) [שירים] יקחו
בכליהם מזמרתו.
- 5,238: אולי יעור (משכחתו) [משנתו].
- 22,246: הידעת משה העניו, למה קרן (אור)
[עור] פניו. ע"פ שמות לר, כט. וכן הוא לקמן
13,844.
- 10,247: ואם [אתנו] אברהם, מה צורך לאמרפל.
21,294: ואיש עבד ביהודי אחיהו [איש].
והאיש ההוא לעבד פכשהו. ע"פ ירמיה לר, ט.
9,309: לקחה מידך כפליים (ככל) [בכל]
חטאותיה. ע"פ ישעיה מ, ב.
- 3,310: פנעם (שירים) [שירים] ותרועה לא אגור.
חידוד ע"פ איוב לט, כה.
- 13,313: (הגני) [אני] הוא המדבר הגני. ע"פ
ישעיה נב, ו.
- 14,313: ואין אירא מתרועה ורעם (שירים)
[שירים].
- 17,313: ביום רדתי עלי (שירות ושירים) [שירות
ושירים]. ע"פ קהלת ב, ח.
- 24,321: מנולדקן הדעת (פורח) [בורח], הנקן
כשיגדל השכל (בורח) [פורח]. קושטא. ופירוש,
ממי שזקנו דל וקטן הדעת בורח, הזקן כשיגדל
השכל פורח = זקן מגודל הוא סמל החכמה.
- 1,325: (בורח) [פורח] השכל כשיגדל הנקן,
(פורח) [בורח] הדעת מהולדקן. קושטא, וכנ"ל.
- 22,422: (לראות) [לרעות] בגן עדנו כפריו
ונרדיו. ע"פ שה"ש ו, ב.
- 432 שורה אחרונה: שם כל צביית חן (וכל)
[וקול] עוגבת.
- 4,437: (כאשר אהבת) [כאשר אהבת] תחמוד.
וכ"ה 12,548.
- 7,442: ומפי ומלשוני (נגר) [נגד] נהר דיינור.
ע"פ דניאל ז, י.
- 15,443: אם תתחנני לאל על צרתך, (תחיה)
תקוה לאחריתך. דפוס ברישא.
- 10,454: והיא קיפת כל מרי (נפש) ואיבה
ותלאה, ברישא ליתא.
- 21,455: [וינען] דעו איפוא אחי.
- 20,467: וירא גופה נחמד (למבטיו) [למביטיו].
- 9,482: (ועת) [ועתה] הראהו כי שקר נספו.
10,482: (ויראיתי) [והראתיו] לכל כי לא
מחשבותיו מחשבותי.
- 9,483: עד (ששבנו) [וששב] לדבר מן החתולים.
- 12,484: וינשופיו וטנסיו, ורחמיו ופסיוניו.
ופסיוניו, מגומגם ואינו מתאים לחרו. ובדפוס
ברישא משובש: ופנסיו?
- 19,485: וכמעט שלא תזכור (קלכך) [קל כן]
שמות אנשים. וכן הוא לקמן שורה 20.
- 2,489: ויחלוק כבודו (לפני) [לבני] אליפז
[תימן].
- 9,491: ועתה חוסה על (גדיבי) [גדיב] אשר
התגלגל. וכ"ה לקמן שורה 13.
- 21,495: אל (הר פסיות) [הפסיות] עד אשר
בעניתי.
- 5,508: ויהי כאשר (תגיע) [והגיע] עת הסעודה.
ברישא.
- 20,512: בביתי היום שום [בצל] וחציר לא
תאכל. ברישא.
- 17,517: ומתענג (בדרכי) [בדברי] המליצות
והשירים.
- 9,518: אשר נתן כיום [בן] שברי.
- 21,518: (ובתוכחות) [ובתפוחות] הימים
תוכחה.
- 23,519: ונצא ממנו (מוכרחים) [מוכרחים]
דחופים ומבוהלים. ברישא.
- 6,520: ואצאה מנו כאיש (מוכרח) [מוכרח].

- 20,527: והנקל שבצפונים (לְבָצָה) (לְבִיצָה).
ע"ם ישעיה נט, ה.
1,542: יצרך לך. (יִשָּׂא) (יִשָּׂא) ויטרידך. ישיא.
לשון פיתוי והסתה, והכתיב ישא-חסר יו"ד-
ע"ם ישעיה לו, יד. אבל "יִשָּׂא" מגומגם ואין
לו שחר.
12,548: באשר (אֶהְבֶּתִי) (אֶהְבֶּתִי) תחמוד.
השוה 4,437.
4,555: האחד (אשר) (אֶשֶׁם), הוא אשום אשם.
קושטא. חידוד ע"ם ויקרא ה, יט.
8,555: והשלישי כָּאֶשֶׁם אכזרי הוא ולא
ירחם. כָּאֶשֶׁם, גירסה ישרה, ראה הערתי הקודמת,
דלא כהברמן שכתב בהערותיו: "כאשם, נראה
לי שצ"ל: באשם".
1,558: אם הוא נמצא, (הוא) או מושכל או
מורגש. קושטא.
19,563: ואמר החכם וכו': כל עריבי הקול
הם חסרי מופ. כבר העיר שטיינשניידר שמקורו
הוא ספר שעשועים לר"י זבארה פרק ה' ריש
עמ' מח: מִן בְּגִימָטְרִיא שוטה".
5,564: כי [מעלת] שירי לא יִסְפֶּר. ברישא
וקושטא.
12,564: כי לקחתי לי החכמות בכח (אֶל)
(וְלֹאֵל). ברישא וקושטא. ועיין הערותי לומירות
ישראל לר"י נאגארה מהדורה שלי עמ' 625.
9,568: ורציתי שתחבר שתי (שורות) (שירות).
וכן בסוף עמ' 576.
5,574: לא (בן) (בֶּן) אשר ימים עצתו סקלו
בן, לשון בינה ותבונה.
19,575: (ולא) (ולו) בהמה תשלח בו השן.
10,586: ועל זה נעכר (אֶבְיָנוּ) (בְּאֶבְיָנוּ) וגדל
עצבנו. כאבנו, כן נ"ל להגיה ע"ם תהילים לט,
ג: וְכִאֲבִי נִעְכַּר. ובכל הדפוסים משובש.
619 שורה אחרונה: יורה על (עָצָם) (עוֹצָם)
רעתה.
21,624: אין רגה של תורה אלא בלילות.
מקורו מדרש שמות רבה פמ"ז, ה. ויקרא רבה
פ"ט, א.
7,625: כאשר קָרַן (אור) (עור) פניו. ע"ם
שמות לד, כט, וכן הוא 844, 13.
13,627: שֶׁהוּא (מְבַשְּׂרָם) (מְבַשְּׂרָם).

- 21,633: כלנו (חברי) (חבורי) עצבים. ע"ם
הושע ד, יז.
3,644: (ויִשָּׂא) (ויִשָּׂא) בנפשו עצות. ע"ם
תהלים יג, ג.
22,659: ולכותרות אשר על ראש העמודים
(לגוללה) (לגולה). ע"ם מלכים א' ז, מא.
4,671: ויאמר [מה] מאד נפלאו מעשיך.
6,673: ובתוך (אנשי) (אבני) אש התהלכת.
ע"ם יחזקאל כח, טז.
10,674: כי (יחרד) (תחרד) אִם ישבות הפן.
24,681: עמנואל בן כבוד רבי שלמה (זכר
צדיק לברכה) (וְצִלָּה). אשר מקרוא לך לשלום
לא יתעצל. (הערת ר"א אברונין): עין רואה
שהחרו דורש לא לפענח את ראשי התיבות:
וצ"ל.
16,684: כמה וכמה (הַכְּאֶבֶת) (הַקְּוֹחֶת) לנפשו.
20,685: כי (נִפְלָנוּ) (נִפְלִינוּ) נוראות. ע"ם
תהלים קלט, יד.
687 שורה אחרונה: כי היו מעלות שָׁרְפִי זבול
עשרה. השוה רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק
ב הלכה ז.
שם: (והנה) (והנח) היום אחת עשרה.
7,709: כל שוגים בו (ביין) לא יחכמו. סוריו
(הסרים ועובי היין) המה הגבורים. אֶתְמָה על
רואי מקרי השְׁפָרוֹת מילדי העברים, איך לא ישובו
(יִתְקַצוּ)-בראותם מקרי-פְּרוּשִׁים (לְפְרוּשִׁים)
וגזירים. זהו לפי דעתי עיקר כוונת המשורר,
ופירוש הברמן דחוק.
7,712: אומר היין: (כשישאני) (כשישתני)
איש. השוה 20,712.
717 שורה אחרונה: לית דין ולית דיין ולית
עלם אחרן. מקורו תרגום המיוחס ליונתן בראשית
ד, ח. אבל בויקרא רבה פכ"ח, א-שציין
המהדיר-ליחא לתיבות, ולית עלם אחרן".
15,733: כי ידעתי מִנָּת (תשיבני) ובית מועד
לכל חי. ע"ם איוב ל, כג. וכ"ה לקמן 20,742;
21,743.
19,735: (או) (ואין) לעגלות הלומדות.
20,744: (ואיך) (ואין) התנצלות וכו'.
14,746: ובתתך (שאלתך) (שאלתי) ידעתי וכו'.
9,751: ומדי דברי (בו) (בה) מעשות הרע
תשכיחני. בָּה, מוסב על הַאֲנָחָה.

- 22,758: וחלף בהם (ושטף) [שטף] וְעָבַר.
ע"פ ישעיה ח. ח.
21,760: ולא כלבנה בין (שורותיים) (שורותם)
יזהיר. ע"פ איוב כד. יא.
9,772: מה ליה ליצחק (רַחֲמָתִי) [רַחֲמָתִי]
למחזו/ קא לא (חמיתי) [חמיתי] לְעֵלְם דביתהו/
יחדי בחולק דסליק (לַעֲדִיָּה) [לַעֲדִיָּה] אַן בִּידִין
ואיגהו בדידהו. ובעברית: מה לו ליצחק
להסתכל באהובתי/ והרי אני לא הסתכלתי לעולם
באשתי/ ישמח בחלק שעלה בגורלו/ אנהנו
בשלנו והם בשלהם. דלא כתרגומו החפשי של
המהדיר.
19,780: (איך) [אך] אָנְךָ חֵיל.
8,784: וישפוך עליהם (תַּמָּת) [תַּמָּת] אַפּוֹ. ע"פ
ישעיה מב. כה.
7,804: זה האיש ביין תועה (ושכר) [שְׁכָר] =
השֶׁמֶר.
13,809: אף בלב פעל (עֲלִילֹת) [עֲלִילֹת]. ע"פ
תהלים נח. ג.
25,814: (קִזְיוֹ) [קִזְיוֹ] חֲכָמֹתַי מֵלֵאִים וּמִפִּיקִים
מִן אֵל זָן. ע"פ תהלים קמ"ד. יג, וכדלעיל סוף
עמ' 644 כְּמִנְהַת הַמַּהְדִּיר שָׁם.
13,825: נואלו (וּנְשָׂאוֹ) [וּנְשָׂאוֹ]. ע"פ ישעיה
יט. יג.
13,826: (אמר) [אמרו] מֵה לָנוּ וּלְצָרָה.
6,845: והוד סודו על הַאֲמָת (הוֹסַפְתָּ) [הַשְׁתַּפְּתָּ].
השוה 22, 16,842.
יהודה פריס-חורב
ספרות יפה עברית חדשה
679 אנדריבסקי, יחי. הִי הֵלֵם וְהֵא פִר;
רומן. מפולגית אמיר גלבע. מרחביה, הקיבוץ הארצי
השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1949), 333, [1]
ע"פ. 8°. (ספרית פועלים / לבל).
מחיי פולין אחרי גמר מלחמת העולם. שם המקור:
Jerzy Andrzejewski: Popiół i diament.
680 אריכא, יוסף [Joseph Aricha]. פ ס ק
ד י נ; סיפורים. תל-אביב, ג. ספרסקי, (דפוס "ספר"),
תש"י. 182 ע"פ. 8°.
עשרה סיפורים מחיי ארץ ישראל בשנים האחרונות.
הסיפורים נדפסו תחלה בקצצים ובכתבי-עת שונים.

695 זולה, אמיל. ז'רמינל; רומן. עברית: ס. עלש. ספר א—ג. תל-אביב, נ. טברסקי, (דפוס "ספר"), תש"ט. 187; [4], 189—373; [4], 375—572 ע"י. 8°. שם המקור: Emile Zola: Germinal.

696 ז'ק [= ז'רנסקי], משה אליהו [Mose Eliahu Jernensky]. ארורו ת; פרקי הגות והסד תכלות. ירושלים, מוסד הרב קוק, (דפוס העברי), תש"ט. 266 ע"י. 8°.

הספר יצא אחרי מות המחבר (באלול תש"ח בירושלים). הוא מעין המשך לספריו הקודמים "מסביב" (עין ק. ס. שנה ו' ע' 366) ו"בין השלבים" (שם שנה י"ז ע' 151). המסות שבספר שלפנינו פורסמו, תחלה בכת"ע שונים ("מאזנים", "גליונות" ועוד). כראש הספר: ר' ב[נימין]; ר' משה אליהו ז'ק ז"ל; האיש וכתביו.

697 חפר, חיים. תחמשת קלה: פזמונים. רישומים אריה נבון. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר; (תל אביב, דפוס "אחדות", 1949), 100, [4] ע"י. תמונות. 8°. (ספרית פועלים). — שירי פלמ"ח. המדורות: מסור בדרכים. סעמגיים. מסביב לפינגאן. תחמושת קלה.

698 יבין, יהושע השל. החיה הרביעית; ספור היסטורי. ירושלים, "החרות", (דפוס, צוריאל), תש"ט. 90, [1] ע"י. 8°. בראש השער: י. ה. ייבין. "הסיפור... הוא נסיון... לעצב דמותה של תנועה משיחית ארצית אחת שהתחוללה על אדמת ישראל במאה השביעית של הספירה".

699 יוסקוביץ, א(ברהם) א(יסר). פרחים נוגים; שירים. תל-אביב, "ידידים", (דפוס "אחדות"), תש"ט. 48 ע"י. פורטרט. 8°. השירים יצאו מעוכנו של המחבר, שנוצח ע"י הנאצים בשנת 1945.

700 כהן, ישראל. דמות אלדמות. תל-אביב, דביר, (דפוס לידור), תש"ט. 312 ע"י. 8°. "מסות על סופרים ועל בעיות ספרותיות, שנוססו בכת"ע שונים [בעיקר ב"הפועל הצעיר"... ספר זה הוא אח לקודמו "הערכות ובכואות" [עין ק. ס. שנה ט"ז ע' 23]."

701 כרמון, משה. בנתיבות התקופה.

אביב, דפוס הפועל המזרחי, 1949), 88, [3] ע"י. 8°. (ספרית פועלים).

688 גורקי, מ[קסים]. האם. (מרוסית ש. מגול). [תל-אביב], הוצאת "ספרים טובים", (דפוס "עמל", 1949), 387 ע"י. פורטרט. 8°. מהדורה למנוי ספרית פועלים / לכל. הוצאת הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, מרחביה.

סיפור מחיי הפועלים ברוסיה כתחלת המאה העשרים. שם המקור: Максим Горький: Мать.

689 גללי, בנימין (Benjamin Gallay). ערמור נים; שירים. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר; (תל אביב, דפוס "אחדות", 1949), 28, [1] ע"י. 8°. (ספרית פועלים).

690 גלבע, אמיר. שבע רשיות. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר; (תל אביב, דפוס "אחדות", 1949), 216 ע"י. 8°. (ספרית פועלים). שירים.

691 גרוסמן, ראובן [Reuben Grossman]. עלי-דוד; על מות לבן. תל-אביב, "עם עובד", (דפוס הפועל המזרחי), תש"ח. 56 ע"י. 8°. שירים. "לזכר הבן שנפל", נעם גרוסמן ז"ל. עין גם ק. ס. שנה כ"ו ע' 4 מספר. 38.

692 דוד, סנדו [Sandu David]. אור הלילות; שירים. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר; (תל אביב, דפוס הפועל המזרחי, 1949), 39, [1] ע"י. 8°. (ספרית פועלים).

693 ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. מרכז לתרבות. בסד; ילקוט לקריאה ולדקלום. מוקדש לאחד במאי וימי מועד אחרים של תנועת העבודה. תל-אביב, תש"ט. [4], 110 דף. 4°. במכונת-הכפלה. המדורות: מן התזר. מן הספרות הקודמת. היום, עם הדור. דברים בפרוזה. מערכות. הומור וסטירה.

694 ויטוריני, אליז. שיחה בסיציליה <שם ודמעות>. רומן. מאיטלקית נ[חמיה] רבן. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1949), 175, [1] ע"י. 8°. (ספרית פועלים / דורן—לכל. מחזור ספרי משלס). שם המקור:

Elio Vittorini: Conversazione in Sicilia.

708 סוצקבר, אברהם. חרות עלי לוח;
שירים. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר; (תל
אביב, דפוס "אחדות", 1949), 54, [1] ת', 8°.
(ספרית פועלים). השירים תורגמו מיוונית.

ירושלים, "ספרות", (דפוס ש. וינגלר, 1948 הקד'), 178.
[1] ע', 8°.
קבץ מסות ומאמרים על סופרים בספרות העולמית ועל
יצירות יהודיות בלשון לועזית.

709 פוליבוי, בוריס. הסקס (תורגם
מרוסית ע"י חנה עירונית בעריכת ש. נחמני). ספר
[א]—ב, תל-אביב, י. שמעוני, (דפוס "תרבות", תש"ט.
244: 190 ע', 8°). על המעטפת אחרי שם הספר:
"מעשה באדם השלם".

702 לוי-יוהנסון, איוור. הרי ה (אם ולא
עוד) דומן שבדי, עברית (עריכה) קורנפלד, מרחביה,
הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר,
1949), 439, [1] ע', 8° (ספרית פועלים / לכל).
שם המקור: Ivar Lo-Johansson: Bara en mor.

סיפור על טיס שאבד את רגליו במלחמה וגלה כח רצון
מפליא גם בזמן רישויו. התאמן ללכת ברגלים מלאכותיות
ועל פי השתדלותו נתקבל לאויריה ונשלח לחזית.
שם המקור: Борис Полевой: Повесть о настоящем
человеке.

703 לוטון, (הנרי). ארץ חדשה. מאנגלית
ת. קאופמן. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר,
(דפוס השומר הצעיר, 1947), 262, [1] ע', 8°.
(ספרית פועלים / לכל). בראש השער: ת. לוטון, שם
המקור: Henri Lawson: Selected stories.

710 הקיבוץ הארצי השומר הצעיר. ועדת החגים.
הגדה של פסח. (מרחביה, דפוס השומר הצעיר).
תש"ט, [32] ע', תמוז. 8°.
לקוטי ספרות מתאימים.

כולל 21 ספור. בתחלת הספר: הנרי לוטון, ע"פ י.
לאן, הקדמה לקובץ סיפורי לוטון בתרגום רוסי, ע'
11—5.

711 קובנר, אבא. פרידה מהדרום;
פואמה. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר; (תל
אביב, דפוס "אחדות", 1949), 46, [2] ע', 8°.
(ספרית פועלים).

704 מגד, מתל. המגדל הלבן. מרחביה,
הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר,
1949), 183, [1] ע', 8° (ספרית פועלים / לכל /
ספרי משלם).
עשרה סיפורי פלמ"ח ואחרים. בשני שערים: א) גבול.
ב) עם הזר.

712 קורין, בנימין [אלכסנדרוביץ]. שני
קברניטים. מרוסית א. טולר. ספר א. תל אביב,
"עם עובד", (דפוס ספרות), תש"ט, 288 ע', 8°.
(ספרית "שחרות").

705 מואם, ויליאם סומרסט. קאטלינה
רומאן, (תרגום ד[ב] קמחי). ירושלים, "מסדה", (דפוס
"העברית"), [תש"י], 143 ע', 8° = ספרית לעם.
13. — בראש השער: י. סומרסט מוואם, שם המקור:
William Somerset Maugham: Catalina.

ספור מחי' ס. ס. ר. בזמן מהפכת אוקטובר ואחרי
כן. הגבור הראשי נער יתום ועוזב, שאביו נרצח בידי
שוטרי הצאר. הספר נכה לפרס סטאלין לספרות.

706 נחושתן, אבנר. בין המצרים; רומן
תרגם מכתביו יעקב נתנאלירוחמן. תל-אביב, ש. בלומן
טל, (דפוס בלומנטל, 1949), 474, [1] ע', 8°.
בראש השער: אבנר נחושתן "אלפרד קופפרברג".
רומן מחי' היהדות וזכות גרמנית מסוף מלחמת העולם
הראשונה עד חסולה של יהדות זו.

713 קיפלינג, רדירד. קים; סיפור מחי' הודו.
יתרגם אריה סואן. תל-אביב, "מסדה", (הוצאה), דפוס
מסדה, תש"ח, 286, [1] ע', 8°.
= ספרית עממית, מס. 2. — בראש השער: רדירד
קיפלינג, שם המקור: Rudyard Kipling: Kim.

707 גיצן, (שלמה). חגים בחולות;
סיפורים (בשני שערים: בצדי דרך; חצות). מרחביה,
הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר,
1949), 156, [1] ע', 8° (ספרית פועלים / ספרי
משלם).

714 קרמפנר, חנה (פינקרפלד) [Anda
Krampner (Pinkerfeld)]. גדיש; שירים. תל
אביב, "דביר", (דפוס זילברברג, 1949), 450, [1] ע',
לוח-פורטרט, 8°.
בראש השער: אנדה פינקר
פלד-קרמפנר.

- 721 שלום, ש. [= שלום יוסף שפירא
Schalom Joseph Schapira] א ד מ ה ו ש מ י
ש מ י מ ; פרקי מכורה, תל-אביב, "עם עובד" (דפוס
סטרוד), תש"ט. 278 ע' 8°. (ספריה "לדור").
התכן : בשערי ציון (זכרונות) : ילדות בגולה, עליה
זקני דל. עליה חסידים, אם בישראל, אדם בארצו
(ספורים) : יומן בגליל, בימי מחלה, במתח גבוה, מעברים
(שני מחזות) : אדמה, מערת יוסף.
הספר יצא לפלאת כ"ה שנה ליצירתו של ש. שלום.
- 722 שמיר, מ(שה). קילומטר 56. (ערב
בשלוש מערכות). מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר,
(דפוס השומר הצעיר, 1949), 119, [1] ע' 8°. (ספרות פועלים / ספרי משלם).
- מחזה על עמדה בדרך-ירושלים בזמן המצור על העיר
בתש"ח.
- 723 שמעוני, דוד [David Shimoni]. שירים.
ספר א—ב, תל-אביב, "מסדה" (דפוס מסדה), תש"ט.
386, [2] ע' לוח-פורטרט; [3], 454, [4] ע' 8°. כרך ב' : דפוס עתיד.
- בספרים הללו כונסו השירים הליריים שנכתבו משנת
תרס"ב—תש"ו. בסוף כרך ב' מדור "דור לדור" (ע'
337—454) : כל הבלדות שנכתבו בא"י, פרט ל"אגדות
צפת".
הנצאה קודמת של שיריו הליריים עיין ק. ס. שנה ג'
ע' 84. — רשימה ביבליוגרפית של כתבי המחבר שסודרה
ע"ל ב' שוחטמן עיין ק. ס. שנה כ"ד ע' 195.
- 724 שרף, מרגרי. קליני בראון ; רומן.
ירושלים, מסדה, (דפוס רונלד), תש"ט. 174 ע' 8°. (ספריה לעם). — בראש השער : מרגרי שרף, עברית ;
עזריאל טל.
שם המקור : Margery Sharp : Cluny Brown.
- 725 תלמי, מנחם. ל ח י ו ת, לחיות — — —
<סיפורי מלחמה>. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר
הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1949), 146, [2] ע' 8°. (ספרות פועלים / ספרי משלם).
- כולל 13 ספורים מהמלחמה בארץ ישראל בשנת תש"ח.
- 726 Smoli, Eliezer. El bosque llora y rie.
Jerusalem, Departamento de la juventud y del
- "לילקוט זה כונס מבחר שירים מתוך ספרי הקודמים :
"ימים דוככים", "גתית", "מעולם", "דוראים" וכן מתוך
סיפור שירי בשנים האחרונות."
- 715 רבינוב, יהושע. מ ו ל ה ר ה ע ק ד ה.
(תל-אביב), הוצאת הקיבוץ המאוחד, (דפוס "הארץ"),
תש"ט. 34, [2] ע' 8°. שירים.
- 716 רובינוביץ, שמואל. ת ח ת ה ר ת מ ;
שירים. רמת-הכובש, הוצאת המשק ; (תל אביב, דפוס
"הפועל הצעיר"), תש"ט. 67, [3] ע' לוח-פורטרט. 8°. בתחלת החוברת ביוגרפיה קצרה ובסופה (ע' 63—68)
השימה על המחבר (שנהרג ב' 14 במאי 1948 כשהגן על
רמת-הכובש) מאת אחותו.
- 717 רוזנברג, בני. כ ס ר מ ס ל ; שירים.
מרחביה, הקיבוץ המאוחד השומר הצעיר ; (תל אביב,
דפוס "אחדות", 1949), 34, [1] ע' 8°. (ספרות
פועלים).
- המחבר (16.3.1918 בטום בקאקו — 14.8.47 ע"י
אברכיביר) נרצח ע"י המון ערבי. השיר הסותח את הקצץ
נכתב ביום נפלו.
- 718 רוזנטל, (זלמן). מ ב ת ה כ ת ב י מ. ספר
א : אנשים ורגבים ; סיפורים, מידע, זאגרת.
(תל-אביב), הוצע להוצאת כתביהם של סופרים עבריים
מבסרביה, תש"ט. [4], 191 ע' לוח-פורטרט. 8°. ערוך בידי יעקב פייכמן, שצרף גם מבוא-הערכה : ע'
1—8. ק. א. ברחיני. ב. י. מיכלי. 28 ספורים מחיי
היהודים בבסרביה במאה העשרים ; ששה מהם נכתבו
עברית לכתחלה.
- 719 רוס, גנסי (וילסון). י ד ש מ א ל ה י א
התלמדת : רומן. תורגם בידי יצחק עברי. מרחביה,
הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר,
1949), 390, [1] ע' 8°. (ספרות פועלים / לכל).
בראש השער : גנסי וילסון רוס. שם המקור :
Nancy (Wilson) Ross : Left hand is the
dreamer.
- 720 שחם, נתן. האלים עצלים. מרחביה,
הקיבוץ הארצי השומר הצעיר ; (תל אביב, דפוס "אחדות",
1949), 133 ע' 8°. (ספרות פועלים / ספרי משלם).
סיפורי מלחמה.

734. HUGO Victor: *Le roman expérimental*. Paris: L'Œuvre, 1948. 63 p., illus. 8°.
 ב כ ב ל י מ. עברית מאת ה. אריאל. תל-אביב, י. שרברק, (דפוס רחלד), [תש"ט], 162 ע', 8°.
 מנוקד. עבוד של Les misérables.
 735. חזן, ליב]. א ב ו ת י ש ר א ל ; א. אברהם, ב. יצחק, ב. יעקב, ד. יוסף. תל-אביב, י. ציציק, (דפוס "תרבות" תש"י, [101] ע', לוחות-תמונות. 8°.
 ספורים לילדים, על פי התורה והמדרשים.
 736. טבנקין, משה. *התורה והתורה*. ספור בחורים מחיי הסבע לבני עשר, אף בני שבע. ראה וספר משה טבנקין, ציר אהרן גלעדי, (תל אביב), הקבוצ המאחד, (דפוס "אחרות" תש"י, 32 ע', 8°.
 737. ירפאל, ס. *האניה המעופפת*. מאגרות הסקנדינבים, לקט ועבד ס. ירפאל. תל-אביב, י. שרברק, (דפוס "תרבות" תש"ט), [תש"ט], 74 ע', תמונות. 8°.
 לילדים.
 738. כהן, דוד. *אגדות ספרות*. מאגרות הסקנדינבים, לקט ועבד ס. ירפאל. תל-אביב, י. שרברק, (דפוס "תרבות" תש"ט), [1] ע', 13 כולל 13 אגדות לילדים.
 739. פלאי עולם; ספר מדע לילד. בארבעה כרכים. העריכת הספרותיות בידי אשר ברש, (כרך ג') ממלכת הסבע, תל אביב מסדה; (הרצליה, דפוס מסדה; [תש"ט], 319 ע' / תמונות. 8°. מנוקד.
 התכן: מעולם החי (ד. אילון-סירני, א. ק.), האדם יוצא לתרבות (מ. אילון, א. סגל, א. מנצ'ל), הסבע במעבה האדמה (א. פרנס, ר. סברדלוב), מעולם הצומח (ד. אילון-סירני, י. אבנון, מ. אביעמי).
 עיצוב ג. ק. ס. שנה כ"ב ע' 97.
 740. קיפניס, לוין [Levin Kipnis]. *חגי ספור*. חג לילדים. ציורים מאת נחום גוטמן, (תל-אביב), ג. טברסקי, (דפוס "ספר", 1949, 206 ע', 4°.
 741. רטלי, ברנרד. *Gogo the penguin*. תרגום ועבד יצחק אבנון. תל-אביב, י. שמעוני, (דפוס "תרבות" תש"ט), [1] ע', תמונות. 8°.
 בראש השער: ברנרד רטלי [f].
 ספור לילדים. שם המקור: C. Bernard Rutley: Gogo the penguin.
 727. אלטון, אליסון [Alison Uttley]. *היובב*. הארנב ומהרצותיו. תרגום ועבד יצחק אבנון. ציורים מאת א. ביקלס. תל-אביב, י. שמעוני, (דפוס "תרבות" תש"ט), [1] ע', 103, לילדים.
 728. אנדרסן, הנס כריסטיאן [Hans Christian Andersen]. *אצבעונית*; מעשיה. תרגום דבורה לחובר. תל אביב, י. ציציק, (דפוס "תרבות" תש"ט, 40 ע', 8°.
 729. ברגשטיין, פניה. *ויהי ערב*. עפי אנדרסן. ציורים: חיים האומן, (תל-אביב), הקבוצ המאוחד, (דפוס אריאל, תש"ט, [10] דף, 25:21, מנוקד.
 730. גולדברג, לאה [Lea Goldberg]. *מחשבות הילדה*. שירים לילדים, ציורים: אריה גבון, (תל אביב), הקבוצ הארצי השומר הצעיר, (דפוס הפועל המזרחי, 1949, 117, [3] ע', 8°.
 (ספריות פועלים / אנקורים).
 731. דובניקוב, אהרן; ד. כיטוב. *אנשי קלופדיה*. "מעין" ערך ה. אריאל. [א]: עולמו. תל-אביב, י. שרברק, (דפוס פירסט), [תש"ט], 413 ע' / תמונות. 8°. מנוקד. נועד לצעירים.
 732. הגרד, [הנרי] רידר. *הילת השחר*. תרגום פינחס ספירן. הציורים: בינה גבירין, תל-אביב, י. שרברק, (דפוס "תרבות" תש"ט), [160] ע', תמונות. 8°. ספור לילדים. שם המקור: Sir Henry Rider Haggard: Morning star.
 733. הוגו, ויקטור. *השנה הקרה*. [ספור]. מעבד על ידי פינחס ספירן. תל-אביב, י. שרברק, (דפוס רחלד), [תש"ט], 119 ע', 8°. מנוקד. שם המקור: Victor Hugo: L'année terrible.
 הספר כולו תורגם לעברית בידי מ. בראליצור. אוריסה, "תרגום", תרע"ו; ירושלים, "תרגום", תרע"ט.

המחבר מהאסכולה הפסיכואנליטית. ספר א' כולל 15 שיחות, ב' — 7 שיחות: ההתפתחות המוסרית של הילד. ההתפתחות הרוחנית של הילד הקטן. על כשרונותיהם של ילדים פרימיטיביים. לפסיכולוגיה של "מצבי הרוח". עונש וחינוך. גורמי החינוך והשיחות ביניהם. חינוך, חברה ומדינה.

749 כהן, שושנה (מושקטבליט) (Shoshana Mushkatbluet-Cohen). יומנה של א. מ. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר, הצעיר; (תל אביב, דפוס הפועל המזרחי, 1949). 311 ע', 8°. (ספרית פועלים / למחנך). בראש השער: שושנה מושקטבליט-כהן. "היום, שנכתב למטרה מדעית אובייקטיבית, מכיל רק רישום עובדות ותיאור סיטואציות, בלי כל תוספת של מומנטים סובייקטיביים ובלטריסטיים" (מההקדמה). הרישומים נעשו מהיום השני אחרי הלידה עד שלוש שנים ושמונה חדשים. עם סוף-דבר מאת צבי זור: על הספר (ע') 305—311.

מגמות; רבעון. עין לעיל מספר 529.

750 סימון, עקיבא <ארנסט> (Ernst Simon). פסיכואנליזה וקורצ'אק, חלוצים לחינוך סוציאלי, תל אביב, "אורים", המרכז לחינוך וארגון עובדי (דפוס "אחדות"), תש"ס. 60 ע', 8°. = סדרה פדגוגית קטנה, ב' — מהתכן: פסטלוצ'י בגיטו ורשה (הכונה לקורצ'אק). ע' 29—35.

ספרי למד

751 לבנה, זאב. פרוזדור לטבע. מאת זאב לבנה <לרמן>. לשנת הלימודים החמישית. תל אביב, "מסדה"; (הרצליה, דפוס "מסדה"), תש"ס. 228, [4] ע', חמונות. 8°.

752 נאור, מנחם. עברית, השפה ודקדוקה: ספר למד ללומדים בעזרת מורה או בלעדיה... מהדורה חמישית מתוקנת. ירושלים, ר. מס, (דפוס ש. וינסלד), תש"ס. 94, 98 ע', 8°. עם חלק אנגלי-עברי ולו שער אנגלי: Hebrew, language and grammar; a practical textbook, by Menahem Naor. Jerusalem, 1949.

"מפתח", 8 ע', רצוף לספר. את המהדורה הקודמת עין ק. ט. שנה כ"ד ע' 188.

742 רטלי, ברנרד [C. Bernard Rutley]. הקוף קרא. תרגם יצחק אבנון. תל אביב, יוסף שמעוני, (דפוס "תרבות", תש"ט). 95, [1] ע', חמונות. 8°. על המעטפה: מתרגם ומעבד ע"י אבנון. ספור לילדים.

743 רכבי, מיכאל. ששה אפרוחים קטנים. תל אביב, י. צ'צ'יק, (דפוס "תרבות"), תש"ט. [43] ע', חמונות. 8°. ספור לילדים.

744 שמאלי, אליעזר [E. Smoli]. יסה את ארצנו: ספורים על החי והצומח... הציורים מאת צבי לבני. תל אביב, "בנה", (דפוס גוטנברג, 1948). [2], 68, [1] ע', [23] לוחות-חמונות. 4°. מנוקד.

חנוך והוראה

745 בן יהודה, ברוך. תנועת מורים למען ציון וגאולתה. ירושלים, הלשכה הראשית של הקרן הקימת לישראל, (דפוס "אחיה"), תש"ט. 152 ע', חמונות. 8°.

746 גבריאלי, נחום. כתב וספר בבית הספר: מדריך למורה... תל אביב, ג. סברסקי, (דפוס "ספר", תש"ט). 307 ע', 8°. (ספריה פדגוגית "יד למחנך"). הספר כולל חמשה שערים: מלאכת הכתיבה, הכתיבה החבור — הכתיבה הקריאה, הדקדוק, בסופו: ביבליוגרפיה (ע' 305—307).

747 הלפרן, יעקב [Jacob Halpern]. בזרם: מאמרים ורשימות בשאלות החינוך של זרם העובדים, תל אביב, "אורים", (דפוס "אחדות"), תש"ס. 356, [2] ע', 8°. על השער: המרכז לחינוך וארגון עובדי המרכז לחינוך.

המחבר, ממנהלי רשת החינוך של זרם העובדים, כינס בספרו זה מאמרים והרצאותיו שפרסם והשמיע במשך עשרות בשנים.

748 וולף, משה (M. Wulf). גפשה הילד: שיחות על פסיכולוגיה וחינוך. ספר (א)—ב. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר; (ס' א': דפוס השומר הצעיר; ס' ב': תל אביב, הדפוס החדש, 1949). 157, 156 ע', 8°. (ספרית פועלים / למחנך). ספר א' "מהדורה שניה". את המהדורה הראשונה עין ק. ט. שנה כ"ד ע' 101.

757 בורנשטיין, שמעון. גידול עוסה

באמריקה ותאומו לענף בארץ... תרגום א. אשל... [תל-אביב], ארגון מגדלי עופות העברים בארץ ישראל: (עין חרוד, דפוס הקיבוץ המאוחד, 1949), 103 ע' / תמונות. 8°. "הוכן מטעם: הועד הכלכלי האמריקני למען ארץ ישראל".

758 ג'יימס, ויליאם. החוויה הדתית

לסוגיה: מחקר בטבע האדם. עם מבוא מאת פ. טיברגר. ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס ליפשיץ), תש"ט. 43, 345 ע'. 8°. (ספרי מופת מספרות העולם). "בתרגום יעקב קופליביץ, בעריכת יהודה אבן שמואל".
בראש השער: ויליאם ג'יימס. שם המקור: William James: The varieties of religious experience; a study in human nature.

התכן: פ. טיברגר: ו. ג'יימס ומשנתו (ע' 13—43). — הקדמה. דת וניכרולוגיה. הגבלת הנושא. ממשותו של הנעלם. הדת של בריאות-הנפש. הנפש החולה. האני החלוק ותהליך איחודו. הפיכת-לב-אדם (קונברסיה). קדושה. ערך חיי הקדושה. מיסטיציזם. פילוסופיה. תכונות אחרות. מסקנות. נספח.

759 דרווין, צ'רלס. אוטוביוגרפיה

תל-אביב, "מסדה", (דפוס מסדה), תש"ט. 120 ע' / 4 לוחות-פורטרטים ותמונות. 8°. בראש השער: צ'רלס דרווין. תרגום א. ל. — התכן: אוטוביוגרפיה. — זכרונות מחי יומיים של אבי, מאת סיר פרנסיס דרווין. מכתבים. — שם המקור:

Charles Darwin: Autobiography...

760 הורביץ, שמואל; רענן וולקני; אליהו

גולדין. מתכונות החומר היבש בצמחי המספוא הירוק. תל-אביב, "ספרית השדה", (דפוס גוטנברג), תש"ט. 54, [1] ע'. טבלאות. 8°. ערוך בידי נ. תרדיון. — בראש השער: התאחדות מגדלי הבקר בישראל.

761 ורגה, ינה. תמורות בכלכלה

הקפיטליסטית לאחר מלחמת העולם השנייה. [תל-אביב], הוצאת הקיבוץ המאוחד; (עין-חרוד, דפוס הקיבוץ המאוחד), תש"ט. 382, [1] ע'. טבלאות. 8°. בראש השער: י. וארגה. "תרגום מרוסית: פרקים אה — ת. ש. בן-אברהם, פרקים ט"ו — מ. אבידוב, מאמר נספח — ש. אבן-שושן".

753 פינסוד, י[שעיהו יצחק]. תורת חזק

ההמרימ. לפי טימושנקו, ברגמן ומקיקולאוו בעריכת י. פינסוד. לתלמידי בחי ספר מקצועיים. [תל-אביב], המחלקה לחינוך מקצועי <רשת "עמל"> ע"י הועד הפועל של הסתדרות העובדים הכללית בישראל [תש"ט]. [8], 203, [1] ע'. טבלאות, ציורים. 8°. במכונת-הכפלה.

754 Маяни, З[ехария]. Шалом! назад для начинающих; начальный курс еврейского языка... Иерусалим, Отдел информации при Еврейском агентстве для Палестины, (тип. Э. Строда), 1949. 4 предв. л., 223 стр., 4 л., иллюстр., факсим. 8°. שער נוסף בעברית:

זכריה מציני: שלום! ספר למוד השפה העברית למתחילים עם באורים מפרטים ברוסית ומלון עבריי-רוסי ורוסי-עברי. קצר. ירושלים, הוצאת המדור הרוסי של מחלקת ההסברה על ידי הסוכנות היהודית לארץ ישראל, (תל-אביב, דפוס סטרוד), תש"ט.

ספרי מדע כלליים בעברית

755 אלוטין, אריה [Arieh Alotin]. מדרוך

לעזרה ראשונה. תל-אביב, "מגן דוד אדום" בישראל, (דפוס "אחדות"), תש"ט. xv, 293, [2] ע' / טבלאות, תמונות (מקצתן על לוחות). 8°.

עם הקדמה מאת מ. ליבונטין ומבוא מאת מ. מרבוס. "הספר הזה הוא מהדורה מורחבת ומשוכללת של קודמו: "עזרה ראשונה במקרה אסון", שהופיע לראשונה בשנת 1931 (עיי' ק. ס. שנה ח' ע' 419—420, שם גם בקורת מאת י. ל. רוקח) ונדפס מאז בז' מהדורות. מלבד עיבוד מחדש של כל פרקי הספר, נוספו בו פרקים חדשים... החידוש העיקרי שבספר הוא החומר ההסברתי המרוכז לצרכי העבודה המעשית". (מהקדמת המחבר).

756 אריסטו. על הפיזיקה

הראשונה מן המקורות היוני עם מבוא והערות על ידי אהרן קמינקא. תל-אביב, מכיר בסיוע קרן י"ל ורחל גולדברג, (דפוס "גוטנברג"), תש"ט. 147 ע'. 8°.

בראש השער: אריסטוטלס. — שער נוסף בלטינית: Aristotelis De anima libri III, ex graeco in hebraicum sermonem vertit, adnotationibus et introductione instruxit A. Kaminka, Tel-Aviv, "Dvir", 1949.

(ע' 45—108). פרקטיקה: קטע מס' לימוד רפואי מן האס-
כולה הסאלירניטאנית הקדומה, מיוחס לר' שבתי דונולו.
הספר יצא למלאת "אלף שנים מאז שנכתב החיבור
הרפואי הראשון בעברית על אדמת אירופה... הוצאה זו
משמשת גם יובל של אלף שנים של הופעת הספר העברי
הראשון על אדמת אירופה בכלל". (מההקדמה).

766 סדובסקי, אריה. מחלות נשיים. על
יסוד השעורים שבבית-הספר לאחיות "הדסה" ירושלים,
אחיאסף, (דפוס עזריאל, תש"ז-1949), 244, XLVI
ע', 117 ציורים, 8°.

"לתקנתה של המתלמדת והספתי שאלון בסוף כל פרק
ופרק וצירפתי לספר מילון המונחים הלועזיים, עברי-
לטיני (ע' XLVI—III)... כל המונחים שבספר זה הונחו
ע"י ועד הלשון העברית. בגוף הספר שילבתי פתגמים
וסברות של קדמונינו בעניינים שונים הנוגעים לחיי המין
והאישיות". (מההקדמה).

767 סמבטיון, [מושה] (Moshe Sambatyon).
שפינוזה גיבס פרוט י, תל אביב,
"אשכולין", תש"ט, 166 ע', לוחות-פורטרטים, פקסימיל,
8° = כתבי סמבטיון, 9 — שער נוסף באנגלית,
"את הספר כתבתי בקציענוב בשנת תרצ"א בגיל 18
שנה. הלה אחד מספריי שקילמסתי בתקופת-הגירסה:
כדהוינאטליא, אולם בהכשירי כהיום את הספר להפיס
עברתי שינוי את מישנתי: היבחרתי פסוקים סתומים,
סיגנתי כתובים מסורסים, ליטשתי וניסחתי ועירשם
זעיר-שם ושיוותי פנים שוחקות לפרשיות ועופות, אך
גוף המישנה לא זזה ממקומה". (ע' 9).

768 עקביא, א[ברהם] א[ריה ליב] (Abram
Jakubowicz). מגיל עולם; תולדות הגדולים
בגליל ארצות ימים, תל אביב, י. שרברק, (דפוס ויהלד,
תש"ס), 224 ע', 8°. לבני נעורים, מוקד.
"בספר זה יספר על דבר מעלליהם הגדולים של אישים
יחידים שסכנו נפשם להפליג בימים אדירים ולגודר
למרחקים בבירים... עד שגלו ארצות חדשות". (מההקדמה).

769 פוליצר, זורו. קורס ראשון בסילי-
סופיה <מחזור-הרצאות באוניברסיטה-לפועלים של
טאריס, 1935—1936>. מצרפתית נ. רבן, מרחביה, הקיבוץ
הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1949).

למהדורה העברית של הספר נספח מאמר (שנכתב בשנת
1948, שנה אחרי הופעת הספר): "שלושים שנות סוציא-
ליזם וקפיטאליזם" (ע' 352—382).

762 טורי, יעקב. קצור תולדות המהפכה
הצרפתית. ירושלים, "קרית-ספר", (דפוס למודי),
תש"ח, 8, 80 ע', 8°.

763 יעקב, הינריך אדוארד. תולדות הלחם:
ששת אלפים שנות ציויליזציה, מאת ה. ע. יעקב, עברית
יגאל קמחי, תל אביב, מ. גיומן, (דפוס י. שלומי), תש"י,
451, [3] ע', תמונות, 8°. שם המקור:
Heinrich Eduard Jacob: Six thousand years of
bread.

764 ללו, שרל. ראשי סרקים באסתי-
סיקה. מאת שארל לאלו, תרגם מצרפתית יוסף אור.
ירושלים, הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה
העברית והוצ' "יבנה", (דפוס "אחזה"), תש"ט, 107, vi
ע', 8°. שער נוסף באנגלית, שם המקור:

Charles Lalo: Notions d'esthétique.

התכן: מושאי האסתטיקה והמחזות שלה. אסתי-
טיקה פסיכולוגית. אסתטיקה סוציולוגית. חתימה. ביב-
ליוגרפיה: ע' iii—vi. ההוצאה יפה.

765 מונטנר, זיסמן (Süssman Muntner). רבי
שבתי דונולו... חלק א—ב. ירושלים, מוסד הרב
קוק, (דפוס ר. ה. הכהן), תש"ט, 8°. שערים
נוספים באנגלית.

התכן: חלק א: כתבי הרפואה — הראשונים שנכתבו
בעברית באירופה [מאת דונולו], ערוכים ומבוארים בידי
זיסמן מונטנר, 8, 155, 7 ע', 2 לוחות-פקסימילים.

חלק ב: תולדות חייו ומאמרים על תרומת הרפואה
העברית לחכמת הרפואה באירופה. בצירוף מבוא קוסמר
גראפי לספרו "חכמוני" מאת זיסמן מונטנר, [6], 208,
[4] ע', דיאגרמות, 7 לוחות-תמונות, 4 מפות, ציורים.
חלק א' מכיל: ס' המרקחת <ספר היקר>. ההוצאה
מבוססת על הוצאת שטיינשניידר (1867) ועל ההשוואה
עם כת"י השני הנמצא כעת ברשותו של ד"ר הארי פריד-
וואלד, בלטימור. — קטעים מתוך "פירוש נעשה אדם
בצלמנו" לר' שבתי דונולו, שהוא הקדמת פירושו לסי-
צירה הנקראת: תחכמוני או חכמוני. תוספת "חכמוני".
דרך המונחים: פירוש הרפואות הנזכרות בסי המרקחת

247, [1] ע' 8°. (ספרית פועלים / נעורים).
בראש השער: ג. פוליצר. שם המקור:

Georges Politzer: Cours de Philosophie. I: Principes élémentaires.

770 קאוטסקי, ק[רל]. תורות קומוניסטיות. בימיהיניים. עברית (דוד) כנעני.
מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1949), 334, [1] ע' 8°. (ספרית פועלים / נעורים ולכל, שם המקור):

Karl Kautsky: Kommunistische Bewegungen im Mittelalter.

771 קלוד, אנרי [Henri Claude]. תכנית מרחביה, מצרפתית נ[חמית] רבן, מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1949), 227, [1] ע' טבלאות. 8°. (ספרית פועלים / כמאבק, מחזור לשאלות הומן).

הספר תורגם בהשמות מסוימות ביחוד בחלקים הדנים על צרפת. — התכן: מארשאל ומגמת ההתפשטות האמריקנית, תכנית הוואסאליואציה של אירופה, תכנית השמדה של אירופה, מכשירי התכנית, אחרית דבר.

772 רולן, רומן. חיי מיכאל אנג'לו. עם 56 תמונות... הקדמה, דברי הסבר וציורים מאת קרל שווארץ. תל-אביב, "מסדה"; (הרצליה, דפוס מסדה), [תש"ט], 161, [2] ע', לוח-פורטרט, לוחות-תמונות, ציורים, 2°. בראש השער: רומן רולאן, מעבר לשער: תרגמה מצרפתית: ל[אה] ויץ-כהן, עריכה ותרגום השירה: י[וסף] ליכטנבום.
ביבליוגרפיה (ע"י ק. שווארץ): ע' [86—88]. — ההוצאה מהודרת, שם המקור:
Romain Rolland: Vie de Michel-Ange.

773 רות, ח[יים] י[הודה] [Leon Roth]. שלטון העם, ע' 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

774 ריס, טשרנא. על האצות בברכות הדגים. מאת ט. רייס. [תל-אביב], הסתדרות הפועלים החקלאיים, ארגון מגדלי דגים, תש"ח. [2], 51 ע', 25 טבלאות. 8°. = ספרית השתלמות למגדלי דגים. חוברת מס' 2. — כמכונת-הכפלה, המעטפת בדפוס.

ספרות עברית ומדע היהדות בחרל

העורך: אברהם שולמאן. גל' 18 <22> (שנה ג') יצא ביוני. עם מדור אנגלי ושער נוסף:
"O y f b o y"; Jewish monthly.

779 אוגווער בייטראג צום אויפבויע פונעם יידישן לעבן אין אייראפע און ישראל. ביולעטין פון דער קאמיטע פאר יידישע ארבעטער און אנגעשטעלטע ביי דער צענטראלער ארגאניזאציע פאר הילף די יידישע מלחמה קרבנות, מיטבאטייליקטע אין פארייניקטע קאמפיין 1948. בוענאס איירעס, 1949. 4°. תכניות ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא במרץ. עם מדור ספרדי ושער נוסף: Nuestro aporte á la reconstrucción de la vida judía en Europa e Israel.

780 ביולעטין פאר די פאלקס-אטענעען פון בוקארעשט. בוקארעשט, 1949. תוים. 4°. תכניות ההופעה לא נזכרה. חוב' 5—6 יצאה בספטמבר-אוקטובר. בראש השער: צייטונגליקער קאמיטעט פון

עתונים

(ראה גם להלן במדור "בתוך כתבי-עת")
775 חזית הנוער; במה לעיני הנוער ולבעיות השעה. פאריס, 1949. תמונות. 4°. הכון: בית"ר. תכניות ההופעה לא נזכרה. ירחון? העורך י[רחמיאל] ווירניק. חוב' ד'—ה' יצאה במרץ-אפריל.

776 קולנו; כלי מבטאם של תלמידי ישיבת ר' יצחק אלחנן סניף ברוקלין. [ניו-יורק], התש"ח. 2°. תכניות ההופעה לא נזכרה. חוב' א': חג השבועות. מנוקדת.

777 ראשית; כתב עתי לתלמידי המכון היהודי לדת (New York). התש"ט. 8°. תכניות ההופעה לא נזכרה. העורכים: יצחק מאיר שור, אשר שלמה סטיין. לפנינו חוברת אביב התש"ט, בלי סימון מספר.

778 אויפבויע; חודש-שוורנאל פאר ליטעראטור, קונסט און געזעלשאפטלעכע ענינים. מעלבארן, 1947. 8°.

789 *American Jewish Archives*, devoted to the preservation of American Jewish historical records and their study. Cincinnati, The Hebrew Union College, 1948. illus. 8°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. העורך: Jacob R. Marcus. חוב' א' יצאה ביוני. תכן חלקי עיין ק. ס. כרך כ"ו ע' 65.

790 *El Estado judío*. Buenos Aires, 1947. מצויר. 4°.

שבועון. גל' 78 יצא ב-29 באוגוסט.

791 *Études juives sous les auspices des Amis de l'Université Hébraïque de Jérusalem*. Elisabethville <Congo Belge>. Editions "La Pensée", (1948). 8°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. העורך: Jacques Tardieu. חוב' א' יצאה במרץ. תכן חלקי עיין ק. ס. כרך כ"ה ע' 300.

792 *Evidences*, revue mensuelle publiée par l'American Jewish Committee. (Paris, American Jewish Committee, Bureau pour l'Europe), 1949. 4°.

העורך: Nicolas Baudy. חוב' ב' יצאה ביוני-יולי.

793 *Habimah*, platform of the Leeds Jewish ex-Servicemen's & Women's Association. Leeds, 1949. illus. 8°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. ירחון? חוב' י"א יצאה ביוני.

794 *Jerusalem Calling*. (New York, The American Friends of Fighters for the Freedom of Israel), 1948. illus. 4°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא בפברואר.

795 *The Jewish Monitor*. Birmingham, Ala., 1949. illus. 4°.

שבועון. גל' א' של כרך ב' יצא ב-21 בספטמבר.

796 *Jidisze Cajtung*; algemajn-nacjonaler organ. Landsberg, (printed by the Landsberger Verlagsanstalt M. Neumeyer), 1948. 2°.

מופיע פעמים בשבוע ביום ג' וביום ו', גל' 9 <174> יצא ב-3 בפברואר. הסכסס בידית באותיות לטיניות.

דער הויפט-שטאט. שער נספ' ברומנית בעמ' ד' של המעטפת.

הבילטין הזה כולל בין השאר: "מענטשן" של שלום עליכם. מקצת הסכסס נדפס גם באותיות לטיניות.

781 זיי וואך; ארגאן פון דער הויפט-ראט פון דער אלגעמיינער יידישער סקוויטן-ארגאניזאציע אין פוילן. ווארשע, 1948. תמונות. 2°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' [א'] יצא ב-15 בספטמבר.

782 טינט און פעדער; ליטערארישער חודש-שוור-נאלי. טאראנטא, תש"ט. תמונות. 4°.

העורך: הרמ"ל: גרשון פאמערמאן. חוב' א' יצאה בסבת.

783 יידיש; חודש בלעטער פאר ליטעראטור, קונסט און יידיש-חיסנשאפט. פאריז, "ארבעטער היים", 1946. פורטרטים. 4°.

העורך: יוסף פרידמאן. גל' א' יצא במאי-יוני.

784 יידישע סאציאליסטישע שטימע; אויסגאבע פון דער יידישער סאציאליסטישער ארגאניזאציע אין ענג' לאנד, 1947. 4°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. לפינוי גליון מרץ, בלי סימון מספר.

785 די נייע צייט; ארויסגעגעבן דורך פועלי ציון און ארגענטינע. בוענאס איירעס, 1949. 2°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' 43 של שנה ב' יצא ב-5 באוגוסט.

786 סאלידאריטעט; פעריאדישער ביולעטין ארויס-געגעבן פון דער "יידישער סאלידאריטעט". בריסל, 1946. 2°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' 20 יצא ב-4 באוקטובר.

787 פאלקסגעזונט; פאפולער-חיסנשאפטלעכער ושרואל פאר היגענע און מעדיצין. ארגאן פון וועלט-פארבאנד פון געזעלשאפט צו פארהיטן דאס געזונט פון דער יידישער באפעלקערונג [אז"ע]. פאריז, 1949. 4°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. ירחון? מוזיק המערכת: ל. קורלאנד. חוב' 6-7 יצאה באפריל-מאי. — שער צרפתי בעמ' ד' של המעטפת.

788 שביל ישראל; צווייטאכנשריפט. רומא-לידא, איחוד הרבנים הפליטים באיסלי[ה], התש"ט. 2°.

גל' א' יצא ב-17 סיון. הסכסס חלקו בעברית ורובו בידית.

- 804 **Ignace Goldziher memorial volume.** Ed. by Samuel Löwinger [and] Joseph Somogyi. Pt. 1. Budapest, (typ. Globus), 1948. VII, 434, 14 p., facs., port. 8°.
- עם מדור עברי ושער נוסף: ספר זכרון לכבוד פרופ' יצחק יהודה גולדציהר ז"ל. (בודפשט, דפוס אחים געוויזר).
- מהתכן: E. F. F. Bishop: *Eðlogητός* — H. H. Rowley: The chronological order of Ezra and Nehemiah. B. Szabolsci: About five-tone-scales in the early Hebrew melodies. I. Löw: Remarks on Psalm 91. S. Löwinger: Nebuchadnezzar's dream in the Book of Daniel. G. Vaida: Sur quelques éléments juifs et pseudo-juifs dans l'encyclopédie magique de Buni. J. Leveen: An autograph letter of the Pseudo-Messiah Mordecai ben Hayyim of Eisenstadt. M. Dercsényi: De pseudopropheta Nathan Ghazati ignota relatio. B. Heller: Egyptian elements in the Haggadah. A. Scheiber: A supplementary bibliography of the literary work of Ignace Goldziher (p. 419—429). I. Kratschkovsky: Quelques additions et corrections à la „Bibliographie des oeuvres de Ignace Goldziher par B. Heller, Paris, 1937" (p. 430—431). English summaries of the Hebrew articles.
- ש. ד. גויטיין: גולדציהר לפי מכתביו (מכתבי גולדציהר אל א. ש. פוזנסקי בשנים 1901—1921). ש. ד. לוינגר: מכתב פוזנסקי וסוקולוב אל גולדציהר; הוספה. א. שייבר: סדור רבני המובא ע"י קרקסאני. ג. שלום: שיר של ישראל נגידהר בפי השבתאים.
- 805 **Miscellanea di studi ebraici in onore del gaon Scimh'on L a b i** nel IV centenario della sua missione a Tripoli, del dott. Max N o r d a u e di David L u b i n nel I° centenario della loro nascita. A cura di Gabriele V. R a c c a h. Tripoli, typ. F. Ili Barbiera, 1949. 47, [2], 11 p., incl. port. 8°.
- עם מדור עברי ושער נוסף: „קובץ ספרותי" לכבוד הגאון שמעון לביא זיע"א למלאת 400 שנה לבואו
- 797 **Miskolci Zsidó Élet.** Miskolc, A Miskolci Aut[onom] Orth[odox] Izr[aelito] Hitközseg, 1948. 8°.
- „חיים יהודיים במישקולץ". — תכניות ההופעה לא נזכרה. הגליון שלפנינו — בלי סימון תאריך. — יצא במרס.
- 798 **Problems;** published quarterly by the Jewish Ethical Society. New York, (1949). 8°.
- רבעון. העורך: Abba Gordin.
- חוב' א' של כרך ב' יצא בינואר-מרץ.
- 799 **Yeshiva University Bulletin.** New York, The Department of Public Relations of Yeshiva University, 1949. illus. 8°.
- תכניות ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא בינואר.
- 800 **Zpravodajská služba Israele;** vydává tiskové oddělení vyslanectví Israele. Praha, 1949. 4°.
- בראש השער: „שרות ידיעות ישראל". יו"ל ע"י הצירות הישראלית בפרג. תכניות ההופעה לא נזכרה. גל' 180 יצא ב־26 באפריל.
- 801 **Наша Жизнь** и **деятельный журнал Панхайской Альтемайя спонсорской организации „Кадиша"**... [Панхаш], 1948. 40.
- „...דור-שבועון של הסתדרות הציונים הכלליים בשווייץ „קדימה". ברוסית ובאנגלית. בראש השער שם העתון באנגלית: Our Life. גל' 28 <247> של שנה ח' יצא ב־1 בינואר.
- קבצים**
- 802 **גאולה-אלמאנאך;** ארויסגעגעבן פון קרן קימת לאנד-דירעקטאריס. האוואנקובא, 1949. 74 ע', מפה, תמונות. 4°.
- העורך: ב. שאמעס. יצא במרץ. עם מדור ושער נוסף בספרדית: Redención... קבץ מאמרים ורשימות בעניני ציונות ותולדותיה ובעניני קק"ל וגאולת הקרקע במיוחד.
- 803 **Hebrew Union College. Jewish Institute of Religion.** Summer Institutes 1948. (Rabbinical — Educational — Liturgical music). Proceedings. Cincinnati—New York, [1948]. [150] l. 4°.
- במבוגר-הכפלה.

א ש : הערות וביאורים על ספר תהלים גם רמזים חדושים ופסולים על מקראי קודש סמכתיים... גאלאנטא, דפוס ש. ז. נייפערל, תרצ"ג, 120 ע', 8°.

810 תנ"ך. תהלים. ספר תהלים... מינכן, הוצע להוצאות ספרים אצל ועד ההצלה, תש"ז, 99, [4], 12 ע', 8°. דפוס-צלום. — 12 ע' בסוף : "סדר יום כפור קטן".

811 תנ"ך. אסתר. מגילת אסתר, עם פירוש רוח והצלה מאת הרה"ג חיים צבי הירש ברוידא. מינכן, ועד ההצלה, תש"ז, [1], 39 דף, 8°. דפוס-צלום.

812 מעם לועז. סת ש ג נ ה כ ת ב תעריב מעם לועז פרשת בראשית. תפסיר אתורה לעיוזא בלסאן ערבי... ע"ה אברהם לעסרי בכה"ר אהרן [המתרגם]. גירבא, חדאד, תרצ"ט, [17], 96 דף, 8°. שם המחבר, יעקב כולי, נזכר בסוף ההקדמה.

*813 Baarslag, D. J. De bijbelse geschiedenis in de omljsting van de historie van het Osten. Leiden, E. J. Brill, 1949. 657 p.

814 Bible. Minor Prophets. The Twelve Prophets; Hebrew text, English translation and commentary, ed. by A. C o h e n... Bourne-mouth, Hants., Soncino Press, 1948. VIII p.. 1 l., 368 [i. e. 373] p. 8°. (The Soncino books of the Bible).

"Introduction and commentary by S. M. Lehrman (Hosea—Amos, Nahum—Zephaniah), S. Goldman (Obadiah—Micah), Eli Cashdan (Haggai—Malachi)."

815 Bible. Psalms. Notes on the Psalms, by G[eorge] Campbell M o r g a n. London, F. H. Revell Co., (1947). 287 p. 8°.

תרגום תהלים בלויית הערות כלליות. — ברוח הפולחן הנצרי.

816 Bible. Psalms. Le Psautier romain: traduction et commentaire, par Savin E l y, du Liber Psalmorum, édité par l'Institut biblique

לסריפולי ולמלאת מאה שנה ללידתם של דר' מאכס נורדאו ז"ל ודוד לובין ז"ל. ע"י גבריאל די ויטוריו ד ק.ח. טריפולי, 1949.

מהתכן : ג. ר [קח] : עתונות היהודית בטריפוליטניה : "דגל ציון".

806 Oostersch genootschap in Nederland. Orientalia neerlandica; a volume of oriental studies published under the auspices of the Netherlands' Oriental Society <Oostersch genootschap in Nederland> on the occasion of the twenty-fifth anniversary of its foundation <May 8th 1945>. Leiden, A. W. Sijthoff, 1948. VIII, 498 p., map, pl., port. 8°.

מהתכן : W. H. Gispen : Azazel. — P. A. H. de Boer : Some remarks on Exodus XXI, 7—11. — Th. C. Vriezen : De compositie van de Samuël-boeken. — J. Simons : The structure and interpretation of Josh. XVI—XVII. — J. Schooneveld : Urim en Tumim. — B. Faddegon : The Semitic and Sanskrit alphabets.

ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל

807 פיעטרושקא, שמחה. יידישע פאלקס-אנציקלא-פעדיע פאר יידישע רעליגיע, געשיכטע, פילאזאפיע, ליטע-ראטור, ביאגראפיע, לענדער-קיוצים און אנדערע ענינים. באנד א—ב. מאנטרעאל, דפוס "קענעדער אולער", 1943. VIII ע' / 968 עמודה; VIII ע' / 968 עמודה, [2] ע' / 8°. "איך האב מיך באמיט, אז די דאזיקע ענציקלאפעדיע זאל ויין ניט נאר א "נאכשלאג-בוך"... נאר איך א "לייער-בוך", וואס זאל ויין באלערנדיק און פארשטענדלעך פאר פשוטע מענטשן." (מההקדמה).

באנד 1 : א—ט. 2 : י—ת.

קאפלאן, מ. געזאמלטע שריפטן. עיין להלן מספר 972.

808 Goldschmidt, Lazarus. Hebrew incunables; a bibliographical essay. Oxford. B. H. Blackwell, 1948. 83, [1] p. 8°.

"Translated from the German manuscript by Immanuel Goldsmith."

Nudelman, E. A. A course of study outline... עיין להלן מס' 1013.

מדע המקרא

809 שפירא, אברהם בן דב. ספר ש פ

Von Moses bis zum Beginn der Königsherrschaft. Das Vordringen der Assyrier, die Zeit des neubabylonischen Reiches und die Herrschaft der Perser.

820 **Breuer, Joseph.** Introduction to Rabbi Samson Raphael Hirsch's commentary on the Torah, v. 1: From the creation to the death of Avrohom. New York, P. Feldheim, 1948. 77 p. 8°.

על פרשיות בראשית—חיי שרה.

821 **Codex Augiensis CCXLVIII.** Glossarium Biblicum Codicis Augiensis CCXLVIII, edidit Andreas Labhardt. Neocomi Helvetiorum, sub scuto Grypis, 1948. XXI, [1], 93 p., 2 l. 8°.

= Bibliotheca Neocomensis scriptorum titulumque Latinorum in usum academicum, 3.

822 **Daniélou, Jean.** Origène. Paris, La Table ronde, (1948). 310 p., 1 l. 8°.
(Le génie du christianisme; collection publiée sous la direction de François Mauriac).

מהתנ"ך: Origène et la Bible (p. 135—198): Origène et la critique biblique. L'interprétation typologique. Les traditions exégétiques non-chrétiennes: Exégèse rabbinique. Exégèse de Philon. Exégèse gnostique.

823 **De Jong, Meindert.** Bible days... illustrated by Kreigh Collins. Grand Rapids, Mich., Fiedler Co. (1948). 80 p. incl. map, pl. 21:28.

תאורים ותמונות מהפולקלור הארץ-ישראלי בימי כתב-יד הקדש.

824 **Fonseca, Luiz G(onzaga) (Aires) da.** Epitome introductionis in palaeographiam graecam <biblicam>. 2a ed. Roma, Pontificio istituto biblico, 1944. III, 132 p., illus. 4°.

במכונת הכפלה.

825 **Maccabees 1.** The first book of Maccabees; commentary by H. A. Fischel.

pontifical à Rome, le 15 août 1945. St-Maurice, Editions de l'Oeuvre St-Augustin, 1948. 465 p., 1 l. 8°.

הסכסס הלטיני והתרגום הצרפתי טור ע"י טור.
ביבליוגרפיה: ע' 32—35.

Introduction: Notions générales sur le Psautier. La psalmodie et notre vie spirituelle. (p. 9—31).

817 **Bible, Song of Songs.** The Canticle of Canticles, by William Pouget and Jean Guittou. Translated by Joseph L. Lilly. [New York], D. X. McMullen Co., (1948). XI, 201 p. 8°.

= Catholic scripture library, 1.

תרגום מצרפתית.

התנ"ך: E. V. O'Hara: Foreword. J. L. Lilly: Preface. — Introduction. I: The problems of the Canticle: The literary problem. The problem of history. The moral problem. The mystical problem. Conclusion. II: Text and commentary.

818 **Bible, Ezra.** Esra und Nehemia samt 3. Esra, von Wilhelm Rudolph. Tübingen, J. C. B. Mohr <P. Siebeck>, 1949. XXXII, 220 p. 8°.

= Handbuch zum Alten Testament, hrsg. von Otto Eissfeldt, Reihe I, 20.

הספר כולל תרגום גרמני של עזרא-נחמיה והערות לשוניות פרשניות, ובעיקר הסברה ונחוח הספורים מבחינה היסטורית. — המחבר בדעה שמחבר ס' דברי הימים הוא מחברם של עזרא-נחמיה וקובע (כמו אילברט) את זמנו בערך לשנת ה'400 לפני ספירת הנוצרים.

819 **Bonkamp, Bernh(ard).** Die Bibel im Lichte der Keilschriftforschung. Recklinghausen, C. W. Visarius, 1939. 3 p. l., 583 p. 8°.

התנ"ך: Die Keilschrift in ihrer Bedeutung für das Verständnis der Bibel im allgemeinen. Die Bibel und die keilinschriftlichen Schöpfungsberichte. Die Zeit der vorsintflutlichen Urväter. Die Sintflut. Das Zeitalter des Abraham.

831 **Watts, J(ames) Wash(ington)**. A survey of Old Testament teaching. Nashville, Tenn., Broadman Press, (c1947). 8°.

התכן: v. 1: Adam—David. 304 p. — 2: Solomon—Malachi. 295 p.

„תעורת חקירה זו להדריך את לומדי כתביהקדש ליד כן שיוכלו להמשיך באופן עצמאי את עבודת הפירוש... נועד לשמש בסמינריון התיאולוגי הפפטיסטי של ניו-אורליאנס.“ (מההקדמה).

832 **Weber, Otto**. Bibelkunde des Alten Testaments; ein Arbeitsbuch. 6. völlig neu bearb. Aufl. Halbbd. 1—2. Tübingen, Furcht-Verlag, (1948). 8°.

התכן: Halbbd. 1: Gesetz und prophetische Geschichte <Genesis bis 2. Könige>. 272 p. 2: Prophetenbücher und 'Schriften' <Jesaja bis zum Schluss des Alten Testaments>. 296 p.

ברית חדשה

833 **Davies, W(illiam) D(avid)**. Paul and Rabbinic Judaism; some rabbinic elements in Pauline theology. London, S[ociety for] P[ro-moting] C[hristian] K[nowledge], 1948. VIII p., 1 l., 376 p. 8°.

„לא בחינה מקיפה של יחסי פאולוס ליהדות הרבנית היא מטרת הספר הזה וגם לא תאור ממצה של התיאולוגיה הפאולינית, ובפרט איננו עוסקים... בשיטתו הרבנית של פאולוס ביחס לתנ"ך... אלא יש כאן נסיון לשקף נקודות מכריעות אחדות בחיי פאולוס ובהשקפותיו על פני רקע היהדות הרבנית שבימיו... [ולהראות] את פאולוס כיהודי „פרוש“ שהיה לנוצרי.“ (מההקדמה).

834 **Goldin, Hyman E(lias)**. The case of the Nazarene reopened. New York, Exposition Press, (1948). 4 p. l., 863 p. 8°.

הספר כתוב בצורת משפט המתנהל בימינו, עם חקירות שתיוערב של העדים (בעלי האונגליונים) והמומחים (כגון ר' אברהם ׳ן דוד, ר' יהודה הלוי, ר' עקיבא ועוד). מטרת המחבר, להוכיח שאין מקום להאשים את היהודים בשפיכת דמו של ישו.

New York, Schocken Books, (1948). 118, [5] p. incl. 2 maps. 8°. =Schocken library, 17.

826 **Schärf, Riwkah**. Die Gestalt des Satans im Alten Testament... Von Rosa R. Schärf. Glarus, 1948. 184. p. 8°. Diss. Zürich.

ביבליוגרפיה: ע' 177—183. עיין ק. ס. שנה כ"ו ע' 40.

827 **Simpson, John E(rnest)**. Great stewards of the Bible. New York. F. H. Revell, (1947). 98 p. 8°.

התכן: Abel. David. Job. Malachi. Paul. Jesus.

828 **Sjöberg, Erik**. Der Menschensohn im äthiopischen Henochbuch. Lund, C. W. K. Gleerup, 1946. 2 p. l., 219 p. 8°. = Skrifter utgivna av Kungl. humanistiska vetenskapssamfundet i Lund, 41.

ביבליוגרפיה: ע' 199—205.

התכן: Literarische Vorfragen. Der Menschensohn—ein messianischer Titel? Die eschatologische Funktion des Menschensohnes. Der präexistente Menschensohn. Der verborgene Menschensohn. Der leidende Menschensohn? Menschensohn und Messias. Henoch als der Menschensohn. Der Menschensohn und der Ur-mensch.

829 **Vriezen, Th. C.** Oud-israëlitische geschriften. Den Haag, Servire, 1948. 251 p. 8°. = Servire's encyclopaedie. Afd.: Bijbelwetenschap en theologie. B4b/4.

„כתבים ישראלים עתיקים.“ על התנ"ך.

830 **Wambacq, B. N.** L'épithète divine Jahvé Seba'ot; étude philologique, historique et exégétique. [Bruges]. Desclée. De Brouwer, (1947). XVI, 308 p., 1 l. 8°.

התכן: Bibliographie (p. [XI]—[XII]). Les diverses opinions. L'emploi de l'expression. Critique du texte. Étude philologique. Étude historique. Étude exégétique. Conclusion.

ברייער... ונוסף גם איזה ח"ת בשם אבני נזר מהרב... שמעון וויצנער... ניו יורק, פ. פעלדהיים, תש"ח. 207 ע', 8°. עם מבוא: «הרב ברייער וצ"ל ופעולתו», ע' 5—19.

842 גנצפריד, שלמה בן יוסף. ספר ק ס ת הסופר; דיני כתיבת ספר תורה, תפילין, ומוזות ומגלת אסתר ותיקונים... מאת... שלמה בן... יוסף גאנצפריד... ואליו נצמדים דברים אחרים... מכבוד הרב... משה סופר... מהרורא תנינא. חלק א. מינכן, הועד להוצאת ספרים אצל ועד ההצלה, תש"ו. [4], 41 דף. 8°. דפוס צילום.

843 ויס, אהרן. ספר רכוש הים; חידושים וביאורים על שו"ע אורח חיים ויורה דעה... [מאת] אהרן חיים ממאקאווא. סאטמאר-נעמעט, דפוס מאיר ליב הירש, תש"א—1940. 50, [2] דף. 4°.

844 זילברברג, אברהם בנימין. ספר הדורח מלך; כולל חידושים וביאורים בדברי רבינו משה בר מיימון ובסופו קונטרס חמש דרשות לימים גוראים מאת בנימין זילבערבערג... [בן] מיכאל משה יהודא... חלק א. (New York, דפוס האחים שולזינגר), תש"ה. 178 ע', 4°. על מגין המצוות להרמב"ם.

845 מאירי, מנחם בן שלמה. בית הבחירה על מסכת גדה, אשר חבר רבינו מנחם ב"ר שלמה לבית מאיר. יוצא לאור בפעם ראשונה על פי כתב יד בספריה פאלאטינה בפרמה שבאיטליה, עם מראה מקומות והערות על ידי אברהם סופר מעי"ק ירושלים. ניו יורק, (דפוס האחים שולזינגר), תש"ט. 10, 334 ע', 4°. בסוף הספר (ע' 325—334): «תקונים והוספות שמסר לי בסובו... מהר"ר שאול ליברמן». — עיין גם ק. ס. שנה כ"ג ע' 94 ושנה כ"ד ע' 21.

846 מרגליות, אליעזר. החיובים במקרא וזכאים בתלמוד ובמדרשים. לונדון, «אררט»; (ירושלים, המדפוס ליפשיץ), תש"ט. 104 ע', 8°. «כמה אישים שבמקרא לובשים בתלמוד ובמדרשים צורה שונה מצורתם המקראית. יש אישים שהכתוב מייחס להם חטא ידוע וחכמינו ז"ל מוחים אותו החטא ומבטלים אותו כעפרא דארעא. מובן שלא צמצמתי את עצמי רק במדרשים לזכות אלא הבאתי גם המאמרים לחובת, שתצא תמונה מדויקת ככל האפשר... הכנסתי את כל אגדות

835 Perk, Johann. Handbuch zum Neuen Testament; alttestamentliche Parallelen. Angermund, „Der Pflug“, J. Nüttgens, 1947. 4 p. 1., 319 p. 8°.

Einführung. Auszug aus der biblischen Geschichte. Alttestamentliche Parallelen. Register nach den alttestamentlichen Quellen.

836 Schoeps, Hans Joachim. Theologie und Geschichte des Judenchristentums. Tübingen, J. C. B. Mohr, 1949. V p., 1 l., 526 p. 8°. Literaturverzeichnisse: p. 481—499.

תלמוד ומדרש, ספרות רבנית

837 אבות. פרקי אבות. עם פירושים: משלי אבות אמונת אבות ומעשה אבות... [ועוד]. מינכן, הועד להוצאת ספרים אצל ועד ההצלה, תש"ו. [1], 29—96 ע', 8°. הפירושים ביודית. — דפוס צלום.

יצא לאור ע"י הועד להוצאת ספרים אצל ועד ההצלה הרב נפתלי בארוד הרב אביעזר בורשטין.

838 אוחיון, יוסף. ...ספר אבקות רוכל... כולל פירושים... על מדרשי פליאה ומאמרי רז"ל ואגדות ותנ"ך, אשר ליקט ואסף וחבר... כמוה"ר יוסף בר... מרדכי אוחיון... [א]—ב. כאזבלאנכא, דפוס יהודה ראזון, וישיבת' = תש"ח. 62 [צ"ל 61] דף. 2°.

839 אשרי, אפרים. ספר דברי אפרים; חדושי הלכות וביאורי סוגיות בש"ס, ונספח לו קונטרס «מעמק הבכא» בדברים שנגעו למעשה בימי הועם בגיטו קאווא, מאת אפרים בלא"א דוב אשרי... ניו יארק, (דפוס Waldon Press), תש"ט. 116, [1] ע', 2°. «שמות הרבנים ממדינת ליטא שנחרגו על קדוש השם»: ע' 107—116.

840 בחיי בן אשר ק' חלאוה. ספר שלחן של ארבע, חכרו הרב רבינו בחיי... דינים וענינים השייכים לסדר השלחן והאכילה... ועל שפתו ביאורים לקוטים חדושים ופסולים נקוב בשם ספר שתי דות... אשר לקטתי... יצחק עסנער... וראנוב, דפוס ש. זינגער, תרצ"ט. 4, 72 דף. 8°.

841 ברויאר, שלמה זלמן. דברי שלמה; חדושי שמעתתא אשר השאיר... הרב... שלמה זלמן

"This rendition by Irving Howe is based on the translation from the German by Victor Grubenwieser and Leonard Pearl. Ldn, Macmillan, 1936".

עין ק. ס. שנה י"ג ע' 459. — הספר במקורו הגרמני יצא בשנת 1905 ושנית בשנת 1922.

853 **Buber, Martin.** Israel and the world: essays in a time of crisis. New York, Schocken Books, (1948). 255 p. 8°.

התנן: Jewish religiosity: The faith of Judaism. The two foci of the Jewish soul. The prejudices of youth. The love of God and the idea of deity. Imitatio Dei. In the midst of history. — Biblical life: What are we to do about the Ten Commandments? The man of today and the Jewish Bible. Plato and Isaiah. False prophets: Biblical leadership. — Learning and education: Teaching and deed. Why we should study Jewish sources. On national education. — Israel and the world: The Jew in the world. The power of the spirit. The spirit of Israel and the world of today. — Nationalism and Zion: The gods of the nations and God. Nationalism. The land and its possessors. "And if not now, when?" Hebrew humanism. — Sources.

854 **Frankfort, Henri.** Kingship and the gods: a study of ancient Near Eastern religion as the integration of society & nature. Chicago, University of Chicago Press, (1948). XXIII. 444 p., pl., chronol. tab. 8°.

"An Oriental Institute essay."

התנן: Introduction: Concepts of kingship in the ancient Near East. I. Egypt. II. Mesopotamia. Epilogue: The Hebrews, p. 337—344. Notes.

על היהודים והדת היהודית גם במקומות אחרים של הספר: ע' 68, 219—220, 288, 311, 332 ועוד.

855 **Parkes, James William.** Judaism and Christianity. London, V. Gollancz, 1948. 222

חז"ל שיש להן איוו חשיבות לעיצוב דמותם של האישים הגיונים" (מהמבוא).

847 פרבר, צבי הירש. ספר הגיוני אבות, עם קונטרס מלואים על מסכת אבות. לונדון, תשוב"י לפ"ג—תש"ס. 116, [2] ע' 8°. פרושים ודרושים ולקוטים על מסכת אבות.

848 קרו, יוסף בן אפרים. ספר מגיני ארץ שלחן ערוך אורח חיים עם המפרשים והמעלות טורי זהב... מגן אברהם... באר הגולה... לבושי שרד... מחצית השקל... חלק א. סעקעליד, דפוס שבתי קאהן, (הסכ' תש"ב). [3] דף 188, 156, 212, 54, [6] ע' 4°.

849 **Glatzer, Nahum Norbert.** Hammer on the rock; a short Midrash reader, edited by Nahum N. Glatzer. New York, Schocken Books, (1948). 128 p. 8°. = Schocken library, 16.

"Translated by Jacob Sloan".

את המקור עין ק. ס. שנה י"ג ע' 53.

850 **Hebraic literature;** translations from the Talmud, Midrashim and Kabbala. New York, Tudor Publishing Co., 1946. 6 p. l., 395 p. 8° "Translated and edited by Maurice H. Harris."

אנתולוגיה המדורות:

Special introduction. The Talmud. The Midrashim. The Kabbala. Rabbinical ana. Proverbial sayings and traditions. Fasts and festivals.

851 **Moses b. Maimon.** The code of Maimonides. Book 14: The Book of judges, translated from the Hebrew by Abraham M. Hersman. New Haven, Yale University Press, 1949. XXV, 335 p. 8°.

= Yale Judaica series, v. 3.

תרגום "ספר שופטים" מתוך ס' משנה תורה להרמב"ם. הערות ומפתחות: ע' 245—335. — את הקודם עין ק. ס. שנה כ"ו ע' 42.

מדע הדת, פילוסופיה יהודית

852 **Baeck, Leo.** The essence of Judaism. Rev. ed. (New York), Schocken Books, (1948). 288 p. 8°.

ש"ס וש"ע וגם שו"ת מכ"ק... הרב יחזקאל שרגא הלבר
שטאם... הוצאה חדשה... New York, אגודת חסידי
שינאוא, תש"ו. 49 [צ"ל 48] דף, פקסימיל, 4°.
צלום.

858 זהר. ספר זהר על התורה מהתנא האלקי רבי
שמעון בן יוחאי. עם סתרי תורה ומורש הנעלם ועם
פקודי אורייתא [ועוד]... חלק א—ד', לחדשי תשרי—
טבת. גירסה, ת"ש—תש"ב. [14], 200, [4]; [9], 200;
[4], 200; [4], 200 דף. 8°. מוקד. — ח' א—ב':
ת"ש; ג': תש"א; ד': תש"ב. בראשית—וארא.

859 Buber, Martin. Tales of the Hasidim.
New York, Schocken Books, (1947-48). 8°.
"Translated by Olga Marx."

התכן: v. 1: The early masters. 335 p. —
2: The late masters. 352 p.
את הספר בעברית עיין ק. ט. שנה כ"ד ע' 96, שם גם
הכן מפרט.

860 Buber, Martin. Ten rungs; hasidic say-
ings, collected and edited by Martin Buber.
New York, Schocken Books, (1947). 127 p. 8°.
= Schocken library, 8. — "Translated by Olga
Marx."

861 Buber, Martin. Der Weg des Menschen
nach der chassidischen Lehre. (Den Haag).
Pulvis viarum, (1948). 44 p., 1 l. 8°.

תפלה, דרשות, מוסר

862 אביצור, שלום. ...ספר... נ ת י ב ו ת
ש ל ו ם ; דרושים וחידושי תורה... [מאת] שלום
בכה"ר... נסים אביצור... צאר לביצא — Casablanca.
דפוס י. ראון, שיב"ת—תש"ח. [1], 3, 64 דף. 2°.

863 ארחות חיים. ספר ארחות חיים והוא צוואת
התנא רבי אליעזר הגדול... ונולד אליו ספר עשר מלין
דחסידותא... והובא בתש"ו הגאונים הנקראים שערי
תשובה... נתפרש ונתבאר... [ע"י] גרשון חנוך העניך
בהרב... יעקב מאינביצא מחבר ספר... בית יעקב. הוצאה
חדשה ומתוקנת ע"י בן אחיו של המחבר הרב ירוחם
ליינער. ניו יורק, הוצאת "עלים", דפוס האחים שוליונגר.

p. 8°. "Based on the Charles William
Eliot lectures at the Jewish Institute of Re-
ligion, New York, 1946-7."

התכן: 1: The thesis: Judaism and Christian-
ity in the purpose of God. — 2: Origins: Re-
lations of Jesus with the Judaism of his day.
Paul and the foundation of the Christian
Church. — 3: Historical developments: The
traditional attitude of Christianity to Judaism.
The rediscovery that Jews are a living people
and Judaism a living religion. — 4: Present
tasks: Problem of a new Christian attitude to
Judaism. The responsibilities and opportunities
of Jewry, especially in America. — Biblio-
graphies: p. 205-209. Notes.

המחבר סובר שהדת היהודית יש לה ערך חשוב עצמאי,
בלתי תלוי מתפקידה בהתפתחות הנצרות.

856 Simon, Marcel. Verus Israel; étude sur
les relations entre chrétiens et juifs dans l'em-
pire romain <135-425>. Paris, E. de Boccard,
1948. 475 p. 4°. = Bibliothèque des
Écoles françaises d'Athènes et de Rome. Fasc.
166.

התכן: Introduction. I: Le cadre religieux et
politique: Lendemain de crise: le judaïsme pa-
lestinien; — la Diaspora. — L'Église et Israël.
Rome, judaïsme et christianisme. II: Le con-
flit des orthodoxies: La polémique anti-juive:
Caractères et méthodes. Son argumentation. Les
chrétiens dans le Talmud. L'antisémitisme chré-
tien. III: Contacts et syncrétismes: Destinées
du judéo-christianisme. Le prosélytisme juif.
Les judaïsants dans l'Église. Superstition et
magie. Conclusion: Caractères exacts de l'op-
position entre judaïsme et christianisme; causes
du repli juif et de la victoire chrétienne. Index
bibliographique: p. 447-459.

קבלה וחסידות

857 הלברשטם, יחזקאל שרגא. ספר ד ב ר י
י ח ז ק א ל ; חדושים ופירושים על התורה ומועדים,

תש"ו. 72 דף. 8°. צלום מוגדל מהוצאת ווארשא.
תרנ"א. York, Bloch Publishing Co., 1948. XXII, 373 p. 8°.

871 Glatzer, Nahum N(orburt), ed. The language of faith: selected Jewish prayers. New York, Schocken Books, (1947). 127, [1] p. 8°. = Schocken library, 1. — "Translations by Jacob Sloan and Olga Marx".

הטכסט (העברי הארמי או היווני) והתרגום האנגלי עמוד מול עמוד.

872 Hirsch, W. Selected sermons and addresses, London, E. Goldston, 1948. 172 p. 8°. Sermons. Addresses: The problem of Jewish education in S. Africa. Hanuka; a study of Jewish nationalism. The Jew and nationality. An appeal to the Dutch reformed Church. An appeal to the Christian conscience. Faith and fear. Misunderstood religion. Appendix.

היסטוריה, ביוגרפיה, זכרונות

873 שפיצר, דב בר. ספר תולדות קול אריות. זה ספר תולדות... הרב... אברהם יהודה הכהן... בעהמח"ס שו"ת קול אריות... ולזה אליו קצת מכתבים ותשובות הנעתקים מכתבי הסתורים... וממרו הגה"ק מצאנז... וממרו הגה"ק מסיגעט... וממרו בעל מהר"מ שיק... ועוד מגדולי הדור... אשר ערכתי וסדרתי... דוב בער שפיטצער... נכד הגה"ק בעל קול אריות... קלינווארדיין, דפוס א. י. קליין, ת"ש. 160 ע'. 8°.

874 אשעראוויטש, מ. געשיכטע פון מיין לעבן. באנד 1 (טייל 1-2). ניו יארק, "פארזערסט", (1945). 489 [1] ע', לוח-פורטרט. 8°. שער נוסף באנגלית. המחבר (נולד בדרום רוסיה בשנת 1887. הגר לאה"ב בשנת 1910), עתונאי ידוע מעוררוי הקבועים של "פאר-ווערטס" הניו-יורקי משנת 1914 ואילך, מספר בספרו זה על חייו באירופה.

875 בליץ, צאלעל. די טשערנאוויצער קאנסטיטור ציע. <צוב פערציקסטן יארטאג פון דער טשערנאוויצער קאנפערענץ>. בוענאס איירעס, איקוף, 1948. 31, [1] ע', פורטרטים. 8°. עם שער נוסף בספרדית.

באגוסט שנת 1908 התכנסה בציריכין ועידה ללשון היודית, שהכריזה על לשון זו כעל לשון לאומית של

864 הגדה של פסח. הגדה לפסח... מינכן, הועד להוצאת ספרים אצל ועד ההצלה, תש"ו. [39] ע'. 8°. דפוס-צילום. מנידפים משובש. — המקור ותרגום יודי בצורף "ספורי יציאת מצרים" ו"משלי יעקב" שניהם ביודית.

865 הגדה של פסח. סדר הגדה של פסח... ניו יארק, הוצאת ודפוס של "ציגעלהיים", 1945. 32 ע'. 8°.

866 יקובזון, בנימין זאב. פירות מפוזרין. חלק ב' חוברת א'. שטאקהאלם, תש"ה. 102, [2] ע'. פקסימילים. 8°. בראש השער: בנימין זאב יאקאבזאן. "כולל דרשות לכל השנה ומעט רעיונות של שמעתא". (מפתח-דבר). — זהו הספר העברי הראשון שנדפס בשבייה.

867 מחזור. מחזור לימים נוראים, עם תפלות ואמירות נוספות ועם תרגום אנגלי חדש. כרך א-ב. ניו יארק, המוסד להתחדשות היהדות, תש"ח. 8°. שער אנגלי:

High holiday prayer book... New York, Jewish Reconstructionist Foundation, 1948.

התכן: כרך א: סדר תפלות לראש השנה, וו, 360 ע'. — ב: סדר תפלות ליום כפור. xv, 597 ע'.

868 תפלות. סדור. סידור, מתנה מאת ועד ההצלה להשארית הפליטה. מינכן, הועד להוצאת ספרים אצל יעד ההצלה, תש"ו. [2], 144 ע'. 8°. צלום.

869 Agnon, Samuel Josef. Days of awe. being a treasury of traditions, legends and learned commentaries concerning Rosh ha-shanah, Yom kippur and the days between; culled from three hundred volumes ancient and new, by Shmuel Yosef Agnon. New York, Schocken Books, (1948). 300 p. 8°. "Abridged version of... Yamim noraim".

את המקור עיין ק. ס. שנה י"ד ע' 440, שם גם תאור.

870 Feldman, Abraham J(ehiel). Confirmation; twenty-five confirmation services. New

עם ישראל. בין ראשי המדברים בועידה זו נמנו נ. בירנבוים, פרק. אש, זיטלובסקי, א. רייזין, נומברג, נ. פרייזצקי ומ. מיוס.

876 טרונק, י[חיא] י[שעיה], סולין, זכרונות און בילדער, בוך 4—5, גיירארק, „אונזער צייט“, 1949, 80.

התכן: פערט בוך: די פרינציפס, 304 ע', לוחות-פרוטוטיפים. — פינפט בוך: פרק, 308 ע'. — בסוף ספר ה' (ע' 259—301) רשמי-מסע בארץ ישראל בשנת תרע"ד. הקודמים עיין ק. ס. שנה כ"ה ע' 276.

877 ליבערמאן, חיים. ווען די וועלט האט געברענט 1939—1946 (די צווייטע וועלט-מלחמה און דער יידישער חורבן). באנד א—ב. גיירארק, „פארווערטס“, 1947, 540, [2]: 587, [9] ע' 80. שער נוסף באנגליש, כרך ב: 1948.

המחבר, עתונאי ממערכת ה„פארווערטס“ בניו-יורק, נהל בעתון זה בשנות מלחמת העולם השנייה מדור המלחמה. מבחר מאמריו נוספו בשני הכרכים שלפנינו בצורף מאמרים אחרים מתקופת „מינוכן“ ועוד. הפרקים סודרו לפי הזמנים ובראש כל פרק ופרק ניתן לוח המאורעות.

878 ראבאי, א[ייזיק]. מיון לעבן. באנד 1. [גיירארק], איקוף, (1945), [2], 261 ע', 80. הכרך הראשון מקיף את תקופת רוסיה של חיי הסופר. המחבר הגר לאה"ב בשנת 1904 והוא אז בן כ"ב.

879 ראבמאן, לייב. און אין זיין בלוט זאלטט דו לעבן: „טאגבוך 1943—1944“, פאריז, „פריינט פון מינסק-מאזאנעצק“, 1949, 383, [1] ע', לוחות-תמונות. 80.

המחבר הסתתר בבית פולני-נוצרי בסביבת מינסק מזוביצק. היום מקיף את הזמן מ"ז בסבטואר 1943 עד סוף יולי 1944.

שאצקי, י. געשיכטע פון יידן אין ווארשע. עיין ק. ס. כרך כ"ה ע' 277.

ההיסטוריוגרפיה של יהודי מזרח אירופה עניה ביחס לנו של מערב אירופה. במערב אירופה, ובעיקר בגרמניה, אין אף ישוב יהודי חשוב שלא נתחברה עליו מיוגרפיה היסטורית. ואילו מספר המיוגרפיות ההיסטוריות על קהלות ישראל החשובות במזרח אירופה נער יספרן.

רק ביוכל-השנים האחרון קמו ליהודי מזרח אירופה היסטוריונים מפורסמים כדובנוב, בלבן, שיפר וזולתם, שהניחו את היסודות הראשונים להיסטוריוגרפיה של יהודי מזרח אירופה. גם המחלקה ההיסטורית של המכון המדעי האידי בווילנה בתגהלתו של המנוח אליהו טשקובער ז"ל עוררה את החוש ההיסטורי ורכזה קבוצה של חוקרים צעירים, שמקצתם ממשיכים כעת אחרי השואה הנאצית את מפעלי רבותיהם הגדולים. הם עוסקים כעת בהצבת ציונים לקהלות ישראל בפולניה.

מצבה לקהלת ורשה, שמנתה רק לפני עשר שנים 350.000 יהודים, עיר הבירה של יהדות פולניה בת שלשה וחצי מיליונים יהודים, היא המיוגרפיה הגדולה בכרכים אחרים בהוצאת המכון המדעי האידי בניו-יורק, שבחר בד"ר יעקב שאצקי להיות מחברה. ד"ר יעקב שאצקי הוא היסטוריון שכבר קנה לו שם בעולם המדעי בספריו ובמחקריו המרובים בשדה תולדות ישראל ותולדות ספרות ישראל. הוא ביבליוגרף מובהק וכן בית בספרות ההיסטורית של עמי מזרח אירופה. הוא תלמיד של גדולי היסטוריוני פולניה, והוא סופר הידוע לכתוב היסטוריה בצורה המעניינת את הקורא.

הכרך הראשון מקיף את תולדות היהודים בורשה עד מרד הפולנים בשלטון רוסיה בשנת 1830—1831. הספר כולל פרקים אלה: תולדות ורשה העתיקה; תולדות היהודים בורשה עד שנת 1527 (שנת גירוש היהודים מורשה); משנת 1527 עד שנת 1564; משנת 1564 עד שנת 1764; תקופת המלך הפולני האחרון סטניסלב פוניטובסקי (1754—1794); תקופת הסיים הגדול (1788—1792); מרד קושציושקה בשנת 1794; החיים הכלכליים, החברתיים והתרבותיים של יהודי ורשה במחצית השנייה של המאה הי"ח; מנהיגי הקהלה ואישים חשובים בה באותה תקופה; יהודי ורשה בימי הכבוש הפרוסי (1796—1807); תקופת נסיכות ורשה (1807—1815); יהודי ורשה במלחמת שנת 1812; החיים הפנימיים של יהודי ורשה: בתקופת נסיכות ורשה; תקופת פולניה הקונגרסאית (1815—1830); שלטון הקהלה בתקופה הזאת; החיים הפנימיים של יהודי ורשה בימי המרד של שנת 1831.

כמובן שאין שאצקי הראשון הכותב על תולדות יהודי

1 תביבליוגרפיה של מחקריו בשנת 1939 מקיפה 580 מספרים. עיין יעקב שאצקי — ביבליוגרפיה גראפיק. צוזאמענגעשטעלט פון מרדכי קאסאנזער און מנשה אונזער. סעפאראטאפדרוק פון „יארבוך“ פון יידיש-אמאטיל. גיירארק, 1939.

שמסליא ביותר הוא יחסה האדיש של דעת הקהל לשמד. בנו של ר' שמואל וביטקובר, הנדיב הידוע ר' בער («בערקו המהולל» בפי סופרי הדור או ר' בער זוננבערג, סבו של הפילוסוף הנרי ברגסון) היהודי העשיר ביותר בפולניה בזמנו, מתומכי התנועה החסידיה, מחותנו של אחד מצדיקי הדור שרצה לתדש את החרם במלחמה בהשכלה ובמופקרים, מנהל עסקי מסחר עם גיסו המשומו, השולחני הידוע שמואל פרנקל, חתנו של שמואל זביט קובר⁶. את הסתירות המוזרות בחיי הקהלה משקפת העובדה הבאה. הפרנס הכור, משרת-אצל-אופה לשעבר, יוסף יאנאש, שנכדיו כבר השתמדו, חותם על בקשת הקהל אצל השלטונות לעזרה במלחמה בחלול-השבת מצד הנוצר המתפקד⁷.

שאצקי עומד באריכות על תנאי החיים בין השכבות הנמוכות וגם על «העולם התחתון» היהודי אשר היה די גדול, לא חסר או ספוסים מזשחתים, ובעיקר רב היה מספרם של מרגלי-חרש שגרמו צרות הרבה לקהל.

אין שאצקי שייך לאסכולה האידיאליסטית בהיסטוריו-גרפיה. אין הוא מנסה לפתור על הצדדים השליליים שבחיי העם, אלא משתדל לצייר תמונה היסטורית שלמה ואמיתית. אולם לא הכל תלוי בכשרונו ובידיעותיו של ההיסטוריון, ואפילו לא ברצונו האובייקטיבי. הרבה תלוי בנישטו הפנימי לתופעות חיינו. לו היה שאצקי בעל רקע מסורתי, היה מביט בעינים אחרות על מאמציהם של רבני ורשה לחזק את בדיקי חומות היהדות המסורתית, והיה מקדיש מקום יותר לתאור החיים הדתיים של המוני ישראל, וגם לזמיות מנהיגיהם הרחוקים.

יש להשתומם, למשל, על זה ששאצקי לא עמד על טפוס כר' שלמה פלונסקי, שליח מיוחד למעוז א"י של כולל פולין שנאסר בשנת 1821 בשונו מא"י לורשה. שני מכתבים ששלח מהדרך, מקושטא ומאוריסה, לחתנו יוסף בורשה נפלו בידי המשטרה החשאית בורשה. המכתבים תורגמו צרפתית ושלחו אל הצאר אלכסנדר הראשון. המשטרה מצאה במכתבים רמזים לתכנית חשאית של היהודים להקמת מדינת יהודים בא"י. כשחזר פלונסקי

ורשה. היסודות כבר הונחו על ידי אחרים. קדם לו ההיסטוריון המהולל הילארי נוסבאום שחיבר ספר מסות לקורות יהודי ורשה עד שנת 1830². קדם לו עמנואל רינגלבלום היידי שחיבר ספר מקיף וממצה לקורות יהודי ורשה עד שנת 1527³. אולם שאצקי הוא הראשון שבא לסכם את תוצאות החקירות של קודמיו ולגול לפנינו תולדות קהלת ורשה מתחילתה עד השואה הגאצית. הוא מפתיע אותנו בעושר המקורות שמהם שאב ובביכור-גרפיה העשירה.

שאצקי מתאר באריכות את מלחמת יהודי ורשה במשך מאות שנים לזכות ישיבה בעיר, שנאסרה עליהם עוד בשנת 1527. המלחמה מגיעה לשיאה בסוף המאה ה-18 והיא נמשכה עוד בעשר השנים הראשונות של המאה ה-19. הוא מתאר בדראמטיות את העליה הפתאומית של שכבת העשירים והתקיפים בין יהודי ורשה. מחריד וטראגי הוא תאור התהום שרבעה בין שכבה דקה של עשירים משכילים («מופקרים» בפי העם), המחפשים זכויות רק לעצמם והמדגישים בבקשותיהם השונות אל השלטונות שהם יהודים טובים יותר וראויים יותר לזכויות מיוחדות מאשר דרב העם. כל עשיר ותקיף רודף אחרי זכויות מיוחדות ומדגיש בבקשתו שהוא טוב יותר משאר היהודים. אפילו יהודים אדוקים הנלחמים בפנים הקהלה להחזקה בנושנות, כר' מיכלי ראזער (יחיאל מיכל עטיני בער), מראשי המתנגדים בורשה ושותפו ר' זעלזעלע לייפציגר (ר' זאב זאלף ב"ר מיכל הכהן) ממנהיגי החסידים בורשה, מציינים בבקשותיהם אל מלך נסיכות ורשה שהם שייכים «לאלי העולים בצדקתם על השאר»⁴. קפיצות אלו מביא עמיקתא לאגרא רמא של התקיפים השונים בקהלה הן אגדתיית ממש⁵.

שאצקי מקדיש מקום הרבה לתנועת ההשכלה ולתנועת השמד שכאה בעקבותיה, והפילה חללים הרבה בין המשכילים ובין העשירים בכלל. אפילו אחדים מילדיה של הנדיב הידוע שמואל וביטקובר המירו את דתם. ומה

2 Hilary Nussbaum, Szkice historyczne z życia Żydów w Warszawie, Warszawa.

3 E. Ringelblum, Żydzi w Warszawie, Warszawa, 1932.

4 התקופה י"ג, 240.

5 ע. נ. פרענק בספרו «משומדים אין פוילן אין 19טן יאר-הונדערט». נתן תאור מענין ומגוון של אחרים מן התקיפים האלה ואת הרקע האישי שלהם.

6 עיין עליו במאמרו המענין של נחום סאקאלאח «אלס ווארשע» באלמאנאך של ההיינט בורשה משנת 1928. המאמר נדפס מחדש בספר «פלאצק. בלעטלעך פון אידישן לעבן אין דער אלטער היים», כוונאס איירעס. 1945.

7 עיין עליו: ע. נ. פרענק, כ"ל, ח"ב, 13 ואילך.

בימי המרד בשנת 1831, היה לא ר' אלעזר אלא בנו, ר' יהושע כהן. שאצקי טעה גם בתרגום מעברית לאידית. הוא מתרגם "יושבי קרנות" "קרעמערס" וצ"ל "לידיק" גייערס". הספר "עץ אבות" מכיל חומר היסטורי מענין לתולדות החסידות בפולניה הקונגרסאית בחצי הראשון של המאה ה-19 וגם לתולדות היהודים בורשה. יש בספר תאור מענין על צמדתם של בני השכבות העליונות הפולניות למרד, שהוא מתאים לתאור של ההיסטוריונים הפולנים¹¹, שאצקי לא ראה כנראה את הספר ומה שציטט לקח ממקור שני.

הפניות בכתיבת הספר גרמה לטעויות דפוס ופליטות קולמוס הרבה. טעות מוזרה החוזרת בספר פעמים הרבה, לפעמים שתיים או שלש פעמים בעמוד אחד, היא המלה "יורודיקי" במקום "יורדיקי" מן המלה הפולנית לטינית Jurdyka¹²; ע' 19: יהודי מן המאה ה-19 ששמו הפולני Lazar שמו היהודי היה לייזער מן אליעזר ולא עזרא; ע' 58: במקום אבגוסט השלישי צ"ל אבגוסט השני; ע' 135: במקום 1794 צ"ל 1784; ע' 290: במקום צבי הירש בן חנן צ"ל צבי הירש בן נתן. ערכוביה וסתירות נמצאות בחיי משפחת שמואל זביטקובר. במקום אחד (ע' 140) כותב שאצקי שלשמואל היו מאשתו הראשונה שני בנים: אבא ובער, ובמקום אחר (ע' 221) הוא כותב שהיו לו שלשה בנים (בער, אבא, אייזיק) ובשאר חלקי הספר הוא מדבר רק על שני בנים של זביטקובר. מפתח האישים בסוף הספר כולו משובש, ונדפס כפי הנראה בלי הגהה. על שאצקי היה לציין את המקורות של התמונות שבספר כנהוג בהוצאות מדעיות.

החסרונות שמנתי הם אמנם רק פרטים, אבל כבר אמרו חז"ל אין בכלל אלא מה שבפרט. חוקר המהימן על פרטים ראוי לאימון גם על הכללים, אבל אם פרטיו אינם מדויקים אי אפשר ליתן אימון רב אל כללי.

יש לקחת ששאצקי יהיה זהיר יותר בפרטים ופזיז פחות בהכנת הכרכים הבאים של ספרו. ויש לברך את המכון המדעי האידי שיזכה להשלים את המפעל החשוב ולברך על המוגמר. יהודה רוזנשאל (שיקאגו)

11 עץ אבות (בסוף חידושי מהרא"ך), ע' 9. בדרך כלל יש להשתמש בוהירות בזכרונות ההיסטוריים של יהושע הכהן. הוא עושה למשל את הנדבנית הידועה, תמריל, אשתו של ר' בר זוננברג לאשתו של בנו מיכאל (שם, עמ' 4).

12 Stanisław Kutrzeba, Historia ustroju Polki w zarysie, I, 237. הוצאה ששית משנת 1925.

לורשה מצאה המשטרה אצלו כשבעים מכתבים מאת יהודי פולניה שבא"י לקרוביהם, והמשטרה מצאה באחדים מהם חיווך לחשודה שיהודי העולם מצפים לבואו של משיח בקרוב ושהם מכינים תכנית של שיבה לא"י. פלונסקי הושם במאסר כפושע פוליטי ונחקר ארוכות. הוא נשאל 155 שאלות שעובדו ע"י גובוילצוב הידוע, ששלח לצאר דין וחשבון מפורט על חקירת "הסוכן החשא"י של היהודים. כמובן שהחקירה לא גילתה שהוא פושע פוליטי. אבל לא שחררוהו והוא מת במאסר. אחרות מן השאלות ומן התשובות שנתפרסמו משקפות את אמונתו של היהודי הפשוט. על השאלה: מתי יבוא המשיח? ענה: אנו מצפים לו בכל יום. על השאלה: למה עליה ארצה? ענה: להתפלל ולהשתטח על קברי אבות⁸. יהודי כר' שלמה פלונסקי ייצג בהשקפת עולמו ובנהגה חיי שכבה יותר גדולה של יהודי ורשה מאשר הטפוסים השונים של משכילי ורשה שלהם מקדיש שאצקי מקום רב ביותר.

לו היה שאצקי בן בית בספרות החסידית והרבנית היה משתמש בה יותר למטרותיו. הוא מצטט רק מתוך ספר רבני אחד בפרק על יהודי ורשה במרד של שנת 1831, אבל נכשל בזה בטעויות רבות. שם הספר הוא חידושי מהרא"ך ולא חידושי מהרא"ך⁹. מחבר הספר היה ר' אלעזר הכהן בנו של ר' וועלוועלע ליפציגער הנזכר לעיל שאותו מזכיר שאצקי הרבה פעמים בספרו¹⁰. ר' אלעזר ישב על כסא הרבנות בערים אלה: מאקאווע, פלעצק, פעמיים בפולטוסק ופעמיים בסוכאטשוב, ואיננו יודע למה מכנה אותו שאצקי זיקא "דער פולטוסקער רב". מחבר הקונטרס "עץ אבות" (מגלת יוחסין) בסוף הספר "חידושי מהרא"ך" שממנו מביא שאצקי על המצב בורשה

8 עיין: יהודה רוזנשאל, ר' שלמה פלונסקי, הד אר, גליון כ"ח, (תש"ט), ע' 753.

9 עיין חידושי מהרא"ך... כולל חידושים על יו"ד... מאת הרב אלעזר הכהן... אבדק"ק מאקאווע, פולטוסק, פלעצק וסאכאטשאווע... ווארשע, תרע"ג. חידושי מהרא"ך על אורח חיים הופיעו בשנת תרנ"ח. במאמרו ב"היסטארישע שריפטן" של הייז"א, ח"ב, ע' 361, מציין שאצקי את חידושי מהרא"ך כש"ת. אולם חידושים אינם ש"ת. טעות דומה נמצאת גם בספרו, עמ' 19. פסקי ההלכות של ר' מנחם ריקנטי אינם ש"ת.

10 עמ' 197, 228, 236. שאצקי מכנה אותו וואלף מיכל הכהן. באמת שמו היה ר' וואלף ב"ר מיכל. עיין ש. יעוויץ, נחלת עולמים, י"ט. הוא מת ביום כ"ח סיון תקפ"ו (1826).

[1943]]. XIV, 3—179 [i. e. 183]. 70. [2], 48.
16. [2] p., fascim., ports. 8°.

"Frau Sara Riwka B o t s c h k o ו"ל
zum ewigen Andenken gewidmet."

התכן : Jiskaur!... — Seelenspiegel. — „Pro
Leysin". — Sefer sikoron <hebräisch>.

עם מדור עברי ושער עברי נוסף : הרב אליהו בוצק :
ספר זכרון. תש"ג. — קבץ הספרים ודרשות.

885 Brooklyn. Union Temple. 1848—1948.
A century of service : Union Temple of Brook-
lyn; centennial celebration, November... 1948.
[Brooklyn?, 1948?]. 34, 238—245 p., illus. 8°.

886 Davis, W[illiam] Hersey; Edward A.
McDowell. A source book of interbiblical hist-
ory. Nashville, Tenn., Broadman Press, (1948).
XI, 626 p. 8°.

התכן : Preface. The Persian period and the
Greek period. The Maccabean period. The
Roman period. Continuation of the Roman per-
iod to A. D. 70. Index.

887 Galanté, Abraham. Appendice à l'His-
toire des Juifs d'Anatolie. Istanbul. Kâgit ve
basim isleri, A. S., 1948. 60 p., 1 l. 8°.

את הספר עיין ק. ס. שנה י"ד ע' 342 ושנה ט"ז ע'
.339

888 Galanté, Abraham. Appendice à l'His-
toire des Juifs de Rhodes, Chio, Cos, etc. et
fin tragique des communautés juives de Rhodes
et de Cos, œuvre du brigandage hitlérien. Istan-
bul. Kâgit ve basim isleri, A. S., 1948. 76 p.,
1 l. 8°.

את הספר עיין ק. ס. שנה י"ב ע' 186.

889 Goldberg, Israel. Israel : a history of
the Jewish people, by Rufus L e a r s i [= I.
Goldberg]. Cleveland. The World Publishing
Company, (1949). 7 p. l. 715 p., maps. 8°.

ביבליוגרפיה : ע' 683—687. — תולדות עם ישראל מימי-
האבות עד ימינו אנו.

880 Baer, Jizchak F[ritz]. Galut. New York.
Schocken Books, (1947). 122. [1] p. 8°.

"Translated by Robert Warshaw."

המקור הגרמני עיין ק. ס. שנה י"ד ע' 474. עיקרי
הספר בעברית עיין במאמרו של המחבר : „א"י וגלות
בעיני הדורות של ימי הביניים", ב"ציון" ס"ו (עיין ק. ס.
שנה י"א ע' 414).

881 Beau de Loménie, E. Les responsabi-
lités des dynasties bourgeoises. I—II. Paris.
Denoe. (1947—48). 8°. = 'Perspectives', 1

התכן : v. 1 : De Bonaparte à Mac-Mahon.
(1948). 329, [2] p. — 2 : Sous la Troisième
république, de Mac-Mahon à Poincaré. (1947).
479, [1] p.

כולל גם ידיעות על יהודים בחיים המדיניים והכלכליים
של צרפת : על הרוטשילדים (כ"א ע' 14, 79, 119, 122,
152, 212; כ"ב ע' 26, 53, 67, 72, 208, 250); על יוסף
קאיו (כ"ב ע' 89, 289, 315, 331, 335, 367, 374, 396,
405—411, 454, 460); על דרייפוס ומשפטו, על העתונאי
ארטור מאיר ואחרים.

882 Biberfeld, Philip. Universal Jewish hist-
ory. v. 1 : Ancient Jewish history. New York.
Spero Foundation, 1948. 206 p. 8°.

הספר כתוב ברוח היהדות החרדית. — התכן :
Preface. Fundamental questions. Prehistory and
creation. The first human beings. Development
of civilization. The Flood and its consequences.
The sons of Noah and their descendants. The
building of the Tower. Post-diluvian patriarchs.
The Bible and the ancient law codes. Notes.
Bibliography. Index.

883 Bickerman, Elias. The Maccabees : an
account of their history from the beginnings to
the fall of the House of the Hasmoneans. New
York, Schocken Books, (1947). 125 p., map.
geneal. tab. 8°. = Schocken library, 6.
"Translated from the German by Moses Hadas"

884 Botschko, R. E[liyahu], ed. Jiskaur
— — — Seelenspiegel. [Montreux]. (תש"ג)

- ק. ס. שנה כ"ב ע' 207, שם גם תאור; תרגום עברי שנה כ"ג ע' 17.
- 895 **Ludwig, Emil.** Davide e Golia: storia di un assassinio politico. Roma, „Faro", 1948. 125 p., 1 l. 8°. = Collezione storica „Echi del tempo", 5.
„...traduzione... dal tedesco di Enrico G. Vitale".
- על מעשה דוד פרנקפורטר. את הספר באנגלית עיין ק. ס. שנה י"ד ע' 486, בצרפתית שם ע' 460.
- 896 **Maimon, Salomon.** Solomon Maimon: an autobiography. Edited with an epilogue by Moses Hadas. New York, Schocken Books, (1947). 4 p. l., 116 p. 8°. = Schocken library, 5.
"The present edition is based upon the translation of J. Clark Murray..., published in London in 1888."
- תרגום עברי עיין ק. ס. שנה כ"א ע' 11; תרגום גרמני שם שנה י"ב ע' 332. שם (בשני המקומות) גם ציונים ביבליוגרפיים.
- 897 **Meer, P. van der.** The ancient chronology of Western Asia and Egypt... With a synchronistic table in four sheets. Leiden, E. J. Brill, 1947. 4 p. l., 71 p. 4°. = Documenta et monumenta orientis antiqui, v. 2. מהתכן: Syria and Palestine: p. 45—63.
- 898 **Mircu, Marius.** Pogromul de la Jasi <29 iunie 1941>. București, Editura Glob, [194-?]. 100 p., pl. 8°. „הפרעות ביאסי ב-29 ביוני 1941".
- 899 **Nillesen, Joannes Arnoldus.** De sociale toestand der Joden in Rusland onder de tsaren en de Sowets; een bijdrage tot de studie van het jodenvraagstuk... Nijmegen, Dekker & Van de Vegt, 1939. 3 p. l., 279 p., 2 maps. 8°. Diss. Amsterdam.
„מצבם הסוציאלי של היהודים ברוסיה בזמן הצארים והסובייטים."
- 890 **Gray, Alexander.** The socialist tradition, Moses to Lenin. London, Longmans, Green and Co., (1946). X, 523 p. 8°. מהתכן: The O. T. The Essenes (p. 32—38).
- 891 **Gregorovius, Ferdinand [Adolf].** The ghetto and the Jews of Rome. New York, Schocken Books, (1948). 120 p. 8°. = Schocken library, 12. — "Translated by Moses Hadas".
"Lament of the children of Israel in Rome", translated by Randall Jarrell (p. 9—16).
את המקור עיין ק. ס. שנה י"ג ע' 468.
- 892 **Hirsch, Axel.** Levande och bortgångna; nagra minnesbilder fran arbetsfält, släkt och vänkrets. Stockholm, L. Hökerberg, 1943. 307, [1] p., illus., ports. 8°. „חיים ונעדרים". אוסף ביוגרפיות, כולל מאמרים על יהודים קרל ורבורג, גרה מאירסון, המדור האחרון של הספר (ע' 199—307) על משפחת המחבר, החל מאמצע המאה ה"יח ואילך.
- 893 **Kisch, Guido.** Jewry-law in medieval Germany; laws and court decisions concerning Jews. New York, American Academy for Jewish Research, 1949. XIV, 274 p., facsim., pl. 8°. = American Academy for Jewish Research: Texts and studies, vol. 3.
התכן: Introduction: Medieval German law-books and court decisions as sources of Jewry-law: Medieval German law-books. Magdeburg Jury-court decisions. The present edition of sources of Medieval Jewry-law. Bibliography (Manuscripts. Printed editions, p. 24—33). — Law-books. — Jury-court decisions. Appendix.
- 894 **Lestschinsky, Jakob.** Migrațiunea evre-ească. Tradus de M. Rubin. București, Editura Bicurim, 1946. 205 p., 1 l. 8°. „גדודי ישראל", תרגום רומני. את המקור היורי עיין I. Lescinsky

Journey's end. Chronological table. Bibliography, p. [187]—192. Notes.

עין גם ק. ט. שנה כ"ה ע' 280.

905 **Schwarzschild, Leopold.** The red Prussian; the life and legend of Karl Marx. London. H. Hamilton, (1948). 382 p., facsims., ports. 8°. "Translated from the German by Margaret Wing".

906 **Tadić, Jorjo.** Jevreji u Dubrovniku do polovine XVII stoljeća. Sarajevo, „La Beneficencia”, 1937. 518. [3] p., pl. 8°.

„היהודים בדוברובניק עד מחצית המאה ה-17”.

907 **Victor Robinson memorial volume;** essays on history of medicine in honour of Victor Robinson on his sixtieth birthday. August 16, 1946. Solomon R. Kagan, editor. Editorial board: Reuben Friedman [a. o.]. New York, Froben Press. 1948. 447 p., illus., facsims., ports. 8°.

מהתכן: C. L. Gossels: Hermann Strauss, the scientist and the man. H. Goodman: Albert Neisser. I. W. Held: Professor Otto Loewi. S. R. Kagan: Sigmund Freud. B. Z. Kisch: Gabriel Gustav Valentin. D. I. Macht: Job's disease; an historical and experimental study. S. Muntner: The nature and content of Hebrew medicine. W. Pagel: Julius Leopold Pagel. R. Rosenthal: The care of the sick in the Bible and the Talmud. H. A. Savitz: Jewish medical historians. A. L. Wolbarst: Reminiscences of a visit to Paul Ehrlich. In memoriam: Victor Robinson (by R. Friedman, H. Goodman, G. Rosen, A. Tjomsland).

908 **World Jewish Congress.** Unity in dispersion; a history of the World Jewish Congress. New York. 1948. 2. p. l., 381 p. 8°.

Edited by A. Leon Kubowitzki.

התכן: A. Kubowitzki: Preface. Origins and beginnings. The constituent session. The pre-

900 **Puner, Helen Walker.** Freud, his life and his mind; a biography. (London), Grey Walls Press, (1949). 264 p. 8°.

בין השאר: פרויד על משה והמונחאיזם: ע' 111, 163, 179—187, 216—218, 252.

901 **Rodríguez Herrero, Angel.** Valmaseda en el siglo XV y la aljama de los judíos... Prólogo por Javier de Ybarra y Bergé. Bilbao, Junta de cultura de Vizcaya, 1947. 292 p., facsims. 8°.

„העיר ולמסדה במאה ה-15 וקהלת היהודים בה.” קבץ תעודות.

902 **Romero de Castilla, Manuel.** Singular suceso en el reinado de los reyes católicos. Prólogo del Marqués de Lozoya. Madrid, Ediciones Rubi, [194-?]. 214 p., 1 l., illus., pl. 8°.

„ההצלחה הבלתי רגילה במלכותם של המלכים הקתולים.” על פרדיננד מלך קסטיליה שהוציא את פקודת גירוש-ספרד. ועל עליית דם בשנת 1490. מן התכן: (85—211):

El niño inocente, de Lope de Vega. — La viva imagen de Cristo (autografa), de J. Cañizares. — Edicto de los reyes católicos (31 marzo 1492), desterrando de sus estados a todos los judíos.

903 **Roth, Cecil.** A history of the Jews in England... 2nd ed. Oxford, Clarendon Press, 1949. XII, 307, [1] p. 8°.

„המחבר השתמש בשביל מהדורה זו במחקרים פרטיים ובפרסומים שהופיעו במשך שמונת השנים” שעברו מומן הופעתה של המהדורה הראשונה (עין ק. ט. שנה י"ט ע' 174, שם גם התכן).

904 **Roth, Cecil.** The house of Nasi: Doña Gracia. Philadelphia. Jewish Publication Society of America. 5708—1947. XIII, 208 p., map, pl. (incl. facsims., ports.) 8°.

התכן: Preface. The House of Mendes. Antwerp. Venice. Ferrara. Constantinople. "The heart of her people". The Ancona boycott.

913 Janowsky, Oscar I. (saiah). The JWB survey, with the Report of the JWB Survey Commission, by Salo W. Baron, and a foreword by Frank L. Well. New York, Dial Press, (c1948). 1 p. l., V--XXXIV, 490 p., tabs. 8°. "Statement of principles on Jewish center purposes", 3 l. — JWB = Jewish Welfare Board.

914 Parkes, James (William). Die Judenfrage als Weltproblem. Duisburg, H. E. Visser, 1948. 207 p. 8°. „Bearbeitung der deutschen Ausgabe durch K. Dencker".

את הספר במקורו עיין ק. ס. שנה י"ט ע' 107-108 (שם גם תאור).

915 Rubin, Samuel A. (aron). Path of life. New York, Bloch Publishing Company, 1946. VII, 260 p. 8°.

בראש השער שם הספר ביוונית: אין גאנג מן לעבן. את הספר ביוונית עיין ק. ס. שנה כ" ע' 96. שם גם תאור.

916 Sartre, Jean Paul. Anti-Semite and Jew. Translated by George J. Becker. (New York), Schocken Books, (1948). 153 p. 8°. עיין גם ק. ס. שנה זו ע' 53.

ציונות וידיעת ארץ ישראל

917 גרינוולד, אשר אנשיל. ספר ט ו ב ירושלים: נכבדות מדובר מעיר... ירושלים... וערי הקדש, ארץ הקדושה וקברי הצדיקים ומקומות הקדושים אשר בה, עם משות ותמונות... וכתב עברי העתיק ליבונאה ומסבעות עבריות ישנות וסקירה קטנה בדבר זרם העליה לארץ ישראל בעתים הללו, מאת אשר אנשיל גרינוואלד... בערעגסאס, דפוס ש. קליין, חרצ"ד, [4], 44 דף, 15 לוחות-תמונות ותמונות. 8°.

918 רסקין, שאול. ארץ ישראל וזמננו... מן שאול ראסקין. (New York, 1947). 360 ע' בחוכס בעיקר לוחות-תמונות, תמונות. 38:28. רוב הטכסט ביוונית. השער גם באנגלית:

Saul R a s k i n : Land of Palestine. (New York, 1947).

בשנות 1921-1946 בקר המחבר חמש פעמים בא"י.

war period. The war of extermination. Liquidation of the war. The changed Jewish world.

עם ישראל בהווה

909 אידישער ארבעטער קאמיטעט. קאמף, רע' טונג, אויפבו: באריכט פון לאנד-צוזאמענפאר פון אידישן ארבעטער-קאמיטעט. אפגעהאלטן אין ניו-יארק 18טן-20טן דעצעמבער, 1942. ניו-יארק, אידישער ארבעטער קאמ'טעט, 1943. 118, [1] ע' 8°.

910 גאלאמב, א[ברהם יצחק]. געקליבענע שריפטן. באנד 4-6. מעקסיקע, קאמיטעט ארויסצוגעבן די גע' קליבענע שריפטן פון א. גאלאמב, תש"ז-תש"ט. 8°. התכן: באנד 4: מקורים פון אונזער קולטור רענע' טאנס. כל המינים יידישקייט. די מיטע פון ייד. פאלק. דער יידישזום אויפן שידוך-ענ. יידן-פראבלעם. א פאלק וואס בלאנדשטעט. מקורים פון ציוניזם. די קולטור-פראק'טיק פון ציוניזם. ביאליק און בן-יהודה — צחי וועגן אין העברעאיים. קולטור-קאמף ביי יידן. — 280 ע'. באנד 5: ליטעראטור, ספר, בוך (17 מאמרים ורשימות). פאלק און חילן צו פאלקישקייט (13 מאמרים ורשימות). — 316, [2] ע'.

באנד 6: עין חרוד אין אמעריקע. אן עם ישראל קען נישט זיין קיין א"י. יידישקייט. נאר נישט צעטומלע. א"י, און עם ישראל. קדושת הארץ און קדושת העם. פריי לאנד און פרייפאלק. כרת. פראקטישע וועלטלעכע יידישקייט. וועלטלעכע יידישקייט א גלויבן. לאמיר דיסציפלין. נירן אונדזער לעבן, נאציאנאלע דיסציפלין. אייביקע, אל' וועלטלעכע, אומעטומיקע, אלגעמיינע יידישקייט. אונדזער חשבון מיט דער וועלט. אויפסני אדער פון אנהייב. גלות. גולה. גאולה. פארויכערן די צוקונפט פון יידן אין אמע'ריקע. ארץ ישראל און די הסתדרות. — 282, [1] ע'. את הקודמים עיין ק. ס. שנה כ"ד ע' 54. ווייסבוים, א. מעקסיקאנער זינגאן. עיין מס' 961.

911 Handlin, Oscar; Mary F. Handlin. Danger in discord; origins of anti-Semitism in the United States. (New York, Anti-Defamation League of B'nai B'rith, 1948). 39 p., 4 l. 8°. (Freedom pamphlet series).

912 Hecht, Ben. A guide for the bedevilled. Garden City, Garden City Publishing Co., 1945). 4 p. l., 276 p. 8°. גוג האנטישמיות.

T. V. A. = Tennessee Valley Authority.

התכן W. C. Lowdermilk: Introduction. E. Neumann: Foreword. Summary. General. Non-technical problems. Duty of water. Power requirements. Description and cost estimates of stages. General summary of estimates. Sources of information and acknowledgments. [18] maps and charts.

925 Joseph, Bernard. British rule in Palestine. Washington, Public Affairs Press, (1948). VII, 279 p. 8°.

את הספר בעברית עיין ק. ט. שנה כ"ז ע' 14. שם גם תאור.

926 Lazare, Bernard. Job's dungheap; essays on Jewish nationalism and social revolution, with portrait of Bernard Lazare by Charles Péguy. New York. Schocken Books, (1948). 128 p. 8°. = Schocken library, 10. "Translated by Harry Lorin Binsse."

ברנר לור (1865—1903), סופר ידוע בצרפת, מהלוחמים האמיצים לטובת דרייפוס ואח"כ עם התחלת הצינונת המדינית מהמטיפים הנלהבים לצינונות.

927 Leighton, William Henry. A Cook's tour to the Holy Land in 1874; the letters of William Henry Leighton. London, F. James. (1947). VIII p., 1 l., 86 p., illus., notes, 2 pl. 8°. רשמית מסע באטליה, יוון, חורכיה וארץ ישראל. המכתב בים מאי מעטים הם (ע' 59—73) ואין בהם ידיעות על היהודים.

928 Leonard, L. Larry. The United Nations and Palestine. New York. Carnegie Endowment for International Peace, [1949]. 1 l., 603—786 p., maps, 8°. = International conciliation. Oct., 1949, no. 454.

על המאורעות בא"י מן נובמבר 1947 עד אוקטובר 1949 ועל התפקיד שהיה בהם לארגון האומות המאוחדות.

929 Manuel, Frank E(dward). The realities of American-Palestine relations. Washington,

וספר ציורים זה הוא פרי הסתכלותו. החומר מסודר לפי המקומות: ירושלים, תל-אביב, חיפה וכו'... קבוצות, וגם לפי נושאים: על התורה ועל העבודה (בתוכנות), בני ישראל בארץ ישראל (לפי העדות). הטכסט שבספר כולל תאור המקומות, ידיעות על הבנין ועל מוסדות שונים.

919 Almekinders, I. P. Israel, land vol be- lofte. Amsterdam, J. H. de Bussy, 1949. 96 p., map, pl. 8°.

„ישראל: הארץ המהוללת“. המחקר מתאר מתוך אהדה את התהוות הישוב בא"י ויצירת המדינה ואת בעיותיה המדיניות, הכלכליות והתרבותיות.

920 Ben-Aharon, Y(tzchak); Charles B. Sher- man. Achdut Havodah Poale Zion. United Labor Zionist Party. New York, Central Com- mittee Achdut Havodah—Poale Zion (United Labor Zionist Party), [1947?], 38 p., 1 l. 8°.

*921 Eliot, George Fieding. Hate, hope and high explosives. Indianapolis, Bobbs-Merrill Co. 1948. 248 p. על ארץ ישראל וארצות ערב.

922 Facts on file; the index of world events. Yearbook 1947, 1948. v. VII, VIII. New York. (1948—1949). [5], XIX, 416, [1], 104; [5], XXII, 428. [1], 102 p. 4°.

כולל ידיעות רבות על ארץ ישראל והיהודים; עיין במפתח המפורט שבסוף הספר.

923 García-Granados, Jorge. The birth of Israel; the drama as I saw it. New York, A. A. Knopf, 1949. VIII p., 2 l., 3—291. V p., 1 l. 8°. Reprint of 1948 issue.

תרגום עברי עיין ק. ט. שנה כ"ז ע' 12. שם גם תאור מפורט.

924 Hays, James B. T. V. A. on the Jordan: proposals for irrigation and hydro-electric de- velopment in Palestine [by] James B. Hays, as- sisted by A. E. Barrekette. A report prepared under the auspices of the Commission on Pal- estine Surveys. Washington, Public Affairs Press, (1948). XXIV, 114 p., diagrs. (part. fold.), fold. maps, pl., tab. 4°.

1948; editado por la Organización sionista del Perú. Lima, 1948. 86 p., illus., ports. 8°.

„אלבום לכבוד מדינת ישראל לרגל העצמאות שהוכרזה ב־14 במאי 1948“.

אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות

935 גולדמן, שמואל זאב. ספר נדחי ישראל. מאת שמואל זאב גאלדמאן... מכיל הערכה מקיפה על נחד סמבטיון, בני משה, עשרת השבטים, בני הרכבים, תולדות הגזע השחור בישראל, התפתחות הכתב עברי, גראסווארדין, ב. ז. רובינשטיין, תשי"א, VIII, 132, [4] ע'. 8°.

936 ויסר, יהושע. עבודת החזן. Cantor's manual. רציסטיבים וזמרה בצבור, מאת יהושע וייסער (פילדערוואסער). חלק שני: לימים נוראים. Recitatives for cantors and congregational singing... composed by Joshua Samuel Weiss. New York, (Agents: Metro Music Co., pref. 5708 [1947]). 8 p. l., 15–300, [10] p., port. 4°. את הקורס עיין ק. ס. שנת כ"ג ע' 120.

רסקין, ש. ארצנו ועמנו. עיין לעיל מספר 918.

937 הארן, י[וסף]. אין אוגדער דור: ערב אין נאך טרעבלינקע אין יידישן ליד. בוענאס איירעס, 1949. 163, [2] ע'. 8°.

מסרת המחבר לתאר את החיים היהודיים בתקופה האפלה של ערב טרבליאנקא ואחריה בעזרת השיר היהודי שנוצר בכמה ארצות.

938 קיפניס, מ[נחם]. הונדערט פאלקסלידער פון זמרה וזעליגעלדס און מ. קיפניסעס קאנצערט רעפערטואר. געזאמלט דורך מ. קיפניס. אינלייטונגס-ווארט פון מארק טורקאו. בוענאס איירעס, צענטראל-פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע, 1949. 269 ע', לוח: פורטרטים, תויס, 8°. „דאס פוילישע יידנטום“, 43.

המדורות: ליריש-ראמאנטישע און ליבעס-לידער. סאלקסטימלעכע לידער. לידער פון לעבן. רעליגיעזע, חסידישע, מתנגדישע און פילאזאפישע לידער. הומאריס טישע לידער. טיש און טרינק-לידער. יידיש-גויאישע לידער. גאס און גנבים לידער.

Public Affairs Press. (1949). VIII, 378 p. 8°. התכן: Introduction. Early years in the old settlement. A conflict of principle: The Turkish immigration laws. The colony of American Jews in Palestine. Defense of the settlement in world war I. Wilson's State Department and the Balfour Declaration. In the crucible of the Peace Conference. The Anglo-American treaty in 1924 in Palestine. The challenging policy.

930 A Palestine picture book. Photographs by Jakob Rosner. New York, Schocken Books, (1947). 141, [1] p. 4°.

התוצאה מהדורות. המדורות: The land. The Jordan. Two cities. Rural settlement. The Yemenite Jews in Palestine. Jerusalem.

931 Philby, H(arry) St. J(ohn) B(ridger). Arabian days; an autobiography. London, R. Hale, (1948). XVI, 336 p., pl., ports. 8°. על ארץ ישראל והצינוח ע' 113–114, 163, 217–208, 328, 321, 318, 309, 303, 235–228.

932 Sereni, Enzo. Enzo Sereni: vita e brani scelti. [Milano], (5708–1947). 42 p., 1 l., 1 pl., port. 8°. „Stampato a cura di gruppo sionistico milanese Hechaluz, Keren Kajemeth Leisrael.“

ביוגרפיה של אנצו סרני וכתבים קצרים של סרני: עמק יזרעאל ועץ חיים. ממעמקים. לצעיר אחד. מכתב אל הבנים.

933 Wilhelm, Kurt, ed. Roads to Zion; four centuries of travellers' reports. New York, Schocken Books, (1948). 117 p. 8°. = Schocken library, 14. — "Translated by I[srael] M[eir] Lask." את המקור עיין ק. ס. שנה כ"ד ע' 22; שם גם ציון.

934 Zionist Organization. Peru. Album en homenaje al estado de Israel, con motivo de su independencia, proclamada el 14 de mayo de

לפני 23 שנה פרסם המחבר ספר על נושא זה: *Famous musicians of a wandering race*. הספר שלפנינו גדול בהרבה. הוא כולל ביוגרפיות של מוסיקאים יהודיים. המחבר מדגיש בהקדמתו שהיה מעוניין להבליט את תפקידם הגדול של היהודים באמנות המוסיקה (ולדבר היש את עלילות השונאים שיהודי הוא רק איש המסחר ואין כחו אחר בעיני רוח) ולכן הרחיב את המסגרת והכניס גם את המוסיקאים שהם ממוצא יהודי והוריהם או הם בעצמם המירו את דתם. הוומר מסודר לפי המקצועות: קומפוזיטורים, מנצחים, כנרים, ציליסטים, פסנתרנים, זמרים, שונות, מוסיקאים במדינת ישראל. הספר (פרט למדור האחרון הא"י) כולל 386 ביוגרפיות, כמה מהן מעין מאמרים. אין מדור מיוחד על החזנים, וחזנים לא נזכרו במדורות אחרים, חוץ מזולצר, לבנדלובסקי, משה קוסביצקי, לֶבְנֵר ולוב. בספר ימצא ענין לא רק הקרוב לעניני מוסיקה. — ההוצאה יפה.

947 **Vishniac, Roman.** Polish Jews; a pictorial record, with an introductory essay by Abraham Joshua Heschel. New York, Schocken Books, (1947). 16, [1] p., 31 pl. 4°. קצץ צלומים יפים מאד, שנעשו בשנת 1938 בערים שונות בפולין.

בלשנות

948 **Diringer, David.** The alphabet; a key to the history of mankind... Foreword by Sir Ellis Minns. (2nd ed. rev.) London, Hutchinson, (1949). 607 p., illus. 8°.

התכן: Part I: Non-alphabetic systems of writing. — Part II: Alphabetic scripts: Origin of alphabet. South Semitic alphabets. Canaanite branch (p. 235—252). Aramaic branch (p. 253—300). Non-Semitic offshoots of Aramaic branch. Indian branch. The Greek alphabet and its offshoots. Etruscan and Italic alphabets. The Latin alphabet. Conclusion.

ספרות יפה עברית חדשה

949 **איזיקס, דב.** בין שני עולמות: ספורים וציורים, מאת ב. איזיקס. ניו-יורק, הוצאת עגן על יד ההסתדרות העברית באמריקה, השיט. [ד], 218

939 **Delakova, Katya.** Jewish folk dance book, by Katya Delakova and Fred Berk. Music arranged by Sylvia Marshall, illustrations by Julian Feingold. New York, Jewish Center Division, National Jewish Welfare Board, (1948). IV, 45 p., illus. (incl. music). 4°.

940 **Goitein, Shlomo Dov Fritz.** From the land of Sheba; tales of the Jews of Yemen, collected and edited by S. D. Goitein. New York, Schocken Books. (1947). 121, [1] p. 8°. = Schocken library, 3. — "Translated by Christopher Fremantle."

את המקור הגרמני עיין ק. ט. שנה י"ב ע' 74, שם גם התכן.

941 **Jiggetts, J. Ida.** Religion, diet and health of Jews... With a preface by Abraham I. Katsh. New York, Bloch Publishing Co., 1949. XIII p., 1 l., 125 p. 8°.

*942 **Levenson, Sammy.** Meet the folks. A session of American-Jewish humor with S. Levenson. New York, Citadel Press, 1948. 128 p.

943 **Olsvanger, Immanuel.** L'chayim! Jewish wit and humor gathered and edited by Immanuel Olsvanger. New York, Schocken Books. (1949). 192 p. 8°. ביודית באותיות לטיניות.

944 **Ribalow, Harold U.** The Jew in American sports. New York, Bloch Publishing Co., 1949. XVI p., 1 l., 288 p., ports. 8°. Reprint of 1948 issue.

945 **Rosenau, Helen.** A short history of Jewish art. London, J. Clarke, (1948). 78 p., col. front., illus. 8°. רוב הספר מוקדש לבנין בתי כנסיות. הוא כולל ידיעות גם על בתי כנסת בא"י.

946 **Saleski, Gdal.** Famous musicians of Jewish origin, by Gdal Saleski. New York, Bloch Pub. Co., 1949. XVI, 716 p., facsim., ports. 4°.

ע"י. 8°. על חיי היהודים ברוסיה (רבים של הספורים) (חמה) ובפולין (אחרי המלחמה).
ובאה"ב.

957 גארדין, אבא. דענקער און דיכטער. <עסייען>.
(ניו-יארק), איקוף, 1949, 318 ע"י. 8°.

התכן: רש"י. אחריהם. הלל ציטלין, ד"ר אברהם קארעלניק, ליענענדיק א.ד. גארדאן. ברוך ריווקין. שלמה גאלדמאן. דוד אינגאטאח. י. י. טרונק — "פולין". ז. שניאור — "קיסר און רבי". אברהם ליעסין: א ביסל ביאגראפיע. יידישע מאטיוון. קאסמישע מאטיוון (ע' 141—214). א. לוצקי. ה. לייזיק: אונטערן צייכן פון נצה. בראך און נישטבראכענער בטחון (ע' 222—269). יעקב גלאטשטיין — "ווען יאזש איז געקומען". ז. וויינפער. ב. י. ביאלאסטאצקי.

958 גוטערמאן, יצחק. אין א פוסטער שטאט: דער ציילונגען. לאדזש, "יידיש-בוך", 1949, 64 ע"י. 8°.
כולל 5 ספורים. אחר מהם — מקום המעשה מחנות ההסגר בזמן המלחמה.

959 האפנונג, דוד. דער וועג פון פיין: דערציילונג. גען. לאדזש, "יידיש-בוך", 1949, 118, [2] ע"י. 8°.
המחבר היה בורשה בשנות המלחמה. תחלה בגיטו ואח"כ בחלק הארי של העיר, והחיים בעיר זו הם נושאי ספוריו.

960 העלער, בינעם. דורך שאטן און שיין. לאדזש, "יידיש-בוך", 1948, 224, [4] ע"י. 8°.
נכתבו בשנות 1939—1947 בפולין וברוסיה.

961 ווייסבוים, אברהם. מעקסיאנער זיגאגן: גע' קליבענע פעליעטאנען, מאנאלאגן, הומארעסקעס און ביל-דער. מעקסיקע, ד. פ., "וויסן", 1947, 410 ע"י. 8°.
שער נוסף בספרדית.

כולל 83 פיליטונים, מזלוגים וכו' שפורסמו בשנות 1931—1947 בכת"ע מכסיקאיים: "דער וועג", "אונזער ווארט" וגם בכת"ע של דרום אמריקה, אה"ב, קנדה וקובה. — המדורות: מעקסיאנער אידן. יום טוב אין דער וואכן. אונזער קולטור וועלטל. אונזערע יום טובים. די פאמיליע טינפאצקי. אלערליי.

962 זשיבלנסקי, רייזל. צו לויטערע ברעגן: (לידער). לאדזש, "יידיש-בוך", 1948, 95, [1] ע"י. 8°.

950 אל-ביג, יחזקאל חי. כן רננים; חרוזים, שירים ופזמונים. ניו-יורק, תש"ב, 78, [2] ע"י. פורטרט. 8°.

951 הורביץ, שמואל בן אברהם שמעון. כל כתבי רשב"ש... יצירות שנוצרו בעת שחי המלחמות האוניברסליות... ניו יארק, (דפוס שאלואן), שנה רביעית לשרפת ששה מיליון עברים (1948), 476 [1], 82 ע"י. פורטרט. 8°. עם המדור אנגלי ולו שער מיוחד: Of human craving, by Rabbi Samuel H u r - w i t z <Rashbash>... New York, 1948.

התכן: ספר לב רגש (23 מאמרים). הרהורי לב רגש (13 דרשות, מימות). הברקות לב רגש (142 רשימות). תנועות לב רגש (67 רשימות, מהן אחת בחרוזים). עפי גרמים ומחשבות: מקורים ובלתי מקורים שולקטו ונעקטו ע"י רשב"ש (629 אפיגרמים) מתורתו של שקספיר: ווינס ואדונים, סוניטות, לוקריצא האנוסה, נעקטו מאנג' לית. קהלת אצאר קאזאם, או קונטרס הספיקות, נעקט מצרפתית. — המדור האנגלי (82 ע' בסוף הספר) כולל 12 מאמרים ורשימות.

ספרות יפה יודית

952 אויף נייע וועגן; אלמאנאך. דרייסיק יאר סא' וועטשיידיש שאפן. ניו-יארק, איקוף, 1949, 431 ע"י. 8°.
בקבץ כנסו יצירותיהם (שירים, ספורים 'שלמים או מרקים מספורים גדולים או רומנים) של 67 סופרים ומשוררים יהודי-ברוסיים, שפורסמו בשנות 1917—1947.

953 אייזען, א[ברהם]. מענטשן פון געטא: דער ציילונגען פון דער דיטשער אקופאציע. ניו-יארק, ציקא, 1949, 130, [2] ע"י. 8°.

954 אליצקי, ל[ימבל]. דער מענטש וועט גוט זיין: <משלים>. לאדזש, "דאס נייע לעבן", 1947, 96 ע"י. 8°.
(קליינע ביבליאטעק).

955 אשענדארף, ישראל. דער מלך שאול: היסטארישע טראגעדיע. לאדזש, "יידיש בוך", 1948, 84, [1] ע"י. 8°.

956 בינעצקי, פסח. א פענצטער צו דער וועלט: לידער. לאדזש, "יידיש-בוך", 1948, 70, [2] ע"י. 8°.

גראדע. א. וואַגלער. ב. מארק. ה. סמאליאר, קאנאדאוסקי.
מ. שולשטיין. ב. שלעוויץ. י. שפיגל.

971 פרץ, י[צחק] ל[ייבוש]. אלע ווערק. (באנד
11—10). ניריארק, ציקא, (1948). 8°.
התכן: באנד 10: פינף מגילות, [6], 305 ע', לוח-
פורטרט. — 11: זכרונות, בריוו און רעדעס. [6], 310
ע', תמונות.

הוצאות אחרות של אגרות פרץ ונאומיו עיין ק. ס.
שנה ו' ע' 514 ושנה כ"ב ע' 213. — בכרך י': חמש
מגילות נדפסו גם נוסחאות קודמות של תרגומייהמגלות
שנעשו בידי פרץ וגם תרגומים של "אקדמות" (בג'
נוסחאות) ו"חזיגדיא". — עיין גם ק. ס. שנה כ"ה ע'
292.

972 קאפלאן, מיכל. געזאמלטע שריפטן... לידער,
דערציילונגען, עסייען און... אפהאנדלונגען וועגן זעלטענע
ספרים און אידישע ביכער... נוארק, מיכל קאסלאן-יוגנט-
קולטור-גרופע, תש"ז. xviii, [3], 148, 83, 218 ע', לוח-
פורטרט, פקסימילים. 8°.

התכן: א. רייווען: פארווארט. אויסצוגן פון אפשט-
צונגען איבער מ. קאפלאנס שאפונגען. — לידער (148 ע').
— דערציילונגען (83 ע'). — פון מיין ביכער קאלעקציע
(218 ע'): מ. באטוויניק: מ. קאפלאנס "פאנאראמע פון
פארציטיקע אידישע שריפטן" (עיין גם ק. ס. שנה כ"ב
ע' 110, שם גם רשימה מאת א. יערי, מיין פריינט —
דאס בוך. מיין פארווארט. תאורם של יותר מ'50 ספרים
יקרי מציאות הנמצאים באספו (המחבר חוכב ספר וארבעים
שנה ויותר הוא עוסק באיסוף ספרים). לכל תאור מצרף
המחבר פקסימיל של השער ולפעמים גם קטעים
מהקדמה.

973 קאץ, בנימין. דער חלום פון ברידער; <לידער>.
נייריארק, "לאנדסליט", 1947. 112 ע', לוח-פורטרט. 8°.
שירים אינדיבידואליים ושירי השואה. מדור אחרון:
אין מאידאנעק איז א בארג פאראן.

974 קוסמאן, ל[עאן]. עזרא, וועגן איינעם און א
דור. נויארק, מ. ש. שקלארסקי, 1948. 223 ע', 8°.
ביוגרפיה (או אוטוביוגרפיה) בשירים. החלקים: ביים
זוים פון חאלד [ליטא]. דער ים רוישט [אודיסה]. דער
מערב רופט. די אלפן גליען [שבייץ]. די בריק [כנ"ל].

השירים נכתבו בשנות המלחמה ברוסיה ובשנים שלאחריה
בפולין.

963 לאנדינסקי, ש. י. לידער פון א פליכטלינג.
ארויסגעגעבן מיט דער קאאפעראציע פון די נעשאנעל
רעפיוודשי סוירויס. (New York, 1945). 256 ע'. 8°.
שער נוסף באנגליה. בסוף הספר (ע' 252—254): טייטש-
ווערטער און דערקלערונגען.

964 מאלץ, שאול. דאס געזאנג פון איוב. ניריארק,
הבריס-קאמיטעט, תש"ט. 158, [2] ע'. 8°.
שירים מחיי היהודים בימי השואה האחרונה. — ההוצאה
יפה.

965 מארגענטוי, לייב. רואינען אין וון; לידער און
פאעמען. לאדזש, "ידיש-בוך", 1949. 93, [2] ע'. 8°.
השירים נכתבו בשנות 1932—1949. הספר כולל גם
שירי-השואה.

966 מיצמאכער, ש. אין חאגל. (Toronto).
נאציאנאלער קולטור און שול-קאמיטעט ביי דעם פאר-
אייניקטן יידישן פאלקס-ארדן אין קאנאדע, [1949]. 39,
[1] ע'. 8°. שירים.

967 סוצקעווער, אברהם. לידער פון געטא.
(New York). איקוף, (1946). 31 ע', פורטרט. 8°.
20 שירים שנכתבו בניסו וילנה בשנות 1942—1943.

968 סלאוועס, ח. המנס מפלה; פאלקס-שפיל אין
פיו אקטן. פאריז, "אויפסגיי", (1949). 102, [1] ע'. 8°.

969 סמאליאר, הערש. יידן אן געלע לאטעס;
סקיצן. לאדזש, "ידיש-בוך", 1948. 113, [2] ע'. 8°.
הספר כולל 23 רשימות על היהודים במחתרת בפולין
הכבושה.

970 ספארה, דוד. שרייבער און ביכער. בוך 1.
לאדזש, "ידיש-בוך", 1949. 133, [2] ע'. 8°.

התכן: פראבלעמען פון דער הינטציטיקער יידישער
ליטעראטור: פארווארט. מיט'ן פנים צו דער קלאסיק. דאס
וועזנטלעכע פראבלעם אין אונזער ליטעראטור. קידוש-
השם און קידוש-היסורים. מיט זייער טויט האבן זיי אונז
באפוילן לעבן. די ליטעראטור פון מיט און בחסון. שריי-
בער און ביכער: עליצקי, ה. בערגער, ב. העלער, ח.

Chagall. Genève, Editions des Trois collines. (1948). 227, [1] p., 1 l. 8°.

ספורי אשת הצייר מרק שגל. את המקור היודי עיין ק. ס. שנה כ"ג ע' 122, שם גם תאור; את התרגום האנגלי — שנה כ"ה ע' 293.

984 Fast, Howard (Melvin). My glorious brothers. Boston, Little, Brown and Co., 1949. 3 p. l., 280 p. 8°. Reprint of 1948 issue. ספור על התקוממות החשמונאים.

985 Graf, Oskar Maria. Unruhe um einen Friedfertigen; Roman. New York, Aurora Verlag, (c1947). 473, [1] p. 8°. מקום המעשה בבכריה בשנת 1934—1914. הגבור הראשי הסגנלר יוליוס קראוס יהודי.

986 Heine, Heinrich. The Rabbi of Bacherach; a fragment. With a selection from Heine's letters and an epilogue by Erich Loewenthal. New York, Schocken Books, (1947). 3 p. l., 93 p., fold, facsim. 8°. = Schocken library, 4. — "Prose translated by E. B. Ashton."

987 Hertslet, Jessie. Ruth; a play based on the Book of Ruth in the Old Testament. (Cape Town), The African Bookman, (1947). 12 p. l., 70 p. 8°.

988 Horowitz, Zwi. Die Wacholders; eine jüdische Familiengeschichte. Göttingen, Jüwa-Verlag, (1949). 2 p. l., 138 p. 8°. מחיי היהודים בגליציה במאה העשרים.

989 Jameson, Storm. The black laurel. New York, Macmillan, 1948. 3 p. l., 338 p. 8°. ספור מחיי גרמניה אחרי מלחמת העולם השנייה. מדובר בו גם על היהודים.

990 Jubal, B. (Newman). The smile of Herschale Handle. Sydney, Currawong Publishing Co., 1947. 137, [1] p., illus. 8°. שיחות עצובות-הומוריסטיות על גורל היהודים.

975 קופערשמיד, לייבל. פלעמלעך אין דער נאכט; לידער. לאדזש, "ידיש-בוך", 1949. 46, [1] ע' 8°. שירי-השואה.

976 שאגאל, בעלא. די ערשטע באגעגעניש. צייכע' וונגען פון מארק שאגאל. ניו-יארק, אידישער פראטערנא' לער ארדן, 1947. 230 ע' 8°. שער נוסף באנגליה. מהדורה-שנייה. את הראשונה עיין ק. ס. שנה כ"ג ע' 122, שם גם תאור.

977 שאיעוויטש, ש. לך-לך. אריינפיר און באמער- קונגען פון נחמן בלומענטאל. לאדזש, 1946. 70, [6] ע' פקסימילים. 8°. = אויסגאבעס פון דער צענטראלער יידישער היסטארישער קאמיטע ביים צענטראל קאמיטעט פון סוילישע יידן. סעריע: יידישע ליטעראטור, נר. 1. שירים, שנכתבו בגטו לודז בשנות הכיבוש הנאצי.

978 שפיגל, ישעיה. מענטשן אין טראם; געטא' נאוועלן. בוענאס-אירעס, איקוף, 1949. 102, [1] ע' 8°. שער נוסף בספרדית. כראש השער: שאיע שפיגל. כולל 8 גובליות.

979 Samuel, Maurice. Y. L. P [erez], prince of the ghetto. New York, A. A. Knopf, 1948. VI, 294 p., 1 l. 8°. ע. י. ל. פרץ ויצירותיו בצירוף תרגומים מיצירותיו.

ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים

980 Babel, Isaak (Emmanuilovich). Benya Krik, the gangster, and other stories. Edited by Avraham Yarmolinsky. New York, Schocken Books, (1948). 122 p. 8°.

הספר כולל 10 ספורים מחיי היהודים ברוסיה (בעיקר באודיסה) בזמן מלחמת האזרחים ובשנים הראשונות של התבצרות שלטון הסרביים.

981 Bellow, Saul. The victim. New York, Vanguard Press, (1947). 4 p. l., 294 p. 8°. ספור מחיי היהודים באה"ב (ניו-יורק) בתקופה האחרונה.

982 Brod, Max. Unambo; Roman aus dem jüdisch-arabischen Krieg. Zürich, Steinberg, (1949). 302 p., 1 l. 8°.

983 Chagall, Bella. Lumières allumées. Traduction par Ida Chagall, 45 dessins de Marc

997 **Praag, Siegfried E(manuel) van.** De weg van het heimwee. Amsterdam, Joachimsthal, 1947, 136 p. 8°. = Massada serie, no. 7—8.

„הדרך של געגועי-המולדת“. ספורים. המחבר מקדיש את ספרו לזכרה של יהדות אמשטרדם.

998 **Resnik, Louis.** The meeting on the hill: history, romance, fight and glory of the Russian Jews under the late tsars. London, E. Goldston, (1948), 215, [1] p. 8°. ספור.

999 **Rosenfeld, Isaac.** Passage from home. London, Secker and Warburg, 1947, 237, [1] p. 8°. ספור מחיי היהודים בשיקגו בזמנו.

1000 **Scheer, Eva.** Vi bygger i sand. Oslo, Tiden, (1948), 285 p. 8°. „אנו בונים על חול“. ספור.

1001 **Shalom Aleichem.** Inside Kasrilevke. New York, Schocken Books, (1948), 127 p. 8°. = Schocken library, 11.

„Contains... Dos naye Kasrilevke, Kasrilevke nisrofin, Kasrilevke moshav z'kenim, translated from the Yiddish by Isidore Goldstick.“

1002 **Shklar, David.** Illusions et visions (poèmes judaïques). Genève, Maeder-Michelet, 1940, 1 p. l., 35 p., 1 l. 8°.

ספרות הנוער

1003 **בלבן, זבלון ז. מני קדמ:** אגדות ומעשיות לבנים ולבנות... עם הקדמה מאת דניאל פרסקי. ספר א. פילדלפיה, ההסתדרות העברית, תשי"ח. ווא, 194 ע', 8°.

„כולל אגדות ומיוניות ותיאורים רומנטיים על גיבורי המקרא“. (מהקדמת פרסקי).

1004 **חומסקי, עליוזר.** אסם השומרים. מראשוני ההגנה בארץ-ישראל... בעריכת זאב חומסקי. הציורים בידי עלי יערי: ניו יורק, ההסתדרות העברית באמריקה, תשי"ח. 47 ע', תמונות. 8°. (ענן לילדים). — ספור.

991 **Kaczér, Illés.** The siege of Jericho: a novel. London, Methuen, (1949). VI p., 1 l., 327, [1] p. 8°. "Translated from the Hungarian by Lawrence Wolfe."

המשך של 'Fear not, my servant Jacob' עיין ק. ס. שנה כ"ה ע' 192. — ספור מחיי היהודים בהונגריה במחצית הראשונה של המאה הי"ט.

992 **Kafka, Franz.** Parables; in German and English. New York, Schocken Books, (1947). 127 p. 8°. = Schocken library, 7.

ספורים מיחולוגיים.

Israel: Paradise. The tower of Babel. The city coat of arms. Abraham. The building of the Temple. Before the law. The coming of the Messiah.

993 **Komaiko, S(olomon) B(aruch).** Here to stay; a collection of Jewish short stories. New York, Bloch Publishing Co., 1949, XII, 322 p. 8°. ספורים מחיי המהגרים היהודים באמריקה.

994 **Komlós, Aladár.** Versek a zsidóságról. Összegyűjtötte Komlós Aladár. Budapest, Magyar zsidók pro Palesztina szövetsége, [194-]. 202 p. 8°. = Javne könyvek, 16.

קבץ שירים על היהדות. אוסף של א. קומלוש. המדורות: תמונות מהתנ"ך. גבורים. משוררים מעוניים חגים. שירי הגלות. על דרכי אירופה. ציון. נצח ישראל. — בספר פורסמו גם שירים של משוררים לא-יהודיים.

995 **Marcel, Gabriel.** Vers un autre royaume: deux drames des années noires. Paris, Plon, (1949), 4 p. l., 237 p., 1 l. 8°. = L'épi, 10. התכן: L'émissaire. — Le signe de la croix. למחזה השני תכן יהודי.

996 **Mendele Moicher Sforim.** The travels and adventures of Benjamin the Third. New York, Schocken Books, (1949), 124 p. 8°. = Schocken library, 18.

Mendele Mocher Seforim. בראש השער. "Translated from the Yiddish by Moshe Spiegel."

תרגום אנגלי של „מסעות בנימין השלישי“.

שטעלונגען. פסיכאלאגישע פארשונגען, דערציערישע מע' טאן און פרווהן. די ציטא און די ייד. געזעלשאפט. אויפן אינטערנאציאנאלן פארעם. די געזעלשאפטלעכע יסודות און פראבלעמען פון ציטא. פעדאגאגישע כאראקטעריסטיק. דער לעצטער אקארד. מעדעם סאנאטאריע. דער "תרבות" שולחען (ע' 411—444). די רעליגיעזע שול (ע' 447—519). דער צווייטפראקער שולחען. אלגע' מינער סך-הכל און כאראקטעריסטיק. נאכווארט.

1009 Fundación catedra „Republica Argentina" en la Universidad hebrea de Jerusalem. El homenaje a la Universidad hebrea en el hogar de Don Ezra Teubal. (Buenos Aires, 1940). 5 p. l., 54 p., 1 l., illus. 4°.

„יסוד קהרה, רפובליקה ארגנטינה" באוניברסיטה העברית בירושלים. תגיגת האוניברסיטה העברית באולם של דון עזרא תאובל.

1010 Harris, Hannah. Hebrew kindergarten manual, by Hannah Harris, Lillian T. Leiderman [and] Annette Peikes. New York, Mizrahi National Educational Committee, 1946. 111 p., illus. (incl. music), 8°.

ביבליאגראפיה: ע' [107]—111.

1011 Hebrew Union College. Symposia and addresses of the inauguration of Dr. Nelson Glueck as the fourth president of the Hebrew Union College. March 12—15, 1948 at Cincinnati, Ohio. [Cincinnati, 1948]. V, 188 p. 8°.

התכן: L. A. Jaffe: Preface. — Symposium: The future of Torah in America. Symposium: The preservation of American Judaism. Consecration sermon. Addresses: The inauguration service. Addresses: The banquet.

1012 Katsoff, Louis. Issues in Jewish education: a study of the philosophy of the conservative congregational school. New York. Bloch Publishing Co., 1949. XXI, 192 p. 8°.

התכן: W. E. Arnold: Foreword. S. Greenberg: Foreword. — Introduction. Rise of the conservative congregational school in America.

1005 מאזור, זעליק. יאסעלעס שטיפערייטען: קינדער-מעשהלעך... צייכענונגען פון חיים סאקאלאחסקי. בוענאס איירעס, „ארגענטינער ביימעלעך", 1947, 237, [3] ע' תמונות. 8°.

שער נוסף בספרדית.

חנוך והוראה

1006 בודפשט. בית מדרש לרבנים. ש ב ע י ש שנה: חוברת היובל לבית המדרש לרבנים בבודפשט בשנת השבעים להוסדו. (תרל"ח—תש"ח), י"ל ע"י דוד שמואל לוינגר, מנהל. בודפשט, (דפוס האחים גע' ווירץ), תש"ח. 52, 16, 3/5 לוחות תמונות ופורטרטים. 8°.

רב הספר הוא באנגלית, מאמר אחד בהונגרית; החלק הלועזי נדפס בדפוס I. Neuwald. שער הונגרי: Hetven év; emléklapok az Országos rabbiképző intézet jubileumára...

שער אנגלי: Seventy years, a tribute to the seventieth anniversary of the Jewish Theological Seminary of Hungary (1877—1947) ed. by... Samuel Löwinger. Budapest, 1948.

קבץ מאמרים על אודות בית המדרש לרבנים. — ביבליאגראפיה של פרסומי בית המדרש, מוריו, תלמידיו וכו'; ע' 8—30 בחלק הלועזי.

1007 לאזאווסקי. ל. דערציונגס-פראגראם פאר די שולן פון צ. ק. פון די יידן אין פוילן: „פראיעקט" חארשע, צ. ק. פון די יידן אין פוילן, 1948, 92, [5] ע' ביבליאגראפיה: ע' [93—95].

1008 קאדואן, ח'יים] ש[למה]. די געשיכטע פון יידישן שולחען אין אומאפהענגיקן פוילן. מעקסיקע, פ. „קולטור און הילף", 1947, 571, [7] ע' טבלאות, פקסי-מיל. 8°.

התכן: דער סטיכייאשער חוקס פון דער ייד. וועלט-לעכער שול בעת דער דייטשער אקופאציע און אין די ערשטע יארן פון אומאפהענגיקן פוילן. די ערשטע פריוון צו צענטראליזירן דעם יידיש-וועלטלעכן שולחען. דער 1. שול-צוזאמענפאר — די גרינדונג פון ציטא. פון 1. ביז 2. שול-צוזאמענפאר. דער 2. שול-צוזאמענפאר. דער חיי טעדיקער מארטירע-וועג פון דער ייד. וועלט. שול; די פאליטישע לאגע אין די יארן 1930—1939. ציפערן וועגן שולחען אין ווינע מינאנצן. גימנאזיעס און לערער-סעמינארן. לערער קאנסערגענצן און לערער-קורסן. לערער און פעדאגאגישע ליטעראטור (ע' 257—274). שול-אויס-

1017 **Karlin, Miriam.** Hebrew life in ancient Canaan; a unit of instruction for grade four of the Sunday school. Chicago, Department of Supervision, Board of Jewish Education, 1949. 1 p. l., III, 75 numb. l. 4°.

במכונית הכפלה, המעטפת בדפוס. ביבליוגרפיות בסופי הפרקים.

1018 **Maretz, Sylvia.** Shepherd life in Bible times; a unit of instruction for grade three of the Sunday School. Chicago, Department of Supervision, Board of Jewish Education, 1948. 1 p. l., IV, 68 numb. l. 4°.

במכונית הכפלה, המעטפת בדפוס. ביבליוגרפיה: דף 68—63.

1019 **Maretz, Sylvia.** The synagogue; a unit of instruction for grade two of the Sunday school... Directions for constructions of synagogue and furnishings, by Todros Geller. Chicago, Department of Supervision, Board of Jewish Education, 1948. 1 p. l., 75 numb. l., illus. 4°.

במכונית הכפלה, המעטפת בדפוס. ביבליוגרפיה: דף 31—42, 63—47.

שונות

1020 **Germany (Territory under Allied Occupation. U. S. Zone).** Rückerstattung in Deutschland; Gesetze und Verordnungen in der amerikanischen, französischen und britischen Zone. Kommentar zum Gesetz Nr. 59 über die Rückerstattung feststellbarer Vermögensgegenstände in der amerikanischen Zone vom 10. November 1947 nebst Musterbeispielen für die Anmeldung. Hrsg. im Auftrag der American Federation of Jews from Central Europe, von Herman Muller. New York, [1947]. 143 p. 8°.

Trends in conservative Judaism. The structure of the school and its curriculum. Objectives of Jewish instruction; — of Bible instruction; — of prayer book instruction; — of history instruction; — of instruction on Palestine. The conservative school and the Jewish community. Emphasis upon ceremonial observance. Objectives of instruction in Jewish religion. Theological climate of the conservative school. Outcomes of Jewish education: Jewish skills and knowledge. Strengths and weaknesses of the conservative congregational school. Summary. Bibliography: p. 169—172. Appendix.

1013 **Nudelman, Edward A.** A course of study outline for the Jewish Sunday school, prepared by Edward A. Nudelman [and] Eli-ezer L. Ehrmann. Chicago, Department of Supervision, Board of Jewish Education, 1949. 1 p. l., IV numb. l., 1 l., 136 numb. l. 4°.

במכונית הכפלה, המעטפת בדפוס. — עיקר החוברת — ביבליוגרפיות.

ספרי למוד

1014 ספר למוד לילדי ישראל במחנות קפרי-סין. (קפריסין), [חש"ז]. [1], 30 ע', תמונות. 8°.

במכונית הכפלה, ספר לימוד לעברית.

1015 קרמר, יעקב. פרוש פסולת לתלמידים ולמחלמים על מסכת בבא מציעא... [א—ב]. 8°.

התכן: [א]: פרק שנים אוחזין. (Malden), חש"מ. 1946. 128 ע'. — [ב]: פרק המפקיד. (New York) (Shoulson Press), 1948. 89, [1] ע'.

1016 באיאן, ל. אגדות; לערובך פון העברעאיש פאר יידישע שולן. צווייטע איבערגעארבעטע אויסלאגע. טייל 1. מעקסיקע, אברהם און גיטל קרעמערמאן-פאנד פאר פעדאגאגישער ליטעראטור בי דער יידישער שול אין מעקסיקע, 1948. 190 ע'. 8°.

בתוך כתבי עת

במודר זה ירשם תכן שלם או חלקי של כתבי-עת במדעי היהדות בעברית ובלועזית, וגם מאמרים בודדים מענייני יהדות מתוך כתבי-עת כלליים. יכללו כאן מחקרים בלבד ולא ספרות יפה ואף לא עיונים בכפיות ימינו. עתונים חדשים נרשמים גם לעיל במדור "עתונים וקבצים".

כס. ד. ד. כסלו תשי. — ט. חכסלר : מחידות סידור התפלה (80/1) [„אתה קדשת“ 9א9 אותיות, „ויכלו“ 12X12, „אתה אחר“ 15X15, „תפנת שבת“ 19X19]. — כס. ז. כה כסלו. — ז. וילנאי : מלחמת נאפוליון בארץ-ישראל (152/3). — י. מ. גרינץ : המגלות מעין פשחה והספרים ש„מכאן ואילך“ (159/63). — אגרות אחר-העם לי. ח. רבניצקי : הובאו לדפוס ע"י י. פוגרבינסקי (173/4; ח : 223). — ש. שפירא : ריש לקיש ראש המורדים ? (175).

כס. ח. י. טבת. — י. רוזנטאל : הרמב"ם על הנצרות (218).

הד הדפוס. היו. תלאביב, כסלו תשי. — מדפיסים יהודים במפעלים נאציים : מוכרונות השואה (19). — מ. אוסבורן : גרפיקה יהודית (24/5, 37). — ד. דוידוביץ : האות העברית כאלמנט קשויט בבית-הכנסת (31). — ג. מיימון : עיונים בתורת הניקוד : חזית; בנין הפעל (34/6). — הר"שלוס : האם היה קיים דפוס עברי בירושלים בשנת ש"ע ? (40/1).

הד המזרח. ז. 8. ירושלים, ג טבת תשי. „מוקדש למלאות 8 שנים לד"ר י. י. ריבלין.“ — מאמרים עליו.

החינוך. תלאביב, תשי"ס. ד. אבישר : החנוך העברי בחברון <לתולדות החינוך העברי בארצנו> (181—191). — ש. בקליאראלון : קיום לדמותו של הנוער התימני (300—323).

הטבע והארץ. ח. א. תלאביב, שבט תשי. — ט. אשכנזי : החורן (43—50).

ידיעות החברה העברית לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה. טו. 2. ירושלים, תשי. — מ. אבנמלך : לקורותי הגיאולוגיות של עמק הירקון והשפעתן על הישובים הקדמונים (7—2). — ב. מיינלר : החפירות בתל קסילה <סקירה ראשונה> (8—18). — מ. אבי

הארץ. 9262. תלאביב, טז שבט תשי. — מ. זולאי : מתוך שמונה עשרה לטו בשבט (5).

9286. יד אדר. — א. מ. הברמן : ברכת מזון לפורים (3). — י. זה : אגרת חרוזה בלתי נודעת של רבי יהודה הלוי (4).

9298. כח אדר. — ח. שירמן : האגרת החדשה של יהודה הלוי (5).

בטרם. יא. תלאביב, כסלו-טבת תשי. — מ. הרן : „עבר“ חדשה או „ישראל“ מחודשת ? (27—35). „...דן“ בבית הויקה שבין העם המתהווה בארץ לבין היהדות העולמית, בחינה היסטורית רחבה.

א. שבט תשי. — א. נ. פולאק : תפיסת-ההיסטוריה העברית כיצד ? (35—40).

בילו. ד. תלאביב, כסלו תשי. — ד. ברילינג : יהודי המבורג וא"י <קשריהם לפני התחלת התנועה הציונית> (67—73). — הג"ל : מלחמה לעברית בקרב יהודי גרמניה במאה ה-19 (73—75).

בצרון. יא. ב. ניויורק, חשון תשי. — א. א. מריד : לחקר היסוד „רב“ בשרשי הלשון (100—109). — מ. דימן <הרן> : חקירת המקרא בעברית מראשית התקופה הלאומית עד זמננו (110—114; יא : 174—178).

גליונות. כג. היו. תלאביב, תשרי—כסלו תשי. — נ. קצבורג : היסטוריה והיסטוריוגרפיה בזמננו (9/160). — א. טרסקובר : לדרכי המחקר של החברה היהודית (170/5). — מ. ה. ברשמי : מושג הדימוקרטיות במשנת פילון האלכסנדרוני (80/176). — מ. דבשני : האופטי מיום של הרמב"ם (2/180).

הדאר. כח. לט. ניויורק, ערב סכות תשי. — ש. מדרבוש : על חידוש הסנהדרין (50/1048); מ : 1083/4. — י"ט לווינסקי : האתרוג (1/1050). — א. ר. מלאכי : מבשר גאולה בתימן <המשיח מארי שבר אל כחיל> (6/1055; מ : 6/1085, 1097).

יונה : חפירת שיח' בדר <חשט> (19—24). — ב. מילר : חפירות נסיון בעין גדי (25—28). — ש. יבין : התגליות בקראתפה (29—33). — א. מלמס : מכתב ארמי חדש לפרעה מימי ירמיהו (34—39). — ש. א. ליונשטאם : המגילות של מערת עין-פשה (40—44). — הכינוס הארצי החמישי לידעת הארץ : "ירושלים בעבר ובהווה" (45—56).

שם : כלבו (113—124 : 209—220). — ש. מרכוס : על אשכנזים ספרדים ועל אשכנזים סתם בבבלוגאריה (236—246). — מ. פוגלמן : הסוכה שבמקדש (89—95). — ש. ח. קוק : חומר להוראת "שימוש" (382—384). — מ. רייך : תרי תמיהי : א) "בזמן שאין ישוע ושבויה ביניהן" ; ב) חלוקת משמרות כהונה לבתי אבות (246—247).

ספר השנה ליהודי אמריקה. ייא. ניוירוק. חשט. — למדינת ישראל (9—110) : י. מ. גרינץ : ארץ העוד <מובן "ארץ כנען לגבולותיה" ו"לבוא חמת" ושעיון להלכה ולמעשה> (43—64). — מ. אטר : דוד המלך ויואב בן צרויה (65—98). — ש. פדרבוש : הקנין הפרטי בתורת ישראל (99—110). — ספרות יפה (111—256). — מחקר ומדע : א. ש. יהודה : מלים, מושגים ומנהגים [בתנ"ך] לאור שפת המצרים (259—278). — ש. קרויס ז"ל : גבורים וענקים בישראל <באגדה ובמסורת העמים> (279—300). — ש. י. סיני : זלזול הורים בתורה ובחקי המזרח (301—315). — י. רוונסל : בעיות בתולדות היהודים בתקופת הבית השני (316—334). — מ. וסמן : הגאון מוילנה (335—351). — י. ד. איגוס : תורת חב"ד : הרעות היסודיות שבספר "לקוטי אמרים" להרב שניאור זלמן מלאדי (352—409). — י. ק. מיקלישנסקי : ספרות שאלות ותשובות (410—424). — א. ר. מלאכי : רושמי גזרות ת"ח (425—444). — נ. נרדי : מושגים פסיכולוגיים בספרותנו העתיקה [בעיקר בספרות ימיהבינים] (445—471). — ר. פטאי : מסכת סגולות <פרק על סגולות לאשה המקשה לילד> (472—487). — י. יעקבוביץ : אותיות מחזיונות (488—500). — י. ז. לינוולד לכיא : מדרש אליהו (501—510). — מסות ומאמרים : נ. טורוב : אמנות פלסטית יהודית באמריקה (529—569). — א. אפשטיין : שירתו של שמעון הלפין (570—582). — מ. פרגי : שירת האבדון ליהדות אירופה [על השירה העממית במחנות ההשמדה] (583—616). — א. אינדלמן : מגלת פולין (617—628). — מ. א. שולחאס : יהדות איטליה (629—642). — צ. שרפשטיין : חורבן התרבות העברית ברוסיה הסובייטית (643—687). — י. לשצינסקי : אוכלוסי היהודים בארצות אמריקה הלטינית (688—698). — ד. פרסקי : תבואת הספרות העברית באמריקה (699—712).

העולם. 37. יד. ירושלים. סז טבת תשי. — י. א. זימן : סקירה על התפתחות העברית משפת פיוט עתיקה לשפת דבור (270/2).

י. ד. יגיד. תליאביב. סיון חמוז חשט. — מ. נון : איצור הכנרת בימי קדם (17—19). — י. סבא : מושגים ומונחים בספנות (20).

מולד. ד. 21. תליאביב. כסלו תשי. — מ. גישטס : התישבות יהודים בגולן : פרשה שנשכחה (159—165). — ד. 22. סבת. — ז. שור : צופיך צפת : למהותה של עלית המקובלים במאה ה"ז (246—254).

מערכות. ס. תליאביב. כסלו תשי. — י. ידן : הגיאוגרפיה הצבאית של הגליל (14—23). — "מבצע יואב" [פתיחת הדרך לנגב באוקטובר 1948] (26—52). — סא. אדר. — א. מלמס : מלחמותיה האחרונות של ממלכת יהודה [מן יאשיה ואילך] (4—14).

סיני. שנה יג כרך כו. ירושלים. תשרי-אדר תשי. — ש. אברמסון : קטע חדש מדיואן המשורר יצחק בן כלפון <?> (205—208). — ש. ב. אילמן : צמחי רפואה במקרא (194—205 ; 372—382). — נ. כרמנחם : פיוטי ראביע מתוך הגניזה (69—74). — י. מ. גינצבורג : "מקלש מגואלי" : על "גואל הדם" בזמן הזה (36—53). — י. גרינוואלד : רבני אונגריה שעלו לארץ ישראל (221—235). — נ. ש. גרינשפאן : הסנהדרין וידיעות חיצוניות (163—171). — א. מ. הברמן : חוד חידה ומשול משל (359—371). — א. הילמן : מאי "גור חנוכה (172—174). — א. הראובני : הראש והלענה (294—304). — י. חארטסקי : ביסורת וכוס של כסורות (305—314). — י. ל. זלוטניק : מאבדות השבת ומנהגיה (75—89). — י. זלוטניק : יוספוס פלאביוס (19—35 ; 185—193). — מ. י. ל. זק"ש : קטע חדש מפירוש הרמב"ם לתלמוד מסכת שבת (66—68 ; 248). — ח. חמיאל : "תפתה ערוך" לר' משה זכות (101—112). — ח. ילון : ללשון המגלות הגנוזות (267—293). — א. יערי : שלוחי ארץ ישראל בהווה (326—358). — י. ל. מימון : חידוש הסנהדרין במדינתנו המחודשת (1—18 ; 129—143 ; 249—257). — ר. מרגליות : לתולדות אנשי

37. כ. כט שבט. — ח. מ. י. גבריהו : משהו על נביאי השקר (369).
- על המשמר. ה. 1990. תלאביב, כג שבט תשי. חוססת : "גליון מיוחד לשאלות כלכלה ומשק". 16 ע.
- עתידות. ג. 10—11. תלאביב, תשרי-חשוון תשי. — א. י. בראור : גפוליון וחילו במצרים ובארץ-ישראל <המשך> (289—294) ; 12 : 411—416 ; ד, 1 : 43—46. — ס. כהן-ירדני : הדיונים (307/2, 301—320).
- הפרקליט. ה. י. ת. תלאביב, תשרי-כסלו תשי. — ש. קולודני : בעיות לשוניות (197—202). — צ. קארל : ירושת הבת בישראל (211/7). — רשימת מונחים וביטויים בתורת הדיון האורחי ובחירת החזיים (242/4).
- ציון. יגיד. ירושלים, תשח-תשט. — י. היינמן : היחס שבין עם לארצו בספרות היהודית-ההלניסטית (1—9). — א. פוקס : מרקס ויליוס אלכסנדר <לתולדות משפחת פילון האלכסנדרוני> (10—17). — ש. ד. גויטיין : סטרו של אבן עובדיה על הריסת בית הכנסת היהודי בירושלים בשנת 1474 (18—32). — ר. פ. ארונשטיין : כובע היהודים (33—42). — ע. שוחט : ר' אברהם זכות בשיבת ר' יצחק שולאל בירושלים (43—46). — ג. שלום : לשאלת יחסם של רבני ישראל אל השבתאות <ר' משה זכות : חדשות של ר' דוד יצחקי השבתאי> (47—62). — ב. דינבורג : ה"מגנים החדשים" בתולדות ישראל, אבחנתם, מהותם ודמותם (63—105). — ג. מ. גלבר : שאלת היהודים בפולין בשנות 1815—1830 (106—143).
- הרופא העברי. כב. א.ב. ניו-יורק, 1949. "הוצאה מיוחדת למדינת ישראל". — א. קוצ'ינסקי : בעיות החירות הפסיכופתולוגיות בישראל (49—63). — א. ש. יהודה : מושגים ומונחים למחלות ולאברים לאור ספר הרפואה של המצרים (64—83). — ז. מונטנר : יהודים כעמדי-התווך בתקניית מדעי הטבע והרפואה לעמים בימי הביניים (84—87). — ל. גימזי : המאמר של אלקרק סאני על הפסיכופיסיולוגיה של השינה והחלומות (88—95). — א. א. פריד : השיטה ואבנורי השיטה בקביעת מונחים (108—113). — מ. מישל : מחלות הארץ המידה קת : טעויות באבחנה וברפוי (134—147). — ר. לוי : הצורות הקליניות של תלת אצל יהודי ישראל (148—
- 153). — מ. כרעמי. א. גולדשטיין. ד. הילמן : מונחים משותפים לרפואה ולרוקחות (154—160). — ז. י. פלאשקס : הרופאים הראשונים ילידי ארץ-ישראל (160—169).
- רפואה וטרינרית. ה. ד. תלאביב, טבת תשי. — א. שושן : אדם ובהמה בגני חז"ל. ט : מונות בעלי חיים וכלכלתם (8/146).
- שבילי החנוך. ט. ניו-יורק, 1949. — ל. קופרשטיין : היאבקותו הפוליטית והמשפטית של החנוך היהודי באירופה המזרחית (8—14, 176—183). [בעיקר בשנים שבין שתי מלחמות-העולם.]
- השרה. ל. ב.ג. תלאביב, חשוון-כסלו תשי. — א. ש. אלברג : אתרוג הנאכל מהו ? (99—100). — ש. ד. יפה : לברור מושגם של אמה — תעלה וערוגה — משר (9/128).
- ל. ה. אדר. — נ. שיפריס : המונחים אמה, תעלה, ערוגה, משר (30/329).
- תלמים. צדצה <קטקל>. תלאביב, טבת-שבט תשי. — י. אורי : ההתישבות החקלאית של היהודים בארצנו טינה (29—33).
- תלפיות. ה. גיד. ניו-יורק, כסלו תשי. — ש. ק. מירסקי : פרקים מספר התשובה של ר' מנחם המאירי יוצא בפעם הראשונה לאור (417—524). — י. ז. הורוביץ : ירושלים בירת ישראל ; תאור העיר בימי דוד ושלמה (538—564). — י. רוזנטאל : תשובות ר' ישמעאל ב"ר אברהם יצחק הכהן, רבה של מודינא, על י"ב השאלות של הקיסר נאפוליאון (565—587). — מ. א. שולחאס : ספרים וספריות אצל יהודי איטליה בתקופת הרניסאנס (591—605). — מ.צ. איזנשטט : מכתב הרמב"ן מארץ ישראל בענין צורת שקל ישראל ומשקלו (606—621). — י. סינקל : אור גנוז של חז"ל על דרכי המקרא <נשי הושע> (622—662). — א. הילביץ : מלכות בית חשמונאי לפי ההלכה (663—676). — מ. מ. כשר : חזת דעת על דבר המגלות הגנוזות (677—691). — א. א. שאצקס : גורי קנין דרבנן (733—742). — א. זיו : הרמ"א (743—758). — א. ר. מלאכי : תלמוד ירושלמי מירושלים <לתולדות הוצאת הירושלמי על ידי ר"מ לונץ> (759—769). — א. ש. יהודה : פרקים מזכרונות

- בספר (770/8). — י. ד. כערגמאן: הראב"ד בעל
ההשגות (810—827). — א. טובנהוין: ר' ישראל'י
מריזין (838/40). — מ. גיסטר: ס' שו"ת צמח צדק
הראשון לר' מנחם מענדל קראכמאל ז"ל (841/3). —
ח. ד. שעזעל: רבנו גרשם "מאור הגולה" (859/60). —
נ. בן-מנחם: הערות לרשימה הביבליוגרפית על הגר"א
(861/2).
- התקופה. לרלה. ניויורק, תשי. — מדינת ישראל
[5 מאמרים] (42—7). — י. כהן: אחר; דרמה (43—
142). — ספורים (143—256). — שירים (257—392). —
אנטוניוס וקליאופטרה מאת י. שקספיר, תרגם ה. בבלי
(395—494). — לסימה של תקופה; ליובל השלישים
של "התקופה": ישעיה רבינוביץ: שלשים שנה (497—
512). יעקב רבינוביץ ז"ל: הספרות העברית בארץ-
ישראל (513—532). א. שטינמן: כה אמר פרישמן;
פרקי שיחות וזכרונות (533—595). — מסות ומחקרים:
א. ש. יהודה: דוד הראובני; מצא, לשונות ותעודות
(599—625). — פ. דיקשטיין: משטט ומדינה בישראל. תקו-
פת המשנה (664—685). ח. ז. הירשברג: דמות היהודים
בספרות הערבית הקדומה (686—697). ב. גוטסמן: פרקי
קדומים [על המזרח הקדום] (707—721). א. ר. מלאכי:
אגרות סופרים <אגרות יל"ג לזוליצקי ומכתבי זוליצקי
לבארסון ולווסנץ> (756—783). ט. אשכנזי: לחקר המדי-
ניות הבריתית במזרח התיכון (1914—1918) (784—799).
— רשימות. ביניהן: א. י. כ"ץ: לשאלת השפעת התל-
מוד על הקוראן (834—838). א. ר. מלאכי: מלואים
לביבליוגרפיה של הלל ציטלין (843—848).
- תרביץ. שנה כ <תשט>. ירושלים, תשי. "מוגש לר'
יעקב נחום הלוי אפ"ש ט"ו ללואת לו שבעים שנה". —
ש. אברמסון: כתבי י. נ. אפשטיין <ביבליוגרפיה> (ז-
טז). — ש. אברמסון: מן המקור הערבי של ס' "המקח
והמכר" לרב הא"י גאון (296—315). — א. אורבך:
תשובת אנשי יגנה והויכוח היהודי-נוצרי (118—122). —
ג. אלון: בניהם של חכמים (84—95). — ש. אסף:
מכתבים מקירואן ומאלכסנדריה לר' יוסף אבן-עזוכל
(177—190). — ז. בן חיים: הניקוד השומרוני, ביחוד
שלשת הפתחים שבו (215—224). — ד. צ. בנעט: מכתב
מתיומן משנת 1202 (205—214). — י. בער: רש"י
והמציאות ההיסטורית של זמנו (320—332). — ש. ה.
ברגמן: שלמה מימון והרמן כהן (284—295). — י.
גוטמן: האל הכנעני שדרפא ומהותו (68—78). — ש.
- ד. גויטיין: מכתבים ומסמכים קדומים מגנוי דוד
קופמן ז"ל (191—204). — י. ג. גומפרץ: דרנא תביר-
מירכא תביר (265—272). — ח. א. גינזברג: עמנואל
(29—32). — ב. דה-פריס: משנה ותוספתא בבא-מציעא
(79—83). — ב. דינבורג: ב"צ רפאל הכהן פריצי וספרו
"פתח צינים" לדרמותה של "ההשכלה" באיטליה (241—
264). — א. מ. הברמן: רשימת "ימות עולם" משנת ר"ס
(225—227). — מ. זולאי: אוהרות ר' יצחק אבן ג'יקטילה
(161—176). — ג. ה. טור-סיני: טורשטינר; אותות
במקרא ובמכתבי לכיש (49—57). — ש. ייבין: משפט
התורה ביהודה וכישראל בימי המלוכה (58—60). —
ש. ליברמן: שוב על כתי' לידן של הירושלמי (107—
117). — ב. מייזלר: הרקם והחגר (316—319). — ע.
צ. מלמד: שיחתם של אבות בס' בראשית (8—28). —
מ. צ. סגל: המקבילות בספר איוב (35—48). — א. א.
הלוי פיקלשטיין: ללשונם של התנאים (96—106). —
א. צ'יקובר: אנטיוכיה בירושלים <לשאלת מצבה
המשפטית של ירושלים תחת שלטון המתייחנים> (61—67).
— מ. ד. קאסוטו: נסיעתה של אשרה בכתבי אוגרית
(18—118). — II AB <7—1>. — ב. קלאר הי"ד:
מאחיקר לירמיהו (33—34). — ש. קרויס ז"ל: ביאור מושג
ירחי כלה (123—132). — י. י. ריבלין: פירוש רס"ג
לתורה מתוך תרגומו (133—160). — מ. שוחב: כתובת
הבורגוס <Βουργος> מקיסריה שבארץ ישראל (273—
283). — ג. שלום: שתי העדויות הראשונות על חבר-
רות החסידים והבעש"ט (228—240).
- כא, א. תשרי תשי. — ע. צ. מלמד: ספר האונומסטי-
קון לאבסכיוס <המשך> (1—24). — ג. רבן: שאלת
אכילת בשר בפרשת בראשית (25—29). — ג. אלון:
[אנא] בשם (30—39). — א. וח. הראובני: האובכים;
האובכ הרומי, המדבר, הכוחלי והאוביון (40—46). —
א. מירסקי: לפיוטים מקבילים (47—52). — מ. רוטנברג:
שם עצם, הגשנה במשפט מקראי (53). — י. ווארטסקי:
המלה <μῶς> במדרשים (54—57). — מ. בניהו: מי היא
ר' משה בן חביב מחבר "עץ הדעת"? (58—60). —
מ. אבייונה: הנחר "קורמיון" (61). — ש. מ. שטרן:
הערות לסכסס של המאמר על המשקלים לר' יהודה הלוי
(62). — ש. אברמסון: גוספות ל"דפים גוספים מן
האגרון לרס"ג" (63). — א. מ. הברמן: הערות ותיוונים
ל"תשלומי שירים ופיוטים" (64).
- דווקא. 1. גומ' 2. בוענאס איירעס, אקט-דעצ.

- Archiv Orientální.** 17, 2. Praha, 1949. = Sym-
bolae ad studia Orientis pertinentes Frederico
Hrozný dedicatae, 2. — A. F. Puukko: Die
Leviratsehe in den altorientalischen Gesetzen
(296-9). — J. J. Stamm: Zum Ursprung des
Namens der Ammoniter (379-82). — J. Starcky:
Le nom divin El (383-6). — N. H. Tur-Sinai:
Šitir šamē, die Himmelsschrift [Ps. 19]
(419-33).
- Biblica.** 31, 1. Roma, 1950. — J. T. Milik:
Note sui manoscritti di 'Ain Feshā (73-94). —
H. Senès: Activité archéologique en Israël
(112-6).
- The Catholic Biblical Quarterly.** 12, 1.
Washington, Jan. 1950. — E. Zolli: „Kerum”
in Ps. 12, 9; a hapax legomenon (7-9). — H.
Heras: The curse of Noe (64-67). — J. M. P.
Bauchet: A note on the orthography of the
Dead Sea mss (68). — R. North: Beth-Shan
and Megiddo (84-89).
- The Cambridge Journal.** 3, 3. Cambridge,
Dec. 1949. — H. J. K. Ridder: Exemplar vitae
humanae. Leone Ebreo and Uriel da Costa
(175-180).
- Commentary.** 9, 1. New York, Jan. 1950. —
H. Lehrman: The Jews under Turkey's "New
Deal" (29-39). על מצב היהודים בתורכיה.
- Confluences.** 7, 15-17. Paris, 1947. „Bilan
קבץ מאמרים על מצב היהודים ובעיותיהם. 416 p.
juif”.
- The English Historical Review.** 252. London,
July 1949. — R. W. Greaves: The Jerusalem
Bishopric, 1841 (328-52).
- *Estudios Bíblicos.** 7. Madrid, 1948. — T.
Ayuso Marazuela: Los elementos extrabíblicos
de los Macabeos y apéndices del Antiguo Tes-
tamento (147-66). — R. Criado: Tienen alguna
eficacia real las acciones simbólicas de los
1949. — י. פאלישוק: דער אנהייב פון שריפטנוואה
(146—129). — ב. לעווין: די מאראנען >א פרוו פון
א דעפיניציע< (147—166).
- יידישע שפראך.** אן. ניו־יורק, 1949. — מ. היינריך:
חאס אין דער מער מיטן יידישן אויסלייג? (1—22). —
י. מארק: אומשטימונג אין צאל צווישן סוביעקט און
פרעדיקאט (22—34). — ח. ש. קאזדאן: בילדערישקייט
אין דער יידישער פאלקשפראך (34—50).
- די צוקונפט.** 54. נומ' 10. ניו־יורק, דעצ. 1949. —
י. שאצקי: העגן א פראבלעם אין דער געשיכטע פון
יידן אין אוקראינע >די פראגע העגן סאכטן הכנסות פון
צערקחעס< (579—584).
55. נומ' 2. פעב. 1950. — מ. נייגרעשל: ש. י.
אימבער און דער אויסקום פון דער מאדערנער יידישער
פאעזיע אין גאליציע (77—82). — י. ראבינאוויטש:
ליטורגישע קאמפאזיציעס אין ארטאדאקסישן סטיל
(101/3).
- קיום.** 2. נומ' 11—12. פאריז, נאו־דעצ. 1949. —
י. מייסליס: אליהו בחור >100 יאר נאכן טויט פון
יידישן שפילמאן און דיכטער< (1257/62).
3. נומ' 1. יאנ. 1950. — י. פיינק: יידישע צייט-
שריפטן אין דער פראנצויזישער שפראך (1369/71).
- נומ' 2. פעב. — מ. א. שולוואס: די אייראפעישע
תקופה אין דער יידישער געשיכטע און דער היסטארי-
שער העג פון אישכנזישן יידנטום (1384/6). — ל. גאלד-
האסער: צו דער געשיכטע פון חזנות אין פוילן
(1405/9).
- Acta Academiae Aboensis.** 18. Abo, 1949. —
J. Lindblom: Profetiskt bildspråk (208-23).
- Aevum.** 23, 3-4. Milano, Dic. 1949. — G.
Rinaldi: Saggio storico-religioso sul profeta
Amos (316-56).
- American Jewish Archives.** 2, 2. Cincinnati,
Jan. 1950. — J. W. Grollman: The emergence
of Reform Judaism in the U. S. (3-14). —
B. W. Korn: The trials of an immigrant 100
years ago (15-22).

Historia Judaica. 11, 2. New York, Oct. 1949. — G. Lapiana: The Church and the Jews (117-44). — B. Blau: Sociology and statistics of the Jews (145-62).

Horae Soederblomianae. Mélanges Johs. Pedersen. 1-2. Stockholm, 1944-46. — J. Lindblom: Die „Eschatologie“ des 49. Psalms (21-27). — C. M. Edsman: The body and eternal life (33-104). עוסק באריכות בישעיהו סו, דרך ונוגע בהשקפת היהדות ההלניסטית על תחיית המתים.

Fasc. 3. 1947. — G. Widengren: Till det sakrala kungadömet historia i Israel (1-21).

Human Relations. 2, 4. London, 1949. — A. Merzbach: Home punishments of young children in the Jewish community of Palestine (305-17).

International Affairs. 26, 1. London, Jan. 1950. — W. Fitzgerald: The holy places of Palestine in history and in politics (1-10).

Internationale Kirchliche Zeitschrift. 57, 228. Bern, Dez. 1949. — P. H. Vogel: Englische Bibelübersetzungen (227-42).

Iraq. 11, 2. London, autumn 1949. — D. B. Harden: Tomb-groups of glass of Roman date from Syria and Palestine (151-9).

The Jewish Quarterly Review. 40, 1. Philadelphia, July 1949. — M. Aberbach: The conflicting accounts of Josephus and Tacitus concerning Cumanus' and Felix' terms of office (1-14). — E. R. Lacheman: A matter of method in Hebrew paleography (15-39). — W. F. Albright: Are the 'Ain Feshkha scrolls a hoax? (41-49). — M. Burrows: A note on the recently discovered manuscripts (51-56). — S. Zeitlin: The alleged antiquity of the scrolls (57-78). — F. Zimmermann: The question of Hebrew in Qohelet (79-102). — R. Gordis:

Profetas? (167-217). — H. Heras: El episodio de la Torre de Babel en las tradiciones de la India (293-325). — E. Zolli: El „velo de los ojos“ en Gen. 20. 16 (327-33).

Evidences. 7. Paris, jan. 1950. — A. Lunel: La littérature des Juifs du Comtat (40-43).

The Expository Times. 61, 5. London, Feb. 1950. — M. Black: The Messiah in the Testament of Levi 18 (157-8). — W. Y. Turner: Psalm 58, 9 (160).

Finsk Tidskrift. 145, 4. Åbo, 1949. — B. Lundman: Några synpunkter på de gamla främreasiatiska folkens, speciellt fornjudarnas antropologi och etnografi (1-15. Separatum).

„נקודות מבט אחדות על האנתרופולוגיה והאתנוגרפיה של העמים באסיה הקדומה העתיקה, ביחוד של היהודים הקדומים“.

*Franciscan Studies. St. Bonaventure, N. Y., Mar. 1949. — P. B. Bagatti: The legend of the wandering Jew.

Hebrew Union College Annual. 22. Cincinnati, 1949. — A. Cronbach: Social Thinking in the "Sefer Hasidim" (1-147). — F. Landsberger: The house of the people (149-55). — R. Gordis: Quotations as a literary usage in biblical, Oriental and rabbinic literature (157-219). — L. H. Silberman: The Sefirah season (221-37). — D. Daube: Rabbinic methods of interpretation and Hellenistic rhetoric (239-64). — R. Loewe: Jerome's rendering of עולם (265-306. 432). — A. Schreiber: The Rabbanite prayer-book quoted by Qirqisani (307-20). — O. Neugebauer: The astronomy of Maimonides and its sources (321-63). — J. Morgenstern: Two prophecies from 520-516 B. C. (365-431). — סיפור הצרות שעברו באיסלמיה, ידיל עיי מ. א. שולחאס (21-1). — י. זונה: פרקים ממסכת גירושים (44-23).

Gordis: "Na'alam" and other observations on the Ain Feshka scrolls (44-47).

The Journal of Political Economy. 58, 1. Chicago, Feb. 1950. — C. W. Efroymson: Collective agriculture in Israel (30-46).

The Journal of Religion. 29, 4. Chicago, Oct. 1949. — P. Ramsey: Elements of a biblical political theory (258-83). על "ברית", "צוק", "משפט" בתנ"ך.

Journal of the American Oriental Society. 69, 4. Baltimore, Dec. 1949. — D. S. Mak: Some Syrian[-Palestinian] Arabic proverbs (223-8).

Judaica. 4. Zürich, 1948. — H. Bietenhard: Die Freiheitskriege der Juden unter den Kaisern Trajan und Hadrian und der messianische Tempelbau (57-77, 81-108, 161-185). — H. J. Schoeps: Zur Theologie des jüdischen Gebetbuches (108-13). — G. Kretschmar: Der Gebrauch des Fremdwortes Kosmokrator im Rabbinat [=rabbinischen Schrifttum] (114-23). — W. A. Schulze: Friedrich Christoph Oetinger und die Kabbala (268-74).

5. 1949. — R. Meyer: Die Figurendarstellung in der Kunst des späthellenistischen Judentums (1-40, 16 pl.). — W. Buchholz: Kleiner Kommentar zum Buche des Predigers (41-49). — D. Farbstein: Die Nächstenliebe nach jüdischer Lehre (208-28, 241-62). — B. Blau: Die Christen jüdischer und gemischter Abkunft in Deutschland und Österreich im Jahr 1939 (272-88).

The Menorah Journal. 37, 4. New York, autumn 1949. — H. A. Fischel: New perspectives on Jewish history (299-310). — R. Gordis: All men's book; a new introduction to Job (329-58).

Le Monde Juif. 4, 24-26. Paris, oct.-déc. 1949. — J. Sabile: Comment furent sauvés les Juifs

The translation-theory of Qohelet re-examined (103-116).

40, 2. Oct. — G. R. Driver: The [Ain Feshkha] Hebrew manuscripts (127-34). — E. Rivkin: Leon da Modena and the "Kol Sakhal" (135-56). — S. Gandz: Studies in the Hebrew calendar. 2: The origin of the two new moon days (157-72; 40,3: 251-77). — S. L. Skoss: Corrections to Mandelkern's Concordance (173-88). — S. M. Stern: The explanation of a difficult verse of Yehuda Halevi and the Spanish etymology of the name Ibn Baron (189-91).

40, 3. Jan. 1950. — S. Zeitlin: Jewish apocryphal literature (223-50). — M. Perlmann: Ibn Hazm on the equivalence of proofs (279-90). — S. Zeitlin: Where is the scroll of the Haftarat? (291-6). — H. Heinemann: The date of Psalm 80 (297-302).

Jewish Social Studies. 11, 4. New York, Oct. 1949. — E. Silberner: Friedrich Engels and the Jews. (323-42). — P. Friedman: Polish Jewish historiography between the two wars (1918-1939) (373-408).

Jödisk Samfund. 24, 1. København, Jan. 1950. — M. Hartvig: De første jøder i Danmark [ca. 1600 — ca. 1780] (7-9; 2: 11-13; 3: 11-13). — A. Arnheim: Jøderne i Danmark; statistik set (18-19; 2: 20-22; 3: 18-19).

The Journal of Educational Psychology. 38. Baltimore, March 1947. — N. Nardi: A test to measure aptitude in the Hebrew language (167-76).

40, 8. Dec. 1949. — M. Radke, J. Sutherland: Children's concept and attitude about minority [Jewish and Negro] and majority American groups (449-68).

Journal of Near Eastern Studies. 9, 1. Chicago, Jan. 1950. — S. I. Feigin: The heavenly sieve [2 Sam. 22, 12-13] (40-43). — R.

- [Num. 21, 24] (64-5). — C. N. Johns: Discoveries in Palestine since 1939 (81-101). — N. Lewis: New light on the Negev in ancient times (102-17). — G. L. Harding: Recent discoveries in Trans-Jordan (118-20). — C. Mackay: Salem (121-30). — D. W. Thomas: Ostrakon III: 13-18 from Tell ed-Duweir (131-6).
- 81, 1949. — L. Harding: Recent work on the Jerash forum (12-20). — A. M. Honeyman: Epigraphic discoveries at Karatepe (21-39). — R. W. Hamilton: The baths at Khirbat Mafjar (40-51). — A. Dupont-Sommer: Note on a Phoenician papyrus from Saqqara (52-7). — J. J. Rothschild: Kurdaneh (58-66). — D. M. L. Urie: Sacrifice among the West Semites (67-82). — M. A. Murray: Some Canaanite scarabs (92-99). — C. Roth: The "Chair of Moses" and its survivals (100-11). — G. L. Harding: The Dead Sea scrolls (112-6). — J. Gray: The Rephaim (127-39). — S. A. Birnbaum: The date of the Covenant Scroll ("Sectarian Document") (140-7).
- The Palestine Post.** 7253. Jerusalem, 2.III.1950. Supplement on... Tel-Aviv (5-12).
- Philosophy and Phenomenological Research.** 10, 2. Buffalo, Dec. 1949. — N. A. Mashkin: Eschatology and Messianism in the final period of the Roman republic (206-28).
- Population Studies.** 2, 1. London, June 1948. — E. Bromberger: The growth of population in Palestine (71-91). — P. J. Loftus: Features of the demography of Palestine (92-114).
- 2,3. Dec. 1948. — M. Spiegelman: The longevity of Jews in Canada, 1940-1942 (292-304).
- The Psychoanalytic Quarterly.** 17, 2. Albany, N. Y., Ap. 1948. — N. Ackerman, M. Jahoda: The dynamic basis of anti-Semitic attitudes (240-60).
- du Danemark: documents (7-11; 5-7, 15; 5-9). 5, 27-28. Jan.-fév. 1950. — J. Sabile: L'action suédoise en faveur des Juifs de Hollande, de Norvège et de Hongrie (4-7; 8-11).
- Münchener Theologische Zeitschrift.** 1, 1. München, Jan. 1950. — F. Stummer: Die Vulgata zum Canticum Annae <1 Sam. 2, 1-10> (10-19).
- Neue Schweizer Rundschau.** 17, 10. Zürich, Feb. 1950. — W. Kraft: George und das Judentum (619-25).
- Nouvelle Revue Théologique.** 72, 1. Paris, jan. 1950. — G. Lambert: Les manuscrits du désert de Juda. III: Découverte et exploration de la grotte (53-65).
- Oudtestamentische Studiën.** 7. Leiden, 1950. — T. Jansma: Inquiry into the Hebrew text and the ancient versions of Zechariah 9-14 (1-142). — G. J. Thierry: Miscellanea Hebraica: A hypothesis on the origin of the Hifil (143-5); Baur-Leander's terminology on the Hebrew tempora (145-6); Judges 9, 28 (146-8). — M. David: The Codex Hammurabi and its relation to the provisions of law in Exodus (149-78). — J. Simons: The wall of Manasseh and the 'Mišneh' of Jerusalem (179-200). — Th. C. Vriezen: The term "hizza": lustration and consecration (201-35). — J. Van der Ploeg: Le pauvres d'Israël et leur piété (236-70).
- Palestine Exploration Quarterly.** 80. London, 1948. — J. L. Myres: King Solomon's Temple and other buildings and works of art (14-41). — D. M. L. Urie: Officials of the cult at Ugarit (42-7). — L. W. B. Rees: The route of the Exodus; the first stage: Ramses to Etham (48-58). — S. Ben-Dor: Some new Seleucid coins (59-63). — G. R. Driver: Mistranslations

tique juive (81-99). — G. Vajda : Quelques aspects du problème de la foi et de la raison dans la philosophie juive du moyen âge (100-115). — Bahia Ibn Pakuda : Introduction aux devoirs des coeurs <extraits présentés par A. Chouraqui> (116-135).

Revue d'Histoire de la Médecine Hébraïque. 1. 4. Paris, déc. 1949. — S. R. Kagan : Karl Weigert, 1845-1905 (5-13). — R. Kohn : L'influence des Juifs à l'origine de la Faculté de Médecine de Montpellier (14-34). — I. Simon : La gynécologie, l'obstétrique, l'embryologie et la puériculture dans la Bible et le Talmud (35-64).

La Revue Marocaine du Droit. 12. Casablanca, déc. 1949. — E. Malka : Le lévirat ou „Yeboum" (204-8).

Rivista di Archeologia Cristiana. 25, 1-4. Città del Vaticano, 1949. — O. Perler : Das vierte Makkabaeerbuch, Ignatius von Antiochien und die ältesten Martyrerberichte (47-72).

Sefarad. 9, 2. Madrid, 1949. — A. Diez Macho : La homonimia o paronomasia = al-muyanasa = lašon nofel 'al lašon (269-309). — G. Vajda : „La conciliation de la philosophie et de la loi religieuse"... de Joseph ben Abraham ibn Waqâr (311-50). — R. del Arco, F. Balaguer : Nuevas noticias de la Aljama judaica de Huesca (351-92). — J. Ma. Sanz Artibucilla : Aportaciones documentales sobre la judería de Tarazona (393-419). — J. Ma. Millás, A. I. Laredo : Las lápidas sepulcrales antropomorfas de los cementerios israelitas de Alcazarquivir y Tanger (421-32). — A. Cardoner : Seis mujeres hebreas practicando la medicina en el reino de Aragón (441-5). — C. Roth : The last years of Abraham Zacut (445-54).

Publications of the American Jewish Historical Society. 39, 2. New York, Dec. 1949. — C. C. Davis : "Judith Bensaddi" and the Rev. Dr. Henry Ruffner (115-42). — A. G. Duker : Polish political émigrés in the U. S. and the Jews, 1833-1865 (143-67). — A. Kober : Some Friedmann family letters (169-76). — D. de Sola Pool : The diary of Chaplain Michael M. Allen, September, 1861 (177-82). — L. M. Friedman : Hebrew-speaking Indians (185-9).

La Rassegna Mensile di Israel. 15, 11-12. Roma, nov.-dic. 1949. — S. Franco : Ricerche su Lazaro ebreo di Frigeis medico insigne e amico intimo di André Vésal (495-515). — S. Foa : Cronache ebraico-torinesi del primo '700 (529-37).

16, 1. Genn. 1950. — E. Artom : Gli Ebrei del settecento (23-31). — A. Zuccagni-Orlandini : Notizie concernenti la storia degli Ebrei in Portogallo... (32-40; 16, 2 : 79-87).

16, 2. Feb. — S. Foa : Il pittore torinese David Treves (75-8).

The Review of Religion. 14, 1. New York, Nov. 1949. — R. Marcus : Job and God (5-29).

14, 2. Jan. 1950. — G. G. Scholem : Devekuth, or communion with God (115-39).

Revue Biblique. 57, 1. Paris, jan. 1950. — J. Van der Ploeg : Les chefs du peuple d'Israël et leurs titres (40-61). — W. Kornfeld : L'adultère dans l'Orient antique (92-109). — N. Van der Vliet : Monnaies inédites ou très rares du médaillier de Sainte Anne de Jérusalem (110-129).

Revue de la Pensée Juive. 1, 1. Paris, oct. 1949. — A. Spire : L'Ancien Testament dans la littérature française (33-56). — H. Baruk : Le tsédek, fondement de la vie sociale. Introduction à l'étude de la science du juste (65-80). — G. Scholem : Caractères généraux de la mys-

Theologische Zeitschrift. 5, 5. Basel, Sept.-Okt. 1949. — L. Koehler: „Zabal“ tragen, ertragen (395). — L. Prijs: Eine schwierige grammatikalische Form in Prov. 14, 3: tischmurem (395).

University of California Publications in Classical Philology. 13. Berkeley, 1944-45. — F. J. Carmody: Quotations in the Latin Physiologus from Latin Bibles earlier than the Vulgate (1-7). — J. Fontenrose: Philemon, Lot, and Lyacon (93-119).

...in *Semitic Philology*. 10.15.1945. — H. L. F. Lutz: The Egyptian archetype of "saphenath pa'eneah" and ψονθομφανήχ <Gen. 41, 45> (289-94).

Verbum Domini. 26, 2-6. Roma, 1948. — N. Uricchio: De lege et Messia in ordine ad iustificationem in "Testamentis XII patriarcharum" (98-103; 152-62; 304-9). — J. de Fraine: De chronologia Abrahæ secundum documenta nuperrime effossa (104-9). — E. Vogt: De nominis Mariæ [Miryam] etymologia (163-8). — L. Moriarty: "Reges Tharsis et insularum..." [Ps. 72, 10] (172-6). — M. Zerwick: Decima Hebdomas Biblica ("...problemata primorum trium capitum Geneseos") (321-32). — P. Nöber: "De torrente in via bibet"; Ps. 110, 7a <nota ugaritica in V. T.> (351-3). — J. de Fraine: Clibanus fumans et lampas ignis [Gen. 15, 17] (354-5).

27, 1. 1949. — H. Kruse: "Fluminis impetus laetificat Civitatem Dei"; Ps. 45 <46>, 5 (23-7).

27, 6. 1949. — F. Zeman: Indoles daemonum in scriptis prophetarum (321-35; 28, 1: 18-28). — I. de la Potterie: De sensu vocis „emet“ in V. T. (336-54; 28, 1: 29-42).

28, 1. 1950. — H. Kruse: Conceptus interdicti in Lev. 27, 28-29 (43-50). — T. Gallus: Scholion ad Protoevangelium <Gen. 3, 15> (51-4).

Seminario Conciliar. 3, 11. Medellin (Colombia); Sept. 1949. — El Cantar de los Cantares. Una traducción directa del hebreo con algunas anotaciones, N. Giraldo (198-218).

Social Forces. 28, 2. Baltimore, Dec. 1949. — W. M. Kephart: What is the position of Jewish economy in the United States? (153-64).

Southwestern Journal of Anthropology. 5, 3. Albuquerque, 1949. — R. P. Davies: Syrian[-Palestinian] Arabic kinship terms (244-52).

Sovetskoe Vostokovedenie. 5. Moskva-Leningrad. 1948. — Iu. A. Solodukho: Podati i povinnosti v Irake v III-IV vv. nashei ery „מסים וארנונות בבבל במאות גיה לסה״נ“. (55-72). על פי מקורות תלמודיים.

6. 1949. — K. B. Starkova: Pis'mo Jekhudy Khalevi k Khabibu al-Makhdevi (423-37). „אגרת יהודה הלוי אל חביב אל-מהדוי“.

Studia Theologica. 1. Lund, 1947. — D. Daube: Jewish missionary maxims in Paul (158-169). — A. Bentzen: On the ideas of "the Old" and "the New" in Deutero-Isaiah (183-7). — H. Torczyner: The firmament and the clouds: Raqī'a and Chehaqīm (188-96).

Syria. 25, 3-4. Paris, 1946-48. — R. Dussaud: Melqart (205-30). — J. Perrot: Le Musée archéologique de Palestine à Jérusalem (268-300).

26, 1-2. 1949. — A. Herdner: La légende cananéenne d'Aqhat, d'après les travaux récents (1-16).

Technion Yearbook 1948. New York, Dec. 1948. 41-147 p. — L. G. Redstone: Architectural trends in synagogue design (132-5). — G. L. Laserson: American Jews in mechanical engineering (136-41).

1949. 47-158 p. — L. Adler: History of the Negeb (90-93, 155-6). — S. Irmay: Water storage in the Negeb (94-98). — S. Klein: Jews in American architecture (128-32).

שתי תשובות של ר' יצחק בר ששת

מאת

י. ד. וילהלם (שטוקהולם)

במקרה נתגלגל לידי כתב-יד מורחי של גייר המכיל שבעים ושבעה דפים, אך חסר דפים בסופו. גוף כה"ל, מדף א' ועד ג"ב ב' (העמוד בעפרון מיד מאוחרת), מכיל את "ספר השם" המיוחס לר' משה די ליאון בעל הזוהר ואשר חובר סמוך לשנת 1325 ע"י איזה ר' משה בלתי ידוע. בסוף כה"ל של ספר השם כתוב: "תם ושלם תהלה לאל בורא עולם השלמתי זה ספר השם אני שלום הצעיר ב"ר מכלוף זלה"ה ברהו"ל ביום ג' לירח טבת שנת ר"צ" ליעקב שם"חה". העתק זה של ספר השם בא איפא מאפריקה הצפונית וכתוב בשנת שצ"ו לפ"ק. כל עמוד ועמוד מכיל בין 25 ל 30 שורות. אני משער — אך בלי הוכחה כי לא הצלחתי להשיג את ס' השם המודפס — כי כ"י זה שמש כמקור להדפסת ס' השם תוצאת קארעץ. כתב היד הגיע אלי מאוד מוצל מהשרפה במזרח אירופה ונמצאים בו סימנים בעפרון הנראים כהכנה להדפסה. יד אחרת מלאה אחרי הסופר הנזכר, כנראה זמן לא רב אחריו. נמצאים בעמודים האלה — כל עמוד ועמוד מכיל בין 20 ל 23 שורות — קטעים בודדים בעניני תפלה ואסכטולוגיה, עניני קבלה ודרוש מסוגים שונים, ביניהם דברים ידועים, כמו קטע מס' יוסיפון או מס' תבחר, ודברים האומרים דורשני. בשני הדפים אחרי העתקת ס' השם מוצאים אנו שתי תשובות לר' יצחק בר ששת ותראשונה אינה ידועה עדיין. ואילו השנייה נדפסה בצורה מפורטת ביותר בתשובות הריב"ש קושטא ש"ו — ש"ה בחלק השני של ס' קנ"ז. התשובה הראשונה עוסקת באגדה במכות י"ב א' בענין שרו של עשו בימות המשיח. בתשובות הריב"ש אין דברי אגדה שכיחים. במהשניות "חדשות" מונקאטש תרס"א. אין כל זכר לפירוש בסגנון של תשובתנו. וגם בהוצאת קושטא נמצאים רק כמה ענינים שאינם בגדר ההלכה גרידא. אך אין להסיק מזה שהריב"ש אינו יכול להיות מחבר תשובתנו.

לענין עצמו השווה מדרש אבכיר בילקוט שמעוני א' קל"ג וראבינאוויטץ: דקדוקי סופרים למכות י"ב. הדעת שסמאל הוא מושל מאדים נמצאת בפירוש ספר יצירה להרב יהודה הברצלוני הוצאת שו"ח ע' 247: "אלו שבעה מושלים יסודי עולם... מאדים סמאל". שאחד המלאכים הופיע לאברהם בדמות ערבי נמצא במדרש בראשית רבה מ"ח ט', בבא מציעא פ"ו ב'. גם המלאך אשר הופיע לגדעון לבש דמות עלם — עי' יוסף בן מתתיהו: עתיקות ה' ו' ב'. אשר לפירוש הרמב"ן לתחילת פ' וירא הרי הרמב"ן מתנגד שם לדעתו של הרמב"ם המתאר את תופעת המלאכים כמראות נבואה בלבד ולא כמצאות ממשית. ועי' מורה נבוכים ב' מ"ב.

וזה נוסח השאלה והתשובה:

"שאלה אל הרב ר' יצחק ב"ר ששת זלה"ה. בקשת ממני להויעץ פירוש אותה ממרא שבגמ' מכות י"ב א' [שלושה טעיות סמאל שרה של רומי לטעות וכו' ואמרת ששמעת מפי יש לי בה פ"י מתישב אל הדעת. תשובה. כבר ידעת כי כל אומה ואומה יש לה שר למעלה מושל עליה וממנו יבא להם כח והצלחה כמוכר בדניאל [י' כ'] שר פרס שר יון, וסמאל הוא שר מושל על החורבן. מאצילות כמו יבא חרב ושממון כי הוא העלה לכוכבי החרב והדמים. והכלל נפש לגלגל מאדים וחלקיו מהאומות. עשו שהוא עם יורש החרב והמלחמות כמו שביאר הרמב"ן ז"ל בענין עזאזאל [כך ז'], ובעת ביאת הגואל אשר אמ' השם ית' [יחזקאל כ"ה י"ד] ונתתי

[את] נקמתי באדום ביד עמי ישראל. הנה סמאל השר שלהם חושב להצילם כשיתן בלבם להשגב ולהמלט בכצרה שהיא עיר גדולה בארץ אדום כמו שנוכר בנבואת ירמיהו על אדום [ירמיה מ"ט י"ג] לחרב ולקללה תהיה בוצרה וכל עריה תהיינה לחרבות עולם. ובסוף הפרשה [שם כ"ב] כנושר יעלה וידאה ויפרוש בנפיו על בוצרה. ויחשוב כי כמו שבצר במדבר היתה עיר מקלט הרוצח מגואל הדם כן תהיה בוצרה עיר מקלט לאדום מגואל דמן של ישראל. לא שיטעה שבוצרה שהיא בארץ אדום היא בצר שהיא בארץ סיחון. אבל חושב שמא גודו שבצר הוא לשון מבצר [ירמיה נ"א ג'] וכי תבצר מרום עוזוה. וכן כל השלשה ערי מקלט שמם מורה עליהם. כי רמות בגלעד הוא מלשון [תהלים ס' י"ד] מרוממי משערי מות. וגולן מורה שהוא מקום מקלט לגולים ולזה חושב שגם בוצרה שמו מורה שבו יהיו נבצרים. וטעה בזה כי בוצרה מלשון בציר כמו שאמר (שאמר) עליו ירמיהו [מ"ט ס'] אם בוצרים באו לך לא ישאירו עוללות. וכן ישעיה אמר [ס"א א' ב'] מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבוצרה מדוע אדום ללבושיך ובגדיך כדורך בגת. פורה דרכי לבדי וכו' והטעות הב' שאינו קולט אלא שונג וכו' מבואר הוא. והטעות הג' שאינו קולט אלא אדם וכו' כלומר ישראל שקראים אדם ואינם נמסרים תחת המלאך אבל האומות שהם תחת משטרת מלאך הנה המלאך אין לו מקלט. וכשהוא נופל האומה שהיא תחת ממשלתו נופלת כמו שפי' הרמב"ן ז"ל בפסוק [במדבר י"ד ט'] סר צלם מאליהם, וכמו שדרשו ז"ל² מפסוק [ישעיה כ"ד כ"א] יפקוד יי' על צבא המרום במרום וכו' ולדעת רז"ל שהמלאכים לפעמים מתלבשים בצורה אנושית ונראים למראית עין בהקיץ כמו שאמרו במלאכים שנראו לאברהם אבינו ע"ה כערביים ומלאך שנראה להגר ולאשת מנוח. וכן [בראשית ל"ב כ"ה] ויאבק איש עמי, שהוא שרו של עשו, כמו שביאר הרמב"ן ז"ל בפרשת וירא אליו. אפשר לפרש שסמאל נעצמו גולה לבוצרה ופשוטי של הגדה כפי הדרך הנוכר למעלה. ע"כ.

והנה תמצית התשובה המודפסת סי' קנ"ז בענין התפלה והכוונה לספירות בשעת התפלה. הסתפקתי להעיר בסוגריים על השינויים הבולטים ביותר מהדפוס. אפשר להניח שהסופר שלנו העתיק אותה מהדפוס ותיקן מה שתיקן על דעת עצמו או העתיק מכתב יד שניסחו לא היה שונה בהרבה מההוצאה שבדפוס. הסופר רשם לפניו מעין תמצית של התשובה בתשמיטו את רוב המקורות שהריב"ש מצטט. רוב השינויים בין התשובה המודפסת לבין כתב היד הם כנראה פרי רשלנות הסופר, אך יש גם נוסחאות בתשובה שבכ"י שיש בהן להבהיר את הענין. המקובל הנזכר בראשית הדברים האלה מופיע בדפוס בשמו. הוא "הישיש דין יוסף ו' שושאן ז"ל" שהריב"ש הכירו מוואלינסקא, ובהיותו בסאראגוסה קבל ממנו את המשל בענין התפלה. הריב"ש ישב קודם בסאראגוסה ושמש אחר כך רב בוראלינסקא משנת 1385 עד החורבן ב' 1391³. קשה איפא לשער את הזמן בו קבל הריב"ש מהישיש, אך על כל פנים היה זה לפני 1391.

"עוד מצאתי לו בשאלה אחת ובתשובתו זה הלשון. וראה בפלוספיה והוא מקובל וחסיד גדול ומדקדק במצות. ופעם אחת שאלתי לו איך אתם המקובלים כברכה אחת מכוונים לספירה ידועה, ובכרכה אחרת לספירה אחרת. ועוד הרי [בדפוס: הכי] יש אלהות לספירות שיתפלל אדם להם. וענה לי חלילה חלילה שתהיה התפלה כי אם לשם ית' לבד שהוא עלת העלות. אבל הדבר הזה דומה כמו מי שיש לו ריב ששואל כלך [בדפוס: ושואל מן המלך] שיעשה לו דין יבקש ממנו שיצוה אל היושב על המשפט שידן לו ולא יצוה זה אל הסוכן הממונה על האוצרות. כי תהיה שאלתו בטעות. וכן אם ישאל מן המלך שיתן לו מתן לא יאמר לו שיצוה אל השופט אבל שיצוה אל הסוכן. וכן אם ישאל ממנו יין יבקש שיצוה לשר המשקים. ואם ישאל להם יאמר לשר האופים, לא להם מזה. כך הוא בענין התפלה שהיא לעולם לעילת העילות אלא שמכוין במחשבה להמשיך השפע מאותה [בדפוס: לאותה] ספירה המתייחסת לאותו דבר שהוא מבקש עליו כמו שתאמר בכרכה על הצויקים יכוין לספירה הנקראת גדולה [קודם היה כתוב: "גבורה" והסופר עצמו תקן. אבל בדפוס לא נמצאת מלה

2 עי' רש"י למכות י"ב א'.

3 יצחק כער: תולדות היהודים בספרד, ע' 296.

זו וגם לא נמצאות שתי המלים הבאות] שהיא מדה חסד שהיא מדה רחמים. ובברכת המינים יכולין לספירה הנקראת גבורה שהיא מדה הוין. והקש על זה. אמנם מי מכניס אותנו לכל זה הלא טוב להחפול סתם לשם ית' בכונה והוא יודע באי זה דרך ישלים המבקש במאמר הכתוב [תהלים ל"ז ה'] גול על י"י דרכך ובטח עליו והוא יעשה. ולזה איני תוקע עצמי באותה חכמה, אחת [בדפוס : אחר] שלא קבלתיה מפי מקובל חכם. ואם דאיתי ביאורים על סודות הרמב"ן ז"ל וגם הם אינן מגלין שורשי החכמה הזאת. ומגלין טפח ומכסין כמה טפחים. וקרוי לטעות בדבר מהם ולכן בחרתי לבל יהיה לי עסק בנסתרות. ומה ששאלת [בדפוס : אם] הספירות למטה ממעלת המלאכים או למעלה מהם, אין ספק כי הספירות הם למעלה והם נאצלו ראשונה מן העשירית נאצלו המלאכים לדעת המקובלים. הזכיר עשר ספירות אבל לא בדרך הרמב"ם [בדפוס : הרמב"ן] ז"ל. והנמשכים אחר קבלתו כי בספר הזה נרצה [בדפוס : נראה] כי דעתו שמעלות המלאכים הם מכלל העשר. ועשה שלשה מעלות הראשונות מן המלאכים המתוארים באש ומים ורוח. וכבר הזכיר בספרו [בדפוס : הזכיר] כי הנברא הראשון נקרא אש ליהט והצורה הרביעית היא אור השמש והח' היא גלגל השכל והי' [בדפוס : והוא] כלל הגלגלים. והארבעה צורות הנשארות הם ארבעה צורות היסודיות כמו שכתב זה בפרק שני מן הספר. ואין זה כלל דעת חכמי הקבלה ונראה שהם דברים בדא אותם מלבו ומשכלו בלי קבלה. וכן הזכיר זה והוא עצמו בפרק חמישי מן הספר. ומי יטריח מחשבתו להבין הרברים החדשים העולים בלבו. והוא מסתיר ומכסה אותם. ולכן אמרתי בלבי יהיו לו לבדו ואין לאחרים אתו. הן אמת [בדפוס : פירש] כי ל"ב נתיבות בדרך המקובלים שהם עשר ספירות וכ"ב אותיות שבהם יסוד הדבור שהם צרמזות במלת כבוד בגימט' [שתי מלים אלו ליכא בדפוס] שעולה כ"ב וי' וזה נאה. אך בעצם הספירות בירך דרך לעצמו מלבו. ולזה אני אומ' שאין לסמוך בדברים אלו. אלא מפי מקובל ועדיין אולי ע"כ."

לתולדות המקובל ר' יעקב צמח ופעולתו הספרותית

מאת

גרשם שלום

ידיעותינו על חכם זה כפי שסוכמו אצל שטיינשניידר¹ ואח"כ ביתר פרטיות אצל פרומקין² אינן שלמות, והן ראויות לבדיקה והשלמה בכמה פרטים. הביבליוגרפים סמכו על דברי חיד"א, ואילו מקורו של חכם זה לכמה מידעותיו לא נבדק. מקור חשוב זה נמצא בידינו, הלא היא הקדמתו של ר"י צמח לס' קול ברמה, פירושו על תאדרא רבא בזוהר. הקדמה זו חסרה בדפוס היחיד של הספר, קארעץ תקמ"ה, והיא מלאה ענין וחשובה מצד ידיעותיה המדויקות עד שראוי לפרסמה כאן בשלימותה. לפי דברי ריבלין (אצל פרומקין) ראה את האבטוגראף של ספר זה בירושלים, "היא כתיבה ספרדית מהודרת מאד". כ"י זה לא ידעתי לאן נתגלגל ואיני יודע אם יש לסמוך על דברי ריבלין, ועל כל פנים לא אוכל להעיד כעדות זו על האבטוגראף האחד והיחיד שאני זכיתי לראותו כמו עיני הלא הוא ס' עולת תמיד בכ"י דינרד 440 של בית המדרש לרבנים בניו-יורק. לעומת זה ראיתי שני כתבייד של ס' קול ברמה שנמצאת בהם התקדמה. האחד בספריית ה- Hebrew Union College בסינסינטי הוא כתב-יד שהיה בידי חיד"א כאשר יעידון גליונותיו של חכם זה, והשני בבריטיש מוזיאום (מרגליות 795), שניהם נכתבו באיטליה או לכל הפחות בכתב איטלקי, ומתם העתקתי את הנוסח השלם שיבוא למטה. כמה מפרטי ידיעותיו לא נזכרו בשום מקום וצורת הסיכום והקיצור אצל חיד"א ב"שם הגדולים" עוררה אי-הבנות שאין להן מקום לגבי הנוסח השלם.

האם היה ר"י צמח גר צדק או אנוס? המלה "גר צדק" נמצאת רק בהעתקה אשכנזית מאוחרת בכ"י אוספורד 1946 (גייבויר). בהערה שהובאה ע"י וולף³ "לשון הגאון. גר צדק יעקב בן צמח בהקדמת ספרו רגו ליעקב", ועצם ניסוחה מוכיח שלא הוא עצמו כתב הערה זו. ובאמת אפשר להוכיח שהיה מן האנוסים שכן דבריו בס' צמח צדיק (שלא שמו להם לב כלל): "אמר הצעיר יעקב בר חיים צמח מגרוש פורטוגל מעיר ויאנה די קאמיניא כתבתי זה כתיבתי חולה על ערש דוי כדי שלא אבטל תחיוב בשנת התי"ח באדר שני"⁴. הכנוי "מגרוש פורטוגאל" מוכיח, נוסף לכך, שלפי ידיעתנו ישבו באמת אנוסים רבים בעיר זו הנקראת Viano da Caminha בקצה הצפוני של פורטוגאל.

על שובו ליהדות ועליתו לא"י יש שתי עדויות סותרות. ואני נכון לאן להכריע. בצלאל רות פרסם בשנת 1932 אגרת חדשה של ר' עמנואל אבוהב בעל ה- Nomologie ובו ידיעות מדויקות על אנוס אחד שלדעתו של רות "דומה שאינו אלא המקובל המפורסם יעקב צמח"⁵. וזה תרגום דברי אבוהב מספרדית: "דוגמא לא פחות בולטת הוא המקרה של דוקטור B. P. אדם בעל מעלות רבות ובעל-מדות שהיה מרצה בקתדרה של משפט בעיר אחת. והיה בעל שם טוב וראשיתו

1 כרשימת הבוליאנה עמ' 1268.

2 תולדות חכמי ירושלים ת"כ עמ' 22—25 וכמה תוספות במילואים.

3 Bibl. Hebr. כרך שלישי [לא ראשון, כמו שנוסס אצל שטיינש. עמ' 459].

4 כן הוא בדפוס היחיד, קארעץ תקמ"ה דף א' ע"ב, אחרי ההקדמה. בכ"י אחר של ספר זה, בספריה של קולומביה בניו-יורק L 973 דף 138 נאמר שהספר נכתב בשנת התי"ח אבל גירסת הדפוס עיקר שכן רק שנת התי"ח היתה שנת-עבור.

5 JQR שורה חדשה, כרך כ"ג, עמ' 136; הנוסח הספרדי עמ' 146.

הבטיחה הצלחה רבה. אבל מצפוננו לא נתן לו מנוחה והוא הגיח הכל והלך לו לארץ הקדושה ביולי 1619 בתברת אחותי ובניה וקרובים אחרים. ובעזרת ספר רפואה אחד שלמד נתן לו ה' חסד שהבאש"ה לקח אותו לרופא פרטי עם הנאת טובה רבה ובינתיים נטע את בניו בנחלת ה' אשר שם הם חוגים בתורה יומם ולילה ומתוך הרצון פה מן [מכתביו של] הדוקטור תראו מה מאד התנחמה נפשו. ובודאי הלך עני למדי ברכוש [hiba bien desacomodado de hacienda] אבל הלך ברוח שצריך שתהא לו לאדם המאמין וירא את יוצרו.

האם הד"ר ב. פ. הגוכר כאן הוא הידוע אח"כ בשם ר"י צמח? לפי דבריו בהקדמה לס' קול ברמה יש באמת להסיק שבא לא"י בשנת 1619 שהרי הוא כותב באבגוסט 1643 שזה כ"ד שנה שחתחיל לעסוק בתלמוד ובהלכות ועסקו זה היה בצפת. מקום שרבים מן האנוסים הלכו שם כדי לשוב אל היהדות. מעדותו של חיד"א עליו (בשם הגדולים) אנו למדים שהיה "רופא מובהק" לפי מסורת חכמי ארץ ישראל, ואפשר לטעון שבאמת יצאו לו מוגיטין כרופא המקובל בעיני מושל צפת ועל כן שכחו את עברו כחכם במשפט בספרד. אבל הערתו של ר"י אבוהב שיצא מספרד "עני למדי ברכוש" אינה הולמת כלל את עדותו של הרב צמח עצמו בכ"י שלפנינו, שאחר שהגיע לצפת, מכר כל כסף וזהב שהיה לו.

לעומת זה פרסם רוואניס בשנת 1934 עדות הסותרת והי זה סתירה גמורה. רוואניס מביא מתוך ספר בלתי ידוע, "ס' שלמי צבור כתב-יד לר"י צמח" שגולד "ממשפחת אנוסים בליסבון בערך בשנת 1573, למד שם חכמת הרפואה ועסק בה כל ימי היותו בפורטוגל, ובהיותו כבן חמשת ושלשים שנה, על פי סבות שנעלמו מאתנו, נסע לשלונקי ושם התייחד",⁶ ורק אחר כך נסע משם לצפת. לראובן הקורא, לא הביא רוואניס לשון מקורה, ולא ברור לנו מה כאן חלקו או השערותיו של רוואניס ומה חלקו של כתב-היד שאיש זולתו לא ראהו ואף הוא אינו מזכירו כלל בין כתביו ר"י צמח ואינו מגלה את טיבו. אמנם נראה מצורת הציון בהערותיו שהידיעה על כ"י זה נוספה בעריכת האחרונה של הספר, כנראה רק לאחר שכבר נשלח לבית הדפוס ועל כן אפשר ששכת לעוסף את שם הספר ברשימת ספרי צמח גופא. אם ההערה על מוצאו מליסבון נמצאה באמת בכ"י — הרי ברור שיש כאן טעות ואותו ספר אינו לר"י צמח כלל אלא מדבר על חכם אחר. הרי הבאתי כאן עדותו המפורשת של צמח שמוצאו ממקום אחר, ועדות זו עדיפה כי הספר בו נמצאה, ישנו בידינו ואין ספק שהחלק הראשון שבו נתחבר באמת ע"י ר"י צמח.⁷ אבל ייתכן שענין ליסבון אינו אלא השערה של רוואניס שספרו מלא השערות מוטעות. אם כן הדבר, ואם שאר הידיעות באמת מאיזה ספר בלתי ידוע של ר"י צמח הן, הרי הן מוציאות כל אפשרות לפרש את דבריו ר"ע אבוהב על הרב צמח. שכן נאמר כאן שלמד וגם עסק ברפואה בפורטוגל ולא שהיה מלומד ומורה במשפטים. וכן נאמר כאן שנסע מפורטוגל לשאלוניקי ולא לארץ הקדושה כמו שנאמר באגרתו של אבוהב.

על איוו משתי העדויות הסותרות יש לסמוך? אינני רואה יסוד מספיק להכרעה אבל נראה לי שיש גם מקום לתמיהה על העדות הראשונה — אם היא באמת מתיחסת לר"י צמח. הרי בהקדמת ס' קול ברמה נאמר בפירושו, שזה כ"ד שנה ר"ל בשנת 1619, היה עסקו במשך שש שנים בתלמוד, רמב"ם וכיוצא בהם. אבל אין כאן כל זכר לראשית למודיו בתורת ישראל, במקרא, במשנה ובלשון העברית בכלל, והרי לא נוכל לומר כלל, שהאנוסים בראשית המאה הי"ז למדו

6 שלמה רוואניס, קורות היהודים בתורקיה וארצות הקדם, ח"ד, צמ' 305, וכבר ראו לדבריו ריבלין בספרו של פרומקין (שראה את ספרו של רוואניס בכ"י).

7 "דרושי אליהו ואלישע" בס' צמח צדיק — משלו הוא. אבל החלק השני של הספר המכיל "דרוש חנוך ומטטרון" ושאר דרושים נקבלה עד "סוד העלילה" (דף כ"ה עד סוף מ"ז) נתחברו ללא ספק ע"י ר' משה קורדובירו, ופלא שאיש לא שם לב לכך. דרושים אלו אינם אלא ליקוטים אחדים מפירושו של הרמ"ק לס' תיקוני זוהר, ובכולם רומז לשאר חיבוריו.

למורים כאלה בסתר עוד בהיותם בספרד, וכל הידיעות שבידינו מכחישות הנחה זו. מצד זה יותר קרוב להניח שבעלותו לצפת כבר ידע ר"י צמח די מענייני תורת ישראל כדי להתמכר כולו ללימוד התלמוד ב"שעות שגנב מן היום [ר"ל ממלאכתו כרופא?] ומן הלילה". מכאן אפשר להסיק שעלה לא"י ממקום אחר בו חזר אל היהדות והתחיל ללמוד. על כל פנים, לא הייתי בונה יותר מדי על דיוק זה בלשונו של ר"י צמח. הכרעה ברורה תוכל לבוא רק על יסוד ידיעות נוספות מתוך כתביו של צמח. בשנת ת"ש הודיעני ד"ר ישעיהו זנה שבספרית הקהלה בטריאסטי מצא ספר בלתי ידוע של ר"י צמח בעצם כתיבת ידו. הוא ס' תפארת אדם על מעשה בראשית ותחילת האצילות. ספר זה נתחבר בירושלים בשנת 1648 ויש בו, לפי דברי זנה, הקדמה המדברת על השכלתו הלועזית של המחבר. אם ספר זה נשתמר גם עתה אחר המלחמה ויוכלו לבדוק אותו — ייתכן שנמצא בדבריו יסוד מספיק להכריע איזו מהעדויות עלינו לקבל. בכתבי ידי אחרים של ספר זה שראיתי (באוסף מוסאויב ובאוסף שוקן) נמצאות הגהותיו של צמח, על גוף דברי ר' חיים ויטאל, כרגיל בספריו, אבל לא ההקדמה.

אך הנה זה חדש: בשעת הגהת מאמר זה עיינתי עוד פעם במקורות השונים, ומצאתי עדות מפורשת של ר' יעקב צמח המכריעה לטובת העדות שהובאה לעיל מספרו של רוזאניס, דהיינו שהרב צמח לא עלה מספרד ישר לארץ-ישראל אלא הלך בראשונה לסאלוניקי ושם לימדו אותו דרכי היהדות ודיניה. ורק אחר כך עלה לא"י. בס' גולל אור לר' מאיר ביקאיים, איזמיר תצ"ז, דף נ"ו ע"ד הועתק קטע ארוך מס' זו זהב כ"י של הרב צמח, בענין כריכות תפילין, ושם הוא אומר על עצמו: "כשבאתי לסלוניק" [בדפוס חסרה הלמ"ד ובטופס שבידי תוקנה טעות הדפוס בכתובה ישנה] ולמדו אותי להניח תפילין, עשו בורע ד' כריכות ר"ל בקבורת ואמרו לי שג' כריכות מהם כנגד שין דשד"י ואחת כנגד הדלת ועם קשר יוד הרי שד"י ובסדר זה הייתי נוהג". מכאן יש להסיק בבירור, שסיפור הדברים בכ"י הבלתי ידוע של ס' שלמי צבור אמתי הוא, וכזה נופלת השערתו המעניינת של רות על זהותו של הדוקטור ב. פ. הנוכח. באגרתו של ר' עמנואל אבוהב.

גם סדר הזמנים אינו סותר את ההכרעה הזאת: אם בא משאלוניקי והיה בן ל"ה בברחו מספרד, הרי נולד לא יאוחר משנת 1684. דבר זה איננו סותר את הידיעה הנאמנת שבתחילת התנועה השבתאית כלומר בקיץ 1665 היה הרב צמח עדיין בחיים. דבר זה נאמר מפני ר' משה גאלאנטי בעדותו של ר' משה נ' חביב על שבתי צבי⁸, והרי עדות זו שנרשמה יותר משלשים שנה לאחר המעשה, מתקיימת מתוך האגרות על התחלת התנועה השבתאית בשנת תכ"ה שנתפרסמו ע"י א. מ. הברמן⁹, שם אנו קוראים: "והכמי הסוד שבירושלים תוב"ב, אם כי החכם שלהם היה פוסח על זאת האמונה, נמנו וגמרו ללכת לבקש מחילה מאת כמ"ר א"נ וש"ץ¹⁰ קודם שהלך לעיר איזמיר". ראש חכמי הסוד בירושלים יכול להיות רק חכם בעל מעמד מיוחד. כמו ר"י צמח שהיה ידוע למרחקים. ובאמת אין ספק שאליו הכוונה שכן מצינו במקור ארמני על שבתי צבי שנתפרסם ע"י גאלאנטי, כי "חכם ורופא זקן מפורטוגאל דרש בירושלים דרשות נגד שבתי צבי"¹¹. שני התיאורים "ראש חכמי הסוד בירושלים" ו"חכם ורופא זקן מפורטוגאל" הולמים בכל דבר את ר"י צמח.

כפי שהרב צמח אמר בהקדמתו הגדולה לס' קול ברמה, כבר בדמשק סידר פירוש אחד

8 ס' תורת הקנאות, ה' לבוב 1870, עמ' 53.

9 בקובץ על יד שורה חדשה ספר ג', עמ' ר"י (ת"ש). "לקוטי מכתבים" אלו נלקחו ללא כל ספק מתוך אגרות שנכתבו בעצם שנת תכ"ה.

10 אברהם נתן [הנביא] ושבתי צבי.

11 מקור זה נעלם מעיני החוקרים: עין A. Galanté, Nouveaux Documents sur Sabbetai Sevi (1935) p. 84

לאידרות, שהוא איפוא כעין מהדורא קמא לס' קול ברמה. והנה גם ספר זה נשתמר בידינו בכ"י אחד של הספריה בסינטיני (כ"י פ"ד בחלק הקבלה) ¹²וגם כאן אין כל שם מיוחד לספר. וזה לשון ההקדמה לכ"י זה: "פירוש האדרא קדישא רבא אשר אני יעקב צמח קבצתי מכתבי הרב זלתי"ה אשר בידי עם מורה מקום מהם מפני היראה אולי דלגתי איוה דבר מהם, גם מכתיבת הרב זלתי"ה שלא היו לי ובאו לידי אח"כ ¹³כל דבר ודבר כתבתי בשם כדי שלא למנוע גאולה מישראל ונטה לבי לזה ולעשות כאלה מפני חסרון הוכחה לבקש כל שעה ושעה בפ"י על דבר א' ולא הייתי זוכר המקום והייתי כיתום בפירושו וטרחתי פעם א' כדי למנוע טרחות הרבה בכל פ"י ופ"י ועל זה סדרתי לעצמי להיות כל דבר מובן... ותחלתי בכתובת פירוש האדרא היום יום ד' ח"י לסיון שנת חמשת אלפים שצ"ב ל"צ"ר ה' פה דמשק יא"ע."

ייתכן שההקדמה לס' קול ברמה מתארת את יצירתו הספרותית של ר"י צמח בקבלה תיאור די מדויק עד שנת ת"ג, אם כי פלא הוא שלא הזכיר את ס' לחם מן השמים שחיבר אותו בדמשק בשנת שצ"ח. הזכרתי כאן ובהערות להקדמה הגדולה עוד כמה ספרים שחיברם בין ת"ג ות"ח. ס' תפארת אדם (משנת 1648) וס' זבחי השלמים (משנת 1656) ¹⁴ נמצאו שניהם בטריאסטי, לפי מה שמצא ד"ר י. זנה. דרושי אליהו ואלישע משנת 1658 נדפסו בס' צמח צדיק. קיצור ס' הדרושים (הנקרא גם בשם ס' קיצור הדרושים) נמצא בכמה כתבי יד. כגון בריטיש מוזיאום 823 וברשימת מרגליות נמצאת העתקת חלק מן ההקדמה ובכ"י אחד בסינטיני, קבלה ס' נ"ב דף א' — קכ"ב. בעיבודו של דרושי הר"ח דקדק צמח ולא הכניס כל יסודות מקבלת הרמ"ע מפאנו ור"י סרוק רבו. אבל לא הניח ידו מכל וכל מקבלה זו כי ברשימה הכתובה של כתבי ידו של הרבי מגור (מלפני חמשים שנה בערך) מצאתי בס' 70 שהיה בו גם "ליקוט אחד מס' כנפי יונה [להרמ"ע] ועמו פירוש פורשי כנפים להר"י יעקב צמח ז"ל", ולא מצאתי למאמר זה זכר במקום אחר.

מרשימת ספרי ר"י צמח יש למחוק את ס' שער הנתיבות הנזכר אצל בן יעקב ובהערותיו של אהרן פריימן ל"תולדות חכמי ירושלים" שכן כל המצאת הספר בגויה על אי-הבנה בדברי הרב חיד"א בשם הגדולים, מער' ספרים ק' בקונטרס אחרון וז"ל; "וכתב שם [הר"י צמח] דבספר שער הנתיבות כתב שמחבר פ"י ס' היצירה [על שם הראב"ד] היה ה"ר יוסף הארוך". מה שנזכר כאן "ספר" — ראשי תבות רגילים הם לס' פרדס רמונים להרמ"ק אשר בשער הנתיבות שבו נמצאו הדברים באמת.

בסוף הקדמת ס' קול ברמה נזכרו גם פירושי הר"ח על הזוהר שמהם סידר ר"א אזולאי את ספר קרית ארבע (ובפרט את ס' אור הנגוז). והנה כך אחד מפירושי זה. על ס' שמות, שהיה בידי ר"י צמח עצמו, נשמר ונרשם באותה רשימה של כ"י של הרבי מגור ס' 205 האומר על הרב צמח "שכתב ביד קדשו בכתבו הגהותיו על הגליון... ובדפים הנדבקים בתחילת הספר לשון תרי"צ ז"ל בכ"י קדשו ממש". ובסוף כת"י יש ציון מכירתו ע"י ר' אברהם צמח (בנו של ר' יעקב) אל ר' מנחם א"מ א"ג. הוא "הדפא המובהק ר' מנחם אמארגי" שנפטר בירושלים סמוך לשנת ת"ל—תל"ה ונזכר בהוספותיו של וואכשטיין ל"תולדות חכמי ירושלים", בחלק המילואים עמ' 30.

12 כ"י זה כולל 187 דף ונכתב בשנת חק"ת בעיר ככל רבתי, ר"ל בגאדא.

13 הכוונה כאן לספרים שבאו לידי בדמשק, ולא לכתבי המהדורא בתרא של ס' עץ חיים שנתגלו רק אח"כ בירושלים.

14 עין הערה 35.

נספח: הקדמת ר"י צמח לס' קול ברמה כ"י

כתוב ¹⁵ בריש האדרא זאת יומין זעירין, ומארי דחובא דחיק. הכוונה שצריך האדם לדעת ב' דברים אלו שימיו מועטים ולא די זה אלא שגם מארי דחובא דחיק הוא סמאל"ה הוא חיצה"ר ולכן צריך כל ירא שמים להשתדל יומם ולילה בתורה ובמצות כדי לתקן חלק נשמתו כי לזה בא בזה העולם. כי בראותו שימיו קצרים ישים אל לבו לפחות לקבוע עתים לתורה באופן שמארי חובא לא ידחיק אותה שעה ולכן צריך האדם להתגבר כארי לכל דבר מצוה כי זה כל האדם ולהבין ולכוין שכל מצוה ומצוה היא לצורך תיקון השכינה השוכנת אל עפרא כדי להקים סוכת דוד הנופלת כי בזה גם הוא מתקן עצמו כי לזה רמזו רז"ל באומרם אגרא דכלה דוחקא. הרי באומרם דכלה נכללו כל המצות כולם שכיון שכולם הם לתועלת הכלה שכך צ"ל בתחלת עשיית כל מצוה ומצוה לייחדא שמא דקב"ה ושכינתיה בדחילו ורחימו לחבר י"ה עם ר"ה בשם כל ישראל כנודע ומארי דחובא דחיק זה ובידיעה זאת צריך להשתדל אפילו בהיותו בדוחק לעשות הנוגע לכלה ולא שימתין עד היות לו ריוח זמן שכפי הדוחק שיש אל האדם בעשותו המצוה כך יש לו שכר.

ובכפ"ק ¹⁶ נתתי בלבי לסדר חבור הלז כדי לזכות הרבים וקראתי שמו קו ל כ ר מ ה כמו שנבאר ¹⁷ הטעם. והנה זה כמה שנים מאחר שכבר התעסקתי בהלכות בתלמודי הרמב"ם ואין צ"ל שלחן ערוך כי זהו מזון של כל יום ולילה וששה שנים השתדלתי בתלמוד והרמב"ם ובית יוסף והלבוש ומכרתי כל כסף וזהב שהיה לי וקניתי ספרים וספרי הרב זלה"ה ¹⁸ וזה היה בצפת תוב"ב וגנבתי מן היום ומן הלילה לקרות ולכתוב ומן הוצאה ¹⁹ [?] כדי לקבוע זמן ועתים לתורה ולעבודה ועשיית אני מטתי עראי כדי לרפאות נפשי וכל זה הוא מכ"ד שנה עד היום הזה ומהם מ"ח שנה עד היום הזה תמיד היה לי מדרש קבוע ובכל יום ובכל ששי היינו קוראים בחכמה זו וכשהתחלתי ללמוד בה וראיתי גדולת חכמת הרב הוא הרואה כי תורת אמת היתה בפיהו הנה תחילת הכל עשיתי מפתחות לכל הספרים מפתחות מפסוקים ודברי רז"ל וכינויי בדרך אלף ביתא וכן מפתחות הנוהר והתיקונים דרך יאיר נתיב ²⁰ כי המפתחות שנדפסו כולם מוטעים מן הדפוס כי אלה המפתחות הם בספר אחד לבדו. ואח"כ באתי לדמשק וסידרתי שם סידור כוונת התפלות [מ] כל השנה כל כוונה מסודרת במקומה. והנה בדמשק ראיתי החברים יצ"ו עוסקים בספרי הרב זלה"ה וזוהר בבית החכם השלם כמוהר"ר שמואל ויטל בנו של הרב ר' חיים ויטל ז"ל ובביתו היו קוראים כל חצי יום השבת מחצי יום ואילך וכל ליל ששי. והנה בידו יש שני ספרים גדולים כתיבה דקה שם האחד ע י ה ח י י ש ושם השני ע י ה ד ע ת טוב ושני העצים הם ביד החכם הנז' בן ²¹ הרב ז"ל וכל מה שראיתי איזה חידוש שם כתבתי אותו בספר אחד ונקרא שמו ר ג ו ל י ע ק ב ²² והוא מסודר בפרשיות ותפלות וגלגולים ושאר דברים. אח"כ קבצתי ובררתי וסדרתי כל גלגולים בשמותם דרך אלפא ביתא וקראתי שמו מ ש י ב ת נ פ ש ²³. ואח"כ סדרתי ספר אחד כמוהו בתוספות הרבה מגלגולים חדשים שבאו

15 את הפיסקא הראשונה העתקתי רק מכ"י בריטיש מוזיאום 795.

16 מכאן העתקתי את גוף ההקדמה מכ"י סינסינטי והשוויתי עמו את כתב היד השני.

17 בכ"י סינסינטי: שנתבאר. 18 ר' חיים ויטאל.

19 הקונקורדאנציאה הידועה. 20 בכ"י סינסינטי: בנו.

21 ספר זה נשתמר בכמה כתבי יד, כגון אוסטפורד 1870, בריטיש מוזיאום, מרגל. 820, בית המדרש לרבנים בניריווק 975 וכ"י אחד (שלם) בסינסינטי, ליקוטים ממנו נמצאו בכתבי יד רבים. מעניין שכל מה שנכתב בספר זה הועלה, לפי דבריו של צמח, מן ה ז כ ר ו ן מכה"י שברשות ר' שמואל ויטאל, שבראשינה כנראה לא נתן רשות להעתיק מס' עץ החיים וס' עץ הדעת עד סידור מהם את מהדורת שמונה השערים שלו. השווה לזה גם הסיפור הדומה של מעתיק כ"י מיוכן 331 ברשימתו של שטיינשניידר.

22 נמצא בכ"י אוכספורד 1864—1866; מונטיפיורי (הירשפלד) 342; אדלר 889. גם בכ"י 291 מהרשימה

בידי אח"כ ואותו הראשון מכרתי אותו אל החכם השלם כה"ר רפאל וידול נר"ו הדר בצפת תוב"ב אחר שהעתיק אותו החכם²⁸ הנעלה אליהו רבא ולה"ה וספר השני בתוספת העתיק אותו החכם הנעלה כה"ר שלמה פורמגיני נר"ו ממנוטובה. גם ספר הראשון בלתי תוספת העתיק אותו החכם הנעלה כה"ר ר' נסים הכהן מדמשק. ואח"כ סדרתי ספר אחר שנקרא שמו נגיד ומצוה ובו מסודרים כל המעשה שצריך בענין המצוות כמו ציצית ותפילין וכיוצא ואופן לבישולם וכל סדר המצוות והיקונו הנפש וכל ענין כוונת הענייני הקדישים וכיוצא בזמנים של תתפלות והמצוות שאין להם זמן קבוע ועשיתי אותו בקיצור הרבה מאד כי אמרתי להדפיסו להפיק רצון חברי ובא אלי חלום קשה עד מאד והזהירו אותי מאד שאשמר מלשים אותו בדפוס²⁹. ובראותי כך סדרתי ספר אחר כשמו ובו תוספת בכל ענין ומכרתי הראשון אל החכם השלם כה"ר ר' יהושע הנדלי ולה"ה³⁰ והעתיקו ממנו למצרים ולקוסטנדינה³¹ והשני בתוספת העתיק אותו פה השר המרום החכם הנעלה כה"ר אברהם אלבולייצ'ו ממצרים ואח"כ עשיתי סידור אחר קטן הנמנות ובו כוונות קצרות מחול ושבת ור"ח ושלח לי מתנת יד. אח"כ אל החכם השלם הדיין המצויין כה"ר ר' בנימין לוי³² ושלח לי מתנת יד. אח"כ עשיתי סידור אחר ובו כל תיבת נוסח התפלה ובצדו כל כוונה וכוונה הנמצא בספרים והוא מכל השנה לא חסר בה כוונה. והנה אותו הסידור הגדול שסדרתי בדמשק ישר בעיני החברים יצ"ו והעתיקו החכם השלם כה"ר ר' חיים כהן²⁸ והחכם הנעלה כה"ר ר' נסים כהן וממנו העתיק החכם הנעלה כה"ר ר' מיכאל הררי והחכם הנעלה כה"ר ר' יצחק הכהן ובנו של החכם השלם כה"ר ר' שמואל ויטל נר"ו. והנה פה ירושלים עה"ק תוב"ב חילה פני השר המרום הנז"ל³³ ולקח אותו ממני ונתן לי מתנת יד. ועוד קבצתי ותיקנתי ג' ספרים ובהם כל ביאורי מאמרי הזוהר מסודר בפרשיות ודף הזוהר כל ביאור הנמצא בספרים והב' אדרות שגדלו³⁰ בביאורם שמת' וסדרתי כל א' ספר בפני עצמו³¹. ואח"כ כתבתי בנייר אחד גדול אילן הפרצופים מסודרים בצירורים³² כפי שנוכר

הכתובה של הרבי מגור נמצא כ"י של "ספר הגלגולים אשר אני יעקב צמח קבצתי מספרי הרב ולה"ה אשר בידי עם מורה מקום מהם". כתב"יד זה הועתק בצפת בשנת ת' (1640) בשביל הח' הנעלה ר' משה אשכנזי נר"ו. אם הוא ס' משיבת נפש או מהדורא בתרא מספר זה, לא אדע.

23 המלים הבאות עד "החכם הנעלה שלמה פורמגיני" חסרות בכ"י בריט. מוז. ר' אליהו רבא בן ר' מנחם רבא היה מחכמי פאדובה וידוע כמקובל. פירושו הקבלי על המסורה הגדולה נמצא בשם ס' נתיבות עולם בכ"י העברי R 11 של ספרית קולומביה יוניברסיטי בניו יורק. ר' שלמה בן בנימין פורמגיני מרבני מנטובה היה עוד בשנת תכ"ו בחיים (על פי מורטארה, מזכרת עמ' 24). בהמזכיר שנה י"א, עמ' 55 תיאר שטיינשניידר כ"י אחד של דרושים בקבלה לר' ישראל ישעיהו נ. [ניצח ?] מן המאה ה"ז ובו מביא "שמעתי מפי הרב ר' שלמה פורמגיני וצוק"ל בשם ה"מ"ע". מדברי ר"י צמח ניכר ששני החכמים היו זמנך בארץ ישראל.

24 ובאמת נדפס נוסח קצר זה כמה זמן אחרי פטירתו ברשות ר' אברהם יצחקי מירושלים. מן התקומה הזאת מוכח שהנוסח הנדפס אינו קיצור מן הספר הגדול כאשר חשבו כמה ביבליוגרפים אלא מהדורא קמא. לפי עדותו בהקדמת הנוסח הארוך (מועתק מכ"י אוסטרוד אצל פרומקין ח"ב עמ' 23) גמר את ס' נגיד ומצוה בדמשק בשנת שצ"ח בכ"ג לסכסל [1637] והוסיף אח"כ בירושלים מראה מקומות מכתבי הרח"ו. אולם בכ"י אחר (ברשימת כ"י הרבי מגור הכתובה, ס' 304) נזכרה שנת שצ"א.

25 הוא ר' יהושע בן יוסף חנדאלי, פרומקין ח"ב, עמ' 32.

26 בכ"י בר. מוז. ולקושטנטינא, וכן תמיד בכ"י זה.

27 אין זה המקובל הידוע ר' בנימין הלוי שהיה אז בירושלים.

28 תלמידו של הרח"ו, שאף הוא סידר סידור עם כוונות על פי האר"י.

29 ר' אברהם אלבולייצ'ו ממצרים. 30 כ"י בריט. מוז. : והב' האידראות שרבו וגדלו.

31 זוהי המהדורה הראשונה של ספר קול ברמה שנשתמרה אף היא בכ"י בסניטנימי ושסוררה בדמשק

בשנת שצ"ב, כפי שהזכרתי בגוף המאמר.

בספרים מחולקים הפרצופים והפרקים המתלבשים מזה לזה וכל ביאורו מסביב במורה מקום דף הספר שהעתיקו אותו משם. ואח"כ סדרתי ספר אחר ובו דרוש הכולל המתחיל כשעלה ברצוני יתברך לברוא את העולם וסביב דרוש זה כל פרטים הנמצאים בספרים השייכים לביאור שורש שלו שבאותו הכלל כי הדרוש הנזכר סתם מאד ובאותו הספר קבוץ דרושי הצלם כי רבו ודרושי ההיכלות ודרוש הכסא. וגם בנייר גדול כתבתי סדר בחי' הנבואה כפי הכללים הכתוב בשער רוח הקודש כל בחי' בפני עצמה כי בפרטות קו"ל דכו"ר הב"ל וכיוצא. גם בנייר גדול כתבתי כוונת קריית שמע כל תיבה ותיבה בפני עצמה ותחילוק שיש בד' ק"ש בדרך קו המדה³³ ככל הנזכר בספרים וגם הקדיש כי רבו סדר³⁴ כוונתו הוא מסודר בנייר גדול כל בחי' ובחי' בפני עצמה בכוונתה וביאורה בצידה. ואח"כ עשיתי ספר גדול ובו כל סעיף השלחן ערוך לא חסר סעיף ואצלו כתוב כל הנמצא בוותר ובספרים על ענין אותו הדין והרבה ענינים משלי הנלע"ד לחדש או להסכים עם הוותר או הרב זלה"ה והוא ד' כפות נייר כתיבה דקה וכתוב בו הלכות שחיטה³⁵ וראיתי עצמי בדוחק גדול ומאד ושלחתי ספר הנז' שקראתי שמו זר זהב. וגם פירוש משלי שעשיתי בדמשק על אדרא רבא וזוטא³⁶ אל תחכם השלם כהר"ר בנימין הלוי ועוד היום בידו ושלח לי מתנות ידו הטובה³⁷.

והנה בסוף שנה הראשונה שבאתי פה ירושלים תוב"ב באו לידי כמה דרושים חדשים אשר הרבה מהם אינם בשום ספר אפילו באותם שבידי בנו של הרב ר' חיים ויטל זלה"ה והם דרושים עמוקים מאד וכולם כתובים באצבע אלהים הרב ר' חיים זלה"ה עצמו בשם הרב ר' יצחק אשכנזי זלה"ה אשר אנו קוראים אותו הרב סתם בכל הספרים והנה הרב ר' חיים שם אותם בגניזה קבורים³⁸ ומרוב הזמן נמחקו ונקרעו קצת מהם וכפרט הזויות וקצת הדפים והנה היו באותם הדפים דברים מפוזרים ועזרני השי"ת והוצאתי לאור משפטי כל דרוש ודרוש ועשיתי מהם חמשה ספרים אשר נקבו בשמות⁴⁰. הא' ספר קהלת יעקב ב"א. הב' ס' עולת

32 זוהי איפוא הדוגמה הראשונה לאילן הפרצופים הידוע של תלמידו ר' מאיר כהן פאפרש שנעשה אולי על פי מתכונתו. 33 הוא "מאמר קו המדה" על סוד קריאת שמע בוותר חדש, פרשת ואחחנן.

34 אולי צ"ל "סדרים"?

35 על הלכות שחיטה חיבר ר"י צמח אח"כ עוד ספר בפני עצמו. עם פירוש דיניה על פי קבלת האר"י, והוא ס' זבח השלמים שנתחבר בירושלים בשנת 1656 ונמצא עד ימי המלחמה הגדולה בספריית הקהלה בבריאסט, 36 עיין לעיל ובהערה 31.

37 בענין ס' זר זהב עיין גם מה שכתבתי בקרית ספר שנה כ"ב (תש"ו), עמ' 309. ר' מאיר ביקאיים מביא ממנו בס' גולל אור דף נ"ו מאמרים שונים מן הספר, מהם אחד מדף ר"ן ע"א של בה"י. מכאן שהעתיקה על ספר זה הגיעה גם לאיומיר, מקום מושבו של מקובל זה. 38 בכ"י ס': אותו.

39 פירוש הדברים, כמובן, שמצא אותם באיזו גניזה של כתבים, אבל לא בקבר, ומכאן מוכח שדברי חיד"א בענין זה איך דברי אגדה הם. חיד"א אומר שזקנו "ר' אברהם אזולאי ור"י צמח עשו הפסקות ויחודים עד שהרב מהר"ח נתן להם רשות לחפור בקברו [והלא קברו בדמשק!]. ולהוציא משם הכתיבות שצויה הוא ז"ל לגנון והוציאום משם" (בס' שם הגדולים, ערך עמק המלך); ובנוסף אחר שם בערך ר' חיים ויטאל על המהדורא בתרא מכתבי מהר"ח "כי מהר"ח צוה לגנוזה בקברו ורבנן קדישי אשר בדור ע"י יחודים והוציאוהו מקברו ברשותו ע"י שאלת חלום ובאה לידי ר' יעקב צמח ומהר"ר מאיר פאפרש", שני הסיפורים אצל חיד"א סותרים זה את זה ומדברי ר"י צמח כאן מוכח ששניהם אינם נכונים. מדברי ר"י צמח בהמשך דבריו כאן נראה שר"א אזולאי מצא גניזה זו של כתבי הר"ח בירושלים עוד בשנת שט"ח בערך אלא שהשתמש רק בפירושי הוותר שבה.

40 השווה את סיפור תלמידו ר' מאיר פאפרש על מציאת כתבי הר"ח בירושלים וסידור ספרי ר"י צמח מהם, בהקדמתו לס' דרך עץ חיים, ושם מביא דק ארבעה ספרים ולא הזכיר את ס' זוהר הרקיע.

41 נמצא בשלימות בכ"י 222 של הרבי מגור (ברשימה הכתובה), "ספר הדרושים הנקרא קהלת יעקב" (187 דף) ובכ"י אחד באוסף מוסאיוב בירושלים, בכ"י בית המדרש לרבנים בניוירוק 973 ובאווסטסורד 1867. כ"י ששון 644 (אהל דוד עמ' 440) וברייטש מודיאום 819 נראו יותר קצרים, בשעה שבי" ששון 643 (שם) מכיל יותר ממאתיים דף.

ת מ י ד 42 שבו כל ענייני התפלה. הג' ס' א ד ס' י ש ר' כי על אשר שמו בקרבן קראתי
 כך הוא שורש ועיקר כל הדרושים ותיקון ועיגולים כי רבו והוא חשוב אצלי יותר
 מכל שאר הספרים והכל הוא חדוש ותוספות. 43 הד' ס' או צ ר ו ת ח י י ם
 והוא ספר שלם שכך היה 44 ובו כל דרושי אדם קדמון ושאר דרושי התיקון והדרושים מסודרים
 זה אחר זה בחידושי ותוספת ביאור על מה שיש לו. תה' ס' זו ת ר' ה ר ק י ע 45 ובו כל
 מאמר ומאמר של הוזהר מסודר בפרשיות ודפי הוזהר. והספרים הנז' הם מכתבת הרב ר' חיים
 עצמו כתיבת אצבעותיו הקדושים והכל משם הרב ולה"ה ולהכל [!] עשינו הגהה פעמים שלש
 עם גבר העוסקים בזה המדרש. גם באו לידי מאותם הדפים הנז' וכמותם קרועים בקצת מקומות.
 וגם הם כתיבת ידו הרב ר' חיים ולה"ה עצמו והם ביאורי הבנת דברי הרשב"י משלו עצמו ובתוכם
 ג"כ יש כמה דברים עמוקים דרך הסוד מחכמתו ודעתו הרחב[ה] ונראה בבירור שעשה ביאור
 זה אחר שלמד חכמה זו עם הרב ולה"ה 46 ולא מצאתי דרוש נגדי לחכמת הרב ולה"ה וגם שרוב
 פעמים מביא לשון הוזהר כפי הגהה שעשה הרב ולה"ה גם בתוך אלו הדפים מצאתי שטר
 א' ש נ כ ת ב ב צ פ ת שנת השמ"ח ביום ג' י"ז 47 לחדש חשון ותומים בו שלמה
 דפאריש ושבתי שימון ועל גבו כתוב מפתחות מדברים העמוקים שבאלו
 הדפים בסדר אלפא ביתא. ומצאתי בביאור ס' ויקרא על דף ע"ט דבר אחר מות על מאה
 ועשרים וחמש זיני דמסאבותא וכו' ואמר כאשר ביארתי בדרוש בעלותי ההרה לקחת וגו' ענין
 פסל מיכה ומסכה והרי זה כתוב בספרים בספר הליקוטים 48 וכן הוזכר שם בתוך דבריו ה'
 גבוראן כאשר ביארנו על אדרת נשא דף קל"ז ע"ב והם אלף ות"ה גבוראן וגם זה נזכר באותו
 הלשון עצמו בכוונת אתה גבור באופן שמכל הפנים ניכר שכתב זה אחרי לומדו עם הרב ולה"ה
 והדברים מוכיחים וכל ביאור הנזכר יבא כמו ח' כפות 49 נייר ויותר וברוך ה' השלמתי ספר אחד
 ורוב מן השני ולכל עשינו הגהה בזה המדרש עם החברים יצ"ו. והנה כל דרוש ודרוש מאלו
 של הבנת וביאור הוזהר שמת' בפ' שלו כמו שמצאתי 50 כדי להפריד הסוד מן הפשט מאחר
 שהכל הוא מדעת ר' חיים ולה"ה כי לפעמים בבירור דבר מדבר שזכר האדם איזה דרוש כמו
 שאירע אל החכם השלם המקובל 51 כמהר"ר אברהם אזולאי ולה"ה 52 שביקר הסוד
 שהיה בתוך הפשט מהדפים הנזכר שבאו לידו יותר מכה"ה שנה והשמיט כמה דברים וקבץ ענייני

42 הוא הספר הנדפס. בהקדמה נאמר רק "ולכל עשיתי הגהה פה ירושלים ת"ו עם החברים יצ"ו". אך
 לא נזכרה השנה. כתב ידו המקורי של ר"י צמח נשתמר ונמצא בספריית בית המדרש לרבנים בני-יורק,
 כ"י דינר 440. ודפי כתיביו זה מהווים באמת מראה מעניין ביותר.

43 ספק רב אצלי אם הוא באמת הספר הנדפס בשם זה. גם ר"מ פאפרש מזכיר בהקדמתו לס' ורך
 עץ חיים שני ספרים או נוסחאות בשם ס' אדם ישר. בס' אדם ישר הנדפס אין "הכל חידוש ותוספות" לעומת
 המהדורה קמא שבשער ההקדמות. וכל הענין של ספרי מהרח"ו ועריכתם צריך חקירה יסודית.

44 כלומר: הוא לא נערך מחדש ע"י ר"י צמח אלא נמצא כספר שלם בפני עצמו. הקדמתו של ר"י צמח
 איננה בדפוסים, ועיין מקצתה בס' אהל דוד עמ' 437. וגם היא מסיימת: "עשיתי הגהה עם חבירי יצ"ו אשר נודע
 שמותם בשערים פה ירושלים עיר הקדש טוב"ב", ואין זכר לשנת העריכה. 45 הוא הספר הנדפס.

46 דברים אלו נכתבו כנגד דעתו של ר"א אזולאי שכתב ההפך בהקדמת ס' אור החמה.

47 י"ו ליתא בכ"י בריט. מוז. בשנת שמ"ח חל באמת ט"ז חשון ביום ג'.

48 הכוונה לספר הליקוטים, הכרך השלישי של כתבי הרח"ו במהדורת ר' בנימין הלוי ור' אלישע
 ווישטאלי שקדמה למהדורת ר"י צמח. ואולי הוא הדרוש על דברים ט. ה הנדפס עכשיו בשער הפסוקים מ'
 עקב ט"ו, אבל אין שם הדברים המובאים כאן להלן. 49 בכ"י בריט. מוז.: כמו ח' כפות.

50 בכ"י סינסינטי יש כאן הערה בשולי הגליון: "ולא רציתי לשנות — כן נ"ל להגיה הצעיר חיד"א ס"ט."

51 המקובל ליתא בכ"י בריט. מוז.

52 בשני כתבי היד שהשוויתי נמצא הכנוי ולה"ה אעפ"י שהקדמה זו נכתבה ביום ד' חודש תמוז ת"ג.

ואילו ר' אברהם אזולאי נפטר, לפי עדותו של חיד"א ממסורת המשפחה, רק כעבור ארבעה חודשים, ביום כ"ד
 חשון ת"ו. עם מי הצדק?

הסוד וקראו שמו ספר אור הגנוז כנזכר בסוף הקדמת שלו⁵³ וז"ל כי לשונות העמוקים יחדתים בחלק שלישי בפני עצמו משום כבוד אלהים הסתר דבר על כן נקרא שמו ספר [אור] הגנוז⁵⁴ והוא מיוחד⁵⁵ וגנוז ליחדי סגולה ע"כ. וג' ספרים אלו שהם⁵⁶ דברי רשב"י נקראו על שם תחלת ג' ספרי הזוהר. ספר הראשון מביאור בראשית קראתי שמו שושנה וספר מביאור שמות נק' ספר המשכילים וספר מביאור ויקרא נק' העמק שא"ל. גם עשיתי ספר אחר ובו מקובצים כל השמות הנמצאים בספרים דרך אלף בית וכל שם דבר שיש לו חשבון ומנין כתוב בצידו שורש מקומו נמצא בספרים וספר זה נקרא ברכות בחשבון⁵⁷. גם עשיתי ספר מסודר בפרשיות ממה שעיינתי בספר הזוהר וכל הכתוב בו בסמוך מן הרב זלה"ה או מן הזוהר עצמו.

והנה זה יום ד' חודש תמוז שנת ה'ת"ג התחלתי לכתוב פירוש האדרא רבא ובצד כל דבר וענין כתבתי ביאור הנמצאים בספרים שלו וגם בספרים החזקים והרוב הוא ממה שהבנתי מהזוהר מספרי הרב. והנה זכני השם שעשיתי הגהה לזוהר ולתיקונים מספרי הרב ר' חיים זלה"ה שהם מן הרב זלה"ה עצמו. וג"כ עשיתי הגהה בתיבות ובנקודים שבין תיבה לתיבה לא חסר דבר וכל ההגהות שנמצאו בספר הזוהר אין לסמוך עליהם לפי שנעשו בשכל אנושי כל אחד עשה הגהה בזוהר שלו כפי דעתו מחמת קושיא שמצא בזוהר שנעשה ברוח הקודש בהסכמת העליונים כנודע שכמה נשמות קדושות באו אצלו רעיא מהימנא ואליהו ז"ל סבא דסבין וכיוצא בהם. והנה הגהות הרב זלה"ה משיח ה' כנודע גדול מחזוה ונביא הוא הרוואה ואין לו בזה ספק שהיה רואה כל מה שכתב בספרים. ונמצא לפעמים שהגהה שבזוהר א' מכוונת יותר עם הבנת הזוהר כפי שכלנו והוא לפי שנעשו משכל אחד כשכלנו ויש הגהה מהרב זלה"ה שאין אדם יודע טעמה מגודל עומקה כמו לשון הזוהר אבל לא מפני זה אני מאמין בהגהה אחר (1) הקרובה להבנת רשב"י שבאמת ידעתי שבלתי נבואה נעשתה⁵⁸. ולכן יהיה זה למזכרת לכל הרוואה לשון האדרא שכל ההגהה שבה ונקודות שבין האותיות נעתקו מן הזוהר של הרב זלה"ה. והנה הצרות צרורות ודאגות וחסרון כיס לא הניח הדעת פנוי וגם החולאים גדולים והמגפה והרעב שסבכוני גרמו שאחזו לי הקדחת רביעית וחלשו כחי לקצה האחרון⁵⁹ ובעוד זמן כל הנו' עשיתי חיבור זה לעצמי ואולי יבא לידי זולתי לכן הרוואה אל ישים עלי חטא אבל יסתכל כמה טרחתי בדוחק זמן הצרות הנו' לקבץ כמה מאמרים ומורה מקום וכל הכללים והדיוקים והשי"ת ברחמיו הגדולים יסיר כל צרה מכל עמו ישראל וימהר קץ גלותנו אמן.

נשאר לנו להזכיר שבחיבור זה יש כמה פירושים והם הנמצא כתוב עליו "בספר הליקוטים" או "כוונות" או "דרושים" הנה מהספרים הידועים אצל החברים⁶⁰. והכתוב עליו חידוש הוא מספר אחד שאצלי שבו כתבתי מה שראיתי בספרים מחברים שלי שבדמשק ולא נתברר לי ממי הם. וכמו כן יש כאן פירוש והוא שהעתקתי שהיה כתוב עליו "האר"י זלה"ה" והכתוב אותם אולי שהוסיף או גרע שאין לשונו כמו דרושי הרב ר' חיים זלה"ה ולכן כתבתי למעלה ממנו "האר"י זלה"ה". ומה שכתוב עליו "מעץ חיים" הוא מאותם ספרים שבדמשק הנו"ל.

53 הקדמת ר"א אבולף לס' אור החמה, ח"א מספרו ס' קרית ארבע.

54 בשני כתבי היד חסרה מלת "אור" הנמצאת בהקדמה הנדפסת לס' אור החמה.

55 בכ"י ס' משובש: מיותר. 56 בכ"י ס': שהוא.

57 ספר זה נדפס בשם "ערכי הכנויים להגאון... מוהר"ר יעקב צמח" בקארעץ חש"ד (בלי שער מיוחד).

הספר מונח לפני והוא מלון חשוב לכמה כנויים בקבלת האר"י, ובפרט לענין צירופי השמות שבה.

58 כן הוא בשני כתבי היד, והמשפט אינו מובן לי.

59 הרב צמח האריך ימים לכל הפחות כ"ב שנה אחרי כתיבת דברים אלו.

60 שלשה הכרכים של מהדורת ר' בנימין הלוי, והם נמצאים אצלו בכמה כתבי יד.

ומה שכתוב ⁶¹ עליהם ס' אוצרות חיים או קודשלת יעקב או עולם תמיד או אדם ישר הם מספרים החדשים והכתוב עליו "הרב זלה"ה" הוא מהכתבים החדשים והם לבדם על ביאור האדרא זו ולכן לא נזכרו בשום ספר. הכתוב עליו הרב ר' חיים הוא מביאורי הרב ר' חיים עצמו שנ"ל והכתוב עליו צמח הוא הנצ"ד ⁶² ולפעמים בתחלת העמוד כתוב צמח ב' ג' וכן כל הכתוב באותו עמוד הוא משלי גם כן. והמורה ⁶³ מקום שנמצא דף ע' ב' או כ' ב' ר"ל שבעים דפים עמוד ב' או עשרים דפים ע"ב וכיוצא. גם לפעמים נמצא כאן ביאור שישנו בספרים שלנו וכתבתי אותו מספרים חדשים מפני שבכל יש תוספת ויישוב לשון ולכן כתבתי אותו משם הספרים שלי תנז"ל. גם בקצת מקומות תמצא דף פלוני באורך כוונתו הוא לומר שהדרושים שמהם התקתי השייך בביאור הוחרת תחלתם וסופם הם באותו הספר של מורה מקום באורך אבל מה שכתבתי כאן מאותו הדרוש לא חסרתי דבר.

ועתה אכתוב טעם למה קראתי לספר זה קו ל ב ר מ ת והוא מכמה טעמים. ראשונה שכבר גודע שכל תיקון בבירור ובפרצופים וקיום הכל נמשך מהמלכים דמתו כגודע שמקורם כל פרצוף כגז' באדרא פ' דואלה המלכים קודם פרצוף א"א שכתוב בדף קכ"ט קל"ה וכן קודם פרצוף ז"א ופרצוף נוקביה וכן בתוך ביאור המלכים כתוב במלך ראשון הכולל ג' עלמין שהוא כמנין ק"ב והוא הכולל שני מלכים הבאים אחריו. והנה ק"ב הוא מן ר"ת ק"ול ב"רמה. ובלע שהוא דעת כולל כל הח' והו' בלע שבו נכללו ונבלעו השמים והו' וימלך באדום ב'לע ב'ן ב'עור ר"ת ג' ח'. וכל חכמת האמת תלויה בתקון הנזכר והו' ס"ת ל"ה ועם הר"ת ק"ב הרי קבלה. והנה ברמ"ה היא הבינה אשר ממנה יצאו המלכים הגז' רחל מבכה על בניה כי איננו. רחל מבכה על בניה לפי שאינם עוסקים בחכמה זאת הממהר' את הקץ ולזה אין משיח בא שיאמר לה ה' אז מגיע קולך מבכי ועיניך דמדמה פ' מגיע קולך היינו קול ברמה ועיניך דמדמה היינו רחל מבכה ובפ' דמדמה כנגד ב' עינים במנין רחל שמע שמעתי דהיינו נשמע על בניה כי איננו כלומר שכיון שביאת משיח תלויה בתשובה ובעסק הוחרת ובחכמת הקבלה ואין בניה עוסקים בה כי אם א' מעיר ושנים ממשפחה כי אין מדרש קבוע כראוי בכל עיר ועיר כמו שיש בעסק התלמוד ולכן איננו. אין בניה מושכים וממהרים המשיח וכן נאמר בס' קהלת יעקב וד"ל ומה גם בדורינו זה עתה שהוא דרא בתראה וצריך להתגלות בו חכמת האמת כדי שיבא משיח וכן בר"מ דף קכ"ד ע"ב ובתיקונים דף ח"י ע"ב דבזכות הוחרת יגלה מלכא משיחא ובס' רנו ליעקב בדרוש הרמב"ן זלה"ה חביריו נאמר ודע שהרמב"ן הראשונים היו יודעים בפרצופים אלא שדברו בהעלם גדול לרוב תגלות שלא ניתן רשות לגלות ולהתפשט האורות הגדולים מאחר שגברה הקליפה וכל זר לא יאכל קודש. אמנם בעקבות משיחא כמו בדורנו זה התחילו האורות להתפשט ולהיות כבראשונה כמו שהיה בזמן בריאת העולם מתוקן להתחיל להתתקן מעט ע"כ. והנה דרושי הרב זלה"ה מוכיחים שהוא גילה כל הפרצופים ותיקונים ועל ידם יכול האדם להבין ולהשכיל קצת מהוחרת ולקרב הוחרת אבל מפני שאין מי שישים על לבו לעשות השתדלות והכנה שיהיו מדרשים העוסקים בחכמה זו וכל א' מבקש לחמו מן ההלכה מפני ההספקה ורוב העוסקים בחכמה זו הם עניים ואין ידם משגת לעסוק בקבלה כי אין עשיר שם על לב, והשי"ת למענו יעשה להביא משיח צדקנו במהרה בימינו וחרפת עמו יסיר. פה ירושלים ה' ימים לחדש מנחם שנת תת"ג גאם יעקב בר חיים צמח נר"ו.

61 בס"י בריט. מוז. : מה שאכתוב.

62 ביאורים אלו חשובים מאד לניתוח הדפוס של ס' קול ברמה שהקדמה זו חסרה בו. גם בדפוס קארפז נשמרו רוב הכנויים הנזכרים למקורותיו של ר"י צמח.

63 מכאן ועד סוף הספר התקתי רק מכ"י בריטיש מוזיאום.

חקר השירה והפיוט בשנים 1948 ו-1949

רשימה ביבליוגרפית

מאת

חיים שירמן

להלן נעשה הנסיון לרשום את כל העבודות בחקר השירה והפיוט שהופיעו תוך שנתיים האחרונות. הכוונה כאן גם להוצאות של טכסטים וגם לחיבורים עליהם ועל מחבריהם. בדרך כלל מוקדשת ביבליוגרפיה זו לשירים שנכתבו בין תקופת התהוותו של הפיוט בארץ-ישראל ובין דור „המאספים“ שבסוף המאה הי"ח. אך במקרים מסויימים הוכנסו אליה גם עבודות על שיריב מאוחרים יותר אשר מוצאם מן הארצות האסיאטיות. חיבורים פובליציסטיים ועממיים נרשמו כאן רק לפי שיקול דעתי ובלי כל כוונה לשלמות. כנגד זה השתדלתי למצות את כל שורת הפרסומים בעלי ערך מדעי בתחום זה, ועל כן אכיר טובה לכל מי שיעירני על חשמוטות וליקויים. יש בדעתי להוציא רשימות דומות גם בעתיד ואשמח מאד, אם מלומדינו יספקו לי קצת מן החומר הדרוש לכך. מעוניין אני במיוחד להכיר עבודות שנדפסו מחוץ לארץ-ישראל או בתוך ספרים וכתבי עת שלא נועדו למדעי היהדות. אם אין אפשרות להמציא לי עבודה מסויימת, אבקש שלכל הפחות יתארה לי תאור ביבליוגרפית מדוייק. השלמות לרשימה זו ואינפורמציה בשביל רשימות נוספות אביא בשם האנשים שהמציאו לי.

- א. מחקרים ביבליוגרפיים ומאמרי ביקורת
  1. מ. זולאי, קטלוג לפיוטי הגניזה שבאוסף קויפמן, הערות ומילואים לרשימת ש. וור בספר הזכרון לעמנואל לעף, בודפשט 1947 — גנזי קויפמן, כרך א, 107—93, בודפשט תש"ט/1949.
  2. Special List of Books in Medieval Hebrew Poetry and Liturgy, Library, The College of the City of New York, Davidson Library of Judaica, New York 1948, 34 pp.
- [דברי הפתיחה עמ' 3—4 מאת ש. שפיגל].
- ב. מחקרים על נושאים כלליים: מדע הספרות ותולדותיה
  7. S. Spiegel, On Medieval Hebrew Poetry — The Jews, their History, Culture and Religion, edited by Louis Finkelstein, Philadelphia (The Jewish Publication Society of America), 5710/1949 Volume II p. 528—566.
- [סקירה על תולדות השירה העברית מראשית צמיחתה של הפיוט עד מ. ח. לוצאטו. ההערות מכילות ביבליו- גראפיה עשירה לנושא המאמר].
- ג. מחקרים על נושאים כלליים: מדע הספרות ותולדותיה
  3. מ. דבשני, מבחר השירה העברית [ביקורת על „מבחר השירה“ של ח. בראדי—מ. וינר במהדורה המקוצרת של א. מ. הברמן, תש"ו] — גליונות, כרך כ"א, 264, תש"ח [1948].
  4. א. מירסקי, משלי הנגיד [ביקורת מפורטת על „בן משלי“ מהר"ש אברמסון] — „הארץ“, י"ח בכסלו תש"י / 9.12.1949.
  5. א. מירסקי, ומירות ישראל לר' ישראל נבארה.

מתורת החריזות העברית] — סיני כ"ג (י"ב), 125—126.
תש"ט/1949.

16. ז. סטלבובר, סתומות במחזור התפלות — הבקר.
כ"ט באלול תש"ט / 23.9.1949.

17. ד. ירדן, הערות לשוניות: 1) צנור — כלי זמר
או מרוב? [על מלה זו באחד משירי דונש] — לשוננו
ט"ז, 69—71, תש"ח [1948].

18. S. M. Stern, Les vers finaux en espagnol dans les muwāššahs hispano-hébraïques — Al-Andalus VIII, 299—346, 1948.

19. F. Cantera, Versos españoles en las muwāššahs hispano-hebreas — Sefarad IX, p. 197—234, 1949.

20. J. Llamas, Tres capitulos de metrica rabínica de R. David ben Selomo ibn Yahyá „שקל הקדש“ תלומים מתוך כ"י בספרית האסכוליא [בצירוף הרגום ספריו] — Sefarad VIII, p. 277—291, Barcelona 1948.

21. J. Schirrmann, La métrique quantitative dans la poésie hébraïque du Moyen-Age — Sefarad VIII, p. 323—332, Barcelona 1948.

ד. אנתולוגיות וקבצי שירים מעורבים

עיין גם כן מס' 3.

22. א. מ. הברמן, שירי היחוד והכבוד. ספרית מקורות, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תש"ח [1948]
— 206 + (2) עמ'.

23. ג. בך-מנחם, זמירות של שבת. ערוכות ומפורשות [43 פיוטים ותפלות בצרוף באורים והערות], הוצעה לתורה וספרות של המועצה למען השבת, ירושלים תש"ט [1949], 229 + (3) עמ' + (8) עמודים של תוי נגינה.

24. א. מ. הברמן, תשלומי שירים ופיוטים (רב האי גאון, גבירול, משה נ' עזרא, יהודה הלוי) — תרביץ יט, 185—191, תש"ח/1948.

25. מבחר השבועים, פיוטים ושירים [מתוך ספרו מי המכון לחקר השירה העברית ב"הארץ", דפוס פרטי,

M. Zulay, A Plea for a "Corpus of Genizah Piyyutim" — The Journal of Jewish Studies I, 111—115, London 1948.

8. א. ה. פרנקל, התפילות והפיוטים בארצנו ובזמננו — הצופה, י"ד ניסן תש"ט / 13.4.1949.

9. מ. זולאי, מקור וחיקוי בפיוט — סיני כ"ה (י"ג), 32—52, תש"ט/1949.

10. א. מ. הברמן, שירים שנתחברו כחלום [שמואל הנגיד, יצחק אבן גיאת, משה אבן עזרא, אברהם אבן עזרא, מוהב, סדרוס אבן אלעאפיה, דוד בן זכריה, סעדיה אבן דנאן, י. נגארה, ר. מ. רילקה, ש. י. עגנון] — מתכונות לספרות כרך ה, מתברת ג-ד, 110—115, תש"י/1949.

11. J. M. Millás Vallicrosa, La poesía sagrada hebraicoespañola. Segundo edición, Madrid—Barcelona, XII+370 p.

12. К. В. СТАРКОВА, Палеогрифик в средневековой еврейской поэзии (Советское Востоковедение IV, 135-156) Издательство Академии Наук СССР, Москва-Ленинград 1947.

13. ב. סטארקובה, הפאנוגריקוס בשירת ימי הביניים העברית — קובץ „המורחנות הסובייטית“ כרך ד, 135—156, הוצאת האקדמיה למדעים, מוסקבה—לנינגראד 1947. — המאמר דן על שבחי הנדיב והיידר בשירת התקופה הספרדית. אם כי נדפס עוד ב'1947, הוכנס לרשימה זו בגלל מיעוט הידיעות המגיעות הגה על הפרסומים המדעים בברית המועצות].

ג. לשון השירים, צורותיהם, משקליהם

עיין גם כן מס' 67

13. א. מירסקי, הערות בעניין חריזה ומבטא [בקשר לדרך חריחתם של משוררים עבריים מאיטליה] — לשוננו ט"ז, 72—74, תש"ח [1948] [ועיין שם 74, תשובה על מאמר זה באת א. ש. הרטום].

14. ג. אלוני, תלף [הוראות שורש זה אצל הפייטנים בימי הביניים] — לשוננו ט"ז, 180—187, תש"ח/1948.

14. ג. אלוני, לא תחרזו שור והמור [גלגולי מימרא

- יצא לאור בשבעים טפסים], תליאכז תש"ח [1948] — 166 עמ'.
35. מ. זולאי, הערות לפיוטי קליר [הוספה למאמר של א. שייבר] — גנזי קויפמן, כרך א, 36—41, בודפשט תש"ט/1949.
36. נ. סלושק, שירת ארץ ישראל במחזור — "הבקר", כ"ט באלול תש"ט / 23.9.1949.
37. א. מ. הברמן, ובכן לך יי הגדולה [מתוך מעמד ליוכ"ם] — הארץ, ס"ו כסלו תש"ט / 17.12.1948.
38. מ. זולאי, אורח בעת תצאן [פיוט מתקופת קליר; שם המחבר: איליוני] — הארץ, ט' תמוז תש"ח / 16.7.1948.
39. י. האן, קטע מן התרגום העברי של אזהרות "אתה הנחלת תורה לעמך" — גנזי קויפמן, כרך א, 71—80, בודפשט תש"ט/1949.
40. יהודה רוזנטאל, שאלות עתיקות בתוך [הוצאה חדשה של שירי הסולמוס האנונימיים שנדפסו בראשונה ע"י ש. ז. שנטר ב" JQR כרך י"ג, 345] — HUCA כרך כ"א, א—צא, סינסינאטי 1948.
41. מ. זולאי, לקט משלים [שלשה קטעים מתוך אוסף משלי חכמה אנונימי; נדפסו על פי כתב-יד שבמברידז, אקספורד ופנקפורט; שני קטעים אחרים נדפסו לפני כן ב"הארץ" מ' באלול תש"ג / 3.9.1943. המהדיר העיר אז "נראה לי, שזמן חיבורם של משלים אלה אינו מאוחר למאה העשירית". צורת החרוז היא: א א. ב. ב. ג ג וכו'; באחד הקטעים יש שרידי חתימת א"ב.] — הארץ, כ"ה בכסלו תש"י / 16.12.1949.
42. מ. זולאי, נחמות והוריות [המחברים: אביתור סעדי, שמריה הכהן] — הארץ, ה' סיון תש"ט/2.6.1949.
43. מ. זולאי, מדברי רבי שמואל בן הושענא [ארץ ישראל, סוף המאה העשירית] — הארץ, א' אדר ב' תש"ח / 12.3.1948.
44. מ. זולאי, שבעתא לשבת תנחנח [המחבר: ישועה הכהן בן יוסף הושפט, מצרים, במחצית הראשונה של המאה הי"א] — הארץ, כ"ט כסלו תש"ט / 10.1.1949.
- ה. תפלות קבע
26. הסדור השלם, מתרגם ומפרש בחוטמת מבוא מאת פלטיאל בירנבוים. ניויורק 1949, [2], וו. XX, 790 עמ' [עברית ואנגלית. הוצאת Hebrew Publishing Company].
27. L. J. Liebreich, An Analysis of U-ba' Le-Ziyyon in the Liturgy — HUCA XXI, 175—209, Cincinnati 1948.
28. L. J. Liebreich, The Invocation to Prayer at the beginning of the Yozer Service — JQR NS XXXIX p. 225—229, 407—412, 1949.
29. S. Zeitlin, The Liturgy of the first Night of Passover—JQR NS XXXVIII, 431—460, 1948.
- 29a. S. Zeitlin, A historical Study of the first Canonization of the Hebrew Liturgy — JQR NS, XXXVIII, 289—316, 1948.
30. ש. אסף, מסדר התפילה בארץ ישראל — ספר דינבורג קבץ דברי עיון ומחקר, 116—130, 422, ירושלים תש"ט [1949].
1. השירה העברית בארץ-ישראל ובמזרח (מצרים, סוריה, עיראק וכו')
- עיון גם כן מס' 1, 5, 7, 9, 16.
31. א. שייבר, סדור רבני המובא ע"י קרקסאני — Ignace Goldziher Memorial Volume, Part I p. 27—40 (Hebrew), Budapest 1948.
32. ש. זדר, פיוטים לימות החול [ביניהם קרובה לשבוע שלאחר טרשת "וואת הברכה" מאת קליר] — גנזי קויפמן, כרך א, 81—92, בודפשט תש"ט/1949.
33. א. שייבר, פיוט קלירי המובא ע"י קרקסאני — גנזי קויפמן, כרך א, 4—36, בודפשט תש"ט/1949.
34. A. Scheiber, The Rabbanite Prayer-Book quoted by Qirgisān — HUCA XXII, 307—320, Cincinnati 1949.
- [ניסוח אנגלי של המאמר מס' 31 ברשימה זו].

45. מ. זולאי, קומי אורי [תפילת מעריב ממויטת, אולי מאת סהלאן ראש כלה] — הארץ, ה' אייר תש"ט / 4.5.1949.
46. [מ. זולאי], פיוט לרבי שלמה בירבי יהודה [כנראה הגאון הירושלמי, מת 1051] — לוח הארץ לשנת תשי"ז עמ' 5, תל-אביב [1949].
47. מ. זולאי, לכבוד בחירת נשיא כישראל [שיר אזור להכתרת ראש גולה מזרע ווד]. — הארץ, כ"ו שבט תש"ט / 25.2.1949.
48. מ. זולאי, שיר שקול למבורך הבבלי [ידידו של הגאון אביתר הכהן, במחצית השנייה של המאה הי"א]. — הארץ, כ"ט אלול תש"ח / 3.10.1948.
49. מ. זולאי, ולמרנא יצחק בנוי ז"ל [פוסטאט, סוף המאה האחת עשרה] — הארץ, י"ד תשרי תש"ט / 17.10.1948. לפרסום זה עיין הערת רצהבי בתארץ 21.11.1948 (הפיוט כבר נדפס ב"סיני" תש"ד, עמ' רכה).
50. מ. זולאי, שני משוררים נשכחים [חילוסי שירים בין אהרן הכהן ועלי ידידו] — סיני כ"ג (י"ב), 214—228, תש"ח / 1948.
51. ש. ברנשטיין, על תקופה פיוטית נשכחה [אחד עשר פיוטים מאת יואב, אהרן חבר, צדוק, אברהם טויל, יוסף זכריה, מצליח, חנוניה] — התקופה, ספר לב-לבג, 766—789, תש"ח/1948.
52. ג. שלום, שיר של ישראל נגארה בפי השבתאים — Ignace Goldziher Memorial Volume, Part I, p. 41—44 [Hebrew], Budapest 1948.
53. מ. בגינה, ויכוח המים והיין לרבי חיים נ' דוד אבאלעספה [סבירה] — אומיר, מת 1775; הויכוח כתוב בפרוזה חרוזה — חורב כרך י', 27—34, ניריורק תש"ח (1948).
- ז. ספרד ופרובאנס
- עיין גם כן מס' 4, 6, 10, 17—21, 24, 42.
54. מ. זולאי, אזהרות רבי יצחק אבן גיקטילה — תרביץ, כ, 161—176, תש"ט/1949.
55. רבי שמואל הנגיד, בן משלי, יוצא לאור על פי כתבי יד וספרי דפוס בצרפת, מבווא, הערות ומפתחות
- על ידי ש. אברמסון, הוצאת מחברות לספרות, תל-אביב, תש"ט [1949], (2) + 66 + VI + 480 עמ'. — עיין גם כן מס' 3.
56. שלמה אבן גבירול, שירים נבחרים, ערוכים ומבוארים בידי ח. שירמן, מהדורה שנייה, תל-אביב תש"ט [1949], XII + (III) + 164 + (4) עמ'.
57. ש. ברנשטיין, שני שירים בלתי ידועים של שלמה נ' גבירול — הדואר, גליון כג, 536—537, תש"ט / 1949.
58. י. א. זיידמן, הכנה ב"כתר מלכות" — העולם כרך ל"ו, גליון משי"ג, 841—842, תש"ט/1949.
59. י. טופרובסקי, שתי חידות של ר' שלמה אבן גבירול ופתרונו [מהדורת ביאליק-רבניצקי, כרך ג ח"א, מס' סג וו, VII] — הארץ, ג' אדר א' תש"ח / 13.2.1948.
60. א. מ. הברמן, ספר מבחר הפזינים (רשימה ביבליוגרפית) — סיני כ"ה (י"ג), 53—63, תש"ט/1949.
61. א. מ. הברמן, "התוספת" שבספר "מבחר הפזינים" — סיני כ"ה (י"ג), 288—304, תש"ט/1949.
62. י. רצהבי, פיוט לר' משה גיקטילה — סיני כ"ד (י"ב), 288—289, תש"ט/1949.
63. מ. זולאי, א) אנא יי התרצה [פיוט אנונימי] ב) בקשה לרבי בחיי ז"ל [= אבן פקודה] — הארץ, כ"ט אלול תש"ט / 13.9.1949.
64. R. Kayser, The Life and Time of Yehuda Halevi, New York, (Philosophical Library) 1949, (VIII) + 176 p.
65. К. В. СТАРКОВА: Письмо Иехуды Халеви к Хабибу Ал-Махлеби — Советское Востоковедение VI, 423—437, Москва-Ленинград 1949.
- ק. ב. סטארקובה, אגרת מאת יהודה הלוי אל חביב אלמהדוי — "המזרחנות הסובייטית" כרך ו', המחקר כולל אגרת כמעט שלמה שנדפסה כאן על פי כ"י פירקוביץ' אוסף ב 44 ו"110; סיומה נדפס לפני כן ב"ידיעות המכון לחקר השירה העברית ו', 317, הגב' ס. הוסיפה להוצאתה תרגום רוסי, מבוא והערות, האגרת

74. א. מ. הברמן, מתוך "משלי ערב" [על האשה הטובה] — הארץ, י"ב שבט תש"ט / 11.2.1949.

75. א. מ. הברמן, מלך מכנים אורחים [מתוך "משלי ערב" סוף שער י"ט] — הארץ, כ"ד אב תש"ט / 19.8.1949.

76. א. אברונין, באורים ותקונים בשירת קדמונים [תחכמוני של אלהרין, שער ל"ב] — גליונות, כרך כ"א, 198, תש"ח [1948].

77. א. מ. הברמן, תוכחה לרב ר' יונה וצ"ל [בן אברהם גירוני?] — הארץ, ט' חשרי תש"י / 2.10.1949.

78. א. אברונין, באורים ותקונים בשירת קדמונים [עין עטף של אברהם הכורשי] — גליונות, כרך כ"א, 271, תש"ח [1948].

79. J. Schirmann, Isaac Gorni, poète hébreu de Provence — *Lettres Romanes* III, 175—200, Louvain 1949.

80. קלונימוס בן קלונימוס, אגרת בעלי חיים, נכתב בערבית וניתרגם בשינויים קלים על ידי קלונימוס בן קלונימוס, ההדיר לפי ההוצאה הראשונה, השווה למקור והוסיף מקורות וביאורים. י. טופרובסקי, אחרית דבר מאת א. מ. הברמן, ספרית מקורות / יב, הוצאת מוסד הרב קוק... ירושלים תש"ט [1949], 6 + 191 עמ'.

81. א. מ. הברמן, גאולה לשבת איכה [מחבר: שמואל] — הארץ, ח' אב תש"ח / 13.8.1948.

82. Cecil Roth, A Hebrew Elegy on the Martyrs of Toledo, 1931 [קינה בת פ"א מחרוזות], [מחברה: יעקב ד' אלפנה] — *JQR NS*, Vol. XXXIX, 123—150, 1948.

ה. אשכנז וצרפת

83. ש. ברנשטיין, "המלחמה החרישית" בין חכמי צרפת וספרד — הוואר, שנת כז, 918—919, תש"ח/1948.

84. א. מ. הברמן, ארבע מלכיות אכלוני [פיוט אונימי מאשכנז או צרפת] — הארץ, ה' שבט תש"ח / 16.1.1948.

84a. S. Speier, Critical Remarks on the Text of the additional Portion for Sabbath Hagadol — *JQR NS*, XXXVIII, 461—468, 1948.

נשלחה אל חביביאהוב איש מהויה יחד עם שירו של יהודה הלוי, דינאן־בראדי ב, 251. — במבוא מצטטת גבי ט. גם אחד ממחקריה האחרים: Ленинградские фраз-менты „дизана“ Иехуды Халеви [הוזה הלוי בלנינגראד] מבלי לציין את מקום הופעתו [וזמנו].

66. א. מ. הברמן, שיר לרבי יהודה הלוי על קריעת ים סוף [יחיד מקים כושל] — הארץ, י"ד ניסן תש"ט / 13.4.1949.

67. S. M. Stern, The Explanation of a difficult Verse of Yehuda Halevi and the Spanish etymology of the name Ibn Baron [= Varon] — הוצ' בראדי ח"א מס' ז, 29—30, "איש" בספריות *JQR NS* Vol. XL, 189—191, 1949.

68. ש. בן־שבת, חידה להראב"ע ופתרונה [התחלתה וזכור נא בקטבנו יידי, בעלות אברהם ד' עזרא מוטלת בספק] — הארץ, י"ב חשון תש"ט / 12.11.1948.

69. ג. בן־מנחם, סיוט ראב"ע מתוך הגניזה [ארבעה סיוטים מתוך כ"י באוסף אדלר וגוסף עליהם חסלה בפרוזה ע"פ כ"י מונטיפיורי 1317: האחרונה בלי ספק אינה מאבן עזרא] — סיני כ"ד (י"ג), 69—74, תש"י/1949.

70. ג. בן־מנחם, שני מכתמים לראב"ע ומעשיה אחת עליו [על פי כ"י בבריטיש מוזיאון אחד המכתמים הוא "הקנקן ריקן"] — מחברות לספרות, כרך ז, מחברת ג-ד, 115—117, תש"י/1949.

71. ג. בן־מנחם, תלונת הראב"ע על רוע מזל [שיר מאוחר שמיוחס בכ"י לאבן עזרא ונכתב בעקבות מכתמו "גלגל ומזלות"] — סיני כ"ד (י"ב), 68—71, תש"ט/1948.

72. ש. ח. קוק, "תלונת הראב"ע על רוע מזל" [הערות] — סיני כ"ד (י"ב), 176, תש"ט/1949.

73. ג. בן־מנחם, שבחי ראב"ע [קונטרס שנדפס בלבוש וכולל אגדות על אבן עזרא] — סיני כ"ד (י"ב) 230—235, תש"ט/1949.

[הערות לפיוט "אומרת אני מעשי למלך" מאת בנימין בר זרח].
א, 153—159, ירושלים תש"ח [1948].

ט. איטליה

עיין גם כן מס' 13.

85. ב. קלאר, סליחה לתענית אסתר לר' אחימעץ ב"ר פלטיאל [מחבר "מגילת יוחסין" הידועה, איטליה, במאה הי"א] — סיני י"א, 243—248, תש"ח/1948.

86. עמנואל הרומי, מחברות עמנואל, יוצאות לאור בצרוף מבוא, הערות ומפתחות על ידי א. מ. הברמן, הוצאת מחברות לספרות, תל-אביב תש"י [1949], 1020 עמ'.

87. י. טברסקי, משה זכות (1625—1698) — גליונות, כרך כ"ב, 45—50, תש"ח [1948].

88. ת. חמיאל, "תפחה ערוך" לר' משה זכות — סיני כ"ה (י"ג), 304—319; כ"ו, 101—112, תש"ס/תש"י 1949.

89. נ. ה. טורטשינר, שיר סעודה מאיטליה [קאנז' טאסה עברית שנדפסה באותיות לאטיניות בחניציה

90. מ. ח. לוצאטו, לישרים תהלה... אחרית דבר מאת ישראל זמורה, הוצאת מחברות לספרות, תל-אביב תש"ט [1949], 101 עמ'.

91. ח. שירמן, המחזות של משה חיים לוצאטו — גליונות כרך כ"ב, 207—217, תש"ח [1948].

92—99. ר' משה חיים לוצאטו — 200 שנה למותו. מאמרים מאת: מ. וואכסמאן, ד. פרסקי, ש. ברנשטיין, בךמאיר, י. אפרת, מ. א. שולואס, א. זילבר-שטיין, א. ש. שווארץ — הדאר, כרך כ"ו גליונות ל—לא, תש"ח [1948].

100. ב. רות — ת. רבין, יד יואב. משירת ישראל באיטליה במאה הי"ח [קובץ שירים של יואב עלמא, יליד פיסארו ותושב אנקונה. הוצאת כמה משיריו וביניהם קאנטאטה מקראית "ישועת ישראל", פיסארו 1784] — מצודה כרך ה—ו, 262—283, לונדון תש"ח [1948].

הדפוס העברי במונקאטש

מאת

נפתלי בן-מנחם

למאמרו של יעקב פנחס הכהן על הדפוס העברי במונקאטש (קריית ספר, שנה כה, עמ' 206—228) יש להוסיף הרבה ולהעיר קצת הערות. אחלק את הערותי לחמשה חלקים:

- א. ספרים שלא נרשמו על ידי הכהן.
  - ב. ספרים שנרשמו על ידי הכהן בין דפוסי מונקאטש ובאמת נדפסו במקומות אחרים.
  - ג. טעויות ברישום שנות ההדפסה.
  - ד. טעויות במספרי העמודים של הספרים.
  - ה. הערות ותיקונים שונים.
- כל הספרים שרשמתי ושתיקנתי מה שנרשם בעניינם בטעות ראיתי בעיני, חוץ משנים-שלשה שרשמתי על פי מקורות אחרים.

א. ספרים שלא נרשמו על-ידי הכהן

תרל"ד

1. ספר פתח עינים על מסכת אבות מהרב הגאון הגדול הצדיק מ' חיד"א ז"ל. הספר הזה כבר נדפס פ"א ע"י הרב הצדיק המחבר בעצמו רק מחמת שאינם בנמצא אפילו אחד בעיר ושנים במשפחה נתן הרב הצדיק מ' צבי מליסקא שליט"א במתנה להרבני המופלא מ' נפתלי ש"פ [= שעהנפעלד] להדפיסו ונדפס כעת בהשגחתו רק על מס' אבות ואי"ה נדפס על כל הש"ס; פה מונקאטש יע"א בשנת תרל"ד לפ"ק. בדפוס החדש המשובח של ה"ה מו"ה פנחס בלייצר ג"י בהרבני החסיד מו"ה דוב בער ז"ל מדאראג. 4°. כח דף.

דף א, ב: הסכמה מהרב הצדיק נר ישראל פ"ה ע"ה מ' צבי ג"י מליסקא. דף כו, ב—כח, א: אזהרות והתננות טובות אשר און... מו"ה אלימלך... מק' ליוענסק יע"א. דף כח, א: תפלת השב לרבינו יונה וצללה"ה. דף כו, ב: אגרת קודש הזה מהרה"ק מו"ה מנחם מענדל מרימנוב זי"ע אשר כתב לק"ק מאדא להרבני מו"ה חיים אשר ה"י נקרא בשם כל ר' חיים צאריסילס (תאריך המכתב: ג תצוה תקע"ב). נראה שלספר זה התכוון הכהן במספר 4 ברשימתו.

תרל"ו

2. אך פרי תבואה על התורה... [מרבני] צבי הירש בן מו"ה אהרן... פה קהילתנו עיר לסקא יע"א... חלק שני... בדפוס ה"ה תקצין הרבני מו"ה פנחס בלייצר ג"י פה מונקאטש יע"א בשנת... 1876 [= תרל"ו]. 4°. [1] פח דף. חלק ראשון נרשם על ידי הכהן ברשימתו מספר 5.

תרמ"א

3. זהרי חמה היום ילידתיהו אני הצעיר אברהם בן לא"א הנעלה כהר"ר מרדכי אזולאי זלה"ה: והוא פירוש על ספר תהר בקיצור מחבור האלהי הקדוש החכם השלם כמהר"ר אברהם גאלאנס זלה"ה... הוצאתי לאור פעם שנית כדי לזכות

הרבים אני הק' יחזקאל שרגא הלברשטאם אב"ד דק"ק שינאווע יצ"ו. מ ו נ ק א ט ש. בדפוס המשובח של הנגיד מו"ה פנחס בלייער בהרבני הנגיד מו"ה דוב בער ד"ל מדאראג בשנת תרמ"א לפ"ק. 4°. [3]. קפט דף.

4. זרע קודש מצבתה שחיבר... משה בן הר"ר מנחם [גראף] זצ"ל בעל חיבור ויקהל משה... מונקאטש/ בשנת תרמ"א הק' פנחס בלייער... 8°. מח דף.
מהדורה אחרת משנת תרנ"ג נרשמה על ידי הכהן במס' 76.

תרמ"ד

5. מעלות המדות [לר' יחיאל ב"ר יקותיאל ב"ר בנימין הרופא]. מונקאטש. בדפוס של הרבני הנגיד מו"ה פנחס בלייער נ"י... 1884 [= תרמ"ד]. 4°. [1]. א—סד (הטופס שהיה לפני חסר בסופו).

דף נג, ב—נה, ב : מגילת אלתאר. מנה, א עד הסוף : ליקוטי חבר בן חיים חלק ששי.
הספר יצא לאור על ידי רבי חזקיה טייכל פלוט בעל "לקוטי חבר בן חיים".

תרמ"ח

6. זקן אהרן אשר חברתי אני הצעיר אהרן פריעד... [על בראשית ושמות] מונקאטש בדפוס של הרבני הנגיד מו"ה פנחס בלייער שנת תר"ח 8°. לפ"ק... 4°. [2]. נד דף.
ועי' מס' 249 ברשימת הכהן.

תרנ"ב—תרנ"ג

7. תל תלפיות. מכתב אשר ההוגים בתורת ה' אליו פונים, וקוראים דרור איש לרעהו לבקר באמרים עד שיצא כנוגה צדקם להעלות פנינים. עומד תחת בקורת הרב הגאון מו"ה ישעיה וילבערשטיין נ"י אב"ד דקהלתינו יע"א. ערוך מאתי הק' דוד צבי כ"ץ קאטצבורג. פעמים בחודש יבקר אי"ת בע"ת פה ווייטצען. שנה ראשונה, מכתב ג — מכתב ז (א מנחם-דאב תרנ"ב — ערב ראש השנה תרנ"ג). עמ' 9—39; שנה שניה, מכתב א (תרנ"ג). נדפס בדפוס בלייער את קאהן. משני הגליונות האחרונים (מכתב ז, שנה א, ומכתב א, שנה ב) יש גם מהדורה שנייה שנדפסה במונקאטש—לאחר שאלה המהדורה הראשונה ונתרבו המעיים על הענין.

8. צעטל קטן; דאס ספר צעטל קטן האט מחבר געווען הרב אור שבעת הימים רבינו אלימלך זצ"ל... אונד מיר האבען דאס ספר איבערזעצט אויף עברי טייטש... געדרוקט דורך הב' יעקב ישראל פוקס מכפר שאנדירף, אונד הרב הג' מו"ה יעקב יצחק בן אש"י החונה בכפר טיגריד סמוך לגראסווארדיין האט מיר געהייסען דאס דרוקקען... דרוק פאן בלייער עט קאהן מונקאטש תרנ"ג... 8°. 12 דף.

תרנ"ד

9. בת מלך שחבר החכ' תבנו... כמוהר"ר שמואל בן החסיד כמוהר"ר דוד אבא יוב נ"ו מתושבי חברון תוב"ב ועשה סניף טהור לזרע קודש שחב... משה בן מהר"ר מנחם... [עי' למעלה מס' 4]. מונקאטש בדפוס של השותפים בלייער עט קאהן מונקאטש בשנת תרנ"ד לפ"ק. 4°. [1]. יג דף.

תרנ"ו

10. שטאטוטען דער חברה גמילות חסדים אין מונקאטש. געדרוקט ביי משה גרונושטיין אין מונקאטש 1896 [= תרנ"ו]. 8°. 15 עמ'.

תרנ"ז

11. תורת חסד על חמשה חומשי תורה הקדושה על פי מוסר השכל... במצות לקט מספרים הקדושים ובפרט מספרי תלמידי בעשי' הקדושים... [מאת] הק' מרדכי

ראטה שטיין בן להצדק... מו"ה יעקב זאב זללה"ה... מונקאטש בדפוס המשובח של השותפים בלייער עט קאהן בשנת תרנ"ז לפ"ק. 4° סא. [1] דף.

תרנ"ח

12. עונג שבת אשר אסף וליקט מספרי קבלה ומספרי מוסר ראשונים ואחרונים דיני ערב שבת ושבת ומוצאי שבת... מו"ה ראובן הכהן זללה"ה... הובא לביה"ד מחדש בהוצאות בית מסחר הספרים של הנגיד מו"ה מאיר יהודה קסינגא מו"ס בעיר חוסט... מונקאטש. בדפוס של השותפים קאהן עט קליין (אשר לפניו הי' בשם בלייער עט קאהן) בשנת תרנ"ח לפ"ק. 8° כח דף.

מהדורה קודמת משנת תרנ"ד, נרשמה על ידי הכהן במספר 92.

13. סדר התנאים בין ישראל לאביהם שבשמים מהרב ר' ישראל נגארא תלמיד תאר"י ז"ל: הובא לבית הדפוס ע"י האברך ר' שמחה בן ר' פרץ קליין מוועלאווא. בדפוס המשובח של השותפים הנגידים קאהן עט קליין נ"י מונקאטש 1898 [=תרנ"ח]. 9.5:10.5 ס"מ. [1], ז דף. ואין זו המהדורה שנרשמה על ידי הכהן במספר 390.

תרנ"ט

14. הגן ודרך משה; כולל דינים ישרים. הנהגות טובות ותוכחות מוסר. נחלקים לשלשים ימי תחדש דבר יום ביומו, ספר הגן חבר הגאון מהר"ר יצחק ז"ל וספר דרך משה חבר הדרשן... מו"ה משה בהרב המוכית הגדול מהר"ם הכהן הנטמן בירושלים תובב"ב. הובא לביה"ד מחדש בהוצאת בית מסחר ספרים של הרבני הנגיד מו"ה מאיר גאמיס נ"י בן הרבני המנוח מו"ה שמעון נאמיס ז"ל במונקאטש... מונקאטש בדפוס של השותפים קאהן עט קליין בשנת תרנ"ט לפ"ק. 8° לה דף.

מהדורה אחרת משנת תרנ"ד נרשמה על ידי הכהן במס' 84.

ת"ס

15. שו"ת כרם שלמה על ש"ע או"ח יו"ד אבן העזר שאילת רב לתלמיד לחודו... חברו וגם יסדו סכוד הרב... מו"ה שלמה האס זצוק"ל אב"ד ור"מ דק"ק דרעזניץ בעתה"מ ספר כרם שלמה על ש"ע או"ח יו"ד אה"ע. נדפס ראשונה בשנת ת"ר בשילב עם הס' כרם שלמה בהסכמת הגאונים ועתה יצא לאור מחדש בהוצאות הרבני הנגיד מו"ה מאיר ליב קטינא נ"י מו"ס בעיר חוסט (אונגארן). מונקאטש בדפוס המשובח של השותפים קאהן עט קליין. בשנת תר"ס לפ"ק. 8° לו דף.

ע"ן הכהן מס' 241 — מהדורה משנת תרס"ו.

תרס"ג

16. זהב משקלה נטרקין ורמזים וגמטריות ע"ס בראשית מו' אברהם יודא שר"ב בבאנאוויץ, מונקאטש תרס"ג. (נרשם על פי שם הגדולים מארץ הגר, ג' עמ' 30).

תרס"ה

17. לחם מן השמים כונות ומנהגים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם מדי יום ביומו ושבתות וימים טובים ושאר ענינים עפ"י האר"י ז"ל... והוא המיוחס להגאון הקדוש המקובל מו"ה יעקב צמח זללה"ה... ונמצא בעקד הספרים של ההגה"צ אדומ"ר שליט"א אבדפה"ק בכת"י ספרדי ונתנו על ידי להעתיקו ולהוציאו לאור בעה"י. אני הצעיר שלום קאליש... מונקאטש. בדפוס המשובח של הנגיד מו"ה אהרן דוב מיזעלס נ"י בשנת תרס"ה לפ"ק. 8° [1], מב. [2] דף.

18. קדושת לוי על התורה חלק ראשון אשר השאיר אחריו ברכת... מהר"ר לוי יצחק וצלה"ה שהיה אב"ד ור"מ דקהלתינו יע"א ודק"ק זעליחא ב והגלילי... וזאת לדעת כי בהנדפס בווארשא נשמט הרבה עד אין מספר אשר יעלה על ערך עשרה קונטרסים ועתה יצא לאור מחדש ספר שלם בלי שום מגרעת והשמטות. רק כפי אשר נדפס בראשונה בק"ק ברדיטשוב ואח"כ בלעמבערג בשנת תרס"ד ואצל כל מאמר הנשמט בדפוס ווארשא יש ציון כוכב כזה * בהוצאת בית מסחר הספרים של הרבני הנגיד מו"ה מאיר יהודא קסינא נ"י בחוסט. מונקאטש. בדפוס המשובח של ה"ה הרבנים הנגידים מו"ה זנוויל כהנא נ"י. וחתנו מו"ה עוזר הכהן פריעד נ"י. שנת תרס"ה לפ"ק. 4°. קסו דף.

תרס"ו

19. עשרה דברים והוא מנחת זכרון לדברי רבי יהודה ונקרא קונטרס נחמד אף נעים עוקר קושיא מן תקרובות הד"ם המיוסד לבאר המאמר בפ"ק דבבא בתרא... כל אלה חבירו לה יחדיו... ת"ק יהודא סג"ל בלאאמו"ה שמועון חיים קרוי נ"י מקליין ווארדיין יע"א. מונקאטש בשנת בזאת תורת האדם לפ"ק [תרס"ו] בדפוס המשובח של הנגיד מו"ה אהרן דוב מיזעלס נ"י... 4°. [1], טז [1] דף. מצורף אל "נפש אדם" שנרשם על ידי הכהן במס' 245.

תרס"ז

20. בית יעקב חדא"ג ועמ"ס כתובות מההג"מ יעקב גרוו"ד [= גרינוואלד] חתן תגאון מהר"ם אש ז"ל. מונקאטש תרס"ז. (נרשם על פי שם הגדולים מארץ הגר, חלק שלישי, קונטרס אחרון, עמ' 20).
21. ויקח משה את עצמות יוסף אשר כתב בכתב ידי קדשו... מה שהשיג בתורת ד'... מו"ה משה [האגר] זללה"ה בהרב הצדיק... הר' יוסף אלטיר מראדי וויטץ זללה"ה... הובא לביה"ד ע"י כבוד... מו"ה ישראל שליט"א מק"ק ראדיוויטץ יע"א בן לאותו צדיק... בדפוס של קאהן עט פריעד, מונקאטש שנת תרס"ז. 4°. [2], מה, [3] דף.

תרס"ח

22. סיפורים חדשים ואמתיים כשמו כן הוא כי כל הסיפורים היקרים המובאים בספר הזה כולם כא' המת חדשים ממש... בשנת תרס"ח לפ"ק. מונקאטש בדפוס המשובח של קאהן עט פריעד. 8°. לב דף.

יצא לאור על ידי חיים פוטערניק.

23. תכתב זאת לדור אחרון התיסדות ותקנות כולל מונקאטש ועשרה בעצירקען בארץ הקדושה תובב"א שנתיסד לטובה (ביום ט"ב אלול תרס"ז) באסיפה כללית דהעשרה מחוזות, ובקונטרס הלזה יבואו התקנות (שטאטוטען) נתקבלו באסיפה כללית (ג' וארא תרס"ט). סדרי התנהגות הכולל לטובה. וגם הפסקים וכתבים הנחוצים, ואזהרות הרבנים הגאונים הי"ו לתיקון טובת הכולל להיות למשמרת לדורות עולם עדי נזכה ללכת קוממיות לארצינו במהרה בימינו בכלל ישראל בבנין אריאל. מונקאטש תרס"ט. בדפוס קאהן את פריעד. 8°. יב דף.

24. זקן אברהם חיבור נחמד ונעים בחריפות ובקיאות נפלא... בעניני "גילוח הזקן"... מכבוד הרב... אברהם חיים דאנציג ערקראן נ"י אבן יקרה בעיר ווארשויא יצ"ו. יצא לאור ע"י מערכת ה"וילקט יוסף" שנת תרס"ט לפ"ק. Druck von Kahn & Fried, Munkacs.

4°. [3] דפים, 149—208 עמוד.

הדפסה מיוחדת מ"וילקט יוסף" שנה יא (תרס"ט), גליון כ — עם תוספות.

תר"ע

25. נפש יהודה והוא חבור על מדרשים תמיהים: ועל פסוקי תנ"ך החמורים בו מבווארים. והציקר הוא על פסוקי ספר משלי... גם על מאמרי רז"ל המופלאים דרושים יפים: גם קצת חידושי הלכות... גם על דבר סמיכת המשניות... גם פ"י על קצת מסורות... שזכרתי... אני... יהודא ל י ב בהמנוח הרבני מהר"ר ישראל זלה"ה מק"ק ואלקווי... הס' הנוכחי נדפס פעם ראשונה עוד בשנת תק"ן ואינם בנמצא כלל... ע"כ הבאתי עתה מחדש לבית הדפוס: הק' מענדל זינגער מטאמישו... מונקאטש שנת עת"ר לפ"ק. בדפוס של קאהן את פריעד מונקאטש. 4° (הטופס שבידי חסר מדף נו ותלאה).

תרע"א

26. אמרי יוסף חלק שמות מאת... מהר"ר יוסף מאיר [ווייס] וצוקללה"ה... בק"ק ספינקא יע"א. מונקאטש, נדפס בדפוס... ר' אהרן דוב מייזעלס ור' חיים גארטענבערג נ"י בשנת תרע"א לפ"ק... 4° [5]. קפט: [2] דף.
27. הקדמת לקוטי תורה והש"ס מכבוד קדושת הגאון הצדיק הקדוש המפורסם בנגלה ובנסתר רשכב"ה האי סבא קדישא אספקלריא המאירה בוצינא דנהורא מופת הדור אוהב ישראל וקדושו חו"פ איש אלקים קדוש הוא, כקש"ת מרן יוסף מאיר [ווייס] וצוקללה"ה מק"ק ספינקא יע"א, המחבר ספר הקדוש אמרי יוסף... מונקאטש תרע"א. נדפס בדפוס המשובח השותפין הנגידיים אהרן דוב מייזעלס עט חיים גארטענבערג. 8° כב דף.
דף א, ב: הקדמת המו"ל — ה"ק מרדכי כהנא אבדק"ק קעכניז יע"א. הקדמת לקוטי תורה והש"ס נדפסה תחילה בראש הספר לקוטי תורה והש"ס על דברים לר' יצחק אייזיק מוידעשטוב, מ—סיגעט תרנ"ב.
28. חשבון ממעות רמבעה"נ דאה"ק ת"ו מכולל מונקאטש ועשרה בעצירקען. משנת עת"ר לפ"ק (היינו מר"ה דשנת עת"ר עד ערב ר"ה דשנת תרע"א). מונקאטש בדפוס של קאהן עט פריעד. 4° [4], 22, [2] עמ'.

תרע"ב

29. חשבון ממעות רמבעה"נ דאה"ק ת"ו מכולל מונקאטש ועשרה בעצירקען משנת תרע"ב לפ"ק... מונקאטש בדפוס של קאהן עט פריעד. 4° [4], 24 עמוד.
30. לקוטי מהר"ם שיק דברים יקרים ונחמדים מאת מרן הגאון... רבינו משה שיק זצלה"ה... הדברים תאלה אשר נותן לפניכם היום ה' בכתב יד שהעתיק אחר (!) מתלמידיו מה ששמע מפה קדשו... ואני בשמעי זאת לא חסתי על רוב טרחתי והעתקתי הדברים בכתב וקי ראוי לדפוס... הק' יוסף פנחס הכהן. מונקאטש, נדפס בדפוס המשובח של קאהן עט פריעד. שנת תרע"ב לפ"ק. 8° כח דף.
31. מעשה ר' יוסף דילה ריינה דא ווערט דער ציילט די גרויסע וואונדערליכי מעשה פון ר' יוסף דילה ריינה... פערלאג פאן ר' יצחק צבי קאנדל בוכהאנדלונג מאהעל... מונקאטש, שנת תרע"ב לפ"ק. Druck von Kahn & Fried, 8° 16 עמוד.
32. סיפורים נוראים שבעתים מזוקקים מאירים כספירים... נכתבו ע"י איש נאמן רוח... מה' יעקב קאדאניר ז"ל מעיר וואלקאמיר... הספר הזה כבר הובא לביה"ד שני פעמים ע"י הרב אברהם גיסן ז"ל, ופעם שלישית בהוצאות בית מסחר ספרים של הנימ ועתה הובא לבית הדפוס מחדש ג"כ בהוצאות בית מסחר של המו"ס משה הערשקאוויטש במונקאטש... מונקאטש בדפוס של השותפים קאהן עט פריעד בשנת תרע"ב לפ"ק. 8° מ דף.
ע"ן רשימת הכתובים מס' 391.
33. שמלה חדשה על הלכות שחיטות וטריפות הריאה לרבינו הגאון... מהר"ר אלכסנדר סענדר שור זצלה"ה... בהוצאות בית מסחר הספרים של הרב מו"ה

שמואל זנוויל כהנא נ"י במונקאטש, שנת תער"ב לפ"ק. בדפוס של קאהן עם פריעד מונקאטש.
8°. [1] ע דף.

תרע"ד

34. ספר שרביט הזהב הנקרא ברית אבות [לר' שבתי ליפשיטץ] בו מבאר כל הלכות מילה בקצרה... נדפס בפעם הראשונה בשנת תרנ"ח ועתה הובא לבית הדפוס בתוספות מרובה בהוצאות והשתדלות בן המחבר... שמואל יהודה איש ליפשיטץ ונכד המחבר האברך מוה' מרדכי איש ליפשיטץ. מונקאטש שנת לדתם [= תרע"ד] לפ"ק. בדפוס של קאהן עם פריעד. 8°. [8] קלו דף.

תרפ"ב

35. חשבון ממעות רמבעה"נ דאה"ק ת"ו מכולל מונקאטש ועשרה בעצירקען משנת תרפ"ב לפ"ק... מונקאטש בדפוס של אהרן דוב מייזעלס. 4°. [6] 12 עמוד.

תרפ"ד

36. קץ הפלאות שחננו השי"ת לפרש דברי המלאך שגילה לדניאל קץ הפלאות ע"ד שמות קדושים... [מאת] הק' יתודה הלוי קרויז... מונקאטש תרפ"ד. בדפוס של אהרן דוב מייזעלס... 8°. 12 עמוד.

תרפ"ז

37. באר יעקב מאסף נפלא של כל ההלכות והדינים השייכים לשלחן ערוך אורח חיים המפורזים ובכל ספרי הפוסקים... בהוספת חידושים משלו. מאת הרב... חיים יעקב הלוי קרויזהאר זצ"ל דומ"צ דק"ק דאלינא הע"א. חלק ראשון. יצא לאור ע"י בנו ותלמידו אברהם עביר הלוי קרויזהאר ברוקלין נ. י. מונקאטש תרפ"ז. דפוס של ר' אהרן דוב מייזעלס. 8°. [6] רלב דף.
ע"ן רשימת הכתוב, מס' 344.

תרפ"ח

38. אבני שיש מאת שמואל יהודה שטייגער. כולל: (א) פירושי ובאורי מקראות התנ"ך. (ב) באורים והערות על חלופי נוסחאות שבתרגום נביאים כתובים. ועל פירשי ורשב"ם בתנ"ך. (ג) חדושים בפרשי לשון הקדש. (ד) לקוטי אמרים יקרים, בשני התלמודים, בזהר ותקונים מפורזים. (ה) רעיונות על עניני העולם. שנת תרפ"ח. מוקצ'בו. דפוס "נקודה" חברה הדדית בע"מ להוצאת ודפוס במוקצ'בו. בהוצאת המחבר. 8°. שעב עמוד.
39. פרדס מרדכי מאמרים על כל התורה, חמש מגילות, מועדים. ותקופות השנה, ההלים, פרקי אבות, וארבעים סוגיות הש"ס... אשר חנני החנון לאדם דעת... הק' מרדכי ווילליגער מתגורר כעת בעיר מונקאטש... בדפוס המשובח "גראפיא" במונקאטש יע"א... 1928 [תרפ"ח]. 8°. [8] 5—156 עמוד.

תר"ץ

40. שפתי אהרן פירוש על מסכת אבות וגם דרושים על המסורה... וגם דרושים על כמה מדרשים... חיברו: הק' אהרן זאב כ"ץ שו"ב ביישוב פיטהאריאן אצל מונקאטש... שנת תרצ"ז לפ"ק. בדפוס המשובח והמפורז "גראפיא" במונקאטש. 8°. [4] 123 ע'.

41. תומש גריק מסריק. [מונקאטש, דפוס "נקודה". תר"ץ]. 8°. 16 ע'.

החוכרת רובה חמונות ויצאה לאור ליובל השמונים של נשיא טשכוסלובאקיה.

תרצ"א

42. קונטרס האמת והצדק מכתבים בפסקי הלכות עפ"י דתח"ק מאת מרנו ורבנו גאוני ואדירי העולם... נגד כת מחרחרי ריב המתפרצים בעם להרעיש העולם כדי להבאיש ריח ולהבעיר אש המחלוקה פה עירנו... יצא לאור ע"י מנהלי וראשי קהל עדת יראים ארטהאדאקס דפק"ק בערעהאואר יע"א בחודש סיון תרצ"א לפ"ק. דפוס "נקודה" מוקאטשעווא. 8°. 16 עמוד.

43. חשבון ממעות רמבעה"נ דאה"ק ת"ו מכולל מונקאטש ועשרה בעצירקען משנת תרצ"א לפ"ק... נדפס במונקאטש יע"א בדפוס של הרבני מוה"ר אליעזר יחיאל קאלליש ושותפו נ"י. 4°. [10], 18 ע"מ.

44. מכתב גלוי לרבנים הגאונים הצדיקים די בכל אתר ואתר הי"ה תרצ"א. (נקודה). מוקאטשעווא. 8°. 8 עמודים.

החוברת יצאה על ידי קהל עדת ישורון דפק"ק אונגוואר יצ"ו.

תרצ"ב

45. חשבון ממעות רמבעה"נ דאה"ק ת"ו מכולל מונקאטש ועשרה בעצירקען משנת תרצ"ב לפ"ק... נדפס במונקאטש יע"א בדפוס של הרבני מוה"ר אליעזר יחיאל קאלליש ושותפו נ"י. 4°. [2], 16 עמוד.

46. ספר למכה מלכים השגות על ספר שלחן מלכים מאן מלכי רע-בנן המדבר בצדקה להכות באגרוף עלי קדקדך איש לא תואר והדר לו. רק יעזו במצחו לדבר גדולות בשפה בלתי נקיה ובלי דעת של תורה. על רבותינו הגאונים והקדושים... ולמען הגרים בחציץ שנינו בררתי כשמלה כל טעותיו להראות חוצפתו בפניו ולגלות קלונו ברבים... חוברת א' מאתי יצח"ק... שטערנעלל... מונקאטש תרצ"ב לפ"ק. דפוס של ר' אהרן דוב מיזעלס מונקאטש 8°. יג דף.

47. קונטרס אהבת דוד... מספר רב על פטירת... מו"ה מיכאל דוד ליעבען מנקר... מאת הרב אהרן סג"ל עפשטיין, ומאת הרבני שלמה צבי ליעבען... Mukačevo דפוס "גראפא", תרצ"ב. 20: 25 ס"מ. 11 ע"מ.

נדפס ב"קרית ספר", שנה י' עמ' 186, ט"ו 556.

48. שערי ישועה; פירוש על הושענות מה שחנני השי"ת לפרש עפ"י מוסר... וגם מה ששמעתי מאדומ"ר הגאון הקדוש... בעל ייטב לב זצ"ל אב"ד דק"ק סיגעט... חיברו ה"ק אהרן זאב כ"ץ ממונקאטש... מונקאטש תרצ"ב. "Grafla" Buchdruckerei... 8°. [4] מה, [1] דף.

תרצ"ג

49. זהר רות המיוחס להתנא האלקי רבי שמעון בן יוחאי זי"ע. ראו דברים חידושי נעלמי' אשר עדן לא היו לעולמים... אשר מצא אותו הגאון הקדוש מופת הדור מו"ה יחיאל האבד"ק הוראדני חד מכני היכלא קדישא של רבינו הבעש"ט זי"ע, והדפיס וקרא אותו תורא דני על שם עירו. ומחמת כי יקר המציאות הוא נדפס כעת מחדש בהשתדלות של הרבני הנגיד המופלג מו"ה משה זאב רויזענבערג נ"י מק"ק מונקאטש יע"א: מונקאטש בדפוס "גראפא" שנת תרצ"ג לפ"ק... 8°. 16 עמוד.

50. טהרת המשפחה... צי ואממען געשטעלט דאך דעם רבנים פערבאנד אין פוילען און איבער געדריקט מיט איין ענדערונג. פון די חברה מחזיקי הדת אין מיהאלעוויטש... "Grafla", Mukačevo 1933... 11.5:14.5 ס"מ. [3], 31 עמוד.

תרצ"ד

51. סידור תרי"ג מצות בסדר טוב ויפה לזכרון... שנת תרצ"ד לפ"ק. נדפס בדפוס "גראפא" במונקאטש. [2], טז, [2] עמוד.

חלק מתוך הספר "מלקט נפורים וכו' שבעה ספרים כלולים".

תרצ"ה

52. אלפי מנשה על התורה [בראשית — שמות]... מהרב... מה"ר מנשה אייכנשטיין זצ"ל אבד"ק ווערעצקי יע"א... הובא לביה"ד בהשתדלות הרבני המופלג וכו' מו"ה שרגא פייבל גאדינגער נ"י. מונקאטש, שנת תרצ"ה. בדפוס המשובח של הרבני אליעזר יחיאל קאליש ושותפיו... 4°. [2], צה, [2] דף.
53. ת. ג. מסריק. חייו ותורתו, מאת ד"ר חוה שפירא (נקודה), מונקאטש תרצ"ה. הוצאת חברית העברית בפראג. 12:17 ס"מ. 58 עמוד.

תרצ"ז

54. א דור וואס גייט אונטער (רעפארטאזש) בילדער און טיפן אויס דער עיר ואס בישראל מונקאטש אין פאדקארפאטארוס. [מאת] שלמה לייב מאשקאוויטש תרצ"ז. (Nekuda Verlag, Mukačevo). 8°. 72 עמ'.
55. ירחון הכוכב... קובץ ביאורים וחידושים, חקירות והערות חדשות... וש"ת חשובות להלכה ולמעשה מאת מרגל ורבנן חכמי וגאוני הדור שליט"א. העורך יצחק שטרנהעלל... נדפס בדפוס של ר' אליעזר יחיאל קאליש נ"י ושותפו במונקאטש. 21:30 ס"מ.
- לפני חוברת אחת בלבד: שנה ג, חוברת א (תשרי תרצ"ז): [2], יב, [2] עמוד.
56. חשבון ממעות רמבעה"ג דכולל מונקאטש ועשרה גלילות משנת תרצ"ז לפ"ק... נדפס במונקאטש יע"א בדפוס של... אליעזר יחיאל קאליש נ"י... 4°. [2], 16 עמוד.

תרצ"ח

57. זכרנו לחיים חלק ראשון בו יסופר לדור אחרון... סיפורים מופתים וח"ת ודברי צחות ושיחות חולין מכבוד מרן... בעהמ"ס "דברי חיים" וצללה"ה... ומבניו הקדושים ובפרוטרוט מבני הה"ק מהרי"ח ש"ז וצללה"ה אבד"ק שינאווא ומן הוריו ורבותיו וחבריו ואנשי חסידיו הרביים וגדולי (5) הדור... גם העתקתי לכאן תשובה נוראה מהה"ק בעל "מראה יחזקאל" וצללה"ה מגדולת רבם הה"ק מהר"ם זלי"ה מרימאנאב... וגם לרבות רישומי דברים... מגדולת רבינו... חיים אלעזר שפירא זל"ה... [מאת] דוב בן רחל [עהרמאן]... תרצ"ח — 1937. Buchdruckerei "Grafia", Mukačevo. 8°. 80 עמוד.
58. חגים וזמנים דרושים ומאמרים שונים לתקופת השנה יפרד לחמשה מאמרות. אשר חברתי בזכות אבותי הקדושים... אני הצעיר יצחק אייזיק אייכנשטיין בן הרב הגה"צ כו' וכו' מה"ר אלי' שליט"א האבד"ק זאקאפאנע יע"א החופק"ק ראטוויגאווא יע"א. בשנת תרצ"ח לפ"ק. דפוס "גראפיה". 4°. [2], כב, [1] דף.
59. עבודת הקודש עם כל השבעה ככבי לכת... מכח גברא רבא... כמוה"ר חיים יוסף דוד אזולאי זי"ע... ועתה נוסף על הראשונות שהצגנו "הבקשה" מבעהמ"ס חובת הלבבות הקדוש בסוף הספר... בהוצאות בית מסחר הספרים של... ר' אלטר ברוך וויעדער נ"י... נדפס בבית הדפוס של... אליעזר יחיאל קאליש נ"י (1938) [תרצ"ח]. 12°. 288 עמוד.
60. שארית יהודה על חמשה חומשי תורה מהד"ת שחיבר כ"ק אדמו"ר הרב... מרן יהודה גרינוואלד וצללה"ה זי"ע אב"ד ור"מ דק"ק סאטמאר יע"א... וכלוה אליו ספר תשובה מיראה מאת תלמידו הרב תחסידי המופלג בתורה וי"ש מו"ה ישעי' אלטיר הכהן אדלער מדיביווע יע"א. הוצאתי לאור בחסדי ה' ה"ק דוב כהנא אדלער מדיביווע יע"א בן לאאמור" בעהמ"ס ספר תשובה מיראה הנ"ל בשנת תרצ"ח לפ"ק. דפוס אהרן דוב מייזלס. Mukačevo. 8°. לב, [4], מ דף.
- "תשובה מיראה" יצאה גם כחוברת בפני עצמה.

61. **שער יששכר על המועדים** וזמנים. חלק ראשון (לחדשי ניסן וכו' אלול) מאת...
חיים אלעזר שפירא וצללה"ה ז"ע האב"ד דפה"ק מונקאטש והגלילות יע"א
מונקאטש. שנת ברצות [=תרצ"ח]. דפוס "גראפיה" 8°. [2]. קלד דף.
שער יששכר על המועדים וזמנים חלק שני (לחדש תשרי) 8°. [2]. רמב דף.
62. **תורת הספרות** לכתות הגבוהות שבגמנסיות העבריות. חבר יצחק גרידינגר...
הוצאת "יבנה" באוני'הורוד. דפוס "נקודה" מוקצ'בו... תרצ"ח. 8°. 91. [2]. עמוד.
ספר זה נרשם בסעות ב"קריית ספר" שנה טז. עמ' 362, ושם, שנה כה, עמ' 231, כדפוס'אונגואר (אוני'הורוד).
תרצ"ט
63. **כתר תורה** חלק שני על ספר שמות ביאור רחב על תרגום המיוחס להתנא הקדוש
יונתן בן עוזיאל... [מאת] אברהם ברבי אהרן גוטסענפלאן... מונקאטש תרצ"ט
לפ"ק. נדפס בדפוס... אליעזר יחיאל קאללוש ושותפו... 8°. עט עמוד.
ת"ש
64. **בני יששכר** לכל חדשי השנה ולמועדים טובים... [מאת] מוה"ר צבי אלימלך
וצללה"ה... חלק ראשון... בהוצאת בית מסחר ספרים של... אלטיר ברוך ווידער נ"י ושותפו...
מורה אהרן סמו"ט נ"י... מונקאטש. שנת ת"ש. בדפוס... אליעזר יחיאל קאללוש נ"י. 2°. [1].
קיב דף. חלק שני. קיב דף.
אין זו המהורה (חש"ד) שגרשמה על ידי הכהן במספר 370.
65. **גן דוד** עם פרי הגן ועץ הגן על ט"ל מלאכות של שבת אבות ותולדותיהן כיוצא
בהן פטור אבל אסור ומותר לכתחיל... שנו כאן... מאיש תבונות... מרן דוד שליסל על
וצללה"ה ראש כ"ד דק"ק מונקאטש... עם הגהות... מאת בן המחבר הרב נסע שלמה
שלסל על ל' דומ"צ דפה"ק... מונקאטש שנת ת"ש בדפוס... אליעזר יחיאל קאללוש נ"י.
2°. [8]. סד, [2]. דף.
66. **טוב דברך על הגדה של פסח** ושיר השירים שחיבר כ"ק אדמו"ר... מהד"ר שאול
בראך... הוצאתי לאור... ח"ק שמואל בראך בן המחבר בהשתדלות חברת "גבעת שאול" קאשו
יע"א שנת ערכתי [=ת"ש] נר למשיחי לפ"ק. בדפוס של... אליעזר יחיאל קאליש נ"י...
4°. [4]. מו דף.
67. **מעשה רוקח על התורה** שחיבר הרב הגאון... מוה"ר אלעזר זלה"ה שה"י אב"ד
בק"ק בראד ובק"ק אמשטרדאם ונשיא באה"ק ושם מנ"כ בק"ק צפת עה"ק... יצא לאור
בהשתדלות והוצאת האחים מו"ה יהודה אר"י ומו"ה משה קליין נ"י עם גיסם מו"ה יעקב ווי"ב
נ"י מק"ק מונקאטש תצ"ו. מונקאטש. שנת אשרי תבחר ותקרב [=ת"ש] ישכן חצריך לפ"ק.
בדפוס המשובח של הרבני הנגיד מו"ה אליעזר יחיאל קאליש נ"י. 2°. [2]. עג, [3]. דף.
68. **נועם אלימלך** [לר' אלימלך מליונסק]... ועתה הובא לביהד"פ בתכנית גדול
בהדפסה מהוררת ועם ציוני הכוכבים וכו'... יצא עתה לאור ע"י: הרב מו"ה פרץ וויינבערגער
נ"י חתן נכד בעל המחבר זצ"ל. מונקאטש — שנת תרנ"ז. בדפוס המשובח של הרבני הנגיד
מו"ה אליעזר יחיאל קאללוש נ"י. "Grafia" Buchdruckerei... 2°. [4]. צח דף.
69. **שער יששכר על המועדים** וזמנים חלק שלישי (לחדשי חשון וכו' אדר) מאת...
חיים אלעזר שפירא וצללה"ה ז"ע האב"ד דפה"ק מונקאטש והגלילות יע"א... מונקאטש
שנת תרנ"ז [=ת"ש] דפוס "גראפיה" 8°. [2]. קב דף.
שני החלקים הראשונים נרשמו למעלה מס' 61.
ת"ש א
70. **בני דוד הנאמנים**... דרשות לבר מצוה משני בני הרבני הנגיד המופלג בתורה
ובמדע גדול דעה כש"ת מו"ה חיים יחזקאל שליסל על נ"י... היה א... צבי דוב שליסל על נ"י...

(ב) ... עקיבא איגר שליטעל נ"י... הוצאתי לאור... צבי הירש פריעדמאן... חודש אדר שנת תש"א לפ"ק. Meisels Bernat, Munkacs. 8°. כח עמוד.
בעמ' טו — כו הנהגות הרב מהרנ"ש [= נסע שלמה שליטעל] שליט"א.

תש"ב

71. ספר אגרא דפרקא דברים נפלאים ושיחות נאים... יצאו מפה קדוש... מוהר"ר צבי אלימלך וצוקללה"ה... תובא לבית הדפוס ע"י הצעיר דוד ראנדל... מונקאטש שנת... תש"ב... לפ"ק. בדפוס של... מו"ה אליעזר יחאל קאליש נ"י. 8°. [1], סז דף.

תש"ד

72. הגהות על ס' פרע"ח מהאריז"ל ועל סידור הרב המקובל מו"ה שבתי מראשקוב ז"ל, הנמצאים בגליון הספרים בכת"י קדשו של הרב הקדוש אור שבעת הימים מוהרצ"ה מזידטשוב וצוקללה"ה. וגם הנהגות מכל השנה מאדמו"ר הרב הקדוש מוהר"י א' וצוקללה"ה מזידטשוב אשר כל דבריו והנהגות עשה עפ"י רבו הקדוש מוהרצ"ה הג"ל. Munkacs; Gedruckt bei Blayer & Kohn... J. Gottlieb aus Pothering. [חש"ד]. 8°. טז דף.

73. מעשה נשים לה"ק וע"ט יוסיפון פין חנוכה. בהוצאות בית מסחר הספרים של ר' אלטר ברוך וויעדער נ"י.
רשמתי על פי רשימת הספרים שיצאו על ידי חידערי, שנדפסה על העטיפה של "עבודת הקדוש" (למעלה מס' 59).

מפתח הספרים

א דור חאס גייט אונטער 54	זהר רות 49	סיפורים חדשים ואמתיים 22
אבני שיש 38	זהרי חמה 3	סיפורים נוראים 32
אגרא דפרקא 71	זכרנו לחיים 57	עבודת הקדוש 59
אהבת דוד 47	זקן אברהם 24	עונג שבת 12
אף פרי תבואה 2	זקן אהרן 6	עוקר הרים 19
אלפי מנשה 52	זרע קדוש מצבתה 4	עשרת דברים 19
אמרי יוסף 26	חגים ומוצאים 58	פרוס מרוכי 39
באר יעקב 37	חשבון ממצות רמבעה"ל 28—20, 35	פתח עינים 1
בית יעקב 20	43, 45, 56	צעטל קסן 8
בני דוד הנאמנים 70	טהרת המשפחה 50	קדושת לוי 18
בני יששכר 64	סוב דברך 66	קץ הפלאות 36
ברית אבות 34	כרם שלמה 15	שארית יהודה 60
בת מלך 9	כתר תורה 63	שטאטטען 10
גן דוד 65	לחם מן השמים 17	שמלה חדשה 33
האמת והצדק 42	למכה מלכים 46	שער יששכר 61, 69
הגהות על ס' פרע"ח 72	לקוטי מהר"ם שיק 30	שערי ישועה 48
הגן ודרך משה 14	מכתב גלוי 44	שפתי אהרן 40
הכוכב 55	מעלות המדות 5	שרבים הזהב 34
הקדמת לקוטי תורה והש"ס 27	מעשה נשים 73	תורת הספרות 62
התנאים 13	מעשה ר' יוסף דילה ריינה 31	תומש גריק מסריק 41, 53
התסודות והקנות כולל מונקאטש 23	מעשה רוקח 67	תורת חסד 11
ויקח משה 21	נועם אלימלך 68	תל תלפיות 7
זהב משקלה 16	נפש יהודה 25	תרי"ג מצות 51

מפתח שמות המחברים

אבאיוב, שמעון 9	וויליגער, מרדכי 39	קאדאניר, יעקב 32
אברהם יהודה ש"ב בבאנאוויץ 16	וילבערשטיין, ישעיה 7	קאטצבורג, דוד צבי 7
אדלר, ישעיה אלטיר הכהן 60	יהודה ליב ב"ר ישראל 25	קרויז, יהודה הלוי 19, 36
אזולאי, אברהם 3	יחיאל ב"ר יקותיאל הרוסא 5	קרויהאר, חיים יעקב הלוי 37
אזולאי, חיים יוסף דוד 1, 59	יצחק ב"ר אליעזר 14	ראובן הכהן 12
אייכענשטיין, יצחק אייזיק 58, 60	כץ, אהרן זאב 40, 48	ראטהשטיין, מרדכי 11
אייכענשטיין, מנשה 52	לוי, יצחק מברדיטשוב 18	רוקח, אלעזר 67
אייכענשטיין, צבי הירש מידוטשוב 72	ליפשיץ, שבתי 34	שור, אלכסנדר סענור 33
אלימלך מליזנסק 1, 8, 64, 68	מאשקאוויטש, שלמה ליב 54	שטיינער, שמואל יהודה 38
בראך, שאול 66	מנחם מענדל מרימאנאב 1	שטערנהעלל, יצחק 46, 55
באלאנטי, אברהם 3	משה ב"ר מאיר הכהן 14	שיק, משה 30
גוטענפלאן, אברהם 63	גארא, ישראל 13	שליססעל, דוד 65
גראף, משה 4	עהרמאן, דוב 57	שליססעל, חיים יחזקאל 70
גריינגר, יצחק 62	עפשטיין, אהרן 30, 47	שליססעל, נסע שלמה 65, 70
גרינוואלד, יהודה 60	פוטערניק, חיים 22	שליססעל, עקיבא אינר 70
גרינוואלד, יעקב 20	פריעד, אהרן 6	שליססעל, צבי דוב 70
דאנציגערקראן, אברהם חיים 24	פריעדלאנדער, צבי הירש 1—2	שפירא, חוה 53
האגר, משה 21	פריעדמאן, צבי הירש 58	שפירא, חיים אלעזר 61, 69
האט, שלמה 15	צבי הירש מליסקא, עיין פריעדלאנדער	שפירא, צבי אלימלך 64, 71
ווייס, יוסף מאיר 26—27	צמח, יעקב 17	

מפתח המדפיסים

פנחס בלייער 1, 2, 3, 4, 5, 6	אהרן דוב מייזעלס 17, 19, 35, 36, 37, 46, 60, 70
בלייער את קאהן 7, 8, 9, 11, 72	אהרן דוב מייזעלס ור' חיים גארטענבערג 26, 27
קאהן עט קליין (לפנים בלייער את קאהן) 12, 13, 14, 15	"נקודה", חברה הדדית בע"מ להוצאה ודפוס 38, 41, 42, 44, 53, 54, 62
שמואל זנוויל כהנא וחתנו עוזר הכהן פריעד (קאהן עט פריעד) 18, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34	גראפא (אליעזר יחיאל קאלליש, קאללוש) 39, 40, 43, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58
	59, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 73
	משה גרושטיין 10

מפתח זה בא לתקן כמה שיבושים בדברי ההקדמה של פנחס יעקב הכהן על תולדות הדפוס העברי במונקאטש:

1. ר' פנחס בלייער הדפיס עד שנת תר"ן ובמקומו באו:
2. בלייער את קאהן, שהדפיסו עד שנת תרנ"ה. במקומם באו:
3. קאהן עט קליין, שהדפיסו בשנים תרנ"ה — תרס"ב. דפוס זה עבר אחר כך לרשות:
4. קאהן עט פריעד, שהמשיכו להדפיס בו משנת תרס"ב עד שנת תרע"ח (ולא תרע"ב, כפי שרשם הכהן: בשנת תרע"ח נדפס בדפוס זה "וילקט יוסף", שנה כ).
5. אהרן דוב מייזעלס הקים לו דפוס חדש באותן השנים שקאהן עט פריעד עבדו, כלומר עוד לפני שנת תרס"ה, והמשיך בעבודתו, בהפסקות, עד שנת תש"א. במשך תקופה קצרה שיתף בעבודתו גם את ר' חיים גארטענבערג.
6. "נקודה" הוא דפוס חדש כולו, שהתחיל פועל בשנת תרפ"ח ונתחסל לאחר שנת תרצ"ח, כשבעליה עלו לארץ ישראל.

7. אליעזר יחיאל קאליש, או קאללוש (דפוס „גראפיק“), פעל משנת תרפ"ח עד השואה — עד שנת תש"ב.
8. דפוס משה גרונושטיין, שהדפיס בשנת תרנ"ו, היה כנראה דפוס קטן ולא הדפיס אלא קונטרסים ולעיתים רחוקות.
9. דפוס אלכסנדר טייכמאן הדפיס בשנת ת"ש (הספר „דרכי חיים ושלום“ לר' יחיאל מיכל גאלד (עיין: קרית ספר, שנה כז, עמ' 112), ועוד).
10. ספרים שנרשמו על ידי הכהן בין דפוס מונקאטש ובאמת נדפסו במקומות אחרים*
- מספר 220: תולדת יצחק על התורה, חלק שני, ויקרא במדבר דברים, לר' יצחק אייזק ווייס (עיין מס' 210) נדפס בכ"מ—סיגעט ולא במונקאטש.
- מספר 247: „ונלוה אליו קונטרס זכרון לראשונים“. באמת נלוה קונטרס זה על „תולדות הרבנים הגאונים הצדיקים מה' מאד“ לר' אברהם יהודה הכהן שווארטץ למחברת ב—ג של „אבן המאיר“, שנדפסה „בדפוס המשובח של מו"ה משה אלי' קאהן וואיטצן 1909“. אגב: קונטרס זה נזכר בטעות שנית שם במספר 258.
- מספר 351: „שלשלת חב"ל“ לר' מאיר אליעזר הכהן ראפאפארט-הארטשטיין נדפס בפיעטרקוב ולא במונקאטש. אמנם הספר „נדפס בהוצאות בית מסחר הספרים של הר"ר עוזר הכהן פריעד ג"י ממונקאטש יצ"ו (מיו"ח של המחבר וצ"ה)“.
- ג. טעויות ברישום שנות ת"ה-דפסה
- מספר 50: „פרי העץ... תרמ"ז — מ"ח“. באמת נדפס החלק הראשון בשנת תרמ"ה והחלק השני בשנת תרמ"ז.
- מספר 82: אגרת שמואל הכהן רושם ספר זה בשנת תרנ"ד ובאמת נדפס בשנת תרנ"ה בדפוס בלייער עט קאהן, סח דף.
- הספר 89: מסעות רבי בנימין הכהן רושם ספר זה בשנת תרנ"ד ובאמת נדפס בשנת תרנ"ה בדפוס של בלייער עט קאהן, יח דף.
- מספר 90: מעגלי צדק. הכהן רושם תרנ"ד ובאמת נדפס הספר בשנת תרמ"ד.
- מספר 101: „זכרו תורת משה מה"ר אברהם דאנציג... תרנ"ה“. באמת נדפס הספר בשנת תרנ"ד.
- מספר 199: „הגדה של פסח עם פירוש דברי יוסף, מה"ר יוסף קליין, תרס"ג. 8°: 72 דף“. מהדורה זו אינה קיימת. הספר נדפס בפעם הראשונה בשנת תרצ"ג (עי' מספר 353 ב). וגדלו אינו 8° אלא 4°.
- מספר 300: „פני מבין מה"ר נתנאל פריעד... ח"א תרע"ב“. במקום תרע"ב צריך לומר: תרע"ג.
- מספר 314: „מאזני צדק מה"ר מנחם מענדל שפירא... תרע"ג“. באמת נדפס הספר בתרע"ב.
- ד. טעויות במספרי העמודים ומספרי העמודים שנשמטו
- מספר 27: „קול סופר... ח"ב... (2), 192 דף“. במקום „192“ יש לתקן: 122.
- מספר 30: מגילת עסלאר. במקום „80 עמ“ יש לתקן: כט, [1] דף.
- מספר 54: אמרי שפר. הכהן רושם: 50 דף ובאמת יש לרשום: [2], מג דף.
- מספר 75: בית הילל. יש להוסיף: טז דף.
- מספר 85: דרך יבחר. במקום „(4) 10, 118 דף“ יש לומר: (12), קכ דף.

* גם ברשימה של דפוס אונגוואר (קרית ספר כז, עמ' 280) סי' 55 הביא „טוב ירושלים“ לר' אשר אושיל גרינוואלד ובאמת נדפס הספר בכערענסאס (כך רשום בפירוש על השער 1).

- מספר 103: מגילת איכה, יש להוסיף: כא דף.
מספר 108: "אמרי נועם, מה"ר מאיר הלוי הורוויץ, באורים עה"ת בדרכי החסידים ותשובות מבנו, תרנ"ו. 4. 102 דף". באמת זה: אמרי נועם על מועדים וראשי השנה, חלק ש ל י ש י (החלקים הקודמים לא נדפסו במונוקאטש)... [1], ק, [1] דף.
מספר 115: "חושב מחשבות... 64 דף". באמת: (1), 64 דף.
מספר 120: תורת משה נתן, במקום "82 דף" יש לתקן: (2), 82 דף.
מספר 128: מגילת איבה, יש להוסיף: כ דף.
מספר 131: צל העולם, יש להוסיף: כא דף.
מספר 133: שער נפתלי, במקום "39 דף" יש לתקן: 40 דף.
מספר 134: "אהל דוד, מה"ר אברהם ביק ותוא חלק ח' וט... 232 עמ". באמת מכיל חלק ח (תרנ"ח): (8), פ דף — וחלק ט (תרס"א): (4), סח דף.
מספר 143: נטע שורק, במקום "192 דף" יש לתקן: (5), 192 דף, חמשת הדפים הבלתי מסומנים מכילים: הקדמת מחנן המחבר, המוציא לאור הספר הק' יהודה אלטמאן; הקדמת המחבר; פתיחה.
מספר 150: דעת לנבונים, במקום "22, 4 דף, 26 עמ" יש לומר: (1), 22, 4 דף, 26 עמ'.
מספר 175: ילקוט הגרשוני, במקום "56 דף" יש לתקן: 57 דף.
מספר 182: בית היוצר... "2, 7, 76, (3) דף". יש לתקן: (12), עג, (3) דף.
מספר 199: "טור יורה דעה... ב"ח... 69—153 דף". לאחר "153" יש להוסיף: (1).
מספר 212: תפארת אברהם, שם המחבר: אברהם הכהן האלענדער, ויש להוסיף [4].
ט דף.
מספר 213: אגרא דשמעתא, יש להוסיף: מד דף.
מספר 222: דרך השלום, יש להוסיף: [4], כד דף.
מספר 238: בית נפתלי, יש להוסיף: [4], קכ דף.
מספר 239: יד יוסף, יש להוסיף: קכ דף.
מספר 243: מקור ישראל, יש להוסיף: כו דף.
מספר 280: פאר וכבוד, במקום "[3], 48 דף" יש לתקן: [2], מח דף.
מספר 293: אמרי יצחק, יש להוסיף: [2], עג דף, ובמקום 8° יש לרשום 4.
מספר 297: "מגן דוד... (5) 50 דף", במקום "(5)" תקן: (6).
מספר 311: הזין צדק, יש להוסיף: טג דף.
מספר 314: מאזני צדק, יש להוסיף: [2], 10, [2] דף.
מספר 328: שם הגדולים מארץ הגר, במקום "104, 2 עמ" יש לתקן: 109 עמ'.
מספר 334: מגיד מראשית, יש להוסיף: כג דף.
מספר 345: חלקת בנימין, במקום "מזלאציק" קרא: מזלאוץ, ויש להוסיף: נו דף.
מספר 366: "ימות המשיח... 16 דף", במקום "דף" קרא: עמוד.
מספר 386: מעשה של ירושלמי, יש להוסיף: ח דף.

ה. הערות ותיקונים שונים

הכהן סובר, שהספר הראשון שנדפס במונוקאטש הוא שרית מחנת חיים, חלק-שני, שחצי הגליון שלו נדפס באונגוואר, אולם לדעתי הספר "תהלה לדוד" לר' יהודא דוד ראטסענבערג, על בראשית ושמות, הוא הוא הספר הראשון שנדפס במונוקאטש, הרי דברי המדפיס ב"אמר המדפיס" בפתיחת הספר: "ע"כ נערת[י] חצני אני הצעיר [פנחס בלייער] לכוון בית הדפוס חדש ולשרת בעבודת הקדוש באמונה ובתשכמת אמ'י הרב הקדוש הנ"ל שי' [מצאנזן], והכינוי

גייר טוב ודיו שחור ואותיות חדשים והגה"ה מדויקת וצרופה ולהחזיק פועלים יראי ד' שישבתו ממלאכתם כימי ש"ק ויו"ט, כאשר עיני הקוראים, יחזו מישרים בהספרים שיצאו מבית דפוס. ע"כ תיקר נא נפשי בעיניכם אשר כל מי שירצה להעלות ספר חדש או ישן על מזבח הדפוס, יפנה אלי ולא יחוס על מעט הכסף אשר אולי יצטרך לתת יותר שישלם בדפוסים זולתי.

מספר 2: במקום "ראטטעבערג" יש לקרוא: ראטטעבערג.

מספר 8: "אילת השחר... עם לוית חן". במקום "לוית חן" יש לקרוא: לוית אור.

מספר 23: אמרי בינה, מה"ר מרדכי נתן הכהן שווארץ. לצערי לא עלה בידי להשיג ספר זה, אבל מקובלני שזהו הספר "אמרי בינה" לר' ישראל מתתיהו אויערבאך, שנדפס בפעם הראשונה בלבוש תר"ם, ומרדכי נתן הכהן שווארץ, שחזר על פתחי נדיבים בישראל, עשה מעשה שלא ייעשה. קנה כמות גדולה של טפסים שנדפסו בלבוש, הוריד את השער הטוב והדפיס שער חדש במונקאטש.

מס' 42: אגרא דהספידא. הכהן רושם: "הספד על ר' משה מונטיפיורי", אולם באמת אינו מכיל ההספד על מונטיפיורי אלא ח דפים והשאר — הספדים "על שאר גדולי דורינו... ופירוש נחמד על וויכוח של משה רבינו נגד המה"מ... ופירוש נחמד על ונתנה תוקף ופירוש נחמד על שלשה עשר מי יודע באגדה, ואיוו חילוקי דרבנן, ואיוו שאלות ותשובות". הספר מכיל: [2], קכ דף. מספר 118: "רפואות וסגולות שונות 12°". ספר בשם זה וכגודל זה לא ראיתי. לעומת זה רשום אצלי ספר דומה, אבל בתבנית אחרת. שנדפס באותה שנה, והרי הנוסח המלא של השער: רפואות מהרופא הגדול אבי הרופאים אשר לו שם בגבורים אשר נמצא בכ"י בבליטק וגם העתקנו כל השמות כפי שקורין באפטיק מהרפואות על לשונו. וגם נמצא אבן יקרה כ"י מרבינו הגאון בעל לבושי שרד וצ"ל... הובא לביה"ד מחדש בהוצאת בית מסחר הספרים של הנגיד מו"ה מאיר יחיאל פעלדינגער נ"י במונקאטש... מונקאטש, בדפוס של השותפים בלייער עט קאהן... 1896. 8°. יח דף.

מספר 150: "דעת לנבונים, מה"ר משה יעקב שווערדשארף, באור בס' אבות. תרנ"ט" אולם מלבד "באור מס' אבות" שאינו מכיל אלא 22 העמודים הראשונים כולל הספר גם: "תעודת היהודים" בארבע הארצות ממלכת פולין ממאת האחרונה... עד שנת תרכ"ב... ובסופו "מגילת יוחסין הקצר".

מספר 150א: וילקט יוסף, הכהן רושם חלק א שנדפס במונקאטש ומוסיף: "שאר החלקים נדפסו בפאקש". באמת נדפסו במונקאטש גם השנים י—כ (תרס"ח—תרע"ח). מספר 172: ברכת אברהם, מה"ר אברהם ב"ר דוד הירש קאמיץ. במקום "הירש קאמיץ" קרא: הערשקאוויטש.

מספר 178: רישומו של הכהן מטעה ומקצר, והרי השער המלא:

ספר הקדמה ודרך לעץ החיים הנקרא סור מרע ועשה טוב מאת... מהר"ר צבי הירש מזדיטשוב וצללה"ה... מהר"ר צבי אלימלך שפירא וצללה"ה זי"ע... הוצאתו עתה לאור מכת"ק הגה"ק המחבר הוספות מהר"צ ז"ל עם הרבה הוספות והשלמות החסרונות שנחסרו בדפוסים הראשונים... הק' צבי ארי' האמערמאן ממונקאטש... מונקאטש בדפוס המשוכה של ה"ה הרבני... צבי יעקב קאהן נ"י ושותפו הרבני הנגיד מו"ה מגחם קליין נ"י: שנת תרס"א לפ"ק.

מספר 202: ממשע עד משה, רישומו של הכהן מטעה. אין זה "תולדות הגאון ר' משה שיק" אלא "ספר היחס משפחת שיק מן רבינו משה בעל מהר"ם שיק עד רבינו משה וואלערשטיין אבי זקנו של תוס' יו"ט... עם הענפים שיצאו מן השבט". ובמקום 89 דף" יש לומר: פט [1] דף. הדף האחרון — שער לועזי.

מספר 226: חכמי יון, הכהן אינו רושם שם מחברו. מקובלני שמחברו הוא ר' מאיר אליעזר הכהן ראפאפארט-הארטשטיין.

מספר 245: "נפש אדם מהיר דוד פייגלעס, באורים על תנ"ך. תרס"ו. 8°. במקום "פייגלעס" יש לומר פייגלעס. ואין כאן באורים על תנ"ך אלא — הספר "מיוסד על תהלים ומצות ע"ד פרדס". וגודל הספר אינו 8° אלא 4° והוא מכיל: (1) טז דף.
מספר 312: זכרון מנחם, מה"ר מנחם צבי ראזענבערג. במקום "ראזענבערג" קרא ראזענבורג.

מספר 324: מים עמוקים. שם המחבר הוא רפאל סג"ל צימעטבוים (ולא צבי צימעטבוים). וגודל הספר אינו 8° אלא: 4°. [8]. נח דף.

מספר 343 א: "אבן שתייה... ונלות אליו תולדות בנימין, תולדות ר' בנימין מזלאוויץ. תר"ץ. 8°. 111, 8 עמ". באמת נלוו "תולדות בנימין" לחלקת בנימין (מס' 345). עיין: יצחק ורפל, החסידות וארץ ישראל, ירושלים ת"ש, עמ' לט.

מספר 345 א (קריית ספר, כרך כו, עמ' 112): הכהן לא ראה את העתון ומשום כך נרשם בטעויות שונות. יודישע שטימע, שבועון ציוני. התחיל מופיע בט"ו באלול תרפ"ט; נדפס בדפוס "נקודה" — בעריכת ד"ר ו. שטרנבך. ראיתי: שנה א (טו) באלול תרפ"ט — כה בכסלו תר"ץ) — 15 גליונות. שנה ב (ג בטבת תר"ץ — ו בטבת תרצ"א) 52 גליונות.

מספר 356: מאמרי מדע וחקירה מהר"ש ד' וויידענפעלד. במקום "וויידענפעלד" קרא: וויידענפלד.

מספר 360: "תורת שמעון, מה"ר שמעון מיאראסלאב, דרושים עה"ת ויש להוסיף: על תהלים ו, אמרות טהורות על הצדיקים והחסידים".

מספר 364: השם המדויק של הספר: תולדות שמואל. ומחברו הוא: שמואל חיים דייטש, 8°. קד עמ'.

מספר 365: "תיקון עולם... נגד הציונים" ורישום זה מטעה. באמת יש לומר: "נגד שיטת המתחדשים שהם ציונים מזרחים אגודים ישוביטטען".

מספר 366: ימי המשיח. שם הספר הוא: ימות המשיח.

מספר 368: סדר שנה האחרונה. נשמט שם המחבר: יצחק אדלער, טז עמוד.

מספר 371: חוקי האישות. מקובלני מפי ידידי ר' משה כרמל-הר (קאמעלעהאר) שספר זה נדפס יחד עם "מופת הדור" (עי' מספר 201) לר' יקותיאל ארי' קאמעלעהאר, מונקאטש תרס"ג.
מספר 377: בית נפתלי ולקוטי בית אפרים. הכהן רושם ספר זה בין המסופקים. אין כל ספק שזהו הספר שנרשם במספר 48, אולם הרישום כאן אינו מדויק. וזהו שער הספר במילואו: מטה נפתלי ולקוטי בית אפרים אשר דרשתי בע"ה דברי מוסר על כל מועדי השנה... והספרים אשר עשיתי... אני... נפתלי... המכונה... ר' פישל סופר... מונקאטש בדפוס... פנחס בלייער נ"י בשנת תרמ"ז לפ"ק. 4°. (4). נב, מח דף.

מספר 385: מוסרי הרמב"ם. הכהן רושם ספר זה בין המסופקים. והרי רישום מדויק של הספר: מוסרי הרמב"ם ז"ל נלקטים מספרו הגדול יד החזקה בשנת כאל"ה ת"ר ג על אפיקי מים לפ"ק... Zu beziehen durch Jakob Schreiber Eger (Erlau)... מונקאטש, בדפוס המשובח של השותפים קאהן עט פריעד... 8°. ס דף. מחבר הספר הוא כנראה ר' יעקב שרייבר.
מספר 396: שבחי הרבי שניאור זלמן מלאדי. השם המדויק של הספר: שבחי הרב. 8°. כ דף.

השמטה לפרק א: ספרים שלא נרשמו על ידי הכהן

ויכתוב משה כולל דרוש גדול על מעלת האחדות. חידושים על סדר הפרשיות לס' בראשית. וגם לרבות דרוש לחינוך תבני' [בידיש]... חובר ממג"ו... מרדכי ה"ה... זאלצער... חלק א. תרצ"ו. נדפס בדפוס הרבני אליעזר יחיאל קאליש ושותפיו... מונקאטש. 8°. כד דף.

הערות ביבליוגרפיה

להמבוא של ישעיה תשבי ל"משנת זוהר" כרך ראשון. הדפסה שנית. מוסד ביאליק. תשי"ט.
פרק ששי: דפוסים, כתבי-יד, תרגומים ופירושים.

לעמוד 110. זוהר חדש.

נראה לי שמהוצאות זוהר חדש ראוייה לתשומת לב מיוחדת המהדורה של ישראל יהודא שפירא.
מונקאטש, תרע"א. הוא מודיע בהקדמתו שהיה לפניו זוהר חדש דפוס ויניציה משנת תכ"ג שלמד בו הרב...
ר' נתן שפירא מירושלים. מחבר ספר מצות שמורים וכו' וכתב בכ"ק על הגליונות וביני השיטין להשלים
כל חסר ולחסר כל יתיר. והיה לו זוהר חדש כתב יד מוגה שלמד בו הרמ"ק. גם היו לפניו הו"ח דפוס
אמשטרדם משנת תס"א שלמד בו רב גדול שגם לו היה ז"ח כתב יד ישן שמתוכו הגיה... גם ז"ח דפוס
ליורנו שהוגה מז"ח כתב יד קלף משנת ק' שבא מעיר מינכן...

לעמוד 113, הערה 8.

הרב יודל ראזענבערג הוציא לאור חלק שביעי מלקוטיו והעתקתו מספר הוהר בשם "ספר הוהר הקדוש
על שיר השירים משלי וקהלת". בילגורייא. תר"צ.

הערה (לרבנו אפרים)

בקרית ספר, שנה כ"ה, חוב' ג', עמ' 168, העליתי את ההשערה, שבמקום "וכן רב אלפס ועל דבר
זה תפסו לרבינו אפרים מקולנא" (הגהות מיימוניות, הלכות סנהדרין, סי"ב, הי"ב, אות ה') צ"ל: "וכן
רב אלפס" ועל דבר זה תפסו לרבינו [אלפס רבינו] אפרים מקלעה". דברים אלו נכתבו באמצע שנת תש"ח
(ע"י ק"ס, שם, עמ' 164, בהערה). בינתיים נתפרסם ספרו הגדול של פרופ' אפשטיין על נוסח המשנה,
בו הוא מציג לקרוא "וכן רב אלפס ועל דבר זה תפסו (ל)רבינו אפרים מקלע" (מבוא לנוסח המשנה, ח"ב,
עמ' 1304, הע' 3). כלומר, במקום להוסיף, "אלפס רבינו" להשמיט למיד. אעפ"י שלעצם הענין וכן לגבי
התיקון "קלעה" במקום "קולנא" אין הבדל בין שתי ההצעות, ראיתי לנכון להעיר שתיקוני הלשוני של
מוהר"ן אפשטיין להשמיט את הלמ"ד של "לרבינו" הולם יותר את דוח לשונם של רבותינו הראשונים.
בקשר למש"כ על רבינו אפרים ויצירתו (ק"ס שם, עמ' 164—168 ועמ' 229—230) עיין גם בדברי
אפשטיין במקום הנ"ל, עמ' 1304, ציון ה', וגם עמ' 1324, נמושות.

בנימין זאב בנדיקט

תיקונים (לקרית ספר" כרך כ"ו חוב' א')

עמ' 72 הערה 1, קרא: סי"ב.

עמ' 84 שורה 21 (מהטכט של ע"ב), קרא: י"ג.

עמ' 90 הערה 100, כל המוקף צריך ל מ ה ו ק ובמקומו צ"ל: אבל הואיל ולפנינו כתב ידו של

המחבר, אי אפשר להגיה.

ש. אברמסון

ע' 101 במס' 12 שורה המתחלת "חסר השער" נדפס 268 דף וצ"ל 168 דף.

ע' 106 במס' 35 שורה המתחלת "המחבר" נדפס: "וכן על שער ספרו" צ"ל: "וכן בהסכמות לספרו" "ספר
הזכות" ולמחוק התיבות "על שער ספרו".

שם, שורה המתחלת "כעדותו" נדפס: "מה ששמע בשם המגיד המנוח החסיד מהו ממעוררש". כאן
נשמטה שורה שלמה וצ"ל: מה ששמע "בשם המגיד המנוח החסיד מהו" דובער ממאוריץ" ומסיים "ודברי טעם
הם". ר' דובער זה, כנראה, אינו אלא המגיד ממעוריש תלמידו של הבעש"ט.

ח. ליברמן

דפוס ישראל

ההופעה לא נזכרה. [ירחון ?]. חוברת 1 : תמו. [6] ע'.
במכונת-הכפלה, המעטפת בדפוס.

1029 מגאזין: מדריך פסיכולוגי בחיים. תל-אביב, מוסד "מגא", (דפוס מ"ן), תש"י, 8°. ירחון.
חוברת 1 : כסלו — נובמבר 1949. 16 ע'. הטקסט גם בע' 3 ו' 4 של המעטפת. המשך של הירחון "יהי אור".

1030 מפלגת הפועלים המאוחדת. אגרת לחייל.
תל-אביב, חש"מ. 8°. תכופות ההופעה לא נזכרה.
אגרת ב' חתומה 8 באפריל 1949. [4] ע'.

1031 מפלגת הפועלים המאוחדת. מחלקת ההסברה. אגרת למסביב. תל-אביב, חש"מ. 8°. תכופות ההופעה לא נזכרה. לפנינו אגרת מס' 11 בלי תאריך (1949 ?). 4 ע'.

1032 ניב הבנים: בטאון נוער המושבים והארגונים. (תל-אביב), ועדת הנוער של תנועת המושבים; (דפוס כפר מונאש). 8°. תכופות ההופעה לא נזכרה.
חוברת 2 : כסלו תש"י. 39 ע', תמונות.

1033 נר: דורשבעון לאמת, לאהבה, לשלום, לצדק. ירושלים, עתון "אחוד", דפוס "אחוד", תש"י. 8°. תכופות ההופעה לא נזכרה. העורך: יהושע התלמי (ר' ב[נימין]). חוברת 1 : א' דר"ח אדר.
התכן: מ. פלסנר; העתון וחוגו. מ. בובר; בני עמוס. נ. חפשי: אסוציאציות. מעולם החושך (דברי פולמוס ובקרת).

1034 עזרא ("Ezra"). (Amsterdam). הוצאה ע"י עזרא ארגון נוער חרדי בארץ ישראל. פורטרטים, תמונות. 4°. תכופות ההופעה לא נזכרה. לפנינו גליון (בלי מספר) מראש השנה תש"י. נדפס באמסטרדם. 12. [2] ע'. הטקסט מעוטס בעברית וביוונית ורובו באנגלית, צרפתית, הולנדית וגרמנית.

1035 עלון תורני. ירושלם, ארגון תלמידי ישיבת "תורת אמת", תש"י. 8°. תכופות ההופעה לא נזכרה.

עתונים

(ראה גם להלן במדור "בתוך כתבי עת")

1021 אנו וילדינו: עלון חינוכי — קבוץ השומר הצעיר רמת השופט, 1949. 2°. תכופות ההופעה לא נזכרה. חוברת 1 : דצמבר. 16 ע'. במכונת-הכפלה.

1022 הבולאי העברי: במה ישראלית לפילאטליה. (תל-אביב), [דפוס מוזס ?], 1950. 8°. ירחון.
חוברת 1 : סברואר. 10 ע', תמונות. העורך: ש. שמואלביץ.

1023 בני ברית. לשכת יצחק ילין. תל-אביב, חש"מ, תש"י. 8°. תכופות ההופעה לא נזכרה.
חוברת 1 : ראש חודש שבט. 26, [2] ע', תמונות. "פנימ".

1024 בראשית: בטאון הפקידים ב"מינהל יפו" שע"י עיריית תל-אביב. (יפו), הסתדרות הפקידים שבהסתדרות הכללית של העובדים, דפוס "יהלום". חוברת 2 : טבת תש"י. 14, [2] ע'.

1025 התחדשות: במה לברור בעיות תקון החיים על בסיס ההוגה הצמחוני. תל-אביב, "חוג למען תקין החיים", תש"ס. 8°. תכופות ההופעה לא נזכרה.
חוברת 1 : ניסן. 27, [1] ע'. במכונת-הכפלה. — עם שער ותכן באסטרנטו בעמ' ד' של המעטפת.

1026 טרקלין למדע, מדיניות, ספרות, ספורט ושעשועים. (תל-אביב, ש. פרידמן, דפוס מסדה), תש"י. 8°. תכופות ההופעה לא נזכרה. חוברת 1 : כסלו-טבת. 79, [1] ע', תמונות.

1027 ישראל. ממשלה. משרד הבריאות. לשכת הבריאות המחוזית, ירושלים. פרסומי המדור לתזונה. [ירושלים]. 4°. תכופות ההופעה לא נזכרה. חוברת 2, "לחם חוקנו: הערך התזונתי של קמח ולחם", יצאה בתשרי תש"י — אוקטובר 1949. 11 ע', טבלאות. במכונת-הכפלה.

1028 ליגה לקשרי ידידות עם ס.ס.ס.ר. סניף תל-אביב. עלון. תל-אביב, תש"י. 2°. תכופות

- חוב' א' (כוללת 14 מאמרים תורניים) : אדר ב' 56 ע'.
במכונת-הכפלה.
- 1036 עלים לפעילי תרבות. תל-אביב, ההסתדרות הכללית של העובדים, המרכז לתרבות, תש"י. 2°.
תכופות ההופעה לא נזכרה. חוברת 1 : שבת. 49 ע'.
במכונת-הכפלה.
- 1037 פרוודור; שבועון מנוקד לעולה. (תל-אביב), משרד החנוך והתרבות, המחלקה לקליטה תרבותית של העליה, (דפוס "המועד הצעיר"), 1949. 2°. בא במקום הודו-שבועון "עלון למוד לעולה", עין ק. ס. שנה כ"ו ע' 115. גליון 13, שהוא הראשון הנקרא "פרוודור" : 8 בדצמבר. 4 ע' תמונות.
- 1038 קול נבי מלחמה; עלון של אגודת נבי המלחמה, הועד המרכזי. יפו. 2°. תכופות ההופעה לא נזכרה. חוברת 2 : דצמבר 1949. 15. [1] ע'. במכונת-הכפלה.
- 1039 אונוער מאמענט; אימפארטיאישע צייטונג. תל-אביב, תש"י. 2° גרול. תכופות ההופעה לא נזכרה. גליון 1 : כ"ט שבת. 4 ע' תמונות.
- 1040 בלעטער פאר עולים; ארויסגעגעבן פון מפלגת פועלי ארץ-ישראל <מפא"י>. תל אביב, (דפוס "דבר"). 2°. שבועון. גליון 6 : ו' אלול תש"ט. 4 ע'. לפני הכותרת : "עלים לעולים".
- 1041 די דעמאקראטישע צייטונג. (תל אביב, דפוס "העתון הדימוקרטי"). 1948. 4°. [שבועון]. גליון 1 : 27 בפברואר. 4 ע' הכון קומוניסטי.
- 1042 המעש לעולה. די טאט; מאנאטליכע אויסגאבע פון מפלגת הלוחמים. תל אביב. 2°. גליון 3 : תשרי [תש"י]. 12 ע'. במכונת-הכפלה. הטכסט ביווית. ע' 11—12 : שער בעברית.
- 1043 The Astrological Daily Guide; Jerusalem, 1949. 2°. ירחון. גליון [1] : 25 באבוסט [?]. [6] ע'. במכונת-הכפלה.
- 1044 Avenir; editado por el partido Mifleget Poale Eretz Israel.
- (תל אביב, דפוס "דבר"). 2° גרול. שבועון [?]. שנה 1 גליון 2 : 26.viii.49. ע' בראש ע' 2—4 : "עלים לעולים" — הוצאת מפלגת פועלי ארץ ישראל.
- 1046 La Boz de Israel; bultino independiente. (Tel-Aviv, Isak Heskia). 1949. 2°. "קול ישראל". תכופות ההופעה לא נזכרה. חוברת 1 : 1 ביולי. 4 ע' תמונה. במכונת-הכפלה.
- 1047 Cuvântul nostru apare sub directia unui comitet. Tel Aviv, 1948. תכופות ההופעה לא נזכרה. גליון [1] : 10 באוקטובר. 6 ע'. במכונת-הכפלה. עתון רביוניסטי.
- 1048 Ecos de Israel; selecciones de la prensa hebrea. Jerusalem, Departamento de la Juventud y del Jalutz de la Organización Sionista. תכופות ההופעה לא נזכרה. חוברת 3 : ינואר 1949. 47 ע' תמונות. לקטים מתוך העתונות העברית.
- 1049 Freiheit. (Tel Aviv, "Chug Olej Merkaz Europa der Tnuat Hacherut", typ. "Elisha" Press). 2°. תכופות ההופעה לא נזכרה. גליון 15 : חנוכה 5710. 6 ע'.
- 1050 Indrumarea "ההדרכה"; saptamanal independent. תל-אביב, (דפוס אוי קלט). 2° גרול. שבועון. שנה 1 גל' 2 : 28.xii.1949. 4 ע' תמונות.
- 1051 Informaciones y comentarios de Eretz Israel. Jerusalem, (Departamento de esclarecimiento del Ejecutivo de la Agencia Judia y de la Organización Sionista, typ. R. H. Cohen). 8°. תכופות ההופעה לא נזכרה. לפניו גליון (בלי ציון מספר) 12 בדצמבר 1948. 15. [1] ע' השער גם בעברית : אגרת לעסקן חציוני [הוצאת] הנהלת הסוכנות היהודית

et du Héhalouts de l'Organisation Sioniste Mondiale, typ. Hachiloah, 1950), 8°

יוצא תחלה אחת לששה שבועות; כונת המערכת להפכו לירחון. חוברת 1 : 22 בינואר. 36, [2] ע', תמונות. הפרסום בא במקום "Pages Juives".

קבצים

1060 אפיקים. ע ש ר ה : קובץ זכרון. אפיקים; (תל-אביב, דפוס "אחדות"), שנה ב' למדינת ישראל — תש"ט. 105, [4] ע', תמונות. 8°.

קבץ לזכר יהודה ווסמן, אברהם סירוטינסקי, שמואל גרומן, נתן בר, שמואל פרייליך, מנחם אוגור, דוד פרדקין, עזרא חורין, צבי טופמן, איתמר גולני, שנפלו במלחמת השחרור. הקבץ כולל מאמרים ורשימות עליהם. נוסף לזה יצירות ספרותיות (או מכתבים) מאת סירוטינסקי, גרומן, פרדקין וגולני. בסוף הקבץ שני מאמרים כוללים : במערכה מאת יהודה, בימי מסה מאת בנימין.

1061 גניגר. גניגר כ"ה שנה, כ"ט תשרי תרס"ג — כ"ט תשרי תש"ח. (גניגר), [תש"ח]. 346 ע', טבלאות, 5 לוחות-תמונות, מפות. 8°. במכונת-הכפלה. המדורות : לוח המאורעות. המקום (3 מאמרים, מהם : א. אשבל, אקלים גניגר). המשק וענפיו (8 מאמרים, מהם : י. וידלר, בשבילי המשק, ע' 24—82). החברה (5 מאמרים, מהם : י. ליקבר, ציונים בדרך, להתפתחות החברה, ע' 132—161). חברת הילדים (3 מאמרים, מהם : ש. איזנבוך, ט"ו שנה לחברת הילדים בגניגר, ע' 176—195). קורות העליה של החברים (7 מאמרים). מימים ראשונים (5 מאמרים). הוי (4 מאמרים). צרור תעודות, שליחי הקבוצה מהגולה (מכתבים), אי שם (מכתבים). נעדרים, ע' 335—346. כאותו הזמן הופיעה גם חוברת ולה אותו השער, עיין ק. ט. שנה כ"ה ע' 248.

1062 דגניה א'. בס ע ר כ יום סו פה ; המל-חמה בשערי דגניה. אייר תש"ח מאי 1948. דגניה א'. (תל-אביב, דפוס "הפועל הצעיר"), תש"ט. 127, [2] ע', תמונות. 8°. אחרי ע' 62 נוספו שלשה ע' 62—62. קבץ. המדורות : פרשת הקרבות. על קברות קדושים. נרות נשמה. יגונות (שירים מאת אב שכול), חללי המל-חמה במערכת צמח והדגניות הטמונים בבית הקברות בדגניה א'. בנודרים. רשמים וחזיונות. המלחמה והמשק.

הנהלת ההסתדרות הציונית. — ההוצאה היודית והאנגלית עיין ק. ט. שנה כ"ה ע' 236 מספר 1284.

1052 J[ewish] N[ational] F[und] Picture of the Month. Jerusalem, n. pr., 1949, 2°.

גל' א' (עלון קיר, 1 דף) : דצמבר.

1053 Naš List; novine za olim. (Tel Aviv). Mifletget Poale Erec Jisrael <Mapaj>. 2°.

"עיתוננו : עתון לעולים". הוצאת מפא"י. בציכית, תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' 7 : א' בדצמבר 1949. [6] ע'. במכונת-הכפלה.

1054 Post-script; bulletin of the Youth Department Keren Hayesod. Jerusalem, typ. "Hakoman", 1949, 2°.

תכופות ההופעה לא נזכרה. גליון 1 : מאי 1 ע'.

1055 Der Nussknacker; jede Woche neue Rätsel aller Art. Haifa, The Carmel Edition. n. pr. 8°.

חוברת 3 : 1949, 8 ע'.

1056 Olék lapja. (Tel-Aviv, Mifletget Poale Erec Jisrael, typ. Uj Kelet). 2°.

גדול. 2°. תכופות ההופעה לא נזכרה. שנה 1 גל' 2 : 25.viii.49. 4 ע'. כהונגרות. תכופות ההופעה לא נזכרה. שנה 14 גל' 1 : 15.ix.1949. 4 ע'. תמונות. בראשי העמודים : עלים לעולים — הוצאת מפלגת פועלי ארץ ישראל.

1057 Tribuna noastră. (Tel-Aviv), M.A.P.A.I. 2°.

(דפוס "דבר"). תכופות ההופעה לא נזכרה. שנה 14 גל' 1 : 15.ix.1949. 4 ע'. תמונות. בראשי העמודים : עלים לעולים — הוצאת מפלגת פועלי ארץ ישראל. העתון יצא תחלה (בשם Tribuna ואח"כ Tribuna noastră) כבוקרשם כשבועון של מפלגת צעירי ציון. גל' א' יצא ב' 12 בדצמבר 1933, עיין ק. ט. שנה י"א ע' 181. — הגליון שלפניו הוא הראשון שיצא בישראל.

1058 La Verdad. 2°. [תל אביב, חש"מ]. האמת. בלדינו. תכופות ההופעה לא נזכרה. שנה 1 גל' 3 : 28.x.1949. 4 ע'. תמונות.

1059 Visages d'Israel; organe de la Jeunesse Juive. (Jérusalem, Département de la Jeunesse

1069 עברון. יצחק ומיר. עברון: (חיפה).

דפוס "אות", תש"ט. 31, [1] ע', לוח: פורטרט. 8°.
עין בער הקודם.

1070 על חנוך האורח: קובץ הרצאות... בעריכת

ח"י[ים] י[הודה] רות. ירושלים, הוצאת ספרים ע"ש
י"ל מאגנס, (דפוס "אחזה"), תש"י. 175, [1] ע'. 8°.
שער נוסף באנגלית. "מכיל סדרת הרצאות סומביות...
שניתנו באוניברסיטה במשך חדשי אביב תש"ט. מגמתו
לא למצות את הענין אלא לעורר את המחשבה".

התכן: הקדמת העורך. אריה סימון: האורח והמדינה.
ח"י רות: שלטון עם הלכה למעשה. א. בונה: תבנון

כלכלי וסדרי המדינה. עמנואל א. סימון: עקרון. המנהיג.
ק. פרנקנשטיין: חולי החברה ותיקונם. א. אורבך: השמוש

בספרותנו המסורתית לחנוכו של האורח. מ. וייזנגר:
שפור תכנית ה"למודים בהיסטוריה. ח. אורמאן: האור

חות: מקצוע למודים מיוחד או מובלע בין שאר המקצוע
עות. י. כנטואיץ: בית הספר כחברה. א. כירם: חנוך
המחנכים.

1071 פתח-תקוה. עיריה. רבקה ונביא. ז"ל

<חברת מועצת עירית פתח-תקוה, יו"ר לשכת הסעד>.
שלושים לפטירתה. נולדה בקיבוץ 1900... נפטרה כ" סבת

תש"ט. פתח-תקוה, עיריה: (תל-אביב, דפוס "אחדות").
תש"ט. 40 ע', תמונות. 8°. מאסף, מלוט וערוך

בידי י. סבוראי.

1072 הקבוץ הדתי. בשרי עזה: המערכה

בבארות-יצחק. בעריכת נ. עמינה. ת"א, הוצאת
הקבוץ-הדתי. (דפוס "יהלום"), תש"ט. 95 ע', מפות,
תמונות. 8°.

מהתכן: נ. עמינה: בלועה של עזה האויבת (ע' 3-32).
י. ב. : בארות יצחק: תולדות הקבוצה והמשק. ק. י.
פחד וגבורה. יד לגיבורים (ביוגרפיות קצרות).

1073 קלעי, דוד [David Kalay]. דוד קלעי

קובץ ליום השנה הראשון למותו. ח' חשון תש"ט — ח'
חשון תש"י. תל-אביב, נ. טברסקי, (דפוס "ספר") תש"י.
[2], 383 ע', פורטרטים. 8°. "המלבי"ד: אברהם
לוינסון".

ד. קלעי (נולד בכ"ט בשבט תרנ"ח בשצקוצין בפולין.
עלה ארצה בתר"ס). סופר ועסקן פעיל של הסתדרות
העובדים בעניני חרבות והוצאת ספרים, מנהל הספריה

1063 יום העצמאות, עלון: חג לעולים לומדי עברית.

(ת"ל) א[ביב], המחלקה לחרבות במדינת ישראל, (דפוס
הפועל[ן] הצעיר), תש"ט. 2 ע', תמונות. 2°.
יצא בה' באייר. מנודק.

1064 ישראל. ממשלה. משרד הבטחון. מדור

הנח"ל. נח"ל, נוער חלוצי לוחם. (תל-אביב, הוצאת
משרד הבטחון — מדור הנח"ל), [1949], 64, [1] ע',
תמונות. 8°.

מאסף. מהתכן: ד. בך-גוריון: צבא להגנה ולבנין.
מדברים בכינוס נח"ל, 13.11.48, ע' 5-15.

1065 [ישראל. צבא. חטיבת כרמלי. גדוד 22].

שנת מאבק לגדוד. [תל-אביב ז], חש"מ, ניסן
תש"ט. 28 ע', תווים, תמונות. 8°. מאסף, כולל גם
רשימת קרבנות הגדוד.

1066 משה כהן. ט"ז חשרי תרע"ד — י"א אייר

תש"ח. הוצאת "עמק הירדן", (תל-אביב, דפוס "אחדות").
[תש"ח], 103, [1] ע', תמונות. 8°.

קבץ מאמרים ורשימות על משה כהן, יליד יבנאל,
שנהרג בקרב ע"י צמח, שבו היה מספק כללי.

1067 גען. ברור סויסלמן: ליום השנה.

גען, תש"ט. [2], 71 ע', לוחות-תמונות. 8°.
במכונת-הכפלה. מאסף לזכרו של ב. סויסלמן (תרע"ב—
תש"ח). כולל מדור מדבריה, ע' 45-71.

1068 עברון. ד. ברי ימי יצחק... שנה למות

גבורים של יצחק ז"ל: קבוץ עברון: תל אביב,
(דפוס מ. שהם), תש"י. 223 ע', פסקימילים, תמונות. 8°.

קבץ לזכרו של י. זמיר (תרפ"ד ותרש"ה — כ"ו כסלו
תש"ט בסיוורו האוירי בחזית הנגב), עלה ארצה בתרצ"ג.
ממסדי הקיבוץ עברון, איש הפלמ"ח ואח"כ קצין הסיירים

בחטיבת הנגב.
התכן: ואלה תולדות יצחק (מפי אבא-אמא) ע' 12-14

54. ירידה צורך עליה (14 רשימות ושיר), חברים מספרים
(24 מאמרים ורשימות ושירים מאת ח. גורי, א. ברודס
וי. הפסמן). נספי תנחומין. — מדברי יצחק זמיר (ע'

144-206): מירורים ופרפראות. — כיסופי גאולה. ידיעת
הארץ, בין השאר רשימות של 400 צמחים שונים, אשר
י. ז. אסף במדבר יהודה ובנגב והגדיר אותם. מכתבים

(ע' 208-222).

1079 **Haezrahi, Yehuda. Presenting Purim;** edited by Yehuda Haezrahi. Jerusalem, Overseas Youth Department, Head Office, Jewish National Fund, (typ. Ahva, 1950). 127 p., illus. (incl. music). 8°. (JNF festival series).

ספרים. מחזות ושירים לספרים.

1080 **Jewish Agency for Palestine. Child and Youth Immigration Bureau. Steps to Youth aliyah.** (Jerusalem, Child and Youth Aliyah). [1949]. 1 p. l., 42 p. 4°.

בראש השער: עליית ילדים ונוער. במכונת הכסלה. מאסף.

1081 **Palestine — divided or united? The case for a bi-national Palestine before the United Nations [by] J. L. Magnes, M. Reiner, Lord Samuel [a. o.]** Jerusalem, Ihud <Union> Association, (typ. Achva), 1947. 104 p. 8°.

1082 **Zionist Organization and Jewish Agency for Palestine. Le 25ème anniversaire de l'Université hébraïque de Jérusalem.** Jérusalem, Le Département de l'information de l'Organisation Sioniste et de l'Agence juive, (typ. "Hamadpis Liphshitz"). 1950. 34. [1] p. 8°.

מאסף. כולל דברי ברכה מאת ח. ויצמן, ז. ברוצקי וא. איגשיון, קטעים מתוך נאומיהם של ח. ויצמן, לורד בלפור, לורד ה. סמואל וח. נ. ביאליק בחגיגת הפתיחה של האוניברסיטה, פרק מספר זכרונותיו של ח. ויצמן (על האוניברסיטה), שני מאמרים על חולדות האוניברסיטה: מאת מ. ל. כהן (על שנות 1925—1935) וז. ו. סנטור (1935—1947), מאמר של א. (ל.) סימון על ד"ר י. ל. מגנס, ושתי רשימות על האוניברסיטה אחרי 1947.

ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל

1083 לוי, ראובן. הספר העברי: סדרת קטלוגים לפי מקצועות. לקט סידר וערך ראובן לוי. א: ספרי למוד ועזר ללימוד הלשון העברית וספרותה, עם מפתחות. תל-אביב, המרכז לתרבות, המזרז לספרות, (דפוס סטודי), תש"ט. 61, [1] ע. 8°.

ניתנו ידעות גם על המו"לים והמחברים. נרשמו הספרים מתקופות רמח"ל עד ימינו ומחשבים המיועדים לתל-

המרכזים של הסתדרות העובדים ואח"כ מנהל ארכיון העבודה. הקבץ מכיל דברי זכרון והערכה עליו (52 ע') וחלק ממאמריו ורשימותיו (ע' 53 עד הסוף).

1074 קשת סופרים, ילקוט לדברי-ספרות של סופרי-חיילים. (ת"א), שרות תרבות של צבא הגנה לישראל, (הדפוס החדש), [תש"ט]. 106, [2] ע. תמונות. 8°.

התכן: מ. ש[מיר ז]: הדברים שנוצרו במחומה. ספורים מאת נ. שחם, מ. שמיר, י. הנדל, מ. מגד, מ. תלמי, ג. שמר, ז. בן אמוץ. שירים מאת ע. הלל, ח. גורי, א. אמיר, א. גלבע, מ. דשא, י. מר, ד. סנדור, ח. פינר (חסר), ב. גילאי. מאמרים: מ. מגד: אדם במלחמה, י. אברהמי: והארץ אמנם תשקוט.

1075 (רוניצ'נקו, יהודה). סריו שטאט. תל-אביב, מפלגת פועלי ארץ-ישראל, (דפוס שלומי), תש"ח—1947. 224 [צ"ל 222], [3] ע. 6 לוחות-פורטרטים, סקסי-מילים ותמונות. 8°. "העורך יהודה רוניצ'נקו, תרגם מכת"י חיים גולדברג". "החברות הנקה מישל וליזה ורצל, שכתבו את רובו של הספר..." — על חיי היהודים בניסו טריווישטאט.

1076 רמת רחל. רמת-רחל במערכת. (רמת-רחל), [תש"ט]. 120 ע. לוחות-פורטרטים, ציורים. 8°. במכונת-הכפלה.

רמת רחל, משק קבוצי דרומית מירושלים, הפגזה ונהרסה בחלקה הגדול בזמן מלחמת השחרור וגם פוגזה זמנית, כעת מוקמת מחדש. הקבץ יצא בקיץ תש"ט למלאת שנה לפילת מגיני רמת רחל.

1077 שובל. לזכר חברינו גדעון נאברהם. שובל, קיבוץ השומר הצעיר, חש"מ, תש"ט. 20 ע. תמונות. 8°. מאסף לזכרם של גדעון רוזנברג, שנפל בדרך ירושלים ב'17 למאי 1948, ואברהם אמיחי, שנפל בקרב-אשדוד ב'5 ליוני 1948.

1078 "שמן". ציון לחברינו שנפלה [חיפה], "שמן" ועובדיו, חש"מ, תש"ט. 24 ע. פורטרטים. 8°.

קבץ מאמרים ורשימות על צבי פוצ'טר (לזכרו מוקדש חצי החוברת), יוסף סמורודינסקי, משה פלוסקר, זאב קרונברג, בנימין הוכדורה, יעקב לוי, יצחק א. ויסבלום, אריה יונג ויהושע ששר.

תלמוד ומדרש, ספרות רבנית

1088 אבות. פרקי אבות. מפורשים מאת אלי...
עור לוי... בצירוף פירושו של רבנו עובדיה מבר...
טנורה. תל-אביב, "סיני", (דפוס "חובות"), תש"ט. 106.
[1] ע' 8°.

1089 אוטרמן, חיים משלם קויפמן. ספר פתח
האהל... חודשים, ביאורים ופולפולים במסכת אהלות
והלכות טומאת הכתנים, חברו הרב... חיים משולם קויפ...
מאן הכהן... ובסופו קונטרס מעשה רקם על הלכות
טריפות הריאה, יו"ל על ידי בן המחבר אפרים אוטרמן...
הוצאה שנית, ירושלים, דפוס בית יתומים דיסקין, תש"ט.
[5], 91, 15 [צ"ל 14] דף. 2°.
בשנת תרס"ב בורשה, דפוס מ. י. האלסער.

1090 אורטינברג, דוד. ספר תהלה לדוד:
כולל חושים בדברי השו"ע מח' אורח חיים... ממני דוד
ב"ר ישראל צבי אורטינברג... מהדורא תנינא... ירושלים,
דפוס "חורב", תש"ט. [8], 104 ע' 8°.

1091 אנציקלופדיה תלמודית לעניני הלכה בערי
כת הרב מאיר בראילן [=ברלין] ז"ל והרב שלמה זיו.
כרך ב: אל תקרי — בוגרת, ירושלים, הוצאת אנציקל...
פדיה תלמודית בסיוע מוסד הרב קוק; (תל אביב, דפוס
"ספר", תש"ט). 383 ע', מפה מקופלת, תמונות. 4°.

בתחלת הכרך: ש. י. זיו: הוסר הגור; מאמר-הספר על
יוצר האנציקלופדיה התלמודית ועורכה הרב ר' מאיר ברי...
אילן, שנפטר בייט בניסן תש"ט. כולל גם ערך ארץ
ישראל (ע' 199-235). — את הקודם עיין ק. ס. שנה כ"ד
ע' 10-12, שם גם בקורת מאת ש. אסף.

1092 הברמן, אברהם מאיר [Abraham Majer Habermann]. חלקת מחוקק: דברי מדרש ואגדה
על משה רבינו ופסירתו. ההדיר א. מ. הברמן, ירושלים
ותל-אביב, שוקן; (תל אביב, דפוס "הארץ", תש"ה. 95.
[1] ע' 8° = ספריה קטנה. 13.

1093 הילמן, שמואל יצחק (S. I. Hillman).
ספר אור הישר על כל ספרי משנה תורה
לרבינו משה ב"ר מיימון... חידושים הערות וצינונים על
כל פרק ופרק... חלק א: על הספרים: מדע, אהבה, זמנים,
נשים, קדושה, הפלאה, זרעים, ירושלים, (דפוס בית
יתומים דיסקין), תש"ט. [8], 144 ע' 2°.
= אור הישר, כך יט. — עיין גם ק. ס. שנה כ"ד ע' 171.

מידים נרשמו רק אלה שנדפסו בא"י. המדורות: משחקים,
חוברות עור. ספרי מקרא. חוברות לעבודה עצמית. ספרי
עזר ומקורות ביבליוגרפיים למורים. פרקי קריאה. תולדות
הספרות העברית והכללית. תורת הלשון והספרות. אותר
לוגיות. דקדוק וכתב. לימוד הלשון לבוגרים. המפתחות
שבסוף הרשימה: שמות הספרים, שמות המחברים, שמות
הסופרים, שנכתבו עליהם דברי הערכה.

1084 שוחטמן, ב[רוך] [Baruch Shohetman].
דברי יוסף ברך <תר"ע-תש"י>; רשימה ביב
ליוגרפית. תל-אביב, (הוצע הארצי למען החייל, דפוס
"ספר"), תש"י. 24 ע' 8°.

הרשימה כוללת 687 ערכים. בסופה שתי תוספות:
א' קבצים וכת"ע בהם השתתף ברך (93); ב' מ"מ
לחבורים שיצאו בצורת ספר או חוברת (12). החוברת
יצאה ליום הולדתו הששים של י. ברך ובתחלתה דברי
הקדשה מאת ראובן בורשטיין.

1085 דאוידזאן, מנחם מנדל. הצעת יד ושם לקדושי
בסרביה. טראיעקט וועגן א מאנומענט דעם אומגעקומענעם
אידישן ישוב אין בעסאראביע. תל-אביב, "דפים לזכרון"
(דפוס "ספר"), תש"ט. 38 ע', פורטרטים. 8°.
בראש השער: מ. מ. דודזון. <בית-דוד>. — הטכסט
ברובו ביוונית.

1086 Who's Who in the state of Israel. Tel
Aviv, (The Near East Who's Who Publ. Co.,
typ. M. Shoham, 1948). 464 p., ports., tabs. 8°.
= The Near and Middle East Who's Who.
vol. II. Editor: Alex. M. Aurel-Ariely.

בתחלת הספר:
State of Israel: Proclamation of independence.
The Government. Government ministries and
departments. Diplomatic corps in Israel. Con-
sular corps in Israel. Israel diplomatic and con-
sular corps abroad.

מדע המקרא

1087 תנ"ך, תורה נביאים וכתובים. מהדורה ספרד
חית. ערוכים ומפורשים עם מבואות בידי משה צבי
סגל. תורה: כמדרש-דברים. תל-אביב, "דביר";
(ירושלים, דפוס חיים), תש"ט. [4], 76; [2], 77 ע' 6°.
את הקודמים עיין ק. ס. שנה כ"ו ע' 7.

1094 הינמן, יצחק [Isaak Heinemann]. דרך

האגדה. ירושלים, הוצאת ספרים על-שם י"ל מאגנס ו"מסדה"; (תל אביב, דפוס "מסדה", תש"י. [4], 283, [3] ע' 8°. בראש השער: יצחק הינמן. שער נוסף באנגלית.

ספר זה סוגה קודם כל אל חברי למחקר. אבל השיעורים וההרצאות שנתי בסמינריונים למדריכים ולמורים וכן בקבוצים הוכיחו כי חוגים רחבים של יודעי האגדה שואפים למצוא תשובה על השאלות שניסחתי כאן. כתוצאה האלה התחשכתי איטא בניסוח הספר... תודתי נתונה לבתי [חנה אופנהיימר-אמרין] שעזרה אותי בענייני הסגנון והיכרה את מפתח הענינים. מטרת ספר זה היא לתאר ולהסביר את המתודות בהן השתמשו חז"ל דווקא בפרקים הקשים ביותר והאופייניים ביותר שבאגדה... נשתדל לבאר את "דרכי האגדה", כלומר את הדרכים שהלכו בהן חז"ל בפעולתם היוצרת, ולפנות לקוראנו את "הדרך לאגדה", להבנת אפיה ונימוקיה" (מהקדמה ומהמבוא).

מהיום שבו פתח צונץ את החקירה המדעית של האגדה, זכינו לחבורים ומחקרים גדולים וחשובים. החומר הרב המפורסר במדרשים ובילקוטים סודר סדר כרונולוגי וענייני (כבר, גונברג, ביאליק), נחקר היחס בין האגדה לבין הספרות החיצונית וכתבי ההלניסטים ואבות הכנסיה, נכתבו מונוגרפיות על בעיות ונושאים מיוחדים, אולם עדיין לא זכינו לחקירה מקיפה של דרכי האגדה בתפיסת המקרא ולתאור מלא של תכנה ורעיונותיה.

את החוב הראשון פרע לנו הינמן בספרו הנ"ל. העובדא שחוקר ותיק כמוהו הקדיש את עטו לנושא זה ממלאת אותנו בסחוק, שעבודתו נעשתה באותה שלמות ובאותה רמה, שלהן אנן רגילים במחקריו ובספריו בשטח ההלניסם היהודי ובשדה הפילוסופיה הדתית של ימי הביניים. הקריאה בספר מאשרת את ההנחה הזאת. היא מגלה לנו את ראייתו הרחבה של המחבר, את גישתו המקורית ואת דרך הרצאתו הרחיה תרבות עמוקה, הגובעת מהמקורות הקלאסיים. נתחוו הבלתימשוחר והסברתו האובייקטיבית מהולים אהבה אינטלקטואלית, מרוסנת ומתאפקת, לנושא. אהבה זו מדביקה את הקורא ומשרה עליו רוח הומניות מעודנת.

המחבר יוצא מתוך ההנחה, שמבחינה מתודית אין הבדל בין יצירת חז"ל לבין שאר התופעות של האמנות העממית. משום כך יש להבינה על יסוד חוקי האמנות המקובלים, אין צורך ללמוד סגוריה עליה, אלא להסביר

את שיטתה ולקבוע את מקומה בתוך הספרות העולמית. (עמ' 4).

דרך מחשבתם של חז"ל היא דרך החשיבה האורגנית, שאין בה מקום להיסטוריוגרפיה ולפילולוגיה הדוגלות באידיאל האובייקטיביות. יש בה לעומת זה צורך של חקירה ושל פעולה יוצרת. חקירה זו מעוניינת באמת העל-זמנית ובלקח העקרוני. היא מחשיבה ביותר את המגע החפשי שבין החוקר לבין נושא חקירתו, המאפשר לו לחזור לאמת בכוח האינטואיציה שלו. דרך חשיבה זו קרוב לחשיבתם של העמים הפרמיטיביים, אבל יש בה מצד אחר גם משום דמיון לעמדתו של הרציונליסטן קנט, המעוניין רק בלקח העקרוני של ההכרה ההיסטורית, ומצד שני היא קרובה להקרת האינטואיציה בתורתיהם של ניצשה ושל סטימן גיאורגה.

בפרקים הראשונים עומד הינמן על דרכיה של ההיסטוריוגרפיה היוצרת באגדה חז"ל. חכמינו בחזרו בדרך ההמחשה גם בשאלות מופשטות. ההמחשה הביאה אותם ליצירת ספורים אטיולוגיים ולפרסוניסקציות. האגדה משלימה את ספורי המקרא ע"י הוספת שמות, תאריכים ועניינים, שלא נזכרו במפורש. היא נוטה לקרב את הרחוקים ולזכו מאורעות שארעו בזמנים שונים בתוך זמן אחד ע"י זהו אנשים, מקומות ואף תפיסות. עשירה היא באנכרוניזמים כפי שהם מצויים ביצירות הספרותיות של כל העמים. נפגשים אמנם גם בהתנגדות לדרך זו, אולם הכלל הוא שאין מוקדם ואין מאוחר. על שטוש המרחק שבין התקופות השונות שבעבר נוסף גם בצול המרחק שבינו לבין ההווה של הדרשן.

חכמי האגדה היו דרשנים ובדרשותיהם באו לעורר את הרגשותיהם של המאזינים ולהביאם לידי הכרות נכונות ותגובות רצויות. לשם כך השתמשו גם בדרך הבלטת נגודים; קביעת הבדלים וציין דרגות במעשיהם ובאפייים של הקדמונים. דרכים אלו מקובלות באגדות העמים והן ידועות גם מן המקרא. הסופרים ההלניסטים ויוספוס בתוכם היו מושפעים ע"י הריטוריקה ולא ע"י ההיסטור ריטוריקה היונית. בתאור גבורי העבר באו להלחם מצד אחד בהתנחלות הדתית-מוסרית ומצד שני שאפו לגלות את "ההתאמה שבין ספירת-החיים של המקרא ובין האידיאלים הפילוסופיים של יוון" (עמ' 45). האגדה מחבבת בעיקר את הגוים המוסריים והלאומיים. ההבדל בין הצדיק לבין הרשע, בין ישראל לעמים, מכריע בתאור גבורי העבר ובהסברת פעולותיהם. אולם בעלי האגדה לא באו רק לסאר את האבות, להפוך בזכותם ולחבב את

מעשיהם. הם לא נמנעו מלהדגיש את חסאי הצדיקים, ואפילו במקרים ובמעשים, שאין כלפיהם שום גנוי במקרא. לדעת הינמן באות אגדות אלו, "לחדד את מצפון הקורא ולהדריכו שיפשפש במעשיו". חז"ל גם לא נמנעו מלציין את מדותיהם הטובות של רשעים מפורסמים או מלהעיד על זכויותיהן של אומות העולם. ר' שמואל בר נחמני, המטיר בדרך כלל את האבות מכל שמץ של דופי או מגם, מננה אותם בכל זאת על אוישותם לגבי יסורי בניהם, ור' אליעזר בן הורקנוס ה"לאומי" הקיצוני מדבר בשבחיו של נכרי שכבד את אביו. לא כל הרשעים הם מסוג אחד ולא כל הצדיקים מאותו ספוס. מתוך ידיעת החיים על רביגויותם הגיעו חז"ל לתאור ספוסים שונים בכל סוג וסוג. בבקרתם העצמית הלכו חז"ל בדרך הנביאים שהיו מנחמים ומוכיחים כאחד. דוקא מתוך אמונה מוחלטת בעליגותו של ישראל הגבירו את הרגשת אחריותם, ואת תביעותיהם לגבי בני עמם. האהבה העזה לעמם באה לידי ביטוי בדברי בקורת כדברי השבח וההערצה.

דרכי תפיסת העבר וגבוריו קשורות קשר אמיץ ביחסם של חז"ל למקור העיקרי, לידיעת אותו עבר — למקרא. הם ראו את כל ספרי המקרא כספר אחד, אבל לא כספר חדגוני. כלל זה החזיקו בידם: "כל דברי תורה צריכים זה לזה, שמה שזה נועל זה פותח" (תנחומא, הוצ' בובר, חוקת גב). בנקודה זו מוצא ה. הקבלה לדעת ההלניסטים, שהביעו את הרעיון בצורה שאולה מה"פסיולוגים" היוניים: "דומה התורה לבעל חיים; יש להתבונן בו בשלמותו מתוך זהירות ולהכיר את כוונתו, לא להרוס את ההרמוניה שבו ולא לפרק את אחדותו עד שהפרטים יראו כמוזרים וחסרי טעם" (פילון, שו"ת על בראשית 3, 3). בצדק מדגיש הינמן שביישובם של סתירות שבמקרא מתרחקים חז"ל מדרך האפולוגיטיקה ומשטת ההרמוניזציה. הם מעדיפים לגלות בסתירות שבמקרא בבואה של הסתירות ושל הפרדוקסליות שבחיים ולהגיע בדרך זו להכרת אמתות נצחיות. למטרה זו שואפים להגיע לא רק על ידי יישוב הסתירות האמתיות או המדומות, אלא בראש ובעיקר ע"י הגסיונות המתמידים לקשור זה בזה את תאורי המקרא השונים, אם דרך הרימה, או דרך ההשוואה או דרך האנלוגיה. בהתאם לאפיה של "חשיבה האורגנית" גם דרך האנלוגיה קושרת עניינים הדומים זה לזה רק דמיון חיצוני. חז"ל פתחו תורת-התאמה שלמה בין העולם העליון לבין העולם התחתון, בין האדם — ה"עולם הקטן" — לבין העולם הגדול ובין מעשי בני האדם השונים. האנלוגיה

היוצאת לדעת חז"ל משחיון המספרים באה להעיד האחדות השולטת בכל מה שיצר הקדוש ברוך הוא בעולמו. חשיבות מיוחדת נודעת להתאמה בין פעולות בני האדם לבין גורלם, שניתן לה ביטוי במאמרם: "כל המדות בטלו, מדה כנגד מדה לא בטלה" (ב"ר ט ז). האנלוגיה המוסרית פותחה ע"י האגדה לתורה שלמה המקיפה גם את המעשים וגם את המצוות שבמקרא.

המחבר אינו מסתפק בהבהרת דרכי החשיבה של חז"ל. הוא מקדיש פרק שלם (פרק ט' — קני מדה חדשים) לתפיסת עולמם הדתי, שלמרות היותה המשך אורגני של אמונת המקרא, הרי נבדלת היא בכמה וכמה עניינים, ונקטה גם עמדה משלה לגבי בעיות, שלא נגעו בהם בספרי המקרא, או שחשיבותן גדלה במרוצת הזמן. חלוקי הדעות שבין החכמים בשאלות אלו מצאו את בטייין בדרשות והשפיעו על אפיון. דרשות מסוג זה משמשות לנו כמקור חשוב להכרת עולמם הדתי של חז"ל. הינמן עומד על הנגוד בין תפיסת אלהים רציונלית ובין תפיסה אירציונלית, המופיעה גם באגדת חז"ל, אולם בצורה שונה מבספרות ההלניסטיות. עמדתו המרכזית של עם ישראל, והשאלה באיזו מדה מעוניין כביכול האלהים במעשי העם ובקורותיו, שמשו נושאים לחלוקי דעות. כן מצאו מקום להכרעות משלהם בשאלות מוסר. האחריות הקולקטיבית הודגשה בדרשות חז"ל, אבל מורגשת גם נטיה ברורה לאינדיבידואליזם, נטיה שנתנה גם את סמניה בהערכת המלחמה והגבורה ובתאורי היחסים שבין המינים.

הספר השני שבחבור מוקדש להסברת דרכי הפילולוגיה היוצרת — דרכי הבאור. החשיבה האורגנית משותפת לדרכי התאור ולדרכי הבאור, אבל בשעה שדרכי התאור של האגדה מצויינות גם במסורת העמים, שאינה מבוססת על תעודה שבכתב, הרי הבאור קשור בה ומותנה על ידה. ההנחה היסודית של דרכי הבאור של האגדה היא, שכל הפרטים ופרטי הפרטים שבתורה באים להורותנו דעת ולקח, ולכן יש לדייק בהם, כי כל אות וכל מלה הן בנות משמעות רבת ערך והרת תוצאות. פעולת הקריאה מורכבת מהעיון בפרטים ומהכרת הלוגוס — המובן הענייני, הנמצא לסעמים בין השורות. החשיבה האורגנית מתנגדת להשלטת השכל — הלוגוס על המוחש — האות והמלה. לכל אות ואות יש חיים עצמאיים. חלוקת המלים שבמקרא אינה מחייבת. מותר להפריד בין הדבקים ולקרב את הרחוקים. סדר האותיות שבא"ב, צורתן, צלילן, שמויותיהן, ערכן המספרי — כולן

דרכי תפיסת העבר וגבוריו קשורות קשר אמיץ ביחסם של חז"ל למקור העיקרי, לידיעת אותו עבר — למקרא. הם ראו את כל ספרי המקרא כספר אחד, אבל לא כספר חדגוני. כלל זה החזיקו בידם: "כל דברי תורה צריכים זה לזה, שמה שזה נועל זה פותח" (תנחומא, הוצ' בובר, חוקת גב). בנקודה זו מוצא ה. הקבלה לדעת ההלניסטים, שהביעו את הרעיון בצורה שאולה מה"פסיולוגים" היוניים: "דומה התורה לבעל חיים; יש להתבונן בו בשלמותו מתוך זהירות ולהכיר את כוונתו, לא להרוס את ההרמוניה שבו ולא לפרק את אחדותו עד שהפרטים יראו כמוזרים וחסרי טעם" (פילון, שו"ת על בראשית 3, 3). בצדק מדגיש הינמן שביישובם של סתירות שבמקרא מתרחקים חז"ל מדרך האפולוגיטיקה ומשטת ההרמוניזציה. הם מעדיפים לגלות בסתירות שבמקרא בבואה של הסתירות ושל הפרדוקסליות שבחיים ולהגיע בדרך זו להכרת אמתות נצחיות. למטרה זו שואפים להגיע לא רק על ידי יישוב הסתירות האמתיות או המדומות, אלא בראש ובעיקר ע"י הגסיונות המתמידים לקשור זה בזה את תאורי המקרא השונים, אם דרך הרימה, או דרך ההשוואה או דרך האנלוגיה. בהתאם לאפיה של "חשיבה האורגנית" גם דרך האנלוגיה קושרת עניינים הדומים זה לזה רק דמיון חיצוני. חז"ל פתחו תורת-התאמה שלמה בין העולם העליון לבין העולם התחתון, בין האדם — ה"עולם הקטן" — לבין העולם הגדול ובין מעשי בני האדם השונים. האנלוגיה

ברוב הדרשות באו חז"ל להוסיף על הפשט. במקומות שאמרו "לא תעלה על דעתך" ובאו לעקרו הגיעו לכך מתוך רצון לשמור על כבוד ישראל וגדוליו, על תפיסת האלוהים הצרופה ועל תפיסת המוסר שבמקרא. האלגורי ריסטיקה של חז"ל מבוססת על כוונת האנושה של עם ישראל ושל אלהי ישראל המצויים במקרא. היונים, לעומת זה, הפכו את התאורים האנושיים של האלים לתאורים רוחניים. בדרך היונים הלכו סילון ובני חוגו. הם הגיעו לא רק לאלגוריה של ספרי התורה אלא גם של מצוותיה. ע"י שיטה זו נשתנתה דת ישראל מדת המבוססת על זכרונות היסטוריים ועל שמירת מצוות והיתה לדת טבעית. הנצרות, שבאה לבטל את אפיה ההיסטוריו-לאומי של דת ישראל, מצאה את הקרקע מוכשרת ע"י האלגוריה ההלניסטית.

הספר השלישי הוא החלק המסכם של החבור. את חפידו רואה המחבר בתאור אחיד ושלם של אפי האגדה ושל מקומה ההיסטורי בתוך התפתחותה של תרבות ישראל.

בהשוואה למקרא האגדה דמיונית יותר. מעשי הנסים המרובים, הדברים הסותרים את הנסיון והאנכרוניזמים שבה יוכיחו את הדבר. ההבדלים שבין המקרא לבין המדרש מסתברים מתוך ההתפתחות. הפעולה החפשית של הנבואה ספקה את מקומה ירשו דברי סופרים, המבוססים על מרוש ספרי הקודש. כמו כן חל שנוי בדרכי החשיבה. בפעולת הסופרים והמתרגמים יש משהו פתיחה לדרך הדרשנים.

הינמן הולך ומגלה את מתודות האגדה בספרות החיצונית. למרות הגישה הקרובה לדרכי חז"ל הנמצאת בסי היוכלות ובצחצוח השבטים, הרי קיימים הבדלים שמקורם בשוני של שני סוגי הספרות. אגדת חז"ל צמחה ופרחה באוויר של בית הכנסת ונוסדה על דרשת המקראות, ואילו הספרים החיצוניים הם מעשי מספרים הדומים לספרי אומות העולם. באגדת חז"ל התאחדו השאיפה להשלים ולהרחיב את ספרי המקרא בדרך החשבון ובדרך הדמיון, המצויה גם בספרים החיצוניים, הנסיה לראות בספרי המקרא רמזים וסמלים, שהיתה נפוצה בחוגי האיסיים והתיראסטיים, והקדוק בפרטי המקרא, המגלה לנו תורות חיים והמצוי גם בספריו של סילון. מלבד ההבדלים במדת השמוש במתודות מסוימות ע"י חז"ל וע"י ההלניסטים, בולטים הבדלים עקרוניים בין תלמידי המדע היוני לבין כעלי האגדה. דרכי החשיבה של סילון וחבריו מבוססות על פעולת הלוגוס. תורת

נדרשים ורומזים לרעיונות ולפתרונות חשובים. בדרך זו הלכו גם בדרשת המלים ובשעת הצורך בטלו את קשרן הסינטקטי שבכתוב. ההתפתחות שחלה בלשון, בהוראת מלים ומושגים, פתחה אפשרויות רבות ושונות. אולם גם כשההוראה המקורית לא זזה ממקומה, מצאו להם בקעה עשירה של אטימולוגיות מדומות כדי להתגדר בה. בעזרתן פרשו גם שמות פרטיים וגם שמות דברים ותארים. הקבלות מספרים אחרים באו לא רק להסביר בטיים בלתי בהירים, אלא גם לתת את האמור כאן כנאמר התם ולהיפך, כדי להרחיב את היריעה.

בדרשותיהם נצלו חז"ל כל אפשרות של רבוי הוראות של מלים ובטיים, של צרופים סינטקטיים ואת אפשרויות הקריאה השונות של המלים. נוסח הקריאה המסורתי לא חסם את הדרך בפני קריאות אחרות לשם ורש. דרך זו נועזת, אבל היא באה לשמש אותה המטרה — גלוי הכרות מעמיקות יותר.

למשפטים ייחסו חז"ל עצמאות משלהם מבלי להתחשב באישים שאמרו אותם, בזמן או בקשר הדברים שבו נאמרו. כן נתהו דיאלוגים בפרקים שנאמרו על ידי בן אדם אחד. את המשפטים שמו לפעמים בפי אישים שאין להם שום קשר לפרק ומתוך הנוחה גמורה של התקופה שבה נאמרו הכתובים.

בפרק י"ד, "דרשות הפרקים", מקשר הינמן את חקירתו בדרכי התאור של האגדה לדרכי הבאור. חז"ל האמינו בצרופי הפרשיות ועל הפסוק "סמוכים לעולם" אמרו כי "סמוכים מן התורה" (יבמות ד א). הם קשרו עניינים שלפי הפשט אין קשר ביניהם ושגם לא עלה על דעת בעלי המקרא. האגדה באה להבהיר את הקשרים שבין קורות הפרט, שבין מאורעות היסטוריים ושבין המצוות ובין ערכי דת ומוסר. גם ההלניסטים הלכו בדרך זו. הינמן משתל כדרכו להעמיד את הקורא הן על הצדדים השווים והן על ההבדלים וגורמיהם הנעוצים בהשכלתם היונית של ההלניסטים ובשאיפתם ללמד סיגוריא על כל מה שנראה מזור בעיני הנכרים ובעיני יהודים שהתנכרו למסורת אבותיהם.

מקום מיוחד מקדש הינמן לאלגוריסטיקה של חז"ל תוך השוואה לדרכי האלגוריסטיקה בכלל, ולזו ההלניסטית בפרט. מחברו של הספר *Altfüdische Allegoristik* (Breslau, 1936). המכסה חבור חדש על האלגוריה (עמ' 256 הע' 131) מראה לנו, כי לא זו בלבד שכבודה של המתודה האלגוריסטית היה גדול יותר בעיני סילון מאשר בעיני חז"ל, אלא שקיימים גם הבדלים מהותיים.

הלוגוס קבעה את תפיסת האלהים של ההלניסטים והמתודה של הלוגוס — להגיע להכרת הכלל מתוך הכרת הפרטים — עשתה את ספר המקרא לספר-למוד של תורת הנפש והמוסר ואת חוקי התורה לפרושים לחוק הטבע. הבדל יסודי לא פחות קיים בין דרכי האגדה לבין שיטת הפילוסופים ומבארי המקרא בעלי הפשט בימי הביניים. הם היו אמנם שותפים לחז"ל בהנחותיהם הדתיות, אבל מבחינה מתודית החזיקו בשטה ה"אובייקטיבית". הנגוד הזה גרם, לדעת הינמן, להבדל חשוב באסי דבריהם. דברי הרמב"ם או הרשב"ם נאמרים תמיד מתוך רצינות גמורה. מה שאין כן באגדה, הפונה לא רק לשכל אלא לכל כוחות הנפש, וכדי לספק את צרכיה, היא קובעת מקום גם לבדיחה ולשחוק. יש בה דיאלוגים דתיים — המוריסטיים ויש בה שחוק של הלצה, כי האגדה ניתנה בפנים שונות. האגדה היא פרי תקופת ביניים, תקופה שבה מצאה לה תרבות ישראל בסיס ספרותי שלא

כתרבות הפרמיטיבית, אולם יחד עם זה נשארה נאמנה לחשיבה האורגנית, המקשרת את המופשט במוחש והאומרת לכאר את החיים על יסוד פעולה משותפת של כל כוחות התחושה והנפש. מדרשת הכתובים הוציאו לא רק לקח, אלא גם שעשועים. האגדה מלאה לא רק תפקיד של "מדע" אלא גם של אמנות. בדרשה ישנה "פעילות לשם פעילות" או בלשון חכמים "קבלת שכר". אולם למרות כל המשותף קיים הבדל גדול בין האגדה לבין המשחק, כי גם הדרשות הדמיוניות, על המשחק שבהן, דומות לדרשות הרציניות כזה שהן פרי דרישת אלהים ומצוותיו.

בסקירה תמציתית זו רציני לתת מושג מה על הפרובלימטיקה המסועפת שמגולל הינמן בחבורו ולהבליט באיזו מדה כרוכות השאלות המתודיות בבעיות התוכן האמנותי של האגדה ויסודותיה המחשבתיים. תרומה גדולה תרם הינמן להבנת מחשבתה של האגדה. אולם, כרור שחקירה שיטתית ברעיונותיה של האגדה לכל צדדיהם תוכל להאיר הארה גוססת את הבעיות המתודיות ולהוכיח באיזו מדה הושפעו החכמים המחשבתיים ע"י המתודה ובאיזו מדה שוב שונו המתודות בתוקף עצמתם ולהצב של הרעיונות והדעות.

הינמן רואה את האגדה — מבחינה מתודית — כיחידה אחת. הוא לא עמד על שאלת התפתחות המתודות במשך תקופת התנאים והאמוראים. היא אינה ניתנת לדעתו לפתרון מניח את הדעת לפני שיתבררו דרכי ההלכה. והתגלותן (עמ' 184). כרור זה יוכל לתרום

לא רק לגלוי התפתחות המתודות אלא גם להבנת יתר של אפיין. פניה השונות של האגדה יאירו לנו באור שבעתים אם נעמוד גם על פניה השונות של ההלכה, כי אסור לנו לשכוח שחכמי האגדה היו ברובם גם חכמי ההלכה. חקירת התפתחות המתודות תוך תקופת התנאים והאמוראים קשורה גם בהבהרת הנסיבות הקונקרטיות, שאותן משקפות האגדות. המלחמה בכתות הגנוסטיות, הפולמוס נגד הנצרות וכתותיה, הבקורת על הופעות חברתיות מעמדיות, כלכליות ומוסריות בתוך החברה היהודית בגליל, ביהודה ובבבל, מצאו את בסוין במדרשי חז"ל אם במפורש ואם כסתום. מעניין היה לקבוע את מדת תלותן של הדרשות, שאותן הוליד ההכרח הפולמוסי והבקרתי, במתודות המקובלות ובאיזו מדה גרם ההכרח הנ"ל לגלוי דרכי דרש ובאור חדשות כהוראת השעה והמקום.

אסתפק בדוגמא אחת. בתחומא וישלח אות ו דרשו: "ותצא דינה בת לאה, ולא בת יעקב היא, תלאה הכתוב באמה, מה לאה יוצאנית אף זו יוצאנית, ומניין דכתיב ותצא לאה לקראתו, אמר יחזקאל הנה כל המושל ימשול לאמר כאמה כבתה וכו'". מובן שאפשר להורות כאן, לפי שיטתו של המחבר, על שתי דרכי אגדה מקובלות. האחת "דרשת פרטים חסרים", או "הוכחה מתוך שתיקה" (עמ' 98) והשנייה: דרך גזרה שווה חיצונית (עמ' 122).

אולם בכ"ר פ"ם אות א (הוצ' תיאודור אלבק עמ' 950) נשמר הספור על התהוותה של דרשה זו והוא מלמדנו כי לא הנהיה אחרי המתודות הנ"ל. הולדתו, אלא סיטואציה קונקרטית מסוימת, שלגבה המתודות נראות כמשחק: "הנה כל המושל עליך ימשל לאמר כאמה בתי, יוסי מעוניה תרגם בכנישתא דמעונאי שמעו זאת הכהנים והקשיבו בית ישראל ובית המלך האזינו כי לכם המשפט אמר עתיד הקב"ה להעמיד הכהנים בדין למה לא יגעתם בתורה ולא הייתם נהנין מבני כ"ד מתנות, הינון אמר לא יהבין לך כלום והקשיבו בית ישראל למה לא נתת להם כ"ד מתנות... הינון אמר על אילין דבית נשיאה הוון נסבין כולהון... שמע ר' וכעס, בסתי רמשא על ר"ש בן לקיש משאל בשלמיה ומפסיסה עליו, אמר לו ר' צריכין אנו להחזיק טובה לאומות העולם שהן מכניסין מימסין לבתי תיאטריות וקרקסיות שלהם ומשחקים בהם שלא יהיו יושבין ומסיחין אילו באילו. יוסי מעוניה אמר מילי אוריה ואקפדת עליו, אמר ליה וידע הוא.

לע' 18 : ספק, אם חז"ל ראו בהליכה לתיאטרות ולקרקסאות "עברה קלה", אם רואים את המאמרים כמכתבים כלפי בני דורם.

לע' 28 : על זהו אנשים שונים באגדה, ר' עזריה מן האדומים, מאור עינים, אמרי בינה פרק י"ח.

לע' 35 : קשה להסכים, כי אין האגדה רואה בריש בן יוחאי בעל הלכה אלא עושה נסים, ר' בכר אגדות התנאים (הוצ' רבינוביץ, ח"ג עמ' 46).

לע' 48 (ר' גם עמ' 154) בקשר ל"המתקת דינים" וללמוד זכות על מעשי האבות, עלי להעיר כי בדרך כלל אין ללמוד מהעובדא שאגדה מסוימת נמצאת רק בספרות החיצונית ואינה במדרשים שלנו, שאגדה זו לא היתה ידועה לחז"ל או שלא יצאה מבית מדרשם. לא כל המדרשים הגיעו לידינו ודוקא בספרים מאוחרים אנו מוצאים לעתים חומר קדום, שמחמת סכות שונות נדחק והוצא מתוך תורתם ומדרשם של ראשונים. על הופעה זו כבר הראו חוקרים שונים. אוסף רק דוגמא לגידון דנן. המדרשים שלפנינו מחזיקים בפסח הכתוב ודגים את מעשה שמעון ולוי לחיוב. לא כן הדבר בס' יהודית ט' ב-ה, בצוואות השבטים, לוי ה', בס' היובלים ל', (ר' גם בדברי המחבר, עמ' 174). והנה מצאנו מדרש ההולך בשטח הספרים הנ"ל. בערוגת הבושם ח"א עמ' 215 נאמר : "כי במדרש אומר ויאמר יעקב אל שמעון ואל לוי עכרתם אותי, כי שמע יעקב מידת הדין אומרה לפני הקב"ה הללו נמולים והללו נמולים, היאך הרגו אלו את אלו, מיד אומר עכרתם אותי, כי מידת הדין מקטרגת. אמרו לו אמור לפני הקב"ה אנו נימולים לשם שמים בשביל מצות בוראינו והם נימולים בשביל הזנות, הה"ד הכוונה יעשה את אחותינו, כלום בשביל זנות נמולו, ועל זה נאמר כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם לא עתה יבוש יעקב, למה כי בראותו ילדיו שהשיבו בדין שאמרו בקרבן יקדישו שמי, בשביל צוויי הם נימולים".

לע' 50 : על הנווד המוסרי ועל גנוי מעשי הצדיקים דן כבר באריכות הרצ"ה חיות במבוא התלמוד ודבריו נדפסו בשם "מבוא האגדה" בראש "עין יעקב", רפוס וילנא.

לע' 81 : אין זה נראה שהפרוש האליגוריסטי שבס' אליהו, הרואה ב"רכב אש" וב"סוסי אש" סמלים לתורה שבכתב ושבע"פ בא לבטל את מעשה הנס. האגדה מוצאת כדרכה הוראה כסולה. הספור כולל רמז להתעסקותם של אליהו ואלישע לפני הפרסם כדי ללמדנו

אמר ליה אין, ואולפן קביל, אמר ליה אין, ואין שאילנא ליה הוא מגיב לי, אמר ליה אין, אמר ליה יוסק, סלק לגביה, אמר ליה מה דכתיב הנה כל המושל עליך ימשול לאמר כאמה ככחה, אמר לו ככת כן אמה כדור כן הנשיא כמזבח כן כהניו, אמר ליה ריש לקיש עם כדון לא חסלת מן מסיים על חדא ואת מייתי ליה חורי, עיקרו של דבר הנה כל המושל עליך ימשול מהו, אמר ליה לית תורה מנישה עד דברתא בעיטא, לית איתא זנייא עד דברתא זניא, אמר לו אם לאה אמנו זונה היתה, אמר להם אין לפי שכתוב ותצא לאה לקראתו יצאת מקושטת לקראתו כוונה לפיכך כתי' ותצא דינה בת לאה. בבקורת החריפה של יוסי מעוניה על בית הנשיא נעוצה ראשיתה של דרשה זו, שבאה להוציא את הדרשן מהסבך בעזרת נסיון של פוסק. מה ערך יש לייחס ל"מתודות" במקרה זה וברבים כמותו לגבי הכרח המציאות שהולידה את הדרשה ולגבי המטרה שעמדה בפניה ?

כחוקר החותר לקראת האמת רואה הינמן את המלאכה כבלתי גמורה... (עמ' 184), אבל עלינו לומר שמלאכה רבה נעשתה על ידו וחשיבותה לא רק בחומר העשיר שאסף, און חוקר, ואף לא בשפע הגדול של "סמוכים" מכל ענפי ספרות ישראל וספרות העולם, שעליהם נרמזו בהערות המאירות, אלא בראש ובעיקר ברוח הספר, המגלה לנו כי אכן אנו של המחבר דרוכה וקשבת לאפייה ולהורה של אגדת רבותינו. ברכתנו, שהמחבר הנכבד יוכה להאריך שנים מתוך השלמות חקירותיו. במהדורא השניה, שלה ראוי הספר, המיועד לא רק לחוקר אלא גם לקורא המשכיל, היינו רוצים לראות בתקנום של טעויות הרפוס ובנסוחם החדש של מקומות אחדים המכבידים בסגנונם על ההבנה. מן הראוי גם להדפיס את ההערות יחד עם פנים הספר ולא אחריו. לבסוף הערות מספר :

לע' 17 : המאמר ממדרש תהלים אינו בא רק להדגיש "שיש בני אדם הרוצים לשמור את התורה אבל עולה כנז מהם". יש בו משום בקורת חמורה של כל אלה. הדורשים לעצמם לקחת ממונם של ישראל שלא צוה אותו הקב"ה כמפורש בהקבלה במדרש אגדה, הוצאת באבער, קרח אות יד. הכוונה היא לא רק לכהנים אלא גם לפרוסים, ראה ביכלר, The Political and Social Leaders of the Jewish Community of Sephoris in the second and third centuries.

והשוה גם את המאמר מב"ד שהבאנוהו לעיל.

הקולעים של הרפורד בספרו על הפרושים (אנגלית) עמ' 81.

כדאי להזכיר את דברי זיגמונד טרויד, שמשחק הילדים אינו עומד בנגוד לרצינות אלא למציאות *Der Dichter und das Phantasieren*, 1909. כפי שהעיר Ian Romein, *Die Biographie* 37 ע' 37 הע' 1 נעלמה הבחנה חשובה זו מ-Hulzinga בספרו *Homo ludens* שאותו מביא היינמן ב"הוספות ותקונים", ע' 196.

אפרים א. אורבך

1095 הינמן, יצחק [Isaak Heinemann]. טעמי המצוות בספרות ישראל. מאת יצחק היינמן. מהדורה שניה מתוקנת בתוספת מקורות. חלק א. ירושלים, המחלקה לענייני הנוער והחלוץ של הנהלת ההסתדרות הציונית, המדור הדתי, (דפוס העברי), תש"ט, 184 ע' 8^ו. = "עובדיה" — ספרי יסוד בחנך הנוער הדתי, [1].

את המהדורה הראשונה עיין ק. ס. שנה י"ט ע' 228. שם גם באור ותכן העניינים. במהדורה שלפנינו נתוסף "לקט מקורות לספר טעמי המצוות", ע' 141—172.

1096 כ"ץ, ראובן בן שמעון. ספר שאלות ותשובות דגל ראובן כולל שאלות ותשובות, חידושי הלכות וביאורי סוגיות. אשר חנן ד' אות... ראובן כ"ץ בלאאמור"ד שמעון הכהן... חלק ג. ירושלים, דפוס בית יתומים דיסקין, תש"ט, [2], 76, [12] דף 2^ו. בסיוע מוסד הרב קוק. את הקודם עיין ק. ס. שנה י"ח ע' 227.

1097 נאה, אברהם חיים [Abraham Haim Noe]. ספר שיעורי תורה: ענינו לבאר שיעורי התורה במשקל הדרהמים והגרמים ובמדת הסנטימטר הנהוג בזמנו הלכה למעשה... ירושלים, (דפוס בית יתומים דיסקין), תש"ג לפ"ג = תש"ג, [8], 96 ע' 8^ו.

1098 תלמוד בבלי. מסכת תענית מן תלמוד בבלי, עם פירשי' ותוספות ... ס' חכמת שלמה וחרושי... מהרש"א ומהר"ם מלובלין. ירושלים, ברפוס והוצאת האחים לוינרפאשנין, [תש"ס], 40 דף 4^ו. דפוס סטראוטיפי. כנ"ל: מסכת גיטין, 114 דף. — מסכת קדושין, 102 דף. — מסכת בבא מציעא, 146 דף.

1099 *Mishna, Kiddushin. Der Mischnatraktat Qiddušin; Vorschriften über die Antrauung und*

מה כוחו של למוד תורה, אבל אין היא מכחישה את תאור עצם ההפרדה. היא מוסיפה מערכה לדרמה המעלה את מתיחותה.

לע' 90: המגמה לחנך את השומעים לא היתה "בלתי מכוננת" והיא ללא ספק השפיעה על תפיסתם של הדרשנים.

לע' 104: לעניין נוטריקון. רבותינו הראשונים גם כן התחקו אחרי דרכי הדרש. כן כותב ר' יהודה ברי' קלונימוס בס' יחסי תנאים ואמוראים (כ"י, צלום שוקן, ח"ב 156 ע"ב) אחרי שהביא את המקומות שבהם דרשו נוטריקון: "וכולחו איכא למימר מסני חידוש דרשו נוטריקון בר מפסים. אנכי, לפי שבכל החומש בלשון אני באזהרת כל המצוות וכאן שונה דרשו. וכן אב המון גויים, חיסר הרי"ש מאברהם והוסיף נו", ירש אין לו חבר. כרמל לא מצינו כי אם באיסור חדש ואין זה הדר הכרמל, שפתרונו כרים מלאים תבואות במחבר, וזה בתלוש. פתו, התיבה יחידה היא, אעפ"י שיש בפסחם. צקלונא אין לו חבר... צפנת סענא אין לו חבר, אבל פסים בתמר כתיב, את כתונת הפסים אשר עליה. ונוטריקון דשמות אין לדרוש וכן שם עיר כגון ירושלים". לע' 110: על ה' פסוקים שאין להם הכרע, עיין ליברמן, סיני תרצ"ט, שבט עמ' 29.

לע' 111: אטימולוגיות של שמות נקבעות לא רק על שם המאורעות שאירעו לנושאי השמות, אלא גם על שם מעשים שקרו לאבותיהם ולאבות אבותיהם. ר' מאיר ור' יהושע בן קרחה דרשו את השמות אלישמע בן עמיהור וגמליאל בן פדהצור על שם המאורעות שארעו ליוסף. (תנחומא, נשא אות כח ור' בעמ' 35).

לע' 112: על אטימולוגיות של שמות אצל סופרי ביצנץ העיר מיכאל זקס, *Belträge zur Sprach- u. Altertumsforschung* ח"א ע' 35. כשם שחז"ל לא גמנעו מלגזור את השם נפתלי מן $\nu\phi\tau\lambda\iota$, כן מבאר סוידס את השם חבקוק בתרגום השבעים $\alpha\mu\beta\alpha\chi\alpha\upsilon\mu\epsilon\gamma\epsilon\rho\sigma\epsilon\omega\varsigma$ $\alpha\mu\beta\alpha\chi\alpha\upsilon\mu\epsilon\gamma\epsilon\rho\sigma\epsilon\omega\varsigma$ דהיינו: אבא קום.

לע' 157: יוספוס ששם את השאלה, אם יד ה' תספיק לתת בשר לעם שלם, בפי פלוני ולא בפי משה, לא הרחיק ללכת מאשר חז"ל. גם רשב"י אמר "ח"ו שתעלה על דעתו של אותו צדיק שהוא כן" (תוספתא סוטה ר' ד') ולפי הספרי (שלח פ' צ"ה) אמר משה לעם "היד ה' תקצר".

לע' 187: על השחוק באגדה, ר' גם את דבריו

מאת... מ"ה שמואל... [בן]... מ"ה אברהם... הגאון...
סאכטשאב... מהדורה שניה ומתוקנת. [1]: בראשיתיוצא.
תל-אביב, "נור": (ירושלים, דפוס הסועל המזרחי), תש"ט.
368 ע"י. 8°. על דרך החסידות. מהדורה א' עין
ק. ס. שנה ז' ע"י. 66.

das Eherecht. Text. Übersetzung und ausführ-
licher Kommentar... Von Jakob Stern. Jeru-
salem, typ. Gescher, 1948. 72 p. 8°.
Diss. Zürich.

כולל רק את המבוא ופרק א' של המסכת.

מדע הדת, פילוסופיה יהודית

1100 לוצטו, משה חיים. ספר ההגיון. הכין
לדפוס והוסיף פתח-דבר ומפתחות ישראל ומורה. נקד ג. צ.
מימון. ירושלים, מוסד הרב קוק, תל-אביב, מחברות
לספרות; (תל אביב, דפוס "גוטנברג"), תש"ח. 5, [2],
92 ע"י. 8°. (כל כתבי משה חיים לוצטו). בראש
השער: רבי משה חיים לוצטו. — מנוקד.
עם שער של ספר ההגיון מהדורה א' (ורשה, תרנ"ז).
בסוף הספר: מפתח המונחים (עברית-לטינית): ע' 79—88
ודברי המהדור הראשון יוסף כהן צדק: ע' 89—92.

1101 סולה, מ[נשה] ז[אב]. בנת יב ות

התרבות: מסות והגיונות בשאלות יהדות ואנושות,
דת ומוסר, מדע ואמנות, חנים וזמנים ובעיות התרבות
במדינת ישראל. ירושלים, ד. מס, (דפוס רוטנברג), תש"ט.
[7], 192 ע"י. 8°.

הקמת מצבה לתרבות האירופית, היורדת והשוקעת.
היא עיקר הכוונה בפרסום הספר... המאמרים שבקובץ
משמשים ציוני דרך לתרבות-אירופה, מזמן פריחתה עד
לירידתה... חלקן של הבעיות הנידונות כאן הופיעו כבר
באכסניות ספרותיות שונות; וחלקן מתפרסם כאן בפעם
הראשונה... מאמרים אלה... לא נכתבו בצורה של חקירה
מדעית, אלא כהרהורי מחשבה. (מההקדמה).

1102 רפ"ל, דב. ב. ין ישרא ל ל ע מ י כ.
ירושלים, המדור הדתי במחלקה לענייני הנער והחלוץ של
ההסתדרות הציונית, (דפוס הפועל המזרחי), תש"י. 83,
[1] ע"י. 8°. ("עובדיה" — ספרי יסוד בחנוך הנער הדתי).
התכן: רעיון הבחירה במקרא. הרעיון והתפתחותו.
רעיון הבחירה בדורותינו (המהר"ל והרב קוק). חולין (יוסף
בן מתתיהו, אחד העם, א. ד. גורדון). בין קורש לחול (ר"ג
קרוכמל). סבלות בחיר ה'. אהבת עולם. ביבליוגרפיה:
ע' [84].

קבלה וחסידות

1103 בורנשטיין, שמואל בן אברהם. ספר שם
מ ש מ א ל: על סדר פרשיות התורה ומועדי קודש,

1104 זמלונג, עזריאל חיים. ספר עשר גס לאות;
כולל הרבה מאמרים... וגם הרבה סיפורי מעשיות... מיוסד
מעשרה צדיקים... מלוס ע"י ר' עזריאל חיים זמלונג רב
באשעצק, והמו"ל בהוצאה שני ע"י הרב ש. א. הרשקו
ב"ץ. ירושלים, דפוס "חורב", תש"ח. 128 ע"י. 8°.

1105 לוצטו, משה חיים. דעת תבונות.
נקד י. טופרובסקי. ירושלים, מוסד הרב קוק; תל-אביב,
מחברות לספרות, (דפוס "גוטנברג"), תש"ח. 213 ע"י. 8°.
(כל כתבי רבי משה חיים לוצטו). עם פקסימיל השער של
מהדורה א', פיעטרקוב תרפ"ח. בראש השער: רבי משה
חיים לוצטו.

1106 לוצטו, משה חיים. דרך ארנה נקד
י. טופרובסקי. ירושלים, מוסד הרב קוק; תל-אביב,
מחברות [! לספרות, (דפוס לוריא), תש"ט. [4], 200
ע"י. 8°. (כל כתבי רבי משה חיים לוצטו). עם סק'
סימיל שער מהדורה א'. בראש השער: רבי משה חיים
לוצטו.

תפלה, דרשות, מוסר

1107 גולד, זאב. (כתבי הרב זאב גולד. כרך א:)
ניב ז'הב: עיונים בתורה ובעיות ישראל והעולם.
(ירושלים, מוסד הרב קוק שעל יד המזרחי העולמי, דפוס
בית יתומים דיסקין, תש"ט.) [14], 18, 604 ע"י. 8°.
בסוף הספר: "מפתח לפי סדר התורה והנביאים והש"ס
והמדרשים", ע' 545—604.

"ספר זה הוא חלק קטן מגאומי שנשאית במקלות
ישראל במסעי הרבים בארצות תבל ומקצת מכתבי יד
המרוכזים הגנוזים באמתחתני". (מההקדמה). — המחבר הוא
חבר הנחלת הסוכנות היהודית לא"י.

1108 גליקסברג, שמעון יעקב. תורת
הדרשה: כללים ומדות לדרכי הבטוי של הדרשה,
תכנה וצורתה לסוגיה השונים. ישראל ואוריתא; דברי
תורה, מדרש ורעיון. תל-אביב, (דפוס "תרבות"), תש"ח.
250, [2] ע"י. 8°. ל"ישראל ואוריתא" שער מיוחד.

1113 עגנון, שמואל יוסף [Samuel Josef Agnon]. ימים נוראים: ספר מנהגות ומדרשות ואגדות לימי הרחמים והסליחות לראש השנה וליום הכפורים ולימים שבינתיים. מהדורה שלישית. ירושלים וניו יורק, שוקן, חש"מ, תש"ז. [3], 411 ע'. 8°.

עם הקדמה מיוחדת: זכרון בספר; לצאת הספר בהוצאה חדשה" (ע' [3-6]). — מהדורה א' עיין ק. ס. שנה י"ד ע' 440, שם גם באור קצר. מהדורה ב' יצאה בשנת תרצ"ט.

1114 שלזינגר, יחיאל. שאל אביך ויגדך: רעיונות להגדה של פסח. ירושלים, ישיבת "קול תורה", דפוס הוצאת ספצרא, תש"ט. ע' 27, [1], 21 דף. 8°.

הדפים בסוף מכילים הגדה של פסח.

היסטוריה, ביוגרפיה, זכרונות

(ראה גם להלן במדור "ציונות וידיעת א"י")

1115 בן-דוד, חיים. מכתבים ורשימות. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1949). 239, [1] ע' 6 לוחות סורטרטים ופקסימילים. 8°.

חיים בן דוד (אדר א' תרפ"ד — טבת תש"ח), בנו של העיתונאי יצחק בן דוד, שנהרג גם הוא בירושלים בזמן מלוי תפקידיו, נפל בזמן הפעולות בכפר ערבי אחרי טבח הפועלים היהודיים בבתי הזוקק בחיפה. — בספר כונסו: מבחר מכתביו (גם קטעים מיומנו ומעזבונו) משנות 1936—1947 (ע' 9—157, 174—186); בדים וחיים (בקורות סרטים); רשימה "על אהבה ובכלל", קטעים ממכתבי אביו הביתה ממקום שירותו בצבא במלחמת העולם, וזכרונות ורשימות על ת. בן-דוד ושיר מאת ע. הלל.

1116 ברימן, שלמה (Shlomo Breiman). משה לייב ליליינבלום: הסובליציסט של תקופת ההשכלה. חלק א' ספר א. (ירושלים), (תש"י). [1], 67, [2] דף. 4°.

שער נוסף באנגלית. במכונת הכפלה. דיס' ירושלים. תש"ד.

התכן: ההחי החברתי-תרבותי של יהודי רוסיה. תקונים בדת: תורת "חבור הדת עם החיים" בשנות 1868—1870. הפולמוס בספרות העברית. האכזבה באפשרות התקונים בדת. הגישה לדת בשנות 1871—1881.

1117 דוכובני, משה. מתקר בתולדות העם העברי בארץ-ישראל במאה החמישית לפסה"ס. תרגם מכתב יד אליהו סגל. (תל-אביב, דפוס בלומברג).

ישראל ואורייתא כולל 24 דרשות מדרשותיו של המחבר. — עיין גם ק. ס. שנה י"ח ע' 11.

1109 דודזון, שפטל. ספר עשרת פז: לקוטים על עניני מילה ופדיון הבן, המנהגים, טעמיהן וסדר הברכות, מאת... הר"ר שעפטל בהרב... שמואל זאב דודזון בעמ"ס "תורת הברית". ואמרי נועם... יצא לאור בהשתדלות אשתו האלמנה מ' איידל. תל-אביב, (דפוס "יהלום"), תש"ה. 72 ע', פורטרט. 8°.

1110 הגדה של פסח עם ביאור מאת הרב... יחיאל מיכל מושקין... הובא לדפוס ע"י בנו וחתנו. ירושלים, (דפוס "המערב"), תש"ח. [12], 52, [6], 17 ע'. 8°.

ע' [6], 17 בסוף מכילים ביאור למגילת אסתר. מאת יחיאל מיכל מושקין... עם שער מיוחד.

1111 הפטרות. ספר ההפסקנות לכל השנה. מקרא ותרגום יונתן בן עוזיאל, עם פירוש הרז"ה מאת... יחיאל בן סלימאן אלטביב המכונה הרב זכריא הרופא "הרז"ה", ועם חלק הדקדוק למהר"ץ. תכן והגה ע"י יצחק ב"ר חיים דמתי / יהודה לוי נחום. (ירושלים), הוצע ל"חשיפת גנוייתמן" ובסיוע מוסד הרב קוק, (דפוס ר. ח. הכהן). ה"אסף גנוי תימן לפ"ג=תש"י. 14, [2], 288 ע' / תו"ס. 8°.

יצא לאור והובא לבית הדפוס בפעם הראשונה על-פי כתב-יד עם חלופי נוסחאות ע"י יהודה לוי נחום.

1112 לוצטו, משה חיים. מסלת ישרים: עם מבוא מאת ישעיהו וולפסברג והערות וביאורים מאת הרב צבי יהודה קוק. נקד י. טופרובסקי. ירושלים, מוסד הרב קוק, תל-אביב, מחברות לספרות; (ירושלים, דפוס העברי), תש"ט. 199 ע'. 8°.

(כל כתבי רבי משה חיים לוצטו). בראש השנה רבי משה חיים לוצטו. — מנוקד.

על הוצאות קודמות של "מסילת ישרים" עיין: י. ריבקינד: שיוריספר: עוד תוצאות מ"מסילת ישרים". ק"ס שנה ט"ו ע' 497—499 ("ידועות לנו היום — [בתרצ"ח] — 68 תוצאות שונות של מסילת ישרים"). אחרי זה יצא הספר בירושלים, לוין-אפשטיין, תרצ"ו; שם תרצ"ח (עיין ק. ס. שנה י"ז ע' 38); מינכן, ועד ההצלה, תש"ז (עיין ק. ס. שנה כ"ה ע' 274). תרגום גרמני עיין ק. ס. שנה ג' ע' 52; תרגום אנגלי שם שנה ט"ו ע' 196.

ישראל דלר ז"ל. ברכה פלדמן ז"ל (הורי המחבר). הרופאים בזכרון בימים ההם. הציוני הראשון בזכרון. ברטובליקה הקטנה וזכרון (פרשה שניה). 12 הפרקים המתארים את העיר, בחיכנסה, החגים, האירא. הכללית. שנתים. מהעורר: מכאן כרונולוגי כללי (תרנ"ח-תרס"ז), שנכתב בשביל-הספר. שרטוטי זכרונות. ממכתבי ברנר. (נדפס ב"השלח" כ"מ"ה). דליקה — כנרת — דגניה. עורי תימן. (נדפסו בירחון "מאזנים"). מלאים לעורי-תימן. הזכרונות על זכרון משמשים תעודה היסטורית-ספרית תית נאה לעיר יהודית בגליציה בסוף המאה הי"ט. בשאר פרקי הספר מסופר על ימי יסוד של כנרת-דגניה ועל עליית התימנים לא"י בשנות תרס"ט-תרע"ג, שהמחבר מילא בה תפקיד ניכר כסופר וכעובד המשרד האי.

1121 שורץ, דוד מרדכי. קורות חיי; תרגם מכתבי רוסיה [הרן] ראובני. תלאביב, (דפוס סטרו). תש"ט. 134, [2] ע', פורטרט. 8°. ספר זכרונות של המחבר מתקופת מלחמת העולם הראשונה, עין ק. ס. שנה ט"ז ע' 81.

המחבר, רופא לפי מקצועו ועסקן ציוני פעיל בעיר מולדתו קובנה במשך 40 שנה, גם ציר של קונגרסים ציוניים אחדים (ב', י"א) עלה ארצה זמן קצר לפני מלחמת-העולם השנייה ומת בתל אביב באדר תש"י. המחבר היה אחד מאלה שלבם היה במזרח גם בשבתם באירופה ובספרו הוא מספר רק מעט על עבודתו הרפואית ובעיקר על עבודתו הציונית. אין בספר סמנים ספרותיים. אלא שיחה פשוטה על החיים הציוניים בקובנה כשהיתה עיר הפלך ברוסיה ואח"כ עיר הבירה של מדינת ליטא. אנו למדים איך השתקפה בחוגים הציוניים בגולה בשורת הבנין מא"י. בין השאר מספר המחבר על יסוד ספריה ע"ש א. מאפו בקובנה (שהוא וחברו ד"ר לפין כוננוה). פרק מיוחד מקדיש המחבר לחבריו בדרך" (ע' 116-130). בין השאר מסופר על ש. רוזנבאום, מ. סולוביצקי, רא"ב וולף, הפרופ. שוה (שהיה פעיל כמנהל גימנסיה עברית בקובנה). ע' 115-116: פגישה עם הרצל בווילנה ב' 1903.

1122 (שטין, א. ש.). מסכת גבורה; ליום ההגנה — י"א באדר. [תלאביב]. שרות תרבות של צבא הגנה לישראל, חש"מ, תש"ט. 31 ע', תמונות. 8°.

1123 תרדיון, נ. גבורות חוזרים; שרטוטים ודיוקנאות. תלאביב, נ. סברסקי, (דפוס "ספר"), תש"ח (1947). 112 ע', לוחות-תמונות. 8°.

(תש"ז?). 40 ע', לוח-פורטרט. 8°. ביבליוגרפיה: ע' 39-40. — עם רשימה ביוגרפית על מחבר הספר (רופא לפי מקצועו שמת בי"ד אדר תש"ו בת"א) מאת א. בלנק.

1118 לביא, הלל. אגרות הלל לביא. (עין-חרוד, דפוס הקיבוץ המאוחד). [תש"ט]. [2], 13, 173, [1] ע', פורטרט. 8°. ה. לביא, בנו של שלמה לביא ממסדי עין חרוד, י"ב אב תרפ"ט עין חרוד — ז' סיון תש"ח כפר דרום.

התכן: ש. לביא: דברי פתיחה. קטע מדו"ח מהשירה לכפר-דרום. מכתבים לאבא. בנכר. מכתבי אהבה. מכתבים מהדרך לנגב ומהנגב. עם שיחה ראשונה (עם קבוצת ילדים עולים מסוריה, רשימה). — דברי חברים ליום השלישים וליום השנה (ע' 145-169). מדברי האם רחל ז"ל. קינה לאב.

1119 מרגולין, יהושע (Jehoshuah Margolin). דרכו של מחנך עברי: פרקי זכרונות. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר; (תלאביב, "הדפוס החדש", 1948). 159, [1] ע', פורטרט. 8°. (ספרית פועלים / למחנך). — שער נוסף באנגלית.

המחבר, שהשתקע בארץ בתרפ"ד, התפרסם בשדה הוראת הטבע בבתי הספר בא"י וגם יסד את המכון הביולוגי-פדגוגי בת"א והיה ממסדי סמינר הקיבוצים. לפני זה עסק ברוסיה (בסנובסק ובקוב) בהוראת עברית ובפעולה תרבותית-ציונית במשך חצי יובל שנים.

1120 רדלר-פלדמן, יהושע [J. Radler-Feldmann]. מזכרון ועד כנרת: סיפורי זכרונות. תלאביב, אגודת הסופרים העבריים ליד דביר, (דפוס סטרו). תש"י. 286, [2] ע', מפה, 3 לוחות-תמונות. 8°. בראש השער: ר' בנימין. המחבר שנה את שמו להתלמד.

הסופר ר' בנימין פרסם לפני 10 שנים בחוברת-פלין של "מאזנים" (מאזנים כ"א) חמשה פרקי זכרונות בשם "זכרון, עיר מולדת" (עין ק. ס. שנה י"ז ע' 254-255). שערורו הד רב בעתונות. בשנת תש"י המשיך המחבר את זכרונותיו על זכרון ופרסם אותם ספרים פרקים ב"הצופה". בספר שלפנינו כנס המחבר את זכרונותיו על זכרון וצרף פרקי זכרונות אחרים, שפרסם תחלה ב"השלח" וב"מאזנים" וגם הוסיף פרקים "מקשרים" בין החלקים השונים. — התכן: לספר זה (מעט שרטוטים והערות). זכרון עיר מולדת: הרקע. ר'

התכן: אל החוף הרומי (זכרונות מתקופת העליה השלישית ועל עליית המחבר מרוסיה דרך בסרביה לא"י; מקיף את השנים תרע"ט–תרפ"ה). מעטרי הימים ההם: יעקב מאטוויאש (ד"ר יעקב בתרבוניטין). ר' קלמן הינדי. שני סיפורים: מניה ומינה. המורה אפרתי. — ההוצאה יפה.

1124 Tschirikover, Viktor. The Jews in Egypt in the Hellenistic-Roman age in the light of papyri. Jerusalem, Hebrew University Press Association; (Haifa, typ. "Oth"), 1945. [2], 32 p. 8°.

בראש השער: V. Tschirikover. — תמצית אנגלית של הספר: אביגדור צ'ריקובר, היהודים במצרים בתקופה ההלניסטית-הרומית לאור הפאפירוסים; עין ק. ס. שנה כ"ב ע' 302–303.

צינונות וידיעת ארץ ישראל

1125 אבנר, אורי. בשדות פלשת 1948: יומן קרבי. מהדורה רביעית. תל-אביב, נ. טברסקי, (דפוס "ספר"), תש"י, 325, [1] ע' 8°.

הספר מקיף את הומץ-מהלכת אר"ם על מדינה עברית בא"י עד שנפצע המחבר בקרב ב-8 בדצמבר 1948. הספר זכה במשך פחות מחצי שנה לארבע מהדורות.

1126 אבי-יונה, מיכאל [Michael Avi-Yonah]. גיאוגרפיה היסטורית של ארץ ישראל למן שיבת-ציון ועד ראשית הכיבוש הערבי, בלחית שלוש-עשרה מפות. ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס סים מרכז ומונסון), תש"ט, 8, 208 ע', 8° (ספריה לידיעת ארץ-ישראל של החברה העברית לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה בעריכת שמואל ייבין). מצורפות שתי מפות של ארץ-ישראל (הצפון והדרום) בימי בית שני, המשנה והתלמוד, ערוכות בידי מיכאל אבי-יונה. קנה המדה: 1: 350,000.

התכן: ביבליוגרפיה: ע' 1–2 (וגם בהערות למטה מהטקסט). חלק א': ההתפתחות ההיסטורית: מכיבוש אלכסנדר מוקדון עד מרד החשמונאים. התהוותה של מלכת החשמונאים והתפוררותה. עלייתו של בית הורדוס וירידתו. אחר חורבן המדינה היהודית. חלק ב': התחבורה: הכבישים, הרומאים בארץ. חלק ג': הארץ לתחומיה: ארץ יהודה, ארץ שומרון, הגליל, עבר-הירדן מצפון לארנון. לימם פלסטינה, ערי הנגב, ערבייה וביצורי הגבול. נספח: שרידים עיקריים מימי הבית השני, המשנה והתלמוד, אשר שמם העתיק פורסם נודע.

1127 אינזשטט, ש[מואל] ג[ח]. מבוא לחקר המבנה הסוציולוגי של עדות המזרח. מאת ש. נ. אינזשטט. ירושלים, (מוסד סאלד, דפוס מרכז), תש"ה, 42, [1] ע' 8° = חוברת ל"ה. בראש המעטפת: הסמינריון לחקר הסוציולוגיה של הישוב באוניברסיטה העברית [1] מוסד סאלד למען הילד והנוער. התכן: הרקע הכללי לבעיות החברתיות של עדות המזרח. תהליכים דמוגרפיים והשפעתם. המצב הכלכלי ובעיותיו. בעיות למודיות וחנך. המבנה העדתי. תופעות טיפוסיות למשבר החברתי. נספח. ביבליוגרפיה: ע' [43].

1128 אמות מאוחדות. הוועד לצורך-העניין בשאלה הפלשתינאית <א"י>. דין וחשבון... ירושלים, הדפוס הממשלתי, 1948, [2], 25 ע', 8°. בראש השער: אמות מאוחדות, אספה כללית. בראש המעטפת: ממשלת פלשתינה <א"י>.

1129 בודנהימר, [פריץ] שמעון [Fritz Simon]. Bodeneimer. החי בארצות המקרא (למן תקופת האבן ועד לימינו. כרך א: תולדות בעלי החיים בארץ-ישראל ושכנותיה מתקופת האבן ועד לסוף תקופת המקרא בלווייתן לוחות וציורים. ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס השילוח), תש"י, [2] דף, 350 ע', 28 תמונות. 8°. ספר זה הוא נסיון ראשון לכינוס החומר הרב על תולדות החי שבנוף ארץ-ישראל והארצות הסמוכות לה, וכן חיות-הבית שבארץ זו... חומר זה, רב הכמות והאיכות, מפורז במקורות פאליאונטולוגיים, ארכיאולוגיים, היסטוריים, ספרותיים ואחרים. (מההקדמה). — התכן: מבוא. התהוות א"י והחי שבה בתקופה השלישית ובראשית התקופה הרביעית. האדם הקדמון בא"י. החי במזרח התיכון הקדום. הפאונה בארס-נהרים העתיקה. החי באמנות ארס-נהריים העתיקה. ספר הזואולוגיה העתיקה. תעודות מארס-נהריים. סקירה על החי של מצרים העתיקה. דעת היוונים והרומאים על עולם-החי שבמזרח התיכון. מהניאוליתיקון ועד סופה של תקופת הברזל. סוריה ופיניקיה בארץ השני לפני ספ"ה. שלטון המצרים בארץ השני לפני ספ"ה. סקירה על התנאים בתקופת הברזל והברזל. בעלי-חיים בחפירות ארצישראליות מתקופת הברזל והברזל. התקפות האשורים על א"י. עולם-החי שבמקרא. קרבות בעלי-חיים במקרא. הזואולוגיה של המקרא לאור ניתוח הפולקלור המשוה של פרייזר. לוח השמות של בעלי החי [מלון עברילטיני] שנוכרו בספר.

1130 בזק, שמואל. בעיר דוד ובשבי הלגיון; פרקיינון, מאת שמואל בזק <ביונסקי>. ירושלים,

National wealth in Israel, by Ab. W. Dues-
terwald...

1135 דיקן, פלטיאל. המצב המשפטי של
האשה בישראל. תל-אביב, נ. טברסקי בשיתוף
עם התאחדות נשים עבריות לשוויון זכויות בישראל, (דפוס
"ספר"), תש"ז—(1949), 184 ע', 8°. (ספרית "דינים").

בראש השער: פ. דייקן לדיקסין.
"מטרת הספר לספק לקהל הרחב ידיעות כלליות, אבל
מדויקות, על מצבה המשפטי של האשה...", על זכויותיה
וחובותיה בתור אורחת במדינה, בתור אשה לבעלה,
בתור בת ובתור אם, בתור בעלת-רכוש ובתור עובדת...
בכמה מקומות, שבהם דיני ישראל נראים מזויזים ותמוהים
לכני דורנו, מצאנו לנכון לתת בקיצור את הבסיס ההיס-
טורי והמסורתי שגרם... לדינים אלה, וכן רמזנו על
החופשיים... להקל מהקשים ולהמתק את החומרות במס-
גרת המשפט העברי" (מההקדמה).

1136 ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י.
המחלקה לעניני הנער. בוני המולדת. שורה
ב: עשר תמונות אישים ותולדותיהם. תל-אביב, המחלקה
לעניני הנער של ההסתדרות הציונית ע"י לאון המופיס,
[1948], [12] דף, 10 לוחות פורטרטים. 8°.
על אחר-העם, הרא"י קוק, ה. סולד, א"ד גורדון, ביאליק,
פ. ה. קיש, טרומפלדור, ברנר, פ. רוטנברג וא. רופין.

1137 ויטמן, דוד [David Weissmann]. חבלה
שאין לה כפרה. (ת"א, דפוס "יהלום"), [1949].
16 ע'. 8°. "החבלה היא בזה, שהטענות היורדיות
של הסוכנות בעבר והממשלה הזמנית כיום מתחילות
במתן... הכרות בלפור; כזה שבכל ההופעות הרשמיות
שלנו אנו מתעלמים מהזכות ההיסטורית שלנו על הארץ...
חזית צבאית וחזית יורדית אינן ענין של "או-או" או
של "גם-גם".

1138 ויצמן, חיים. מסה ומעש: זכרונות חיי
של נשיא ישראל. (מהדורה שניה). ירושלים ותל-אביב,
שוקן, (תל אביב, דפוס הארץ), תש"ט. 487 ע', לוחות
פורטרטים. 8°. בראש השער: חיים ויצמן. —
הרגם אשר ברש. — שם המקור:

Chaim Weizmann: Trial and error

מהדורה א' עין ק. ס. שנה כ"ה ע' 248—254, שם
גם בקרת מאת ב. שוחטמן.

ר. מס. (דפוס ר. ח. הכהן), תש"ט. 168 ע', 8°.

המחבר מספר על הקרבות בירושלים על העיר העתיקה
מ' 18 עד 28 במאי (ע' 9—40) ועל השבי בעבר-הירדן עד
שחרורו ב' 25 בפברואר 1949. הוא גם משלב לתוך ספרו
מה שספרו לו חבריו לשבי שלחמו בחזיתות אחרות (גוש
עציון, סדום).

1131 בילינסון, משה [Moshe Beilinson]. כתבי
משה בילינסון. כרך ב: כדרך לעצמאות. ערך
בידי ברכה חבס. תל-אביב, "דבר", (דפוס "דבר"), תש"ט.
15, 467 ע', לוח-פורטרט. 8°.

כ' א' "על הנעשה בעולם הכללי" עין ק. ס. שנה י"ז
ע' 267. הכרך שלפנינו כולל כ' 120 טורים נבחרים,
שענינם הוא ניתוח מצבנו המדיני ודרך עמידתנו בשער
במלחמתנו עם ממשלת המנדט. המדורות: ב. חבס: עם
הכרך, "טעם המערכה", נפתולי הישוב בצבת המנדט.
"בואת נצח"; תעודת המאבק המדיני. "המפעל"; המדי-
ניות העברית החדשה. "הברית היהודית". ליקוטים מכתביו.
ד. סדן: לוח המערכות והשמות (ע' 455—467).

1132 גולדשטיין, ישראל [Israel Goldstein].
שנה בישראל: דברים ומעשים — כשרות העם,
מאת ישראל גולדשטיין. (ת"א, דפוס ר. גוסרמן, תש"ט).
[2], 70, [3] ע', תמונות. 8°. בהוצאת הקרן למס-
עלים קונסטרוקטיביים של הציונים הכלליים. "בעריכת
יצחק נימצוביץ".

אוסף נאומים (בשלמותם או בחלקם) ושיחות של י.
גולדשטיין, נשיא המרכז העולמי של הציונים הכלליים,
במשך שנת פעולתו בישראל כגובר הסוכנות היהודית,
עם ביוגרפיה שלו מאת י. קובוביץקי.

1133 גורדון, ש. העולם הערבי, א"ב.
ערור ע"י ש. גורדון. תל-אביב, נ. טברסקי, (דפוס "ספר"),
תש"ט. 108 ע', 8°. = ספריים לכל, 12.
אנציקלופדיה של כיס. כולל גם ידיעות על ערבי א"י.

1134 דוסטרולד, אב. ו[ילהלם]. העושר
הלאומי בישראל. תל-אביב, תש"ט. 11, [8], 6
דף, בחוכם טבלאות. 2°. "החוכמה והכפלה בתור
כתב-יד". תמצית עבודה שנכתבה באנגלית, בתוספת
סעיפים אחרים של המקור. — השוה ההקדמה האנגלית.
על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית:

1139 וסרמן, שמעון. פתוח המדינה ובטחונה. [תכנון וסקופ ממשלתי]. (ת"א), משרד הבטחון, (דפוס אלחירוף), [תש"ט], 15 ע', מפה. 8°.

1140 ורבורג, אוטו [Otto Warburg]. ספר הארבורג: קורות חייו, דבריה הערכה, מכתבים נאומים ומאמרים. יצא ע"י הנהלת ההסתדרות הציונית וחברת הכשרת הישוב בא"י, בהוצאת "מסדה" (הרצליה), דפוס מסדה, תש"ח. 219, [3] ע', 10 לוחות פורטרטים, 5 לוחות תפוסים. 8°.

ל"קורות חייו ודבריה הערכה" שער חלקי: אוטו ורבורג; הנשיא השלישי של ההסתדרות הציונית העולמית. קורות חייו ודבריה הערכה מאת יעקב טהון.

הפרופסור א. ורבורג (1859—1938) השתתף בהנהלת הציונית העולמית בשנות 1904—1920, ובשנות 1911—1920 שימש נשיא ההסתדרות. הספר, הראשון על תקופת ורבורג בציונות, הוא דבר בעתה כי בגלל צרות של סבות נשתכחו האיש ובמדה ידועה גם תקופתו. הספר כולל: 9 מכתבים אל הרצל (משנות 1899—1903), 17 מכתבים אל ד. וולפסון (משנות 1905—1906), 13 מכתבים ללשכת המרכז הציוני, נאומיו בקונגרסים הציוניים (1904—1916) בעיקר בשאלת ההתיישבות בא"י. ברכה בפני עצמה קובע המחקר הביוגרפי (ע' 11—74) של הד"ר יעקב טהון (מת בירושלים באדר תש"י), הבקי מאוד בתקופת ורבורג, שכן רופיו וטהון עמרו או בראש המשרד הא"י והיו מגשימים בארץ גופא את הפוליטיקה של ורבורג. המחבר השתמש לא רק בחומר שבדפוס אלא גם בחומר שבכתב הגנו בארכיון הציוני המרכזי, ולשם השלמת החומר בשיחות עם בני ורבורג ועם חבריו הקרובים כמו א. הנסקה, ז. סוסקין וא. עבריה. טהון הצליח לאסוף ולעבד בצורה מגובשת חומר עובדתי עשיר ומגוון. הוא מגולל ומברר במחקרו כמה פרשיות היוזעות אך מעט, כגון פעולות ורבורג טרם נבחר לנשיא, היחסים בין ורבורג ובין וולפסון, ועוד. הוא מקדיש סעיף מיוחד לחבריו של ד. בעבודה וא. ביחם, האחים י"ל וב. גולדברג, אוסישקין, צילנב, סגלר ושכלט) ופרק מיוחד לגוסטב כהן, חותנו של ורבורג שקרב אותו לציונות. הוא מגדיר את זכותו של ורבורג בהנחת היסודות לבנין הארץ בשיטה מתוכננת וע"י זה הביא את התנועה לידי התרחבות והתפתחות וכבש את החלק הבריא והפעיל שבהדות" (ע' 74). וכמה בעיות חשובות של המשק הא"י בזמנו העסיקו כבר אז את

ורבורג, כגון: חקירת אזור ים המלח, חקירת משק המים ועוד. בנגוד לדעה המקובלת מוכיח המחבר, שוולפסון לא התנגד לעבודה מעשית בא"י. המחבר הבליט את תכונותיו האישיות הנעלות של ורבורג. לדוגמא: אחרי שבא במקום וולפסון בנשיאות ההסתדרות הציונית הציע לוולפסון להשתתף בהנהלת החידשה. אחרי מלחמת העולם הראשונה הוא הכיר שעכשו הגיע שעתו של ויצמן לנהל את התנועה והעמיד את עצמו לרשותו כחיל מן השורה. — המחקר של טהון הוא אחת הביגורסיות הציוניות המשובחות.

1141 ז'בוטינסקי, זאב [Vladimir Jabotinsky].

כתבים [כרך ט' י]. ירושלים, ערי ז'בוטינסקי, (תל אביב, דפוס הפועל הצעיר), תש"י. 8°.

התכן: [כרך ט']: אמה וחברה: אמה ולשון, חברה ומעמד, בין אדם לחברו. 306 ע', פורטרט. — [י]: שמשון רומן, תורגם מרוסית בידי ברוך קרופניק. 319, [2] ע', פקסימיל, תמונות, המהדורה הרביעית של תרגום זה עיון ק. ס. שנה כ"ב ע' 190; מהדורה שניה — שם שנה י"ח ע' 13, שם גם מראי מקומות למקור ולתרגומים. כזה נסתיימה הוצאה זו של כתבי ז'בוטינסקי. את הקורס עיון ק. ס. שנה כ"ו ע' 128.

1142 ירושלים. האוניברסיטה העברית. לומות

החברתית של הכפר העברי בארץ ישראל: סימפוזיון שנערך ע"י האוניברסיטה העברית בשיתוף עם הסתדרות הפועלים החקלאים בימים כ"ה—כ"ח בניסן תש"ה (8—11 באפריל 1945). ירושלים, האוניברסיטה העברית ע"י "מסדה", (דפוס העברי), תש"ו. 238, [1] ע'. 8°.

על הכריכה: שם הספר: הכפר העברי בארץ ישראל.

התכן: מ. בוכר: הקדמה. — דברי פתיחה: ל. ל. מגנס, מ. בוכר, י. בן צבי, ש. לביא, א"ה סרנקה. אפיו וערכו של הכפר (הרצאות ש"ה ברגמן, א. בונה, ש. צמח, מ. בוכר, י. אלעזריהוולקני, וייכוחים). צורות ההתיישבות הכפרית (הרצאות ש. גביש, ר. כהן, ד. פרש, מ. חולנר, מ. אונא, ס"ז מילר, מ. יעקובסון, ג. לנדאוואר, וייכוחים). בעיות החברה בכפר (הרצאות: ד. מלך, ל. בסביץ, ש. קפלן, מאירסון, י. רן פולני, ח. רינהולד, וייכוחים).

1143 ישראל. הכנסת. דברי הכנסת. מושב

ראשון, כרך י—י. ירושלים—תל אביב: (ירושלים, דפוס אחוה; הקריה, דפוס הממשלה), תש"ט. 8°.

= חוברת א' — התכן : נאום התקציב בישיבת מועצת המדינה כיום כ"ו אלול תש"ח. — נספחות.

1149 ישראל. ממשלה. משרד הבטחון. מדור הנח"ל. מבצע "עריה"; פרכת עבודה לחוף אילת. נח"ל. (תלאביב). משרד הבטחון — מדור הנח"ל — לשכת תרבות, (דפוס י. שלומי), [תש"י]. 72 ע', מפות, תמונות. 8°. מהתכן : טבע הערכה ואילת (ע' 11—39). תולדות הערכה (ע' 40—47). סילוסים וטורים בערכה.

1150 מפלגת פועלי ארץ-ישראל. מאז ועד היום : תולדות ההגנה בתמונות. (תלאביב, דפוס "אחדות"), [תש"ח]. [32] ע', תמונות. 8°. ערוך בידי יהודה ארו. — כולל גם דברי הסברה לתמונות.

1151 מרגולין, י. הגנת המערב : שבעה מאמרים להסברת האוריינטציה המערבית... תלאביב, חוג המערב, תש"י. 37 ע'. 4°. במכונת-הכפלה. "מדינת ישראל — או שתהיה מערבית, או שבכלל לא תהיה" (מהקדמה).

1152 (מתיא, י.) הדרך לחרות : חוברת לגור. (תלאביב), מולדת, חש"מ, [תש"ט]. 15, [1] ע', תמונות. 8°. מנוקד, "הוצאה חופשית", נגד אצל.

1153 גוימן, (ברנרד). עיר הקודש ויושבי-ביתה. חירגם והוסיף מבוא והערות כרציון גת. ירושלים, מוסד הרב קוק בהשתתפות המחלקה לענייני הנצח, (המדפוס ליטשיק), תש"ט. 75, [3] ע'. 8°. = מקורות ארץ-ישראל, ג — תרגום חלקי של הספר : Bernhard Neumann : Die heilige Stadt und deren Bewohner. Hamburg, 1877.

מחבר הספר שמש כ"ט שנה רופא בירושלים, עד סוף שנת תרכ"ב. — בתרגום זה הבאנו רק אותם החלקים, שמפני ידיעותיו הבלתיאמציות של הדי"ר גוימן יכולים לענין את הקורא בידורו. (מהמבוא).

1154 הסוכנות היהודית לארץ ישראל. הצירנות והעולם הערבי : תזכיר שהוגש לוועדת המיוחדת של האומות המאוחדות לענין ארץ-ישראל. ירושלים, (דפוס "אחזה"), יולי 1947. 30 ע'. 8°. את החוברת באנגלית עיין ק. ס. שנה כ"ג ע' 31.

דו"ח סטנוגרפי של ישיבות המושב הראשון של הכנסת הראשונה. רק חוב' א' (הכוללת דו"ח של שש הישיבות הראשונות) נדפסה בדפוס "אחזה", השאר בדפוס הממשלה. התכן : כרך א', חוב' א'—י"ז : ישיבות א'—מ"ט, ט"ו שבט — ב' תמוז תש"ט / 14 פברואר — 29 יוני 1949. 8, 3—878 ע'.

כ' ב', חוב' י"ח—כ"ח : ישיבות ג'—ט, ד' תמוז—י"ח אלול תש"ט / 4 יולי — 12 ספטמבר 1949. 7, [879]—1705 ע'.

כ' א' ע' 3—4 : רשימת חברי הכנסת הראשונה.

1144 ישראל. מועצת המדינה הזמנית. ועדת החוקה. [הצעות, דיונים וסיכומים על החוקה]. חוב' א—ג. (הקריה, המדפוס הממשלתי, תש"ט). 8°.

התכן : חוברת א : הדיון הכללי בישיבות הוועדה בימים ר' מניא תש"ח <11.8.1948>, י"ג מניא תש"ח <18.8.1948> ד' אלול תש"ח <8.9.1948> 23 ע' — [ב] : חוקה לישראל : הצעה ודברי הסברה מאת יהודה פנחס כהן. 39, [1] ע' — ג : הרשות המחוקקת, דיונים וסיכומים. 70 ע'.

1145 ישראל. ממשלה. מחלקת המדידות. מרחק-דרך. תלאביב, 1949. 50, [2] ע'. 8°. בראש המעטפת : מדינת ישראל — מחלקת המדידות. במכונת-הכפלה. רשימת המרחקים בין נקודות שונות בארץ.

1146 ישראל. ממשלה. מחלקת המדידות. קטלוג מסות. תלאביב, 1949. 19 ע', 1 מסה מקור פת. 8°. בראש המעטפת : משרד העבודה והבנוי. מחלקת המדידות. — במכונת-הכפלה.

1147 ישראל. ממשלה. מחלקת המדידות. רשימת מסות כפרים. קנה מידה 1:10.000 : מורכבות מתכניות גושי רישום מוקטנות להקטנת תכניות גושים. תלאביב, 1949. 16 ע'. 8°. בראש המעטפת : מדינת ישראל — מחלקת המדידות. במכונת-הכפלה.

1148 ישראל. ממשלה. משרד האוצר. התקציב הראשון של מדינת ישראל. [נאום מאת] אליעזר קפלן, שר האוצר, הקריה (המדפוס הממשלתי, דפוס הממשלה), תש"ט. 22 ע', טבלאות. 8°.

מנהיגים: הרצל (מאת מ. אהרנפרייז), גורדון (ס. גורן), וולפסון (י. צלינגר), אהרנהיים (מ. קליינמן), ה. שפירא (ל. יפה), מוצקין (מ. גליקסון), סוקולוב (י. גרינ' ביום), מ. אוסישקין (י. קלוגר), ל. יפה (מ. קליינמן), מכוני המסד (41 מאמרים), מבין המשמרת הראשונה (60 מאמרים ורשימות), ב. יפה: אחרוני הראשונים (על צירי הקונגרס הראשון החיים אתנו), תעודות (ע' 403—442), רשימת המשתתפים בקונגרס הראשון.

1157 פלמן, ראובן, ראובן נוחימובסקי, דיני מס הכנסה תש"י—1949/50... (תלאביב), ג. סברסקי, (דפוס "ספר"), תש"י, [2], 192, ע' טבלאות. 8°

1158 [הקבוץ הדתי]. הקרב האחרון על כפר עציון. <עדות בעל-פה מפי ניצולי כפר עציון, כפי שנמסרה על ידיהם ברו"ח פנימי לקבוצה>. [תלאביב, הקבוץ הדתי; אגוד הקבוצות של הפועל המזרחי, המד כירות, תש"ט]. 24 דף, 4°.

1159 (הקרן הקימת לישראל), הקרקע בשעת חרום. [ירושלים, הקרן הקימת לישראל, תש"מ, תש"ן]. 48 ע', 8°.

1160 רון, אברהם. ימים שחורים לפרשת גוש-עציון והשבי. (תלאביב), ש. טרידמן, הוצאת ספרים "הרב", (דפוס לידור), תש"ט. 124 ע', 8°.

1161 שורק, שלום [Shalom Schwartz]. אוסישקין באגרותיו; ממוסכתה ועד ירושלים. ירושלים, ד. מס, (דפוס האומן), תש"י (1949). 299 ע', לוח-פורטרט. 8°.

הספר הוא הרביעי בשורת ספרי המחבר על מנהיגים ציוניים באגרותיהם. קדמו לו ספרים כאלה על הרצל (ק. ס. שנה י"ז ע' 313), על זיבוטנסקי (ק. ס. שנה י"ט ע' 163 ושנה כ' ע' 198—199, מהדורה ב'), על גורדון (ק. ס. שנה כ"א ע' 254). — המחבר השתמש לצרכי עבודתו באגרות למאות ואף לאלפים של מנחם אוסישקין שנדפסו ושלא פורסמו עדיין (ואלה הן הרוב), כעתונאי ועסקן ציוני, תחלה באודיסה ומשנת תר"פ

1155 סנט ג'ון, רוברט. שלום פשוט כמשה... מאנגלית: ברוך קרופניק. ירושלים, אחי אסף, (דפוס "רונלד", 1949), 272 ע', 8°.

1156 ספר הקונגרס, למלאת חמשים שנה לקונגרס הציוני הראשון, בעריכתו של [יב] יפה. יוצא לאור על ידי הנהלת ההסתדרות הציונית והדירקטוריון של קרן היסוד. ירושלים, הוצאת הספרים של הסוכנות היהודית לארץ-ישראל, (דפוס המדפיס ליפשיץ), תש"י, 12, 460 ע', לוחות-מונות. 4°.

העורך: [יב] יפה, השלימו והוציאו לאור: ג[אורג] קרליץ, ב[נימין] בן ליב יפה וז. א. נכון.

בשנת תרפ"ג יצא בעריכת ל. יפה ספר הקונגרס למלאת 25 שנה לכנס הקונגרס הציוני הראשון (קדם לו קבוץ רוסי על הקונגרס, אף הוא בעריכת ל. יפה, שיצא במוסכבה). הספר שלפנינו הוא מורחב בהרבה. העורך נהרג בל' אדר א' תש"ח במקום עבודתו בקרן היסוד, שהיה מנהלה.

גם אחד המשתתפים הפעילים בספר הזה, משה קליינמן, שכתב את המבוא וששה עשר מאמרים על אנשי הקונגרס הראשון, מת בכ"ו בחשוון תש"ט, לפני הופעת הספר.

התכן: ל. [יפת]: עם היובל. מ. קליינמן: הראשונות הנה באו (סקירה על 50 שנות ציונות, ע' 7—37). —

הרצל והקונגרס הראשון (נאומים, מאמרים, קטעים מספרי ימיו, ומאמר: הרצל כנשיא הקונגרס). — הקונגרס הראשון בעיני משתתפיו (מ. אוסישקין, אחד העם, א. איש-כישור, א. אלישוב (בעל מחשבות), ד. אלקלעי, מ. בודג' הימיר, י. בוכמיל, מביה הכהן, בן-עמי, ד. בריינין, י. ל. גולדברג, מ. ברקוביץ, ל. הורוויץ, ד. וולפסון, ת. זלור צייטסי, י. זנגביל, ד. טריטש, ה. יורק-שטייגר, ל. יפה, י. כוואן, י. לוריא, י. מוהליבר, ל. מוצקין, מ. גורדון, ד. גוימרק, נ. סוקולוב, ש. י. פבנר, ב. פייבל, ש. פינלס, י. ה. פרבשטיין, ל. רוטנל, א. ה. רבינוביץ, ש. שילר, ס. שך). — הקונגרס הראשון אחרי חמשים שנה (מאמרים ונאומים מאת ת. ויצמן, ד. בן-גוריון, מ. אבנר, א. בלקובסקי, מ. בריודא, ל. יפה, ה. לוח, ד. פרבשטיין, י. קלוגר, א. שליט). — אנשי הקונגרס הראשון:

Agriculture and forestry. Shipping and transport. Insurance. Tourism. Legislation. Statistics. את הקורס עיין ק. ס. שנה כ"ה ע' 258 מספר 1441.

1165 Jewish Agency for Palestine. The Jewish plan for Palestine; memoranda and statements presented... to the United Nations Special Committee on Palestine. Jerusalem, Jewish Agency for Palestine, (typ. Jerusalem), 1947. XIV, 559 p., diagrs., maps, tabs. 8°.

1166 Jewish Agency for Palestine. Information Office. Land transfers regulations, 1940. Jerusalem, (typ. Jerusalem), 1947. 1 p.l., 6 p. 8°. "Note submitted in March, 1946, to the Anglo-American Committee of Inquiry in Jerusalem by the Jewish Agency for Palestine".

1167 Kalayi, D[avid]. La deuxième aly. Tel-Aviv, ...La Histadruth — Section "Hechalouts", (typ. Offset Pres), 1949. 96 p. 8°. = Bibliothèque chaloutsique populaire, no. 4. בראש השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל. הועד הפועל — מחלקת "החלוץ". את המקור העברי עיין ק. ס. שנה כ"ה ע' 255; את הספר כיווית — שם שנה כ"ו ע' 17 מספר 138.

1168 Keren Hayesod. The road ahead; fifth Palestine annual Zionist conference held in Tel-Aviv under the auspices of the Palestine Foundation Fund / Keren Hayesod, October, 1947. Jerusalem, Head Office of the Keren Hayesod, (typ. Jerusalem), 1947. 62, [2] p. 8°.

1169 Kressel, G[etzl]. Les congrès sionistes. Tel-Aviv, (typ. Offset), 1949. 84 p. 8°. = Bibliothèque chaloutsique populaire, no. 3. בראש השער: ...La Histadruth — Section "Hechalouts".

את החוברת כיווית עיין ק. ס. שנה כ"ו ע' 17 מספר 138.

1170 Lipovetzky, Pesah. Josef Trumfeldor: el hombre y su acción. Jerusalem,

בירושלים (חודשים אחדים אחרי עלותו של אום. לארץ), פעל המחבר במחיצתו של אום. במשך 35 שנה (תרס"ו—תש"א), והוא בקי מאוד במהותו במרשת אוסישקין בתנועת התחיה, וגם נהירין לו מאד תנאי המקום והזמן. יש אפוא בספר לא רק תאור המנהיג הציוני, אלא במדה רבה גם תאור התקופה. גם הבקי בתנועה ימצא בספר הרבה ענינים בלתי ידועים; יש לזכור שהציונות היתה אסורה ברוסיה לפני המהפכה ואחריה (טרט לשנה או שנתים) וגם הצנזורה לא היתה קלה כלל וכלל ולא כל מה שנעשה בתנועה הגיע לידיעת הרבים. מבחינה זו יש לצין במיוחד את הפרקים: "אוסישקין ובני-משה", "על כסאו של סינסקר" (כלומר ראש חובבי ציון ברוסיה), חשובים מאוד הפרקים "בינו לבין אחי-העם" ו"בראש ועד הצירים וההנהלה הציונית בא"י".

1162 שמואלביץ, מתתיהו. בימים אדומים: זכרונות איש מחתרת. תל-אביב, (דפוס "אלישע"), תש"ט. 374, [3] ע' 8°.

המחבר מפעילי "לח"י", נדון למות וקבל חנינה (מאסר עולם), מספר על פעולותיו בשנות 1941—1947, על חייו בבתי-הסתר ועל בריתותיו בין השאר מסופר על מיסד "לח"י" אברהם שטרן (יאר) ועל רצח המיניסטר לורד מוין.

1163 Bodenheimer, F(ritz) S(imon). Problems of vole populations in the Middle East; a report on the population dynamics of the Levant vole <Microtus guentheri D. et A.>. Jerusalem, printed for the Government of Israel by Azriel, 1949. 77, 3 p., illus., diagrs., maps, tab. 8°. בראש השער: The Research Council of Israel; עם סכום ושער נוסף עברי: בעיות אוכלוסיות-הנברנים במזרח התיכון [מאת] ש[מרון] בורנהיימר. ירושלים, תש"ט.

1164 The Israel Economist. Annual — 1949—50; a survey of Israel's economy. [2]. Jerusalem, (typ. Azriel), 1950. 348, [4] p., diagrs., tabs. 8°.

המדורות: General. Finance and banking: Public; Private. National Institutions. Municipalities. Industry and trade: General; Specific industries. Land — Building — Housing.

1175 **Zemach, Shlomo**. Les débuts; pages d'histoire, par Chlomo Zemach. Jérusalem, R. Mass; (Haifa, typ. "Oth"), 1949. 78 p. 8°. ([Publications du] Département de la jeunesse de l'Organisation sioniste mondiale).

בראש השער: Sionisme, les faits et les idées. "Traduction de Lazare Wurmbrand."

על העליה השנייה בראשיתה (תרס"ד-תרס"ח). — את המקור העברי עיין ק. ס. שנה כ"ד ע' 115.

1176 **Zionist Organization. Executive**. Jerusalem 1948. (Jerusalem, typ. Goldberg's Press, 1949). [48] p., facsim., illus. 8°.

"This booklet is issued by the Executive of the Zionist Organization and the Head Offices of the Keren Kayemeth Leisrael <Jewish National Fund> and the Keren Hayesod <Palestine Foundation Fund> on the first anniversary of the proclamation of the State of Israel 5th Iyar 5708 — 14th May, 1948. — Text: D. R. Elston."

סקירה על המאורעות בירושלים החל בהחלטה האר"מ על הקמת מדינת ישראל. ההוצאה יסה.

1177 **Пинскер, Лев Семенович**. Автормане[и]пация, Л. С. Пинскера, и Еврейское государство, Теодора Герцля. Иерусалим, Всееврейское представительство для Палестины (Jewish Agency, typ. Gesher), 1946. 112 стр., портр. 8°.

תרגום רוסי של אוטואמנציפציה לפינסקר ומדינת היהודים להרצל, בצרוף רשימות ביוגרפיות קצרות על המחברים. בתחילת החוברת מבווא מאת המערכת (ע' 3—15). — על הוצאות שונות של אוטואמנציפציה במקור ובתרגום עיין רשימת ב. שחטמן, ק. ס. שנה י"א ע' 117—130; על מהדורות של Judenstaat במקור ובתרגום עיין רשימה ביבליוגרפית מאת ב. שחטמן ב"העולם" חש"ו, גל' 23, 24 ו' 45.

אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות

1178 **אריזי, יהודה** (J. Artzi). וב עיר ירושלים — [וד] שמעוני, שיר לקול ומסנתר... חל' אביב י"א, אריזי, (שרטוט והדפסה ש. טשליצקי, 1949).

Departamento de la juventud y del jalutz de la Organización sionista mundial, (typ. "Hashiloah"), 1949. 100 p., pl., ports. 8°.

בראש השער: Pesaj Lipovetzky; "Tradujo del hebreo: Janá Eshel."

את המקור עיין ק. ס. שנה כ"ו ע' 15.

1171 **Olitzki, L[eo]; M. Shelubsky**. Types of S. typhosa in Israel and the Near East and their epidemiological significance. Jerusalem, printed for the Government of Israel by Azriel, 1949. 23, [1] p., diagrs., maps, tab. 8°.

בראש השער: The Research Council of Israel.

עם סכום ושער נוסף בעברית: הסוגים השונים של גורמי סיפוס הבטן בישראל ובמזרח הקרוב... מאת [אריה] ל[יאן] אוליצקי ומ[שה] שלובסקי... ירושלים, תש"ט.

1172 **Palestine. District Courts**. Selected cases of the District Courts of Palestine... 1943. Tel-Aviv, S. Bursi, (typ. Shoham), 1945. 456 p., tabs. 8°. "Edited by: A. M. Apellom" [a. o.].

1173 **Palestine. Laws**. Law of landlord and tenant in Palestine; collection of Ottoman laws, ordinances and rules, and Digest of cases decided by the Supreme Court and District Courts, by A. Goral. Parts 1—3. Jerusalem, Hashiloah Co., (typ. "Hashiloah"), 1947, 160; [161]—488; 489—636 p. 8°.

1174 **Sharett, Moshe**. La guerre en Israël et les problèmes de l'heure. Jérusalem, Département de l'information de l'Organisation sioniste et de l'Agence juive, (typ. Hashiloah), 1949. 26 p., 1 l. 8°.

בראש השער: Moché Shertok. "Traduction française... de J. Milbauer". "Déclarations... devant le Comité politique des Nations unies à Paris, le 15 novembre 1948." "Supplément au no. 5 du Bulletin d'information sioniste."

על המעטפת : Keren Hayesod. Youth Department.
Jerusalem : ...Let us sing.

ההקדמה באנגלית. המלים מתחת לשכסס וגם לחרור.

1185 שטרן, יוסף. בגיוס מלא. תליאבי, "מסדה", (דפוס מסדה), תשי"ב. 82 ע'. 24:23.
העורך : אליעזר ארנוב. אלכום ציורים מזמן מלחמת השחרור, בעיקר מהמלחמה בירושלים ובסביבתה. עם הקדמת העורך על י. שטרן הצייר וציוריו. ע' 52—59 : ציורים וחרוזים. ההוצאה יסה.

1186 Kaufmann, Gert. Palestine folk dance series. Recorded by Gert Kaufmann... No 1—6. Tel Aviv. Lion, for the Zionist Organization Youth Department. (1946). 4°.

1. Horra Agadati. (Music : U. Boskovitz.) [5] p. — 2. Sherele. [6] p. — 3. Mayim—Mayim. (Music : E. Pugatchov.) [6] p. — 4. Horra. (Melody : Matityahu Weiner.) [6] p. — 5. Bo—dodi. (Music : I. Vogel.) [6] p. — 6. Goren. (Music : Em. Pugatchov.) [6] p.
בכל חוברת ציורי תנועות המחול ושתי תמונות, תולדות המחול ותאורו, חזיונות והשיר בעברית ובאנגלית.

בלשנות

1187 סוקניק, אלעזר ליפא [Eleazar Lipa Sukenik]. מגלות גנוזות. מתוך גניזה קדומה שנמצאה במדבר יהודה; סקירה שניה. ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס גולדברג, 1950). 91 ע', 28 לוחות-סקימילים, לוח-תמונה. 2°. את הסקירה הראשונה עיין ק. ס. שנה כ"ה ע' 148.

ברגשי תודה עמוקים ביותר אנו הוסכים ומהפכים בדפיה של סקירה זו. יבורך פרופ' סוקניק על נתינת דעת יחירה וטרחא מרובה להגיש לנו מנה גדושה של חומר חשוב כל כך בצירוף תצלומים נהדרים. ושוב יש להגיש בכל לשון של שבח את השתלחותו של מוסד ביאליק להידורו החיצוני של הספר. תוכן מסואר וכלי מסואר.

במבוא מסורס מספר המהדיר את "פרשת התגלית והתפירות במערת הגניזה". רובם של הדברים ידועים, אף על פי כן אחזור עליהם בקיצור נמרץ. רועה, או

המלים מתחת לתוים בעברית באותיות לטיניות, ואחרי התוים הסכסס באותיות עבריות וגם תרגום אנגלי.

1179 גרומר, אברהם. החלילית. תרגילים ושיורים ללימוד נגינה בחלילית סופרן. (ב). (רמת-גן), רנן (תל אביב, דפוס לוי-אפשטיין), [תש"ח]. 31, [1] ע', תוים, תמונות. 17 : 25. כולל גם כיוונים קצרות של כמה קומפוזיטורים ורשימה : על הנעימה הגלותית-חסידית.

1180 ישראל. צבא. מחלקת התרבות. רן יחד. חרבות של צבא הגנה לישראל, תש"ט. 1 דף, 14 ע', תוים. 8°. במכונת-הכפלה. המלים מתחת לתוים. קבץ-שירים בלית חזיונמה.

1181 ישראל. צבא. מחלקת התרבות. שירים לחיילינג. א-ד. [תליאבי], מחלקת התרבות של צבא ההגנה לישראל, (דפוס נידט), [1949]. 8°. התכן : א. לברי, מרק : כתתנו בלילה צועדת. שיר לכת. מלים : אברהם ברוידס. 4 ע'.
ב. בוסקוביץ, א. א. : דודו, מלים : חיים פינר. 7, [1] ע'.

ג. פוסטולסקי, ש. : לילה סלא, למקהלת גברים. למקהלה : י. רמבם. המלים : י[צחק] שנברג. 3, [1] ע'.
ד. בן-חיים, פ. : מסעו בעז, למקהלה בלית סנתר. השיר : ד[וד] שמעוני. 5, [1] ע'.

1182 נבון, אריה (Arie Navon). עד כאן. תליאבי, "דבר", (דפוס נידט), תש"ח. 188, [4] ע', תמונות. 8°. קריקטורות. לוקטו מעל דפי "דבר", פורסמו בין 4 במאי 1945 ו-30 בינואר 1948.

1183 ספר ספורי נפלאות; שני ספורים נפלאים... (א) מעשה גדול וגורא מהעגל שנברא כליל פסח באמצע הסדר בבית הרב בעיר רומי... (ב) ספור נפלא מתלמיד המהר"ל מפראג והאלמנה איך שלמד ממנו איסור גנבה ואמונה, ובסוף יול בהוצאה חדשה ע"י הרב (ש. א.) הרשקוביץ. ירושלים, דפוס "חורב", תש"ח. 16 ע'. 8°.

1184 קרן היסוד. הבה נשירה. Jerusalem. Bamaaleh. תש"ח. 1949. 64 ע', תוים, תמונות. 8°.

ירי חברי ביה"ס האמיריקאני כותב אולברייט על זמן כתיבתה: לא אחרי המאה הראשונה שלפני הספירה, וקרוב לוודאי לקבוע את זמנה במחצית המאה השנייה שלפני הספירה.⁵ הוסיפו חוקרים ודרשו בקביעת זמנה: זה מעלה מעט וזה מוריד מעט, ואין זה לא מעלה ולא מוריד בעצם וודאות עתיקותה של מגילה. המהדיר פרסם כאן כל פרק מ' וקטעים אחרים, תצלומים והעתקותיהם. אף הקדים להם מבוא חשוב, עמ' נ"ו — נ"ז, בעמ' ע' — פ' הביא רשימה של חילופי נוסחאות.⁶

(ב) מגילת ישעיהו כתב יד ב', ב' — מפני שנתגלה אחרי שנתפרסם כתב יד א' הנ"ל. על מגילה זו כותב המהדיר עמ' פ"א: "הקטע הגדול של כה"י מכיל את ספר ישעיהו מפרק מ"א עד פרק ס"ו — הכתיב היה לי להפתעה מרובה — הרי מגילה זו כתובה בכתיב המסורה שבספרי המקרא, וכמעט אין הבדל ביניהם". עיין עמ' פ"ג — פ"ד ולוח xvii.

(ג) מגילת "סרך היחוד" והיא "מעין תקנון של כת דתית, הקובע לחבריה את דרכם בענייני דת ומוסר" וכו' (עמ' כ"ז). "סרך" סי': חוק, מנהג וכו', "יחוד" סי': קיבוץ, עדה. המהדיר פרסם כאן שני קטעים והערות ביאור (עמ' כ"ח — ל"א: לווחות v, vi). הרבה משימושי הלשון של מגילה זו נמצאים אף בספר ברית דמשק ובשאר המגילות,⁷ והרי כולן קשורות ומחוברות זו בזו בעניינים ובלשונן, בנוגע לפליאוגרפיה כותב המהדיר, עמ' כ"ו: "יש דמיון מובהק בין כתב הסופר של סרך היחוד לבין כתבו של מעתיק מגילת ישעיהו (כתב יד א'): בשתייהן שונה צורת הסמ"ך משל שאר המגילות וכן מבחינים שני הסופרים בין האותיות האמצעיות והסופיות של מ"ג"ך, ולא כן באותיות צ"ס" (עמ' כ"ז).⁸ לדעת ד"ר שלמה בירנבוים⁹ זמן כתיבת

רועים, משבס תעאמרה גילו את המערה ומצאו את המגילות, כשהן טמונים בכדים (כגראה, בסוף חודש האביב של 1947). מקצתן של המגילות הגיעו לידי פרופ' סוקניק, והן רכוש האוניברסיטה העברית, ומקצתן נתגלגלו והגיעו לידי הבישוף האשורי שבירושלים ומהן התקינו לעצמם חברי ביה"מ האמיריקאני תצלומים. אף המגילות גופן נדדו לבסוף לאמריקה. הרבה השתלל פרופ' סוקניק, שהרגיש מיד בחשיבותן המופלגת, לזכות אף בהללו ולא עלתה בידו. והימים ימי ראשית מלחמת השחרור והעיר העתיקה סוגרת ומסוגרת.¹

בתחילת שנת 1949 גילה מר פיליס ליפנס, קצין בלגי ממפקחי או"ם שבארץ, את המערה (תצלום מערת עין פסחה שממול שער הסקירה וציור 1 עמ' ט"ז). מאמצע פברואר עד החמישי במאוס 1949 נעשו שם חפירות בהנהלתם של הארדינג, מנהל מחלקת העתיקות של עבר הירדן, ושל האב ד"ר, מנהל ביה"ס הצרפתי למקרא שבירושלים. מצאו שם הרס רב: שברי כלי חרס ששימשו בית קיבול למגילות² וכמה מאות של קטעי כתבי יד, גדולים וקטנים, רובם אותיות מועטות ושרידי אותיות בלבד. כתבי יד שלמים לא מצאו.³ ברור, שידי הדיוטות חפרו שם ומתוך כך נקרעו ונתפוררו כ"י שלמים. בין הקטעים שהעלו משם נמצאו קטעי ספר ויקרא כתובים בכתב העברי הקדום (כתב דעץ): עי' עמ' נ"ד ולוח xii. לא זכינו וכה"י הגדולים והקטעים השונים נתפרדו ונתפוררו ורק חלק מהם הגיע לידנו. בעמ' כ"ב מונה המהדיר חמישה עשר ספרים וקטעי ספרים שנמצאו במערה ואילו הם:

(א) מגילת ישעיהו כתב יד א. כבר הרבו לכתוב על מגילה זו וצילמו והדפיסו מתוכה פרקים וקטעי פרקים ולא אאריך כאן.⁴ מיד אחרי שנפרסמה מציאותה על

1 לתולדות גלגוליהן של המגילות שהגיעו לידי האמריקאנים, עיין גם The Biblical Archaeologist (לבקמן BA) שנה יא, ספטמבר 1948 עמ' 46 ואילך; שם, מאי 1949 עמ' 26 ואילך.

2 שני כדים שלמים הגיעו לידי פרופ' סוקניק בזמן רכשו את המגילות; ראה סקירה זו עמ' י"ח ותצלום 1. 3 עיין Revue Biblique (לבקמן RB) אוקטובר 1949 עמ' 586 ואילך; BA שנה יב ספטמבר 1949 עמ' 54 ואילך. בשני כה"ע הללו אף תצלומים של כמה קטעים.

4 היתה ביד פרופ' סוקניק לפני שנמכרה לאשורים וזמן כתיבתה לדעתו (סקירה א עמ' לד) הרי הוא זמן כתיבת שאר המגילות.

5 BASOR נומר 111, אוקטובר 1948 עמ' 2—3. 6 בינתים נתפרסמה כל מגילת ישעיהו כולה וכל מגילת ספר חבקוק ע"י ASOR בשם The Dead Sea Scrolls... Volume I... by Millar Burrows... New Haven 1950 (לבקמן מגילת ישעיהו).

7 עיין סקירה א עמ' כא ואילך; "הצופה" יד בניסן תש"ס; "סיני", כך כו רס"ה—ו, רצ"ב—ג; וליגמן, Bibliotheca Orientalis 1949, p. 4; וולא, לוח הארץ תש"י 117—118.

8 בשתי המגילות המ"ם פתוחה כאן וכאן גם בסוף התיבה. לעניין מנצפ"ך של המגילות עיין גם "סיני", שם עמ' רס"ט—ע.

9 BASOR 115 עמ' 20 הערה 1.

וכו'. מצד אחר, לגבי צרי וחירק, הרי אין בדרך כלל שינויים בין מגילה זו ובין הנוסח המסורתי. בסיני, שם עמ' ר"ע ואילך, האריך כותב הסורים האלו בענין זה, ורשאי הוא לומר, כפי שנראה לו, שהוכיח, שכמה מן הצורות המורחות הללו אינן אלא מעין ניקוד של סוגי דקדוק שונים שלא לפי הכללים שבידינו, ורבה ביותר חשיבותם לחקר הדקדוק העברי ההיסטורי ולהבנת תמוהות שבנוסח המסורתי של המקרא. ששה סוגי דקדוק נתבררו שם :

המגילה הזאת חל 150 — 100 לפני הספירה.

(ד) מגילת מלחמת בני האור עם בני החושך. ממגילה זו פרסם המהדיר שני דפים בסקירה א' ובתוך הרצאתו העתיק שם כמה פיסקות מעניינות, כאן, בסקירה ב', חזר והדפיס קטע קטן יפה מאד (עמ' ג"א, לוח X). בנוגע לזמן חיבורה הוא גושה לייחסה לתקופה שלפני החשמונאים. וכנראה זוהי דעתו אף בנוגע לשאר המגילות, שכן כולן, כתובכן ובלשונן, של כת היחד הן. (ה) מגילת ההודיות. תוכנה מזמורים שכל אחד מהם פותח במליצת "אורכה אדוני" והם כתובים ברגש רב בסגנון מזמורי תהלים. המהדיר פרסם כאן חמשה פרקים (עמ' ל"ג — ג', לוחות VII — X). הפרק הראשון ורובו של השלישי נתפרסמו בסקירה א'. התצלומים לסקירה ב' הותקנו במעבדה של ספריית מורגאן בניו יורק והם ברורים ומאירי עינים, ולפיכך ניתקנו כמה שגיאות שבמהדורא א'. מעניינת ביותר הודייה ד'. נראים דברי המהדיר, עמ' ל"ב, שנאמרו בלשון שמה, כי מחבר ההודיות הוא הוא "מורה הצדק" הנזכר במגילות הללו ובספר ברית דמשק¹⁰.

(ו) מגילת פשר חבקוק. נתפרסמו כאן שלשה קטעים (עמ' פ"ה — צ', לוחות XVIII — XX). המחבר דורש בשני הפרקים הראשונים של חבקוק ורואה בהן רמזים למאורעות של זמנו. הוא מביא מקראות מנביא זה ו"פושרם", כגון : הכשדים הגוי המר וגו'. פשרו על הכתיאים" וכו' וכו'.

(ז) קטע של ספר בראשית, ח) קטעים של ספר ויקרא, ט) קטעים של ספר דברים, י) קטעים של ספר שופטים, יא) קטעים של הפרקים הארמיים של ספר דניאל, יב) קטע של ספר היובלות, יג) נוסח ארמי של ספר למך, אחד הספרים שנוכר ברשימה יוונית של ספרים חיצוניים¹¹, יד) קטע של ספר בלתי נודע (עי' סקירה עמ' ג"א, טו) קטעים שונים.

כתיב וסוגי דקדוק

רושם מזור עושה הכתיב המשובח, בייחוד במגילת ישעיהו א', על הקורא שהוא רגיל בכתיב החסר, בדרך כלל, של המקרא בנוסח המסורתי : שפע של ה"אין בסופן של חיבות הרבה, שפע של ויזיון לחולם ולשורק

10 פרטים לקמן.

11 עיין לתיאור מגילה זו טריזיר BASOR 115 עמ' 6-10. (סמוך לגלגלה חשבו, כי חלק מספר חנוך היא).

12 בסיני, שם עמ' ר"ח שערתי, שבמגילת ישעי' מג, ט יש לקרוא וישמעוני ויואמרו אמת, וסעות היא. עכשיו לאחר הופעתה של מגילת ישעי' כולה רואה אני, שבכל צורות העתיד והציווי של פועל זה בבנין קל אין ויזיו בין המ"ם לעי"ן. מעניין שם : קרובו אלי ש מעו וזאת (מת, טז), זה מלא ויזיו וזה חסר.

13 הו"ו הראשונה תלויה בין השטין, בישעי' לג, כא אף במגילה : יעברנו (עיין לקמן על שני נוסחאות שונות שהיו לפני הסופר של מגילת ישעיהו).

במגילת ישעי' : עד פרק ל"ד נהג הסופר בכתיב חסר בסוגי דקדוק אחרים ; מפרק ל"ה ואילך שופע ובא כתיב מלא, כמות שתיארנו למעלה 20. אף בבינוני פועל והופעל נמצאת בדרך כלל וי"ו : עולפו שוכבו (!) כראש כול חוצות (נא, כ), לוקח (נב, ה), סופר (שם, טו), נגוע ומוכה אלהים ומעונה (נג, ד), מלכד צורות מסבך, משלם שהבאתי למעלה, נמצא שם : וישראל מקראי (בינוני פועל — מה, יב), למתעבי 21 גוי (מט, ז), ולקדוש 22 ה' מכבד (נה, יג). ואף על פי שאין בידינו לעיין בשאר החומר, שעדיין לא נתפרסם, אפשר לשער, לפי החומר שבידינו, שכתבי המגילות בדרך כלל, חוץ משל אחדים מסוגי הדקדוק המיוחדים למגילת ישעי', נהוג היה באותה תקופה בסוגי הספרות השונים, הסימנים האופייניים של כתיב המגילות שזכרו למעלה : שפע של וי"וין ודלות של וי"דן, נמצאים בתקופה מאוחרת בסורית של א"י 23, בעברית ובארמית הרי הוא מיטשטש והולך, הוי"וין מתמעטות והוי"דן מתרבות, בלא קביעות של כללים : עיין דרך משל בפרסומים השונים של גיזות קהיר.

לכתיב המקרא, בייחוד של נ"ך, חשובים ביותר דברי קאהלי, שהובאו לעיל, על שני טופסים שונים שהעתיק מהם סופר מגילת ישעי', והרי זה בעצם כאילו נתגלו במגילה זו קטעי שני כתיבי ישעי', שנוספה עליהם מגילת ישעי' כתב יד ב', ובשלשתם שלש שיטות של כתיב. כל זה חומר של ממש בידינו לחקר גלגולי התפתחות הכתיב של ספרי המקרא. אני מקוה לשוב לעיון זה, אי"ה, בסקירה כללית על מגילת ישעיהו.

בירווי מלים

כאן כאילו נכנסנו לעולם של פלאות. כמה רב ומאליף החומר הלקסיקאלי בדפים המועטים שנתפרסמו בסקירה. המתבררים, או המחבר, של המגילות חיים בדורות של שפעי לשון חיה, עברית וארמית : בידיהם לאין

20 על כרחנו נניח, מוסיף קאהלי במכתבו, שמסרק ל"ה (לפי בדיקתי נראה לי : מסרק ל"ד) ואילך היה בידי הסופר נוסח אחר שונה בכתיבו.

21 בנוסח המסורתי : למתעב, לשון יחיד.
22 בין הדלות והשיין הוי"ו בין השיטין.
23 אף עתיד קל ע"ד סוג ו' המתואר למעלה ("סיני", עמ' רע"ח—ס') מצויים שם למכביר ולא אאריך; עיין שולטס, דקדוק הסורית הא"י (גרמנית) עמ' 64 : תדחולון, יובנוון, גם בארמית היהודית נמצאות כאן וכאן צורות כאילו; עיין דלמאן, דקדוק ארמית עמ' 273.

א

ברורה צורת תאכלהו (ת"י בשוא, אל"ף בקמץ) אש (איוב כ, כו) 14. ומכאן פתרון לניקוד התמוה של תעבדם, נעבדם (שמות כ, ה ; דברים יג, ג), שפסלו בהן הרבה. הקמץ הראשון הרי הוא באנלוגיה לשאר הבניינים : יעבדו (פתח, פתח), יעמדו (כניל) וכן בבנין הופעל וכו' 15. ועוד צורות שכמותן במקרא, ויש סמוכין לכך במסורת הבבלית, במקרא ובלשון חכמים, ובעברית של השומרונים, ועל כרחי אקצר, שכן כל זה עניין למאמר בפני עצמו. (ב) מפעל (פ"א פתוחה) במקום מפועל.

אחד מסימני הכתיב האופייניים של המגילות הרי הוא שפע של וי"וין לתנועות : חולם, קמץ קטן וקיבוץ, שלא כבנוסח המסורתי 16. לפיכך קבעתי 16*, כי : המסכן (מגילת ישעי' מ, כ), כמשלם (שם מב, יט) 17, מגבל במים (מגילת ההודיות) 18 לא היו הגויות בשורק אלא בפתח, על דרך צורות בינוני מפעל שבארמית והרבה כמותן אף בלשון חכמים 19. כשהגיעה לידי מגילת ישעי' ומצאתי בקריאתי בפרקים הראשונים תיבות הגויות בקיבוץ ובחולם חסר והן חסרות וי"ו, חלשה דעתי והייתי בעיני טועה ומטעה : הרי דוגמאות מעטות : על מה תכו (א, ה) — הת"י הגויה בקיבוץ, לא זרו — ולא רככה בשמן (שם, י) סבאך מהול במים (שם, כב) — הסמ"ך הגויה בחולם, ויגד (ז, ב) — הוי"ד הגויה בקיבוץ. עודני מהרהר בדבר ועדיין לא הספקתי לעיין בכל המגילה כולה, הודיעני ד"ר מנחם זולאי, על פי מכתב שקיבל מפרופ' קאהלי, ששתי שיטות כתיב הן

- 14 השוה ישדדם (ירמ' ה, ו).
- 15 בעצם אם ננקד היום, דרך דוגמא, יפועל, יו"ד בשוא, הרי שוא זה תנועה קדומה שנתנונה. עיין מה שהעתי ב"סיני", שם רפ"ג על צורת נואם = נאום שבמגילת ישעיהו.
- עכשו מצאתי שם אף נאום, ג' פעמים.
- 16 כגון : הכוהנים, מושע, עוצמה, קורבם, כולם לאומים, הוחבאו וכו' וכו'.
- 16* "סיני", שם רפ"ג.
- 17 בנוסח המסורתי : המסכן, הסמ"ך בקיבוץ וכן : כמשלם השיין בקיבוץ.
- 18 סקירה א' עמ' ל"א, סקירה ב' עמ' ל"ט.
- 19 עיין ספר היובל לרב"מ לוינ עמ' קע"א ואילך; מקדשת = מקדשת, מסכן = מסוכן, מעכב = מעוכב. בקובץ לרס"ג, הוצאת מוסד הרב קוק עמ' תקס"א : מד שני ענג = מדושני, ובמקרא למתעב גוי (ישעי' מט, ז) = למתועב, ותוא מלא על כל גדותיו (דה"א יב, טז) בפתח במקום קיבוץ.

ב

הכפולה אינה כמנהג המגילות לכתוב מים ב"יד אחת" וכו'.
אף אחרים העתיקו כך ואף בסקירה זו כך, רואה אני
שטעיתי אף בקריאת האות הראשונה, שנו"ן הוא;
התצלום של הסקירה ברור ביותר ואין בכך ספק. האות
המתקנת ה"א היא ולא מים, ויש לקרוא: נה"ם,
ופי': מתהחיים, נעשים²⁹. עיין הורדית ב עמ' מח:
"ההחה הנהיה בתבל" ובעמ' נ"ג: "רו נהיה" 30
ואף בספר ברית דמשק עמ' יג: "ויספר לפניהם נהיות
עולם". וכן בן סירא מב, יט: "מחיה חליפות ונהיות
ומגלה חקר נסתרות" ושוב שם מח, כה: "עד עולם
הגיד נהיות ונסתרות לפני בואן".

מאחר שנמחקה חבית "מים", אין צורך להדק ולפרש
"מצרף" לשון אש, אינו אלא לשון צער ועינויים³¹.

ואני אמרתי חנו עלי גבורים

סבבום בכל כלי מלחמותם

ויפרו חצים לאין מרפא (הורדית, עמ' לד).

המהדיר תיקן סבבוני. מוטב לתפוש תיקון מועט
ולקרא סובבים. האות שבין הכ"ת למ"ם אינה
בהכרח וי"ו. "ויסרו" נראה שהוא לשון טרא הארמי,
לשון ריצה. חצים מהלכים (אף חציץ יתהלכו — תהלים
עז, יח). חצים עפים (מחץ יעוף יומם — שם צא, ה)
וכאן חצים רצים. "מרפא" אליף במקום ה"א, לשון הרף
ממני, עניינו הסקה. ויפרו — מרפא לשון נוטל על לשון.

ובהמון מים רכים שאון קולם

נפץ זרם להשחית רבים

למזורות יבקעו אפעה ושוא

בהתרומם גליהם (שם).

בסקירה א' השווה המהדיר "אפעה" ל"אפע" שבישעי
מא, כד: הן אתם מאין ופעלכם מאפע. שם: אפע ואין
וכאן אפעה ושוא. בסקירה ב' הוא מפרש בלשון "דומני":
אפעה לשון צעקה, "מזורות" כמו "מזרות" (= מזלות
איוב לה, לב), שוא — בשין שמאלית ופי' שאון ורעש
(כשוא גליו — תהלים סט, ו) ועניינו: "בהתרומם גלי
הים בוקע ועולה שאונם עד לכוכבים". נראה לי, שאין
לזוז מן הפירוש הראשון (ואף אני חוזר כי במקצת ממה
שכתבתי ב"סיני", שם עמ' רפ"ח), שכן בתצלום VIII

²⁹ נפעל של היה מצוי במקרא.

³⁰ כנראה העתידי לבוא, וכן בדוגמאות שבסמוך.

³¹ עיין ברקלמן, מלון סורי עמ' 368 סור א,
שולשה, מלון סורי אי ערך צרף. ועיין פסיקתא רבתי,
מהדורת רמ"ש, רף קפ"א, ע"א.

ספק ספרים שונים מעין הספרים החיצונים שאבדו
ונעלמו²⁴, אף מסורות חיות של פירושי מקראות בפייהם,
מסורות שלא הגיעו אלינו. רב האור הבוקע מכאן ומאיר
מקראות, מדרשות ופיוטות²⁵, הינו כחולמים.

יח²⁶, כבר הערנו למעלה: יח²⁷ הרי הוא לשון
חיבור וירבוץ²⁷, רוצה לומר: עדה, ויש עוד כמה
ביטויי יחד בקטעים הללו הדורשים בירור, אלא שזה
יביא להפלגה יתירה ועל כרחי אני נמנע מכך.

לכרר דעתם באמת חוקי אל וכו' חם

לתכין כתם דרכיו (עמ' ב"ט).

על פיהם יצא תכון הגורל (עמ' ל"א)

ואלה תכון דרכיהם על כל החוקים האלה (שם).

נוסף עוד ממגילת חבקוק סור VII: "כי כל קיצו
אל יבואו לתכונם כאשר חקק". "תכון" פי' בלא
ספק מידה מלאה; השווה: מי מדרד בשעלו מים
ושמים בורת תכין (ישעי' מ, י"ב), לשון קביעת מידה,
והרי: תכן לבנים (שמות ה, יח) ועיין במלונות ערך
מתכנת.

"כוחם" על כרחי: כח מעשיהם, ופי': לקבוע לעצמם
תוכן (מדת) מעשים כפי דרכיו התמימים של הקב"ה²⁸.

ולא לשוב מאחרו מכול פחד ואימה²⁹ ומצרף

נהיים בממשלת בליעל (כ"ט).

בהצופה י"ד כניסן תש"י העתקתי מתצלום כאסא"ר
111: "ומי"ם" והערה שם "המים הראשונה אינה
ברורה. כנראה, היתה שם אות אחרת וניתקנה — ה"יד

²⁴ כגון הקטע של ספר בלתי ידוע, סקירה זו עמ' נ"ג.

²⁵ עיין "סיני" עמ' רפ"ד: במותי חלל, עמ' ר"צ:
חלכאים, ועוד כיוצא בהם.

²⁶ קספי "סרך היחד", עמ' כ"ח—ל"א.

²⁷ עיין רש"י סין, האוצר ערך יחד, שהגדיר:
"חבור והתאחדות בני אדם במקום אחד לתכלית ההש"
ואה". עיין שם כמה הערות חשובות ושימושי צורות
יחד שונות.

²⁸ פי': המועדים, הזמנים שקבע; עיין סקירה א,
עמ' כ"ב—כ"ג.

²⁹ ל"תכונם" שבמגילת חבקוק = כתכונם, רוצה
לומר: במתכנתם. ב"ת במקום למיד מצוי הרכה במקרא
ובלשון חכמים; עיין ריב"ג, ספר הרקמה מהדורת חילג
סקי עמ' נס: "לפתע פתאם, כלומר: כפתע פתאם —
למי מריבה, כלומר: במי מריבה".

²⁹ עיין מגילת חבקוק סור IV: "ובעם רב יקפום
לתפושם ובהמה ופחד יתנו בידם". במקרא:
חב עליהם אימתה ופחד (שמות טו, טז).

שורה א' מקביל "אפעה" ל"עול". אנסה לפרש בדרך אחרת. וממורים קרה (איוב לו, ט) מתרגם רס"ג: ואלקר מן סוילתא. אפשר שהיתה לו מסורת פירוש: מורים = מים סוחפים. אם מסורת היא, הרי אישור לה במגילתנו, ופירוש מזויר: מים סוחפים, ושרש שניהם (מורים, מזויר) זור, והוא הוא מקורם של המים הזרים (ירמ' יח, יד) הבאים יחד עם "קרים" 32 נזולים" (שם) ופירוש התרומים: גלי המזורות גאים ומתרוממים ויבקעו בהם אפעה ושוא. דומה לכך: ויבקעו לאבדון נחלי בליעל (הודייה ג' עמ' מא). והמשורר הוציא מליצת: והוורה תבקע אפעה (ישעי' נט, ה) ממשוטה 32. מעתה, מאחר שנמצא כאן אפעה נרדף ל"שוא" ו"עול", תיבת מאפע (ישעי' שם) שרירה וקיימת. ואך לשוא נוהגים לתקן שם "מאסס" (עיין גסניוס-בוהל ערך זה, מקרא כפשוטו ואחרים).

ואדעה כי יש מקוה לאשר יצרתה
מעפר ל סוד עולם (שם ל"ח).

דחוקים הפירושים שנאמרו שם בתיבת "לסוד" (חבורה, יסוד — עפ"י סנהדרין צב, ב: הומק סודו שהוא לדעתו, כמו יסודו). בסנהדרין שם יש כמה נוסחאות (עיין רש"י וערוך בערכי מרק 2, סר 3, צף 2) ואין חדאות לצורת "סודו". אולי סוד מתסטיס של יסוד כמו דה"ב לא, ז: החלו הערמות ליסוד (סמ"ך דגושה) שהוא כמו להסוד, בניין נפעל של סוד 33. אף כאן לסוד להסוד-בהסוד 34, רוצה לומר: כשנוסד העולם. בניין נפעל בהשמת ה"א מצוי בשון. וכן למעלה, עמ' ל"ה: ב מוס לבי כמים, שפירש המהדיר: "במקום בהמוס". וכן במגילת חבקוק: לנצל=להנצל (סור א), וכן: לוניע=להוגיע (סור א), ולכשילם=ולחכשילם (סור א), ולשתחוות=להשתחוות (סור וו).

ו ת ג ו ר נש אביון עם מהומות רבה
והת מ ד ה ב ה עם מצעדי (ל"ט).

"ותגור" מלשון: ויגר מואב (במדבר כב, ג). ב"סיני", שם רצ"א, הערתי, שנראה יותר מרבה ב, ברי"ש,

32 מים זרים קרים נזולים: ממזרים קרה.

32* אם נחביר "מזרים" למים זרים, מוטב לומר, כי "מזרים" וכן "מזורות", אוצרות ה"זרים" הם.

33 עי' היכל הקדש למנדלקרן, ראש ערך יסד:

34 למ"ד במקום ב"ת. עי' למעלה הערה 28.

לשון זעזוע ושיגוש, מקביל ל"מהומות". במגילת ישעי' יד, יד: שבתה מרהבה, ברי"ש.

בנפול קו על משפט וגורל אף על זעזבים ומתך חמה על נעלמים. וקץ חרון לכל בליעל (מ') כאן, לא כמו בסקירה א', נתפרסם סופה של הודייה זו (מן "וארץ תצרח" וכו') וראה אני, שהשערת (סיני), שם רצ"א, שמתואר כאן עונש הרשעים, נכונה. ואף המהדיר חזר בו מפירושו שבסקירה א'.

"נעלמים" נרדף בתהלים ל"מתי שוא" (כו, ד), אף על פי כן יש צורך בבירור בגלל "נעזבים" הנרדף לו. הבאתי (סיני), שם) משומרונית: עלם=מרד, סטה מן 36. דומה הוא מועל זה לפעלים אחרים שמשמעותם: כסה, עטף וכדומה, ואף להם גזון של ריחוק ועילום.

1 עטף, שמאל בעשותו ולא אחז יעטף ימין ולא אראה (איוב כג, ט), עיין ספר השרשים לר"י אבן גנאת, ערך עטף: "ופירושו אפנה על ימין כלומר אטה". (פירש שני מקראות אחרים בדרך זו). אף בסורית נמצא גזון זה בשורש עטף ועל פי זה ניתרגם בגסניוס-בוהל עטף שבמקרא הנ"ל: אכביעגון. ועיין זהר בלק קצ"ה, ע"א: תפלה לעני כי יעטף (תהלים קב, א) "עבד עטיפא לכל צלותין בעלמא ולא עאלין — יתעטפון כל צלותין וצלותא דא תיעול לגבאי", לשון. עיכוב והחזרה לאחר.

2 עטה. שלמה אהיה כעטיה (שה"ש א, ז), עיין פירוש על קהלת ושיר השירים (המיוחס) לרשב"ם, מהדורת ילינק עמ' 39: "לשון מוטל ל כו כמו (ישעי' כב, יז) הגה ד' מטלטלך טלטלה ועטף עטה" 36, רד"ק, ספה"ש ערך עטה: "כעטיה פירוש כנוטה וסרה על עזרי חבריך".

פירוש זה היה ידוע ליגני. עיין פיוטיו, מהדורת וולאי עמ' ר"ז: ימין לא ניטה שמאל לא ניסה קרב לא נעטה וכבזה לא נחטא", רוצה לומר: לא נעטה לקרב 37: נעטה, ניסטה, ניסה — נרדפים.

35 ע"ש בהערה 103 במובא בשם ד"ר ז. בן-חיים. מעניין שימוש עלם בגזון זה בפיוטי יגני: [ע]נין רע עד יעלים, סיכלות מעט עד יסיר (עמ' קל"ד), תעלם עו... [עו]נינו, תסיר סעף סיכלותינו (עמ' שכ"ג).

36 בפירושי שני המקראות הללו נאמרו דברים דחוקים: עיין גסניוס-בוהל, עטה 1 ועטה ו.

37 חרונים אלו של יגני מזכירים: ויעט העם אל השלל (ש"א יד, לב). ואולי אף שם פירושו: פנה ורץ.

להתם כול עץ לח ויבש מפליהם

ותחשוט כשביבי להוב עד אסס כל שיתיהם (שם)

מקורם של נחלי הבליעל באבדון הוא; עיין הוריה ז', עמ' מ"א: "ויבקעו לאבדון 48 נחלי בליעל ויהמו מחשבי תהום" וכו'. האבדון למטה וחבל ומלווא למעלה; ע"י תחילת הוריה ז', עמ' ל"ח: "כי פריה נפשי משחת ומשאל אבדון העליתני לרום עולם ואתהלכה במישור לאין חקר". "רום עולם" הריהו כאן העולם המיושב ולא איזה גובה בלתי מוגבל, ומעיד עליו: "ואתהלכה במישור". "רום" שבחורונו קיצור מליצי הוא במקום "רום עולם". המהיר ציטט כאן: "אמת המים שמחלקת שלל לאגפיה". האבדון שנבקעים בו נחלי בליעל, הרי הוא בדרך המליצה כמו אמת המים, ואגפיה הרי הם כל מקומות מקוה מים. השווה: "נתן תהום קולו רום ידיו נשא" (חבקוק ג', 44).

אגב, "אגפי רום" מזכיר: גפי מרומי קרת (משלי ט', ג). שוב קראתי: שנאביהם בנוין כמו שדוא בתצלום. ופ': מעינותיהם. בלשון חכמים נמצא כמה פעמים במקום מעיין: נעיים, ניאם, ניאב, ניאוב, שאוב; עיין אפשטיין, תרביץ שנה ד' עמ' 64. בפיוט ארץ ישראלי יש נמצא: ניאוב; עיין זולאי, תולדות הפיוט בא"י, ידיעות המכון לחקר השירה העברית כרך ה עמ' קס"ט. אנו למדים מן הפיוט הישן הזה, ובייחוד מ"שנאביהם", שאין לשבש את הנוסח ניאב, ניאוב 46. השירן שבנוסח המגילה הרי היא שירן המשקל, כמו: שלהבת, שלפוחית (שרשו גפח בחילוף הנוין בלמיד), ויש לעיין: שנאב מלך אדמה (בר' יד, ב).

המהיר העתיק: שותיהם, בויו והעיר למשלי כו, ב באפס עצים תכבה אש. כתבתי: שיתיהם, בויו"ד (כתב המגילה אינו מבחין בין שתי האותיות הללו ככל הצורך). פ': תעלות, נקעים וכיוצא בהם. והם הם השיתיק שבלשון חכמים. המשורר מתאר יבושת גמורה: המעינות, הפלגים וכל מקום מים.

עיין ב"ר, פרשה טב (תיאודור ואלביק עמ' 675): "שם ועבר היו מהלכין לפני מסתה (של שרה) וראו אי זה שית ת מופנה לאבינו אברהם וקברו אותה" וכו'. בל"פ ראשון: שית, בל"פ חייניצאה ובד"פ אחרים: גנה.

43 = באבדון, עיין למעלה הערה 28.

44 עיין זידל, "סיני" כרך שביעי עמ' ש"ג.

45 עיין גם ליברמן, תוספת ראשונים ד' עמ' 195.

3. ענר. בעברית עניינו כמו צנף, ובסורית: התרחק הסחלק. עיין אל הקוריאטיים ב: "מטל ידיעין — דכמא דבסנרא שרינן ענידינן מן מרן (ה, ו) 38, רגענד מן סנרא ונהוא לות מרן (שם, ח) 39.

מעתה פשוט עניין לכישה (עסיפה) ובגידה שבפעלים: בגו, מעל.

דבר מאוס ובוזי גורם להרחקה. לפיכך אפשר, כי יתלוצח לו לפועל של ריחוק, כגון עלם, מושג של ריחוק ובוזי, כגון בנחום ג, יא: תשכרי ותהי נעלם ה גם את תבקשי מעון מאויב סי: תהיי בוזיה ומורחקת. ויתעלמו איש בשאר בשרו ויגשו לומה" (ספר ברית דמשק, עמ' ח = קסע וו עמ' 19) יש לפרשו מלשון כעור ולכלוד של חטא (עיין "סיני", שם רצ"ב). ורשעים שבזויים הם, אף הם נקראים נעלמים. לפיכך מקבילים יפה בחרוזים הנ"ל: נעזבים 40, נעלמים ובליעל 41.

וילכו נחלי בליעל על כל אגפי רום 42

אש אוכלת בכול שנאביהם

38 בעברית: מפני שידועים אנו — כי כל עור אנו שוכנים בגוף רחוקים אנו מן האדון.

39 בעברית: שנרחק מן הגוף ונהיה אצל האדון. 40 ע"ז ב שמעיקרו לשון הרחקה הוא, אף הוא נוסף לו גוון של מיאוס ולכלוד. עיין קונטרסים ב' עמ' 52—54: — שורות שורות של כנים יורדות משערן לתוך קדקדן והיו משתצצות ומתעצבות (פסיקתא רבתי, מהדור רת רמא"ש קמ"א, ע"ב), ואין עזובה וכעורה ממנה (תנח"ו ואתחנן בוכר ב), ועוד הרבה דוגמאות לכך, שהבאתי שם ושלא הבאתי. עיין גם אלון, ספר היובל לכב' פרום אפשטיין, תרביץ שנה כ' עמ' 86: "עזובא דא", וע"ש הערה 8.

41 "משפט" שבפסקא הראשונה אפשר שצ"ל: משפט = מספה, ויהיו ארבעת החרוזים מקבילים, ואפשר שבא "על" במקום ב"ת (מצוי בלשון; ע"י רש"י, תולדות כו, א: "ועל חרבך תחי' כמו בחרבך, יש על שהוא במקום אות ב"ת" וכו', וכמה כמותו) ומסעמים ריתמים, בגלל "על" שבשני החרוזים הסמוכים נכתב כך, ועניינו: בנספל קו במשפט, כלומר: קו של משפט, וגורל אף וכו'. קו משפט הרי הוא ע"פ: ושמתי קו למשפט (ישע"י כח, יז).

42 המהיר קרא בכה"י "י"ם והוסיף מ"ם, אבל כבר הערנו למעלה, כי אין מדרך סופרי המגילות לכתוב שמות של מספר זוגי בשתי יו"ד. במגילת ישע"י נמצא כשלשים פעם מים ביו"ד אחת. העתקתי "רום" כמו שהוא בכה"י.

מקום, ויש דפוסים הגורסים: „גבה מקום“. תיאודור, שם, מביא עוד גוסח: שיית, שית, ונתקשה בפירושו: „וקשה למרש שיית (שית) חלל מחלה כמו שנקרא החלל שתחת המזבח כנגד מקום הנסכים שית או שיתין“. הסיב למרש הרדל: „חטירה או כוך כמו שיתין“. „שיתיהם“ שבמגילה מסלק כל קושי שבגוסח שיית (או שית) שבב"ר: מקום חלול, מערה וכדומה.

ושוב אנו למדים מכאן, שקראתנו שיתין, בת"ו וגושה, אינה אלא קריאה ספרדית (שאין לה תי"ו רפה), ושאין להדגיש את התי"ו. ושני טעמים לדבר: (א) גרסה ש י י ת בשתי יידין, (ב) במגילות אין בדרך כלל יי"ד לפני אות וגושה בדגש חזק.

ויהמו מחשבי תהום בהמון גורשי רפשי וארץ תצרח על ההוה הנהיה כתבל וכל מחשביה ירועו (עמ' מא)

המהדיר השווה „מחשבים“ לאיוב לח, טז: הבאת עד נכבדים ובהקדמתו תהום התהלכת, ופירש מחשבים = מעמקים. ברם „חקר“ שבמקרא זה ובדומים לו עניינו: גבול, סוף⁴⁶. חשב שבכאן נ"ל שהוא היסוד של חשב (על דרך חשב — חשב) והוא כמו: מבכי⁴⁷ נהרות חבש (איוב כח, יא), רוצה לומר: שם גבולות להם, שלא יצאו את הארץ. מחשבי תהום, מחשבי הארץ עניינם גבולות התהום והארץ, כלומר כל התהום וכל הארץ.

ובזה באנו לאטימולוגיה של חשב האפוד, שפירושוהו מלשון מלאכת מחשבת, וכבר הרגיש בכך ר"ש טרחון, מחברת הערוך ערך חשב: „וחשב אפודתו פי' וקשר אפודתו חילף אותיות“.

אף בסורית של א"י נמצא חשב = חבש: הן און גלגליא את חשב⁴⁸ (איה אפוא הגאיה? ונתחשבה). המהדיר תיקן שם: אתחבשו, ושלא לצורך.

גורשי רפשי. המהדיר ציטט ישע' נז, כ ואני מביא את כל המקרא כולו: והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל ויגרשו מימיו רפשי וסיס. יפה עשה המהדיר, שהוציא מ„גורשי“ לשון יחיד „גורש“, אלא שפירושו: „מעמקי התהום יהמו מהרעש שיתהוה ע"י הקאתם של

גורשי רפשי“ אינו מוכרח. נראה שפירושו: גלים גועשים, ומצינו בשומרונית דוגמתו: באו בים בקצף וגרושה⁴⁹, באו עדת פרעה בקצף וגרושה — גרושה הוה לכל מצרים ורתו הוה לעם העברים⁵⁰, קרוב לו בעניינו ובצורתו: געש. וכבר פירש ר"י אבן גנאת, ספר השרשים ערך גרש: בים נגרש הסוער המתנועע, וכמוהו ונגרשה ונשקעה (עמוס ח, א — כתיב: ונשקה), ויגרשו מימיו — התנועעו. ורעשו מגרשות (יחזק' כו, כח) יתנועעו גלי הים וכי. הרי שפירש מגרשות כמו: גורשי, גרושה הנ"ל. במגילת ישע' : ו י ת ג ר ש ו מימיו וגו', ודאי לא פועל יוצא, ואין הפרש ענייני בין בניין קל שבגוסח המסורתי לבין התפעל שבמגילה, אלא שבניין קל עשוי יותר לרוח לשון המקרא. רס"ג: ויגרשו וגו' „פתכד אמיא באלתמאה וסין“: „ואשר מימיו עכורים מרפש וסיס“. אף לתירגומו אין ויגרשו פועל יוצא, ותירגם לפי העניין.

פירוש החרוז שבהודייה: קצוות התהום המו ברעש גלי הרפש הגועשים. „גורשי“, כפי שביארנוהו כאן מסלק את השערותיהם ותקונייהם של האחרונים למקראות שהובאו כאן⁵¹. ואף מגילת ישע' (ויתגרשו) מסייעת לכך. Koehler⁵² תרגם נגרש שבישע' וכן ונגרשה שבעמוס כמות שכירנו כאן, אבל ויגרשו שבישע' תרגם כפשוטו, מלשון גירושין.

באנו להודייה פרק ד' והוא החשוב שבקטעים שנתפרסמו כאן. יש בו רמזים לאישיותו של המחבר ולמאורעותיו. שלו ושל ה"יחזק". המהדיר מסיק בלשון שמא, (עמ' לב) „שהמחבר הוא, מורה הצדק, הנזכר פעמים רבות במגילות הללו וגם בספר, ברית דמשק, אף דברי תלונתו על שנאלץ היה לעזוב את ארצו (כי ידיחני מארצי כצפור מקנה) מתאימים לנאמר במגילת משר חבקוק, שה' כהן הרשע' אילץ את, מורה הצדק, ללכת לגולה“. נציין כאן בפרטים אחדים.

כי האירותה פני לבריתכה — וכחשר נכון לאורחות הופעתה לי (מ"ג) לבריתכה — למ"ד במקום ב"ת (כאמור למעלה פעמים אחדות), רוצה לומר: בבריתכה שכרתה אתי

49 Cowley, The Samaritan Liturgy p. 262

50 הנ"ל, עמ' 263.

51 עיין גסניוס-בוהל, ערך גרש וערך מגרשות.

52 מלון למקרא. (כתרגום גרמני ואנגלי. יצאו עד עתה שש חוברות, עד ערך י מ ל ד).

46 עיין באריכות „סיני“, שם עמ' רפ"ט.

47 עיין רש"י ורשב"ם שמות יד, ג (ונבכים הם בארץ), שפירושו מבכי נהרות כמו נבכי ים.

48 Schulthess, Christl.-Paläst. Frag- mente p. 59

והוללות בימי מועדיהם ויתפשו בפחים אשר טמנו להם. ולא טחנה בבושט פני כול הנדר[שים] לי (מו) פירש: "ולא כסית בכושט. השוה ובשת פני כסתני תהלים מד, טו". אבל טח אינו סתם כיסה, נראה, שהוא מלשון: טח בטיט, ובהשאלה: לבלוף. ואולי הוא ע"ד: פנים טוחות (נדה כד, א). מובא בערוך ערך טוח 1 לשון טיה, ורש"י פירשו: "שאין צורה בהן גיכרת לגמרי".

הודיות פרק ה

המהדיר, עמ' ל"ג, מתאר את הקטע הזה: "דוגמא מובהקת לעומק החחיות הדתיות של מורה הצדק". אעתיק מקצתו ואעיר כאן וכאן:

ובלא רצונכה לא יהיה ולא יתכונן 56* כול — ומה אפרו אדם ואדמה הוא — כי תשכילנו 57 בנפלאות כאלה ובסוד גדלך 58 תודיענו. ואני עפר ואפר מה אנוס בלוא חפצתה ומה אחשב באין רצונכה מה אתחזק בלא העמדתני ואיכה אִנְשִׁיכִל 59 בלא יצרתה 60 לי ומה אדבר בלא פתחתה פי ואיכה אשיב בלוא השכלתני. הנה אחה שר אלים ומלך נכבדים ואדון לכול רוח ומשל בכל מעשה וכו'.

יפה בצורתו ונשגב בעניינו הרי הוא הקטע מספר שאינו ידוע, עמ' נ"ג, די—ו פרסמו בצירוף מכוא קצר והערות מפורטות ותצלום 61, דעתו נוטה לומר (שם 609), שהוא קטע של אחד הספרים החיצונים. יש בו כמה ביטויים בלתי שגורים, אף נוהגת בו צורת — מה (עליהמה וכיוצא בו) כמו במגילת ישעיהו. אעתיק רובו ככולו:

56* נראה, שאפשר לקרוא: ית כו 11. בכ"ף, פסיב של כונן: יצר, ברא.

57 בוי"ו בסוף, ולא יו"ד, כהשערת הברמן ב"הארץ" 7.4.50, וכן בסמוך: תודיענו.

58 האות הראשונה הקיימת בכת"י מסופקת, ואולי זי"ן היא ואפשר להשלים: [זממכה] = מחשבותיו, בסמוך: מה אנוס, וכו'.

59 בתצלום: א. שול (או: א. שיל) בין האל"ף והשי"ן ריווח כדי אות אחת. נראה להשלים: אמשול, רוצה לומר: איכה אומר לנדרשים לי (עיין למעלה הערה 53) דברי משל ומליצה.

60 קיצור מליצי, ועניינו: יצרתה לי רוח וכדומה (כמו בהודיה פרק ג: ברוח יצר אל לו). ואולי "יצרתה" גופו פי: נתת לי יצר. שם זה מצוי בהודיות: יצר סמוך (עמ' ל"ו, ע"ש בהערה), יצר חמר (עמ' מ"ז), ואולי צ"ל כאן: "יצרתה לבי", ע"ד: הייצר יחד לבם.

61 RB שם עמ' 605—9.

נתתה לי מאור פניך (השווה: חכמת אדם תאיר פניו — קהלת ח, א), ואור זה נאצל על בני עדתו ואף בפניהם אור: "ובי האירותה פני רבים" (לקמן בסמוך). עיין ישעי' מב, ו: ואתנך לברית עם לאור גוים.

נצרך לכך דברי המשורר במזמור זה: "ולא טחתה בבושט פני כול הנדר [שים] לי 58 הנועדים יחד לכריתכה" והרי דברי מנהיג, ונכונה השערת המהדיר.

ועתה כי "אורתוס" לשון יחיד של אורים ותומים, צריכה חיוק ובדוחק ניתנים להתפרש כך שני החרוזים (גם בסמוך: "ותופע לי בכוחכה לאורתוס"). המשך העניין דורש כאן לשון אור או, להפך, לשון אפלה. נ"ל לקרוא: אורתים (התייז בסתח והיו"ד בחירק) והוא כמו "אורתא" שבארמית 54*, הצורה היא ע"ד: ערכיים, צהריים. ופי': הופעתה (= הארתה) לי לעת צרה כשחר הבוקע מתוך האפלה.

ויעצורו משקה דעת מצמאים

ולצמאם ישקום חומץ 55

1 למען] הבט אל תעותם:

להתהולל במועדיהם להתפש במצודותם (מ"ד)

ברור, ש"לעני הסופר רחף הפסוק, הווי משקה רעהו—חבבוק ב, טו" (הערות המהדיר, שם). והיה חמוה בעיני לשון "במועדיהם", שכן בחבבוק: "מעוריהם". אבל גם פשר חבבוק השתמש במקרא זה שבחבבוק ואף שם "במועדיהם". וזה לשונו, טור ו: א. הווי משקה רעהו—למען הבט אל מועדיהם ששרו על הכוהן הרשע — ובקץ מועד מנוחת יום הכפורים הופיע אליהם לבלעם ולכשילם ביום צום שבת מנוחתם. נמצא ששני החיבורים דורשים בחבבוק: מועדיהם, בדלת 56. וכנראה שניהם לדבר אחד מתכונים. מורה הצדק גלה (כי ידחצי מארצי וכו' — עמ' מג) ומליצי כוב באו להדיח את בני עדתו, להשקותם חומץ, והם משתדלים להביאם לידי תועה

53 על דרך: "ונשאלין באורים ותומים" (ברכות ג, סע"ב). בנוסח הדפוסים: ושואלין, אבל ב"י מינכן ורש"י (דפ' וויניציאה) וילקוט תהלים תשע"ו: ונשאלין.

54 וכידוע גם כעברית: אור לארבעה עשר (פסחים א, א) ועיין איוב כד, יד: לאור יקום רוצח, ת"י: לאורתא יקום קטלא.

55 השוה: איש הלצון אשר הטיף לישראל מימי כוב (ספר ברית דמשק מהדורת שכטר עמ' 1).

56 כמדומני, שמדרך "פשר חבבוק" לדרוש מקראות במידת "אל תקרי", או "קורא אני" שלא בהזכרת מונח זה. אם כן הוא, הרי נפתח בזה פתח עיין במדרשות בכלל, ואכמ"ל.

[3] ע' 2°. דיסרטיציה, ירושלים, במכון הכספה.

עם תמצית באנגלית ושער נוסף :

The scansion of medieval Hebrew poetry... By
Nehemya Aloni. Jerusalem, 1949.

1190 לוצטו, משה חיים. לישירים תהלה :

שיר ידירות ליום חתנת... כהר"ר יעקב דריגאוויש עם...
מרת דחל דאויגא אינריקש. אחרית דבר מאת ישראל
זמורה. ירושלים, מוסד הרב קוק, תלאביב, מחברות
לספרות; (תל אביב, דפוס גוטנברג, תש"ט. 101 ע' 8°.
(כל כתבי רבי משה חיים לוצטו). בראש השער : רבי
משה חיים לוצטו. — מהדורה קודמת עיין ק. ס. שנה
ה' ע' 28.

1191 שמואל בן יוסף הנגיד. כל שירי רבי

שמואל הנגיד, בחמשה ספרים. כרך [ב] : (ספר ד') :
בן משלי, יוצא לאור על-פי כתבייד וספרי דפוס
בצורף מבוא, הערות ומפתחות על-ידי ש[רגא] אברמ
סון. תלאביב, הוצאת מחברות לספרות, בסיוע מוסד
הרב קוק, (דפוס "הפועל הצעיר"), תש"ח. 66, v, 479.
[1] ע' לוח-פקסימיל. 8°. עיין גם ק. ס. שנה כ"ג
ע' 29.

"יסוד למהדורה זו שימשה מהדורת ששון (עיין ק. ס.
שנה י"א ע' 481) ונוסף עליה כל מה שנתפרסם מספר
בן משלי ע"י חכמים אחרים". המהדיר השתמש גם בכתב
יד ששון מס' 589 (בצילומי הנמצא בספריית בית ביאליק
בת"א) ובכת"י אדלר (כת"י של 2 קטעים הנמצאים כעת
בספריית ביה"מ לרבנים בניו-יורק, מס' 1834, 2648) וגם
בצילום כת"י ששון מס' 37. ד. צ. בנעט תרגם מחדש
את הקדמת בן הנגיד.

המבוא של ש. אברמסון (ע' 66—7) : על המשל. שם
הספר, סידורו ומסדרו, מתוכן הספר. ללשון הנגיד.
ממאורעות חייו שנרמזו בבן משלי. מידת התפשטותו
של הספר. כתבי יד. מהדורות קודמות (עד ששון).
מהדורת ששון : המהדורה שלפנינו. — ע' 343 עד הסוף :
הערות ומפתחות.

ספרות יפה עברית חדשה

1192 אלטשולר, בת-שבע. יום ירק : שירים.

הקדמה מאת י. זמורה. תלאביב, מחברות לספרות, (דפוס
"גוטנברג"), תש"ט. 80 ע' פורטרט. 8°.

...לוא ידעו רז נהי[ה] 61° ו[קדמוניות לוא

התבונן] לוא ידעו מה אשר 62 יבוא עליהמה ונפשמה
לוא מלטו מרו נהי[ה] [1] זה לכם האות כי יהיה בהסגר
מולדי עולה וגלה הרשע מפני הצדק כגלות חשוך
מפני אור וכתום עשן ואי[נו] עוד כן יחם הרשע
לעד והצדק יגלה כשמש בתוך 63 תבל — נכון הדבר
לבוא ואמת המשא — הלוא כול העמים שואו עול 64
וביד 65 כולמ[ה] יתהלך הלוא מפני 66 כול לאומים
שמע האמת יש שפה ולשון מחזקת בה מי גוי חפץ
אשר יעושקו חזק ממנו מי יחסך כי יגזל
ברשע הונו 67.

המהדיר טרח הרבה וערך רשימה גדולה של שינויי
נוסחאות שבמגילות ישע"י. כבר הארכנו בהערות בספר
הסקירה וקצר המצפ ולא נעיין ברשימה זו. אף מאחר
שנתפרסמה בינתיים מגילת ישע"י כולה, הרי דיון בפרסיה
עניין של המגילה בשלימותה.

תפילה בסינו, שנוכה לכרך בקרוב על המוגמר, על כל
המגילות כולן, ערוכות ומשוכללות בדפוס.

חנוך ילון

שירה עברית בימי הביניים

1188 אורינבסקי, א[הרן] [Aron Ory-]

[nowski]. תולדות השירה העברית
בימי הביניים, עם אנתולוגיה ובאורים. מהדורה שלישית.
ספר א. תלאביב, "מסדה", (דפוס "עתיד"), תש"ה. 133,
[3] ע' 8°. מהדורה א' עיין ק. ס. שנה ס' ע' 217;
ב' — שם שנה י"א ע' 12.

1189 אלוני, נחמיה. תולדות תורת המש

קלים הספרדים... ירושלים, תש"ט. [3], 45.

61° עיין למעלה, הערות לסרך היחיד.

62 הערת דיו : השווה : מא די (עורא ו ח), מה די
(דניאל ב. כח. כט וכו').

63 כך במהדורת סוקניק, במהדורת דיו : תכין,
ביו"ד. השווה : וכסאו כשמש נגדו כירח יכון עולם
(תהלים פט, לדלח).

64 במהדורת סוקניק טעות דפוס : עוד.

65 רוצה לומר : העול נמצא ביד כול העמים, אעפ"י
שהם שונאים אותו. על גבי הדל"ת של "ביד" קו, סימן
של ספק במהות האות, אולי יש לקרוא : ו ב ין.

66 על גבי המ"ם קו כניל. אולי יש לקרוא : בפי.

67 מכאן ואילך אותיות ומלים ואין משפט שלם.

הספר יצא אחרי מותה של המחברת, ילידת תל אביב, שנפלה בקרב על לוד ב־1948 בתמוז תש"ח.

נדפס בלי שינויים מהוצאת תש"ה, עיין ק. ס. שנה כ"ג ע' 83, שם גם תכן או ציננים.

1193 אמיר, אהרן. קדים; שירים. תל אביב, מחברות לספרות, (דפוס "גוטנברג"), תש"ט. 43, [1] ע' 80.

1194 אנה, קלוד. אריאן. תרגום: ש. אהרן, ירושלים, מסדה, (דפוס הוצאת ספער, [תש"ז]. 124 ע' 80. = ספריה "לעם", 13. שם המקור: Claude Anet (pseud.): Ariane, jeune fille russe.

1195 אריכא, יוסף [Joseph Aricha]. רחוב הקצבים; סיפורים. תל אביב, ג. ספרסקי, (דפוס "ספר"), תש"י—(1949), 215, [1] ע' תמונות. 80. = ספרייכס לכל, 16. — "ירושמים: שלמה כהן". ספרים מחי"א בשנים האחרונות. זוהי מהדורה ב. מהדורה א' (שם הספר אז: "כעלי יצרים") עיין ק. ס. שנה כ"ג ע' 83.

1196 ארלין, מיכאל [Michael Arlen]. נסיר היהודים... מאנגלית א. קהתי (ת"א), "הדב", (דפוס גוטרמן), [תש"י]. 62 ע' 80. = "חוברת", מס. 1. הע' [51]—62 מכילים ספור מאת סומרסט מוהם: אח בצרה.

1197 ארנבורג, איליה. שלש עשרה מקטרת. עברית: אליעזר כרמי... יפו, הספריה הקטנה; (תל אביב, דפוס גוטרמן), [1949]. 128 ע' 80.

שם המקור: Илья Арнольд: Тринадцать трубок. תרגום אחר מאת י. ורשביאק עיין ק. ס. שנה ר' ע' 93.

1198 אשמן, א[הרן] [A[haron] Ashman]. אהבת נעורים; מחזה בשלש מערכות. תל אביב, "יבנה", (דפוס "גוטנברג"), תש"י. 64 ע' 80.

1199 ביאליק, ח[יים] [חיים]. [כתבים]. תל אביב, "דביר", (דפוס וילברג), תש"ט. 80.

התכן: [א] כל שירי... שירים, מזמורים ופזמונות, שירות. VII, 411, [V]—VIII ע' לוחפורטרט.

[ב] ספורים. 345, [1] ע' לוחפורטרט.

[ג] דברי ספרות. [3], 339, [1] ע'.

[ד] ויהי היום: דברי אגדה. 305, [2] ע' לוחפורטרט.

1200 בן אמוץ, דן [Dan Ben-Amotz]. ארבעה וארבעה; סיפורים. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1950), 138, [1] ע' 80. (ספרית פועלים / משלט). 8 סיפורים מומן מלחמת השחרור.

1201 בריינסקי, יחזקאל [= צנוורט], יהושע. פגישת באביב; סיפור. מהדורה שלישית. תל אביב, ג. ספרסקי, (דפוס "ספר"), תש"ט. 240 ע' 80. מהדורה א' עיין ק. ס. שנה כ"ד ע' 167.

1202 גרל, נתן. פרקי ביאליק; כנס מסות ורשימות. תל אביב, ג. ספרסקי, (דפוס "ספר"), תש"ט. 200 ע' פורטרט. 80. בראש השער: נתן גורן <גרין בלאט>.

הספר כולל 47 מאמרים ורשימות על ביאליק שנכתבו במשך יותר משלושים שנה ונדפסו רובם במאספים וכתבי שונים ("כנסת", "עולמנו", "הפועל הצעיר", "הארץ", "דבר" ואחרים) ומעטם נכתבו בשביל הספר.

1203 דימה, אלכסנדר (האב). שלשת המוסקטרים. עברית אריה ענבי. (תל א), יפו, הספריה הקטנה, (ההפצה: סוכנות ברונפמן, דפוס גוטרמן), [1949]. 176 ע' 80. בראש השער: אלכסנדר דיומא (האב), שם המקור: Alexandre Dumas (père): Les trois mousquetaires.

1204 דיקנס, צ'רלס. אוליבר טוויסט. (תל אביב), (דפוס לידור), תש"ט. 192 ע' 80. = ספרית הכיס העברית, 18. ספור. בראש השער: צ'רלס דיקנס. "תרגום: אליעזר כרמי, ערך: ברוך קרופניק". שם המקור: Charles Dickens: Oliver Twist.

1205 הזן, חיים [Haim Hasas]. יעיש. חלק א—ב. תל אביב, "עם עובדי", (דפוס "דבר"), תש"ז—תש"ח. 231, 255 ע' 80. = כתבים, ספר ד—ה. ספריה "לדור". — ספור מחיי עולי תימן. מקום המעשה תימן וארץ ישראל.

- 1206 חינה, [הינריך]. נעימות עבריות.
עברית: אביגדור המאירי. (תלאביב, "סיני", דפוס הסועל המזרחי, 1948), xvi, 152 ע', תמונות. 8°. שער הספר וכן גם ראשי השירים הם מעשה ידי הציר בלינט. שער נוסף באנגלית. שם המקור: Heinrich Heine: Hebräische Melodien.
- בחרגמי את שיריו הישראליים של חינה, עשיתי על דעת עצמי והכנסתי גם שירים שאינם נמנים במקובל על "הנעימות העבריות" שלו — אך לפי דעתי ישראלים מובהקים הם. (מתוך הקדמת המתרגם). ההוצאה מהדורה.
- 1207 זולה, אמיל. ננה; רומן. עברית: אליעזר כרמי. (ספר א—ב). יפו. הספריה הקטנה; (תל אביב, דפוס גוסרמן), [1949]. 155; [4], 165—282 ע', 8°. שם המקור: Emile Zola: Nana.
- תרגום מאת י. בריחוקאל עיין ק. ס. שנה ד' ע' 202.
- 1208 טברסקי, יוחנן. הבתולה מלודמיר. ירושלים, מוסד ביאליק, (דפוס השילוח), [תש"י]. 253 ע', 8°. ספור היסטורי, מקום המעשה: רוסיה במחצית הראשונה של המאה ה"ט.
- 1209 טוביה, שרה. אורות נשכחים: שירים. תלאביב, מ. ניומן, (דפוס "הפועל הצעיר"), תש"ט. 68 [4] ע', 8°.
- 1210 טרון, ברונן. השושנה הלבנה; רומן. עברית: אפרים ברודא. מהדורה שלישית. תל אביב, ג. טברסקי, (דפוס "ספר"), תש"ט. [2], 234 ע', 8°. = ספריים לכל, 8. מהדורה א' עיין ק. ס. שנה ט' ע' 277. שם המקור: Bruno Traven: Die weisse Rose.
- 1211 טשרניחובסקי, שאול [Saul Tscherni-] chowsky]. שירים. (מהדורה ששית). ירושלים ותלאביב, שוקן, (דפוס "אחדות"), תש"ט. [6], 879 ע', 8°. ע' 241—244 נשמטו בספירה. נדפס מאמחות לפי הוצאת תש"ג. בחוספת: "כוכבי שמים רחוקים".
- 1212 ירושלמי, נחום. אלמנת הצורף של הבינה. תלאביב, ג. טברסקי, (דפוס "ספר"), תש"י. 175 ע', 8°. = ספריים לכל, 17. ספור.
- 1213 לואיסון, לודוויג. בכבלי המין; פרשתו של מר קרומפ. תלאביב, פלס, (דפוס שמיר), תש"י. 192 ע', 8°. ספור. עברית: משה ספרדי. שם המקור: Ludwig Lewisohn: The case of Mr. Crump.
- 1214 לוי, אמה. לעת אהלים; סרקי קיבוץ. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר; (תל אביב, דפוס "אחדות", 1949). 370 ע', 8°. (ספרית מועלים/לכל). בראש השער: א. לוי-תלמי. "פרקים מראשית העליה של תנועת הנוער", כלומר משנות השלשים למאה זו.
- 1215 ליכטנבאום, יוסף [Josef Lichtenbaum]. אגדות רוסיות. עיוכות ומתורגמות בידי יוסף ליכטנבאום. תלאביב, "בינה", (דפוס זילברברג), תש"י. 183 [1] ע', 8°. (מאגוז עמי העולם). מנוקה.
- 1216 מופסן, גי דה [Guy de Maupassant]. מבחר נובילות. עברית עזרא נרקוס. יפו, הספר ריה הקטנה; (תל אביב, דפוס גוסרמן, 1949). 120 ע', 8°. בראש השער: גואי ד' מופסאן.
- 1217 מורואה, אנדרי. אקלימים; רומן. תרגום מצרפתית יעקב רפאלי, בעריכת א. ברש. תלאביב, ג. טברסקי, (דפוס "ספר"), תש"ט. 255 ע', 8°. = ספריים לכל, 13. "מספרי הוצאת א. י. שטיבל", מהדורה א' של תרגום זה עיין ק. ס. שנה ט"ו ע' 33. שם המקור: André Maurois: Climats.
- 1218 מקדונלד, בסד (ברד). אני וזה ביצה. עברית: עזריאל טל. ירושלים, מסדה, (דפוס הוצאת ספרא), [תש"י]. 128 ע', 8°. ספור. שם המקור: B. Macdonald: The egg and I.
- 1219 מרטין דו גר, רוזיה. בית טיבו. מצרפתית מנשה לוי. (כרך ד, חלק 27). מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1949). 251 [2] ע', 8°. (ספרית מועלים / לכל / ספרי-מופת). בראש השער: רוזיה מרטין דו גר. שם המקור: Roger Martin du Gard: Les Thibault.
- את הקודם עיין ק. ס. שנה כ"ו ע' 23.
- 1220 סגרי, דינו. האדם המבקש את האהבה; רומן. תלאביב, פלס, (דפוס "יהלום"), תש"ט. 192 ע', 8°. בראש השער: פייטיגרייל

- [= דינו סגרי]. שער נוסף, בחלקו באיטלקית. מאיטל-
קית : אביגיל ויטורינו, שם המקור :
Pitigrilli : L'uomo che cerca l'amore.
- 1221 סטינבק, ג' [ו]. הפנינה. עברית י. לוח.
מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר
הצעיר, 1949), 109, [1] ע' 8°. (ספרית פועלים /
דורון). בראש השער : ג', סטינבק, שם המקור :
John Steinbeck : The pearl.
- 1222 סילמן, קדיש יהודה. רשימות לעצמי.
מתוך העובון. (ירושלים, דפוס מרכז, תש"ח), 21, [2] ע',
לוחפורטרט, פקסימיל. 8°.
- רשימותיומן מאדור--ניסן תרצ"א, שלא בא להן המשך.
בעיקר הרהורים על המוות. בע' 18 מדובר על תכניותיו
הספרותיות. הספר יצא ע"י משפחת המנוח בעשור לפטיו
רתו ט' כסלו תש"ח ונדפס בג' מאות טפסים בשביל בני
משפחתו, ידידיו וחבריו של הסופר.
- 1223 סמילנסקי, יזהר. ספור חרבת חזעה.
השבוי. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (1949).
119, [1] ע' 8°. (ספרית פועלים / משלט). בראש
השער : ס. יזהר.
- ספורים ממלחמת השחרור בא"י. מסופר גם על
הערכים בשטח הנכבש. "השבוי" נדפס תחלה בירחון
"מולד" תש"י.
- 1224 סמילנסקי, משה [Moshe Smeliansky].
בהרוב גיא : סיפורים חדשים. ירושלים ותל-אביב,
שוקן : (תל אביב, דפוס "אחדות"), תש"ס. 250, [1] ע' 8°.
- 1225 פנובה, זירה. כפר חרושה. תרגם
מרוסית מ[נחם] ז[למן] ולפובסקי. (תל-אביב), הקבוץ
המאוחד, חש"מ, תש"י—(1949), 289 ע' 8°.
- בראש השער : זירה פאנובה. על השער : ההסתדרות
הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל.
רומן מסוף מלחמת העולם השנייה וראשית ימי השלום.
שם המקור : Бега Павова : Кривацка
- 1226 פסט, הורד [מלבין]. האזרח תום
פיין. תרגם א. אמיר. תל-אביב, עם עובד, (דפוס
"תרבות"), תש"י. 323, [1] ע' 8°. (ספריה "לדור").
בראש השער : הובר פסט. שם המקור :
Howard Melvin Fast : Citizen Tom Paine.
- 1227 פסט, הורד [מלבין]. נתיב החרות ;
רומן. מאנגלית אהרן אמיר. מרחביה, הקיבוץ הארצי
השומר הצעיר ; (תל אביב, דפוס אחדות, 1949), 281 ע' 8°.
(ספרית פועלים / לכל). בראש השער : הווארד פאסט.
שם המקור : Howard Melvin Fast : Freedom road.
- 1228 פרץ, יצחק ליב. כל כתבי י. ל. פרץ העבריים
והמתורגמים מידיש. מהדורה שלמה ראשונה. כך ה :
משל ודמיון. (תל-אביב, "דביר", דפוס לידור, תש"ו).
183 ; 330, [4] ע' 8°. בשני ספרים, הראשון כתוב
בעברית בידי המחבר, השני מתורגם ע"י ש[משון] מלצר.
שער לכל ספר. — את הקודם עיין ק. ט. שנה כ"ה ע' 151.
- 1229 ציטלין, אהרן. שירים ופואמות.
ירושלים, מוסד ביאליק ; (ת[ל] א[ביב], דפוס "מסדה"),
תש"י—(1949), 306 ע' 8°.
- "רבים מהדברים הנכנסים לתוך אוסף שירי עובדו
מחדש... מדברי השיר הרבים, אשר פורסמתי בידי, עלה
בידי להלביש לבוש עברי כמות לא גדולה; אבל מקוה
אני, כי עוד אוכל להכניס את רובם תחת כנפי השכינה
העברית" (מההקדמה).
- 1230 קובנר, אברהם אורי. כל כתבי
אברהם אורי קובנר. הכין לדפוס וצירף מבוא ישראל
זמורה. תל-אביב, מחברות לספרות ; (חיפה, דפוס
"אות"), תש"ז. 11, 236, [3] ע', לוחפורטרט, פקסי-
מילים. 8°. התכן : "חקר דבר". "צורר פרחים".
פוזרי א. קובנר. — עם פקסימיל מהדורה א' של חקר
דבר (ורשה, תרכ"ו) וצורר פרחים (אודיסה, תרכ"ח). שאר
המאמרים נדפסו מתוך כת"ע ששם נדפסו תחלה, ובאו
כאן בראשונה במכונס.
- 1231 [קזנובה דה סנגלט, ג'קומו ג'ירולמו] [Giacomo Girolamo Casanova de Seingalt].
אהבותיו של קזנובה. (תל-אביב, דפוס א.
בלוך), [1949], 127 ע' 8°.
- 1232 קרילוב, איון אנדרייביטש. כל משלי
קרילוב. עברית חנניה ריכמן. ציורים : נחום גוסמן. (תל-
אביב, נ. טברסקי, (דפוס "ספר"), תש"י. 7, 391, [1]
ע' 4°. שם המקור :
Иван Андреевич Крылов : Басни. Полное со-
бране.

במכונת-הכפלה. נדפס בארבעים טפסים בשביל ידידים.
המחבר 12.XII.1920 בקידריך שבארץ הרה"ן — 27.II.1948
בירושלים) נורה עלידי חיל אנגלי כשהגיש עזרה
לאותם שנפצעו ע"י החיל הזה. יצא ליום השנה הראשון
למותו. בתחלת הספר שיר על המחבר מאת אביו גרשון
שטרן.

1240 Vardi, Dov, translator. New Hebrew
poetry. (Tel-Aviv, WIZO Instruction and In-
formation Centre, typ. "Sefer", 1947). 109 p.,
2 mounted ports. 8°.

הספר כולל תרגומים של שירי שלונסקי (7 שירים),
לאה גולדברג (9 שירים) וג. אלתרמן (9 שירים). בצרוף
מבואות מקיפים על המשוררים האלה.

ספרות הנוער

1241 אבנון, יצחק. אוצר הילד; ספר מדע
לגיל הרך. תל-אביב, "מסדה", (דפוס מסדה), תשי"ז, 108.
[2] ע', תמונות. 8°. על האויר, עולם החי והצומח,
מכונות קסנות מועילות וכו'.

1242 אבנון, יצחק. דע את העולם; ספריה
מדעית פופולארית לנוער מתורגמת ומעובדת ע"י יצחק
אבנון. 1—6. (תל-אביב, ג. טברסקי, דפוס "ספר", תשי"ט).
תמונות. 8°. בכרך הראשון שם הספריה: העולם והאדם.
התכן: 1—2: היל, אדית: העולם בראשיתו...;
אבנון, יצחק: עולם המוכבים. 144 ע' —
3—4: קינה גריס: העולם והאדם... דינוס,
דורותיאה ה.: העולם כמפרנס האדם... 142 ע' —
5—6: פולק, דינס: עולם העובדות... היל,
מרינה: עולם המרומים. 160 ע' — עם שער מיוחד
לכל חלק וחלק.

1243 אלף לילה ולילה. אוצר אבוד ועוד
ספורים מספורי "אלף לילה ולילה". מעבדים ומתרגמים
בידי א[ברהם אריה] ל[יב] יעקבוביץ. ציורים: בינה
גבירץ. תל-אביב, "יורעאל", (דפוס "גרפיקה", תש"ט).
89 ע'. 8°.

1244 אלף לילה ולילה. כליף ליום אחד,
ועוד ספורים מספורי "אלף לילה ולילה". מעבדים ומתרג-
מים בידי א[ברהם אריה] ל[יב] יעקבוביץ. ציורים:
בינה גבירץ. תל-אביב, "יורעאל", [תש"ט]. 88 ע', תמו-
נות. 8°. מנוקד.

עם רשימת המתרגם על קרילוב בתחלת הספר, ע' 75.
ההוצאה יפה.

1233 רבינא, ירמיהו. מספורי שומר
עברי; ואגדות שכנינו. ספר וצייר ירמיהו רבינא. תל-
אביב, מ. ניומן, (דפוס "אלישע"), תשי"ז, 139, [2] ע'.
תמונות. 8°.

1234 שמיר, מ[שה] (Moshe Shamir). תח-
ה שמש: רומן. מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר
הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1950), 396, [2] ע'. 8°.
(ספרית פועלים / לכל). רומן מחיי המושבה העברית
בארץ ישראל.

1235 שנברג, יצחק [Itzhac Shenberg]. מאז
ומקדם. ירושלים—תל-אביב, שוקן; (תל אביב, דפוס
"אחדות", תשי"ז, 248, [1] ע'. 8°). (ספרי אשל).
קצץ סטורים. "בכרך זה נכנסו לאחר תיקון והגהה, גם
הסיפורים שנחפרסמו בשעתם בספר, בשר ודם..." (עיון)
ק. ס. שנה י"ח ע' 23).

1236 שניצלר, ארתור [Arthur Schnitzler].
הבן והמאהב; סיפור אהבה. עברית: י. בך
יעקב. תל-אביב, ג. טברסקי, (דפוס "ספר"), תשי"ט, 117.
[3] ע'. 8°. = ספריה כ"ס לכל, 14.

ספרות יפה יודית

1237 בעליצקי, נתנאל. מן ביטערן קוואל; לידער,
ירושלים, "פריינט", (דפוס העברי), תש"ט, 14 ע'. 8°.
בראש השער: נתנאל בהירי <בעליצקי>.

ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים

1238 Nitzan, Shlomo. On the threshold.
(Tel Aviv), [1949?], 1 p. l., 18 p. 8°.
(Wizo Instruction and Information Centre:
Reading library of modern Hebrew literature,
ed. by Miriam Scheuer and Wera Lewin).
"From the collection: Holidays in the sand
dunes."

ספור. תרגום מעברית. עם מאמר ביוגרפי על ש. ניצן
(ע' 4—1). במכונת-הכפלה.

1239 Stern, Joel. Gedichte. (Jerusalem,
1949). 2 p. l., 40 numb. l. 8°.

- אל"י, (דפוס נ. רוהלד), [תש"ט]. 176 ע' 8°.
ספור לבני-הנוער.
- 1253 קמזון, י[עקב] ד[וד] [Jacob David Kamson]. חתונה ביער... ציורים א. ו. ויטר.
ירושלים—תלאביב, "גיב"; (תל אביב, דפוס פירסט),
[תש"י]. 28, [2] ע' 8°.
לילדים.
- 1254 קמזון, י[עקב] ד[וד] [Jacob David Kamson]. ילד קטן הלך לגן... ציורים: ל.
וולפרט. ירושלים—תלאביב, "גיב"; (תל אביב, דפוס
פירסט), [תש"ז]. [14] ע' 17: 25. שיר.
- 1255 קרן קימת לישראל. יער המגנים;
וואלד פון די פארטיידיקער. מאטעריאל פאר קינדער און
יונגט געוויימעט דעם ווערק פון פלאנצן וועלדער, אין
אנדענק פון אונזערע געפאלענע גבורים, אין פרייהייטס-
קאמף פאר ישראל. ירושלים, הויפט ביורא פון קרן קימת
לישראל, תש"ט. 71, [1] ע' תימ, תמונות. 8°.
הסכסס ביוזית.
- חנוך והוראה
- 1256 בית ספרנו; חוכרות להורים בשאלות חנוך.
ירושלים, הוצע המספק על בתי הספר הכלליים, (דפוס
"אחורה", תש"י. 8°.
תכניות ההופעה לא נזכרה.
העורך: ל[וי] י[צחק] ריקליס. חוב' א': תשרי. 28
ע' תמונה.
- התכן: ל. י. ריקליס: בשער "בית ספרנו". ה. בנב-
נשתי: בית-הספר ותנועת הנוער. ה. איירבך: ילדינו
והטבע. י. לוינטון: טרשת בית הספר ביעור. ב. ורמן:
בית הספר "גאולים" בהתפתחותו. במערכות החנוך
בארץ. מידעיות המשרד הבינלאומי לחנוך.
- 1257 בנבנשתי, דוד [David Benveniste].
תכנית להוראת ידיעת ארץ-ישראל
בחברות הנוער העולה. ירושלים, הסוכנות היהודית
לארץ-ישראל, המחלקה לעלית ילדים ונוער, (דפוס
רוהלד), תש"ט. 48 ע' 8°.
- 1258 הרמן, זינה. תוכנו של חינוך.
ירושלים, הסוכנות היהודית לארץ ישראל, (דפוס ר. ח.
הכהן, תש"ט). 12 ע' תמונות. 8°.
בראש השער:
עלית ילדים ונוער.
- 1245 אלף לילה ולילה. קנאת אחריות
ועוד ספורים מספורי "אלף לילה ולילה". מעבדים ומתרג-
מים בידי א[ברהם אריה] ל[יב] יעקבוביץ. ציורים:
בינה גבירק. תלאביב, "יורעאל", (דפוס "גראמיקה",
תש"ט). 89 ע' 8°.
מנוקד.
- 1246 בוסנר, לואי [Louis Bousenard].
אוצר הזהב; (הבורחים מגוינאה). תרגם ועבד
ג. בךחנה. תלאביב, י. שרברק, (דפוס "תרבות", 1949),
160 ע' 8°.
ספור לבני-הנוער.
- 1247 בנדיק, ג'ן. האלקטרונים בעבר-
דתם. כתוב ומצויר בידי ג'ן בנדיק. תרגום מאנגלית:
יגאל קמחי. ירושלים, שרותי הדסה לנוער, מרכז לחנוך
מקצועי ע"ש לוי ר. ברנדיס, (דפוס למודי), תש"ט. 125,
[1] ע' תמונות. 8°.
שם המקור:
Jeanne Bendick: Electronics for young people.
- 1248 ברץ, יוסף [Joseph Baratz]. מכתב
לילדים. (תלאביב, הוצע הארצי למען החייל, דפוס
הפועל הצעיר), [1949]. 15, [1] ע' תמונות. 8°.
על מפעל כסות-החורף לחיילי צבא ההגנה.
- 1249 דופ, קתרין אלישבע. שוכני המצ-
רות המאחרים. מאנגלית: יעקב עדיני [אורי-
לנד]... תלאביב, נ. טברסקי, (דפוס "ספר", תש"ט. 227,
[4] ע' תמונות. 8°.
= ראשוני אדם; סדרת
ספרים בהיסטוריה סוציאלית ותעשייתית. י'... תקופת
הצי. מנוקד. לבני הנוער. שם המקור:
Katharine Elizabeth Dopp: Later cave men.
את הקודמים בשורה זו עיין ק. ס. שנה כ"ו ע' 26.
- 1250 ורן, ז'ול [Jules Verne]. הנער
מאירלנד. מתרגם ומעבד בידי ג. בךחנה. תלאביב,
י. שמעוני, (דפוס "תרבות"), [תש"י]. 147 ע' 8°.
מנוקד.
- 1251 לוי, חנוך. הנשיא; חייו ופעולותיו... תל-
אביב, י. צ'צ'יק, (דפוס "אילון"), תש"י—(1949). 48 ע',
פורט. 8°.
על חייו של חיים ויצמן. נוצע לבני
הנוער.
- 1252 סלגרי, אמיליו [Emilio Salgari]. מלך
ההר; תרגם מאיטלקית מנחם הרטום. תלאביב, "יורע"

1259 ירושלים. האוניברסיטה העברית. האר
ניברסיטה העברית בירושלים. כ"ה שנה
תרפ"ה-תש"י. (ירושלים, דפוס מרכז, תש"י). ווא, 162
ע, לוחות-פורטרים פקסימילים ותמונות. 8^ו.

התכן: דברי ברכה מאת ח. וייצמן, א. איינר
שטיין, פילמרשל סמאטס. ז. ברודצקי: דברי פתיחה.
מימים ראשונים: מדברי ביאליק בחגיגת
הפתיחה של האוניברסיטה. נאום לורד בלפור שם. אחד
העם: אגרת ברכה לח. וייצמן. מזכרונותיהם של ח.
וייצמן ולורד סמאל. נ. בנטביש: ראשיתה של האר
ניברסיטה העברית. ש. גינוסר (גינצבורג): זכרונות
מהימים הראשונים. א. אבן-זהב: לפני ימי בראשית.
הרעיון ונסתולי הגשמתו: ל. סימון:
י. ל. מאגנס — הבונה והמגשים. יוסף קלוזנר: לפני
היות אוניברסיטה עברית. פ. (ל. כהן): האוניברסיטה
בשנות 1925—1935. ד. ה. סנסור: תולדות האוניבר
סיטה בשנות 1935—1947, 1948 — שנה גורלית. אוני
ברסיטה שגלתה. ז. ברודצקי: אוניברסיטה של העם.
מבית: ש. אסף: מדעי היהדות באוניברסיטה. ש"ד
גויטיין: המכון למדעי המזרח. ח"י רות: מדעי הרוח
הכלליים. א. ריגר: תפקידו בשדה-החינוך. מ. זמורה:
משפטים. א. הלוי פרנקל: הועדה לבתי ספר-תיכר
ניים. מ. בובר: בית-מדרש למוריעים של האוניברסיטה.
ק. חרמן: בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. ח.
תורן: הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה
העברית. חינוך למבוגרים. המכון לכימיה. מ. אבן-ארי:
חקר הטבע, החיפוש אחרי מי. א. רייפנברג: הכשרת
חוקר החקלאות. ש. אדלר: העבודה הרפואית ובית-הספר
לרפואה של האוניברסיטה-הדסה. תלמידי האוניברסיטה.
מוסמכי האוניברסיטה. שוחרי האוניברסיטה. לקראת
העתיד: א. גרנות: האוניברסיטה וירושלים. ש"ה
ברגמן: חזון העתיד. ד. שמעוני: על תפקידי האוני
ברסיטה. — חבר הנאמנים של האוניברסיטה. נושאי תפי
קידים באוניברסיטה. יזכור, בין השאר רשימת אנשי האר
ניברסיטה שנפלו במלחמת השחרור: 7 מהמנגנון האק
דמי, 9 מהמנגנון האדמיניסטרטיבי והטכני, 12 מוסמכים,
85 תלמידים.

1261 ישראל, א. ידיעת העם והארץ.
מהדורה שניה מתוקנת. מאת א. ישראלי <וינר>.
ירושלים, הסוכנות היהודית לארץ-ישראל, המחלקה לעליה
ילדים ונוער, (דפוס "אחזה"), תש"ט. 63 ע, 8^ו.
בראש השער: תכנית ללימודים ראשונים בחברות הנוער
העולה.

1262 סימון, ארנסט [Ernst Simon]. המ-ש-
בר בציונות והחינוך. תל-אביב, בטאון:
(ירושלים, דפוס "אחזה", הקדמה 1947). 40 ע, 8^ו.

"חזון האמת שלנו: אוטו-אמנציפציה של עם ישראל כולו,
על מרכזו הא"י הנבנה והולך והמקרינן והולך על תפר
צותיו המתחזקות שוב לאורו, בתוך משפחת עמי התרבות
האנושית, שילוב העם הערבי שבארץ כגורם עצמי ושווה
למעגל יצירה ובניה משותפת, ושילוב ביתנו הלאומי אל
מעגל המזרח המתחדש." (ע' 39).

1263 פולשטינסקי, לאה. שתילי אדם:
מיומנה של גנות. תל-אביב, יורעאל, (דפוס ליוור,
1949-תש"י). 96 ע, תמונות. 8^ו. הספר כולל 34
רשימות. הדברים רובם ככולם נתפרסמו תחלה ב"הבקר".

1264 פרוידנברג, גדעון. ערכי היהדות
בהשכלת העם בכפר... תל-אביב, תנועת המושבים והאר
נונים, חש"מ, תש"ט. 22, [1] ע, 8^ו.
התכן: "שני ערכים", תכלית ההשכלה. דרכי ההש
כלה: דרך התורה; — דרך מדע הטבע; — דרך האמונה.
השכלה ואמונה.

1265 שיטות ומגמות בעבודה הסוציאלית. חוב:
(א) — ו. [ירושלים], משרד הסעד [ו] מוסד סאלר למען
הילד והנוער, (דפוס מרכז), [תש"ט]. 8^ו.

לכל חוברת שער מיוחד: חוברות א—ד הופיעו בשם:
הגות הנוער; שיטות ומגמות. סדרה א: סקירות,
ויצאו לאור ע"י השרות להגנת הנוער, משרד הסעד
ומוסד סאלר. התכן:

[חוב:] א: בית המעצר בניו יורק. [תש"ט]. 30 ע.

1260 ירושלים. האוניברסיטה העברית. בית-
הספר לרפואה. בית הספר לרפואה של
האוניברסיטה העברית — הדסה, נפתח בל"ג בעומר י"ח
באייר תש"ט. (ירושלים, דפוס "אחזה"), [תש"ט]. 16,

1271 גורדון, י[הודה יוסף]. ראשית חש-
בון הגזירה והסכימה לחשבון דיפרנציאלי
ואינטגרלי... תל-אביב, תש"י. [4], 126 ע', ציורים. 8°.
במכונת-הכפלה, המעטפת בדפוס.

1272 דרומי, ח. ספר התחביר לבתי הספר
התיכוניים ולמחלמרים. ירושלים, "עבר", (דפוס ארץ-
ישראל, הקדמה: תש"ט). [8], 60, [3] ע'. 8°.

1273 הלוי, א. א. מן האגדה; ילקוט אגדה
לספר מלכים. חלק א': ספורי אגדה, חלק ב': מדרשי
אגדה. [תל-אביב], "עם עובד", (דפוס "תרכות", תש"י.
133, [1] ע'. 8°.) "מסילות", מחלקה לספרי לימוד
וחנוך בשיטת המרכז לחינוך, מנוקד.

חבורות אלה נועדו לתת בידי התלמיד את ספרי האגדה
עצמם. כולל גם ביאור תמציתי ומירושי מלים.

1274 הלחמי, ישראל. הנדסה לתלמידים;
לתלמידי כתות ו' ו' ח' של בתי-הספר העממיים ולכתות
המקבילות של בתי-הספר התיכוניים והמקצועיים. תל-
אביב, "מסדה", (דפוס מסדה), תש"י. 84, [1] ע'.
ציורים. 8°.

1275 חיפה. בית הספר הריאלי העברי. תארי-
כי יסוד תולדות ישראל בזמן התנ"ך, במסגרת
תולדות המזרח הקדמי. חיפה, בית הספר הריאלי העברי,
תש"ט. 20 דף. 4°.

1276 חיפה. בית הספר הריאלי העברי. תול-
דות ישראל בזמן התנ"ך, במסגרת תולדות
המזרח הקדמי. חיפה, ביה"ס הריאלי העברי, תש"ה. [1],
128 דף. 8°.

מתחלת האלף השלישי עד שלמה המלך.

1277 מהרשק, ש[מעוז]. אלגברה מהורה
רביעית. חלק א. תל-אביב, (דפוס "גוטנברג"), תש"י. [4]
דף. 220 ע', ציורים. 8°.

נועד לתלמידי בתי-ה-
התיכוניים. — שלש מהדורות הראשונות נדפסו
במכונת-הכפלה.

1278 נאור, מנחם. עברית, השפה ודק-
דוקה; ספר-לימוד ללומדים בעזרת מורה או בלעדיה.
מהדורה שישית מתוקנת. ירושלים, ר. מט, (דפוס ש.

[חוב'] ב: ה. גלור: מבנה העבודה הסוציאלית
באנגליה. טבת תש"ט. 48 ע'.

[חוב'] ג: ק [רל] סרנקשטיין: הטיפול
בילדים קשי-חנינוך... טבת תש"ט. 52 ע'.

[חוב'] ד: לבעיות המיון של מוסדות חינוך סגורים;
חקירה שנערכה ע"י הפדרציה של מוסדות הצדקה היהודי-
זיים בניו-יורק, עובד ע"י לאה רבינוביץ. שבט
תש"ט. 48 ע', טבלאות.

חוברת ה: סעדה גלקמן: בתי משפט לנוער
בארצות שונות. ניסן תש"ט. 52 ע'.

חוברת ו: התחוקה הסוביסית בדבר סידור ילדים
שנשארו ללא הורים, תורגם מרוסית ע"י לאה אור לרבי-
נוביץ. סיון תש"ט. 52 ע'.

ספרי למוד

1266 אהרני, י[שראל] [Israel Aharoni].
תורת החי... בהשתתפות בת-שבע אה-
רני. ספר למוד לבתי-הספר העממיים ולכתות המק-
בילות בבתי-הספר התיכוניים. חלק ב: חסרי חליות;
שרציה-עוף. תל-אביב, הוצאת דביר והוצאת קהלת;
(ירושלים, דפוס "אשכול"), תש"ט. 16, 168 ע', תמונות.
8°.

מנוקד. — את הקודם עיין ק. ס. שנה כ"ה ע' 58.

1267 אולמן, שלמה ברוך [Salomon Baruch
Ullman]. הסבע הדומם; יסודות הפיסיקה,
החמייה, והקוסמוגרפיה. ספר-לימוד וספר-עזר ללימודי-
הסבע בכתות העליונות של בית-ספר עממי והמקבילות
להן בבית-ספר תיכון. תל-אביב, "יבנה", (דפוס זילבר-
ברג), תש"ט. 112 ע', תמונות. 8°.

1268 ברור, א[ברהם] [עקב] [Abraham Jakob
Brawer]. מ[שה] בנארי. אסיה הקדמית
וארצות הנלוו; ספר למוד. תל-אביב, "דביר", (ירושלים,
דפוס חיים), תש"ט. 168 ע', מפות, תמונות. 8°.

1269 גורדון, י[הודה יוסף]. גיאומטריה
אנליטית (במשורר)... תל-אביב, תש"י. [4], 119
ע', ציורים. 8°.

במכונת-הכפלה, המעטפת בדפוס.

1270 גורדון, י[הודה יוסף]. מילואים
לאגברה. תל-אביב, תש"ט. [2], 26 דף. 8°.

במכונת-הכפלה, המעטפת בדפוס.

התכן: ספר א: פוליטיקה—כלכלה—מבצעים. 168,
[8] ע', לוחטורטרט.
ספר ב: האופניסבה האסטרטגית של הציר. 201,
[1] ע'.
ספר ג: האופניסבה האסטרטגית של בנות'הברית.
278 ע'.

1284 אוליצקי, אריה [Arieh Olitzki]. מד-
ריך-מעבדה בבקטריולוגיה רפואית ותורת החסון.
מאת א. ל. אוליצקי וח[נה] פרקש. ירושלים, בית-הספר
לרפואה של האוניברסיטה העברית והדסה, מחלקה לבק-
טריולוגיה, 1949. [3], 67 [צ"ל 69] דף, טבלאות. 4°.
במכונת-הכפלה.

1285 אורמיאן, חיים (Haim Ormian). תול-
דות הרעיון המדיני; ילקוט מקורות. ירו-
שלים, בית הספר התיכון, (דפוס מרכז), תש"ט. 176 ע', 8°.
התכן: האידיאולוגיה התיאוקרטית העברית. הוגי
דעות יוניים על המדינה ועל החברה. דיני מלכות בימי
התלמוד. הדעות המדיניות בימי הביניים. המחשבה המדי-
נית החילונית. ימי חוק הטבע. הרעיונות המדיניים והחב-
רתיים החדשים. מבעיות המדינה והחברה בהווה. ביבליו-
גרפיה (ע' 173—176, וגם עמ' 4).

1286 אריסטו. הפוליטיקה לאריסטו.
ספרו והוא דברי אריסטו על מקור המדינה, ועל העבודות,
הרכוש וסדור הבית. ספרו א—ה והוא דברי הבקורת
של אריסטו על השותפות שבמדינה לאפלטון.
תרגם מיוונית ח[יים] י[הודה] רותם. מתורגמת.
ירושלים, הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, (דפוס "הספר"),
תש"י. וא, 110, [2] ע', 8°.
סופיים, י"ח. שער נוסף באנגלית:

Aristotle's politics; books I—II. Tr. into
Hebrew by Leon Roth. Revised edition. Jeru-
salem, 1950.

מהדורה א' עיין ק. ס. שנה י"ד ע' 147. במהדורה זו
חוקנו כמה טעויות והוכנסו כמה שינויים קלים בלשון.

1287 בן-יהודה, ברוך [Barukh Ben-Yehuda].
פילוסופיה של הפוליטיקה... ירושלים,
(דפוס עזריאל), תש"ח. 12 ע', 8°.
התכן: פוליטיקה. מדינה. המדינה הרצויה.

וינפולד, תש"ט. 94, 98 ע', 8°.
עם מלון ותרגומים
באנגלית. שער אנגלי:

Hebrew, language and grammar; a practical
textbook. by Menahem Naor... Jerusalem,
1949.

את המהדורה הקודמת עיין ק. ס. שנה כ"ד ע' 188.

1279 עקביא, מרגלית (ספיר). משחקי
למוד. תל-אביב, "יורעאל", (דפוס "תרבות", 1949).
69, [1] ע', תמונות. 8°.
בראש השער: מרגלית
ואוריאל עקביא. — מנוקד.

1280 ספוריש, יהויקים; אהרן דובניקוב. ארץ-
ישראל; ספר ללמוד ידיעת-הארץ לשנת הלמודים
השמינית. תל-אביב, י. צ'צ'יק, (דפוס מ. שהם), תש"ט.
222, [17] ע', תמונות. 8°.
בראש השער: י. סא-
טוריש/א. דובניקוב. בסוף הספר: הישובים היהודים בא"י
(ס"ה 333) בצירוף ידיעות קצרות עליהם.

1281 שטגר, יצחק. אסלס. תל-אביב, "בנה",
(נדפס באנגליה, 1948). XIV, [2] 40 ע', 2°.

"האסלס מובא לפני הציבור תוך היסוסים מסוימים.
היסוסים אלה מתייחסים לפורמאט וקנייה-הגדולים
שלו, ולפירוט הרב של מפותיו, העולים על הדרוש לשם
מטרתו הראשית כאטלס-ללמודים לבתי-ספר תיכוניים...
בכלל גועד אסלס זה להיות חלק ראשון בלבד, ואנו
תקוה שבקרב יוכל להשלימו חלק שני". ההוצאה
מהודרת. ע' VII—XIV: [העורך]: ההשלכות במפות
האטלס. כתב השמות. באורים כלליים. ד. אשבל: הערות
למפות האקלים של א"י. מ. זהרי: באורים למפת המחר-
זות של הקרקעות; באורים למפת המחוזות של הצומח.

1282 שיפמן, דוד. אפריקה; ספר למוד
לכתובת הארץ בכתות ו—ד. תל-אביב, "בנה", (דפוס
וילברברג), תש"י. 143, [1] ע', מפות, תמונות. 8°.

ספרי מדע כלליים בעברית

1283 אבישר, איתן. האסטרטגיה הגבוהה
בהתגשמותה >מוסברת לאור האסטרטגיה
של מלחמת-העולם השנייה>. ספר א—ג. תל-אביב, נ.
טברסקי, (דפוס "ספר"), תש"ט. מפות. 8°.
בראש השער: איתן אבישר לו. פון פרידמן. לכל
ספר שער מיוחד. מגרמנית: ד[ניאל] נוף, עריכה:
יעקב עדיני.

René Descartes: Meditationes de prima philosophia

מהדורה א' עיין ק. ס. שנה ט' ע' 413.

1293 הגין, יוסף. הגיר האקטיבי בקרקע כגורם להופעת כלורוזיס... [ירושלם, 1949]. [2], 44, [3] דף, דיאגרמות, טבלאות. 2.
דיסרטיציה, ירושלים. במכונת הכפלה. עם תמצית באנגרית. על המעטפת השמאלית שער נוסף:

The active lime content of soil as a factor in the development of chlorosis... By Josef Hagin... Jerusalem, 1949.

1294 וולנסקי, אקים (לבוביץ). ליאונרדו דא וינצ'י: חייו ויצירתו. ירושלים, מוסד ביאליק ומסדה: (תל-אביב, דפוס לידור), [תש"ט]. 134, [2] ע', לוחות-תמונות. 4.
"לגבולם": כנוס מבחר יצירותיהם של יהודים מלשונות נכר, תרגם מרוסית: י. סערני. "התמונות בדפוס הארץ". עם הקדמת המתרגמת: א. ל. וולנסקי (ע' 9-13). שם המקור:

Аким Львович Волынский: Леонардо-да-Винчи. הספר במקורו יצא בפטרבורג בשנת 1900. המחבר זכה בעד ספרו זה לתואר "אזרח-הכבוד של העיר מילנו".

1295 ולרי, פול. הנפש והרקור. תרגם ישראל זמורה. תל-אביב, מחברות לספרות, (דפוס רוהלר), התש"ס. [6], 47, [1] ע', לוחות-תמונות. 8.
מנוקד. שם המקור:

Paul Valéry: L'âme et la danse.

1296 ז'דנוב, אנדריי (אלכסנדרוביץ) [Aleksandrovich Zhdanov]. על תרבות וחרבה. עברית ש. אורבך. מבחר נאומים, מר חביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1949), 167, [1] ע', פורטרט. 8.
(ספרית פועלים / במאבק, מחזור לשאלות הזמן). בראש השער: א. א. ז'דאנוב.

המחבר (1896-1948) ממנהיגי מדינת ס.ס.ר. עמד בראש ההתנגדות בלינגרד, ובשנות 1946-1948 נהל מטעם המדינה והמפלגה את המלחמה האידיאולוגית בשדה הספרות והמוסיקה.

1297 ירושלים. האוניברסיטה העברית. בית-

1288 ברנדס, גיאורג. ראשי-הזרמים בספרות המאה התשע-עשרה. ספר ד': הנטורליזם באנגליה. (חלק א). (תל-אביב), "לגבולם" בהשתתפות מוסד ביאליק [ע"י] ("מסדה", דפוס "מסדה", תש"ט). 200 ע', 8.
"תרגם א[הרן] ראובני מן המהדורה הגרמנית האחרונה, שתוקנה וחורשה בידי המחבר, את השירים תרגם ר[אובן] גרוסמן. ערך: אשר ברש". שם המקור:
Georg Brandes: Hovedströmninger i det 19de Aarhundredes Literatur.

1289 גורביץ, יוסף. שיעורים במיקרו-ביווגיה. ירושלים, ר. מס, (דפוס "המערכ", 1949). 104 ע', תמונות. 8.
= ספרית מס למדע פוטורי, ספר 36. בסוף הספר: ע' 101-104: רשימת המונחים עברית-לטינית או עברית-אנגלית.

1290 גמזו, חיים. שירת הקיצאל, רשמי מסע באמריקה הלאטנית. תל-אביב, "מסדה", (דפוס מסדה), תש"ט. 309, [2] ע', לוחות-תמונות. 8.
כולל 46 "רשימות שנכתבו בשנות 1945-1946 והופיעו בשעתן ב"הארץ"... זוהי רפורסיה ללא פרטנויות ספרותיות; עיקרה: ההתרשמות הישירה והחזיה הבלתי אמצעית. הספר כולל ידיעות גם על היהודים בארצות שבהן עשה המחבר, ברשימות אחדות מסופר על מצרים, פורטוגל וארצות הברית, ששימשו למחבר כארצות מעבר.

1291 דימנט, אלחנן. א: סינטזה של חומצות ביטא-ביטא דיארייל דיארייל אסימטריות. ב: סינטזה של טריארייל-אתילנים. ירושלים, תש"ט. [4], 54, [1] דף, דיאגרמות, טבלאות. 2.
ירושלים. במכונת הכפלה. עם תמצית באנגלית ושער נוסף:

A: Synthesis of unsymmetric beta-beta diaryl-acrylic acids. B: Synthesis of triarylethylenes... By Elchanan Dimant. Jerusalem, 1949.

1292 דקרט, רנה. הגיונות על הסיוסוסייה הראשונית. מאת רנה דקרט. תרגם יוסף אור, בעריכת ח. י. רות. מהדורה מתוקנת. ירושלים, הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, (דפוס מרכז), תש"י. 168, [2] ע', 8.
= ספרי-מופת פילר-טופים, ד'. שער נוסף באנגלית. שם המקור:

מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, (דפוס השומר הצעיר, 1950), 221, [2] ע' 8^ו. (ספרית פועלים / במאבק). בראש השער: ג. פלכאנוב. שם המקור:

Георгий Валентинович Плеханов: Искусство и общественная жизнь.

1303 צ'צ'קס, אדית (ביכלר). חקירות על הערך התזונתי של חלבוני מזון שונים... מאת אדית ביכלר-צ'צ'קס... ירושלים, תש"ט. [2], 20, 11, [2] דף, טבלאות. 4^ו. דיסרטציה, ירושלים. במכונת הכפלה. עם תמצית באנגלית ושער נוסף: Investigations on the nutritional value of various food proteins... By Edit Buechler-Czaczkes. Jerusalem, 1949.

1304 קרופניק, ל[אה]. פרחים רב-שנתיים. תל-אביב, הוצא לאור בהשתתפות ארגון הגננים, (דפוס "אחזה"), תש"ט. 73, [3] ע', תמונות. 8^ו. בראש המעטפת: משרד החקלאות, אגף המטעים, ענף המשתלות והפרחים. עם הקדמה ושער נוסף באנגלית: L. Krupnik: Perennial flowers.

1305 שר, דניאל. מקצוי עולם; קורותיהם, יצירתם והתפתחותם של שלשה עמים גידחים — הטיבשים, הפוליונים והבאסקים — כעדות לקשר של קרבה ומגע בקרב כל מין האדם, על קורותיו, יצירתו והתפתחותו... (מרחביה, הקיבוץ הארצי השומר הצעיר); ירושלים, (דפוס "אחזה"), 1949, 319 ע', מסה, תמונות. 8^ו. (ספרית פועלים / גזורים).

שאר דפוסי ישראל

1306 בלע, משה ג. כתב-היד והכשרתו לדפוס. תל-אביב, "דפוסים", (דפוס "אלישע"), תש"י—(1949), 30, [1] ע', תמונה. 8^ו.

הוראות למחברים ע"ד הצד הטכני של הכנת כתב-יד לדפוס, כדי למנוע שגיאות דפוס וכדי לחסוך בעבודה.

הספר-לרפואה. מדריך-מעבדה בבקטריוLOGIA כללית. חלק א': 1949. ירושלים, בית-הספר לרפואה של האוניברסיטה העברית והדסה, מחלקה לבקטריוLOGIA, 1949, [2], 23 דף, טבלאות, ציורים. (הדפוס 13—16, 22—18 נמצאים כפולים על גיר כחול). 4^ו. במכונת-הכפלה.

1298 ישראל. משרד החוץ. מחלקת המזרח התיכון. ממשלות ערב, איראן, תורכיה, הודו ומאביסטאן. הקריה, אור תש"ט. 10 דף. 45:32. במכונת-הכפלה. רשימת השירים במדינות הנ"ל הנמצאים כעת בשורות וגם רשימת השירים שקדמו להם במשך חמש-שבע השנים האחרונות.

1299 לאוני, אליעזר. תולדות מלחמת חניבעל עם הרומאים. <התמודדות עמי-שם, דוברי עברית, עם הנשר הרומאי>. תל-אביב, "ראם", (דפוס לידור), תש"י. 80 ע', תמונה. 8^ו. בתחלת הספר: דמותו של חניבעל. השקפת הקדמונים על המלחמה והנחלת-המדינה. עמי-כנען או הפיניקים (ע' 7—24).

1300 נוישטט, דוד [David Neustadt]. נפט ומדיניות נפט במזרח התיכון. מאת דוד נוישטט. ירושלים, תש"ח. [2], 33 ע'. 2^ו. במכונת-הכפלה. בראש השער: הסוכנות היהודית לארץ-ישראל. המחלקה המדינית, המדור למחקר. פנימי. "סקירה זו עוסקת בעיקר בצד המדיני של בעיית הנפט. היא מתרכזת בעיקר בתאור השתלשלות העניינים בשנים האחרונות."

1301 (פולק, אב[רהם] ג.) [Abraham N. Poliak]. המזרח התיכון. (ת"א), שרות תרבות של צבא הגנה לישראל, (דפוס לידור), תש"ט. 22, [1] ע', דיאגרמה, מפות, תמונות. 8^ו.

1302 פלכאנוב, ג[אורגיי]. האמנות וחי החברה, מכתבים ללא כתובת. עברית ג[חמיה] רבן.

ספרות עברית ומדע היהדות בחרי"ל

ביודית באותיות לטיניות. [ירחון]. חוברת 1 : ינואר.
12 ע' / תמונות.

1315 Országos rabbi egyesület. Értesítő.
Budapest. 8°.

התאחדות ארצית של הרבנים. ידיעות. תכופות
החופעה לא נזכרה (רבעון ז). העורכים : Hahn Istvan ;
Scheiber Sándor. המו"ל האחראי : Scheiber Sándor.
לפנינו חוברת אוגוסט 1946 (32 ע') עד חוברת דצמבר
1948 (64 ע').

1316 Our Way Darkenu; Jewish topical
monthly. (London, Young Poale Zion). 4°.
חוב' 3 : פברואר 1948. 14 ע' / תמונות.

1317 The Turret. [Waltham], Brandeis Uni-
versity, 1949. 4°.
תכופות החופעה לא נזכרה. חוברת 1 : אפריל. 12 ע' /
תמונות.

קבצים

1318 Abraham Levinson anniversary volume;
studies in pediatrics and medical history. Solo-
mon R. Kagan, editor... New York, Froben
Press, 1949, 365 p., illus. 8°.

מהתכן : Biographical data. R. Friedman : An
appreciation. I. A. Abt : A tribute. S. Munt-
ner : The "Book of Medicine" by Asaph : (p.
297—302).

1319 Calendarul-almanah evreesc. [Bucureș-
ti], 5705—1945. 192 p., illus. 8°.

מאסף ספרותי, כולל תרגומים (מידות ועוד) ומאמרים
על אישים (ל דרמודינה, יוליוס ברש ועוד).

1320 Central Yiddish Culture Organization
<Cyco>. The Jewish people: past
& present. vol. 2. New York, (1948). 7 p. l.,
430 p., illus., facsim., tabs. 4°. (Jewish
encyclopedic handbooks).

התכן : L. Hersch : Jewish population trends
in Europe; The Jewish population in Palestine.

עתונים

(ראה גם להלן במדור "בתוך כתבי עת")

1307 פראבלעמען; פערזאנלעכע ביולעטין פון
פארשונגצענטער פאר געשיכטע פון פוילישע יידן. פאריז,
1949. 4°. תכופות החופעה לא נזכרה. חוברת 1 :
מאי. 16 ע' / תמונה.

1308 קולטור-קאנגרעס; ידיעות פון ארגאניזיר-
קאמיטעט פון אלזעלעכען יידישן קולטור-קאנגרעס.
ניו-יארק. 4°. תכופות החופעה לא נזכרה. גל' 10 :
ספטמבר 1948. 8 ע'.

1309 L'Eco dell' educazione ebraica; bolle-
tino d'informazione professionale e didattica
per gli insegnanti ebrei. Milano. 8°
[ירחון]. שנה 2 חוב' 8 : דצמבר 1947. 31 ע'. במכונת
הכפלה. בראש השער : הד החנוך העברי; עתון הסתדרות
המורים העברים באיטליה.

1310 Hanoar Hazioni; bulletin cultural. Mah-
leket hatarbuth sel „Hanoar Hazioni”. n. pl.
[București ?], 1945. 4°.

ברומנית. תכופות החופעה לא נזכרה. חוברת 1 : אחר
באדר תש"ה. 47 ע' / תמונות. במכונת-הכפלה, המעטפת
ברפוס.

1311 Israel Newsletter. (New York, Israel
Office of Information). 1949. 4°.
דרישבעון. גליון 1 : 17 במאי. 4 ע' / תמונות.

1312 JWB Circle. New York, (National
Jewish Welfare Board). 2°.

ירחון, פרס לחישי יולי אוגוסט. שנה 3 גל' 1 : ינואר
1948. 12 ע' / תמונות.

1313 Labour Israel. For Jewish Independ-
ence, for Socialism, for World Peace. (London,
Mishmar Publications). 1948. 2°.

דרישבעון. חוברת 1 : 22 באוקטובר. 8 ע' / תמונות.

1314 Der Morgen; Lager-Bulletin. Bad
Reichenhall, Jewish Camp, 1947. 4°.

אגרות. ש. לוינגר: אחדות ספר וזכריה. ל. פקוני:
חוקים הנוגעים לניהול עניניהם של בני דת משה. א. בלגי:
הקדמה לאמנסיפציה של היהודים בהונגריה. י. בלשה:
האל הנוקם. א. צ'טני: העתונות של שנות החמישים
(בהונגריה) ובעית היהודים. ש. אפלר: מוסדות עזרה
יהודיים. א. גולדברג: שירי אהבה. ס. הבשי: עמדתה
החדשה של תורת הגזעים. א. הרשער: לתולדות
בית המדרש לרבנים (בבודפשט). א. קומלוס:
Vitae Prophetarum בחלקי הנוגעים ליהודים.
המדרג הגרמני:

I: Löw: Antimon. H. Guttman: Zur Rechtslage der Synagoge im Mittelalter.

המדרג העברי: יו"ט פייגל: מלקט שבילים על ספרי
משלי ותרי עשר ונלוה אליו מבוא ללמודי חלקי דבור
המליצה העברית (ע' 1—57). י. מ. הכהן גוטמן: דת
טבעית ודת אלהית: השקפה כללית על פי מקורות
היהדות העתיקים.

1322 Finkelstein, Louis, ed. The Jews, their history, culture and religion, 2 v. New York, Harper, [1950]. Facsimils, maps, pl., ports. 8°.
התכן: v. I: L. Finkelstein: Prefatory letter. Introductory note. Foreword. — I: The history of Judaism and the Jews: W. F. Albright: The Biblical period. E. J. Bickerman: The historical foundations of post-biblical Judaism. J. Goldin: The period of the Talmud. C. Roth: The European age in Jewish history: The Jews of Western Europe (from 1648). A. Tartakower: The problem of European Jewry (1939—1945). A. Libman Lebeson: The American Jewish Chronicle. M. Davis: Jewish religious life and institutions in America. — II: The role of Judaism in civilization: R. Gordis: The Bible as a cultural monument. J. J. Rabinowitz: The influence of Jewish law on the development of common law. Sh. Spiegel: On Medieval Hebrew poetry. H. Bavli: The modern renaissance of Hebrew literature. A. J. Heschel: The mystical element in Judaism. A. Altmann: Judaism and world philosophy. M. M. Kaplan: The contribution of

N. Goldberg: The Jewish population in the U. S.; — in Canada. I. N. Steinberg, Gr. Aronson: Jewish colonization in Russia. H. Frank, L. Rosenberg, I. N. Steinberg, L. Shapiro: Jewish colonization in the Americas. I. N. Steinberg: Jewish colonization in Palestine. A. Golomb: Traditional education. A. Menes: The Yeshivot in Eastern Europe. L. Spizman: The Hebrew school movement. C. S. Kazdan: The Yiddish secular school movement between the two world wars. S. Yefroikin: Yiddish secular school in the U. S. L. L. Honor: Jewish education in the U. S. Z. Scharfstein: Jewish education in Latin America; — in the British Commonwealth; — in Palestine in modern times. M. Wischnitzer: Jewish communal organization in modern times. Ch. B. Sherman: Jewish communal organization in the U. S. S. Eisenstadt: Jewish law. A. Steinberg: Jewish morals. J. Heller: Jewish way of life. Ben-Adir: Modern currents in Jewish social and national life. Dates and documents relating to the history of Zionism (p. 332—354). A. Menes: The Jewish socialist movement in Russia and Poland (1870's—1897). R. R. Abramovitch: The Jewish socialist movement in Russia and Poland (1897—1919). J. C. Rich: The Jewish labor movement in the U. S.

כולל ביבליוגרפיות. את הקודם עיין ק. ס. שנה כ"ה ע' 68.

1321 Emlékkönyv néhai Dr. Kohn Sámuel ז"ל
pesti főrabbi születésének századik évfordulójára... szerkeszti Löwinger Sámuel. Budapest, typ. I. Neuwald, 1941. 1 p. l., XXXIV, 191, 3—69, [1] p. 8°.

„ספר זכרון לר"ר שמואל כהן ז"ל, רב ראשי
בבודפשט, למלאת מאה שנה להולדתו. העורך: שמואל
לוינגר.”

התכן: המדרג ההונגרי: א. ורטהימר: הקדמה. ש.
הבשי: מאה שנה לר"ר שמואל כהן. ז. גרוסמן: ש.
כהן וא. הירשער. י. קטונה: ש. כהן. א. מונקצי: ערכן
של עבודותיו ההיסטוריות של ש. כהן בימינו. ס. ביכלר:

the Oriental mss. in the library of the University of Glasgow. Appendix: Bibliography of the published writings of William Barron Stevenson: p. 138—140.

1324 Oscar S. Straus Memorial Association. Record of the Oscar S. Straus Memorial Association; edited with an introduction by George S. Hellmān. New York, printed for the Association by Columbia University Press, 1949. 4 p. l., 69 p., pl., ports. 8°.

קבץ לזכר אוסקר שטראוס (1850—1926) מדינאי אמריקאי ששמש ציר אה"ב בתורכיה ואח"כ מיניסטר המסחר; גם עסקן צבורי יהודי, גרב חלק גדול מספריתו הפרטית לביה"ס הלאומי והאוניברסיטאי, עיין ק. ס. שנה ב' ע' 163.

ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל

1325 קוטובר, מרדכי; אברהם דוקר. מנחה ליצחק, למלאת עשרים וחמש שנה לכהונת ספרן בישראל, ביבליוגרפיה של כתבי יצחק ריבקינד. ניוירוק, איגוד הספרנים היהודים, תשי"ט. 81, xv ע'. לוחות-פורסטים, פקטימילים. 8°.

ההקדמות הן גם באנגלית. שער אנגלי: Minha l'Yitshaq... a bibliography of the writings of Isaac Rivkind... compiled by Mordecai Kosover and Abraham G. Duker. New York, Jewish Librarians' Association, 1949.

התכן: הספרן ואיש הספר. מ. קוטובר: עם הרשימה והאיש. ביבליוגרפיה, מסודרת לפי המקצועות. בייג מדורות, כוללת 378 ערכים, מהם ערכים 349—378 במדור האחרון: על יצחק ריבקינד.

1326 פנקס פון יידישע דרוקער אין פוילן. הארשע, דאס נייע לעבן, 1949. 181, [8] ע', סבלאות, תמונות. 4°.

התכן: געשיכטע: ב. געלמאן: ליד וועגן א זעצער. ע. רינגעלבלום: דאס דרוק-וועזן אין אמאליקן פוילן. מ. סידמאן: דער דרוקער-מיטבויער פון דער ייד. קולטור. א. פרידקין: די עקספלאנאציע אין די אמאליקע ייד. דרוקער-וועזן. ש. קאהאן: אלטע ייד. זעצער דערצייילן. י. גאטאחיונע: געשיכטע פון ייד. דרוקער-טאריין אין

Judaism to world ethics. I. S. Chipkin: Judaism and social welfare. XXXIII, 744 p.

v. II: R. Marcus: Hellenistic Jewish literature. A. S. Halkin: Judeo-Arabic literature. W. J. Fischel: Israel in Iran (A survey of Judeo-Persian literature). Y. Mark: Yiddish literature. J. B. Maller: The role of education in Jewish history. S. Greenberg: Jewish educational institutions. E. Werner: The Jewish contribution to music. R. Wischnitzer: Judaism and art. A. Castiglioni: The contribution of the Jews to medicine. Ch. Singer: Science and Judaism. M. R. Konvitz: Judaism and the democratic ideal. D. Daiches: The influence of the Bible on English literature. Fr. Lehner: The influence of the Bible on European literature. — III: The sociology and demography of the Jews: M. J. Herskovits: Who are the Jews. U. Z. Engelman: Sources of Jewish statistics. J. Lestschinsky: Jewish migrations. N. Reich: The economic structure of modern Jewry. S. C. Kohs: The Jewish community. — IV: The Jewish religion: L. Finkelstein: The Jewish religion; its beliefs and practices. — Appendix: "What questions should be answered in the book on Judaism and the Jews?". VI, [1], 745—1431 p. ביבליוגרפיה אחרי כל מחקר ומחקר.

1323 Glasgow University. Oriental Society. Presentation volume to William Barron Stevenson, ed. by C. J. Mullo Weir. Glasgow, 1945. 4 p. l., 140 p., port. 8°.

בראש השער: Studia semitica et orientalia. vol. 2.

התכן: R. Bell: Muhammad's knowledge of the O. T. M. Black: A christian Palestinian Syriac horologion. H. G. Farmer: William Hunter and his Arabic interest. S. Goldman: The legal fiction in Jewish law. J. Mauchline: The Balaam-Balak songs and saga. J. Pater-son: The Hurrians. J. Robson: Catalogue of

the Bulletin of the New York Public Library of May, June, July, December, 1945".

הרשימה כוללת שמות של 939 מקומות-דפוס של ספרים עבריים, בסדר א"ב ובציון הספר הראשון שנדפס בכל מקום ומקום. במקרים שחלה הפסקה ממושכת צוין גם הספר הראשון שנדפס אחרי ההפסקה. בסוף הספר שתי רשימות:

Alphabetical table of Hebrew place names;
Chronological table of Hebrew printing.

1330 National Book League. The Bible in English life; an exhibition arranged by John Stirling for the National Book League... London. [London]. Cambridge University Press, 1948. 63 p. 8°. "Catalogue."

1331 New York (City), City College Library. Davidson Library of Judaica. Special list of books in medieval Hebrew poetry and liturgy. New York, 1948. 2 p. 1., 34 p. 4°.

בעברית ובאנגלית. — במכונית-הכפלה.

ספרייתו של החוקר הידוע ר' ישראל דוידזון (1870—1939) נמסרה ע"י אלמנתו לסינטיקולוג' של ניו-יורק, שהמונו היה ממוסמכיו.

1332 Princeton Theological Seminary, Library. A bibliography of Bible study for theological students. Princeton, Theological Seminary library, 1948. 3 p. 1., 85 p. 8°.

= Princeton seminary pamphlets, no. 1.

הרשימה כוללת גם ספרים אנגליים, פרט לסכסכים מקוריים, מלוגים וספרי-דקדוק, התכן:
The whole Bible. The Old Testament. The New Testament. Linguistic aid to exegesis.

1333 Wasserman, Jenő. Dr. Friedmann Dénes irodalmi munkássága. Ujpest, (typ. I. Neuwald), 1943. 35. [1] p. 8°.

"כתביו הספרותיים של ד"ר דגש פרידמן"; ביבליו-גרפיה.

1334 Zürich. Israelitische Kultusgemeinde. Bibliothek. Katalog. Zürich, (typ. Kürzi, Sieben), 1948. 4 p. 1., 187 p. 8°.

הארשע. מ. ב.: ייד. דרוקער אין מוילן ערב דער מלחמה. ח. ל. פוקס: א ביסל וועגן לאדזשער ייד. דרוקער. א. זילבערשטיין: דער 1. זעטצער שטרייך אין לאדזש. ה. קאזאק, י. ריבאלאווסקי: דער ביאליסטאקער ייד. דרוקער-פאריין. א. פורלאווסקי: די ייד. דרוקער-משמחה אין פיעטריקאה. ב. טענענבוים: די ערשטע סרים פון הארשאווער דרוקער-יוגנט. ש. זשעלאקא: די הארשעווער יוגנט-סעקציע. מ. ט.: דער גרויסער ארעסט. געטא און קאמף (9 מאמרים ורשימות). זכרונות (16 מאמרים ורשימות 188 הספדים).

1327 Cassou, Jean. Le pillage par les Allemands des oeuvres d'art et des bibliothèques, appartenant à des Juifs en France; recueil de documents, publié sous la direction de Jean Cassou et précédé d'une introduction sur la doctrine esthétique du national-socialisme et de l'organisation des beaux-arts sous le IIIme Reich par Jacques Sabile. Paris, Editions du centre, 1947. 267 p., 1 l., facsim., illus. 8°.

= Centre de documentation juive contemporaine. Série 'Documents', no. 4.

תעודה 37 (ע' 182—186) על הספרייה של המכון הנאצי לחקר היהודים, כוללת ידיעות סטטיסטיות על ספרים שדורים מספריות יהודיות שונות שהוכנסו לספרייה זו (ניתנו מספרים על כל אחת ואחת מהספריות השדורות).

1328 Enciclopedia judaica castellana en diez tomos; el pueblo judío en el pasado y el presente. Director: Eduardo Weinfeld. T. 5. Mexico, D. F., Editorial Enciclopedia judaica castellana, 1949. 646 p., 1 l., facsim., illus., notes. 4°.

התכן: Fundao—Inmigración.

את הקורמים עיין ק. ט. שנה כ"ו ע' 37, שם גם תאור.

1329 Freimann, Aron. A gazetteer of Hebrew printing... With a foreword by Joshua Bloch. New York, New York Public Library, 1946. 86 p. 8°.

"Reprinted with revisions and additions from

[3] דף, פקסימיל, תמונות. 8°. שער נוסף באנגלית. — שמות יב, כא — יג, סז. — את הקודמים עיין ק. ט. שנה כ"ג ע' 211.

1339 Aalders, G[erhard] Ch[arles]. A short introduction to the Pentateuch. London. Tyn-dale Press, (1949). 173 p. 8°.

1340 Allen, E[dgar] L[eonard]. Prophet and nation; a reconciliation of divided loyalties. London, Nisbet, (1947). 144 p. 8°.

„כל פרק ופרק... יראה לנו את הנביא קרוע בין נאמנותו הדתית ונאמנותו המדינית ומנסה לאחד אותה.“ (מההקדמה).

1341 Bible and N. T. tr. German. Die Heilige Schrift in deutscher Übersetzung: Echter-Bibel. Das Alte Testament, hrsg. von Friedrich Nötscher. — Das Neue Testament, hrsg. von Karl Staab... (Lfg. 1—11). Würzburg, Echter Verlag, 1947—50. 8°.

לכל ספר שער מיוחד.

Lieferung 1: Die Psalmen, von Friedrich Nötscher. 1947. VIII, 292 p.

2: Jeremias... Die Klagelieder, von Friedrich Nötscher. 1947. [4], 175, [4], 23 p.

3: Erstes und zweites Buch der Makkabäer, von Dionys S ch ö t z. 1948. [4], 107 p.

4: Zwölfprophetenbuch... Kohelet..., von Friedrich Nötscher. 1948. 187, 34 p.

5: Isaias, von Joseph Z i e g l e r. 1948. 189 p.

6: Ezechiel, von Joseph Ziegler. Daniel, von Friedrich Nötscher. 1948. 147, [1], 70, [1] p.

7: Die Bücher Samuel... Die Bücher der Könige, von Martin R e h m. 1949. 124, 134 p., map.

8: Die Bücher der Chronik, von Martin Rehm. Das Buch der Sprüche, von Vinzenz H a m p. 1949. 142, 86 p.

9: Genesis, von Hubert J u n k e r. 1949. 146 p.

10: Esra—Nehemias, von Martin Rehm.

Bibliothek der Israelitischen Cultusgemeinde, Zürich.

הקטלוג מסודר לפי המקצועות (17 מדורות) ובגבול כל מדור לפי א"ב. לא נכללו בקטלוג ספרים בעברית ובידוית (מתכונים קטלוג מיוחד בשביל ספרים אלה), ספרות אנטישמית ומיסיונרית, ספרים בעלי תוכן כללי שמחבריהם אינם יהודים.

מדע המקרא

1335 דיטש, מנחם מנדל. ספר... מביא... צמח... על התורה — (קהלת, תהלים) ולקוטים... לקטת... מנחם מענדל דיטש בן ר' יהונתן בנימין אלטער... דעם מ. מארקאוויטש, בישועה ורחמים = תרצ"ט. 6 ע', 211 דף. 8°.

1336 הכהן, שמעון. ספר מעשה חושב... גוסריקון חידושים עדיכים שחידש ואסף ביסובו מזהר"ר שמעון הכהן... על חמשה חומשי תורה... ופירושים נבחרים... סדר בראשית. הדיגת גרבה, דפוס אור תורה, דורו בארץ = תש"ג. [4], 162 דף. 8°.

בעברית ובערבית באותיות עבריות.

1337 תנ"ך: תורה נביאים וכתובים The Holy Bible; complete Hebrew text, embossed in twenty volumes... Published in the international Hebrew Braille code by the Jewish Braille Institute of America, Inc. Leopold Dubov, editor. v. 11—20. 10 v. New York; Louisville, Ky, American Printing House for the Blind. 5709—1949. [106; 132; 118; 94; 126; 98; 70; 103; 72; 86] l. 4°. ישעיהו — דברי הימים ב'.

תנ"ך בכתב העורים בעברית. את הקודם עיין ק. ט. שנה כ"ד ע' 126.

1338 תנ"ך. תורה. חומש תורה שלמה והוא התורה שבכתב עם באור „תורה שבעל פה“ חבור כולל את פרושי התורה... עד סוף זמן האמוראים והסבוראים ותחלת זמן הגאונים הנמצאים בכל ספרי רז"ל... גם מהרבה כתבי יד עתיקים... ערוך ומסודר על פסוקי התורה עם באור, הערות והמדות... ע"י מנחם מ[נדל] כשר. חלק שנים עשר <דרך שנים עשר>. ניו-יארק, הוצאת שוליונגר, תשי"ח. [3] דף, 305 ע'.

המחבר החזיק תחלה בתורת ולהויון, אולם לאור חקירה מרובה התברר לו שאין פתרונותיה מניחים את הדעת. השטה שהמחבר מציע בספר זה היא פרי עבודתו מחקר במשך עשר שנים.

1348 **Buber, Martin.** The prophetic faith... Translated from the Hebrew by Carlyle Witton-Davies. New York. Macmillan, 1949. 4 p. l., 247 p. 8°.

את הספר במקורו: תורת הנביאים, עיין ק. ס. שנה כ' ע' 8, שם גם תאור ותכן.

1349 **Chase, Mary Ellen.** The Bible and the common reader. London, Collins, 1946. 288 p. 8°.

מבוא עממי לכתביהקדש.

1350 **Cohen, Jakob.** Judaica et Aegyptiaca; de Maccabaeorum libro III quaestiones historicae. Specimen litterarium inaugurale, quod... publice defendet Jakob Cohen. Groningae, M. de Waal, 1941. 4 p. l., 67. [3] p. 8°.

התכן: Introductio. Maccabaeorum libri III interpretatio historica. An alii fontes ad res in Maccabaeorum libro III narratas pertineant, quaeritur. Virorum doctorum de Maccabaeorum libro III sententiae. Appendices.

1351 **Eberle, Joseph.** Die Bibel im Lichte der Weltliteratur und Weltgeschichte. Zwei Bände. Bd. 1: Das Alte Testament. Nach dem Tode des Verfassers bearb. und hrsg. von Franz König. Wien, Verlag Herder, 1949. XIX, 320, [1] p. 8°.

התכן: Bibel und Bibellesung. Bibel und Bibelkritik. Das Alte Testament im Besonderen: Einleitung. Das A. T. über Gott, Schöpfung..., — über die älteste Menschheit, — über die Patriarchen, — über Moses... Die Richterzeit im A. T. Die Zeit der Könige und der Propheten Israels. Die Zeiten des Exils... Die Makkabäer-Epoche. Lehren der Geschichte des Judentums. Überblick auf die dichterisch-

Das Hohe Lied..., Rut..., Das Buch der Weisheit, von Johann Fischer. 1950. 62, 31, 15, 55 p.

11: Das Buch Tobit..., Das Buch Judit..., Das Buch Ester, von Friedrich Stummer, Baruch, von Vinzenz Hamp. 1950. 35, 42, 34, 26 p.

1342 **Bible. tr. Greek. Septuaginta; Vetus Testamentum graecum auctoritate Societatis litterarum Göttingensis editum.** vol. XIII: Duodecim prophetae, (edidit Joseph Ziegler). Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1943. 339 p. 8°. Einleitung: p. [7]—145.

עיין גם ק. ס. שנה ט"ז ע' 311.

1343 **Bible. Psalms.** The revision of the Psalter; an essay in liturgical reform by Harold Riley. London, [Society for] [Promoting] C[hristian] K[nowledge], 1948. 296 p. 8°.

תרגום תהלים, מסודר לצורך הפולחן הנוצרי.

1344 **Bible. Psalms.** Paul Claudel répond les Psaumes. Neuchâtel, Ides et calendes, (1948). 75 p., 1 l. 8°.

תרגום צרפתי של פרקי תהלים.

1345 **Braude, Morris.** Scriptural psychiatry: a popular presentation of an hitherto little explored source in mental hygiene. New York, Froben Press, 1946. 1 p. l., 159 p., 4 l. 8°.

„בשם זה אני מתכוין למחלות הנזכרות בספרות העברית העתיקה שעכשיו היו מצינים אותן כהפרעות העצבים או הרוח." (מההקדמה).

1346 **Braun, Vilmos.** Az Apokrif Ezra... Budapest, 1941. 32 p. 8°. Diss. Budapest.

„עזרא האפוקריפי" = עזרא ג'.

1347 **Brinker, R.** The influence of sanctuaries in early Israel. (Manchester), Manchester University Press, 1946. XII, 279 p. 8°.

= Publications of the University of Manchester, no. 298.

Hippiatric prescriptions. Inventories. Addenda.

1356 **Harrison, F[rederick]**. The Bible in Britain. London, T. Nelson, (1949). VII, 200 p., 12 pl. incl. facsim. 8°.

1357 **Hebert, A[rthur] G[abriel]**. The authority of the Old Testament. London, Faber and Faber, (1947). 326 p. 8°.

התכן: Introduction. A problem unsolved. The book of the divine kingdom. Revelation. Faith and criticism. The canon of the law. The completion of the canon. The O. T. in the New. The literal interpretation of the O. T. The spiritual interpretation of the O. T. Scripture and tradition.

1358 **Heinemann, H.** Torah and social order. London, Brit cholutzim datim — Bachad, (introd. 1944), 20 p. 8°. = Torah va'avodah library. Ideological series, [2].

1359 **Hooke, S[amuel] H[enry]**. In the beginning. Oxford, Clarendon Press, 1948. IX, [1], 166 p., illus., front. 8°.

= The Clarendon Bible... Old Testament, v. 6.
על ספר בראשית. ספר זה הוא האחרון בשורה של
Clarendon Bible. O. T. את הקודם בשורה זו
עין ק. ט. שנה ט' ע' 179 מספר 580.

1360 **Huffman, Jasper Abraham**. The stones cry out. Winona Lake, Ind., Standard Press, (1948). 108 p., pl. 8°.

המחבר מוכיח שהגילויים הארכיאולוגיים מאשרים את
הידיעות שבתנ"ך ושכברית החדשה. — עין גם ק. ט.
שנה ז' ע' 231 מספר 804.

1361 **Jacob, Edmond**. La tradition historique en Israël. Montpellier, Faculté de théologie protestante de Montpellier, 1946. 208 p. 8°.
= Études théologiques et religieuses, année 21, n° 1.
על המקורות ההיסטוריים שבתנ"ך.

erzieherischen Bücher d. A. T. Rückblick auf das Ganze des A. T.

1352 **Engnell, Ivan**. The call of Isaiah; an exegetical and comparative study. Uppsala, Lundequist, (1949). 68 p., 1 l. 8°.

= Uppsala universitets Årsskrift 1949, 4.

על פרק ו' של ישעיהו.

1353 **Faus, W[illiam] Arthur**. The genius of the prophets. New York, Abingdon-Cokesbury Press, (1946). 190 p. 8°.

התכן: Introduction. The prophets as realists, — as men of hope, — as confessors, — as men of vision, — as preachers. The prophets speak to our day. Chronology. References: p. 177—182.

1354 **Gaspar, Joseph W[enzel]**. Social ideas in the wisdom literature of the Old Testament... Washington, Catholic University of America Press, 1947. XIV, 207 p. 8°.

= The Catholic University of America: Studies in sacred theology. 2nd series., no. 8.
Thesis — Catholic University of America.

התכן: Foreword. Introduction. Marriage. The father. The wife. The children. Education. The community — its social function. Conclusion. Bibliography: p. 181—188. Indexes.

1355 **Gordon, Cyrus H[erzl]**. Ugaritic literature; a comprehensive translation of the poetic and prose texts. Roma, Pontificum institutum biblicum, 1949. XI, 148 p. 8°.

= Scripta Pontificii instituti biblici, 98.

התכן: Foreword. I: Poetic texts: Introduction. The Baal and 'Anat cycle. The birth of the gods. The wedding of Nikkal and the moon. The legend of Krt. The legend of Aqht. II: Semipoetic and prose texts: Religious texts. Epistles. Diplomatic text. Administrative texts.

I: History and psychology: The historical genesis of the Hebrew prophetic consciousness. Prophetic vision and ecstasy in the light of Hebrew psychology. The writing prophets and the Nebiim. The religious psychology of the Hebrew prophetic consciousness. — Theology. Conclusion: Toward a Hebrew-Christian metaphysic.

1368 **Lavergne, [C. ?].** L'expression biblique. Paris, J. Vrin, 1946. 136 p. 8°.

על השער שעל המעטפת: 1947.
באור קצר לבטויים מיוחדים הנמצאים ביותר משבע מאות פסוקים בתנ"ך ובברית החדשה.

1369 **Martin, Hugh.** The teachers' commentary; general editor: Hugh Martin, editor for the Old Testament: Theodore H. Robinson, Editor for the New Testament: L. W. Grensted. (4th ed. <bibliographies rev.>) London, Student Christian Movement Press, (1946). XVI, 429, [1] p., 1 l., illus., maps, chronol. tab. 8°.

"מכון לספק את הצרכים המעשיים של הוראת התנ"ך והברית החדשה בבתי הספר הרגילים ובבתי הספר של יום א".

1370 **Murphy, Roland E.** A study of Psalm 72 <71>. Washington, Catholic University of America Press, 1948. VII, 144 p. 8°.

= The Catholic University of America: Studies in sacred theology. 2nd ser., no. 12.

Thesis — Catholic University of America.
"הדיסרטציה הזאת בודקת את שיטת סגנון-החצר ומנסה לרחותה".

1371 **North, Christopher Richard.** The suffering servant in Deutero-Isaiah; an historical and critical study. London, Oxford University Press, G. Cumberlege, 1948. VII, [1], 247, [1] p. 8°.

1372 **Noth, Martin.** Überlieferungsgeschichte

1362 **Johnson, Humphrey J[ohn] T[hewlis].** The Bible and the early history of mankind. London, Burns Oates, 1943. VI, 69, [1] p. 8°. על י"א פרקים של ס' בראשית. המחבר סובר, שאפשר לפרש את הפרקים האלה בלי שיהיו סותרים את מסקנות המדע של זמננו.

1363 **Kenyon, Sir Frederic [George].** The Bible and archaeology. London, G. G. Harrap, (1949). 309, [1] p., double map, XXXI pl. 8°. "...published 1940... reprinted 1949."

"מטרת הספר להסביר לתלמידים שאינם מומחים באר"כיאולוגיה את התוצאות העיקריות של החקירות הארכיאוולוגיות ביחסן לתנ"ך. מדובר על תקופה של מאה שנה בערך: מחפירות לאיארד בניגוד עד הומן שהחקירות נפטרו בגלל פרוץ המלחמה [מלחמת העולם השנייה]. (מההקדמה)

1364 **Kenyon, Sir Frederic G[eorge].** The Bible and modern scholarship. London, J. Murray, (1948). IX, 53 p. 8°.

1365 **Kenyon, Sir Frederic [George].** Our Bible and the ancient manuscripts... (4th ed., rev., rewritten and enl.) London, Eyre & Spottiswoode, (1948). XI, 3—266 p., XXXII pl. (facsim.) 8°.

מהדורה א' יצאה בשנת 1895, מהר' ד' ב'1939, גרסה מחדש גם ב'1941.

1366 **Kinnaman, J. O.** Diggers for facts; the Bible in the light of archaeology. Haverhill, Mass., (1945). XII, 239 p. 8°.

הספר יצא בשנת 1940: הדפסה רביעית: 1945.
"בספר אין הערות ואין הוכחות... הוא נועד לקריאה מקרית של קורא שימצא פנאי לעקב אחרי גילויי הארכיאולוגיה המאמתים ומאשרים את דברי אלקים." (מההקדמה)

1367 **Knight, Harold.** The Hebrew prophetic consciousness. London, Lutterworth Press, (1947). 186 p. 8°.

התכן: Prolegomena. Synopsis of contents.

tique Andeutungen. Theologie. Hinzufügungen der LXX zum hebräischen Text. Die LXX und die Akzente des masoretischen Textes.

1376 Pritchard, Neil L. The presentation of the Old Testament. London, National Society, (1944). VII, 71, [1] p., chronol. tab. 8°.

נועד למורי התנ"ך בבתי הספר או למנהלי קבוצות-למוד.

1377 Procksch, Otto. Theologie des Alten Testaments. (Lief. 1—2). Gütersloh, C. Bertelsmann, (1949). 4 p. l., 384 p. 8°.

1378 Schmidt, Martin. Prophet und Tempel; eine Studie zum Problem der Gottesnähe im Alten Testament. Zollikon-Zürich, Evangelischer Verlag AG., 1948. 276 p. 8°.

„נססה לגלות ולברר בנוגע לכל נביא ונביא מה הוריענו על פגישתו עם ה' ככוח הפועל בהיסטוריה, ובאיו צורות תאר את חיותיו הפנימיות... ושנית ננסה לערך בתוך התמונה הכללית הזאת את דברי הנביא שהוא על אודות בית המקדש.“ (ע' 18).

1379 Simpson, Cuthbert Aikman. The early traditions of Israel; a critical analysis of the pre-deuteronomic narrative of the Hexateuch. Oxford, B. Blackwell, 1948. 677 p. 8°.

1380 Simpson, Cuthbert Aikman. Revelation and response in the Old Testament. New York, Columbia University Press, (1948). VIII p., 1 l., 197 p. 8°. Reprint of 1947 issue. "The bishop Paddock lectures, delivered in 1946 at the General Theological Seminary, New York."

„בהרצאותי נסיתי לתאר את התפתחות הדת היהודית

מתחלתה.“

1381 Stein, Bernhard. Der Begriff Kebod Jahweh und seine Bedeutung für die alttestamentliche Gotteserkenntnis. Emsdetten i. Westf., H. & J. Lechte, 1939. XXII, 366 p., 1 l. 8°.

ביבליוגרפיה: ע' xiv—xxii.

1382 Thomas, David Winton. "The pro-

des Pentateuch. Stuttgart, W. Kohlhammer, 1948. VIII, 288 p. 8°.

התכן : Aufgabe. Prolegomena : Zur Lösung des literarkritischen Problems. — Die Geschichte der Pentateuchüberlieferung : Analyse der Überlieferungselemente. Das Zusammenwachsen der Themen und Einzelüberlieferungen. Die literarischen Gestaltungen. Ausblick : Geschichtliche Konsequenzen.

1373 Obersteiner, Jakob. Biblische Sinndeutung der Geschichte, Graz, A. Pustet, (1946). 184 p. 8°.

התכן : Einführung : Die Geschichtshermeneutik in der orientalischen und griechischen Umwelt der Bibel. — Die Kausalität der Geschichte. Die Teleologie der Geschichte. Die Theodizee der Geschichte. Anmerkungen und Literaturnachweis.

1374 Prado, Johannes. Praelectionum biblicarum compendium. I—II. Matriti, Edit. el Perpetuo socorro, 1943—47. illus., facsim., maps. 8°. ראש השער : Simon-Prado.

התכן : [v.] 1 : Propaedeutica, auctore Ioh. Prado. Ed. 4a retractata. 1943. XVI, 272, [1] p. [v.] 2 : Vetus Testamentum, auctore J. Prado. Liber 1—2. 1945—47.

Liber 1 : De sacra Veteris Testamenti historia. Ed. 5a <1a hispana> retractata. 1947. XXXII, 655 p.

Liber 2 : De doctrina seu de libris didacticis Veteris Testamenti. Ed. 3a recognita et aucta. 1945. XVI, 254, [1] p.

1375 Prijs, Leo. Jüdische Tradition in der Septuaginta. Leiden, E. J. Brill, 1948. XXV, [1], 118 p. 8°. „Die beiden ersten Kapitel erscheinen gleichzeitig u. d. T. „Beiträge zur Frage der jüdischen Tradition in der LXX“ als Basler Dissertation.“ — p. XXV.

התכן : Einleitung. Halacha. Aggada. Al-

1388 Zeitlin, Solomon. Who crucified Jesus? (2nd ed.) New York, Harper, (1947). XV, 250 p. 8°.

מסקנת המחבר: ישו היה קרבן האימפריאליזם האליילי האכזרי, שהוא קיים גם עכשו כמו בזמן רומא העתיקה. המחבר פרסם בשנות 1942—1941 שורת מחקרים בשם: The crucifixion of Jesus re-examined ברבעון: Jewish Quarterly Review.

תלמוד ומדרש, ספרות רבנית

1389 ביטום, שלמה זלמן. ספר דעת שלמה: פלפולים... על סוגיות הש"ס, מאת שלמה זלמן ביטום... מישקאל, דפוס ב. פריעדמאן, (הקדמה תש"ד). 4, 159 [צ"ל 158], [2] דף. 8°.

1390 בלומנפלד, מאיר. ספר מנחת מאיר: כולל חידושי תורה במקצועות הלכה בים התלמוד של בבלי וירושלמי, מאת מאיר בלומנפלד... ניו יארק, בגאולת עם ציון = תש"ח. 87 דף. 4°.

1391 ברך, שאול. ספר חלק לעולם הבא: חידושים על מסכת אבות. חברתי... שאול בראך מנייטרא... וראנוב, דפוס ש. זינגער, תרצ"ח. 16, 271 ע'. 8°.

1392 גסנבויראר, בן ציון. ספר חקת הפסח הקצר, כולל כל הלכות פסח מראשון שבראשונים עד אחרון שבאחרונים... מהרב... בן ציון גאסנבוירער מקמארנא... הספר נדפס שלוש פעמים... נעתרתי להו"ל זה פעם רביעי... גם הוספתי... מהרב... שמשון מאיסטרי פאלי פירוש על דצ"ך עד"ש באח"ב... יעקב יושע חיד נער מביסירמן המוציא לאור... בודאפעסט, דפוס מ. קאטצבורג, תש"ד. [4], 26 דף. 8°.

1393 חדר, בעל ויאמר בועז... הכותב... בועז חדא. ח"א: כל דיני תערוכת מסודר על סימני מרן בש"ע יו"ד מתחילת סימן צ"ח עד סוף סימן קל"א אשר למדתי וליקטתי מספרי הראשונים והאחרונים... גרבה, דפוס המחבר, תש"ח. [5], 100 דף. 8°.

1394 יהושע בן יוסף מקראקא. ספר מגיני שלמה: חידושי הלכות, חידושים רבים... על גמרא ע"ת על מסכת שבת, פסחים, ביצה, יבמות, כתובות,

phet" in the Lachish ostraca. London, Tyn-dale Press, (1946). 27 p. 8°.

"The Tyn-dale Old Testament lecture, 1945."

ביבליוגרפיה: ע' 24—27.

1383 Weinberger, Otto. Die Wirtschafts-philosophie des Alten Testaments. Wien, Springer, 1948. XVIII p., 1 l., 141, [1] p. 8°.

1384 Whitfield, George. God and man in the Old Testament. London, SCM Press, (1949). 144 p. 8°.

„הספר נועד לכל המתעניינים בחנוך דתי, אבל מתאים הוא במיוחד לשמוש בבית הספר."

ברית חדשה

1385 Dannel, Benjamin. Jesus, Jews and gentiles; the true story of their relationship as recorded in the Bible. New York, Arco Publishing Co., (1948). 239 p. 8°.

המחבר מתכוון להוכיח, שכל הנמוקים נגד היהודים, ששונאיהם משתמשים בהם להצדקת שנאתם הם למעשה רצינוליזציה של השנאה, שניטעה בלבותיהם בימי ילדותם.

1386 Jocz, Jakób. The Jewish people and Jesus Christ; a study in the relationship between the Jewish people and Jesus Christ. London, S. P. C. K., 1949. X, 446 p. 8°.

התכן: D. Daube: Preface. — Introductory remarks. Jesus Christ and the Synagogue. The Church and the Jews. Contemporary Judaism and Jesus Christ. Primitive Hebrew Christianity. Contemporary Hebrew Christianity. Judaism and Christianity. Notes. Bibliography: p. 425—435.

1387 Tasker, R[andolph] V[incent] G[reenwood]. The Old Testament in the New Testament. London, S. C. M. Press Ltd., 1946. 151 p. 8°.

המחבר קובע שקיימת אחידות בין הכרית הישנה והחדשה.

קיס... ובדברי הלכה בשאלות ובתשובות מאת הרב...
רבי זלמן דוב ראשגולין... סודר לדפוס ע"י הרב... יוסף
ליב ארנסט... ניוירוק, (דפוס שולוינגר), תש"ז, 82 דף, 8°.

1400 שטרן, אברהם בן יצחק יהודה. ספר
שלחן א"ש, חידושים וביאורים, הערות והלכות...
על שו"ע אורח חיים ונושאי כליו ומפרשי... ממני...
אברהם שטרן... בעהמ"ס גמי אש... ערשקאוויאר,
הוצאת המחבר (דפוס ב. מריעדמן במישקאלץ), תש"ג.
100 דף, 4°.

1401 תלמוד בבלי. מסכת בבא מציעא מן
תלמוד בבלי. עם פירוש רש"י ותוספות... ונלוו עליו
חכמת שלמה מהג' מהרש"ל... חידושי הלכות ואגדות
מהרש"א... וחידושי מהר"ם... מלובלין. ניוירוק, שילה,
תש"ב. 167, 2—25, [1], 8 דף, 2°.
האחרונים מכילים: לקוטי שלמה מפרושי המלבי"ם על
בבא מציעא. לוקטו וסודרו ע"י שלמה בן בצלאל דריליך.

מדע הדת, פילוסופיה יהודית
1402 לנסקי, יעקב. ניר ישראל. (שקנה,
תש"ז). [1], 47 ע"י. 8°.
במכונת הכפלה.

הדעה שתורת-משה היא התחוקה הראשית, שההלכה,
המשנה, המדרש, התקנות הם פירושים לה, בטעות
יסודה... התורה וההלכה, ביחד עם כל תורות בני קדם,
הן אחיות.

1403 בן-שלום, מ. ארטאדקסיע אויף פאלשע חעגן;
ווער איז שולדיג אין דער הפקרות אין דעם אידישן רע?
ליגעיווען לעבן אין אמעריקע? New York, [1945].
40 ע"י. 8°.

1404 Cohon, Samuel S[olomon]. Judaism, a
way of life. Cincinnati, Union of American
Hebrew Congregations, 1948. XXII, 423 p. 8°.
מתוך השקפה רפורמית.

1405 Dujovne, Leon. Introducción a la his-
toria de la filosofía judía. Buenos Aires, Edi-
torial Israel, 1949/5709. 236 p., 1 l. 8°.
= Biblioteca Israel; ediciones judías en castel-
lano, v. 35.

מבוא לתולדות הפילוסופיה היהודית.

קדושין, ב"ק, חולין. אשר חיבר... מוה"ר יהושע שהי
אב"ד בק"ק קראקא... ועל שם כך נקרא מגיני שלמה
שהוא מגין וצני"ה רצון על הגאון... שלמה יצחקי...
גראסווארדיין, שאול גאלדשטיין, דפוס ב. ז. רובינשטיין,
תש"ד. 232 ע"י. 4°.

1395 כהן, בן-ציון בן אליהו. ספר שער
ציון ישא מדברותיו ביישוב קושיא אחת מפורסמת
ויתרץ הקושיא ההיא בחמישים פנים, וממילא רחא
שמעתא בכמה סוגינת הש"ס... ממני... בן ציון
כלאמר... אלי הכהן... בודאפעסט, דפוס מ. קאטצ'
בורג, חיש יעש = תרצ"ח. 20 ע"י, 72 דף, 4°.

1396 לוי, יוסף דב. ספר יד הלוי; יכלל
בחלק הלכה: הדרן על הש"ס והדרן על משניות, חידושי
הלכות וביאורי סוגיות בש"ס ושאלות ותשובות. ויכלל
בחלק הדרוש: דרושים לימים הגוראים לכלל החגים, ועל
רוב שבתות השנה, וכן גם תשובה להציע [צ"ל להמציא]
הצעה בתקנת עגונות... [מאת] יוסף דוב בהר"ר אבא
נתן הלוי לעזין... ועתה נדפס מחדש. (ניוירוק), דפוס
האחים שולוינגר, תש"ט. [3], 135, 76, [2]—10 דף, 4°.
להתשובה להמציא... שער מיוחד.

1397 משניות. משניות מיט איבערעצונג און פירוש
אין יידיש, פון שמחה פיעסרוסקא. באנד 4—6.
מאנטרעאל, דפוס מארטערן פרינטינג און סטייטשאנערי,
תש"ז—תש"ט. 8°.
לכל כרך שער נוסף באנגלית.
התכן: באנד 4: סדר גויקין. תש"ז. vii, 493 ע"י. —
5: סדר קדשים. תש"ח. vi, 523 ע"י, ציורים. — 6: סדר
טהרות. תש"ט. vi, 607 ע"י. — את הקודמים עיין ק.ס.
שנה כ"א ע' 213, שם גם תאור, ושנה כ"ה ע' 73.

1398 קנטורוביץ, יעקב בן זאב חיים. ספר
חידושי הגר"י: כולל חידושים עמוקים על
מסכתות שבת, עירובין, פסחים וביצה, נוספו אליו בסוף
הספר תשובות וחידושים בענינים שונים שנלקטו מרח"ו
נים תורנים, מאת... ר' יעקב כ"ר זאב חיים קנטורוביץ...
יצא לאור ע"י בנו ר' אברהם קנטורוביץ. ברוקלין, ניו
יורק, חש"מ, תשי"ח. [6], 180, [2] דף, 4°.
עם הקדמה מאת מ. פיינשטיין וביגרפיה של מחבר הספר
מאת ישראל לעז.

1399 רשגולין, זלמן דב. ספר חקרי לב;
כולל מחקרים ועיונים, חידושים וביאורים בש"ס ופוס'
1

1411 **Şafran, David**. Dubovnicul, prietenul. educatorul; misiuni umane. Bucureşti, (typ. „Sagrun”), [194-?]. 224 p. 8°.

„האיש המקבל את הודו, החבר, המחנך, יעודים אנו-שיים”. מסות על היהדות מאת B. Z. Şafran, I. I. Niemirower, I. H. Brezis.

1412 **Şafran, David**. Judaismul; concepție și misiune. Bucureşti, typ. „Sagrun”, [194-?]. 155 p., 1 l. 8°.

„היהדות; תפיסה ויעוד”. המחבר בחר בחמישה נושאים שעל סיהם הוא רוצה לתאר את היהדות, ואלה הם: חייב, חג, משפט, מות, אל-מות.

1413 **Schonfield, Hugh [Joseph]**. Judaism and world order. London, Secker and Warburg, 1943. 93 p. 8°.

המחבר מציין בהקדמתו ששוררת בעולם אידיעה גמורה על היהודים והיהדות והוא מנסה לשפוך אור בשטח זה.

1414 **Schwartz, Charles; Bertie G. Schwartz**. Faith through reason; a modern interpretation of Judaism. New York, The Macmillan Co., 1946. X p., 1 l., 189 p. 8°.

המחברים יוצאים מתוך ההנחה שביהדות אין סתירה בין האמונה והשכל.

1415 **Springer, Mikolaj**. Die Attributenlehre des Moses Maimonides, beleuchtet vom Standpunkt der modernen Logik.. New York, Solco press, 1942. 1 p. l., 76 p. 8°. Diss. Zürich.

קבלה וחסידות

1416 **רפאל, יצחק**. פון די קהאלן פונם חסידישן פאלקלאר <ממעיינות הפולקלור החסידי>. איבערגעזעצט פון העברעיש דורך א. רובינשטיין. פאריז, „אונזער וועג”, (תש”ט), 158, [1] ע', פקסימילים. 8°.

בראש השער: יצחק רפאל <זערפעל>. — ארויסגעגעבן דורך דעם מרכז לאירופה פון „מורח”. און „הפועל המורח” אין פאריז, ביי דער מיטהילף פון דער יוגנט-דעפארטאמענט (רעליגעזע אפטיילונג) פון דער ציוניסט

1406 **Guttman, Iancu și Iosif**. Slove de mar-tiri... Publicate de părintele lor... H. Guttman cu o scrisoare de Eugen Relgis. (Bucureşti), typ. „Cartea de Aur”, (1945). 303, [1] p., 1 pl., ports. 8°.

„דברים של קדושים. הו"ל ע"י אביהם... עם אגרת מאת א. רלגיס” — התכן: יענקו גוטמן: על היהדות ועל הציונות. מחקרים פילוסופיים (ע' 19—115). יוסף גוטמן: מחקרים פילוסופיים. תקופת המהפכה (בפילוסופיה; מסות). ספרים ומחברים. נבואות וקריאות במדבר. נספחים.

1407 **Horowitz, David**. Thirty-three candles. New York, World Union Press, 1949. 8 p. l., 506 p., illus. 8°.

באוגוסט 1942 הופיעו בעתוני אמריקה ידיעות כי Boake Carter, פרשן-רדיו ועתונאי מפורסם, עזב את הנצרות וקבל את הדת היהודית. ידיעה זו עוררה בשעתה סנסציה. המעשה מסופר בספר שלפנינו.

1408 **Morgenstern, Julian**. As a mighty stream: the progress of Judaism through history. Philadelphia, The Jewish Publication Society of America, 5710—1949. X p., 1 l., 442 p. 8°.

המחבר שימש שנים רבות נשיא „היברו יוניון קולג” בניסיוניו, ואחרי שעזב את הנשיאות קבל את הצעת חבר הנאמנים של המוסד להכין לדפוס כרך של הרצאותיו ונאומיו מתקופת כהונתו בקולג.

1409 **Philo Judaeus, Pseudo-**. Pseudo-Philo's Liber antiquitatum biblicarum, by Guido Kisch. Notre Dame, Ind., 1949. VI, 277 p., 9 pl. (facsim.). 8°. = Publications in mediaeval studies, the University of Notre Dame, 10.

ג. קיש בפרסם כת"י של תרגום לטיני של „עתיקות התנ"ך”, שמחברו מכונה פסידיו-פילון. את זמן חבורו של הספר מיחסים לזמן חורבן בית שני ואת כתה"י של התרגום הלטיני למאה ה"א.

1410 **Şafran, David**. Din morala veacurilor. Bucureşti, typ. Socec, 1941. 177 p. 8°.

„מתוך מוסר המאות”; מסות על מוסר היהדות.

1421 הגדה של פסח. הגדה של פסח [עם תרגום, מבוא והערות מאת] Pablo Link. Buenos Aires. (1949). 124, [1], xxxv ע', מפה, תמונות. 8°.

שער ספרדי: H a g a d a; manual de Pesaj... עברית וספרדית עמוד מול עמוד. הבאורים, המבוא ומאמר גדול על פסח (ע' xxxv—vii) רק בספרדית. בסוף ההגדה (ע' 122—124) "התקנה" בעברית ובספרדית.

1422 הגדה של פסח. סדר הגדה של פסח; עם פירושו... מוה' פנחס הלוי איש הורוויץ... ונלוה אליו נוסח שטר מכירת חמץ הנמצא בכ"ז... מהור"ר אפרים זלמן מרגליות... קאשיצקי, דפוס "ויקא", תש"ו. 44 [ציל 42], [1] ע', 8°.

1423 חדר, משה דוד בן נסים. ספר מאמר אסתר; נקבץ בו ד' חלקים: ח"א הגות לבי ותולדות ימי חייה; חלק ב' דבר אסתר, שירים... ממשוררי זמננו, שירי חתונה ושירי תוגה; חלק ג' ניה מכתבי נחמה ובחורים; חלק ד' כ"ג דרושים... המבארים כמה מאמרי חז"ל ע"ד מעלתן של נשי ישראל... נערכו לכבוד מנוחת אשת נעוריו... אסתר לבית חדאד... הצב"י משה דוד בן כהר"ר נסים... חדאד... גרבה, דפוס חי חדאד, תש"ו. 44, 38, 139 דף. 8°.

1424 מואה, אליהו מרדכי. ספר דברי אליהו מרדכי; ספר מוסר המלמד הדרך לילכו בה והמלמד לבני ישראל דרכי העבודה... מאת... הרב ר' אלי מרדכי הכהן מואה, ניו יארק, תש"ט. 43 ע', 8°.

1425 מחזור. (מחזור לראש השנה ויום כפור). Machsor; livro de rezas para os dias sagrados de Rosh-hashana—Yom-kipur, editado pelas entidades: Congregação israelita paulista, Associação religiosa do Rio de Janeiro, redigido no rito liberal e traduzido pelos seus rabinos... Fr. P i n k u s s e. H. L e m l e. São Paulo, (Tipografia Aurora), 5710—1949. 584 p. 8°.

1426 מחזור. תפלות יום כפור כפי מנהג ק"ק איטאליאני. Preghiere del giorno di espiazione secondo il rito italiano, con traduzione

טישער וועלט'ארגאניזאציע אין ירושלים. עם הקדמה מאת ישראל עפרויקין. — את המקור עיין ק. ס. שנה כ"ד ע' 179.

1417 Buber, Martin. Die Erzählungen der Chassidim. (Zürich), Manesse Verlag, (1949). 846 p. 8°. (Manesse Bibliothek der Weltliteratur).

את הספר בעברית עיין ק. ס. שנה כ"ד ע' 96, שם גם התכן. Einleitung: p. 15—110.

1418 Gordon, Hirsch Loeb. The Maggid of Caro; the mystic life of the eminent codifier Joseph Caro as revealed in his secret diary, based on unpublished manuscripts, by Hirsch Loeb Gordon... Comments by: Leopold Bellak, A. A. Brill, Arturo Castiglioni [a. o.] New York, Pardes Publishing House, 1949. 396 p., illus., facsim., ports. 8°.

המחבר השתמש גם בארבעה כתי"י של "מגיד משרים" לר"י קארו מגנני בית המדרש לרבנים בניו יורק. Comments of the Maggid of Caro. Preface. Caro. The diary. Monitions. Maggidism. Messages.

1419 Schnur, Harry C. Mystic rebels: Apollonius Tyaneus, Jan van Leyden, Sabbatai Zevi, Cagliostro. New York, Beechurst Press, (1949). 316 p., pl., ports. 8°.

Sabbatai Zevi; the cabbalistic Messiah: p. 157—234. Bibliography: p. 223—225.

תפלה, דרשות, מוסר

1420 גגין, שם טוב. כתר שם טוב; חלק שלישי, יכיל בו טעמי המנהגים והשינויים בנוסח ההגדה של פסח ובנוסח התפלות ביק הספרדים שבמזרח ובין הספרדים שבמערב, ובין מנהגי אחינו האשכנזים. כל זה חבר ונאסף עם מקורי טעמים ונימוקים מהתלמוד הירושלמי והשנערי ומספרי הראשונים והאחרונים על ידי הצב"י שם טוב גאגין... London, [תש"ח]. 392 ע', סקסימל. 4°.

שער נוסף באנגלית. — את הקודמים עיין ק. ס. שנה י"ז ע' 50.

Foreword. What Passover is. How Passover began. Israel in Egypt. Folklore in the Bible story. Passover legends of the Jews. The seder. Songs of the Seder. The Samaritan Passover. Dew. The Song of Songs. Epilogue. Bibliography: p. 95—97.

1432 Goldin, Hyman Elias]. Purim; a day of joy and laughter... Illustrated by Howard Simon. New York, Hebrew Publishing Co., (1941). 96 p. 8°.

Celebration of Purim. The story of Purim.

1433 Santob de Carrión. Proverbios morales, ed., with an introduction, by Ig. González Liubera. Cambridge, University Press, 1947. XII, 162 p., IV pl. (facsim.). 8°.

משלי מוסר, המבוא: ע' 1—63. ביבליוגרפיה: ע' א—XII. — שמו העברי של המחבר הוא דון שם טוב אבן ארדוואל בן יצחק, חי במחצית הראשונה של המאה הי"ד. הספר נדפס פעמים, אבל בהוצאה משובשת.

היסטוריה, ביורגפיה, זכרונות

1434 אלמי, א[ליהו חיים]. מאמענטן פון א לעבן; זכרונות, בילדער און עפיוואן. בוענאס-אייירעס, צענטראל פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע, 1948. 253, [1] ע', 8°. = דאס פוילישע יידנטום, באנד 40. זכרונות הסופר והעתונאי הידוע, מעוררי ה"מאמענט" מהוסדו, מקיפים בעיקר את תקופת פולין של חיי המחבר. המחבר הגר לאמריקה בשנת 1913. בשבעה הפרקים האחרונים (ע' 198—253) מסופר על חייו באמריקה. בספר ספרים מיוחדים על הלל צייטלין, פרק, מ. רונזפלד וג. זליקוביץ.

1435 בונד, פוילן. אין די יארן פון יידישן חורבן; די שטים פון אונטערערדישן בונד. ניו יארק, אונזער צייט, 1948. 342, [6] ע', טבלאות, פקסימילים. 8°.

קבץ. שער נוסף באנגליה. התכן: באריכטן און מעמאריאל פון דער אונטערערדישן "בונד" אין פוילן וועגן די מאסן-מארגן פון די נאציס, וועגן לעבן אין געטא, און פאר דער צייט פון 1 אויגוסט

e note esplicative del prof. Dario Disegni. Edizione ad uso della comunità di Roma. (Livorno, typ. S. Belforte), 5696—1935. 1 p. l. 308 numb. l. 8°.

עברית ותרגום איטלקי עמוד מול עמוד. הקדמת המתרגם באיטלקית.

1427 תפלות. ספר אחימע"ץ... נאם הצעיר צייר עשוש... חלק א: ...סדר הלימוד בליל ערב ראש חודש לשם מצות "תקון כרח" הנסדר בספה"ק... חיד"א... עם י"א פרקי הרמב"ם... תקון חצות להאר"י... תקון רחל... תפלות ובקשות... דינים ומוסרים... פומונים... גרבה, בועז חדא, תש"ח. [2], 98 דף. 8°.

1428 תפלות. סדור. סדר תפלה לימי חול ליל יום שבת קודש כמנהג איטלקית של ק"ק טורינו יע"א. Preghiere dei giorni feriali e sabati secondo il rito italiano particolare della Comunità ebraica di Torino. Con traduzione e note esplicative del Prof. D. Disegni. Primo volume: Giorni feriali. (Livorno, typ. Belforte, 1949.) 124, 124, [2] p. 8°.

עברית ותרגום איטלקי עמוד מול עמוד. ההקדמה, הבאריים וההערות באיטלקית.

1429 תפלות. סדור. שער תפלה; להתפלל לה' בערב ובבקר ובצהרים מדי יום ביומו... חונס, דפוס באסטריי. [ת"ש?]. 130 ע', 8°.

1430 תפלות. סדור. תפלה לדור. Preghiere. A cura del Prof. David Prato. (Firenze, Tipografia Giuntina), תשי" (1949). XIII p., 1 l., 521 p., 3 l. 8°. „Quest'opera è pubblicata a cura dell'Unione delle comunità israelitiche italiane.”

המקור העברי והתרגום האיטלקי עמוד מול עמוד. ההקדמה — באיטלקית.

1431 Gaster, Theodor Herzl. Passover: its history and traditions. New York, H. Schuman, (1949). 102 p., illus. 8°. (Great religious festivals series).

(אוקרינה). המחבר היה פעיל בצבוריות היהודית ובהגנה.

1440 ליטוואק, א. בעקליבענע שריפטן. ניויארק, בילדונגס-קאמיטעט פון ארבעטער רינג, 1945, 495, [1] ע', לוח-פורטרט. 8°. הוכן לדפוס ע"י ח. ש. קאדאן. א. ליטוואק (1874 וילנה — 20 ספטמבר 1932 ניו-יורק) סופר ועסקן פעיל של ה"בונד", היגר לאה"ב אחרי המה"מכה הרוסית. — התכן: נ. כאנין: [הקדמה]. ח. ש. קאדאן: דער לעבנס-וועג פון א. ליטוואק, קעמפער, שריפטשטעלער, לערער (ע' 9—153). — דער "בונד" און די יידישע ארבעטער-באדענונג. II: נאציאנאלע סרא-גע און קולטור-פראבלעמען. III: רעזאלוציע און סא-ציאליזם. IV: געשטאלטן. — ח. ש. און שרה קאדאן: א. ליטוואק—ביבליאגראפיע: ע' 483—495.

1441 ליוויק, ה. [= ליוויק האלפערן]. מיט דער שארית הפליטה. (טאגבוך פארצייכענונגען פון מין רייזע איבער די יידישע לאגערן פון דער אמעריקאנער זאנע אין דייטשלאנד). ארויסגעגעבן פונם ה. ליוויק יובר-לי-פאנד דורכן ציקא-פארלאג. (טאראנטא, דפוס מאמער פאבלישינג ענד פרינסינג קאמפאני), 1947, 300 ע', תמונות. 8°.

המחבר עשה בגרמניה במאי 1946 כחבר משלחת תרבותית שנשלחה ע"י הקונגרס היהודי-עולמי ובעקבות ה"אונרא". — עיין גם בק. ס. שנה כ"ג ע' 121.

1442 ליפניצער, אליהו. בי די טייכן פון פארטור גאל, ר' שמואל א ו ש ק י, זיין תקופה און זיין "טריסט צו די לידן פון ישראל". בוענאס-אייזעס, יידי-שער היסטאסטלעכער אינסטיטוט — ייווא, 1949, 209, [10] ע', 6 לוחות-תמונות, תמונות. 8°.

= ארגענטינער יידיש-ביבליאטעק, 9. התכן: א. ליפניצער: אריינפיר (ע' 9—15). ש. אושקי. זיין תקופה און זיין "טריסט צו די לידן פון ישראל" (ע' 17—49). ש. אושקי: א טריסט צו די לידן פון ישראל (Consolación ás tribulações de Israel) איבער-געזעט פון אלט-פארטוגעזיש און קאמענטירט פון אליהו ליפניצער. ביבליאגראפיע: ע' 205—209.

1443 לעווין, שלום. אונטערערדישע קעמפער. אונטער דער רעדאקציע פון משה כץ. ניויארק, איקוף, 1946, 381, [3] ע', פורטרט. 8°.

זכרונות על ימי ילדותו ונעוריו של המחבר ועל הש-

1942 ביז מאי 1944 (ע' 5—152). מ. עדעלמאן: די געטא קעמפט (דער אנטייל פון "בונד" אין פארטיידיקונג פון חארשעווער געטא). י. נירנבערג: די געשיכטע פון לא-דזשער געטא. ל. ברענער: די טשענסטאכאנער געטא. מ. קושניר: די טעטיקייט פון בונד... אין טשענסטאכאנא. י. מוסניק: דאס לעבן און די ליקוידאציע פון חילנער געטא. ס. קלאטשקא: זיי מען האט אין חילנע אויפגע-האנגען דריי יידישע טאציאליסטן... ארגאניזאציע-נעץ פון דער אונטערערדישער באדענונג פון בונד.

1436 בערמאן, ל. אין לויף פון יארן; זכרונות פון א יידישן ארבעטער. צווייטע פארגרעסערטע אויס-גאבע. ניויארק, "אונטער צייט", 1945, 370 ע', תמונות. 8°. מהדורה א' עיין ק. ס. שנה ט"ו ע' 205. המחבר מעסקני ה"בונד" (התחיל את פעולתו במסלוגה זו בדווינסק). זכרונותיו מקיפים את סוף המאה הי"ט (המחבר נולד ב-1882) והתחלת המאה העשרים (עד עובד את ס. ס. ר. בשנת 1922).

1437 גראסמאן, משה. אין פארכיטשטן לאנד פון לעגענדארן דושיגאשחילי. <מיינע זיבן יאר לעבן אין ראטנא-ארבאנד — 1939—1946>. [טייל] 1—2. פאריז, "אמת און פרייהייט", 1949, 336; 318 ע', 8°. בראש השער: ס. גריים <משה גראסמאן>.

מסופר גם על היהודים בס. ס. ר. מבין הפרקים: 1: יידישע מאטראן. ס. 2: תשעה באב. באגעגנישן מיט א רוסישן יוד, חאט האט געזאלט אנשלוסן קיין ארץ ישראל. א גרוס פון א"י.

1438 וואלאפסקי, ה[ירש]. מין לעבנס-ריזע; זכרונות פון איבער א האלבן יארהונדערט אידיש לעבען אין דער אלטער און נייער וועלט. מאנטרעאל, "קענעדער אדלער", 1946, 265, [1] ע', פורטרט. 8°.

המחבר היגר מפולין לקנדה בשנת 1900. הוא מספר על עמירתו שידלובצי ועל לודזש. רובו הגדול של הספר מוקדש לקנדה. המחבר מספר על הישוב היהודי במדינה זו, גם על מסעותיו לא"י ולאירופה ועל קונגרסים ציר-ניים, שהשתתף בהם.

1439 חכם, מ[שה]. מלחמה און רעזאלוציע; אי-בערלעבענישן, 1921—1914. ניויארק, תשי"ב, 256 ע', לוחות-פורטרט. 8°. זכרונות על שנות המלחמה ומלחמת-האזרחים בעריהשדה שבסוף מלחמה ובאירופה

רעב בגיטו ורשה בדצמבר 1942, מספר על בית אביו, הסופר הלל צייטלין, בוילנא ובורשה, הבית ששמש כמרכז ספרותי חשוב. הזכרונות מקיפים שנות 1905—1914. בין מבקרי הבית נזכרים ביאליק, ספקטור (להם הוקדשו פרקים מיוחדים), אנכי, פ. לחובר, גומברג, ספוג (ש. צ'רנוביץ), פרידלנדר האב והבן, פרישמן, שניאור ועוד. בסוף הספר: לידער (מאת המחבר, ע' 193—218).

1447 קאגאנאוויטש, משה. דער יידישער אנטויל אין דער פארטיאנער-באוועגונג פון סאוועט־רוסלאנד. אויסגאבע פון דער צענטראלער היסטארישער קאמיסיע ביים פארטיאנער פארבאנד פת"ח אין איטאליע. רומ, 1948. [4] דף, ו, 402, [2] ע', משה, תמונות. 8°. ארויסגעגעבן דורך „ציגנישטישן ארבעטער קאמיטעט פאר הילף און אויפבו" אין אמעריקע. — שער נוסף באנגליה. ברוסיה הלבנה ובחולין לחמו כ' 10—11 אלף פרטיזנים יהודיים.

1448 קאדער, באריס. אלעזר א ס ל א ס — זיין לעבען, זיין שאפען, זיין קאמף <דער... דענקער און שרייבער...>. ניריאק, תש"ט. 12 ע', פורטרט. 4°. שער נוסף באנגליה. ביבליוגרפיה: ע' 12.

המחבר, קרובו של הסופר אטלאס, מתאר את פעולותיו ומצורף דבריו וזכרונות שלו ושל אחרים. במיוחד מתעניין המחבר במסבות שהביאו את התובבציון אטלס להתנגד לציונות המדינית.

1449 קאנפעדעראטיאן זשענעראל די טראווא. יידישע אינטערסנידיקאלע קאמיסיע. אין קאמף פאר פרייהייט; אנדענקבוך, געווידמעט די יידישע פראפעסיאנעלע טוער אין פראנקרייך, געפאלן אין קאמף קעגן פאשיזם. ארויסגעגעבן דורך דער יידישער אינטערסנידיקאלער קאמיסיע ביי דער ס. זש. ס. פאריז, פארלאן אויפסני, (1948), 278, [7], XLIII ע', תמונות. 8°. „רעזאקטירט פון י. הירש און ג. קעניג" עם מדור צרפתי ושער נוסף:

Combattants de la liberté... Edité par la Commission inter-syndicale juive auprès de la C. G. T. Paris, 1948.

התכן: דעקלאראציעס פון טראנצוווישע פראפעסיאנעלע טוער. זש. לעדערמאן: די ארגאניזירטע יידישע ארבעטערשאפט צווישן ביידע מלחמות. א. בעסערמאן: דער

תפתות במחתרת הסוציאליסטית („בונד" ובמפלגה הסוציאליסטית הרוסית) ברוסיה הצארית. הזכרונות מקיפים סוף המאה ה־19 והתחלת המאה העשרים (עד שנת 1912, כשבחזר מרוסיה). הזכרונות נכתבו לכתחלה בשביל ילדי המחבר, שרצה לספר להם על האידיאליזם ועל הרוח המהפכנית של הפועלים היהודים ברוסיה. המחבר יליד פלך מוהילב (רוסיה הלבנה), פעל בערים שונות ברוסיה הלבנה, פולין ודרום רוסיה. גם נאסר וגורש לצפון רוסיה ובעיר סולביציגודסק נפגש עם סטלין, שהיה אז אסיר פוליטי.

1444 מיל, דזשאן. פיאנערן און בויער: מעמארן. טארווארט פון פ. קורסקי. (באנד [1]—[11]). ניריאק, דער דעקער, 1946—1949. [10], [1], XVI, 13—308, XXXX 307 ע'. 8°. עם לוחות-פורטרטים.

שער נוסף באנגליה. — בראש השער: דזשאן מיל. המחבר, מראשוני ה„בונד", מספר בספריו על מפלגה זו ועל עבודתו בין הסוציאליסטים היהודים כמה שנים לפני יסוד „בונד". בכרך א' מסופר על ימי נעוריו ועל התנועה הסוציאליסטית וה„בונד" בשנות 1889—1898. בכרך ב' מקיף את השנים 1898—1918. פ. קורסקי (גם הוא מראשי הבונד) כתב הקדמה לכל כרך וכרך. — ההוצאה יפה.

1445 מיענדויושעצקי, פייגע (פעלטעל). פון ביידע זייטן געטא־מיער. (New York). בילדונגס קאמיטעט פון ארבעטער רינג, (1948), 358 ע', משה, תמונות. 8°. בראש השער: וולאדקע — פייגעלע פעלטעל מיענדויושעצקי. שער נוסף באנגליה.

על גיטורושה. הספר מקיף תקופה של שנים וחצי, מיולי 1942 עד שחרור ורשה בתחלת 1945. המחברת, שפעלה במחתרת, ישבה (כארית־נוצריה מדומה) בחלק הארי של העיר ויכלה לעמוד על יחסה והגבתה של האוכלוסיה הפולנית.

1446 צייטלין, אלחנן. אין א ליטערארישער שטוב; <בילדער, באגעגענישן, עפיואדן>. איינלייטונגס־ווערטער: ש[מאל] ניגער און מארק טראווא. נאכחארט: אהרן צייטלין. בוענאס־איירעס, צענטראל־פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע, 1946. 238, [1] ע', לוחות־תמונות, פקסימילים. 8°. = דאס פוילישע יידנטום, 7. שער נוסף בספרדית.

המחבר, משורר, עתונאי ועסקן. שמת מות

Sayre. New York, H. Holt, (1947). XIV, 312 p. 8°.

המחברת וקבוצת ידידיה פעלו במחתרת נגד ממשלת היטלר. לפני המלחמה עזרו ליהודים להמלט מגרמניה. ביומנה הוקדש מקום רב ליהודים. רובו המכריע של הספר (מע' 85 ואילך) מוקדש לשנים האחרונות של המלחמה.

1454 *Armorin, François-Jean*. Des Juifs quittent l'Europe. Préface de David Rousset. Paris, La jeune parque, (1948). 299 p., 2 l. 8°. על ההעפלה לארץ-ישראל לאחר מלחמת-העולם השנייה, על המחנות בקפריסין ועל השמדת היהודים במדינות שנכבשו ע"י הנאצים (מספוריהם של עולים).

1455 *Bedarida, Guido*. Ebrei d'Italia. Livorno, Società editrice Tirrena, (1950). 1 p. l., 324, [3] p., tabs. 8°.

„יהודי איטליה“. — החכן ;

Storia e polemica. — Gli Ebrei d'Italia nella cultura <con particolare riguardo al periodo 1848—1948>.

1456 *Ben Aharon, Y.* Listen, Gentile! The story of a life. London, Staples Press, (1947). 206 p. 8°.

המחבר חבר קבוץ גבעת חיים, מראשי מסלוגת מ"מ, חבר הכנסת. הספר נכתב בשבי הגרמני.

1457 *Bern. Israelitische Kultusgemeinde*. Festschrift zur Jahrhundertfeier der Israelitischen Kultusgemeinde Bern, 1848—1948; ein Rückblick auf die Geschichte der Juden in der Stadt Bern seit dem Jahre 1191. Hrsg. von der Israelitischen Kultusgemeinde Bern anlässlich der Jahrhundertfeier vom 16. Oktober 1948. [Bern, 1948]. 84 p., illus., diagr., map, chronol. tab. 8°. „Von den jüd. Dozenten, die an der Universität Bern wirkten, seien erwähnt:“ p. 31—32.

הרשימה כוללת 24 שמות, ביניהם אינשטיין.

1458 *Buber-Neumann, Margarete*. Déportée en Sibérie. Traduit de l'allemand par Anise

קאמף פון די יידישע ארבעטער בעתן קריג און אקופאציע. מ. שולשטיין : שיר. קורצע ביאגראפיעס פון געפא-לענע ייד. סינדיקאלע טוער. לעצטע בריח פון דערשאסענע ייד. ארבעטער. זכרונות און דאקומענטן (ע' 199—278).

1450 קענער, יעקב. קדערשניט <1897—1947> פראגמענטן פון זכרונות... געדענקערטער חעגן אומגע-קומענע קדושים, מארטירער און קעמפער. גיראק, צענטראל-קאמיטעט פון לינקע פופליציון אין די פאריי-ניקטע שטאטן און קאנאדע, תשי"ז. 340 ע', תמונות. 8°, המחבר יושב ופעל בפולין, ובתחלת מלחמת העולם השנייה נמלט לארצ"י. הוא מספר על החיים המדיניים צבוריים והתרבותיים של יהדות פולין. — המדורות : פון דער נאצער פארגאנגענהייט (1897—1947). אויפבלי און חורבן. יזכור געדענקערטער חעגן קדושים, מארטיר-ער און קעמפער... מיינע באגעגנישן מיט די גרויסע דריי (שלום עליכם, פרץ, א. רייזען). קדערשניט : ש. ר. לאנדא, ל. מלאך, ב. באראכאו, פון ווארשע קיין ניו-יארק (מלחמה-רעפארטאזש).

1451 שאשקעס, חיים. א וועלט וואס איז פארכיי... קאפיטלעך זכרונות. בוענאס-אירעס, צענטראל-פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע, 1949. 368 ע', תמונות. 8° = „דאס פוילישע יידנטום“, באנד 45.

המחבר מספר על העיר סלונים (בה) למד בתחלת המאה העשרים). על עיר מולדתו ביאליסטוק, על השתתפותו במלחמת עולם א', על מלחמת האזרחים ועל ימי מאסרו ע"י שלטונות שונים. המחבר עבר לפולין בשנת תרפ"ב ובפרקי ספרו האחרונים הוא מספר על פולין ובעיקר על ורשה בשבועות הראשונים של מלחמת עולם ב'.

1452 שמן, ג. די ביאגראפיע פון א הארשעווער רב, הרב צבי יחזקאל מיכל וואן זצ"ל. מאנטרעאל, „דער קענעדר אולער“, תשי"ט—1948. א. 88 ע', פורטרטים, פקסימילים. 8°. על הרב הקדוש צ"י מיכלוון (תרכ"ג בילגוריי, פלך לובלין — סוף תשי"ב או תחלת תשי"ג גיט ורשה), מחבר ספרי שו"ת וספרים במקצועות שונים, וגם עסקן.

1453 *Andreas-Friedrich, Ruth*. Berlin underground, 1938—1945... translated by Barrows Mussey. with an introductory note by Joel

1463 [Fargeon, Maurice]. Les relations entre Egyptiens et Juifs. Alexandrie, typ. Salah El Dine, 1939. 3 p. l., 11—66 p. 8°.

בראש השער הפסידיונים של המחבר : Tewfik Soliman :
A b o u H e i f

1464 Galanté, Abraham. Recueil de nouveaux documents inédits concernant l'histoire des Juifs de Turquie. Istanbul, Kâğıt ve basım işleri A. S., 1949. 81, [1] p., fold. facsim. 8°.

1465 Gherner, H.; Beno Wachtel. Evreli işeşeni in documente și fapte. Iași, typ. "Opinia", 1939. 4 p. l., 208 p., illus. 8°.
"יהודי יאסי: תעודות ועובדות".

1466 Goldberg, Abraham. Pioneers and builders; biographical studies and essays. New York, Abraham Goldberg Publication Committee, 1943. 469 p., port. 8°.

אחרי מותו של העסקן והעיתונאי הציוני הידוע באה"ב א. גולדברג הוציאו את הספר הזה הכולל 67 מאמרים ורשימות על אישים בתנועה הציונית ובעם העברי בכלל. המאמרים מסודרים לפי מדורות אלה :
Ideologists. Poets. Statesmen. Historians and scholars. Leaders and orators. Essayists and novelists. Philantropists.

1467 Gordon, Albert I. Jews in transition. Minneapolis, University of Minnesota Press, (1949). XVIII, 331 p. 8°.

תולדות היהודים במיניאפוליס (מיניסוטה). בעיר זו יושבים עשרים אלף יהודים, המהווים ארבעה אחוזים מהאוכלוסיה הכללית.

1468 Halevy, M[eier] A[braham]. Lupta pentru emanciparea evreilor până în preajma anului 1848. [București, 194-?]. 2 p. l., 11—56 numb. l. 4°.

"המאבק לאמנציפציה של היהודים [ברומניה] עד לשנת 1848 בערך".

1469 Hospers, Anna Margaretha Alida (Jansen). Tacitus over de Joden, Hist. 5, 2—13...

Postel-Vinay, post-face par Albert Béguin: Neuchâtel, Éditions de la Baconnière, (1949). 254 p., 1 l. 8°. = Les Cahiers du Rhône. 78.

המחברת אשתו של העסקן הקומוניסטי הגרמני הינץ נוימן, שנשלחה לסיביר כאלמנט מסוכן מבחינה סוציאלית, ובשנת 1940 נמסרה לשלטונות הגרמניים ונכלאה במחנה רבנסברוק. המחברת מספרת בספרה על קורותיה במאסר ובגירוש. היא מספרת בין השאר על אסירים ואסירות יהודים אחרים שנפגשה אתם.

1459 Centre de documentation juive contemporaine. Les Juifs en Europe (1939—1945). Rapports présentés à la première conférence européenne des commissions historiques et des centres de documentation juifs. Paris, Éditions du Centre, 1949. 252, [2] p. 8°.
= Centre de documentation juive contemporaine. Série Etudes et monographies, 8.

1460 Coblenz, Paul. Georges Mandel. Paris, Éditions du Béliet, 1946. 248, XXXVI p., 2 l. 8°.

תולדות חייו של המדינאי הצרפתי הידוע ג. מנדל (יהודי, בנו של הסוחר אדמונד רוטשילד), שהיה מיניסטר בממשלת צרפת בזמן כניעת צרפת והתנגד לכניעה, נאסר ע"י ממשלת וישי ונרצח ב-7 ביולי 1944.

1461 Daniel-Rops, [Henry]. Sacred history. Translated by K. Madge. New York, Longmans, Green and Co., 1949. XI, 433 p., 1 l.; maps, plan, chronol. tab. 8°.

סקירה על תולדות ישראל בקשר לשאר אומות המזרח הקדום, מימי האבות עד תקופת הנוצרי.

1462 Elmaleh, Abraham. Le professeur Abraham Galanté, sa vie et ses oeuvres. 2e éd. Istanbul, Kâğıt ve basım işleri A. S., 1947. 96 p., facsim., ports. 8°.
(Les grandes figures du judaïsme).

על א. גלנטי, חוקר תולדות היהודים בתורכיה. ע' 46—72 : Ses oeuvres littéraires, historiques et scientifiques.

status. Chicago, University of Chicago Press. (1949). XV, 655 p. 8°.

„מסרת המחקר: לפרש ולהעריך את החוקים בנוגע ליהודים על רקע תולדות המשפט והמוסדות המשפטיים.” (מהקדמה). התכן:

Medieval Jewry-law, its sources and scope: Jewry-law and its investigation. Sources and literature (p. 29—81). The scope of Jewry-law. The attitude of the lawbooks to Jewish privileges and to Jewish law. — The legal status of the Jews. — Specific Jewry-law and its application: Jews under Magdeburg jury-court jurisdiction. Penal law. Civil law. Criminal and civil procedure. Administrative law. — General aspects of Medieval Jewry-law: The Medieval conception of the Jew and his destiny. The Jews in Medieval law. — Notes. Bibliography: p. [567]—605. Indexes: p. 609—655.

1475 Knout, David. Contribution à l'histoire de la résistance juive en France 1940—1944. Paris, Editions du Centre, 1947, 181, [1] p., ports. on pl. 8°. = Centre de documentation juive contemporaine. Série Etudes et monographies, 3.

1476 Labori, Marguerite-Fernand. Labori, ses notes manuscrites, sa vie. Illustré de 8 hors-texte. Paris, V. Attinger, 1947. XXIV, 410 p., facsim., pl., ports. 8°.

לבורי (1860—1917), עורך גורע בצרפת, התפרסם בעולם כולו כסניגורם של דרייפוס וזולא במשפטיהם הידועים. לפני מותו צוה לאשתו את ארכיונו, הכולל גם את רשימותיו, ואת שאלת הפרסום השאיר לשקול דעתה. אלמנתו החליטה לעת זקנתה לפרסם את רשימותיו, וחומר אחר. הספר כולו, פרט לשני הפרקים האחרונים, מוקדש למשפטי דרייפוס וזולא ולכל מה שהסתעף מהם. בספר כונסו רשימותיו של לבורי, תוכריו וגאומיו, חלי פת מכתבים של לבורי עם אישים שונים, ביניהם גם דרייפוס ומשפחתו, אמיל וזולא, קלימנסו, י. זנגויל, רינק ועוד. גבי לבורי הוסיפה הערות והסברות בתחלת הפרקים; בפרק אחר היא מספרת את זכרונותיה על ההתנקשות

door Anna Margaretha Alida Hospers-Jansen. Groningen, J. B. Wolters, 1949. VII, [1], 224 p. 8°. Diss. Utrecht. — “With an extensive summary in English.”

ביבליוגרפיה: ע' [219]—224. — טציטוס על היהודים. מחקר מעמיק על המקורות שמהם שאב טציטוס את ידיעותיו על אדות היהודים.

1470 Jéhouda, Josué. L'histoire de la colonie juive de Genève, 1843—1943. Genève, Editions Synthesis, (1944). 101, [1] p., 1 l. 8°.

1471 Joint Distribution Committee. Maladie de famine; recherches cliniques sur la famine exécutées dans le ghetto de Varsovie en 1942. Varsovie, American Joint Distribution Committee, 1946. 264 p., 1 l., diagrs., XI pl., tab. 8°.

העורך: Emil A p f e l b a u m.

העורך וכל מחברי המחקרים ועורריהם, פרט לשלשה, אינם בחיים. העורך מת ב־12 בינואר 1946, הנשארים הושמדו בגיטו ורשה או בגירוש.

1472 Kertzer, Morris N. With an H on my dog tag... Illustrated by Laszlo Matuley. New York, Behrman House, 1947. 5 p. l., 197 p., illus. 8°.

המחבר שמש כרב בצבא אה״ב שנלחם באירופה, היה בין הראשונים שהגיעו לרומא אחרי שחרורה ובקר גם בקהלות יהודיות בצרפת (מרסיל ועוד) אחרי שחרורם. המחבר מספר על רשמיו וגם מה שנודע לו מספוריהם של חילים יהודים.

1473 Kisch, Guido. In search of freedom: a history of American Jews from Czechoslovakia... With a foreword by Jan Masaryk. London, E. Goldston, 1949. XVI, 373 p., facsim., pl., ports. 8°.

Selected documents (p. 189—241). Bibliography: History of the Jews in Czechoslovakia from the 16th to the 20th century (p. 331—365).

1474 Kisch, Guido. The Jews in medieval Germany; a study of their legal and social

- Hall. New York, Roy Publishers, (c 1945). 181 p. 8°.
- המחבר, קתולי, רופא מפורסם, מספר על אכזריות הנצרים — ביחוד כלפי היהודים — בבתי האסירים, במחנות ובבתי-החולים.
- 1482 Poliakov, L. L'étoile jaune... Préface de Justin Godart. Paris, Editions du Centre, 1949. 93 p., 3 l., facsims. 8°. = Centre de documentation juive contemporaine. Sér. <Études et monographies>, n° 2.
- התכן: I. Schneersohn: Avant-propos. J. Godart: Préface. — L'étoile jaune dans l'histoire. Introduction de l'étoile en France. L'étoile et les Juifs. L'étoile et les non-Juifs.
- 1483 Roth, Cecil. The intellectual activities of medieval English Jewry. London, pub. for the British Academy by Oxford University Press, [1948]. 74 p., 1 l. 8°. = The British Academy supplemental papers, no. 8.
- בסוף המאה הי"ט טען חוקר יהודי אנגלי, י. גיקובס, שבשליש האחרון של המאה הי"ב היתה עומדת יהדות אנגליה בראש הפעולה הרוחנית והספרותית של יהדות צפון אירופה. רק מעטים הסכימו לו. המחבר מדגיש שהחקירות האחרונות הוכיחו שפעילותה של יהדות אנגליה היתה גדולה יותר משיעור אפילו גיקובס.
- 1484 Rousset, David. Le pitre ne rit pas. Paris, Éditions du Pavois, 1948. 263, [1] p., facsims., port. 8°.
- קבץ תעודות מתוך הארכיונים הסודיים של הרייך השלישי משנות המלחמה, רובן בענייני יהודים והשאר בענייני הפוליטיקה וההנהלה הגרמנית בארצות הכבוש.
- 1485 Santos Somoes, J. M. Tomar e a sua judaria. Tomar, Museu luso-hebraico, 1943. 94 p., 1 l., fold. plan, pl. 8°.
- „תומר [בפורטוגל] ויהודיה“.
- 1486 Schousboe, J. La secte juive de l'alliance nouvelle au pays de Damas et le chris-
- בבעלה בזמן המשפט בעיר קן בשנת 1899. ההקדמה כוללת ביוגרפיה קצרה של לבורי.
- 1477 Lew, Myer S. The Jews of Poland; their political, social and communal life in the sixteenth century as reflected in the works of Rabbi Moses Isserls. London, S. Goldston, 1944. 191, [1] p. 8°. Thesis (Ph. D.) — University of London.
- התכן: Introduction. Rabbi Moses Isserls. Isserls's students and correspondents. Isserls's works. The political conditions of Polish Jewry in the sixteenth century. Economic life. Social life. Communal life. Religious life. Cultural and intellectual life. Epilogue. — Appendix: "The prayer of Aristotle".
- 1478 Lilienthal, Meta. Dear remembered world; childhood memories of an old New Yorker. New York, R. R. Smith, 1947. 4 p. l., 248 p. 8°.
- המחברת, בת לאב יהודי ואם נוצריה גרמניה שהגרו לאח"ב בשנת 1861, מספרת על החיים בניו-יורק במחצית השנייה של המאה הי"ט.
- 1479 Meier, Maurice. Briefe an meinen Sohn. Zürich, Steinberg, (1946). 218 p. 8°.
- המכתבים נכתבו בשנות 1939—1942 מבית האסירים, מבית החולים וממחנה-רכוז בדרום-צרפת. המחבר הוא יהודי ובמקומות רבים בספר נזכרו עניינים יהודיים.
- 1480 Nansen, Odd. Day after day. Translated from the Norwegian by Katherine John. London, Putnam & Co., (1949). VII, 600 p., pl. 8°. שם המקור: Fra dag til dag.
- המחבר בנו של החוקר-הנוסע הידוע פריטיוף ננסן, נאסר ע"י השלטונות הגרמניים בינואר 1942 והיה כלוא במתחנות-רכוז שונים עד מאי 1945. ברשימות-יומן שלו כלולות ידיעות גם על היהודים והאנטישמיות.
- 1481 Odic, Charles [Jean]. "Stepchildren" of France; tr. from the French by Henry Noble

הגדולה, טפל בשאלות ההגירה הלכה למעשה, תחלה בלנינגרד ואח"כ בברלין, שבה שימש מזכיר חברת "עזרה" Hilfsverein der deutschen Juden... הוא השתמש בחומר גופס עשיר מאד וגם בארכיונים של חברת HICEM (שלש חברות גדולות שטפלו בהגירה Hias. ICA ואמיגדירקט Emigdirekt התאחדו לשם עבודה בעניני הגירה לחברה אחת: HICEM). ההגירה היהודית היא בעיה מורכבת ומסובכת, שכן היא קשורה בשאלות וגורמים שונים ומקיפה ארצות רבות וחלקיתבל שונים. המצב בארץ "הפליטה" ובארץ הקליטה והיחס בין האוכלוסיה הכללית והיהודים בארצות אלה, מימון ההגירה, אמצעים תכניים של ההגירה, המצב בארצות המעבר, שאלות ארגון ואינפורמציה, הכשרה, חוקי הגירה וחוקי יציאה, היסודות הרעיוניים — אלה וכיוצא באלה נכללים בבקעת ההגירה. המחבר הקיף את השאלה לכל צדדיה, החומר העובדתי העשיר אינו מכביד על הרצאת הדברים.

המחבר מחלק את התקופה שהוא דן בה לשמונה פרקי זמן: (א) הגירה מעבר לים מאירופה התיכונית והמזרחית בשנות 1800—1880; (ב) היציאה הראשונה מרוסיה: 1881—1890; (ג) יציאה מוגברת בשנות 1891—1900; (ד) שיא היציאה מאירופה: 1901—1914; (ה) ירידת ההגירה מתחלת מלחמת עולם א' עד עליית היטלר לשלטון 1914—1932; (ו) ההגירה תחת לחץ הנאצים, 1933—1939; (ז) הגירה בעצם ימי מלחמת עולם ב'; (ח) ההגירה אחרי סיום המלחמה.

חשוב מאד הפרק הראשון (על ההגירה עד 1880). רגילים אנו למנות את ההגירה מראשית שנות השמונים למאה הי"ט. כתבו אמנם חוקרים אחדים (לשצ'נסקי) שהיתה הגירה גם קודם, אבל בספר שלפנינו אנו מוצאים את התאור המפרט ביותר של ההגירה בפרק זמן זה. מתברר שעד 1870 הגרו ממדינות גרמניה כ־150 אלף יהודים. עוד בשנת 1832 כתב ברנרד ברנו, שההגירה היא צורך חיוני ליהודים, ובשנת 1846 הפיפו להגירה אל מעבר לים (וגם סני בענין זה לראשי היהודים, לרוס-שילר, ג. ריסר) סופרים וחוקרים כמו לודביג פלייטסון, ר' זכריה פרנקל; ואף ג. ריסר, שלא נענה לקריאה זו, לא הכחיש את חשיבותה של ההגירה והעיר שאולי היא חשובה יותר מכל העניינים המעסיקים אותנו כיום. ואפילו בשנות המהפכה (1848) לא רק לא צומצמה ההגירה, אלא גם גדלה. לא רק רעיונות ציוניים (הם, מכס לילינטל, הידוע מהשכלת היהודים ברוסיה) אלא גם רעיונות סרי-

tianisme naissant. Copenhagen, E. Munksgaard, 1942. 3 p. l., 75 p. 8°.

המחבר מנתח ומבאר מחדש את התעודות על "ברית ומשק" שפרסם שכטר בשנת 1910.

1487 Solomon, William] E[wart] Gladstone. Saul Solomon 'the member for Cape Town'. Cape Town, Oxford University Press, 1948. 5 p. l., 362 p., pl., ports. 8°.

על המדינאי הדרום-אפריקאי ש. סלומון, שהיה חבר הפרלמנט משנת 1854 עד מותו בשנת 1892. מחבר הספר הוא בנו.

1488 U. S. Chief of Counsel for Prosecution of Axis Criminality. Nazi conspiracy and aggression. 8 v. Washington, United States Govt. Print. Off., 1946. XVIII, 1116; IV, 1099; [4], 1003; III, 1107; IV, 1108; IV, 1120; IV, 1116; IV, 1090 p., 19 charts. 8°.

—Supplement A-B. 2 v. 1947—48. XXIII, 1391; XII, 1713 p.

"A collection of documentary evidence and guide materials prepared by the American and British prosecuting staffs for presentation before the international military tribunal at Nurnberg, Germany."

—Opinion and judgment. 1947. VI, 190 p. כל הכרכים כוללים חומר על השמדת היהודים.

1489 Vishnitzer, Mark L'vovich. To dwell in safety; the story of Jewish migration since 1800, by Mark Wischnitzer. Philadelphia, Jewish publication society of America, 5709—1948. XXV, 368 p., facsim., maps, pl., ports. 8°.

גדול תפקידה של ההגירה בחייהם של עמי אירופה אבל ערך מיוחד נודע לה בתולדות ישראל בכלל ובזמן החדש במיוחד. במשך 150 השנים האחרונות עזבו בארבעת מיליון יהודים את אירופה היינו כמעט שליש מהעם היהודי. לפני 70 שנה ישבו בא"ב רבע מיליון יהודים ובארץ ישראל 25 אלף. באירופה ישבו אז כחמש ששיות של העם היהודי.

המחבר, שכתב מחקרים בהיסטוריה היהודית החדשה וערך את המדור הזה באנציקלופדיה הרנסאנסית-היהודית

1490 Voinot, L. Pèlerinages judéo-musulmans du Maroc. Paris, Éditions Larose, 1948. [2], 132. [1] p. 4°.

התכן: Introduction. Milieu. — Personnages réels ou fictifs objet d'un double culte: Santons revendiqués par musulmans et juifs. Santons musulmans que révèrent des juifs. Santons juifs invoqués par les musulmans. Quelques cas imprécis. — Observations diverses. Causes probables de la commune vénération. Conclusions. Bibliographie: p. 129—132.

1491 Whitman, Willson. David Lilienthal, public servant in a power age. New York, H. Holt, (1948). 4 p. 1, 245 p. 8°.

ביוגרפיה של דוד לילינזל, מי ששמש ראש רשת ההשקפה של עמק טנסי ואח"כ יו"ר הוועדה לאורגיה האטומית, מטעם ממשלת אה"ב.

1492 Смирнов, Г. Мстители: retro, перевод. М. Шамбадал. Москва, ОГИЗ Госиздат. "Дерзание", 1947. 127, [1]стр., портр. 8°.

„ג. סמוליאק: גוקמי היטלר. תרגם מ. שמנדל" על לוחמי גיטו מינסק.

עם ישראל בהווה

1493 אויפן שיידוועג: זאמליכער. אונטער דער רעדאקציע פון א[ליהו] טשעריקאווער און י. עפרויקין. ערשטער זאמלבוך. פאריז, 1939. 239, [1] ע. 8°.

התכן: א. טשעריקאווער: די טראגעדיע פון א שוואכן דור. ז. קלמנאוויטש: אונטערן האמער פון דער גער שיכטע. ח. לאצקי-בערטאלדי: יידישע וואנדערונגען. א. מענעס: אונדזער חזק און אונדזער גורל. ה. צייטלין: צו האבן מיר אויסגעפירט אונדזער שליחות. א. שטיינ: בערג: אונדזער דין תורה מיטן קריסטנטום. טט. צווייג: יידן אינעם אלגעמיינעם פאליטישן לעבן. מ. בראו: צו זאלן יידן זיך טארענעמען נאר מיט ייד. פאליטיק? ש. ראפאפארט: וועגן אייניקע אספעקטן פון דער ייד. פראב לעם. א. בן-דאיר: און די ערד דרייט זיך פארט. א. הארטגלאס: דער מוסר-השכל פון איצטיקן יידישן מצב. א. ליבענשטיין: דער גייער טעריטאריאליזם. א. גאלאמב: די אויפגאבן פון יידישן געדאנק. א. מאנער: פאלקלאר און ליטעראטור. ד. טשארגי: רעליגיעזע מאטיון אין

טוריאליזם נשמעו או (אלטערס ואחרים). ובכלל נוכחים אנו, שהבעיות שהעסיקו את עסקני ההגירה בסוף המאה הי"ט ובמאה העשרים, העסיקו את המוחות כבר אז: ריכוז או פיזור המהגרים, היחסים בין עסקני ההגירה והמהגרים, הכשרה, מימון וכו' וכו'.

שני הפרקים האחרונים של הספר כוללים תאור המציתי של ההגירה מהתחלת מלחמת עולם ב' עד הקמת מדינת ישראל. רבות נכתב על זה עד היום, אבל מעטה הספרות המסבכת. בסוף הספר (ע' 288—307) חמשה נספחים ובהם טבלאות סטטיסטיות על ההגירה לאה"ב ולמדינות אחרות. נספח ג' כולל רשימה של חברות יהודיות שטפלו או מטפלות בעניני הגירה; יותר מ-130 חברות נרשמו כאן בצורף ידיעות קצרות עליהן.

בספרו על פעולותיהן של חברות הגירה במאה העשרים מרגיש המחבר את מסירותם של עסקני החברות ועובי דיהן, אף שאינו מסתיר שהיו גם ליקויים בעבודה.

יש להעיר על שני ליקויים בספר: המחבר אינו מספר על ההגירה הפנימית בגבולות אותה המדינה, למשל ההגירה מצפון (ליטא) לדרום (רוסיה) החדשה ודרום אוקראינה) ברוסיה באמצע המאה הי"ט, ההגירה ממזרח למערב בגרמניה. כמו כן חסר תיאור השתקפות ההגירה בספרות תנו (העברית, היודית וגם הלועזית-יהודית). רק במקום אחד מוזכר המחבר ענין זה (בספרו על רוזנפלד וקוברין, שתארו את חיי המהגרים).

והנה כמה הערות על פרטים:

ע' 87: פעולותיו של הוועד האודיסאי לשוב א"י (= מרכז חובבי ציון ברוסיה) התרחבו בשנות התשעים (של המאה הי"ט) עם הצטרפותו של אחד-העם לתנועה. — אין ספק שאחד-העם העמיק את רעיון חבת ציון, אבל סחוט מכל השפיע על הרחבת הפעולות, שכן א"ה הצטיין בבקורת והיה מוהיר תמיד מפני מעשים שנראו לו מזויזים. אגב, אחד-העם התחיל לפעול בחוגי חובבי ציון באמצע שנות השמונים.

ע' 98: פרעות הומל באוגוסט 1903, צ"ל בספטמבר 1903.

ע' 297: הוועד האודיסאי לשוב א"י נפסק לא ב'1914 עם פרוץ המלחמה, אלא נסגר ע"י השלטונות הסובייטים בקיץ 1919; נפתח מחדש בסוף קיץ 1919, כשהשלטונות הסובייטים עזבו לזמן קצר את אודיסה ונסגר מחדש עם שובם בפברואר 1920.

הספרות על ההגירה התעשרה בספר חשוב ומלא עניין. ב. ש.

analysis of the problem of the Jew. With Marx, Spinoza. That Israel may live. Israel in Spain. Israel in the Western hemisphere. The Jew in our day.

1499 Frenkel, Eliézer. Le problème juif vu et solutionné par: Felix Aderca, Tudor Arghesi, N. D. Cocea, I. Flavius, Gala Galaction, P. Groza, Eugen Herovanu, N. Lupu, Lucretiu Patrascanu, Mihail Sadoveanu, A. L. Zissu. Iassy, Cercle cultural juif de Roumanie „I. L. Peretz”, 1945. VIII, 204 p., 1 l. 8°.

תשובות בשאלת היהודים שהשיבו אנשי רוח ומדינאים ידועים ברומניה. התשובות היו שונות: היו הצעות ציוניות, טריטוריאליזם וגם כאלה שסבורות שהפתרון ימצא בארץ מגוריהם.

1500 Gicoen. Notre combat. Préface de Jean Lugol. Alexandrie, (Impr. du commerce, pref. 1947). 210 p., 3 l. 8°.

„מלחמה באנטישמיות. — הרעיונות, שהוסברו בספר זה, התהוו בהשפעת מאורעות של שנות 1942—1947. כמה מהם שמשו נושאים למאמרי המחבר שפורסמו בכח"ע שונים וביחוד ב: „La Tribune Juive” (מהקדמות).

1501 Horowitz, P. The Jews, the war, and after. London, L. Cole. (pref. 1943). 138 p. 8°. Foreword. The nazi race theory. What the Jews stand for. The Jewish question. Jews and the war. Solutions attempted and suggested. Palestine and the Arab issue. After the peace.

על הקמת ההריסות בארצות הגולה ועל פתרון בעית היהודים בכללה ברוח הכרות בלפור.

1502 Jéhouda, Josué. La vocation d'Israël. I. Paris, Presse française et étrangère, (1948). 237 p. 8°. = Israël et le monde <synthèse de la pensée juive>, 4.

התכנן: Préface. Introduction. 1: Plan individuel: L'homme. — 2: Plan social: La doctrine: Les Juifs et l'émancipation. Vers la découverte

דער מאדערנער יידישער דיכטונג. מ. שווארץ: ניצשע אין די ייד. פראבלעם. אהרן צייטלין: פראבלעמען פון ייד. אפוער. א. טשער. : דער ייד. גייסטיקער קריזיס אין שיין פון דער פרעסע. י. לעווין: צו דער פראבלעם פון די פליטים. זשאק עפרויקין: Affirmation. ביבליאגראפיע.

1494 לאס אנגעלעסער אידישער קולטור קלוב. חשבון, רעדאקטירט: ה. רויזענבלאט, י. פרידלאנד, אליהו טענענהאלץ. לאס אנגעלעס, 1946. 119, [1] ע', תמונות. 8°. על המעטפת: ארויסגעגעבן פון דעם לאס אנגעלעסער אידישן קולטור קלוב... מאמרים ורשימות על הישוב היהודי בקליפורניה והתפתחותו. — מהתכן: א. סופר: לאס אנגעלעס און דאס ייד. בוך, בצרף רשימה פון ביכער וואס זיינען דערשיענען אין לאס-אנדזשעלעס 1916—1945 (ע' 37—43). י. ש. נאומאח: די ייד. פרעסע אין לאס-אנגעלעס (ע' 44—50).

1495 שטריגלער, מרדכי. צו איין שוועסטער און ברידער באפרייטען: נאכמלחמה-פראבלעמען פון יידישן פאלק. ניו-יארק, זאמאשער ברענטש 375 ארבעטער-רינג מיט דער מיטהילף פון „ציקא" און „צוקונסט", 1945. 31 ע', 8°. הצעות שונות להקמת הריסות היהדות באירופה (בין השאר: ארגון היהדות, כנס קונגרס תרבותי, אמצעים להגדלת הילודה, פתרון שאלת עגונות ועוד). המחבר היה מאסירי בוכנולד.

1496 Fineberg, Solomon Andhil. Overcoming anti-Semitism. (5th ed.) New York, Harper, (1943). IX p., 1 l., 225 p. 8°.

1497 Fischer, Louis. Gandhi and Stalin: two signs at the world's crossroads. London, V. Gollancz, 1948. 163 p. 8°.

על יחסו של גנדי ליהודים: ע' 47—52; על היהודים בם. ס. ס. ר. : ע' 65—71.

1498 Frank, Waldo [David]. The Jew in our day..., with an introduction by Reinhold Niebuhr. New York, Duell, Sloan and Pearce, (1944). VIII, 199 p. 8°.

המסות נכתבו בשנות 1928—1943.

התכנן: The Jews are different. Toward an

1507 Müller-Claudius, Michael. Der Antisemitismus und das deutsche Verhängnis. Frankfurt a. M., J. Knecht, (1948). 218 p., 1 l. 8°.
נגד האנטישמיות.

1508 Paraf, Pierre. Israël dans le monde. Paris, Flammarion, (1947). 303, [1] p., 1 l. 8°.

התכן: Prélude. Regards sur le destin juif. Les Israélites dans le monde. Les Israélites en France, sous l'occupation allemande. Israël dans le monde d'après-guerre: Egalité. Assimilation. — Le sionisme. La terre retrouvée. Conclusion. המחבר מתייחס באהרה רבה לציגונות.

1509 Robison, Sophia (Moses). Jewish population studies, edited by Sophia M. Robison, with the assistance of Joshua Starr. New York, Conference of Jewish Relations, 1943. XVI, 189 p. incl. illus. (maps), tables, diagrs. 4°.
= Jewish social studies. Publications no. 3.

התכן: The editor: Methods of gathering data on the Jewish population. S. M. Robison: The Jewish population of Trenton, 1937; The Jewish population of Passaic, 1937; The Jewish population of Minneapolis, 1936. U. Z. Engelman: The Jewish population of Buffalo, 1938. B. B. Wessel: A comparative study of the Jewish communities of Norwich and New London, 1938. M. Taylor: A sample study of the Jewish population of Pittsburgh, 1938. H. J. Meyer: A study of Detroit Jewry, 1935. A. J. Jaffe: A study of Chicago Jewry (1930) based on death certificates. S. Moment: A study of San Francisco Jewry, 1938. The editor: Conclusion.

1510 Salzberger, Sama. Adevăruri despre Talmud și Judaism; documente și lămuriri. Ed. 2a rev. și adăugită. (București, typ. "Slova", pref. 1938). 351 p. 8°.

ביבליוגרפיה: ע' 341—343.

„אמתות על התלמוד ועל היהדות; תעודות ופרושים“.
תשובה על ספר אנטישמי.

d'Israël. Le monothéisme et le paganisme. L'apport du monothéisme juif. La doctrine de l'unité. — 3: Dieu: Le spirituel et le temporel. Les deux pôles de la vérité. Vers le règne messianique.

המאמרים שבכרך זה נכתבו לפני מלחמת עולם ב/ חלק מהם מתפרסמים כאן לראשונה.

1503 Kaplan, Jacob. Témoignages sur Israël. T. 1—2 in 1, Monte-Carlo, Regain, (1949). 635, [1] p. 8°.

התכן: T. 1: Littérature française.—T. 2: Littératures étrangères.

כרך א' הוא מהדורה שניה. את הראשונה עיין ק. ס. שנה י"ז ע' 59. למהדורה ב' נחוספו כתמישים טכסטים חדשים. — כרך ב' כולל קטעים מדברי סופרים, הוגי דעות וגם מדינאים אנגליים, איטלקיים, ספרדיים, גרמניים, ברובם הגדול מהמאה הי"ט והעשרים.

1504 Kaplan, Mordecai Mlenahem]. The future of the American Jew. New York, Macmillan, 1949. XX, 571 p. 8°.

המחבר ממקימי The Reconstructionist Movement. ההנחה העקרית של התנועה, שהיהדות היא לא רק דת אלא ציביליזציה דתית. את עיקרי רעיונותיו בסם המחבר בספריו: Judaism as a civilization (עייין ק. ס. שנה י"ב ע' 345) ו־ Judaism in transition (ק. ס. שנה י"ג ע' 460, שם גם רשימה מאת פרופ. ה. ברגמן).

1505 Loewenstein, Th.; Naum Kitzler, ed. Israel in lume; contribuția evreilor în toate domeniile de activitate. București, „Scrisul evreesc”, [1939?]. 344 p. 8°.

„היהודים בעולם; השתתפות היהודים בכל שטחי הפעולה“.

1506 McWilliams, Carey. A mask for privilege; anti-Semitism in America. Boston, Little, Brown and Co., 1948. XIII p., 1 l., 299 p. 8°.

הספר הוא נסיון להמציא לאמריקאים ידיעות על הנוהג האנטידמוקרטי והאנטיסוציאלי בחברתם, ולהציע תכנית פעולה חיובית כדי לשים קץ לתהליך זה.

מה שראה בפולין, על יהדות מולין בשנות המלחמה והשואה ומשלב גם סקירה קצרה על תולדות היהודים בפולין (ע' 150—191).

1517 Tenenbaum, Joseph. Peace for the Jews. New York, American Federation for Polish Jews, 1945. 182 p., 1 l. 8°.
"Documents": p. [161]—182.

על המחבר עיין בערך הקודם. הוא דורש ארץ ישראל כשביל עם ישראל.

1518 Ventura, Moïse. Soupirs et espoirs: échos de la guerre, 1939—1945. Paris, Durlacher, 1948. 117 p., 1 l. 8°.

מסות. המחבר הוא רב ראשי במצרים.

1519 World Jewish Congress. Roumanian Section. Memento statistic. 2 v. (Bucuresti), 1945—47. 8°.

Congresul mondial evreesc. Secțiunea din România.

v. 1: Populația evrească în cifre. 1945. [4]. 127 p.

ברומנית ואנגלית. עם שער גוסף:
Jewish population in figures.

v. 2: Așezările evreilor din România. 1947. [4]. XVI, 272, [1] p., facsim.

ברומנית וצרפתית עם שער גוסף:
Les résidences des Juifs de Roumanie; mémento statistique.

צינונות וידיעת ארץ ישראל

1520 סירקין, נחמן. די יידישטראנע און די יידישע סאציאליסטישע מדינה. סון העברעאיש ר. מאטס. מינכן, פארלאג פועליציון <צ.ס.> — התאחדות און נוחים און רייטשלאנה, 1947. 55. [1] ע', פורטרט. 8°.
את המקור עיין ק. ס. שנה י"ז ע' 30; תרגום אנגלי — שם שנה י"ד ע' 216. עיין גם ק. ס. שנה ה' ע' 220.

1521 קאצענעלסאן, בערל. ארבעטער אחדות [מאת] ב. כצנלסון. (מינכען). ההסתדרות הציונית האחדיה של שארית הפליטה. העובד ונוער חלוצי מאוחד <נוחים> בגרמניה, (1946). 125. [1] ע', לוח פורטרט. 8°.
מערת מהוצאת מפלגת פועלי ארץ ישראל. יציא ליום השנה השני למותו של ב. כ.

1511 Schapira, Israel. Le sang et l'esprit. [Paris], Editions Lumière, [1948?]. 193 p. 8°.
"ספר זה דן במצב היהדות ועם ישראל בימינו." (מהקדמה).

1512 Simmel, Ernst, ed. Anti-semitism, a social disease; edited by Ernst Simmel. With a preface by Gordon W. Allport. New York. International Universities Press, (1946). XXVII, 140 p. 8°.

קבץ. בחינה פסיכולוגית של האנטישמיות.

1513 Steinberg, Milton. The making of the modern Jew; from the second Temple to the State of Israel. (Rev. ed.). New York, Behrman House, 1948. 5 p. l., 19—318 p. 8°.

את המהדורה הראשונה עיין ק. ס. שנה י"א ע' 468—467 (שם גם התכן. הוצאת לונדון) ושנה י"ד ע' 61 (הוצאת אינדיאנפוליס). המחבר מת בניסן תשי"א.

1514 Steinberg, Milton. A partisan guide to the Jewish problem. Indianapolis, Bobbs-Merrill Co., (1945). 308 p. 8°.

המחבר רואה בעתיד מדינה עברית בא"י בה ימצאו מקלט יהודים מחוסי בית, וישבו יהודי פורה באה"ב יוצר בשדה התרבות האמריקאית והעברית.

1515 Susman, Margarete. Das Buch Hiob und das Schicksal des jüdischen Volkes. Zürich, Steinberg. (1946). 230. [2] p. 8°.

המחברת מוצאת סמוכין בין ספר איוב וגורל העם היהודי. "ספר איוב, ספר המסמל את גורל עמנו, הוא... ספר החיים וספר הבטחון. מבחינה אנושית אין פתרון לבעית היהודים כמו שאין פתרון לבעית האנושות. השאלה היהודית קשורה באופן בלתי נפרד לשאלת האנושיות." (ע' 208, 228, 229).

1516 Tenenbaum, Joseph. In search of a lost people: the old and the new Poland.... in collaboration with Sheila Tenenbaum. New York. The Beechhurst Press, (1948). VIII, 312 p. 8°.
המחבר, יליד גליציה, הוא מעסקני הקונגרס היהודי העולמי ומשמש נשיא הפדרציה העולמית של יהודי פולין. עשה בשנת 1946 בפולין. בספרו הוא מספר על

על ההתישבות השתופית בא"י. — את הספר בעברית
ע"י ק. ס. שנה כ"ה ע' 25.

1526 **Cerulli, Enrico.** Etiopi in Palestina; storia della comunità etiopica di Gerusalemme. 2 v. Roma, Libreria dello Stato, 1943—47. XV, 459 p., pl.; 539 p. 8°.

= Collezione scientifica e documentaria a cura del Ministero dell'Africa italiana, v. 12, 14.

„החבשים בארץ ישראל; תולדות העדה החבשית בירושלים“.

1527 **Cohen, Israel.** The Zionist movement. London, F. Muller, (1945). 352 p., maps. 8°.

1528 **Collin, Bernardin.** Les lieux-saints. Avec 18 photographies du R. P. François-Solano Laval et un plan du Saint-Sépulcre. Paris, Éditions internationales, 1948. 240 p. 8°.

על המקומות הקדושים לנוצרים בארץ-ישראל ומצבם
החוקי.

1529 **Duff, Douglas V[alder].** May the winds blow! An autobiography. London, Hollis and Carter, 1948. 381 p., pl., ports. 8°.

המחבר שרת כקצין במשטרת א"י אחרי הכבוש הבריטי
עד חלק של הספר (פרקים xv—viii, ע' 85—199)
מוקדש לא"י.

1530 **Evatt, Herbert V[ere].** The task of nations. New York, Duell, Sloan and Pearce, (1949). 3 p. l. 279 p. 8°.

המחבר, שהיה מיניסטר החוץ של אוסטרליה, השתתף
באופן פעיל באספות ובוועדות „האומות המאוחדות“ ובזמן
הדיון על ארץ ישראל מלא תפקיד חשוב כיו"ר
ועדת אד הוק של האו"ם לענייני א"י. ארבעה
פרקים של הספר (ע' 121—174) מוקדשים לשאלת א"י
באו"ם. בהם מספר המחבר על בעית ארץ ישראל באו"ם
החל מאפריל 1947, כשבראשונה דנה בשאלה זו ונבחרה
ועדה מיוחדת, וגומר ב" 11 במאי 1949, כשנציג מדינת
ישראל התחיל להשתתף כחבר שוויוניות באספת או"ם.
— גם בספר (כמו באו"ם) מתייחס המחבר באהדה ליהודים.
המחבר מעריך את הקמת מדינת ישראל כנצחון גדול
בשביל האו"ם.

התכן : י. רעזנישענקא : ב. כ. און די פאראייניקונג
פון דער ייד. ארבעטערשאפט אין א"י. — צו דער
„החלוץ“ באוועגונג. „אחדות-העבודה“. חעגן איחוד. קעגן
ארגאניזירטן אומצוטרוי. א פארטיי פון חברים אדער א
פארטיי פון פראטעקציעס — אן אנטשיידונג וואס איז
געפאלן.

1522 קריטשמאר-יורעאלי, א. אין קאמף פאר
ישראל, פינף יאר אמעריקאנער ציוניזם. ניוארק, שול-
זינגער ברידער, 1948. 102, [1] ע', פורטרטים. 8°.
כולל 22 מאמרים ומבוא.

1523 **Albright, William Foxwell.** The archaeology of Palestine; (a survey of the ancient peoples and cultures of the Holy Land). Harmondsworth, Middlesex, Penguin books, (1949). 271 p., illus., map, plans, pl. 8°.
= Pelican books, A 199.

התכן : The art of excavating a Palestinian mound. The discovery of ancient Palestine. Prehistoric Palestine. Pal. in the chalcolithic and early bronze, — in the middle and late bronze ages, — in the iron age, — in Graeco-Roman times. People and languages, writing and literature in ancient Palestine. Daily life in ancient Palestine. The O. T. and archaeology. Ancient Palestine in world history.

1524 **Ben Gurion, David.** David Ben Gurion: selections. New York, Labour Zionist Organization of America—Poale Zion, 1948. 83 p. 8°.

התכן : B. Habas : David Ben Gurion. Jewish labor. Socialist Zionism. Post-war plans for Palestine. Statement to the Anglo-American Committee of inquiry. Statement to the United Nations General Assembly. Principles for the Jewish state.

1525 **Buber, Martin.** Paths in Utopia. Translated by R. F. C. Hull. London, Routledge & K. Paul, (1949). 4 p. l., 152 p. 8°.

מהתכן : Epilogue — An experiment that did not fail (p. 139—149).

„עמודים נבחרים“, כולל „מדינת היהודים“, פרקים מיומנו ומאמרים ונאומים אחדים, מהדורה א' של תרגום זה עיין ק. ס. שנה כ"ב ע' 38, שם גם תכן מפרט. במהדורה זו נעשו שינויים אחדים. את המקור עיין ק. ס. שנה י"א ע' 290 (שם גם ידיעות על תרגומים). על „מדינת היהודים“ במקור ובתרגומו עיין רשימה ב"ב ליוגרפית מאת ב. שוחטמן ב„העולם“ תש"ו גל' 23, 24, 45. את התרגום העברי של כתבי הרצל עיין ק. ס. שנה י"ד 436—435. עיין גם ק. ס. שנה כ' ע' 98.

1535 Hewins, Ralph. Count Folke Bernadotte: his life and work. London, Hutchinson & Co., (pref. 1948). 264 p., pl., ports. 8°.

מהתכן : In the heart of the jungle. The gates of hell של מר"מ של ברנדוט עם הימלר בענין) (הצלת יהודים p. 109—163. — Mediator. The incredible crime (על פעולתו ומותו בא"י) 191—221.

1536 Ill, Johannes von der. Jerusalem: Wanderung durch Wüsten. Essen, H. v. Chamier, (1948). 301 p., 2 l., illus., 3 maps. 8°.

המחבר נסע לירושלים דרך הנגב, עבר הירדן, ים המלח ומדבר יהודה, ומספר על נסיעתו זו בחלק הראשון של ספרו. על ירושלים בחלק השני (ע' 199—301). המחבר התעניין בעיקר בירושלים הנוצרית.

1537 Jewish Agency for Palestine. Conférence des Fédérations sionistes d'Europe et d'Afrique du Nord, Paris, 20—25 eloul 5709, 14—19 septembre 1949. Paris, Agence juive pour la Palestine, Bureau européen, [1949]. 63, [1] p., illus. 4°.

1538 Johnsen, Julia Emily. Palestine: Jewish homeland? Compiled by Julia E. Johnsen. New York, The H. W. Wilson Co., 1946. 342 p., maps. 8°.

= The Reference shelf, vol. 18, no. 6.

בקצת כינוי דבריהם של יהודים (ציוניים ומתנגדי הציונות), אנגלים, אנשי המיסיון, ערבים ועוד, שפורסמו קודם בספרים וכת"ע שונים.

1539 Kirk, George E. A short history of the Middle East from the rise of Islam to

1531 France. Direction de la conjoncture et des études économiques. La Palestine. Paris, Presses universitaires de France, (1948). 2 p. l., 192 p., 3 fold. maps, tab. 8°.

= Mémentos économiques, sér. M. 2, 1948.

רפובליקה צרפתית. Ministère des affaires économiques. Institut national de la statistique et des études économiques. Direction de la conjoncture et des études économiques : Introduction. Structure géographique. Politique et administration. Démographie. Problème de la terre. Agriculture. Mines, énergie. Développement industriel. Transports et communications. Commerce intérieur et prix. Relations économiques extérieures. Questions financières et monétaires. Revenu national. Questions sociales.

1532 François, Alexis. Aspects d'Henri Duna n t : le bonapartiste, l'affairiste, le sioniste. Genève, Georg & cie, 1948. 141, [1] p., 1 l. 8°. Le sioniste : p. 99—141.

א. דינון, ממיסדי הצלב האדום הבין לאומי, היה ציוני עשרות שנים לפני הרצל ופעל לטובת רעיון זה בין יהודים ונוצרים.

1533 Glubb, John Bagot. The story of the Arab legion. London, Hodder & Stoughton, (1948). 371 p., maps, pl., ports. 8°.

המחבר הוא אנגלי הנמצא בשירות ממשלת עבר הירדן כמפקד הלגיון הערבי. בתפקידו זה ניהל את המלחמה נגד ישראל בשנת תש"ח.

מהתכן : Strife in Palestine (p. 225—248).

מסופר בו על הומן שער מלחמת העולם השנייה.

1534 Herzl, Theodor. Páginas escogidas. (2a ed. rev. y aum.) Buenos Aires, Editorial Israel, 1949/5709. 466 p., 1 l., facsim., pl., ports. 8°. = Biblioteca Israel; ediciones judías en castellano, v. 10. — „Traducción directa del alemán por Sigifredo Krebs. Selección del „Diario“ por Isaac Arcavi.“

1545 Moschopoulos, Nicéphore. La question de Palestine et le patriarcat de Jérusalem, ses droits, ses privilèges; aperçu historique. Athènes, 1948. 95 p., pl. 8°.

„Réimprimé du „Messager d'Athènes“.

1546 A new way of life; the collective settlements of Israel [by] Gideon Baratz, Richard Gruneberg, S. Landshut [a. o.]. Foreword by Sir Wyndham Deedes, introduction by Norman Bentwich. London, Schindler and Gomb, 1949. 146 p., pl. 8°.

„Published... in conjunction with the Anglo-Israeli association.“

התכן : G. Baratz : The origin and history of the Kvutza. S. Landshut : Self-government in communal settlements. E. Lucas : Family life in the Kibbutz, L. Jerusalem : „Arranging the work“, R. Gruneberg : Education in the Kibbutz. D. Vardi; Diana Gillon : Culture in the Kibbutz. M. Buber : An experiment that did not fail.

1547 Newton, Frances E. Fifty years in Palestine. Wrotham, England; Coldharbour Press, 1948. 4 p. l., 328 p. 8°.

התכן : I. Personal experiences. — II. The case for the Arabs.

המחברת, עסקנית אנגלית ידועה, נהלה בתקופת המנדט תעמולה נגד הציונות והיתה מאשימה את ממשלת המנדט שהיא פועלת לטובת הציונות.

1548 Rabinowicz, Oscar K. Vladimir Jabotinsky's conception of a nation. New York, Beechhurst Press, (1946). 31, [1] p. 8°.

1549 Rabinowitz, Lewis. Soldiers from Judaea; Palestinian Jewish units in the Middle East, 1941—1943. New York, American Zionist Emergency Council by arrangement with V. Gollancz, London, 1945, 84 p. 8°.

המחבר, כעת רב ראשי באפריקה הדרומית, שמש רב צבאי ראשי בצבא הבריטי במזרח התיכון.

modern times. London, Methuen & Co., (1948). X, 301, [1] p., maps (1 double). 8°.

על היהודים, ארץ ישראל והציונות : ע' 5, 9—18, 23—26, 31—39, 48, 51—53, 59—62, 78, 81, 87—89, 131, 146—161, 179—189, 202—226, 233, 236, 242—243, 279, 283—284.

1540 Kopp, Clemens. Palästina; Skizzen aus Vergangenheit und Gegenwart. Paderborn, Verlag Bonifacius-Druckerei, 1949. 101 p., 1 l. 8°.

בראש השער : Clemens Kopp המחבר, נוצרי קתולי, ישב בא"י בשנות 1936—1946.

1541 Mackworth, Cecily. The mouth of the sword.. London, Routledge & K. Paul, (1949). VII, 247 p., pl. 8°.

רשמי מסע של המחברת, עתונאית אנגלית, במזרח הקרוב, בעיקר בא"י בשנת 1947 ובשנת 1948 עד סוף המנדט הבריטי בא"י.

1542 Marlowe, John. Rebellion in Palestine. London, The Cresset Press, 1946. 279 p., map. 8°.

ביבליוגרפיה : ע' [6]. המחבר מספר בעיקר על מהומות 1936—1939, וסוקר גם סקירה היסטורית את המצב בא"י החל מהמרות בלפור. המחבר מסביר את עמדת היהודים, האנגלים והערבים בא"י ומבקר במקצת את ממשלת המנדט.

1543 Maugham, Robin. Nomad. London, Chapman & Hall, 1947. 243 p. 8°.

דו"ח על מסעותיו של המחבר בארצות המזרח הקרוב. על א"י : ע' 135—171. המחבר טוען ששאלת הפליטים היהודים יש לפתור לאו דוקא בא"י, שהיא בעיניו כארץ ערבית.

1544 Melkman, J(ozeph). Israël. Amsterdam, Elsevier, 1949. VIII, 378 p., 1 l., maps, pl., ports., tabs. 8°.

ביבליוגרפיה : ע' [367]—369. — בהולנדית, סקירה על פעולות היהודים בא"י ותגובות הערבים והמעצמות הגדולות על מעשי הישוב עד קום מדינת ישראל.

Callum. Illustrated with three maps and nineteen photographs by the author. Boston, Meador Publishing Co., [1947]. 219 p., facsim., maps, pl., ports. 8°.

המחבר, קצין בצבא התורכי, השתתף במלחמת העולם הראשונה ובשנת 1918 שרת בא"י. ע' 171—157 : The Palestine front

1555 Welles, Sumner. We need not fail. Boston, Houghton Mifflin Co., 1948, XIV p., 1 l., 143 p., chronol. tab. 8°.

המחבר שמש סגן מיינסטר לעניני חוץ בממשלת אה"ב בזמן המלחמה וגם השתתף בשיחות הנשיא רוזבלט עם מנהיגים ציוניים. הספר נכתב באביב 1948 אחרי שממלכת אה"ב ותרה על תכנית חלוקת א"י וחשבה להחליפה בנאמנות בי"ל לאומית על א"י. המחבר מבקר בחריפות את הרתיעה הזאת, כיון שהיא לא רק מסכנת את מצב היהודים בא"י אלא גם מטילה על ממשלת אה"ב קשיים נוספים ומשפילה את הפרסטיז'ה של האומות המאוחדות. בחלקו הראשון של הספר נותן המחבר סקירה על א"י החל מסוף מלחמת עולם א'. המחבר מדייש ששום נשיא אה"ב (פרט לוילסון) לא גלה אתה גדולה יותר לציונות מאשר רוזבלט, וגם בשיחתו המפורסמת עם המלך אבן סעוד הוא — רוזבלט — לא ססה במאום מעמדו העיקרונות בשאלה זו.

1556 Wethered, H[erbert] N[ewton]. The four paths of pilgrimage. London, F. Muller, (1947). 196 p. 8°.

Jerusalem and the Holy Land, p.15-79. מהתקן מדובר על נסיעותיהם של נוצרים ועל מקומות קדושים לנוצרים.

1557 Поапей-Цион. Болгария. Идея и дела; книга на поале-циониста. София, (П.К. на Съюза на ционистите социалисти в България Поапей-Цион), 1947. 267, III, [1] стр., диагр., портр. 8°.

„פועלי ציון. בולגריה. רעיונות ומעשים“; קובץ. החומר מסודר לפי הענינים. הקבץ כולל מאמרים מאת ב. לוקר, נ. כצנלסון, י. בן צבי, ג. מאירסון (עדותה בפני ועדת החקירה האנגלו-האמריקאית), י. שפרינצק, ז. אהרנוביץ ואחרים.

1550 Raphael, Yitzhak. Les voies de l'aliya et ses problèmes; discours à la conférence sioniste européenne et nord-africaine, Paris, 14—19 sept. 1949 <20—25 eloul 5709>. Paris, Agence juive pour la Palestine, Département d'émigration, Bureau européen, [1949]. 22 p., 1 l. 8°.

המחבר מנהל מחלקת העליה של הסוכנות היהודית לא"י.

1551 Reitzel, William. The Mediterranean: its role in America's foreign policy. New York, Harcourt, Brace and Co., (1948). 4 p. l., 195 p. 8°.

בראש חציהשער: Institute of International Studies, Yale University.

על ארץ ישראל: ע' 87, 151, 158—162, 170, 175. המחבר מדייש את ערך המזרח הקרוב בשביל אה"ב ודורש שתוף פעולה אמריקאי-אנגלי.

1552 St. John, Robert. Shalom means peace. Garden City, N. Y., Doubleday & Co., 1949. 1 p. l., VIII p., 1 l., 335 p. 8°.

המחבר עשה בארץ ישראל בשנת 1948 והיה עד ראיה לסיום המנדט ולהקמת מדינת ישראל. הוא מתאר כאן את המצב בארץ, מספר הרבה על הזרמים בשוב היהודי (ובין השאר גם שיחות עם מ. שרת, ג. אגרון ומ. ביגין). הספר נכתב באהדה רבה ליהודים. את התרגום העברי עיין לעיל מספר 1155.

1553 Sakran, Frank C. Palestine dilemma: Arab rights versus Zionist aspirations. Washington, Public Affairs Press, (1948). VII, 230 p., maps. 8°.

המחבר, ערבי נוצרי יליד א"י, היושב שנים רבות באה"ב, מבקר בספרו את החלטת א"מ מנובמבר 1947 על חלוקת הארץ ועל הקמת מדינה עברית בה.

1554 Torossian, Sarkis. From Dardanelles to Palestine: a true story of five battle fronts of Turkey and her allies and a harem romance... Introduction by John Archibald Mac-

58 סילואטות ופורטרטים של יהודים אמריקאיים, מעשי ידי אוגוסטין אדוארד ואחרים, עם פרקי הסברה ותאור.

1563 Maritain, Mme Raissa. Chagall; ou, L'orage enchanté. Genève, Editions des trois collines, (1948), 196 p. incl. illus., pl. (part col.). 8°. = Collection: Les grands peintres par leurs amis, 4.

הוצאה מהודרת על חייו ופעולותיו של מ. שגל.

1564 Schwarz, Karl. Jewish artists of the 19th and 20th centuries. New York, Philosophical Library, (1949), XIII, 273 p., 48 pl. 8°.

התכן: Introduction. The first generation: M. Oppenheim, Antokolsky. The Jewish genre painters from the East: M. Gottlieb, L. Horowitz, I. Kaufmann, Hirszenberg. The great masters: Pissaro, Israels, Liebermann, E. Oppler, J. Oppenheimer, E. Spiro, Lesser Ury, Josefson, Lewithan. Masters of graphic art: Struck, Budko, Steinhardt. The plastic artists: Schatz, Glycenstein, Bernstamm, Aronson. The mature sculptors: Zadikow, Elkan, Kogau, Zorach, Gross, Epstein, Lipschitz. The School of Paris: Modigliani, Pascin, Kisling, Zak, Soutine, Chagall, Ryback, Band. America: Weber, Walkowitz, Halpert, Sterne, Karfiol. Kantor, Lozowick, Gropper, Ben Shahn. A growing Palestine,

1565 Simon, A. I. The songs of the Jews of Cochin and their historical significance. Cochin, (typ. Pangal Press), 1947. 4 p. l., 48 p. 8°.

החבורת מבילה מבוא על תולדות יהודי קוצ'ין ושרייתם ומספר שירים במאלאיאלאם.

בלשנות

1566 ברוניאק, אליעזר. מלון אידי-עברי מלא, נקבצו ובאו בו כל המלים, הניבים, הסתגמים... בשפתנו המדוברת, כולם מתורגמים בשפה עברית מאת א. ב. ק. [= אליעזר ברוניאק]. (כרך א': א—י). מרים. הוצאת בית הדפוס ל. ברוניאק, תרצ"ט. [5], 333 ע'. 8°.

אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות

1558 מרכז החינוך העברי, צרפת. שירים. תרגום צרפתי מאת ג. שטרן ומוריס שטרן. (Paris, Centre d'éducation juive, [194?]. [1] דף, 62 ע', תיפ. 8°. עברית ותרגום צרפתי עמוד מול עמוד. שער נוסף בצרפתית: Chansons hébraïques. Traduction française de N. Stern et Maurice Stern.

המלים (בעברית) מתחת לתוים.

1559 David, Ionas. Antologia umorului evreiesc. v. 1. Iași, (typ V. A. Maxinoiu), 1943. 148 p., ports, 8°.

"אנתולוגיה של ההומור היהודי" כולל בדיחות, ספרות מעשיות, מדברי הרשלי אוסטרופולר, וקטעים (בתרגום רומני) מיצירותיהם של הומוריסטים יהודיים (מגדלי מו"ס, שלום עליכם, מ. נאדיר, טונקל, לייבדיקער ואחרים).

1560 Fleg, Edmond. Écoute Israël. Eaux-fortes de S. Landau. (Casablanca), Editions de la Cigogne, 1948. 132, [1] p. incl. illus., 8 l. 2°. „No. 25 of an edition of 25 copies signed by Edmond Fleg and S. Landau". „Livres premier d'Écoute Israël, publié en 1935 aux Éditions Gallimard".

קבץ תמונות ושירים תנ"כיים וגם שירים על נושאים מהמדרש. בתוך חיק. ההוצאה מהודרת. מהדורה קודמת עיין ק. ס. שנה י"ג ע' 366.

1561 Forman, Max L. Capsules of wisdom: punch lines to put across a message, compiled and adapted by Max L. Forman. New York, Bloch Publishing Co., 1948. XII p., 1 l., 210 p. 8°.

2500 פתגמים ומשלים, מסודרים לפי הנושאים. החומר שבכל סעיף מסודר לפי המקורות: מהתנ"ך, מהתלמוד, וכלליים. הספר נועד כספר עזר לרבנים, מורים, גבאי בתי הכנסת, עורכים וכו'.

1562 London, Hannah R. Shades of my forefathers...; with a foreword by John Haynes Holmes, Springfield, Mass., Pond-Ekberg Co., 1941. X, 199 p., 1 l. incl. ports. 4°.

ספרות יפה יודית

(תרגומים מהספרות היהודית עין במדור הבא)

1571 אש, שלום. דאס געזאגט פון טאל (ראמאן).
דער מוכח (בילדער פון ארץ-ישראל). ניו יארק, אקופ.
(1949). 284 ע'. 8°. = שלום אש : געקליבענע
דערק, באנד 2. — את הקודם עין ק. ט. שנה ביו ע' 57.

1572 בורשטין, מיכאל. איבער די חורבות פון
פלונע; איינלייטונגס-ווארט פון יעקב באטשאנסקי.
בוענאס-אירעס, צענטראל-פארבאנד פון פוילישע יידן אין
ארבענטינע, 1949. 222 [2] ע'. פורטרט. 8°.

= „דאס פוילישע יידנטום“, 42.
מחיי היהודים בפולין במאה העשרים. המבוא של י.
באטשאנסקי : „מ. בורשטין — דער קראניקער פון א
פערטל יארהונדערט יידיש לעבן אין פוילן“ (ע' 7—25).

1573 גארעליק, שמריהו. עסייען. לאס אנגעלעס,
„מערב“, 1947. 350 [1] ע'. פורטרט. 8°.
רוב המסות עוסקות בעניני ספרות, יהודית וכללית.

1574 גוטמאן, מאיר בער. פארוואקנטע טעג.
בערגן-בעלון, „אליין“, 1949. 127, 30, 26 [4] ע'. 8°.
שירים שנכתבו בגיטו לודז, במחנות ובברגן-בלזון
בשנות 1942—1945.

1575 געג, ט. דאס פארבליבענע העפטל. מאסקווע,
„דער עמעס“, 1944. 46 [2] ע'. 8°. כולל תשעה
ספרים מחיי היהודים בט. ס. ט. ר.

1576 גרינבערג, אליעזר. משה ליב האל-
פערץ אין ראם פון זיין דור. ניו יארק, מ. ל. האל-
פערץ ארבעטער רינג ברענטש 450, 1942. 135 ע'.
פורטרט, פקסימיל. 8°. שער גוסף באנגליה.

1577 ווערגעליס, א. באמ קוואל. „לידער“. מאס-
קווע, „דער עמעס“, 1940. 95 [1] ע'. 8°.

1578 יאפע, מרדכי. אנטאלאגיע פון דער העברע-
אישער סאעזיע, מיט קריטישע אפהאנדלונגען. בוך 1.
ניו יארק, ציקא, 1948. 399 ע'. 8°. שער גוסף באנגליה.
האנטולוגיע תצא בשני חלקים. התרגומים מסודרים לפי
מדורות. בספר א' ג' מדורות : מיטלאטער (משירי)
הקליר, תפלות ומיוסר, ר"ש הנגיד, רשב"ג, ריה"ל,
רמב"ע, ראב"ע, אחריו, עמנואל הרומי. ע. פרנסיס,

1567 הידנהיים, וולף. ספר משפטי הטע-
מים : הוסד ע"ס... בעלי המסרת וכן אשר וכן בלעם
וחיוג ושאר זקני לה"ק. חובר ע"י וואלף ב"ר שמשון
איש הידנהיים. רעדעלהיים, תקס"ח. (New York).
[1949?]. 66 דף. 8°. דפוס-צילום.

1568 Zorell, Franz. Lexicon hebraicum et
aramaicum Veteris Testamenti, quod aliis col-
laborantibus edidit Franciscus Zorell. (Fasc.
1—6). Roma, Pontificium institutum biblicum.
1949. 672 p. 4°.

Elenchus siglorum et abbrevia-
tionum. VI p. — Fasc. 1—6 : משע. אב.

שירה עברית בימי הביניים

1569 Millás Vallicrosa, José M[ari]a. Estu-
dios sobre historia de la ciencia española. Bar-
celona, 1949. VIII p., 2 l., 499 p., XVI pl., 8°.
= Consejo superior de investigaciones cientí-
ficas. Instituto „Luis Vives“ de filosofía. Sec-
ción de historia de la filosofía española. Es-
tudios, núm. 2.

מחקרים על תולדות המדע (המדויק) הספרדי.

Cap. IX : La obra enciclopédica de
R. Abraham bar Hiyya (219—262). XI : El
magisterio astronómico de Abraham Ibn 'Ezra
en la Europa latina (289—348). XVI : La crí-
tica de la Física de Aristóteles por Hasday
Crescas (427—442).

ספרות יפה עברית חדשה

(תרגומים מהספרות העברית עין בשני המדורות הבאים)

1570 ברוך, אהרן ליב. צחוק ודמעות ;
שירים מאת : א. ל. בארון. עברית מאת : ז. שניאור.
חיי נגינה : ש. סקונדה. נ. ורדי. ציורים : ישראל. ניר-
יורק, מ. ונסר, תש"ט. 168 ע'. 8°.

ע' 7—11 : ז. שניאור : דבר על א. ל. בארון ושיריו.
המדורות : פתיחה. לברודוי מומור שיר. מפזמוני ברוד
וי. בין אוכלי אדם. על חוף האוקינוס. עירתי הליטאית.
צורר רחמנות. מועדים.

1600 Shalom Aleichem, Croitorul fermecat, din idiş de I. Ludo, Bucureşti, Editura „Bicurim”, 1945. 270 p., 1 l. 8°.

בראש השער : Şalom Alehem.

„החיש המכושף.” קבץ ספורי שלום עליכם בתרגום רומני. כולל : דער פארכישטער שניידער. דער ליידי געער. א חתונה אן א כליזמר. דער צענטער. כתריליון קער טראמוויען, — האטעלן, — רעסטאראנען, — טע אטער, — נשרטים, — גנבים. די יורשים. צוויי סויע ועוד ספורים אחרים.

1601 Shalom Aleichem, Tevye's daughters. Translated by Frances Butwin. New York, Crown Publishers, (1949). XVII, 302 p. 8°.

בראש השער : Sholom Aleichem.

תרגום עברי עיין ק. ס. שנה י"ז ע' 314; צרפתי — שם שנה י' ע' 375; איטלקי — שם שנה ב' ע' 41. הספר שלפנינו כולל גם תרגום ספורים אחרים של ש"ע : „ווען איך בין ראטשילד”, „קאקורענטן”, „נאך א בלעסל שיר השירים” ועוד. בתחלת הספר (ע' 17—18) מבוא מאת המתרגם.

1602 Sheffield, Herman B[ernard], A unique heritage. New York, Bloch Publishing Co., 1941. 3 p. l., 194 p. 8°.

ספור מחיי מהגרים יהודים מגרמניה באה"ב. מקום המעשה : גרמניה (אחרי מלחמת העולם הראשונה) ואה"ב.

1603 Shenberg, Yitzhak. Under the fig tree : Palestinian stories. New York, Schocken Books, (1948). 122 p. 8°.

= Schocken library, 13. — “Translated from the Hebrew by [Israel] M[eir] Lask.”

Fortune. Under the fig tree. The delight of setting days. Like a lengthening shadow. Flags.

עיין גם ק. ס. שנה כ"ב ע' 197.

1604 Sierksma, F.; [Joseph] Melkman. Eeuwig Israël, zijn huidige plaats in letterkunde, cultuur en wereld, samengesteld door., s'-Gra-

Books, (1949). 222 p., facsim., 2 ports. 8°.

א. לצרוס (1887—1849), משוררת אמריקאית-יהודית ידועה, הושפעה ע"י רעיונותיו של פוסק, ובאחרים משיריה נתנה להם ביטוי.

1595 Jung, Kläre M. Aus der Tiefe rufe ich; Roman. Berlin, Aufbau-Verlag, 1946. 153, [1] p. 8°.

בראש השער : Kläre M. Jung. ספור מחיי היהודים בגרמניה לפני מלחמת עולם ב' ובזמנה.

1596 Kardos, László, compiler. Héber költők antológiája. Budapest, Magyar zsidók pro Palesztina szövetsége, [194-]. 151 p. 8°.

= Javne könyvek, 12.

„המשוררים העבריים; אנתולוגיה. בתרגומי האמנותי של ל. קרדוס.” — הספר כולל תרגומים משירי ר"ש הנגיד, רשב"ג, רמב"ע, ריה"ל, עמנואל הרומי, ר' ישראל נאגרה, מ. הלוי לזריס, מיכ"ל, יל"ג, מנה, שמירא, אימבר (התקוה), דוליצקי, פרישמן, ביאליק, צירניחוב, סקי, יעקב כהן, טיכמן, קרני, שמעונוביץ, י. קצנלסון, א. המאירי, שניאור, יעקב שטינברג, אלישבע, רחל, א. צ. גרינברג, למדן, שלונסקי, בן-שלמה.

1597 Kisch, Egon Erwin. Tales from seven ghettos... Translated into English by Edith Bone. London, R. Anscombe, (1948). 223 p. 8°.

ספורים היסטוריים ומזמנו אנו.

1598 Pereľman, Samuel, compiler. La science universelle: recueil littéraire, poétique et philosophique de la littérature juive et mondiale en sept langues : français, anglais, allemand, hébreu, latin, yiddish et polonais. T. 1. Paris, l'Auteur, (pref. 1948). [20], 304 p., port. 4°.

בספר נאסף חומר בלשונות שונות, כדי שיוכלו להשתמש בו חוגים רחבים ביותר. חומר כללי ויהודי וחומר בלשונות שונות בא במעורב. כמה יצירות הובאו בספר לא במקורן אלא בתרגום ללשון אחרת; למשל כמה יצירות עבריות באו בתרגום ליוונית וכדומה.

1599 Roth, Joseph. Der Leviathan. Amsterdam, Querido Verlag, 1947. 61 p. 8°.

ספור מחיי היהודים ברוסיה.

"Originally entitled 'Great personalities in Jewish history', these stories first appeared in mimeographed form".

לבני-הנער. על ענף, רס"ג, חסדי אבן שפרוט, רש"ב, ריה"ל, ראב"ע, רש"י, הרמב"ם ואחרים.

חנוך והוראה

1610 שרפשטיין, צבי. תולדות החנוך בישראל בדורות האחרונים. מאת צבי שרפשטיין. כרך ג': בין שתי מלחמות העולם. ניו יורק, "עוגן", תש"ט. וא, 333, [1] ע', טבלאות, לוחות-תמונות, סקסי-מילים. 8°.

התכן: הקדמה. א': ברוסיה: התסיסה הפוליטית והתרבותית לפני מלחמת עולם א'. בימי המלחמה. בימי ההפכה. המהפכה הבולשביט. בימי הייבסקציה. המלחמה על העברית. שפת האם במבחן. הבימה. החנוך הקומר. גיססי ביידיש. — ב': זכויות המיעוטים. — ג': בפולין: לפני איחודה. בה"ס "חורב". "בית יעקב". "יבנה". בת"ס תיכוניים דרלשוניים. חינוך "תרבות". בה"ס היידישאים. בתה"ס של שולקולט. בה"ס מספוטים אחרים. מוסדות עליונים. הישיבות. — ד': בארצות הבאלטיות. — ה': ברומניה. — ו': באמריקה הלאטינית. — ז': בשאר הארצות.

את הקודם עיין ק. ט. שנה כ"ד ע' 230.

1611 B'nai B'rith. America. Vocational Service Bureau. Two hundred thousand Jewish collegians; report of the decennial census of Jewish college students for 1946, by Robert Shostack, in consultation with Max F. Baer. Washington, (1948). 153 p., diagrs., tab. 8°.

ספירה זו נעשית אחת לעשר שנים. התלמידים היהודיים השייכים לספירה זו מהווים 3.6—4 אחוז של האוכלוסיה היהודית באה"ב. באוכלוסיה הכללית האחוז הוא 1.5.

1612 Engelman, Uriah Zevi. Hebrew education in America; problems and solutions. New York, J. T. S. P. University Press, 1947. 64 p. 8°. = Jewish life in America series, no 1.

veland, De Driehoek, 1949. 2 p. l., 152, [1] p., illus., pl. 8°.

"ישראל הנצחי ומקומו בימינו אנו בספרות, בתרבות ובעולם". הספר כולל יצירות נבחרות מהספרות העברית החדשה, מתורגמות להולנדית: שירים מאת למדן, י. כהן, ביאליק, ברום, בסוק, שלונסקי, שמעוני, ב. מרדכי, רחל, פוגל, פינקרפלד, קרני, לוי בן אמה; ספורים מאת עגנון, י. יערי וי. מוסנזון; מאמרים: מאת מלקמן: תפקידה וערכה של הספרות העברית החדשה (ע' 20—57) ומאת פ. סירקסמה: עם בלי ארץ.

1605 Yanik, Georg. La victoire de Judas Iscariote, adapté et traduit par Cécile Robert Denoël. Paris, Éditions du Feu Follet, (1949). 285, [3] p. 8°.

ספור מחיי יהודה איש קריות. המחבר סובר שיהודה לא היה בוגר אלא איש מוסרי מאד.

1606 Zangwill, Israel. Sabatai și Meliselda. In românește de Ada Ludo. București, Bicurim, 1945. 230 p., 1 l. 8°.

תרגום הספורים: שבתי ומליוולדה (על שבתי צבי). לוטש הזוכיות (על שפינוזה). החולמים בקונגרס (הציוני). הינה, ישראלי.

ספרות הנוער

1607 קיפניס, איציק. דערציילונגען און מייסעס. קיעוו—לחאז, מעלובע-פארלאג פאר די נאציאנאלע מינ-דערהייטס אינ אוסטער, 1940. 174, [2] ע', תמונות. 8°.

בראש השער: שולביבליאטעק.

1608 Abrahams, Robert D[avid]. Mr. Benjamin's sword. Illustrated by Herschel Levit. Philadelphia. Jewish Publication Society of America, 5708—1948. 4 p. l., 183 p. 8°.

ספור לבני-הנוערים מחיי יהודה ב. בנימין (1811—1894), עסקן מדיני באה"ב ששמש חובע ראשי, מיניסטר המלחמה ומיניסטר לעניני חוץ. זמן המעשה אחרי סיום מלחמת האזרחים באה"ב.

1609 Luchs, Alvin S[chanfarber]. Torch-bearers of the middle ages.. Illustrated by Stanley Maxwell. New York, Behrman House, 1948. X, 176 p., illus. 8°.

ע, תמונות. — ב': לשנת ה'תשנ"ה, 95, [1] ע.
תמונות. — ה': לשנת ה'תשנ"ה, 96, [4] ע.

1617 אגוד הקהלות ברומניה. מחלקת החנוך.
ש ש ת ג ו ב י ת ; לשנת ה'תשנ"ה, 95, [1] ע.
הספר העממיים. בוקרשט, (דפוס "Libro"), 1945.
79, [1] ע, תמונות. 8°. עם שער רומני בעמ' ד'
של המעטפת.

1618 וינגרטן, י[רחמיאל]. מקראה אלף;
לשנת ה'תשנ"ה, 95, [1] ע.
תמונות. 8°. שער נוסף ברומנית.

1619 לוי, ליאו. ב ק ר ; ספר קריאה ראשון
לילדי ישראל. Casa Editrice Israel, Firenze
1948, [8], 56, [4] ע, תמונות. 8°.
ההקדמה וההערות באיטלקית. בסוף הספר הערות ומלוח;
ע' 50-56.

1620 מנדלבוים, חיים. ספר אורה ושמחה.
מחבר ומציר על ידי חיים מנדלבוים... ניו יורק, ס. פלד-
היים, תש"ח, 103, [1] ע, תמונות. 8°.
ראשית למוד הקריאה.

1621 ריספלר, א. י. ע ל י מ ; מקראה לשנת
ה'תשנ"ה, 95, [1] ע, תמונות. 8°.
הלמודים השלישית והרביעית... בוקרשט, תש"ד, 200,
[4], אוא ע, תמונות. 8°. שער נוסף ברומנית
בעמ' ד' של המעטפת.

1622 Coopersmith, Harry. Hebrew songster
for kindergarten and primary grades, compiled
and edited by Harry Coopersmith, illustrated
by Harriet Zion. New York, Jewish Education
Committee of N. Y., 1948. 2 p. l., 88 p.,
illus. (incl. music). 8°.

שער נוסף בעברית: שירון לגני ילדים
ולכתות נמוכות, בעריכת אהרון קמרסמטה.

1613 Fishman, Isidore. The history of Jew-
ish education in Central Europe, from the end
of the sixteenth to the end of the eighteenth
century. London, E. Goldston, 1944. 176 p. 8°.
"Sources": p. 132-141.

1614 Jewish education 1947. London, The
Central Council of Jewish Religious Education
in the United Kingdom and Eire, [1948?], 82,
[1] p., illus., tabs. 8°.

שנתון. העורך: Nathan Morris : Training of
teachers. I: London: N. Morris: The State schools. J.
Halpern: The Talmud Torahs. W. Gottlieb: The
Synagogue classes. E. Kurzweil: Adult
education courses. — II: Provinces (Birming-
ham, Bournemouth, Glasgow, Leeds, Manches-
ter, Nottingham, Sunderland, Sheffield). —
III: Symposium — The non-attached child.

1615 Morris, Nathan. Jewish Education in
time of total war; selected writings. [London],
(Central Council for Jewish Education in the
United Kingdom and Eire), [1948], III, 146,
[1] p. 8°.

המחבר דן על מצב החינוך היהודי באנגליה בשנים
הראשונות של מלחמת עולם ב'.

ספרי למוד

1616 אגוד הקהלות ברומניה. מחלקת החנוך.
מ ק ר א ה... לשנת ה'תשנ"ה, 95, [1] ע.
התיכונים. בוקרשט, אגוד הקהלות ברומניה, מחלקת
החנוך, 1945. 8°. שער נוסף ברומנית בעמ' ד'
של המעטפת.

התכן: א': לשנת ה'תשנ"ה, 95, [4], [1]

בתוך כתבי עת

במדור זה ירשם תכן שלם או חלקי של כתבי-עת במדעי היהדות בעברית ובלועזית, וגם מאמרים בודדים מענייני יהדות מתוך כתבי-עת כלליים, יכללו כאן מחקרים בלבד ולא ספרות יפה ואף לא עיונים בבעיות ימינו. עתונים חדשים נרשמים גם לעיל במדור "עתונים וקבצים".

- הארץ. 9310. הל אביב, יג ניסן תשי" — א. ל. סוקניק: פרשת התגלית והחפירות במערת הגניזה (5) — מ. זולאי: מפיוטי האביב. א: "יונתי תמתי בענין ראיתי" (לר' יהודה בירבי, מן התקופה הקלירית); ב: "שמחה לורעים ששון למוריעים" (מחברו קדם להופעת מוחמד) (5).
9315. כ ניסן. — מ. זולאי: מרב סעדיה גאון למגילות הגנוזות (5).
9327. ד אייר. — מ. זולאי: "אמונים הישירו צעד" (לר' שמואל בירבי הושענא מסוף המאה העשירית) (5). — א. מ. הברמן: איך נחגלגלו ה"מגילות הגנוזות" למדבר יהודה (6).
9338. יז אייר. — תוספת: "בעיות יסוד בכלכלתנו" (18'3). "המאמרים עוסקים בעיקר בנושאים הבאים: תיכנון כלכלתנו, התפתחות התעשייה, בעיות המסחר, בניה ושיכון, בעיות החקלאות, מדיניות הקרקע, שאלת המטבע ותפקידה של התיירות".
- בצרון. יא. ד. ניריורק, שבט-אדר תשי" — מ. הרן <דימן>: חקירת המקרא בעברית מראשית התקופה הלאומית עד ומננו <המשך> (262'256).
- יא. ו. אייר. — צ. קארל: ההתראה במשפט העברי (119'110).
- הבקר. 4432. תל-אביב, ה סיון תשי" — י. ליבוביץ: מנהג מצרי מקביל להבאת בכורים (3).
- מוסף מיוחד לגליון מס' 4490. יד מנחם אב תשי". המערכה הכלכלית בישראל" 36 ע'.
- גזית. יא. ט"ז. הל אביב, אדר-ניסן תשי" — ד. דוידוביץ: בתי כנסיות רנסנסיים בפולין (24, 48'45).
- גליונות. כד. ג. הל אביב, אייר-סיון תשי" — מ. ה. בן שמאי: ציוני דרך במשנת החברה של יהודה הלוי (127'125).
- הדואר. כט. יא. ניריורק, ב שבט תשי" — י. טורת: הלכה ואגדה (290'289). — י. קלוזנר: צורות ארמיות (291). — י. רוזנטאל: בסוד חוקרי המקרא (292'3).
- יד. כג שבט. — ש. סדרבוש: רצח מתוך חמלה מבחינת היהדות (364/6). — נ. טורוב: יחס הדת והחוק אל ההתאבדות (366, 371/2; טו: 414, 420'419).
- טו. ד. אדר. — א. ר. מלאכי: לתולדות חידוש הסמיכה והסנהדרין [המשך] (413/4; יז: 435/7; יח: 460'459; יט: 484/6). — ע. בר-עזרא: טורים שושן (420/1).
- יח. כא אדר. — מ. זלדנר: עברית, ארמית וצורות זרות (460/1).
- כא. יג ניסן — א. ר. מלאכי: הקראים מתאחים [על כת הקראים בירושלים] (535/7). — ש. סדרבוש: מלכות ושררה בישראל (540/537). — א. קמינקא: ר' עקיבא בכרכי הים (540/2). — ש. צ. זצר: הולדת החסידות (542/3). — י. נאכט: ש. ז. שכטר (544/5). — א. זילברשטיין: על תפלה בכונה (546/7).
- כב. כז ניסן. — ש. צ. זצר: הירושה הקדושה <הבעש"ט, חייו ותורתו> (626/7). — הנ"ל: תורת הקבלה מססדר ועד פולין (כו, 675/6). — הנ"ל: קבלת האר"י (כו, 723/4). — הנ"ל: מפיצי תורת האר"י בפולין (כו, 754/5, 765). — הנ"ל: המיסטיקה של הבעש"ט (כח, 794, 797). — הנ"ל: דרכו של הבעש"ט בעבודת השם (ל, 839'840). — הנ"ל: מעמד הצדיק בחסידות (לא, 857/8).
- דבר. 7570. הל אביב, יז בסיון תשי". גליון מחצית-היובל 32 ע'.
- הדור. 536. ב אלול תשי". עם תוספת מיוחדת לועזיה השביעית של מפא"י. 34 ע'.
- הד המזרח. ז. כת. ירושלים, כה אייר תשי" — י. קנטורוביץ: רבנים ופסינים בין יהודי מרוקו (11, 15). לגיל. א תמוז. "מוקדש להרב הראשי בן-ציון מאיר ח' עזריאל במלאת לו שבעים שנה". — י. ריבלין: שלשלת הראשונים (6).
- חקרי-עבודה. ג. 3'4. הל אביב, טבת תשי" —

ב. גיל : ניתוח דמוגרפי וחברתי של העליה (199-217).
ד. א"ב. סיון. — ב. גיל : ניתוח דמוגרפי וחברתי של העליה (35-16).

חרות. תל אביב, כ"ט תמוז תשי"ז. זאב ז'בוטינסקי
<קובץ לזכרו> 20 ע'.

הטבע והארץ. ה. תל אביב, סיון תשי"ז —
י. וידה : פרדיגמה כהן והתפתחות הביולוגיה (193-
201). — מ. פרנקל : פרי אוכל ומוזון — במסכת הלשון
(229-234).

יד לקורא. ב. א. תל אביב, ניסן-סיון תשי"ז —
ג. טרקס : ספרים על נושאים יהודיים שהופיעו באנגליה
בשנים 1940-1947 (30-36). — מ. נאדל : בר בורוכוב
<ביבליוגרפיה> (39-55). — ש. לחובר : אלכסנדר
סרגייביץ' פושקין <ביבליוגרפיה> (55-67). — ר. לוי :
רשימת ספרים עבריים ש"ל בישראל בחדשי תשרי-אדר
תשי"ז (1-64).

ידיעות החברה העברית לחקר ארץ ישראל
ועתירותיה. טו. ג'ד. ירושלים, תשי"ז — ב. דינבורג :
גדליה אלון ז"ל (65-66). — ב. שטקליס : מגנזי התרבות
הירמוכית (67-69). — א. ריפנברג : הכתבת "שקל"
על משקלת עברית (70). — י. קפלן : מערת קברים
יהודית קדומה ליד תל אביב (71-74). — י. בן צבי :
כתבת בית כנסת חדשה בכפר עלמא (75-77). — ה.
המבורגר : מטבעות מקיסרי ותולדותיה של העיר (78-
82). — ב. מייזלר : גולי ישראל בגוון (83-85). —
י. ריין : מבנהו הפנימי של צבא ממלכת יהודה בתקופת
יאשיהו (86-98). — א. מלמס : התעודות מתל חלאף
<גוון> (99-102). — מ. שובה : כתבת נוצרית מבארות
יצחק (103-106). — ש. ייבין : קטעי ספר ויקרא בין
המגילות הגנוזות (106-107). — ד. אשבל : על השלג
בארץ ישראל (113-115).

י"ם. ה. ו"ז. תל אביב, מרץ-אפריל 1950. — מ. נון :
תולדות העיר סוסיטא (28-30).

ירושלים. ב. ג'ד. ירושלים, ניסן-אלול תשס"ז —
מ. בניהו : לתולדות בית המדרש "כנסת ישראל"
בירושלים (103-131). — א. יערי : אגרות שליחי ירושלים :
ג. ר' חזקיה יוסף בן ר' יצחק קובו : ד. ר' חיים
יהודה בר' יעקב משה עייאש : ה. ר' יעקב דוד יקותיאל
הכהן (132-146). — י. רצהבי : קונטרס "משפט לאלהי
יעקב" <לתולדות עדת המערבים בירושלים> (147-174).

נ. מ. גלבר : ד"ר אלברט כהן וביקורו בירושלים בשנת
תרי"ד (175-195). — י.ש. קלוזנר : תקנות חברת
"סוכת שלום" בירושלים (196-203). — א. פירסט :
ירושלים החדשה (204-227). — מ. אבייונה : זיכרן
פרצו הפרסים את חומת ירושלים בשנת 614 (228-230).
מולד. ה. כו. תל אביב, אייר תשי"ז. — י. שכטר :
ערכי האגדה ותרבות דורנו (3-120).
ה. כו. סיון. — י. רבינוביץ : החסידות ותיקונה
באסתטיות (175-180). — מ. מ. ולאטקין : החברה
החשאית "נצח ישראל" וח. ג. ביאליק (181-185).

סיני. יד. דה. ירושלים, ניסן-אייר תשי"ז. — י. ל.
מימון : חידוש הסנהדרין במדינתנו המחודשת (37-1). —
י. מ. טולידאנו : פירוש המשנה להרמב"ם על מסכת
שקלים (52-61). — י. ז. כהנא : הרפואה בספרות
ההלכה שלאחר חתימת התלמוד (62-79). — מ. רייך :
המים הריבוניים של מדינת ישראל (80-84). — ז. פלק :
לבירור התפיסה הקונסטיטוציונית היהודית בראשית ימי
הבינים (84-88). — י. ר. מלכו : קהלת שאלוניקי
בדורות ראשונים (89-103). — א. י. ברומברג : ר'
ירחמיאל ישראל יצחק זצ"ל מאלכסנדר בעל "ישמח
ישראל" (104-116). — ר. מרגליות : לתולדות "אנשי
שם" בלבוב (117-128).

ט"ו. סיון-תמוז. — י. ל. מימון : חידוש הסנהדרין
במדינתנו המחודשת (129-134). — י. מ. גרינץ : ארם
ו"בני ארם" (135-151). — מ. פוגלמן : בית דין של
לויים (152-156). — ח. ז. ריינס : כבוד הבריות בהלכה
(157-168). — ב. טולידאנו : פירוש המשניות להרמב"ם
על מסכת יומא במקורו הערבי עם תרגום עברי
(169-196). — מ. זולאי : מערכות לתלת דמוענוותא
ולשבעא דנחמא (197-216). — א. שייבר : קטע חדש
מדיואן המשורר ר' יצחק בן כלפון (217-220). — י. ז.
כהנא : הרפואה בספרות ההלכה שלאחר התלמוד
(221-241). — י. רצהבי : בשולי מגילות גנוזות (252-256).

הספר העברי. ח. ניירורק, תשי"ז. — ש. ארנסט :
ספרותנו במדינת ישראל בשנת תשח (1-14). — צ'ן
הקורא : יבול הספרות העברית באמריקה בשנת תשס
(15-24). — פ. לנדר : שיר המלחמה בישראל (25-
34). — י. י. דינסטאג : תרגומים עבריים מספרות
אנגלית-יהודית : רשימה ביבליוגרפית (35-47). — ג. א.
חורגין : רבי נחמן קרוכמל, משנתו והשפעתו (48-52). —
א. פישטיק : הרב צבי הירש קלישר (53-57).

31'30. ס אייר. — ש. מדברי : היהו יוסף פלביס
נוצרי ? (23).

42'41. ד אב. "עשרים שנה למפלת פועלי ארץ
ישראל". 46 ע.

הפרקליט. ה. אב. תל אביב, סבת'שבת תשי. —
ש. קולודני : בעיות לשוניות (282'279).

הצופה. 3771. תל אביב, ה סיון תשי. — ש. פדרבוש :
משפט חברותי קדום בישראל (4). — צ. מ. רבינוביץ :
המגלות הגנוזות לאור ההלכה (5). — מ. צינוביץ :
אמירת "תיקון" ליל שבועות (6).

קמה. ספר-שנה של הקרן הקיימת לישראל. ג. ירושלים
תשי. — בפתח הספר (24'1). — מסכת קרקע (89'27). —
משנת הבנין (222'93). — פרקי מורים (239'227). —
רוח האדמה (396'243). — כיצד מסבירים (436'399). —
תולדות : י. ויץ : לתולדות מלחמתנו על הנגב (439'
489). ג. קרסל : הקרן הקיימת וראשיתה של תל-
אביב (466'459). — הערכות (490'469). — סיכומים
(508'493).

הרפואה. לט. א. ירושלים, יז תמוז תשי. — ז.
מונטנר : על התכן הנדון ב"ספר הרפואות" של אסף
(11'10; לט. ב : 26'24). — א. פינגבאוק : הערות
על מושגים אופתלמולוגיים אחרים שבחזרה ובתלמוד
(12'11). — ז. י. פלשקס : מסעותי ונדודי של ישי-
מקניה (13'12).

רפואה וטרינרית. ז. א. תל אביב, שבט תשי. —
א. שושן : אדם ובהמה בגני חז"ל. י. : על העוסקים
ועל המתפרנסים מבעלי חיים (20'18).

שבילי החנוך. י. ב. ניוירק, סבת'אדר תשי. —
א. פירסט : חיסול החנוך היהודי בהונגריה (63'55). —
ל. קופרשטיין : היאבקותו הפוליטית והמשפטית של
החנוך היהודי באירופה המזרחית (69'64).

השדה. ל. ז. תל אביב, ניסן תשי. — א. הראובני :
הבאשה <איוב לא, מ> (390'388).

ל. י. תמוז. — ש. שפירא : על "פתילת המדבר" (596).
תלמים. צריצו. תל אביב, אדר-ניסן תשי. — י. מיכאלי :
לתולדות באר טוביה (12'10).

תרכיץ. כא. ב. ירושלים, טבת תשי. — ע. צ.
מלמד : ספר האונומסטיקון לאבסכיוס <סוף> (91'65). —
י. אהרני : הכרונולוגיה של מלכי ישראל ויהודה (92'

ד. טרסקי : קוריוזים בספרות העברית (66'62). —
חלק יודי : יא ר ב ו ר. מ. ראזיטש : אין דער יידישער
וועלטליטעראטור 1948-1949 (112'69). — ש. ערנסט :
יידישע ליטעראטור און סרעסע אין מדינת ישראל (113'
121). — פ. פרידמן : 100 ביכער אין יידיש וועגן חורבן
און גבורה (132'122). — מ. זבאראחסקי : דאס יידישע
בוך אין אמעריקע (155'145). — חלק אנגלי : Jewish
Book Annual. J. Bloch: The year's book-
shelf (3-41). — M. T. Galpert: Modern Hebrew
literature in English translation (68-76). —
I. S. Meyer: American Jewish biography;
an introductory list (77-96).

ספר השנה של העתונאים. תל אביב, תשי. 383, [1]
ע. — המדורות : בשנה השניה למדינת ישראל. —
בהתקבץ גלויות. — המערכה הכלכלית / סימפוזיון. —
פנקס ישראל. — כלכלה ומשק. — העתונאי וקולמוס.
(בין המאמרים : מ. גולדשטיין : עתונים וכתבי עת
בישראל (253'242). ב. צאנז : העתונות היהודית בעולם
(264'261). — שונות.

עלון מחלקת העתיקות של מדינת ישראל. ב.
ירושלים, אדר תשי. — חדשות ארכיאולוגיות בישראל
<תשט> (17'9). — י. פיגורפלד : איך למדור ולרשום
שרידים עתיקים (24'18). — מן הנעשה בארץ (25'24). —
ר. עמירן : כתבת חדשה מעלמא (26'25). — חפירות
בשנת תש"ס : ב. מייזלר : תל קסילה (29'27). מ.
שטקליס : עברון (30'29). ב. מייזלר : חפירת ניסיון
בעין גדי (30). — א. ל. טוקניק : בית הכנסת השומרוני
בשעלבים (32'31). — י. שפירא : דברים אחרים על
עפולה (35'32). — חדשות ארכיאולוגיות במזרח התיכון
(41'36).

עתידות. ד. 2. תל אביב, ניסן תשי. — א. י. בראדור :
נפוליון וחילו במצרים ובארץ ישראל (126'118). —
א. כהן : סס'האביב (134'132). — מ. אלטבאואר : על
מלות ההקטנה והחיבה בלשוננו (139'135).

ד. 5'4. סיון-תמוז. — ד. סדן : אגרות סופרים א.
רחל מורפורגו. ב. אברהם מאפו. (298'289).

הפועל הצעיר. כא. 27'26. תל אביב, י ניסן תשי. —
ש. ת. טוביה : לתולדות העתונות העברית במצרים
(23'22).

100. — ג. בר"ג: מה היא "קהלת"? (105-101). —
ג. אלון: גאון, גאים <מ> ההיסטוריה החברתית של
א"י בתקופת המשנה <111-106>. — מ. שובה: על
בתי הספר היהודיים והיוניברסיטתם בתקופת המשנה
והתלמוד (123-112). — א. ות. הראובני: ויעש באושים,
הענבים והבאושים משהבאישו (125-124). — א. מלמס:
הרקע ההיסטורי של רצח אמון מלך יהודה (128-126).
גד. ניסן-תמז: — מ. צ. סגל: מוצאו של המלך
המשיח למי ספרי צוואות בני יעקב (136-129). — ע. צ.
מלמד: מחלוקת התנאים בפירוש המשנה שלפניהם
ובנוסחתה (164-137). — ב. ז. בנדיקט: שרידים
מפירושים וספרי תשלום על הלכות הרי"ף (184-165). —
ש. ד. גויטיין: תעודה מן הגמל האפריקאני עידיאב
מתקופת ראש הישיבה יהושע בן דוסא (191-185). — י.
קוטשר: מחקרים בארמית הגלילית (205-192). — ח"ב
רוון: Ὁ ἀρχαῖος τοῦ ἱεροῦ (206). — א.
יערי: חרם במערה (207/8). — נ. ה. טורסיני: למה
היא קהלת? (208).
אידישער קעמפער. 31 נומ' 847. גיריארק, יג ניסן
תשי"ג. — י. לעשנינסקי: אויפשטייג און ירידה אין דער
מאדערנער אידישער געשיכטע (32-26). — מ. שטארקמאן:
קריסטלעכע העברעאישטן אין דער פארגאנגענהייט (48-46).
די גאלדענע קייט. 5. תליאביב, ווינטער 1950. —
א. טארטאקאווער: א פאלק פון מעלקער (59-49). —
ב. מייזלער: די אויסגראבונגען אין תל-קסילה (229-221).
דרום אפריקע. 2. נומ' 8. יאהאנעסבורג, אפריל
1950. — י. ש. יודעלאוויטץ: דאקומענטן פון דער
געשיכטע פון דער יידישער פרעסע אין דרום אפריקע
(17-14; 10; 18-15; 9; 19-17).
האוראנער לעבן. Vida Habanera. אלמאנאך 5710
<זיבעטער באנד>. האוואנא, קובא, 1949-50, 384, 63 ע'.
תמונות, עם מדור ספרדי.
יידישע קולטור. 12. נומ' 4. גיריארק, אפריל
1950. — י. ל. פרץ: צען נישט — פארעפנטלעכטע
בריוו, איבערגעזעצט מיט אנמערקונגען און נאטיצן פון
נחמן מייזל (28-21; 5; 34-31). — מ. ש. שקלארסקי:
די יידישע ביכער-פראדוקציע אין אמעריקע אין 1949
<ביבליאגראפישע רשימה> (57-54).
די פעדער. גיריארק, 1949. — נ. כהן: די משיח
אידעע אין דער הלכה און קבלה (81-66).

קיום. 3. נומ' 4. מאריז, ניסן תשי"ג. — י. חאלף:
די גריכישע יידן בעתן לעצטן קריג (1511/4).
3. נומ' 5. איר. — ס. וועלנער: דאס דענישע
יינטום (1551/4).
שריפטן. 8. נומ' 88-87. בוענאס איירעס, אבאלול
תשט"ג. — ג. לעווין: די אנטוויקלונג פון סאציאלער
היגענע און מעדיצין בי יידן אין צאנזשיקססן יארונדערס
(136-113).

American Jewish Archives, 3, 1. Cincinnati,
June 1950. — E. A. Grollman: Dictionary of
American Jewish biography in the 17th century (3-10). — I. A. Mandel: The attitude of
the American Jewish community toward East-
European immigration as reflected in the
Anglo-Jewish press <1880-1890> (11-36).

American Jewish Year Book, 51. New York,
1950. XVII, 599 p. — B. B. Seligman: The
American Jew; some demographic features
(3-52). — E. E. Cohen: Economic status and
occupational structure (53-70).

American Ose Review. 6, 2-3. New York,
summer-fall 1949. — P. Wayl, J. Rakower:
Tuberculosis among Yemenite Jews in Israel
(3-10). — J. H. Landes: Tragedy in North
Africa (33-53).

על חנאי הבריות הגורעים בין יהודי צפון אפריקה.

The American Slavic and East European Re-
view. 9, 1. New York, Feb. 1950. — S. Har-
cave: The Jews and the first Russian national
election (33-41).

Analecta Bollandiana. 67. Bruxelles, 1949.
„Mélanges Paul Peeters, I", — L. H. Vincent:
L'autel des holocaustes et le caractère du
temple d'Ezéchiel (7-20).

Al-Andalus. 14, 2. Madrid, 1949. — E. G.
Gómez: Más sobre las „jaryas" romances en
„muwaššahs" hebreas (409-17).

Anglican Theological Review, 28, 3. Evans-
ton, Ill., July 1946. — E. R. Thiele: The day

Atti della Accademia Nazionale dei Lincei. 5, 1-2. Roma, Jan.-Feb. 1950. — U. Cassuto: Gli antichi manoscritti ebraici testé scoperti in Palestina (18-21).

Australian Jewish Historical Society. Journal and Proceedings. 2, 10. Sydney, Dec. 1948. — D. J. B.: The early years of the central synagogue (513-23). — D. J. Benjamin: Henry Emanuel Cohen (524-60). — Centenary of the Adelaide Hebrew Congregation (560-5).

3, 1. July 1949. — C. Roth: Rabbi Aaron Levy's mission to Australia (1-5). — S. B. Glass, I. Porush: The reasons for the Macquarie Street secession (6-28). — I. Solomon: The Pulvers (28-36). — S. J. Butlin: The state of research in Australian history (37-47).

The Biblical Archaeologist. 13, 2. New Haven, May 1950. — C. F. Nims: Bricks without straw (22-8). — G. E. Wright: The discoveries at Megiddo, 1935-39 (28-46).

Bijdragen. 11, 1. Roermond, 1950. — J. de Fraine: Het loflied op de menselijke waardigheid in Eccli 17, 1-14. Le cantique de la dignité humaine (10-23).

Boletín de la Academia de Ciencias, Bellas Letras y Nobles Artes de Córdoba. 14, 46. Córdoba, Jul.-Sept. 1935 [1950]. — D. Baumgardt: La misión histórico-mundial de Maimónides (5-22). — J. M. Camacho Padilla: Nuevos estudios cordobeses (23-40). — F. G. Quijano: Bibliografía de Maimónides (43-85). — I. Bauer: La figura de Maimónides (86-88). — A. Ballesteros Beretta: Proemio a Maimónides (89-92). — M. G. Remiro: Maimónides (93-9). — M. Meyerhof: La obra médica de Maimónides (101-20). — J. Gaos: La filosofía de Maimónides (121-46). — Crónica del centenario (147-98). — Miscelánea (199-233).

Bulletin de l'Institut d'Égypte. 28, session 1945-6. Le Caire, 1947. — G. Sami: Lettres

and hour of Passover observance in the New Testament times (163-8).

29, 1947. — H. M. Shires: The meaning of the term "Nazarene" (19-27). — R. K. Yerkes: Atonement („What was the real meaning of "kipper") (28-33). — W. N. Pittenger: God and the world; their relationship as seen in Jewish prophecy (57-61). — T. Barrett: Athens versus Jerusalem; concerning the relationship between art and religion (121-9). — G. W. Edwards: The hand of God in history („in the writings of the great Hebrew prophets") (145-52).

Apollo. 51, 302. London, Apr. 1950. — A. G. Grimwade: The ritual silver of Bevis Marks synagogue (103-5; 303: 130-2).

Arbor. 14, 47. Madrid, Nov. 1949. — H. Daniel-Rops: El amor humano en la Biblia (217-40).

15, 51. Mar. 1950. — I. Bauer: Visión del nuevo Estado de Israel (371-88).

Archaeology. 3, 1. Cambridge, Mass., Mar. 1950. — E. L. Hettich: The Colt papyrus find from Auja (31-3). — J. I. Appel: Archaeological scenes on postage stamps [ביניהם בולי ישראל] (38-9). — A. Reifenberg: Archaeological discoveries by air photography in Israel (40-6).

Archives Internationales d'Histoire des Sciences. 3, 11. Paris, avr. 1950. — A. Birkenmajer: A propos de l'„Abrahamisme" (378-90). על הספר האסטרונומי בשם זה שחברו ר' אברהם אבן צורא.

Ateneum Kaplańskie. 52, 2. Włocławek, Feb. 1950. — Cz. Jakubiec: Adam i Ewa (115-23). 52, 4. April. — J. Czuj: św. Hieronim o studiowaniu Pisma św. (284-92).

הירונים על למד כתבי הקדש.

53, 1. June-July. — J. Makara: Hexaemeron a instytucja szabatu (64-5).

ששת ימי בראשית והשבת.

general; a study in the diasporan humour (345-55).

The Cambridge Law Journal. 10, 3. London, 1950. — K. Scott: The Jewish arcae (446-55).

לתולדות היהודים באנגליה במאה הי"ב.

The Chicago Jewish Forum. 8, 3. Chicago, Mar. 1950. — E. Gertz: Charles Dana and the Jews (196-203).

רנא היה עתונאי אמריקאי שונא ישראל במאה הי"ט.

La Ciudad de Dios. 161, 3. Madrid, Sep.-Dic. 1949. — J. Llamas: Muestrario inédito de prosa bíblica en romance castellano (451-81).

מביל בין השאר כל ספר טוביה.

162, 1. Jan.-Apr. 1950. — Idem (123-70).

מביל בין השאר כל ספר דניאל.

Commentary. 9, 3. New-York, Mar. 1950. — N. Glazer: What sociology knows about American Jews (275-84).

10, 1. July. — C. Roth: The last days of Jewish Salonica (49-55).

Crozer Quarterly. 27, 2. Chester, Pa., Apr. 1950. — J. B. Pritchard: Motifs of Old Testament miracles (97-109).

Davar. 18-20. Buenos-Aires, Dec. 1948. „Edición extraordinaria dedicada al nuevo Estado de Israel. Realidad de un sueño milenario.” 380 p.

26. Jan.-Feb. 1950. — Y. Malkiel: Origen e historia de la palabra „marrano” (49-69).

Dominican Studies. 2, 3. Oxford, July 1949. — C. Kopp: Christian sites around the Sea of Galilee: I. Capernaum (213-35).

3, 1. March 1950. — Idem: II. Beth-Saida and El-Minyeh (10-40).

ELH; a Journal of English Literary History. 17, 2. Baltimore, June 1950. — I. Baroway: The accentual theory of Hebrew prosody: a further study in Renaissance interpretation of biblical form (115-35).

araméennes trouvées à Touna et Gebel Hermoupolis ouest (161-2). — K. Murad: Papyri araméens découverts à Hermoupolis-ouest (253-7).

31, session 1948-9. 1949. — A. Cailleux: Morphoscopie de quelques sables de Palestine (177-80). — A. Servin: La tradition judéo-chrétienne de l'Exode (315-55).

Bulletin of the American Schools of Oriental Research. 115. New Haven, Oct. 1949. — E. A. Speiser: James Alan Montgomery (4-8). — J. C. Trever: Identification of the Aramaic fourth scroll from Ain Feshkha (8-10). — W. F. Albright: On the date of the scrolls from Ain Feshkha and the Nash papyrus (10-19). — S. A. Birnbaum: The dates of the cave scrolls (20-2).

116. Dec. 1949. — W. H. Brownlee: Further corrections of the translations of the Habakkuk scroll (14-16). — E. R. Lacheman: Reply to the Editor. W. F. Albright: Comments on Dr. Lacheman's reply and the scrolls (16-8).

117. Feb. 1950. — E. A. Speiser: Bibliography of James Alan Montgomery (8-13). — C. G. Howie: The East gate of Ezekiel's temple enclosure and the Solomonic gateway of Megiddo (13-19). — F. M. Cross: Notes on a Canaanite psalm in the Old Testament [Psalm 29] (19-21).

Bulletin of the John Rylands Library. 32, 2. Manchester, Mar. 1950. — T. W. Manson: The Son of Man in Daniel, Enoch and the Gospels (171-93). — M. Noth: History and the word of God in the Old Testament (194-206). — E. Robertson: The plot of the Book of Ruth (207-28).

The Cambridge Journal. 3, 6. Cambridge, Mar. 1950. — S. Prawer: The Jew and the

techniques and the study of concentration camps (49-64). — S. Gringauz: Some methodological problems and the study of the ghetto (65-72).

12, 2. April. — A. Tartakower: New trends in Jewish sociology (103-18). — W. J. Fischel: The Jews of Persia, 1795-1940 (119-60). — B. Blau: The Jewish population of Germany 1939-45 (161-72).

Język polski. 30, 3. Kraków, Maj 1950. — M. Altbauer: Pol, robić machlojki (125-7).
הקשר בין הבטוי המולני „מחלקה“.

Jødisk Samfund. 24, 4. København, Apr. 1950. — M. Hartvig: Frederik III og Gabriel Gomez (13-15).

24, 5. Maj. — Idem: Da religionsfrihed indføres i Fredericia (15-17).

24, 6. Juni — Idem: Hærens trang til to bak åbnede portene (12-14).

Journal Asiatique. 237, 1. Paris, 1949. — S. M. Stern: A propos de l'inscription juive d'Afghanistan (47-9). — E. Mainz: Quelques poésies judéo-arabes du manuscrit 411 de la Bibliothèque du Vatican (51-83).

237, 2. 1949. — W. Iwanow: Noms bibliques dans la mythologie ismaélienne (249-55). — W. J. Fischel: Encore un mot à propos de l'inscription hébraïque d'Afghanistan (299-300).

*Journal of American Folklore. 62. Philadelphia, 1949. — L. R. C. Yoffie: Song of the "Twelve numbers" and the Hebrew "Echod mi yodea" (382-411).

*Journal of American Folklore. 62. Philadelphia, Mar. 1950. — S. M. Stern: Notes on the new manuscript find (19-30). — I. Rabinowitz: The second and third columns of the Habakkuk interpretation-scroll (31-49). — H. L. Ginsberg: Some emendations in Isaiah

Eranos-Jahrbuch 1949. Zürich, 1950. — G.G. Scholem: Kabbalah und Mythos (287-334).

The Expository Times. 61, 9. Edinburgh, June 1950. — R. Dunkerley: Prophecy and prediction (260-3).

61, 10. July. — C. R. North: The place of oral tradition in the growth of the Old Testament (292-6).

Hespéris. 35, 1-2. Paris, 1948. — V. Monteil: Les Juifs d'Ifran (151-60). — J. Schirrmann: Le diwan de Šemu'el Hannagid considéré comme source pour l'histoire espagnole (163-88). — A. I. Laredo: Les „Purim" de Tanger (193-203).

The Jerusalem Post. 26, 7264. Jerusalem, 26.V.1950. — M. H. Segal: New light on ancient sect (8; 7270: 8).

על „ברית דמשק" למי מגלות מרבר יהודה.

The Jewish Quarterly Review. 40, 4. Philadelphia, Apr. 1950. — M. Liber: Structure and history of the Tefilah (331-57). — G. R. Driver: New Hebrew manuscripts (359-72). — S. Zeitlin: When were the Hebrew scrolls „discovered", in 1947 or 1907? (373-8). — W. J. Fischel: New sources for the history of the Jewish diaspora in Asia in the 16th century (379-99). — A. M. Hershman: Textual problems of book fourteen of the Mishne Torah (401-12).

Jewish Social Studies. 12, 1. New York, Jan. 1950. — A. G. Duker: Joshua Starr (4-9). — S. F. Bloom: Bibliography of the writings of Joshua Starr (9-12). — S. W. Baron: Opening remarks [on "Problems of research in the study of the Jewish catastrophe 1939-1945"] (13-16). — P. Friedman: Research and literature on the recent Jewish tragedy (17-26). — J. Starr: Jewish cultural property under Nazi control (27-48). — H. Arendt: Social science

Provincetown, Mass., Nov. 1949. — M. F. Montagu: Some psychodynamic factors in race prejudice (175-87).

31, 1. Feb. 1950. — S. Crown: Some personality correlates of war-mindedness and anti-Semitism (131-43).

Journal of the American Musicological Society. 3, 1. New York, 1950. — B. J. Cohon: The structure of the synagogue prayer-chant (17-32).

Journal of the American Oriental Society. 70, 2. Baltimore, Apr.-June 1950. — S. D. Goitein: The historical background of the erection of the Dome of the Rock (104-8).

Journal of the Transactions of the Victoria Institute. 80. London, 1948. — F. F. Bruce: The origin of the alphabet (1-11). — J. S. Wright: The bearing of psychical research upon the interpretation of the Bible (33-55).

The Journal of Theological Studies. N. S. 1, 1. London, Apr. 1950. — R. Edelman: Exodus 32, 18 (56). — M. Black: The Aramaic spoken by Christ and Luke 14, 5 (60-2).

Judaica. 6, 1. Zürich, März 1950. — H. Kosmala: Jom Kippur (1-19). — H. van Oyen: Die geistige Bedeutung des Judentums (20-44). — G. Brillenburg-Wurth: Der psychologische und der theologische Aspekt des Antisemitismus (45-67).

6, 2. Juni. — L. Baek: Das Judentum auf alten und neuen Wegen (133-48).

Judisk Tidskrift. 23, 2. Stockholm, Feb. 1950. — A. J. Fischer: Bibliotheca Simonianiana (44-7). — F. Valentin: En svensk „Dreyfussaffär“ för 140 år sedan (48-53).

Maandblad voor de Geschiedenis der Joden in Nederland. 1, 3. Amsterdam, 1948. — H. Krieg: Le'eel Eelhem. Een vocale compositie

(51-60). — J. Finegan: The chronology of Ezekiel (61-66).

The Journal of Educational Psychology. 41, 4. Baltimore, April 1950. — R. Zeligs: Inter-group attitudes of Gentile, Jewish, and Apache Indian children (243-8).

The Journal of Jewish Studies. 1, 4. London, 1949. — D. Diringer: Royal seals in ancient Israel; archaeological evidence (161-71). — P. R. Weis: The office of Mufla (172-7). — H. Heinemann: Payment of a Po'el Batel (178-81). — D. Thomas: The root קרנית in Hebrew and the meaning of קרנית in Malachi 3, 14 (182-8). — J. Leveen, C. Moss: Second recension of the Phoenician inscription from Karatepe (189-93). — R. Boyer, J. Leveen, C. Moss: Epitaph of Jonah Duran found near Toulon (194-6). — C. Rabin: מעט חקק ימים לשכב Prov. 6, 10; 24, 33 (197-8). — M. Black: The dating of the new Hebrew scrolls on internal evidence (199).

The Journal of Juristic Papyrology. 3. Warszawa, 1949. — R. Taubenschlag: Papyri and parchments from the Eastern provinces of the Roman Empire outside Egypt (49-61).

Journal of Near Eastern Studies. 9, 2. Chicago, Apr. 1950. — A. Van Selms: The best man and bride — from Sumer to St. John with a new interpretation of Judges, ch. 14 and 15 (65-75). — F. R. Blake: The apparent interchange between a and i in Hebrew (76-83). — J. Obermann: Phoenician YQTL'NK (94-100). — S. Yeivin: Canaanite and Hittite strategy in the second half of the second millennium B. C. (101-107).

The Journal of Religion. 30, 2. Chicago, Apr. 1950. — W. A. Irwin: Job and Prometheus (90-108).

The Journal of Social Psychology. 30, 2.

la terreur anti-juive de l'occupant allemand (4-10).

5, 30. Avril. — J. Sabile : Le sauvetage des Juifs bulgares pendant la deuxième guerre mondiale (4-7; 5, 31 : 6-8).

The Muslim World. 40, 2, Hartford, April 1950. — A. Jeffery : The Qur'an as scripture (106-33; 40, 3 : 185-206).

בעיקר על הרי התנ"ך בקראן.

Nachrichten der Vereinigung Schweizer Bibliothekare. 24, 5. Bern, Sept.-Okt. 1948. — P. Bredo : Der Zentralkatalog der Judaica und Hebraica in Schweizerischen Bibliotheken (93-6).

בקטלוג הזה נרשמו בסדר א"ב ובסדר עיני כ-20 000 ספר הנמצאים ב-23 ספרייה.

Nouvelle Revue Théologique. 72, 2. Paris, Fév. 1950. — G. Lambert : Les manuscrits du désert de Juda. IV. Tient-on un nouveau chapitre de l'histoire de la grotte ? (199-202).

72, 5. Mai. — G. Lambert : Les manuscrits du désert de Juda. 5. Identification des derniers rouleaux. 6. L'âge des manuscrits de Qumrân (493-515). — A. Bauchau : Radio-activité et âge des manuscrits du désert de Juda (515-17).

Nový Orient. 5, 4-5, Praha, 15 Jan. 1950. — V. Bogner : Nově nalezené hebrejské rukopisy z 2. a 1. stol. př. Kr. (102-6).

על מגילות מדבר יהודה.

Palestine Exploration Quarterly. 82, 1. London, Jan.-Apr. 1950. — D. W. Thomas : The age of Jeremiah in the light of recent archaeological discovery (1-15). — D. Düringer : The early Hebrew book-hand (16-24). — M. Kon : The Menorah of the Arch of Titus (25-30). — H. T. Norris : Mediæval monasteries of eastern Palestine (31-9). — N. Avigad : Epigraphical gleanings from Gezer (43-9). — B. S. J. Isserlin : On some possible early occurrences of the camel in Palestine (50-3).

van Abraham de Casseres, op woorden van Luzzatto — Amsterdam 1739 (67-70). — J. Meijer : Rabbi Jokef Ettlinger en het Amsterdamse Rectoraat, 1829. (71-5). — R. J. Spitz : Taalmuseum (76-85). — J. Meijer : Het verblijf van Mozes Cohen Belinfante te Kopenhagen <1775-1776> (90-4; 1, 5 : 141-8; 1, 8 : 243-52; 1, 9 : 279-86).

1, 4 : J. Meijer : „Der Chevalier von Geldern“ in Nederland (97-102). — L. Fuks : Ein sjein naj majse foen a chosid (103-8). — L. Levinson : Iets over een merkwaardige Hebreeuwse letter (109-14). — J. Meijer : Pastorale 1758 (115-19).

1, 5. — S. Goudsmit : Joodse schrijvers en dichters in Nederland in de 19e en 20e eeuw (133-40; 1, 8 : 235-42; 1, 9 : 265-71).

1, 8. — S. E. van Praag : Hoe ze spraken (225-30). — H. Beem : Uit de geschiedenis der Joodse gemeente Leeuwarden (230-4).

Medievalia et Humanistica. 6. Boulder, Colorado, 1950. — J. L. La Monte, N. Downs III : The lords of Bethsan in the kingdoms of Jerusalem and Cyprus (57-75). — R. Levy : The quest for biographical evidence in „Perceval“ (76-83).

המחבר מוכיח שכריסטין די טרואה היה ממוצא יהודי.

The Menorah Journal. 38, 1. New York, winter 1950. — R. Patai : The Indios Israelitas of Mexico (54-67).

Mitteilungsblatt. 14, 22. Tel-Aviv, 2.VI.1950. — M. Frenkel : Deutung geographischer Namen (6).

Modern Philology. 46, 2. Chicago, Nov. 1948. — A. C. Friend : Sampson, David, and Solomon in the Parson's Tale (117-21).

Le Monde Juif. 5, 29. Paris, mars 1950. — J. Sabile : La population des Pays-Bas devant

of American Jewish history (313-17). — A. Mordell: Some final words on Emma Lazarus (321-7).

La Rassegna Mensile di Israel, 16, 3. Roma, Mar. 1950. — S. H. Bergmann: Franz Rosenzweig (107-13; 4: 158-63). — B. Jaffe: La Comunità portoghese di Londra e la famiglia Disraeli (114-20).

16, 4, April. — D. Lattes: Motivi amorosi nella poesia di Bialik (147-57). — S. Sierra: Le lettere di Lakhish e il propheta Geremia (166-76).

16, 5. May. — U. Segrè: Gli Ebrei nella poesia romanesca (219-26).

The Review of Religion, 10, 2. New-York, Jan. 1946. — N. N. Glatzer: A study of the talmudic interpretation of prophecy (115-37).

Revista Biblica, 9, 45. La Plata, Abr.-Jun. 1947. — T. Wilhelm: El Himno de Elnaton y la Biblia (61-65).

Revue Biblique, 57, 2. Paris, avril 1950. — A. Strobel: Le psaume LXIV (161-73). — B. Couroyer: Idéal sapientiel en Égypte et en Israël (174-9). — C. Spicq: Le philonisme de l'Épître aux Hébreux (212-42). — N. van der Vliet: Monnaies inédites ou très rares du médaillier de Sainte-Anne de Jérusalem (243-59).

Revue d'Assyriologie et d'Archéologie Orientale, 41, 1-4. Paris, 1947. — A. Dupont-Sommer: Une inscription araméenne inédite de l'Ouâdi Hammâmât (105-10). — Idem: Une inscription phénicienne archaïque de Chypre (201-11).

Revue d'Histoire de la Médecine Hébraïque, 5. Paris, avril 1950. — J. Dubarry: Ephraïm Bueno, ami de Rembrandt, docteur en médecine de l'université de Bordeaux (16-23). — J. Seide: Le grand botaniste et bactériologiste Ferdinand Cohn (24-51).

La Parola del Passato, 12. Napoli, 1949. — J. de Fraine: I manoscritti ebraici scoperti nel deserto di Giuda (267-83).

Proceedings of the American Academy for Jewish Research, 18. New-York, 1948-9. — S. Baron: The revolution of 1848 and Jewish scholarship (1-66). — B. Cohen: On the theme of betrothal in Jewish and Roman law (67-135). — W. J. Fischel: Jews and Judaism at the court of the Moghul emperors in medieval India (137-77). — P. Friedman: The European Jewish research on the recent Jewish catastrophe in 1939-45 (179-211). — S. Gandz: The origin of the planetary week, or The planetary week in Hebrew literature (213-54). — L. J. Liebreich: The compilation of the Pesuke de-Zimra (255-67). — M. Perlmann: Eleventh-century Andalusian authors on the Jews of Granada (269-290). — M. A. Shulvass: The knowledge of antiquity among the Italian Jews of the Renaissance (291-9). — A. Sperber: Biblical Hebrew (301-82). — מ. צוקר: שני קטעים נוד קראיים (24'1).

Przegląd Miesiąca, [1]. Tel-Aviv, Mar.-Ap. 1950. — T. Zukowska: „Rasa” żydowska (32-42).

Psyché, 5, 41. Paris, Mars 1950. — G. E. Hamvas, L. Robert: La circoncision (266-74).

Publications of the American Jewish Historical Society, 39, 3. New York, Mar. 1950. — S. W. Baron: American Jewish history: problems and methods (207-66). — H. B. Grinstein: Communal and social aspects of American Jewish history (267-82). — H. J. Jonas: American Jewish history as reflected in general American history (283-90). — D. de Sola Pool: Religious and cultural phases of American Jewish history (291-301). — A. L. Lebeson: On the writing of American Jewish history (303-12). — L. Kraft: The popularization

Schweizer Rundschau. 49, 7-8, Zürich, Oct.-Nov. 1949. „Die Bibel” (425-584). — R. Chasles: Der Sinn der biblischen Archäologie (478-84). — E. Zolli: Propheten und Prophetentum (485-8). — W. Vischer: Die Ursprache der Bibel (489-96). — B. Gut: Die sozialen Verhältnisse in Israel zur Zeit Jesu (537-44).

Scriptorium. 1, 1, Bruxelles, 1946-7. — J. Hammer, H. Friedmann: „Status imperii iudaici” (50-65). „The above is not the title but the incipit of an apparently anonymous Latin chronicle containing an outline of the history of the Jewish people from Moses to the destruction of the Temple in Jerusalem by Titus.” — A. Boutemy: Note sur l'origine et la date du „Status imperii iudaici” (66-9).

Sefarad. 8, 2, Madrid, 1948. — A. I. Laredo: Las Taqanot de los expulsados de Castilla en Marruecos y su régimen matrimonial y sucesoral (245-76). — J. Llamas: Tres capitulos de métrica rabinica de R. David ben Šelomó ibn Yaḥyá (277-91). — A. Díez Macho: La homonimia o paranomasia = al-muyanasa = lašón nofel 'al lašón (293-321). — J. Schirrmann: La métrique quantitative dans la poésie hébraïque du Moyen Âge (323-32). — B. Celada: Números sagrados derivados del siete (33-56). — B. Llorca: Los conversos judíos y la Inquisición Española (357-89). — C. Roth: The Judaeo-Latin inscription of Mérida (391-6). — F. Vendrell: Concesión de nobleza a un converso (397-401). — L. de Echeverría: Una curiosa muestra de moderna poesía hebrea (402-9).

Sefarad. 10, 1, Madrid, 1950. — B. Celada: Números sagrados derivados del siete <contribución a la historia del siete, la semana y el sábado> (3-23). — G. Vajda: „La conciliation de la philosophie et de la loi reli-

Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuses. 30, 1, Paris, 1950. — A. Parrot: Les tablettes de Mari et l'Ancien Testament (1-11).

***Revue de la Méditerranée.** [Paris?] mars-avril et mai-juin 1947. — F. Charles-Roux: La politique française en Syrie-Palestine aux 17e et 18e siècles.

Revue de la Pensée Juive. 2, Paris, jan. 1950. „Hommage à Edmond Fleg” (9-136). — J. Schirrmann: Le théâtre de Luzzatto (103-16). 3, Avr. 1950. — J. Maritain: Spiritualité de Bahya (15-17). — M. Buber: Les dieux des peuples et Dieu: de l'idée nationale chez Krochmal et Dostoïewsky (36-47). — Maimonide: De la Techouva ou du retour à Dieu (62-87).

Revue de l'Histoire des Religions. 133, Paris, jan.-juin 1947-8. — A. Dupont-Sommer: Une inscription [phénicienne] nouvelle du roi Kilamou et le dieu Rekoub-el (19-33).

134, Juill.-déc. — Dupont-Sommer: Note exégétique sur Isaïe 14, 16-21 (72-80). — G. Vajda: Les origines et le développement de la Kabbale juive, d'après quelques travaux récents (120-67).

137, 1, Jan.-mars 1950. — O. Masson: A propos d'un rituel hittite pour la lustration d'une armée: le rite de purification par le passage entre les deux parties d'une victime (5-25).

Revue des Études Grecques. 62, 291-3, Paris, juill.-déc. 1949. — J. et G. Roux: Un décret du politeuma des Juifs de Bérénikè en Cyrénaïque au Musée lapidaire de Carpentras (281-96).

Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques. 33, 4, Paris, oct.-déc. 1949. — P. de Menasce: Note bibliographique sur les nouveaux manuscrits hébreux (420-2).

- Theologische Rundschau.** 18, 2. Tübingen, Ap. 1950. — O. Eissfeldt: Die neueste Phase in der Entwicklung der Pentateuchkritik (91-112).
- Theologische Zeitschrift.** 5, 6. Basel, Nov.-Dez. 1949. — G. Fohrer: Jeremias Tempelwort 7, 1-15 (401-17). — G. Quispel: Philo und die altchristliche Häresie (429-36).
- 6, 2. März-April 1950. — M. A. Schmidt: Zur Komposition des Buches Hesekiel (81-98). — I. Heinemann: Philo als Vater der mittelalterlichen Philosophie? (99-116). — E. Zolli: Die „Heiligen“ in Psalm 16 (149-50).
- Verbum Domini.** 28, 2. Roma, 1950. — F. Zeman: Indoles „daemonum“ in scriptis prophetarum et aestimatio cultus „daemonibus“ praestiti in luce daemonologiae orientis antiqui <cont.> (89-97).
- 28, 3. 1950. — D. N. Wambacq: Osee, propheta misericordiae (141-6). — R. North: „Humilis corde“ in luce Psalmorum (153-61). — J. T. Milik: De vicissitudinibus notionis et vocabuli iubilaei (162-7).
- Vizantiskii Vremennik.** 2 <27>. Moskva-Leningrad, 1949. — N. V. Pigulevskaia: Pervoistochniki istorii Kushito-Himiaritskikh (74-93).
- „מקורות ראשונים לתולדות המלחמות הכושיות“
חמיריות.
- Die Welt des Orients.** [2]. Wuppertal, 1947. — E. Michel: Die Assur-Texte Salmanassars III <858-824> (57-71; [3]: 205-22; [4]: 255-71). — A. Alt: Eine neue Provinz des Keilschriftrechts [: Palästina] (78-92). — O. Eissfeldt: Zur textkritischen Auswertung der Mercatischen Hexaplafragmente (93-97).
- [3]. 1948. — W. von Soden: Das altbabylonische Briefarchiv von Mari. Ein Überblick (187-204). — G. R. Driver: Misreadings in the Old Testament (234-8).
- gieuse“... de Joseph b. Abraham ibn Waqar (26-71). — L. P. Ros: Situación económica de las aljamas aragonesas a comienzo del siglo XV (73-114). — J. Vernet: Una versión árabe resumida del „Almanach perpetuum“ de Zacuto (115-33). — A. Diez Macho: Parallelismo, enumeración, expolición, inciso, astesmo, hipérbole, inepción y transición (135-64). — J. M. P. Bauchet: Un salmo del Libro de las Alabanzas de 'Ain Feška (170-2). — F. Cantera: Nueva lápida hebreaica en Tarragona (173-6). — L. P. Ros: Notas sobre judíos de Aragón y Navarra (176-81). — J. M. Vallicrosa: San Vicente Ferrer y el antisemitismo (182-4). — Idem: Sobre una moderna dejación de la escritura aljamiada hebreaico-española (185-6).
- Seminario Conciliar.** 3, 12. Medellin, Oct.-Dec. 1949. — N. Giraldo: Apuntes sobre geografía histórica de los Salmos (279-81).
- Social Forces.** 27, 3. Baltimore, March 1949. — A. Tartakower: Social forces in Palestine's economy (229-37). — N. F. Joffe: The dynamics of benefice among East European Jews (238-47).
- Sovetskaia Etnografiia.** Moskva, 1950, 1. — M. I. Ikhilov: Bol'shaia sem'ia i patronimii u gorskikh evreev (188-92).
- „המשפחה הגדולה והפטרונימיה אצל היהודים ההרריים“
- Studia Hellenistica.** 5, Lovanii, 1948. — A. Descamps: La justice de Dieu dans la Bible grecque (69-92). — J. Gilet: L'homme image de Dieu dans les commentaires littéraires de Philon d'Alexandrie (93-118).
- Studia Theologica.** 2, 2. Lund, 1950. — H. Birkeland: Hebrew zae and Arabic d'u (201-2).
- Studies in Philology.** 46, 4. Chapel Hill, N. C., Oct. 1949. — H. Adolf: F[rench] „Hallali“, Germ. „Halali“ = „Praise <my soul>“? (514-20).

Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins.

67. Leipzig, 1944-5. — A. Alt: Zur Kirchengeschichte Palästinas (82-101). — Idem: Neue Assyrische Nachrichten über Palästina und Syrien (128-59). — Idem: Ägyptische Tempel in Palästina und die Landnahme der Philister (1-20). — Idem: Widersprüche? [„in der noch nicht abgeschlossenen Reihe meiner Aufsätze über galiläische Probleme“] (71-4). — G. Beyer: Die Kreuzfahrergebiete Akko und Galilaea (183-260). — K. Galling: Bethel und Gilgal <Fortsetzung und Schluss> (21-43). — A. Jirku: Die Gesichtsmaske des Mose (43-5). — M. Noth: Eine palästinische Lokalüberlieferung in 2. Chr. 20 (45-71).

Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte. 1, 4. Marburg, 1948. — H. Weide: Alttestamentlicher und altindischer Schöpfungs-glaube (289-300). — E. L. Dietrich: Die „Religion Noahs“, ihre Herkunft und ihre Bedeutung (301-15).

Zion. 1, 7. Jerusalem, Mar. 1950. — A. S. Yahuda: Napoleon and a Jewish state (29-34).

1, 9-10. June-July. — N. M. Gelber: Herzliana in Viennese archives (16-20). — B. Z. Dinaburg: The struggle of the generations for Jerusalem (29-42).

[4]. 1949. — A. Alt: Die phönikischen Inschriften von Karatepe (272-87).

***West Indische Gids.** May 1949. — P. A. Samson: Voorrechten, aan de Joden in Suriname verleend.

Yazyki Severnogo Kavkaza i Dagestana. 2. Moskva-Leningrad, 1949. — R. O. Shor: O spornykh voprosakh v issledovanii konsonantizma govora Tatov-evreev (127-39).

„על הבעיות השוניות במחלוקת במחקר הקונסוננטיס-מוט בדיבורם של טאטים-יהודים.“

Yivo Annual of Jewish Social Science. 4. New York, 1949. — A. Menes: The Am Oylom movement (9-33). — R. Glanz: The history of the Jewish community in New York (34-50). — A. G. Duker: On religious trends in American Jewish life (51-63). — Y. Mark: The language of Y. L. Peretz (64-79). — T. M. Gutmans: Observations on the Luxembourg language [...a comparison with Yiddish] (80-5). — A. Ain: Swisłocz: Portrait of a Jewish community in Eastern Europe (86-114). — M. Strauss: The Jewish community of Aachen half a century ago (115-22). — H. Bieber: Anti-Semitism in the first years of the German Republic (123-45). — H. L. Lurie, M. Weinreich: Jewish social research in America; status and prospects (147-310).

גדליה אלון ז"ל

מאת

זלמן דזימיטרובסקי

אפיו המיוחד של המפעל המדעי רב המשמעות שהשאיר אחריו גדליה אלון ז"ל מיוחד לו את מקומו בהתפתחות המחקר של ההיסטוריה הישראלית בצדם של שנים מן המיוחדים שביוצרי מחקר זה והם אברהם גייגר וא. ביכלר. הראשון מן השנים סלל כידוע דרכים חדשות לחקר ההיסטוריה של ימי הבית השני, שהחשובה והעיקרית שבהן היא העמדת יצירתה הספרותית של התקופה וביחוד ספרות ההלכה במרכז החקירה ההיסטורית. והיה בדבר זה חידוש רב, שהרי אף אם נזקקו לה לספרות ההלכה והפכו בה כמה וכמה מן החכמים, לא היה עיונם בה אלא לשמה, היינו לשם חקירת הספרות עצמה בלבד, ואל תעיון ההיסטורי לא היו נפנים מתוכה אלא בדרך אגב ובאקראי. כך עשה צונץ וכך עשו פרנקל ואחרים, עד שבא גייגר ועשה את ההלכה אספקלריה לכל חיי התקופה. בחריפות רבה גילה את החוטים הנסתרים המקשרים בין התפתחותה של ההלכה להתפתחות ההיסטורית-המדינית הפנימית, או מה שנכון יותר על דעת גייגר, את השפעתה של ההתפתחות ההיסטורית על התהוותה של ההלכה. וכך העמיד את ההתעצמות התלכית-תורנית, שלא היתה בעיני החכמים אלא התעצמות דתית גרידא, נטולה מחיי המעשה, במרכז ההתעצמות המדינית-היסטורית.

ואף על פי שלא הודו לו חכמים לגייגר ברוב ההלכות הפסוקות שעמו, מכל מקום הודו לו בספקותיו, ואין לך כיום אדם שעסקו בתקופת הבית השני שיהא פוטר את עצמו מלעיין בשאלת „ההלכה הקדומה“ מתוך שאינה אלא ענין ספרותי ולא היסטורי. אולם, אף על פי שעמד גייגר על ערכה של ההלכה כאמצעי למחקר ההיסטורי, הרי גברה עליו ידה של ההלכה וגרמו לו נטיות אישיות סובייקטיביות שתצטמצם התעניינותו בתחומי היסטוריה הגובלים עם ההלכה בלבד — במעמדות השליטים, הצדוקים והפרושים, טובעי מטבעותיה של ההלכה ויוצקי דפוסיה ובגדולי אנשי הרוח בעלי התריסין במלחמתה של תורה.

בקיום כלליים משכה שיטה זו עד ימיו של ביכלר, שהרי אף גריץ, וייס, הלוי ואחרים לא מצאו בהלכה אלא הדים להתרחשויות ההיסטוריות שבמעמדות מיוחדים שבעם, בעלי הזיקה הישירה להלכה. בא ביכלר והראה שאף חיייהם של המעמדות האחרים, שאינם עומדים בראש ואינם שואפים לשלטון באומה, משתקפים באופן ברור בהלכה, שאף ההאבקות החברתית-סוציאלית של התקופה תלויה במידה מכרעת ברמה הרוחנית. החקלאי הכפרי והאומן העירוני, מקורות מרוחקים שאפיים ההיסטורי מטושטש ומעומם ביותר.

וראויים הדברים להאמר אף לגבי ביכלר, אף על פי שנחלקו עליו חבריו בכמה וכמה מדבריו, הרי הכל מודים שהוא פתח את שערי ההלכה לרווחת כפני המחקר ההיסטורי ושימש דוגמה בשקידתו הגדולה באסיפת החמר מכל נדחי הספרות התלמודית והמדרשית ובקירוב מקורות מרוחקים שאפיים ההיסטורי מטושטש ומעומם ביותר.

מדמה אני שמבין כל חוקרי ימי הבית השני אלון הוא ממשיכה המובהק של הדרך

שסללו שני החכמים ההם. יתר על כן, במידה ידועה הריהו ממזג את העיקרים הטובים שאתה מוצא בשניהם. בדיקה מעמיקה ותעוזה בהסקת מסקנות כפי שהן מתחייבות על ידי העיון — כדרך שאתה מוצא אצל הראשון. שקידה עצומה ובקשה ללא ליאות אחרי כל פרט קטן שבהלכה ושבאגדה שנתגלגלו במקרה ושלא במקרה לאחד מן המקורות משלנו או משל חיצונים, קירוב רחוקים ומציאת זיקתם המשותפת אל ההתרחשויות ההיסטוריות — כל אלו כדרך שאתה מוצא אצל השני. וכל מי שמצוי אצל מחקריו של ביכלר ידע מה משמעו של דבר, שאלון הצליח ברוב בקיאותו ועיונו להוסיף מקורות חדשים אף בענינים שהפך בהם הלה כמה פעמים.

ואולם את שחשוב ביותר הריהי התפיסה החדשה של ההלכה שהוא מעלה בכל מחקריו. שהרי אם אצל השנים הראשונים אין ההלכה אלא כלי ואמצעי שעל ידם בנו את בנין ההיסטוריה הרי אצל אלון ההלכה עצמה בהבנתה הנכונה היא ההיסטוריה. כי ההלכה משתלבת ומתמזגת בכל מסכת החיים, היא היחידה שמלכדת בקרבה את כל זרמי הרוח שבאומה, את כל גודי ההשקפות הדתיות ואת כל השאיפות והרצונות הארציים. גופה של ההלכה רוחה ממזגים הם מיסודה של הדתיות ומשל תיקון חייה הישוביים (בכל היקפם) של האומה כאחד. כיוצא בכך לא היו על דעתו החכמים נושאי ההלכה אנשים שנצטמצמו בד' אמות של הלכה, ונטולים מחיי הציבור שביקשו לפטור את עצמם מכל אחריות מדינית ולאומית, כשם שהעלו כמה מן החוקרים, אלא כשם שההלכה אומרת דברה ונותנת אותותיה בכל מרחבי החיים כך גם החכמים מעורבים הם בציבור ופועלים עליו, ועל כן לדעתו "יש לנו לראות בדרך כלל את תולדות היהדות בתקופה שאנו דנים בה [היינו מראשית הכבוש הרומאי ועד בר כוכבא] בכל התחומים כולם כמשקפות את ההיסטוריה של הפרושים".

אין אפוא תימא בדבר ששיקע אלון את מרבית עיונו בחקר ספרות ההלכה כדי לפתוח פתח להבנת התקופה בכללותה על כל המתרחש בה, ובמקצוע זה הריהו מחדש יסודי הלכות שיש להתעכב עליהן בקצרה.

בשורת מאמרים העוסקת בדיני טומאה וטהרה (כגון "טומאת נכרים", "תחומן של תלכות טהרה", "שנתפרסמו ברבעון "תרביץ") מעביר אלון תחת שבט הבקרת את המסקנות שהעלה ביכלר בפרשה זו. שיטתו הכוללת של הלה מבקשת לצמצם ולהגביל את זמנן של הלכות אלו שלא נתכוונו, לדעתו, אלא להרחיק את ישראל מן הנכרים. לסוף ימי הבית השני, ולא נתכוונה ההלכה אלא כנגד הרומאים ועזריהם מן המדינות השכנות שעמדו להלחם עמהם, ובכלל אין טומאה זו מעיקרה טומאת גופם ועצמם של נכרים אלא גזירה שגזרו עליהם מפני שהם בועלי נידות. ולא זו בלבד שטומאה זו מצומצמת היא בזמנה ובמהותה אלא שגם בחיי המעשה היו תוצאותיה מועטות, שהרי אין דיני הטומאה נוגעים אלא לקדשים בלבד. אין כמוהן צורך להוסיף דברים כדי להראות שמסקנותיו של ביכלר אינן נוגעות בשאלה הלכתית-דתית גרידא, שהרי מדעתו יש ללמד גם על כל פרשת היחסים שבין יהודי הארץ לתושבי הארץ הזרים ולאומות בכלל, בחריצות רבה ובחריפות המיוחדת לו בודק אלון מחדש את כל הפרשה ואגב סתירת שיטתו של ביכלר הריהו מעלה את שיטתו שלו, שאיני מביא כאן את תמציתה אלא כדי ללמד מן הפרט על כלל תפיסתו ודרכו בחקירת ההלכה. וכך הוא פוסק: "טומאת נכרים מן ההלכות הראשונות שהיו רוחות באומה ימים רבים לפני החורבן". טומאת נכרים טומאת הגוף היא והריהי מעין הרחבת תחום טומאתה של עבודה זרה על עובדיה. והיא ששימשה גורם לטבילת גרים. ואת שחשיבותו גדולה ביחוד, טומאת נכרים נדרה אחריה תוצאות ניכרות בתחום היחסים שבין יהודים לשאינם יהודים והתפתחותה היתה, שלא כדעת ביכלר, מן החמור אל הקל, היינו התנאים המדיניים והכלכליים המיוחדים ששלטו ביהודה סמוך לחורבן ולאחריו הביאו לידי ביטולן וצמצומן של כמה מן ההלכות המיוסדות על טומאת נכרים, הפקיעות מדין תורה

העמידות על הגזרה. מובן שאין כאן המקום לפסוק הלכה. מכל מקום הרי זו דוגמא אופיינית לדרכו של אלון במחקריו. הריהו משתדל לגלות את עקבותיה של התפתחות רצופה תוך בקשת הגורמים והתנאים הכלכליים והמדיניים שכפו התפתחות זו. אולם אין הוא גורס תמורה פתאומית אף כשאתה יכול לתלותה במאורע יוצא מגדר הרגיל. כיוצא בשיטה זו הוא מעלה גם במאמרו "תחומן של הלכות טהרה" הנ"ל, שעל ידו בקש לבסס את שיטתו ב"טומאת נכרים". אף כאן מוכיח הוא שאין הלכות אלו מאוחרות כפי שנמסרו. במסרת (ברובן על ידי אמוראים) וכשם שנתקבל על דעתו של ביכלר וכמה מן החכמים, אלא שיש אף כאן שיטה מיוחדת, מימים ראשונים, שהרחיבה את דיני הטהרה על כל ישראל ואף מחוץ למקדש בניגוד לשיטה אחרת שקבעה להם לדיני הטהרה תחום מקדש וכהנים בלבד.

ובצד המחקרים המוקדשים לחקר ההלכה לפי המקורות הפנימיים הריהו מקדיש שורה של מאמרים לחקר ההלכה שבמקורות החיצוניים — ספרי הנוצרים הראשונים ופילון. המנוח מעלה כאן פרקים שלמים מפרשת ההתעצמות שנתחוללה בין היהדות לבין הנצרות בראשית ימיה. ויחד עמהם הריהו מגלה כמה וכמה הלכות עמומות שנדחו על ידי ההלכה הפרושית הרווחת ונשתקעו במקורות החיצוניים. כגייגר בשעתו רואה אף אלון בכמה מן ההלכות הללו "הלכה ראשונה" או "הלכה קדומה שנשתקעה", אלא שהוא מעמיד את העיון בהלכה זו על בסיס אחר לגמרי, שהרי אם על דעתו של גייגר משמשת ההתעצמות הדתית והמדינית הפנימית בין הכתות שבאומה גורם עיקרי להתהוותה של ההלכה הפרושית החדשה, הרי מחפש אלון את הגורמים במאורעות היסטוריים הקובעים את גורל כלל האומה כולה. וכיוצא בכך אף בחקר ההלכה אצל פילון. אין אלון נוטה לתלות את ההבדלים המצויים בהרצאת ההלכה שבספריו לבין שיטתה של המסרת בחסרון ידיעתו של פילון בתורה ובדלותן של התפוצות בידיעתה של תורה בדרך שעושים כמה מן החכמים, אלא שהוא מוכיח אף בדבריו את מציאותה של ההלכה הקדומה, שבטלה בעיניים של גורמים היסטוריים.

שנים מרובות השקיע אלון בחקירת תולדותיהם של סדרי הנהגת הצבור ומוסדותיו החל מראשית ימי הבית השני ועד לימי התלמוד, וכבר בתרצ"ג הריהו רומז שהוא עתיד לחבר ספר על תולדות הסנהדרין בימי הבית השני (ציון ג' ע' 306 הערה 14 ובעוד כמה מקומות). פרק ממחקר זה פרסם בשם "נשיאותו של רבן יוחנן בן זכאי" (ספר היובל לקלוזנר) בו מנסה הוא להגדיר את עמדתו של רבן יוחנן בן זכאי בקרב החכמים, את ראשית התהוותה של הסנהדרין ביבנה ואת הרקע לעלייתו מחדש של רבן גמליאל.

ב"פראידתין" (תרביץ שנה י"ג) הריהו מגולל את פרשת מעמדם של הכהנים הגדולים בסוף ימי הבית השני ואת יחסם של החכמים אליהם. ובמאמרו על "האיסטרטגים שבערי א"י בתקופה הרומית" (שם, שנה י"ד), הוא מוכיח את קיומם של סדרי הרשויות העירוניות שהיו מקובלות בערים הרומיות אף בארץ.

האחרון במאמריו בשטח זה, שהוא ללא ספק הראשון במעלה, הוא "אלין דמתמנין בכסף" (ציון שנה יב'). שפרסמו אלון סמור לפטירתו. במאמר זה מנסה אלון להעלות באופן מקיף את פרשת סדרי הרשויות המשפטיות בארץ בתקופת ירידתה של הנשיאות והתפרקות הזיקה אליה מצד הערים והקהילות המפורזות בארץ. עיקר חידושו של מאמר זה הוא ללא ספק בגילוייה של מציאות מערכת סדרי בתי דין "עממיים", שהיו מתמנים כנראה ע"י הקהלות והרשויות המקומיות, ושהפקיעו את עצמם בדרך כלל מן הזיקה לדיני החכמים המקובלים.

הדים למציאות זו אנו שומעים כבר בדורה של יבנה, אולם היא מתפשטת ביחוד בימים שלאחר מרד בר כוכבא. התנאים המדיניים והדלדול הכלכלי גרמו לירידתה של הנשיאות והתרופפות המסרת של התנהגה הציבורית ודבר זה נותן ידים ליסודות מסוימים שלא מן החכמים, ביחוד ממעמד האמידים, להקים לעצמם מעין שלטון שיפוטי על הציבור. עמדתם של

מוסדות התנהגה המסורתיים — הנשיאות ומעמד החכמים — היתה מחולקת. הנשיאים נטו לאשר מציאות זו ע"י מתן סמיכה לדיינים הדיוטות אלו, ואילו מקרב חוגי החכמים נשמעת התרסה חריפה כנגדם ודרישה של העמדת הדין על "דין תורה". ברם אין עלייתם של החוגים האריסטוקרטיים לשלטון מקרה בלבד. אלון מבאר אותה ע"י תרומתם הגדולה שלהם להבראת הישוב בימיהם של הסיפוריים, משהוכשרה השעה לריסטורציה של הישוב. ולא עוד אלא שהדבר קשור גם בהתפתחות הסוציאלית הכללית בכל ערי האימפריה, שבהן מתגבש אותה שעה יתרון זכויותיהם של המעמדות האריסטוקרטיים. טבעי הוא הדבר שגם בארץ (ביחוד בערים שהיו מאורגנות לפי דוגמת הפוליס) עולים מעמדות אלו לשלטון.

הזיקה הגלויה להעלאת הרקע ההיסטורי שבספרות חז"ל נראית בבהירות גם במאמרים שאפים ההיסטורי אינו מובהק ביותר, כגון "אשכבה" (ספר הזכרון לפריימן קלאר), "בשם" (תרביץ שנה כ"א) בו מעלה הוא את זיקתה של המאגיה במזרת אל תפלתו של הכהן הגדול ביום הכיפורים, וביחוד "בניהם של חכמים" (בספר היובל לר. נ. אפשטיין).

גדליה אלון נולד בשנת 1902 בעיר קוברין, פלך גרודנא (רוסיה). אביו רבי נחמן היה בעל מלאכה, אולם תלמיד חכם מובהק, שבקיאותו בספר המורה ובעין יעקב קנתה לו שם בעיר, ואת אהבתו לתורה הוריש לבנו גדליה. את ראשית חנוכו קיבל בחדר וכשיבה הקטנה שבציר, אולם בשנת 1914, בהיותו בן שתים עשרה, הוא עזב את בית אבותיו והולך לשיבת סלובודקה הנודעה. ישיבתו בסלובודקה לא האריכה ימים ויחד עם הישיבה הריהו גולה למינסק ומשם לקרמנצ'וג. למרות גילו הרך מתפרסם שמו בין תלמידי הישיבה כעילוי ומתמיד ורבים מיוצאי הישיבה עדיין זוכרים אותו בראת כבוד בשמו שיצא לו אז — גדליה קוברינר. באותם הימים נתקרב באופן מיוחד אל הרב פינקל, מנהיגה הרוחני של הישיבה, שהיה ידוע בשם ה"סבא". הלה קרב את גדליה לתורת המוסר והקדיש לו "שיחות" מיוחדות, דבר שלא זכו לו אלא מצויני הישיבה הבוגרים בלבד.

עם בוא השלום חזר גדליה ב־1919 לקוברין עיר מולדתו. הימים היו ימי עלייתה של התנועה הציונית בתפוצות ישראל וגדליה נסחף מיד בכל התלהבותו אל הציונות. אולם שלא כדרך שאר טובי הצעירים שמצאו את עולמם בעסקנות ציונית בלבד מחלק הוא את זמנו לתורה ולציון. נוסע הוא לזמן מה לישיבת מיר וב־1922 הוא מחליט לחזור לסלובודקה. אולם בהגיעו לוילנה נתברר שאי אפשר להגיע לסלובודקה מחמת שיבוש הדרכים. בוילנה החליט להכין עצמו להליכה לברלין מרכז ההשכלה. אלון נכנס לגימנסיה האידשאיית שבציר, ולאחר שקיבל את תעודת הבגרות יצא ב־1924 עם שני חבריו לברלין.

באותם הימים כבר הלך שמו לפניו והיה ידוע כגדול בתורה וחכמה. רבים בברלין השתדלו להקל עליו את שהייתו בציר, אולם הוא לא מצא בה את שביקש. הסמינר של הילדסהיימר שאליו פנה לראשונה לא סיפק את רמת ידיעותיו, ואילו באוניברסיטה לא מצא אלא מדעים זרים שלא היו יכולים להשביע את נפשו היהודית. וב־1926 הריהו עולה אל האוניברסיטה העברית שנוסדה אז בירושלים.

בירושלים נתגשמו כל חלומותיו. כאן מצא פורקן להתלהבותו הלאומית שהיתה עד עכשיו כאש עצורה בעצמותיו, והריהו מתמסר לעסקנות צבורית, שהתבלטה ביחוד בשטח הבטחון וההגנה, וכאן מצא האלון קרקע דשנה לגדלו המדעי ולהבשלת פריו המבורך. והיו עסקנותו הציבורית ועבודתו המדעית שתי ממלכות שאין האחת נוגעת בחברתה. לא נתקפחה העסקנות ע"י היגיעה בתורה ולא נתמעטה שקידתו הגדולה ע"י צרכי הציבור שנטל על עצמו. אף על פי שהיה עוסק כל זמנו בתורה לא פטר עצמו מן המצוות. וכך הפכו שתי עשרות השנים של ישיבתו בארץ שלשלת של מעשים טובים בעיני אלוהים ואדם.

לפי עצם מהותו נועד להיות אחד מראשי המדברים בהקירת תקופת הבית השני, כי שלא כחוקרים שבאים אל היכל התקופה מבחוץ היה הוא בן בית משחר נעוריו. ספרותה הגדולה של התקופה ויצירותיה המרובות העכריות והחיצוניות היו לחם חוקו כל הימים, בהן הגה ומאהלן לא מש. אף לשונה ודרך מחשבתה של ספרות זו הפכו לעצם מעצמותו — השקלא וטריא, השאלה והתשובה, הקושיא והתירוץ היו הכלים העיקריים בתם הביע ועל ידם ביסס את דעותיו וחידושי. ההתאבקות הגדולה הממלאה את כל דפי התלמוד, החתירת הגדולה בים של בעיות וספיקות כדי להגיע אל האמת עולות מכל שורה ושורה שהשאיו אחריו. במדה ידועה בלעו התקופה ורוחה את כל עצמותו אבל על ידי כך זכה הוא לבוא אל כל מסתריה. ברם אלו נסתלק לעולמו ואפילו חצי מלאכתו לא השלים. מכל כתביו הרבים לא הדפיס בחייו אלא מעט וחובה מוטלת להכין לדפוס ולפרסם את הכתבים הרבים שהשאיר במחקר ההיסטורי ובספרות התלמוד.

מתגולה העממית על יהודיה הפשוטים, טובי העין ונדיבי הלב, הגוגים ומאשרים כאחד, הביא את הלב החם והרגיש לקראת כל עוות בדין ופגיעה ביושר. ומליטה אם הישיבות, המצוינות בתורתה וגדוליה, שידעה להפוך את ד' אמותיה של ההלכה לעולם רוחני רחב ידיים ליהודי הגולה, הביא את האהבה הגדולה לתורה ועמלה, ומן הישיבה — את העיון המעמיק, את הבקורת ללא משוא פנים — הזכורים היטיב לקוראי "קרית ספר", שבו נדפסו רוב דברי בקורתו — ואת דרך למודת של תורה שלא היה בעיניו "אלא פתיחת שערי תורה בפני הנכנס והשראתו בעולמה של הגייתו בה, ובלשון אחר: הכשרת כח המחשבה וההבחנה של התלמיד-החבר הדרכתו והפעלתו (אף בלב) בעיון התורה לשם העלאת אמתה ומיצויה בדרך הראויה. וגבול לא ניתן כאן לא בהתחלה ולא בסוף, לעולם אין אדם "גומר" את שימוש ולימודו ולעולם אין אדם "מתחיל" מיד עם כניסתו הריהו חבר דורש לעצמו ומפשפש עצמו בהלכה". באוניברסיטה היה מבחירי דור הראשונים, גבחר במדותיו ונבחר בתורתו. יהי זכרו ברוך.

ביבליוגרפיה של כתבי ג. אלון ז"ל

מאת

ש. ספראי

תרפ"ח

- 1 אחר מיטתו של אדם גדול — (דברי הערכה לש. ח. לנדוי). נתיבה שנה ג' חוברת י"ט (א' תמוז תרפ"ח).

תרצ"ג

- 2 ליישובה של ברייתא אחת. תרביץ שנה ד' ע' 285—291.

תרצ"ד

- 3 לחקר ההלכה של פילון (א). תרביץ שנה ה' ע' 28—36.
4 לחקר ההלכה של פילון (ב). תרביץ שנה ה' ע' 241—246.

תרצ"ה

- 5 לחקר ההלכה של פילון (ג). תרביץ שנה ו' ע' 30—37.
6 לחקר ההלכה של פילון (ד). תרביץ שנה ו' ע' 452—459.
7 בקורת על ספרו של י. קפלן "עריכת התלמוד הבבלי" (באנגלית). קרית ספר שנה י"א ע' 197—203.

תרצ"ו

- 8 בקורת על ספרו של מ. ס. יודילוביץ "שיבת פומבדיתא". קרית ספר שנה י"ב ע' 293—296.

- 9 שבות, רשות, מצוה. תרביץ שנה ז' ע' 135—142.

תרצ"ז

- 10 טומאת נכרים. תרביץ שנה ח' ע' 137—161.
11 נשיאותו של רבן יוחנן בן זכאי. ספר היובל לקלוזנר ע' 154—170.

תרצ"ח

- 12 בקורת על ספרו של ח. טשרנוביץ "תולדות ההלכה" ח"א. קרית ספר שנה י"ד ע' 400—416.

- 13 תחומן של הלכות טהרה. תרביץ שנה ט' ע' 1—10, 179—195.

- 14 מהלכות ראשונים. תרביץ שנה ט' ע' 278—283.

- 15 הליכתו של רבן יוחנן בן זכאי ליבנה. ציון שנה ג' ע' 183—214.

- 16 עמדת הפרושים כלפי שלטון רומי ובית הורדוס. ציון שנה ג' ע' 300—322.

- 17 בקורת על תרגומו של א. קמינקא למחזונות אסר שאלתיאל". קרית ספר שנה ט"ו ע' 160—170.

תרצ"ט

- 18 בקורת על הספרים החיצונים הוצאת א. כהנא. קרית ספר שנה ט"ז ע' 23—36, 158—173.

- 19 שריפת המקדש. מאסף "יבנה" ספר א' ע' 85—106.

- 20 השיטה הסוציולוגית בחקר ההלכה. תרביץ שנה י" ע' 241—282.

ת"ש

- 21 ההלכה באגרת בר-נבא. תרביץ שנה י"א ע' 23—38, 223.

- 22 ההלכה שבתורת שנים עשר השליחים". תרביץ שנה י"א ע' 127—145.

23 בקורת על "תולדות המשפט בישראל בתקופת התלמוד" לא. גולאק. קרית-ספר שנה י"ז ע' 137—147.

ת ש"א

- 24 עיונים בספרים החיצונים. תרביץ שנה י"ב ע' 158—163.
 25 לשון חכמים בספר צואת י"ב השבטים. תרביץ שנה י"ב ע' 268—274.
 26 למקורו של מנהג-קבורה קדום בישראל. ידיעות החברה העברית לחקירת א"י ועתיקותיה שנה ח' ע' 107—112.
 27 בקורת על "שערי תורת א"י" לו. ו. רבינוביץ. תרביץ שנה י"ב ע' 88—95.

ת ש"ב

- 28 פראיריתין (לתולדות הכהונה הגדולה בסוף ימי הבית השני). תרביץ שנה י"ג ע' 1—24, 69—70.

ת ש"ג

- 29 מעון הברכות. תרביץ שנה י"ד ע' 70—74.
 30 ההשכיחה האומה וחכמיה את החשמונאים. סיני תש"ג ע' 25—34, 130.
 31 האסטרטגים בערי א"י בתקופה הרומית. תרביץ שנה י"ד ע' 145—155.
 32 בקורת על "היוגית בא"י היהודית" (אנגלית) לש. ליברמן. קרית ספר שנה כ' ע' 76—95.
 33 ישיבות ליטא. כנסת לזכר ה. נ. ביאלק כרך ח' ע' 91—98.

ת ש"ה

- 34 לישוב היהודי בצוער בתקופה התלמודית. קדם ספר ב' ע' 129—130.
 35 חג הסוכות בירושלים בימי בית שני. הגלגל כרך ב' גליון 7 ע' 10—12.

ת ש"ו

- 36 בקורת על "הגרות היהודית" לברודה (אנגלית). קרית ספר שנה כ"ג ע' 37—42.

ת ש"ז

- 37 מוצאם של השומרונים במסורת ההלכה. תרביץ שנה י"ח ע' 146—156.
 38 אילין דמתמנין בכסף (לתולדות רשויות הדינין בא"י בתקופה התלמודית). ציון שנה י"ב ע' 101—135.

ת ש"ח

- 39 עיונים לתולדות א"י בתקופה התלמודית (א). ידיעות החברה העברית לחקירת א"י ועתיקותיה שנה י"ד ע' 12—14.

ת ש"ט

- 40 השככה. לשוננו כרך ט"ז ע' 144—148.

ת ש"י

- 41 בניהם של חכמים. ספר היובל לאפשטין ע' 84—95.
 42 בשם. תרביץ שנה כ"א ע' 30—39.
 43 גאון. גאים (מן ההיסטוריה החברתית של א"י בת' התנאים). תרביץ שנה כ"א ע' 106—111.

מוכנים לדפוס

- 1 קודמות למלחמת ברייכוכבא.
 2 צואתו של רבי מאיר.
 3 עיונים לתולדות א"י בתקופה התלמודית (ב).
 4 ספר הישוב. כרך א' חלק ב'.

במסכת ספרים

(מן המחזור : שיורי-ספר)

מאת

יצחק ריבקינד (ניו-יורק)

ליושב „באהלי ספר“

אברהם יערי

יראה בנחמה ובטוב ירושלים

א

בספרו היפה „באהלי ספר“, הדפיס אברהם יערי פרקי-מאורעות מענינים, שגרמו להדפסת ספרים עבריים. ועתה במלאות לו חמשים שנה, הנני נותן ליוכלו משלו — אוסיף כמה פרטים ונפכים בנושאים הנדונים על ידו בספר הנזכר.

את פרקו הראשון הוא מתחיל „בגורם היקר לכולנו ביותר : עליה לארץ-ישראל“. רק ספרים מעטים נדפסו במאה הרביעית לשם עליה. לשנים-שלשה הספרים, שיערי מזכיר, כדאי ליחד ולהרחיב הדבור על עוד „ספר-עליה“ אחד.

בשנת שס"ו יצא לאור בויניציאה, במהדורה שניה, הספר „תורת אור“ לדון יוסף אבן יחיא. על שער : „נדפס זה כמה שנים בעיר בולוניאה אשר במדינת איטליאה ועתה מחדש זקקנו אותו והוצאנו לאור משפטו לזכות בו את הרבים“.

מה מהות הזקוק — יש עוד לברר. אבל דבר אחד ברור, שהשמיטו במהדורה זו את השיר מעבר לשער „אאיר וגם אוהיר כאור בהיר“, שנדפס בצורת מנורה ואת השיר בסוף הספר „עדינה בהירה תוי נא דהירה“, והעמודים האלה נשארו בדפוס ויניציאה — חלקים. לעומת זה, נוספו, במהדורה שניה, בסוף הספר ארבעה עמודים, אשר מהם רק שני העמודים הפנימיים מודפסים בעדיות מ„שבועה רועים ושמונה נסיכי אדם“ והעמודים החיצוניים — חלקים.

רושמי-ספרים קוראים ורושמים „הסכמות“ (רוסט עמ' 567 ; „מפתח ההסכמות“ עמ' 103, מס' 1907) ולאמתו של דבר הן רק המלצות על המו"ל, הוא תחסידי ר' אברהם בר אלכסנדר, המכונה אברהם ווינגס, אשר מהן אנו למדים על אישיותו, פעולותיו וזמנו.

ברם זכור לטוב המהר"ל מפראג. בהמלצתו הקצרה השכיל לשרטט אי-אלה פרטים מחיינו, מקום מוצאו של ה„תחסידי גדולי“ הוא ק"ק ברעדועלד במדינת בייארן, שהיה מלמד בפראג במשך שלש שנים. לפי הנראה, החליט ר' אברהם לשנות את מקומו ולנדוד לאיטליה. לכן מצא המהר"ל לנחוץ להוסיף שורה אחת בתעודתו, המגוללת לפנינו, אגב-אורחא, תמונת הנודד וכמה קשין טלטולי דגברא בימים ההם. ר' אברהם ווינגס היה מוכרח, מפני סכנת דרכים, להתחפש כבגדי, כמו שקרה אז לעתים קרובות, על מה שהגיבו אפילו, מצד ההלכה, שו"ת שונות. וכיון ש„האדם יראה לעינים“ ובגדים מכבדים, כדאמרי אינשי „בלא מתא תותבאי“ — בא המהר"ל להעיד עליו : „אל תיראו מלפניו כי נאמן הוא ואף בבגדיו אינם ניכרים, כי הדרכים בחזקת מסתכנים“.

בתעודת פרנס החודש הקצין מאיר עפשטיין וחבריו נוסף לנו פרט חשוב אחד והוא התאריך : יום ה' תשרי שס"ב.

קרוב לאותו הזמן יצא בוודאי לאיסליא והיה פעיל במקצועו כמקרי דרדקי זמן רב בגליל

פריאולי. שם נתפרסם כנזיר „שהפריש והבדיל עצמו מכל הנאות העולם“ והרב ר' יששכר בער איילנבורג דק"ק גריציה, בעל „באר שבע“ ו„צידה לדרך“, הפליג בשבחו „כמנהו ירבו נזירים בישראל“.

המלצת הרב הזה, שהיא המפורשת ביותר ועליה מוסיפים בקצרה שאר הרבנים, — מפענחת מטרת הדפסת הספר „תורה אור“ במהדורה שניה: „ועתה הגיעו עת דודים לזווג בתו, הוכרח לשוטט בארצות על פתחי נדיבים לבקש עזר מעט, וגם זה ע"י ספרי אלהים חיים, אשר נדבה רוחו להדפיסם להועיל במ לבני ישראל, כדי שיוכל ללקט איזה סך חשוב להשיא בו את בתו הגדולה, וגם להיות הנשאר בידו מוכן ללכת לשבת באדמת קדש ירושלם תוב"ב לאכול מפריה ולשבע מטובה הטחורה. לכן אנשי לבב קדושים מחזיקי בדק, חזקו ואמצו להנעלה הזה וקנו לכם ספריו הנקרא תורה אור הנחמדים, שהיו טמונים זה כמה ימים ושנים, יותר משבעים שנים, והטילו לכיס ת"ח, כדי שיוכל למלאות נדרו להשיא בתו וליכנס לארץ הקדושה לשבת בבית המדרש, ללמוד תורה עם שאר החסידים ופרושים, כדומה לו“.

בצדק תפס הרב איילנבורג לשון רבים „ספרי אלהים חיים“ אשר נדבה רוחו להדפיסם, מפני שידוע לנו ר' אברהם בר אלכסנדר „כמו"ל עוד, ספר אחד (קונטרס בן י"א דף), שהביא לדפוס באותה השנה, מפאת יקרת מציאותו, כדאי להעתיק כאן כל השער והוא:

פירוש נחמד לא נראה ולא נשמע / בכל הגולה. על היוצר משבת / וחנוכה מספר והולך הנס הגדול ע"י / החשמונאים וע"י האשת החשובה / יהודית: / הביאו אל הדפוס החסיד והנזיר אברהם בר / אלכסנדר ז"ל מק"ק ברעדלד הנקרא אברהם / וויינגס: מצאו במכתב ישן גושן ומטושטש / והדפיסו להפיק רצון המשתוקק לו ולזכות / בו הרבים זכות הרבים / תלוי בו: / נדפס בוויניציאה בבית / וואן דגארה / שנת שסו לפ"ק / Col[le]ctio[n]is de Sup[er] M[an]u

מצייד עם שני ספרים כצידה לדרך, יצא „לשוטט בארצות“ להפיצם, לשם שתי מטרות, שני גורמים כאחד: נשואי-בת ועליה לא"י. דוממי, שהמו"ל החסיד והנזיר הזה, הוא אחד מן הראשונים אשר הוציאו ספר לנשואי-בת. אחד מן הגורמים והמניעים לחבור והדפסה, פרק רב-ענין „פרק הכונס את הבתולה“, כמליצה הטובה במקרה זה, שעדיין לא נכתב, מחברים ומביאים לבית-הדפוס הללו, גרסו וגורסים בכל העתים: לעולם יחבר וימכור אדם ספר, כדי להשיא את בתו. המלצות אלה נדפסו, כאמור, כדף מיוחד ובודד ונראה כמחובר לספר לחור, כאילו נתחבר לא בשעת ההדפסה, אלא כעבור זמן. כי מלשוננו של הרב איילנבורג „יותר משבעים שנה“ (כלומר משנת הדפוס הראשון היא רצ"ח), הרי נערכו דבריו אחרי שנת שס"ח והספר נדפס בשנת שס"ו: הדעת נותנת, שאם נצטרפו ההמלצות מיד, בשעת ההדפסה, היו ממשיכים להדפיסן בגוף הספר ולא משאירים את העמוד האחרון של הספר חלק.

בוודאי השתמש המו"ל בדף זה לשם תעמולה בכתב להפצת הספר. אפשר מאד שמצויים גם טפסים, שחסרים בהם לגמרי ארבעה העמודים האלה, משום כך, כדאי להדפיסם בשלמות

1 רובם ככולם נזכרים אצל ניסירגיונדי: תולדות גדולי ישראל וגאונים איטליאה, אלא מענין להעיר, כי שנים מהם, הרב איילנבורג ור' נתן אוטולנגי, שאפו גם הם לעלות ארצה ולא נסתיע בידם. ראה: משה אביגדור שולחאס: רומא וירושלים, ירושלים תש"ד, עמ' 96.

2 מבחינה זו מענין ביחוד הספר „גבעת שאול“ (אמשטרדם, תקמ"ו) עם פרס השנה „לנון בתי“! הספר הוא הספר על הרב ר' שאול הלוי בק"ק האג, שחברו הדרשן המקומי ר' איצק טערקהיים, כמחואר בהסכמה, „כדי להיות לו עזר וסעד להכנסת כלה כי השעה צריכה לו ביותר שמתפרנס בדוחק לפי שטיפולו מרובה בטפלי דתלו בו, ועכשיו עשה שידוך עם בתו הגדולה וצריך להוציא הרבה על פרנסת גדונית קשורי ותכשיטי ונשואיו“, והמחבר בעצמו בלשונו העממית (שליש הספר הוא באידית) כותב: „זאת אשיב אל לבי לקיים... עשי לך כלי גולה ואמרתי אל תקרי גולה אלא כלי כלה דש איז עש גבעת שאול בעת הזאת ובזמן הזה צו דרוקין“, ראה גם: א. דרויאנוב: ספר הברית והחדוה, ח"ג, עמ' תמב.

מחדש. בספרית הסמיגר אין מהדורא שניה זו, והשתמשתי, הודות ל ידידי הטוב והמטיב ר' חיים ליברמן, בטופס הנמצא בספרית הרבי מליובביץ.

אם קים הגזיר הזה את נדרו — לא ידוע. עקבותיו נעלמו. אבל מחבר אחר קשר הוצאת ספרו עם עלית הארץ, הוא בעל „חבורי לקוטים“ (וינציאה תע"ה), ככתוב על השער: „...המוכיח הגדול מהר"ר זעליג כמהר"ר יצחק אייזק זצ"ל מרגליות אשר כבר היה איתן מושבו בק"ק קאליש [והיה מוכיח] לרבים ואח"כ בצוק העתים האלו אשר נהיתה במדינת פולין הכניס אותו הקצין הגביר הטפסר כה"ר בערמן סג"ל בבית מדרשו ושם הורח אורו בספרו כסף נבחר אשר חיבר על התורה. וכהיום נדבה רוחו למיסק לארעא קדישא ולהוציא לאורה חדושי מהני מילי מעליותא אשר חיבר על גפ"ת והמעיין בהקדמתו. יעלה ארוכה למכתו“.

והקדמתו היא באמת תעודה היסטורית ותרבותית, הראויה, להיות מקור לא-אכזב לחוקרי תרבותנו. מעטים שאבו ממנה, רק ילינק ור"ש אסף השתמשו בה והעתיקו מדבריו לקורות החנוך. אבל יש בה, בהקדמה זו, די חומר להאיר עוד כמה צדדים בחיי דורו. חבל שבטופס הסמיגר חסרים הדפיס ה—ו מן ההקדמה.

ר' זעליג מרגלית היה קרבן מאורעות הדמים בשנות תט"ו—תט"ז. נמלט בנס „והצילני משיני לבאות בפרוץ בישראל פרעות בשנת תט"ל אשר עדו עלינו צרות רבות ורעות להרג ולאבדון בכל מיני מיתות תחלואות במדינת פולין גדול אשר לא נהית' הרעה כזאת“ (בהקדמתו לספרו „כסף נבחר“).

בכל זאת החזיק מעמד. „וגם לאחר השריפה“ — הוא ממשיך לספר בהקדמתו ל„חבורי לקוטים“ — „שלא נשארנו בלתי אם גויטנו אעפ"כ לא עזבנו את תורת אלקינו ועמדנו על משמרת הקדש, אף שהיינו מפורדי' ומפורדי' בין הגוים ממש, תחת הארץ היתה דירתנו בבירור' שיחין ומערו“ — — — „והנה אחר היותי מוכיח לרבים משך זמן ימים רבים נתקבלתי להיות מוכיח בק"ק פראג. ובמדינת פולין בכמה קהלות קדושות בקשו ממני אנשי קהלתנו להיות בקהלתנו ק"ק קאליש יע"א. והנה היום אשר זקנתי ושבתי לא ידעתי יום מותי ושמתי לדרך פעמי ליסע ארץ הקדושה, עלי לעורר הלבבות ולתקן המכשלה ועברת [י] בכמה מדינות ולא מצאתי שיכולים לקרב הגאולה כמו אנשי מדינת פולין אשר הריחו ביראת ה' ומגודלים מנעוריה, אבל בעו"ה הגאות וחמדת הממון זהו שאור שבעיסה המעכב והם הלומדים והדיינים וראשי עם ושמישים וחזנים כאשר אפרט מעשיהם אשר לא יעשה ועל זה דוה לבי“.

והוא הולך מגלה וגולל הרבה עובדות חיות ונאמנות-חיים בלשון אמת ללא משא פנים לשום איש.

דיינו דברי רבה של פראג, ר' אברהם ברודא, שנתן בידי המחבר, ביום ד', י"ד תמוז תנ"א, „עסרת וסמיכת זקנים“ (נדפסה בסוף הספר) כתעודת-המלצה גם „על המדינות הרחוקות, אף גם שאין לי עליהם פקודות“, ובה גמר על הדורש ברבים בכל בתי כנסיות בפראג ומוכיח-הדור את ההלל: „אין זה דור יתום שזה שריו כתוכה“!

בבוא ר' זעליג לאשכנז הזמינו הקצין נדיב התורה בערמן סג"ל מהלברשטט לבוא

3 נדפס באמסטרדם תע"ב. ספר זה שיך, אגב אורחא, לפרק „אוד מוצל מאש“ אשר „באהלי ספרי“, כה דברי המחבר בסוף הקדמתו: „אך על זה דוה לבי שפרוך מרובה על העומד באשר בעו"ה ממרום שלח אש ויצת בקהילתנו ונשרפו הספרים מחמד עינינו וכמעט כל הכתבים אשר היו בידינו ומעט קט אשר נשארו בידינו עלי להוציא לאורה“. הסכמות הספר הן משנות תמ"ג עד תע"ב.

לבית מדרשו "וישבתי באהל בית מדרשו י"א שנים והיה מפרנס אותי בכבוד ודירתי היתה דירת מלכ" כאשר: כבר העליתי זכרונו הטוב בספרי הנ"ל: כסף נבחר. והוא הוא אשר הוציא לאור גם את הספר "חבורי לקוטים", שלו הוא מוקדש. אף זאת, נוסף על כל חסדיו המרובים, עוד הגדיל הקצין את חסדו "לשלחני עם זוגתי לארץ הקדוש" וליתן לי משך כל ימי חיי ב' מאות ר"ט לכל שנה.

"כל ימי חיי" — לא ארכו ימיו על אדמת הקודש. בינתיים, בשעת הרפסת הספר, מת המחבר. בדף האחרון של הספר הדפיסו "סדר תנופה", אשר צוה להדפיס, כדי לקיים דברי המת ו"היו שפתי הרב דובבות בקבר מקום מנוחתו בארץ הקדושה ק"ק צפת תוב"ב".

הרב ר' שלמה ב"ר מרדכי גבאי, הביא, בשנת ת"ף, לדפוס בקושטאנדינא⁴ את "ספר הכונות ומעשה נסים" לאר"י לשם עליה לארץ הקשורה גם ב"שם ושארית". וכה דבריו בהקדמתו: "...ובחיות שמקרי הזמן בלתי נאמן מכמה הרפתקי וימים של צער דעדרו עלי, ובעונותי הרבים כילוי בנים דין גרמא דעשירא לא יתנוני השב רוחי והשביעוני ממורורים. אמרתי אני אל לבי לעלות וליראות את פני ה' צבאות לשכון כבוד בארצו ולהיות שקוד על למודי, כי זה כל האדם ולזכות שם לקבורה. אמנם ארחא רחיקא ואפי' זוזדין קלילין לית לי לעשות צדה לדרכי ואם כי על המחיה ועל הכלכלה כל ימי היותי חי על האדמה. עודני מדבר עם לבי ומן השמים העירוני לאמר זו היא השע"ה שתעיר להדפיס ספר הכונות של האר"י הקדוש זלה"ה וזכותו יגן עליך להספיק רצונך הטוב. ויהי היום שמתי הדברים על לבי וחפשתי ובקשתי חיפוש אחר חיפוש עד שמצאתי את שאהבה נפשי ס' הכונות אשר משנת השע"ה שנרפסו, לא באו עוד לבית הדפוס עד הנה וכמעט שאינם נמצאים א' בעיר ושנים במשפחה. ועוד זאת הוספתי על הראשונים כמה חידושים..."

כבר הזכרתי במקום אחר את המחבר בנימין זאב ב"ר דוד מזאמטש, שוחט ומלמד מק"ק קיזאנליק הסמוך לאנדרינפלי, שהדפיס באיזמיר תצ"ח את ספרו "בן אוני", לוח של משך ארבעים ושש שנים.

המחבר יצא את ביתו "ליסע לארץ הקדושה". כדרכו התנפלו עליו שודדים והשאירו אותו בעירום ובחוסר-כל. הוא בא לאיזמיר ושם מצא תומך, שהלות לו כסף להוציא את הספר לא למען להציב לו בזה "שם ושארית", כי ערירי היה, אלא להבנות ולהקים דור בזכות הארץ "כי בכל יום איפן כה וכה זארא כי אין איש שיצא מחלצי, כי מתו עלי עשתי עשר ילדי... לכן גדרתי ליסע ולילך לארץ הצבי, צבי היא לכל הארצות להשתטח על קברי אבות וגאוני ארץ

4 שנדפס — ע"פ ויניציאה שנת "השע"ה [= ש"פ] צריכה לכך" — בדפוס המנוח ר' אברהם פראנקו ע"י חתנו ר' אברהם רוואניס. כל הרפסת הספר קשור עם עליה לא"י. מלבד דברי המביא לבית הדפוס, מסיים ר"א רוואניס את "הקדמת המדפיס והמגיח" בתפלה זו: "ואתחנן אל ה' יאמר לצרותי די ויוכני לעלות לארץ הקדושה ויעשה עמי סלא ונס".

והגדיל משניהם המסדר בהתנצלותו החרוזה בסוף הספר בסמן שלום: "...ועוד אעתיר גא כחסד ותנונה תמלא פי רנה להנחני ברננה בין ביבשה בין במים מקום מושבי וארץ מולדתי ובית אבי ארץ הקדושה ירושלים. כה דברי הגולה ממקומו מבית אביו ואמו הצעיר חיים שלום בכמהר"ר בנימין מעלי הכהן, יצ"ו מתושבי ירושלם תובב"א". ויש להשלים בתולדות חכמי ירושלם, ח"ב עמ' 161, שלא ידע כי שמו, כשם וקנו, ר' חיים שלום והוא כבר היה פעיל בתור מגיה כבנו, ר' בנימין משה אחריה, שמעשה אב היה בידו.

אולי ואולי ירחם ה' עלי ויוכה לראות בנים ובני בנים, כי עוד נער אנכי ורך בשנים, לא הגעתי עוד לחצי הימים".⁶

אסיים במור"ל הספר "אלה המצות" להרב ר' משה חאגיז, קאפוסט תקפ"ה, שנדפס "במצות והוצאות ה"ה הרבני המופלג מו' אהרן בהרב מו"ה אליעזר ז"ל חלפן מארשא". מעיד עליו הרב אברהם מ"ץ דק"ק שקלאב בהסכמתו: "אשר עלה בדעתו ונדבכה לבו ורוחו הטהור לעלות לארץ הקדושה תובב"א והנה גודע לכל עב"י שלמצות הזאת צריך הרבה הוצאות מסוימות עד שיוציא לאור מחשבתו הטהור ונדבת לבו".

ועוד הוסיף המסכים הרב יצחק אייזיק מ"מ ומ"ץ דק"ק ביחאב ישן, על המביא לבית-הדפוס, שהוא "צדקן במצות ורודף צדקה וחסד מעודו" והעיר ה' את רוחו ונדבכה לבו הטהור בתשוקה גדולה לגסוע לאה"ק אשר זה כל האדם וכל איש אשר רוח אלקי בו כל מגמתו וחפצו בזה... ולהיות כי אורחא רחיקא כזה צריכה זוודא מרובה וה"ה מוהר"א הג"ל אין דרכו להכביד על הרבים, יען כי מעולם לא ניסח באלה מסעי ומעורו ה' משועי הארץ ונדיכי עמינה לזאת עלה בדעתו להדפיס ספר קדוש א'... הנק' אלה המצות"...

לספר זה משנה-שער וכו פרט השנה: בזאת יבא אהרן אל הקדש [= תקפ"ה] — רמז להדפסת הספר לשם עליה. (ראה גם ח. ליברמן, קריית ספר, כרך כ"ז (טבת תש"י) עמ' 110, מס' 154).

והנה בסוף מאותות ומננו, זמן קבוץ-גלויות.

עד כה ידועים היו בעולם-הספרים מקרים רבים, שמחברים הדפיסו את חבוריהם כדי לעלות לארץ, אחרים יצאו את הארץ, ביחוד בשנים קדמוניות, כדי להדפיס חבורים, ועתה בחסול ישובי-ישראל בתפוצות הגולה, הגיענו לזמן, כי חדלו להדפיס מפני עליה לארץ. לפני נמצא שו"ת "יד סופר" להרב משה סופר ראב"ד דק"ק ערלוי (הונגרי), שעלה על המוקד וקידש שם שמים ביום כ"א סיון, שנת הגזירה תש"ד הי"ד, הביא לדפוס בן המחבר הרב יוחנן סופר, בודאפעשט תש"ט, בדפוס האחים געווירץ.⁶ בסוף הספר עמוד קכ"ג נדפסה הערה זו:

"ברצוני ה' להדפיס עוד כמה תשובות וקונטרס אחרון וגם מה שכיבדו אותי תרכנים הג' הי"ו בהערותיהם הנכבדות ולעשות לוח התיקון (למקומות שהם קושי' ההבנה ע"י טעותי ההעתקה והדפוס) וגם מפתחות ע"פ אי"ב וע"פ סדר הש"ס אבל המדפיסים פסקו מלאכתם יען שנחפזים לדרכם לעלות אה"ק בעזהש"י, ה' יעזור אותם להגיע בשל' למחוז חפצם".

5 ראה מאמרי: "המדפיסים יונה אשכנזי ובניו בקושטא" — Journal of Jewish Bibliography, New York 1939, Vol. I, No. 2, pp. 53-54.

6 בדפוסם יצא לאור, תיכף אחרי החורבן והשוואה, ספר בשם טראגי ומועז: ירושת פליטה / קבוץ תשובות מגדולי מדינת הונגריא / אשר רובם נהרגו על קדושת השם / בשעת הגזירה התש"ד / ה. י. ד. / הוחל להדפיס קודם הגזירה ונשאר קטוע וחסר / ועתה יוצא לאור / ע"י ה"חברת ש"ס" / וקהל יראים סעסט תע"א. / לרגלי חגיגת היובל שנת החמשים להוסדה / בשנת התש"ו / נדפס בדפוס של האחים געווירץ בודאפעשט תע"א. /

בהקדמה כותבים מנהלי חברה ש"ס "ועתה עלינו על שרידי שארית הפליטה, שנשארגו מתי מספר, מעט מהרבה, מוטל החוב הקדוש להציל עבור אוצר ישראל את המרגליות המפוזרות הנשפכות באסר המוקד, וספר זה הלוא הוא אור מוצל מאש". בסוף הספר רשימת-זכרון והנצחת יותר משלוש מאות שמות של קדושי-ישראל אדירי-התורה, ואלה שמות הקדושים רבני ארץ הונגריא שמתו על קדושת השם בשנת התש"ו הי"ד".

ב

עתה, אחרי תקופת החשמדה והכליה, בוודאי שקשה הדבור על אפיוזמים, הנראים „קלושים“, אשר כנסם יערי בספרו הנזכר בפרק „מן המצר“, הן בספרים שנכתבו ויצירות ספרותיות שנוצרו בבת-כלא.

כל המקרים ההם הלוא קרו עם יחידים. בזמן שבדורנו, שלו כל הארץ גרדם, נמחה ונשמד עם שלם. ומשרידי חרב נשרדה ונוצרת ספרות שלמה שנכתבה במחתרת, מחנות-רכוז ותאי-מות.

אבל יהיו נא המקרים הבולטים האלה בעולם הספרים והיצירה, שיערי רשמים בספרו „שירי-ספר“ משלי ושל אחרים, שיתוספו ברבות הימים — מעין הקדמה לפרק „מן המצר“, שצריך עוד להכתב אחרי גזירות ת"ש—תש"ה.

„ספר הכונות“ לאר"י, דפוס שני, פסוידו-ויניציאה⁷, הביאו לדפוס שליח-מצוה מירושלים ר' בנימין בר יקותיאל. המסכימים, רבני פרנקפורט, מצהירים: „...והפצרנו בהשליח הנל...“ שייבאנו לבית הדפוס... וכדי ששלוחי מצוה לא יהו נזקין בכך גורנו... שלא ידפיס שום אדם ספר זה תוך עשר שנים אלא אחר שכל הספרים שידפיס הוא יהיו נמכרים והקונה כמוכר ילכד בחרם הזה גם הבטיח אותנו ההר בנימין הנ"ל שלא ליקר שער הספר הזה רק ברייכש תליר אחד. והנה בסוף הספר (שהוא דף סח) נדפסו לחוד שני דפים „לוח הטעויות“ (בטפוס אותיות צו"ד), מעשה ידי אב-בית-דין דפרנקפורט הרב ר' פתחיה ב"ר יוסף. הרב הקדים דברים אחדים על שום מה ראה לחבר לוח זה. „...יען כי תגוי המדפית ספר זה היה נחוץ לגמור מלאכתו. והשליח מירושלים אשר הביאו לבית הדפוס היה ג"כ נחוץ להשיב לשולחו דבר, על כן לא עלתה ההגה"ה כהוגן ועלה כלו קמשונים, מצורף לזה שהספר הראשון, שזה הספר הועתק ממנו, היה מלא טעויות... תקנתי הכל... ואם ימצא בו עיר טעות הצריך תקון ידונני לכף זכות. כי מלאכתי זאת נעשית בעת צרת-בהיותי חבוש בבית האסורים בק"ק פרנקבורט בעונותי כ"ג יום⁸. הרבה טפסים נפוצו טרם שהספיקו לחבר אליהם את שני הדפים, לכן מצויים אכסמפלרים עם ובלי „לוח הטעויות“⁸. טופס כזה, בלי הלוח, היה לפני הרב מ. הרובין, המרחיב דברים על מהדורה זו בספרו Frankfurter Rabbiner עמ' 24—25, כי לא ידע כלל על היות הרב פתחיה תפוס בבית-האסורים.

יערי מביא כמה פיוטים ושירים שנתחברו בבת-סוהר, החל מתקופת הפיוט הארץ-ישראלי עד יל"ג וטשרניחובסקי. עליהם יש להוסיף „ממצר יה קראתי“ (אוצר השירה והפיוט, ח"ג, אות מ' 1809), פיוט בסימן מימון, שנכתב בבית הסוהר „ממך אני שואל, האל העונה בצר, אתה תהיה לגואל לאסיר במקום צר“.

ושני פיוטים ליוסף אסבאג. אחד הוא „אל ה' לעזרתה“ פיוט שיסדתי ואני בתוך המסגר יום ג' י"ב לחודש אב הרחמן בשנת התק"פ לפ"ג. הלה בוודאי שנכתב בתפיסה הדת-תחנה:

7 על השער (ובקולופון) הפרט הוא „בו שלום“ [= שפ"ד] ובלועזית 1620 Venetia. מבחינה ביבליוגרפית הרבו לדון בספר זה. רמשיש ברשימתו הגדולה קאט. באר. עמ' 1135 מס' 6 העיר כבר על הדפוס המנויף ומשער שהוא האנוי וכן רושם ציור עמ' 379 [or rather Hanau 1624].

8 במהדורת יעסניץ תפ"ג, נדפס פעם שנית עם ההגהות מהגאון מהור"ר פתח"י זצ"ל... כאשר עינכם תחזינה משרים מעבר לדף" היונו מעבר לשער, שבו הדפיסו את הקדמת הרב ללוח הטעויות כדבר בפני עצמו. אף זאת, הדפיסו את „הקדמת הספר“ מהמביא לדפוס הראשון, הוא הרב המקובל ר' משה טרינקל, „אשר דרך אניה בלב ים הגעתי אל מחוז הפצי וחשקי פה ויניציאה עיר ואם למלאכת הדפוס“ וההסכמה מרבני פרנקפורט שבדפוס ב' (הכולל גם את ההקדמה) ללא רוח כל שהוא ביניהן ונראים הרברים בהקדמה א ח ת.

"נכספה גם כלתה נפשי אליך צורי קדושי, הוצא ממסגר את נפשי מבית כלא לעבדך".
 והשני הוא "ארוממך יה ואודה שמך... הוצאתני מצרה לרוחה". אוצר השירה והפיוט
 (7544) מסמן: "שיר חבר בבית הבלא". המחבר-התפוס מפרש: "שיר שיסדתי ואני בתוך
 הגולה, לבית הכלא הוליכנו לתפ"ץ [לא תקום פעמים צרה] יום י"א לחודש תשרי בשנת
 לכל אש"ר [= תק"א] יקראוהו והשם רחם עלי ויצאתי לאור יום ר"ח כסלו". — ויש הרשם
 שחברו כשיר תהלה אחרי שיצא לתפשי⁹.

ג

יערי מסיים את ספרו בפרק "שם ושארית". על מחברים עיריים ושכולים, שחברו
 והדפיסו ספרים, להנציח בדבריהם את זכרונם ולהציב לעצמם יד ושם.
 ברצוני לסיים בצרוף וכנוס עוד ספר מיוחד כזה, והוא: חשק שלמה, ביאור על
 משלי, חברו האב הנכאב שלמה דוראן, ויניציאה שפ"ג (פרטים ביבליוגרפיים ראה:
 שמואל ווינער, קהלת משה, עמ' 537, מס' 4440).
 הספר נשלם בכתב בחשון שנ"ג ונדפס, כעבור שלשים שנה, אחרי מות המחבר, אשר
 שכל, בעת זקנתו, את בנו יחידו "החכם הדיין כמוהר"ר צמח דוראן זלה"ה כי נקצר נכצר
 ויומו קצר ולא נעצר". עליו קונן חזקה כלץ "יגיק וחכים הוא כשעשועים כבן שבעים ביראת
 אל וחכמת דתכם".

בן אחי המחבר, יונה דוראן, בתקדמת-קינתו מתנחם: "כי אם לא זכה לשכר הבנים
 ילדיו הם מעשה ידיו ואלה הם תולדותיו פסקיו פסוקים על זכר אמת ועונה צדק ודרושיו
 דרושים לכל חפצי שמים כל חפצים לא ישוו בהם ונתעוררתי מעפ' אבלי ושנסתי מעדי מתני
 להדפיסם, כי השביעני לפני מותו לאמר: קחו מזמרי דברת גזרת ספירי אמרי ושימו בעט
 ברזל ויהיו לי למשיב נפש לשם ולשארית. טוב מבנים ומבנות, יהיו שפתי דוכבות בקב' ותחי
 זאת נחמתי בעניי. אמרתי זה ינחמנו... להביא גמר הדפסת הספר הזה לא במר' טהרא ולא
 במעל מועיל, כי אם למען אשר יהיה הדבר לזכרון וגם לזכות הרבים" — — — והמשוררים
 ששרו "משכחי החבור והמחבר" לא שכחו להזכיר כי הספר "הוא לו מקום בנים ובו נזכר
 לטוב" ונקרא בשם צמח ה' עוד במקום בנו הוא לו למזכרת¹⁰.

ספרות-מזכרת הנמשכת עד היום, ועתה, עם תקומת-ישראל, נוצרת בדם ודמע ספרות
 "שם ושארית" גדולה ורחבה — יצירת אבות כאובים ושכולים לבניהם-יחידיהם ולגבורי ישראל
 וגוריה מאריות גברו.

9 המקור לפיוס יוסף אסבאג הוא: לדוד להזכיר להרב דוד זאגורי, חמ"ד תרנ"א, מתוך
 ההקדמה יש, דומני, לגלות את מקום הדפוס. המחבר כותב: "וכמה טעמים שלח אלי בני חמודי ה"ה
 מסעוד לשלחם לו להעלותם על מזבח הדפוס ולא איסתעיא מילתא עד היום שהלך אחיו יידי מרדכי בני
 יצ"ו ללונדונים ושלח אחיהם להדפיסם".

10 אגב: במפתח המקורות של "אוצר השירה והפיוט" נפקד הספר "חשק שלמה" לר' שלמה דוראן,
 ממילא חסרים באוצר כל השירים הכלולים בו: "יחד אצילי עם ונוחלי דת אמת", סימנו: "יהודה ב"ר
 אברהם כלץ חוק"; "נפש זמירות היא מעוררת" לר' סעדיה בר דוד רי"ת המכונה וראפ"ה; "מאור תהלתו
 אשר ורח אורו בימינו בחורתי" סימנו: משה בר יצחק משיש חוק, ושלשה שירי המחבר בסוף ההקדמה.

על ספר התשלום להלכות הרי"ף של רבנו אפרים

מאת

בנימין זאב בנדיקט

לרבי יעקב נחום הלוי אפשטיין,
למעין מרוה דור ודורות —
ברכת גבורה לאורך ימים.

כבר רמזתי על הספרות הרחבה והמגוונת שנוצרה מסביב לספר ההלכות של הרי"ף¹ ומקוה אני אי"ה לחזור ולדון בה ארוכות. במאמר זה ברצוני להתעכב על טיבו של הספר הראשון, שנתחבר, לדעתי, על הלכות הרי"ף. רבותינו הראשונים, ובמיוחד אלה שספריהם מיוסדים על ספר ההלכות של הרי"ף רגילים להביא השגות על הרי"ף משמו של תלמידו רבנו אפרים². הבאות אלו עוררו את חכמי ישראל להגיה, שרבנו אפרים חיבר ספר השגות על הרי"ף³. בדורות האחרונים נתקבלה בחכמת ישראל הדיעה, שרבנו אפרים הוסיף גם תוספות בתוך ספר ההלכות של הרי"ף⁴. ר' אביגדור אפטוביצר ע"ה הגיע לידי מסקנה שרבנו אפרים חיבר גם פירוש למסכת ברכות⁵. במאמר שנתפרסם ב"קרית ספר" בשנה שעברה כתבתי, שרבנו אפרים חיבר לא "השגות" ולא "תוספות" על הרי"ף, אלא ספר "תשלום" להלכות הרי"ף, שכלל בתוכו גם פירושים, גם תוספות וגם הגהות על הרי"ף. הואיל ובאותו מאמר דנתי ברבנו אפרים רק דרך אגב, לא הבאתי ראיה לדבריי⁶. אמרתי לחזור לבעיית זו במאמר מפורט על רבנו אפרים, יצירתו ודרכיה. אולם משלא נתפנית, לפי שעה, לשנות פרק זה, חושב אני לנכון לאמת את דעתי לעת עתה על ידי דוגמא אחת לכל הפחות.

בספר הזכרון להרב צ' פ' חיות ע"ה פירסם פרופ' ש' אסף יבלח"א קטע מכתב יד הכולל "חלק מפירוש קדמון למס' ברכות לאחד מבני זמנו של הרמב"ם"⁷. ב"פירוש קדמון" זה מובאים

1 עיין, לפ"ש, משי"ב בקרית ספר, שנה כ"ה, חוב' ג', צד 164.

2 עיין שם, צד 164 ואילך.

3 עיין ה' גרוס, מונטסשריפט, כרך 22, ברסלא 1873, עמ' 542; א' ה' חיים, דור דור ודורשיו, ח"ד, ספר י"ט, פרק כ"ו, תרמ"ז, עמ' 284 — 285; ח' מיכל, אור החיים, ערך רבינו אפרים, פראנקפורט ע"מ תרנ"א, עמ' 241, סי' 500; א' אפטוביצר, מבוא לספר ראבי"ה, ירושלים תפרי"ה, פרק ח', ערך ר' אפרים תלמיד הרי"ף, עמ' 325 וערך ר' יצחק אלפסי, עמ' 372; וכיו"ב כבר ר' דוד קונפורטי (קורא הדורות, הוצאת קאסל, ברלין, תר"ו, דף י"ט, ע"א) והרב חיד"א (שם הגדולים, ח"א מערכת הגדולים, אות א', ערך רבינו אפרים תלמיד הרי"ף, הוצאת כ"עקב, ווילנא תרס"ז, דף ס"ז, טור ג—ד), ועוד כיו"ב, אלא שלא ציינתי אותם כאן, הואיל וברוב המקומות ההם חלו טעויות שונות (עיין, למשל, משי"ב בק"ס, במקום הנ"ל, עמ' 229, בנוגע לספר היוחסין), ועיין להלן, הערה 41.

4 ע"י מונטסשריפט, במקום הנ"ל, והע' 3; דודויד, במקום הנ"ל, הע' 14, עמ' 285; אור החיים, במקום הנ"ל; וכן מבוא לספר ראבי"ה, עמ' 326, 325 ועמ' 326, הע' 2.

5 מבוא לספר ראבי"ה, עמ' 326, סוף הע' 11.

6 ע"י קרית ספר, במקום הנ"ל, צד 167, ראש טור ב'.

7 מאמרים לזכרון ר' צבי פרץ חיות ז"ל, וינא תרצ"ג, עמ' כ"ט — מ"ה. בנוגע לטיבו של ספר קדמון זה מדובר בפרק א' של מאמר על "שריזים", פירושים וספרי תשלום להלכות הרי"ף, החולק ונדפס בתרביץ שנה כ"א.

שלושה קטעים מתורתו של רבנו אפרים "דמן קלעה חמאד" ובלשונו 8. קטע א' — בעמ' לו, קטע ב' — בעמ' מ"ג ומ"ד וקטע ג' — בעמ' מ"ז.

מה היה המקור שממנו שאב בעל הפירוש הקדמון את ההבאות הללו? פרופסור אפסוביצר המנוח נגע בשאלה זו בעמדו על אחד הקטעים האלה — הקטע השני — והביע את הדיעה, שהקטע לקוח מפירוש של רבנו אפרים למסכת ברכות 9. אולם העיון בדבריו של רבנו אפרים מגלה, שאין הם לקוחים מתוך פירוש לברכות. הקטע הנדון שבפירוש הקדמון הנ"ל — זו לשונו:

"ר ב' א פ ר י מ ז" ל ר מ ן ק ל ע ה ח מ א ד : בעל קרי מהרהר בליבו וכו' אוקימנא בציבור שלא יהו כל אדם קורין והוא יושב בסל וכשם שאין הציבור מביא עולה נדבה וכו' ולא היא דהלכה למעשה שהציבור מביא עולה נדבה דתניא בתור' כהנים תקריבו את קרבנכם מלמד שהיא באה נדבה הציבור אלמא ציבור נמי מתנדבין עולה וכל שכן שמתפללין תפיל' נדבה ובלבד שיחדשו בה דבר וכן הלכ' : הילכך אין היחיד מתפלל תפיל' המוספין תפילת נדבה וכך הציבור נמי אינו מתנדבין מוסף עד הנה מדברי רבי אפרים ז"ל 10.

פרופ' אפסוביצר הניח, שהקטע כולל שני חלקים : הראשון — פירוש לברכות, דף כ', ע"ב והשני — פירוש לברכות, דף כ"א, ע"ב 11. אמנם לפני התיבה "הילכך" ישנן נקודותיים המחלקות את הקטע לשני חלקים, אולם גם את החלק הראשון יש לחלק לשני דיבורים, כי התיבות "וכשם שאין הציבור..." הדנות בתפילת נדבה של כל אדם אין להן שום קשר עם הדברים הקודמים הדנים בהרהור קריאת שמע ותפילת חובה של בעל קרי, באופן שיש לדאות בקטע לא שנים אלא שלושה דיבורים : אחד המתחיל "בעל קרי", שני — "וכשם שאין הציבור" ושלישי — "הילכך". בדיקת שלושת הדיבורים הללו מוכיחה, שאין הם יכולים להיות פירוש למסכת ברכות. התיבות שבדיבור הראשון — "אוקימנא בציבור שלא יהו כל אדם קורין והוא יושב בסל" אין לראותן כפירוש לגמרא ברכות, דף כ', ע"ב. הואיל ודברי רבנו אפרים אלה אינם אלא חזרה על דברי הגמרא עצמם שם "כדי שלא יהו כל אדם עוסקין בו והוא יושב ובטל... בדבר שהציבור עוסקין בו".

הדיבור השני המתחיל "וכשם" אינו יכול להיות פירוש לגמרא ברכות, דף כ', ע"ב, הואיל והענין הנדון על ידי רבנו אפרים אינו נזכר בגמרא שם כלל. ואם נאמר שדיבור זה, הודן בתפילת נדבה של ציבור, הוא דיון נרחב בדברי הגמרא שם, דף כ"א, ע"א, "ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו", הרי כשם שבדיבור א' הביא רבנו אפרים מתחילה את דברי המשנה "בעל קרי מהרהר בליבו וכו'" שבהם הוא דן, כך היה צריך אף בדיבור ב' להתחיל בדברי הגמרא המתאימים "ולואי" וכו', ואילו התיבות "וכשם שאין הציבור מביא עולה נדבה וכו'" שבהן מתחיל דיבור זה, אינן נמצאות בגמרא כלל. ואין לומר שהתחלתו של הדיבור "ולואי שיתפלל" וכו' חסרה בכתב יד של הפירוש והתיבות "וכשם שאין... וכו'" הם דברי רבנו אפרים עצמו, שהרי כיצד אפשר

8 העיון בפירוש קדמון זה מראה שאין כאן אלא ליקוט של קטעים שונים מדברי קודמיו ; וכי"ב כבר העיר אסף בהקדמתו, שם, ראש עמ' ל' וגם ב"תוספת", שם, עמ' מ"ח ; ועי' מש"כ במאמר הנ"ל ס"א הע' 47 וגם על השרידים שב' רפ"א, סה"ע 5. עלי להעיר, שלענין ישנם כאן אולי עוד קטעים מתורתו של רבנו אפרים, אלא שלא נזכר שמו עליהם. ועי', לס"ש, במאמר הנ"ל, ס"א, הע' 33. כאן איני דן אלא בשנים מן הקטעים הנ"ל, לפי עניינו של המאמר הזה.

9 מבוא לספר ראבי"ה, עמ' 326, סוף הע' 11.

10 "מאמרים" הנ"ל, סע"מ מ"ג—רע"מ מ"ד. הפיזור ניתן כאן כפי הנדפס שם.

11 מבוא לספר ראבי"ה, במקום האחרון.

12 "אדם" — כך הגירסה בכ"מ וכגירסת רבנו אפרים, אבל לפנינו : "העולם" ובכ"מ : "העם", ועיין בקדוקי סופרים לברכות, כ', ע"ב, אות ת'.

יהא להסביר את הקיצור "וכו" כאמצע דבריו של רבנו אפרים, מלבד מה שהמשך "ולא היא..."
סותר את ההתחלה "וכשם..."

והוא הדין בנוגע לדיבור השלישי. אף דיבור זה אינו יכול להיות פירוש לגמרא ברכות.
דף כ"א, ע"ב, הואיל והענין הנדון בדיבור זה על ידי רבנו אפרים אינו נזכר שם בגמרא כלל,
מלבד מה שבכלל אין לדיבור הזה "התחלה" ואף תכנו אינו מובן הואיל וחסר בו ה"טעם"
ל"הילכך".

אולם לפי דעתי מוסבים דברי רבנו אפרים הנ"ל לא על הגמרא אלא על ספר ההלכות של
הרי"ף, ואת הקטע יש לחלק ולקרוא בדרך הבאה:

"רבי אפרים ז"ל דמן קלעה חמא :

בעל קרי מהרהר בליבו וכו', אוקימנא בציבור שלא יהו כל אדם קורין והוא יושב בטל :
וכשם שאין הציבור מביא עולה נדבה וכו', ולא היא והלכה למעשה שהציבור מביא
עולה נדבה דתניא בתור' כהנים תקריבו את קרבנכם מלמד שהיא באה נדבה הציבור אלמא ציבור נמי מתנדבין
עולה וכל שכן שמתפללין תפיל' נדבה ובלבד שיחדשו בה דבר וכן הלכ' :
הילכך אין היחיד מתפלל תפיל' המוספין תפילת נדבה. וכן הציבור נמי אינו
מתנדבין מוסף :

עד הנה מדברי רבי אפרים ז"ל :

דיבור א' בא להשלים את דברי הרי"ף, ברכות, פרק ג', ראש סי' ס"ג (דו"א,
דף י"ב, ע"א).

בסוגיית הגמרא על המשנה "בעל קרי מהרהר בלבו" מפרש רב חסדא את הטעם "כדי
שלא יהו כל העולם¹³ עוסקין בו והוא יושב ובטל" (ברכות דף כ"א, סע"ב), כלומר, שדין זה אינו
נוהג אלא בציבור. ומאחר שהרי"ף, במקום הנ"ל, הביא את המשנה בלבד ואילו את סוגיית הגמרא
השמיט, אפשר היה לחשוב שדין זה נהג מכל מקום בין ביחיד ובין בציבור, לפיכך ראה רבנו
אפרים צורך להשלים את דברי הרי"ף ולהוסיף "אוקימנא בציבור..."¹⁴

דיבור ב' בא להשיג על דברי הרי"ף, שם, בסוף הסימן (דו"א, דף י"ג, ראש ע"א).
התיבות "וכשם שאין הציבור מביא עולה נדבה" וכו' הן דברי הרי"ף במקום הנ"ל,
שעליהם משיג רבנו אפרים, "ולא היא...", ולפיכך אין גם תימה בסימן הקיצור "וכו" בדברי
הרי"ף המשמשים התחלת הדיבור.

דיבור ג' בא להוסיף על דברי הרי"ף, שם.

ברי"ף, שם, כתוב : "הילכך אין היחיד מתפלל תפילת נדבה שאין מתנדב בקרבן מוסף".
ומאחר שבדברי הרי"ף פורש גם טעמם, לפיכך מובן למה רבנו אפרים לא חזר על הטעם והסתפק
רק בתוספת "וכך הציבור נמי...". אמנם לכאורה תוספת זו מיותרת היא, שכן כבר ביאר הרי"ף
שב קודם לכן שציבור אינו מתפלל שום תפילה בתורת נדבה ולכן הזכיר לענין תפילת מוסף
רק את היחיד. אולם הואיל ורבנו אפרים בדיבור ב' השיג על דעת הרי"ף והסביר שציבור כיחיד
מתפללים נדבה, לכן מצא לנכון להוסיף כאן שלענין מוסף מודה הוא לדברי הרי"ף שאף ציבור
אינו מתפלל מוסף נדבה.

מכאן ששלושת הדיבורים הללו מוסבים כולם על ספר ההלכות של הרי"ף. והואיל ואחד
מהם הוא השלמה, השני — השגה, והשלישי — תוספת בעקבות ההשגה, אפשר להסיק שכל

13 עי' למעלה, הע' 12.

14 ויש להעיר ששיטת רבנו אפרים נאמרה על דעת רבנו חננאל שבאוצר הגאונים למסכת ברכות, חיפה

תרס"ה, ח"ג, נספחים, פיריה, סי' ס"ה, סע"מ 19--רע"מ 20, ועיין מש"כ להלן, הע' 25.

וההגהות וההשגות, ההשלמות והתוספות המובאות משמו של רבנו אפרים על ידי ראשונים שונים אינן אלא חלקים מספר אחד על הרי"ף, שכלל השלמות והשגות גם יחד.¹⁵ ואין ספק, שברבנו אפרים "דמן קלעה חמאד" המכוון הוא, כפי שכבר שיער לנכון פרופ' אסף, לרבנו אפרים תלמיד הרי"ף.¹⁶ אין מקום לפקפקו של פרופ' אפסוביצר בעניין זה.¹⁷ כי מלבד מה שדברים המובאים בספריהם של ראשוני פרובנס ותלמידיהם חכמי קאסאלוניא¹⁸ בשם רבנו אפרים סתם, תלמיד הרי"ף¹⁹, נמצאים בספריהם של חכמי אשכנז בשם רבנו אפרים "מקלעה"²⁰, הרי אחת מן ההשגות הנ"ל המובאות בפירוש הקדמון בשמו של רבנו אפרים "דמן קלעה חמאד" נזכרת במפורש על ידי הרמב"ן בשמו של רבנו אפרים סתם, תלמיד הרי"ף.²¹ אולם ספרו של רבנו אפרים כלל לא רק השגות והשלמות אלא גם פירוש להלכות הרי"ף. דבר זה אפשר ללמוד מקטע אחר מתורתו של רבנו אפרים המובא אף הוא בפירוש הקדמון הנ"ל. הקטע נמצא בספר הזכרון הנ"ל, ראש עמ' ל"ו. קטע זה מתחלק אף הוא לשלושה דיבורים, שבכ"י נצטרפו לדיבור אחד. כן חסרות בו, בכ"י, תיבות אחדות, שחלק מהן כבר השלים פרופ' אסף, שם. והרי הקטע בצורתו המתוקנת:

א. מ' ש. מ' י. ש' ו. נ. א. נ. ש' י. נ. ר. ב' אפרים וצ"ל דמן קלעה חמאד סי' על מ[סתו]²².
[ב. פ. י. ס. ק. א. ק. מ. א. צ. ע. ר. נ.]²³ כלומ' אם אנסתני שינה בפסוקא קמא צערן ואל תניחני לישון:
מכאן ואילך לא תצערן. כלומר הניחני לישון²⁴ ואל תרגיזיני²⁵.
כל דברי רבנו אפרים אלה הם פירוש, ופירוש לדברי הרי"ף ברכות, פרק ב', סוף סי'

15 אמנם גם בהשלמה יש לעתים קרובות מן ההשגה, אולם אעפ"כ יש להבדיל ביניהן, שכן מלבד מה שיש גוונים שונים של השלמה, אף ההשלמה הקרובה להשגה אינה בגדר השגה עדיין.
16 ב"מאמריו" הנ"ל, עמ' ל'.
17 מבוא לספר ראבי"ה, עמ' 326, הע' 11.
18 להשתייכותם של חכמי קאסאלוניא לתחום התורני של פרובנס — ע"י להלן, הע' 60.
19 עיין להלן, בסוף הפרק, ובהע' 62.
20 עיין, למשל, מש"כ בק"ס, שנה כ"ה, צד 167, טור א' וצד 168, ראש טור א', ובמיוחד שם, עמ' 229. ועי' גם להלן, הע' 61. וכן ראיתי עכשיו בספרו הגדול של פרופ' י. ג' אפשטיין (מבוא לנוסח המשנה, ח"ב, סע"מ 1324, נמושות; ועי"ש וכן שם, עמ' 1304, ציון ה' למש"כ על רבנו אפרים ועל יצירתו בק"ס במקום הנ"ל, עמ' 164—168 ועמ' 229—230). ועי' מש"כ בק"ס, שנה כ"ה, עמ' 216.
21 ההשגה של רבנו אפרים על הרי"ף שהובאה למעלה מן הפירוש הקדמון בד"ה "וכשם שאין הציבור" וכו' נמצאת בספר המאור של רז"ה על הרי"ף לשם בסתם ואילו בספר "מלחמת ה'" של הרמב"ן לשם היא מובאת על שמו של "רבינו אפרים" סתם של ראשוני פרובנס וקאסאלוניא שהוא תלמיד הרי"ף, כפי שיבואר להלן, הע' 62. ולענין הבאת דברי תורתו של רבנו אפרים בספר המאור בסתם ובמלחמת ה' בשמו עי', לפ"ש, להלן, הע' 39.
22 כאן חסר בכ"י, וכבר השלים כך פרופ' אסף, שם.
23 כך יש להוסיף שם, שאם לא כן, אין הדברים מובנים וכן אפשר גם להוכיח מהשואת הד"ה הבא "מכאן". הכתיב המשוער "בפסוקא" מלא יורד ניתן כאן על פי המשך הדברים בדיבור זה והולם את דרכי הכתיב שלו.

24 נראה לענין שצ"ל "לישון" מלא יורד וכמו בסופו של הדיבור הקודם, ועי"ל, הע' 23.
25 יש להעיר שאף כאן שיטתו של רבנו אפרים היא שיטת רבנו חננאל המובאת בפסקי הלכות ממסכת ברכות לריא"ז (נדפסו בסוף החידושים לפסחים המיוחסים לרישב"א, אורשא, דף ב', טור ד'), וכלפי שיטה זו מכתנים הדברים בספר האשכול: "מי שפירש ומוקים להא מילתא בקריית שמע שעל מִטתו סעוּתא היא..." (ספר האשכול, הוצ' אלקב, ח"א, ירושלים התרצ"ה, עמ' 93). ושיטת ר"א ור"ח מנוגדת לשיטת רב האי גאון ור' יצחק בן גיאת. (עי' אוצ'ה"ג לברכות, ח"ב, הפירושים, עמ' 13, סי' נ"ג—נ"ד). ועיין גם מש"כ למעלה, הע' 14 ולהלן, הע' 58. ואף מכאן ראיה למה שכתבתי בק"ס, שנה כ"ה, ראש צד 166, ש"פעמים הרבה דעתו של רבנו אפרים מזדהית עם דעתו של רבנו חננאל". ועי' במיוחד בדברי רבנו אפרים בהשגותיו על הרי"ף, בבא קמא, פרק י', סי' רכ"ב (דו"ה, דף מ"ג, ע"א ואף ע"ב), הנזכרים להלן, והע' 58, ואכמ"ל.

ל"ג (ד"ו, דף ז', ע"ב). אמנם דברי הרי"ף אלא נמצאים אף בגמרא ברכות, דף י"ג, ע"ב. אולם אף על פי כן הן מסברה והן מגמרא מוכח שדברי רבנו אפרים אינם מכוונים כלפי דברי חז"ל שבגמרא אלא כלפי דברי חז"ל שבהלכות הרי"ף דיוקה.

מסברה — קשה להניח שקטע זה לקוח מפירוש רבנו אפרים לגמרא ברכות, מאחר שהקטע הנ"ל לקוח, כפי שהוכח, מספרו של רבנו אפרים על הרי"ף ולא מסתבר, שאותו קדמון יביא שני קטעים מדברי רבנו אפרים הלכותיים משני ספרים שונים בלא לציין, שכל אחד מהם לקוח ממקור אחר.

מגמרא — נוסח המאמר המשמש התחלה לדיבורו הראשון של רבנו אפרים הוא: "אמר שמע ישראל ונאנס בשינה". גירסה זו — "ונאנס בשינה" — נמצאת לפנינו הן ברי"ף והן בגמרא. אולם בגמרות שהיו לפני רבותינו הראשונים בדורותיהם של הרי"ף ורבנו אפרים היתה הגירסה "ונאנס" בלבד, ואילו רב האי גאון הוא שפירש בשם של "רבנן" — "ונאנס" כלומר "בשינה". וכך מעידים "תלמידי רבנו יונה" בחיבורם על הלכות הרי"ף לברכות, במקום הנ"ל, סד"ה "אמר": "בכל ספרי ספרד המדויקים אינם גורסין בשינה וגם רבינו האי גאון ז"ל כתב ונאנס יצא ומפרשי רבנן ונאנס בשינה כלומר שאנס²⁶ אותו השינה...". ואף בקטע אחר מספרות הגאונים שהגיע לידינו, בשריד מהלכות על סדר הפרשיות שנדפס על ידי פרופ' ש' ז' שכתר, נמצאת הגירסה: "ונאנס יצא"²⁷. והנה, ספר ההלכות של הרי"ף מצטיין בלשונו התמציתית. רק לעתים רחוקות "מרויח" הרי"ף ונושא ונותן ארוכות בביאור דברי הגמרא ובבירור פסק ההלכה, ואף אז אגב התנצלות²⁸. לרוב דבריו מועטים ויש שהוא מבליע פירוש וחותר פסק על ידי תוספת תיבת אחת בלבד לדברי הגמרא. אף כאן פירש הרי"ף את דברי הגמרא על ידי

26 "שאנס" — לוינ באוצה"ג, שם, עמ' 13, סי' נ"ב: "שאנסה".

27 ספר היובל לר"צ הופמאן, ברלין תרע"ד, חלק עברי, עמ' 266, והובא ע"י לוינ, במקום הנ"ל, הע' י"ו. ועי' להלן, הע' 29. לסוג ספרותי זה עיין מה שכתב פרופ' י' ג' אפשטיין "ב"הלכות דרב אבא", מדעי היהדות, ספר ב', ירושלים תרפ"ו, עמ' 149 ואילך.

28 פה ושם עמדו חכמים שונים על אחדות מדרכיו של הרי"ף ובמיוחד על "השמטותיו". אולם עדיין לא עמדו על השיטתיות שבדרכי הרי"ף, שבהן הלך בחיבור ספר ההלכות שלו. על כללי שיטתו של הרי"ף ודרכיו, כגון: דרך ההצעה, דרך ההבאה, דרך הסברא, דרך העיון, דרך ההרעיון, דרך ההבלעה, דרך הרמזיה, דרך ההעברה, דרך ההשמטה, דרך הדילוג, דרך הקיצור ועוד, ידובר בסיוע שמים במחקר מיוחד על "הרי"ף ובית מדרשו". חסר ידיעת דרכי הרי"ף וכלליהן גרמה לעתים לטעויות שונות. והרי שתי דוגמאות, אחת לדרך הסברא ואחת לדרך ההעברה.

א) דרכו של הרי"ף היא במקום שהוא מחדש דבר מסברת עצמו לציין שאותו חידוש משלו הוא כגון "ואנן מסתברא לך" או "הדין הוא סברא דילן". והנה, בגמרא תענית, דף י"ב, סע"א, נאמרו שני לשונות של רבא בעניין אחר. הרי"ף בהלכותיו לשם, פ"א, סי' תתי"א (ד"ו, דף ג', ע"ב) מביא שני לשונות אלו ובהכרעתו כלישנא בתרא של רבא הוא אומר: "הדין הוא סברא דילן". דברי הרי"ף האלה לא הובנו כראוי. רב"מ לוינ ע"ה באוצר הגאונים לתענית (ת"א, התשובות, סי' ל"ד, עמ' 17—19) מביא תשובת גאון בשמועה זו ועל דברי הגאון בהכרעת הפסק בעניין שני הלשונות של רבא (שם, רע"ח 19) הוא מעיר: "וכן כתב הרי"ף: 'הא מילתא...'. הדין הוא סברא דילן" (שם, הע' א'). הפיזור של לוינ, כלומר, שסברת הרי"ף כבר נאמרה על ידי הגאון: "וכן כתב הרי"ף" בעוד שהרי"ף היה סבור שזוהי סברת שלו: "הדין הוא סברא דילן".

אמנם גם הגאון וגם הרי"ף משתמשים בהכרעת ההלכה בעניין הנ"ל בנימוק: "דרבנן היא ולקולא עבדינן" ואף לשונו של הרי"ף "הא מילתא... דאיסורא דרבנן היא ולקולא עבדינן" (במקום הנ"ל) דומה ללשון הגאון. והא מילתא דרבנן היא ולקולא עבדינן" (עי' באוצה"ג, במקום הנ"ל, רע"מ 19) אולם העיון בדברי הגאון ובדברי הרי"ף מגלה שלאמתו של דבר אין דעתו של הרי"ף כדעת הגאון אלא להיפך, הרי"ף חולק על הגאון. אמנם שניהם סבורים שעניין זה שהוא איסור "דרבנן" הולכים בו אחר ה"קולא", אולם הם חולקים בנו: איזה לשון הוא "לקולא". בעוד שהגאון מכריע כ"לישנא קמא" משום שהוא סבור שלשון זה הוא לקולא ומכיון ש"דרבנן היא ולקולא עבדינן" (עיי"ש באוצה"ג, סע"מ 18 — רע"מ 19), מכריע הרי"ף כ"לישנא בתרא" משום שהוא סבור שלשון זה הוא המיקל ומכיון "דאיסורא דרבנן היא ולקולא עבדינן" (עי'

תוספת התיבה "בשינה". בהמשך הזמן נכנסה תיבה זו "בשינה", ואולי על פי ספרי הרי"ף, לתוך ספרי הגמרא ונוצרה הנוסחה "ונאנס בשינה"²⁹. ואם דורות אחרי רבנו אפרים — בזמנם של תלמידי רבנו יונה — נשתמרה בספרי ספרד הגירסה "ונאנס" בלבד ודאי שגם בגמרא שלפני רבנו אפרים היתה גירסה זו. ומאחר שרבנו אפרים גורס "ונאנס בשינה", הרי שדבריו מוסכים לא על הגמרא אלא על ספר ההלכות של הרי"ף.

ולא עוד אלא שלעתים משתדל רבנו אפרים אף לדחות את דבריהם של משיגי הרי"ף. ידועה התשובה של "הנשיא" ר' יצחק בר ברוך אלבאליא בה חולק על הפסק הידוע של הרי"ף בהלכות ציצית א"י³⁰. והנה ר' יצחק בר' אבא מארי ממרשיליא בעל העיטור מוסר ש"רבנו אפרים דחה דבריו"³¹.

כמו כן יש להעיר שרבנו אפרים מביא אף ראייה — כיתר תלמידי הרי"ף — ממעשה רב של הרי"ף רבו³².

מכל האמור יוצא, שרבנו אפרים לא כתב ספר מיוחד של השגות על הרי"ף, לא הוסיף מלבד זה תוספות בספר ההלכות של הרי"ף ולא חיבר פירוש למסכת ברכות, אלא חיבר ספר

ברי"ף, במקום הנ"ל. ועי' בספר המאור לר"ה ובס' כתוב שם לראב"ד ובמלחמת ה' לרמב"ן ובס' ההלכות לר"ן ועוד לרי"ף במקום הנ"ל, ואכמ"ל. ומשום כך מצא הרי"ף לנכון להבליט שסברה זו היא "סברה דיל" ובניגוד לסברת הגאון שהיתה ידועה לו היטב ושהוא אף מביאה אח"כ: "ואיכא מרבנות מאן דמתיב הקין... והאי מימרא דיליה אתי כלישנא קמא" (עי' ברי"ף, שם), ושלא כלוין שחשב שב"איכא מרבנותא" כיון הרי"ף לרבנו חננאל (אוצה"ג, שם, עמ' 19, הע' ג').

מכאן יש ללמוד שבמקום שהרי"ף אומר על סברה ידועה שהיא שלו ונדמה שהיא כבר נאמרה על ידי גאון, אין לנקוט מיד בהנחה מוקדמת שהרי"ף לא ידע או לא זכר שכבר קדמוהו, אלא יש לחפש את ההבדל שבין סברת הרי"ף וסברת קודמיו. מלבד מה שבדרך כלל קשה להעלות על הדעת שהרי"ף לא ידע דברי גאונים, שהרי לרוב מבסס הרי"ף את דבריו על סמך החומר של ספרות הגאונים ותלמידיהם ראשוני הרבנים, דבר ידוע שכבר עמדו עליו ראשונים ואחרונים (עי', למשל, דברי המהרש"ל המפורסמים: "הרי"ף שהוא כולו בנוי על קבלת הגאונים" — ים של שלמה למס' יבמות, פט"ו, סי' י"ג).

ב) דרכו של הרי"ף בהלכותיו להעביר מאמר הנמצא בגמרא שלא במקומו למקום בו נידונים פרטי הנושא שבו נוגע גם אותו המאמר, והכל לפי שהוא עניין. כך המאמר של ר' זריקא, אין אומרין בפני המת" וכו' הנאמר בגמרא ברכות, פרק א' (דף ג', ע"ב) אגב מאמר אחר של ר' זריקא מובא על ידי הרי"ף בהלכותיו בברכות פרק ג' (סי' ג', דף י"א, ע"א), שבו נידונים ענייני "מי שמתו מוטל לפניו". והנה, פרופ' ח' טשרנוביץ חושב שהרי"ף "השמיט" את המאמר הזה לגמרי וראה השמטה זו כאחד ההבדלים שבין דרכי של הרי"ף לבין דרכו של הראב"ן (תולדות הפוסקים, ח"ב, עמ' 43). ועי' גם מש"כ להלן, הע' 45. ומאחר שהשמטות הרי"ף משמשות פסקי הלכה יש להיוהר מאוד מלהסיק על "השמטה" כל זמן שלא הוכח שאין כאן "העברה".

אגב, דוגמה לדרך הפתיחה של הרי"ף מובא במאמר הנ"ל, הע' 7, פ"ב.

29 בכי"מ לברכות, שם, וכן בספרי הראשונים מן התחום התורני של אשכנז הגירסה: "ונאנס בשינה". אמנם אף בספר האשכול לר"א בר' יצחק הגירסה: "ונאנס בשינה" (הוצ' אלבק, ח"א, רע"מ 93). אולם סגנונם של הדברים מראה שהמאמר הועתק כך מן הרי"ף וכן יש להבין אף את המשך הדברים שם "ויש מי שפירש" וכו' כפולמוס המופנה נגד הידעה של רבנו אפרים ורבנו חננאל וכפי שכבר העירוני למעלה, הע' 25. ברם, אף במקום אחר בספר האשכול (שם, עמ' 100, ד"ה "ובתיב") הובאה הגירסה: "ונאנס בשינה" ושם קשה להכריע אם הדברים מלשון של רב"א הם או שמא מדברי ר' יצחק בן גיאת הספרדי הם. שכן הדברים שם אינם ברורים לי ויתכן שאף מקוטעים הם (עיין שם, הע' י'). ובכל אופן אין להביא מהם ראייה על גירסתו של רי"ף גיאת בגמרא.

29א תמים דעים, סי' רכ"ד.

29ב ספר העיטור, ח"ב, שער ציצית, שער ראשון, ציצית, חלק ראשון (דפוס לבוב, ח"ב, דף כ"ט, טור ד'). בעיטור שם צ"ל "ר' יצחק בר ברוך" במקום "ר' ברוך", כפי שכבר העיר פרוש' י' נ' אפשטיין בתרביץ, שנה א', ספר ד', עמ' ס"ד, הע' 2.

29ג עי' פסקי הרא"ש, בתובות, פ"ג, ססי' ג'.

אחד על הלכות הרי"ף, ספר "תשלום" ההלכות, שכלל גם פירושים, גם תוספות וגם השגות ושתכליתו היתה להכשיר את ספר ההלכות של הרי"ף לשמש "תלמוד קטן" וספר הלכה מקובל בעם כולו ד²⁰.

אף הסברה מחייבת, שרבנו אפרים לא היה משיגו של הרי"ף ולא כתב ספר השגות מיוחד על ספר ההלכות שלו, שהרי רבנו אפרים היה תלמידו המובהק של הרי"ף ואף את השגותיו על דברי רבו הוא כותב — עם כל תקיפות הדעת שהוא מגלה לעתים³⁰ — מתוך יראת כבוד של תלמיד כלפי רבו המובהק וקורא לו בשם "מרון"³¹.

לאור הנחה זו ניתן אולי להסביר גם את דברי הרד"ה בהקדמתו לספר המאור בנוגע להשגותיו של רבנו אפרים, ששימשו מקור להשערות שונות של חכמי ישראל בדורות האחרונים. הרד"ה כותב: "ומצאתי להרב ר' אפרים ז"ל בענין זה דברים לא מסודרים לא מחוברים כי אם מפורדים ומפוררים והמעט הנכון מהם בעיני אספתיו על מקומו וכתבתיו על שמו"³².

גרוס סבר שהרד"ה בדבריו אלה נתכוין לומר שספרו של רבנו אפרים לא היה מסודר ביותר³³. ר' חיים מיכל סבר שרבנו אפרים כתב דבריו ללא סדר כלל "אחת הנה ואחת הנה בלי סדר"³⁴. ר' אביגדור אפטוביצר, שכתב שרבנו אפרים חיבר את השגותיו "על סדר הספר" של הלכות הרי"ף³⁵, סבר שכונת הרד"ה היתה לומר "שר' אפרים לא כתב הגהותיו על גליון האלפסי ולא בחיבור כי אם קונטרסים קונטרסים"³⁶.

אולם לאחר האמור למעלה, שרבנו אפרים כתב השגותיו לא בספר מיוחד אלא בתוך ספרו הכולל פירושים, תוספות והשגות גם יחד, מסתבר יותר לומר, שלפני הרד"ה היה ספר התשלום בשלימותו. והואיל ודברי ההשגות של רבנו אפרים היו "לא מסודרים" ו"לא מחוברים" בספר מיוחד, אלא "מפורדים" על פני כל הספר ו"מפורדים" על ידי הפירושים והתוספות שביניהן, ומאחר שהרד"ה "המערער" הגדול על ספרו של הרי"ף³⁷, היה נזקק להשגות בלבד, לפיכך

297 ועי' לכל זה לפ"ש גם להלן, הע' 38.

30 עיין, למשל, בהגהותיו על הרי"ף, בבא קמא, פרק י', סי' רכ"ב (ד"ו, דף ג"ג, ע"א). לתקיפות דעתו של רבנו אפרים לא רק כלפי הרי"ף אלא גם כלפי גאונים וקדמונים עי', למשל, בדבריו המובאים בספר המאור לרי"ף, בבא מציעא, פרק ב', סי' רצ"ה (ד"ו, דף ט"ו, סע"ב — ט"ז, ע"א): "וחיונא לרבותא ז"ל ולרישי מתיבתא נמי בהאי (?) פירוקא דלא מסתברי ואיכא מאן דהוא להאי קושיא וקא דחי... ופסק... ואנן עיינינן בה ואנהרו לן מן שמיא פירוקא... ולא קשיא... (ועי' לפ"ש גם מש"כ בק"ס, שנה כ"ה, צד 170). ומה שכבר רמזתי שם, שהרי"ף הי' בן מחלוקת במדה ידועה לרבנו חננאל ותלמיד לרב נסים גאון, נראה לי עכשיו יותר ואכמ"ל.

31 עיין, לפ"ש, מש"כ בק"ס, שנה כ"ה, צד 167, הע' 7. וכן הוא קורא לו גם במקום שמגלה כלפי דבריו תקיפות דעת כנ"ל, הע' 30. ויש גם, כשסברה מסוימת אינה נראית לו והוא בא לדחותה, שהוא מפקפק אם של הרי"ף היא: "האי סברא אפשר דלאו סברא דמרן ז"ל היא דע"כ... (ספר המאור לרי"ף, בבא מציעא, פ"ה, סי' ת"ו, ד"ו, דף ל"ו, ע"א). יחס זה כלפי הרי"ף אינו מיוחד לרבנו אפרים בלבד. כך, למשל, כותב הרמב"ם, שהיה אף, כידוע, ממעריצו הגדולים של הרי"ף, על דברי הרי"ף שקשה היה לו להולמם, שאולי אינם לרי"ף: "ומה שזכר רבינו יצחק זצ"ל... לא מצאתי לו עיקר בשום סנים ואין הדעת נוטה אליו והקירוב שהוא טעות סופר" (שו"ת הרמב"ם, הוצ' א' ח' פריימן, עמ' 4, סס"י ד', ועי' גם מש"כ לענין השינויים שבהלכות הרי"ף בק"ס, שנה כ"ה, צד 169). ועיין מש"כ להלן, הע' 41.

32 הקדמת הרד"ה לספר המאור, ראש ברכות.

33 מונטסשריפט, שנה 22, ברסלא 1873, עמ' 542, והע' 2.

34 אור החיים, עמ' 241, סי' 500.

35 מבוא לספר ראבי"ה, פרק ח', בערך על הרי"ף, עמ' 372.

36 יש, בערך על רבנו אפרים, עמ' 326, הע' 1.

37 כך לשונו של ר"מ המאירי בפתיחתו לספרו על מסכת אבות: "שיצא עליו (כלומר, על הרי"ף הנ"ל, שם) ער ער מצד החבור אשר חבר עליו הרב הגדול ר' זרחיה הלוי ז"ל הנקרא ספר המאור" (נייבואר).

ראה צורך ללקוט ול"אסוף" אחת אחת מתוך ספר התשלום של רבנו אפרים את ההשגות שנראו "נכונות בעיניו" 38 ולקבוע אותן ב"מקום" המתאים בספרו שלו 39, ואולי יש מקום גם להשערה,

סדר החכמים וקורות הימים, ח"ב, אוקספורד תרנ"ג, עמ' 227). ולשון זו לגבי הרי"ף מצויה לא רק אצל ר"מ המאירי בלבו, השוה גם לשון הרמב"ן בספרו מלחמת ה' לרי"ף בבא קמא, פרק י', סי' רכ"ז: "ולא היה לו לבשל המאור הזה ז"ל לערר..." (לרי"ף שם, דו"ה, דף מ"ה, ע"א) וכן שם להלן: "כללו של דבר שאין ערורו של הרב הזה במקום הזה כלום" (שם, ע"ב). ועיין מ"ש"כ בתרביבין, שנה י"ט, עמ' 33-34 ובקרי"ת ספ"ו, שנה כ"ה, צד 9, ברם, ע"י גם להלן, הע' 38.

38 ואמנם בספר המאור מביא הרי"ף רק חלק מהשגותיו של רבנו אפרים על הרי"ף, שכן אפשר למצוא בספריהם של רבותינו הראשונים השגות משמו של רבנו אפרים שאינן בספר המאור (ע"י, לפ"ש, להלן, הע' 66 ומש"כ ר"א אפטוביצר ע"ה, מבווא לספר ראבי"ה, סע"מ 348).

יש לציין שיש שהוא מביא השגה של רבנו אפרים הנראית נכונה בעיניו ואעפ"כ הוא מכריע נגדה, והואיל ולא רק הרי"ף בלבד סובר כך, אלא אף רש"י משוה עמו בעניין הגדון: "ואע"פ שדברי ה"ר אפרים בזה נכונים אנו סומכין על הרי"ף ז"ל ועל ה"ר שלמה ז"ל שהם שני עמודים גדולים" (ספר המאור להלכות הרי"ף, בבא מציעא, פ"ג, סי' תשכ"ב, דו"ה, דף י', ע"ב).

אולם יחד עם זה יש להעיר שבין ההשגות של רבנו אפרים, שהובאו על ידי הרי"ף, ישנן גם כאלו שאינן נראות נכונות בעיניו. יש שהן נראות נכונות בעיניו רק בחלקן. משוה הוא עם רבנו אפרים בעיקר חלוקתו על הרי"ף, אולם גבול הוא ממנו בפרטי העניין: "מה שכתב בזה הרי"ף ז"ל אינו מחזור ומדברי ה"ר אפרים ז"ל מתברר הרין כהוגן סוגית השמעות וההלכות אע"פ שיש בכלל דבריו דברים שהם צריכין תיקון דא"ה ו א מ ר... ולדידי משמע... וזה נוסח דברי הרב אפרים ז"ל... ע"ב דברי הרב ז"ל ומדבריו לדברינו תבחין את הנכון ואת שאינו נכון" (שם, פ"ה, סי' ת"ה, דו"ה, דף ל"ה, ע"ב-ל"ו, ע"א); וכיו"ב הוא נד מננו בפירושו של פרטים: "כתב ה"ר אפרים ז"ל... ונראין דבריו כמה שתפס על רבו הרי"ף ז"ל אבל אין אנו מפרשים... כפירוש" (שם לרי"ף יבמות, ספ"ג, סי' קל"ו, דו"ה, דף ל"ט, ע"א); וכן הוא חולק על חלק אחד מדבריו של רבנו אפרים: "כתב ה"ר אפרים ז"ל... אלו דברי הרב הורח"י (צ"ל: "הזהר", כפי שכתבתי בק"ס, שנה כ"ה, עמ' 229-230) ז"ל ויפה כחן כמה שתפס בו על הרב אלפסי ז"ל אבל כמה שכתב תחלת דבריו... אין נראין דבריו ואנו כבר פירשנוהו לפי מה שנראה לנו (שם לבבא קמא, פ"ה, סי' ע"ב, דו"ה, דף י"ז, ע"ב). ויש שהוא דוחה את כל דברי רבנו אפרים ואינו מודה לו אלא בזה שהלכות הרי"ף במקום הגדון זקוקים להשלמה: "כתב עלה ה"ר אפרים ז"ל... זה תורף דברי הרב הזה ז"ל ובודאי שהשמעות הללו צריכות לתשלום חבור ההלכות אלא שלא עלו לפי ה"ר אפרים ז"ל כהוגן" (שם לרי"ף גיטין, פ"ז, סי' תק"מ, דו"ה, דף ל"ז, ע"ב). ולא עוד אלא שלעתים הוא מביא גם השגות של רבנו אפרים שאינן נראות נכונות בעיניו כלל. חולק הוא עליהן ודוחה אותן לגמרי בהצדיקו את דעת הרי"ף. כך בספר המאור להלכות הרי"ף, עירובין, פ"ב, סי' תקצ"ה (דו"ה, דף ו', סע"א). "ומה שהשיב ה"ר אפרים לומר... אין נראין דבריו אלא כדברי הרי"ף ז"ל; כיו"ב שם לפסחים, פ"ב, סי' תש"ל (דו"ה, דף י"א, ע"א): "כתב הרב ר' אפרים ז"ל... ואני רואה דברי הרי"ף; וכן שם לביצה, פ"א (דו"ה, דף ב', ע"ב): "ומצאתי לרב אפרים ז"ל... ולא נתכוונו דברים הללו אצלו". ועי' גם שם למגילה, פ"א, סי' אלף ס"ז (דו"ה, דף ד', ע"א): "כתב עלה ה"ר אפרים ז"ל... ואני אומר...".

אף ההשגות הללו שהרי"ף דוחה אותן מובאות על ידו לרוב בלשונן של רבנו אפרים, יוצאת מן הכלל ההבאה הנ"ל מעירובין, שנמסרה בספר המאור, כנראה, על פי תכנה בלבד.

יתר על כך, לפעמים יש שמתחילה מביא הרי"ף את עיקרי דבריו של רבנו אפרים, שוקל וסורה בהם ודוחה אותם ואח"כ טורח ומעתיק גם את "נוסח" דבריו: "דברי הרב אלפסי בשמעתא דישאל שאנסוהו עכו"ם יותר נכונים וברורים מדברי ה"ר אפרים... והרב ר' אפרים דחק עצמו... ולא מתחזקא כחתייה... ומאי דאיתי סיעתא לדבריו הרב רבינו אפרים... לאו ראייה היא... ברם נראין דברי הרי"ף ותו לא מידי וזה נוסח דברי ה"ר אפרים... אלה דברי הרב הזה ולא נראה (ז' לי דבריו" (שם לבבא קמא, פ"ה, סי' רכ"ב, דו"ה, דף מ"ג, ע"א). ברם, לפעמים יש שאין הוא מזכיר אלא את עצם העובדה שרבנו אפרים חלוק על הרי"ף ובלא להביא את טיב הסברה הוא דוחה אותה: "ויש לרב רבי אפרים ז"ל דברים בענין הזה שאינם דבורים על אופניהם" (שם לפסחים, פ"ב, ססי' תשכ"ג, דו"ה, דף י', ע"א); וכיו"ב: "ויש לרב ר' אפרים ז"ל בדברים הללו סברא אחרת ואין דבריו נכונים" (שם לבבא קמא, פ"ז, ססי' ק"ז, דו"ה, דף כ"ג, ע"ב).

כמו כן יש לציין את העובדה, שההגהות שהרי"ף מביא בספר המאור משמו של רבנו אפרים כוללות מלבד השגות גם תוספות (שם למגילה, פ"א, סי' אלף ס"ז, דו"ה, דף ג', ע"א; שם, סי' אלף ע"א, דו"ה, דף ד', ע"א; שם, רפ"ג, סי' אלף פ"ג, דו"ה, דף ז', רע"א).

ברם, הרז"ה מביא מדברי תורתו של רבנו אפרים לא רק לשם השגה ותוספת על הר"ף, אלא יש שהוא מביא אף פירוש של רבנו אפרים שיש בו תירוץ לקושיא על דברי הר"ף שהרז"ה עצמו הקשה אותה: "וראיתי לרב ר' אפרים ז"ל שפי' לפרק זו הקושיא" (שם למגילה, פ"א, ס"י אלף ס"ג, ד"ה, דף א', ע"ב).
שלא העובדות הנ"ל: שהרז"ה לא הביא בספרו "המאור" את כל ההשגות של רבנו אפרים על הר"ף, שלפנינו הביא השגה של רבנו אפרים או הוכירה בלבד כדי לדחותה ושהוא משתמש בפירושו של רבנו אפרים כדי להגן על דעת הר"ף, וכן העובדה שאף במקומות אחרים נמצא שהרז"ה משתדל להעמיד את דברי הר"ף ולהשוות עמו: "ומאחר שראינו שפסק הרב אלפסי כר"ע סמכנו גם אנחנו על דבריו בכל מה שאנו יכולים להעמידם" (שם, לר"ף בבא קמא, פ"ה, ס"י רכ"ז, ד"ה, דף מ"ה, ע"ב) מעידות שכונת הרז"ה לא היתה להשיג על דברי הר"ף מכל מקום.

כונתו של הרז"ה בחיבור ספר המאור היתה לשמור על מסורת ההלכה כפי שהיתה מקובלת בתחום התורני של פרובנס מדורות קדומים שעמדה לעתים בניגוד לפסקי הר"ף בספר ההלכות שלו שנתפשו בימים ההם כפרובנס וניהה לספר היסודי של ספרות ההלכה בארץ זו (ע"י, לפי שעה, מה שכתבתי בתרביץ, שנה י"ט, עמ' 33—34). אף העובדה שני"ל, שהרז"ה מבריע נגד דברי רבנו אפרים הנראים "נכונים" בעיניו ופוסק "וטומך" על דעתו של הר"ף הואיל וגם רש"י סבור כר"ף באותו ענין, מאשרת את ההנחה הזאת, שהרי "חכמי צרפת" ו"חכמי גרובא" כאחד היו "העמומים הגדולים", "עמורי עולם", שעליהם היה נשען עולם תורתה של פרובנס (ע"י, לפ"ש, משי"ב בתרביץ, שם, סעי' 31, והע' 127—129). ברם יחד עם זה אין הוא, הרז"ה, מוותר על התחירה לאמת ואינו נמנע מלציין גם בזמן שהוא דוחה את דעתו של רבנו אפרים מן הסיבה הנ"ל — "שדברי הר"ר אפרים בזה נכונים", כנ"ל. מכאן שאין כל יסוד לפקפק בכנות דבריו של רבנו זרחיה הלוי ז"ל בהקדמתו לספר המאור על דבר חיבורו זה: "הברתי הספר הזה וקראתיו מאור להאיר עיני התלמידים להסירם ממכשולי הספקות ומוקשי השגות... סעם סומך ועוזר ופועם כמשיב ושובר... ואיני מקבל עלי להשיג כל מה שהניח הרב...".

אמנם בספר מלחמת ה' מדבר הרמב"ן כלפי הרז"ה בצורה המשתמעת כאילו הוא רואה את הרז"ה באור אחר. הרמב"ן מטיל ספק באמיתות דברי הרז"ה האומר שבכל מה שיכול היה להעמיד את דברי הר"ף הוא סומך עליו כנ"ל, וטוען כלפיו: "ומ"ש בעל המאור ז"ל שהוא סומך על דברי רבנו ז"ל בכל מה שהוא יכול להעמידם אלו קיים תנאו לא הטריח עצמו בכל זה ולא הלאנו בכל אלה התלאות" (מלחמת ה' לר"ף בבא קמא, פ"ה, ס"י רכ"ז, ד"ה, דף מ"ה, ע"ב—מ"ו, ע"א) ואפילו מלגלג על הרז"ה במקום שהאחרון משווה עם הר"ף ומסכים לדעתו: "הבו ליה אפריון לבעל המאור ז"ל שפירש לנו דברי רבינו הגדול בשמועה זו" (שם, פ"ה, ס"י קכ"ב, ד"ה, דף כ"ו, ע"א) ומשמע שכונת הרז"ה היתה להשיג על הר"ף מכל מקום: "הרוצה להשיב בכל דבר הוא משיב" (שם לפסחים, פ"ב, ס"י תשכ"ו, ד"ה, דף י', ע"ב). אולם אין להסיק מסקנות מן הדברים האלה על יחסו של הרמב"ן לרז"ה ובייחוד אין להסתמך על דברים אלה בקביעת דמותו של הרז"ה ובהערכת תורתו. הרמב"ן היה מגינו המושבע של הר"ף, הוא ראה בו את "רבינו הגדול", "נלחם" לו "מלחמת ה'" מפני "ערעור" הרז"ה ולימד "זכות" עליו בספר הזכות" מפני "הגהות" הראב"ד ולעתים אף נדחק דוחק רב כדי להשיב על תמיהותיהם של משיגי הר"ף הללו. וכונתו זו, להצדיק את הר"ף, היא שהסביעה את חותמה על דרכו של הרמב"ן בתשובותיו על הרז"ה. הרמב"ן עצמו אינו נמנע מלהודות שתשובותיו על הרז"ה אינן נכונות תמיד ושכונתו היתה ללמד זכות על דברי הר"ף מכל מקום: "ואתה המסתכל בספרי אל תאמר בלבבך כי כל תשוב[ו]ת על הרב רבי זרחיה ז"ל כולן בעיני תשובות נצחות... ויש אשר אנחנו מלמדים זכות על דברי רבינו עם היותם עדיין רחוקים בפשטי הסוגיא או הסוגיות...".

הוא אף מתנצל ומתחרט על השגותיו השנונות נגד הרז"ה שבחלק הראשון של ספרו מלחמת ה' הודן בסדרים נשים וגוינק שכתב בצעירותו: "וכבר השלמתי חיבורי בחלק א' על תכונה אחרת כי הרתיחוני ימי הנעורים והקדיחו הבחורים אש באפי וקנאתי לרבינו הגדול רבי יצחק אלפסי ז"ל קנאה גדולה מפני שראיתי לחולקים על דבריו שלא השאירו לו כפי רובי מחלקותיהם ענין נכון... ובעבור היות רוב דברי הרב ר' זרחיה הלוי ז"ל על הענין הזה השיבתי על כל מה שאינו נכון בעיני מספרו בדברי גזיקין ונשים... ואחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי תורת מן הדרך... לכן נמנעתי בכל הסדר הזה והוא סדר מועד מהשיב על הרב הנזכר וולתי לבקש את הנדרך... לתרץ דברי רבינו הגדול... וראה אני שזה מותר לי וחובה עלי וזכות לנפשי".

לאמיתו של דבר הוא רואה ברז"ה "הרב רבי זרחיה הלוי ז"ל" את "האור האדיר יפה ענף וחרש מצל במקומותינו כרוב ממשך (צ"ל: "ממשח") הסוכך בגלילותינו". ואין לומר שאופן דיבור זה יש בו מן השיגרה של דברי הקדמה, שכן אף בספר עצמו ואפילו באותו חלק שכתבו ב"בחורות"יו, בשעת "רתיחת" הפולמוס של "ימי הנעורים", נמלטים לעתים מקולמוסו של הרמב"ן אגב השגה חריפה על דברי הרז"ה גם ביסויים שמקורם יכול להיות רק אחד — הערכה כנה: "ואילו ראה בעה"מ ז"ל דברי רבי הגדול ז"ל כאשר הם די בו שבוש וטעות לאדם גדול כמותו ז"ל" (מלחמת ה' לר"ף כתובות, פ"ד, ס"י רכ"ה, ד"ה, דף ט"ו, ע"א).

שהר"ה לקט את ההשגות הללו לתוך ספר מיוחד — כדוגמת קיצור ספר התשלום למסכת בבא קמא שעליו ידובר להלן — ועל פיו הביאן א"כ בספר המאור⁴⁰.

ואם ישאל השואל מדוע נשתכח טיב ספרו של רבנו אפרים ולא נשתמרו לרוב אלא שרידי השגותיו בלבד, הרי יש להשיב: הראשונים שהביאו את דבריו של רבנו אפרים היו לרוב מחברי השגות על הרי"ף ועל משיגיו או מחברי ספרים בעלי מגמה פסקנית. משום כך מצאו עניין לא בפירושו של רבנו אפרים לרי"ף שהיו "פשוטים" בשבילם, אלא בהשגותיו על הרי"ף. ויש

מכאן שכל ביטויי הביטול והולול כלפי הר"ה המצויים בספרו של הרמב"ן אינם אלא תוצאה של "קנאת נעורים גדולה" לכבודו של "רבינו הגדול" הרי"ף.

מלבד מה שזו היתה דרכו של הרמב"ן בדחיית דברים שנראו לו מופרכים אף אם נאמרו על ידי חכמים שהיו נעצרים על ידו ללא פקטוק. כך כלפי דברי הגאונים: "וזה הפירוש מוקצה מן הדעת" (חידושי הרמב"ן למסכת שבת, דף קכ"א, ע"ב, ד"ה ברצון), ועוד כיו"ב; וכך כלפי רש"י: "ודברי רש"י ז"ל אינן אלא מן המתמיהין" (שם, קכ"ה, ע"ב, ד"ה מתני'), ועוד כיו"ב; וכך אף כלפי "הרב" שממנו היה מושפע מאד (עיי' לפ"ש, מש"כ בתרביץ, שנה י"ט, עמ' 34, הע' 146), הראב"ד: "דבריו כדברי רש"י ז"ל... ולא הוסיף בהם אלא השבח הזה שהוא משבחן" (שם לברכות, נ, ע"א, ד"ה והנה), ועוד כיו"ב; ואפילו כלפי דברים שנתקדשו על ידי "מנהג המקום", שהנהיגו הדורות, שנתאשרו על ידי "הגאונים" ועל ידי "רבינו הגדול" הרי"ף עצמו ושארן הוא, הרמב"ן, מצוי לשנות למעשה: "וראיתי לרבינו הגדול והגאונים ז"ל שפירשו... וכן הנהיגו הדורות במקומות הללו ואני תמה על לבם של ראשונים שהיה כפתחו של אולם מה הרויחו... זה אין בו טעם ולא ריח... אלא דברים הללו אין בהם ממש... (שם למגילה, כ"א, ע"ב, ד"ה וראיתי)... אבל המנהג שהנהיגו הגאונים ז"ל... אין כאן מי שהסכים עמם אלא שאין ליגע כמה שהונהג על פי הגאונים ז"ל וכ"ש בזה שאין במנהג שלהם משום איסור וכבר שנינו אל ישנה אדם מפני המחלוקת" (שם, סד"ה ועיקר).

39 הר"ה בהקדמתו לספר המאור אומר על דברי ההשגות של רבנו אפרים שהביאם: "והמעט הנכון מהם... כתבתיו על ש מ"ר, כנ"ל ואמנם אנו מוצאים שהוא מזכיר לרוב את שמו של רבנו אפרים על השגותיו. והרי רשימת המקומות שבספר המאור, שבהם נזכר שמו של רבנו אפרים: לרי"ף עירובין, ס"ב, סי' תקצ"ה (ד"ה, דף ו, ע"א); לשם, פסחים, פ"ב, סי' תשי"ג (שם, ז, ע"א); לשם, סי' תשכ"ג (י, ע"א); לביצה, פ"א (ב, ע"ב); לשם, סי' תתמ"ט (ג, ע"א); למגילה, פ"א, סי' אלף ס"ג (א, ע"ב); לשם, פ"א (ג, ע"א); לשם, סי' אלף ע' (שם, ע"ב); לשם, סי' אלף ע"א (ד, ע"א); לשם, רפ"ג, סי' אלף פ"ג (ו, רע"א); לשם, סי' אלף צ' (ח, ע"ב — ט, ע"א); ליבמות, פ"ה, סי' קל"ו (ל"ט, ע"א); לגיטין, פ"ו, רס"ז תק"ח (כ"ט, ע"ב); לשם, פ"ו, סי' תקמ" (ל"ז, ע"ב); לשם, פ"ט, סי' תקס" (מ"ו, ע"א); לבבא קמא, פ"ג (י"ג, ע"ב); לשם, רפ"ד, סי' ע"ב (י"ז, ע"ב); לשם, פ"ו, סס"י ק"ז (כ"ג, ע"ב); לשם, פ"י, סי' ת"ו (ל"ה, ע"ב); לבבא בתרא, פ"א, סי' תר"ב (ב, ע"ב); לחולין, פ"ג, סי' תשכ"ב (י, ע"ב). יש לצייין שלרוב הוא דן בהשגותיו של רבנו אפרים, אולם יש שמביא לשונו בלבד ללא כל תוספת הערה (עיי' ס' המאור לרי"ף ב"מ, פ"ב, סי' רצ"ה, ד"ו, דף ט"ו, ע"ב — ט"ז, ע"א). וכבר ראינו למעלה, הע' 38, שאף כשהוא חולק עליו כולו או מקצתו ואפילו כשאנו מביא את תוכן דבריו הוא מזכיר את שמו, ולא בספר המאור בלבד מביא הרי"ה את דבריו של רבנו אפרים בשמו אלא אף בהלכות שהיטה שלו (הוצאת בידנוביץ בספר "חוט המשולש השני", ח"ש הדפוס, סעי' ה, עמ' ו' ועמ' ז') וכן בהלכות סרפות (שם, עמ' י"א ועמ' י"ב).

לעומת זו יש להעיר שלעיתים ישנו אצל הרי"ה השגות על הרי"ף, שכבר נמצאות בספרו של רבנו אפרים ואילו בספר המאור לא נזכר שמו עליהן. וכן מצוינו, שכבר הרמב"ן האשים את הרי"ה לפעמים שהעתיק את דבריו מרבנו אפרים. עיי' למשל, בדברי הרמב"ן בספרו מלחמת ה' לרי"ף ברכות, פ"א, סי' ג' (ד"ה, דף ב, ע"א) שכותב על דברי ר"ה שבאו בספר המאור, שם, בסתם: "דברי הרב רבי אפרים אלו המועתקים בספר הזה", וכיו"ב שם, פ"ג, סי' ס"ג (שם, י"ג, ע"א): "אלו אשר הועתקו כאן מדברי רבינו אפרים ז"ל, וכיו"ב למסכתות שונות מסדרי התלמוד, הן בסדר מועד כגון לרי"ף פסחים, פ"ב, סי' תשמ"ז (י"ד, ע"ב): "אמר הכותב דברי ה"ר אפרים ז"ל ה"ם, הן בסדר נשים כגון לרי"ף יבמות, פ"ג, סי' כ"ח (ח, ע"א) והן בסדר נזיקין כגון לרי"ף עבודה זרה, פ"ה (ל, ע"ב); ועוד כיו"ב. אלא שלענ"ד אינו כן ופעמו ונימוקו של ר"ה היה עמו, ואכמ"ל בדרכי שימוש של הרי"ה בדברי קודמיו, ועיי' לפ"ש, מש"כ בתרביץ, שנה י"ט, עמ' 31—32.

שחיברו אף ספר מיוחד, שכלל את ההשגות הללו בלבד. לפיכך נתקבל הרושם המוטעה, שספרו של רבנו אפרים על הרי"ף כלל השגות בלבד⁴¹.

אולם יש עוד להתעכב על שלושה מקורות, שהאחד מהם שימש סיוע לדיעה שרבנו אפרים חיבר פירוש למסכת ברכות, השני — שרבנו אפרים חיבר ספר השגות על הרי"ף והשלישי — שרבנו אפרים חיבר תוספות ברי"ף.

(א) בספרו "מגן אבות", בסוף "הענין הראשון", כותב ר' מנחם בר' שלמה המאירי: "כתב רבינו אפרים בפרק מי שמתו בשמועת הנכנס לסעודת קבע חולץ תפיליו..."⁴². ר' יצחק לאסט, שהוציא לאור את הספר הזה של ר"מ המאירי, העיר שמקורם של הדברים הוא בברכות, דף כ"ג, ע"ב⁴³. ר' אביגדור אפטוביצר הסיק מכאן, שלפני המאירי היה, כנראה, פירוש של רבנו אפרים לברכות⁴⁴.

אולם התיבות "בפרק מי שמתו" יכולות להיות מכוונות כלפי דברי חז"ל שבגמרא וכלפי דברי חז"ל שבהלכות הרי"ף כאחד⁴⁵. ומאחר שלא הוכח שרבנו אפרים חיבר פירוש לברכות ולעומת זה הוכח, שחיבר ספר תשלום מקיף להלכות הרי"ף, יש להניח שלפני ר"מ המאירי היה ספרו של רבנו אפרים על הרי"ף⁴⁶.

(ב) בספר תמים דעים, סי' ס"ח, ומשם בגליוני העמודים של ספר ההלכות של הרי"ף לבבא קמא, דפוס ווילנא, נדפסו הגהות רבנו אפרים לרי"ף בבא קמא⁴⁷. הגהות אלו שימשו

41 וכאן גם המקור לטעות נוספת. חכמים שונים חשבו, שרבנו אפרים חיבר השגות על הרי"ף. כך בספר ה"זהסיק, בהוצאה הרגילה, ראש מאמר "דורות האחרונים" (דפוס ווארשא תרל"ו, דף ע"ד, טור ב') וכן בשלשלת הקבלה (ווארשא תרמ"א, דף כ"ד, ראש טור ד') ובסדר הדורות, ד"א תתק"י (ווארשא תרל"ו, דף ק"ב, טור א') ואף במקום אחד בספר קורא הדורות (הוצ' קאסל, ברלין תר"ו, דף ט', ע"ב) וכן כתב אף ש. בובר בהערותיו לספר שערי ציון של ר' יצחק לאטיש (יאריסלאב תרמ"ה, עמ' 37, הע' ת"ס). כבר עמדו הרב חיד"א (שם הגדולים, הוצ' בן-יעקב, ווילנא תרס"ז, ח"א, דף ט"ז, ראש טור ד') ור' יעקב רייפמאן (תולדות רבנו זרחיה הלוי. פראג תר"ג, עמ' 60, הע' 83) על הטעות שבהנחה זאת מטעם סדר הזמנים. רייפמאן אף תמה כיצד יכולה להיווצר טעות כזאת: "ולא אדע מאין בא להם הטעות ההוא" (שם). והנה נראה שהמקור הוא ברושם המוטעה שנתקבל שרבנו אפרים כתב ספר השגות בלבד, והואיל וקשה היה להעלות על הדעת שרבנו אפרים, תלמידו המובהק של הרי"ף, חיבר עליו השגות, לפיכך הגיעו — מתחילה אחד המהברים או המעתיקים ואח"כ על פיו הבאים אחריו — לכלל מחשבה מוטעית, שרבנו אפרים כתב את השגותיו לא על הרי"ף, אלא על הרי"ף שהיה משיגו המובהק של הרי"ף, כדי "להציל" את כבוד רבו מפני משיגו.

42 מגן אבות, לונדון ה' תרס"ט, עמ' כ"א.

43 שם.

44 מבוא לספר ראבי"ה, עמ', 326, סוף הע' 11.

45 מדרבם של ראשוני פרובנס וקאטאלוניה להביא את הגמרא על פי הרי"ף. לעתים הביאה תופעה זו לקשיי הבנה למי שלא ידע על נוהג זה. כך כותב הרמב"ן בספרו תורת האדם, ענין ההספד: "בפרק מי שמתו אמר רבי אמי אמר רבי שמעון בן לקיש אין אומרין בפני מת אלא דבריו של מת..." (דפוס ויניציאה, דף כ"ט, טור א'). והנה בגמרא נמצא מאמר זה לא בפרק "מי שמתו", אלא בפרק "מאימתי", בעוד שהרי"ף, לפי דרכו, "העביר" את המאמר מפרק מאימתי לפרק מי שמתו (ועי'ל, הע' 28). הרמב"ן הביא אפוא את המאמר הזה, וכנראה יחד עם הקטע מדברי רב האי גאון המובא שם, מתוך ספר ההלכות של הרי"ף, וכפי שכבר הרגיש רבינו לוי ע"ה (אוצר הגאונים לברכות, ח"ב, הפירושים, עמ' 4, הע' ב'). והמדפיסים החדשים, שלא הרגישו בכך, "תיקנו" את הקטע ולא הסתפקו לציון את מקורם של הדברים בברכות, דף ב', ע"ב, אלא אף השמיטו את התיבות "בפרק מי שמתו" (דפוס ווארשא תרל"ו, דף כ"ב, ע"א). ועי' משי"כ להלן, הע' 62.

46 ובספרו בית הבחירה למסכת ברכות, שם, מביא ר"מ המאירי את שיטתו של רבנו אפרים בשם "גאון ספרד". ועיין הערתו של רש"י קוק נ"י מכאן למקורו של הרמב"ם (סיני, שנה י"ב, חוב' ה'), ירושלים שבט"א דר תשי"ט, עמ' שני"ט). ולעצם דברי רבנו אפרים עוד אחזור אי"ה במ"א.

47 בדפוס ווילנא שינו ותיקנו, קיצרו והוסיפו המגיחים כפי הנראה להם לפי העניין, אולם לעתים מתוך טעות. כך נשתבשו דברי רבנו אפרים הן ע"י ליקויי חסר והן ע"י ליקויי יתר ואף נעדרבו לעתים ונדפסו שלא

סיוע לדיעה, שרבנו אפרים חיבר ספר השגות מיוחד על הלכות הרי"ף⁴⁸.
אולם אין להסיק על סמך ההגהות הללו על טיב ספרו של רבנו אפרים. אמנם לכאורה נראה שההגהות הללו הן ספרו של רבנו אפרים לרי"ף בבא קמא, שכן בראשון כתוב: "כתב רבינו אפרים ד"ל הגהות אלו על הרב אלפס ז"ל, בבא קמא"⁴⁹. ובסופו: "עד כאן כתב רבי אפרים ז"ל"⁵⁰. ואף סגנונו הוא סגנונו של רבנו אפרים כלשונו וככתבו כפי שאפשר להיווכח מתוך השוואת דבריו לרי"ף שם, פרק י', סי' רכ"ב⁵¹ עם דבריו המובאים בספר המאור לשם, שעליהם אימר הרו"ה "וזה נוסח דברי ה"ר אפרים"⁵². אולם העיון בהגהות אלו והשוואתן להבאות מדברי רבנו אפרים למסכת בבא קמא בספרי הראשונים מפריכים הנחה זו. העובדה שלפני רוב ההגהות נמצאת כתובת חדשה "כתב רבינו אפרים"⁵³ אומרת דרשני, שהרי אילו היו הגהות

במקומם לגמרי, כך קיצרו, לפי דרכם, כמה כתובות והתחלות של דיבור — ע"י להלן, הע' 49 והע' 53 ולעתים אף החסירו חיבות באמצע הדיבור — ע"י, למשל, להלן, הע' 56; לעומת זה יש אף שהוסיפו בדבריו של רבנו אפרים חיבה שאינה בתמים דעים — ע"י להלן, הע' 59; ויש שעירבבו את דברי רבנו אפרים וצירפו שני דיבורים לאחר והדפיסו דיבור שלא במקומו — ע"י להלן, והע' 55. אבל יש גם שהטעות כבר היתה מצויה בתמים דעים ומתוך כך הדפיסו את הגהת רבנו אפרים שלא במקומה. הנה ברי"ף לבבא קמא, דפוס ווילנא, דף מ"ג, ע"ב, נמצאת הגהה של רבנו אפרים על הרי"ף המתחילה "ההיא שחיתא וכו'". כך מתחילה הגהה זו אף בתמים דעים, ססי' ס"ה, ולפיכך ציינוהו בדפוס ווילנא ליד דברי הרי"ף שם המתחילים "ההוא שותא". אולם העיון בדבריו של רבנו אפרים והשוואתם לדברי הרי"ף מראה, שהגהה זו אינה מכוננת כלפי דברי הרי"ף אלא היא מכוננת כלפי דברי הרי"ף "אמר לו אנש הושיט לי פקיע עמיר זה" הנמצאים באותו עמוד קודם לכן, והיא אינה אלא המשך להגהתו הקודמת של רבנו אפרים באותו עניין בעמוד הקודם, שם, ובדור שבמקום "ההיא שחיתא וכו'". צ"ל: "וההיא דהושיט וכו'". ואמנם כיו"ב שניים הדברים אף בספר "מאה שערים" לר' יצחק בר' אבא מארי ממרשילא לרי"ף שם, סוף שער י' (ד"ו, שם, דף נ"ז, ע"א, סור ב') "והא דתניא א"ל אנש הושיט לי..." וכן בכפרו "העיסור", ח"א, אות פ"א, ענין פקודין (דפוס לבוב, דף כ"ז, סור ד); אלא שריצבא"מ לא הביא את דברי רבנו אפרים כלשונם וככתבם אלא את חכנם בלבד. אגב, יש להעיר שגם בספר מאה שערים כאן, וכמו במקומות אחרים, חלו טעויות, ואפשר לתקן על פי ספר העיסור; השה, למשל, את הדברים הנ"ל בשני הספרים הללו במקומות הנ"ל. וכן גם להפך, אפשר לעתים לתקן שגיאות שנפלו בספר העיסור, שלקוייו מרובים, כידוע, על פי השוואה עם ספר מאה שערים כנ"ל וכפי שכבר הראיתי מקרים דומים בקרית ספר, שנה כ"ה, צד 166, סור א' וצד 169, סור ב'. אלא שיש להזהר בכגון אלו, שכן ישנם הבדלים בין ספר העיסור ובין ספר מאה שערים שאינם ניתנים לתיקון ושלעתים אף מותנים בטיבם של הספרים. כך, למשל, קורא ריצבא"מ את הרי"ף בס' העיסור "רב אלפס" ואילו בספר מאה שערים המוסב על הלכות הרי"ף — "רבינו", וע"י לענין זה מש"כ במאמר על "שרידים מפירושים וספרי תשלום להלכות הרי"ף" ההולך ונדפס בתרביץ, ספ"ב, הע' 119. ומכאן חבל שר' יצחק מאלצאן בהוצאה שלו מספר תמים דעים (והארשא תרנ"ו) השמיט את סי' ס"ה, הכולל את הגהות רבנו אפרים הנ"ל בהסתמכו על כך שהללו כבר נדפסו בהלכות הרי"ף, דפוס ווילנא. וע"י גם להלן, הע' 52.

48 מונטשריפט, 22, עמ' 542, הע' 2; דור דור ודורשיו, ח"ד, פכ"ו, הע' 14, עמ' 285; אור החיים, עמ' 241, סי' 500; מבוא לספר ראבי"ה, עמ' 326, הע' 1.

49 תמים דעים, ראש סי' ס"ח. ברי"ף לבבא קמא, דפוס ווילנא, דף ו', ע"א, השמיטו את הכתובת הזאת לפי דרכם, וע"ל, הע' 47.

50 תמים דעים, סוף סי' ס"ה. רי"ף לב"ק, ד"ו, דף מ"ג, ע"ב.

51 ד"ו, דף מ"ג, ע"א.

52 ד"ו, שם. ויש להעיר שעל ידי השוואת המקורות הללו אפשר לתקן כמה שגיאות, לקוי חסר וחילופי אותיות קלים, שנפלו לעתים הן בספר המאור והן בקיצור זה. וע"ל, הע' 47.

53 תמים דעים, סי' ס"ח; רי"ף, בבא קמא, ד"ה, דף ו', ע"א; ז' סע"ב; י"ב, סע"ב; י"ח, סע"ב; כ' ע"א, אות א'; כ"ב, ע"א; שם, ע"ב; כ"ג, רע"ב; כ"ו, ע"ב; כ"ט, ע"א; ל"ב, ע"א; ל"ה, ע"א; ל"ה, ע"א; שם, רע"ב; ל"ח, ע"ב; מ"ג, ע"א. במקומות אחדים אין כתובת חדשה והם בת"ד, שם ובריי"ף, ב"ק, ד"ו, דף כ' ע"א; כ"ג, ע"ב (אמנם במקום זה נמצאת כתובת בראש העמוד לפני דברי רבנו אפרים, אבל כתובת זו מוסבת רק על תחילת דבריו השייכים להלכות הרי"ף שם. ברם, המשך דבריו, מן התיבה "בעי" ואילן, אינם שייכים לאותו עמוד והם הגהה שניה בפני עצמה השייכת למקום אחר, כפי שיבאר להלן, והע' 55, ע"ש, ואלה חסרים אפוא

אלו עצם ספרו של רבנו אפרים על הלכות הרי"ף לבבא קמא, מה טעם לכתובות החוזרות, כתב רבנו אפרים? גדולה מזו, יש למצוא בספרי רבותינו הראשונים השגות אחרות משמו של רבנו אפרים על הלכות הרי"ף לבבא קמא שאינן כלולות בתוך התגהות הנ"ל⁵⁴. מכאן ברור שהגהות אלו אינן אלא ליקוט של הגהות מסויימות מתוך ספרו הכולל של רבנו אפרים על הלכות הרי"ף לבבא קמא.

ולא עוד אלא גם בקיצור השגות זה אפשר למצוא סיוע לדיעה, שהשגותיו ותוספותיו של רבנו אפרים על הלכות הרי"ף אינן אלא חלקים מספרו הכולל של רבנו אפרים, שכן אף בתגהות מקוטעות אלו יש למצוא לא רק השגות ותשובות אלא גם השלמות ותוספות לספרו של הרי"ף.

והרי דוגמה: בספר תמים דעים, סימן ס"ח, וכן משם בהלכות הרי"ף לבבא קמא, דפוס ווילנא, דף כ"ג, רע"ב, נמצא קטע מדברי רבנו אפרים, קטע זה יש לחלקו לשני דיבורים שונים. הראשון, המתחיל בתיבה "הליסטין", מסתיים בתיבה "פטורים" ומוסב על דברי הרי"ף, שם, באותו עמוד, ראש פרק ו', סי' ק"י, במשנה, השני, המתחיל בתיבה "בעי" נדפס כאן, בדפוס ווילנא, כהמשכו של הדיבור הראשון ובחלק ממנו אולם לאמיתו של דבר אין הוא במקומו והוא אינו שייך לכאן אלא מוסב על דברי הרי"ף להלן, בפרק זה, סי' קכ"ב, המתחילים "בעי אממר" (ד"ו, דף כ"ה, סע"ב) ושם מקומו⁵⁵. והנה שני הדיבורים הללו מקיצור ספרו של רבנו אפרים אינם אלא השלמה ותוספת לספר ההלכות של הרי"ף.

הדיבור הראשון בא להשלים את דברי הרי"ף, הרי"ף, במקום הנ"ל, מעתיק את המשנה "הוציאוה ליסטין הליסטין חייבין". סותם הרי"ף ואינו מפרש במה דברים אמורים ואפשר היה לשמוע מכאן שאם הוציאוה ליסטין הליסטין חייבין מכל מקום, בין אם הוציאוה על מנת לגזולה ובין שלא על מנת לגזולה. לפיכך ראה רבנו אפרים צורך להשלים את דברי הרי"ף על ידי הבאת דברי הירושלמי "כשהוציאוה על מנת לגזולה אבל אם הוציאוה לגזוזה הליסטין פטורים".

אף הדיבור השני בא להוסיף על דברי הרי"ף, הרי"ף, במקום השני הנ"ל, מביא את בעיית אממר אם "עשו תקנת נגזל במסור או לא" ומפרשה. על דברי הרי"ף אלה באה התוספת של רבנו אפרים, ש"עכשיו נהגו" — ועל פי "תקנת גאונים"⁵⁶ — להחמיר במסור מכל מקום בין הראה ממון חבירו ובין אם "הלשין בדבורו" בלבד, והפסיד ממון חבירו. לתוספת זו של רבנו אפרים יש מקום גם לפי שיטת הרי"ף, אבל במיוחד לשיטתו של רבנו אפרים, כי להלן, בפרק י', סי' רכ"ב (ד"ו, דף מ"ג, ע"א וע"ב) חלוק רבנו אפרים על הרי"ף, הרי"ף מחמיר וסובר שהנאנס למסור ממון חבירו פטור רק בזמן שהראהו, אבל

כתובת: כ"ט, ע"ב; ל"ט, ע"ב; מ"א, רע"ב; מ"ג, ע"ב (במקום האחרון צ"ל: "והיה דהושיט" במקום "היה שתיא" כנ"ל, הע' 47).

54 עיין ספר המאור לרי"ף, בבא קמא, פ"ג, סי' נ"ו (ד"ו, דף י"ג, ע"ב); רס"ד, סי' ע"ד (ד"ו, דף י"ז, ע"ב) — ועי' ללשון הבאה זו משיב בק"ס, שנה כ"ה, עמ' 229—230, ספ"ה, סס"י ק"ז (ד"ו, דף כ"ג, ע"ב).
55 נראה שמגיהי דפוס ווילנא לא הרגישו שיש כאן שני דיבורים שונים וחשבו ששניהם דיבור אחד נכתבו ואף הדפיסום כאחד, משום שהכתובת הבאה בדרך כלל בראש דיבור, כתב רבינו אפרים אינה רשומה כאן לפני הדיבור השני כנ"ל, הע' 53, ועי' ל, הע' 47.

56 "עכשיו" — כך בתמים דעים, סי' ס"ח, ומשום מה נשמטה ברי"ף, דפוס ווילנא, ועי' ל, הע' 47.
57 תקנת גאונים זו לא הוזכרה בספרו של טיקוצ'ינסקי: H. Tykocinsky, Die Gaonäischen Verordnungen, ברלין 1929. היא אף לא הוזכרה בין תקנות הגאונים שנמנו ע"י לוין באוצר הגאונים, כרך ט', מסכת בבא קמא, ירושלים תמוז תש"ג, עמ' 127—128. מן הראוי היה לאסוף את כל תקנות הגאונים, כי מלבד ערכן המדעי יכול להיות להן עכשיו, עם תקומת ישראל במדינתו וחיפושי דרך לתקנות שהומן גרמן, גם ערך מעשי, שכן אפשר ללמוד מהן על דרכי החקיקה בישראל.

אם הביאו — חייב, ואם על ממון עצמו נאנס ומסר של חבריו חייב מכל מקום בין הביאו ובין הראהו. ואילו רבנו אפרים כרבנו חננאל⁵⁸ מקיל וסבור שאם על ממון חבריו נאנס פטור מכל מקום בין הראהו ובין הביאו ואף אילו על ממון עצמו נאנס ומסר של חבריו גם כן פטור כשהראהו ואינו חייב אלא אם הביאו. ולפיכך ראה רבנו אפרים צורך להוסיף כאן שבמסר מעצמו, שלא באונס, החמירו יותר וחייבוהו מכל מקום ולא רק כשהביא את ממון חבריו ואף לא רק כשהראהו אלא אף אם גרם להפסדו של ממון על ידי דיבור בלבד⁵⁹. יש להעיר, שקיצור זה של ספר התשלום נתחבר, כנראה, בפרובנס או בקאטאלוניה הסמוכה לה⁶⁰. עד כמה שהעליתי מן ההבאות מתורתו של רבנו אפרים בספרי רבותינו הראשונים, שבדקתי לפי שעה, נזכר שמו על ידי חכמי התפוצות השונות ממצרים ועד אשכנז בתוספת כינויים שונים כדי להבחין בינו ובין חכמי אותן התפוצות בעלי שם ר' אפרים⁶¹. לעומת זה הוא נזכר בשמו בלבד רק בספריהם של חכמי פרובנס ותלמידיהם חכמי קאטאלוניה⁶².

58 ע"י בדברי רבנו אפרים כאן, שכל עיקרם אינם באים אלא להצדיק את שיטת רבנו חננאל, וע"י מש"כ למעלה, הע' 25.

59 ואף מכאן אתה דן שהנוסח בדברי רבנו אפרים „במסור לאנסינ“, כפי שהוא ניתן ברי"ף פטוס ווילנא (שם, דף כ"ג, רע"ב), אינו נכון. ותיבת „לאנסינ“ שלא כדין הוסיפה (ועי"ל, הע' 47). ולא זו בלבד שתיבת זו אינה נמצאת לא בדברי רבנו אפרים בת"ד, סי' ס"ח ולא בגמרא ולא בהלכות הרי"ף (אף ר' יוסף חביבא בנימוקי יוסף לרי"ף שם, דף כ"ה, סע"ב, ד"ה „במסור“ לא גרס כך ברי"ף, אלא פירש כך את דבריו, ובד"ו, שם, נהערבבו דברי ר' יוסף חביבא בדברי הרי"ף המשמשים התחלת זיבוריו וסימני הפסוק בדברי הנ"מ, שם, לא נכתמו כראוי). אלא שגירסה זו בדברי רבנו אפרים היא גם בלתי אפשרית; שהרי אילו נאמרו דברים אלה רק לשיטת הרי"ף שסבור, להלן, בפרק י', כנ"ל, שיש אופן שבהראה ממון חבריו בלבד גם כן חייב והוא כשאנסוהו על ממון עצמו והראה של חבריו, אפשר היה להבין את דברי רבנו אפרים כאן שהוא בא להוסיף שנהגו על פי תקנת הגאונים לדון דין מסורות לא רק בשהראה אלא אף בשדיבר בלבד, אבל רבנו אפרים עצמו שב הרי הוא חלוק על הרי"ף וסבור שבהראה לאנסינ ממון חבריו הוא פטור מכל מקום, בין אם אנסוהו על של חבריו ובין אם לא אנסוהו אלא על של עצמו, ואם כן כיצד יכול רבנו אפרים, לפי שיטתו, לומר כאן שלא רק כשהראה הוא חייב אלא אף בשדיבר! ואין לומר שרבנו אפרים שם אינו עוסק אלא בבירור שיטת ההלכה שבגמרא ולא ראה צורך להוסיף את המנהג ש„עכשיו נהגו“ על פי „תקנת גאונים“ שכבר הוזכרו כאן, שכן מלבד מה שאם כך, הרי כל אריכותו שם אינה מובנת, הרי דרכו של רבנו אפרים לחזור ולהזכיר אף מה שאמר כבר (ע"י למשל לשונו של רבנו אפרים להלכות הרי"ף, בבא קמא, פ"ה, ססי' קצ"ד, ד"ו, דף ל"ח, ע"ב, אות א), אף מכאן הוי אומר שלא דיבר רבנו אפרים כאן בנאנס, אלא במלשין מרצון בלבד. ואף לשונו כאן מדויקת כך: „שהלשין בדיבור“.

60 על קשרי התורה שבין פרובנס וקאטאלוניה עמדתי במבוא לחולדות הספרות הרבנית בפרובנס (כ"י), וע"י, לפ"ש, מש"כ בתרביץ, שנה י"ט, ספר א', עמ' 25, והע' 69–70 ועמ' 34, הע' 146; וכן בקרית ספר, שנה כ"ד, חוב' א', ראש צד 9. וע"י גם להלן, הע' 62, שיחסם של חכמי פרובנס כלפי הרי"ף ורבנו אפרים היה כיחסם של חכמי קאטאלוניה לשני החכמים הללו.

61 ע"י מש"כ בק"ס, שנה כ"ה, עמ' 229, וכן שם, 167–168. התופעה שחכמי אשכנז מציינים אותו כ„קלעי“ סתם ואילו הקדמון האלמוני מחבר הספר לברכות שחי כפי דעת פרופ' אסף באסריקה הצפונית (ע"י מאמרים לזכרון רצ"ס חיות, עמ' כ"ט וכן מש"כ במאמר ההולך ונדפס בתרביץ, סוף פרק א', והע' 48–50, וכן שם, ספ"ב, והע' 133), ציין את שם מקומו במלואו „דמן קלעה חמאד“ נעוצה אולי בעובדה שחכמי אשכנז לא ידעו שכמה מקומות יש בתואר זה ואילו לחכם הקדמון, שחי בארץ ישמעאלית, היו ידועות כמה קלעות ולא רק אחת, קלעה חמאד, בלבד. וכבר נתבלבלו חוקרים מפורסמים בדורות האחרונים בקביעת עובדות מתוך שקשה היה להם להבחין בין קלעה אחת לשניה במקום שנוכרה „קלעה“ סתם (ע"י לפ"ש, מה שכתב הרב ר' יעקב משה טולידאנו בספרו „גר המערב“, ירושלם תרע"א, עמ' 27, הע' ט"ו), וכיו"ב נתכנה ע"י חכם אחר מארצות המזרח התיכון על שם משפחתו (וע"י מש"כ בק"ס, שם) ואכמ"ל. רצוני כאן רק להוסיף לרשימת הכינויים שבהם נתכנה ר"א תלמיד הרי"ף גם את הכינוי „רבינו אפרים גאון“.

62 עיין ברשימת ההבאות משמו אצל ר"ה בספר המאור — למעלה, הע' 39, ברשימת ההבאות משמו

והנה בקיצור זה של ספר התשלום נזכר שמו של רבנו אפרים ללא תוספת כל כינוי⁶³. סיוע להשערה זו יכולה אולי לשמש גם העובדה, שקיצור זה נמצא לראשונה בספר "תמים דעים" — קובץ המכיל במיוחד את דברי תורתם של ראשוני פרובנס ותלמידיהם חכמי קאטאלוניה⁶⁴.

וזכר לדבר ישנו אף בעצם העובדה שרוב ההבאות שהגיעו לירינו משמו של רבנו אפרים, וככתבם וכלשונם, נמצאים בספריהם של חכמי פרובנס וקאטאלוניה דווקא⁶⁵. ברם, יחד עם זה יש להעיר, שאף אם תתאשר ההשערה שהובעה למעלה, שהרז"ה היבר קיצור מספר התשלום של רבנו אפרים, הרי נראים הדברים, שהקיצור הזה לב"ק לא הרז"ה חיברו. הרז"ה בספר המאור אינו מביא כמה השגות הנמצאות בקיצור זה⁶⁶ ולעומת אלו הוא מביא השגות אחרות משמו של רבנו אפרים בקיצור זה⁶⁷. ואם העובדה הראשונה אינה אלא זכר לדבר, שהרי ייתכן שבספר המאור לא הכניס הרז"ה את כל ההגות של ר"א שהביאן בקיצורו מתחילה, הרי בעובדה השניה יש משום ראיה לדבר, אם כי לא ראיה גמורה.

ג) הרז"ה בספר המאור להלכות הרי"ף, מסכת מגילה, טוף פרק א', כותב: "כתב הר"א אפרים תוספת על הלכות הרי"ף ז"ל..."⁶⁸. מכאן הסיקו חכמים אחדים, שרבנו אפרים כתב נוסף על ספר ההשגות שלו גם תוספות בספר ההלכות של הרי"ף⁶⁹.

אצל ר' יצחק בר' אבא מארי ממרשליא בשלושת ספריו: העיטור, עשרת הדברות ומאה שערים, שנתתי בקרית ספר, שנה כ"ה, צד 164—165 וכן ברשימה הקטועה מחכמי פרובנס וקאטאלוניה המביאים את רבנו אפרים, שנתתי לפ"ש, שם צד 166—167.

הסיבה לכך, שדווקא אצל חכמי פרובנס וקאטאלוניה נזכר רבנו אפרים לרוב בשמו בלבד ללא תוספת כינוי, נעוצה, כנראה, בעובדה שהלכות הרי"ף שימשו לחכמי התחום התורני הזה במיוחד "תלמוד קטן" ממש במקום הגמרא (עיי', למשל, מש"כ למעלה, הע' 45; ועיי', לפ"ש, מש"כ בק"ס, במקום הנ"ל, צד 171). וכשם שבהלכות הרי"ף ראו את הספר, את הגמרא, ובו עצמו את רבם, "הרב" ולעתים אף את "הגאון" (על כל אלה ידובר במאמר העומד להתפרסם אי"ה בקרוב), כך ראו אף בתלמודו נושלים, ורבנו אפרים, שספרו היה מוסב על הלכות הרי"ף והיה ספר יסוד להבנתן ולהשלמתן, את רבנו אפרים טחם, הידוע; מלבד מה שאולי לא היו בין חכמי פרובנס חכמים מפורסמים בעלי מדרגה תורנית דומה בשם זה, בעוד שבין חכמי יתר התפוצות כבר נתפרסמו מאד חכמים אחרים בשם זה בטרם נתפרסם אצלם שמו של ר"א תלמיד הרי"ף מירסום מופלג. וכדורות הבאים, כשנתפרסמו אף בפרובנס ובקאטאלוניה חכמים אחרים בשם זה, לא שינו חכמי התחום התורני של פרובנס מן המורגל והשתדלו למנוע חילופי גברי עי"ז שהוסיפו כינויים שונים לחכמים ההם (עיי' לפ"ש, ק"ס, שם, עמ' 229). ועי"ל, הע' 65. על יחס ההעצה כלפי רבנו אפרים מצד חכמי פרובנס מעידה אף העובדה שאפילו הראב"ד הרגיל להשתמש כלפי גדולים בכינויים קשים מכנה אותו "הרב אפרת" (ספר "כתוב שם" לגיטין, הוצ' רמ"ז חסידא, עמ' 22).

63 עיי' למעלה, הע' 53.

64 אבל הקובץ כולו אינו, כפי שרגילים לציין, של הראב"ד, שכן מובאים בו גם דבריהם של חכמים מאוחרים לראב"ד, ואכמ"ל.

65 עיי', לפ"ש, ברשימות שצינתי למעלה, ראש הע' 62. עובדה זו היא שעוררה, כנראה, את הרושם אצל חכמים אחרים, שרבנו אפרים היה מחכמי פרובנס. כך בזמנו א' ה' ווייס, שמתחילה נחלבט בשאלת מולדתו של ר"א (דודויד, ח"ד, ספר י"ט, פכ"ו, הע' 14, עמ' 285) מונה אח"כ את ר"א בין ראשוני פרובנס שעסקו ברי"ף (שם, ח"ה, ספר כ', פ"א, סע"מ 1). וכן עכשיו א' ה' הירשמן (Rabbi Isaac ben Sheshet Perfet and his time נדפדוק התש"ז, עמ' 83).

66 עיי' למעלה, הע' 53, רשימת ההשגות שבקיצור זה והשווה את ספר המאור באותם המקומות.

67 עיי"ל, הע' 54.

68 רי"ף, מגילה, ד"ה, דף ד', ע"א.

69 ה' גרוס, מונטסשריפט, 22, עמ' 542, והע' 3; ח' מיכל, אור החיים, עמ' 241, סי' 500; וכן א' הפטוביצר, מבוא לספר ראב"ה, עמ' 325, ועמ' 326, הע' 2; כיו"ב א' ה' ווייס, דודויד, ח"ד, ספר י"ט,

אולם מדברי הרי"ה אלה אפשר ללמוד, שרבנו אפרים כתב תוספת לרי"ף, אבל אין להסיק מהם שתוספותיו לא היו כלולות בספר הכולל הנ"ל של רבנו אפרים על הלכות הרי"ף, ואם ניתן להסיק בכלל מדברי רי"ה אלה על מציאותו של ספר מיוחד, שכלל רק תוספות להלכות הרי"ף, הרי זה על ספרו של הרי"ה עצמו. שכן הרי"ה כתב לאמור: "כתב ה"ר אפרים תוספת על הלכות הרי"ף ו"ל... כדכתיבנא בתוספת הלכות...". כלומר, הרי"ה מביא בספר המאור תוספת אחת משמו של רבנו אפרים, שכבר הביאה קודם לכן בספרו האחר — "תוספת הלכות", השערה שנמצאים לה סמוכין פה ושם אלא שצריכה עדיין עיון א⁶⁰.

בדיקת ההבאות מתורתו של רבנו אפרים בספרי רבותינו הראשונים מראה שספר התשלום של רבנו אפרים על הרי"ף הקיף לפחות את כל הלכות הרי"ף. להלן ניתנת לפ"ש, רשימת מבחר הבאות, אחת למסכת.

ברכות: הקדמון לברכות, כנ"ל בראש המאמר הזה, ועי' גם מש"כ, הע' 8.
שבת: חידושי הרמב"ן למסכת שבת, מ"ד, ע"א, ד"ה מוכני.
עירובין: עי' למעלה, הע' 39, ברשימת ההבאות משמו של ר"א בס' המאור.
פסחים: עיי"ש.

ראש השנה: ספר האשכול, הוצ' אלבק, ח"ב, ירושלים תפרי"ח, עמ' 60.
יומא: שם, עמ' 61.

סוכה: חידושי הריטב"א למסכת תענית, ב, ע"א ד"ה א"ר יהושע.
ביצה: עי"ל, הע' 39.

תענית: חידושי הריטב"א למסכת תענית, דף ט"ו, ע"ב, ד"ה מתני' כך.
מגילה: עי"ל, הע' 39.

מועד קטן: ספר האשכול, כנ"ל, עמ' 186—187.
יבמות: עי"ל, הע' 39.

כתובות: פסקי הרא"ש, כתובות, פ"ג, סס"י ג'.
גיטין: חידושי הרמב"ן למסכת גיטין, דף פ"ו, ע"א ד"ה מתניתין.

בבא קמא: עי"ל, הע' 39.
בבא מציעא: עיי"ש.

בבא בתרא: עיי"ש.

סנהדרין: חידושי הר"ן למסכת סנהדרין, כ"ג, ע"ב, ד"ה א"ר דימי.
מכות: חידושי הרמב"ן למסכת מכות, סוף פרק א' (דפוס ירושלים, דף ל', טור ד').
שבועות: שם למסכת שבועות, סוף פרק ה' (כנ"ל, דף י"ד, טור ד', ד"ה ורבינו).
עבודה זרה: מלחמת ה' לרמב"ן על הלכות הרי"ף, ע"ו, פרק ה' (ד"ו, דף ל', ע"ב).
חולין: עי"ל, הע' 39.

הלכות קטנות: ספר העיטור, חלק ב', שער ציצית, שער ראשון ציצית, חלק ראשון (דפוס לבוב, ח"ב, דף כ"ט, טור ד').

ספרו זה של רבנו אפרים טבע את חותמו על ספרות ההלכה, הן הפרשנית והן הפסקנית.

סכ"ו, הע' 14, עמ' 285, אלא שזה האחרון הביא ראיתו מספר האשכול, הוצ' הצב"א, ח"ב, האלכרשטאט תרכ"ח, עמ' 28, אבל היינו הך (ועי' בספר האשכול, שם, הע' ט"ז) ובספר האשכול, הוצ' אלבק ליתא.
אנא 69 ועי' לפ"ש דברי הרמב"ן "וגם הוא בתוס' בס' המאור" בחידושי לחולין, בסוגיית "נשר", ד' ירושלים דף ע"ה, טור ד', ולחיקון דברי הרמב"ן המשובשים שם — מש"כ בתריבין, שנה י"ט, עמ' 29, הע' 105.

דברי תורתו הגיעו לכל גלויות ישראל ממצרים ועד אשכנז והשפעתו היתה גדולה מאד במשך כל הדורות מזמנו ועד היום הזה, כפי שכבר העירותי במאמר אחר ⁷⁰. אמנם ר' אברהם אבן דאוד בספרו סדר הקבלה אומר, שלאחר פטירת רבנו חננאל ורב נסים "פסק התלמוד מאריך אפריקה ונשאר מעט מזער במדינת אלמהדיה ביד בני זוגמאר ובמדינת קלעה חמאד ביד מר שלמה הדיין בן פורמש אבל לא נסמכו ברבנות ולא יצא טבעים בעולם" ⁷¹ ואילו את רבנו אפרים אין הוא מזכיר כלל. אבל אין לראות את דברי הראב"ד על ספרות ההלכה בארצות שונות חוץ מספרד בתקופה שלאחר הרי"ף כמשקפים את המצב לאמיתו. הרי ידוע שאף רש"י לא מצא את הערכתו בספרו של הראב"ד ⁷². סופרי דברי ימיה של ספרות ההלכה שבאו אחר הראב"ד הלכו בעקבותיו ולפיכך לא הזכירו את רבנו אפרים כלל ⁷³. משום כך לא עסקו בו גם רוב החוקרים בחכמת ישראל שבדורות האחרונים, חוץ מיחידים כר' יעקב רייפמאן ⁷⁴, ר' חיים מיכל ⁷⁵ ור' אביגדור אפטוביצר ⁷⁶ ויבלחטו"א מוהרי"ן אפשטיין ⁷⁷.

70 עיין ק"ס, שנה כ"ה, צד 164—168 וכן עמ' 229. בייחוד השפיע על חכמי פריבנס (ורום צרפת) וקאטלונגיא הראשונים כגון ר' אברהם בר' דוד מפוסקיר, ר' זרחיה בר' יצחק הלוי מגירונא, ר' יצחק בר' אבא מארי ממשיליא, ר' משה בן נחמן ור' שמואל הסרדי מברצלונא, שהרבה מתורתו שקוע בספריהם, עתים בשמו ועתים אף בלי הזכרת שמו. ואכמ"ל. ועי' גם להלן, הע' 73.

71 נייבואר, סדר החכמים, ח"א, עמ' 73.

72 עי' צונץ, [ZfW] סע"מ 280 — רע"מ 281; ועי' כרם חמד, מחב' ז', תר"ג, עמ' 2; אסף, תרביץ, שנה ח', תרצ"ג, עמ' 162, הע' 2; גינצבורג, גנוי שכטר, ספר ב', סע"מ 382. ועי' מש"כ בעניין זה במאמרי ההולך ונדפס בתרביץ, טוף פרק ב'. ועי' גם להלן, הע' 73.

73 רק ר' מנחם בר' שלמה המאירי הפרובנסי הזכיר את רבנו אפרים בפתיחתו למסכת אבות (נייבואר, סה"ח, ח"ב, עמ' 228). ובעוד שר"א אבן דאוד רואה את ר' יוסף הלוי אבן מיגאש ואת ר' ברוך אלבאליא כ"זוג" תלמידיו החשובים והמפורסמים ביותר של הרי"ף (שם, ח"א, עמ' 77 ורע"מ 76) רואה ר"מ המאירי את רבנו אפרים ואת רי"ן מיגש כ"גדוליהם" של תלמידי הרי"ף (שם, ח"ב, שם). ועי' גם למעלה, הע' 70. ועל פיו של ר"מ המאירי הזכירוהו גם כמה מן הבאים אחריו ההולכים בעקבותיו.

74 תולדות רבנו זרחיה הלוי, פראג תרי"ג, עמ' 60, הע' 82—83.

75 אור החיים, עמ' 241, סימן 500.

76 מבוא לספר ראבי"ה, עמ' 325—326.

77 מבוא לנוסח המשנה, עמ' 1304 ועמ' 1324.

עתוני היהודים שהופיעו באפריקה הדרומית בראשית שנת 1950

מאח

אברהם פוליבה (יוהנסבורג)

סקירה זו היא חלק מספרי: "תולדות העתונות והספרות של היהודים באפריקה הדרומית מיום הופעתו ועד ימינו אלה". תודתי נתונה לוועד הקהלות, יוהנסבורג, עורכי העתונים ועוזריהם, להאדונים: י. ש. יודילוביץ, ס. רוכלין, יהונתן בוטניצקי ולאחי שמעון פוליבה, שסייעוני בעבודה זו.

מלבד הידיעות של ועד הקהלות ויוהנסבורג על שני השבועונים "Jewish Chronicle", "Zionist Record" השתמשתי גם בחומר שמצאתי במאמרו של י. ש. יודילוביץ "על העתונות היהודית בדרום אפריקה" ב-"Jewish year book 1929" על השבועון "אפריקאנער אידישע צייטונג" והירחון "דרום אפריקה". השתמשתי גם בחומר שמצאתי במאמרו של יהונתן בוטניצקי על "העתונות היהודית באפריקה הדרומית" בספר: "ספרים וסופרים 1948". אני מקוה שנכללו כאן כל עתוני היהודים שהופיעו באפריקה הדרומית בראשית שנת 1950. אם החסרתי משהו, אודה למי שיעירני על כך.

א. מופיע פעמיים בשבוע

1 J. T. A. (Jewish Telegraphic Agency).

עלון, אנגלית, יוהנסבורג. מופיע פעמיים בשבוע: כיום שני וביום רביעי. העורך כיום: אוגר ברנשטיין. התחיל לצאת לאור בפברואר 1948.

ב. שבועונים

2 The S. A. Jewish Chronicle.

אנגלית, קיפטון. היה העתון הראשון בשפה האנגלית של יהודי דרום אפריקה. הופיע מ־7 לפברואר 1902 עד 11 לאוגוסט 1904, פעם בשבועיים בקיפטון. מ־5 למאי 1905 עד דצמבר 1927 הופיע ביוהנסבורג כשבועון. ונאזז הועבר שוב לקיפטון, ושם מופיע עד היום, כשבועון. העורכים היו: ל. גולדשמיד, י. קרטוב, מאשא גיטלין. העורכת כיום: גב' רבקה גיטלין. המגמה: עניני יהודים כלליים וציונות כללית.

3 Zionist Record.

אנגלית, יוהנסבורג. יצא לאור מיום 15 לנובמבר 1908 עד שנת 1924 ע"י הפדרציה הציונית פעם בחודש. משנת 1924 הופיע פעמיים בחודש. משנת 1926 עד היום — פעם בשבוע. יוצא לאור כיום ע"י התבררה "קדימה" כעתון רשמי של הפדרציה הציונית בדרום אפריקה. העורכים היו: מ. אברהמס, י. גודמן, לנוקס ל. לוה, י. ה. הרריס, י. אלכסנדר, משה דה סקס, דוד דינוב. העורך כיום: ס. גרשטר. המגמה: הפצת הרעיון הציוני בין יהודי דרום אפריקה וידיעות מהעולם הציוני.

4 אפריקאנער אידישע צייטונג.

אידיש, יוהנסבורג. התחיל יוצא לאור ב־10 לאפריל 1931. מיסדו, עורכו והמוציא לאור הראשון היה בן־ציון אלמוני. כעבור שנים אחדות עברה הוצאת העתון לידי ב. גרשמן והעורכים היו: י. בוטניצקי, א. שכן (שאבאן), דוד טראם וי. ש. יודילוביץ. בשנת 1938 נתמנה ש. ל. שניידמן לעורך. משנת 1939 עד 1949 היה העורך י. בוטניצקי ומשנת 1949 — ב. גרשמן. מאוגוסט 1936 הופיע העתון פעמים בשבוע: כיום שלישי וביום ששי. בשנת 1937 התאחדו שני העתונים "דער אידישער עקספרס" ו"אפריקאנער אידישע צייטונג", ומאז עד אפריל 1942 הופיע "דער אידישער עקספרס" בכל יום שלישי ו"אפריקאנער אידישע צייטונג" בכל יום ששי.

מגמת העתון: הפצת ידיעות היהודים מדרום אפריקה ומכל העולם.

5 S. A. Jewish Times.

אנגלית. יוהניסבורג. הופיע מיוני שנת 1936. העורך הראשון היה א. אובדוף. המיסד והעורך כיום: ל. פלדברג. המוציא לאור: "S. A. Jewish Times". עתון בלתי מפלגתי ועומד ברשות עצמו.

6 The Jewish Herald.

אנגלית. יוהניסבורג. יוצא לאור החל מיום 12 למרץ שנת 1937. המיסד: ז. ז'בוטינסקי, "New Zionist Organisation". העורך כיום: י. קטנר. העורכים הקודמים: זאב ז'בוטינסקי, א. מינקין, ר. רודולף, א. משיקער, ב. גרינברג, י. קטנר. המוציא לאור: "United Zionist Revisionist Party". המגמה: בירור דרכי המפלגה והפצת דעותיה.

ג. דו-שבועון

7 Jewish Family Magazine.

גרמנית (מאמרים אחדים באנגלית). יוהניסבורג. מופיע מנובמבר 1936 כירחון מודפס על מכונת כתיבה. מ-1.12.1938 — פעמים בחודש. המיסד והעורך והמוציא לאור פ. מ. רוזנטל. המגמה: יחסים טובים בין קבוצת יהודי דרום אפריקה ומדינת ישראל.

ד. ירחונים

8 "דרום אפריקה".

אידיש. יוהניסבורג. הופיע מדצמבר 1922 עד אוגוסט 1923 ע"י "אידישער ליטערארישער פאראיין". אחרי הפסקה ארוכה הופיע שוב מיולי 1928 עד מרץ 1930 ע"י "Jewish Publication Society" בעריכת י. מ. שרמן ובסוף ע"י א. מ. פנקס. אחרי כן יצא ע"י אנשים פרטיים בעריכת מר א. שאבאן ומר י. מ. סעווין. בינואר 1931 נשתנה השם ל"אידישע טריבונע" והופיע בעריכת הרבי מ. גרויס. מ-1 לאוקטובר 1932 ועד ספטמבר 1933 עברה העריכה לידי י. בלומנטל כעתון רביזיוניסטי. מספטמבר 1948 ועד היום מופיע בעריכת ועדת העתון ובהוצאת: "אידישע קולטור פעדעראציע".

תוכן העתון: פוליטיקה, תרבות ושאלות חברתיות.

9 "Hasholom".

אנגלית. דרבן. מופיע מספטמבר 1923. העורך: א. לוין. המיסד: "החוג היהודי בדרבן" ("Durban Jewish Circle"). המוציא לאור: "המועדון היהודי בדרבן" ("Durban Jewish Club"). המגמה: הפצת ידיעות על עניני הקבוצה היהודי בדרבן.

10 ברקאי.

עברית. יוהניסבורג. יוצא לאור החל מיום 21 לאוקטובר 1932. המיסד והעורך: י. רובינ, המוציא לאור: "סופרים עבריים באפריקה הדרומית". המגמה: ספרותית, בלתי מפלגתית.

11 "Looking Ahead" of S. A. Ort-Oze.

אנגלית. (מוסף באידיש). יוהניסבורג. מאז 1938 מופיע בבילטון מודפס במכונת כתיבה. מפרברואר 1945 — כבילטון מודפס. מאפריל 1949 בשם: "Looking Ahead". המיסד והעורך הוא א. מרקוביץ. המוציא לאור: "S. A. Ort-Oze". המגמה: עודדות הנוער להכשרה חקלאית, למוד מקצועות, ידיעות וחדשות היהודים בעולם.

12 Labour Zionist.

אנגלית. יוהניסבורג. מופיע מנובמבר 1941 עד מרץ 1946. ממרץ 1946 נקרא: "S. A. Jewish Frontier". העורך היה Colin Legum. לא הופיע בתקופת ספטמבר 1948—יוני 1949. המוציא לאור: "S. A. Zionist Socialist Party". העורך פ. גלמן. חברי המערכת: Leslie Cooper, Dr. Sonnenbend, Adv. Len Lazar, Naomi Hermann, Deneen Hyman, J. Isacovitz, Ben-Moshe. עתון המפלגה לברור דרכיה.

13 Our Future. אינזער צוקונפט

באנגלית ובאידית. יוהניסבורג. יוצא לאור החל מיום 14 לאוגוסט שנת 1942. המיסד היה רבי מאיר ברלין (בראילן). העורך: בן-משה. המוציא לאור: מפלגת המזרחי. המגמה: כירור דרכי המפלגה וידיעות מעולם המזרחי.

14 Hashomer. (השומר).

אנגלית, בלומפונטין. מופיע ממאי 1945. המיסד והמוציא לאור: Bloemfontein Hebrew Congregation. העורך מראשיתו ועד היום: לואיס הוטק. המגמה: עניני קהלת בלומפונטין ועניני יהודי דרום אפריקה.

15 Achdut (אחדות).

אנגלית, יוהניסבורג. הופיע מנובמבר 1945 עד ספטמבר 1946 פעמים בשנה. העורך היה סרופ. רבי ל. י. רבינוביץ. בספטמבר 1949 נתאחד עם הירחון החנוכי "Parent and Child" שיצא לאור מספטמבר 1941 עד ספטמבר 1949 ע"י עורכו ד"ר ה. מאירובסקי. העורך כיום: רבי אריה סינגר. המוציא לאור: "The United Hebrew Congregation". המגמה: עניני הקהלה והחונך.

16 Reconstruction.

אנגלית, יוהניסבורג. יצא לאור באפריל 1946. העורך: ב. סקס. המוציא לאור והמיסד: "S. A. Jewish Appeal". המגמה: מגביות לצרכים שונים.

17 Jewish Affairs.

אנגלית. יוהניסבורג. מופיע מיוני 1946. המיסד: ועד המורשים היהודים דרום אפריקה. העורך מראשיתו ועד היום: צבי קצוב. המוציא לאור: "ועד המורשים היהודי" ("S. A. Jewish Board of Deputies"). המגמה: ידיעות על עניני ועד המורשים היהודי וגם הקבוץ היהודי באפריקה הדרומית.

18 Pretoria Jewish Review.

אנגלית. פריטוריה. הופיע מפברואר 1948. המיסדים: רבי ד"ר א. גויפלד, ה. סגל. העורך: ה. סגל. המגמה: עניני היהודים בפריטוריה.

19 News and Views.

אנגלית. יוהניסבורג. הופיע מפברואר 1948. המו"ל והמיסד: "S. A. Women Zionist Council". העורכת: גב' ג. קרק. המגמה: הסברת תפקידי האשה לפעולותיה למדינת ישראל.

20 Jewish Life Illustrated.

אנגלית. יוהניסבורג. יוצא לאור החל מיום 15 למאי 1948. המיסד: ב. אברמוף. העורך הראשון: א. מרקוביץ. העורך כיום: ה. מרגלית. בלתי מפלגתי ועומד ברשות עצמו.

21 Hamdaber. (המדבר).

אנגלית. יוהניסבורג. הופיע מ-15 באפריל 1949. העורך: א. סימונוביץ. המוציא לאור: הנוער הציוני הסוציאלי. המגמה: האידאות של הנוער הציוני הסוציאלי.

22 The Jewish Digest.

אנגלית. יוהניסבורג. הופיע מאוקטובר 1949. המיסד והעורך: א. ב. ריבאק. המוציא לאור: "The Jewish Digest Publishing Co.". המגמה: עניני מדינת ישראל והיהדות.

23 The United Zionist.

אנגלית. יוהניסבורג. העתון הרשמי של המפלגה הציונית המאוחדת. הופיע מנובמבר 1949. העורך: ה. סטאטצן. חברי המערכת: יו"ר י. רנסקי, רבי ניופלד, גב' קאטצן, גב' פונקס, מר סגל, מר הורביץ. המוציא לאור: "The United Zionist Party of S. A.". המגמה: הסברת הקו הציוני הכללי.

24 Hamagid (המגיד).

אנגלית. קיפטון. הגליון הראשון הופיע ב-20.8.49, השני הופיע במחצית דצמבר 1949. מ-1.1.50 מופיע כירחון.

העורך: יוליוס מנדלוביץ. סגן העורך: ב. מילר. המיסד: ב. מילר. חבר האכססקטיבה של הנוער הציוני בקיפסון. המוציא לאור: האכססקטיבה של הנוער הציוני בקיפסון. התוכן: עניני הנוער הציוני.

ה. דו-ירחונים

25 Habinyan (הבנין).

אנגלית. יוהניסבורג. הופיע מינואר 1934 עד 1948 כירחון לבני גיל 8-16 שנה. מ'1948 ועד היום מופיע כדו-ירחון. העורך: ר. גודמן. המוציא לאור: "הבונים".
המגמה: עניני חנוך ואמון הנוער ברוח העם והציונות, עניני יהודים, ידיעות וחדשות.

26 The Progressive Jew.

אנגלית. יוהניסבורג. יוצא לאור ממאי 1944 בעריכת ועדת מערכת זו: רבי ד"ר ס. וילר, ב. ברש, ר. רבינוביץ. העורך הראשון היה ד"ר רבי ס. וילר. המוציא לאור: "The S. A. Union for Progressive Judaism".
המגמה: הסברת הדעות, שנויים, תקונים בדת ישראל לפי הריפורמות החדשות: "Reform Synagogue".

27 Hashomer Hatzair. (השומר הצעיר).

אנגלית. יוהניסבורג. מופיע ממאי 1946. המיסד והעורך הראשון: מ. לחין. אחריכך העורכים: דוד וינברג, ליאון פרידמן, ד. קומפס, מ. קורוניק. העורך כיום: מ. קורוניק. המוציא לאור: "תנועת הנוער של השומר הצעיר". המגמה: ברור האידיאולוגיה, החנוך והדרכים של השומר הצעיר.

28 Iton Hashomrim. (עתון השומרים).

אנגלית. יוהניסבורג. הופיע בפעם הראשונה באפריל 1947 כתוב על מכונית כתיבה. בדפוס החל מיולי 1948. מספטמבר גשתנה השם ל"עלה". העורך: ב. האמרשלג. יוצא לאור ע"י "הבונים" בשביל גיל 16 ומעלה.

ו. רבעונים

29 The Judean.

אנגלית ואפריקנס. יוהניסבורג. מופיע מספטמבר 1946. המיסד והעורך: מ. ה. קאם. המוציא לאור: "S. A. Jewish Ex-Service League".

30 Hayam.

אנגלית. קיפסון. מופיע מדצמבר 1946. העורכת: ס. גרוס. המוציא לאור: "Israel Maritime League".
המגמה: ברור שאות פתוח הים הישראלי והשגת האמצעים הכספיים.

31 H. O. D. (Hebrew Order of David).

אנגלית. יוהניסבורג. מופיע מאפריל 1948. המיסד והמוציא לאור: "Hebrew Order of David".
העורך: ג. סולרש. בעל נסיות ציוניות.

ז. שנתונים

32 S. A. (South African) Jewish Chronicle Rosh-Hashanah.

אנגלית. קיפסון. העורכת: רבקה גיסלין. המוציא לאור: "S. A. Jewish Chronicle".

33 Zionist Record Newyear Annual.

אנגלית. יוהניסבורג. העורך: ס. גרשטר. המוציא לאור: חברת "קדימה".

34 S. A. Jewish Times Rosh Hashanah.

אנגלית. יוהניסבורג. העורך: ל. פלדברג. המוציא לאור: "S. A. Jewish Times".

35 Jewish Guild New-Year Annual.

אנגלית. יוהניסבורג. המיסד והעורך: י. גודמן. המוציא לאור: "Johannesburg Jewish Guild".

36 Hasholom Rosh-Hashanah Annual.

אנגלית. דרבן. העורך: א. לוי. המוציא לאור: המועדון היהודי בדרבן.

37 דרום אפריקאנער ראש השנה יאהר בוך.

אידיש. יוהניסבורג. מאמר אחד בתש"י היה בעברית. העורך והמוציא לאור: יהונתן בוטינצקי.

יהללך זר ולא פיקי נבריו ואל שפתיקי:

מי דאה שבעה רועים ושמונה נכוכי אדם ויצאים ולא יצא

אלו האלופים והנא ונים יצו אשר העירו כשרות על הנזיר חזה כי חסיד גדול וישר
הוא כלם אנשים ראשי בני ישראל המה באשר עיני סכלת תחונת
התחובות :

<p>להיו זאת ידוע לכם כי זה החסיד אברהם בר אלכסנדר ז"ל סקק ברעדיעלר אצל ק"ק שנייטיץ הנקרא כפי כל אדם אברהם וויינגס חסיד גדול וכאמרו וסנה היה בכאן בק"ק פראג מקרי דרדקי פלטה פני דכופים ולא נחבא בו שום דבר רע ומפני זה א תיראו מלפניו ביבאמרו הוא ואף כטנריו אינם ניכרים כי הדרכי בחזקת מסוכנים הם ונסה יראה ללכב והאדם יראה לכוים ועל זה באתי להעיד נאם יהודה ליוא בן לאה בעלאל זל ריש מתיבתא דקק פראג :</p>	<p>הגם סדברי הנאח המורה אינן גריסין חזוק ומה לנו לירא ועוד לקראי מ"מ באנו ברי לאפנים נכרא בדברי אמת וישרה להעיד פדות ברורה מהחסיד הכלל הוא למדן וכעל סכרא וכל המטיבים עמו יהיה ה' אלהיו עמו כי הוא איש הולך בחומי יהיו יוסה ח' תשרי ססב לפ"ק דברי הכתוב וחזקת בפקודת פרנס החורם הקצין הראש במדר סאיר עפשטיין וחביריו הקצינים ראשי יצוי נאם יוסף יקותיאל נקרא קפמן בן לאה כבהרר יעקב יודא סגל זל סיפר דקק פראג :</p>
--	---

מ דעת זאת ככל הארץ כי זה האיש סכל היה כנליל זה פריול בארץ
איטאליא מקרי דרדקי זמן רב ומעולם לא יבא דבר פאיו מתוקן
תחת ידו ועולם לא נחבא כשפתיו וכל הכעלי בתים יכו אשר היה מתבודד בכל
קורתם העירו והגידו בדברי אמת וישרה כי חסיד גדול וכאמרו הוא ונזיר
כמיהו ירבו נזירים בשארל שהפריש והבדיל עכמו מכל הנאות העולם לבב
הזה אשר דרכו החסדות בסתרה זכו מעשיו נעימים וישרים וכל המטיבים
עמו יהיה אלהיו עמו כי הוא הולך בחומי ועתה הביעו עת דורים לזונג
בתו אכדח לשוטט בארצות על פתחי נדוכים לבקש עזר מעט וגם זה עי
ספרי אהים חיים אשר נרבה רוחו להרפסם להועיל בס לבני ישראל כדומיכל
ללקט אחיה סך חשוב להטיא בואת בתו הגדולה וגם להיות הכשאר בידו
מוכח ללכת לסבת בארמת קדם ירושלם תובב לאכול מכריה ולשכב מטובה
הטובה לכן אנשי לבב קדושים מחזיקי דרך חזקו ואמרו להכעלה הזה זקנו
לכם ספריו הנקרא תורת אור סגמרים שהיו גומרים זה כמה ימים וסכים
ויתר

המלצות על ר' אברהם וויינגס, בסוף סי' "תורה אור", ויציאה שס"ו (עמוד א').
(למאמרו של י. ריבקין, לעיל עמ' 315 ואילך)

ויתר משבשים מניס והטילו לכים תת כדו סיוכל למלאות מדרו להסיה בתו
 ולכנס לארץ הקדושה למבת בבית המדרש ללמוד תורה עם סאר החסידים
 ופרוסים כדומה לו ובה תזכו לחזות מלך כיפיו ובשמחת בסוכה' כיון ובא
 לכיון בואל: כ"פ הכפיר על כל הארבעה ואף גם זאת מיתכנו לו בכל עיר
 ועיר די מחסורו מוס לרבות עליו ועבר לרוץ לפניו באם יששכר בער
 איילגבור דקק גריציה:

עדי בחותמיו חסין לו ומעידין עליו לאיש אשר אכסיה בא להעיד עליו
 מאת כרתו הרם רג ורמ ומלכר סעדין בחותמיו
 מקץ פראב כוסף על עדות האלוף זכין לו חזרת מוכיח עליו נזיר אלהים
 הב' המכיר התסיר ומעסהו בחמנה ואין ספק ממעמיו יקרבוהו וכל נריב
 לכן עמו עמו ברכה כי תמבאותו לב יקרבהו ויטיל מלאי לכיסו עי' ספר
 בארץ החיים נאם בן ציון צרפתי הזה כי כן יבורך גבר ירא ה' נאם
 דקק ויניציאה: תצעיר לייב ברוואל דקק ויניציאה:

העבד הקטן ברוך בכסא הרר שמואל ז"ל דבריו הגאונים הכל אינם נריבים
 דקק ויניציאה: חזוק וכל המרחם על הנזיר
 הכ' מן הסמים ירחם נאם נתן
 אוטלינג סקק קיניאן:

מפתח שמות האנשים, החברות והמוסדות בעברית וביודית

כוכב (*) על יד המספר מראה, כי באותו עמוד נזכר השם יותר מפעם אחת.

בהרי, נ. 252	אליהו מחילנא 60	אבייונה, מ. 11, 232
בורנהימר, פ. ש. 232	אליצור 113	אביצור, ש. 154
בורפסט. בית מדרש לרבנים 170	אליצקי, ל. 57, 166	אבישר, א. 256
בונד 64	אלמוג, י. 126	אבן שושן, א. 133
בונד, פוילן 272	אלמל, א. ח. 272	אבנון, י. 25, * 26, 252 *
בוסנר, ל. 253	אלעזר, ח. 43	אבנרי, א. 232
בוצקה, א. 159	אלקאן, י. 57	אברמסון, ש. 248
בורניס, ט. 34	אלקופורד, מ. 34	אגדת ישראל. המרכז הארצי בא"י 1
בורנשטיין, שמואל 229	אמיר, א. 249	אגוד הקהלות ברומניה. מחלקת
בורנשטיין, שמעון 144	אנגל, י. 21	החנוד 294 *
בורקהרט, י. 30	אנגלס, פ. 33	אדל, י. 21
בורשטיין, מ. 289	אנדזיבסקי, י. 138	אהרני, י. 255
בוק, ש. 232	אנדוסן, ה. כ. 142	אהרניץ, ב. 56
בחיי בן אשר ׳ חלאוה 118, 152	אנה, ק. 249	אובסי, י. 57
ביאליק, ח. נ. 21, 249	אנטיפאטיסטיסער מיטינג 52	אוחיון, י. 152
ביאליק, מ. ל. 60	אסיר עברי 130	אוסרמן, ח. מ. ק. 222
ביטום, ש. ז. 268	אפסר, ש. 22	אוליצור, א. 126
בייט, ה. 63	אפיקים, 3, 219	אוליצקי, א. 256
ביון, א. 17	אפסטיין, י. נ. 175	אולמן, ש. ב. 255
בילנסון, מ. 233	אקרוטני, י. 57	אומות מאוחדות. הועד לצורך העניין
בילר, ש. 31	ארגון סוחר ירושלים 113	בשאלה הפלשתינאית 232
בינעצקי, פ. 166	ארדלי, מ. 56	אומנסקי, י. 118
ביסטרצקי, נ. 12, 31	אריאל, ז. 25, 26	אונגער, מ. 57
ביק, מ. 21	אריה ליב בן אשר ממיץ 41	אוסטיקין, מ. מ. 236
בירנבוים, פ. 44	אריה ליב בן יוסף הכהן 41	אופטושו, י. 57
בית הערבה 117	אריכא, י. 138, 249	אורטינברג, ד. 222
בלבן, ז. ז. 169	אריסטו 29, * 144, 256	אורינבסקי, א. 22, 248
בלומנפלד, פ. 28	ארלוזורוב, ח. 12, 126	אורמאן, ח. 256
בלומנפלד, מ. 268	ארליך, א. 121	אושקי, ש. 273
בלור, י. 44	ארלין, מ. 249	אחד העם 126
בליק, צ. 155	ארן, ב. 126	אטלי, א. 142
בלק, א. 118	ארנבורג, א. 249	איג, א. 11
בלע, מ. ג. 258	ארני, א. 9	אדישער ארבעטער קאמיטעט 162
בן אמוץ, ד. 249	ארסאן, מ. ד. 57	איויקס, ד. 165
בן גוריון, ד. 126	ארץ ישראל. ממשלה. חוקים 126	איושסט, ש. נ. 232
בן דוד, מ. 31	ארצי, י. 238	איווען, א. 166
בן דור, ח. 230	אש, ש. 57, 289	אילון, ע. 11
בן חורין, א. 5	אשדות יעקב 116 *	אילי, מ. 120
בן חורין, ש. 12	אשל, ב. 126	אילת השחר 116
בן חיים, פ. 21	אשמך, א. 27, 28, 249	איש-שלום, מ. 11
בן יהודה, ב. 17, 143, 256	אשענדארף, י. 166	אליביג, י. ח. 166
בן יוסף, ח. 8	אשעראחיש, מ. 45, 155	אלוטיין, א. 144
בן יעקב, א. 121	אשרי, א. 152	אלוני, נ. 248
בן ישראל, א. 120	באום, א. 22	אלופי, פ. 121
בן מנחם, נ. 121	באיאן, ל. 171	אלטביב, י. 230
		אלטשולר, ב. 248

- בן ציון, ש. 139
 בן שלום, מ. 269
 בן שמאי, מ. ה. 31
 בנארי, מ. 255
 בנארי, ש. 117
 בנבנשתי, ד. 253
 בנדיק, ג'. 253
 בני ברית. לשכת יצחק ילין 217
 בסוק, מ. 138
 בעליצקי, נ. 252
 בערמאן, ל. 273
 בקר, ד. 31
 בר אדון, ד. 9
 בר הלל, י. 32
 בר יוסף, י. 138, 249
 ברננתן, מ. 27
 ברגשטין, פ. 142
 ברויאר, ש. ז. 152
 ברוך, מ. 128
 ברוך, א. ל. 289
 ברוך, ד. 138
 ברונס, מ. 20
 ברור, א. י. 12, 126, 255
 ברזניאק, א. 288
 ברטנשל, מ. 127
 כרימן, ש. 230
 כרית השבת 2
 כרך, ש. 268
 כרנדס, ג. 257
 כרנר, י. ח. 22
 כרסלבסקי, מ. 127
 כרץ, י. 253
 כרקאי, מ. 138
 כרקלי, ש. 28
 כרש, א. 22, 138, 142
 כרש, מ. 20
 גאטליב, נ. י. 57
 גאלמאב, א. י. 162
 גארדין, א. 166
 גארעליק, ש. 289
 גבריאלי, ח. 118
 גבריאלי, נ. 26, 143
 גגין, ש"ס 271
 גוטמאן, מ. ב. 289
 גוטמן, מ. י. 119
 גוטמן, נ. 12
 גוטערמאן, ג. 57
 גוטערמאן, י. 166
 גוטקובסקי, י. 7
 גולד, ז. 229
 גולדברג, ל. 142
 גולדין, א. 144
 גולדמן, ש. ז. 164
 גולדפדן, א. 21
 גולדציהר, י. י. 148
 גולדשטיין, י. 233
 גולומב, א. 12
 גולניקין, מ. 133
 גולן, ש. 27
 גור, י. 21
 גורביץ, י. 257
 גורדון, י. י. 255 *
 גורדון, ש. 233
 גורוכוב, י. 20
 גורי, ח. 138
 גורלי, א. 127
 גורקי, מ. 139
 גיגר, א. 6
 גינצבורג, ש. 57
 גלאי, ב. 139
 גלבוץ, מ. 20
 גלבע, א. 139
 גלול, מ. 20
 גליק, נ. 127
 גליקסברג, ש. י. 229
 גלור, ה. 255
 גלעד, ז. 26
 גלקמן, ט. 255
 גמוב, ג'. 32
 גמזון, ח. 257
 גימס, ו. 144
 גיגר, 219
 גנצפריד, ש. 152
 גסנבויראר, ב. 268
 געני, ט. 289
 גראסמאן, מיכאל 57
 גראסמאן, משה 273
 גרד, ג. 133
 גרודנינסקי, צ. ה. 41
 גרומר, א. 239
 גרוס, א. צ. 41
 גרוסמן, ג. 4
 גרוסמן, ר. 139
 גרינבערג, א. 289
 גרינברג, א. צ. 1
 גרינולד, א. א. 162
 גרין, נ. 249
 גרנדוס, ג. ג. 12
 גרובסקי, א. 127
 גרנץ, א. 9
 גרשטנקורן, י. 9
 דאוס, א. 21
 דגה, א. 32
 דגניה א. 219
 דגניה ב. 3
 דוארטי, ג'. 32
 דויבניקוב, א. 142, 256
 דוד, ט. 139
 דודון, ש. 230
 דוידון, מ. מ. 222
 דוכובני, מ. 230
 דוסטרולד, אב. ו. 233
 דופ, ק. א. 26, 253
 דוקר, א. 261
 דורה, ג. 6
 דיטש, מ. מ. 263
 דימה, א. (האב) 249
 דימנש, א. 257
 דין, ש. 13
 דיקן, פ. 233
 דיקנס, צ'. 249
 דנבי, ה. 134
 דנציג, א. 7
 דקרט, ר. 257
 דרוין, צ'. 144
 דרומי, ח. 133, 255
 האלפערן, מ. 57
 האפנינג, ד. 166
 הארן, י. 164
 הברמן, א. מ. 119, 120, 135, 222
 הגין, י. 257
 ההגנה 13
 הגרד, ה. ר. 142
 הוגו, ו. 142 *
 הול, ג'. נ. 26
 הולנדר, ש. מ. 8
 הומינר, ש. 118
 הופמן, מ. 22
 הופמן, ש. 20, * 21
 הורביץ, א. 20
 הורביץ, שמואל 166
 הורביץ, שמואל בן אברהם שמעון 144
 הורביץ, ד. 127
 הורוביץ, ש. 28
 הורוויץ, מ. 46
 הוז, ת. 249

- הינדהים, ו. 289
 הילמן, ש. י. 118, 222
 הונה, ה. 250
 הינמן, י. 223, 228
 הירש, י. 9
 הירש, ש. ר. 119, 120
 הירשהויט, י. 46
 הכהן, אליעזר 127
 הכהן, שמעון 263
 הלברשטם, י. ש. 154
 הלוי, א. א. 255
 הלוי, ש. 5
 הלחמי, י. 255
 הלפרן, יעקב 143
 הלפרן, ירמיהו 127
 המאירי, מנחם 63, 152, 174
 הניש, מ. 125
 הסתדרות העובדים, הועד הפועל, המחלקה לסטטיסטיקה ואינפורמציה 13
 — מועצת הפועלות 128
 — המרכז לתרבות 13, 139, 218
 — המדור לספריות 118
 הסתדרות הציונית, ההנהלה בא"י, המחלקה לענייני הנוער 233
 העלער, ב. 57, 166
 הרוזטוס 34
 הרוסי, ע. 128
 הרמן, ז. 253
 הרץ, י. צ. 36, 44
 התאגדות העתונאים בא"י, ירושלים 13
 וואלסאבסקי, ה. 273
 ודוורת, ר. ס. 32
 ווינסער, ז. 58
 וויסבוים, א. 166
 וויסבוסקי-לייבוניץ, א. 116
 וולנסקי, א. ל. 257
 וולך, מ. י. 20
 וולף, מ. 143
 וולקני, ר. 144
 ווערגעליס, א. 289
 ויסוריני, א. 139
 ויינר, מ. 21
 וילד, א. 26
 וילנאי, ז. 128
 וינגרטן, י. 294
 ויגשל, י. 128
 ויס, א. 152
 ויס, י. א. 13
 ויסמן, ד. 233
 ויסר, י. 164
 ויץ, י. 14
 ויצמן, ח. 63, 233
 ולבה, י. 21
 ולרי, ס. 257
 וסרמן, ש. 234
 הועד הלאומי ליהודי א"י, המחלקה להסברה ולעתונות. 1
 הועד לגבוש הנוער העברי 14
 ועד הלשון העברית 133
 וקסלר, י. א. 4
 ורבורג, א. 234
 ורגה, י. 144
 ורדיגר, י. 120
 ורן, ד. 253
 ז'בוטינסקי, ז. 22, 128, 234
 זגורודסקי, מ. 118
 ז'דנוב, א. א. 257
 זהר, צ. 27
 זהרי, מ. 11, 128
 זולה, א. 139, 250
 זילברברג, א. ב. 152
 זילברמן, ש. מ. 6
 זינגער, י. י. 58
 זכריא הרופא 230
 זלצמן, א. 117
 זמיר, י. 220
 זמלונג, ע. ח. 229
 זעירא, מ. 21
 זעליגפעלד, ז. 164
 זיק, מ. א. 139
 זק"ש, מ. י. ל. 9
 זשיכלינסקי, ר. 166
 החברה המזרחית הישראלית 114
 חדד, ב. 268
 חדד, מ. ד. 271
 חוג למען תקון החיים 217
 חומסקי, ע. 169
 חוש, א. 128
 חזן, ל. 142
 חיפה, בית הספר הריאלי 255 *
 חכם, מ. 273
 חפר, ח. 139
 חרודי, ח. 5
 חרלפ, י. מ. 7
 חתולי, ב. 21
 טבנקין, מ. 23, 142
 טבק, ב. צ. 60
 טברסקי, י. 250
 טהון, י. 234
 טוביה, ש. 250
 טופרובסקי, י. 121
 טורי, י. 145
 סימרגס, מ. 23
 טענענבוים, ש. 58
 טרון, ב. 250
 טרונק, י. י. 156
 טרסקובר, א. 10
 טריניץ, א. 128
 טשעמני, מ. 58
 טשרניחובסקי, ש. 23, 250
 יאפע, מ. 289
 יבין, י. ה. 139
 יבין, מ. ע. 26
 יגור 117
 יהושע בן יוסף מקראקא 268
 יונאס, ר. 11
 יוסף, ב. 14
 יוסף חיים בן אליהו מבגדד 8
 יוסקוביץ, א. א. 139
 ינובר, ב. 10
 יעסעניץ, ס. 290
 יעקב, ה. א. 145
 יערי, א. 5
 יערי, י. 23
 יפה, ל. 14, 236
 יקובזון, ב. ז. 155
 ירון, מ. 32
 ירושלם, האוניברסיטה העברית 234, 254
 — בית הספר לרפואה 254, 258
 — מכון למדעי היהדות 27
 — בית המדרש דורש ציון 27
 — הגימנסיה העברית 27
 — המכון לחקר השירה העברית 134
 ירושלמי, ג. 250
 ירפאל, ס. 142
 ירשוב, פ. 26
 ישראל, הכנסת 234
 — מועצת המדינה הזמנית, ועדת החוקה 235
 — ממשלה 113
 — הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה 2, 113

מזריאגה, ס. דה 23	לבנה, ז. 143	— מחלקת המדידות 15, 129 *
מזרשק, ש. 255	לבנון, א. י. 15	* 235
מזאב, ו. ס. 140	לבני, צ. 143	— המכון לחקר דעת הקהל 113
מוטס, י. 28	לברי, מ. 21	— משטרה 113
מולודובסקי, ק. 26	לוריונסון, א. 140	— משרד האוצר 235
מונטגר, ז. 145	לואיסון, ל. 250	— משרד הכסחון. האגף להסברה
מונטסקיה, ש. 34	לובטקי, צ. 10	וליסטי צבור 114
מוסינון, י. 23	לוביאניקר, ס. 130	— מדור הנח"ל 220, 235
מופסן, ג. 250	לוי, א. 222	— משרד הבריאות. ירושלים 217
מוקדוני, א. 290	לוי, יוחנן 117	— משרד החוץ. מחלקת המזרח
מורואה, א. 250	לוי, י. ג. 9	התיכון 258
מושקין, י. מ. 230	לוי, ל. 294	— משרד החנוך והתרבות 218,
מזאה, א. מ. 271	לוי, ר. 221	220
מזור, י. 32	לוי, ש. 21	— משרד החקלאות 2, 114
המזרחי 130	לויטל, מ. 32	— משרד העבודה והבטוח העממי
מיוחס, י. 27	לויין, א. 250	129
מיכלזאן, צ. י. 275	לויין, ח. 253	— משרד התחבורה. מחלקת
מיל, ד. 274	לויין, י. ד. 269	הואר 114
מילער, י. 58	לויין, מ. 32	— השרות המטאורולוגי 15,
מיענוזשעצקי, ס. 274	לויין, ש. 130	114
מיצמאכער, ש. 167	לוינגר, ד. ש. 170	— צבא 5, 32
מירסקי, ב. א. 119	לוסון, ה. 140	— גדודי הנוער 114
מכאל בן משה 57	לופבן, י. 130	— חטיבת כרמלי. גדוד 22, 220
מלאך, ל. 290	לוצסו, מ. ח. 229, 230, 248	— הרבנות הצבאית 120
מלאכי, ד. 7	ליבערמאן, ה. 156	— השרות הרחי 8
מלק, ר. 130	ליברמן, ש. 41	— שרות המסות והצילומים 129
מלר, ר. 121	ליגה לקשרי יידידות עם ס.ס.ס.ר.	— שרות התרבות 129, 221,
מלר, ר. 217	ת"א 217	* 239
מנדלבוים, ה. 294	ליטוואק, א. 273	ישראלי, א. 254
מנור, א. 33	לייוויק, ה. 273	ישראלי, י. 32
מענין, ז. 144	ליכטנבוים, י. 250	
מענדעלע מוכר ספרים 58	ליכטנשטיין, ד. 15	כהן, ב"צ 269
מפלגת הלוחמים 218	ליכטנשטיין, ע. פ. 32	כהן, דוד 142
מפלגת פועלי א"י 218, 235	לילינבלום, מ. ל. 230	כהן, ישראל 139
— קבוצת חברים 4	לינקולן, א. 32	כהן, י. מ. 118
מפלגת הפועלים המאוחדת 217 *	ליפובצקי, ס. 15	כהן, משה 220
מקדונלד, ב. 250	ליפניצער, א. 273	כהן, שושנה 143
מרגולין, י. 235	ליפסקין, י. 44	כלפון, י. 6 *
מרגולין, יהושע 231	ליפשיץ, א. מ. 134	כ"ץ, ר. 228
מרגליות, א. 152	ללו, ש. 145	כצנלסון, ב. 129, 132, 283
מרחביה, ח. 130	לנדא, מ. צ. 41	כרמון, מ. 139
מרטין די גר, ר. 23, 250	לנסקי, י. 269	כרמל, מ. 130
מרכו החנוך העברי. צרפת 288	לעווין, ש. 273	
מרקוביץ, צ. 8	לערער, י. 58	לאוני, א. 258
מרקס, ק. 33		לאזאוסקי, ל. 170
משה בן יצחק בן הנשיאה 134	מאזור, ז. 170	לאנדינסקי, ש. י. 167
משה בן מימון 7, 41	מאירי, מנחם. עיין: המאירי	לאס אנגעלעסער אידישער קולטור
משרד העבודה הבינלאומי 35	מאליק, ש. 167	קלוב 281
מתיא, י. 235	מארגנסווי, ל. 167	לביא, ה. 231
	מגד, מ. 140	לביא, ש. 148

- נאה, א. ת. 228
 נאור, מ. 28, 143, 255
 נאות מרדכי 115
 נבון, א. 239
 נגבה 115, 117
 נדיר, מ. 23
 נוביק, ר. 220
 גותימובסקי, ר. 236
 נוימן, ב. 235
 גוישטט, ד. 258
 גורדהוף, צ. 26
 נחום, י. ל. 230
 נחשת, א. 140
 נחתומי, א. 46
 ניצן, ש. 140
 נסימוב, ג. 21
 נען, א. 220
 נצינים 117 *
 סאקאלאה, ג. 46
 סגל, מ. צ. 7, 134, 222
 סגל, ג. 119
 סגרי, ד. 250
 סדובסקי, א. 145
 סויסלמן, ב. 220
 הסוכנות היהודית לארץ ישראל 235
 — המחלקה להתישבות חקלאית
 131, 115
 — המחלקה לעליית ילדים ונוער.
 המדור להדרכה 115
 — המחלקה הסטטיסטית 15
 — המכון לחקר הכלכלה 16
 טולה, מ. ז. 229
 סימן, ע. 121
 סוצקעווער, א. 140, 167
 סוקניק, א. ל. 239
 טיינבוק, ג. 251
 טילמן, ק. י. 251
 סימון, א. 254
 סימון, ע. א. 143
 טירקין, ג. 283
 סלאוועס, ח. 167
 סלגרי, א. 253
 סמאליאר, ה. 167
 סמבורסקי, ד. 20
 סמבטיון, מ. 290
 סמבטיון, משה 20, 145
 סמואל, ח. 26
 סמילנסקי, י. 251
 סמילנסקי, מ. 131, 251
 סנורליכט, ד. 4
 סנט ג'ון, ר. 236
 סעגאלאוויטש, ז. 54
 ספארד, ד. 167
 עברון 220 *
 עגן, י. 23
 עגנון, ש. י. 230
 עדיני, י. 23, 26 * (זוהה שם
 ב ט ע ו ת כ י א ו ר ל נ ו .)
 עובק, י. 131
 עזרא, ארגון נוער חרדי בא"י 217
 עזריה, ש. 16
 עטיה, מ. 9
 עמינה, ג. 131, 220
 עמנואל הרומי 135
 עמיר, ח. 140
 עקביא, א. א. 145
 עקביא, מ. 256
 עשוש, צ. 272
 פאט, י. 46
 פאליאקעוויטש, ש. 46
 פאפיערניקאו, י. 25
 "פארן החלוק" 17
 פויכטונגר, ל. 23
 פולביי, ב. 140
 פוליצר, ז. 145
 פולק, א. ג. 258
 פולשטינסקי, ל. 254
 פטאי, ר. 33
 פיאטלי, פ. י. 33
 פילכנפלד, מ. ה. 33
 פינברון, ג. 11, 128
 פינינבערג, ע. 58
 פינסוד, י. י. 144
 פינסקי, ד. 290
 פינקרפלד—עמיר, א. 140
 פיעסרושקא, ש. 149, 269
 פישקו, ב. 125
 פלדמן, ש. ב. 9
 פלכנוב, ג. 258
 פלמן, ר. 236
 פלקס, א. 44
 פנובה, ו. 24, 251
 פסט, ה. 24, 251 *
 פסטלוצי, ה. 143
 פפוריש, י. 256
 פראג, א. 54
 פרבר, צ. ה. 153
 פרבר, מ. 125
 פרויד, ה. 10
 פרוידנברג, ג. 254
 פרוש, מ. מ. 131
 פרישברג, י. ז. 60
 פרנקל, י. א. 42
 פרנקל, מ. 134
 פרנקשטיין, ק. 27, 255
 פרץ, י. ל. 28, 167, 251, 290 *
 פתח תקוה 220
 צבא הגנה לישראל. עיין: ישראל, צבא
 צויג, מ. י. 119
 צור, י. 131
 ציטלין, אהרן 251
 ציטלין, אלחנן 274
 צמח, ש. 33
 ציציקס, א. 258
 צירנוביץ, ח. 45, 61
 צרעה 115
 קאגאנאוויטש, מ. 274
 קאדער, ב. 274
 קאוססקי, ק. 146
 קאודאן, ח. ש. 170
 קאנפערעראסיאן זשענעראל די
 טראוואי 274
 קאפלמן, מ. 167
 קאץ, ב. 167
 קאץ, ל. 58
 קאצענעלסאן, ב. עיין : כצלסון, ב.
 קארן, ר. ה. 58
 הקצון הארצי השומר הצעיר 140
 הקבוצה הדתי 117, 220, 236
 קובנר, א. 140
 קובנר, א. א. 251
 קולביץ, ק. 33
 קוטובר, מ. 261
 קוסטר, ש. דה 24
 קוסמאן, ל. 167
 קופערשמיד, ל. 168
 קופפרברג, א. 140
 קוק, צ. י. 16, 131
 קורין, ב. 140
 קורציק, י. 143
 קושניר, ט. 131
 קונובה, ג. 251
 קוקביץ, ע. 24
 קין, ג. מ. 24
 קיפלינג, ר. 140
 קיפניס, א. 293
 קיפניס, ל. 142
 קיפניס, מ. 164

- קלאוונר, מ. 24
קלאר, ב. 134
קלוד, א. 146
קלוונר, י. 10, 24, 125, 134
קלוינמוס בן קלוינמוס 121
קלינוב, י. 16
קלעי, ד. 220
קמוני, י. ד. 253 *
קמינקא, א. 6, 144
קנטורוביץ, י. 269
קניג, י. ה. 133
קסוס, מ. ד. 6
קענער, י. 275
קערמיש, י. 46
קרו, י. 153
קרוויר, ו. פ. 24
קרופניק, ל. 258
קריטשמאר — יורעאלי, א. 284
קרילוב, א. א. 251
קרית עובים 118
קרמר, י. 171
קרן היסוד, 16, 239
— המחלקה לנער 131
הקרן הקימת לישראל 132, 236, 253
קרני, י. 44
קסל, ג. 125

ר' בנימין 231
ראבאי, א. 156
ראויטש, מ. 46
ראולינס, מ. ק. 25
ראכמאן, ל. 156
רבינא, י. 252
רבינוב, י. 141
רבינוביץ, י. י. 119
רבינוביץ, ל. 255
רגנשברג, א. 8
רדלר פלדמן, י. 231
רובין, י. 121
רובינוביץ, ש. 141
רוזנר, א. ע. 7
רוזליו, ד. 21
רוזנבאום, א. 56
רוזנברג, ב. 141
רוזנסל, ז. 141
רוזנצויג, א. 27, 28 *
רוזנר, י. 132
רוזנראוך, ח. 29, 34

רולן, ר. 146
רומן, ז. 25
רון, א. 236
רוט, נ. 141
רופאין, י. 16, 34
רות, ח. י. 27, 34, 146, 220, 256
רוניצ'נקו, י. 221
רחובות. תחנה לחקר החקלאות 6
רחל 21
רטלי, ב. 142, 143
ריבלין, י. י. 33, 172
ריבקינד, י. 261
רייזען, א. 58
ריכנשטיין, ש. 25
רימ, מ. 16
ריס, ט. 146
ריספער, א. י. 294
רכבי, ב. 28
רכבי, מ. 28, 143
רמת רחל 221
רמת השופט 217
רנדל, מ. 117
רסקין, ש. 162
רפאל, י. 270
רפל, ד. 229
רקח, נ. 149
רשגילין, ז. ד. 269

שאגאל, ב. 168
שאיעוויטש, ש. 168
שאצקי, י. 156
שאשקעס, ח. 275
שדמי, ג. 27
שוב, ד. 10
שובל 221
שוחטמן, ב. 222
שולמאן, א. 290
השומר הצעיר. הנהגה עליונה 54
שורק, ד. מ. 231
שורק, ח. ש. 121
שורק, ש. 236
שחם, נ. 141
שטוק, ד. 11, 21
שטיין, א. ש. 231
שטנר, י. 256
שטריגלער, מ. 11, 47, 281
שטרן, א. 269
שטרן, י. 239

שטרן, ג. 288
שטרנברג, א. י. 21
שיהן, מ. ר. 32
שיווער, ע. 52
שייקאווסקי, ז. 56
שיפמן, ד. 28, 256
שישא, א. 25
שכטר, ח. 28
שכטר, י. 34
שלום, ג. 8
שלום, ש. 25, 141
שלווסקי, ו. 21
שלוזגער, י. 132
שלוזגער, יחיאל 230
שליכטר, ב. 7
שלם, ר. א. 8
שמאלי, א. 143
שמואל בן יוסף הנגיד 248
שמואלביץ, מ. 237
שמואלי, א. 34
שמיר, י. 34
שמיר, מ. 141, 252
שמך, ג. 275
„שמך“ ח'פה 221
שמעוני, ד. 141
שנברג, י. 252
שניאור, ז. 58, 290
שניצלר, א. 252
שפיגל, י. 168
שפיצר, ד. ב. 155
שפירא, א. 149
שפירא, י. 20
שפירא, ש. י. 25
שפרוני, ח. 28
שר, ד. 258
שרפ, מ. 141
שרפשטיין, צ. 293
שחיל, י. 127

תדהר, ד. 16
חל אביב. עיריה. פרטים לספרות...
118
תל יוסף 5
תלמי, א. 132
תלמי, מ. 141
תנועת המושבים 217
תרדיון, נ. 231

מפתח שמות כל הספרים בעברית והספרים האנונימיים ביווית

אסתר וירשובסקי-לייבווין 116	אור הישר על ירושלמי 118	אבו-צ'סר הרופא 25
אפריקה 256	אור הישר על משנה תורה 222	אבות 222
אצבעונית 142	אור ישראל 44	אבות ישראל 142
אקלימים 250	אור הלילות 139	אבקת רוכל 152
ארבעה וארבעה 249	אורה ושמוחה 294	אברהם זלצמן 117
ארגון הכפרים השתופיים 129	אורות נשכחים 250	אברהם לינקולן 32
ארוגות 139	האזרח תום טיין 251	אכרמיה 56
ארחות חיים 154	אחימעץ 272	אנב מגע 113
אריאן 249	אחרונים על החומה 10	אגדות ארץ ישראל 128
הארנבת החכמה 25	אחרית השעשועים 11	אגדות כנרת 142
הארץ 61, 172, 295	אטלס [שטנר] 256	אגדות רוסיות 250
ארץ וגולה 12	האי פיסקרן 26	האגוד המקצועי למעשה 128
ארץ חדשה 140	האידיולות [טשרניחובסקי] 23	אגרות הלל לביא 231
ארץ ישראל [ברור] 126	אידישער קעמפער 64, 298	אגרות פונטיס פילטוס 24
ארץ ישראל [מפות מחלקת המידות] 15, 129	איישישוק 121	אגרות צפון 119
ארץ ישראל [פפוריש-דובניקוב] 256	אילת השחר 142	אגרת בעלי חיים 121
אריצנו ועמנו 162	אילת השחר במערכה 116	אגרת לחייל 217
האשה במדינה 1	אין זו אגדה 132	אגרת למדריך 115
אשיות 3	אין קאמף סאר פרייהייט 274	אגרת למסביר 217
	אל ארצי 20	אגרת לעולה 116
	אלגברה 255	אגרת מפלגת פועלי אי 1
	אלי עמל 138	אדם בעירו 10
	האלים עצלים 141	אדם ואדמתו 13
באבה 3	אלמנת הצורך של הביי 250	האדם והמדינה 31
באור למגלת אסתר 230	אלף לילה ולילה 252, * 253	אדם ונחיתו 9
באפק 116	האלקטרונים בעבודתם 253	האדם המבקש את האהבה 250
בגיוס מלא 239	האם 139	אדמה ושמי שמים 141
בגיוס רומא 22	אם השומרים 169	אהבותיו של קונובה 251
בדרך לעצמאות 233	האמנות וחיי החברה 258	אהבת נעורים 249
בהר ובגיא 251	אמנות וחינוך 27	אהל משה 119
הבולאי העברי 217	אנו וילדינו 217	אוטוביוגרפיה [דרוין] 144
כרליטין [משרד החקלאות] 114	אני והביצה 250	איף נייע וועגן 166
בוני המולדת 233	אני לומר חשבון 27	איפכוי 146
בזרם 143	האניה המעופפת 142	איפן שידועה 280
בחן 1	אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובנוי 16	אירודינימיקה אלמנטרית 33
בטרון הסער 117	האנציקלופדיה העברית 5	אילבר טחיסט 249
בטרם 172	אנציקלופדיה "מעין" 142	אינדוקס 5
בטרם טל 141	אנציקלופדיה תלמודית 222	אינדוקס בייטראג 146
בילעטין פאר די פאלקס-אטענעען 146	אנשי סגלה 130	אינדוקס מאמענט 218
פון בוקארעשט 172	אנשי הרנסנס 34	אינדוקס צייט 64
בימי קרב 142	אנשים ורגבים 141	האנוברסיטה העברית 254
בימים אדומים 237	האסטרטגיה הגבוהה בהתגשמותה 256	אוישקין באגרותיו 236
בין ישראל לעמים 229	אסיה הקדמית 255	אוצר אכוד 252
בין כוכב לאדמה 24		אוצר הזהב 253
בין המצרים 140		אוצר הילד 252
בין שני עולמות 165		

- דפי עליה 1
 דקדוק לשונו של הירודוטוס 34
 דרום 61
 דרום-אפריקע 298, 64
 דרך אדני 229
 הדרך לחרות ? 235
 דרכו של מנחם עברי 231
 דרכי האנדה 223
 דרכים בהוראה 26
 דרכים חדשות לפוליטיקה הכספית 16
 דרכנו 1
 דת ומדינה 4, 117
 האוונער לעבן 298
 הבה נשירה 239
 הגדה של פסח * 8, * 44, 120
 * 271, 230
 הגדה של פסח [השומר הצעיר] 140
 ההגיון 229
 הגיונות על הפילוסופיה הראשונה 257
 הגיוני אבות 153
 הגנת המערב 235
 הגנת הנער 254
 הד הדפוס 172
 הד המזרח 172, 295
 הדים 1
 הדרת מלך 152
 היכלות דרבי מאיר הלוי 8
 היסטוריה של הכית השני 10, 125
 היסטוריה של הספרות העברית
 החדשה 24
 הלכות הירושלמי 41
 הנדסה לתלמידים 255
 ההסתדרות במערכה המקצועית 127
 הפטרות 230
 הצעת יד ושם לקדושי בסרביה 222
 הרכב המערכת היפוכלוריסט-ברומיד 32
 התאגדות העתונאים בא"י, ירושלים 13
 התאחדות נשים עבריות 16
 התגוננות ומלחמה 131—132
 התחדשות 217
 התעמלות קרקע 20
 ס' וארכורג 234
 ובעיר ירושלים 238
 ויאמר בועז 268
 ויהי ערב 142
 גאולה—אלמאנאך 148
 די גאלדענע קייט 64, 298
 הגבור בכבלים 142
 גדול עופות באמריקה 144
 גדול צאן 31
 גדול culex molestus 32
 גדיש 140
 גואלי הקרקע 131
 גזית 295
 גיאוגרפיה היסטורית של א"י 232
 גיאומטריה אנליטית 255
 הגיר האקטיבי בקרקע 257
 גלגולי חיים 125
 גליונות 172, 295
 הגמנסיה העברית בירושלים 27
 גמרא מבוארת 60
 גניגר 219
 גשם בארץ ישראל 26
 גשר של מעלה 9
 הדאר 61, 172, 295
 דבר 295
 דבר אלייזר 113
 דבר עברית 28
 דברי אליהו מרדכי 271
 דברי אפרים 152
 דברי יוסף ברץ 222
 דברי יחזקאל 154
 דברי ימי יצחק 220
 דברי הכנסת 234
 דברי שלמה 152
 דגא 32
 דגל ראובן 228
 דוד קלעי 220
 דווקא 175
 הדור 61, 295
 דורות 1
 הדיון הכללי בישיבות הועדה 235
 דין וחשבון [אומות מאוחדות] 232
 דין-וחשבון [משרד ההשקאה] 131
 דינא דמלכותא 27
 ס' דינבורג 4
 דיני מס הכנסה 236
 דליה 4
 דמויות מאופל 20
 דמות אל דמות 139
 דע את העולם 252
 דעמאקראטישע צייטונג 218
 דעת שלמה 268
 דעת תבונות 229
 ביקוד 130
 בית הבחירה 152
 בית זבול 7
 בית טיבו 23, 250
 בית יוסף 8
 בית המדות 42
 בית הספר לרפואה 254
 בית ספרנו 253
 בכבלי המין 250
 בכורות 113
 בכורים 21
 בכף 9
 בלעטער פאר יידישער דערצינונג 35
 בלעטער פאר עולים 218
 הבלתי מנוצח 24
 במאבק 130
 במבחן 129
 במה לעולה 116
 במסכת וספרות 57
 במערכה 126
 במצור 126
 במצור ובמערכה 117
 במצור ובקרב 132
 במצעד 21
 הבן והמאהב 252
 בנתיבות האמונה 8
 בנתיבות התקופה 139
 בנתיבות התרבות 229
 בסך 139
 בסער ביום סופה 219
 בעיות המשק המשוכלל 34
 בעיר דוד ובשבי הלגיון 232
 בעקבות לוחמים 12
 בעקבי השיר 1
 בערבות הנגב 23
 בצל אנשים טובים 138
 בצרון 61, 172, 295
 בקר [ל. לוי] 294
 הבקר 61, 113, 295
 בראשית 217
 ברון סויטלמן 220
 ברית עולם 9
 ברקאי 61
 בשבילי שדות 25
 כשדה מלוא קומה 131
 בשדות פלשת 1948, 232
 בשערי עזה 220
 בשעריך ירושלים 13
 בתוך החומות 131
 הבתולה מלודמיר 250

- ויעמידה ליעקב 6
 ויצמן 253
 וירד מיעקב 44
 זהב הארץ 7
 זהר 154
 זיי וואך 147
 זכותא דאברהם 120
 זכר יצחק 119
 זמירות של שבת 121
 זרמינל 139
 חבורי אברהם יערי 5
 חבל סדום 126
 חבלה שאין לה כפרה 233
 חבר הקבוצות 129
 חגי 142
 חגים בחולות 140
 חגים וזמנים 120
 חרושי הגר"י 269
 חובות הרשויות המקומיות 132
 חומר [ענף הירקות במשרד
 החקלאות] 2
 חורר הוואר השבועי 114
 החייה הדתית לסוגיה 144
 החומה 1
 חורבן ישראל באירופה 125
 חיות הנוער 146
 החי בארצות המקרא 232
 החיה הרביעית 139
 חיות הנגב 12
 חיי ופעלי [פרויד] 10
 חיי מיכאל אנגילו 146
 החיבים במקרא 152
 חיים חרודי 5
 חכמי התלמוד 118
 חכמת אדם 7
 החלילית 239
 חללינו 116
 חלק לעולם הבא 268
 חלקת מחוקק 222
 חמשים שנות ציונות 12
 החנוך 61, 172
 החנוך וערכי האדם 34
 חקה לישראל 235
 חקירות על הערך התזונתי 258
 חקירות הקינטיקה 33
 חקירת ריאקציות 32
 חקלאות והתישבות חקלאית 15
 חקר 8
 חקרי לב 269
 חקרי עבודה 295
 חקת הפסח הקצר 268
 חרבת חזעה 251
 חרות 296
 חרות עלי לוח 140
 חשב ופתר 28
 החתונה 24
 חתונה ביער 253
 הטבע הדומם 255
 הטבע והארץ 172, 296
 טוב ירושלים 162
 טינט און פעדער 147
 הסיס הקטע 140
 טעמי המצות בספרות ישראל 228
 טרוינשטאט 221
 טרקלין 217
 יד הלוי 269
 יד לקורא 296
 יד שמאל היא החולמת 141
 ידיעות [אגודת ישראל] 1
 ידיעות [ארגון סוחר ירושלים] 113
 ידיעות אחרונות לילך 2
 ידיעות ברית השבת 2
 ידיעות החברה העברית לחקירת
 א"י 172, 296
 ידיעות עתוני א"י 113
 ידיעת העם והארץ 254
 יהודה וישראל 9
 יהונתן 3
 היהלום והאספר 138
 יוכב הארנב ומאורעותיו 142
 יום ירק 248
 יום הכפורים 8
 יום העצמאות 220
 יומן [נאות מרדכי] 115
 יומן ירושלים [ארלוזורוב] 12, 126
 יומנה של אם 143
 יוסף טרומפלדור 15
 יזכר לכפר עציון 117
 יומה 113
 יידיש 147
 יידישע סאציאליסטישע שטימע 147
 יידישע קולטור 298
 יידישע שפראך 64, 176
 יידישע שריפטן 64
 דער יידישער ארבעטער 35
 ייחא בלעטער 64
 ילד קטן הלך לגן 253
 ילדות ונעורים 31
 הילקוט 114
 ילקוט המורה התיכון 61
 ילקוט המפקד 113
 ילקוט הרבנות הצבאית 120
 ים 173, 296
 ימים גוראים 230
 ימים שחורים 236
 יסודות 113
 יסודות הגיאוגרפיה 28
 היעוד הגדול 23
 יעיש 249
 יער המגינים 253
 יפה את, ארצנו 143
 יצחק זמיר 220
 ירושלים 296
 ירושלים [תורן] 16
 ירושלים לא נפלה 11
 ירושלים העתיקה 11
 ירחון סטטיסטי לישראל 2
 ישראל 3
 ישראל בארצו 60
 ישראל — ס.ס.ס.ר 114
 כבוד מלכים 41
 כוחה של אהבה 23
 סי הכוכבים 31
 כי תצא למלחמה 8
 כך נולדה מדינת ישראל 12
 כל דאמר רחמנא 41
 כל כתבי [ש. בן ציון] 138
 כל כתבי [י. ל. פרץ] 251
 כל כתבי [קובנר] 251
 כל כתבי רשבאש 166
 כל משלי קרילוב 251
 כל שירי רבי שמואל הנגיד 248
 כליף ליום אחד 252
 כנף רגלים 166
 כפר חרושת 251
 כתב וספר בבית הספר 143
 כתב היד והכשרתו לדפוס 258
 כתבי [ביאליק] 249
 כתבי [בלינסון] 233
 כתבי [ב. כצנלסון] 129
 כתבי אמנה 113
 כתבים [ברנר] 22
 כתבים [ז'בוטינסקי] 22, 128, 234
 כתבים [א. מ. ליפשיץ] 134
 כתבים [ריכנשטיין] 25

- כתבים ובהרים [מרכסיאנגלס] 33
 כתר מלכות 120
 כתר שם טוב 271
 לאחוביץ 121
 לבחינת הדרך 4
 לדמותו החברתית של הכפר העברי 234
 להבות 114
 לוח הארץ 61
 לוח ירושלים 61
 הלוחמים לחרות 10
 לזכר חברינו 221
 לחיות, לחיות 141
 ליאונרדו דא וינצ'י 257
 לישרים תהלה 248
 למגינים ולמסיירים 7
 למצות הארץ 131
 לסוכות 21
 לעצטע ניעס 115
 לעת אהלים 250
 לצירי אספת הנבחרים 1
 לקט מאמרים ואיפורמאציה 114
 לקראת 13
 לשבת 21
 לשון חכמים 8
 הלשון העברית — לשון חיה 134
 לשון העם 134
 לשוננו 62
 לשכות לתחוך בעבודה 35
 מאבק 2
 מאז ומקדם 252
 מאז ועד היום 235
 מאחרי הזורע 138
 מאמר אסתר 271
 מאמרים ורשימות [אובסי] 57
 מכוא לחקר המבנה הסוציולוגי של
 עדות המורה 232
 מבחר כתבים [רוינטל] 141
 מבחר כתבים ורשימות [בךדור] 230
 מבחר נובילות [מופסן] 250
 מבחר השבעים 134
 מביא צמח 263
 מבין החומות 130
 מבצע "ערבה" 235
 מגדיר לצמחי א"י 11
 המגדל הלבן 140
 מגלות גנוזות 239
 מגלי עולם 145
 מגלת אסתר 149
 מגמות 114
 מגני ארץ 153
 מגני שלמה 268
 מדע האדם 33
 מדריך לעזרה ראשונה 144
 מדריך מעבדה 256
 מדריך מעבדה בבקטריולוגיה 258
 מה זה סוד צבאי 128
 מה טוב לדעת 114
 מה עושות האילות 142
 מהיכלי יפת לאהלי שם 133
 מול הר העקדה 141
 מולד 62, 173, 296
 מולדתי 62
 מועידה לוועידה 128
 המושב הדתי 129
 המושבים השתופים 129
 מזבוריב ועד כנרת 231
 המזרח החדש 114
 המזרח התיכון 258
 מחברות עמנואל 135
 מחזור 155, 271
 מחלות נשים 145
 מחנות נוער 27
 מחננו 114
 מחקר בתולדות העם העברי בא"י 230
 מחקרי טבע ומכתבים 131
 מחשבות שלום 9
 המטפיסיקה לאריסטו 29
 המטרה 115
 מילי דברכות 41
 מימרון 20
 המכון למדעי היהדות 27
 מכס ותעבורה 2
 מכתב לילדים 253
 מכתבים [יחיעם ויץ] 14
 המכתבים הפורטוגיזים 34
 מלואים לאלגברה 225
 מלון אידי עברי מלא 288
 מלון איטלקי-עברי 56
 מלון חדש 133
 מלון למונחי אריגה 133
 מלון לתלמיד ולעולה 21
 מלון עברייאנגלי שמושי 134
 מלחמת-האיכרים הגרמנית 33
 מלך ההר 253
 ממשלות ערב 258
 מן האגדה 255
 מן "המכתבים הפרסיים" 34
 מנאים 217
 המנגן המופלא 21
 מנח ועד אברהם 6
 מנחה ליצחק 261
 מנחת הח"ג 118
 מנחת מאיר 268
 מני קדם 169
 מסה ומעש 233
 מסכת גבורה 231
 מסכת זכרונות 45
 מסלת ישרים 230
 מספורי שומר עברי 252
 מעוז עציץ 128
 מעם לועז 149
 מעריב 62
 מערכות 62, 173
 המעש לעולה. די טאט 218
 המעש השחור 131
 מעשה בעגל בכין 25
 מעשה חושב 263
 מעשה טיל אולושפיגל 24
 מפעל ארבע שנים 130
 מפעל היסוד 126
 מפקד שכר העבודה 13
 מפת ארץ ישראל 12
 המצב המשפטי של האשה בישראל 233
 מקצוי עולם 258
 המקרא ותרגומיו 6
 מקראה * 294
 מרחקי דרך 235
 מרקו ברוך 128
 מרקסים ופילוסופיה 34
 משא הפתיחה 14
 המשבר בציונות והחינוך 254
 משה כהן 220
 משה ליב ליליינבלום 230
 משה רנדל 117
 משחקי למוד 256
 המשטר הקרקעי בא"י 127
 משירי ח. נ. ביאליק 21
 משירי העליה השניה 21
 משירי רחל 21
 משלי עם בחרוזים 20
 משנה תורה 7
 משניות 269
 משפטי אישות 7
 משפטי הטעמים 289

- על פרשת דרכים 126
 על תרבות וחברה 257
 עלה 28
 עלה ! מחדש 27
 עלון (ליגה לקשרי יידיות עם ס.ס.ס.ר.) 217
 עלון למוד לעולה 115
 עלון מחירים 113
 עלון מחלקת העתיקות 297
 עלון תורני 217
 עלי דוי 139
 עלים 294
 עלים לעניני עלית ילדים ונוער 63
 עלים לפעילי תרבות 218
 עם ומולדת 130
 עם נסוך תרדמה 22
 עמי 35
 עקרי דינים 118
 עקרי הדקדוק העברי 28
 עקרי התחביר העברי 28
 ערכי היהדות 254
 ערמונים 139
 עשר נפלאות 229
 עשרה 219
 עתון ישראלי 116
 עתירות 174, 297
 פאלקסגעזונט 147
 פגיושה באביב 249
 הפוליטיקה לאריסטו 256
 הפועל הצעיר 297
 פיסר ברויגל 23
 פילוסופיה של הפוליטיקה 256
 הפינגוין גוגו 142
 פלאי עולם 142
 פלדה 115
 הפנינה 251
 פנקס פון יידישע דרוקער אין פוילן 261
 פסטאלוצי וקורצ'אק 143
 פסיכולוגיה מעשית 32
 פסק דין 138
 די פערער 298
 פקודות מטה המשטרה 113
 פקודות החק הפלילי 126
 פראבלעמען 259
 פרדס שאול 6
 פרוודור 218
 פרוודור לבטע 143
 פרוש הגיוני לספר איוב 6
 הספורט הלאומי 2
 ספורי נפלאות 238
 ספורים נפלאים 133
 ספר זכרון [בוצ'קו] 159
 ספר זכרון [גולדציהר] 148
 ספר היוכל לכבוד י. צ. הרץ 36
 ספר יוחנן לוי 117
 ספר למוד לילי ישראל במחנות קפריסין 171
 הספר העברי [ר. לוי] 221
 הספר העברי [שנתון] 296
 ספר השנה ליהודי אמריקה 173
 ספר השנה של העתונאים 297
 ספריה מוסיקלית 20
 ספריה משפטית 127
 ספרית השבת 9, 120
 סקירה [המחלקה להתישבות חקלאית] 115
 סרנדה 24
 עבודת אבותינו 118
 עבודת החזן 164
 עבר הירדן המזרחי 127
 עברית, השפה ודקדוקה 255
 עד כאן 239
 העולם 63, 173
 העולם הערבי 233
 עולת נח 119
 העופר 25
 העושר הלאומי בישראל 233
 עובת הנוער 27
 עזרא 217
 עטרת פז 230
 עיר ומתים 125
 עיר הקודש ויושבי בה 235
 עיר קסומה 138
 על אומנות הפיוט 29
 על אם הדרך 118
 על האצות בברכות הדגים 146
 על גאולת ישראל 8
 על ההבנה 34
 על חור התער 23
 על החומה 115
 על חומות ירושלים 13
 על חנוך האזרח 220
 על יסודות הכלליות 20
 על הלשון העברית 133
 על המשמר 174
 על הנפש 144
 על הסוד בקרב 32
 המשק הארצישראלי בתקופת המעבר 16
 משק ישראל — לאן ? 127
 משק צרעה 115
 מתיקא כדובשא 121
 מתכנת החומר היבש 144
 הנאמן 115
 נגהות חורים 231
 נדודי היהודים בעולם 10
 נדחי ישראל 164
 נידת החולות 16
 נח"ל 220
 גיב הכנים 217
 גיבי זהב 229
 נידערשלעזיע 64
 די גייע צייט 147
 ניצוצות גאולה 119
 גיר ישראל 269
 ננה 250
 נסיד היהודים 249
 הנסיד המאשר 26
 נעימות עבריות 250
 נעם 4
 הנער מאירלנד 253
 נפש ומדיניות נפש 258
 נפש הילד 143
 הנפש והרקוד 257
 נקודת ראות 131
 נר 217
 נרות שאכלו 11
 הנשיא (על חייו של חיים ויצמן) 253
 נתיב החרות 251
 נתיבות שלום 154
 סאלידאריטעט 147
 סדור 155
 סדור קטן 44
 הסדור השלם 44
 סדר תפלות 44
 הסוסון המעופף 26
 הסוציאליזם ובעיית האדם בימינו 33
 סינזזה של חומצות 257
 סיני 62, 173, 296
 סכום חדשי למזג אויר 114
 סכום שנתי לגשמים 15
 סכום שנתי למזג אויר 15
 סלם 2
 ספור חרבת חזעה 251
 ספורט ישראל 4

פרוש על ספר בראשית 6	קולנו 146	רנו ליעקב שמחה 6
פרוש פופולרי על ברא מציעא 171	ס' הקוגרס 236	הרפואה 63, 297
פרוש רבנו בחיי על איוב 118	הקוף ונובו 26	רפואה וטרינרית 63, 174, 297
פרות מפורין 155	הקוף קרא 143	רקודי עם 21
פרחי אש 138	קורות האדמה 32	רשומות 113
פרחים נוגים 139	קורות חיי [ד. מ. שורץ] 231	הרשות המחוקקת 235
פרחים רב שנתיים 258	קורס ראשון בפילוסופיה 145	רשימות לעצמי 251
פרידה מהדרום 140	קטלוג מפות 235	רשימת הישובים בישראל 15
פרייהייט 35	קטלוג הספרות הצבאית 5	רשימת מפות כפרים 235
פרנסות יהודיות 23	קטלינה 140	רשימת ספרים [המדור לספריות]
פרסום [המכון לחקר דעת הקהל]	קיום 176, 298	118
113	קילומטר 56 141	רשימת התדפיסים של שמעון
פרסומי המדור לתזונה 217	קים 140	בונגהמר 6
פרקי אבות 118, 152, 222	קליני בראון 141	רשפי אש 149
פרקי ביאליק 249	קמה 63, 297	
פרקי ספרות ובחרים 28	קנאת אחיות 253	שאגת אריה 41
פרקים במלחמת ישראל 127	קסמי יבשת 31	שאל אביך ויגדך 230
הסרקליט 63, 174, 297	קסת הסופר 152	שב שמעתתא 41
פתוח המדינה ובשחונה 234	קצור תולדות ישראל 28	שביל ישראל 147
פתוח התעשיה 15	קצור תולדות המהפכה הצרפתית 145	שבילי חיים 43
פתח האהל 222	הקראים 121	שבילי החנוך 174, 297
פתחי את השער 26	קראן 33	שבלת פלאים 26
פתשגן הכתב 149	הקרב האחרון על כפר עציון 236	שבוע רשיות 139
	הקרב על יפו 131	השבועה 5
	הקרעק בשעת חרום 236	שבעים וחמש שנה לדורש ציון 27
	קשת סופרים 221	שבעים שנה 170
		שברירים 138
הצופה 63, 297	ר' בנימין הירש ז"ל 9	שבת שבוסטר 120
די צוקונפט 64, 176	ראש השנה 8	שבת של ישראל 120
צחוק ודמעות 289	ראשי הורמים בספרות 257	השדה 63, 174, 297
ציון 174	ראשי פרקים באסתטיקה 145	ס' השם 134
ציון וירושלים 16	ראשי פרקים בתולדות הגות הישוב 12	שוכני המערות המאחרים 253
ציון לחברינו שנפלו 221	ראשית [כתב עתי] 146	שוכני המערות הקדומים 26
הציונות והעולם הערבי 235	ראשית [פרישברג] 60	שוכני העצים 26
ציורים מחיי פועלים 33	ראשית חשבון הגזירה והסכימה 255	שושנה בנארי 117
צל צהרים 22	ראשית הקבלה 8	השושנה הלבנה 250
צלילים מהכפר 21	רבי ישראל בעל שם טוב 119	השחוק 33
צמחית א"י בציורים 128	רבי שבתי דונולו 145	השטח שמעבר לחאדי 23
	רבקה גוביק 220	שיחה בסיציליה 139
	הרופא בביתך 32	שיחות על חינוך 27
	הרופא במוסד 2	שיח"ם כאורים 15
	הרופא העברי 174	שיטות ומגמות בעבודה הסוציאלית
	רחוב הקצבים 249	254
	ריה — ריה 140	שיר המקלה 20
	רכבות א"י וגמליה 16	שירה עברית 23
	הרכבת הטאניטארית 24	שירון לגני ילדים 294
	רכוש הים 152	שירי אחד במאי 20
	רמת רחל במערכה 221	שירי היחיד והכבוד 120
	רן יחד 239	שירי מקלה 21
		שירי עבודה ומולדת 20, 21
הקבוץ הארצי 129		
הקבוץ המאוחד 129		
קבוצת הידית המכולה 26		
קברי אבות 11		
ס' קדושה 118		
קדושת הפרישה 127		
קדים 249		
קדם זמנו 4		
קדמת אסיה 28		
הקול 2		
קול יעקב 7		
קול נגבה 115		
קול נכי מלחמה 218		
קולטור קאנגרעס 259		

- תכנון של חינוך 253
 תכנית להוראת ידיעת ארץ ישראל
 253
 תכנית מארשאל 146
 תלמוד בבלי 60, 119, 228, 269
 תלמוד ירושלמי 119
 תלמים 63, 174, 297
 תלפיות 63, 174
 תמונות פנים באמנות הולנד 34
 תמורות בכלכלה הקפיטאליסטית 144
 התנועה העולמית של המזרחי 130
 תנועות קומוניסטיות בימי הבינים
 146
 תנועת מורים למען ציון וגאולתה 143
 תנועת המושבים 129
 תנ"ך 7, 37, 222, 263
 — תנ"ך 37
 — תורה 7, 37, 263
 — יהושע 118
 — תהלים 149
 — אסתר 149
 — תנ"ך בתמונות 6
 תעריפי שכר עבודה 129
 תפלה לדוד 272
 תפלות סדור 44, 155, 272 *
 תפלות יום כפור 271
 תפריט 3
 תקומת ישראל 16
 התקופה 175
 תקופות 14
 תקנות הדיון האזרחי 127
 התקציב הראשון של מדינת ישראל
 235
 תרבות הריניסאנס באיטליה 30
 תרביץ 175, 297
 תרכבות 32
 שפתנו בית 294
 שר הטללים 25
 שריפטן 298
 ששה אפרוחים קטנים 143
 שתילי אדם 254
 תאריכי יסוד לתולדות ישראל 255
 תאריכים למאה שנה 121
 תהלה לדוד 222
 תו לתו 20 *
 תו שין טית 63
 תולדות החנוך בישראל בדורות
 האחרונים 293
 תולדות ישראל בזמן התנ"ך 255
 תולדות הלחם 145
 תולדות מלחמת חניבעל 258
 תולדות הספרות העברית החדשה 22
 תולדות קול אריה 155
 תולדות הרב עבדאללה סומך 121
 תולדות הרעיון המדיני 256
 תולדות השירה העברית בימי הבינים
 248
 תולדות תורת המשקלים הספרדיים
 248
 התור והתורית 142
 התורה והמדינה 2
 תורה שלמה 263
 תורת הדרשה 229
 תורת חזקת החמרים 144
 תורת החי 255
 תורת הכימיה 28
 תורת הקטיגוריות התחביריות 32
 התחביר 255
 תחמשת קלה 139
 תחת הרתם 141
 תחת שמי אפריקה 22
 תחת השמש 252
 שירי פסח 20, 21
 שירים [טשרניחובסקי] 250
 שירים [מרכז החנוך העברי בצרפת]
 288
 שירים [ש. שלום] 25
 שירים [שמעוני] 141
 שירים ומנגינות [ברונפסט—
 סמבורסקי] 20
 שירים ופואמות [ציטלין] 251
 שירים לחיילינו 239
 שירת הקיצאל 257
 שלוחות 2
 שלום פשוטו כמשמעו 236
 שלומיאל מצא צל 23
 שלחן א"ש 269
 שלחן ערוך או"ח 153
 שלחן של ארבע 152
 השלטון הבריטי בא"י 14
 שלטון העם על ידי העם 146
 שלש עשרה מקטרות 249
 שלשת המוסקטרים 249
 ש"מ הכהן 8
 שם משמאל 229
 שמונה שנסלו 117
 שמעתתא דרב"א 119
 שנה בישראל 233
 שנה בסוגריים 127
 שני קברניטים 140
 שנת מאבק לגדוד 220
 שעורי תורה 228
 שעורים במיקרוביולוגיה 257
 שערי ציון 269
 שערי תפלה 272
 שערים 2
 שערים למגויס 115
 שפינוזה גנבספרותי 145

- Stein, B. 267
 Steinberg, M. 283*
 Stern, Jakob 229
 Stern, Joel 252
 Stevenson, W. B. 261
 Stillschweig, K. 51, 53*
 Straus, O. S. 261
 Studia Hellenistica 306
 Studia Theologica 71, 181, 306
 Studies in Philology 306
 Stummer, F. 40, 264
 Susman, M. 283
 Syria 181
 Szajkowski, Z. 56
 Szalet, L. 51

 Tabak, I. 51
 Tadić, J. 161
 Talmud 42
 Talmud. Selections 43
 Tasker, R. V. G. 268
 Technion Yearbook 181
 Temps de Jérusalem 3
 Tenenbaum, J. 283*
 Theologische Rundschau 71, 306
 Theologische Zeitschrift 71, 181, 306
 Thieberger, F. 52
 Thomas, D. W. 267
 Topolski, F. 55
 Torossian, S. 287
 Tribuna noastră 219
 Trumpeldor, J. 237
 Trybun narodu 3
 Tscherikover, V. 232
 Tüma, M. 52
 Turai, A. 133
 Turnowsky-Pinner, M. 19*
 Turret 259
 Uj kelet 116
 United Hebrew Congregation, Leeds 71
 United Nations Special Committee on Palestine 19

 Бама Лаоле 116
 Герцл, Т. 238
 Керен Гайесод 19
 Народен Глас 116

 U. S. Chief of Counsel for Prosecution of Axis Criminality 279
 — Embassy. Israel 116
 Universidad de San Carlos 71
 University of California Publications in Classical Philology 181
 Usque, A. 37
 Valentin, H. 56
 Vardi, D. 252
 Ventura, M. 283
 Verbum Domini 71, 181, 306
 Verdad 219
 Vestnik drevnei istorii 71
 Victor Robinson memorial volume 161
 Vigiliae Christianae 71
 Visages d'Israel 219
 Vishniac, R. 165
 Vishnitzer, M. L. 279
 Vitta, E. 19
 Vizantiiskii Vremennik 306
 Voinot, L. 280
 Vreugdenhil, C. A. 52
 Vriezen, Th. C. 151

 Waad Leumi 19
 Wachtel, B. 276
 Wambacq, B. N. 151
 Wasserman, J. 262
 Waterman, L. 38
 Watts, J. W. 151
 Weber, O. 151
 Weill, R. 56
 Weinberg, J. L. 25
 Weinberger, O. 268
 Weisberger, I. S. 44
 Weisfeld, I. H. 45
 Weissner, J. S. 164
 Weitz, J. 133
 Welles, S. 287
 Welt des Orients 306
 West Indische Gids 307

 Wethered, H. N. 287
 Whitfield, G. 268
 Whitman, W. 280
 Who's Who in the State of Israel 222
 Wijk, W. E. 52
 Wilfand, Y. 133
 Wilhelm, K. 164
 Wineberg, Z. 25
 Women's International Zionist Organization 19*
 World Jewish Congress 161
 — Roumanian Section 283

 Yanik, G. 293
 Yaron, F. 32
 Yazyki Severnogo Kavkaza i Dagestana 307
 Yeshiva University Bulletin 148
 Yisraeli, A. 132
 Yivo Annual of Jewish Social Science 307
 Yoder, S. C. 40

 Zangwill, I. 293
 Zeitlin, S. 268
 Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins 307
 Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte 307
 Zemach, S. 238
 Ziegler, J. 263, 264
 Ziff, W. B. 56
 Zion 3, 307
 Zionist Organization 221, 238
 — Palestine Executive 19
 — Peru 164
 Zohari, M. 128
 Zorell, F. 289
 Zpravodajská služba Israele 148
 Zręba, O. 35
 Zürich, Israelitische Kultusgemeinde. Bibliothek 262

 Пинскер, Л. С. 238
 Розенбаум, А. 56
 Смоляр, Г. 280

- Pritchard, N. L. 267
 Problems 69, 148
 Proceedings of the American Academy for Jewish Research 304
 Procksch, O. 267
 Przegląd Miesiąca 304
 Psyché 304
 Psychoanalytic Quarterly 179
 Publications of the American Jewish Historical Society 69, 180, 304
 Puner, H. W. 161
 Quarterly Review 70
 Rabinovitch, G. 38
 Rabinowicz, O. K. 286
 Rabinowitz, J. J. 42
 Rabinowitz, L. I. 49
 Raccah, V. 148
 Rael, C. 25
 Ragaz, L. 41
 Raphael, Y. 287
 Raskin, S. 162
 Rassegna Mensile di Israel 70, 180, 304
 Rehm, M. 263
 Relations 70
 Reifenberg, A. 55
 Reitzel, W. 287
 Resnik, L. 169
 Review of Religion 180, 304
 Revista Biblica 304
 Revista Portuguesa de Filosofia 70
 Revue Archéologique 70
 Revue Belge de Philologie et d'Histoire 70
 Revue Biblique 70, 180, 304
 Revue d'Assyriologie et d'Archéologie Orientale 304
 Revue d'Histoire de la Médecine Hébraïque 180, 304
 Revue d'Histoire et de Philosophie Religieuses 70, 305
 Revue de la Méditerranée 305
 Revue de la Pensée Juive 180, 305
 Revue de l'Histoire des Religions 305
 Revue des Études Grecques 70, 305
 Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques 305
 Revue du Moyen Age Latin 70
 Revue Juive 70
 Revue Marocaine du Droit 180
 Ribalow, H. U. 165
 Ricciotti, G. 51
 Riley, H. 264
 Rim, M. 16
 Ringgren, H. 43
 Rivista di Archeologia Cristiana 180
 Rivkind, I. 261
 Robison, S. 282
 Rodriguez, H. A. 161
 Romero de Castilla, M. 161
 Rosenau, H. 165
 Rosenfeld, I. 169
 Rosenrauch, H. E. 29
 Rosner, J. 164
 Ross, J. 43
 Rost, H. 40
 Roth, C. 51, 161*, 278
 Roth, J. 59, 292
 Rousset, D. 278
 Rubin, S. A. 162
 Rudolph, W. 150
 Runes, D. D. 38
 Sabbatai Zevi 271
 Šafran, D. 270*
 Sakran, F. C. 287
 Saleski, G. 165
 Salzberger, S. 282
 Samuel, M. 168
 Samuels, H. 53
 Santob de Carrion 272
 Santos Somoes, J. M. 278
 Sartre, J. P. 53, 162
 Schärf, R. 40, 151
 Schapira, I. 283
 Scheer, E. 169
 Schlumberger, G. 55
 Schmidt, M. 267
 Schnur, H. C. 271
 Schoeps, H. J. 152
 Schötz, N. 263
 Schonfield, H. J. 270
 Schousboe, J. 278
 Schwartz, B. G. 270
 Schwartz, C. 270
 Schwartz, K. 288
 Schwartzschild, L. 161
 Schweizer Rundschau 305
 Scopus 36
 Scriptorium 305
 Scroggie, W. G. 38
 Sefarad 70, 180, 305
 Segal, M. H. 134*
 Seminario Conciliar 181, 306
 Semitica 71
 Sereni, E. 164
 Setton-Williams, M. V. 55
 Shalom Aleichem 169, 291, 292*
 Sharett, M. 238
 Sheffield, H. B. 292
 Shelubsky, M. 238
 Shenberg, Y. 292
 Sherman, C. B. 163
 "Shikun": Workmen's Housing Co. 19
 Shklar, D. 169
 Shosteck, R. 293
 Sierksma, F. 292
 Silver, A. H. 55
 Simmel, E. 283
 Simon, A. I. 288
 Simon, M. 154
 Simpson, C. A. 267*
 Simpson, J. E. 151
 Sjöberg, E. 151
 Slotki, I. W. 38
 Smilanski, M. 132
 Smith, M. 51
 Smoli, E. 133, 141
 Social Forces 181, 306
 Solomon, W. E. G. 279
 Soper, E. D. 53
 Southwestern Journal of Anthropology 181
 Sovetskaia Etnografiia 306
 Sovetskoe Vostokovedenie 181
 Springer, M. 270
 St. John, R. 287

- McDowell, E. A. 159
 MacVeagh, R. 39
 McWilliams, C. 282
 Maccabees I 150
 Machsor 271
 Mackworth, C. 286
 Maimon, S. 160
 Mandel, G. 276
 Mann, T. 59
 Manuel, F. E. 163
 Marcel, G. 169
 Marcus, J. R. 48
 Maretz, S. 171
 Maritain, R. 288
 Mariowe, J. 286
 Martin, H. 266
 Maugham, R. 286
 Mazur, J. 33
 Medievalia et Humanistica 303
 Meer, P. 160
 Meier, M. 278
 Melkman, J. 286, 292
 Mendel, M. P. 134
 Mendeleyev Mo'cher Sforim 169
 Menorah Journal 69, 178, 303
 Mercati, G. 40
 Milano, A. 49
 Millás Vallicrosa, J. M. 289
 Mircu, M. 160
 Miscellanea di studi ebraici 149
 Miscellanea Giovanni Mercati 37
 Mishna 228
 Miskolci Zsidó Élet 148
 Mitlpunkt, J. 58
 Mitteilungsblatt 303
 Modern Philology 303
 Monde Juif 178, 303
 Morgan, G. C. 149
 Morgenstern, J. 270
 Morgn 259
 Morris, N. 294
 Morrison, S. A. 55
 Moschopoulos, N. 286
 Moses b. Maimon 42, 153, 270
 Mouilleron, C. 56
 Mowinkel, S. 40*
 Müller-Claudius, M. 282
 Münchener Theologische Zeitschrift 179
 Muller, H. 171
 Murphy, R. E. 266
 Muslim World 69, 303
 Mysl Karaimska 69
 Nachrichten der Vereinigung Schweizer Bibliothekare 303
 Nansen, O. 278
 Naor, M. 143, 256
 Naš list 219
 Nathan, R. R. 55
 Nathansen, H. 59
 National Book League 262
 National Jewish Welfare Board 47
 Neue Schweizer Rundschau 179
 A new way of life 286
 New York City College Library. Davidson Library of Judaica 262
 Newton, F. E. 286
 Nielsen, H. 53
 Nillesen, J. A. 160
 Nineteenth Century and After 69
 Nitzan, S. 252
 Nötscher, F. 263
 Nordau, M. 148
 Norsk Teologisk Tidsskrift 69
 North, C. R. 266
 Noth, M. 266
 Nouvelle Revue Théologique 179, 303
 Nouvelles Chrétiennes d'Israël 116
 Nový Orient 303
 Nudelman, E. A. 171
 Nuestro aporte 146
 Nussknacker 219
 Oberholzer, O. 59
 Obersteiner, J. 267
 Odic, C. J. 278
 Olék lapia 219
 Olitzki, L. 238
 Olsvanger, I. 165
 Oostersch genootschap in Nederland 149
 Oriens 69
 Orrei, E. 53
 Országos rabbi egyesület 259
 Oscar S. Straus Memorial Association 261
 Oudtestamentische Studiën 179
 Our Way 259
 Oyfboy 146
 Padua, G. J. 49
 Palestine. Government. Board for Scientific and Industrial Research 18
 — District Courts 238
 — Laws 132, 238
 — Public Information Office 6
 Palestine — divided or united? 221
 Palestine Exploration Quarterly 179, 303
 A Palestine picture book 164
 Palestine pioneer library 132
 Palestine Post 179
 Paraf, P. 282
 Parkes, J. W. 153, 162
 Parmelee, A. 40
 Parola del Passato 69, 304
 Perelman, S. 292
 Perez, Y. L. 168
 Perk, J. 152
 Phiebig, A. J. 49
 Philby, H. 164
 Philo Judaeus, Pseudo- 270
 Philosophy and Phenomenological Research 179
 Pihl, G. T. 49
 Pike, E. R. 43
 Pinkuss, Fr. 271
 Pocket world Bible 40
 Poliakov, L. 278
 Population Studies 179
 Post-script 219
 Posy, A. 60
 Pouget, W. 150
 Praag, S. E. 169
 Prado, J. 267
 Prato, D. 272
 Prijs, L. 267
 Princeton Theological Seminary. Library 262

- Child and Youth Immigration Bureau 221
 -- Information Office 237
 Jewish Braille Institute of America 263
 Jewish Education 68
 Jewish Education 1947 294
 Jewish Institute of Religion 148
 Jewish Monitor 147
 Jewish Monthly 68
 Jewish People 259
 Jewish Quarterly Review 68, 177, 301
 Jewish Social Studies 68, 178, 301
 Język polski 301
 Jidisze Cajtung 147
 Jiggetts, J. I. 165
 Jiskaur 159
 JNF Picture of the Month 219
 Jocz, J. 268
 Jødisk Samfund 178, 301
 Johannesen, E. 39
 Johnsen, J. E. 285
 Johnson, H. J. T. 266
 Johnson, N. B. 39
 Joint Distribution Committee 277
 Jolowicz family 49
 De Joodse Wachter 68
 Joseph, B. 163
 Journal Asiatique 301
 Journal of American Folklore 301¹
 Journal of Biblical Literature 68, 301 (הערך האחרון)
 Journal of Educational Psychology 178, 302
 Journal of Jewish Studies 68, 302
 Journal of Juristic Papyrology 302
 Journal of Near Eastern Studies 178, 302
 Journal of Political Economy 178
 Journal of Religion 178, 302
 Journal of Social Psychology 68, 302
 Journal of the American Oriental Society 68, 178, 302
 Journal of the American Musicological Society 302
 Journal of the Transactions of the Victoria Institute 302
 Journal of Theological Studies 68, 302
 Jubal, B. N. 168
 Judaica 178, 302
 Judisk Tidskrift 302
 Jung, K. M. 292
 Junker, H. 263
 JWB Circle 259
 Kaczér, I. 169
 Kafka, F. 47, 48, 169
 Kafra 44*
 Kalaeyi, D. 237
 Kaplan, J. 282
 Kaplan, M. M. 282
 Kardos, L. 292
 Karlin, M. 171
 Katzoff, L. 170
 Kaufman, I. 47
 Kaufmann, G. 239
 Kaufmann, M. 48
 Kenyon, F. G. 266*
 Keppel-Jones, A. M. 53
 Keren Hayesod 237
 Kertzer, M. N. 277
 Kiev, I. E. 44
 Kinnaman, J. O. 266
 Kirk, G. E. 285
 Kisch, E. E. 292
 Kisch, G. 160, 270, 277*
 Kitzler, N. 282
 Klinov, I. 16, 18
 Kloetzel, Ch. Z. 18
 Knight, H. 266
 Knout, D. 277
 Knox, R. A. 38
 Kohn, S. 260
 Komaiko, S. B. 169
 Komlós, A. 169
 Kopp, K. 286
 Kosover, M. 261
 Koussevitzky 51
 Kressel, G. 237
 Kubowitzki, A. L. 161
 Labhardt, A. 150
 Labi, S. 148
 Labori, M. F. 277
 Labour Israel 259
 Landau, S. 288
 Lande, I. 39
 Language 69
 Lattes, D. 54
 Lavergne, C. ? 266
 Lazare, B. 163
 Lazarus, E. 291
 Lears, R. 159
 Leeds Jewish Annual 69
 Leighton, W. H. 163
 Lemle, H. 271
 Leonard, L. L. 163
 Lestschinsky, J. 160
 Lettres Romanes 69
 Levenson, S. 165
 Levin, M. 133
 Levinson, A. 259
 Levy, G. R. 39
 Lew, M. S. 278
 Lewin, M. 32
 Lichtenstein, E. P. 32
 Lilienthal, D. 280
 Lilienthal, M. 278
 Lingua Posnaniensis 69
 Link, P. 271
 Lipovetzky, P. 237
 Llubera, I. 272
 Loewenstein, Th. 282
 Loewy, J. 8
 London, H. R. 288
 Love, W. 39
 Lowy, S. 53
 Lubin, D. 148
 Luchs, A. S. 293
 Ludwig, E. 160
 Maandblad voor de Geschiedenis der Joden in Nederland 302

- Frank, W. D. 281
 Frankfort, H. 153
 Freeden, H. H. 59
 Freiheit 218
 Freimann, A. 262
 Frenkel, E. 281
 Fresco, M. 60
 Freud, S. 161
 Friedman, D. 262
 Friedman, L. M. 48
 Fundación catedra „Republica Argentina” en la Universidad hebrea de Jerusalem 170
 Fürnberg, L. 35
- Galanté, A. 159*, 276*
 García-Granados, J. 163
 Gaspar, J. W. 265
 Gass, O. 55
 Gaster, T. H. 272
 Gazette des Beaux Arts 67
 Germany <Territory under Allied Occupation. U. S. Zone> 171
 Gerleman, G. 39
 Gertz, A. 15, 18
 Gherner, H. 276
 Gicoen 281
 Ginsberg, H. L. 39
 Glasgow University. Oriental Society 261
 Glatzer, N. N. 153, 155
 Glubb, J. B. 285
 Goitein, S. D. F. 165
 Goldberg, A. 276
 Goldberg, I. 159
 Goldin, H. E. 151, 272
 Golding, L. 59
 Goldman, W. 21
 Goldschmidt, L. 149
 Goldziher, I. 148
 González Llubera, I. 272
 Goodman, A. V. 48
 Goodman, P. 45
 Goral, A. 132, 238
 Gordon, A. I. 276
 Gordon, C. H. 265
 Gordon, H. L. 271
 Gorecki, J. 52
 Graf, O. M. 168
- Grafstein, M. 291
 Granovsky, A. 18
 Gray, A. 160
 Great Britain. Foreign Office 18
 Gregorovius, F. A. 160
 Gross, F. 54
 Gruenbaum, L. 18
 Guens, J. 8
 Guittou, J. 150
 Gurevich, D. 15
 Guttman, I. 270
 Guttman, T. 11
- Habimah 147
 Haezrahi, Y. 221
 Hagada 271
 Hagin, J. 257
 Halevy, M. A. 276
 Hamp, V. 263
 Handlin, O. 162
 Hanoar Hazioni 259
 Harari, J. 11
 Harris, H. 170
 Harris, M. H. 153
 Harrison, F. 265
 Harvard Theological Review 67
 Hasholom 67
 Hays, J. B. 163
 Hebert, A. G. 265
 Hebraic Literature 153
 Hebrew Union College 148, 170
 Hebrew Union College Annual 67, 177
 Hecht, B. 162
 Heinberg, J. 25
 Heine, H. 51, 168
 Heinemann, H. 265
 Hershman, A. M. 153
 Hertslet, J. R. 168
 Hertz, J. H. 36, 44
 Herzl, T. 18, 285
 Herzog, W. 52
 Hespéris 301
 Hewins, R. 285
 Hippolyte 39
 Hirsch, A. 160
 Hirsch, S. R. 150
- Hirsch, W. 43, 155
 Historia Judaica 177
 Hoffmann, M. 59
 Hollenberg, W. A. 60
 Hooke, S. H. 265
 Horae Soederblomianae 177
 Horowitz, D. 270
 Horowitz, P. 281
 Horowitz, Z. 168
 Hospers, A. M. A. 277
 Huber, H. 59
 Huffman, J. A. 265
 Human Relations 177
 Hurwitz, S. 166
- Ibn-Zabav, A. 291
 Igereth la'oleh 116
 Ignace Goldziher memorial volume 148
 Ill, J. von der 285
 Indrumarea 218
 Infield, H. F. 54
 Informaciones y comentarios 218
 International Affairs 177
 Internationale kirchliche Zeitschrift 177
 Iraq 68, 177
 Israel 116
 Israel. Ministry of Transport and Communications. Meteorological Service 15, 114
 Israel Economist 237
 Israel Newsletter 259
 Israel Youth Horizon 116
 Isserls, M. 278
 Izraelské Listy 116
- Jacob, E. 265
 Jacob, H. E. 291
 Jakubiec, Cz. 39
 Jameson, S. 168
 Janovsky, O. I. 162
 Jéhouda, J. 277, 281
 Jerusalem Calling 147
 Jerusalem Post 301
 Jerushalmi, E. 48
 Jessey, C. 59
 Jewish Agency for Palestine 15, 18, 221, 237, 285

- Cahiers du „Héchalouts" 3
 Cahiers Séfardis 66
 Cahiers Sioniens 66
 Calendarul-almanah evreesc 259
 Cambridge Journal 176, 300
 Cambridge Law Journal 300
 Carlson, E. L. 60
 Carmenu 115
 Caro, J. 271
 Casper, B. M. 47
 Cassou, J. 262
 Castellino, R. S. 38
 Catholic Biblical Quarterly 176
 Centraal registratiebureau voor Joden 52
 Central Council of Jewish Religious Education 42
 Central Yiddish Culture Organization 259
 Centre de documentation juive contemporaine 276
 Cerulli, E. 284
 Chabbas, B. 133
 Chagall, B. 168
 Chagall, M. 288
 Chase, M. E. 264
 Chicago Jewish Forum 300
 Ciudad de Dios 300
 Christensen, L. 52
 Christian News from Israel 116
 Church, B. P. 38
 Church Quarterly Review 66
 Cicero, Marcus Tullius 29
 Claudel, P. 38, 264
 Coblenz, P. 276
 Codex Augiensis CCXLVIII 150
 Cohen, A. 43, 149
 Cohen, I. 284
 Cohen, J. 264
 Cohon, S. S. 269
 Collectanea Mechliniensia 66
 Collin, B. 284
 Comfort, A. 59
 Commentary 66, 176, 300
 Committee for the Study of Recent Immigration from Europe 52
 Confluences 176
 Coopersmith, H. 294
 Costain, T. B. 39
 Creamer, D. 55
 Crozer Quarterly 66, 300
 Daian, S. 17
 Danby, H. 134
 Daniel-Rops, H. 276
 Daniélou, J. 150
 Dannie, B. 268
 Darkenu 259
 Davar 67, 300
 David, I. 288
 Davidson, I. 262
 Davie, M. R. 52
 Davies, W. D. 151
 Davis, E. 17
 Davis, W. H. 159
 Dayan, S. 133
 De Jong, M. 150
 Delakova, K. 165
 Delegación de asociaciones israelitas argentinas 36
 Dick, W. C. 38
 Dimant, E. 257
 Diring, D. 165
 Disegni, D. 272*
 Dominican Studies 300
 Doron, E. 18
 Dreyfus, A. 52
 Duesterwald, Ab. W. 233
 Duff, D. V. 284
 Dujovne, L. 269
 Duker, A. G. 261
 Dunant, H. 285
 Eberle, J. 264
 Eco dell'educazione ebraica 259
 Economic News 3
 Ecos de Israel 218
 Ehrenpreis, M. 48
 Ehricke, E. 35
 ELH; a Journal of English Literary History 300
 Eliot, G. F. 163
 Elmaleh, A. 276
 Ely, S. 149
 Emlékkönyv néhai Dr. Kohn Sámuel 260
 Enciclopedia judaica castellana 37, 262
 Engelman, U. Z. 293
 English Historical Review 176
 Engnell, I. 265
 Ennis, A. R. 18
 Ephemerides Theologicae Lovanienses 67
 Epstein, I. 42
 Eranos-Jahrbuch 1949 301
 Ernst, M. 48
 Errera, A. 48
 Essays in honour of J. H. Hertz 36
 Estado judío 147
 Estudios Biblicos 176
 Etc. 67
 Études juives 147
 Evatt, H. V. 284
 Évidences 67, 147, 177
 Expository Times 67, 177, 301
 Facts on file 163
 Fargeon, M. 276
 Farran, R. 54
 Fast, H. M. 168
 Faus, W. A. 265
 Feilchenfeld, M. H. 33
 Feinbrun, N. 128
 Feitelberg, L. 133
 Feldman, A. J. 155
 Fineberg, S. A. 281
 Finkelstein, L. 260
 Finsk Tidskrift 177
 Fischel, H. A. 150
 Fischer, J. 264
 Fisher, L. 281
 Fishman, I. 294
 Fleg, E. 288
 Fonseca, L. G. 150
 Forman, M. L. 288
 Fraenkel, M. 134
 France. Direction de la conjuncture et des études économiques 285
 Franciscan Studies 177
 François, A. 285
 Frank, A. 47

מפתח שמות המחברים ושמות הספרים האנונימיים בלועזית

- Aalders, G. C. 37, 263
 Abou Heif, T. S. 276
 Abraham Levinson anniversary
   volume 259
 Abrahams, R. D. 293
 Abramovitch, Z. 132
 Académie des Inscriptions &
   Belles-Lettres 65
 Acta Academiae Aboensis 176
 Aevum 176
 Agnon, S. J. 155, 291
 Al-Andalus 65, 298
 Albright, W. F. 284
 Allen, E. L. 263
 Allony, N. 248
 Almekinders, I. P. 163
 American Jewish Archives
   65, 147, 176, 298
 American Jewish Year Book
   298
 American Jews in World
   War II 47
 American Ose Review 298
 American Slavic and East
   European Review 298
 Ami 35
 Amitié judéo-chrétienne 35
 Analecta Bollandiana 298
 Anales del Instituto de Estu-
   dios Gerundenses 65
 Andersson, H. 54
 Andreas-Friedrich, R. 275
 Anglican Theological Review
   298
 Apfelbaum, E. 277
 Apollo 65, 299
 Arbor 299
 Archaeology 299
 Archiv Orientalni 65, 176
 Archives d'Histoire du Droit
   Oriental 65
 Archives Internationales d'His-
   toire des Sciences 65, 299
 Armorin, F. J. 275
 Aronin, B. 56
 Aronoff, D. P. 60
 Ascarelli, A. 47
 Ateneum Kaplańskie 65, 299
 Atti della Accademia Nazio-
   nale dei Lincei 299
 Aurore 115
 Australian Jewish Historical
   Society 299
 Avenir 218
 Baarslag, D. J. 149
 Babel, I. 168
 Baeck, L. 153
 Baer, J. F. 159
 Ballou, R. O. 40
 Bar-Adon, D. 132, 133
 Bar-Hillel, Y. 32
 Bar Zeev, J. 132
 Baratz, J. 132
 Barbour, N. 54
 Barlevy, B. 35*
 Beau de Loménie, E. 159
 Bedarida, G. 275
 Beer-Hofmann, R. 58
 Bein, A. 17
 Beiträge zur Biblischen Lan-
   des- und Altertumskunde 65
 Bellow, S. 168
 Ben Aharon, Y. 275
 Ben-Aharon, Ytzchak 163
 Ben Chaviv 28*
 Ben-Gurion, D. 17*, 284
 Berk, F. 165
 Bern. Israelitische Kultus-
   gemeinde 275
 Bernadotte, F. 285
 Bialik, H. N. 291
 Biberfeld, P. 159
 Bible and N. T. tr. German
   263
 Bible and N. T. tr. Latin 37
 Bible and N. T. Selections 38
 Bible. tr. English 38
 Bible. tr. Greek 264
 Bible. tr. Spanish 37
 Bible. Isaiah 38
 Bible. Minor Prophets 149
 Bible. Psalms 38, 149*, 264
 Bible. Song of Solomon 38,
   150
 Bible. Esther 38
 Bible. Esra 150
 Biblica 65, 176
 Biblical Archaeologist 66, 299
 Bickerman, E. 159
 Bijdragen 299
 Binger, J. 7
 Birnbaum, P. 44
 Blinzler, J. 41
 B'nai B'rith. America 293
 Bodenheimer, F. S. 6, 237
 Boletin de la Academia de
   Ciencias 299
 Bonkamp, B. 150
 Bonné, A. 54
 Borwicz, M. M. 291
 Botschko, R. E. 159
 Botschko, S. R. 159
 Boxler, K. 38*, 47
 Boz de Israel 218
 Braslavski, J. 132
 Braude, M. 264
 Braun, V. 264
 Breuer, J. 150
 Brinker, R. 264
 Brod, M. 47, 48, 168
 Brooklyn. Union Temple 159
 Brophy, J. 291
 Bruce, F. F. 38
 Brugmans, Hk. 47
 Buber, M. 38, 43, 47, 59, 153,
   154*, 264, 271, 284, 291
 Buber-Neumann, M. 275
 Buck, P. 59
 Buffum, F. E. 59
 Bulletin de l'Institut d'Egypte
   299
 Bulletin of the American
   Schools of Oriental Research
   66, 300
 Bulletin of the John Rylands
   Library 66, 300
 Bulletin of the New York
   Public Library 66
 Business Digest 3

STUDIES

A b r a m s o n, S.: R. Joseph Rosh ha-Seder	72
B e n - M e n a h e m, N.: Hebrew Printing at Munkacs	201
B e n e d i k t, B.: R. Ephraim's ספר החשולם Altasi	322
D z i m i t r o v s k y, Z.: G. Alon (Obituary)	308
L i e b e r m a n n, H.: Supplement to Hebrew Printing at Shklov	101
P o l i v a, A.: South-African Jewish Periodicals, 1950	339
R i v k i n d, I.: Studies in Hebrew Books	315
S a f r a i, S.: G. Alon's Works (Bibliography)	313
S c h i r m a n n, J.: Studies in Hebrew Poetry, 1948--1949	195
S c h o l e m, G.: Life and Works of R. Jacob Zemah	185
T a m a r, D.: R. David Messer Leon's כבוד חכמים	96
W i l h e l m, K.: Two Responsa by R. Isaac bar Shesheth	182

NOTES

B e n e d i k t, B.: Note (on R. Ephraim)	216
K o h n, J.: Addenda to Hebrew Printing at Munkacs	111
Z l o t n i k, J. L.: Note (about Zohar Manuscripts)	216
Corrections	216

REVIEWS

Ashtor-Strauss, E. : L. I. Rabinowitz, Jewish	
Merchant Adventurers	49
Ashtor-Strauss, E. : י.ר. מאהלר, הקראים	121
Fries-Horeb, J. : מחברות עמנואל, יו"ל ע"י א. מ. הברמן	135
Rosenthal, J. : י. שאצקי, געשיכטע פון יידן אין ווארשע	156
Schochetmann, B. : ת. צירנביץ, מסכת זכרונות	45
Schochetmann, B. : M. Wischnitzer, To dwell in safety	279
Schwabe, M. : Aristoteles, De arte poetica, tr. M. Hak	29
Urbach, E. E. : י. הינמן, דרכי האגדה	223
Yalon, H. : א. ל. סוקניק, מגלות גנוזות, סקירה שניה	239

LIST OF ABBREVIATIONS

a. o. : and others	n. d. : no date
Bd. : Band	n. p. : no place
c. : copyright	n. pr. : no printer
col. : coloured	numb. l. : numbered leaf (-ves)
diagr. : diagram(s)	p. : page(s)
diss. : dissertation	p. l. : preliminary leaf(-ves)
ed. : editor, edition	pl. : plate(s)
facsim. : facsimile(s)	port. : portrait(s)
front. : frontispiece	pref. : preface
hrsg. : herausgegeben	T. : Teil
illus. : illustrated	tab. : table(s)
incl. : including	vol. : volume(s)
l. : leaf(-ves)	

Bibliography

	Israel Publications	Hebraica and Judaica
Periodicals	1, 113, 217	35, 146, 259
Collections	3, 116, 219	36, 148, 259
Bibliography and History of Jewish Studies	5, 118, 221	37, 149, 261
Biblical Studies	6, 118, 222	37, 149, 263
New Testament		41, 151, 268
Talmud, Midrash, Rabbinic Literature	7, 118, 222	41, 152, 268
Jewish Philosophy and Religion	8, 119, 229	43, 153, 269
Kabbalah and Hassidism	8, 119, 229	43, 154, 270
Liturgy, Sermons, Ethics	8, 120, 229	43, 154, 271
History, Biography, Memoirs	9, 121, 230	45, 155, 272
Jews in the Present		52, 162, 280
Zionism and Palestine	11, 126, 232	54, 162, 283
Ethnography, Folklore, Art	20, 133, 238	164, 288
Philology	21, 133, 239	56, 165, 288
Hebrew Poetry in the Middle Ages	134, 248	56, 289
Modern Hebrew Literature	22, 138, 248	56, 165, 289
Yiddish Literature	25, 252	57, 166, 289
Literature in Other Languages with Jewish Themes	25, 252	58, 168, 291
Juvenile Literature	25, 142, 252	60, 169, 293
Education and Teaching	26, 143, 253	60, 170, 293
Text Books	27, 143, 255	60, 171, 294
Hebrew Books on non-Jewish Subjects	29, 144, 256	
Other Israel Publications, Miscellanea	34, 258	171

Periodicals 61, 172, 295

KIRJATH SEPHER

BIBLIOGRAPHICAL QUARTERLY OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY, JERUSALEM

VOLUME XXVI

Jerusalem 1949—1950
The Magnes Press
The Hebrew University